תלמוד בבלי · ראשונים · יד רמה

יד רמה על סנהדרין

רבנו מאיר הלוי אבולעפיה

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

יד רמה על סנהדרין

רבנו מאיר הלוי אבולעפיה

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/יד-רמה-על-סנהדרין/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב: 7
דף ג. 7
דף ג: 10
דף ד. 12
דף ד: 16
דף ה. 19
דף ה: 24
דף ו. 27
דף ו: 30
דף ז. 33
דף ז: 35
דף ח. 36
דף ח: 37
דף ט. 39
דף ט: 41
דף י. 45
דף י: 51
דף יא. 55
דף יא: 60
דף יב. 67
דף יב: 73
דף יג. 78
דף יג: 80
דף יד. 90
דף יד: 92
דף טו. 95
דף טו: 98
דף טז. 102
דף טז: 104
דף יז. 107
דף יז: 109
דף יח. 112
דף יח: 114
דף יט. 117
דף יט: 119
דף כ. 120
דף כ: 123
דף כא. 125
דף כא: 128
דף כב. 132
דף כב: 134
דף כג. 137
דף כג: 140
דף כד. 143
דף כד: 147
דף כה. 151
דף כה: 153
דף כו. 157
דף כו: 160
דף כז. 164
דף כז: 167
דף כח. 171
דף כח: 173
דף כט. 177
דף כט: 181
דף ל. 185
דף ל: 189
דף לא. 192
דף לא: 195
דף לב. 199
דף לב: 202
דף לג. 206

דף לג: 217
דף לד: 219
דף לד: 222
דף לה: 225
דף לה: 229
דף לו: 229
דף לו: 232
דף לז: 234
דף לז: 237
דף לח: 241
דף לח: 243
דף לט: 245
דף לט: 247
דף מ: 248
דף מ: 250
דף מא: 253
דף מא: 255
דף מב: 258
דף מב: 261
דף מג: 264
דף מג: 266
דף מד: 268
דף מד: 269
דף מה: 270
דף מה: 272
דף מו: 275
דף מו: 276
דף מז: 279
דף מז: 280
דף מח: 283
דף מח: 287
דף מט: 291
דף מט: 293
דף נ: 296
דף נ: 298
דף נא: 300
דף נא: 303
דף נב: 306
דף נב: 308
דף נג: 311
דף נג: 313
דף נד: 315
דף נד: 319
דף נה: 321
דף נה: 325
דף נו: 328
דף נו: 331
דף נז: 332
דף נז: 336
דף נח: 338
דף נח: 340
דף נט: 343
דף נט: 346
דף ס: 349
דף ס: 352
דף סא: 355
דף סא: 359
דף סב: 363
דף סב: 366
דף סג: 369
דף סג: 372
דף סד: 375
דף סד: 376
דף סה: 379

דף סה: 385
דף סו: 388
דף סו: 391
דף סז: 394
דף סז: 398
דף סח: 400
דף סח: 403
דף סט: 405
דף סט: 408
דף ע: 411
דף ע: 414
דף עא: 417
דף עא: 424
דף עב: 427
דף עב: 431
דף עג: 434
דף עג: 436
דף עד: 438
דף עד: 441
דף עה: 442
דף עה: 445
דף עו: 449
דף עו: 452
דף עז: 456
דף עז: 457
דף עח: 461
דף עח: 464
דף עט: 467
דף עט: 469
דף פ: 471
דף פ: 473
דף פא: 474
דף פא: 476
דף פב: 480
דף פב: 482
דף פג: 483
דף פג: 486
דף פד: 487
דף פד: 489
דף צ: 489
דף צ: 503
דף צא: 504
דף צא: 505
דף צב: 506
דף צב: 508
דף צג: 509
דף צד: 510
דף צד: 512
דף צה: 513
דף צה: 514
דף צו: 517
דף צו: 518
דף צז: 520
דף צז: 522
דף צח: 526
דף צח: 527
דף צט: 529
דף צט: 532
דף ק: 534
דף ק: 535
דף קא: 538
דף קא: 540
דף קב: 542
דף קב: 545

דף קג. 547
דף קג: 549
דף קד. 551
דף קד: 552
דף קה. 553
דף קה: 556
דף קו. 556
דף קו: 558
דף קז. 562
דף קז: 563
דף קח. 565
דף קח: 567
דף קט. 570
דף קט: 572
דף קי. 572
דף קי: 573
דף קיא. 575
דף קיא: 576
דף קיב. 578
דף קיב: 583
דף קיג. 588
דף קיג: 590

דף ב:

פרק ראשון - דיני ממונות

(אמר יאמר העבד יעקב הי"ו מרא"ש מקדמ"י אר"ש שיטה הלשון אמרה דחסורי מחסרא פוק עין ואתה תחזה החוש"ה אל העי"ן)

אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדו"ח שנאמר משפט אחד יהי' לכם פי' דכתיב מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת וכתיב בתריה משפט א' יהיה לכם לאקושי דיני ממונות לדיני נפשות והכי משמע בת"כ וכי היכי דאקילו בהו דלא ליבעו דרישה וחקירה משום נעילת דלת הכי אקילו בהו דלא ליבעו מומחין דאי מצרכת ליה דרישה וחקירה מימנע ולא מוזיף סבר דילמא טעו סהדי בחקירות ומפסיד וה"ה לגבי מומחין דחייש דילמא לא משכח מומחין ולא מצי לאפוקי זוזיה מלוה ומימנע ולא מוזיף ומקשי' אלא מעתה כיון דהדיוטות ברשות קא נחתי הוו להו כמומחין ואם טעו לא ישלמו. ומפרקי' עיקר תקנתא כי אתקן משום נעילת דלת הוא דאיתקן ומלתא דאית בה תקנתא לשלא תנעול דלת כגון בטולי דרישה וחקירה ואכשורי הדיוטות תקינו רבנן אבל למפטר דייני מתשלומין לא תקינו רבנן דאי פטרת להו כ"ש שאתה נועל דלת בפני לווין דחייש מלוה דילמא טעי דיינא ופטר ליה ללוה ומפסיד אבל לענין אכשורי הדיוטות ליכא נעילת דלת דהא אי בעי מלוה למיכפייה ללוה למיזל למקום הועד כל כמיניה וכי אכשרו רבנן הדיוטות היכא דניחא ליה למלוה בגויהו דיכול למיכפייה ללוה למיזל קמי הדיוטות הילכך איהו דאפסיד אנפשיה דאזל לגבי הדיוטות ואיכא לפרושי דהכי קא מקשי' אלא מעתה דכל מילתא דאית בה תקנתא שלא תנעול דלת שפיר דמי אפי' טעו לא ישלמו דאי אמרת משלמי ממנעי דייני ולא דייני וממנע מלוה ולא מוזיף ומפרקי' כל שכן שנעלת דלת כו' כדפרישנא:

דף ג.

ומקשינן השתא דאמרת דשאני דינא דגזלות וחבלות משאר דיני ממונות דאילו גזילות וחבלות בעינן מומחין ואילו שאר דיני ממונות סגיא להו בהדיוטות למה ליה לר' אבהו לאוקומ' למתני' בחד בבא ולאוקמ' גזילות וחבלות פי' בדיני ממונות לוקמה בתרי בבא כפשטה דהא ודאי תנא תרתי בבי בעי מיתנא דהא לא שוו דינייהו לאהדדי והכי קתני דיני ממונות דהיינו הודאות והלואות בשלשה הדיוטות גזילות וחבלות בשלשה מומחין דלהכי קתני להו בתרי בבי לאשמועי' דשני דינייהו מהדדי ולא הוה יכיל למתניהו תרוייהו בחד בבא ועוד אי אמרת חדא קתני שלשה שלשה תרי זימני למה לי והו"ל

למתני דיני ממונות גזילות וחבלות בשלשה אלא אמר רבא לעולם תרתי קתני דיני ממונות דהיינו הודאות והלואות בשלשה הדיוטות שלא תנעול דלת בפני לוין גזלות וחבלות בשלשה מומחין וכדרבי יוסי בר חנינא דאמר כל היכא דאיכא נעילת דלת כגון הודאות והלואות אקילו בהו רבנן דלא ליבעו חקירה ודרישה וה"ה נמי דלא בעינן מומחין כדאמרן ואיצטריך לאשמועינן כדר' יוסי בר' חנינא דאי לא דרבי יוסי בר' חנינא והוה סבירא לן דעירוב פרשיות כתוב כאן אפי' בהודאות והלואות נמי ניבעי מומחין ואי נמי הוה סבירא לן דאין עירוב פרשיות כתוב כאן אפילו תלתא נמי לא ליבעי הילכך אצטריך לאוקומה כדרבי יוסי בר חנינא למימרא דלא בעינן מומחין אבל שלשה בעינן כרבי חייא בר' יוסף דאמר עירוב פרשיות כתוב כאן ואי משום נעילת דלת ליכא דשלשה הדיוטות טובא שכיחי:

רב אחא בריה דרב איקא אמר מדאורייתא בהודאות והלואות חד הדיוט נמי כשר והוא דגמיר ואע"ג דלא הוי מומחה דכתיב תשפוט עמיתיך ויחיד דגמיר משמע דכתיב בצדק תשפוט עמיתיך וקסבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן אלא משום יושבי קרנות לשון קרן זוית והן בטלנין שאין עוסקין במלאכה אלא יושבין בקרנות העיר ופעמים שבני אדם באין מאיליהן ונידונין בפניהם בזמן שבתי דינין טרודין בדין אחר ובאין לפני אלו שהן יושבין בטלין אחמירו רבנן לאצרוכי שלשה ולעולם תרתי קתני וכדאמרן מיהו טעמא בהודאות והלואות דבעינן שלשה לאו מדאורייתא הוא אלא מדרבנן וטעמא נמי דלא בעי מומחין לאו משום נעילת דלת הוא אלא מדאורייתא נמי שפיר דמי ומתמהי' אי משום יושבי קרנות מאי אהניא לן דאצרכניה שלשה אטו בשלשה מי לא אפשר דהוו כלהו יושבי קרנות דלא גמרי ומפרקי' לא אפשר דלא הוי בהו חד דגמיר דשמע מרבנן דיני הודאות והלואות דשכיחי כל יומא וגמרינהו:

ומקשינן אלא מעתה טעו לא ישלמו דהא ברשות קא עבדי ומפרקי' כ"ש דאי פטרת להו הוו נפישי יושבי קרנות דלא הוה איכפת להו למגמר הילכך חייבינהו רבנן תשלומין כי היכי דלרמו אדעתייהו וליגמרו אי נמי לפרשו [ולא] לידינו ודייקינן מאי איכא בין רב אחא לרבא דהא תרוייהו מכשרי ג' הדיוטות בהודאות והלואות ומהדרי' איכא בינייהו דשמואל דאמר שני הדיוטות שדנו דיניהן דין אלא שנקראו ב"ד חצוף שעברו על תקנת חכמים לרבא דאמר מדאורייתא בעינן תלתא אין דיניהן דין לרב אחא כיון דמדאורייתא לא בעינן תלתא דאע"ג דרבנן תקינו תלתא משום יושבי קרנות בדיעבד דיניהן דין. ופסק רבינו חננאל ז"ל הילכתא כרב אחא בריה דרב איקא דיחיד מומחה מדאורייתא נמי כשר מדאמרינן לקמן ואם היה מומחה לרבים דן ואפילו יחידי והדין מימרא ליתיה חדא דהא

אסיקנא דרב אחא בריה דרב איקא אית ליה דשמואל וסוגיין בכוליה תלמודין כרבי אבהו כדבעינן למימר קמן וסוגיין נמי כר' חייא בר יוסף דאמר עירוב פרשיות כתוב כאן ואשתכח דמדאורייתא בהודאות והלואות נמי תלתא מומחין בעינן וההיא דלקמן דמכשרינן יחיד מומחה לאו משום דמדאורייתא כשר דא"כ כי לא קבלוה עליהו נמי כי טעי ליפטר ותו אי כדרב אחא בריה דרב איקא אפילו הדיוט נמי כי גמיר ליתכשיר דהא לרב אחא לית ליה עירוב פרשיות כתוב דאי אית ליה ליבעי תלתא אלא ודאי לית ליה וא"כ מומחה מנא ידע ליה אלא טעמא דמילתא התם כיון דאכשור רבנן שלשה הדיוטות שלא תנעול דלת בפני לוין כל שכן דיחיד מומחה כשר דודאי יחיד מומחה עדיף טפי מכמה הדיוטות ולעולם קי"ל כרבא:

ברם צריך למידע דאוקמינן להני דיני ממונות דסגיא להו בהדיוטות בהודאות והלואות ומשום נעילת דלת לא תימא הודאות והלואות בלחוד הוא דתקינו רבנן כדי שלא תנעול דלת בפני לווין אלא כי היכי דתקינו בהודאות והלואות הכי נמי תקינו בגזלות וחבלות דשכיחי כדאסיקנן בפרק החובל דכל מילתא דשכיחא ואית בה חסרון כיס עבדינן שליחותיהו וכי תימא הא גזל דשכיחא ותנן במתני' גזלות וחבלות בשלשה מומחין. שתי תקנות הוי מעיקרא תקינו הודאות והלואות ולבסוף תקינו כל מידי דשכיח ואית בה חסרון כיס מפני תיקון העולם. ואיבעית תימא כולה חדא תקנתא היא מעיקרא תקון כל מילתא דשכיחא ואית בה חסרון כיס ולבסוף נמי מילתא דשכיחא ואית בה חסרון כיס הוא דבעי' אלא מיהו מעיקרא לא הוו שכיחי גזלות וחבלות ולבסוף הוו גזלות וחבלות:

וכי תימא אדאמרי' טעמא בהודאות והלואות משום נעילת דלת לימא משום דשכיחא לא קשיא דכי אמרינן טעמא משום מילתא דשכיחא בחסרון כיס דאתי שלא מדעת בעלים אבל הודאות והלואות סד"א לימנע ולא לוזיף קמ"ל שלא תנעול דלת וטעמא קמא דייק טפי. ואם תשאל מאי שנא דקאמרי' איכא ביניהו דשמואל ולא קאמרי' איכא ביניהו דר' אבהו לרבא דאמר מדאורייתא בעי ג' אית ליה דר' אבהו לרב אחא דלא בעי מדאורייתא ג' לית ליה דר' אבהו. תשובתך משום דר' אבהו איכא לאוקומי שמעתיה אפי' אליבא דרב אחא דמדאורייתא חד נמי כשר ורבנן אצריכו ג' והאו דאמר שנים שדנו אין דיניהם דין לאו מדאורייתא הוא אלא מדרבנן וכיון דיכיל לאוקו' מימריה לכ"ע ליכא לאוקו' בפלוגתא אבל מימרא דשמואל ליכא לאוקומה אלא לרב אחא דאי לרבא כיון דבין מדאורייתא בין מדרבנן בעינן ג' ב' הדיוטות דמכשר שמואל מנא לן:

פיסק נזק וחצי נזק ודייקי' נזק היינו חבלות שהרי החובל בחבירו חייב בחמשה דברים והנזק אחד מהן כדאיתא בב"ק בריש פ' החובל ומפרקי' כיון דבעי מתנא חצי נזק דמיירי

במידי דאית ביה חסרון כיס דאכתי לא איירי ביה תנא נמי נזק ומתמהינן חצי נזק נמי היינו חבלות דחבלות סתמא קתני ומשמע לא שנא בגופו ול"ש בממונו ל"ש מחמת גופו של מזיקו ול"ש מחמת ממונו והרי חצי נזק בכלל ואפילו חד מינייהו לא ליתני ומהדרינן דהאי חבלות דקתני במתני' בחבלא דהוי ממונא קא מיירי ואצטריך למתני חצי נזק בקרן תמה דקנסא הוא. ומקשינן הא ניחא למאן דאמר פלגא נזקא קנסא אלא למאן דאמר ממונא מאי איכא למימר ועיקרה בפרק ארבעה אבות ובפרק אלו נערות מאן דאמר קנסא קסבר סתם שוורים בחזקת שימור קיימי ולא בעי נטורי ובדין הוא דלא ליחייבי ולא מידי ורחמנא הוא דקנסיה פלגא כי היכי דלנטריה לתוריה טפי ומ"ד ממונא קסבר סתם שוורים לאו בחזקת שימור קיימי ובעי נטורי ובדין הוא דבעי שלמי נזק שלם דכמועד דמי ורחמנא הוא דחס עליה דאכתי לא אייעד תוריה באפיה והדרינן למימר דהיינו טעמא דאצטריך למיתנא חצי נזק משום דבעי למיתנא תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה דממון שאינו משתלם בראש הוא דאינו קרן כדכתיב בגזלן ושלם אותו בראשו ואלו בתשלומי כפל לאו ממון המשתלם בראש הוא שהרי משלם יתר מקרן תנא נמי ח"נ דלאו ממון המשתלם בראש הוא שהרי משלם פחות מקרן:

דף ג:

ואיבעיא לן שלשה מנא לן דתנו רבנן ונקרב כו' ר' יונתן אומר ראשון תחילה נאמר ומצרף צריך לגופיה דליזול לגבי דיינא אבל מניינא דדייני לא שמעינן אלא מהנך דלא צריכי לגופיה דקרא והנך תרי נינהו וכי איכא למשמע תלתא משום דאין עושין ב"ד שקול שהרי צריך לקיים בו אחרי רבים להטות ואי הוי שקול פעמים שנחלקין לחצאין ואין כאן רבים ורבינו שלמה פי' ראשון תחילה נאמר לגופיה אתא דליבעי מומחין דאלהים לשון גדולה ורבנות הוא ולא דייק מדפריך ליה ר' יאשיה א"כ ליכתוב קרא אל השופט ואי אמרת דר' יונתן למומחין מפיק ליה מאי פריך ליה ר' יאשיה הא ודאי אצטריך לאשמועינן דרישא למיבעי מומחה אלא מחוורתא כדפרשי': ודייקי' לימא בדורשין תחילות קמפלגי ומהדרי' בעלמא דכ"ע אין דורשין תחלות ושאני הכא דשני קרא בדיבוריה וכתב אלהים דאי סלקא דעתא דקמא לגופיה אצטריך דליזול לגבי דיינא ולאו לאשמועי' דבעי ג' מומחין לימא קרא אל השופט מאי אל האלהים ש"מ למנינא פי' דאלהים לשון גדולה ורבנות הוא ולהכי אפקיה בהאי לישנא לאשמועינן דלהוי מומחה ואי לאו ממנינא הוא למה לי למטרח ולאשמועינן דלהוי מומחה ואיכא לפרושי דהיינו טעמא דר' יאשיה מדהוה ליה למיכתב אל השופט כדכתיב בעלמא וכתיב אל האלהים

כלישנא דכתב בהנך תרי ש"מ למניינא. ורבי יונתן לישנא דעלמא נקט כדאמרי אינשי מאן דאית ליה דינא ליקרב לגבי דיינא דהיינו דיין הרגיל שהוא מומחה לרבים ולא אצל הדיוט ואע"ג דמומחין לר' יונתן מאינך תרי אלהים נפקי ליה כיון דאצטריך לאשמועינן מעיקרא דליזול לגבי דיינא אפקה בלישנא דעלמא כדאמרי אינשי:

ודייקי ור' יאשיה דבעי קרא לאיתויי שלישי לית ליה דבעינן ב"ד נוטה כדי לקיים בו אחרי רבים להטות ונפקא מינה לאכשורי ארבעה או ששה וכיוצא בהן דאי אית ליה קרא להביא שלישי למה לי אלא לית ליה והא קרא כתוב ודרשינן ליה לב"ד נוטה דתניא רבי אליעזר כו' ומפרקינן סבר לה כר' יהודה דאמר סנהדרי גדולה שבעים ולא מצריך ב"ד נוטה דהא זימנין דמתפלגי פלגא ופלגא וליכא בית דין נוטה ומקשינן אימור דשמעת ליה לר' יודה בסנהדרי גדולה דכתיב בהו שבעים בשאר בי דיני מי שמעת ליה והתנן סמיכת זקנים על ראש פר העלם דבר של ציבור ועריפת העגלה כו' ואסיקנה דר' יאשיה עדיפא מדר' יודה שזה חלק מדתו ור' יאשיה לא חלק מדתו אלא יליף שאר בי דיני מסנהדרי גדולה: ודייקי' אלא האי לנטות מאי עביד ליה בשלמא רבי יודה מוקים ליה בשאר בי דיני אלא ר' יאשיה במאי מוקים ליה ומהדרינן ר' יאשיה מוקים ליה בדיני נפשות כדמוכח רישיה דקרא לא תהיה אחרי רבים לרעות ומפרש ליה במתני' לא כהטייתך לטובה הטייתך לרעה הטייתך לטובה על פי אחד והטייתך לרעה על פי שנים ואי הוו זוגות לא משכחת בהו הטייה פחות משנים ועל כרחך קרא בדיני נפשות בלחוד קאי דאי בדיני ממונות טובתו של זה היא רעתו של זה ורעתו של זה היא טובתו של זה וא"כ להי קא קרי טובה ולהי קרי רעה אלא לאו בדיני נפשות אבל בדיני ממונות לא בעינן ב"ד נוטה:

ומקשינן תו אלא הא דתנן שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב זכאי שנים אומרים חייב ואחד אומר זכאי חייב לימא דלא כר' יאשיה דאי ר' יאשיה כיון דמקראי נפקא ליה דבעינן תלתא ולאו משום דלהוי בית דין נוטה בעינן עד דמודו כולהו לזכותא או לחיובא ומפרקינן אפילו תימא ר' יאשיה לענין מיזל בתר רובא כיון דקולא הוא יליף לה בקל וחומר מדיני נפשות ומה דיני נפשות דחמירי אקיל בהו רחמנא למיזל בתר רובא דיני ממונות דקילי לא כל שכן אבל לענין אצרוכי ב"ד נוטה חומרא הוא ואין למדין מן החמור לקל להחמיר עליו פיר' אחרי' לימא השתא דלא כרבי יאשיה דכיון דמקרא דאחרי רבים להטות הוא דילפינן למיזל בתר רובא וקא מוקי ליה ר' יאשיה בדיני נפשות אבל בדיני ממונות לא מכלל דסבירא ליה דבדיני ממונות לא אזלינן בתר רובא דמהיכא תיתי ליה אלא הא דתנן כו':

תנו רבנן דיני ממונות בשלשה ר' אומר בחמשה כדי שיגמר הדין בשלשה קס"ד דהאי טעמא דמצריך רבי חמשה דכי מיפלגי אהדדי מיגמר דינא בשלשה והוי רובא דבי דינא ומתמהי' אטו בתלתא מי לא גמר דינא בתרי והוי רובא וסברי' למימר הכי קאמר מפני שגמר דין צריך שיהיה בשלשה. אלמא קסבר תלתא כי כתיבי בגמר דין כתיבי מגדיף בה ר' אבהו אלא מעתה דקראי אגמר דין קיימי תהא סנהדרי גדולה צריכה מאה וארבעים ואחד כדי שיגמר הדין בשבעים ואחד כרבנן ותהא סנהדרי קטנה צריכה ארבעים וחמשה כדי שיגמר הדין בעשרים ושלשה וכי תימא היכי מצי למימר הכי הא עיקר שתי עדות הכתובים כאן משמע שהן חולקין מקצתן מחייבין ומקצתן מזכין והיכי תיסוק אדעתין שיהו עשרים ושלשה מזכין או מחייבין לא תיקשי לך דכי דרשינן עדה שופטת ועדה מצלת הני מילי היכא דלא סבירא לן דקרא בגמר דין קא משתעי אבל אי הוה סבירא לן דקראי בגמר דין קא משתעי הוה מוקמינן להאי עדה שופטת ועדה מצלת כגון דהדור כולהו להצלה בגמר דין וכי תימא הכי נמי אדפליג בב"ד של ג' ליפליג בסנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה אלא גבי סנהדרי גדולה מ"ט לא אמרינן הכי דאספה לי ע' איש אמר רחמנא משעת אסיפה ע' וגבי סנהדרי קטנה מ"ט לא אמרינן הכי ושפטו העדה והצילו העדה אמר רחמנא משעת שפיטה עדה ומהתם ילפינן לסנהדרי קטנה ה"נ גבי קראי דילפינן מיניהו ב"ד של ג' ונקרב בעל הבית אל אלהים אמר רחמנא משעת קריבה שלשה וה"ה לר' יונתן דלא דריש ונקרב למנינ' הא כתיב עד האלהים יבא דבר שניהם משעת ביאה שנים ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהם עוד אחד והיינו טעמא דנקט לפרושי אליבא דרבי יאשיה משום דלמאי דס"ד דקסבר רבי דקראי בגמר דין כתיבי הוה משמע דרבי לית ליה דר' יונתן דהא רבי בעי בגמר דין שלשה ואלו רבי יונתן לית ליה מקראי טפי מתרי ואם כן אפילו תימא דקראי בגמר דין כתיבי תלתא לר' מנא ליה:

ואסיקנ' אלא היינו טעמיה דר' כו' נאמר אלהים למעלה עד האלהים יבא ונאמר אלהים למטה ירשיעון אלהים וירשיעון תרי משמע ומה למטה שנים כדאמרן אף למעלה שנים אבל ונקרב בעל הבית אל האלהים תחילה נאמר ואין דורשין תחלות:

דף ד.

במאי קא מפלגי רבנן סברי יש אם למסורת ירשיעון כתיב חסר דמשמע לשון יחיד ואע"ג דקרינן ירשיעון לשון רבים מסורת עיקר ור' סבר ירשיעון קרי' ומשמע לשון רבים ומקרא עיקר ולא חיישינן למסורת וכי תימא א"כ למה ליה לרבי לאסוקי טעמא כדי שיגמר הדין בשלשה הא מקראי נפקא ליה לרבי הכין פירושא רבי אומר בחמשה לפי שהכתוב

מוכיח שצריך ארבעה ואם אתה אומר כן פעמים שנחלקין לחצאין ואין כאן ב"ד נוטה לפיכך צריך ה' כדי שיהא ב"ד נוטה ויגמר הדין בג' והכי קאמר ר' אומר בחמשה כדי שיהא ב"ד נוטה ויגמר הדין בג' ודקאמרת אטו בתלתא מי לא גמרי דינא בתרי רבי מקראי ארבעה אית ליה ולאפוקי ארבעה קאתי וה"ק בחמשה כדי שיגמר הדין בשלשה שאם אתה אומר בארבעה כמו שהכתוב מוכיח פעמים שנחלקין לחצאין וכד מעיינת בהאי פירושא משכחת ליה דדאיק טובא.

וחזינן מאן דפריש לה הכי קאמר הואיל ובעינן ה' מן התורה ש"מ התורה הקפידה שיהא גמר דין בשלשה והאי פירושה ליתיה כלל מתרי אנפי חדא הא לית ליה מקראי אלא ד' ועוד אפילו תימא כיון דמן התורה בעינן ב"ד נוטה למה ליה לרבי לאסוקי טעמא לפי שהתורה הקפידה שיגמר הדין בשלשה כיון דמדאורייתא שמעינן ה' מאי אהני לן האי טעמא דכדי שיגמר הדין בשלשה אלא ודאי ש"מ דהאי פירושא ליתיה כלל ואינו כדאי לדקדק בו ומ"ט קרו לה לכתיבה מסורת בדבר המסור למיעוט בני אדם ולא לזולתם משום דמקרא מיגרס גריס בפומא דרובא דאינשי ולא שייך למקרייה מסורת אבל כתיבה דלא ידיעה אלא לסיפרי דמסיר להו מלא וחסר קרי לה מסורת:

ואף ר' יודה בן רועץ סבר יש אם למקרא דתניא שאלו תלמידיו את רבי יהודה בן רועץ כתיב וטמאה שבועיים חסר וקי"ל דתרי שבועי קאמר רחמנא אקרא אני שבעים כמה דכתיב לשון ע' איש ותהא יולדת נקבה טמאה שבעים יום אמר להן טימא וטיהר ביולדת זכר וטימא וטיהר ביולדת נקבה מה כשטיהר בזכר נקבה כפלים בו דכתיב בזכר ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמה טהרה ובנקבה כתיב ששים יום וששת ימים וגו' דהיינו כפלים בנקבה אף כשטמא בזכר שבעה דכתיב וטמאה שבעת ימים נקבה כפלים בו דהיינו ארבעה עשר יום לאחר שיצאו יצא מחזר אחריהן אמר להן בני אי אתם נזקקין לכך שבועיים קרינן ויש עיקר למקרא: ואף בית שמאי סברי יש אם למקרא דתניא בית שמאי אומרים כל הניתנין על מזבח החיצון דהיינו אשם ועולה ושלמים שטעונים שתי מתנות שהן ארבע שנותנן במתנה אחת כיפר דכתיב ודם זבחיך ישפך שפיכה אחת במשמע ובחטאת שטעונה ארבע מתנות על ארבע קרנות אם נתן שתי מתנות כיפר אבל מתנה אחת לא כדבעינן למימר קמן וב"ה אומרים אף בחטאת שנתן מתנה אחת כיפר:

ואמר רב הונא מאי טעמא דב"ש קרנות קרנות קרנות כו' בשעיר נשיא כתיב קרנת חסר ובשעירת יחיד כתיב נמי בקרנת חסר ובכשבת יחיד כתיב קרנות מלא וכולהו בחטאת של מזבח החיצון קא מיירי דהא בכולהו כי כתיבא בהו נתינה על קרנות מזבח העולה כתיב בגויהו והיינו מזבח החיצון דכולי עלמא מהתם גמרי' דבעיא ארבע מתנות על

ארבע קרנות דהא בין שעיר נשיא ובין שעירת יחיד בין כשבת יחיד כולהו חד דינא אית להו למה לי לפרושה בכולהו קרנות לישמעי' נשיא לחודיה וליכתוב בהנך ועשה לה כאשר עשה לשעיר החטאת אלא להכי אשמועינן בכולהו לרבויי כולהו ארבע קרנות לנתינה בכל חד מינייהו אבל הנך דפר כהן משיח ופר העלם דבר של צבור במזבח הפנימי כתיבא בהו נתינה פר כהן משיח דכתיב ונתן הכהן מן הדם על קרנות מזבח קטרת הסמים לפני השם אשר באהל מועד פר העלם דבר של ציבור דכתיב ומן הדם יתן על קרנות המזבח אשר לפני השם וגו' והיינו מזבח הפנימי והתם כולהו מודו דמתנה אחת מעכבת וכי פליגי בחטאת של מזבח החיצון פליגי בית שמאי סברי יש אם למקרא ואע"ג דתרי מיניהו כתיבי חסרין בכולהו קרנות קרינן דמשמע תרי בכל חדא מיניהו דהוו להו שיתא ארבע מהן למצוה שמצוה ליתן ארבע מתנות על ארבע קרנות ושתים לעכב שאם נתן פחות משנים עיכב אבל חמש למצוה לא מצית אמרת דהא ליכא במזבח טפי מארבע קרנות וב"ה סברי יש אם למסורת ואע"ג דבכולהו קרנות קרינן דמשמע תרי מסורת עיקר ותרי מיניהו חסרין כתיבי ותרויהו לא מרבו אלא תרי בלחוד והאיך דכתב מלא מרבי תרי הא ארבע ג' למצוה ואחת לעכב ודרשינן ודייקי' בשלמא לבית שמאי כיון דכתיבי שיתא ומזבח לית ביה טפי מארבע קרנות על כרחך תרי מיניהו לא צריכי למצוה וכי כתיבי לעכב כתיבי אלא לבית הילל דס"ל דלא כתיבי אלא ארבעה אימא כולהו למצוה דהא כולהו צריכי למכתב למצוה ועיכוב דחדא מנא להו אימא אע"פ שלא נתן כלום כיפר ופרקינן כפרה בכדי כלומר בלא נתינת דמים לא אשכחן ואי אמרת אע"פ שלא נתן כלום לא עיכב במאי הויא ליה כפרה:

ואף ר' שמעון סובר יש אם למקרא דתניא גבי דפנות של סוכה שתים כהלכתן דהיינו ז' טפחים שיעור משך סוכה קטנה ושלישית אפילו טפח ברום עשרה. רבי שמעון אומר כו' במאי קא מיפלגי רבנן סברי יש אם למסורת תלתא בסכת כתיבי תרין חסרין וחד מלא דל חד קרא כוליה לגופיה דאיצטריך לאשמועינן מצות ישיבה בסוכה ולא למנינא דדפנות פשו להו תרי קראי חד חסר וחד מלא דהוו להו תלת אתאי הילכתא כדאמרינן התם (עירובין ד'.) שיעורין חציצין ומחיצין הלכה למשה מסיני גרעתה לדופן שלישית ואוקימתה אטפח ור' שמעון סבר יש אם למקרא בכולהו בסכות קרינן דמשמע תרי בכל חד מינייהו דהוו להו שש דל חד קרא כוליה לגופיה פשו להו תרי דהוו להו ארבע אתאי הלכתא וגרעתא לרביעית ואוקימתה אטפח ואי קשיא לך מאי שנא דלגבי חטאת לא דלינן חד קרא לגופיה ומאי שנא גבי סוכה דדלינן חד קרא לגופי' לא תיקשי לך דגבי חטאת כיון דמתנות קא מנינן על כרחך כולהו למנינא כתיבי דהא לא איצטריך קרא אלא

לחד ענינא בלחוד והיינו מצות נתינה ומשום הכי לא דלינן חד קרא לגופיה דהא גופיה דקרא במצות נתינה כתיבי וליכא ענינא אחרינא לאוקומיה ואלו גבי סוכה בשלמא אי הוה מנינן ישיבות הוה מנינן ליה נמי לקרא קמא בהדייהו אלא הכא דפנות קא מנינן וכיון דאיצטריך קרא לתרי ענייני חד למצות ישיבה בסוכה והיינו דמשמע גופיה דקרא ואידך למניינא דדפנות על כרחן דלינן חד קרא לגופיה והוא הדין לגבי תלתא אלהים דכתיבי ודלינן קמא לגופיה היינו טעמא משום דקרא איצטריך לתרי ענייני חד דליזול לגבי דיינא והיינו דמשמע גופיה דקרא ואידך מנינא דדייני ועל כרחן דלינן חד קרא לגופיה:

ואף ר' עקיבא סבר יש אם למקרא דתניא מניין לרביעית דם הבאה משני מתים שמטמאה באהל עיקרה דרביעית דם הבאה ממת אחד מטמאה באהל לדברי הכל שנאמר על נפש מת לא יבא ואשכחן דם דמיקרי נפש דאי לנפש ממש מי ידע היכא קיימא דלימנע ולא ליעול ואי לגופו של מת לימא על מת מאי על נפש מת אלא על כרחך לדם הוא דאיצטריך ורביעית היינו חיותו של אדם דכי לית ביה רביעית דם לא מצי חיי ומדשיעור חיות ברביעית שיעור מיתה נמי ברביעית דבבציר מהכי לא מיקרי מת דהא לא הוה מעיקרא שיעור חיות כי היכי דליקריה השתא מת הכי משמע לן מפירושיה דרבינו שלמה ז"ל דכתב נפשות היינו דם דאיקרי נפש ורביעית היא חיותו של אדם ובלאו הכי לא מקרי מת עד שיהא בו שיעור מיתה ואיכא למימר נמי דהוה סבירא ליה ז"ל דמיתה הבאה מחמת יציאת דם אינה באה בפחות מרביעית מיהו לא שנא הכי ולא שנא הכי לא נהירא לן דהאי מת דכתב בקרא לאו אנפש גופיה כתיב אלא אגוף של מת קאי וכי דייקינן ממשמעותא דנפש קא דייקינן דבבציר מרביעית לא מיקרי נפש דהא לית ביה שיעור חיות ולגבי רביעית דם הבאה משני מתים פליגי ר' עקיבא ורבנן ר' עקיבא סבר מטמאה באהל דכתיב ועל כל נפשות מת אע"ג שנפשת חסר כתיב יש אם למקרא ונפשות קרינן דמשמע תרי וכ"ת מת חד משמע ומהשתא מאי קאמר קרא אי לימא לאיתויי שתי רביעיות ממת אחד פשיטא השתא חדא רביעית מטמיא שתים מיבעיא אלא להביא שתי נפשות שאין בשתיהן אלא כשיעור למת אחד דהיינו רביעית ורבנן סברי אע"ג דקרינן נפשות נפשת חסר כתיב דמשמע חד ויש אם למסורת:

מתקיף לה רב אחא בר יעקב מי איכא דלית ליה יש אם למקרא והתניא בחלב אמו יכול בחלב אמו מלשון כל חלב וכל דם אבל בשר בחלב מלשו חמאה וחלב מותר לבשל אמרת יש אם למקרא בחלב קרינן בשו"א ופת"ח תחת החי"ת אבל חלב בציר"י תחת

החי"ת מותר לבשלו עם הבשר אלמא כ"ע יש אם למקרא דאי איכא מאן דפליג עלה בשר בחלב מנא לן דאסור:

דף ד:

וסברינן למימר דלכולי עלמא יש אם למקרא ור' ורבנן בהא קא מיפלגי ר' סבר ירשיעון תרי אחריני דמכדי כתיב עד האלהים יבא כו' לכתוב קרא אשר ירשיען ישלם כו' ואנא ידענא דאהאלהים דכתיב בהדי' קאי למה לי למכתב אלהים זימנא אחריתי אלא לאיתויי תרי אחריני לבד מהנך תרי דכתיבי לעיל דהוו להו ארבעה ואין בית דין שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן חמשה והיינו טעמא דדייק לישנא דירשיעון ולא דייק לישנא דאלהים דמשמע לשון רבים משום דאלהים לשון יחיד נמי משמע דהא איקרי קב"ה נמי אלהים אע"ג דהוי יחיד ית' שמו ותתעלה מלכותו כענין שנאמר כי לבעבור נסות אתכם בא האלהים בראשית ברא אלהים וכי איקרי אלהים לשון רבים להידור וגדולה ולא לדבר אחר ואמטול הכי לא מצי גמרא למידק אלא מלישנא דירשיעון וכי תימא א"כ תרי בלחוד הוא דאית ליה ואי נמי חשבת חד אלהים דכתיב בתר ירשיעון הוו להו תלתא ירשיעון תרי ואלהים חד הא תלתא אמרי הא לא קשיא דהאי ירשיעון כיון דכתיב גבי אלהים בתרא שדייה נמי אדאלהים בתרא וש"מ דהאי אלהים בתרא תרי נינהו ורבנן סברי כי כתיב ירשיעון דמשמע תרי אכל חד מהני אלהים דסמיכי ליה לאו אכל חד מינייהו באפיה נפשיה כתיב כי היכי דלישוייה לקמא תרי ולבתרא תרי אחריני אלא אתרוייהו בהדי הדדי כתיבי היאך דכתיב מקמי ירשיעון דכתיב עד האלהים יבוא דבר שניהם והאי דכתיב בתריה ירשיעון דכתיב ירשיעון אלהים ותרוייהו בהדי אהדדי קאי ירשיעון דמשמע תרי ואין ב"ד שקול מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן שלשה ולעולם ירשיען לכולי עלמא אע"ג דכתב חסר תרי משמע דיש אם למקרא:

ר' יודה בן רועץ דאמר יש אם למקרא ומוקמת לה למימריה בפלוגת' ממאי דפליגי רבנן עליה לעולם אימא לך ל"פ רבנן עליה: ובית הלל דפליגי אבית שמאי לאו משום דס"ל יש אם למסורת אלא טעמייהו משום דכתיבי קראי יתירי למיעוטא דתניא וכפר וכפר וכפר בשעיר נשיא ובשעירת יחיד וכשבת יחיד בכל חד מינייהו כתיב וכפר לאשמועינן דסגיא בכפרה אחת ובזבחים פ' בית שמאי (זבחים ל"ח.) מותר להו דהא כתיב ונסלח והיינו כפרה וא"כ וכפר למה לי מפני הדין כלומר שהוצרך לכתוב את כולן שאלמלא כן היה לי להביא מן הדין שכולן מעכבות כדבעינן למימר קמן נאמרו דמים בפנים ונאמרו דמים בחוץ כו'. והלא דין הוא השתא קא מייתינן ברישא מדינא דלא ליעכבו כי היכי

דליתי עלה הך פירכא דמשמע מינה דכולהו מעכבי והיינו דאיצטריך קרא במינייהו לאשמועינן דלא מעכבי והלא דין הוא דלא ליעכבי נאמרו דמים למטה מחוט הסיקרא דהיינו עולה ושלמים ואשם דכתיב בהו אל יסוד מזבח העולה ונאמרו דמים למעלה מחוט הסיקרא דהיינו חטאת בהמה דכתיב בה על קרנות מה דמים האמורים למטה שנתנן במתנה אחת כיפר דהא אפילו בית שמאי מודו בהו כדכתיב ודם זבחיך ישפך אף דמים האמורים למעלה שנתנן במתנה אחת כיפר ופרכינן כלך לדרך זו נאמרו דמים בפנים בחטאות הפנימיות כגון פר כהן משיח ופר העלם דבר של צבור שטעונין שבע הזאות על הפרוכת ועל מזבח הזהב ונאמרו דמים בחוץ בחטאת שנעשית על מזבח החיצון כגון שעיר נשיא ושעירת יחיד וכשבת יחיד מה דמים האמורים בפנים חסר אחת מכל המתנות לא עשה כלום דהכי תנן בהו באיזהו מקומן (מ"ז) דמתנה אחת מהן מעכבת ונפקא לן בהקומץ רבה דזבחים (כ"ז) מקראי דכתיב ועשה לפר כאשר עשה מה ת"ל לכפול בהזאות ולומר שאם חסר אחת מכל המתנות לא עשה כלום אף דמים האמורים בחוץ חיסר אחת מכל המתנות לא עשה ולא כלום.

ואתינן למדחא האי דינא בתרא ואמרינן נראה למי דומה דנין חטאת של מזבח החיצון מעולה ואשם ושלמים של מזבח החיצון ואין דנין חטאת של מזבח החיצון מחטאות הפנימיות ופרכינן כלך לדרך זו דנין חטאת של מזבח החיצון מחטאת הפנימיות שכן שתיהן חטאות ונאמר בשתיהן קרנות ואל יוכיחו דמים התחתונים דהיינו עולה ואשם שאינן חטאת ולא נאמר בהן קרנות וכיון דאיתברר דמדינא הוה לי למילף דכולהו מתנות מעכבי משום הכי איצטריך קרא לאשמועינן וכפר וכפר וכפר דלא מעכבי.

פי' אחרינא נאמרו דמים למטה בפרשה בחטאת העוף דשמיעת קול ואם נתנן במתנה אחת כיפר דהא לא כתיב בה קרנות ונאמרו דמים למעלה בחטאת בהמה ולאו מילתא היא מדפרכינן לבסוף ואל יוכיחו דמים התחתונים שאין חטאת וקרנות ואי אמרת דגבי חטאת דשמיעת קול קאי נהי דקרנות לא כתיבי בה חטאת מי לא כתיבא בה ואית דדחקי ואמרו שאין חטאת וקרנות כלומר אע"פ ששמה חטאת לא נאמר בה קרנות ולא מסתבר דהא תנא מתרוייהו פריך ואם איתא מכדי חטאת מילתא דשויא בתרוייהו היא ל"ל לאדכורה כלל. ואית דמפרשי נאמרו דמים למטה באשמות בפרשה אחרונה דסדר ויקרא ואפירושא קמן סמכינן והכי כתבי רבוותא קמאי כפירושא קמא:

ואמרינן ורבי שמעון ורבנן ממאי דביש אם למקרא פליגא לעולם אימא לך דכ"ע יש אם למקרא והכי דלית חד קרא לגופיה פשו להו ארבע ובהא פליגי רבי שמעון סבר סככה לא בעיא קרא דהא לא מיקרי סוכה בלא סכך ומקרא קמא דדלינן לגופיה נפקא וכולהו

לדפנות איצטריך אתאי הלכתא וגרעתא לרביעית ואוקי' אטפח ורבנן סברי סככה בעיא קרא באפי נפשיה דמקרא דלגופיה לא שמעינן אלא מצות ישיבה בלחוד אבל דינא דסוכה קרא אחרינא בעי דל מהנך ארבע חד לסככה פשו להו תלת לדפנות אתאי הלכתא וגרעתא לשלישית ואוקי' אטפח: ורבי עקיבא ורבנן אימא לך כולהו ס"ל יש אם למקרא ונפשות לשון רבים משמע ובהא פליגי רבי עקיבא סבר נפשות תרתי כדאמרן ורבנן סברי נפשות דעלמא כלומר על אחת מכל נפשות מת שבעולם לא יבא ומ"מ רביעית ממת אחד בעינן: ומתמהי'

ומי מצית אמרת דכולי עלמא יש אם למקרא והתניא לטטפת לטטפת לטוטפות הרי כאן ארבע בפ' והיה כי יביאך ובפרשת שמע ישראל כתיב טטפת חסרין ולא משמעי תרוייהו אלא תרי ובוהיה אם שמוע כתיב לטוטפות מלא בוא"ו אחר הפ"א ומשמע תרי דהוו להו כולהו ארבע קסבר יש אם למסורת ולא למקרא דאי ס"ל יש אם למקרא הוו ליה שיתא והא לא מצית אמרת ומהכא ילפינן לתפלין של ראש דבעו ארבעה בתי אבל של יד לא הויא אלא אחת דהא לא כתיב בה טוטפות כלל ר"ע אומר אינו צריך טט בגדפי שתים כלומר אינך צרי' להביא מכולן שהרי מאחת מהן אתה יכול לשמוע ארבע שהרי במקום ששמו גדפי קורין לשנים טט ובאפרקי קורין לשתים פת וכי תימא אי הכי הנך טוטפות כולהו למה לי לכדתנא דבי רבי ישמעאל (סוטה ג.) כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנת אלא בשביל דבר שנתחדש בה אי נמי לאהדורי כולהו ענייני דתפלין בכל פרשה ופרשה מארבע פרשיות שבתפילין ואע"ג דפרשת קדש לא כתיבה בה טוטפות כיון דקדש והיה כי יביאך תרוייהו סמיכי לאהדדי כי כתיבי טוטפות לבסוף אתרוייהו כתיבי ואמטול הכי לא איצטריך למכתב בתרוייהו והכי מסתבר. ואיכא דאמרי דכי איצטריך לתלתא טוטפות חד קרא כוליה לגופיה ואינך תרי לאשמועינן ארבע לגדפי וארבע לאפריקי דאי כתיב חד מינייהו לא הוה משמע לן ללישנא דגדפי אלא תרי דהא פת לגדפי ולא כלום הוא ולא הוה משמע לן נמי ללישנא דאפריקי אלא תרי דהא טט לאפריקי ולא כלום הוא הילכך איצטריך למכתב לטוטפות תרי זימני כי היכי לאשמועינן טט תרי זימני ופת תרי זימני דהוו להו ד' לכל חד וחד מהני תרי לישני:

ואסיקנא אלא לעולם פליגי תנאי ביש אם למקרא ודקשיא לך מאי שנא גבי בחלב אמו דכולהו מודו דיש אם למקרא לא תיקשי לך דכי פליגי היכא דשני מקרא ממסורת שאותיות הראויות למקרא יתירות על המסורת כגון לטוטפות בסכות קרנות ירשיעון דכתיבי בלא וא"ו ולפום מאי דקרינן להו הוה חזו למיכתבנהו בוא"ו שהוא"ו סימן מרבית הוא דכיון דאשתניא מסורת ממקרא איכא למ"ד דמסורת עיקר אבל חלב וחלב

דכי הדדי נינהו דכ"ע יש אם למקרא דהא מסורת נמי משמע הכי ומשמע הכי ומקרא גלויי מילתא בעלמא הוא ומקשינן והרי יראה יראה דכי הדדי נינהו דהא כי היכי דכתבי' השם יראה (בראשית כ"ב י"ד.) הכי כתבי' בהר השם יראה (שם) ופליגי בה תנאי גבי יראה כל זכורך דקרי' יראה כדכתיב בהר השם יראה ומסורת משמע יראה כדאמרן ומשמע יראה כדכתיב השם יראה דתניא יוחנן ן' דהבאי אומר סומא אפי' באחת מעיניו פטור מן הראיה שנאמר יראה דמשמע שהאדם יראה לפני הכבוד ומסורת משמע נמי יראה בחיר"ק תחת היוד דמשמע שהאדם יראה את פני הכבוד להקיש ראייתו את פני הכבוד להראותו לפני הכבוד מה כשבא להראות לפני רואהו הרואהו רואהו בשתי עינים וגבי כהני דשכיחי בבית המקדש קאי וכהן סומא בעינו אחת בעל מום ופסול לעבודה תדע דגבי כהני קאי דהא בעינן יראה דומיא דיראה ואיראה בציר"י היוד גבי שכינה קאי היכי משכחת ביה יראה בחירק היוד מי איכא דחזי לה לשכינה כלל ואת"ל גבי שכינה קאי ה"ק מה להראות הרואהו רואהו בשתי עינים כלומר בראיה שלימה שאינו חסר כלום מראיה הראויה לו אף כשבא לראות צריך לראות בשתי עיניו שלא יהא חסר כלום מראייה הראויה לו ואמאי קרי לה לראיה הראויה למקום בשתי עיניו דברה תורה כלשון בני אדם ומילתא דשכיחא באינשי נקט משום דידיעה לאינשי וגבי אינשי ליכא ראיה שלימה הראויה לאדם אלא בשתי עינים דייקינן מהא ברייתא דיוחנן ן' דהבאי דדריש יראה יראה ואקיש להו להדדי אלמא אע"ג דכי הדדי נינהו דרשינן ליה נמי למסורת ואם כן גבי בחלב אמו נמי אע"ג דכי הדדי נינהו נדרשי' נמי למסורת ויהו שניהם אסורין:

אלא אמר רב אחא בריה דרב איקא אמר קרא כו' לעולם פליגי ואפילו היכא דמקרא ומסורת כי הדדי נינהו איכא מאן דדריש ליה למסורת והתם גבי בחלב אמו היינו טעמא דלא דרשי' ליה למסורת דאמר קרא לא תבשל גדי בחלב אמו דרך בישול אסרה תורה ודרך בישול לבשל את הבשר במשקה ואי אמרת דכי אסר רחמנא שלא לבשל את הבשר עם החלב שהוא אוכל הוא דאסר אין זה דרך בישול ואי אמרת דכי אסר רחמנא שלא לבשל את הבשר עם החלב בקדרה אחת האי בחלב אמו עם חלב אמו מיבעי ליה אלא מדכתב לא תבשל בחלב אמו ש"מ כי אסר רחמנא שלא לבשל את הבשר בחלב שהוא משקה הוא דאסר:

דף ה.

ת"ר דיני ממונות בג' הדיוטות שלא תנעול דלת בפני לווין ואם היה מומחה לרבים דן ואפי' יחידי דיחיד מומחה טפי עדיף מג' הדיוטות ואית דמפרשי דקסבר האי תנא

דמדאורייתא חד מומחה כשר בדיני ממונות דכתיב בצדק תשפוט עמיתיך וקסבר אין עירוב פרשיות כתוב כאן ולא דייק דאי ס"ד בין מדאורייתא בין מדרבנן יחיד מומחה כשר כי טעי נמי ליפטר וא"נ דלא נקיט רשותא ולא קבלוה עלייהו בעלי דינין כדקי"ל גבי ג' מומחין אלא ודאי ש"מ דיחיד מומחה כי מכשרינן ליה מדרבנן בעלמא הוא דמכשרינן ליה ומ"ה אי טעי מיחייב וה"נ מסתברא דאי ס"ד דהאי ברייתא שייכא בפלוגתא דרבא ורב אחא הוה איבעי לן לאותובי לרבא מינה ולסיועיה לרב אחא ומדלא אייתי מינה ראיה לא לאותובי לרבא ולא לסיועיה לרב אחא ש"מ דהאי ברייתא לא שייכא בפלוגתייהו כלל וכל חד מינייהו יכיל לתרוצה לטעמיה ורבא אמר לך ל"ש ג' הדיוטות ול"ש יחיד מומחה מדאורייתא פסילי ורבנן הוא דאכשרוניהו בהודאות והלואות שלא תנעול דלת בפני לווין ורב אחא אמר לך יחיד היכא דגמיר אע"ג דלא הוי מומחה נמי כשר מדאורייתא ורבנן הוא דאצריך ג' לכתחילה גזירה משום יושבי קרנות דלא גמירי כלל וכי אצרוך רבנן ג' לכתחילה היכא דלא הוו מומחין אבל אם היה מומחה לרבים דן לכתחילה ואפילו יחידי דיחיד מומחה עדיף מג' הדיוטות. ושדר רבינו שרירא גאון ז"ל יחיד מומחה דחשיב כרב נחמן בדורו דפקיע במשנה ובתלמוד ופקיע נמי בשיקול הדעת ומעיין בדיני כמה שני ומנסו ליה זימנין סגיאין ולא חזו ליה טעותא כגון האי הוי מומחה לרבים ועיקר לשון מומחה מנוסה כדתנן (שבת ס.) ולא בקמיע בזמן שאינו מומחה ומפרש בגמרא היכי מתמחי קמיעא הילכך דין מומחה מנוסה לרבים וחכמתו גלויה ומפורסמת לרבים ע"כ דבריו ז"ל:

איבעיא להו כגון אנא דגמירנא הילכתא דדיני מרבותי וסבירנא סברי מדעתאי כלומר שומע אני להבין דבר מתוך דבר ולישני טעמים מעצמי והוא דנקיט רשותא מבי ריש גלותא או דילמא אע"ג דלא נקיט רשותא כיון דגמיר וסביר דיניה דינא ועיקריה דהאי בעיא משום דקתני בברייתא ואם היה מומחה לרבים דן ואפילו יחידי ואתו ר' חייא ורב נחמן לפרושי האי מומחה לרבים דדיין דיני ממונות ביחידי היכי דמי והיינו דאמר ר' חייא כגון אנא ורב נחמן אמר נמי כגון אנא דן דיני ממונות ביחידי ור' חייא ורב נחמן תרוייהו הוו גמירי וסבירי והוו נקיטי רשותא ר' חייא מרבי כדאיתא לקמן ורב נחמן מריש גלותא כדאיתא בפרק עשרה יוחסין (קידושין ע'.) דאזמנן לרב יהודה לקמיה דרב נחמן וא"ל רב הונא דליזיל קמיה משום יקרא דריש גלותא וכדאיתא נמי בפרק המוכר את הבית (בבא בתרא ס"ה.) דא"ל רב הונא לרב נחמן הילכתא כוותייכו דמקרביתו לבבא דריש גלותא דשכיחי דייני ואמטול הכי א"ל רב נחמן לרב ששת בכתובות (צ"ד:) אנא דיינא אנא ומר לאו דיינא וכיון דאיתברר לך דרב חייא ורב נחמן תרוייהו הוו נקיטי

רשותא איצטריכינן למיבעא האי כגון אנא דקאמרי ר' חייא ורב נחמן מה ניהו מי אמרינן דהכי קאמרי כגון אנא דגמירנא וסבירנא ונקיטנא רשותא כה"ג הוא דדיין דיני ממונות ביחידי או דילמא רבי חייא ורב נחמן כי קאמרי כגון אנא לאו משום מנקט רשותא קאמרי אלא אגמרא וסבר' בלחוד קאמרי ואלישנא דמומחה קיימי דלא הוי מומחה עד דגמיר וסביר והכי קאמרי כי הוי כגון אנא דגמירנא וסבירנא ואע"ג דלא נקיט רשותא מבי ריש גלותא דיניה דינא ואמרי' ת"ש דמר זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא ביחידי וטעה בשיקול הדעת אתא לקמיה דרב יוסף אמר ליה אי קבלוך עלייהו בעלי דינין לא תשלם דלהכי אהניא לך רשותייהו למיפטרך מתשלומין ואי לא קבלוך עלייהו ואת הוא דדינת להו על כרחייהו זיל שלים ומיהו דינא לא הדר אלמא אע"ג דלא נקיט רשותא כיון דגמיר וסביר דיניה דינא והא דאמרינן הכא אי קבלוך עלייהו לא תשלם אי קשיא לך הא דתנן דן את הדין כו' מה שעשה עשוי ומשלם מביתו ואוקימנא לקמן בדקבלוה עלייהו דאמרי ליה כי קבלנך אדעתא דדיינת לן דין תורה התם ביחיד שאינו מומחה אבל במומחה וקבלוה עלייהו פטור כדקתני סיפא ואם היה מומחה לב"ד פטור מנשלם ואע"ג דהתם בסמוך עסקינן אפ"ה על כרחך כיון דדיין ביחידי לא שנא מומחה וסמוך ולא שנא מומחה ולא סמוך חד דינא הוא וכי איכא לפלוגי בהו היכא דהוו תלתא דשלשה סמוכין פטירי ואע"ג דלא קבלונוהו ותלתא לא סמיכי אע"ג דהוו כרב נחמן מיחייבי אלא אי קבלונהו בעלי דינין. ואיכא מאן דכתב בפירושא דיליה דהאי דאמרינן הכא אי קבלוך עלייהו לא תשלם דוקא כגון דקבלוה עלייהו לגמרי ליל אחריו אם לדין אם לטעות ולא יתבעוהו לך לא תשלם ואי לא זיל שלים דאמרי ליה כי קבילנך אדעתא דדינת לן דין תורה והדין פירושא ליתיה כלל דכי מצו אמרי ליה בעלי דינין לדיין כי קבילנך אדעתא דדינת לן דין תורה הני מילי ביחיד דלאו מומחה אבל ביחיד מומחה וקבלוה עלייהו וטעה פטור מלשלם כדברירנא לעיל מהיא מתני' דדן את הדין דקתני סיפא אם היה מומחה לרבים פטור מלשלם ולא מצית לאוקו' בדקבילו אנפשייהו למיזל בתריה בין לדין תורה בין לטעות דא"כ רישא נמי אמאי ישלם מביתו הא סבור וקביל. ורבינו יצחק בעל הלכות ז"ל כתב אי קבלוך עלייהו לא תשלם והדר דינא ואי לא קבלוך קם דינא ותשלם משום דהוה ס"ל ז"ל דכל היכא דאמרינן פטור הדר דינא ולא דייק גבן הא דרכא כלפי ליא מדלא קבלוה עילוייהו כל שכן דהדר דינא ועוד אם איתא דכל היכא דתני פטור הדר דינא אלא הא דתנן דיני ממונות מחזירין ורמינן עלה הא דתנן דן את הדין כו' מה שעשה עשוי ואמר ר' יוסף לא קשיא כאן במומחה כאן בשאינו מומחה ופריך במומחה מחזירין והא קתני סיפא אם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם ואם איתא דכל

היכא דתנא פטור הדר דינא דקרי לה מאי קרי לה הא בהדיא קתני ואם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם דהיינו מחזירין ואכתי לישני ליה מתני' במומחה דן את הדין בשאינו מומחה ותו דקאמרי' בריש פרקין אלא מעתה טעו לא ישלמו ומשנינן עלה אתה נועל דלת בפני לווין ואם איתא דכל היכא דפטור מלשלם הדר דינא מאי נועל דלת איכא אלא מסתברא דכל היכא דתני פטור לענין שלומי הוא ולעולם קם דינא. והכי נמי אשכחינן ליה בעיטור סופרים מהני טעמי דכתבינן:

אמר רב האי מאן דבעי למידן דינא וכי טעי ליפטר ואע"ג דלא קבלוה עלייהו בעלי דינין לישקול רשותא כו' דלהכי אהניא ליה רשותא דריש גלותא למפטריה דאי למהוי דיניה [דינא] בלאו הכי נמי כיון דמומחה הוא דיניה דינא כדאמרינן לעיל וה"מ ביחיד מומחה אבל ביחיד שאינו מומחה לא מהניא ליה רשותא לאיפטורי (והא דאמרינן) [זו דעת הרבינו יצחק בעל הלכות ז"ל ול"נ מדאמרינן] האי מאן דבעי למידן דינא וכי טעי ליפטר ש"מ דאכ"ע קאי ואע"ג דלא הוי מומחה (היינו) [והיינו] טעמא דפטיר דכיון דכתיב לא יסור שבט מיהודה ודרשינן אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל במקל ש"מ מדאורייתא אית ליה לריש גלותא רשותא למנויי מאן דבעי וה"ל כהפקר ב"ד ותו דה"ל כג' מומחין סמוכין דכשרין מדאורייתא דכי טעו פטורין. ורבינו שלמה ז"ל פירש טעמא דכי נקיט רשותא מבי ריש גלותא פטור משום דכיון דברשות נחית לא משלם ולא דייק דאי מהאי טעמא מומחה דלא קבילו עליהם בעלי דינין נמי לא לשלם דברשות קא נחית וג' הדיוטות נמי כי טעו לא ישלמו דברשות קא נחתי אלא מסתברא כדפרשי'. נקיטי' השתא מהא שמעתא דלא שנא יחיד מומחה דגמיר וסביר ול"ש ג' הדיוטות דגמירי דינא ולא הוו מומחין דדיני דיני ממונות דיניהו דינא ואע"ג דלא סמכינן ואע"ג דלא קבלונהו עליהו בעלי דינין ולא נקיטי רשותא מבי ריש גלותא ל"ש דיני דין תורה ול"ש טעו בשיקול הדעת ודוקא במילתא דשכיחא ואית בה חסרון כיס כדאיתא בפרק החובל (בבא קמא פ"ד:):

ומנא תימרא דג' הדיוטות אע"ג דלא הוו מומחין ולא קבלונהו עליהו בעלי דינין ולא נקיטי רשותא מבי ריש גלותא דיניהו דינא דהא ל"ש יחיד מומחה ול"ש ג' הדיוטות בין לרבא בין לרב אחא חד דינא אית להו וברשות קא עבדי וה"מ דדיני אי נמי טעו בשיקול הדעת אבל טעו בדבר משנה לעולם הדר דינא כרב ששת דסוגיין כותיה ולענין חיובא דדייני היכא דטעי בשקול הדעת חזינן אי קבלוה עלייהו בעלי דינין א"נ נקיט רשותא מבי ריש גלותא פטור דכיון דבלאו הכי דיניה דינא על כרחי' להכי אהניא ליה דקבלוה עליהו בעלי דינין כי היכי דליפטר מתשלומין וה"ה נמי בג' הדיוטות דתרויהו

חד טעמא נינהו ואי לא קבלו עליהו ולא נקיט רשותא מיחייב כדאמרינן בשמעתתין וגבי ג' הדיוטות נמי אתמהינן בריש פירקין אלא מעתה טעו לא ישלמו אלמא פשיטא ליה דמשלמין ויחיד שאינו מומחה וה"ה לתרי אי קבלונהו עליהו בעלי דינין דינייהו דינא ואע"ג דטעו בשיקול הדעת ומחייבי לשלומי כדקתני התם גבי יחיד שאינו מומחה מה שעשה עשוי וישלם מביתו ואוקי' בפרקין כדקבלהו עלייהו דכיון דלא קבלוה דיניה לאו דינא כי אהני לו היכא דקבלוה למהוי דיניה דינא אבל לאיפטורי מתשלומין לא דאמרי ליה כי קבילנך אדעתא דדינת לן דין תורה ואי לא קבלוה עלייהו בעלי דינין אע"פ דדיני שפיר דיניהו לאו דינא דכמאן דלית דיין מידי דמי כר' אבהו דקיי"ל כוותיה:

פשיטא מהכא להכא מריש גלותא דבבל למידן דינא בבבל ומהתם מנשיא שבארץ ישראל למידן התם בארץ ישראל מהני ומהכא להתם נמי מריש גלותא מבבל למידן דינא בארץ ישראל מהני דהכא שבט והתם מחוקק ושרירתא דשבט עדיפא

ואוקמינן דדינא בשרירתא תליא כדתניא לא יסור שבט מיהודה אלו ראשי גליות שבבבל שרודין את ישראל בשבט והרי הרשן הכתוב לרדות את ישראל בשבט ומחוקק מבין רגליו אלו בניו של הלל שמלמדין תורה ברבים דהלל נשיא הוא כדאיתא בפ' אלו דברים בפסח דוחין את השבת (ס"ו.) מיד הושבוהו בראש ומינוהו נשיא עליהם אלא כי קא מיבעיא לן מהתם להכא מאי ופשיטנא ממעשה דרבה בר בר חנה דדן דינא בבבל וטעה אתא לקמיה דרב שהיה בבבל ואית דגרסיה אתא לקמי' דר' חייא כלומר דאזל לארץ ישראל לקמי רבי חייא ובעא מיניה ואמר ליה אי קבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלים והא רבה בר בר חנה רשותא הוה נקיט מר' דהוה נשיא דארץ ישראל כדמפ' לקמן וכי דן דינא בבבל וטעה לא אהניא ליה רשותא לאיפטורי אלמא מהתם להכא לא מהני ש"מ. ודייקי' וכי מאחר דלא מהניא רשותא מהתם להכא למה ליה לרבה בר בר חנה למינקט רשותא ומפרקי' לעיירות העומדין על הגבולין שהן נמשכות אחרי א"י:

ואיבעיא לן מאי רשותא דקאמר דהוה נקיט רבה בר בר חנה ומהדרי' דכי הוה קא נחית רבה בר בר חנה לבבל א"ל רבי חייא לר' בן אחי יורד לבבל יורה באיסור והיתר וטומאה וטהרה ואמר ליה יורה דיני ממונות על מנת להפטר אמר ליה ידין יתיר בכורות כלומר יראה מומו של בכור ואי קבוע הוא יתירנו לשוחטו דבזמן שבית המקדש קיים הוה אית ליה תקנה בהקרבת לבכור תמים אימורין והוה משתרי בשר לאכילה לכהן אבל בזמן שאין בית המקדש קיים אין תקנה לבכור עד שיפול בו מום קבוע והאי דאיצטריך למינקט רשות משום דאמרינן בפרק יום הכיפורים אסור באכילה (ע"ח.) דבר זה הניחו

להם חכמים לבי נשיאה דצריך ליטול מהם רשות להתיר בפירוש הוה קא נחית רב לבבל וכולה בשמעתין מפרש להו:

ודייקינן מאי שנא למר דקרי ליה בן אחי וכו' והא אמר מר איבו אבוה דרב כדאמרינן בפרק אור לי"ד (ד'.) איבו קיים וחנה אבוה דרבה ושילת ומרתא אחואתא דידהו הוו אלמא רב בר איבו ורבה בד בר תנה תרוויהו בני אחוה דרבי חייא הוו ומפרקי' רב הוה בר אחוה מאבוה דהוה בר אחתיה מאימיה כלומר דאיבו אבוה דרב הוה אחוה דר' חייא מאבוה ולא מאימיה ונסיב אחתיה דר' חייא מאימיה דלאו מאבוה ונפק מינה רב דהוה ליה רב בר אחוה דרבי חייא מאבוה ובר אחתיה מאימיה ומשו"ה קרי ליה בן אחותי ורבה בר בר חנא דהוה בר אחוה ולאו בר אחתיה קרי בן אחי:

דף ה:

ואבעית אימא האי דקרי ליה הכי על שום חכמתו דהוה חכים טפי כדכתיב אמר לחכמה אחותי את. ודייקינן מאי טעמא לא יהב ליה רשותא לרב למשרא בוכרי אילימא משום דלא חכים הא תרצת על שום חכמתו אלמא חכים טפי אלא משום דלא פקיע במומיה להכיר איזה מום קבוע ואיזהו מום עובר והא מילתא לא בגמ' תליא מילתא ולא בסברא תליא אלא בשימושא וזריזותא תליא מילתא והא אמר רב ח"י חדשי' גדלתי כו' אלא היינו טעמא דאמר ליה אל יתיר לחלוק לו כבוד לרבה כדי שינהגו בו כבוד בבבל דאלו לרב בלאו הכי נמי הוה נהיגי ביה כבוד משום חכמתו:

ואיבעית אימא האי דקאמר ליה אל יתיר משום ההיא מלתא גופה דאמרה דהוה רב פקיע במומי טפי משאר אינשי הוא דעבד הכי דחייש דילמא הוה שרי מומא דלא ידעי אינשי קביעותא ואתו לדמויי ליה מומא דלית ביה כי הך קביעותא וסברי קבוע הוא ואתו למשרא מום עובר. ודייקינן למה לי למישקל רשותא להוראה אי גמיר לורי בלא משקל רשותא בשלמא לענין דינא אע"ג דמומחה הוה אהניא ליה רשותא לאיפטורי היכא דקבליה עליה חד מבעלי דינין ולא קבליה האיך אלא לענין הוראה למה רשותא אי לחייבא דאסר דבר המותר כדתנן דן את הדין כיון דמומתה הוא פטור וכדרבי טרפון (לקמן ל"ג.) והכא לא שייך למימר דאהני ליה להיכא דלא קבלוה עלייהו דאם כן למה ליה לאורויי להו כלל ומהדרינן משום מעשה שהיה דתניא פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה בני אדם מגבלין וכו' כלומר שלשין עיסותיהן בטומאה ואאוכלין חוליהן בטהרה קאי דסברי דעיסה לא מקבלה טומאה אמר להם מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה והלא המים שבעיסה מכשירין את העיסה לקבל טומאה כדכתיב

וכי יתן מים על זרע וגו' ואמרו לו תלמיד אחד בא לכאן והורה לנו מי בצעים אין מכשירין את האוכלין לקבל טומאה ואנו במי בצעים אנו לשין הילכך לא מקבלא עיסה טומאה פי' מי בצעים בצעי המים שנקוין ממי הגשמים ואינן מים חיים כדכתיב (יחזקאל מ"ז:י"א) בצאתיו וגבאיו ואותו תלמיד מי בצים דרש להם שהוא חלבון וחלמון של בצים ומהאי טעמא לא מכשרי משום דאית להו שם לווי והכי איתא בת"כ אשר יבא עליו מים אין לי אלא מים מנין לרבות יין ושמן וחלב והטל והדבש ת"ל כל משקה אשר ישתה אי כל משקה יכול שאני מרבה מי תותים ומי רמונים ומי בצים ת"ל מים ומה ראית לרבות את אלו ולהוציא את אלו מרבה אני יין ושמן וחלב והטל והדבש שאין להם שם לווי ומוציא אני מי תותים ומי רמונים ומי בצים שיש להם שם לווי ואותו תלמיד מי בצים דרש להם כדאמרן ולפי שלא היה לשונו פתוח לא הבין את דבריו והיו סבורין דמי בצעים דרש להם. וי"ל שהיו סבורין דמי בצים דרש להם בלא עי"ן בחיר"ק תחת הבי"ת וצד"י דגושה כדכתיב (איוב ח':י"א) היגאה גומא בלא ביצה והוי פי' בצעים קרמיו' וטעו בהא דתנן כלומר בהאי דסברי דמי בצעים דרש להו משום דטעו בטעמא דהא מתני' מי קרמיון ומי פגת נהרות הן ופסולין למי חטאת מפני שהן מי בצעים אינהו סבור מדלגבי חטאת פסילי דבעינן מים וליכא אכשורי נמי לא מכשרי דלענין אכשורי נמי בעינן מים ולא היא התם לגבי חטאת לאו ממים אימעיטו להו אלא ממים חיים אימעיטו דכתיב ונתן עליו מים חיים אל כלי ומי בצעים לאו מים חיים נינהו אבל לענין אכשורי כל מיא נמי מכשר: **אמר** רבי אמי באותה שעה גזרו תלמיד אל יורה אפילו שלא במקום רבו אלא א"כ נטל רשות מרבו לדקדק אחריו אם חכם הוא ואם לשונו פתוח כדי שלא יטעו השומעים את דבריו:

תנחום בריה דרב אמי איקלע לחתר ודרש להו מותר ללתות חטים בפסח כלומר לשרותן במעט מים בפסח ולכותשן במכתשת מיד קודם שיבואו לידי חימוץ אמרו ליה ולאו רבי מני דמן צור איכא הכא ורביה הוה ותניא תלמיד אל יורה הלכה בפני רבו אא"כ רחוק ממנו ג' פרסאות כנגד מחנה ישראל דכתיב ויחנו על הירדן מבית הישימות ואמרי' בעירובין וביומא אמר רבה בר בר חנה לדילי חזי ליה ההוא דוכתא והוי תלתא פרסי וכתיב והיה כל מבקש השם יצא אל אהל מועד אשר מחוץ למחנה אלמא כל מאן דהוה בעי מילתא מהאי גיסא הוה אזיל לגבי משה דהוה קאי לאידך גיסא ואע"ג דהוה איכא בי מיצעי כמה אינשי דילפי ממשה רבינו משום דלא הוה להו רשותא לאורויי הלכה במקום רבן אמר להו לא הוה ידענא דהכא הוה. איכא למימר דהאי מעשה קודם גזירה

הוה אבל לאחר גזירה אפילו שלא במקום רבו לא עד שיטול רשות מרבו ואיבעית תימא תנחום רשותא הוה נקיט מרביה ואפ"ה במקום רבו לא:

רבי חזייה להההוא גברא כו' לנוסחי דילן דאמרי לה בשם ר' איכא למימר דכי אייתינן ליה הכא משום סירכא דההיא מתני' דתניא פעם אחת הלך רבי למקום אחד. וכתב רבינו שלמה דבירושלמי מייתי ליה להאי עובדא דבית הקברות בשם רבי ובעכו היו שני מעשיות הללו מפני שעכו עומדת על תחום ארץ ישראל כדאמרינן בגיטין פ"א ויש בה ארץ ישראל ויש בה ארץ העמים וראה רבי מקצת העיר שהוא בגבול ארץ ישראל שהיו מגבלין עיסותיהן בטומאה ותמה עד שאמרו לו תלמיד אחד בא לכאן כו' וחזר וראה אותו כהן עומד במקצת העיר שהיא לגבול ארץ העמים אמר לו וארץ העמים שגזרו עליה טומאה כבית הקברות האתה בין איש פלוני כהן ולכך נשנו שני המעשיות הללו זה אצל זה ואית נוסחי דאית בהו רבי חייא חזייה ההוא גברא כו' והא קמ"ל דאע"ג דהוה באתריה דרבי דהוה רביה לענין אפרושי מאיסורא שרי כדאמרינן בהדר עם הנכרי ואיכא דגרסי ליה להאי מעשה בשם רבי וקא אמרי דאיידי דאיירי לעיל במעשה דחזי ביה דחדוש דהוו מגבלין עיסותיהן בטומאה אייתי נמי האי מעשה והאי פירושא מסתבר לדילי טפי מהנך קמאי:

ואמרינן משקל רשותא לפלגא כלומר לחצאין כגון רב שנתנו לו רשות לדון ולא להתיר בכורות הא קאמרי' דמהני על תנאי מאי כגון עד זמן פלוני מי מהני לגו זימניה או לא מי אמרינן לפלגא הוא דמהני דלההוא אנפי דיהבי ליה רשותא לא שדו ביה תנאה אבל על תנאי לא מהני או דילמא לא שנא ופשיטנא דמהני מדאמר ליה רבי יוחנן לרב שמן תלמידיה כשהיה הולך מאתו הרי אתה דן ומורה ברשותנו עד שתבא אצלנו ואע"ג דרבי יוחנן לאו נשיאה הוה דלא הוה מהניא רשותיה לאיפטורי מתשלומין איהו נמי כי יהיב ליה רשותא לאו לאיפטורי מתשלומין יהיב ליה רשותא אלא משום תקנתא דרבי דקתני לעיל באותה שעה אמרו תלמיד אל יורה אפילו שלא בפני רבו אלא אם כן נטל רשות מרבו ואמטול הכי אצטריך רב שמן למשקל רשותא מר' יוחנן רביה וה"ה נמי במאן דשקיל רשותא מבי ריש גלותא דאי יהבי ליה על תנאי מהניא ליה בגו זימניה דאידי ואידי חד טעמא הוא:

גופא אמר שמואל שני הדיוטות שדנו דיניהן דין כו' כדפירשית בריש פרקין ואותיבניה מיהא דתנן אפילו שנים מזכין או שנים מחייבין ואחד אומר איני יודע מוסיפי' הדיינים אם איתא דשנים שדנו דיני ממונות דיניהן דין נהי נמי דההוא שלישי שאמר איני יודע כמאן דליתיה דמי להוי הנך תרי כשנים שדנו ומפרקינן התם מעיקרא אדעתא דתלתא

יתבי כלומר הדיינין לא קבלו עליהן לדון אלא בשלשה וכי אמר חד מינייהו איני יודע הוה ליה כמאן דליתיה מעיקרא והוו להו כמאן דנחית אדעתא דבי תלתא ואשתכח דלא הוו אלא תרי דאיעקר ליה קבעיהו דאדעתא דהכי לא יתבי אבל היכא דנחית מעיקרא אדעתא דתרי גלי אדעתיהו דניחא להו למידן בתרי בדין תורה ולפיכך דיניהן דין ואיכא לפרושי דטעמא דמילתא משום בעלי דינין הוא דכיון דיתבי דייני אדעתא דבי תלתא מעיקרא ואשתכח דליכא אלא בתרי יוסיפו הדיינין דמצי חד מבעלי דיינין למימר אנא אדעתא דבי תלתא נחתי ואלו היכא דיתבי דייני מעיקרא אדעתא דתרי סבור בעלי דינין וקבול ולפיכך דיניהן דין דהא ודאי ליכא לאוקמוה בדקבלונהו עלייהו בעלי דינין דאם כן אפילו ר' אבהו מודי כדמפרש השתא לקמן:

תו אותיבנ' לשמואל מהא דתניא רשב"ג אומר שנים שדנו בעלי דינין יכולין לחזור בהן ואף על פי שהוציאו מזה ממון ונתנו לזה ודלא כשמואל ושנים שעשו פשרה אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן בזמן שהוציאו מזה ממון ונתנו לזה שהרי נתרצו בעלי דינין ועל פיהן נעשה הדבר ואע"ג דלא קנו מיניהו דכי צריך קנין היכא דלא משך אבל משך לא בעי קנין דאי בעי קנין מאי יפה כח הפשרה מכח הדין גבי דין נמי כי קנו מיניה לא מצי למיהדר מ"מ קשיא לשמואל ואסיקנא קסבר שמואל פליגי רבנן עליה דרשב"ג ואיהו דאמר כרבנן ור' אבהו אמר ל"פ ודברי הכל אין דיניהן דין והוא דלא הוי חד מיניהו מומחה ולא נקיט רשותא מבי ריש גלותא:

דף ו.

איתיביה רבי אבא לרבי אבהו דן את הדין זיכה את החייב חייב את הזכאי כו' מדקתני מה שעשה עשוי אלמא חד נמי דיניה דינא ואע"ג דלא הוי מומחה דהא קתני סיפא ואם היה מומחה לבית דין פטור מלשלם אלמא רישא בהדיוט קאי בשלמא לשמואל לא קשיא דלעולם אימא לך דאפי' חד נמי דיניה דינא ורבותא קמ"ל דאפילו בשנים נמי מקרי ב"ד חצוף אלא לרבי אבהו ודאי קשיא ואוקימנא בדקבלוה עלייהו בעלי דינין וכי קאמר רבי אבהו אין דיניהן דין בדלא קבלינהו בעלי דינין עלייהו אלא אינהו יתבי וכפי ליה לחד מבעלי דינין למידן קמייהו וש"מ דג' הדיוטות שדנו אע"ג דלא קבלינהו עלייהו בעלי דינין דיניהן דין ודוקא במאן דלא ציית דינא כלל אבל היכא דניחא ליה לחד מבעלי דינין מעיקרא בדיינא אחרינא לא כופינן ליה למיצת להני לחודיהו אלא זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושני הדיינין בוררין להם עוד אחד כדקתני התם בפ' דיני ממונות (כ"ג.)

ומקשינן במאי אוקימנא למתני' בדקבלוה עלייהו אי הכי אמאי ישלם מביתו ומפרקינן משום דאמרי ליה כי קבילנך אדעתא דדיינת לן דין תורה:

דייקינן דטעה במאי אי דטעה בדבר משנה ניהדר דינא ולא לישלם מביתיה דכיון דטעה בדבר ברור אין זה דין ואוקימינן כגון דטעה בשיקול הדעת כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי אליבא דהדדי ולא איתמר הילכתא לא כמר ולא כמר וסוגיין בעלמא כחד מינייהו ואזל איהו ועבד כאידך משמע מהכא דכל היכא דפליגי ב' ולא איתמר הלכתא כחד מינייהו וסוגיין בעלמא כחד מינייהו לכתחילה עבדינן כהאיך דסוגיין כוותיה דהא משמע לן דרבנן דגמרא הוו מטו לחבריה דהיאך טפי מיהו כיון דלא פסיקא מילתא לאסוקי הלכה למעשה כוותיה אי עבר דיינא ועבד כאידך דיניה דינא דהיאך בעל דין דנקט פסקיה מצי אמר האי פסקה לדינאי ומסוגיין לא קרעינן ליה לפיסקיה מיהו דיינא דשבק סוגיא דגמרא מיחייב משום דפושע הוא משום דלא איבעי ליה למידן יחידי דאי הוה דיין בבי תלתא דלמא הוה איכא בהו חד דמידכר לסוגיין ופסיק הילכתא כהאי דסוגיין כוותיה והכי מפרשא מילתא בירושלמי מה שעשה עשוי מפני שטעה בשקול הדעת וישלם מביתו שהגיס עצמו לדון יחיד דין תורה ותנן אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד:

ואמרינן לימא כתנאי דתניא ביצוע בג' וביצוע היינו פשרה ואמאי קרי לה ביצוע לפי שנוטל ממון מזה ונותן לזה שלא כדין ודמי לגזל ואמטול הכי קרי ליה ביצוע לשון כן ארחות כל בוצע בצע (משלי א':י"ט) והיינו דקתני ביצוע בשלשה דברי ר"מ וחכמים אומרים פשרה ביחיד להכי קרי לה רבי מאיר ביצוע ורבנן קרו ליה פשרה משום דס"ל לר"מ דאסור לבצוע הילכך קרי ליה ביצוע לשון גזל ורבנן דס"ל דמותר לבצוע קרי ליה פשרה ואיכא דאמרי דהיינו טעמא דמאן דמחמיר עלה קרי לה ביצוע ומאן דמיקל עלה קרי לה פשרה. סברוה רבנן דבי מדרשא דבעי לאוקמי פלוגתא דשמואל ור' אבהו כתנאי דכ"ע מקשי' פשרה לדין דכתיב ויהי דוד עושה משפט וצדקה ואמרינן לקמן איזה משפט שיש בו צדקה הוי אומר זה ביצוע ומדאפקיה רחמנא בלשון משפט מקשי' ליה למשפט ור"מ ורבנן בהא קמפלגי ר"מ סבר דין בשלשה ומדדין בג' ביצוע נמי בג' ורבנן סברי דינין ביחיד ומדדין ביחיד פשרה נמי ביחיד ודחי' לא דכ"ע דין בג' והכא בהא קמפלגי ר"מ סבר מקשי' פשרה לדין מה דין בג' אף ביצוע בג' ורבנן סברי לא מקשי' פשרה לדין ואע"ג דדין בג' פשרה ביחיד והשתא איכא למימר דלהכי אפקיה ר"מ בלשון ביצוע לפי שצריכין לבצע הממון ולחלקו כדי שלא יהא אחד מהם נפסד יותר מדאי כדי שצריך לדקדק בו ורבנן סברי לא מקשי' פשרה לדין ומש"ה אפקוה בלשון פשרה לשון קל

שאין צריך לדקדק בדבר כל כך ומדאסקה גמרא דלכ"ע על דין בג' ש"מ הילכתא כרבי אבהו וסוגיין בעלמא נמי כוותיה בפרק דיני ממונות בתרא (ל.) גבי ההוא אודיתא דהוה כתיב בה דוכרן פתגמי וכל לישני דבי דינא ולא הוה כתיב בה במותב תלתא כחדא הוינא ואסיקנא דאע"ג דכתיב בה בי דינא נמי חיישינן דילמא ב"ד חצוף הוא כשמואל עד דכתיב בה אמר לן רבנא אשי ואמינא ליה לרבנא אשי דמשמע תלתא ואס"ד איתא לדשמואל כי הוו תרי נמי מאי הוי הא אמרת דיניהן דין וכיון דדיניהן דין על כרחין כי מודי באנפיהו נמי הודאה מעלייתא היא אלא לאו ש"מ כר' אבהו סבירא לן: ואמרינן לימא תלתא תנאי פליגי בפשרה רשב"ג סבר פשרה בשנים ור"מ סבר בג' ורבנן סברי ביחיד ואסיקנא לעולם תרי נינהו דפליגי ומאן דאמר בשנים אפי' בחד נמי מכשר כרבנן דכיון דלא מקשי' פשרה לדין מה לי חד מה לי תרי והאי דאמר בתרי כי היכי דלהוו עליה סהדי:

ודייק רב אשי מדר"מ דאמר פשרה בשלשה דפשרה אין צריכה קנין דאי ס"ד צ"ק למה לי תלתא למיהוי בב"ד דאע"ג דלא קנו מיניה לא מצי הדר והילכתא פשרה צריכה קנין ואע"פ שנעשה בג' ודוקא במטלטלי דליתנהו ברשותיה אבל איתנהו ברשותיה ואמר ליה מחול לך לא בעיא קנין דברשות לוקח כיון שקיבל עליו מוכר קנה לוקח (בבא בתרא פ"ה.) והשתא דאיפסיקא הילכתא דפשרה צריכה קנין איכא לעיוני הכי תנאי דפליגי בפשרה במאי פליגי אי דקנו מינייהו אפילו קרובים נמי ואפי' קטנים ואפי' בינם לבין עצמם נמי כי מודו דקנו מינייהו לא מצו הדרי בהו דלא איברו סהדי אלא לשקרי ואי דלא קנו מינייהו אפילו בבי עשרה נמי לא מהני ולא מידי דהא אמרת צריכה קנין ואיכא למימר דר' מאיר ורבנן דפליגי בפשרה לאו בדיעבד פליגי כי פליגי לכתחילה דר' מאיר סבר מקשינן פשרה לדין וכי היכי דאין רשאין לדון בפחות משלשה כך אין רשאין לעשות פשרה בפחות משלשה כדי שיעיינו בדבר היטב לפי מה שעיניהן רואות כדי שלא יטריחו על אחד מבעלי הדין יתר מדאי ורבנן סברי לא מקשינן פשרה לדין ואי משום שלא יטריחו על אחד מבעלי הדין יתר מדאי בחד סגיא דהא לאו דינא הוא וחד יכיל לכווני כל האי שיעורא אבל היכא דעביד פשרה וקנו מינייהו אפילו על פי קטנים או קרובים או פסולים כיון דמודו דקנו מינייהו אפי' לרבי מאיר דבעי שלשה כי עבוד באפי חד אפי' קרוב או פסול וקנו מינייהו שפיר דמי דלא יהא אלא שקיבל עליו קרוב או פסול לדין או לעדות וקנו מידו דכ"ע לא מצו למהדר בהו והא דתניא לעיל רשב"ג אומר שנים שעשו פשרה אין בעלי דינין יכולין לחזור בהן דאלמא בדיעבד נמי תרי בעיא ואפי' למאי דאסיקנא לבסוף דלמ"ד תרי אפי' חד נמי והאי דקאמר תרי כי היכי דליהוו

עליה סהדי מ"מ ש"מ דחד מיהת בעינן איכא למימר דכי קאמרינן מאן דבעי תרי אפילו חד נמי דמשמע דחד מיהת בעינן לאו אסיפא דמיירי בדיעבד קאי אלא אריש דמיירי לכתחילה קאי דקתני רישא רשב"ג אומר כו' פשרה בשנים והוא הדין לאחד ולכתחילה קאי אבל דיעבד אי קנו מינייהו ואיכא תרי סהדי אי נמי ליכא ואפי' חד ומיהו מודו להדדי לא מצי הדרי בהו ואי לא קנו מינייהו מצי הדרי בהו ואם נפשך לומר דר"מ דבעי ג' דמקיש פשרה לדין לא בעי קנין דדיין לא בעי קנין ואמטו להכי בעי ג' כי דוקייא דרב אשי ורבנן דסגיא להו בחד סבירא להו דפשרה צריכה קנין מאחר דלא מקשינן פשרה לדין וכי בעו חד לכתחילה הוא דבעו והכי קאמרי דחד נמי אית ליה רשותא לכתחילה למעבד פשרה דלית בה משום אל תהי דן יחידי דלא מקשינן פשרה לדין ורשב"ג דבעי תרי כי היכי דליהוו עליה סהדי דקנו מיניה כי היכי דלא ליכפריה ולא משום דבעי' תרי לכתחילה דחד נמי אית ליה רשותא למיעבד פשרה לכתחילה והוא דמודו להדדי דקנו מינייהו אבל לא מודו להדדי דקנו מינייהו מצי הדרי בהו:

דף ו:

ת"ר כו' נגמר הדין דאמרי איש פלוני אתה זכאי ואיש פלוני אתה חייב אי אתה רשאי לבצוע אבל קודם גמר דין מותר רבי אליעזר כו' מי שבאו לפניך לדין אפי' קודם שתשמע את דבריהם אסור לדיין לבצוע וכל המברך את הבוצע הרי זה מנאץ את השם שנאמר ובוצע ברך כלומר מי שאת הבוצע ברך הרי זה נאץ את השם אלא יקוב הדין את ההר וכך היתה מדתו של משה יקוב הדין את ההר שנאמר כי המשפט לאלהים הוא אבל אהרן אוהב שלום ורודף שלום וכיון שהיה יודע שהיתה מריבה בין אדם לחבירו היה קודם ומטיל שלום ביניהם קודם שיבא לדין שנאמר תורת אמת וגו' בכהן קא מיירי לעיל מיניה כי שפתי כהן כו' ר' אליעזר ן' יעקב או' לא נאמר ובוצע ברך כנגד המברך את הבוצע אלא כנגד הגוזל סאה של חטים כו' ובוצע לשון גזילה הוא דכתיב (משלי א׳:י״ט) כן ארחות כל בוצע בצע וה"ק קרא בזמן שהבוצע מברך על מה שבצע הרי זה ניאץ את השם אבל ביצוע בדין שפיר דמי. ר' מאיר אומר לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה שעשה פשרה עם אחיו על יוסף למכרו כדי שלא יהרגוהו והיה לו לומר מ"מ נחזירנו לאבינו כמו שהיה רוצה ראובן לעשות והאי תנא נמי סבר ביצוע רשות. ר' יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע.

דן את הדין וזיכה את הזכאי כו' וקא מפרש בגמרא דהאי דן את הדין ת"ק קאמר לה דהאי משפט וצדקה דכתיב ביה בדוד לאו ביצוע הוא אלא שכשהיה רואה שנתחייב עני

ממון היה משלם עליו מביתו אית דמפרשי דהאי ת"ק ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי הוא דאסר לבצוע ולאו מילתא היא חדא דת"ק דכולהו משמע ותוב דסוגיין בגמרא דלא אמרינן דת"ק סתמא אלא להההוא דלא דכיר שמיה אלא מסתברא דאת"ק דברייתא קאי דאמר נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע אבל קודם גמר דין רשאי רשות בעלמא אבל מצוה נמי לא ורבי יהושע בן קרחה סבר מצוה נמי ומייתי לה ראיה מדשבחיה קרא לדוד דהוה עביד ביצוע וקאמר ליה ת"ק מהתם לית לך ראיה דמצוה לבצוע דההוא משפט וצדקה לאו ביצוע הוא אלא שהיה דן את הדין כו'. קשיא ליה לר' מימריה דת"ק דמוקי לה להאי צדקה משום דהוה משלם לעניים מדיליה האי לכל עמו לעניי עמו מיבעי ליה אלא אמר ר' אומר אני לעולם אין מצוה לבצוע וקרא דמשפט וצדקה לאו בביצוע קאי ולא נמי בששילם לעני מתוך ביתו אלא בדינא ממש קאי שאע"פ שזיכה את הזכאי כו':

רבי שמעון בן מנסיא אימר שנים שבאו לפניך לדין כל זמן שאין אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להן לכו ובצעו משאתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להן לכו ובצעו שנאמר ולפני התגלע הריב נטוש כלומר כשבאת לפטור את המריבה המשולה כמים פטרה לשון ראשית מדון כלומר קודם שתשמע את דבריהם וכן אף משתשמע את דבריהם קודם שנתגלה לך הריב התגלע כמו התגלה שכן עי"ן וה"א מתחלפות לפי ששתיהן מאותיות הגרון הן כמו שחי"ת ועי"ן מתחלפות דכתיב חמדתו וכתיב (מיכה א':י"א) ויקח מכם עמדתו וכן אל"ף עי"ן דכתיב מתעב וכתיב (עמוס ו':ח') מתאב אנכי את גאון יעקב אתה רשאי לנתשו:

ר' יודה בן לקיש אומר שנים שבאו לדין לפניך אחד רך ואחד חזק עד שאתה יודע להיכן הדין נוטה רשאי לומר להן איני נזקק לכם שמא יתחייב חזק ונמצא רודף את הדיין להרע לו אבל משתשמע כו':

רבי יהושע בן קרחה אומר מנין לתלמיד שיושב בפני רבו ורואה זכות לעני וחובה לעשיר רבותא קמ"ל דאפילו תלמיד היושב בפני רבו ללמוד תורה ואין עול הדין מוטל עליו ורואה זכות לזה וחובה לזה ורבו טועה ומחליף אינו רשאי לשתוק ולא סוף דבר שיהיה רואה זכות לעשיר וחובה לעני אלא אפי' רואה חובה לעשיר והרי הוא מתייירא ממנו שלא יהא רודפו אל תעלה על דעתך שאין זה מוטל אלא על הדיינין כת"ק דמוקי ליה להאי קרא דלא תגורו בדיינא גופיה אלא אפילו תלמיד היושב בפני רבו דאיכא תלת לפיטורא חד דלא רמיא עליה ותו דס"ד אמינא לשתוק משום יקרא דרביה אי נמי כדי שלא יהיה עשיר רודפו קמ"ל לא תגורו לכ"ע קא מזהר רחמנא ואפילו תלמיד היושב לפני רבו אל יכניס דבריו מפני איש לא מפני כבודו של רבו ולא מפני פחדו של עשיר:

ויהיו העדים יודעים את מה הן מעידין שאע"פ שאין באין אלא לחייבו ממון שלא כדין מעלה עליהן הכתוב כאילו חייבו נפשות שנאמר אל תגזול דל כי דל הוא כו' וכתיב בתריה וקבע את קובעיהם נפש כדאיתא בהגוזל ומאכיל (קי"ט.) ועל מי הן מעידין על המקום שמטריחין אותו להחזיר ממון לבעליו כדאיתא לקמן. ולפני מי הן מעידין לפני המקום שנאמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב כו' לפני ה' ומוקמינן לה במסכת שבועות (ל'.) דבעדים הכתוב מדבר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב אלו בעלי דינין וה"ק קרא ועמדו האנשים ואשר להם הריב לפני ה'. ויהיו הדיינין יודעים כו' כדפרשי' גבי עדים את מה הן דנין דיני נפשות אל תגזול דל כו' ועל מי הן דנין הרי הן כאילו דנין על המקום מאחר שמדת הדין נוהגת להחזיר ממון לבעליו דכתיב כי המשפט לאלהים הוא והשתא מייתי לה מקרא דיהושפט ולפני מי הן דנין לפני המקום דכתיב בקרב אלהים ישפוט דמשמע ליה אלהים דסופיה דקרא דייני וה"ק קרא אלהים נצב בעדת אל הקב"ה משרה שכינתו בעדת אל ובקרב הדיינין ישפיט הרי הוא מצוי שם ושופט בקרבם וכן ביהושפט הוא אומר ויאמר לשופטים כו' כי לא לאדם תשפוטו כי אם לה' הא למדת שהכתוב מעלה עליהן כאלו דנין על המקום מעיקרא פסיק ותני לה לכוליה מילתיה והדר מייתי להו לקראי כולהו בהדי הדדי. ושמא יאמר הדיין מה לי ולצער הזה שמא אטעה ואענש ת"ל ועמכם בדבר משפט לפי מה שעם לבבכם תדונו כלומר שאין לדיין הראוי לדון לימנע מן הדין לגמרי אלא צריך לכוין את לבו להוציא את הדין לאמתו ולצדקו ולפי מה שלבו נוטה בדבר יפסוק את הדין ושוב אינו נענש והיינו דאמרינן אין לדיין אלא מה שעיניו רואות:

אמר מר נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע היכי דמי גמר דין אמר ר"י א"ר איש פלוני אתה זכאי ואיש פלוני אתה חייב וכ"ת מאי שנא בעלמא דלא הוי גמר דין עד דאמרי ליה צא תן ומאי שנא הכא דסגיא לן באיש פלוני אתה זכאי ואיש פלוני אתה חייב לא דמי דאלו התם בדעתיה דבעל דין תליא מילתא ולסברא דבעל דין דאמרינן דכל כמה דלא אמרי צא תן לו סבר אכתי לא פסיקא להו מילתא לרבנן ואלו הכא לדעתא דבי דינא תליא מילתא ומכי אמרי ליה איש פלוני אתה זכאי ואיש פלוני אתה חייב הוי גמר דין:

אמר רב הלכה כרבי יהושע בן קרחה דאמר מצוה לבצוע ואסיקנא מאי מצוה דאמרינן להו אי דינא בעיתו עבידנא לכו דינא ואי פשרה בעיתו עבדינן לכו פשרה דאע"ג דאתון אדעתא דדינא פתחינן להו בפשרה.

דף ז.

ודייקינן אי הכי דהאי מצוה דרבי יהושע בן קרחה לאו למימרא להו עבידו פשרה הוא אלא למימרה להו אי דינא בעיתו עבידנא לכו ואי פשרה בעיתו עבידנא לכו דהויא לה ברשות דעלמא היינו ת"ק דת"ק נמי ה"ק נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע הא קודם גמר דין רשאי ומפרקינן איכא ביניהו מצוה לרבי יהושע בן קרחה מצוה למימרא להו הכי לת"ק רשות בעלמא איבעי מומר להו לימא ואי לא לא לימא ויש לפרש דהכי קא מקשי' אי הכי דהאי מצוה דקאמר רבי יהושע בן קרחה למימרא להו כדרב הונא קודם גמר דין הוא היינו ת"ק ומפרקינן איכא בייניהו מצוה לרבי יהושע בן קרחה מצוה לת"ק רשות כדפרשי'.

ומתמיהין אי הכי דת"ק רשות בעלמא קאמר היינו דר' שמעון בן מנסיא דאמר עד שאתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להן לכו ובצעו רשות בעלמא ומפרקינן איכא בייניהו אפי' משתשמע את דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה לת"ק כל כמה דלא גמר דינא אית לך רשותא למבצע כדקתני בהדיא נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע הא קודם גמר דין רשאי ואע"פ ששמעת את דבריה ואתה יודע להיכן הדין נוטה לר"ש בן מנסיא אע"ג דלא גמר דינא משתשמע את דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לבצוע כדקתני לה בהדיא:

והאי תנא דמפיק ליה להאי קרא דבוצע ברך למברך את הבוצע פליגא דרבי תנחום בן חנילאי דאמר לא נאמר פסוק זה אלא כנגד מעשה העגל שעשה אהרן פשרה בינו לבין עצמו והורה היתר לעצמו לעשות העגל שנאמר וירא אהרן ויבן מזבח לפניו שראה והבין מן הזבוח לפניו ואמר אי קאימנא באפייהו כחור עבידו לי כוותיה ויקיים בהו אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא כי אהרן כהן ונביא הוה כמה דאוקיים במקדש ראשון דקטלוהו לזכריה בן יהוידע הכהן דהוה כהן ונביא ונחרב בית המקדש. ודייקי' והני תנאי דלית להו משתשמע את דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לבצוע האי פוטר מים ראשית מדון מה דרשי ביה ומהדרינן מיבעי' ליה לדרב המנונא. אמר רב הונא האי תיגרא לא דמי אלא לצינורא כלומר הריב דומה לפריצת הנהר כשהוא מלא על כל גדותיו ופורץ לעשות לו דרך מזה ומזה ואותן פרצות נראין מתחילה כצינורות קטנים אם סותמין אותם מיד מוטב ואם לאו הפרץ נרחב הולך ושוב אין לסתמו וה"ק קרא ראשית מדון כפוטר מים מה פוטר מים אם פטרן מתחלה נפטרין והולכין להן ואם לאו אינו יכול לפוטרן אף מדין אם פטרו מתחילה נפטר ואם לאו אינו יכול לפוטרו. ורבינו שלמה ז"ל פי' פוטר מים כמו פותח מלשון פטר רחם. אביי קשישא אמר כגידא

דגמלא הגדר של גשר שעוברין עליו את הנהר מה גדר זה כשבונין יסודו מתחילה במים הבנין מתנענע וסופו מתחזק והולך אף מריבה זו תחילתה רכה ונוחה לדחותה וסופה מתחזק וה"ק קרא כגשר זה שפוטר את המים כן ראשית מדון:

ההוא דהוה אזיל אמר טוביה וכו' אשרי מי ששמע חרפתו ועברו והחריש חלפוהו הימני מאה רעות שהיו באות עליו על ידי המריבה וקרא כתיב פוטר מים ראשית כלומר שמי שפוטר את המריבה בראשיתה הרי זה פוטר מעצמו מאה דין שהיו באין עליו על ידי המריבה ההוא דהוה אזיל ואמר אמרתי תלת כו' אין הגנב נהרג על שתי גנבות ולא על שלש עד שיהיה מועד כלומר אם אדם עבר עבירה פעמים ושלש וניצול אל יתיאש מן הפורענות שסופו ללקות באחרונה: שבע בירי לשולמנא כלומר שבע בורות כרוים לאיש שלום וניצול מכולן וא' לעושה רעה והוא נכשל בו דקרא כתיב כי שבע יפול צדיק וקם וגו': דמבי דינא שקלי גלימיה מי שניטלת גלימתו בדין אמת וחזרה לבעליה בשמחה ובשירים מהלך בשיבו בדרך ואין הדבר קשה עליו וקרא כתיב גם כל העם הזה על מקומו יבוא בשלום ומשמע ל"ש זכאי ול"ש חייב: ההוא דהוה אזיל ואמר הוא נאים דיקולי שפיל יש אומרים העצל ישן והדקל שלו שפיל ונופל לפי שאינו מתעסק בממונו ויש אומרים שלא נאמר משל זה אלא כלפי אשה עצלנית שישנה על שפת הנהר וקלתה בצידה באו המים ושטפו את קלתה והשפילוה והיא ישינה ואינה יודעת קרא כ' בעצלתים ימך המקרה בעצלותה של אשה קלתה שהיא כקירוי על ראשה נשפלת והולכת:

ההוא דהוה אזיל ואמר גברא דרחיצנא עליה איש שלומי אשר בטחתי בו נשא אגרופו וקם עלי ויש אומרים איש שבטחתי בו נשא את משאו והלך כאדם שהיתה לו מריבה עם אחרים עבר אוהבו בו הטיל את משאו לעזרו כיון שקצה בו רוחו נשא את משאו והלך ויש אומרים אדייה לגזיזיה שגלה דעתו הרעה ועמד עלי:

ההוא דהוה אזיל יאמר כשהיתה אהבתנו עזה היו שוכבין על רוחב של סייף והיה מספיק לנו ועכשיו שאין אהבתינו עזה מצע של ששים אמה אין מספיק לנו פי' רבינו שלמה ז"ל קראי כתיבי ונועדתי לך שם וגו' הרי השרה הקב"ה שכינתו בעשרה טפחים סמוך לקרקע ועוד באורך הכפורת אמתים וחצי ולבסוף בית המקדש היה גובה ל' אמה וארכו ששים וכשחטאו נאמר להם איזה בית אשר תבנו לי שתיכל שכינתי להיות מצומצמת בתוכם:

ודייקינן אדר' חנין דמפרישׁ ליה להאי לא תגורו אל תכניס דבריך מפני איש מאי משמע דהאי לא תגורו לישנא דכנישי הוא ואמר אמר קרא ולא תאגר אגרה בקציר אוגר בקיץ:

וכל דיין שדן דין אמת לאמיתו משרה שכינה על ישראל שנאמר אלהים נצב בעדת אל, מה טעם? משום דבקרב אלהים ישפוט, כלומר ששופטיה שופטין בקרב בית דין שאין עושין דבר אלא על פי משפטיו של מקום ונמצא כאלו הוא שופט בקרבם, וכל שאינו דן דין אמת לאמיתו גורם לשכינה שתסתלק שנאמר עתה אקום, כלומר אסתלק, מה טעם? משוד עניים וגו':

דף ז:

לעולם יראה דיין עצמו כאלו חרב וגו' שנאמר ששים גבורים כלומר תלמידי חכמים שהיו יושבין עמו בדין שאם יטעה בדין יזכרוהו והיינו דכתיב איש חרבו על ירכו כלומר שרואין עצמן כאלו חרב מונחת להן בין ירכותיהן וכל כך למה מפני פחדה של גיהנם שדומה ללילה. וי"ל שהיה מפחד מעונש הדין כאלו ששים גבורים סביב למטתו להרגו אם יטעה וכל כך למה מפחד בלילות מפחדה של גיהנם שדומה ללילה:

בית דוד דינו לבקר משפט אם ברור לך הדבר הדין שהוא אמת כבוקר שברור לכל שהוא אור ויש אומרים כבוקר שברור לכל שהוא שעה ראשונה מן היום בלי ספק אמרוהו ואם לאו אל תאמרהו ואמרי לה דינו לבקר כלומר הוציאו לאור משפט:

אמר רבי יהושע בן לוי עשרה שיושבין בדין קולר עונש הטיית דין תלוי בצואר כלן שאם הבין אחד מהן שטעו חביריו ושתק נענש ואמרינן פשיטא דכיון דשתיק כמאן דאודי להנך דמי ומפרקינן לא צריכא לתלמיד היושב לפני רבו אע"פ שלא נזקק לדין מתחילה כדאמרינן לעיל: רב הונא כי הוה אתי דינא לקמיה כו' אמר כי היכי דנמטיין שיבא מכשורא כלומר כדי שיגיע לכל אחד ואחד חתיכה קטנה מן הקורה כלומר מעונש ההטייה שיבא חתיכה קטנה מן הקורה דכתיב כי שבבים יהיה ומתרגמינן לנסרי לווחין לשון נסורת של חרסין: רב אשי כי אתיא טרפתא לקמיה הוה מכניף להו לכולהו טבחי דמתא מחסי' דהוו בקיאי בטרפות כו': מלך במשפט יעמיד ארץ אם דומה דיין בחכמה ובממון למלך שאין צריך לכלום יעמיד ארץ ואם דומה לכהן המחזר בבית הגרנות לבקש תרומות וצריך לחזר אחר הלכות דינין פעמים שמוצא פעמים שאינו מוצא יהרסנה וה"ה בזמן שצריך ליהנות מבני אדם יהרוס שהרי אין בו כח למחות במי שהנאתו מהן וקרא אכולהו מילי קאי. דבי נשיאה אוקימו דיינא דלא הוה גמיר אמרו ליה ליהודה כו' קום עליה באמורי כלומר עמוד עליו להשמיע לציבור מה שילחוש לך קם גחין עליה ולא אמר ליה ולא מידי: (א"ה כאן נמצא חסר וחבל על דאבדין ולא משתכחין)

דף ח.

כי אתה תבוא את העם הזה משה אמר לו ליהושע תבוא עמהן כאחד מן הזקנים שעמהן ולא תשתרר עליהן הקב"ה אמר תביא טול מקל והך על קדקדן של זקנים כלומר כולם יהו נשמעין לך ואתה רודה אותם במקל מנהיג אחד לדור כו':

תנא זימון בשלשה מאי זימון אזמוני לדינא שאין בית דין רשאין לשלוח ולהזמין אחד מבעלי דינין לדין בשם בית דין עד שיהו בשלשה ואם לא היו בשלשה ושלחו לו לבעל דין אין זימונן זימון ואם לא בא אין מנדין אותו כי הא דאמר רבא הני בי תלתא דיתבי ושדרוה לשליחא לזמוני חד מבעלי דינין לדינא ואזל שליחא ואמר משמא דחד מינייהו לא אמר כלום ואי לא אתי בעל דין קמייהו לא משמתינן ליה ומימר אמר כיון דאיהו לחודיה הוא דשדר בתראי לאו זימון הוא ולא מחייבנא למיזל הילכך לא משמתינן ליה עד דאמר ליה משמא דכולהו בי תלתא ולא אזיל מכל מקום ש"מ דאין זימון בפחות משלשה והני מילי בלא יומא דדינא אבל ביומא דדינא מידע ידע דאפילו כי מכנפי ויתבי ואע"ג דלא אמר משמא דכולהו מידע ידע דכולהו שדרוה וכי לא אזל קמייהו מורד הוא ומשמתינן ליה:

פיסקא תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' בשלשה. שלח ליה רבי נחמן בר רב חסדא לר' נחמן בר יעקב ילמדנו רבינו דיני קנסות בכמה ודייקינן עלה מאי קא מיבעיא ליה יחיד מומחה קא מיבעיא ליה מי דיין דיני קנסות או לא לישנא רויחא מי אמרינן כיון דלגבי דיני ממונות אע"ג דמדאורייתא בעינן שלשה מומחין עבדו רבנן תקנתא ביחיד מומחה הכא נמי אע"ג דמדאורייתא בעינן שלשה מומחין עבדו רבנן תקנתא דכיון דאיתיהב ליה רשותא ליחיד סמוך דיין דיני קנסות או דילמא לא עבדו רבנן תקנתא אמר ליה תניתוה תשלומי כפל ותשלומי ד' וה' בשלשה מאי שלשה אי לימא שלשה הדיוטות אפילו עשרה נמי פסילי אלא לאו מומחין וקאמר שלשה:

פיסקא וחכמים אומרים מוציא שם רע בעשרים ושלשה מפני שיש בו דיני נפשות ומתמהינן וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי לידיינו ליה מיהת דיני ממונות בשלשה וכי בעו למידן דיני נפשות לידיינו בעשרים ושלשה אמר עולא בחוששים ללעז קא מיפלגי האי מימרא דעולא ושאר הא שמעתא חזינא בה כמה פירושין איכא מינייהו דלא דייקי כלל ואיכא מינייהו דלא דייקי כולי האי ואנן אסתבר לן בה פירושא מעליא וחזינן לברורה לשמעתא שפיר לפום פירושא דאסתבר לן ובתר הכי כתבינן להו להנך פירושא משום דתלו באשלי רברבי כבר ברירנא דהאי מוציא שם רע דקתני במתני' דאחיובא דמאה סלע קא מיירי מכולהו הנך ראיות דכתבינן ועוד דמתני' נמי דייקא דקתני לה

בהדי דיני קנסות ותו דבכולהו לא קא משתעי אלא בחיובא דנתבע כגון אונס ומפתה וכולהו הנך דבחיובא דידהו קא מיירי ולאו דתבעי אינהו לאחריני והאי דיני נפשות דקא אמרינן דאית ביה לאו בדינא דנערה קא מיירי דכיון דבעל לא מחייב מאה סלע עד דמיתזמי סהדי דיליה איפטרא לה נערה לגמרי אלא בדיני דעידי הבעל קא מיירי דקסברי רבנן כיון דכי מייתי אב סהדי ומוזים להו לעידי הבעל יש בו דיני נפשות דהא מיחייבי עידי הבעל מיתה הילכך אפי' ממונא דאית ליה גביה בעל נמי לא דיינינן אלא בעשרים ושלשה והיינו דמתמהינן וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי לידיינו דיני ממונות בשלשה ודיני נפשות לידינו ליה בעשרים ושלשה אמר עולא בחוששין ללעז קא מיפלגי דילמא אתו למימר קא דייני דיני נפשות בשלשה כגון שהביא הבעל עדים שזינתה ותבעו האב לבעל ואמר פלוני הוציא שם רע על בתי והרי יש לי עדים שמזימין את עדיו אי אמרת מוזמי להו עידי האב לעידי הבעל בב"ד של שלשה אע"ג דאיהו למיתבעיה לבעל ממון קא אתי מאן דחזי סבר דלחיובינהו לעידי הבעל סקילה קא אתי ואתו לאפוקי לעז על בי דיני דדייני דיני נפשות בשלשה ומש"ה בעי עשרים ושלשה ור"מ סבר אין חוששין ללעז דמידע ידעי דבי דינא לא דייני דיני נפשות בשלשה ולחיוביה לבעל ממונא קא יתבי ובשלשה סגיא ורבא אמר דכ"ע ללעז לא חיישי' והכא בחוששין לכבודן של ראשונים קא מיפלגי כגון דאיכנוף בעשרים ותלתא למידן על עידי הבעל דיני נפשות ואבעל דיני ממונות ואיבדור ופשו להו תלתא ואמר להו אב להנהו תלתא דונו לי מיהת מבעל דיני ממונות. לושנא רויחא רבי מאיר סבר אין חוששין לכבודן של ראשונים ולא נטרינן להו ורבנן סברי כיון דהדרי ומיכנפי חוששין לכבודן של ראשונים ונטרינן להו:

דף ח:

ואותיבניה לעולא מהא דתניא וחכמים אומרים תבעו ממון בשלשה תבעו נפשות בעשרים ושלשה בשלמא לרבא דאמר משום כבודן של ראשונים איכא לפלוגי בין דאיכנוף מעיקרא בעשרים ושלשה בין דלא איכנוף מעיקרא בעשרים ושלשה וה"ק תבעו האב לבעל ממון תחילה כיון שמתחילה לא הוזקק אלא לשלשה דייני ליה דיני ממונות בשלשה תבעו נפשות תחילה דהיינו נפשות עדיו אעפ"י שחזר ותבעו ממון בעשרים ושלשה משום כבודן של ראשונים וכדאמרן אלא לעולא דאמר טעמא דרבנן משום דחיישי' ללעז אפי' תבעו ממון תחילה נמי כיון דהשתא קאתי לאוזמינהו לעידי הבעל באפי בי תלתא חיישי' ללעז דאמרי לחיובינהו לעדים סקילה קא יתבי וכדפרשי' ותירצה רבא אליבא דעולא דהאי תביעת ממון דקתני לאו למימרא דלא תבעוה עד השתא

והשתא קאתי לאוזימינהו לסהדי דיליה באפי בי תלתא אלא הכא במאי עסקינן כגון דאוזימינהו לעידי הבעל מקמי הכי באפי עשרים ושלשה והשתא קא תבע מבעל ממון באפי בי תלתא והיינו דאמרינן הב"ע כגון שהביא הבעל עדים בפני כ"ג שזינתה והביא האב עדים בפניהם והזמום לעידי הבעל לפטור את בתו מחיוב מיתה והאי תבעו ממון דקתני לאו תחילת תביעה היא אלא מתחילה הוזמו עדיו של בעל ועכשיו בא לגבות ממון מבעל והכי קאמר בא לגבות ממון מבעל בשלשה דכיון דאיתזמו להו סהדי מקמי הכי ולמגבא ממונא בלחוד מבעל קאתי בשלשה דהא לא שייכא האי תביעה דבעל בדינא דעדים כלל וליכא למיחש ללעז והאי דקתני תבעו נפשות בעשרים ושלשה ה"ק ובמקום דאיכא נפשות בעשרים ושלשה כגון שבא עכשיו להזים את העדים בפני ב"ד כדאמר במתני' ואפי' בא לתבוע ממון בעשרים ושלשה דחיישי' ללעז כדפרישית תדע דרב חייא בר אבין כי אתי לאשמועינן דהאי תבעו ממון דקתני לאו בתחילת תביעה קאי דהיינו שעת הזמה אלא לאחר הזמה קאי דקאתי למיגבא ממוניה מבעל מדקתני בברייתא תבעו ממון ואיצטריך רב חייא בר אבין למשבקיה להאי לישנא דתבעו ממון ונקט לישנא דבא לגבות ממון כלומר האי תבעו ממון דקתני לאו בחחילת תביעה קאי דהיינו שעת הזמה דא"כ חיישינן ללעז אלא לאחר הזמה קאי ולמגבא ממוניה קאתי וליכא למיחש ללעז. ויש לפרש בא לגבות ממון כגון שאין שם חיוב מיתה כלל דלא אתרו בה דלא מיחייבא מיתה ולא מיחייב נמי זוממין דידה מיתה מיהו שם רע מיהת הוי ומיחייב הבעל מאה סלע וכיון דליכא נפשות בשלשה ובמקום דאיכא נפשות כגון דאתרו בה והוזמו והרי יש להאב ממון אצל הבעל ונפשות אצל עדיו אפי' בא לגבות ממון בלבד עשרים ושלשה דחיישי' ללעז מיהו פירושא קמא דייק טפי:

אביי אמר דכ"ע היכא דאתרו בה בנערה לסקילה חיישינן ללעז ולכבודן של ראשונים דכל היכא דמחייבא נערה קטלא כי מתזמי עדים דילה מיחייבי קטלא ואיכא למיחש כדאמרן אלא כי איירי מתני' כגון שהתרו בה למיתה סתם ולא הודיעוה באיזו מיתה היא נהרגת ובפלוגתא דהני תנאי דתניא ושאר כל חייבי מיתות כו' גבי מסית קאי דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו ונהרג בלא התראה על ידי הכמנת עדים דבסתר כתיב ואי בלא הכמנת עדים מנא ידעינן ותני עלה ושאר כל חייבי מיתות אין ממיתין אותן אלא בעדה ועדים והתראה ועד שיודיעוהו בשעת התראה שאם יעבור עבירה זו יתחייב מיתה לבית דין רבי יהודה אומר עד שיודיעוהו באיזו מיתה הוא נהרג רבי מאיר אית ליה דרבי יהודה וכיון שהתרו בה סתם ליכא הכא חיוב מיתה לגבי נערה ומדלגבי נערה ליכא מיתה לגבי עדים נמי ליכא מיתה מיהו שם רע מיהת הוי ומיחייב בעל מאה

סלע ואמטול הכי קאמר רבי מאיר בשלשה דהא לטעמא דידיה דסבירא ליה דלית ביה דיני נפשות ליכא אורחא למיחש ללעז ולא לכבודן של ראשונים ורבנן סברי לה כת"ק דרבי יהודה ואשתכח דאיכא חיוב מיתה ואי אמרת בשלשה חיישי' ללעז ולכבודן של ראשונים כדפרישית וכיון דחייש אביי ללעז הך מתניתא דתבעו ממון מוקו לה כדרב חייא ב"ר אבין אי נמי הכי מוקי לה תבעו ממון בלבד לבעל כגון דלא הויא התראה מעלייתא דליכא חיוב מיתה בשלשה כדקאמרת ובמקום נפשות כגון דאיכא התראה מעלייתא אפילו תבעו ממון בעשרים ושלשה:

רב פפא אמר הכא באשה חבירה עסקינן שיודעת שדין נערה מאורסה שזינתה בסקילה. רב פפא נמי כאביי סבירא ליה דכולי עלמא היכא דאיכא חיוב מיתה חוששין ללעז ולכבודן של ראשונים אלא הכא באשה חבירה ולא אתרו בה כלל עסקי' וקא מיפלגי בפלוגתא דרבי יוסי ב"ר יהודה ורבנן דתניא ר"י בר יהודה אומר חבר אינו צריך התראה שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד שלא יוכל לומר סבור הייתי שמותר וחבר מידע ידע רבי מאיר לית ליה דר' יוסי ב"ר יהודה ואשתכח דליכא קטלא כלל מיהו שם רע מיהת הוי לחיוביה לבעל מאה סלע וכיון דליכא קטלא סגיא ליה בשלשה דהא ליכא למיחש ללעז ולא לכבודן של ראשונים ורבנן דמתני' אית להו דרבי יוסי ב"ר יהודה ואשתכח דאיכא חיוב מיתה חיישי' ללעז ולכבודן של ראשונים ובעינן עשרים ושלשה:

דף ט.

ורב אשי נמי אית ליה דאביי ודרב פפא מיהו מוקים לה כגון דאתרו בה באשה מלקות ולא אתרו בה קטלא דהא ודאי לא מיקטלא אלא לוקה דאין לך מיתת ב"ד שאין בה לאו הילכך סהדי נמי לקו ודכ"ע לא שנא רבי מאיר ול"ש רבנן אית להו דרבי ישמעאל דאמר בפ' אלו הן הלוקין (י"ג) לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו היכא דאתרו ביה מלקות ולא קטלא ובפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן דפירקין קא מיפלגי דתנן מכות בשלשה משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה רבי מאיר לית ליה דרבי ישמעאל דפירקין ומש"ה סגיא ליה בשלשה דהא ליכא למיחש ללעז ולא לכבודן של ראשונים דאידי ואידי בתלתא סגי' ורבנן אית להו דרבי ישמעאל וכיון דבעינן עשרים ושלשה חיישינן ללעז ולכבודן של ראשונים כדפרישית. והא דקאמרי רבנן מפני שיש בו דיני נפשות לאו דיני נפשות דוקא קאמרי אלא לדינא דמלקות קרו דיני נפשות דקסבר מלקות במקום מיתה הוא עומד. וקשיא לי כיון דבפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן דאיפליגו לענין מלקות קא מוקמי' לה למאי איצטריך למדחק נפשיה ולאוקמה כגון דאתרי בה מלקות

ולא אתרו בה קטלא כרבי ישמעאל דאמר לאו שניתן לאזהרת מיתת ב"ד לוקין עליו לוקמה בבעל גופיה דמיחייב מלקות לדברי הכל דכתיב ויסרו אותו ודרשינן בכתובות (מ"ו.) ויסרו זה מלקות ומסתברא לי דהיינו טעמא דלא מצי מוקים לה בבעל גופיה משום דסוף סוף על כרחיה צריך לאוקומה בדלא אתרו בה בנערה קטלא דא"כ לכ"ע חיישינן ללעז ולכבודן של ראשונים דהא איכא נפשות דצריכי לכ"ע עשרים ושלשה וכיון דאיצטריך לאוקומה בדלא אתרו בה קטלא על כרחיה צריך נמי לאוקמיה בדאתרו בה למלקות לשוויה מזידה דאי לאו הכי לאו מוציא שם רע הויא לאיחיובי מאה סלע ולא לאיחיובי מלקות וכיון דסוף סוף הוה צריך לאוקומה בדאיכא חיוב מלקות גבי אשה או גבי זוממין דידה מאי הוה מהניא ליה לאוקומה בחיוב מלקות הבעל גופיה:

רבינא אמר כגון שהעידו בה ג' עדים ונמצא אחד מהן קרוב או פסול ובפלוגתא דר' ור' יוסי קא מיפלגי ואליבא דרבי עקיבא דתנן רבי עקיבא אומר לא בא השלישי כו' אקרא קאי דכתיב על פי שנים עדים או שלשה עדים מאחר שריבה הכתוב שנים שלשה למה לי וקאמר רבי שמעון התם בפ' כיצד העדים (מכות דף ה:) מה שנים אינן נהרגין עד שיהו שניהם זוממין אף שלשה אינן נהרגין עד שיהו שלשתן זוממין ומנין אפי' הן מאה ת"ל עדים. רבי עקיבא אומר לא בא השלישי להקל עליו שלא יהרג עד שיזומו כולן אלא כיון שהוזמו שנים בין מן הראשונים בין מן האחרונים הרי המזוממין נהרגין ולא בא השלישי אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו שאם הוזמו שלשתן או בהוזם השלישי עם אחד מן הראשונים נהרגין ואין אומרים הואיל והעדות מתקיימת בשנים הראשונים הרי לא הוסיפה עדותו של שלישי כלום בהריגת הנדון ואע"פ שהוזם יפטר דכמאן דלא עבד ולא מידי דמי דגברא קטילא קטל אלא הואיל ונטפל לראשונים שהן עוברי עבירה שחייבו את הנידון מיתה ענשו הכתוב לעוברי עבירה אם כך ענש הכתוב לנטפל לעוברי עבירה כו' קל וחומר כו' דקיי"ל דמידה טובה מרובה ממידת פורענות ומה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף ג' נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ומנין אפי' מאה ת"ל עדים:

אמר ר' יוסי בד"א בדיני נפשות דכתיב והצילו העדה דמיחייב לן לאהדורי בתר זכותא לבטל את העדות כדי שלא יהרג הנדון אבל בדיני ממונות תתקיים העדות בשאר. רבי אומר אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות עדותן בטלה בזמן שהתרו העומדין שם בעדים בשעת ראית העדות כאחד או בשעת הגדה בבית דין דאתרווייהו קפיד רחמנא ואמרו להן למיחזי אתיתי או לאסהודי אתיתו ואמרו לאסהודי אתינן כדברירנא לה בדוכתא אבל בזמן שלא התרו בהן אפי' בדיני נפשות תתקיים העדות בשאר דמה יעשו שני אחין

ואחד מצטרף עמהם שראו כאחד שהרג זה את הנפש בשלמא בשעת הגדה יכלי למעבד דלישתוק ולא לסהיד אלא בשעת ראיה מה יעשו שני אחים שראו פתאום כאחד שהרג זה את הנפש רבי מאיר סבר לה כר' יוסי דאמר בדיני נפשות אע"פ שלא התרו בהן עדותן בטלה ואשתכח דליכא מיתה כלל מיהו הוצאת שם רע מיהת איכא ומיחייב מאה סלע בסהדותייהו דדיני ממונות הוא ותתקיים העדות בשאר וכיון דליכא חיוב מיתה כלל סגיא להו בשלשה דהא ליכא למיחש ללעז ולא לכבודן של ראשונים ורבנן סבר לה כר' דאמר דיני נפשות כל זמן שלא התרו בהן תתקיים העדות בשאר ואשתכח דאיכא דיני נפשות הילכך בעיא עשרים ושלשה דחיישינן ללעז ולכבודן של ראשונים:

דף ט:

ואי בעי תימא כגון שהתרו בה ולא התרו בה עידיה רבי מאיר אית ליה דרבי יוסי ואשתכח דליכא חיוב מיתה ורבנן לית להו דרבי יוסי ואשתכח דאיכא חיוב מיתה:

ואיבעית אימא כגון דאיתכחוש בבדיקות כגון כליו שחורים או לבנים ולא אתכחוש בחקירות כגון באיזה יום ובאיזה שעה ובאיזה מקום שהעדים נעשין זוממין על ידיהן רבי מאיר סבר הכחשה דבדיקות שמה הכחשה וליכא דיני נפשות ורבנן סברי לא שמה הכחשה דלא רמו סהדי אדעתייהו למיבדק כולי האי ואיכא דיני נפשות וקא מיפלגי בפלוגתא דבן זכאי ורבנן דתנן מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים שהעידו שעשה מעשה תחת התאנה ואמר להן בן זכאי תאנה זו עקציה דקין או גסין ורבנן פליגי עליה ודוקא בבדיקות כי האי גוונא דלא צריכי לענין דינא אבל בבדיקות דצריכא לענין דינא כגון אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר באירין הרגו דהא צריכי למידע במאי קטליה וכדאמרינן (ב"ק צ':) מה אגרוף מיוחד שמסור לעדים אף כל שמסור לעדים עדותן בטלה הדין הוא פירושא דאיסתבר לן בהא שמעתא והיינו דתנן אחד חקירות ואחד בדיקות שהכחישו זה את זה עדותן בטלה ופירושא מעליא הוא:

ואיכא מאן דמפרש ליה לדעולא דאמר בחוששין ללעז קא מיפלגי כלומר אם ישבו שלשה לדון על הבעל ולענשו וליסרו ודקדקו ונמצאו דבריו אמת כיון שהן דיני נפשות צריכין להוסיף עליהן עשרים אחרים אתו למימר לא אוסיפו עליהן הני עשרים אלא משום דקדמאי לא הוו ידעי למידק האי דינא ומפקי לעז עלייהו רבי מאיר לא חייש ללעז וחכמים חיישי הילכך הרי המלקות והעונש מבתחלה בעשרים ושלשה ואם נמצאו הדברים אמת הן דנין עליה דיני נפשות. רבא אמר כגון דאיכנוף מעיקרא כ"ג למידן דיני נפשות ואיבדור כגון שלא נתברר הדבר ונפטרה הנערה והלכו להן הדיינין ונשתייר

מהן שלשה וחזר הדין לתבוע את הבעל כו' והדין פירושא לא דייק גבן מדאמרי' ואמר להו דונו לי מיהת דיני ממונות דאלמא ההוא דכנפינהו למידן להו דיני נפשות איהו קאמר להו השתא דונו לי מיהת דיני ממונות ואי אמרת דהני דיני נפשות דקאמרי בדינא דנערה קאי היכי משכחת לה הא אב הוא דקא תבע ממון מבעל ובעל קא תבע נפשות מאב ותו הא ברירנא דלא מיחייב בעל ממון עד שהוזמו עדיו וכיון שהוזמו עדיו אין כאן דיני נפשות לגבי נערה כלל וכ"ש דלשון לעז לא מיתב להאי פירושא שפיר דכל היכא דאמרי' לעז בהאי ענינא לא משמע אלא במי שיצאה עליו שמועה רעה מחמת שעשה דבר שאינו הגון כדאמרי' בפרק מקום שנהגו (פסחים נ"א.) לעזה עליהם מדינה והאי טעמא לא שייך בהאי פירושא דמרן ז"ל:

ורבינו שלמה ז"ל פריש לה להאי תביעת ממון דהאי שמעתא כולה לבד מדרב חייא בר אבין כשהבעל תובע להפסיד כתובתה וכגון שלא הביא עדים והאי חוששין ללעז דקאמרי' שמא יצא קול שפלוני לא מצא לבתו של פלוני בתולים ויבואו עדים שזינתה ונמצא הדבר בא לידי דיני נפשות והאי פירושא ליתיה כלל מהנך אנפי כולהו דכתבינן לעיל ובריש פירקין. ותו אי מהאי טעמא אכתי לאו טעמא הוא דהשתא מיהת לידיינו דיני ממונות בשלשה ולכי אתו סהדי לידיינו דיני נפשות בכ"ג. ותו בגמרא משמע דפשיטא ליה דבדאיכא דיני נפשות השתא קא מיירי תנא ואפ"ה קא קשיא וכי יש בו דיני נפשות מאי הוי ואי אמרת טעמא משום דאתי לידי דיני נפשות הוא השתא אנן קשיא לן אע"ג דהשתא אית ביה דיני נפשות ואת מתרצת משום דאיפשר דאתי לידי דיני נפשות. ותו נהי דיצא קול לא שייך ביה לשון לעז אלא במי שיצאה עליו שמועה רעה בחנם ותו אי סלקא דעתך דמאן דחייש ללעז הכי קא חייש שמא יבואו עדים שזינתה ויבוא הדבר לידי דיני נפשות אי הכי קשיא לאביי ולכולהו הנך אמוראי דאתו בתריה דסבירא להו דלכ"ע חוששין ללעז ומוקמי לה לפלוגתייהו בסהדותא דאית בה דיני נפשות לרבנן ולית בה דיני נפשות לרבי מאיר ואי כדקאמר מרן ז"ל כיון דאמרת לכ"ע חוששין ללעז שמא יצא קול ויבואו עדים שזינתה ויבוא הדבר לידי דיני נפשות אכתי קשיא לרבי מאיר אמאי בשלשה הא ודאי אע"ג דהני סהדי לא מיחייבי להה קטלא חיישינן ללעז דילמא נפיק קלא ואתו סהדי אחריני דמיחייבי להה קטלא דהא אמרת דאפי' כי ליכא סהדי כלל חיישי' ואיהו ז"ל פריש דכיון דאתו הני תרי סהדי ולא אסהידו בה חיוב מיתה ליכא למיחש לסהדי אחריני דגלי אדעתיה דאהני קא סמיך ומריה דאברהם האי טעמא בלא טעמא הוא דאדרבא כל שכן דאיכא למיחש לאחריני ועוד אי סלקא דעתך דהאי דיני ממונות דקתני גבי מוציא שם רע להפסידה כתובתה הוא אי הכי לאביי וכולהו אמוראי

דמוקמי לה לטעמייהו דרבנן בדאתו סהדי דמיחייבי ליה קטלא בסהדותייהו אי ס"ד דבדלא הוזמו עסקינן ולאפסידה לכתובתה קאתי למה ליה לבעל למיתבע מינה כתובה כיון דבת קטלא היא לכי מיקטלא על כרחך פקעה לה כתובה וא"כ מאי מפני שיש בו דיני נפשות האי מפני שהוא דיני נפשות מיבעי ליה אלא ודאי האי פירושא ליתיה כלל ואפירושא דילן סמכינן:

אמר רב יוסף הביא בעל עדים שזינתה והביא האב עדים והזימום לעידי הבעל עידי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון טובת הנאת הכתובה שהיו מפסידין את האשה כי ההיא דפרק החובל (בבא קמא פ"ט.) דאמרינן מעידנו באיש פלוני שגירש את אשתו ונתן לה כתובה והרי היא יושבת תחתיו ומשמשתו כו' דמתחייב מיתה פטור מן התשלומין דכתיב ולא יהיה אסון ענוש יענש הא יש אסון לא יענשו חזר והביא הבעל עדים והזימום לעידי האב עידי האב נהרגין ומשלמים ממון לבעל שבאו לחייבו מאה סלע ונפשות לעדיו שבאו לחייבם מיתה קסבר רב יוסף כי אמרינן אין אדם מת ומשלם היכא דמיתה ותשלומין לחד אבל לתרי לא אמרינן ודלא כריש לקיש (ב"ק כ"ב:) דמוקי לה למתני' דהמדליק את הגדיש בגדיש דחד ועבדא דחד ואפ"ה פטור אלא כרבי יוחנן ס"ל דאמר אשו משום חציו ולא צריך לשנויה למתני' דלרבי יוחנן היכא דגדיש דחד ועבדא דחד חייב על הגדיש:

ואמר רב יוסף פלוני רבעו לאנסו הוא ואחר מצטרפין להרגו לרצונו לדבריו רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד וכי תימא מה נפשך אי מהימנת ליה לישויה נפשיה רשע הימניה נמי למיקטליה להאיך לאו קושיא היא דכיון דרשע הוא על כרחיך התורה פסלתו לעדות:

רבא אמר אדם חשוב קרוב אצל עצמו וכשם שאין אדם משים את קרובו רשע לבטל עדותו כך אין אדם משים את עצמו רשע לפסול את עצמו ולבטל עדותו ואע"ג דחדא סהדותא היא וס"ד אמינא הפה שאסר לחייב את הרובע הוא הפה שהתיר על עצמו שהוא רשע אפ"ה כיון דאין אדם משים את עצמו רשע לא מיפסיל ופלגינן דיבורא דאע"ג דחד דיבורא הוא לא אמרינן עדות שבטלה מקצתה בטלה כולה אלא אע"ג דלא מהימן אנפשיה למיקטלי' מהימן אחבריה והיינו טעמא נמי גבי העדים שאמרו אנוסים היינו מחמת ממון דלא מהימני ואעפ"י שאין כתב ידן יוצא ממקום אחר שכיון שאינן נאמנין לפסול את עצמן לפי שאין אדם משים את עצמו רשע ממילא איקיים ליה שטרא שהרי אין ביטול השטר בא אלא מחמת פסלותן וכיון שאין נאמנין לפסול את עצמן איבטילא לה סהדותא דמסהדי אנפשייהו לגמרי ואיקיימא לה סהדותא דאסהידו בשטרא. כללא

דמילתא כל היכא דלא מצי למיפסל קרובו לבטוליה סהדותיה לא מצי למיפסל נפשיה לבטולי סהדותא דסהיד אחבריה והתם נמי פלגי דיבורא איכא דאע"ג שהפה שאסר ואמר כתב ידינו הוא זה הוא הפה שהתיר ואמר אנוסין היינו מחמת ממון אפ"ה פלגינן דיבורא ואע"ג דלא מהימני למיפסל נפשייהו ואיבטיל ליה מקצת דיבורייהו לא איבטיל כוליה ומהימנין להו גבי סהדותא דכתב ידינו הוא זה ולא מצית למימר ניהמניה לבטולי סהדותיה מאנפא אחרינא ולימא הני דאמרי אנוסין היינו מחמת ממון מחמת נפשות הוא דאניסי ונימא הני אנוסין הוו מכל מקום למפסליה לשטרא ולא נהימנינהו למיפסל נפשייהו לא ס"ד אנן לא מבטלינן לה לסהדותייהו אלא מההוא אנפא גופיה דמבטלי לה אינהו אי מהימני בההוא אנפא גופיה מבטלינן ליה לסהדותייהו ואי לא לא מבטלינן ליה לסהדותייהו וטובא איחבטו רבואתא בהני תרי שמעתתא דאין אדם משים את עצמו רשע לאוקימינהו בחד טעמא ולא יכילו וכד מעיינת בהדין טעמא דילן סלקי לך הני תרי שמעתתא אליבא דהילכתא. ואי קשיא לך דרבא אדרבא הכא אמר רבא דנרבע נאמן להעיד על הרובע אפילו היכא דאמר רבעו לרצונו והתם במכות פרק ראשון (ו.) קא מקשינן אמתני' דקתני אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אלא מעתה הרוג יציל כלומר יציל את ההורג ממיתה שהרי פסול להעיד עליו וכיון שראה עם העדים הוו להו כשלשה שנמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה ופרקינן כשהכהו מאחריו ומקשינן נמי נרבע יציל את הרובע כו' ורובע עצמו יציל את עצמו בראייתו ופריק רבא במקיימי דבר שאם נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה דאלמא נרבע אינו נאמן על הרובע דאי נאמן הוי ליה ממקיימי דבר ועדותן בטלה לא תיקשי לך דשאני התם דאיכא סהדי דמסהדי דלרצונו רבעו דכיון דאיכא ליהימנינהו לסהדי דלרצונו נרבע ממילא הוה ליה רשע ואיפסיל ליה לאסהודי ארובע ואמטול הכי קשיא לן אלא מעתה נרבע יציל שהרי גם הוא ראה עם העדים את המעשה ופריק רבא במקיימי דבר הכתוב מדבר שאם היה אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אבל נרבע לאו ממקיימי דבר הוא שהרי אינו נאמן להעיד על הרובע הואיל ויש עדים שנרבע לו לרצונו ולא דמי לאחד מהן פסול דהתם בפסול מחמת דבר אחר קא מיירי דאי לאו האי פיסולא הוה מהימן בהאי סהדותא והוה ליה במקיימי דבר אבל נרבע לרצונו דפסוליה מחמת ההוא מעשה גופיה דהמסהיד עילויה הוא לאו ממקיימי דבר הוא דהא אי לא הוה ההוא מעשה דגרם למיפסליה לא הוה ליה מדעם לאסהודי ואשתכח דלא שייך במקיימי דבר כלל. והני מילי היכא דאיכא סהדי דמסהדי דלרצונו רבעו דאינהו עקרי ליה מהאי סהדותא לגמרי אבל היכא דליכא תרי סהדי דמסהדי בהאי מהימן לאסהודי

ארובע דהא לא מהימן לישווי נפשיה רשע והוה ליה ממקיימי דבר וכשר. ואיכא דמקשו נמי דרבא אדרבא הכא אמר רבא אין אדם משים את עצמו רשע הא לאו הכי פסול לעדות והתם בפרק דיני ממונות (כ"ז.) קאמר רבא דרשע דחמס בעינן ותירץ רבינו יעקב צרפתי ז"ל שאני הכא דהוה ליה חשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו ולאו מילתא היא דכי אמרינן הכי היכא דאיכא למיחשדיה דלהנאת נפשיה קא מסהיד או דיין אבל היכא דלית ליה הנאה כלל לא אמרינן תדע דהא גבי החשוד על העריות (לקמן כ"ו:) דמכשר ליה רב נחמן לעדות ואמר רבא ומודה רב נחמן לעדות אשה שפסול ואמר רבינא ואי תימא רב פפא לא אמרן אלא לאפוקי מבעלה דניחא ליה אבל לעיולא לבעלה לית לן בה דשמעת מינה דלא אמרינן אחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו אלא בסהדותא דאיכא למיחשדיה דניחא ליה בגווה אבל בסהדותא דליכא למיחשדיה דניחא ליה בגווה כשר. ומסתברא לי לתרוצי בה תרי תירוצי חדא דרבא לדברי ר' יוסף קאמר ליה לדידי רשע דחמס בעינן אלא אפי' לדידך דפסלת ליה ארביעה הכא לא מיפסיל דאין אדם משים את עצמו רשע. ואיבעית אימא נרבע נמי כמומר אוכל נבלות לתיאבון דמי דהא לרצונו קא מיירי ולתיאבון דכ"ע פסיל וההיא דאמר רב נחמן החשוד על העריות כשר לעדות ואמר רבא ומודה רב נחמן כו' התם ברנונא סהדי דמסהדי עליה אלא על לא טובה השמועה והיינו דקשיא ליה לרב ששת ארבעין בכתפיה דמלקין על לא טובה השמועה וכשר דייקא נמי דקרו לישנא דהחשוד על העריות ולא נקיט לישנא דהבא על הערוה כשר לעדות ואיפרק קושיין כהוגן:

דף י.

ואמר רבא פלוני בא על אשתו לרצונה הוא ואחר מצטרפין להרגו ודייקינן בגמרא להרגו אבל לא להרגה מאי קמ"ל דפלגינן דיבורא כו' פירש רבינו שלמה ז"ל דאע"ג דמהימנינן ליה להאי סהדותא לגבי חבריה לא מהימנינן ליה לגבי אשתו והיינו פילוגא דהא חד דבור הוא ולגבי האי מהימן ולא מהימן לגבי האי היינו הך מהו דתימא אדם קרוב אצל עצמו אמרינן אצל אשתו לא אמרינן אדם קרוב לענין פלוגי דיבורא והואיל ומהימן אההוא דיבורא למיקטליה לחבריה ליקטלא נמי לדידה קמ"ל ומשמע דהוה ס"ל ז"ל דכי אהני לן דפלגינן דיבורא לאו לחיוביה לבועל אלא למיפטרה לאשה אהני לן למימרא דאי הוה סבירא לן דלא פלגינן דיבורא הוה מהימן למיקטלה לאיתתיה.

אלא מיהו הך שמעתא דפרק יש נוחלין (בבא בתרא קל"ד:) לענין בעל שאמר גרשתי את אשתי משמע דכי אהני לן למיפלג דיבורא למיקטלא לבועל הוא דאהני לן דאי לאו הכי

הוה פטרינן להו לתרווייהו דכי היכי דלא מהימן לגבי נפשיה ולגבי איתתיה לא מהימן נמי לגבי חבריה והשתא דפלגינן קטלינן ליה לרחוק ופטרינן ליה לקרוב ותו אי ס"ד דכי איצטריך לאשמועינן גבי אשתו לאדם קרוב אצל אשתו לפלוגי דיבורא הוא דלא ליקטלה לדילה מאי שנא גבי אשתו דאיצטריך לאשמועינן טפי משאר קרובים דהא ודאי משנה שלימה היא בפרק דיני ממונות (כ"ז:) דאדם קרוב אצל אשתו מדקא פסיל ליה לגיסו ולבעל אמו ובעל אחות אביו ובעל אחותו ובעל אחות אמו וכן לגבי חתניהן דכולהו משום קורבא דאישות בלחוד הוא דפסילי ואם כן רבא מאי קמ"ל ואי משום פלוגי דיבורא אטו משום דאסהיד אקרוב ורחוק בהדי הדדי תיסוק אדעתין דנקטליה לקרוב אטו רחוק אדרבא נפטריה לרחוק אטו קרוב.

ואיכא דמטו בה משום דשוייה אנפשיה חתיכה דאיסורא. ואכתי קשיא עדות שתחילתה בפסלות וסופה בכשרות היא. אלא אי איכא לפרושה משום דאיתסרא עליה הכי אדם קרוב אצל אשתו לא אמרינן דמשעת בעילה איתסרא עליה וה"ל משעת ראיה רחוק לגבה וקטלה קמ"ל דכל כמה דלא מיפטרא מיניה בגיטא קרוב הוי לגבה ולאו משום פלגי דיבורא איצטריכא ליה לאשמועינן אלא היא גופה קמ"ל דאדם קרוב אצל אשתו אע"פ שנאסרה עליו ולעולם כי אהני לן דפלגי דיבורא לחיוביה לבועל הוא דאהני לן וה"פ מאי קמ"ל דפלגינן דיבורא דאע"ג דלא מהימן לגבי איתתיה מהימן לגבי חבריה היינו הך ומפרקי' היא גופה קמ"ל דלא מהימן לגבי איתתיה מהו דתימא אדם קרוב אצל עצמו אמרינן דאע"ג דנרבע לא אתרחק מנפשיה אבל אשתו דמאידנא דזנאי אתסרא עליה אימא לא קמ"ל:

ואיכא מאן דפריש מאי קמ"ל דאע"ג דלא מהימן לגבי איתתיה מהימן לגבי חבריה היינו קמייתא דרבא דאע"ג דלא מהימן לגבי נפשיה מהימן לגבי חבריה ומהדרינן מ"ד אדם קרוב אצל עצמו אמרינן כלומר אדם בעיני עצמו קרוב הוא נחשב אצל עצמו ויודע שאין קרוב כשר להעיד על קרובו ואע"פ שאמר פלוני רבעו לרצונו לא נתכוון להעיד על עצמו שהרי יודע שקרוב הוא אצל עצמו ואין נאמן להשים את עצמו רשע ולא בא זה אלא להעיד על חברו בלבד אבל מה שאמר על עצמו לא לשום עדות אמרו כי היכי דתימא מיגו דלא מהימן אנפשיה לא מהימן נמי אחבריה אלא בשיחה בעלמא חשיב לה ופלגינן דיבורא ואע"ג דלא מהימן לגבי עצמו מהימן לגבי חבירו אבל אדם קרוב אצל אשתו לא אמרינן דאע"ג דלדידן פשיטא לן דאין אדם נאמן להעיד על אשתו איהו מיהת לא חשיב נפשיה קרוב אצל אשתו משום דבאישות תליא מילתא ואי בעי מגריש ליה ואזלא לה קורבא מיניה והאי גברא כי אמר פלוני בא על אשתו כי היכי דאיכוון דלאסהודי אההוא

פלוני הכי איכוון לאסהודי אאיתתיה ומהשתא ניבטלי' לכולה סהדותא דמגו דלא מהימן אאשתו לא מהימן נמי אבועל קמ"ל דפלגינן דיבורא ואע"ג דלא מהימן גבי אשתו מהימן אבועל דכשם שאדם קרוב אצל עצמו כך אדם קרוב אצל אשתו ולאו לחיוביה לדידה קאתי אלא לחיובי לבועל קאתי וה"ה נמי גבי שמעתא דכתובות הכי איכא לפירושה אדם קרוב אצל עצמו ואינו מתכוון להעיד על עצמו ואמטול הכי פלגינן דיבורא ואי נמי הדר בתר הכי ואמר דלאסהודי אנפשיה איכוון סהדותא באנפי נפשיה היא ולית בה משום פלגי דיבורא כי היכי דנימי מיגו דלא מהימן אנפשיה לא מהימן נמי גבי סהדותא.

אשתכח השתא להאי פרושא דאיבירא מלתא מעיקרא דכולה מילתא לשום עדות מיכוון לא פלגינן דיבורא מיהו קשיא לן ההיא דגרסינן בפרק יש נוחלין איבעיא להו אמר למפרע מהו להימוניה להבא ואסיקנא דפלגינן דיבורא ואפי' למאן דאמר לא פלגינן טעמא דחד גופה הוא בתרי גופי כי האי גוונא פלגינן דיבורא ואמאי כיון דכי איכוון איהו לאסהודי על כרחך למפרע הוא דאיכוון לאסהודי ולמפרע לא מהימן מהשתא לא ניהמניה נמי להבא עוד דלטעמיה דהאי פירושא צריכנן לפרושיה לבעיא בתרייתא דרבא דקא מבעיא ליה גבי פלוני רבע שורי דמפשט פשיטא ליה לרבא דאין אדם נאמן להרוג את ממונו וקא מיבעיא ליה מי אמרינן אדם קרוב בעיני עצמו אצל ממונו ואינו מתכוין להעיד על ממונו הילכך פלגינן דיבורא או דילמא אין אדם קרוב בעיני עצמו אצל ממונו ועל ממונו הוא מעיד ומתוך שאינו נאמן להעיד על ממונו אינו נאמן להעיד על חבירו ופשיטנא דאדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו ונמצא שעל ממונו הוא מעיד ומתוך שאינו נאמן על ממונו אינו נאמן על חבירו ופטרינן להו לתרוויהו ולא מכרעא לן מילתא להאי פירושא מהיכא פשיטא לן דאין אדם נאמן על ממונו כי היכי דלימא דכי אסיקנא דאין אדם קרוב אצל ממונו למיפטרינהו לתרוויהו קאמרי' והאי קורבא מהיכא אתיא ליה לרבא דלא אצטריכא ליה למיבעיא אלא לענין פלגי דיבורא אלא מחוורתא כדפרשי':

ואמר רבא פלוני בא על נערה מאורסה והוזמו נהרגין ואין משלמין ממון טובת הנאת כתובתה מן הארוס דהא לא ידעינן אהי נערה קאמרי וכי תימא פשיטא היכי תיסוק אדעתין דמשלמין ממון והא לא מפסידי ממון לאיניש לא צריכא כגון דנתברר אחר כן מתוך דבריהן על איזה נערה אמרו אלא שלא נתכוונו להעיד מתחילה ועד סוף אלא על הבועל וקמ"ל דכיון דבשעת עדות לאו לחיובה לנערה קאתו אע"פ שנתברר אחר כך מתוך דבריהם שלא בתורת עדות על איזו נערה אמרו לא אמרינן איגלאי מילתא למפרע דאהאי נערה קאמרי ומעיקר' עלה דידה נמי קאתו לאסהודי אלא כיון דבשעת עדות

הנערה סתם קמסהדי ע"כ לא לאסהודי אנערה קאתו ולא קא מפסדי לה ולא מידי. וכי הוזמו אין משלמין ממון.

ואם העידו עליו שבא על בתו של פלוני והיא מאורסה והוזמו נהרגין ומשלמין ממון לזה ונפשות לזה פי' רבינו שלמה ז"ל משלמי טובת הנאת כתובתה שאם תתאלמן או תתגרש ואם נשאת או שמתה אין לאב כלום ולא פליגא דרבא ורב יוסף דאמרינן לעיל עידי הבעל נהרגין ואין משלמין ממון דהתם כיון שנשאת הנך תשלומין דכתובה דידה בעו מיהוי וכיון דעלה קא מיקטלי לא משלמי לה ממון אבל הכא דלא נשאת הנך תשלומין דהזמה דאב נינהו דכל שבח נעורים לאביה והוה ליה ממון לאב ונפשות לבועל ולנערה ולהדין פירושא לא משכחת לה אלא כגון דמסהדין עלה דנבעלה לרצונה אבל באונס ליכא תשלומין כלל דהא יכולה למימר ליה נסתחפה שדהו וגביא כולהו מאתים כדמיברר התם בפרק בתולה נשאת (כתובות י"א:) דקא מותיב רב נחמן בר יצחק הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים כו' עד והיה מקחו מקח טעות ולית לה כלל ואוקמה רבי חיי בר אבין דמאי מקח טעות נמי ממאתים אבל מנה יש לה ורבא אמר מקח טעות לגמרי משמע עד כאן לא פליגי אלא במקח טעות אבל היכא דאיתברר דמשאירסה נאנסה דכ"ע שקלא מאתים ודייקא נמי דקתני נאנסתי ונסתחפה שדהו וכיון דאמרה ליה נסתחפה שדהו ש"מ למשקל מאתים קאמ' דאמרה ליה מזלך גרם מאי הוה לי למעבד.

ומסתברי גבי שמעתא דהכא דבדכתב לה כתובה מן האירוסין עסקינן אבל לא כתב לה כתובה מן האירוסין ליכא תשלומין כלל דהא בכל דוכתא דמדכירי' כתובה מן האירוסין קא מקשי' אלמנה מן האירוסין דאית לה כתובה מנא לן כו' ואיבעית אימא אפילו דלא כתב לה וגמ' הוה בידיהו דאלמנה מן האירוסין אית לה כתובה מיהו לא הוו ידעי מהיכא נפקא להו.

ואית דמוקמי לה משום טובת הנאה דידה לאחר שתנשא ואע"ג דהנהו תשלומין דידה נינהו דכי אמרינן מיתה ותשלומין לאחד היכא דלא מיחייב מיתה אלא להההוא דמיחייב תשלומין בלחוד אבל היכא דמיחייב מיתה נמי לאחרים משלם מיתה להאיך אחר ותשלומין להאי ולא מסתבר. ואית דמוקמי לה דמשלם לאב טובת הנאה מעשה ידיה. ואית דמוקמי לה בשנתן לה גט מן האירוסין ולא הספיק לתת לה כתובה עד שבאו עדים והעידו שזינתה תחתיו והוזמו שמשלמין לאב כל כתובתה.

ואיכא דמקשו הכא מההיא דגרסי' בבבא קמא בפרק הגוזל (בבא קמא קי"ז:) ובמכלתין בשילהי פרק בן סורר ומורה (ע"ד.) אמר רבא רודף שהיה רודף אחר חבירו ושיבר את הכלים בין של כל אדם פטור אלמא קסבר רבא מיתה לזה ותשלומין לזה פטור והכא

קאמר רבא חייב ומשני דהכא גרסי' רבה דהוא בר פלוגתיה דר"י והתם גרסי' רבא דהוא בר פלוגתיה דאביי. והאי שינויא ודאי שינויא דחיקא הוא ואנן עיננא בה ואשתכחנא דלא פליגי הני שמעתתא אהדדי דהתם זה גבי רודף כיון שמיתתו ביד כל אדם הוה ליה כמאן דמיתחייב מיתה לכל אדם ואפילו לבעל הכלים והויא לה מיתה ותשלומי לחד ואע"ג דמשמע התם בהדיא דלא שני לן בין מיתה לזה ותשלומין לזה ובין מיתה ותשלומין לחד דקא מקשינן ודילמא שאני הכא דמיתה לזה ותשלומין לזה ואמטול הכי יענש ומהדרינן לא שנא דאמר רבא כו' דשמעת מינה דלא שאני ליה לרבא בין מיתה לזה ותשלומין לזה ובין מיתה ותשלומין לחד לא תיקשי לך דכי קאמרי' דלא שאני לן גבי רודף בלחוד הוא דקאמרי' כדפרישית טעמא לעיל דכיון דכל הקודם להרגו זכה הוה ליה כמאן דמיחייב מיתה לכל אדם ואמטול הכי פטור תדע דהא התם גבי רודף קא מיירינן דהא גבי קרא דכי ינצו אנשים קאי וקאתינן למילף מינה דכי יכול להציל בא' מאיבריו של רודף לא יכול להצילו בנפשו דאי נתן להצילו בנפשו אמאי יענש וסברי' למימר משום דמיתה לזה ותשלומין לזה ודחינן גבי רודף לא שאני לן דלא שנא הכי ולא שנא הכי פטור דאמר רבא כו' וחזינן מאן דאוקמה כשנבעלה באונס והוזמו נהרגין על הבועל ומשלמין ממון לנערה כי בעדותם שנבעלה היו מפסידין אותה כתוב' בתולה מבעלה וליתיה דהאי באונס נבעלת ונסתחפה שדהו ולאו מקח טעות הוא דאי מקח טעות אפילו כתובת בעולה נמי לית לה דהא ברירנא דכי פליגי ר"ג ורבי יהושע במאתים ולא כלום פליגי וכל שכן דודאי ליכא מקח טעות כלל דהא באונס נבעלה זו דברי הכל אית לה מאתים:

ואמר רבא פלוני רבע השור סתם ולא הזכירו איזה היא והוזמו נהרגין ואין משלמין כדפרישנא גבי הך שמעתא אחריתי.

בעי רבא פלוני רבע שורי ואחד מצטרף עמו מהו מי אמרינן כשם שאדם קרוב אצל עצמו כך אדם קרוב אצל ממונו וכי מסהיד אממוניה קטלא לחיובא נפשיה קאתי ואדם קרוב אצל עצמו ולא מהימן וכי אמרינן הודאת בעל דין כמאה עדים דמי בדיני ממונות אבל בדיני נפשות לא מידי דהוה אנפשיה או דילמא אין אדם קרוב אצל ממונו ולענין מיקטלי' לשור קא מיבעיא ליה דאי לגבי ההוא פלוני דכ"ע מיקטיל. בתר דבעיה הדר פשטיה מסתברא אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו וההיא דאמרינן בבבא קמא (מא:) אין דיני אלא בזה שהמית את האדם ע"פ עד אחד או על פי הבעלים ואמרינן בתמורה רובע או נרבע על פי הבעלים אסור לגבוה ומותר להדיוט דאלמא אינו נסקל על פי הבעלים התם בשאין אחד מצטרף עמהן. ורבינו שלמה ז"ל אזיל לטעמי' וקאמר דכי

פשיט דאין אדם קרוב אצל ממונו לענין מיפלג דיבורא בלחוד קא פשיט והתם בתמורה דלא העידו הבעלים את מי רבע או מי רבעו אבל הכא דגברא מיקטיל על פי בעל השור לא פלגינן דיבורא משום ממון ולאו מילתא היא דאי סבירא לן דאדם קרוב אצל ממונו אמאי קטלינן ליה הא אמרת קרוב הוא וכשאר קרובים דיינינן ליה ואי משום דלא מפלוג דיבורא אדרבא ליפטרינהו לתרווייהו:

מתני' מכות בשלשה כו' מה"מ אמר רב הונא אמר קרא גבי מלקות ונגשו אל המשפט ושפטום הרי כאן שני שופטים ואין בית דין שקול הרי כאן שלשה ומקשינן אלא מעתה ושפטום שנים כדקאמרת והצדיקו שנים והרשיעו שנים הרי כאן ששה ואין בית דין שקול מוסיפין עוד אחד הרי כאן שבעה ומפרקינן הנך והצדיקו והרשיעו מיבעי להו לעדים זוממין וכדעולא דאמר עולא רמז לעדים זוממין שלוקים מן התורה היכא דלא אפשר לקיומי בהו מצות ועשיתם לו כאשר זמם כגון מעידנו באיש פצוני שהוא בן גרושה או בן חלוצה ונמצאו זוממין שאין אומרים יעשה זה בן גרושה או בן חלוצה תחתיו כדפרישנא טעמא בתחילת מכות מנין שלוקין דקתני התם אלא סופגין את הארבעים דכתיב והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע וכתיב והיה אם בן הכות כו' אטו משום דהצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע והיה בן הכות מכדי רשע כי מיחייב מלקות לאו משום צדקת הצדיק הוא דמחייב אלא משום רשעה דנפשי' קא מחייב ואם כן צדקת הצדיק דאדכר רחמנא הכא למה לי אלא ודאי על כרחך צריכת לאוקומה ברשע דמתחייב מלקות מחמת צדקת הצדיק היכי דמי כגון עדים שהרשיעו את הצדיק ואתו עדים אחריני והצדיקוהו ושוונהו להני עדים רשעים וה"ק קרא והצדיקו את הצדיק שהיה צדיק מתחילה וזממו העדים הראשונים להרשיעו ובאו אלו והצדיקוהו והרשיעו את העדים שזממו להרשיעו והיה אם בן הכות הרשע כלומר אם אין אתה יכול לקיים בו מצות הזמה הרי הוא חייב מלקות וה"פ רש"י. ודייקינן ותיפוק ליה מלא תענה דכיון דעברי אלאו מחייבי מלקות ומהדרינן משום דהוה ליה לאו שאין בו מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו משום אותו לאו אלא בזמן שחייבו הכתוב בפירוש דדומיא דלאו דחסימה בעינן דאית בה מעשה ואית דאמרי דנפקא לן דאם לא תשמור לעשות והפלא ה' את מכותך כדאיתא באלו הן הלוקין דמקשינן התם אי הכי לאו שאין בו מעשה נמי ומפרקינן לעשות כתיב ולא דייק דהא במכות הדרינן ואמרינן דכולהו מלאו דחסימה ילפינן:

פיסקא משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה מאי טעמא דרבי ישמעאל אמר אביי אתיא רשע רשע מחייבי מיתות בית דין. לישנא רויחא כתיב הכא והיה אם בן הכות

הרשע וכתיב התם ולא תקחו כופר לנפש רוצח אשר הוא רשע מה להלן בעשרים ושלשה אף כאן בעשרים ושלשה. רבא אמר מלקות במקום מיתה עומדת ראוי היה זה שעבר על אזהרת המקום לחייבו מיתה אלא שקנס עליו הכתוב מלקות במקום מיתה ודייקי' אי הכי היכא דלא יכיל לקבל ארבעים אמאי אמדינן ליה ולא מחינן ליה אלא לפום אומדנא דיכיל לקבולי כדאיתא בפרק אלו הן הלוקין לימחייה ואי מיית לימות דהא חמרת מחויב מיתה הוא:

דף י:

ואסיקנא דאמר קרא ונקלה אחיך בעידנא דקא מחי בעינא אחיך הילכך בעינן אומדנא כי היכי דלא ליתעביד טרפה בפלגא וקא מחי אידך פלגא אגבא דטריפה. ומקשי' אי טעמא דמילתא משום דבעיה הכאה אגבא דחייא אלא הא דתניא אמדוהו לקבל עשרים אין אומדין אותו אלא מכות הראויות להשתלש כלומר אין מלקין אותו עשרים אלא פוחתין לו מהן עד שיגיע החשבון למכות שראויות להשתלש כדי שילקה שתי ידות מאחוריו ושליש מלפניו כדנפקא לן מקראי באלו הן הלוקין וכמה תמני סר ואמאי בצרינן ליה תרתי אדרבא ניטפי ליה חדא ולימחייה עשרים וחדא דהוו להו נמי מכות הראויות להשתלש דכיון דאמדוה לקבולי עשרים אשתכח דכי שלמי להו עשרים חייא הוא וכי מאית בהאיך חדא לימות דהא כי מחי לה אגבא דחייא קא מחי ליה ואסיקנא אמר קרא ונקלה אחיך כו' אחר שנקלה בעינא אחיך וליכא:

פיסקא עיבור החודש אם הוצרכו לעברו ולעשותו משלשים יום כגון משום ירקי בשלשה. עיבור השנה אם הוצרכו להוסיף בה חודש אחד מפני הסימנין שמעברין עליהן את השנה כדאיתא לקמן בשלשה דברי ר' מאיר. ודייקי' אמתני' דקתני עיבור החודש חישוב החודש לא קתני שאעפ"י שצריכין לעברו מפני הירקות וכיוצא בהו צריכין ב"ד לחשב ולראות אם הלבנה קודמת ונראת שני ימים קודם לקביעות החודש הבא אין מעברין מאי טעמא דתמיהי בה אינשי והיינו דתנן בערכין (ח:) אין פוחתין מארבעה חדשים מעוברין בשנה ולא נראה לעבר יתר על שמנה אבל תשעה מעוברין לא עבדינן דאם כן קדים ואתי סיהרא תלתא יומי ומיחזי שיקרא כיצד הרי אמרו שאין חדשה של לבנה פחותה מכ"ט יום וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים ואם באת לפחות מארבעה חדשים מעוברין נמצאו תשעה חסרים וג' מעוברין צא מה שהוספת בשלשה המעוברין כנגד החסר מג' החסרין כדי למלאת החשבון הראוי לחדשה של לבנה בקירוב נשארו בידך ששה חדשים חסרים י"ב שעות ותשצ"ג חלקים בכל חודש הנשארים ונמצא חודש שני

קודם למולד הלבנה י"ב שעות ותשצ"ג חלקים ושלישי קודם לה יום אחד ושעה אחת ותק"ו חלקים ורביעי קודם לה יום אחד וי"ד שעות וריי"ט חלקים וחמישי קודם לה שני ימים ושתי שעות ותתריי"ב חלקים וששי קודם לה שני ימים וחמשה עשר שעות ותשכ"ה חלקים ומיחזי כשיקרא וכן אם באת לעבר תשעה חדשים נמצא מולד הלבנה קודם לראש חודש התשיעי לחדשים המעוברין כשיעור הזה:

ואמרינן וקידוש נמי לא קתני דמשמע שצריכין שלשה לקבעו מפי עדים ולומר מקודש מקודש אלא עיבור החודש קתני דמשמע שצריכין שלשה לומר שהוא מעובר ומקשינן למה לי אמירה כלל ליקדשוה לירחא דאתי ביום שלשים וממילא מיתחשיב יום שלשים מחודש שעבר והוי מעובר:

אמר אבייי תני קידוש החודש מפי עדים כדפרישית לא שנא מלא ולא שנא חסר. תניא נמי הכי דרבי מאיר בעי שלשה בקידוש החודש. אמר ליה רבא נהי נמי דכי טעי תנא מינשי חדא מילתא או תרתי ומחסר לה למתנייה אבל לחלופי מילתא במילתא לא ותנא עיבור קתני והיכי מצית אמרת תני קידוש הא ודאי קידוש בעיבור לא מיחליף ואי משום דאשמועי' רבינא דברייתא דבעי ר' מאיר שלשה בקידוש החדש לאו ראיה היא דאיכא למימר דתנא דידן ותנא דברייתא לאו חדא מילתא קא אמרי אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא:

אמר רבא לעולם עיבור קתני וחסורי מחסרא והכי קתני קידוש ביום עיבור דהיינו יום שלשים בג' כלומר אם באו לקדש את החדש מפי עדים ביום הראוי לעיבור לחדש שעבר דהיינו יום שלשים צריכין לקדשו בשלשה והא קמ"ל דאחר עיבור ליכא קידוש כלומר אם באו עדים ביום שלשים ואחד שהוא אחר עיבור של חדש שעבר אין צריכין לקדשו בבית דין שכבר קידשוהו שמים. ומני רבי אלעזר ב"ר צדוק היא דאמר אם לא נראה בזמנו דהיינו יום שלשים אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים:

רב נחמן ב"ר יצחק אמר לעולם עיבור ממש קתני והכי קאמר קידוש ביום שלשים ואחד דהיינו אחר עיבור צריך שלשה והיינו דקתני עיבור בשלשה כלומר קידשו את החדש הבא ביום שלשים ואחד שנמצאו מעברין את החדש שעבר צריך שלשה והא קמ"ל שאם נראה ביום שלשים שראוי לעבור ליכא קידוש כלומר אין צריך שלשה לקדשו. ומני פלימו היא דתניא פלימו אומר בזמנו אין מקדשין אותו שכיון שבא בזמנו אין צריך לעשות חיזוק לדבר שלא בזמנו מקדשין אותו לעשות לו חיזוק:

רב אשי אמר לעולם חישוב קא בעי למימר כדפרישית ומיהו לאו מיטעא טעי תנא במאי דאיתניוה אלא מאי עיבור דקתני חישוב דעיבור וכי תימא ליתני חישוב דעיבור איידי

דקא בעי למתנא עיבור השנה שצריכין לקדש החדש הז' לשם אדר שני ואפי' לר' אלעזר גבי אדר שני מודי דאי שתקי איקבע ליה ממילא לשום ניסן ותו לא הויא מעוברת תנא נמי גבי חדש לישנא דעיבור והא קמ"ל דחישוב החדש הוא דבעי ג' אבל לקדשו מפי עדים בשלשה לא צריך ורבי אלעזר היא דתניא רבי אלעזר אומר וקדשתם את שנת החמשים שנים אתה מקדש לשום יובל שצריכין בית דין לישב ולקדש את שנת החמשים לשם יובל וכן לכל יובל ויובל ואי אתה מקדש חדשים בין שנראה בזמנו בין שלא נראה בזמנו וקי"ל דאפילו רבי אלעזר לא קאמר אלא מדאורייתא אבל מדרבנן בעינן לקדושיה בשלשה מיהו תנא דמתניתין בדרבנן לא קא מיירי:

רשב"ג אומר בשלשה מתחילין כו' תניא כיצד אמר רשב"ג בשלשה מתחילין ובחמש נושאין ונותנין וגומרין בשבעה מאחר שנושאין ונותנין בחמשה וגומרין בשבעה למה מתחילין בשלשה אלא שמתחילין בג' אם הסכימה דעת שלשתן לישב ולעיין אם צריכה לעבר ואם לאו יושבין ונושאין ונותנין בדבר אם הסכימה דעתן ועיברוה מעוברת והיינו דקתני ואם גמרו בג' מעוברת והאי דבעי חמשה ושבעה כגון שנחלקו מתחלה אחד אומר לישב ולעיין שעדיין יש ספק בדבר שצריכין לעבר ושנים אומרים שלא לישב כלומר שאין צריכין ליישב ולעיין דודאי אינה צריכה לעבר הואיל ועדיין לא ישבו בטל יחיד שהוא אומר ליישב במיעוטו ונתפרדה חבילה ושוב אינן צריכין להוסיף אחרים אבל אם שנים אומרים ליישב ואחד אומר שלא ליישב בטל יחיד במיעוטו ויושבין לעיין בדבר ומשא ומתן של עיבור במקום שיש שם מחלוקת מתחלה צריך חמשה. לפיכך מוסיפין שנים על הראשונים כדי שיהא חמשה נשאו ונתנו בדבר ואמרו שנים מהם צריכ' לעבר ושלשה אומרים אינה צריכה לעבר בטלו שנים במיעוטן ונתפרדה חבילה ואין מעברי' שלשה אומרים צריכה ושנים אומרים אינה צריכה בטלו שנים במיעוטן ומוסיפין שנים כדי שיגמר הדבר בשבעה כללו של דבר גבי שלא לישב ושלא לעבר כיון שעדיין לא ישבו ועדיין לא עברו אזלינן בתר רובא ונתפרדה חבילה וגבי לישב ולעבר כיון דלחידושי מילתא קאתו ואיכא מחלוקת צריכין להוסיף שנים שנים עד שיגמר הדבר בשבעה:

ודייקינן הני שלשה וחמשה ושבעה כנגד מי ואתפלוגי בה אמוראי חד אמר כנגד ברכת כהנים כלומר שלשה כנגד פסוק ראשון שיש בו שלש תיבות יברכך השם וישמרך חמשה כנגד פסוק שני דאית ביה חמשה תיבות שבעה כנגד פסוק שלישי דאית ביה שבעה תיבות וחד אמר שלשה כנגד שומרי הסף שנאמר (מלכים ב כ"ה:י"ח) ויקח רב טבחים את שרי הכהן הראש ואת צפניהו כהן משנה ואת שלשת שומרי הסף וגו' וכתב נמי (שם) וחמשה אנשים מרואי פני המלך ושבעה אנשים מרואי המלך ואית דגמרי

לה שבעה מאחשורוש דגבי אחשורוש כתיב שבעה שרי פרס כו' רואי פני המלך ולא מסתבר דאטו מאחשורוש איכא למילף ותו הא בירוש' כולהו מגלות צדקיה גמר לה התם ומדאשכחן במלכותא דארעא שלשה ממונין וחמשה ממונין ושבעה ממונין גבי עיבור השנה בעינן כי האי מנינא שהרי מטכסיסי שמים הוא לסדר את השנים על מכונן מפני תקנת המועדות וכך פי' רבינו שלמה ז"ל. מיהו בירושלמי מפרש יבוא גה"ז ויבטל גה"ז כלומר תבוא זכות שלשה חמשה ושבעה שעוסקין במלאכת שמים ותבטל גזירת שלשה וחמשה ושבעה רואי פני מלכי האומות שגוזרין גזירות על שונאי ישראל וכי תימא התינח למאן דיליף לה מהני קראי כדאמרינן אלא למאן דיליף לה מברכת כהנים מאי איכא למימר וכי מה ענין עיבור השנה לברכת כהנים התם נמי היינו טעמא שכיון שצוה הקב"ה לברך את ישראל בשלש ברכות ראשונה בשלש אותיות ושנייה בחמש ושלישית בשבע וכל כך למה והלא בברכה אחת היה יכול לברכן אלא מפני שחביבין לפניו ורצה לברכן בברכות הרבה אף ישראל כשבאין לישב סדר שנים על מכונן ולתקן את המועדות שהנחילן צריכין להתחיל בשלשה ולישא וליתן בחמשה ולגמור בשבעה ודיו לעבד שיהא כרבו. ובירושלמי בר קפרא שמע כולין מינא יברכך כו' מכאן שמתחילין בשלשה יאר ה' פניו מכאן שנושאין ונותנין בחמשה ישא ה' וגו' מכאן שגומרין בשבעה ומשמע לן מינה דהכי קא יליף מינה כיון דאפסקינהו רחמנא להני קראי דברכת כהנים הכי תחילה פתח בג' ושני בחמשה וגמר בשבעה שמע מינה שכל דבר שהוא במנין מתחלתו ועד סופו ונתחלק לשלש מחלקות דומיא דברכת כהנים שנתחלקה לשלשה פסוקים ובעיבור השנה שנתחלק לשלשה חלקים פתיח' לראות אם צריך ליישב ולעיין ואם לאו והחלק השני אחר ישיבתן שצריכין לישא וליתן בדבר אם צריכה לעבר ואם לאו והחלק השלישי לגמור את הדבר פותחין בג' ונושאין ונותנין בחמשה וגומרין בשבעה. ואם תשאל אי מברכת כהנים ניבעי שלשה וחמשה ושבעה דהוו להו כולהו חמיסר דהא ברכת כהנים הכי הויא לא תיקשי לך דאידי ואידי חד טעמא הוא וחד מנינא הוא שהרי פותחין בשלשה כנגד פסוק ראשון ונושאין ונותנין בחמשה כנגד פסוק שני דהא כי אמרי ליה כהנים לברכה שנייה כבר אזלא לה ברכה ראשונה ואשתכח דהשתא מיהת ליכא אלא חמשה וגבי עיבור השנה הכי הוי דכיון דבשעת משא ומתן אכתי איתנהו לתלתא קמאי לא צריכי לאוסופי טפי מתרי כי היכי דליהוו חמשה בשעת מתן ומתן והוא הדין בגמר עיבור חד טעמא הוא וטעמא דמסתבר הוא:

דף יא.

ת"ר אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה מאתמול ומעשה ברבן גמליאל שאמר לזקנים ישכימו לי מכם שבעה לעלייה המיוחדת לישיבת בית דין לעבר שנים וכיוצא בהן והאי דאצטריך רבן גמליאל שבעה לא שצריך מתחילה אלא מפני שאמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה וחשש שמא יהיו צריכין לשבעה ולא ימצאו מזומנין. למחר השכים ומצא שמונה אמר מי הוא זה שעלה שלא ברשות פי' רבן גמליאל לא ייחד שבעה להשכים לעלייה שאלמלא כן היה מכיר אותו שעלה שלא ברשות אלא כך אמר להם ישכימו לי מכם שבעה לעלייה ושבעה הראשונים שעלו ברשות עלו והשמיני שעלה אחריהן נמצא שעלה שלא ברשות שהרי רבן גמליאל לא נתן רשות לעלות אלא לשבעה בלבד וכיון שמצא שמונה אמר מי הוא שעלה שלא ברשות ירד עמד שמואל הקטן על רגליו ואמר אני הוא שעליתי שלא ברשות לא לעבר שנה עליתי להצטרף עמכם אלא לראות האיך תעשו ללמוד הלכה מכם הוצרכתי כך פי' רבינו שלמה ז"ל. אבל בירושלמי משמע דהלכה אחרת קאמר דקאמרי' התם הלכה נצרכה לי ונכנסתי לשאול. אמר לו שב בני שב ראויות כל השנים כולן להתעבר על ידך כו'. וההוא דסליק שלא ברשות לאו שמואל הקטן הוה אלא איניש אחרינא הוה והאי דעבד שמואל הקטן הכי משום דלא ליכסיף האיך הוא דעבד ומפורש בירושלמי שלא עיברוה באותו היום אלא הפליגו אותו היום בדברי תורה ועברוה ביום אחר:

כי הא דיתיב רבי וקא דריש והריח ריח שום אמר מי שאכל שום יצא יצא רבי חייא להראות כי הוא אכלו שלא יתבייש האוכלו אי נמי כדי שיצאו כולם עמו מפני כבודו ולא יבינו מי היה בשחר מצאו ר' שמעון בר' לר' חייא אמר לו אתה הוא שציערתה לאבא אמש מריח השום שאכלת אמר לו חס ושלום שאוכל שום בבואי לבית המדרש:

ורבי חייא מהיכא קא גמיר לה למעבד כי האי גוונא מר' מאיר דתניא מעשה באשה אחת שבאת לבית מדרשו של רבי מאיר אמרה לו אחד מכם קדשני בביאה הלילה בפני עדים והלכו להן למדינת הים והריני רוצה שיכניסני או יפטירני בגט ואנשא לאחר כתב רבי מאיר גט ונתן לה כדי שיעשו כן כולם ולא יתבייש העושה מעשה מפני שפריצות הוא לעשות כן דהא רב מנגיד היה מאן דמקדיש בביאה (קידושין י"ב:) ורבי מאיר מהיכא גמיר לה ממעשה דשמואל הקטן ושמואל הקטן גמיר לה משכניה בן יחיאל דכתיב ויען שכניה בן יחיאל ויאמר לעזרא אנחנו מעלנו באלהים להושיב נשים נכריות ושכניה בן יחיאל צדיק גמור היה ולא נשא גויה וזה שאמר כן להראות את עצמו כאלו נשא גויה ובא לעשות תשובה כדי שלא יתביישו אותן שנשאו גויות ויתודו ויעשו תשובה ושכניה

בן יחיאל מהיכא גמיר לה ממה שנאמר ליהושע שלא רצה הקב"ה לפרוש לו את החוטא דכתיב חטא ישראל והכניס כלן בכלל אלא שילכד החוטא מעצמו על ידי גורלות. פירוש דולטור הולך רכיל. איבעית תימא ממאי דאמר ליה קב"ה למשה דכתיב עד אנה מאנתם והרי כלם בכלל ואע"פ שלא יצאו ללקוט אלא מקצתם שנאמר יצאו מן העם ללקוט:

תנו רבנן משמתו נביאים האחרונים נסתלקה רוח הקדש מישראל ואעפ"כ היו משתמשין בבת קול. מפרש לה בירושלמי הברת קול. פעם אחת שהיו מסובין בעלייה ביבנה ונתנה עליהן בת קול מן השמים כו' עד אלא שאין דורו ראוי לכך ולכך נקרא שמואל הקטן שהיה ראוי לנבואה כשמואל הרמתי עליו השלום אלא שאין דורו ראוי לכך וכיון שחסר ממנו נבואה נקרא שמואל הקטן. אף הוא אמר כלומר אף הוא הוכיח סופו על תחילתו שעליו אמרה בת קול שהרי בשעת מיתתו אמר שלשה דברים מעין נבואה שמעון וישמעאל לחרבא רשב"ג ורבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול שהרגתם מלכות הרשעה בחרב על יחוד השם ושאר חברותם שאר עשרה הרוגי מלכות כגון רבי עקיבא ורבי חנניא בן תרדיון וחבריהן לקטלא כלומר לשאר מיתות רבי עקיבא סרקו את בשרו במסרקות של ברזל כדאיתא בפרק הרואה. ורבי חנניא בן תרדיון נשרף כדאיתא בפני אידיהן. ושאר עמא לביזא כו':

הא דאמר שאין מספידין הרוגי מלכות איכא למימר טעמא דמשום אימת מלכות ממהרין לקברן שלא ימלך המלך עליהם שלא לקברן. ואיכא למימר טעמא משום דקפדא מלכותא עלייהו דלא נהגו בהו יקרא אי נמי משום סכנתא דהנהו דמספדי להו דשמע מלכא ואמר הני חברי דהנך הוו ותפיס להו:

תנו רבנן אין מעברין את השנה אלא אם כן ירצה נשיא. עיקר הא מילתא דרחמנא אמר אשר תקראו אותם והרי תלה הקב"ה את הדבר בסנהדרין לפיכך צריך שיהא גדול שבהן מצוי עמהן ומסכים דעתו עמהם ואם תאמר הלא עיבור השנה תלוי בחשבון כדי שיהו שבעה מעוברות בכל תשע עשרה שנה ומפני מה היו צריכין לדעתן של נשיא או זולתו צריך אתה לידע שאין עיקר עיבור השנים תלוי בחשבון אלא החשבון תלוי בדברים המסורים לב"ד לעיין ולראות שיהא הפסח בא בזמן האביב ועצרת בזמן פירות האילן ושיהא חג הסוכות בא בתקופה חדשה כמו שאנו עתידין לפרש הא למדת שאין השנים קבועים כסדר הזה אלא מפני הסימנין הללו ופעמים שאירע דבר שלא לעבר כסדר הזה כגון שאירעה שנת רעבון בשלישית או בששית וכיוצא בהן והוצרכו לפשוט בשלישית ולעבר ברביעית ופעמים שאירע דבר שצריכין לעבר שלא כסדר הזה על דברים אחרים כגון מפני הדרכים והגשרים וכיוצא בהן ואלמלא לא היו שם מדברים

הללו לא היו מעברין כלל בשביל חשבון זה אלא הואיל והעתים משתנים לפי מהלך החמה והתבואות תלויות בשינוי הזמנים על כרחם אי אפשר שלא היו צריכים לעבר ברוב השנים לפי חשבון זה לא מפני החשבון אלא מפני תקנת המועדות כמו שאמרנו אין מעברין שלש שנים זו אחר זו והואיל והדבר תלוי במחשבת הסנהדרין לעשות כפי הנראה להן מן הסימנין הללו לפיכך היו צריכין לימלך בנשיא שהיה גדול שבהן וההיא דאמרינן בפירקא תנינא (י"ח:) רבנן אחושבנייהו סמוך אתקופא קאי שהיא אחת מג' סימנין שמעברין עליהם. וראינו מי שכתב משום אדם גדול שעיקר הדבר תלוי בחשבון אלא שנתנה רשות לסנהדרין לשנות בסדר השנים לפי צורך השעה כל זמן שלא אירע דבר שצריכין לעבר בשבילו שלא כסדר היו סומכין על חשבון ובזמן שהיו צריכין לעבר שלא כסדר השנים היו מעברין אבל מ"מ היו נזהרין שלא יפחתו משבע שנים מעוברות במחזור. ודברים הללו אינן נראין בעינינו שהרי סוגיות התלמוד מוכחת כמו שפירשנו.

ומשחרבה ארץ ישראל בסוף חכמי תלמוד ולא נשאר שם בית דין קבוע לישא וליתן בעיבור שנים ובקביעות חדשים חזר כל אחד ואחד לעבר שנים ולקבוע חדש לעצמו על החשבון הזה שאנו חושבין היום ולא מדעת עצמן אלא הלכה למשה מסיני שכל זמן שב"ד קבועים בארץ ישראל מעברין שנים על פי הסימנין שהרי סימני אביב ופירות האילן בארץ ישראל הן תלוין וקובעין חדשים על פי הראיה אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים אלא על החשבון הזה שאנו מחשבין בו היום וכן כתב הרב רבי משה נ"ר בר' מימון נ"ע בהלכות קדוש החדש (פ"ה).

ומעשה ברבן גמליאל שהלך ליטול רשות אצל הגמון אחד אם יעברו את השנה ואם לאו שלא יעברו עליהן כי ההיא דאמרינן לקמן ולא הניחן אדומי אחד וטעמא דמילתא דכולהו מיני מסין וארנוניות דידהו בשתא הוו תלוי ואי מוספין אשתא תלאתין יומין לא הוה ניחא ליה משום דהוה מפגר להו בחד ירחא כי ההיא דאמר בפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא פ"ו.) במעשה דרבה בר נחמני ושהה לבא ועברו את השנה על מנת שירצה רבן גמליאל כו'. ויש אומרים שהלך ליטול רשות על עסקי צבור וראשון עיקר:

תנו רבנן אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה צריכה מפני הדרכים שנתקלקלו בימות הגשמים ועדיין לא נתקנו ועולי רגלים מתעכבין בעבורם וכן מפני הגשרים ומפני תנורי פסחים שצולין בהן את פסחיהם כגון שהיו להן משנה שעברה ונימוקו מחמת הגשמים ואין מספיקין לעשות חדשים וליבשן קודם הפסח ומפני גליות ישראל שנעקרו ממקומן קודם ניסן ונודע לב"ד לפי אורך הדרך שאם לא יעברו את השנה לא יגיעו לבא והלכה

למשה מסיני היתה בידן שמעברין על כל אלו ומפרש בתוספתא וידבר משה את מועדי השם אל כל בני ישראל מנין שמעברין את השנה על הגליות שעלו ועדיין לא הגיעו ת"ל מועדי ה' אל כל בני ישראל עשה כל המועדות שיעשו אותן כל ישראל ובירושלמי אמר רבי שמואל בר נחמן והוא שהגיעו לנהר פרת. אבל אין מעברין לא מפני השלג ומפני הצנה לפי שלא יחדלו בכך מלבא שהרי יכולין לבא על ידי הדחק ולא מפני גליות ישראל שעדיין לא נעקרו ממקומן לעבר כדי שיעקרו אחר כן ויספיקו:

תנו רבנן אין מעברין את השנה לא מפני הגדיים והטלאים שלא נולדו עדיין או שהן קטנים ולא יספיקו לעושי פסחים שפעמים שהחבורה גדולה ואין טלה קטן או גדי קטן מספיק להן ולא יוכלו להביא מן הגדולים שעברה שנתן דזכר בן שנה כתיב אבל משום פסולא לא קתני דזכר בן שנה כתיב וכל זמן שלא עברה שנתו בן שנה קרינא ביה דלא קא קפיד קרא אלא דלא להוי טפי מבן שנה אבל אי הוי פחות מבן שנה מכיון שעברו עליה ז' יומי שפיר דמי דכתיב ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה וכולהו מתניאת' לא קא קפדי אלא שלא תעבור שנתו אבל מקמי הכין לא דאי כבן שנה ממש לא פחות ולא יותר היכי משכחת לה דמשכחי כולהו ישראל טלאים וגדיים דאיתיילדו כולהו בערב הפסח שעבר כי היכי דתהוי להו השתא חדא שתא ואי משום דכתיב מן הכבשים ומן העזים מכי איתייליד נמי כבש ועז מיקרי דכתיב שור או כשב או עז כי יולד תדע דתנן בפרה פרק ראשון כבשים בני שנה ואילים בני שתים וכולם מיום ליום כלומר שנים הללו אין מונין להן משנות העולם אלא משנות עצמן שאין עולה להן שנה אלא משנים עשר חדש מיום ליום וכל זמן שעברו עליהן י"ב חדש מיום ליום משעת לידתן אע"פ ששלמה להן שנת העולם כגון שנולדו באלול והרי הן עומדין במרחשון הרי הן בכלל בני שנה ונפקא לן בבכורות פרק עד כמה ישראל (כ"ז:) מדכתיב כבש בן שנתו תמים שנתו שלו ולא שנה של מנין העולם וקתני התם במתני' דפרה בן י"ג חדש אינו כשר לא לאיל ולא לכבש בן י"ג חדש ויום אחד הרי זה איל קתני מיהת אלים בני שתים והדר קתני בן שלש עשר חודש ויום אחד ה"ז איל דשמעת מינה דכי קא קפיד תנא אבני שנה ובני שתים לאו דשלמה להו שנה ולא דשלמה להו שתים אלא שלא תעבור עליהן שנה משעת לידתן בכבשים ולא שתים באילים ומפני מה אין מעברין על הגדיים והטלאים שאין קטנים ויכולין למנות רבים על פסח אחד כדי שיגיע לכל אחד מהן כזית ולא מפני הגוזלות שלא פרחו שפסולים לקיני זבים וקיני זבות וקיני יולדות שמשהין קיניהן עד שיעלו לרגל ובבני תורים קאי שפסולין כשהן קטנים דגרסי' בפרק הכל שוחטין (כ"ב) ת"ר תורים גדולים כשרים קטנים פסולין בני יונה קטנים כשרים

גדולים פסולים וגרסינן נמי התם מאימתי התורים כשרים משיזהבו כלומר משיאדים הכנף שסביבות צואריהן כזהב ומאימתי בני יונה פסולים משיצהבו כלומר משיתחילו הכנפים שסביבות צואריהן להצהיב לשון שער צהוב שאע"פ שעדיין לא האדימו כזהב יצאו מכלל בני יונה ופסולין וזהו תחילת הציהוב דקתני רישא תחילת הציהוב בזה ובזה פסול ומאימתי בני יונה כשרים משיעלעו ונפקא ליה מדכתיב ואפרוחיו יעלעו דם ומפריש לה התם כי עקר איניש גדפא מיניה ואתי דמא אבל מקמי הכי פסולי ואמטול הכי ליכא לאוקומינהו להני גוזלות שלא פרחו דקתני בהאי מתניתא בבני היונה דהא משיעלעו כשרים וע"כ מקמי דליפריחו נמי מעלעו בכמה יומי מקמי הכין ותו דהא מסוף אדר ועד הפסח אפשר דמעלעו טובא והיכי תיסוק אדעתין דמעברין אלא אי איכא לאוקומה בתורים הוא דאיכא לאוקומה שאין מפריחין עד שיגדילו ויצהיבו ואצטריך לאשמועינן דאע"ג דקטנים פסולים וצריכין להביא כלן מבני היונה ונמצאו בני היונה מתיקרין אין מעברין עליהן חדא דמשום יוקרא לא מעברינן ועוד שאין אנו ערבין לעבר אלא מפני תקנת המועדות ותקנת עולי רגלים כמו שאמרנו:

ואעפ"י שאין מעברין עליהם בפני עצמן אבל עושין אותן סעד לשנה שאם היה שם סימן אחד כגון שאחר האביב או התקופה או פירות האילן והרי אמרו שאין מעברין על סימן אחד לבדו הרי גדיים וטלאים וגוזלות מצטרפין ונעשין סעד לאותו סימן ומעברין כדשלח רבן שמעון בן גמליאל דגוזליא רכיכין ואימריא דערקין וזימנא דאביבא לא מטא שאעפ"י שאין מעברין לא על האביב לבדו הרי הטלאים והגוזלות נעשין סעד וסמך אביב עליהן ומעברין. וא"ת והלא רשב"ג היינו דאבוה דר' דקא קרינן ליה ענותנאי בתראי ואחר חרבן הבית היה למה הוצרך לעבר מפני אלו בשלמא מפני האביב שהתורה אמרה שיהא הפסח בחודש האביב בין בזמן שבית המקדש קיים בין בזמן שאין בית המקדש קיים אלא משום גוזלא ואימריא למה לי לאו הכין פירוש דמילתא ורשב"ג לאו אנפשיה קאמר אלא רשב"ג מילתא דעושין אותן סעד לשנה קא מפרש ואזיל כיצד עושין אותן סעד לשנה והאי דקאמר מהודעין אנחנא לכון כו' מילתא דהוה צריך נשיא בזמן שבית המקדש קיים קא מפריש ואזיל. והאי דאמרינן עלה תא חזי בין תקיפין קמאי לענוותני בתראי היינו טעמא דכיון דאשמועינן רשב"ג הכין הוה מיבעי ליה לנשיא למכתב גלי אדעתא דהכין הוה כתיב (ור"ע) [ואדעתא] דנפשיה קאמר. ואותיבנא לר' ינאי דאמר משמא דרשב"ג ואוסיפת על שתא דא תלתין יומין כמה עיבור השנה ל' יום רשב"ג אומר חודש כדי ימים הראויין לקרותן חודש דהיינו תשעה ועשרים יום ובפ"ק דר"ה (יט:) משמע דבאדר ראשון נחלקו ופריק רב פפא דהאי דאמר רשב"ג חודש לאו למימרא דלא

עבידנא שלשים אלא לעולם רצו חודש רצו שלשים ושמעיה לת"ק דקאמר שלשים יום אבל חודש לא ואתא איהו למימר אם רצו חודש נמי עושין: ואמרינן

דף יא:

תא חזי בין תקיפי קמאי רבן גמליאל שהיה נוהג בשררה וזורק מרה בחכמים כדאיתא בברכות ובראש השנה במעשה דרבי יהושע ובין עניתני בתראי. רשב"ג כדאמרינן במציעא בפרק השוכר ג' ענותנין הן וכולהו אפרכין לבד מרבן שמעון בן גמליאל דאלו ענותני בתראי קאמר ושפרת מילתא באפאי ולא שתפינהו לרבנן בהדיה ואלו ר"ג דהוה תקיפא שתפינהו לרבנן בהדיה וקאמר באנפאי ובאנפי חבראי דסדר להו לבני גלילא עילאה ובני גלילא תתאה ולבני דרומא עילאה דארץ ישראל ולבני דרומא תתאה מהודעין אנחנא לכון דזמן ביעורא מטא ושנה רביעית או שביעית של שמטה היתה כדבעינן למימר קמן לאפרושי מעשריא מעשר ראשון שמפרישין אותו בכל שנה וליתן ללוי דכתיב ולבני לוי הנה נתתי את כל מעשר בישראל וגו' ומעשר שני שמעלין אותו לאוכלו בירושלים ואוכלין אותם שם דכתיב עשר תעשר את כל תבואת זרעך וגו' ואכלת לפני ה' אלהיך וגו' אלא שלא היה מעשר זה נוהג אלא בראשונה ובשנייה וברביעית ובחמישית אבל בשלישית ובששית היו מפרישין מעשר עני תחת מעשר שני כדאיתא בראש השנה בפ"ק (יב:) דתניא התם כי תכלה וגו' בשנה השלישית שנת המעשר שנה שאין בה אלא מעשר אחד כלומר הנוהגות בשנים שעברו הא כיצד מעשר ראשון ומעשר עני אבל מעשר שני יבטל ועלה כתיב בשנה השלישית שנת המעשר ונתת ללוי וגו'.

וערב יום טוב האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית היה הביעור דכתיב מקצה שלש שנים תוציא את כל מעשר תבואתך בשנה ההיא והנחת בשעריך ובא הלוי וגו' זה מעשר ראשון והגר והיתום וגו' זה מעשר עני ומנין שבערב הפסח היה הביעור שנאמר מקצה שלש שנים ולהלן הוא אומר מקץ שבע שנים במועד שנת השמטה בחג הסוכות ואמרינן במתניתא (ספרי פ' תבא וירושלמי מע"ש פ"ה מ"ו) מה קץ האמור להלן רגל אף קץ האמור כאן רגל יכול חג הסוכות ת"ל כי תכלה לעשר את כל מעשר רגל שכל המעשרות כלין בו הוי אומר זה פסח של רביעית ושל שביעית שאינו בא עד שנגמרין (למיני) [לקוטי] פירות שנה שלישית וששית שהם שנים שמפרישין בהן מעשר עני אבל בחג הסוכות של רביעית ושל שביעית אין כל המעשרות כלין בו שהרי הוא הנקרא חג האסיף ופעמים שאין יכולין לגמור אסיפת כל הפירות עד אחר החג והיינו דתנן במסכת מעשר שני בפרק אחרון (מ"ו) ערב יום טוב האחרון של פסח של רביעית ושל

שביעית היה הביעור כיצד היה הביעור נותנין תרומה ותרומת מעשר לבעליה ומעשר ראשון לבעליו ומעשר עני לבעליו ומעשר שני והבכורים מתבערים בכל מקום כלומר אם יכולין להעלותן לירושלים ולאכול שם מעשר שני וליתן את הבכורים לכהנים מוטב ואם לאו כיון שהגיע ערב יום טוב האחרון של פסח מתבערים בכל מקום שהם כדי שיוכל להתודות עליהן בערתי הקודש מן הבית וביום טוב האחרון במנחה היו מתודין כדמפרש לה התם (מ"י) ואמטול הכי איצטריך רבן גמליאל ליזרזינהו מקמי דלמטי זמן ביעורא כדי שיהיה להן פנאי לבער את הכל קודם יום טוב האחרון של פסח והיינו דאמרינן דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשריא כדאמרן ממעטני דזתיא והן המקומות שצוברין בהן את הזתים כדי שיתרככו לדריכה ויצא שמנן לשון עטיניו מלאו חלב (איוב כ"א:כ"ד).

וטול איגרא חדא וכתוב וכו' מהודעיננא לכון דזמן ביעורא מטא לאפרושי מעשריא מעמרי שבליא משמע השתא דאכתי חטי ושערי בשבלא דידהו הוו קיימי ואכתי לא עבדינהו גורן ואפ"ה אזהרינהו למעבדינהו גורן ולאפרושי מינייהו מעשר מקמי דלמטי זמן הביעור אעפ"י שלא באו לעונת המעשרות והיינו דתנן במעשר שני בפרק אחרון (מ"ח) אמר רבי יהודה בראשונה היו שולחין אצל בעלי בתים שבמדינות ואומר להן מהרו והתקינו פירותיכם עד שלא תגיע שעת הביעור עד שבא רבי עקיבא ולימד שכל הפירות שלא באו לעונת המעשרות פטורין מן הביעור. והיינו טעמא דאזהרינהו לבני גלילא אזיתיא ולבני דרומא אשבוליא משום דבני גלילא הוו להו זיתי טובא ולא הוו מספקי לעצרונהו ולבערונהו אלא א"כ היו מקדימין קודם הפסח בימים הרבה ובני דרומא הוו להו חטי טובא ולא הוו מספקי למכנשינהו.

וטול איגרא חדא וכתוב לאחנא בני גלותא דמדי וכו' מהודעיננא לכון וכו' ושפרת מילתא באנפי ובאנפי חבראי ואוסיפת על שתא דא תלתין יומין וכל כך למה מפני שרחוקין היו מארץ ישראל ואפשר שלא היו שומעין בעיבור השנה ובאין לידי אכילת חמץ בפסח אבל להנך דגליל ודרום דאינון מארץ ישראל לא איצטריך לאודיעו אעיבור השנה שהרי הן קרובים למקום הועד ויודעים שעיברו ב"ד את השנה קתני מיהת באנפאי ובאנפי חבראי ודחינן דילמא בתר דעברוה שהעבירוהו מנשיאותו ומנו את רבי אלעזר בן עזריה כדאיתא בברכות ואחר זאת נעשה עניו. ויש אומרים כי לאחר שהעלוהו והחזירוהו ונתנו לו שתי שבתות ולרבי אלעזר בן עזריה שבת אחת הוצרך לכתוב באפי חבראי מפני רבי אלעזר בן עזריה שהיה שקול עמו בדבר אבל רשב"ג שלא היה שם אחר עמו לא הוצרך לשתף אחר עמו הדין הוא פירוש דהא שמעתא פירושא מעלי' הוא.

אבל רבינו שלמה ז"ל פי' דזמן ביעורא מטא שנה שלישית או ששית של שמיטה שכל מי ששיהא מעשרותיו של שנה ראשונה ושניה חייב לבערן עכשיו. [ולא] היא שהרי לא היה הביעור אלא בשנה רביעית ושביעית כדברירנא ממתני' ומתניתא ומגזרה שוה דקרא וידענא דלא אצרכיה למרן ז"ל למימרא הכי אלא פשטי דקראי דכתיב מקצה שלש שנים וכתיב בשנה השלישית שנת המעשר ולאו הכין היא מילתא דמקצה שלש שנים סוף שלש שנים הוא דהויא לה שנה רביעית וכן קרא דכתיב בשנה השלישית לאו למימרא דבשנה שלישית הוי הביעור אלא משום דבשנה ג' נגמרין כל חיובי המעשרות שהרי אין מפרישין מעשר עני עד שנה שלישית ואמטול הכי קרי לה שנת המעשר אבל ביעור לא הוו עד שנה רביעית כדכתיב ברישיה דקרא כי תכלה לעשר חג שכל המעשרות כלין בו וכדדריש בברייתא בהדיא וה"ק רחמנא כי תכלה לעשר ברביעית את כל מעשר תבואתך של שנה השלישית שהיא שנת המעשר ונתת ללוי וגו' אז תוכל להתודות ולומר בערתי הקדש וגו'. ועוד כתב ז"ל שבערב הפסח היה מבערן והאי נמי שגגה היא כשגגה היוצא מלפני השליט דהא בהדיא תנן דערב יום טוב האחרון של פסח היה הביעור ואפשר דקמרן ז"ל הכי אמר וטעות סופר היא.

הא דאמרינן הכא לאפרושי מעשריא מעמרי שבליא איכא דאמרי דאינהו הוו מיכווני למשבקה לתבואה של מעשר שני גופיה בשבלין כדי שלא יבואו בה לידי תקלה ולאו מילתא היא דאם כן מאי לפרושי מעשריא דקאמר הא מפרשי וקיימי:

ת"ר על שלשה סימנין מעברין את השנה על האביב שאינו מצוי ברוב ארץ ישראל ורחמנא אמר שמור את חודש האביב וי"א מפני האביב שאין להן להקריב עומר ולאו מילתא היא כדאמרינן לקמן על שלש ארצות מעברין את השנה על יהודה וכו' על שנים מהם מעברים אלמא אע"ג דשכיח ביהודה כיון דלא שכיח בהנך לאו חודש האביב קרינא ביה ואי טעמא משום עומר אמאי מעברין לייתי מיהודה שהרי אין עומר בא אלא מיהודה.

על פירות האילן שאין הפירות ראוין ליבשל בעצרת שהיא זמן הבאת ביכורים לאחר הקרבת שתי הלחם וכתב הרב ר' יצחק בר אשר ז"ל טעמא דשלשה משום דעיבור השנה אינו אלא בשביל שיבואו שלשה רגלים בזמן הקבוע להם ושלשה סימנין אלו קבע הכתוב לשלשה רגלים דכתיב שמור את חודש האביב ואומר שבעת ימים תאכל מצות כאשר צויתיך למועד חודש האביב ואומר וחג הקציר ביכורי מעשיך וגו' ואומר וחג האסיף תקופת השנה והוה לן למתני חטים סימן לעצרת דכתב קרא אחרינא וחג שבועות תעשה לך בכורי קציר חטים אבל בכלל האביב הוא דכשהאביב של שעורים

בא בפסח אי אפשר שלא יבואו חטים בעצרת אבל פירות האילן שמביאין מהן בכורים אין תלוין בכך והתורה אמרה שיבא עצרת בזמן שראוי להביא בכורים משבעת המינים כדאמרינן לעיל וחג הקציר בכורי מעשיך ע"כ דבריו ז"ל והריני בא אחריו למלאות את דבריו דאי ס"ד האי בכורי מעשיך דכתיב גבי עצרת אחטים בלחוד קאי לימא קרא בכורי קצירך כדכתיב באידך קרא בכורי קציר חטים ותו כיון דכתב חג הקציר בכירי מעשיך למה לי ותו מעשיך מעשים טובא משמע ולאו אחטים בלחוד קאי אלא אכולהו שבעת המינים קאי ומשום סירכא דביכורים הוא תדע דתנן בבכורים פרק ראשון אין מביאין בכורים קודם לעצרת אנשי הר צבועים הביאו בכוריהם קודם לעצרת ולא קבלו מהן מפני הכתוב שבתורה וחג הקציר בכורי מעשיך דשמעת מינה דהאי בכורי מעשיך אבכורים קאי ובכורים משבעת המינים אתו.

והרב ר' יוסף הלוי ן' מגאש ז"ל פי' על פירות האילן אם נראין שהן מאוחרין כדי שלא יאספו בתשרי מעברין את השנה לפי שצריכין אנו שתהא אסיפת הפירות בתשרי כדכתיב וחג האסיף תקופת השנה (צריך עמך).

ורבינו שלמה ז"ל פירש על פירות האילן אם יתאחר בשולן יותר מזמן העצרת שעצרת זמן הבאת בכורים הוא דכתיב וביום הבכורים וגו' ואם לא יביאם בבואו לרגל צריך לטרוח ולעלות פעם אחרת. והאי פירושא לא דייק גבן משום דאיכא עליה כמה פרכי חדא דמשמע לן דהני שלשה סימנין כולהו מפני תקנת המועדות נינהו ולאו משום תקנת עולי רגלים כדי שלא יטרחו לעלות פעם אחרת דאטו משום טירחא דעולי רגלים נקום ונעקרינהו לכולהו מועדות והכי נמי מסתברא דאי מפני תקנת עולי רגלים ליתני נמי מפני הגדיים והטלאים והגוזלות דהא כי איכא חד סימן בהדייהו מעברין ועוד מאי טירחא אית בהו לעולי רגלים בהכי מאחר דצריכין למיסק בחג הסוכות ומצו לאסוקנהו דהא קי"ל דמעצרת ועד החג מביא וקורא אלא אי איכא למימר משום בכורים לאו משום טורח עולי רגלים אלא לפי שהכתיב קבע זמן לעצרת שתהא באה בזמן שהבכורים מצויין דכתיב וחג הקציר בכורי מעשיך ובבכורים שבאין משבעת המינין קאי כדברירנא לעיל ממתני' דמסכת ביכורים אבל מקרא דוביום הבכורים ליכא למילף ולא מידי דההוא בשתי הלחם קאי קרא דאיקרו ביכורים דכתיב ממושבותיכם תביאו לחם תנופה וגו' בכורים לה' ועלה כתיב וביום הבכורים והייתם דכתיב בהקריבכם מנחה חדשה והייתם שתי הלחם דכתיב בהו באידך פרשה אחריתי והקרבתם מנחה חדשה לה' דהא כי אצטרכינן במתני' דמסכת ביכורים לאתויי ראיה דאין מביאין ביכורים קודם לעצרת איצטרכינן לאתויי מקרא דחג הקציר בכורי מעשיך ולא קא מייתי' לה מקרא דכתיב

וביום הבכורים. והרב ר' משה נ"ר בר' משה מיימון נ"ע כתב בהל' קידוש החודש (פ"ד הל' ג) על פירות האילן אם לא צמחו פירות האילן שדרכן לצמוח בזמן הפסח מעברין כדי שיהו הפירות צומחין כדרכן כל זמן האביב ולא נהירא לי. **ועל התקופה** בזמן שתקופת תשרי מתאחרת עד ששה עשר בו מעברין דכתיב וחג האסיף תקופת השנה שיהא חג האסיף בתקופה חדשה כדאיתא לקמן. ורבינו שלמה ז"ל פירש על התקופה בין על תקופת תמוז המתעכבת ונמשכת שאין תקופת תשרי נופלת עד עבור החג מעברין. ונפקא לן לקמן מקראי בין על תקופת טבת שנמשך זמנה עד ששה עשר בניסן שהבאת העומר חלה בתוך תקופת טבת מעברין לדחות את המועדים ולא מסתבר דתנא לא קא מיירי אלא בתקיפת תשרי בלחוד דאי בתקופת טבת היכי קתני על אחד מהן אין מעברין והא בהדיא גרסינן בראש השנה פרק ראשון (כא.) שלח ליה רב אבין לרבא כי חזית דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה להההיא שתא ולא תיחוש לה כדבעינן לברורי לקמן:

על שנים מהן מעברין ובזמן שאביב אחד מהן כלומר שאחר זמן האביב והוצרכו לעבר עליו ועל אחר הכל שמחין פרש"י ז"ל שהרי אין כאן חדש שיאסר עליו בינתים אבל בזמן שהאביב מצוי והוצרכו לעבר על פירות האילן ועל התקופה הן עצבין בדחיית הפסח שהרי החדש מצוי קודם הפסח והן נאסרין בו עד שעת הקרבת העומר וקשיא לי דהכא לא שייכא שמחה כלל והוה ליה למיתני אינן עצבין אלא הכי מסתברא לי לפרושה הכל שמחין לפי שאין כאן חדש ולא יבואו בו לידי תקלה בחודש העיבור.

רשב"ג אומר אף על התקופה ואיבעיא להו אף על התקופה שמחין בזמן שהתקופה אחת מהן פי' רבינו שלמה ז"ל על התקופה שמחין שאם התקופה נופלת כתקנה בתחילת תשרי והם מעברין את השנה בשביל דברים אחרים ודוחין את החג בתוך ימי החורף נמצאו עולי רגלים מצטערין בגשמים לפי שהעתים הולכים אחר תקופת החמה לפיכך כשהיה צריכה לעבר על פירות האילן וזה מצטרף עמהן שמחין. ולי נראה לפרש אף על התקופה שמחין בזמן שמעברין על התקופה שבזמן שמעברין על האביב ועל פירות האילן מחמת שהן מאוחרים אין עיבור השנה מועיל להם כל כך באסיפת הפירות קודם החג כדי שיהיה להן פנאי לעלות לירושלים בחג הסכות שהרי לא עברוה אלא מחמת שפירותיה מאוחרות אלא בזמן שמעברין על התקופה ועל האביב מחמת שהן מאוחרין אבל פירות האילן באין כתיקונן או שעיברוה מחמת התקופה ופירות האילן אבל האביב של תבואה בא כתקנו הכל שמחין לפי שאסיפת מקצת הפירות שבאו כתקנן קודם לחג הסוכות חודש אחד ויש להן פנאי לאסוף פירותיהן קודם לחג ולעלות לרגל. ואי קשיא

לך והא זימנין דמעברין על התקופה ולא מרוחי ולא מידי כגון שנתאחרו כל שלשת הסימנין והוצרכו לעבר על כולן לאו קושיא דרשב"ג לא קאמר אלא בזמן שהוצרכו לעבר על התקופה אבל אם נתאחרו כולן לאו משום תקופה דוקא קא מעברינן דבלאו תקופה נמי הוה לן לעבורי אאינך תרי סימני וכ"ש דרשב"ג אמילתיה דת"ק קאי דקתני על שנים מהן מעברין. והדרינן לפרושי בעיין דמבעיא לן על התקופה שמחין כדפרשינן או דילמא הא קמ"ל דעל התקופה לבדה מעברין דשמעה לת"ק דקאמר על שנים מהן מעברין על אחד מהן אין מעברין וקאמר איהו אף על התקופה לבדה מעברין. יש אומרים לפי שעבורה מן התורה ולאו מילתא היא דהא אביב נמי מן התורה הוא אלא היינו טעמיה דרשב"ג לפי שהתקופה עיקר ואינה משתנית מזמנה וכל הסימנין הללו הולכין אחריה ברוב השנים ואין האביב ופירות האילן מקדימין ולא מאחרין אלא במיעוט השנים בזמן שהגשמים מרובין או מועטין תדע שהרי עכשיו אין אנו מעברין אלא לפי חשבון שנות החמה כדי שישתוו שנות החמה עם שנות הלבנה בסוף כל מחזור ורוב השנים באים כתקנן אבל האביב ופירות האילן אינו עיקר שהרי משתנים מזמנם פעמים שמקדימים מעט מפני רוב הגשמים ופעמים שמתאחרין מעט מפני מיעוט הגשמים לפיכך אין ראוי לעבר בשביל אחד מהן לבדו ואי קשיא לך מכל מקום לת"ק דאמר על שנים מהן מעברין ועל אחד מהן אין מעברין והלא כולן מן התורה הן כדפרשי' ומפני מה אין מעברין על כל אחד מהן לבדו לא תיקשי לך דכי היכי דקפיד קרא דלא להוי פסח קודם חודש האביב ולא עצרת קודם זמן ביכורים הכי נמי קפיד דלא להוו כל חד מינייהו לבתר זימניה ואי אמרת מעברין על אחד מהן כדי לתקנו נמצא השני בטל כיצד הרי שאחר זמן האביב ופירות האילן לא נתאחרו אם תאמר מעברין על האביב נמצאו פירות האילן באין באייר ובעינן עצרת בזמן ביכורים וליכא וכיון שזה נטל כתקנו של זה מניחין את השנה כמות שהיא וכן בזמן שאיחרו פירות האילן או התקופה והאביב לא אחר אין מעברין דאי אמרת מעברין נמצא האביב בא באדר שני ובעינ' פסח בחדש האביב וליכא אבל אם היו שם שני סימנין כגון האביב ותקופה או פירות האילן והתקופה מעברין אע"פ שהשלישי בטל מוטב ידחה אחד מפני שנים ואל ידחו שנים מפני אחד ואם תאמר והלא כשמעברין על התקופה ועל אחד מהן נמצאת התקופה נופלת באלול ונמצא סוכות בא בחדש שאחר התקופה לאו קושיא היא דכי קפיד קרא דלהוי כל חד מינייהו בזמן הקבוע לו קא קפיד פסח שיהא בזמן האביב ואם בא האביב בניסן ועיברו את השנה נמצא האביב בא באדר שני ופסח בניסן ואין כאן אביב כלל שהרי בישלה תבואה קרוב לראוי לה וכן הטעם לענין בכורים שבזמן שהן באין בזמנן אי אמרת מעברין נמצאו ביכורים

באין באייר ושבועות בסיון שלא בזמן בכורים שהרי בשלו רוב הפירות ואין זמן בכורים כלל אבל לגבי תקופה בתקופה חדשה תלי רחמנא וכולה תקופה חדא מילתא היא ואין הפרש בין תחלתה לסופה ומ"מ כי אתי סוכות בתוך תקופה חדשה שפיר דמי וכדמעיינ' בהדין טעמא סליק לך אליבא דהילכתא ואי קשיא לך ההיא דגרסי' בפרק ארבעה ראשי שנים הן בסופיה (כ"א.) שלח ליה רב הונא בר אבין לרבא כי חזית דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה להההיא שעתא ולא תיחוש לה דכתיב שמור את חדש האביב שמור אביב שיהא בתקופת ניסן והכא קתני על שנים מהן מעברין על אחד מהן אין מעברין אלמא אתקופא לחודה לא מעברינן לא תיקשי לך דהאי תנא דברייתא בתקופת תשרי קאי וסבר לה כת"ק דהך ברייתא אחריתי דלקמן (י"ב:) דקתני אין מעברין את השנה אלא א"כ היתה תקופה חסרה ששה עשר יום דכי משכא תקופת תמוז עד שיתסר בתשרי ותו לא אשתכח דלא משכא תקופת טבת אלא עד חדסר בניסן דכיון דקאתי אביב כתקנו אין מעברין על התקופה לבדה אבל היכא דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן מעברין חדא דהא בעינא אביב בתקופת ניסן וליכא ותו דבעינן כוליה חג בתקופה חדשה וליכא והיינו טעמא דלא קתני לה הכא בהדיא משום דטעמא משום אביב הוא והא קתני ליה אביב:

ת"ר על שלש ארצות שאיחר בהן האביב או פירות האילן מעברין את השנה על יהודה ועל עבר הירדן וגליל על שתים מהן מעברין שכיון שאיחר ברוב ארץ ישראל לאו חדש האביב קרינא ביה ולאו בכורי מעשיך קרינא ביה על אחת מהן אין מעברין שכיון שהוא מצוי ברוב ארץ ישראל חדש האביב קרינא ביה ובכורי מעשיך קרינא ביה ובזמן שיהודה אחת מן הארצות שהוצרכו לעבר עליהן מפני שאין האביב מצוי בהן הכל שמחין לעבר שאין עומר בא להיות מצוה מן המובחר אלא מיהודה דתנן במנחות כרמל רך ומלא מכאן אמרו אין מביאין עומר אלא מן הקרוב לירושלים לא מצאו מן הקרוב יביאו מן הרחוק ומעשה שהביאו מגנות צריפין כו' וכיון שאין מצוי ביהודה הן שמחין לעבר כדי שיביאו עומר מיהודה שאלו לא עברו היו צריכין להביא משאר ארצות שהרי אינו מצוי ביהודה וכן אלו היה מצוי ביהודה והוצרכו לעבר על השתים אין עומר בא מיהודה שהרי התבואה יבשה ואנן רך ומלא בעינן וצריכין להביא משאר ארצות ועוד פירש רבינו שלמה ז"ל שאם ביכר ביהודה ורואין ציבור שראוי להביא עומר ובית דין מאריכין עליהן זמן איסור חדש קשה להן הדבר אבל בשלא ביכר ביהודה ובאחת מן השתים אין קשה להן אף על פי שראוי להביא מהשלישית לפי שמצותו להביא מיהודה:

ת"ר אין מעברין את השנה אלא ביהודה פירש רבינו שלמה ז"ל בבית דין הקבוע ביהודה ולא מסתבר דא"כ בירושלים מיבעי ליה אלא מסתברא דאכולה ארץ יהודה קאי דכולה ארץ יהודה שכנו של מקום מיקרי מאחר דהוי בית המקדש בגוה דהא כולה חדא נחלה היא וחד חולקא הוא דהויא ואי קשיא לך ההיא דאמרי' בברכות פרק הרואה (ברכות ס"ג.) רבי עקיבא היה מעבר שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ וביבמות אמרינן (בפרק בתרא קכ"ב.) אמר רבי עקיבא כשירדתי לנהרדעא לעיבור השנה וכי תימא הא אוקי' בפרק הרואה בשלא הניח כמותו בכל ארץ ישראל על כרחך הכא משמע דאפי' סנהדרי גדולה אין מעברין אלא בארץ ישראל מתרץ לה בירושלמי בשיכולין לעבר בארץ ישראל אבל כשאין יכולין לעבר בארץ ישראל מעברין אותה בחוצה לארץ ירמיה עיבר בחוצה לארץ יחזקאל עיבר חוצה לארץ ברוך בן נריה עיבר חוצה לארץ:

תנו רבנן אין מעברין את השנה אלא ביום כו' אמר ר' אבהו מאי קראה תקעו בחדש שופר בכסא ליום חגנו איזהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אומר זה ראש השנה פירוש לפי שהלבנה נסתרת בכל חדש וחדש ואינה נראית כמו שני ימים או פחות או יותר קודם שתדבק בשמש בסוף החדש והוא שעת המולד וכמו יום אחד אחר שתדבק בשמש ואין לך חג שהחדש מתכסה בו אלא ראש השנה שבא לעולם בר"ח אלו שאר חגים באין באמצע החדש והלבנה נראית בעליל לכל העולם וכתיב כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב כלומר חק שישראל עושין באותו חג דהיינו קידוש החדש הרי הוא כמשפט מה משפט ביום דכתיב והיה ביום הנחילו את בניו ביום אתה מפיל דין נחלות ואי אתה מפיל דין נחלות בלילה וכתיב לו משפט הבכורה הוראה כל הפרשה כולה להיות דין (ב"ב קי"ג:) אף קידוש החדש ביום ומהאי קרא גופיה נמי נפקא לן דאין מעברין את השנה אלא ביום שהרי בעיבור שנה זו תלוי קביעות ראש השנה הבא שכיון שנדחה ניסן נדחו כל החדשים כלן ואין מקדשין את החדש אלא ביום: תנו רבנן אין מעברין את השנה בשני רעבון מפני שאין להן מה שיאכלו מן הישן ואתה מאריך להן איסור החדש:

דף יב.

תניא היה רבי מאיר אומר ואיש בא מבעל שלישה ויבא לחם בכורים עשרים לחם שעורים עשרים כתיב בלא וא"ו ופירושי קא מפרש לה קרא למילתיה דהאי לחם בכורים עשרים לחם שעורים הוו ובכורים משמע אביב שביכר עכשיו ואין לך בארץ ישראל מקום קל לבשל פירותיו יתר מבעל שלישה אע"פ כן לא ביכרה אלא מין אחד כדמפרש ואזיל שמא תאמר חטים היו שהן אפלות לפיכך נתאחר בישולן עד לאחר העומר ת"ל

לחם שעורים כדפרישית ושמא תאמר לפני העומר היה הדבר ובזמנו ביכר ת"ל תן לעם ויאכלו ואלמלא קרב העומר לא היה מתיר להן את החדש אמור מעתה ראויה היתה אותה שנה שתתעבר על האביב ועל פירות האילן שהרי כשהגיע ניסן לא היה רוב אביב תדע שהרי אפילו לאחר ששה עשר בניסן לא ביכרו אלא שעורים והואיל ונתאחר האביב של חטים כל כך אף פירות האילן מאוחרין היו ואעפ"כ לא עיברה שאלמלא עיברה לא היה אביב של שעורים מתאחר עד לאחר העומר ומפני מה לא עיברה אלישע מפני ששנת בצורת היתה כדמפרש התם בקראי והכל היו רצין לבית הגרנות ואלו היה מאריך להן באיסור החדש לא היה להן מה שיאכלו ויש אומרים שאלו האריך להן באיסור החדש היו באין לידי תקלה. מכאן תשובה לדברי הכותב בחיבורו (הרמב"ם פ"ד הל' ט"ז מהל' קדוש החדש) יראה לי שזה שאמרו חכמים אין מעברין בשני רעבון ובשביעית שלא יעברו בהן מפני הצורך שרבבים והדרכים והגשרים וכיוצא בהן אבל אם היתה השנה ראויה להתעבר מפני התקופה או מפני האביב ופירות האילן מעברין שהרי ראויה היתה להתעבר מפני האביב ולא עיברה אלישע כמו שאמרנו:

תנו רבנן אין מעברין את השנה לפני ראש השנה כלומר אם רצו לחשב ולידע כמה תוספת שנת החמה על שנת הלבנה הבאה ולראות אם ראוי האביב ופירות האילן להתאחר לפי חשבון שנת החמה וראו שראוין להתאחר אע"פ כן אין מעברין אותה לומר שנה זו תהיה מעוברת קודם ראש השנה [אי נמי] כגון שהיתה שנת רעבון או שביעית קודם לכן ועברו שלש שנים פשוטות זו אחר זו והדבר ידוע ששנה רביעית תהיה צריכה עיבור אי נמי כי ההיא דאמרינן בראש השנה (כ"א.) במשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה להיא שתא ולא תיחוש לה ואיכא דאמרי כגון דבעו לעבורה על תנאי על מנת שתהא צריכה לעבר מפני האביב ופירות האילן כדאמרינן (לעיל י"א.) בעל מנת שירצה נשיא ומפני מה אין מעברין אותה קודם ראש השנה שלא יאמרו אלול באלול עברו ואתי מינה חורבא דאתי לזלזולא בראש השנה ובסוכות ולמיכל ביום הכיפורים אבל מפני הדוחק שלא יתקן לסנהדרין להאסף באדר ולעברה או שהן מתיראין מאויביהם שלא יעברו באדר על ידם מעברין אותה אחר ראש השנה מיד דמאחר ויחליף ת"ו ראש השנה לא מצו לומר אלול באלול עיברו מאי אמרת אמרי תשרי בתשרי עיברו אי נמי מרחשון במרחשון כיון דחזו דאיקבע ר"ה בהאי ירחא גופיה תו לא אתי מינה חורבא דכולהו ימים טובים דתשרי בתר ראש השנה אזלי. אעפ"כ אין מעברין אלא אדר כלומר אע"פ שאמרו שמעברין אותה אחר ראש השנה ולא חיישינן שמא יאמרו תשרי בתשרי עברו א"נ מרחשון במרחשון עברו לאו למימרא דמותר לעבר תשרי בתשרי או

מרחשון במראשון אלא מיחש הוא דל"ח שמא יאמרו אבל עבורי אין מעברין אלא אדר לפי שעיבור השנה תלוי באביב ובפירות האילן ואין הדבר נודע ברוב השנים אם יהיו מוקדמים או מאוחרין אלא משיגיע אדר לפיכך גזרו שלא יעברו אלא אדר כדי שיהו רגילין בכל שנה להמתין עד אדר ואם יראו שצריכה לעבר יעברו אדר באדר. במכילתא מפרש שמור את חדש האביב סמוך לאביב אתה מעבר ואיזה זה אדר ולא שמענו מכמה מעבר והדין נותן החדש מתעבר והשנה מתעברת מה חדש אחד למנויו אף שנה אחד למנויה ואיכא דדרש מה חדש אין תופס עיבורו אלא בסוף אף שנה אין תופסת עיבורה אלא בסופה והיינו אדר דניסן הוי ראשון לחדשי השנה דכתיב החדש הזה לכם ראש חדשים. ומקשינן ומקמי ראש השנה לא מעברינן והא שלחו לרבא זוג בא מרקת שני תלמידים באו מטבריה כדאמרינן במגלה (ו'.) רקת זו טבריא ותפסו נשר חיל פרסיים דכתיב בהו (דניאל ז'.) וגפין דינשר לה ויש אומרים נשר מלך דכתי' (יחזקאל י"ז:ג') נשר הגדול וי"א נשר לסטים שדרים ביערות וחוטפין מה שמוצאין ובורחין ואין אדם יכול להשיגן דבר אחר נשר מטר שנושר מן העבים כלומר שעיכבם המטר מלבוא ובידו דברים הנעשה בלוז להוליך אליכם וקא מפריש גמ' דהיינו תכלת כדאמר בסוטה תנא היא לוז שצובעין בה תכלת בזכות הרחמן ובזכותכם כבר יצא בשלום וניצל מיד האויב כדי שיגיעו לידכם ועמוסי ירכי נחשון נשיאים שבארץ ישראל שהן מזרע דוד שבא מזרעו של נחשון בן עמינדב כדמפרש יחוסיה בסוף רות בקשו לקבוע נציב אחד להוסיף חדש אחד בשנה דבדידהו תניא מילתא כדאמרינן התם (לעיל י"א.) אין מעברין שנה אלא אם כן ירצה נשיא ולא הניחן אדומי הזה מלכות הרשעה אבל בעלי אסופות תלמידי חכמים שנקראין כן כדכתי' (קהלת י"ב:י"א) וכמסמרו' נטועים בעלי אסופות נאספו בירח שמת בו אהרן הכהן דהיינו חדש אב דכתיב ויעל אהרן הכהן אל הר ההר על פי ה' וגו' בחדש החמישי באחד לחדש וקבעו להן נציב אחד בשנה הבאה ומפני מה סתמו את הדברים כדי שלא יבינו כל רשעים וילכו ויגידו למלכות הרשעה ויעכבו על ידם והמשכלים יבינו אלמא מעברין את השנה קודם ראש השנה ומפרקינן דילמא חשובי מחשבינן מקמי ראש השנה אם שנה זו צריכה עיבור ואם לאו אבל גלויי לא מגלינן לאינשי עד לאחר ראש השנה ובעלי אסופות חשובי חשיבו בירח שמת בו אהרן הכהן גלויי לא גלו עד לאחר ראש השנה. מאי משמע דהאי נציב לישנא דירחא הוא כלומר מאי שנא דנקטי ליה לירחא כי האי לישנא ומהדרינן מקרייה קרא להוא דמימני אפיפוקא דירחא נציב קרויה נמי אינהו לירחא גופיה נציב כי היכי דלא ליסוק אינשי אדעתייהו: ונציב אחד אשר בארץ כנגד חדש העיבור כלומר שהיה מכלכלו בחדש העיבור:

תנו רבנן אין מעברין את השנה לא משנה לחבירתה יש אומרים אם שנה הבאה צריכה לעבר אין מעברין שנה זו מפני צרכי שנה הבאה אלא הצריכה תתעבר ויש לפרש כי ההיא דתניא אין מעברין את השנה קודם ראש השנה. ולא שלש שנים רצופות מפני שהשנים יוצאין כתקנן והפסח בא באמצע הקיץ אבל תרתי זו אחר זו מעברינן לצורך כגון דעיברוה לקמייתא מפני התקופה והאביב והדר עיברוה לתנייתא מפני תקנת עולי רגלים דאע"ג דקדים ליה אביב חד ירחא מכל מקום מפני צורך עולי רגלים מעברינן וכי תימא אי מפני צורך עולי רגלים אפי' ג' נמי ניעבר לא דמי דאלו שתים כיון דעברוה לקמייתא כתקנה ואכתי לא הוה טופיאנא לשנת החמה על שנת הלבנה ולא לשנת הלבנה על שנת החמה אלא ימים מועטים שאין חוששין להן לענין הסימנין שמעברין עליהן כי הדור עברוה לתנייתא מפני הצורך נמצא השנה זו יתירה על שנת החמה תשעה עשר יום בקירוב לפי ששנת החמה שס"ה יום ושעות וחלקים ורגעים ושנת הלבנה כשהיא מעוברת וחדשיה כסדרן שפ"ד יום והואיל ואין היתרון עולה אלא לתשעה עשר יום בלבד נמצא שאין האביב קודם לניסן אלא בשנה זו בלבד שהרי שנה שלישית פשוטה ושנת החמה יתירה עליה קרוב לאחד עשר יום וכיון שאין עיבור זה של שנייה מקדים את האביב לניסן אלא בשנה זו בלבד דוחין את האביב של שנה זו לצורך עולי רגלים של שנה זו אבל אם באת לעבר ג' שנים זו אחר זו מפני הצורך אפילו נתעברה ראשונה כתקנה והשתים לצורך עולי רגלים נמצאת שנת הלבנה יתירה על שנת החמה בשנה שלישית שמונה ושלשים יום בקירוב ובשנה רביעית אפילו כשתהיה פשוטה נמצאת מוספת על שנת החמה שבעה ועשרים יום ונמצא האביב קודם לניסן בשנה רביעית שבעה ועשרים יום שלא לצורך עולי רגלים כלל:

אמר ר' שמעון מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורין כשהיה עומד ליהרג ונכנסו בית דין אצלו לחשב ולעיין שנים שצריכין להתעבר לפי מה שנראה מן החשבון כדי שיתעברו על פיו לפי שחכם גדול היה ובקי בעיבור שנים כדאמרינן בפרק הרואה (ברכות ס"ג.) הנח לר' עקיבא בן יוסף שלא הניח כמותו בכל ארץ ישראל ועיבר שלש שנים זו אחר זו מפני הדוחק שלש שנים רצופות ולא יטעו בדבר וכשיעשו שאר שנות המחזור פשוטות יחזרו שנים לתקנן מכל מקום שמע מינה מעברין ג' שנים זו אחר זו אמרו לו משם ראיה ששלש שנים הללו לא רצופות היו אלא מפני שרבי עקיבא חכם גדול היה ובקי בעיבור כמו שפירשנו ובאו בית דין וישבו אצלו ועיינו בעיבור שלש שנים בזמן הראוי להן ולא זו אחר זו תדע שהרי ב"ד ישבו אח"כ וקבעו אחת אחת בזמנה. וי"מ דהאי דקתני ת"ק שלש שנים זו אחר זו לאו רצופות קאמר אלא אפילו לעברן בזמנן בישיבה

אחת וקאמר ליה רבי שמעון מעשה ברבי עקיבא כו' אמרו לו משם ראיה בית דין ישבו כו' כלומר בית דין אמרו בכל שנת העיבור ששנה זו מעוברת ונמצא שלא נתעברו על אמירתו של רבי עקיבא שעיבר את כלן בבת אחת אלא על אמירת בית דין שגילו את הדבר בכל שנה ושנה כדאמרינן לעיל מפני הדחק חשובי מחשבי גלויי לא מגלו. ואינו נראה דלישנא זו אחר זו רצופות משמע דאם כן בבת אחת מיבעי ליה ותו דהא להאי פירוש משמע דכי אסר ת"ק לעבורי שלש שנים בישיבה אחת הוא דאסר ודוקא לגלויי מילתא אבל לחשובי שפיר דמי דהא אמרו לו ב"ד ישבו וקבעו כו' דמעיקרא חשיבו עיבור שלש שנים בישיבה אחת והדר אחת אחת בזמנה ואם כן מאי איריא דתני לה שלש שנים זו אחר זו אפי' תרתי נמי לענין גילוי לא מגלינן כדאמרינן באידך ברייתא אם עיברוה קודם ראש השנה אינה מעוברת אלא ודאי שמע מינה דליתיה להאי פירושא כלל. ורבינו חננאל ז"ל פי' דהני שלש שנים דעיבר ר' עקיבא זו אחר זו צריכות היו לעברן מפני שסוד העיבור בנוי לעבר בכל מחזור של י"ט שנים שבע שנים מעוברות כדי להשוות שנת הלבנה לשנת החמה ושלא להוסיף ושלא לגרוע על שבע שנים מעוברות וחלה להיות באותה העת שנת ארבע עשר למחזור שהיא שנת עיבור והיתה שנת רעבון ולא עיברוה ושנת ט"ו היתה שביעית ושנת י"ו מוצאי שביעית ולא עיברו בהן נמצא שלא עיברו בכל המחזור אלא גו"ח י"א שהן ארבע שנים בלבד ולא נשארו במחזור זולתי ג' שנים ולפיכך עיברו אותן שלש שנים זו אחר זו כדי למלאות שבע שנים מעוברות במחזור והאי דאקשי להו ר' שמעון לרבנן לאו אאין מעברין שלש שנים זו אחר זו מקשי דהתם קא מיירי היכא דלא צריכי להכי משום תקנת השנים ואלו רבי עקיבא כי עיבר היכא דצריכי שני הוא דעיבר אלא כי קא מקשי אארישא קא מקשי דשמעינהו לרבנן דקאמרי אין מעברין את השנה משנה לחבירתה כלומר שאינן רשאין לעבר את השנה קודם ראש השנה כדאמרינן אלא לאחר ראש השנה כדאמרינן באידך ברייתא וקאמר להו מעשה בר' עקיבא שעיבר שלש שנים זו אחר זו בישיבה אחת והאי זו אחר זו דקאמר ר' שמעון לאו דוקא אצטריך ליה אלא מעשה שהיה קא מפרש ואזיל אמרו לו משם ראיה בית דין ישבו וקבעו אחת אחת בזמנה פי' אע"פ שהורה רבי עקיבא לעבר שלש שנים זו אחר זו לא נגמר הדבר אלא בישיבת בית דין בכל שנה ושנה וקביעתם לה בעיבור כגון זו שהסכימו לעברה בחדש אב ולא גלו את הדבר אלא אחר ראש השנה:

ת"ר אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית מפני שאין זורעין בשביעית ואין להן רוב תבואה ואם האריך עליהן הזמן נמצאו באין לידי קלקול ויאכלו מן החדש לפני העומר ואימתי היו רגילין לעבר בערב שביעית להוסיף להן חדש לעבודת

הקרקע של בית ר"ג היו מעברין בשביעית. ואית דגרסי במוצאי שביעית ולא חיישינן שמא יכלה הישן ויבואו לידי קלקול שאם הוצרכו יכולין להביא מחוצה לארץ מאותן שחרשו וזרעו בשביעית והתירה העומר של שביעית ובפלוגתא דהני תנאי דתניא אין מביאין ירק מחוצה לארץ והוא הדין לתבואה דכולהו חד טעמא נינהו רבנן כת"ק ובית רבן גמליאל כרבותינו במאי קא מיפלגי אמר ר' ירמיה בחוששין לגושיהן קא מיפלגי ופי' גאון ז"ל עיקר הא מילתא שגזרו טומאה על עפר ארץ העמים ושורפין עליה את התרומה ואפי' על ספיקה כדמפרש ביציאות השבת (טו:) שגזרו על גושה לשרוף והוה חיישינן לאיתויי ירק משום דמיעקר גוש עפר בהדי' ואתי לארץ ישראל ומטמא טהרות באהל ותנן באהלות (פי"ז מ"ה) עפר בית הפרס ועפר מחוצה לארץ שבאו בירק מצטרפין כחותם המרצופין כו' ומההוא מילתא היו נמנעין מלהביא תבואה מחוצה לארץ לארץ דחיישינן לעפר שבה שלא יגע בתרומה ויטמאנה או שיהא ספק וטעונה שריפה ומוצאי שביעית חסרה היא והכל רצין לבית הגרנות וכשני רעבון דמיא וכשאין מביאין תבואה מחוצה לארץ אין מעברין אותה לפי שנצרכין להמנע מן החדש חודש אדר עד הבאת העומר אבל המתירין להביא מחוצה לארץ תבואה וצרכי העם אין נמנעין מלעברה. ומפורש בירושלמי כי הטעם אין מעברין בשביעית מפני החודש שמוספין בה שלא לפטרו מן המעשר ואמרו בלשון הזה עד כדון שביעית מוצאי שביעית מנין אמר ר' בון שלא לרבות באיסור חדש ויש מפרשין אין מעברין בשביעית מפני שיד הכל שולטת על הספיחין ולא ימצאו לקרבן העומר ושתי הלחם ומאחר דמפרש טעמא דמילתא בירושלמי על כרחין מחייבינן למיסמך עליה. ואיכא דמקשו הכא בשלמא ירק איכא למיחש לגושיהן שהרי עוקרין אותו עם השרשין אבל תבואה שנקצרת וגזרת בגורן מאי איכא למיחש לגושיהן ולא דענא מאי קא קשיא להו דהא ודאי אע"ג דנקצרת וגזרת בגורן לא סגיא דלא משתייר בהו עפר פורתא ואיכא למיחש דילמא איכא לצרופי בחותם המרצופין כל שכן במקום שנהגו לעקור כדתנן בפרק המקבל (בבא מציעא קג.) מקום שנהגו לקצור יקצור לעקור יעקור:

תנו רבנן אין מעברין את השנה מפני הטומאה כגון שהיה נשיא גוסס באדר ואמדוהו למות בששה ימים קודם הפסח שהרי אין להם פנאי ליטהר קודם הפסח או שהיו רובן טמאים בסוף אדר וכלתה אפר הפרה ואין יכולין למצוא עכשיו אפר הפרה אי נמי בזבין והיו שופעין והולכין ואין יכולין ליטהר קודם לפסח אפ"ה אין מעברין ר' יהודה אומר מעברין אמר ר' יהודה מעשה כו' בגמרא מפרש לה לקמיה דר' יהודה אינה מעוברת קאמר ועלה קתני אמ"ר יהודה מעשה בחזקיה מלך יהודה שעיבר את

השנה מפני הטומאה שנטמאו בימיו של אחז אביו שלא היו מקפידין על הטומאה והיה חזקיהו מחזירן למוטב וידע שלא היו מספיקין ליטהר קודם הפסח ועיבר עליהן את השנה ולבסוף ביקש רחמים על עצמו כדי שימחל לו עון זה שנאמר כי מרבית העם רבת מאפרים יששכר וזבולון לא הטהרו כי אכלו את הפסח בלא ככתוב כי התפלל עליהם חזקיהו לאמר ה' הטוב יכפר בעד כל לבבו הכין וגו' מאי כי אכלו את הפסח בלא ככתוב אי לימר דאכלוה בטומאה מאי בלא ככתוב כיון דרובא נינהו שפיר עבוד דכתיב איש איש כי יהיה טמא וגו' איש נדחה לפסח שני ואין ציבור נדחין אלא מאי בלא ככתוב שעיברו את השנה מפני הטומאה אשר לא כדת דהוה להו למעבדיה בפסח א' בטומאה כדאמרן איש נדחה ואין ציבור נדחין: ירושלמי בפסחים פרק מי שהיה טמא או בדרך רחוקה גבי קרא דכתב בדברי הימים ויחלו באחד לחודש הראשון לקדש וביום שמונה לחודש באו לאולם ויקדשו את בית ה' לימים שמונה וביום ששה עשר לחודש הראשון כלו הלא ליום אחד יכולין היו לבער כל עבודה זרה שהיו שם אמר ר' אמי מפני צלמי כשדים שהיו חקוקין בששר ומשמע לן מהתם דלהכי איצטריך לעבר שהרי לא היו יכולים לכלות עד ששה עשר בניסן:

דף יב:

ר' שמעון אומר אם מפני הטומאה עיברוה מעוברת אלא מפני מה ביקש רחמים על עצמו מפני שאין מעברין אלא אדר והוא עיבר ניסן בניסן בגמרא מפרש לה לקמיה במאי טעה. ר' שמעון בן יהודה אומר לעולם לא עיבר את השנה מפני הטומאה אלא מפני מה ביקש רחמים על עצמו מפני שהטעה את ישראל לעשות פסח שני ולא הניחן לעשות ראשון בטומאה ובגמרא מפרש לה במאי טעה והיינו דכתיב בלא ככתוב דאיש נדחה ואין ציבור נידחין:

אמר מר ר' יהודה אומר מעברין מפני הטומאה ודייקי' מכדי קיי"ל לכ"ע דאיש נדחה ואין ציבור נדחין ומדאמר ר' יהודה מעברין מפני הטומאה מכלל דלית ליה לר' יהודה טומאה הותרה בקרבן ציבור היתר גמור ואע"ג דיכלינן להדורי ולמעבד בטהרה לא מהדרינן אלא קסבר דחויה היא בציבור היכא דלא אפשר למעבד בטהרה וכל היכא דאפשר להדורי ולמעבד בטהרה מהדרי' משום הכין קאמר ר' יהודה מעברין את השנה מפני הטומאה כדי לעשות את הפסח בטהרה. ומקשי' עלה והתניא ציץ בין שישנו על מצחו של כ"ג בשעת הקרבת זבחים בין שאינו על מצחו. ורבינו שלמה זצ"ל פי' בין שישנו על מצחו של כהן גדול בשעת טומאה ואינו נראה בעינינו דבשעת טומאה מאי ריצוי איכא אלא

מסתברא דבשעת הקרבה קאי דמרצה על הקרבן שנטמא ברצון כדכתיב ונשא אהרן את עון הקדשים וגרסינן בפסחים פ"א (טז:) על מה הציץ מרצה על הדם ועל החלב שנטמא בין בשוגג בין במזיד בין באונס בין ברצון ועלה קתני הכא ציץ בין שישנו על מצחו כו' דברי ר' שמעון ר' יהודה אומר עודהו על מצחו בשעת הקרבה מרצה אין עודהו על מצחו אינו מרצה אמר לו ר' שמעון כהן גדול ביום הכפורים בבואו לפני לפנים יוכיח שאין עודהו על מצחו שהרי אינו משמש בבגדי זהב אלא בבגדי לבן דכתיב ולבש הכהן מדו בד וגו' וטעמא מפרש (ביומא) [בר"ה] (כ"ו.) לפי שאין קטיגור נעשה סניגור אם אירעה טומאה בקרבן היום הרי הציץ מרצה דאי אין הציץ מרצה מאן מרצה עילויה אטו משום דיום הכפורים הוא מגרע גרע דלא תהוי ליה תקנתא אמר לו ר' יהודה הנח ליום הכפורים שכולה עבודת צבור הוא וטומאה הותרה בצבור כטהרה גמורה ולא צריך ציץ לרצויי עלה כלל אלמא קסבר רבי יהודה טומאה הותרה בצבור קשיא דרבי יהודה אדרבי יהודה. ומתמהי' ולטעמיך דסבירא לך דרבי יהודה מעברי' קאמר תיקשי לך היא גופה דרבי יהודה אומר מעברין ומעשה כו' מאחר דמעברין מפני מה בקש רחמים על עצמו אלא חסורי מחסרא והכי קתני אין מעברין ואם עיברוה מעוברת קסבר טומאה דחויה היא בצבור ונהי דאי הוה אפשר לן למעבד בטהרה בההוא ירחא גופיה דקביע וקאי הוה עבדינן אבל למטרחי ועבורי מפני הטומאה לא טרחי' ואי טרחי ועברוה שפיר דמי רבי יהודה אומר אם עברוה אינה מעוברת דטומאה הותרה בצבור ושלא לצורך עיברוה:

ר"ש אומר אם מפני הטומאה עיברוה מעוברת ומקשי' היינו ת"ק דתרצת ליה למימרא אין מעברין ואם עיברוה מעוברת. אמר רבא לכתחילה איכא בינייהו תנא קמא סבר אין מעברין לכתחילה כדקתני בהדיא אין מעברין ולכתחילה משמע ור' שמעון דאמר אם מפני הטומאה עיברוה מעוברת לכתחילה נמי מיחייב לעבורי דייקא נמי דקתני סיפא דמילתיה ומפני מה ביקש רחמים על עצמו לפי שאין מעברין אלא אדר וגבי חזקיהו מלך יהודה קאי דעיבר מפני הטומאה וקתני לפי שאין מעברין אלא אדר ושמע מינה דאדר מיהת מעברין מפני הטומאה ומעברין לכתחילה משמע והאי דנקט רישא דמילתיה אם מפני הטומאה עיברוה מעוברת דמשמע דיעבד איידי דקאמר רבי יהודה אינה מעוברת אמר איהו נמי מעוברת בדיעבד וה"ה לכתחילה ותרווייהו סבירא להו דטומאה דחויה היא בצבור מיהו ת"ק לא מצריך להדורי כולי האי אטהרה ורבי שמעון מהדר אטהרה טפי רבי שמעון לטעמא דאמר טומאה דחויה היה בצבור ובעיא ציץ לרצויי עלה תניא נמי הכי דת"ק ורבי שמעון בלכתחילה קא מיפלגי אין מעברין:

אמר מר אלא מפני מה ביקש כו' ודייקי' ולית ליה לחזקיה החודש הזה פירש רבינו שלמה ז"ל דקא ס"ד דלאחר שקדשו לשם ניסן חזר ונמלך ועשאו אדר השני וקא פריך ולית ליה לחזקיה זה ניסן ואין אחר ניסן משקבעו לשם ניסן אינו יכול לעשות זה אדר ואחר ניסן. והאי פירושא לא מסתבר דלשון עיבר ניסן בניסן לא משמע הכי דא"כ האי עיבר ניסן בניסן עיבר אדר בניסן מיבעי ליה דהא חודש העיבור לטעמיה דמרן אדר הוה ולאו ניסן אלא מסתברא דהכי פירושא קא ס"ד דעיבר שני ניסנין והיינו דקא מקשי' ולית ליה לחזקיה החודש הזה לכם ראש חדשים זה ניסן והדבר ידוע שניסן שפסח בא בו הוא ראש חדשים וכיון דהוה קאי קרא בניסן וכתב החודש הזה מיעוטא ש"מ ה"ק החודש הזה שנקבע עתה תחלה לשם ניסן הוא ניסן וראוי לעשות בו פסח ולהיות ראש חדשים ואין אחר ניסן מאחר שנקבע זה לשם ניסן שוב אין אתם רשאין לעברו ולהוסיף עליו ניסן אחר כדי לעשות את הפסח בניסן שני והיינו דקאמר החודש הזה זה ניסן ואין אחר ניסן ואסיקנא דלאו שני ניסנין עבר אלא אדר באדר הוא דעיבר מיהו לא אימני עלה השתא לעבורא אלא ביום שלשים של אדר וטעה בדשמואל דאמר אין מעברין את השנה ביום ל' של אדר הואיל וראוי לקובעו ניסן דאדר הסמוך לניסן לעולם חסר ונמצא יום שלשים של אדר ראוי היה לקבעו ניסן לפיכך אין מעברין בו דמיחזי כמאן דמעבר ניסן בניסן ואיהו סבר הואיל וראוי לא אמרינן. וליכא לפרושי דכיון דראוי לקבעו ניסן ממילא איקבע לשם ניסן וקרינא ביה זה ניסן ואין אחר ניסן דא"כ כי עברוהו נמי אמאי הוי מעובר אלא על כרחך האי דאין מעברין לכתחילה קאמרינן ומשום גזרה. וקשיא לי א"כ מאי כי אכלו את הפסח בלא ככתוב. לא תקשי לך דכיון דלכתחילה אין מעברין קא חשיב ליה כאלו אכלו את הפסח בלא ככתוב דהיינו דקאמר תנא והוא עיבר ניסן בניסן דכיון דראוי לקבעו ניסן ואין ראוי לעברו לכתחילה חשיב ליה כאילו עיבר ניסן בניסן:

רבי שמעון בן יהודה אומר כו' היכי דמי דטעה מעיקרא ולבסוף הדר ביה אילימא דטעה דלא ידע דאין ציבור נדחין קרא כתיב אלא כגון שהיו ישראל מחצה טמאין ומחצה טהורין ונשים משלימות את הטהורים למחצה כלומר שאין מנין הטהורין נשלם למחצה אלא מפני הנשים שהיו רובן טהורות והיו מצטרפות להן ועודפות עליהן כלומר שהיו שם נשים טהורות שעודפות על מחצית הקהל ונמצא שכשאתה חושב את הטמאים ואת הטהורים זולתי הנשים נמצאו טמאים רוב וטהורים מיעוט שהרי אמרנו שלא היה מנין הטהורים נשלם למחצה אלא מפני הנשים וכשאתה כולל את הנשים עמהן נמצאו טהורים רוב וטמאים מיעוט מעיקרא סבר נשים בראשון חוב הוה הוו להו טמאין מיעוטא ומיעוטא מידחו לפסח שני ולפיכך הטעה אותן לעשות פסח שני ולבסוף סבר

נשים בראשון רשות וכשאתה מוציא את הנשים מן הכלל נמצאו טמאים רוב ורוב לא מידחו לפסח שני ולפיכך ביקש רחמים על עצמו ונשים בראשון פלוגתא בפרק מי שהיה טמא או בדרך רחוקה:

גופא אמר שמואל כו' כמו שפירשנו. ואיבעיא לן עיברו את השנה ביום שלשים מהו אמר עולא אין מקדשין את החודש פי' רבינו שלמה זצ"ל אין מקדשין את החודש לומר מקודש הוא לאדר שני דכיון דראוי לקבעו ניסן קרינא ביה זה ניסן ואין אחר ניסן אלא שתקי וכי מטי ריש ירחא אחרינא מקדשי' ליה לשם ניסן והאי פירושא תמיהא לן השתא נמי דשתקי על כרחך איקבע ליה לשם ניסן ואכתי קרינא ביה זה ניסן ואין אחר ניסן ואיכא דמסיימי בה דהיינו טעמא דאין מקדשין את החודש דלא להוי ירחא באנפיה נפשיה כיון דראוי לקבעו ניסן איגלאי מילתא למפרע דמליל ל' איקבע ליה לשם ניסן אלא שתקינן ועבדינן ליה ירחא אריכא בר שתין יומין ופי' זה אינו כדאי לדקדק בו דלא אשכחן ירחא טפי מתלתין יומין והיכי תיסוק אדעתין דלעביד ירחא בר שתין יומין. ותו בהדיא תנן (ר"ה כד.) ר' אלעזר בר' צדוק אומר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים דאלמא מכי עבר יום שלשים ולא קדשוהו איקדש ליה ממילא ביום שלשים ואחד לשם חודש אחר. ויש מפרשין אמר עולא אין מקדשין את החודש ביום שלשים אלא למחר דאי מקדשי ליה ביום שלשים איגלאי מילתא דמאתמול ריש ירחא הוה וכיון דלא קבעוה מאתמול לשם אדר שני ממילא איקבע ליה לשם ניסן וכי עברוה לשתא למחר בניסן עברוה אלא מקדשי' ליה לירחא ביום שלשים ואחד כי היכי דלהוי יום שלשים מחודש שעבר אשתכח דכי עברוה לשתא בחודש שעבר הוא דעברוה. והאי פירושא ליתיה דקא מוקי לה לשמעתא דלא כהלכתא דגרסינן בראש השנה (שם) הלכה כר' אלעזר בר' צדוק דאמר אם לא נראה בזמנו אין מקדשין אותו שכבר קדשוהו שמים וכיון דלא קדשוה ביום שלשים תו לא מקדשי ליה. אלא מסתברא דהכי פירושא אין מקדשין את החודש כלל אלא עבדי ליה מעובר כי היכי דתיגלי מילתא דיום שלשים מאדר וכי הוה עברוה לשתא באדר הראשון עברוה: ואיבעיא לן קדשוהו ביום שלשים מאי אמר רבא בטל העיבור כדאמרינן דאיגלאי מילתא מאתמול דיום שלשים ראש חודש הוה וממילא איקבע לשם ניסן וכי עיברו את השנה בניסן עיברוה ר' נחמן אמר מעובר ומקודש דכי היכי דכי קדשוהו ביום שלשים דאיגלאי מילתא דמאתמול ריש ירחא הוה הכי נמי איגלאי מילתא דריש ירחא דאדר שני הוה. אמר ליה רבא לרב נחמן לדידך דאמרת מעובר ומקודש מכדי מפוריא לפסחא כמה הוו תלתין יומין ומפוריא דרשינן בהל' הפסח דשואלין בהלכות הפסח קודם לפסח שלשים יום שהרי עומד הכתוב בפסח

ראשון ומזהיר על פסח שני. רשב"ג אומר שתי שבתות שהרי עומד בראש חודש ניסן ומזהיר על פסח ראשון דכתיב החודש הזה לכם ראש חדשים. מיהו אנן כרבנן עבדינן דאמרי שלשים יום וכי מטי ריש ירחא דניסן דהוא יום שלשים באדר ומרחקי' להו חד ירחא לא מהימני להו לשלוחי בית דין ואתו לזלזולי בחמץ אמר ליה מידע ידעי אינשי דשתא מעברתא בחושבנא תליא מילתא לפי שהקיץ והחורף לפי חשבון תקופת החמה הן באין וכשרבו ימות החמה על ימות הלבנה יתר מדאי הרי האביב בא אחר הפסח ולכי מודעי' להו אפי' בתר אדר ראשון הימוני מהימני דאמרי חושבנא הוא דלא סליק להו לרבנן עד האידנא שפיר וסברי דלא צריכא עיבור וכיון דחזו דצריכא עיבור עברוה. ואי קשיא לרבא דמקשי ליה לרב נחמן דאמר מעובר ומקודש אדמקשי ליה לרב נחמן ליקשי ליה נמי לנפשיה דהא בין לרבא בין לרב נחמן בין לעולא היכא דלא קדשוה לירחא הויא מעוברת ואמאי ניחוש דילמא אתו לזלזולי בחמץ דהא מפוריא דרשינן בהלכות הפסח לא תקשי לך דלרבא לא קשיא ולא מידי דכיון דעבדינן היכירא דאין מקדשין את החודש מידע ידעי דלעיבורא לשתא הוא דעבוד כדפרשי' אבל לרב נחמן דאמר אע"פ שקדשוהו מעובר ומקודש אשתכח דליכא היכירא וכ"ש דמאן דחזו דקדשוה לירחא ביום שלשים סבר דלשם ניסן הוא דקדשוה דהא כי מקדשי ליה בי דינא לירחא מקודש בלחוד הוא דאמרי ולא צריכי לאדכוריה לשמא דירחא וכיון דליכא היכרא סמכי' להו אדרשא דדרשי להו מקמי הכי ולא מהימני להו לשלוחי בית דין ואתו לזלזולי בחמץ:

אמר רב יהודה אמר רב אין מעברין את השנה על התקופה אלא א"כ היתה תקופת חמוז חסרה מתשלום תשעים ואחד יום ושבע שעות וחלקים ורגעים כדי רובו של תשרי כלומר שתהא התקופה נמשכת עד רובו של תשרי. ויש לפרש אלא א"כ היתה תקופת תשרי חסרה מן החודש כדי רובו של חודש כלומר דאזיל רוב החודש ועדיין תקופה לא נפלה וחד טעמא הוא. וכמה רובו של חודש ששה עשר יום ותקופה חדשה נופלת בשבעה עשר יום מעברין אבל אם היתה תקופת תשרי נופלת בששה עשר אין מעברין דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר עשרים ואחד יום והתקופה נופלת בעשרים ושנים יום ושניהם מקרא אחד דרשו וחג האסיף תקופת השנה על כרחך בחג הסוכות קאי שהוא זמן אסיפת הפירות ומדכתיב וחג האסיף משמע נמי חג שמותר לאסוף דהיינו חולו של מועד שמותר לאסוף בזמן השדה דבר האבד ואמר קרא תקופת השנה כלומר יהא בתקופת השנה שהחג נופל בתוכה ועל כרחך בתקופת תשרי קאמר דאי בתקופת תמוז משנה שעברה היא ואין זו תקופת שנה זו שהדין נופל בתוכה. רבי יהודה סבר כוליה חג בעינן בתקופה חדשה וכיון שהתקופה חסרה מן החודש ששה עשר יום נמצאת התקופה

נוטלת בשבעה עשר וכבר עבר מחולו של מועד יום אחד שתקופה ישנה והיינו יום טוב שני של גליות דמדאורייתא מחולו של מועד הוי ולפיכך מעברין כדי שידחו כל המועדות ונמצא כל החג נופל בתקופה חדשה. ור' יוסי סבר במקצת חג סגיא לן דלהוי בתקופה חדשה הילכך אין מעברין אלא א"כ היתה חסרה עשרים ואחד יום שנמצאת התקופה החדשה נופלת בשנים ועשרים יום דהיינו יום שמיני חג עצרת וכבר עבר חולו של מועד כולו בתקופה ישנה אבל אם היתה חסרה עשרים יום והתקופה נופלת בעשרים ואחד יום דהיינו יום ערבה אין מעברין דהא איכא חד יומא מחולו של מועד בתקופה חדשה:

דף יג.

ודייקינן מאי קסברי אי קסברי יום תקופה גומר עיקר הא מילתא לפי שאין התקופה נופלת בסוף היום אלא באמצעיתו שהרי תקופת ניסן שהיא תחלה לכל התקופות נופלת בשנה ראשונה של כל מחזור לדברי רב אדא בתשע שעות ושש מאות וארבעים ושנים חלקים קודם למולד ניסן ושנת החמה לדברי רב אדא שלש מאות וששים וחמשה ימים וחמש שעות ותשע מאות ושבעה ותשעים חלקים ושמונה וארבעים רגע והרגע אחד משה ושבעים בחלק ונמצא בין כל תקופה ותקופה לפי חשבון זה אחד ותשעים יום ושבע שעות וחמש מאות ותשעה עשר חלקים ושלשים ואחד רגע ולפי חשבון זה אי אפשר שיתקבץ בסוף תקופה מכל תקופות השנה יום שלם בלא תוספת חלקים ורגעים כדי שתגמר התקופה בסופו של יום וכן לתקופת שמואל (עירובין נ"ו.) שהוא חושב שנת החמה שס"ה יום ורביע ונמצא בין כל תקופה ותקופה לפי חשבון זה אחד ותשעים יום ושבע שעות ומחצה ולפי חשבון אין תקופת ניסן נופלת לעולם אלא או בתחלת הלילה או בחצי הלילה או בתחלת היום או בחצי היום לפיכך אין תקופת תשרי נופלת לעולם לפי חשבון זה אלא או בתשע שעות או בשלש שעות בין ביום בין בלילה ונמצא לדברי הכל שאין תקופת תשרי נופלת לעולם בסופו של יום אלא באמצע הלילה או באמצע היום ואמטול הכי קא קשיא לן להני תנאי מאי קסברי אי קסברי יום תקופה גומר שיום שנופלת בו תקופה חדשה אעפ"י שמקצתו מתקופה חדשה הוא גומר לתקופה ישנה ואותו היום מתקופה ישנה הוא חשוב לא למאן דאמר כוליה חג איכא וכוליה כלומר מאי איריא חסרה ששה עשר לרבי יהודה ואחד ועשרים לרבי יוסי אפי' בציר מהכי נמי לא לר' יהודה דבעי כוליה חג איכא דהא כי חסרה תקופה חמיסר יומין ונפלה בשיתסר אשתכח דכי קא נפלה ביומא קמא דחולו של מועד קא נפלה וכיון דיום תקופה גומר על כרחיך ההוא יומא מתקופה ישינה חשיב ואכתי ליכא כוליה חג בתקופה חדשה ולר'

יוסי דבעי מקצת חג בתקופה חדשה כי חסרה נמי עשרין ונפלה תקופה באחד ועשרים דהיינו יום שביעי של ערבה הרי יום תקופה חשוב מתקופה ישינה וכוליה חג בתקופה ישנה הוי ואסיקנא אלא קסברי יום תקופה מתחיל כלומר יום שתקופה חדשה נופלת בו מתחלת תקופה הוא חשוב וממנו מתחילין למנות לתקופה החדשה:

מתיבי יום תקופה גומר דברי רבי יהודה קשיא לרב דאמר דכ"ע בין לר' יהודה בין לרבי יוסי יום תקופה מתחיל כדאמרינן לעיל ועוד קשיא ליה דקאמר דלרבי יהודה כי הויא תקופה חסרה ששה עשר יום מעברין ובריית קתני לרבי יהודה שתי ידות בחדש עשרים יום דתניא אין מעברין את השנה אלא אם כן היתה תקופה חסרה רובו של חודש וכמה רובו של חודש ששה עשר יום ותקופה נופלת ביום שבעה עשר וכבר עבר יום אחד מחולו של מועד בתקופה ישינה ובעינא כוליה חג בתקופה חדשה וליכא והאי דקרי ליה רובו של חידש משום דהוי חד יומא טפי מפלגא רבי יהודה אומר שתי ידות בחודש עשרים יום והאי דקרי ליה רובו לאו לחושבנא דיומי קרי ליה הכי אלא רוב ידות החודש קאמר דירחא הוי שלש ידות ורוביה הוי שתי ידות דהיינו עשרים ותקופה נופלת בעשרים ואחד יום דהוא יום שביעי של ערבה ואע"ג דקסבר מקצת חג בעינן כיון דאית ליה יום תקופה גומר אשתכח דאפי' מקצת חג ליכא בתקופה חדשה.

רבי יוסי אומר מחשבין ששה עשר לפני הפסח מעברין ששה עשר לפני החג אין מעברין אם תקופה שחסרה מן החודש ששה עשר תקופה שלפני הפסח היא דהיינו תקופת טבת שנמשכת עד ששה עשר בניסן מעברין ואם התקופה שחסרה מן החודש ששה עשר תקופה שלפני החג הסוכות היא דהיינו תקופת תמוז שנמשכת עד ששה עשר בתשרי אין מעברין מה טעם לפי שכשהתקופה חסרה ששה עשר מניסן והיא נופלת בשבעה עשר בו ואתה חושב משבעה עשר בו קפ"ב יום שהוא חשבון הימים השלמים שבין תקופת ניסן לתקופת תשרי החשבון כלה בעשרים ואחד בתשרי כיצד הדבר ידוע שמניסן ועד תשרי כל החדשים כסדרן הן חודש מלא וחודש חסר צא וחשוב משבעה עשר בניסן ועד סופו ארבעה עשר יום ואייר וסיון תשעה וחמשים יום ותמוז ואב תשעה וחמשים יום נמצאו בידך מאה ושנים ושלשים יום הוסף עליהן ימי אלול שהן תשעה ועשרים נמצאו בידך מאה וששים ואחד יום ועדיין התקופה חסרה עשרים ואחד יום מתשרי ותקופת תשרי נופלת בעשרים ושנים בו דהיינו יום שמיני חג עצרת והוה ליה כוליה חולו של מועד בתקופה ישינה ולפיכך מעברין. אבל אם היתה תקופת תמוז חסרה ששה עשר בתשרי והוא הדין לשבעה עשר עד עשרים יום אין מעברין דהא קא נפלה תקופת תשרי ביום עשרים ואחד וכיון דאית ליה לרבי יוסי יום תקופה מתחיל הוה ליה

יום אחרון של חג בתקופה חדשה וקא סבר מקצת חג בעינן. רבי שמעון אומר אף ששה עשר לפני החג מעברין קסבר כוליה חג בעינן ובגמרא פריך היינו ת"ק. אחרים אומרים אף על מיעוטו כלומר אעפ"י שאין התקופה חסרה אלא מיעוטו של חודש מעברין וכמה מיעוטו י"ד יום ולקמן מפרש אהיכא קאי קשיא לרב כדאמרינן קשיא. ולא ידעינן מ"ט לא אסיקנא בתיובתא אלא משום דאיכא למימר רב תנא הוא ופליג: והדרינן לפרושה להא ברייתא

אמר מר ר' יהודה אומר עשרים יום ר' יוסי אומר ששה עשר לפני הפסח מעברין דחסרה לה תקופת תמוז עשרים ואחד יום מתשרי, ומקשינן ר' יוסי היינו רבי יהודה דהא לתרווייהו מקצת חג בעינן ותו לא ומאי שנא דבעי מר עשרים ומר עשרים וחד ומפרקינן יום תקופה גומר ויום תקופה מתחיל איכא בינייהו רבי יהודה סבר יום תקופה גומר ואעפ"י דנפלה תקופה ביום עשרים ואחד שהוא יום שביעי של ערבה מעברין דההוא יומא מהתקופה ישינה קא חשיב ואפי' מקצת חג נמי ליכא בתקופה חדשה ורבי יוסי סבר יום תקופה מתחיל ואם התקופה חסרה עשרים ואחד יום מעברין כמו שפרשנו אבל אם התקופה חסרה עשרים יום והחדשה נופלת בעשרים ואחד יום דהוא יום שביעי של ערבה אין מעברין דקסבר יום תקופה מתחיל וההוא יומא מתקופה חדשה חשיב והוה ליה מקצת חג בתקופה חדשה:

אמר מר ששה עשר לפני החג אין מעברין ומקשינן אלא לרבי יוסי ששה עשר לפני החג הוא דאין מעברין הא שיבסר ותמניסר מעברין הא קאמר ששה עשר לפני הפסח מעברין דמשכא לה תקופת תמוז עד עשרים ואחד בתשרי דאלמא בציר מהכי לא ומפרקינן הוא הדין דאפילו עשרים לפני החג אין מעברין ואיידי דתנא ששה עשר לפני הפסח תנאי נמי ששה עשר לפני החג:

דף יג:

רבי שמעון אומר אף בזמן שהתקופה חסרה ששה עשר יום מתשרי מעברין ומקשינן היינו תנא קמא:

ומפרקינן איכא בינייהו יום תקופה גומר ולא מסיימי חד מינייהו סבר יום תקופה גומר והאי ששה עשר דקאמר לאו אחסרון קאי למימרא דחסרי כולהו מתקופה ישינה ונפלה תקופה חדשה בשיבסר בירחא אלא אנפילה קאי דנפלה תקופה חדשה בשיתסר דאע"ג דהוי מקצת היום של ששה עשר מתקופה חדשה מעברין דיום תקופה גומר וכולהו מתקופה ישינה חשבינן להו ובעינן כוליה חג בתקופה חדשה וליכא. וחד מינייהו סבר

יום תקופה מתחיל והאי דקאמר ששה עשר אחסרון קאי למימר דכי חסרי כולהו שיתסר מתקופה ישינה ונפלה תקופה חדשה בשיבסר מעברין אבל היכא דנפלה בשיתסר אין מעברין דיום תקופה מתחיל וכיון דחשבינן ליה ליומא דשיתסר מתקופה חדשה הוה ליה כוליה חג בתקופה חדשה. מיהו לא מסיימי כלומר לא ידעינן מאן מינייהו אמר הכי ומאן מינייהו אמר הכי דהא תרווייהו ששה עשר קאמרי. ויש לפרש דתרווייהו אחסרון קאמרי מיהו מאן דאמר יום תקופה גומר מיירי כגון דנפלה תקופה ביומא דשיתסר וכיון דסבירא ליה יום תקופה גומר חשיב ליה ליומא דשיתסר כמאן דחסר כוליה מתקופה חדשה ואמטול הכי קא חשיב ששה עשר יום חסרים מתקופה חדשה. ומאן דסבר יום תקופה מתחיל מיירי כגון דנפלה תקופה בשיבסר וכיון דסבירא ליה יום תקופה מתחיל לא חשיב ליה היום תקופה מכלל יומי דחסרי מתקופה חדשה אלא חשיב שיתסר לבד מיומא דנפלה ביה תקופה אבל אי נפלה תקופה בשיתסר אין מעברין דיום תקופה מתחיל ואיכא כוליה חג בתקופה חדשה:

אחרים אומרים כו'. ודייקינן מאי קסברי אפי' תימא נמי דקסברי יום תקופה גומר וכוליה חג בעינן בתקופה חדשה כי חסרה תקופה ארביסר מאי הוי הא קא נפלה תקופה בחמיסר דהוא יום טוב והוה ליה משיתסר ואילך דהוא יומא קמא דחולו של מועד בתקופה חדשה ואמאי מעברין אמר רבי שמואל ב"ר יצחק אחרים לאו בתקופת תשרי קיימי ומשום דבעינן כוליה חג בתקופה חדשה אלא בתקופת ניסן קיימי דכתיב שמור את חודש האביב ועשית פסח שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן. יש אומרים דתקופה חדשה קרי אביב של תקופה כלומר שמור שתהא תקופה חדשה נופלת בניסן והדר ועשית פסח והיינו בארבעה עשר בניסן. ויש אומרים דה"ק קרא שמור חודש ניסן של חמה שיהא בתוך חידושה של לבנה ואביב הוא ניסן של חמה שאין ניסן קרוי אביב אלא על בישול התבואה שמתברכת בו וכל ביכור התבואה ועת הקיץ והחורף לחשבון החמה הן ואמר רחמנא שמור שיהא חודש ניסן של חמה נמשך בתוך ימי חידוש הלבנה במקצת וכמה הן ימי חידושה י"ד יום מכאן ואילך היא ישנה. ואני אומר שאלו נאמר שמור חודש אביב ועשית פסח הייתי אומר איזה חודש שימצא בו אביב יעשה בו הפסח עכשיו שנאמר חודש האביב לא דיבר הכתוב אלא על האביב הידוע שבא בעתו ואיזה זה זה אביב של תקופה חדשה דקאמר רחמנא שמור אביב של תקופה שיהא בחודש ניסן והדר ועשית פסח כדאמרן. ואיבעית אימא שיהא בתוך חידושה של לבנה וכדאמרן:

ומקשינן ומשום חד יומא מעברינן לה לכולה שתא נעבריה לאדר ונעבדיה בר תלתין יומין דאי נמי הוה נפלה תקופת ניסן מעיקרא בחמיסר השתא נפלה בארביסר ואתי

אביב של תקופה בארביסר. ומפרקינן מלמעלה למטה קא חשיב והכי קתני אם היתה תקופת ניסן חסרה מן החודש י"ח יום ונופלת בי"ט או חסרה י"ז ונופלת בי"ח או חסרה י"ו ונופלת בי"ז וכן עד מיעוטו עד שתהא חסרה מיעוטו של חודש דהיינו ארביסר ולא עד בכלל כגון שהיתה חסרה ט"ו ונופלת בי"ו מעברין דכיון דקדים פסחא לתקופה חד יומא לא סגיא לן בעיבוריה דאדר דאי נמי מעברינן ליה אתיא תקופה בחמיסר ובעינן אביב של תקופה מקמי פסחא א"נ בחידושה של לבנה וליכא אבל אם היתה חסרה מיעוטו ואתי תקופה בחמיסר כיון דכי דחינן ליה לניסן חד יומא נפלה תקופה בארביסר אין מעברין אלא ממלינן ליה לאדר ומדחי ניסן חד יומא כי היכי דתפול תקופה בארביסר:

ואיכא דמקשו הכא מאי שנא דלרבי מאיר קא מקשינן וליעבריה לאדר ואלו להנך תנאי דקא מיירי בתקופת תשרי לא קא מקשינן הכי דהא ודאי לדידהו נמי כי מלינן ליה לאדר מידחו כולהו ירחי חד יומא ואי למאן דבעי כוליה חג בתקופה חדשה איכא ואי למאן דאמר מקצת חג איכא. אי נמי הוה לן לאקשויי וליעבריה לאלול. ומתרץ רבינו שלמה ז"ל משום דלא אפשר דאי מעברינן ליה מיקלע לן ראש השנה ביומא דלא חזי דהא מעיקרא מסדרינן להו לירחי דסיתוא כי היכי דלא ליקלע לן תשרי באד"ו ואי נצטרך לעיבורי מקלקלא ראש השנה משום תרי שבי בהדי הדדי ומשום שביעי של ערבה דמיקלע בשבת וכדאמרינן התם מימות עזרא ואילך לא מצינו אלול מעובר דלא אצטריך דמעיקרא מסדרינן ירחי כי היכי דלא ליקלע לן ראש השנה באד"ו וכי מעברינן ליה מקלקלא ראש השנה כדאמרינן בראש השנה ובברכות ובסוכה נמי גבי שביעי של ערבה אמרינן לא מיקלע אלול בשבת אלמא אנן מעייניגן במילתא מעיקרא ומסדרינן להו לירחי כי היכי דלא ליקלע באד"ו הילכך כיון דיום שלשים של אלול מיקלע בשלישי ובחמישי או בשבת כי מידחי חד יומא בין על ידי עיבור אלול בין על ידי עיבור חודש אחר מיקלע ראש השנה באד"ו ואי מיקלע בשני בשבת דאפשר למידחייה למחר הואיל וברוב השנים לא שכיח לא פרכינן וליכא לאקשויי נמי וליעבריה תרי ירחי ולידחייה תרי יומי דקיי"ל במסכת ערכין דלא נראה לחכמים לעבר שמונה חדשים בשנה אלא אם כן היתה שנה שלפניה מעוברת וכיון דבחדשים אחד מלא ואחד חסר מיקלעא תקופה ביום י"ז לרבי יהודה או בכ"ב לרבי יוסי אי מעברינן תו תרי ירחי הוו להו שמונה מעוברין הילכך מעברין את השנה ע"כ דבריו ז"ל. ואיכא דמקשו עליה דהא כי מעברינן ליה לאדר ומחזקינן ליה לפסח מרחקי ליה נמי לראש השנה ואם תאמר יעשו בימות החמה שני חסרין ולא ידחה ראש השנה ליום פסול אי הכי גבי תקופת תשרי נמי יעשו מלאים ויבא ראש השנה ביום כשר. ואית דמפרשי דהיינו טעמא דלא אקשי' בתקופת תשרי

ליעברי לאדר או לאלול דטעמו משום אסיפה וכיון דמרחקינן ליה יום אחד מעברינן לה לשתא כדי שיהא הכל נאסף ויעלו ישראל לרגל בשמחה. ואמרי לה נמי דהיינו טעמא דאקשי' ומשום חד יומא מעברי' לה לשתא שטוב להם לעבר אדר שלא לרחק פסח מן התקופה דמאחר דבעינן אביב אי מעברי לה לשתא קדמה לה תקופה לפסחא חד ירחא ובעינן אביב בניסן ובכורים בסיון וליכא. והדין פי' בתרא דאיק טפי מההיא מציעא. ולדילן מסתברא דהיינו טעמא דלא אקשי' להנך תנאי ליעבריה לאלול אי נמי ירחא אחרינא משום דקיי"ל דאין מעברין את השנה אלא על שני סימנין כדקתני בהדיא באידך ברייתא על שנים מהן מעברין ועל אחד מהן אין מעברין הילכך על כרחך האי דקתני הכא דמעברין על התקופה בדאיכא אביב או פירות האילן בהדה קא מיירי וכיון דאיכא סימן אחרינא בהדה על כרחין צריכין לעבורה לשתא כי היכי דלתקנונהו לתרווייהו דאי אמרת ליעבר חד ירחא או תרי ירחי נהי דאיתקנא לה תקופה אביב ופירות האילן מה תהא עליהן אבל לרבי מאיר דחיישי' לתקופת ניסן דתיתי מקמי פסחא משום אביב של תקופה ואע"ג דשכיח אביב מתקופה ישינה מעברינן לה לשתא כי היכי דליהוי אביב בתקופה חדשה מקמי פסחא ואמטול הכי אקשינן וניעבריה לאדר דהא מיתקנא לן תקופת ניסן וליכא מידי אחרי כן למיחש וכד מעיינת בהדין פרוקא דילן סליק לך אליבא דהילכתא:

ואיכא דמקשו הכא מאי שנא מיעוטו לרבי מאיר דאין מעברין משום דאפשר למלוייה לאדר אי הכי חמיסר נמי לא ניעברי' לשתא דהא אפשר למלויי תרי ירחי מיקמי ניסן והאי קושיא ליתיה מההיא דערכין. ואיכא דמקשי נמי אהא דמקשי ליה לר"מ וליעבריה לאדר וקא מסקי נמי דעל מיעוט אין מעברין את השנה דהא אפשר למלויי לאדר וקא קשיא להו והא קא מידחי ניסן חד יומא ומיקלע פסח בבד"ו וניחא להו דאי נמי מקלע פסח בבד"ו לא איכפת לן דהאי דלא עבדינן פסח בבד"ו טעמא משום תשרי הוא והכא דלא אפשר מוטב ליעבריה לאדר וליקלע פסח בבד"ו וניעבד בקייטא חד חודש חסר טפי מכסדרן ונהדריה לתשרי לדוכתיה ביום הגון ולא נעברה לשתא למדחינהו לכולהו מועדות חדש שלם:

והדרי' לעיקר שמעתתין כיון דאקשי' מאי קסבר אי קסבר יום תקופ' גומר וכוליה חג בעינן בתקופה חדשה הא איכא ומפרקינן תנא בתקופת ניסן קיימי. אתא רבינא ופריק פירוקא אחרינא לעולם אחרים בתקופת תשרי קיימי וקסברי יום תקופה גומר וכוליה חג הסוכות בעינן בתקופה חדשה אפי' ביו"ט ראשון הילכך אע"ג דלא משכא תקופת תמוז אלא ארביסר בתשרי ונפלה תקופה חדשה בחמיסר דהוא יו"ט ראשון מעברין

דקסברי יום תקופה גומר וה"ל יו"ט ראשון בתקופה ישינה. ומתמהינן וסברי אחרים דיו"ט בעינן בתקופה חדשה חג האסיף כתיב חג שמותר לאסוף בו ואלו יו"ט ראשון מי שרי. ומפרקינן לעולם אפי' י"ט בעינן בתקופה חדשה כדכתיב וחג האסיף תקופת השנה ואכוליה חג הסוכות קאי והאי אסיף דכתב ביה לאו למימרא דאיכא אסיף בגויה ממש אלא לסימנא בעלמא הוא כלומר איזה חג שצריך להיות בתקופה חדשה הוי אומר חג שהוא בא בזמן אסיפה והיינו חג הסוכות:

ואיכא דקשיא להו מכדי כולהו הני תנאי מודו דכי נפלה תקופת תשרי בעשרים ושנים בתשרי מעברין ואלו אנן השתא זימנין סגיאן דנפלה בכ"ה תשרי ולא מעברינן ואנן אמרי דהא לא קשיא דהא לכולהו תנאי דמיירי בתקופת תשרי לא קא אמרי דמעברי' אלא היכא דאיכא אביב או פירות האילן בהדה כדקתני בברייתא בהדיא על שנים מהן מעברין על אחד מהן אין מעברין והשתא דלא יכלינן למיקם אאביב ופירות האילן ובארץ ישראל לא מעברינן אתקופה לחודה. אלא אי קשיא הא קשיא דאמרינן בראש השנה (כ"א.) כי חזית דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברוה להאי שתא ולא תיחוש לה אלמא אהא סימנא לחודיה מעברין וזמנין דמשכא תקופת טבת עד שיבסר ותמני סר לא מעברינן.

ופירוקא דסוד העיבור העשוי להשוות שנות הלבנה לשנות החמה בסוף כל מחזור ומחזור אינו בנוי על תקופת שמואל (עירובין נ"ו.) שהיה חושב לשנת החמה שלש מאות וששים וחמשה ימים ורביע יום לפי שחשבון זה יתר על שנת הלבנה כשהיא פשוטה וחדשיה כסדרן עשר ימים וכ"א שעה ור"ד חלקים לפי ששנת הלבנה שחדשיה כסדרן שנ"ד ימים וח' שעות ותתע"ו חלקים מאלף ושמנים בשעה סימנם שנ"ד ח' תתע"ו ונמצאת חסרה משנת החמה לדברי שמואל עשרה ימים וכ"א שעה ור"ד חלקים לשנה אחת סימנם יכ"א ר"ד ונמצא חשבון זה עולה לי"ט שנים שהן שנות המחזור למאתים ששה ימים וי"ח שעות ושש מאות ושלשים ישששה חלקים סימנם ר"ו י"ח תרל"ו וכשאתה מחשב ימי שבעת חדש העיבור הנוספת בכל מחזור של י"ט שנים כדי להשוות שנות הלבנה לשנות החמה ואתה נותן לכל חודש וחודש ימים הראוין לו שהן כ"ט ימים וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים החשבון עולה לך לז' חדשים מאתים ששה ימים ושבעה עשר שעות ומאה ואחד וחמשים חלקים סימנם ר"ו י"ז קנ"א ועדיין החשבון זה חסר מכדי התוספת שנות החמה על שנות הלבנה שעה אחת וארבע מאות וחמשה ושמונים חלקים לכל מחזור סימנם אתפ"ה ונמצאו שנות החמה כדברי שמואל מוסיפין על שנות הלבנה אפי' לאחר עיבורן שעה אחת ותפ"ה חלקים לכל מחזור ומחזור ולפי רוב השנים שעברו במאתים וששים ואחד מחזורין נתקבצו מן השעות והחלקים חמשה עשר יום

ושמונה עשר שעות ומאתים ועשרים וחמשה חלקים לפיכך תקופת תשרי מתאחרת עד סוף החדש ואם ירבו הימים לפי חשבון זה סוף שתקופת ניסן נופלת באייר ותקופת תשרי נופלת במרחשוון והרי נתברר לך שאין סוד העיבור בנוי על תקופת שמואל אלא על תקופת רב אדא ששנת החמה לדבריו שלש מאות ששים וחמשה ימים וחמש שעות ותשע מאות ושבעה ותשעים חלקים ושמונה וארבעים רגע משה ושבעים בחלק כמו שפירשנו למעלה ונמצאת שנת החמה יתירה על שנת הלבנה לפי חשבון זה עשרה ימים ואחת ועשרים שעות ומאה ועשרים ואחד חלקים וארבעים ושמונה רגעים סימנם יכ"א קכ"א מ"ח וחשבון זה עולה לי"ט שנים מאתים ששה ימים ושבע עשרה שעות ומאה ואחד וחמשים חלקים סימנם ר"ו י"ז קנ"א וכשאתה מחשב ימי שבעת חדש העיבור שבכל מחזור של י"ט שנים ואתה נותן כ"ט ימים וי"ב שעות ותשצ"ג חלקים לכל חדש וחדש שהחשבון עולה לך לז' חדשים ר"ו ימים וי"ז שעות ומאה ואחד וחמשים חלקים כנגד תוספת שנות החמה על שנות הלבנה בי"ט שנים ונמצא שנות החמה ושנות הלבנה כלין כאחת בסוף כל מחזור ומחזור של י"ט שנים חוץ מט' שעות ותרמ"ב חלקים שתקופת ניסן קודמת למולד ניסן בתחלת כל מחזור ומחזור לפי שתקופת ניסן חוזרת בתחלת כל מחזור למקום שהתחילה בו בשנה ראשונה של יצירה שהוא ט' שעות ושש מאות וארבעים ושנים חלקים קודם מולד ניסן לפיכך אי אפשר לתקופת טבת שתמשך לעולם עד י"ב בחדש אלא בשנה מעוברת וכיון שעיברו ב"ד את השנה חזרה תקופה לאחוריה ונמצאת מפלת באדר שני כיצד הרי אמרנו שתקופת ניסן נופלת בתחלת כל מחזור ומחזור בט' שעות ושש מאות וארבעים ושנים חלקים קודם למולד ניסן מכאן ואילך צא וחשוב לכל שנה ושנה תוספתא שהן י' ימים ועשרים ואחת שעה ומאה ואחד ועשרים חלקים ומ"ח רגע ונמצאת שנת החמה מוספת על שנת הלבנה בסוף שנה ראשונה יכ"א קכ"א מ"ח צא מהן ט' שעות ושש מאות וארבעים ושנים חלקים סימנם תרמ"ב שקדמה שנת החמה לשנת הלבנה בתחלת המחזור נשארו בידך י' ימים וי"א שעה וחמש מאות ותשעה וחמשים חלקים ושמנה וארבעים רגע סימנם י"א תקנ"ט מ"ח הוסף חשבון זה על מולד ניסן ונמצאת תקופת ניסן של שנה שנייה נופלת בעשרה ימים ואחת עשרה שעה וחמש מאות וט' וחמשים חלקים ומ"ח רגע לאחר מולד ניסן ועוד אין השנה צריכה לעבר צא וחשוב לשנה שנייה תוספתה והוסף על מקום תקופת ניסן של שנה שנייה עצמה ונמצא החשבון כלה בעשרים ואחד יום ושמונה שעות ושש מאות ושמונים ואחד חלקים ועשרים רגע ממולד החדש השביעי לתשרי של שנה שלישית סימנם כ"א ח' תרפ"א כ' והוא מקום תקופת ניסן לשנה שלישית ולפי שנמשכה תקופת

טבת עד ששה עשר בחדש השביעי אי אפשר לקבעו ניסן מפני אביב של פסח שצריך להיות בתקופה חדשה לפיכך צריכין לעבר בשלישי' ולקבוע חדש התקופה לשם אדר שני כדי שתחזור תקופת ניסן לאחוריה ונמצאת נופלת בשנה השלישית בעשרים ואחד יום ושמונה שעות ושש מאות ושמונים ואחד חלקים ועשרים רגע ממולד אדר שני וכן אתה עושה בכל שנה ושנה משנות המחזור שאתה רוצה לדעת תקופת ניסן שלה צא וחשוב שנים גמורים שעברו לפניה מן המחזור ההוא וקח לכל שנה ושנה כדי תוספתה וקבץ את הכל והרגעים שאין בהן חלק תחשבם בפני עצמן ושיש בהן חלקים יצטרפו עם החלקים והחלקים שאין בהן שעות תחשבם בפני עצמן ושיש בהם שעה תצרפם עם השעות והשעות שאין בהם יום שלם תחשבם בפני עצמן ושיש בהם יום תצרפם עם הימים והוא יהיה חשבון תוספת שנות החמה על שנות הלבנה לשנים שעברו קודם תקופת ניסן שאתה רוצה לדעת מקומה צא מהן ט' שעות ושש מאות וארבעים ושנים חלקים שקדמה שנת החמה לשנת הלבנה בתחלת המחזור כמו שפירשנו והנשאר תשליכנו חדשי לבנה כנגד חדשי העיבור של שנים שעברו מן המחזור והנשאר שאין בו חדשי לבנה תוסיפנו על מולד החדש השביעי לתשרי של שנה שאתה מבקש לדעת תקופת ניסן שלה אם היה החדש השביעי ניסן תוסיפנו על מולד ניסן ואם היה אדר שני תוסיפנו על מולד אד"ש ובמקום שהחשבון כלה שם תפול תקופת ניסן של אותה השנה בד"א בכל שנות המחזור חוץ משנה תשיעית אבל בשנה תשיעית אע"פ שהיא פשוטה והחדש השביעי שלה קבוע ניסן אי אתה מוסיף החשבון שראוי להוסיף על מולד החדש אלא על מולד אדר שהוא ששי לתשרי של אותה השנה מה טעם לפי שתקופת ניסן של שנה שמינית שלפניה נופלת בכל מחזור בששה עשר ימים ושש עשרה שעות ושבע מאות ושלשה ושמנים חלקים ושלשים ושנים רגע ממולד אדר שני סימנם י"ו י"ו תשפ"ג ל"ב והדבר ידוע שאין תקופת שנה הבאה רחוקה רגע שתקופת שנה זו נופלת בו מימי החדש יתר מעשרה ימים ועשרים ואחת שעות ומאה ואחד ועשרים חלקים ומ"ח רגע שהוא חשבון תוספת שנת החמה על שנת הלבנה לשנה אחת צא וחשוב ממקום תקופת ניסן של שנה שמינית שנים עשר חדשי לבנה ונמצא החשבון כלה בשנה תשיעית באדר ביום בשעה וברגע שהתחלת לחשוב הימנו הוסף עליו כדי תוספת שנה אחת נמצא החשבון כלה בכ"ז ימים וי"ג שעות [ותתק"ה] חלקים וארבעה רגעים מן החדש ואי אתה מוצא שנה פשוטה שתקופת ניסן נופלת בה באדר אלא בראשונה ובתשיעית לפי שהשנים שלפניה מעוברות הן ותקופת ניסן נופלת בהן באדר שני ולפי שהתקופה נופלת בהן קודם תכלית שמונה עשר יום וט"ו שעות ושש מאות ואחד ושבעים חלקים

ושמנה ועשרים רגע ממולד אדר שני סימנם י"ח ט"ו תרע"א כ"ח נמצא השאר מן החדש לחשבון כ"ט י"ב תשצ"ג יתר מכדי תוספת שנת החמה על שנת הלבנה לשנה אחת וכשאתה מוסיף על מקום תקופת ניסן של שנים ההם שהן שנה שמינית ותשע עשרה כדי תוספת שנת החמה על שנת הלבנה לשנה אחת לדעת מקום תקופת ניסן לשנה הבאה נמצא החשבון כלה קודם תכלית החדש ההוא והוא יהיה מקום תקופת ניסן לשנים הבאות אחריהן שהן שנה ראשונה ושנה תשיעית וכבר ביארנו לך דרך ידיעת מקום תקופת ניסן בכל שנה מכאן ואילך צא וחשוב על החשבון שביארנו לך ותמצא שאין תקופת טבת נמשכת עד ששה עשר בחדש שהיא כלה בו אלא בשנה מעוברת שנמצאת התקופה כלה באדר שני והאביב בא בתקופה חדשה. אם תשאל והלא על החשבון הזה נמצאת תקופת ניסן נופלת בשנת שש עשרה לכל מחזור בחמשה עשר יום ושלש שעות וארבע מאות ושבעה וחמשים חלקים וששה ושלשים רגע ממולד ניסן סימנם ט"ו ג' תנ"ז ל"ו ונמצא תקופת טבת נמשכת עד ששה עשר בו כדי השעות והחלקים והרגעים שהן יתירין על חמשה עשר יום ואעפ"כ אין מעברין את השנה ההיא שמא תאמר אי אפשר שיפול מולד ניסן בשנת שש עשרה למחזור ביום הראוי ליקבע בו ראש חדש ניסן או בשעה ראויה ונמצא ראש חדש נדחה ליום של אחריו ונמצא התקופה חוזרת לאחוריה ונופלת בחמשה עשר בניסן או שמא תאמר אי אפשר שיפול מולד ניסן בשנת השש עשרה למחזור לאחר שמונה שעות ותרכ"ב חלקים ארבעים רגע שנמצא שאין תקופת טבת נמשכת עד שתים עשרה שעות בליל ששה עשר דהוה ליה כוליה יממא דשיתסר בתקופה חדשה ואנן אימא קפדינן משום עומר דליקרב בתקופה חדשה דעומר אינו קרב אלא ביום הרי פעמים שמולד ניסן נופל לאחר שתים עשרה שעות ביום הגון כמו שנפל בשנת שש עשרה למחזור ראשון של יצירה בי"ג שעות וארבע מאות ושבעה וששים חלקים מתחילת ליל שבת סימנם ז' י"ג תס"ז שנמצא המולד נופל לאחר שעה אחת וארבע מאות ושבעה וששים חלקים מן היום ויום הגון היה לראש חדש ניסן ונמצאת תקופת טבת נמשכת עד סוף ארבע שעות וחלקים מיום ששה עשר בניסן של שנה ההיא וכמו שעתיד ליפול בשנת חמשת אלפים ומאה ושמונה לבריאת עולם שהיא שנת שש עשרה למחזור מאתים ותשעה ושבעים שמולד ניסן של שנה ההיא שעתיד ליפול בתשע שעות ושבעה ושמנים חלקים מלילי שבת סימנם ז"ט פ"ז ויום הגון הוא לראש חדש ניסן והתקופה נופלת בחמשה עשר יום ושלש שעות וארבע מאות ושבעה וחמשים חלקים וששה ושלשים רגע לאחר המולד סימנם ט"ו ג' תנ"ז ל"ו ונמצאת נופלת ביום ששה עשר בניסן בת"ק וד' וארבעים חלקים וששה ושלשים רגעים ביום

וכן אתה מוצא בשנת חמשת אלפים ומאה ושש ושתים לבריאת עולם שהיא שנת שלש עשרה למחזור מאתים ושבעים ושנים שמולד ניסן של שנה ההיא עתיד ליפול בעשר שעות ושלש מאות ושנים ותשעים חלקים מלילי אחד בשבת ויום הגון הוא לראש חדש ניסן הוסף עליהן מרחק התקופה מן המולד נמצאת התקופה נופלת בשלש עשרה שעות ושמונה מאות ותשעה וארבעים חלקים וששה ושלשים רגעים מתחלת ליל ששה עשר בניסן סימנם י"ג תתמ"ט ל"ו שנמצאת תקופת טבת אוכלת ביום ההוא שעה אחת ושמונה מאות ותשעה וארבעים חלקים וששה ושלשים רגע ואעפ"כ אין מעברין את השנה והרי נתברר לך שפעמים שתקופת טבת נמשכת עד יום ששה עשר בניסן ואין מעברין את השנה. ונראה לנו לתרץ דהאי דשלח ליה רב הונא בר אבין לרבא כי חזית דמשכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן עברה להההיא שתא ולא תיחוש לה לאו למימרא דכי משכא עד מקצת יומא דשיתסר ונפלה תקופת ניסן ביומא דשיתסר דמעברין דהא קי"ל כר' יוסי דאמר גבי תקופת תשרי יום תקופה מתחיל דר' יהודה ור' יוסי הלכה כרבי יוסי והוא הדין לשאר תקופת וכיון דיום תקופה מתחיל אשתכח דכי נפלה תקופת ניסן בשיתסר על כרחך כוליה יומא מתקופה חדשה חשיב ואשתכח דאביב בתקופה חדשה קא הוי וכי קאמר רב הונא בר אבין דכי משכא תקופת טבת עד שיתסר בניסן מעברינן כגון דמשכא עד אורתא דשיתסר נגהי שיבסר דהוה ליה יומא דשיתסר התקופה ישנה והיינו טעמא דנקט עד שיתסר ולא קא נקיט עד שיבסר משום דקי"ל יום תקופה מתחיל דאי נקט דמשכא עד שיבסר הוה משמע דנפלה תקופת ניסן בתמניסר דהוה ליה כוליה יומא דשיבסר מתקופה ישנה אבל אי נפלה תקופת ניסן בשיבסר אין מעברין דיום תקופה מתחיל ואשתכח דיומא דשיבסר מתקופה חדשה הוא להכי נקט דמשכא עד שיתסר דמשמע דכי הוי כוליה יומא דשיתסר מתקופה ישנה אע"ג דנפלה תקופה חדשה בשיבסר מעברין והשתא צריכנא לברורי לך דלעולם לא משכא תקופת טבת עד סוף יומא דשיתסר בניסן כי היכי דתיסוק לן שמעתא אליבא דהילכתא ועיקר הא מילתא משום דהא ברירנא תקופת ניסן דשנת שש עשרה למחזור אינה רחוקה ממולד ניסן יתר מחמשה עשר יום ושלש שעות וארבע מאות ושבעה וחמשים חלקים וששה ושלשים רגע סימנם ט"ו ג' תנ"ז ל"ו לפיכך אי אפשר שתמשך תקופת טבת עד סופו של יום ששה עשר בניסן שהרי אי אפשר שתתרחק התקופה מן המולד חמשה עשר יום וארבע שעות שלימות כמו שביארנו ואם נפל המולד קודם חצות והוקבע ראש חדש ניסן בו ביום הרי תקופת ניסן נופלת ביום ששה עשר בניסן קודם תכלית עשר שעות ביום ויום תקופה מתחיל ואשתכח דכוליה יומא דשיתסר מתקופה חדשה הוא חשוב ואם נפל המולד

לאחר חצות הרי ראש חדש ניסן נדחה ליום שלאחריו וחזרה תקופה לאחוריה ונמצא תקופת ניסן נופלת בט"ו בניסן או בששה עשר ואיפרק קושין כהוגן:

מתני' סמיכת זקנים על ראש פר העדה ועריפת עגלה בשלשה לאו דוקא נקט עריפת העגלה דהא בזקני העיר ההיא בלחוד תלא רחמנא דכתב והורידו זקני העיר את העגלה וכתב נמי וכל זקני העיר ההיא יסמכו וגו' ותנן בסוטה בפרק עגלה ערופה (סוטה מ"ה:) נפטרו להן זקני ישראל והלכו להן וזקני אותה העיר מביאין עגלת בקר כו' עד ועורפין אותה בקופץ מאחוריה דאלמא עריפת העגלה לא בעיא זקני סנהדרי גדולה ואלו בגמ' מוכח לקמן דמיוחדין שבעדה בעינן אלא ה"ק עריפת העגלה היתה נעשית על פי שלשה מב"ד הגדול שהיו מודדין את הערים אשר סביבות החלל והעיר הקרובה אל החלל היו מחייבין אותה להביא עגלת בקר והאי עריפת העגלה דקתני חיוב עריפת העגלה הוא כדקתני בכולהו הנך דאונס ומפתה וכולה מתני' לאו בשעת תשלומין קא מיירי אלא אחיובא קא מיירי ולא מצית למימר דבעריפת העגלה ממש קאי והני שלשה וחמשה דקתני (לאו) [להו] מזקני העיר ההיא נינהו דא"כ כלהו זקני העיר בעינן דכתיב וכל זקני וגו' ותו דהא בגמרא מוכח לקמן דמסנהדרי גדולה נינהו דבין לר' יהודה בין לר' שמעון מיוחדין שבעדה בעינן ותו מדקא מייתי לה ראיה לפלוגתייהו מקראי דכתב גבי מדידה ש"מ גבי מדידה קאי ולאו גבי עריפה ממש. ובגמרא מפרש פלוגתא דר' שמעון ור' יהודה בין גבי סמיכת זקנים על ראש פר העדה בין גבי חיוב עריפת העגלה והיינו דאמרינן ת"ר וסמכו בפרשת פר העלם דבר של ציבור כתיב וסמכו זקני העדה את ידיהם על ראש הפר וגו' וקתני עלה וסמכו זקני יכול זקני השוק ת"ל עדה דהיינו סנהדרי דאלו ב"ד של שלשה לא מיקרי עדה אי עדה יכול קטני עדה דהיינו סנהדרי קטנה תלמוד לומר העדה המיוחדת דהיינו סנהדרי גדולה ואלו נאמר וסמכו העדה הייתי אומר עד דאיכא כולה עדה השתא דכתב זקני העדה ש"מ אפילו מקצתן וכמה הן וסמכו שנים זקני שנים ואין ב"ד שקול אין עושין ב"ד שקול שמא יפול מום בפר ויחלקו בדבר אם קבוע הוא ואם עובר הוא והדבר צריך הכרע לפיכך מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן חמשה דברי ר' יהודה רבי שמעון אומר זקני שנים אין בית דין שקול כו' דאלו וסמכו לגופיה צריך דאי כחב רחמנא זקני העדה את ידיהם על ראש הפר ותו לא הוה אמינא מאי על בסמוך כלומר בקרוב כדכתיב ועליו מטה מנשה והחונים עליו ולא צריך למסמך ידיה ממש כתב רחמנא וסמכו ור' יהודה משום סמיכה ממש לא איצטריך וסמכו דהוה ליה לקרא למכתב זקני העדה את ידיהם על ראש הפר כדאמרן ואנא גמירנא ראש ראש מעולה כתיב הכא על ראש הפר וכתיב התם וסמך ידו על ראש העולה מה להלן סמיכת

ידים ממש דהא כתיב וסמך אף כאן סמיכה ממש וסמכו למה לי שמע מינה למנינא ור' שמעון לא גמר ראש ראש מעולה כלומר דלא אגמריה רביה האי ג"ש וקי"ל דאדם דן ק"ו מעצמו ואין אדם דן ג"ש מעצמו:

תנא סמיכה וסמיכת זקנים בשלשה ואמרינן מאי סמיכה ומאי סמיכת זקנים א"ר יוחנן סמיכה מסמך סבי לקרות להם רבי אמר ליה אביי לרב יוסף מסמך סאבי מנלן דבעו סמיכה אילימא מדכתיב ויסמוך את ידיו עליו אי הכי תסגי בחד וכי תימא שאני משה דבמקום שבעים ואחד קאי כלומר שקול היה כנגד שבעים ואחד שבכל דור ודור שהרי כולם תלויין בו והוא תלוי במקום וכל דבריו לפי הדבור נאמרו אי הכי ליבעי שבעים ואחד כלומר מה נפשך אי בתר מניינא קאזלת תסגי בחד דהא משה חד הוה ואי בתר חשיבותא קאזלת ליבעי שבעים ואחד דהא משה במקום שבעים ואחד קאי ועלתה בקשיא. ובעא מיניה רב אחא בריה דרבא מרב אשי ידא ממש סמכי ליה או לא אמר ליה לאו ידא ממש סמכי ליה אלא סמכי ליה בשמא מאי היא דקרו ליה ר' ויהבו ליה רשותא למידן דיני קנסות בשלשה דאלו שאר דינין כגון הודאות והלואות בהדיוטות סגיא שלא תנעול דלת בפני לווין כדאמרינן בריש פרקין שאר דיני ממונות נמי דלית בהו נעילת דלת והוו ממונא עבדינן שליחותייהו והוא דהויא מילתא דשכיחא ואית בה חסרון כיס כדאסיקנא בפ' החובל. ומתמהי' וחד לא סמיך והא ר' יהודה בן בבא סמך חמשה זקנים כדבעינן למימר קמן ומפרקינן רבי יהודה בן בבא אחריני הוו בהדיה והאי דלא חשיב להו משום כבודו דרבי יהודה בן בבא:

דף יד.

מאי רבי יהודה בן בבא שפעם אחת גזרה מלכות הרשעה שמד שכל הסומך יהרג והנסמך יהרג ועיר שסומכין בה תחרב ותחומין שסומכין בהן יעקרו כלומר יעקרו סימנים שלהן מה עשה רבי יהודה בן בבא הלך וישב לו בין שני הרים גדולים שלא היה אפשר להן ליעקר שהיו מפסיקין בין שני תחומי שבת של שתי עיירות גדולות שהן אושא ושפרעה שאם היה סומך בתוך העיר היו מחריבין אותה וסמך שם ה' זקנים לא זזו משם עד שנעצו בו ג' מאות גלביות של ברזל והן חניתות ועשאוהו ככברה:

אמר ר' יהושע בן לוי אין סמיכה בחוצה לארץ. ודייקינן עלה מאי אין סמיכה אילימא דלא דייניגן דיני קנסות בחוצה לארץ והיינו דקאמר אין סמיכה דלא מהניא סמיכה בחוצה לארץ למידן דיני קנסות והתנן סנהדרין נוהגת כלומר תורת סנהדרין נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ דכל היכא דאיתינהו לסנהדרי יכלי למידן דיני נפשות ואין צריך

לומר דיני קנסות ודוקא כל זמן שהבית קיים וסנהדרי גדולה קבועה בלשכת הגזית כדבעינן לפרושא בדוכתי בס"ד. אלא מאי אין סמיכה דלא סמכינן בחוצה לארץ: ואמרינן פשיטא דהיכא דהוו סומכין בחוצה לארץ והנסמכין בארץ הא קא אמרינן דלא מצו סמכי להו דאין סמיכה בחוצה לארץ וכיון דאי הוו גבן בחוצה לארץ לא הוה מצינן למסמכינהו כ"ש היכא דליתינהו גבן אלא כי קא מיבעיא לן היכא דהוו סומכין בארץ והנסמכין בחו"ל מאי מי אמרינן סומכין עיקר ונסמכין בתרייהו גרירי ומצו סמכי להו או דילמא אידי ואידי בעינן בארץ וכיון דנסמכין בחוצה לארץ לא מצו סמכי. ואית דמפרשי דהכי קא מיבעיא ליה מי מהני כאלו איתנהו גבייהו בשעת סמיכה או דילמא כיון דליתינהו גבייהו בשעת סמיכה לא מהניא ליה. ולהאי פירושא כי היכי דמיבעיא ליה בשהיו נסמכין בחוצה לארץ הכי נמי תיבעי ליה בשהיו סומכין ביהודה ונסמכין בגליל אלא מדלא קא מיבעיא ליה אלא בדהוו נסמכין בחוצה לארץ שמע מינה כדפרשית. ופשיטנא מדרבי יוחנן דהוה בכי עליה דרב שמן דלא הוו גבייהו דליסמכיה אלמא סומכין בארץ ונסמכין בחוצה לארץ לא מצו סמכי להו:

רב חנינא ור' הושעיא הוה משתקד ר"י עלייהו למסמכינהו כמו כי שוקד אני על דברי לעשותו לא הוה מסתייעא מילתא שכשהיו אצלו לא היו שנים סמוכין מצויין אצלו להצטרף עמו כדי לסמכן הוה קא מצטער עלייהו אמרי ליה לא ליצטער מר מדבית עלי קאתו ואין זקנים נסמכין לבית עלי:

אמר ר' אלעזר לעולם הוי קבל וקיים כלומר הוי שפל והולך חשכים ותתקיים כלומר הרחק מן הרבנות שמקברת את בעליה וקבל לשון אפלה הוא כדמתרגמינן לילה קבלא:

כי סמכוה לר' זירא כו' היו משבחין אותו לפי מדותיו ככלה שיפה ביותר ואין צריכה לכחול עיניה ולא לטוח פניה במיני תמרוקין כי צהובין הן ואין צריכה לפרכס את שערה ואע"פ שלא עשתה אחת מכל אלו הרי היא יעלת חן כך ר' זירא אע"פ שהיה צנוע ולא היה מתנאה במלבושין נאין מידותיו מיפין אותו:

כי סמכונוהו לר' אמי ולר' אסי שרו להו הכי כל מדין מדין סמוכו לנא לא תסמוכו לנא לא מסרמסין שמסרסין את ההלכה ואין מפרשין את טעמה היטב ולא מסרמיטין שנודין ומטין מתוך הלכה זו לאחרת לפי שאין יודעין לסיים טעמה של ראשונה כראוי. ואמרי לה לא מחמיסין שחומסין את ההלכה ואינן מפרשין טעמה כראוי ולא מטורמסין יש אומרים מר כתרמוס. ויש לפרש לא מסרמסין משרי מסים כדכתיב וישימו עליו שרי מסים ולא מסרמיטין שרים שמטין את הדין ולא מחמיסין חמסנין שחומסין ממונן של בני אדם מטורמסין טורימסין. וכן ר' אבהו כשהיה הולך מישיבתו לבי קיסר לדבר על

עסקי צבור היו נשים גדולות שבבית קיסר יוצאות לקראתו ומענות לפניו כן נגרר עמו ומנהיג את לאומו נר המאיר לכל מאור חכמתו ברוך שהביאך לשלום ויש לפרש ברוך יהי רצון שיהא בואך לשלום:

פיסקא עריפת העגלה בשלשה. תנו רבנן ויצאו זקניך וגו' ר' יהודה דריש זקניך שנים ושופטיך שנים ואין עושין ב"ד שקול דאפשר דמיפלגי במדידת החלל מהיכא משחי ליה דהא איכא תנאי נמי דפליגי בהכי מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן חמשה ור' שמעון ושופטיך למנינא לא דריש מיבעי ליה למיוחדין שבשופטיך דהיינו סנהדרי גדולה וכי תימא ושופטיך כתיב ותרי אחרינו משמע לאו קושיא היא דהאי ושופטיך אזקניך קאי כלומר מאותן שהן זקניך ושופטיך ולעולם תרי בלחוד משמע ורבי יהודה גמר זקני מפר העדה מה להלן מיוחדין שבעדה דכתיב העדה אף כאן מיוחדין שבעדה ושופטיך למה לי אלא ושופטיך למנינא ורבי שמעון זקני זקני לא גמר ושופטיך למיוחדין שבשופטיך אלא מעתה וכו' הכי אשכחינן לה בנוסחא עתיקא והכי פירושא כיון דאפקיה ר' שמעון להאי ושופטיך למיוחדין שבשופטיך איצטריך למימר ור' יהודה דמיבעי ליה ושופטיך למנינא למיוחדין מנא ליה ופשטי' דר' יהודה נפקא ליה מג"ש דזקני זקני וכיון דנפקא מג"ש ושופטיך למה לי אלא על כרחך ושופטיך למנינא כדאמרן ור"ש מיבעי ליה ושופטיך למיוחדין זקני זקני לא גמר הילכך מיבעי ליה ושופטיך למיוחדין שבשופטיך ורבינו שלמה לא גרס הכי אלא ור"י גמר זקני זקני מוסמכו וכו' א"ה נגמרה לכולה מילתא מהתם ושופטיך למנינא ל"ל אלא וא"ו ושופטיך למנינא ור"ש וא"ו לא דריש כלומר לעולם לא גמיר ג"ש ואיצטריך שופטיך למיוחדים ואצטריך וא"ו לשופטיך למנינא ור' שמעון וא"ו לא דריש. ומקשינן אלא מעתה ויצאו שנים ומדדו שנים וחמש דאמרן לר' יהודה הרי כאן תשעה ולר' שמעון דליכא ליה מהתם אלא תלת הרי כאן שבעה ומפרקינן ההוא מיבעי ליה ויצאו הן ולא שלוחן ומדדו שאפי' נמצא בעליל לעיר שמפורסם לכל וברור לפי מראית העין שעיר זו קרובה אל החלל יתר מחברותיה מצוה לעסוק במדידה דאי לא תימא הכי ליכתוב קרא ויצאו וראו את העיר הקרובה וגו' ואנא אמינא היכא דברירא להו מילתא למראית העין סגיא להו בהכי והיכא דמספקא להו מילתא משחי להו ומדדו למה לי אלא לכדאמרן:

דף יד:

מתני' דקתני עריפת העגלה בלא מלך ובלא כ"ג דלאו כי האי תנא דתניא ר"א בן יעקב אומר וכו'. ואיבעיא לן רבי אליעזר בן יעקב מיבעי כולה סנהדרי או לא אמר רב יוסף תא

שמע מצאן אבית פאגי מצאן זקן ממרא לסנהדרין חוץ להר הבית למקום שבירושלים לפנים מחומת העיר ונקרא בית פאגי ונידון כירושלים לכל דבריו והמרה עליהן יכול תהא המראתו המראה לידון בחנק כדכתיב והאיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע אל הכהן וגו' ת"ל וקמת ועלית אל המקום וגו' מלמד שהמקום גורם שאם הורו לו (נ"א הודו) באותו מקום והמרה על אותה הוראה חייב אבל אם הורו לו במקום אחר והמרו על הוראתן פטור. ודייקינן מינה דנפיק כמה אילימא דנפוק מקצתן והמרה על דברי אותן שיצאו מאי אריא מקום גורם לו תיפוק לי דדילמא הנך דקיימי גואי כותיה סבירא להו וכי תימא דנפוק רובא דאי נמי מיפלגי הנך גואי עלייהו ארובא סמכינן וכי המרה עליהן איחיובי מיחייב כי סמכינן ארובא ומחייבינן ליה היכא דאיתא לכולה סנהדרי בהדי הדדי דאפליגו דכיון דשמעי רובא טעמא דהך מיעוטא ולא הדרי בהו סמכינן ארובא וכי המרה עליהן חייב אבל היכא דלא קיימי בהדי הדדי לא הויא הוראתן הוראה לחיוביה להאי דאיכא למימר דאי הוו הנך גואי הכא הוה אמרינן טעמא דהוא מסתבר להאי רובא דקיימי אבראי והוה הדרי בהו והכי אמרינן נמי בהוריות (ג':) גבי הורו ב"ד אי איתא לכולה סנהדרי הויא הוראה ואי לא לא הויא הוראה אלא ודאי על כרחך ליכא לאוקומה אלא כגון דנפוק כולהו והמרה עליהן. דנפוק למאן אילימא לדבר הרשות שרך אגן הסהר אל יחסר המזג כתיב ודרשינן באחד דיני ממונות אל יחסר המזג שאם נצרך אחד מהן לצאת אם נשארו שם עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא. אלא פשיטא לדבר מצוה היכי דמי למדידת העגלה ורבי אליעזר בן יעקב הוא דבעי כולה סנהדרי דאי אמרת דרבי אליעזר בן יעקב לא בעי כולה סנהדרי הא מני לא רבי אליעזר בן יעקב ולא רבנן:

אמר ליה אביי לעולם דנפקי לדבר מצוה ולאו למדידת החלל אלא להוסיף על העיר ועל העזרות על העיר לקדש את התוספת לאכילת קדשים קלים ועל העזרות לאכילת קדשי קדשים ושלא יהא טמא נכנס לשם וצריכין לצאת ולתחם על איזה מקום יהיו מוסיפין. וי"א לפי שצריכין לקדש בשתי תודות ובשיר ב"ד מהלכין ושתי תודות מהלכות וכל ישראל אחריהם כדאיתא בשבועות בפ' ידיעת הטומאה (טו:) תניא כוותיה דרב יוסף דאיכא תנא דבעי כולה סנהדרי למדידת העגלה מצאן אבית פאגי והמרה עליהן כגון שיצאו למדידה שצריכה לעריפת העגלה וכו':

פיסקא החליצה והמיאונין קטנה שהשיאתה אמה או אחיה לדעתה שיוצאה בלא גט ומדאורייתא כל זמן שלא גדלה תחתיו אפי' מיאון לא בעיא דאין קדושי קטנה כלום אלא א"כ קיבל בה אביה קידושין כדכתיב את בתי נתתי לאיש הזה והתקינו רבנן דתיבעי

מיאון והיינו טעמא דאצרכוה שלשה דכל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון. נטע רבעי דכתיב ובשנה הרביעית יהיה כל פריו קדש הלולים ואם בא לחללו על המעות צריך שלשה ואעפ"י שדמיו ידועים מ"ט קדש כתיב בה והקדש בשלשה ואיידי דדמי למעשר שני שנאכל לבעלים בירושלים תנא ליה בהדי'. ומעשר שני שאין דמיו ידועים כדמפרש בגמרא בשלשה שכיון שאין לו שער בשוק צריך שלשה לשומו אבל אם היו דמיו ידועים אינו צריך דלאו קדש כתיב ביה אלא אם גאול יגאל איש ממעשרו דמשמע בינו לבין עצמו. ואית דמפרשי דהאי אין דמיו ידועין אתרווייהו קאי לא שנא אמעשר שני ולא שנא אנטע רבעי ולא מסתבר. חדא דכולהו נוסחי שאין דמיו ידועין כתיב בהו ואי אמרת אתרווייהו קאי שאין דמיהן ידועין מיבעי ליה ותוב דהא מתנייתא דמייתי להו בגמרא דאיירי בשאין דמיו ידועים גבי מעשר בלחוד קא מיירי וש"מ כדפרשי'. פדיון ההקדשות בשלשה שמאין. הערכין המטלטלין כדבעינן למימר לקמן בשלשה. ר' יהודה אומר ואחד מהן כהן דכהן כתוב בפרשה. בקרקעות של הקדש תשעה ישראל וכהן אחד כדמפרש לקמן. ואדם שנתחייב לתת דמי עצמו להקדש כיוצא בקרקעות שצריך תשעה וכהן לשמאו כעבד:

תנו רבנן איזהו מעשר שני שאין דמיו ידועין פירות שהרקיבו וכו' פשוטה היא. תנו רבנן מעשר שני שאין דמיו ידועין פודין אותו בשלשה לקוחות שרצו לקנותו זה אומר בכך וכך וזה אומר בכך שמתוך שכל אחד מהן מוסיף על עילויו של חבירו אין המעשר מתאונה אבל לא בשלשה שאינן לקוחות דכיון דפסיד ולא זבני ליה אלא מיעוטא דאינשי ואינהו דלא צריכי ליה גרעי דמייהו טפי באפייהו ושימי ליה בפחות מכדי שויו. אפי' אחד מהן גר ורוצה לקנותו ואפילו אחד מהן בעלים ורוצה לפדותו. ואית דמפרשי שלשה לקוחות סוחרין בקיאין בשומא. ולאו מילתא היא דאם כן שלשה בקיאין מיבעיא ליה. ותוב מדקא מיבעיא ליה לר' ירמיה שלשתן מטילין לתוך כיס אחד מהו ותניא איש ושתי נשיו פודין מעשר שני ש"מ דטעמא דשלשה לקוחות לפי שכל אחד מוסיף על עילויו של חבירו הוא ומשום הכי כי הוו שלשתן מטילין לתוך כיס אחד חיישי' דילמא עבדי קנוניא ומסכמי כולהו לחדא דעתא ושימי ליה בפחות דאי אמרת סוחרין בקיאין בשומא אטו משום דשלשתן מטילין לתוך כיס אחד איפסילו להן. דבעי רבי ירמיה שלשתן מטילין לתוך כיס אחד מהו מי חיישינן לקנוניא דילמא מסכמי כולהו לחדא דעתא ולא מטפי חד מינייהו אעילויא דחבריה או דילמא כיון דאי בעו בעלים למשקלה בהנהו דמי שקלי לה כדמפרש בערכין (כ"ז) טפויי מטפו כי היכי דליקשי להו לבעלים למשקלה בהנהו דמי יתירי. ואתינן למפשטה מיהא איש ושתי נשיו פודין מעשר שני של אחרים

ואעפ"י שכולן מטילין לתוך כיס אחד. ודחינן וממאי דבשכולן ניזונות מבעל ועושות לבעל עסקי' דומיא דשלשתן מטילין לתוך כיס אחד דילמא שאין ניזונות מבעל ועושות לעצמן עסקי' כדאמרינן (כתובות נ"ח:) יכולה אשה שתאמר לבעלה איני ניזונת ואיני עושה כגון רב פפא ובת אבא סוראה שהיתה נזונת משל עצמה ועושה לעצמה ואתתיה דרב פפא הויא כדאמרינן בפ' אלו נערות אמר רב פפא אמרה לי בת אבא סוראה וכו':

פיסקא ההקדשות בשלשה. מתני' דלא כר' אליעזר בן יעקב דאמר אפילו צינורא ומאי ניהו מזלג של הקדש צריכה עשרה בני אדם לפדותה ומתני' לא קא מצריך במטלטלין של הקדש טפי משלשה. אמר ליה רב פפא לאביי בשלמא לרבי אליעזר בן יעקב דמצריך עשרה בכולהו טעמא כדשמואל דאמר עשרה כהנים כתובין בפרשה ואלו הן שלשה בערכי אדם ושלשה במקדיש בהמה טהורה או טמאה וארבעה במקדיש בית או שדה הרי כאן עשרה דאלו לכהן תהיה אחוזתו לאו ממנינא הוא דלאו בשומא כתיב אלא כי חשבינן הנך דכתיבי גבי שומא כגון והעריכו הכהן וחשב לו הכהן וכיוצא בהן וקסבר רבי אליעזר בן יעקב דלמד תחתון מעליון ועליון מתחתון וליבעו כולהו עשרה אלא לת"ק ג' במטלטלין מנא ליה אילימא משום דג' כהנים כתיבי במקדיש בהמה וכל המטלטלין כיוצא בהן אלמא קסבר לא ילפי' מהדדי אי הכי קרקעות דכתיב בהו ד' בלחוד תסגי להו בארבעה ואלמה תנן בקרקעות תשעה וכהן אלא קרקעות אמאי בעו עשרה ואף על גב דסבירא ליה דלא ילפי מהדדי משום דבהנך ארבעה כהנים דכתיבי גבי קרקעות שלמי להו עשרה כהנים מרישא דפרשת ערכין ועד התם אי הכי הקדשות דשלמי בהו שיתא כהנים מרישא דפרשת ערכין ועד התם ליבעו שיתא ועלתה בקשיא:

פיסקא הערכין המטלטלין בשלשה. מאי ערכין המטלטלין אמר רב גידל אמר רב באומר ערך כלי זה עלי שנותן דמיו מ"ט אדם יודע שאין ערך קצוב אלא לאדם שנותן לפי שניו כדכתיב בקראי מבן חדש ועד בן ששים אבל לכלי אין ערך וזה שאומר ערך כלי זה עלי יודע היה שאין ערך קצוב לכלי וגמר ואמר לשום דמים שאין אדם מוציא דבריו כבטלה לפיכך צריך שלשה שמאין לשום את הכלי כדי שיתן דמיו להקדש:

דף טו.

ומתמהינן האי ערכין המטלטלין דמשמע שהערכין עצמן הן מטלטלין ערכין של מטלטלין מיבעי ליה ומשני תני ערכין של מטלטלין:

ורב חסדא אמר אבימי במתפיס מטלטלין לערכו כגון שאמר ערכו עליו והיו לפניו מטלטלין ואמר הרי אלו כערכי שהרי חלה עליהן קדושה ואם בא לפדותו צריך ג'.

ומתמהינן האי ערכין המטלטלין מטלטלין של ערכין מיבעי ליה דמשמע שהמטלטלין נופלין לערכין ומשני תני מטלטלין של ערכין:

רבי אבהו אמר באומר ערכי עלי ואינו פורע בא כהן לגבות הימנו מטלטלין כדי ערכו צריך ג' לשומן כדבעינן למימר קמן בא לגבות קרקעות בעשרה והכי קאמר הערכין והן ערך אדם אם מטלטלין בג' כלומר אם גבו בשבילו מטלטלין בשלשה ואם קרקעות ט' וכהן ושומת אדם כיוצא בקרקעות. מקשי ליה רב אחא מדפתי לרבינא בשלמא לאפוקי מהקדש כהן הבא לפדות מטלטלין של הקדש וכדרב חסדא בעינן ג' דהא קראי בדקאתי לאפוקי מהקדש קא מיירי כגון דקאתי למפרק מטלטלין או קרקעות של הקדש אלא עיולי להקדש כדרב גידל ורבי אבהו ג' למה לי אמר ליה סברא הוא מה לי אפוקי מה לי עיולי אפוקי מאי טעמא חצריך רחמנא ג' דילמא טעו ומפקי מיניה דהקדש שלא כדין עיולי נמי דילמא טעו ונשמי להו למטלטלין ביתר משוין הדר הו"ל אפוקי מהקדש דהא קא גבי להו הקדש ביתר משוין והוא הדין לטעמיה דרב גידל דמוקים לה באומר ערך כלי זה עלי שנותן דמיו צריך ג' שמאין כדי שלא יטעו וישומו אותו בפחות משויו ומפסיד הקדש:

רבי יהודה אומר אחד מהן כהן אמר ליה רב פפא לאביי בשלמא לר' יהודה היינו דכתב כהן בכולם למדרש חד לגופיה ואינך הוו מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות דאפילו תרי ישראל וחד כהן אלא לרבנן דלא בעו כהן כלל לישנא דכהן ל"ל למכתביה כלל וסלקא בקשיא:

ובקרקעות תשעה וכהן מנא הני מילי אמר שמואל עשרה כהנים כתובים בפרשה חד כדפרישנא ומשמעי כולהו למיעוטי כלומר כהן ולא ישראל חד לגופיה דליבעי חד כהן דוקא ואינך הוי מיעוט אחר מיעוט דהא אימעיט ליה ישראל מכהן קמא הנך מיעוטי למה לי אם אינן ענין למעט תנם ענין לרבות דאפילו תשעה ישראל ואחד כהן. מתקיף לה רב הונא בריה דרב נתן אימא חמשה כהנים וחמשה ישראלים דקמא לגופיה כדאמרן ולמעוטי ישראלים ושני הוה ליה מיעוט אחר מיעוט לרבויי ישראלים וכיון דשני הוה מיעוט אחר מיעוט מיעוטא דג' למה לי על כרחך ג' לגופיה אצטריך דלהוי כהן דוקא ולמעוטי ישראל ורביעי הוה ליה מיעוט אחר מיעוט דאתרבי ליה ישראל תנינן וכן כולהו חד הוי דוקא וחד הוי מיעוט אחר מיעוט דלהוו להו חמשה כהנים וחמשה ישראלים ועלתה בקשיא:

פיסקא ואדם כיוצא בהן מדקתני אדם ולא קתני עבד ש"מ בבן חורין קא מיירי ומשום הכי מתמהי' אדם מי קדוש דצריכי עשרה למישימיה א"ר אבהו באומר דמי עלי דשמין

אותו כעבד ועבד איתקש לקרקעות דכתיב בהו והתנחלתם אותם וגו' לרשת אחזה וכיון דאיתקש לקרקעות בעי ט' וכהן כקרקעות דאלו באומר ערכי עלי לא צריך עשרה דהא מקץ קיץ ערכיה ולא צריך למישמי לגופיה בי עשרה.

בעי רבי אבון שערו העומד ליגזז כגון שהכביד שערו וראוי להקל והקדישו ובא לפדותו בשויו בכמה כגזוז דמי ובג' כשאר מטלטלין או דילמא כמחובר דמי ובעשרה ופשיטנא מיהא המקדיש את עבדו אין מועלין ואפילו בשערו דעבד איתקש לקרקעות ואין מעילה בקרקעות ובמסכת מעילה (י"ח:) גמר חטא חטא מתרומה בפרק הנהנה רשב"ג אומר מועלין בשערו וקי"ל דבשערו העומד ליגזז פליגי ת"ק סבר לאו כגזוז דמי והוה ליה כי גופיה דעבדא ועבדא איתקש לקרקע לפיכך אין מועלין בו ורשב"ג סבר כגזוז דמי והוה ליה כשאר מטלטלין לפיכך מועלין בשערו ש"מ לת"ק דאמר שערו העומד ליגזז לאו כגזוז דמי בעי עשרה לרשב"ג דסבר כגזוז דמי סגיא ליה בשלשה. וסברינן לאוקומי הני תנאי כי הני תנאי דתנן ר"מ אומר יש דברים שהן כקרקע שהרי אינן מטלטלין ואין דינן כקרקע ואין חכמים מודים לו כיצד עשר גפנים טעונות מסרתי לך לשמור ופשעת בהן או שבצרתם לעצמך והלה אומר לא מסרת אלא חמש ר"מ מחייב שבועה על השאר לפי שהודה במקצת דכתיב כי הוא זה ודרשינן ליה בפרק שבועות הדיינין (שבועות ל"ט:) להודאה במקצת טענה וחכמים אומרים כל המחובר לקרקע הרי הוא כקרקע ואין נשבעים על הקרקעות דהא אימעיטו להו בכלל ופרט וכלל בפרק שבועות הדיינין (שבועות מ"ג.) ובדוכתה וא"ר יוסי ברבי חנינא בענבים העומדות ליבצר עסקינן ר' מאיר סבר כבצורות דמיין והוו להן מטלטלין ונשבעין עליהן ורבנן סברי לאו כבצורות דמיין והוו להו כקרקע ואין נשבעין על הקרקעות וסברי' לאוקומי ר' מאיר דאמר כל העומד ליבצר כבצור דמי כרשב"ג דאמר שערו העומד ליגזז כגזוז דמי רבנן כת"ק דרשב"ג. ודחינן ת"ק דרשב"ג אפילו תימא ר' מאיר היא התם גבי ענבים העומדות ליבצר במה דשבקת להו מכחש כחשי שכיון שנתבשלו כל צרכן שוב אינן מוסיפין אלא הרוח חוזר ושואבת לחלוחיתן ומשום הכי חשיב להו ר' מאיר כבצורות הכא גבי שערו משבח שבח שהרי הולך וגדל ולענין צורך השער לאו עומד ליגזז הוא והאי דינא דענבים העומדות ליבצר כבר ברירנא ליה בדוכתיה במס' שבועות בירור יפה:

מתני' הרובע והנרבע בעשרים ושלשה. רובע שור שרבע את האשה והנרבע אשה שנרבעה לשור. ובגמרא יליף להו מקראי:

ואמרינן קא פסיק ותני רובע לא שנא רובע את הזכר ולא שנא רובע נקבה כולהו בעשרים ושלשה בשלמא רובע נקבה דכתיב והרגת את האשה ואת הבהמה ואיתקש

בהמה לאשה מה אשה בעשרים ושלשה דדיני נפשות דבעו עשרים ושלשה נפקי לקמן מקראי אף בהמה בעשרים ושלשה אלא רובע זכר מנא לן דהוי בעשרים ושלשה ופשיט' דכתיב כל שוכב עם בהמה מות יומת ומהאי קרא נפקא לן בפרק ארבע מיתות לרובע זכר לחיוביה מיתה אם אינו ענין לשוכב ממש דהיינו אדם הבא על הבהמה שהרי נאמר איש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת תנהו ענין לנשכב לבהמה וה"ק קרא כל שוכב עם בהמה להרבע לה מות יומת ואפקיה רחמנא לנשכב בלשון שוכב לאקושי לשוכב לומר לך מה שוכב הוא ובהמתו בעשרים ושלשה דכתיב ואיש אשר יתן שכבתו בבהמה מות יומת ואת הבהמה תהרוגו מקיש בהמה לאיש אף נשכב לבהמה הוא ובהמתו בעשרים ושלשה:

פיסקא שור הנסקל שהמית את האדם דכתיב ביה השור יסקל בכ' ושלשה שנאמר השור יסקל וגם בעליו אם עשה כן יומת כמיתת הבעלים כך מיתת השור מה מיתת הבעלים שהרגו את האדם בכ"ג אף מיתת השור שהרג את האדם בכ"ג. אמר ליה אביי לרבה ממאי דהאי וגם בעליו יומת לאקושי מיתת השור למיתת הבעלים הוא דאתא אימא לקטלא ממש הוא דאתא דהיכא דמיקטל תוריה מיקטל איהו בהדי תוריה ומפרקינן אם כן ליכתוב רחמנא וגם בעליו ולישתוק יומת למה לי שמע מינה כי איצטריך למיכתב מיתה גבי בעלים לאקושי מיתת השור למיתת בעלים הוא דאיצטריך. ומקשי' דילמא לעולם לקטלא ממש ודקא קשיא לך לכתוב רחמנא וגם בעליו ולישתוק אי כתב הכי הוה אמינא בסקילה דהא וגם בעליו לחודיה מוסיף על ענין ראשון לכל מילי הוה משמע כתב רחמנא יומת במיתה האמורה בתורה סתם דהיינו חנק:

דף טו:

ומתמהינן אקושיין היכי הוה ס"ד למימר הכי ס"ד קטל איהו בסייף קטל ממוניה ניחייביה לדיליה בסקילה שהיא חמורה מכולן שהרי נתנה לעובד ע"ז אלא ודאי ש"מ בלא יומת נמי לא הוה ס"ד לחיוביה סקילה ואם כן יומת על כרחך להיקשא דמיתת השור למיתת הבעלים הוא דאתא. ומקשינן דילמא לעולם לקטלא ממש ודקאמרת יומת למה לי אי לאו יומת הוה אמינא מיתתו בסייף דהא ליכא לחיובי סקילה כדאמרן וכיון דאפיקתיה מסקילה אוקמיה אסייף בי דיניה כתב רחמנא יומת סתם לאפוקי מסייף. הניחא למאן דאמר חנק חמור מסייף ליכא למימר דלאפוקיה מסייף לחנק הוא דאתא משום דקשיא לן קטל איהו בסייף הקל קטל ממוניה ליחייביה חנק דחמור טפי ועל כרחין להיקשא הוא דאתא אלא למאן דאמר חנק קל מסייף הא ודאי איכא לאקשויי

דילמא לעולם קטלא ממש ואצטריך יומת לאפוקיה מסייף החמור לחנק הקל. ומפרקינן לא סלקא דעתך למימר דלקטלא ממש הוא דאתא דכתיב אם כופר יושת עליו ואי ס"ד בר קטלא הוא היכי שקלינן מיניה כופר ופטרינן ליה והא כתיב לא תקחו כופר לנפש רוצח ומקשינן אדרבא משום הך קרא גופיה דכתב גבי רוצח גופיה דלא תקחו כופר אצטריך למיכתב הכא גבי ממוניה אם כופר יושת עליו דלא תימא לא תקחו כופר כתיב ואפילו קטל תוריה נמי לא מצי פריק נפשיה הילכך כתב רחמנא אם כופר יושת עליו לאשמועינן דהיכא דקטל איהו לא תסגי ליה בממונא אלא בקטלא והיכא דקטל ממונא לפרוק נפשיה בממונא אלא אמר חזקיה כו' דלאו מיומת שמעינן לה אלא מקרא אחרינא שמעינן לה מות יומת המכה רוצח הוא על רציחתו אתה הורגו ואי אתה הורגו על רציחת שורו וא"כ וגם בעליו יומת למה לי על כרחך להיקשא הוא דאתא:

איבעיא להו שור סיני אלו קרב להר בעוד שהשכינה שם דכתיב ביה אם בהמה אם איש לא יחיה בכמה היה נידון והיינו טעמא דלא קא מתמהינן הכא שור סיני מאי דהוה הוה כדאקשינן בכתובות (ג'.) קודם תקנת עזרא מאי דהוה הוה משום דהתם קא מדחי לפרושי מילתא דלא איירי בה קרא וכיון דקרא לא איירי בה אנן למה לי למיבעא בתרה אי למיגמר לא צריכנא ליה דמאי דהוה הוה אי לפרושי קרא הא לא צריך אבל הכא דאשמועינן קרא דמיחייב קטלא איבעיא לן בכמה הוה כי היכי לפרושי קרא ולמידע היכי הוה מילתא. ת"ש אם בהמה אם איש לא יחיה מה איש בעשרים ושלשה שהרי הוקבעו סנהדראות קודם לכן על העם דכתיב ויבחר משה אנשי חיל וגו' ופשיטא ליה לתנא דכי קבע משה סנהדרי מידע הוה ידע כמה צריך לדיני ממונות וכמה צריך לדיני נפשות. אף בהמה בעשרים ושלשה:

פיסקא הארי והזאב כו' שהמיתו את האדם שחייבין סקילה כדתנן בפרק שור שנגח את הפרה (בבא קמא נ"ד:) אחד השור ואחד כל הבהמה כו' מיתתן בעשרים ושלשה ר' אליעזר אומר כל הקודם להרגן זכה. אמר רבי שמעון בן לקיש והוא שהמיתו את האדם בההיא קאמר רבי אליעזר כל הקודם להרגן זכה ואמילי דת"ק קאי דאיירי כשהמיתו אבל לא המיתו לא קטלינן להו אלמא קסבר יש להן תרבות כלומר אפשר לגדלן וללמדן שלא יזיקו ולפיכך מותר לגדלן דלא קרינא בהו לא תשים דמים בביתך וכיון דמותר לגדלן הרי יש להן בעלים ולאו הפקר נינהו ואסור להרגן מפני הפסד בעלים אבל אם המיתו קטלינן להו לסלוקי היזיקא ולאו מדינא דשור שהמית את האדם דא"כ לר' אליעזר ליבעי עשרים ושלשה ולא מצית למימר טעמא דלא בעו עשרים ושלשה לר' אליעזר דכיון שהמיתו הוכיח סופן על תחילתן שלא היו אלו בני תרבות ואין צריכין לדונן כמו שפירש רבינו

שלמה ז"ל דהא תינח הארי והדוב ושאר חיות דרגילי לאזוקי איכא למימר דכי המיתו איגלאי מילתא דלאו בני תרבות נינהו אלא שאר בהמה וחיה דהוו בני תרבות לכ"ע כגון כשבים ועזים וסוסים ופרדים וחמורים דס"ל לר' אליעזר דכי המיתו כל הקודם להרגן זכה כדקתני בברייתא בהדיא רבי אליעזר אומר שור שהמית מיתתו בעשרים ושלשה שאר בהמה וחיה שהמיתו כל הקודם להרגן זכה לשמים מאי טעמיה דר' אליעזר מי איכא למימר דסבירא ליה דליכא בהמה דהויא תרבות אלא שור אלא ודאי על כרחך טעמא דרבי אליעזר גבי שאר בהמה וחיה לאו משום דאיגלאי מילתא דהני לאו בני תרבות נינהו אלא לעולם בני תרבות נינהו ויש להם בעלים ואפ"ה כיון שהמיתו קטלינן להו לסלוקי היזיקא מדרבי נתן (ב"ק ט"ו:) אי נמי מדכתיב ובערת הרע מקרבך ות"ק ורבי אליעזר בהא פליגו ת"ק יליף שור שור משבת דכתיב ביה לכל בהמתך ור"א לא יליף שור שור משבת הילכך שור דכתב ביה רחמנא קרא לאקושיה לבעלים צריך עשרים ושלשה שאר בהמה וחיה לא בעו עשרים ושלשה ורבי יוחנן אמר אע"פ שלא המיתו קאמר רבי אליעזר כל הקודם להרגן זכה דשמעיה לתנא קמא דקאמר כשהמיתו מיתתו בעשרים ושלשה וקאמר ליה רבי אליעזר אומר אני אפילו לא המיתו כל הקודם להרגן זכה דאין להן תרבות ואסור לגדלן לפיכך אין שם בעלים עליהם והוו להו הפקר הילכך כל הקודם להרגן זכה:

תנן רבי אליעזר אומר כל הקודם להרגן זכה בשלמא לר' יוחנן דמוקים לה בשלא המיתו מאי זכה זכה לעורן דלאו איסורי הנאה נינהו שהרי לא המיתו זכה לעורן דהפקר נינהו דהא אין להם בעלים אלא לריש לקיש דמוקים לה בשהמיתו כיון דהמיתו ואמר ר' אליעזר דאין צריך לדונן בעשרים ושלשה אלא קטלינן להו משום דכתיב ובערת הרע מקרבך מכי קטלי הוו להו כמאן דגמר דינייהו ואסירי בהנאה דכי לא יליף רבי אליעזר שאר בהמות משור הני מילי לקולא לאצריכונהו עשרים ושלשה אבל לחומרא למיסרינהו בהנאה משעת גמר דין יליף בקל וחומר ומה שור שהקל עליו הכתוב לדונו בעשרים ושלשה כיון שנגמר דינו אסור בהנאה דכתיב סקול יסקל וגו' ממשמע שנאמר סקול יסקל איני יודע שהוא נבלה ונבלה אסורה באכילה אלא בא הכתוב ללמדך שאם שחטו לאחר שנגמר דינו לסקילה אסור ואין לי אלא באכילה בהנאה מנין אמר קרא את בשרו לרבות את הטפל לבשרו ומאי נינהו עורו (ב"ק מ"א.) ואיכא דנפקא ליה התם מדכתיב ובעל השור נקי נקי מנכסים והרי אתה דן משור ומה שור שהקל עליו הכתוב שלא לדונו אלא בעשרים ושלשה אסור בהנאה שאר בהמה וחיה שהחמיר עליהן הכתוב שכל הקודם להרגן זכה אינו דין שיהו אסורין בהנאה והרי אתברר לך דעל כרחך שאר

בהמה וחיה שהמיתו לדברי הכל אסורין בהנאה משנגמר דינן להריגה ואי אמרת דרבי אליעזר כי קאמר כל הקודם להרגן זכה בשהמיתו בלחוד קאמר מכיון שהמיתו הוו להו כמאן דנגמר דינן להריגה ונאסרו בהנאה וא"כ מאי זכה. ומפרקינן דהאי זכה לאו נשתכר ממון הוא אלא זכה לשמים שבער את הרע מן העולם. תניא כדריש לקיש כו' כדפרישית דת"ק יליף שור שור משבת ורבי אליעזר לא יליף שור שור משבת:

פיסקא דמתני' ר' עקיבא אומר מיתתן בעשרים ושלשה ודייקי' ר' עקיבא היינו ת"ק ומפרקינן איכא בינייהו נחש לת"ק נחש נמי בעשרים ושלשה כדקתני למתני' בהדיא ור' עקיבא דלא מפרש מידי בהדיא אלא קאמר מיתתן בעשרים ושלשה כדקתני במתני' דלא מפרש אלא קאמר בעשרים ושלשה איכא למימר דלאו אכולהו קאי אלא אמקצתייהו ומאי מעיט נחש דחמור מכולן דלא ליבעי עשרים ושלשה כדאמרינן בב"ק דברי הכל נחש לעולם אסור:

מתני' אין דנין לא את רובו של שבט כדבעינן למימר קמן ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול אלא בב"ד של שבעים ואחד ובגמרא מפרש מנלן. אין מוציאין למלחמת הרשות שאינה לכבוש את ארץ ישראל ולא להגן על עצמן אלא לרשת משכנות לא להם אלא עפ"י ב"ד של שבעים ואחד ואין מוסיפין על העיר ירושלים לקדש את התוספת בקדושת העיר שאוכלין בה מעשר שני וקדשים קלים ועל העזרות לאכול שם קדשי הקדשים כדפרישנא לעיל אלא עפ"י ב"ד של שבעים ואחד ובגמרא מפרש מנא לן. ואין עושין סנהדראות של עשרים ושלשה לשבטים אלא בב"ד של שבעים ואחד לא שצריכין לצאת להושיבן אלא שהשבט וסנהדרין הולך אצל ב"ד הגדול שבירושלים והן ממנין אליהן סנהדרין והולכין להן וי"א שצריכין ב"ד הגדול שבלשכת הגזית לצאת ולהושיבן ואינו נראה. אין עושין עיר הנדחת בספר עיר העומדת על הגבול ואין אחרת מפסקת בינו ובין ארץ העמים. ולא של עיר הנדחת כו' ובגמרא מפרש טעמא דכולהו:

ודייקינן בגמרא האי שבט דחטא במאי אילימא שבט שחלל את השבת במזיד ובהתראה אימור דפליג רחמנא בין יחידין למרובין דהיחידים סגיא להו בכ"ג ומרובים ליבעו שבעים ואחד הני מילי לענין ע"ז כדכתיב והוצאת את האיש ההוא וגו' לשעריך איש ואשה אתה מוציא לשעריך ואי אתה מוציא את העיר כולה לשעריך בשאר מצות מי פליג רחמנא אלא בשבט שהודח למימרא דשבט שלם שהודח כמרובין דעיר הנדחת דיינינן ליה ולא כיחידים למאי נפקא מינה למיבעי סנהדרי גדולה ובסייף כמאן לא כר' יאשיה ולא כר' יונתן דתניא עד כמה עושין עיר הנדחת מעשרה ועד מאה דברי ר' יאשיה דבציר מעשרה לא מקרו עיר וטפי ממאה נפקי להו מתורת עיר והוו להו צבור ובצבור

לא אשמועינן קרא דלהוי בסייף הילכך כל חד מינייהו נידון בפני עצמו כיחיד ובסקילה רבי יונתן אומר ממאה ועד רובו של שבט ולא עד בכלל דכ"ע מיהת שבט שלם לא דייני' ליה כמרובין דעיר הנדחת וכי היכי דלענין קטלא כיחיד דמי לענין דיניה נמי כיחידי דמי ובעשרים ושלשה ואוקמה רב מתנה בנשיא שבט שחטא באחד מכל המצות לאו מי אמר קרא כל הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול יביאו אליך דאלמא בעי שבעים ואחד דהא משה במקום ע"א קאי ה"נ גבי נשיא שבט דבריו של גדול קרינא ביה. עולא א"ר אלעזר בבאין שבטים על עסקי נחלות וכתחילתה של ארץ ישראל כלומר כחלוקה כך דינה ודחינן אי מה להלן בקלפי כו' כדמפרש ביש נוחלין ואידחא לה. ואתא רבינא ופריק פירוקא אחרינא. לעולם שבט שלם שהודח ודקא קשיא לך כרבים דייניין ליה אין אע"ג דמיתתן בסקילה כיחיד כרבים דייניין ליה בע"א דמכדי עיר הנדחת גופה מנא לן דבעיא ע"א דכתיב והוצאת וגו' ה"נ כו' והיינו דקא אמרינן לאו מי אמר רבי חמא וכו' לקמן גבי עיר הנדחת דבעיא שבעים ואחד איש ואשה אתה מוציא לשעריך לב"ד שבעיר והיינו סנהדרי קטנה ה"נ וכו'. ור' יאשיה ור' יונתן כי איירי לענין קטלא איירי דכי הוו טפי משיעור עיר הנדחת דייניין להו בסקילה אבל לענין דינא דכ"ע לא פליגי דכמה דהוו טפי כרבים דייניין להו בע"א דכל שכן דאיכא למעטונהו ממשמעותא דאיש ואשה:

דף טז.

פיסקא ולא את נביא השקר וכו' מנא הני מילי אמר ר' יוסי בר' חנינא אתיא הזדה הזדה מזקן ממרא כתיב בזקן ממרא ואיש אשר יעשה בזדון לבלתי שמוע וגו' וכתיב בנביא השקר אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי וגו' מה להלן בזקן ממרא אינו נהרג אלא א"כ המרה על ב"ד של ע"א דכתיב וקמת ועלית אל המקום וגו' אף נביא השקר אינו נהרג אלא בב"ד של ע"א.

ומתמהינן והא הזדה דזקן ממרא כי כתיבא בקטלא כתיבא דכתיב ביה בקרא ומת האיש ההוא וקטלא דידיה בעשרים ושלשה הוא כשאר יחידים שחייבין מיתות ואי גמיר הזדה הזדה מינה אדרבא הוי בעשרים ושלשה אלא אמר ריש לקיש גמר דבר דבר מהמראתו דזקן ממרא כתיב בהמראת זקן ממרא ועשית על פי הדבר וכתיב בקטליה דנביא השקר אך הנביא אשר יזיד לדבר דבר בשמי וגו' מה המראת זקן ממרא בע"א אף מיתתו של של נביא השקר בע"א. ודייקינן ונהדר זקן ממרא ונגמר הזדה הזדה מקטליה דנביא השקר ולהוי קטליה דזקן ממרא בע"א ואלמה לא תנן ולא את זקן ממרא אלא בב"ד של ע"א. ומהדרינן דבר דבר גמיר הזדה הזדה לא גמיר. אית דמפרשי דהאי תנא הך גזרה שוה

דבר דבר הוה גמר מרביה אבל הך דהזדה לא הוה גמיר מרביה ואדם דן ק"ו מעצמו ואין אדם דן ג"ש מעצמו אלא אם כן קבלה מרבו הלכה למשה מסיני דאיכא למימר דקרא למילתא אחריתי אתאי ויש לנו לפרש דבר דבר גמיר דדמי להדדי הזדה הזדה לא גמיר דלא דמו אהדדי דהתם כתיב אשר יזיד והכא כתיב אשר יעשה בזדון. וכי תימא ליגמר מזדון דכתיב בנביא השקר בזדון דברו הנביא מהתם ליכא למיגמר דלאו בקטלא כתיב:

פיסקא ולא את כהן גדול דכתיב את הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול ומשה במקום ע"א קאי. מתיבי דבר גדול דבר קשה ומפרקינן הוא דאמר כי האי תנא דבר גדול דבריו של גדול. ודייקינן בשלמא להאי תנא דאמר דבר גדול דבריו של גדול אצטריך תרי קראי חד לדבר קשה וחד לדבריו של גדול אלא להך תנא דמפיק להו לתרווייהו לדבר קשה תרי קראי למה לי ומפרקי' חד לצואה וחד לעשייה ללמד שעשו כן כמו שציום ואידך תנא דמפיק חד לדבר קשה וחד לדבריו של גדול אמר לך אי ס"ד תרווייהו חדא מילתא היא וחד לצואה וחד לעשיה ליפקינהו לתרווייהו בחד לישנא ולכתוב או גדול גדול בתרווייהו או קשה קשה בתרווייהו מאי שנא דכתב בחד מינייהו גדול ובחד מינייהו קשה שמעת מינה תרתי חדא דבר קשה ואידך דבריו של גדול ויש לפרש חדא לדבר קשה ממש ולצואה ועשיה ואידך מדשני קרא בדבוריה ש"מ נמי דבריו של גדול:

בעי רבי אלעזר שורו של כהן גדול שהמית את האדם דינו בכמה כיון דכתיב וגם בעליו יומת ואפיקניה לכמיתת הבעלים כך מיתת השור לכמיתת הבעלים דידיה מדמינן ליה ובעי שבעים וחד או דילמא למיתת הבעלים דעלמא מדמינן ליה וסגיא ליה בעשרים ושלשה ולא אפשיטא. ודייק אביי מדלא מספקא ליה לרבי אלעזר אלא שורו של כהן גדול ומשום דסלקא דעתא לדמוייה למיתת הבעלים דידיה ש"מ שאר ממונו פשיטא ליה דבג' סגיא. ומתמהינן למה ליה לאביי למידק עלה מדרבי אלעזר פשיטא דקרא במיתת השור הוא דאיירי דלהוי כמיתת בעלים בשאר ממונו לא איירי. ומהדרינן אצטריך מהו דתימא הואיל וכתיב כל הדבר הגדול וגו' ומקשינן ואימא הכי נמי דמקרא תיפוק לי דאפי' ממונו ליבעי שבעים ואחד ומפרקינן מי כתיב דברי גדול דמשמע כל דבריו דבר כתוב חד דבר דמשמע דבר שהוא חיוב גופו של גדול:

פיסקא אין מוציאין למלחמת הרשות כו' מנא הני מילי אמר רבי אבהו אמר קרא וכו' הוא זה מלך דהא יהושע במקום מלך הוה וכל ישראל אתו זה משוח מלחמה כלומר מי שכל ישראל אתו וכל העדה זו סנהדרי גדולה ודחינן אע"ג דודאי קרא הכי מידריש כדאמרן דילמא האי כל העדה דכתיב לאו דלישילינהו יהושע לסנהדרי לאפוקי למלחמת הרשות קאמר אלא רחמנא הוא דאמר לסנהדרי דלשאילו באורים ותומים והא קמ"ל דאין

נשאלין אלא למלך ומשוח מלחמה ולסנהדרי גדולה אבל להדיוט לא אלא מדוד ילפינן לה כדרב חגא בר ביזנא אמר ר' שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כלפי צפון כיון שהגיע חצות לילה היתה רוח צפונית מנשבת בו דקיי"ל ארבע רוחות מנשבות בכל יום מזרחית בבקר ודרומית בחצי היום מערבית בתחלת הלילה צפונית בחצי הלילה כמהלך חמה שמהלכת ממזרח לדרום וממערב לצפון והיה מנגן מאליו והיה דוד נעור משנתו לקול הכנור ועומד ועוסק בתורה עד שיעלה עמוד השחר כיון שעלה עמוד השחר כו' עד אין הקומץ כלומר כשם שאין מלא קומצו של אדם משביע את הארי אלא מה שהוא טורף ונוטל מעצמו כך אין ישראל יכולין להתפרנס זה מזה שאין הבור מתמלא מחוליתו והוא גובה שבסביבות הבור כדתנן (עירובין פ"ג:) חולית הבור והסלע שהן גבוהין עשרה טפחים ואם בא אדם להשלים את כל החוליא לבור אין הבור מתמלא בכך וכשם שאין חללו של בור מתמלא מאותו גובה שבו לפי שהגובה מועט מכדי החלל עד שיביאו עפר ממקום אחר כך אין חסרון ישראל מתמלא מהיתרון שלהן לפי שיתרון פחות מכדי החסרון וצריכין הן ליטול ממקום אחר ויש מפרשים שהחופר בור אם יחזיר את העפר שהוציא ממנו לתוכו אינו מתמלא עד שיוסיף בו עפר אחר. ד"א אין הבור מתמלא מחוליתו מן המטר היורד מן השמים עד שיתמשך לו אמת המים מחוץ והפירוש הראשון שכתבנו הוא הנכון. מיד אומר להן לכו ופשטו ידיכם בגדוד כו' אר"י מאי קרא ואחרי אחיתופל יהוידע בן בניהו ואביתר שר צבא למלך יואב אחיתופל זה יועץ יהוידע בן בניהו זה סנהדרי וכן הוא אומר באביו ובניהו בן יהוידע על הכרתי ועל הפלתי ולמה נקרא שמן כרתי שכורתין דבריהם ופלתי שמופלאין מעשיהן ואביתר אלו אורים ותומים ואחר כך שר צבא למלך יואב הכי אשכחן לה בנוסחי דיוקי דילנא והכי נמי אשכחן לה בתשובה לרבינו האי גאון זצ"ל וקאמר דהכין גרסי רבנן כולהון בלא שיבושא ובלא פלוגתא ואזהר לתקוניכון לנוסחי דלית בהו הכי ולאיומי על כולהו רבנן ותלמידי למגרס הכי דלא תהוי חס ושלום תקלה במילתא. ואמרינן מאי קרא דכנור היה מעירו לדוד דכתיב עורה כבודי וגו' אעירה שחר שאני מעורר את השחר ולא כשאר מלכים שהשחר קודם ומעירן:

דף טז:

פיסקא ואין מוסיפין על העיר כו' מנה"מ אמר קרא ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו וכן תעשו לדורות מה משכן לא נעשה אלא על פי משה שהיה עומד במקום שבעים ואחד אף לדורות על פי ע"א. מתיב רבא כל הכלים שעשה

משה כו' משיחתן מקדשתן וכלים הנעשים מכאן ואילך עבודתן מחנכתן וקידוש דאתי על ידי עבודה קרי חינוך כדכתיב (מלכים א ח':ס"ג) זאת חנוכת המזבח ביום המשח אותו וכתיב ויחנכו את בית ה' המלך וכל קהל ישראל כו' ואמאי לימא וכן תעשו לדורות ומפרקינן שאני משיחה דאימעיטא לה מדורות דכתיב וימשחם ויקדש אותם מדהוה ליה למיכתב ויקדש וכתיב ויקדש אותם ש"מ למעוטי מהאי קרא משיחה מדורות לגמרי. אימא כי מעיט קרא משיחה מדורות דלא ליבעי משיחה דוקא כי הנך דמשה אלא או במשיחה או בעבודה. אמר רב פפא אמר קרא אשר ישרתו בם בקדש ישרתו להבא משמע הכתוב תלאו בשירות דמכדי כתיב את כל כלי השרת אשר ישרתו בם למה לי ש"מ למתלינהו בשירות. ודייקי' השתא דכתיב אשר ישרתו בם מיעוטא דאותם למה לי. ומפרקינן אי לאו אותם דמעיט משיחה מדורות הוה אמינא האי ישרתו בם לרבויי עבודה לדורות קאתי ולעולם הוא הדין נמי למשיחה דהא כתיב וכן תעשו כתב רחמנא אותם למעוטי דורות ממשיחה לגמרי דאי לאשמועינן דלדורות במשיחה או בעבודה למה לי מיעוטא מכדי עבודה מאשר ישרתו בם נפקא ומשיחה נפקא לי מוכן תעשו אותם למה לי ש"מ למעוטי משיחה לגמרי מדורות קאתי. ואית דגרסי אי לאו אותם הוה אמינא אותם במשיחה לדורות במשיחה ובעבודה דהא כתיב וכן תעשו כתב רחמנא אותם אותם במשיחה ולא לדורות במשיחה:

פיסקא אין עושין סנהדראות לשבטים כו'. מנא לן כדאשכחן במשה כו' דכתיב ויבחר משה אנשי חיל וגו' ומשה במקום שבעים ואחד קאי בדין הוא דלימא דמשה עדיף טפי משבעים ואחד שהרי היה דן את ישראל על פי הדיבור אלא כיון דאיתיהיבא להו רשותא לסנהדרי גדולה למידן במה דאיתיהיבא ליה למשה לא איצטריך למימר טפי: ת"ר מנין שמעמידין שופטים לכל ישראל דהיינו סנהדרי גדולה ת"ל שופטים תתן לך לכל ישראל אמר רחמנא ומנין שמעמידין שוטרים לכל ישראל גדולים וחשובין ורודין בשבט על פי השופטים למי שאינו מקבל עליו את הדין ת"ל ושוטרים תתן לך רבי יהודה אומר ב"ד אחד ממונה על השבטים כולן שנאמר תתן לך אבל שופטים לכל שבט ושבט לית ליה והני מילי למצוה אבל רשות אפי' רבי יהודה מודה דאי בעו למנויי לכל שבט ושבט שפיר דמי רשב"ג אומר לשבטיך ושפטו מצוה בשבט לדון את שבטו ולא יוכלו בני שבטו לילך אחר סנהדרי של שבט אחר אבל לסנהדרי גדולה דכולי עלמא אזלי:

פיסקא ולא שלש ערי הנדחת. זימנין אמר רב בב"ד אחד הוא דאין עושין הא בשנים ושלשה בתי דינין כגון שעשתה סנהדרי זו שתי ערים נדחות ומתו בני אותה סנהדרי ועמדו אחרים תחתיהן ועשו שלישית. ויש לפרש בשנים ושלשה בתי דינין כלומר בזו

אחר זו בב"ד אחד בבת אחת. וזימנין אמר רב לעולם אין עושין שלש משום קרחה שלא תעשה קרחה בארץ ישראל. אמר ריש לקיש לא שאנו אלא במקום אחד כו' ורבי יוחנן אמר לעולם אין עושין שלש משום קרחה כדמפרש בברייתא: מימריה דר' שמעון דדריש טעמא דקרא בפרק המקבל גבי אלמנה בין שהיתה עניה כו':

מתני' סנהדרי גדולה היתה של ע"א כו' ומנין לקטנה שהיא של כ"ג ת"ל ושפטו וגו' ושפטו לשון פורענות הוא עדה שופטת שרואה לעשות בו משפט ועדה מצלת הרי עשרים הכתוב למד שצריך שיהו עשרים מתחילה שאם יחלקו יהיו עשרה מחייבין ועשרה מזכין ומנין לעדה שהיא עשרה שנאמר במרגלים עד מתי לעדה הרעה הזאת אמאן קאמר אילימא אכולהו ישראל מסופיה דקרא נפקא את תלונות בני ישראל אשר המה מלינים עלי שמעתי אלא לאו אמרגלים מרגלים כמה הוו תרי סרי אפיק מינייהו יהושע וכלב פשו להו עשרה וקרי להו עדה ומנין להביא עוד שלשה לתשלום עשרים ושלשה ממשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות שומע אני שאמר היה אחרי רבים לטובה אם כן כיון דהטיה לטובה עפ"י רבים מרישא שמעת לה למה נאמר אחרי רבים להטות אי לרעה ועפ"י אחד הא כתיב רישא דלא אי לטובה מרישא שמעת לה אלא לעולם לרעה ורישא קא מיירי בהטייה לרעה על פי אחד דלא וסיפא קא מיירי בהטייה על פי שנים אפילו לרעה וכיון דבעינן הטייה לרעה על פי שנים על כרחך צריך עשרים ושנים דבבציר מתריסר לא הויא הטייה לרעה ולא מצית לאוקומה כגון דהוו תשעה מזכין ואחד עשר מחייבין דהא כתיב והצילו העדה למימר דבעינן עשרה מזכין ואין ב"ד שקול שמא יחלקו לחצאין ובעינא אחרי רבים להטות וליכא מוסיפין עליהן עוד אחד הרי כאן עשרים ושלשה. ויש מפרשין שומע אני היה עמהן לטובה היה עם המיעוט לטובה ולאו מילתא היא. וכמה יהא בעיר ותהא ראויה לסנהדרי קטנה מאה ועשרים ובגמרא מפרש מאי עבידתייהו. רבי נחמיה אומר מאתים ושלשים כדי שיהא כל אחד מסנהדרי שר של עשרה שלא מצינו בסנהדרי קטנה שהעמיד משה פחות משרי עשרות:

ודייקינן בגמרא מ"ט דרבנן דאמרי שבעים ואחד מטעמא דמשה על גביהן דילמא משה לאו מיצרך הוה צריך למהוי בהדייהו אמר קרא והתיצבו שם עמך ואת בהדייהו ורבי יהודה עמך משום שכינה כדי שתשרה עליהן שכינה כדכתיב ואצלתי מן הרוח אשר עליך. ויש אומרים עמך יעמדו מחוץ לאהל ואל יבואו לאהל משום שכינה. ויש לפרש כדי שתגן עליהם זכותו של משה שלא תפרוץ בם שכינה בעומדם לבדם. ורבנן אין הכי נמי ונפקא להו מקרא אחרינא ונשאו אתך ואת בהדייהו ורבי יהודה ההוא מיבעי ליה

אתך בדומין לך כלומר שכשרין כמותך ורבנן נפקא להו בדומין לך מונשאו אתך דכתיב בסנהדרי קטנה וילפי סנהדרי גדולה מסנהדרי קטנה:

דף יז.

ת"ר וישארו שני אנשים במחנה יש אומרים בקלפי נשתיירו שעלה ביד שנים מאותן היוצאין שני פתקין חלק ונשארו שם שני פתקין כתובין זקן כנגד אלדד ומידד שלא הלכו ליטול שמא יעלה בידן חלק. כיוצא בדבר אתה אומר ולקחת חמשת שקלים פדויי בכורי בני ישראל העודפים על הלוים וכו'. ר' שמעון אומר במחנה נשתיירו קסבר כל השבעים ושנים נתנבאו שאותן שבעים שהלכו כולן עלו בידן פתקין כתובין ואלדד ומידד אמרו אין אנו ראויין לאותה גדולה ולא רצו לצאת שמא יעלה בידן זקן אמר להן הקב"ה הואיל ומיעטתם עצמכם וכו' ומה גדולה פסק להן שכל הנביאים ההם נתנבאו באותה שעה ופסקו ושוב לא נתנבאו והם נתנבאו ולא פסקו. ואיבעיא לן מנא לן דהנך פסקו אילימא דכתיב בהו ולא יספו ומשמע לך לא יספו להנבא מלשון ולא יסף עוד מלאך (שופטים י"ג:כ"א) אלא מעתה דכתיב גבי שכינה קול גדול ולא יסף ה"נ דלא אוסיף הוא אלא על כרחך דלא פסק הוא ה"נ דילמא האי ולא יספו דלא פסקו הוא אלא גבי הנך כתיב ויתנבאו כבר מכלל דפסקו ולגבי הני כתיב והמה מתנבאים שהיו עדיין מתנבאים והולכים. ודייקינן בשלמא למ"ד על עסקי שלו ועל עסקי גוג ומגוג היו מתנבאים היינו דכתיב מי יתן אלא למ"ד משה מת מאי מי יתן מי איכא למימר דהוה ניחא ליה ומפרקינן לא סיימוה קמיה דהכי והכי קא מינבו אלא אודעוהו דהוו מינבו ולא אמרי ליה מאי הואי נבואתייהו:

מתני' הטייתך לטובה על פי אחד ולרעה על פי שנים וכו'. ומקשינן סוף סוף כיון דצריכית לאיתויי אחרינא למהוי ב"ד נוטה הטייתך לרעה עפ"י שנים לא משכחת לה וא"כ אמאי קאמר תנא לרעה עפ"י שנים אבל לקרא לא מצי לאקשויי דקרא לא חד קאמר ולא שנים קאמר ולא ג' קאמר אלא אוכוחי מוכח דצריך בהטייתך לרעה מכריעין יתר ממה שאתה צריך לטובה היכא דאפשר שנים שנים היכא דלא אפשר שנים להוו ג'. אמר ר' אבהו אי אתה מוצא אלא במוסיפין ודברי הכל כגון אחד עשר מחייבין ואחד עשר מזכין ואחד אומר איני יודע דתנן בפרק היו בודקים ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין כמה הן מוסיפין שנים נמצאו כ"ה צא מהן האומר איני יודע שהרי אינו מן החשבון נשארו עשרים וארבעה ועל דרך זה תוכל למצוא הטייה עפ"י שנים לרעה שיהו י"א מזכין וי"ג מחייבין. אי נמי בסנהדרי גדולה ואליבא דרבי יהודה דאמר שבעים דכיון

דהוו להו זוגות זימנין דאיכא תלתין וארבעה מזכין ותלתין ושיתא מחייבין ואיכא הטייה לרעה עפ"י שנים. כללא דמילתא לעולם הטייה עפ"י שנים לא משכחת לה אלא בב"ד שקול כדי שתוציא מהן שנים ותוכל לחלוק את השאר לחצאין:

אמר רבי אבהו במוסיפין עושין ב"ד שקול לכתחילה כדפרשינן. ומתמהי' פשיטא מתני' היא דקתני התם כמה הן מוסיפין שנים ומהדרי' מהו דתימא האי דקאמר איני יודע כמאן דאיתיה דמי ואי הדר אמר טעמא בין לזכות בין לחובה שמעינן ליה דלהדר ולהוי ממנינא למאי נפקא מינה דאי איכא י"א מזכין וי"ג מחייבין והאיך דאמר מעיקרא איני יודע הדר אסתבר ליה טעמא לזכות והנך כולהו לא מסתבר ההוא טעמא גבייהו ואלו הוה חשבינן ליה מכללא דסנהדרי אע"ג דלא מסתבר טעמיה להנך על כרחייהו הוה חשבינן ליה ממנינא מהו דתימא אמרינן לצטרף בהדי הנך דמזכו והוו להו שנים עשר מזכין ושלשה עשר מחייבין ולא לחייביה קמ"ל דכמאן דליתיה דמי ולא מצטרף וכ"ש היכא דאמר טעמא לחובה והנך כולהו אי רובהו לא מסתבר גבייהו כלל דתו לא חזי לאצטרופי בהדי המחייבין דמכי אמר איני יודע נפק ליה מכללא דסנהדרי והוה ליה כאחד מן התלמידים וכי היכי דגבי אחד מן התלמידים אפי' אמר טעמא לזכות אין שומעין לו אלא א"כ היה ממש בדבריו כדקתני בהדיא (לקמן מ'.) אם יש ממש בדבריו שומעין לו הא לאו הכי אין שומעין לו האי דאמר איני יודע נמי אע"ג דהדר ואמר טעמא לזכות או לחובה כיון דלא מסתבר להנך אין שומעין לו ולא סליק למנינא. ואיכא מרבנן דסברי דהאי דקא אמרינן הכא דלא שמעי' ליה לגמרי קאמרינן דאפי' היכא דמסתבר טעמיה לא מקבלינן מיניה וקשיא להו מי גרע מאחד מן התלמידים דתנן בפ' היו בודקין (שם) אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות מעלין אותו ואצטריכו לאוקומא להא כגון דאסתבר ליה טעמא לחובה דכיון דאמר איני יודע הוה ליה כאחד מן התלמידים וקתני התם אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו חובה משתקין אותו. והאי מימרא ליתא מכמה אנפי חדא דהיכי ס"ד למימרא דאי אמר טעמא דמסתבר לא מקבלין מיניה ותו דעד כאן לא קאמרינן התם משתקין אותו אלא דאי אמר יש לי ללמד עליו חובה לא שבקינן ליה למימר אבל היכא דקדים ואמר טעמא מעליא דמסתבר לרובא ליכא מאן דסליק אדעתיה למימר דלא מקבלינן מיניה והכא בדקדים ואמר עסקינן מדקאמר אי אמר טעמא ולא אמר אי יש לו ללמד עליו חובה. ותו מדאמרינן לא שמעינן ליה ולא אמרינן לא שבקי' ליה וההיא דאמרינן התם שומעין לו היכא דמסתבר טעמיה להנך כדקתני התם אם יש ממש בדבריו שומעין לו ואף על גב דלא מסתבר טעמיה לכולהו והרי אתברר לך דהאי מימרא דהאי מרבנן ליתיה כלל ופירוש דילן פירושא מעליא הוא ולית ביה ספיקא כלל:

אמר רב כהנא סנהדרין שראו כולן לחובה ביום ראשון פוטרין אותו מאי טעמא משום דגמירי הלנת דין שאם לא מצאו לו זכות ביום ראשון צריכין להלין את דינו אולי ימצאו לו זכות למחרת ויראה אחד מן המחייבין דברי המזכין והני כיון דהשתא לא חזי ליה חד מינייהו זכותא תו לא חזי ליה ולא מהני למעבד ליה הלנת דין ובעינא (הוה קרי) [הלנת דין] דחזיא להדורי בתר זכותא וליכא הילכך פטרינן ליה:

א"ר יוחנן אין מושיבין בסנהדרי אלא בעלי חכמה ובעלי קומה ובעלי מראה ובעלי זקנה כדי שתהא אימתן על הצבור ואל יהיו בזוין בעיני הצבור ויזלזלו בהן ובעלי כשפים כדי שלא יוכלו מכשפים להנצל מידן ובקיאין בשבעים לשון שלא תהא סנהדרי שומעת מפי התורגמן דלא להוי כעד מפי עד:

אמר רב יהודה אמר רב אין מושיבין בסנהדרין אלא מי שיודע לטהר את השרץ מן התורה כלומר להראות מק"ו שהיה בדין שיהא טהור ולא לעשות. מעשה בדבר מאחר שהתורה טמאתו. אמר רבינא אני אדון ואטהרנו. ומה נחש שממית ומרבה טומאה בעולם מחמת מתים שבאין על ידו הרי הוא טהור כשהוא מת שרץ שאין ממית והרי אינו מרבה טומאה לא כל שכן שיהא טהור כשהוא מת. ודחינן דהאי לאו ק"ו הוא דאע"ג דממית ומרבה טומאה אין זה צד חמור כדי שנלמד הימנו לשרץ הקל להקל עליו דהתם גבי נחש מעשה קוץ בעלמא הוא דקא עביד שאף בקוץ פעמים שאדם ניזוק בו ומת ואעפ"כ אינו בדין שיטמא הקוץ:

דף יז:

אמר רב יהודה אמר רב כל עיר שאין בה שנים לדבר וכו' פי' רבינו שרירא גאון ז"ל שנים שיודעין לדבר בתלמוד תורה שברורה להן משנתן וברור להן תלמודן ואין טועין בדבר משנה אף הן ראויין לשיקול הדעת ויש בהן כדי לדבר בעסקי הלכות ואחד לשמוע אע"פ שאין יודע לדבר ואין משניותיו סדורות לו אלא שהוא מבין מה שהוא שומע וכשהוא רואה דברי זה ודברי זה איזה מהן חזק ואיזה מהן בטל. ויש אומרים שנים לדבר בשבעים לשון ואחד לשמוע שיהא מבין בשבעים לשון אע"פ שאינו יודע להשיב. ופירו' קמא דייקא מדמייתי לה להא דרב יהודה דכל עיר שאין בה שנים לדבר אאידך דרב יהודה דאמר אין מושיבין בסנהדרי אלא מי שיודע לטהר את השרץ מן התורה דמיירי במדת חכמה ופלפול ולא קא מייתי לה אדר' יוחנן דמיירי בשבעים לשון ותו מדקאמר ושמעון התמני דן לפניהן בקרקע ש"מ במשא ומתן של תורה קאי בביתר. היו בה שלשה כמו שאמרנו השנים לדבר ואחד לשמוע וביבנה היו בה ארבעה שלשה לדבר ואחד לשמוע

ואלו הן ר' אליעזר ור' יהושע ורבי עקיבא לדבר בדברי תורה ושמעון התימני שומע דבריהן ודן לפניהן בקרקע כלומר שהיה משיב על דבריהן כדאמרינן דנתי לפני רבן גמליאל ולפי שלא היה כדאי לדבר עמהן אלא לדון ולהקשות לא היה יושב על גבי ספסל: **מתיבי** שלישית חכמה עיר שיש בה שלשה לדבר חכמה היא וראויה היא להושיב בה סנהדרי רביעית אם יש בה ארבעה אין למעלה הימנה והאי שלישית ורביעית דקתני בעלת שלש ובעלת ארבע קא בעי למימר קשיא לרב דאמר בשנים לדבר סגיא. ומפרקינן הוא דאמר כי האי תנא שניה בעלת שנים חכמה שלישית בעלת שלש אין למעלה הימנה: **כל** מקום שנאמר למדים לפני חכמים דע שעל [לוי קאמר] שהיה למד לפני רבינו. דנין לפני חכמים שמעון כו'. והאי דלא חשבינן ליה לשמעון התימני בהדייהו משום דלא הוה בהדייהו והנך דהוו בהדי הדדי קרי דנין לפני חכמים ושאר השמועה פשוטה היא: **פיסקא** כמה יהא בעיר כו' ודייקינן הני מאה ועשרין מאי עיבידתייהו ופשטי' עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה שאם ימותו אלו יוכלו להעמיד אחרים מבני העיר ושלש שורות של עשרים עשרים ושלשה ולקמן תנינן להו באחד דיני ממונות שאם הוצרכו לסמוך להוסיף על הדיינין סומכין מהן דהוו להו שתין ותשעה ועשרים ושלשה הא תשעין ותרי ועשרה בטלנין להיות מזומנין בבית הכנסת שחרית וערבית כדאמרינן בברכות כיון שבאה שכינתו של קב"ה לבית הכנסת ולא מצאה עשרה מיד כועס הילכך כי לית בה עשרה בטלנין לא חזיא לסנהדרי הא מאה ותרי סופרין שיושבין לפני הדיינין לכתוב דברי המזכין ודברי המחייבין כדאיתא בפרק היו בודקין ושני חזנין שמשי ב"ד להלקות את מי שנתחייב מלקות כדאיתא במכות בפרק בתרא (כ"ב:) ולהזמין בעלי דינין לדין כדאיתא בהגוזל בתרא (קי"ב:) ושני בעלי דינין כלומר ושנים כנגד שני בעלי דינין שאם יתבעו שנים מהשנוים למעלה זה את זה יהיו שם שנים אחרים פנויין לעשות מלאכתן של ראשונים ויש אומרים שני בעלי דינין שאם לא כן את מי יהיו דנין ולאו מילתא היא דאטו מפסק פסיקא לן דהנך דאמרן עד השתא לא תבעי אהדדי ושני עדים להעיד דכולהו הנך בעיבידתייהו טרידי ושני זוממין להזים את העדים כדי שיתייראו העדים להעיד עדות שקר שמא יוזמו שני זוממי זוממין כדי שיתייראו הזוממין להזים את העדים בשקר שמא יוזמו גם הם הא מאה וארביסר ושית דבעינן למימר השתא ואלו הן שלשה ממונין על קופה של צדקה כדבעינן למימר קמן וטבח ורופא ולבלר לכתוב ספרים דאלו סופרי דיינין בעיבידתייהו טרידי. דתניא כל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה ואלו הן בית דין מכין וחובשין מכין את מי שנתחייב מלקות ולישנא דקרא נקט ארבעים יכנו וחובשין ההורג את הנפש ואמדוהו למיתה

דחבשינן ליה עד דחזינן אי מיית הנהרג ואי לא דיליף לה בפרק אלו הן הנשרפין (ע"ח:) מדכתיב ונקה המכה מלמד שחובשין אותו שאין ת"ח רשאי לדור אלא במקום משפט. וקופה של צדקה נגבית בשנים ומתחלקת בשלשה שנים מהן הן הן שנים הראשונים שהיו בגיבוי ומוסיפין עליהן עוד אחד לחלק הרי כאן שלשה שאין ת"ח רשאי לדור אלא במקום שעושים משפט וצדקה. ובית הכנסת להתפלל בו. בית המרחץ לרחוץ בו לכבוד שבתות וימים טובים ולא עוד אלא שיש בו רפואה לגוף וחייב אדם להשתדל ברפואת עצמו כדי שיוכל לעסוק בתורה ובמצות ולעסוק בעבודת בוראו דכתיב רק השמר לך ושמור נפשך וגו'. ובית הכסא דצורך כל אדם הוא כדי שלא יצטרך להתרחק חוץ לעיר ויבא לידי סכנת חולי או לידי סכנת ליסטים. וטבח בקי בהלכות שחיטה וטרפות כדי שיהא בשר היתר מצוי לו בכל שעה. ורופא כדי שימצא רופא לרפאו אם יהיה צריך לכך. ואומן למול ולהקיז דם אם יהיה צריך לכך. ולבלר לכתוב ספרים. ומלמדי תנוקות כדי שימצא מלמד לבניו ולא עוד אלא שאין ראוי לתלמיד חכם לדור אלא במקום תורה. משום רבי עקיבא אמרו אף מיני פירות כו'.

והי נינהו שיתא דקא חשבינן למלאות מאה ועשרים מסתברא תלתא דקופה דצדקה וטבח ורופא ולבלר הא תלתא אחריני דהוו להו כולהו שיתא דאלו ב"ד מכין וחובשין היינו סנהדרי וכבר מנינן להו לעיל בכלל הנך מאה וארביסר ואלו אומן בכלל רופא הוא דרופא נמי חזי לאסויי ולאקוזי דמא ולמימהל דמילי דשייכא בהו רפואה נינהו. וקרוב אני לומר דלא חזי למהוי אומנא לאקוזי ולמימהל אלא מאן דהוי רופא. ומלמדי תינוקות בכלל עשרה בטלנין נינהו דהנך עשרה בטלנין חזו ללמד תינוקות שלא בשעת תפלה. ואית דמפרשי דכי חשבינן שיתא כנגד קופה של צדקה קא חשבינן דצריכה חמשה כמה בצרי להו חד דאיתי רופא ואומן ולבלר דחד גברא חזי לכולהו הני ולא מסתבר מכמה אנפי חדא דחד גברא לא חזי לכולהו הני ותו מלמדי תינוקות מה תהא עליהן ותו בר מכל דין ומכל דין גבי קופה של צדקה למה לי חמשה שנים לגבות ושלשה אחרים לחלק אטו משום דגבי קמאי איפסילי להו לחלק. ואית דמפרשי דהני מאה ועשרים דאמרן בהדי סנהדרי קא חשיב להו דהוו להו תשעין ושבעה לבר מסנהדרי. ולא מסתבר מדקא מבעיא לן הני מאה ועשרים מאי עיבידתייהו וקא חשבינן מינייהו עשרים ושלשה כנגד סנהדרי קטנה דמשמע לבד מסנהדרי דאי היינו סנהדרי מאי כנגד סנהדרי לסנהדרי מיבעי ליה ותו דהא דומיא דמאתים ושלשים דרבי נחמיה קתני והנך ודאי לבר מסנהדרין נינהו כדבעינן לברורי לקמן מברייתא דקא חשבא שרי אלפים ושרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות:

דף יח.

והא דתניא ר"מ אומר מאתים ושבעים ושבעה ותניא רבי (מאיר) אומר מאתים ושבעים ושמונה ותרוייהו אליבא דרבי נחמיה דאמר מאתים ושלשים ולא קשיא הא רבי יהודה דאמר סנהדרי גדולה שבעים הא רבנן דאמרי ע"א הא דתניא מאתים ושבעים ושבעה סבר לה כרבי יהודה דאמר שבעים ותרוייהו כי קא חשבי בני מאתא קא חשבי לבר מסנהדרי קטנה דהא אליבא דרבי נחמיה קא מיפלגי ורבי נחמיה כי קאמר בני העיר מאתים ושלשים חוץ מסנהדרי קטנה כמה בציר ליה האי חושבנא מחושבניה דר' מאיר ארבעים ושבעה ומאי עבידתייהו דאי מפלגי סנהדרי קטנה י"א מזכין וי"ב מחייבין צריכין להוסיף שנים עד שיהא שם הטייה על פי אחד לטובה או על פי שנים לרעה ואם עדיין נחלקין לחצאין מוסיפין שנים שנים לעולם עד שיהו שבעים כרבי יהודה כמה נפישי להו טפי מסנהדרי קטנה ארבעים ושבעה כדאמרן והא דתניא מאתים ושבעים ושמנה סבר לה כרבנן דאמרי ע"א כמה נפיש ליה חושבנא דר' מדרבי מאיר חד חושבנא דרבנן גבי סנהדרי גדולה כי נפיש מדרבי יהודה חד הוא דנפיש וכיון דברירנא דלטעמ' דרבי יהודה בעי מ"ז במוסיפין לטעמייהו דרבנן נמי על כרחך בעי מ"ח צא והוסף מ"ח על מאתים ושלשים נמצאו בידך מאתים ושבעים ושמונה וה"ה לר' מאיר דקאי כרבי יהודה מאתים וארבעים ושבעה. ורבי נחמיה היינו טעמא דלא קא חשיב להו להני ארבעין ושבעה אי נמי מ"ח במתני' משום דתנא דמתני' הני דמיבעי למוסיפין מכלל סנהדרי גופה קא חשיב להו דהא למנויי מניינא דסנהדרי גדולה קאתו ורבי נחמיה סנהדרי גופה לא קא חשיב כדפריש' ותנא דברייתא אליבא דרבי נחמיה נמי לא קא חשיב לה לסנהדרי גופה מיהו הני מ"ז או תמניא כיון דלא צריכי מעיקרא לסנהדרי עד דמצטרפי להו לאסופינהו לא קא חשיב להו מכללא דסנהדרי ואמטו להכי קא חשיב לה מכלל בני מאתא והוא הדין באחד עשר מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד אומר איני יודע שאע"פ שצריכין להוסיף מ"ח לרבי יהודה ותשעה וארבעים לרבנן שהרי האומר איני יודע אינו מן החשבון והוו להו מאתים [ושבעים] ושמונה לרבי יהודה ומאתים ושבעים ותשעה לרבנן יכולין להוסיף אחד משאר בני העיר והאומר איני יודע נכנס תחתיו כדי להשלים חשבון בני העיר ונמצאו מאתים ושבעים ושבעה לרבי יהודה ומאתים ושבעים ושמונה לרבנן כמו שפירשתי:

ת"ר ושמת עליהם שרי אלפים וגו' שרי אלפים שש מאות שרי מאות ששת אלפים וגו' כללו של דבר הדבר ידוע שישראל שש מאות אלף רגלי היו בצאתם ממצרים כשאתה רוצה לדעת כמה שרי אלפים מנו להן צא וחשוב כמה אלפים היו בהם ולשרי מאות צא

וחשוב כמה מאות היו בהן ולשרי חמשים צא וחשוב כמה חמשים היו בהן וכן לכולן ומכאן אתה למד ששרים הללו לאו מכלל שש מאות אלף היוצאין היו כמו שפרשנו ממאי מדקא חשיב שרי אלפים לבד משרי מאות ושרי חמשים ושרי עשרות וקחשיב שרי מאות לבד משרי אלפים ושרי חמשים ושרי עשרות וחשיב שרי חמשים לבד משרי אלפים ושרי מאות ושרי עשרות וחשיב שרי עשרות לבד משרי חמשים ושרי מאות ושרי אלפים וקא מסיק בה נמצאו דייני ישראל שבעית רבוא ושמונת אלפים ושש מאות ש"מ דהני שרים כולהו לבד משש מאות אלף רגלי דחשיב קרא נינהו דאי ס"ד בכלל הנך נינהו הרי אתה צריך להוציא לכל אלף מאה ושלשים ואחד שרים כיצד עשרה שרי עשרות שנים שרי חמשים שרי מאה אחד למאה נמצאו י"ג שרים למאה צא וחשוב לאלף מאה ושלשים שר ושר אחד לאלף נמצאו בידך מאה ואחד ושלשים שר לאלף מעתה צא וראה שרי חמשים הללו אם מכלל שרי עשרות הן כיצד אתה קורא אותן להלן שרי עשרות וכאן שרי חמשים ועוד אם כן אין חשבון דייני ישראל עולה לשבעת רבוא ושמונת אלפים ושש מאות ואם אינן מכלל שרי עשרות אם משאר המאה הן כיצד אתה קורא אותן שרי חמשים והלא כבר עשית שרי עשרות שבחמשיהן שרים על גבן ועשית את אלו הדיוטות ועכשיו אתה עושה אותם שרים על כל החמשים ואת חמשיהן הדיוטות ושרי העשרות שבהן בכלל ועוד אם כן נמצאו שלשה שרי עשרות במאה [שאין דנין] אלא שמונה שמונה וכן אתה אומר בשרי המאה עם שרי החמשים וכן אתה אומר בשרי האלף עם המאות אלא ודאי על כרחך שרים הללו לא היו מכלל שש מאות אלף רגלי היוצאין ממצרים אלא מזקנים שהיו בהן למעלה מבני ששים ביציאת מצרים מהו אומר כשש מאות אלף רגלי הגברים ואומר ויאמר משה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו ולהלן הוא אומר באחד לחדש בשנה השנית לצאתם מארץ מצרים וגו' שאו את ראש כל עדת בני ישראל וגו' מבן עשרים שנה ומעלה ועד בן ששים שנה וכתיב אלה פקודי ישראל וגו' שש מאות אלף ושלשת אלפים וחמש מאות וחמשים הא למדת שאותן שהיו בפקודים בני ששים ושתים שנה היו ביציאת מצרים בני ששים ואחת ולא היו מכלל שש מאות אלף רגלי וכתיב והלוים למטה אבותם לא התפקדו בתוכם לוים כמה היו בפקודים הוסף עליהן אותן שהיו מבן עשרים שנה ועד בן שלשים שנה ואותן שהיו מבן חמשים שנה ועד בן ששים שנה ולא נמנו עם הלוים וכנגדן היו דייני ישראל מן הלוים ומשאר שבטים כדכתיב ואקח את ראשי שבטיכם וגו' ואתן אותם ראשים עליכם שרי אלפים וגו':

פרק שני

כהן גדול דן ודנין אותו כו' בגמ' מפרש להו למאי אצטריך ליה. מת לו מת אינו יוצא אחר המטה אחר המטה ממש קאמר שלא יהא קרוב לה כדי שיראה שהוא יוצא אחר המטה אלא מתרחק הימנה כדמפרש ואזיל הן נכסין מן העין והוא נגלה הן נגלין לעין והוא נכסה כלומר שהרואה את המטה לא יוכל לראות את כהן גדול והרואה את כהן גדול לא יוכל לראות את נושאי המטה ובגמרא מפרש טעמא דילמא אתי למיגע והיינו דכתיב מן המקדש לא יצא מקדושתו לא יצא ואע"ג דאמרינן בשבת (י"ב:) גבי נר דכל היכא דאיכא דיעות ליכא שכחה שאני הכא דאגב מראריה מיקרי ונגע. ויוצא עד פתח העיר אבל טפי לא דהא ליכא מבואות דמפסקי בינו לבין המטה כדי שיהיו הן נגלין והוא נכסה. רבי יהודה אומר אינו יוצא מן המקדש ופשוטה היא:

ודייקינן דן פשיטא וסברי' למימר דנין אותו אצטריך ליה ס"ד אמינא לא ליזלזל ביה למיתי לדינא קמ"ל. ומקשינן הא נמי פשיטא כיון דתני דן ממילא ידענא דדייניגן ליה דאי לא דייניגן ליה איהו היכי הוה דאין. ומסיק' אלא איידי דקבעי למיתנא סיפא מלך לא דן ולא דנין אותו תנא נמי כהן גדול דן ודנין אותו. איבעי תימא לעולם דנין אותו איצטריך ליה לאשמועינן דלענין עשה ולא תעשה דנין אותו כהדיוט להלקותו בשלשה כדתניא (כתובות פ"ו) בד"א במצות לא תעשה אבל במצות עשה כגון שאומר לו עשה סוכה ואינו עושה לולב ואינו נוטל מכין אותו עד שתצא נפשו כדתניא כהן גדול שהרג את הנפש במזיד כלומר שידוע שהוא מזיד כגון שהתרו בו וקבל עליו התראה נהרג בשוגג גולה עבר על עשה ולא תעשה הרי הוא כהדיוט לכל דבריו לדונו בשלשה. מהו דתימא כיון דכתיב את הדבר הגדול יביאו אליך ואמר רב אדא דבריו של גדול אימא כל דבריו של כהן גדול ליבעו שבעים וחד קמ"ל מדהוה ליה למכתב דברי גדול וכת' דבר גדול ש"מ דבר גדול ממש כגון דיני נפשות אבל שאר דבריו לא ואית דמפרשי דבר גדול דבר אחד משמע ומסתמא אין לך להביא אלא החמור שבכולן:

דף יח:

פיסקא מעיד ומעידין אותו. ומתמהי' מעיד והתניא והתעלמת פעמים שיש לך רשות להתעלם מהן הא כיצד היה כהן והאבידה בבית הקברות שאסור ליכנס לשם או שהיה זקן ואין האבידה לפי כבודו שאם היתה שלו לא היה מחזירה או שהיתה אבידתו מרובה משל חבירו לכך נאמר והתעלמת קתני מיהת זקן ואינה לפי כבודו פטור אלמא אתי כבוד הבריות ודחי את לא תעשה שבתורה הכא נמי כיון דאית ליה זילותא לכהן גדול למיזל ולאסהודי בבי דינא לא סהיד. ואי קשיא לך ולוקמא במילתא דאיסורא דקי"ל אין חכמה

ואין תבונה וגו' כל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב כדאיתא בפ' שבועות העדות (שבועות ל':) לא תיקשי לך דהא דומיא דמעידין אותו קתני מה מעידין אותו בין בממונא בין באיסורא אף מעיד נמי בין בממונא בין באיסורא. ופריק רב יוסף כגון דידע ליה עדות למלך דאזיל ומסהיד ליה דיקרא דמלכא עדיף טפי מיקריה דכהן גדול. ומתמהינן מלך הא תנן לא דן ולא דנין אותו וכיון דאין דנין אותו למה ליה לכהן גדול למיזל ולאסהודי ליה. אלא א"ר זירא כגון דידע סהדותא לבן מלך דבר מדיניה הוא ומשום יקריה דבן מלך אזיל ומסהדי ליה. ומתמהינן בן מלך הדיוט הוא והדר קושיין לדוכתיה ואמאי מיחייב למיזל ולאסהודי ליה. ואסיקנא אלא בפני המלך כגון שבא המלך וישב בסנהדרי לצותא בעלמא ובא לפניהן דין שכהן גדול יודע בו עדות דכיון דמלכא התם קאי לית ליה זילותא לכהן גדול למיזל התם ולאסהודי. ומתמהינן והא אין מושיבין מלך בסנהדרי בשעת הדין כלל. ומפרקינן דלאו דמעיינינן בדינא באפיה אלא משום יקרא דכהן גדול צריך למיתי ולאסהודי אי ניחא ליה דליתי כהן גדול וליסהיד אתי ויתיב חדא שעתא עד דמקבלינן ליה לסהדותי' דכהן גדול וקאי מלכא ואזיל והדר מעיינינן ליה אנן בדיניה ואיידי דטרח מלכא ואתי ויתיב משום האי דינא קרינן ליה דיניה כי ההיא דתנן (שבת נ"ד:) פרתו של רבי אלעזר בן עזריא כו' ואית דמפרשי לה כגון דהוה ידע ליה כהן גדול סהדותא לבן המלך דאתי מלכא ויתיב משום יקריה דכהן גדול דליתי ולסהיד קמיה דכי אמרינן בן מלך הדיוט הוא ולא מיחייב כהן גדול למיזל ולאסהודי ליה היכא דליתיה לאבוה התם אבל היכא דאיתיה לאבוה התם מיחייב למיפלג ליה יקרא משום יקריה דאבוה. ואי קשיא לך מאי קא קשיא ליה דאין מושיבין מלך בסנהדרי והא התם בדיני נפשות קאי מדנפקא לן מלא תענה על ריב אבל בדיני ממונות לא לא תיקשי לך דבדין הוא דיכיל לתרוצי הכי אלא ניחא ליה לאוקומי מתני' בין בדיני ממונות בין בדיני נפשות:

גופא אין מושיבין מלך בסנהדרי בשעת הדין לפי שאי אפשר לסתור את דבריו דכתיב לא תענה על ריב חסר ומשמע על רב והיינו גדול שבסנהדרי דבשלמא גבי אב ב"ד עבדינן מילתא ומתחילינן מן הצד אלא גבי מלך שום תשים עליך מלך כתיב שתהא אימתו עליך ואי הוו בסנהדרי על כרחן מיניה בעינן לאתחולי הילכך ליכא תקנתא אלא דלא ליהוי התם כלל:

ולא מלך וכהן גדול בעיבור שנה מלך משום אפסוניא הוצאת חיילותיו שצריך לחלק להן ממון כו"כ בכל שנה ונוח לו שיהיו כל השנים כולן מעוברות וי"א לפי שהוא נוטל את המס לשנה והוא מחלק לחיילותיו בכל חדש וחדש ואם יוסיפו חדש צריך לתת

להם משלו לפיכך דוחה את העיבור. כהן גדול משום צנה לפי שצריך לטבול ביה"כ חמש טבילות ואם יעברו את השנה נמצא חדש הראוי להיות בלא עיבור מרחשון נעשה תשרי והצנה הראויה לבא במרחשון באה בתשרי והוא מתיירא מפני הצנה לפיכך דוחה את העיבור:

אמר רב פפא ש"מ שתא בתר ירחי אזלא היכא דלא נפישי ימות החמה אימות הלבנה טובא וצינה שהיתה במרחשון בשנה שעברה כך עתידה להיות בחדש שכנגדו לשנה הבאה שהוא חדש שלשה עשר ממרחשון שעבר בין נקבע בשם מרחשון בין שנקבע בשם תשרי דאי אמרת דשתא לאו בתר ירחי אזלא וכיון שרבו ימות החמה על ימות הלבנה אין צינת מרחשון באה אלא בחדש ארבעה עשר ממרחשון שעבר והוא חדש שנקבע מרחשון בשנה שמעוברת לפניה וא"כ מפני מה כהן גדול מתיירא לעבר מפני הצינה והלא אין צינת מרחשון באה לעולם אלא בחדש שנקבע מרחשון:

ומקשינן איני והא הנהו שלשה רועי בקר דהוו קיימי ואמרי סימני קור וחום הנמצאין באדר הבא בעתו לפי חשבון שנת החמה וכיון שלא נמצאו כן עיברו בית דין את השנה אלמא שתא [לאו] בתר ירחא אזלא דא"כ על כרחן סימנין הראוין לבא באדר בעתם באו ואמאי עברוה רבנן לשתא. ומתמהינן ותסברא רבנן ארעואתא סמוך אלא רבנן אחושבנייהו סמוך שכיון שראו שרבו ימות החמה על ימות הלבנה יתר מדאי ידעו שאין חדש הבא אחר זה ראוי להקבע ניסן אלא אדר וג' רועי בקר אסתיועי הוא דאסייעא מילתייהו מן שמיא דאיקלע עיבור במילתייהו ומיהו ברוב השנים היכא דלא נפישי ימות החמה טובא אימות הלבנה אע"ג דמתאחר אביב ותקופה לא מדחיא צינה מחדש הראוי לה:

מאי רועי בקר דהנך ג' רועי בקר דהוו קיימי באדר חד אמר בכיר ולקיש כחדא יינץ אם יהא חום בקרקע וינץ זרע הבכיר והאפיל יחד הרי זה אדר הסמוך לניסן ואי לא לית דין אדר אלא שבט. וחד אמר אם השור בבקר ימות בשלג ובצהרים יבקש לפשוט את עורו בצל התאנה מחמת החום ה"ז אדר ואי לא לית דין אדר דברי הבאי אמר כלומר אם בבקר יהא הקור גדול מאד מחמת השלג ובצהרים יהא חום גדול ה"ז מדה המצויה באדר ואי לא לית דין אדר. וחד אמר אם רוח הקדים יהא חזק מאד וניפוח פיך יוצא לקראתו ה"ז אדר כו' כלומר אם תשש כחה של צינה שכשרוח מזרחית חזקה מאד ומביאה צינה הרי ניפוח של פיך קשה הימנה ומחממה ה"ז אדר ואם לאו אין זה אדר:

דף יט.

פיסקא אבל הוא אינו מייבם מפני שאסור באלמנה. קא פסיק ותני אינו מייבם לא שנא נפלה לו יבמה מן הנשואין ולא שנא מן האירוסין בשלמא מן הנשואין אין עשה דיבמה יבא עליה דוחה לא תעשה דאלמנה לא יקח ועשה דאשה בבתוליה יקח הא בעולה לא יקח ולאו הבא מכלל עשה עשה אלא מן האירוסין אמאי אינו מייבם לא תעשה דאלמנה הוא דאיכא בלחוד וליתי עשה ולידחי את לא תעשה. ומפרקינן גזרה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה משום דמצות עשה ליכא אלא בביאה ראשונה כדכתיב יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ובביאה שקונה אותה קאי והיינו דכתיב יבא עליה ולקחה מכאן ואילך רשות דכתיב ולקחה לו לאשה כיון שלקחה נעשה כאשתו לכל דבר כדאיתא ביבמות (ל"ט.) וקאי עלה בלא תעשה וכ"ת ביאה ראשונה מיהת ליקיים גזרה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה. וכ"ת מי איכא מידי דמדאורייתא מצוה לייבם ואתו רבנן וגזרי ומבעלי מצות יבום אין כיון דאפשר בחליצה שפיר דמי. תניא נמי הכי דטעמא משום ביאה שניה הוא אם בעלו קנו ואסור לקיימן בביאה שניה:

פיסקא מת לו מת אינו יוצא אחר המטה. ת"ר ומן המקדש לא יצא בכ"ג אונן על אביו ועל אמו כתיב דלעיל מיניה כתיב לאביו ולאמו לא יטמא והדר כתיב ומן המקדש לא יצא ר"מ סבר מן המקדש לא יצא מקדושתו לא יצא כלומר יעשה סייג לעצמו כדי שלא יגרום ליגע ולצאת מקדושתו. ורבי יהודה סבר מן המקדש ממש לא יצא אחריהן כלל דלא סגיא ליה בהך חיזוק דילמא אגב מראריה מיקרי ונגע:

מתני' כשהוא מנחם את האחרים דרך כל העם עוברין זה אחר זה כלומר אחד אחד ואין שנים עוברין בשורה אחת וכך היה מנהגן כשהיו חוזרין מקבורה שיהו אבלים עומדין במעמדן וכל העם עוברין עליהן לנחמן כדמפרש בגמרא לקמן וכל אחד ואחד מגיע עד האבל ומנחמו ועובר והולך לו ואח"כ עובר השני וכן הג' וכן כולן. והממונה וכו' כלומר אבל כשכהן גדול מנחם את אחרים הממונה ממצעו בינו לבין העם שהממונה עובר מימינו וכל העם משמאלו. אי בעי תימא בשורה אחת ואי בעי תימא בזה אחר זה מיהו מ"מ מצד שמאלו של כהן גדול היו עוברין כדי שיהו העם משמאל והממונה מימין וכ"ג באמצע כדי לחלוק לו כבוד. וכשמתנחם מאחרים כלומר שמת לו מת ואחרים באים לנחמו כל העם אומרים לו אנו כפרתך נפשנו תחתיך לכל הראוי לבא עליך. וכשמברין אותו כדקי"ל כל ג' ימים אסור לאכל משלו כל העם מסובין על הארץ מפני כבודו להתאבל על צערו והוא מיסב על הספסל לפי שהוא חייב בכפיית המטה ואין כבודו ליישב מפני העם על מטה כפויה הילכך יושב על הספסל שאין בו משום כפיית

המטה ואין צריך לכפותו אבל מלך אין חייב בכפיית המטה לפיכך יושב על הדרגש והכי מפרש בירושלמי:

ת"ר כשהוא מנחם את אחרים סגן ומשיח שעבר מימינו כגון שאירע בו פסול בכ"ג והעמידו אחר תחתיו וכשעבר פסולו חזר לעבודתו והאיך אחר דעברוה השתא קרי משיח שעבר וכשהוא מתנחם אין משיח שעבר עומד אצלו מ"ט חלשא דעתיה דכ"ג סבר קא חדי ליה משום דעברוה לדידיה ואהדרון לדילי:

אמר רב פפא ש"מ מיהא מתניתא תלת ש"מ היינו סגן היינו ממונה דמתני' קתני הממונה ממצעו לבין העם ומתני' נמי תניא סגן מימינו וכל העם משמאלו אלמא כ"ג ממוצע בין סגן לעם. וש"מ אבלים עומדין וכל העם עוברים מדקתני כשהוא עובר בשורה לנחם את האחרים ואלו גבי מתנחם קתני כשהוא עומד בשורה להתנחם. וש"מ אבלים לשמאל המנחמין הן עומדין מדקתני ואבלים וכל העם משמאלו שהרי כ"ג מן המנחמין הוא והאבלים משמאלו וה"ה לשמאל כל העם שנמצא סגן מימינו של כ"ג והעם משמאלו ואבלים לשמאל העם נמצאו אבלים עומדים משמאל לכולם דייקא נמי דקתני והממונה ממצעו בינו לבין העם דאלמא כל העם בצדו של כ"ג היו עוברין מצד שמאלו והאבלים בצד העם מצד שמאל העם שנמצאו עומדים לשמאל כל המנחמין:

התקין ר' יוסי בציפורי שלא תהא אשה מהלכת בשוק ובנה אחריה אלא לפניה כדי שתשים עיניה עליו משום מעשה שהיה וקא מפרשי רבוותא מעשה שהיה שגנבוהו פריצים מאחריה ונתנוהו בבית וכשחזרה ולא ראתהו התחילה צועקת ובוכה בא אחד מהן ואמר לה בואי עמי וארא לך נכנסה אחריו ואנסוה: אתקין ר' יוסי בציפורי שיהו נשים מספרות זו עם זו בבית הכסא עד שישמע קולן לחוץ ויתן השומע אל לבו שיש שם אחר ויתירא ולא יכנס אחריהן ויתייחד עמהן. וי"א כדי שידע שישמע השומע שיש שם אשה וימנע מליכנס שם משום ייחוד. ולא מסתבר דתינח בכשרים אלא בפסולים מאי איכא למימר. וכתב רבינו שלמה ז"ל דבבה"כ שבשדות מיירי שהיה חוץ לעיר והכל נפנין שם: ואסיקנא אין שורה פחותה מעשרה בני אדם ואין אבלים מן המנין כך היה מנהגן לאחר קבורת המת לעמוד עם האבל בשורה ולהשקותו כוס תנחומין ואח"כ כל העם עוברים בזה אחר זה לנחם את האבל כמו שפירשנו בין שאבלים עומדים וכו' בין כך ובין כך אין שינוי בדבר שדין השורה אחד הוא דאין פחות מעשרה ואין אבלים מן המנין:

פיסקא כל העם אומרים לו אנו כפרתך. איבעיא להו כי מנחם איהו לאחריני היכי הוה אמר ופשיטנא מיהא דתניא כל העם אומרים לו אנו כפרתך והוא אומר תתנחמו מן

השמים היכי דמי אילימא כי מנחמי ליה אחריני לדיליה אמר להו איהו תתנחמו מן השמים ניחושא בישא קא רמי להו שיהו אבלים ויהו צריכין להתנחם אלא לאו כי מנחם איהו אחריני אמר להו תתנחמו ש"מ:

דף יט:

פיסקא מלך לא דן ולא דנין אותו משום מעשה שהיה. לא מעיד כדתניא והתעלמת פעמים שאתה מתעלם וכ"ש במלך דכתיב שום תשים עליך שתהא אימתו עליך. ולא מעידין אותו דהא לא דיינינן ליה. לא חולץ דזילא ביה מילתא למירק קמיה ולמקרי עליה חלוץ הנעל חלוץ הנעל. ולא חולצין לאשתו דזילא ביה מילתא וכו'. לא מייבם שגנאי הוא לו לקום על שם אחיו. ולא מייבמין את אשתו שהרי אסורה לינשא לאחר:

שאלו תלמידיו את רבי יוסי האיך נשא דוד שתי אחיות אמר להן מיכל אחר מיתת מרב נשאה. ואיכא דמקשו הכא והלא ילדה חמשה בנים לעדריאל וכל ימי מלכותו של שאול לא היו אלא שתי שנים ומחצה והוא נשא את מיכל קודם לארבעה חדשים שהלך דוד לארץ פלשתים נמצא שבתוך שנתים היה לה למרב לילד ה' בנים ומתרצי דתאומים ילדה ולשבעה שבעה חדשים. ר' יהושע אומר קידושי טעות היו לו במרב שקדשה במלוה והמקדש במלוה אינה מקודשת מאי מלוה דכתיב והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול ואת בתו יתן לו כלומר יתן לו בתו בשכר כן חוץ מן העושר שיעשרנו שנמצא שקדשה בשכירות הריגת גלית וכיון דקי"ל דישנה לשכירות מתחילה ועד סוף כדמברר בפ' הגוזל עצים (צ"ט) הויא לה מלוה והמקדש במלוה אינה מקודשת. ואית דמפרשי מלוה אית לך גבאי עושר גדול נתחייבתי לך בשביל גלית ולאו מילתא היא דהא לאו בההוא עושר איקדשא ליה אלא לבר מההוא עושר אמר ליה יהיבנא לך נמי דכתיב יעשרנו המלך וגו'. הדר קדיש מיכל במאה ערלות פלשתים אמר ליה מלוה ופרוטה אית לך גבאי ומלוה ופרוטה דעתיה דמקדש אמלוה דחשיבא ולא הויא מקודשת ודוד סבר מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה דאיתא והויא מקודשת:

ודייקינן ור' יוסי דסבר מיכל אחר מיתת מרב נשאה האי מיעוט דתנה את אשתי את מיכל ולא מרב מאי דריש ביה דהא ודאי כיון דמיתה לה מרב למה ליה למעוטא. מיבעי ליה לכדתניא כו' אית דאמרי דאיצטריך למימר אשתי לאשמועינן דקידושי מעליא הוו ואשתו היתה ולאקיש קדושי מרב לקדושי מיכל ולא מסתבר דדוד ל"ל למימר הכי אלא ה"ק ר"י לטעמיה דאמר קדושי מרב קדושי מעליא הוא [מקיש] קידושי מרב לעדריאל לקידושי מיכל לפלטי בן ליש ומשום הכי לא דריש מיכל אשתי ולא מרב אשתו וכ"ת

האי מיעוטא למה לי היא גופה קמ"ל דאשתו היתה וקידושי מעליא הוו ואית דאמרי דהכי קאמר מיכל אשתי ולא אשתו של פלטי בן ליש וחד טעמא הוא. ור' יהושע בן קרחה דאמר קידושי מרב לעדריאל קידושי מעליא הוו דריש ליה לקרא הכי וכי מיכל ילדה לעדריאל והלא מרב ילדה כו'.

ר' יוחנן אמר מהכא ואשתו היהודיה בכלב בן יפונה קא משתעי דנסיב בתיה בת פרעה ואיידי דכפרה בע"ז נקראת יהודיה דכתיב (דניאל ג':י"ב) איתי גוברין יהודאין לומר שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי ילדה את ירד אבי גדוד וגו' כולן שמותיו של משה רבינו הן וכל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו כאלו ילדו דכתיב אלה תולדות אהרן ומשה ומדלא קא מני להו לבני משה ש"מ דלבני אהרן הוא דקרי תולדות אהרן ומשה לומר לך אהרן ילד ומשה לימד לפיכך נקראו על שמו: כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם שפדאו מצער גידול בנים י"א שהוטל עליו טורח השבטים. וי"ל שלא הוצרכו אבותיו לגדלו. אי נמי שלא הטיל עליהן טורח בניו והיינו דכתיב לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא פניו יחוורו מאבי אביו:

כתיב פלטי וכתיב פלטיאל א"ר יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מן העבירה שנעץ חרב וכו'. ומקשינן והא כתיב וילך אתה אישה מדקרי ליה אישה אלמא בא עליה ומפרקינן מאי אישה שהוא מרחם עליה ומכלכלה כאלו היה אישה. ומקשינן והא כתיב הלוך ובכה אחריה ואי לאו דבא עליה כי שקלוה מיניה מאי הוה איכפת ליה ומפרקינן כי הוה בכי על מצוה דאזלא מיניה הוה בכי שמתוך שהיה כובש את יצרו מעלה עליו המקום כאלו עשה דבר מצוה. דתנן בסוף אלו הן הלוקין ר' שמעון אומר ממקומו הוא מוכרח שנאמר ונכרתו הנפשות העושות מקרב עמם ואומר אשר יעשה אותם האדם וחי בהם הא כל היושב ולא עבר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצות. ומקשינן תו והא כתיב עד בחורים ואי לאו דאביק בה למה ליה למיזל בתרא עד התם ומפרקי' מאי בחורים שנעשו כבחורים שלא טעמו טעם חטא:

דף כ.

אמר ר' יוחנן תקפו של יוסף ענותנותו של בעז דבר שעשה יוסף כשהעיר כל תקפו ונתגבר על יצרו עשאו בועז בענותנות ולא הוצרך להעיר כל תקפו בדבר אלא כאדם שעושה דבר קל לפי תומו דאלו יוסף מעיקרא לדבר עבירה נתכוון ואלו בועז אע"פ שנתקשה ונעשה כראשי לפתות לא נתכוון לדבר עבירה. תקפו של בועז ענותנותו של פלטי בן ליש דאלו בועז נתקשה ואלו פלטי בן ליש הויא דמיא עליה כי קקא חיורא

ואית דאמרי דאלו בועז חדא שעתא ואלו פלטי שנים רבות ולאו מילתא היא דמאן לימא לן דאלו הוה מתרמיא ליה לבועז שנים רבות דלא הוה כביש יצריה:

שקר החן זה דורו של משה. **והבל היופי** זה דורו של יהושע. **אשה יראת ה' היא תתהלל** זה דורו של חזקיה' וכולן עסקו בתורה הרבה אלא שדורו של חזקיה גדול מהן שהרי בדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ כדמפרש בפרק חלק:

מתני' מת לו מת אינו יוצא מפתח פלטרין שלו. ת"ר מקום שנהגו וכו' ר' יהודה אומר לעולם נשים לפני המטה הן יוצאות שכן מצינו בדוד שיצא אחר מטתו של אבנר ואס"ד נשים לאחר המטה הן יוצאות דוד מאי בעי התם ועל כרחך כיון דאשכחן ראיה מקרא דנשים לפני המטה היו יוצאות אין לנו לילך אחר מנהג אחר אמרו לו לא היה הדבר אלא לפייס כדמפרש ואזיל ואין לך להוכיח מכאן אם לאחר המטה אי לפני המטה די"ל נשים אחר המטה והא קמ"ל שהיה הולך גם בין הנשים כדי שיראו אותו ויתפייסו:

דרש רבא כתיב להכרות את דוד וקרינן להברות מתחילה באו להכריתו כלומר להרגו לפי שהיו סבורין שמאתו היתה להמית את אבנר כיון שידעו כי לא היתה מאתו באו להברותו:

אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש אבנר מפני שהיה לו למחות בשאול כשהרג את נוב עיר הכהנים ולא מיחה ר"י אמר מיחה ולא נענה מאן דאמר לא נענה דריש להאי קרא הכי ידיך לא אסורות מכדי ידיך לא אסורות מאי טעמא לא מחית וכו' ומ"ד מיחה דריש ליה הכי מכדי מחויי מחית ולא היית כאדם שידיו אסורות ואין בו יכולת למחות היאך כנפל לפני בני עולה נפלת. ומקשינן ולמ"ד מיחה מ"ט איענש. אמר רב נחמן בר יצחק מפני ששיהא מלכות בית דוד שתי שנים ומחצה אחר מיתתו של שאול על ידי שהמליך את איש בשת שמשמת שאול מלך דוד בחברון שבע שנים וששה חדשים כדמפרש בקרא יצא מהן ה' שנים שבין מיתת שאול למלכות איש בשת שהיתה מלכות ישראל בטלה כדמפרש בסדר עולם נשתיירו שתי שנים ומחצה מתחילת מלכות איש בשת ועד שעה שמלך דוד על ישראל:

פיסקא וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ כאבלים מפני כבודו והוא מסב על הדרגש. ירושלמי דרגש יש בו משום כפיית המטה המלך אינו חייב בכפיית המטה.

מאי דרגש אמר עולא ערסא דגדא נוהגין היו להניח מטה למזל הבית ולא היו משתמשין בה כלל ודומה לו העורכים לגד שלחן (ישעיה ס"ה) אלא מיהו התם קא מיירי קרא בהנך דמיכווני לשום עבודה אבל הכא לסימנא טבא בעלמא עבדי ליה. אמרי ליה רבנן לעולא מי איכא מידי דעד השתא לא אותיבניה אערסא דגדא והשתא בעינן לאותוביה

עלה מהיכא תיפוק לן ודחינן מאי קושיא מידי דהוה אאכילה ושתייה דעד האידנא לא אוכליניה מדילן ולא אשקיניה והשתא דהוי אבל קא מוכלינן ליה מדילן גבי הסיבה נמי מותבי ליה אערסא דלא הוה רגיל למיסב עליה עד השתא. אלא אי קשיא אהא דעולא הא קשיא דתניא גבי הילכות אבל דרגש אינו צריך לכפותו אלא זוקפו על דופן כרעיו וארכובותיו ואי ס"ד דרגש ערסא דגדא מטה מעליתא היא ואמאי אינו צריך לכפותו אי משום דלא רגיל למגנא עילוה והתניא הכופה את מטתו כלומר מי שחייב בכפיית מטתו לא מטתו בלבד הוא כופה אלא כל מטות שיש לו בתוך ביתו ודחינן מאי קושיא דילמא משום טעמא דמטה המיוחדת לכלים בלבד דקתני מטה המיוחדת לכלים אינו צריך לכפותה התם טעמא מאי משום דאינה עשויה לשכיבה [וכ"ת] אי הכי מאי שנא מטה המיוחדת לכלים דלא בעיא זקיפה ומ"ש דרגש דבעי זקיפה מטה כיון דמיוחדת לכלים ויש כלים עליה הכלים מעידין עליה דלאו לשכיבה קיימא ואינו צריך לזקפה דרגש שאין עליו כלום אע"פ שאינו עומד לשכיבה ואין צריך לכפותו צריך לזקפו מפני מראית העין. אלא אי קשיא אדעולא הא קשיא רשב"ג אומר דרגיש מתיר קרביטיו לולאותיו והוא נופל מאליו ואי ס"ד דרגש ערסא דגדא קרביטין מי אית ליה והלא של נסרים הוא עשוי והן מסומרין בארוכות המטה ואין צריך לולאות ואידחיא לה הא דעולא ואסקא רבין משמיה דרב תחליפא בר מערבא דשכיח בשוקא דגלדאי וידע דקרו ליה לערסא דצלא דרגש והיא מטה של עור יש שתולין רצועות בשפת העור סביב וכשרוצין לנטותו עונבין הרצועות בארוכות המטה וכשמתירין אותן הוא נופל מאליו ויש שעושין נקבין בשפת העור סביב סביב וכורכין רצועות בארוכות המטה ומביאין את הרצועות בנקבין וחסין לכפותו כדי שלא יתקלקל העור בלחלוחית הקרקע וקאמר תנא קמא אינו צריך לכפותו אלא זוקפו כדפרישית וקאמר רשב"ג מתיר את קרביטיו והוא נופל מאליו. איתמר נמי דדרגש ערסא דצלא הוא דאית ליה לולאות א"ר ירמיה דרגש סירוגו מתוכו י"א שיש נקבים בארכובותיו ותוחבין בהן ראשי הרצועות התלויות בעור ועונבין ואין מרכיבין הרצועות על גבי ארוכות המטה. מטה סירוגה מעל גבה ומרכיבין את החבלים מכאן ומכאן והוא סרוג ומראין לנו הדברים דבמטה של חבלים קא מיירי שמסרגין אותה שתי וערב כדמפרש במועד קטן (י'.) והכי מסתבר מדקאמרי' דרגש ערסא דצלא דהיינו מטה של עור מכלל דמטה סתמא לאו של עור היא וי"מ ערסא דצלא מטה שיש לה שתי ארוכות ושתי קצרות ונקליטין וסירוג באמצעיתה אמר ר' יעקב בר אידי כו' הכי אשכחן בנוסחי עתיקי דמסיק לה כר' ירמיה ותו לא מידי ורבינו שלמה ז"ל גריס הכא אדר' ירמיה תיובתא והכין משמע דגריס. מתיבי כלי עץ מאימתי מקבלין טומאה המטה והעריסה

משישפם בעור הדג וכו' ואי ס"ד מטה סירוגה מעל גבה למה ליה לשפויה (כלומר) [הלא] אין יופין ניכר שהרי מכוסות הן תמיד בראשי החבלים שמסורגין על גבן של ארוכות ומסיק לה אלא הא והא מתוכן מטה אעולי ואפוקי בבזייני דרגש אעולי ואפוקי באבקתא ופירושה מכניס ומוציא ראש החבל המסרג בנקבים של ארוכות דרגש מכניס ומוציא ראשי הרצועות התלויות בשפת העור בלולאות התלואות בנקבי ארכובותיו:

דף כ:

אמר ר' יעקב בר אידי אמר ריב"ל הלכה כרשב"ג דאמר דרגש מתיר את קרביטיו והוא נופל מאליו ואינו צריך לכפותו וכ"ת מאי שנא מטה דצריך לכפותה ומ"ש דרגש דמתיר את קרביטיו אמרי הכא במטה של חבלים עסקינן שמסורגת שתי וערב וטריחא ליה מילתא להתיר את כל החבלים הילכך צריך לכפותה אלו דרגש כיון דשל עור הוא ולית ביה סירוג אלא בלולאות התלויות בקצה העור לא צריך לכפותו ובהתרת קרביטיו סגיא ליה ואי בעי תימא דרגש כיון דשל עור הוא וחייס עליה לכפותו סגיא ליה בהתרת קרביטיו מטה כיון דשל חבלים היא ולא חייס עלה צריך לכפותה:

אמר ר' יעקב בר אחא אמר ר' אסי מטה שנקליטיה יוצאין הימנה זוקפה ודיו נקליטין שני עצים ארוכין שמעמידין אותה באמצע דופני המטה אחד במראשותיה ואחד במרגלותיה ומפוצלין הן בראשיהן ומניחין קנה מזה לזה ופורסין עליו כילה והוא נראת כאהל ויש שמחברין אותן נקליטין לדופני המטה ונראין כאלו הן יוצאין מן המטה עצמה ואינו יכול לכפותה מפני נקליטיה זוקפה על גבי מראשותיה או על מרגלותיה ודיו:

מתני' מוציא למלחמת הרשות וכו' ופורץ לעשות לו דרך. י"א פורץ גדרות אחרים לעשות לו דרך לשדהו ולכרמו ולאו מילתא היא מדקתני עלה דרך המלך אין לה שיעור ואי ס"ד דאית ליה רשותא למעבד דרך קבועה לשדהו ולכרמו אפי' בשל אחרים אמאי אין לה שיעור כל הכי נמי לישקול וליזיל ותו הא לא מכרעא מילתא למימר דשקיל ארעאתא דאחריני לגמרי אלא הכין פירושא דהיכא דאזיל למלחמת הרשות אי נמי לכל היכא דבעי ולא אפשר ליה למיעבר משום גודא דקאי באפיה לא מחייבינן ליה למהדר ולמיזל מאורחא אחריתי אלא כיון דקאי התם פורץ לעשות לו דרך והיינו דקתני עלה דרך המלך אין לה שיעור אלא פורץ והולך כדי שיוכלו מחנותיו והעם אשר ברגליו לעבור ואין אומרים יפרוץ בכדי שיוכל אחד לעבור וכו' ויעברו אחד אחד בזה אחר זה אלא פורץ והולך כדאמרן והני מילי כולהו לפי שעה נינהו אבל לאחזוקי בגופה של קרקע לנפשיה

כדי שיהא דרך קבוע לשדהו ולכרמו לא. כל העם בוזזין ונותנים לפניו והוא יחלוק בראשונה כדי שיברור לו חלק היפה ולקמן מפרש כמה שקיל:

א"ר יהודה אמר שמואל כל האמור בפרשת מלך בשמואל דכתיב זה משפט המלך וגו' מלך מותר בו רב אמר לא נאמרה פרשה זו אלא כדי ליראם ולבהלם מפני עמי הארץ שבהן ששאלו שלא כהוגן ואיבעית כדי ליראם ולבהלם מפני המלך ותהא אימתו מוטלת עליהם. כדתנאי כו' שמואל כרב יוסי ורב כר' יהודה וכן היה ר' יהודה אומר שלש מצות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ דבכולהו כתיב ירושה וישיבה מלך דכתיב כי תבא וגו' וירשתה וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך עמלק דכתיב והיה בהניח וגו' בארץ אשר ה' אלהיך נותן לך נחלה לרשתה תמחה וגו' בנין בית הבחירה דכתיב ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו' והיה המקום וגו', ר' נחמיה אומר לא נאמרה פרשה זו של שמואל אלא כדי לאיים עליהם כדי שתהא אימת המלך עליהם שנאמר שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ויש לפרש לא נאמרה פ' זו הכתובה במשנה תורה לצוות עליהן להעמיד להן מלך אלא כדי לאיים עליהן שלא ישאלו להן מלך שאם שאלו מלך מעמידין להן מלך שתהא אימתו מוטלת עליהם והכין מסתבר מדקא מפליג אדר' יהודה דאמר מצוה. ר' נהוראי אומר לא נאמרה פרשה זו של משנה תורה לא למצוה ולא לאיים עליהן אלא כנגד התרעומת שאם נתרעמו בימי שמואל ובקשו להעמיד להן מלך מעמידין להן ולעולם היכא דלא בעו מלכא עדיף להו טפי שנאמר ואמרת אשימה עלי מלך ככל הגוים אשר סביבותי מדהוה סגיא ליה למיכתב אשימה עלי מלך ותו לא וכתיב ככל הגוים ש"מ לשון תרעומת קא מישתעי קרא דמשמע שמבקשין להיות ככל הגוים אשר סביבותיהם אשר לא כדת ויש מפרשין כנגד התרעומת שגלוי לפני שהיו עתידין להתרעם על כך ולומר והיינו גם אנחנו ככל הגוים שנאמר ואמרת אשימה עלי מלך עתידים אתם לומר כן וקרובין דבריהן לדבריהן מיהו לא שנא להאי פירושא ולא שנא לפירושא דידן האי כנגד התרעומת אתרעומת שנתרעמו בימי שמואל או על כנגד כיוצא בה קאמרי' מיהו מסתייע האי פירושא בתרא מדקא מיפליג עלה רבי אלעזר בר' יוסי וקאמר זקנים שבאותו הדור כהוגן שאלו דמשמע דאדורו של שמואל קאי ואי אמרת דלא איירי ר' נהוראי בהיאך מעשה דשמואל למימרא דשלא כהוגן שאלו אמאי קא מפליג ר' אליעזר בר' יוסי דקתני ר"א בר' יוסי אומר זקנים שבאותו הדור כהוגן שאלו שבקשו מלך לשפטם ולרדות את הסרבנין שבהן במקל ועמי הארץ שבהן קלקלו שבקשו להם מלך להלחם מלחמותיהם ולא בטחו במקום:

בתחילה קודם שנשא שלמה את בת פרעה מלך על העליונים מלאכים ורוחות השוכנים במדור העליון כלומר שהיה גוזר עליהן גזרה והן מקיימין אותה לאחר שנשא את בת פרעה מלך על התחתונים בלבד שנאמר מתפסח ועד עזה חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם וחד אמר תפסח ועזה גבי הדדי קיימי וה"ק קרא וכי הוא רודה בכל עבר הנהר כמתפסח ועד עזה כיון שעברו ימים ולא חזר בו מלך על ישראל בלבד שנאמר אני קהלת הייתי מלך על ישראל ולבסוף מלך בירושלים שמרדו שארית ישראל ולבסוף מלך על מטתו בלבד ולבסוף כיון שלא חזר בו השליכו אשמדאי מכסאו לארץ אחרת כדמפרש בפרק מי שאחזו קורדיאקוס ומלך על מקלו בלבד דכתיב וזה היה חלקי מכל עמלי רב ושמואל חד אמר אמקלו קאמר וחד אמר קידו איתמר משמא דרב האי גאון ז"ל דהיינו מקידה של חרס ששותה בה מים. הדר למלכותיה או לא הדר רב ושמואל חד אמר בתחילה מלך ולבסוף הדיוט ותו לא הדר חד אמר מלך והדיוט ומלך ושאר השמועה פשוטה היא:

דף כא.

מתני' לא ירבה לו נשים וכו' איתמרי דר' יהודה ור"ש במימריה דת"ק פליגי ולפרושי מימריה קאתו דאי ס"ד לאיפלוגי עליה קאתי הוה לן לפרושי נמי טעמיה דת"ק היכי מפרש לה להי קרא ואנן לא סבירא לן הכי דאם איתא דלא פליג ר"י אדת"ק הו"ל למיתני בד"א אי נמי אימתי ואי משום דלא פרישנא לטעמיה דת"ק משום דהוה פשיטא לן טעמיה דלא דריש טעמא דקרא ואפי' היכא דמפרש טעמיה בהדיא והכי פירושא דמתני' לא ירבה לו נשים בין מוחזקות בכשרות כאביגיל בין שאינן מוחזקות אלא ח"י ודוקא בסתמא אבל מוחזקות ברשעות כ"ע מודו דאפי' אחת לא ישאנה ר"י אומר מרבה הוא לו יותר מי"ח ובלבד שיהו מוחזקות בכשרות כדי שלא יהו מסירות את לבו שלא אסרה תורה להרבות אלא בנשים שאין מוחזקות בכשרות ולא ברשעות שלפי רובן יסירו את לבו ר"ש אומר אפילו אחת והיא מסירה את לבו כלומר שאינה מוחזקת בכשרות ויש לחוש שמא תסיר את לבו ה"ז לא ישאנה דהא כתיב לא יסור לבבו לא יעשה דבר שגורם להסיר את לבו. א"כ מה ת"ל לא ירבה לו נשים אפילו כאביגיל דכי כתיב לא ירבה לו לאו מטעמא דלא יסור את לבו כתיב אלא גזרת הכתוב היא א"כ ה"ק רחמנא אפילו כשרות דסלקא דעתך דאין מסירות את לבו לא ירבה שאם הרבה סופן להסיר את לבו: **ודייקינן** למימר דר"י דריש טעמיה דקרא למיזל בתריה וקסבר כיון דטעמא משום לא יסור הוא מרבה הוא לו נשים כשרות שלא יהו מסירות את לבו ור"ש לא אזיל בתר טעמא

דקרא. והא איפכא שמעי' להו דתניא אלמנה בין שהיא עניה כו' דברי ר"י דלא דרשינן טעמיה דקרא למימר דכי הזהר רחמנא האלמנה שלא להשיאה שם רע בשכנותיה הוא דאזהר אלא אמרינן אלמנה סתם כתב רחמנא לא שנא ענייה ולא שנא עשירה ר"ש אומר עשירה ממשכנין אותה שהרי אין אתה חייב להחזיר לה ולהיות רגיל לבא אצלה שנאמר ואם איש עני הוא לא תשכב בעבוטו הא עשיר שכב ועבוטו אצלך ענייה אין ממשכנין אותה ואתה חייב להחזיר לה התם בפרק המקבל מתריץ לה מפני שאתה חייב להחזיר לה ואתה משיאה שם רע בשכנותיה כלומר שמתוך שאתה רגיל לבא אצלה אתה משיאה שם רע בשכנותיה דדריש טעמא דקרא דמשום שם רע מיהו דוקא ענייה דשייך בה האי טעמא אבל עשירה לא כדפרישית אלמא ר"י לא דריש טעמא דקרא ור"ש דריש טעמא דקרא. ומפרקינן בעלמא היכא דלא מיפרש טעמא בהדיא בקרא לא דריש ר"י טעמיה דקרא ושאני הכא דמפריש טעמא ולא יסור מה טעם לא ירבה משום לא יסור ור"ש דדריש טעמא דקרא אמר לך לכתוב רחמנא לא ירבה לו נשים ותו לא ואנא אמינא מה טעם לא ירבה משום לא יסור דהא בעלמא דרשינן טעמא דקרא אע"ג דלא מיפרש טעמיה בקרא לא יסור ל"ל אלא לומר לך וכו':

ואיבעיא לן ח"י מנא לן כדאשכחן בדוד דכתיב שית וכתיב ואוסיפה לך כהנה וכהנה בנשים קא מיירי דכתיב ואתן לך את אדוניך ואת נשי אדוניך בחיקיך ואכולהו כתיב ואם מעט ואוסיפה לך כהנה וכהנה כהנה שית דהוו לה בהדי קמייתא תרי סרי וכהנה שית אחריניתא דהוו להו כולהו תמני סר. מתקיף לה רבינא אימא כהנה הא תריסר כדאמרן וכהנה בתרא לאו אשית קמייתא בלחוד קאי אלא אכולהו תריסר קאי דהוו ליה כולהו כ"ד. תניא נמי כאתקפתיה דרבינא כו' ולמאן דדריש ווין הא ארבעים ושמונה דוא"ו וכהנה בתרא מרבי תרי סר והוו להו בתרי הנך כ"ד וכתיב כהנה בתרא אכולהו דהוו להו מ"ח ור"ע היא דדריש ווין בפרק ארבע מיתות דקתני התם גבי ובת איש כהן דמרבי ר"ע אפילו נשואה בת כהן לשריפה מריבוייא דוא"ו וקתני התם בברייתא ישמעאל אחי בת ובת אני דורש:

אמר רב ואיתימא רב יוסף שקלתה מיכל למטרפסה בהאי עלמא שנטלה ענשה בעה"ז על שזלזלה בדוד דכתיב לא היה לה ולד והתם אמרינן בסוף פרק מקום שנהגו לעשות מלאכה (נ"ז:) בריך רחמנא דאשקליה לישששכר איש כפר ברקאי למטרפסיה בהאי עלמא:

מאי פילגשים ומאי נשים אמר רב יהודה אמר רב נשים בכתובה וקידושין פילגשים בלא כתובה ולא קידושין וכולהו ממנינא די"ח הוו ואע"ג דקידושין דאורייתא דכתיב

כי יקח איש אשה ואין קיחה אלא בכסף וה"ה לשטר ולביאה דכולהו יליף להו מקראי הני מילי לשויא אשת איש לחייבו במזונותיה ולאסרו בקרובותיה ולאסרה בקרובותיו ולחייב עליה משום אשת איש ושאר דברים התלוים באישות אבל אם רצה לייחד אשה בלא כתובה ובלא קידושין מדאורייתא שפיר דמי ורבנן הוא דגזור כדי שלא יהיו בנות ישראל הפקר:

אמר רב יהודה ד' מאות ילדים היו לו לדוד כולם בני יפת תאר היו הא מילתא ליכא לאוקומה אלא בארבע מאות נשים ובד' מאות גדודים אי נמי בבציר מהכי וכגון דילדן תאומים דאי דאיתילידו תרי בתרי עיבורי מאשה אחת לא משכחת לה דהא מוכח בקידושין (כ"א:) דלא התירה תורה אלא ביאה ראשונה בשעת שביה כדבעינן למימר השתא גבי תמר ואי דגיירינהו והדר בא עליה לא משכחת לה דהנך לאו בני יפת תאר מיקרו דגיורת מעלייתא היא ותו דא"כ נפישו להו נשים טפי מח"י ואע"ג דאיכא למימר כגון דמיתה חדא והדר נסיב אחריתי מ"מ קשיא דלא בני יפת תאר מיקרו ומנא תימרא דלא משכחת לה אלא בד' מאות גדודים אי נמי במאתים וכגון דילדן תאומים דאי כשבא על נשים הרבה בגדוד אחד מי שרי והא כתיב בה ודרשינן בקידושין (כ"ב.) בה ולא בה ובחבירתה אלא מחוורתא כדפרישית:

אמר רב יהודה אמר רב תמר בת יפת תאר הואי שבא דוד על אמה בשעת שביה ולישנא דקרא נקט דכתיב וראית בשביה אשת יפת תאר וגרסי' בקידושין בפרק ראשון (שם) וראית בשביה בשעת שביה אשת ואפילו אשת איש יפת תואר לא דברה אלא כנגד יצה"ר מוטב יאכלו בני ישראל בשר תמותות שחוטות ואל יאכלו בשר תמותות נבלות וחשקת ואע"פ שאינה נאה בה ולא בה ובחברתה ולקחת ליקוחין יש לך בה לך לאשה שלא יקח שתי נשים אחת לו ואחת לאביו אחת לו ואחת לבנו והתם נמי משמע דלא התירה תורה כנגד יצר הרע אלא ביאה ראשונה בשעת שביה אבל ביאה שניה אסורה עד דמגייר לה וגבי כהן פליגי רב ושמואל לענין ביאה ראשונה רב אמר מותר חידוש הוא ושמואל אמר אסור כל היכא דקרינא ביה והבאתה קרינא ביה וראית בשביה וכהן כיון דלא קרינא ביה והבאתה דהא אסור בגיורת לא קרינא ביה וראית מ"מ שמעינן מיניה דמותר לבא עליה בגיותה ביאה ראשונה בשעת שביה ואמה של תמר נמי הכי הואי שבא דוד המלך עליה ביאה ראשונה בגיותה בשעת שביה ונתעברה באותה ביאה מתמר וכיון דהיתה הורתה שלא בקדושה הרי ולדה כמוה דכתיב כי יסיר את בנך בנך הבא מן הישראלית קרוי בנך ואין בתך הבא מן הגויה קרוי בנך אלא בנה. ותמר אחותו של אבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור היתה ומנין שהיתה הורתה שלא בקדושה דכתיב ועתה דבר נא אל

המלך כי לא ימנעני ממך ואי ס"ד בת גיורת היא והיא מתייחסת בתר אביה הוי אחתיה ומי הוה שריא ליה אלא לאו ש"מ דלאו בת גיורת הואי אלא הורתה שלא בקדושה היתה ותנן ולד שפחה ונכרית מישראל אין להם קורבת אב כדאיתא ביבמות (כ"ב.):

ותקח את המשרת ותצק לפניו שעשתה לו מיני טיגון דבר שקלוי בשמן במחבת וכיוצא קרי טיגון ונקרא בערבי טיג'ן ובפ' בכל מערבין (עירובין כ"ח:) אמר אביי שלקו או טיגנו איכא בינייהו. ובמנחות בסוף גמרא דפ' התכלת (מנחות נ'.) איתמר חביתי כ"ג כיצד עושין אותן רבי חייא בר אבא אמר רב חנינא אופה ואח"כ מטגנה וכו' ובסוף גמרא דפ' מנחות (ק"ד:). אמרינן אמר הקב"ה עשה לי מהן חמשה מיני טיגון ופי' סלת מחבת מרחשת חלות ורקיקן וש"מ דהנך כולהו מיני טיגון נינהו ומשרת נמי ממיני טיגון הוא דכתיב מנחה על המחבת תרגום משריתא.

וישנאה אמנון וגו' מאי טעמא אמר ר' יצחק נימא נקשרת לו מן השיער שבבית ערותה ועשאתו כרות שפכה. ומקשינן איני והא דרש רבא מאי דכתיב ויצא לך שם וגו' שאין להם לבנות ישראל לא שער של בית השחי ולא שער של בית הערוה וקודם שגבהו בנות ציון קא מיירי דאלו בתר הכי כתיב (ישעיהו ג':י"ז) ושפח ה' קדקד בנות ציון וה' פתהן יערה. אלא אימא נימא קשרה לו שהביאה נימא תלושה וקשרה לו באותו מקום ועשאוהו כרות שפכה ואיבעית אימא לעולם נקשרה ושאני תמר דבת יפת תואר הואי. מיד כלומר כיון שנעשה מעשה לאלתר ותקח תמר אפר וגו' גדר גדול גדרה תמר באותה שעה כשיצאה וזעקה ופרסמה את הדבר לכל ונשאו הכל קל וחומר בעצמן להזהר כל איש בבתו ובאחותו וכל אשה בעצמה מה לבנות מלכים עלתה כך לבנות הדיוטות אם אינן נזהרות על אחת כמה וכמה לצנועות כך לפרוצות על אחת כמה וכמה:

דף כא:

אמר רב יהודה אמר רב באותה שעה גזרו על הייחוד ועל הפנויה מדקאמר על היחוד ועל הפנויה משמע תרתי מילי לייחוד יחוד דאשת איש ועל הפנויה שלא יבא אדם על הפנויה אלא ע"י קידושין וכתובה. ומתמהינן יחוד דאשת איש דאורייתא הוא כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא לומר לך בן מותר להתייחד עם אמו דלא מיגרי ביה יצר ואינו מתיחד עם כל העריות שבתורה וה"ק קרא כי יסיתך אחיך בן אמך שמותר להתייחד עם אמך ומתוך כך הוא מצוי אצלה תדיר ושניכם מצוין תדיר ביחד. ומפרקינן דאורייתא ייחוד דאשת איש אי נמי דשאר עריות הוא דאסור הא דפנויה שרי ואתו אינהו גזור על הייחוד של פנויה וחדא קאמר על הייחוד של פנויה:

ואדוניה בן חגית מתנשא לאמר אני אמלוך אמר רב יהודה אמר רב שבקש לחולמו ולא חלמתו בפרק כל הצלמין ב"נ אסורין כתי' ויוציאו את בן המלך ויתן עליו את הנזר ואת העדות שהכלילה עדות אמר רב יהודה אמר רב עדות היא לבית דוד שכל שראוי למלכות חולמתו ושאינו ראוי למלכות אינה חולמתו. ואדוניה בקש שימלא ראשו חלל עטרה ותתיישב בראשו ולא חלמתו מפני שלא היה ראוי למלכות ופירש רש"י ז"ל לפי שהיה שרביט של זהב בתוך חללה מדופן לדופן ואינה מתיישבת בראשו אלא למי שהיה לו חריץ בראשו והיא עדות לבית דוד שכל מי שהיה ראוי למלכות חולמתו ומי שאינו ראוי למלכות אינה חולמתו. ויעש לו רכב ופרשים וגו' מאי רבותא דחמשים איש למירהט לגבי בן מלך אמר רב כולם נטולי טחול שהטחול גורם לאדם ליעף ואינו יכול לרוץ הרבה. וחקוקי כפות הרגלים יש אומרים שאין בשר בפרסותיהן ורצין על הקוצים ועל הברקונים ואינן ניזוקין וי"א שלא היה להן עצם בכפות רגליהם:

מתני' לא ירבה לו סוסים כו' ת"ר לא ירבה לו סוסים יכול אפילו כדי רכבו ת"ל לו לו אינו מרבה אבל מרבה הוא כדי רכבו ופרשיו. הא מה אני מקיים לא ירבה לו סוסים סוסים הבטלנין ועדיין אני אומר אינו עובר עד שיהו לו שני סוסים בטלנין דסוסים כתיב מנין שאפילו סוס אחד והוא בטל שהוא בלא ירבה לו ת"ל למען הרבות סוס אפילו אחד במשמע וכי מאחר שאפילו סוס אחד והוא בטל קאי בלא ירבה לו אי הכי סוסים דכתב רחמנא בלשון רבים למה לי. ומהדרינן לעבור עליו בעשה ולא תעשה על כל סוס וסוס דאי כתב סוסים ולא כתב סוס הוה אמינא לא עבר עד דהוו ליה תרי כתב רחמנא סוס אפילו אחד ואי כתב רחמנא סוס ולא כתב סוסים ה"א היכא דהוו ליה סוסים טובא לא עבר אלא אחד מינייהו כתב רחמנא סוסים וכתב סוס לאשמועינן דאפי' הוו ליה סוסים טובא עבר בלא תעשה על כל סוס וסוס. והאי דאיכא בנוסחי בעשה ולא תעשה על כל סוס לא ידעינן מאי ניהו דהא לא שייכא הכא מצות עשה ולא לאו הבא מכלל עשה ור"ש ז"ל לא גריס לה וחזינא לה לרב רב יוסף הלוי בן מיגאש ז"ל דקא כתיב לא תעשה דכתיב לא ירבה עשה דכתיב למען הרבות סוס ואע"ג דלא תעשה משמע להכי אפקיה רחמנא בלשון עשה למימרא דמיחייב עליה נמי עשה ע"כ דבריו ז"ל. ואינן נראין בעינינו כלל:

ומתמהינן טעמא דכתב רחמנא לו הא לאו הכי הוה אמינא אפילו לרכבו ופרשיו נמי לא. מלכותא בלא רכב ופרשים מי חשיבא מידי. ומפרקינן כי איצטריך קרא למעוטי כדי רכבו ופרשיו להיתרא לאו כדי רכבו ופרשיו בצמצום איצטריך אלא לאפושי סוסים הבטלנין לרכבו ופרשיו דאי לא כתב רחמנא לו הוה אמינא לא ירבה לו סוסים בטלנין ולא לרכבו ופרשיו קמ"ל לא ירבה לו לו אינו מרבה סוסים בטלנין אבל מרבה הוא

לרכבו. ויש לפרש לא צריכא לאפושי כי איצטריך קרא להתירא לאפושי רכב ופרשים טובא דאי לא כתב רחמנא לו הוה אמינא לא ירבה סוס כלל לא בטלנין ולא שאינן בטלנין אלא כדי מרכבתו הצריכה לו אבל להרבות רכב ופרשים יתר מדאי לא דהא כתיב לא ירבה כלל כתב רחמנא לו לו הוא דאין מרבה סוסים לפי שנמצאו יושבין בטלנין אבל אם בא להרבות רכב ופרשים מותר להרבות להם סוסים כנגדן ולעולם סוסים הבטלנין כלל כלל לא. והרב ר' יוסף בן מיגאש ז"ל גריס לא צריכא לאפוחי לשון נפח כלומר כי איצטריך קרא למכתב לו לאו למישרי כדי רכבו ופרשיו בלחוד אלא למשרי נמי לאפוחי יתר על כדי רכבו ופרשיו כלומר להרבות סוסים בטלנין שאינן צריכין להן אלא לתתם באמצע המחנה כדי שיראה המחנה גדול להכי כתב רחמנא לו לומר לך לו הוא דאסור להרבות סוסים הבטלנין הא לאפוחי במחנה מותר:

פיסקא וכסף וזהב לא ירבה לו מאד אלא כדי ליתן אפסוניא שכר חיילותיו. יש מפרשים לא ירבה לו לתקן מסים ומכסים שלו אלא כדי שיבא לו כדי אפסניא ולא יכביד על העם יתר אבל אם באו לו ארוחות וביזות מותר. והכי מסתבר מכמה אנפי חדא שלמה הרבה ולא נענש ומנא לן דלא איענש עלה מדאמרי' אין כסף נחשב בימי שלמה ואוקימנא קודם שנשא את בת פרעה אלמא חטאיה גרמא ליה ולבתר דנסבה כתיב כאבנים אלמא חטאיה גרם ליה ותו דהא קב"ה אמר ליה (מלכים א ג':י"ג) וגם אשר לא שאלת אתן לך גם עושר גם כבוד ותו דהא קרא הכי משמע מדכתיב לא ירבה לו דמשמע שיתכוון להרבות אבל אי אתו ליה ממילא שפיר דמי והכי נמי אמרינן גבי לא ירבה לו סוסים שלא יקנה סוסים הרבה אבל אם נתנו לו במתנה מותר:

ת"ר וכסף וזהב לא ירבה לו לו אינו מרבה אבל מרבה הוא לאפסוניא. ומתמהי' טעמא דכתב רחמנא לו הא לא"ה ה"א אפילו לאפסוניא נמי לא מי סגיא בלא הכי. ומפרקינן כי איצטריך קרא לאו לכדי ליתן להן בשכרן ותו לא [לא] איצטריך אלא להרויח להן בשכרן דאי לא כתב רחמנא לו הוה אמינא לא ירבה כסף וזהב יתר מן הצריך לו ולשכר חיילותיו בצמצום כתב רחמנא לו לו אינו מרבה יתר ממה שצריך להוצאתו אבל מרבה הוא כדי שיתן לאפסוניא אפי' להרויח להן בשכרן. וגבי סוסים נקט לישנא דאפושי משום דמידי דקאי בעיניה הוא ואע"ג דיהיב להו לפרשין דיליה אכתי קיימי בעינייהו גבייהו ושייך בהו לישנא דאפושי אבל כסף וזהב דכי יהיב להו ניהליהו למוצאה יהיב ליה ולאו מידי דקאי בעיניה גבייהו הוא ולא שייך ביה לישנא דאפושי דהא לאלתר מפיק ליה אלא לישנא דהרויחא כדאמרן בכתובות (פ':) משום ריוח ביתא וכי תימא והא קרא דאיירי בכסף וזהב ונקט לישנא דאפושי דכתיב וכסף וזהב לא ירבה לו התם דקא מיירי גבי

מלך דלא ליפיש כסף וזהב ליתן בבית גנזיו נקט לישנא דאפושי [אבל] גמרא דמירי גבי אפסוניא דצריכי ליה לאפוקיה נקט לישנא דהרויחא. ודייקינן השתא דאמרת דהני לו לו לא צריכי לגופיה דקרא ומפקת להו לדרשא לו דנשים מאי דרשת ביה ומהדרינן למעוטי הדיוטות שמותרין להרבות נשים:

רב יהודה רמי כתיב ויהי לשלמה ארבעים אלף ארוות סוסים וגו' והן מקומות מוכנין למאכל הסוסים וכל אחד מהן אין בו אלא כדי לאכל בו סוס אחד והבית שיש בו ארוות הרבה נקרא אצטבלא וכתיב ארבעת אלפים ארוות סוסים הא כיצד אם ארבעים אלף אצטבלאות היו כל אחד ואחד היו בה ארבעת אלפים סוסים דמפקינן ליה להך קראה ארבעת אלפים ארוות סוסים לאצטבלא אחת ואם ארבעת אלפים אצטבלאות היו מפקינן ליה לאידך קרא דארבעים אלף ארוות סוסים לאצטבלא אחת ונמצא שכל אצטבלא היו בה ארבעים אלף סוסים ומ"מ חד קרא מוקמינן לארוות ממש כמו שפירשנו ואידך מוקמינן לאצטבלאות נמצא מנין הסוסים עולה למאה וששים אלף אלפים:

רבי יצחק רמי כתיב אין כסף נחשב בימי שלמה מאומה אפילו כאבנים לא הוה חשיב וכתיב ויתן שלמה את הכסף בירושלים כאבנים. ומפריק לא קשיא כאן קודם שנשא שלמה בת פרעה לא נחשב למאומה וכאן לאחר שנשאה כאבנים:

ואמר ר' יצחק מפני מה לא נתגלו טעמי תורה שהרי שני מקראות נתגלו טעמיה ונכשל בהן גדול העולם כתיב לא ירבה לו נשים כו' כתיב לא ירבה לו סוסים ולא ישוב וגו' לפי שהסוסים באין ממצרים לארץ ישראל וצריך לשלוח שלוחין לקנות לו ועוברין בלא תוסיפון לשוב בדרך הזה אמר שלמה אני ארבה ולא אשיב מרכבה שהרי אני יכול לקנות מן הנמצאין כאן. וכתיב ותעל ותצא ממצרים וגו':

פיסקא וכותב לו ספר תורה לשמו. אסיקנא אפי' הדיוט נמי שהניחו לו אבותיו ספר תורה מיחייב למיכתב ספר תורה לנפשיה מדיליה שנאמר כתבו לכם משלכם וכי איצטריך תנא לאשמועינן גבי מלך לשתי תורות דאלו הדיוט סגיא ליה בחדא אותה שמונחת לו בבית גנזיו ואילו מלך בעי תרתי דכתיב משנה ותרתי משמע א' שמונחת לו בבית גנזיו ואחת שנכנסה ויוצאה עמו וכי איצטריך תנא זו לאשמועינן גבי מלך דכותב לו ספר תורה לשמו שלא יתנאה בשל אחרים באותה שנכנסת ויוצאה עמו קא מיירי וכי קא ממעט הדיוט מינה לגמרי קא ממעיט למימרא דהדיוט לא מיחייב עלה כלל אבל לגבי ההיא אחריתא דעבידא לאנוחה בבית גנזיו ל"ש מלך ול"ש הדיוט חייב לכתוב משלו. והני תרי תורות דקאמרינן גבי מלך מאי עיבידתייהו דתניא וכותב לו שתי תורות ופשוטה היא:

מאי כתב עברי כתבא ליבונאה כתב בפני עצמו הוא וכך היה שמו. ור"ש ז"ל כתב ליבונאה אותיות גדולות כעין אותן שכותבין בקמיעות ובמזוזות. ואינו נראה בעינינו דאטו משום דהוי אותיות גדולות מאי שינוי אית ביה דחשיב ליה כתבא באפי נפשיה. ראוי היה עזרא שתנתן תורה על ידו אלא שקדמו משה ואע"פ שלא נתנה על ידו נשתנה כתב על ידו דכתיב וכתב הנשתון כתב שנשתנה ואומר ולא כהלין כתבא למיקרי מכדי יהודאי הוו התם מאי טעמא לא הוו ידעי למיקרייה אלא משום דאישתני יש אומרים לפי שנשתנה להן באותו היום דאלמא בכתב החדש הוה כתיב ומסתברא דודאי בכבתא בתרא הוה כתיב דאי בכתבא קמא אכתי לא אשתני אמאי לא כהלין כתבא למקרי אלא מיהו לאו בההוא יומא אשתני אלא מלאך הוא דכתביה בכתב שהיה עתיד להשתנות ולא היה שום אדם מכיר בו ואמר וכתב את משנה כתב העתיד להשתנות. רבי אומר בכתב זו נתנה תורה לישראל כיון שחטאו נהפך להן לדעץ כלומר לדוחק כדכתיב ויצג ומתרגמינן ודעץ כדרך נעוץ ודחוק ששכחוהו וכיון שחזרו בהן החזירו להן שנאמר שובו לבצרון לעיר מבצר שלכם והיינו ירושלים גם היום מגיד משנה התורה אשר שכחת אשיב לך והיינו עזרא שהגיד להן כתב שנתנה בו תורה ולמה נקרא אשורי שמאושר בכתבו. משום רבי אלעזר המודעי אמרו כתב זה לא נשתנה כל עיקר ולא נשתכח שנאמר ווי העמודים יתידות העשויין כאנקלאות וקבועין בעמודין שבהן תוחבין לולאות קלעי החצר והמסך והן דומין לווין שבכתב אשורי לפיכך נקראו ווין אלמא בימי משה כתב אשורי הוה. ואם תאמר שכחוהו כדר' מקיש ווין לעמודין מה עמודין לא נשתנו כל ימי בית ראשון אף ווין של עמודין לא נשתנו ואם כן על כרחך דהווין הוו שכיחי כתבא נמי לא נשתנה כל עיקר ואומר ואל היהודים ככתבם וכלשונם מה לשונם לא נשתנה דהא דברי הכל הוא אף כתבם לא נשתנה. וקיי"ל כרבי אלעזר המודעי דכולהו הני תנאי תלמידי ניהנו לגביה ואין הלכה כתלמיד במקום הרב ותו דרבי נמי סבר לה כותיה דקאמר בכתב זה ניתנה תורה ואע"ג דרב חסדא כת"ק ס"ל ליתא דהא טעמא דרבי אלעזר המודעי טעמא ברירא הוא ולא אפשר למידחייה:

דף כב.

ודייקינן לרשב"א דאמר כתב זה לא נשתנה כל עיקר מאי לא כהלין כתבא למיקרי בשלמא לרבי איכא למימר דבכתב אשורי הוה כתיבא וכיון דשכחוהו לא הוו ידעי ליה אלא לר' שמעון מאי איכא למימר אמר רב בגימטריא איכתוב להו כו' בא"ת ב"ש ג"ר ד"ק ה"ץ ו"פ ז"ע ח"ס ט"ן י"מ כ"ל היה לו לכתוב מ"ם כתב אות שבצידה והיינו יו"ד

שסמוכה למ"ם וכן היה לו לכתוב נו"ן וכתב במקומה טי"ת שהיא סמוכה לנו"ן וכן אל"ף דמנא היה לו לכתבה הניחה וכתב במקומה תי"ו שסמוכה להאל"ף והיא תי"ו שביט"ת שהיא כנגד אל"ף שבמנא מנא וכן בכל אות ואות. ושמואל אמר ממתו"ס ננקפ"י אאלד"ן. נטל אות אחת מתחילת כל תיבה ותיבה וחברם ועשה מהן תיבה מנא תניינא וכן מאות שלישית שבכל אות שניה שבכל תיבה ועשה מהן תיבה שניה מנא תניינא וכן מאות שלישית שבכל תיבה ותיבה והיינו תק"ל וחזר וצירף אות רביעית שבכל תיבה ותיבה כסדר הזה והן ו"ו ופ"א וריי"ש. ולפי שלא היה די באותיות הללו לעשותן תיבה א' בפ"ע כגון מנא מנא תקל שהרי אין צירופן לבדן ממציא ענין חזר וצירף אליהן אות חמישית שבכל תיבה ותיבה כסדר הראשון והן סמ"ך ויו"ד ונו"ן ועשה את ששת האותיות תיבה אחת והיינו ופרסין. ורבי יוחנן אמר אנם אנם כו' כלומר שנכתבו אותיות של כל תיבה ותיבה למפרע הראויה ליכתב אחרונה נכתבה ראשונה והראויה ליכתב סמוך לאחרונה לפניה נכתבה סמוך לראשונה לאחריה וכן כולן למפרע הראויה להיות אחרונה לחבירתה היא נכתבה ראשונה. רב אשי אמר נמא נמא קתל פורסין כלומר רוב האותיות כסדרן נכתבו אלא שהקדים אות שניה לראשונה:

פיסקא אין רוכבין על סוסו ואין משתמשין בשרביטו. והמלך דוד זקן וגו' עד וימצאו את אבישג ותהי למלך סוכנת בתר דשחינתיה שחממתו אמרה ליה נסבן מנסב אמר לה אסורת לי שהרי נשאתי שמונה עשרה ושוב איני יכול להוסיף עליהן אמרה ליה חסדיה לגנבא נפשיה בשלמאני נקט מי שגרם לגנב להקרא חסיד מתוך רשעתו עד שהגנב נחשב חסיד כנגדו האיך יחזיק עצמו כאנשי שלום להראות את עצמו שהוא מדקדק במצוה קלה כמצוה חמורה. ואית דגרסי ליה חסריה בריי"ש ומפרשי לה הכי כשהגנב חסר שאינו מוצא מקום לגנוב מחזיק עצמו בענוה כאיש שלום כלומר מפני שזקנת ותשש כחך אתה אומר שאני אסורה לך מיד כעס עליה ולא רצה לישן עמה ותבא בת שבע אל המלך החדרה וקנחה בשלש עשרה מפות יש אומרים קינוח על כל תשמיש ומסתברא דלא שמשה כלל אלא מחמת תאותה פלטה שכבת זרע והוצרכה לקנח עצמה י"ג פעמים וי"ג תיבות שבמקרא זה קא דרשינן. אמר ר' יוחנן בא וראה כמה קשה גירושין שהרי דוד התירו לו להתיחד עם הפנויה אע"פ שגזרו עליו קודם במעשה דתמר ולא התירו לו לגרש אחת מנשיו ולישא זו תחתיה:

דף כב:

מתני רב יהודה לר' יצחק בריה אין אדם מוציא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה אמר ליה כגון מאן אמר ליה כגון אימך ומתני ליה ומוציא אני מר ממות את האשה א"ל כגון מאן כגון אימך ואסי' מתקף הוה תקיפא אלא שהיתה מעברת על מדותיה. אשה קודם שנבעלה גולם היא כלי שלא נגמרה מלאכתו כדתנן גולמי כלי עץ טמאין ואינה כורתת ברית אלא לבעל הראשון שעשתה כלי שנאמר כי בועליך עושיך משל הוא לישראל שאין כורתין ברית אלא להקב"ה שבעלם ראשון ועשאן ככלי שנגמרה מלאכתו כאשה זו שאין כורתת ברית אלא לבעל הראשון:

פיסקא ואין רואין אותו כו'. מלך מסתפר בכל יום דכתיב מלך ביופיו תחזינה עיניך כ"ג מערב שבת לערב שבת הואיל משמרות מתחדשות ביום שבת כדמפרש במסכת תמיד ובמסכת סוכה (נ"ו) וצריך משמר הנכנס לראותו ביופיו. כהן הדיוט אחד לשלשים יום כדמפרש ואזיל. אמר ליה רב פפא לאביי אימא כיון דכתיב ופרע לא ישלחו לא לירבו פרע כלל ואפילו פורתא נמי לא אמר ליה אי כתיב לא ישלחו פרע הוה משמע לא ישלחו שערם עד שיעשה פרע השתא דכתיב ופרע לא ישלחו משמע דלאו אגידול שער קאי אלא אגידול דפרע דמכי הוי פרע בן שלשים יום לא לישלחוה טפי מיהו פרע מיהת להוי. ומקשינן אי הכי כיון דמקרא נפקא לן דלא לירבו טפי מפרע האידנא נמי אפי' בזמן הזה יהו אסורין לגדל פרע ומפרקי' איתקש פרע ליין דכתיב ופרע לא ישלחו וסמיך ליה ויין לא ישתו כל כהן בבואם מה יין בזמן ביאה אסור שלא בזמן ביאה שרי דכתיב בבואם וכתיב נמי בבואכם אל אהל מועד אף פרועי ראש כו':

ומקשינן ויין שלא בזמן ביאה שרי והתניא רבי אומר אומר אני כהן אסור לשתות יין לעולם אבל מה אעשה שהרי תקנתו קלקלתו עיקרה בתעניות בפרק שני כהן המכיר משמרתו ומשמרת בית אב שלו ויודע שבתי אבותיו קבועין הן אסור לשתות כל אותו היום מכיר משמרתו ואינו מכיר משמרת בית אב שלו ויודע שבתי אבותיו קבועין הן אסור לשתות כל אותה השנה כולה. רבי אומר אומר אני כהן אסור לשתות יין לעולם ומה אעשה שתקנתו קלקלתו אמר אביי כו' וכתב רבינו שלמה ז"ל רישא דברייתא קתני כהן המכיר משמרתו ואינו מכיר בית אב שלו אסור כל אותה שבת אינו מכיר לא משמרתו ולא בית אב שלו אסור לשתות יין לעולם שמא עכשיו יומו הוא ויש לחוש שמא יבנה רבי אומר אומר אני אם לכך באנו לחוש שמא יבנה כהן אסור ביין לעולם ואפילו הוא מכיר שאין עכשיו זמן משמרתו שמא יבנה וכל דקאים ומשתכח עביד עבודה אבל מה אעשה שתקנתו קלקלתו חורבן הבית שקלקל וערבב סדר משמרותיהן שהיה אוסרן

ביין בזמן משמרתן ומתירן שלא בזמן משמרתן הוא תקונו עכשיו לשתות יין דלא חייש שמא יבנה פתאום. והאי פי' לא מסתבר דעל כרחך צריכת למימר טעמא אמאי הוה ס"ד למימר דכהן אסור ביין לעולם ואי משום דחיישינן שמא יבנה פתאום היכי קאמר אבל מה אעשה שהרי תקנתו קלקלתו לימא אבל אין חוששין שמא יבנה פתאום מאי אהניא ליה קלקלתו לאפוקיה מהאי חששא ולתקונא אלא ודאי ש"מ האי פירושא ליתיה. ואנן עיינא בה ומסתבר לן בה פירושא מעליא בס"ד והדין פי' רבי אומר אומר אני כהן אסור ביין לעולם לפי שאינו מכיר את משמרתו וכל שעתא ושעתא זמן ביאה הוא אבל מה אעשה שהרי תקנתו קלקלתו כלומר חרבן ביה"מ ששיכחו זמן משמרתו והיה בדין שיקלקלנו ויאסרנו ביין לעולם כדין כל כהן שאינו מכיר את משמרתו הוא תיקונו והתירו לשתות יין מאחר שחרב בית המקדש דאמר קרא בבואכם בזמן ביאה אסור שלא בזמן ביאה מותר ולא חיישינן שמא יבנה. ויש לפרש רבי אומר אומר אני כהן אסור לשתות יין לעולם שהרי אינו מכיר את משמרתו וכל יומא ויומא איכא למימר במשמרתו היא ומהרה יבנה בית המקדש ונמצא כהן שתוי במשמרתו אבל מה אעשה שהרי תקנתו קלקלתו כלומר חרבן הבית ששיכחו זמן משמרתו והיה בדין לאסרו הוא תיקונו שהרי שיכחו אם היו בתי אבותיו קבועין ואם לאו ורבנן סברי אסור לעולם ולאו משום דאיכא למימר דהשתא הוי זמן משמרתו דהא שלא בזמן ביאה הוא ומדאורייתא שרי אלא אפי' היה מכיר שאין זו זמן משמרתו אסור מאי טעמא מהרה יבנה בית המקדש ולא משתכח התם כהן אלא הוא ואי הוי שתוי בעינא כהן לעבודה וליכא.

ופירש רבינו חננאל ז"ל דהאי דאמרי רבנן אסור לשתות יין בו ביום וכן כל אותה שבת וכן כל השנה כולה משום גזירה דשמא יבנה ובכל יום חיישינן שמא יומו הוא רבי אומר אומר אני כהן כגון זה אסור לשתות יין לעולם איסור דרבנן וכדאמרן אבל תקנתו זו היא קלקלתו פי' כגון שנתקלקלה ידיעתו בבית אב שלו הותר שאפי' אם יבנה הבית אינו משמש עד שישב ב"ד של כהונה ויקבעהו באיזה יום ישמש לפיכך עכשיו מותר וכן כל כהן שאינו בר עבודה ביום ידוע מותר ע"כ דבריו ז"ל. ואינן נראין בעינינו.

ואי לאו מימריה דאביי הוה אמינא לא פליגי רבנן עליה דרבי דכי איירי רבי בכהן בזמן הזה ורבנן קא מיירו בזמן שבית המקדש קיים מדקתני ויודע שבתי אבותיו קבועין אלא השתא דאמר אביי כמאן שתו כהני האידנא חמרא דהא כולהו האידנא אינן מכירין משמרתן וכמאן שתו כרבי מכלל דרבנן אסרי מאי טעמא מהרה יבנה בית המקדש ואי אמרת דאע"ג דאין מכירין זמן משמרתן שתו כרבי דשרי שלא בזמן ביאה אפשר דלא מתרמו התם בהאי שעתא אלא הנך דשתו בההוא יומא ומשתכח שכורין ובעינא כהן

לעבודה וליכא הילכך גזרו רבנן עלייהו דהי מינייהו דליתרמי התם ליהוי ראוי לעבודה הכא נמי גבי פרועי ראש מהרה יבנה בית המקדש ובעינא כהן לעבודה וליכא והיכי מצית למימר דפרועי שלא בזמן ביאה שרי נהי דמדאורייתא שרי מדרבנן מיהת ליתסר כדאמרן גבי שתויי יין דאע"ג דמדאורייתא שרי מדרבנן אסירי ומפרקינן התם גבי שתויי יין כיון דלית ליה תקנתא מיד גזרו ביה רבנן פרועי ראש דאית להו תקנתא מיד דאפשר דשקיל פורתא ממזיה לאוקומא אשיעור פרע בר תלתין יומין ועייל למעבד עבודה לא גזרו ביה רבנן. ומקשינן אי הכי לגבי יין נמי לא נגזור דהא אית להו תקנתא בשינה כל שהוא דאמר רמי בר אבא דרך מיל ושינה כל שהוא מפיגין את היין ודחי' לאו מי אתמר עלה אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה לא שנו אלא ששתה עד כדי רביעית אבל שתה יתר מרביעית כל שכן שדרך משכרתו ושינה משכרתו ואידחי ליה קושיין ונפק דנא לטעמ' דלא שנא שתויי יין ולא שנא פרועי ראש מדאורייתא בזמן ביאה אסירי שלא בזמן ביאה שרו מיהו מדרבנן אפילו שלא בזמן ביאה אסירי מהרה יבנה ב"ה ובעינא כהן לעבוד וליכא וכי גזור רבנן בשתויי יין דלית להו תקנתא מיד פרועי ראש דאית להו תקנתא מיד לא גזרו בהו רבנן והני מילי לרבנן אבל לרבי אפי' שתויי יין נמי לא גזרו בהו רבנן ואע"ג דקיי"ל הלכה כרבי מחבירו ולא מחביריו הכא הילכתא כוותיה דהא אמר אביי כמאן שתו האידנא כהני חמרא כרבי דאלמא עבדו עובדא כוותיה דרבי ושרו להו למשתא חמרא. ואתא רב אשי ופריק פירוקא אחרינא דאע"ג דגזרו רבנן גבי שתויי יין משום טעמא במהרה יבנה ביהמ"ק גבי פרועי ראש ליכא למיגזר מאי טעמא שתויי יין דמחלי עבודה דכתיב יין ושכר אל תשת כו' וסמיך ליה ולהבדיל בין הקדש ובין החול דמשמע בין עבודה קדושה לעבודה מחוללת היא דגזרו בהו רבנן פרועי ראש דלא מחללי עבודה דהא לא כתיב בהו קרא לא גזרו בהו רבנן. ואותביניה לרב אשי ואלו שבמיתה בידי שמים כו' ומדאיתקש על כרחך לכל מילי איתקוש אלמא פרועי ראש נמי מחל עבודה אלא מחוורתא כדשנינן מעיקרא:

אמר ליה רבינא לרב אשי האי דפרועי ראש שהן במיתה דמפקיתו להו מהקישא דיחזקאל עד דאתא יחזקאל מהיכא נפקא לן אמר ליה ולטעמיך הא דאמר רב חסדא בזבחים בפרק שני דבר זה דכהן ערל פסול לעבודה מתורת משה רבינו לא למדנו אלא מדברי יחזקאל בן בוזי למדנו דכתיב כל בן נכר ערל לב וערל בשר לא יבא אל מקדשי בן נכר ערל לב כהן משומד שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים ונתערל לבו וערל לב פי' דבן נכר הוא והכי משמע בזבחים פרק שני דקתני התם בן נכר יכול בן נכר ממש ת"ל ערל לב אם כן מה ת"ל בן נכר בן שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים אין לי אלא ערל לב

ערל בשר מנין ת"ל ערל בשר כו' כגון שמתו אחיו מחמת מילה ולא מל אלא גמרא הוו גמירי לה ואתא יחזקאל ואסמכוה אקרא הכי נמי כו':

כסום יכסמו את ראשיהם תנא כמין תספורת לוליאנית היכי דמי אמר רבא ראשו של שער זה בצד עיקרו של זה וזו היא תספורת של בן אלעשא:

שאלו את רבי איזהו תספורת של כהן גדול אמר להו צאו וראו בתספורת של בן אלעשא. ואי קשיא לך מכדי קרא כסום יכסמו בכהן הדיוט כתיב מאי שנא דקא מבעיא להו בכהן גדול דוקא לא תיקשי לך דהנך דבעו מיניה קמ"ל דעתייהו דשניא תספורת של כהן גדול משאר כהנים ואיהו אחוי להו תספורת של בן אלעשא דהיינו דכהן גדול. מיהו קשיא לן עלה הא דאמר ר' לא לחנם פזר בן אלעשא את מעותיו כדי להראות בהן תספורת של כהן גדול ולא קאמר דכהן סתמא וי"ל דקרא לעתיד כתיב שתהא תספורת של כהן הדיוט כתספורת של כהן גדול. תניא רבי אומר לא לחנם פזר בן אלעשא את מעותיו כו' בן אלעשא היה יודע תספורת של כהן גדול והיה נותן מעות יתרות לספר שהיה מספרו בתספורת זו לפי שהיה טורח בה הרבה והיינו דאמר ר' לא לחנם פזר את מעותיו אלא כדי להראות בהן תספורת של כהן גדול לכל אדם:

דף כג.

פרק ג'

דיני ממונות בשלשה וכולהו ממונות מתני' קמייתא בגמרא מפרש לה. וקא מבעיא לן מאי זה בורר לו אחד כו' קס"ד דהאי אחד אחד דקתני בי דיני נינהו ואמטו להכי קא מיבעיא לן מאי זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד דהא ודאי ליכא למימר דזה בורר לו ב"ד אחד דהוו להו שלשה וזה בורר לו ב"ד אחד של שלשה דהוו להו שיתא ושניהן בוררין להן עוד ב"ד א' דהוו להו תשעה דהא אמרת רישא דיני ממונות בשלשה אלמא בתלתא סגיא.

וסברין למימר לעולם האי אחד אחד דקתני בי דיני נינהו. והאי דקתני זה בורר לו אחד לאו דינא קאמר למימרא דהכי מיבעי להו למיעבד אלא בטענתא דבעלי דינין קא מיירי כלומר בזמן שזה בורר לו ב"ד אחד והשני אינו מתרצה בו ואינו רוצה לדון לפניו אלא בורר לו ב"ד אחר הרי שניהן יכולין לעכב זה על זה ואין אחד מהן יכול לכוף את חבירו לדון בפני ב"ד שלו אלא שורת הדין שיהו שניהן בוררין להן ב"ד אחר שיתרצו בו שניהם:

ומתמהינן עלה היכי ס"ד דשניהן יכולין לעכב זה על זה ואפילו לוה מצי מעכב והאמר רבי אלעזר לא שאנו שהאחד יכול לכוף את חבירו לילך לבית הועד אלא היכא דקאמר

מלוה לילך לבית הועד דמצי למכפייה ללוה אבל היכא דאמר לוה לילך לבית הועד ומלוה לא ניחא ליה כופין את הלוה ודן בעירו דעבד לוה לאיש מלוה. ואיתא בסוף פרקין. ואע"ג דרבי אלעזר לא קאמר הכי בהדיא מכללא דמילתיה משמע דהכי סבירא ליה דקאמר אמר לפניו רבי אלעזר מי שנושה בחבירו מנה יוצא מנה על מנה וילך לבית הועד אלא כופין את הלוה ודן בעירו אלמא כייפינן ליה ללוה ודיין קמי ההוא בי דינא דניחא ליה למלוה ולא מצי לוה לעכובי עליה למכפייה למיזל קמי בי דינא אחרי:

ומפרקינן כדאמר ר' יוחנן לקמן בשמעתין בערכאות שבסוריא שנו הכא נמי במתניתין בערכאות שבסוריא שאנו שלא היו בקיאין כלל הילכך אפילו לוה מצי מעכב. רב פפא אמר אפילו תימא בבקיאין הב"ע כגון בי דינא כרב הונא ורב חסדא דהוו בחדא מתא דעד כאן לא קאמר רבי אלעזר אלא היכא דמטרח ליה לוה למלוה למיזל למתא אחריתי כדקאמר טעמא יוצא מנה על מנה אבל בחדא מאתא אפילו לוה מצי מעכב דאמר ליה מאי קא טרחנא לך.

תנן וחכמים אומרים שני הדיינין בוררין להן עוד אחד ואי ס"ד האי אחד דקתני ב"ד הוא כדאמרן מאי איכא למימר דהנך ב"ד דפסלי להו אזלי וברירי להו בי דינא אחרינא השתא אינהו פסילי למידן בי דינא אחרי' ברירי בהדי' ועוד מאי זה בורר לו אחד דמשמע דהכי דינא האי בירר זה אחד ובירר זה אחד מיבעי ליה ואידחי ליה ההוא מימרא ואסיקנא דהכי קאמר זה בורר לו דיין אחד וזה בורר לו דיין אחד ושניהן בוררין להן עוד אחד מאי טעמא כדי שיהא זה מהפך בזכותו של בעל דין שביררו זה והלה מהפך בזכותו של שני שביררו והשלישי שנתרצו בו שניהם אין דעתו נוטה לאחד מהם יתר מחבירו אלא מכריע את דבריהם לאמת והדין נגמר בשניהם ונמצא הדין יוצא לאמתו:

פיסקא וחכמים אומרים שני הדיינין בוררין להן עוד אחד ואמרי' לימא בדרב יהודה אמר רב קא מיפלגי דאמר אין העדים חותמין על השטר אלא א"כ יודעין מי חותם עמהן שמא יחתום עמהן קרוב או פסול ונמצאת כל העדות בטלה ונמצאו הראשונים נחשדין ויש לפרש לפי שגנאי הוא לאדם כשר לחתום עם מי שאינו הגון ובמכלתין נפקא לן מקרא דאל תשת ידך עם רשע כלומר אפי' להצטרף עמו וה"ה לדיינין שאין יושבין בדין אלא אם כן יודעין מי יושב עמהן דרבי מאיר סבר לענין ברירה לדיינא תליתאה דעת בעלי דינין בלחוד בעינן ולא איכפת לן בדעת דיינין דלא כרב יהודה ורבנן אית להו דרב יהודה. ואסיק דעת דיינין דכ"ע לא פליגי דבעינן והאי דקאמר רבי מאיר שניהן בוררין להן עוד אחד מדעת דיינים קאמר ורבנן סברי לא צריכין לדעת בעלי דינין כלל אלא שני הדיינין לבדם בוררין להם עוד אחד. תניא נמי הכי וכולה פשוטה הוא:

זה פוסל דיינו של זה לומר שלא אדון לפניו וזה פוסל דיינו של זה הא קמ"ל דכי אמרינן זה בורר לו אחד וזה בורר לו אחד ושני הדיינין בוררין להן עוד אחד וסגיא להו בהכי הני מילי היכא דכל חד מינייהו ניחא ליה בדחבריה למהוי ממנינא אבל היכא דחד מינייהו לא מצי ניחא ליה בדחבריה כלל יכיל למיפסליה להאי דיינא ומהימן עליה: [ומתמהינן] כל כמיניה דפסיל דייני ואוקמה רבי יוחנן בערכאות שבסורא דלא גמירי דמצי אמר בעינא דיינא דגמיר טפי מהאי כי היכי דלא לידיינו שלא כדין. ומתמהינן אבל מומחין מאי לא יכיל למיפסל לר' מאיר הא מדקתני סיפא וחכמים אומרים כו' אבל אם היו כשרין או מומחין כו' אינו יכול לפוסלן מכלל דרבי מאיר מומחין נמי קאמר דמצי פסיל להו וכי תימא אם כן לשמעי' כשרים בלא מומחין וכל שכן כשהם מומחין אי תנא כשרים בלחוד הוה אמינא בכשרים דלאו מומחין פליגי אבל במומחין מודה רבי מאיר ואי תנא כשרים מומחים ולא תנא כשרים דלאו מומחים הוה אמינא בכשרים דלאו מומחים אפילו רבנן מודו להכי תנא כשרים דלאי מומחים וכשרים מומחין לאשמועינן דבתרווייהו פליגי. וש"מ דבמומחין נמי פליג ר"מ. ומפרקינן לעולם במומחין מודה רבי מאיר והאי דאצטריכו רבנן לאיירויי בהן ה"ק אבל אם היו כשרים אע"פ שהן הדיוטות נעשו כמומחין מפי ב"ד.

ואמרינן ת"ש אמרו לו לר' מאיר לא כל הימנו כו' אלמא במומחין נמי פליגי בשלמא מתני' דתנא תרתי כשרים ומומחין יכלת למימר דלאו במומחין גופייהו קא מיירי אלא שנעשו כמומחין קאמר אלא ברייתא דלא אירי אלא במומחין לחודייהו היכי מתרצת לה. ומפרקינן לעולם בהדיוטות מיירי וה"ק לא כל הימנו שפוסל דיין שהמחוהו רבים עליהם כלומר שקבלוהו על עצמן כמומחה:

תניא נמי הכי דבמומחין מודה רבי מאיר לעולם הוא פוסל והולך עד שיקבלנו עליו בפני בית דין מומחה לא מצי למהדר ביה ואי ס"ד אפילו במומחה נמי פליג רבי מאיר כי היכי דיכיל למיפסליה למומחה גופיה כי מקביל ליה להדיוט נמי קמי מומחה ליהדר ליה כמאן דקבליה קמי הדיוט דמי ומדלא מצי למהדר ביה ש"מ דכל לגבי מומחה לא מצי למיפסל ולא מידי דבי דינא מעליא הוי לכל מילי דגבי מומחה מודה ר"מ.

ואם תשאל וכי קבל עליו בפני ב"ד מאי הוו כיון דלפני גמר דין קא מיירי רבי מאיר ובלפני גמר דין הא קאמר (לקמן כ"ד:) יכול לחזור בו לא תיקשי לך התם אבא ואביך מפסל פסילי לאיצטרופי ואי משום דקתני נאמנין עלי ג' רועי בקר התם נמי כיון דכולהו לא גמירי כלל פסילי לדינא אבל הכא דחד בלחוד הוא דקביל עילויה ואידך מדעתיה הוא דמוקמינן להו ותו דערכאות שבסוריא ודאי טפי גמירי מרועי בקר וכל שכן לרבא

דאמר (לקמן כ"ה:) רועי שאמרו אחד רועי בהמה דקה ואחד רועי בהמה גסה דכולה מתני' בפסולא קא מיירי והתם הוא דיכיל למהדר משום דקביל עליה קרוב או פסול אבל הכא לא.

ור"ח גריס עד שיקבל עליו בפני ב"ד מומחה לרבים ולהאי גירסא הכין פירושא עד שיקבל עליו מומחה לרבים בפני ב"ד. וכי תימא אי מודה רבי מאיר במומחה למה לי עד שיקבל עליו בעל כרחיה נמי לא מצי פסיל ליה מי סברת האי עד שיקבל על האי דבעי מיפסליה קאמרי' לא עד שיקבל עליו בעל דינו מומחה לרבים בפני ב"ד קאמרינן דכיון דקביל עליה בעל דיניה מומחה לא מצי איהו למפסליה וכי תימא בפני ב"ד למה לי אצטריך משום דבי דינא כייפי ליה להאי למיצת ליה להוא דיינא. ור"ש ז"ל גריס עד שיקבל עליו בית דין מומחין לרבים וגירסא דמסתבר הוא:

ומקשינן והא שני עדים כשרים למילתייהו כמומחין דמי וקתני זה פוסל עדיו של זה כו'. ומפרקינן הא אוקימנא תני עדו דעד אחד מיפסל פסיל. ודייקינן עדו דאתי למאי אי לאפוקי ממון רחמנא פסליה ולמה לי עד דפסיל ליה איהו ותו מאי טעמא דרבנן דמכשרי ואי לשבועה הימוני מהימן כי בתרי ואכתי הדר קושיין לדיכתיה. ומפרקינן לעולם לממון וכגון דקבליה עליה כי בתרי ובהא קא מיפלגי ר"מ סבר יכול לחזור בו ורבנן סברי בד"א בזמן שמביא ראיה עליו שהוא קרוב או פסול דאיכא תרי פסולי חדא דאיהו גופיה פסול ותו דקבליה עליה כי בתרי אבל אם היה כשר וקבליה עליה כבתרי דליכא אלא חד פסולא אינו יכול לחזור בו. ודייקי' מאי קמ"ל דמצי הדר ביה לטעמא דר"מ תנינא נאמן עלי אבא כו':

דף כג:

ואמר רב דימי כגון דקבליה לאבוה עילויה בחד דיינא ואיכא תרי כשרים בהדיה אבל קבליה עליה כבתרי אפי' רבנן מודו כיון דאיכא תרי פיסולי מצי למהדר ביה אלמא כיון דמדאורייתא פסול מצי למהדר ביה לרבי מאיר הכא נמי כיון דעד אחד מדאורייתא פסול לממון כי קבליה עליה נמי מצי למהדר ביה דהא לפני גמר דין קיימינן. והיינו טעמא דאיצטריך לאתויי הכא הא דרב דימי דאי לאו הכי הוה אמינא התם בדקבליה בי תרי דאיכא תרי פיסולי אבל בחד פיסולא אימא מודי רבי מאיר קמ"ל הכא דאפי' בחד פיסולא פליג אבל השתא דאמר רב דימי דכי פליגי התם בחד פיסולא פליגי האי פלוגתא דהכא למה לי. ומהדרינן צריכא כו':

ומקשי' אדריש לקיש דאמר תני עדו הא מדקתני רישא דיינו בלשון יחיד וסיפא איכפל ושני במילתיה תני עדיו בלשון רבים ש"מ דוקא קתני דאי ס"ד מיטעא טעי תנא במאי דאתנייה אדרבא אגב ריהטיה הוה ליה למתני תרווייהו בהדדי או בתרווייהו לכיון רבים או לשון יחיד ואידחי ליה הדין טעמא דריש לקיש והדרא קושיין לדוכתייהו דאקשינן הא עדים כמומחין דמו וקתני זה פוסל עדיו של זה כו' ואוקמא רבי אלעזר בבא הוא ואחר לפסלי כלומר לעולם בערכאות שבסוריא וכדאמרן אבל מומחין לא ודקא קשיא לך הא עדים דכמומחין דמו. וקתני זה פוסל עדיו של זה לאו למפסליה להאי סהדותא בלחוד קאמר אלא כגון דאתי איהו ואחר לאסהודי עליה דפסו הוא.

ומתמהינן כל כמיניה למפסליה השתא נוגע בעדותו הוא דקאתי למפסליה כי היכי דלא ליסהיד עילויה ואוקי' כגון שקרא עליו ערעור כלומר מי סברת דקאתי למיפסליה משום קורבא דאשתכח דלגבי דידיה בלחוד הוא דפסיל ליה והוה ליה נוגע בעדותו לא הכא במאי עסקינן כגון שקרא עליו ערעור שנמצא בו שמץ פסול דקא פסיל ליה לכולי עלמא.

ודייקי' תו עלה ערעור דמאי אי ערעור דגזלנותא סוף סוף כיון דעליה דידיה קא מסהיד לכ"ע נוגע בעדותו הוא אלא ערעור דפגם משפחה לומר שעבדים הן ר"מ סבר הני אכולה משפחה קא מסהדי והאי סהדא ממילא קא מיפסיל והויא לה כעדות אחרת ורבנן סברי סוף סוף נוגע בעדותו הוא וקיי"ל כרבנן בכל כי האי גוונא דאע"ג דמסהיד במילתא אחריתי כי אתי מינה מילתא דפסיל עלה לא מהימן עלה:

כי אתא רב דימי אמר ר' יוחנן לא תוקמה בפסלות ממש כלל לא בבא הוא לבדו לפוסלן ולא בבא הוא ואחר לפוסלן אלא כגון דאמר לא ניחא לי לקבולי עלאי סהדותא דהאי סהדא ומחלוקת בשתי כתי עדים כגון שאמר בעל דין שתי כתי עדים יש לי ומביא כת ראשונה רבי מאיר סבר צריך לברר דבריו ולהביא כת שניה ואם לא הביא אינו נידון בכת ראשונה לבדה דמצי בעל דיניה למימר כי היכי דאמרת דהוו לך שתי כתות ולא אשכחת אלא חדא הך כת נמי דאייתית שקרנית היא ורבנן סברי אינו צריך לברר דבריו ודי בכת ראשונה אבל בכת אחת דברי הכל אינו יכול לומר לו איני מקבל עלי כת זו עד שתביא כת שניה דכיון דכשרין נינהו לאו כל כמיניה למיפסלינהו. וראיה להאי פירושא מדנקט לישנא דצריך לברר ותו מדסברינן לאוקמא לפלוגתייהו בפלוגתא דרבי ורשב"ג.

ואית דמוקמי לה בבא הוא ואחר לפסלו ולאו מילתא היא מהני ראיות דכתבינן:

אמרו לפניו ר' אמי ור' אסי דכי הביא כת שניה ונמצאת קרובין או פסולין לרבי מאיר מהו מי אמרינן כיון דאייתי שתי כיתי עדים מ"מ אע"ג דנמצאת אחת מהן פסולה הרי בירר דבריו דשתי כיתי עדים אמר לא דייק בין כשרין לפסולין ואיהו סבר דכולהו כשרין

הוו או דילמא מסתמא שתי כתי עדים כשרים קאמר והרי לא בירר את דבריו אמר להן רבי יוחנן כבר העידו עדים הראשונים ונתקיים הדבר בעדותן ואע"פ שנמצאת כת שניה קרובין או פסולין אין חוששין לה דסהדותא אפומא דקמאי קא מיקיימא ובתראי לברר בעלמא קיימי וכיון דלא מיקיימא סהדותא אפומייהו כי נמצאו קרובין נמי לא אכפת לן בהכי. ואיכא דאמרי דהאי דפשטינן כבר העידו עדים הראשונים לאו ר' יוחנן קאמר ליה אלא ר' אמי קאמר לה והיינו דאמרינן איכא דאמרי אמר ר' אמי כבר העידו כו' כדפרישית:

ואמרינן לימא רבי מאיר ורבנן בפלוגתא דרבי ורשב"ג קא מיפלגי דתניא הבא לידון בשטר ובחזקה כגון שטענו חבירו מה אתה עושה בתוך שלי ואמר לו שמכרת לי ויש לי שטר מכר ועידי חזקה קסבר ר' כיון דטעין דאית ליה שטרא על כרחיה צריך לאפוקיה ולא סגיא ליה בעידי חזקה לחודייהו אבל ודאי היכא דמפיק ליה לשטר סגיא ליה בגוה ולא בעי עידי חזקה נמי רשב"ג אומר נידון בחזקה והוינן בה בחזקה ולא בשטר הא ודאי איהי גופה מכח שטר קאתיא דחזקה גופה נמי אתיא לברורי דהוה ליה שטרא ואירכס משום דטפי מתלת שני לא מזדהר אינש בשטריה והאי שטרא הוה ליה ואירכס והכא כיון דאיכא שטר חזקה למה לי כלל הא ודאי אפי' משום בירור לית בה אלא אימא אף בחזקה רצה נידון בשטר לבדו רצה נידון בחזקה לבדה וקיי"ל דבצריך לברר פליגי רבי סבר צריך לברר את דבריו ולהוציא את השטר ורשב"ג סבר אין צריך לברר.

לימא רבי מאיר דאמר כרבי ורבנן דאמרי כרשב"ג ומפרקינן אפי' תימא רבי כרבנן ס"ל עד כאן לא קאמר רבי התם דצריך לברר אלא משום דחזקה מכח השטר קאתיא דאיכא למימר דילמא שטריה פסול הוה וכי היכי דבטיל שטרא בטלה נמי חזקה אבל עדים דהני לאו מכח הני קאתו אפי' רבי מודה דאינו צריך לברר. ויש מפרשין עד כאן לא קאמר רבי התם דצריך לברר אלא בחזקה דלאו עיקר ראיה היא דמכח השטר הוא דאתיא דאי הוה טעין ברישא החזקתי בה מעצמי שלא אמר לי אדם דבר מעולם אין זו חזקה וכי אמר אתה מכרתה לי דהיינו שטר ואבדתיו לאחר שלש שנים הויא חזקה הילכך הואיל ואמר ישנו בידי צריך לברר אבל אמר יש לי שתי כתי עדים והביא אחת כיון דהני לאו מכח הני קאתו אין צריך לחזור אחר כת שנייה.

ואי קשיא לך ההיא דגרסינן בגט פשוט (ק"ע) במעשה דרב יצחק בר יוסף כו' אנא נמי לברר קאמינא אלמא אע"ג דטענת פרעתיך לאו מכח עדים קאתיא צריך לברר את דבריו דהא בלא עדים נמי הוה מהימן ואפ"ה כיון דאמר בפני פלוני ופלוני צריך לברר לא תיקשי לך דהתם נהי כיון דכי פטרינן ליה מחמת פירעון פטרינן ליה ועדים אפירעון קא

מסהדי הא ודאי עדים דמסהדי פירעון עיקר וטענה דידיה מכח ההיא סהדותא דמסהדי בה סהדי קאתיא ואע"ג דאי נמי לא פריעה באפי סהדי כלל מהימן כי אמר פרעתיך בפני פלוני ופלוני צריך לברר את דבריו ודמיא לעידי חזקה דאע"ג דאלו לא הוה ליה ללוקח מעיקרא שטרא הוה סגיא ליה בעידי חזקה היכא דטעין דקניה בחד מאנפי הקנאה השתא מיהת דטעין דאית ליה שטרא צריך לברר ולהוציא את שטרו וכבר פרישנא ליה להאי דינא בפי' שבועות דידן פי' מבואר:

דף כד.

כי אתא רבין אמר רבי יוחנן לא תוקמא לרישא בערכאות שבסוריא וסיפא משום דצריך לברר אלא רישא בעדים פסולין ממש ודיינין כשרין מיגו דפסלי עדים פסלי נמי דיינין דמצי אמר מדטרח אעדים פסולין דייני נמי פסילי ולא ניחא לי בגווייהו. ויש אומרים לפי שיכול בעל דין לומר כבר נגמר זה הדין שקבלתי עלי לפני ב"ד זה מאחר שנפסלו העדים ואם טוען בעל דינו שיש לו ראיה אחרת התחלת דין הוא זה וצריכין אנו לברר לנו דיינין. סיפא בדיינין פסולין ועדים כשרים מיגו דמיפסלי דיינין מיפסלי נמי עדים ללישנא קמא דידן מיגו דפסילי דיינין יכול למימר דילמא עדים נמי פסילי להאיך לישנא בתרא כיון דהני עדים קמי הנך דיינין הוא דקבלינהו כי איפסילו להו דיינין כמאן דלא קבלינהו לעדים אנפשיה דמי ויכול למפסלינהו אפ"ה לא אתיא שפיר להאיך לישנא דאכתי אמאי מצי פסיל להו לעדים ולא יהא אלא דלא קבלינהו אנפשיה לעולם. ואיכא דמוקמי לה בבא הוא ואחר לפסול את העדים דמגו דפסלי הני פסלי נמי הני ולאי נוגע בעדותו הוא ולאו מילתא היא אלא מחוורתא כדפרשינן מעיקרא. ואסיקנא הני מילי היכא דאיכא כת אחרת ומנא ידעינן כגון דטעין בעל דין דאית ליה שתי כתי עדים ואתיא חדא מינייהו ואסהידא ואיפסלו דייני דרבי מאיר סבר כיון דטעין דאית ליה כת אחרת [אמרינן מיגו] וצריך לברר ורבנן סברי לא אמרינן מיגו ואע"ג דמיפסלי דיינין לא מיפסלי עדים ואי משום דטעין מעיקרא דאית ליה שתי כיתות אין צריך לברר בכת ראשונה וכן רישא דקתני זה פוסל דיינו של זה בעדים פסולין ודיינין כשרין דרבי מאיר סבר מיגו דמיפסלי עדים מיפסלי נמי דייני ולית ליה פסידא בהכי דהא איכא דייני אחריני ורבנן סברי לא אמרי' מיגו אבל היכא דלית ליה כת אחרת של עדים לאסהודי ליה דברי הכל אע"ג דמיפסלי דייני לא מצי פסלינהו לסהדי משום מיגו:

ומקשי' אי הכי היינו דרב דימי דמוקי לה למתניתין בדקאמר בעל דין מעיקרא דאית ליה שתי כתי עדים כדאמרן. ומפרקינן איכא בינייהו מיגו וכו'. אית דמפרשי רבין סבר

אמרי' מיגו בעלמא כדקיימא הכא טעמא משום מיגו ואי לאו הכי לא הוה פסיל רבי מאיר ולרב דימי לא אמרי' מיגו בעלמא. ולא מסתבר דאכתי לא ידעי' הי מיגו איכא בינייהו ואי אכל מיגו דעלמא קאי הא לא דמי להאי מיגו כלל. אלא הכין פירושא איכא בינייהו האי מיגו דהכא בדיינין כשרין ועדים פסולין רבין סבר אמרינן מיגו ופסלינן להו לדייני ורב דימי סבר דגבי דיינין פסולין ועדים כשרין כיון דטעין מעיקרא דאית ליה שתי כתי עדים מצי למפסלינהו לכת ראשונה משום דצריך לברר אבל דייני היכא דעדים פסולין ודיינין כשרים לא מצי למפסלינהו לדייני משום מיגו ורישא מוקי לה בערכאות שבסוריא:

גופא אמר ריש לקיש פה קדוש יאמר דבר זה תני עדו. ומקשינן איני והאמר עולא הרואה את רבי שמעון בן לקיש בבית המדרש כאלו עוקר הרים וטוחן זה בזה שאין דבר קשה יכול לעמוד באמצע שאינו מתפרד ולמה ליה למקרייה לר' מאיר פה קדוש דמשמע דהוה חכים טפי מיניה. מתקיף ליה רבינא מאי קא קשיא לך הלא כל הרואה את ר"מ כו' אלמא רבי מאיר הוה חכים טפי מיניה ומפרקינן דלאו אקשויי קא מקשינן אלא הכי קא אמרינן בוא וראה כמה מחבבין זה את זה בהלכה שהרי ריש לקיש חכם גדול היה ואעפ"כ היה מחבב דברי ר' מאיר וקרי ליה פה קדוש. כי הא דיתיב רבי וקאמר אסור להטמין את הצונן בשבת כלומר מים צונן שמתייירא שמא יחמו אסורין להטמינן בחול צונן בשבת משום דאתי לאחלופי בהטמנת חמין ואמרינן בבמה מדליקין (ל"ד.) דאין טומנין את החמין משחשכה אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל. אמר לפניו רבי ישמעאל בר' יוסי אבא התיר להתיר את הצונן והדר ביה רבי משמעתיה וסמך אדרבי יוסי:

ואקחה לי שתי מקלות כו' נועם תלמיד חכם שבארץ ישראל שמנעימין זה לזה בהלכה כלומר שמחבבין זה את זה וזה מתרץ דברי חבירו ואין מתכוין לחלוק עליו אלא א"כ רואה טעם ברור לסתור את דבריו. חובלים אלו תלמידי חכמים שבבבל שמחבלין זה לזה לשון שועלים קטנים מחבלים כרמים (שה"ש ב'). לבנות לה בית בארץ שנער זה חנופה וגסות הרוח שירדו לבבל דכתיב שתים נשים יוצאות אלמא תרתי הוו חנופה וגסות הרוח חנופה דכתיב בכנפי החסידה ואמרינן (חולין ס"ג.) למה נקרא שמה חסידה שעושה חסידות עם חברותיה כלומר שהיא חנפה גסות הרוח דכתיב ורוח בכנפיהם ולשון גסות הרוח הוא ואסיקנא חנופה וגסות הרוח תרווייהו נחות לבבל ולבתר הכי אשתרבב ליה גסות הרוח מבבל לעילם ולא אשתייר בבבל אלא חנופה לחודה דייקא נמי דכתיב לבנות לה ולא כתיב להם אלמא לא אשתייר בבבל אלא חדא מינייהו. ומקשינן וגסות בבבל לא שכיחא והאמר מר סימן לגסות הרוח עניות קס"ד עניות ממון ועניות בבבל שכיחא טפי

ומדאית בה עניות ש"מ גסות הרוח גרמא להו. ומפרקינן מאי עניות דקאמר עניות תורה ובעולם הוא דאיכא עניות תורה שהרי לא זכתה ללמד לאחרים דכתיב אחות לנו קטנה ושדים אין לה ואמר רבי יוחנן זו עילם שזכתה ללמוד מדקרי לה אחות ולא זכתה ללמד דכתיב ושדים אין לה כלומר שלא זכתה להניק חלב תורה לאחרים שהתורה נמשלה כחלב שחייו של תינוק תלויין בו והמלמד נמשל כשדים דכתיב (ישעיה כ"ח) גמולי מחלב עתיקי משדים אבל בבל לית בה עניות תורה דא"ר יוחנן בבל בלולה במקרא לסימנא בעלמא נקטה. במחשכים הושיבני אמר ר' ירמיה זה תלמוד של בבל לפי שיש לו טעמים עלומים וצפונים כמים עמוקים ויש אומרים לפי שלא היו מחבבין זה את זה בהלכה היה תלמודם ספק בידם:

מתני' אמר לו נאמן עלי אבא נאמן עלי אביך כו' אוקמה רב דימי כגון דקבליה עליה בחד דכיון דליכא אלא חדא פיסול גמר ומקני ולא יכול למהדר ביה אבל היכא דקבליה עליה כבתרי כיון דלעלמא לא מהימן כבתרי ולדיליה נמי פסול לחד הוו להו תרי פסולי ולא גמר ומקני ואפי' רבנן מודו דמצי למהדר ביה. וראיה להא מילתא מההיא דאמרינן בריש פרקין עדו למאי אי לממון רחמנא פסליה ואוקי' כגון דקבליה עליה כבתרי ובהא פליגי ר"מ סבר יכול לחזור בו ורבנן סברי בד"א בזמן שמביא ראיה עליו שהוא קרוב או פסול דאיכא תרי פיסולי אבל אם היה כשר וקבליה עליה כי בתרי אינו יכול לפסלו. אע"ג דההוא לריש לקיש קא מתרצינן לה דאמר תני עדו וכבר אידחי ליה מימריה דריש לקיש מדקאמרינן מדקתני רישא דיינו וסיפא עדיו אלמא דוקא קתני אפילו הכי מסוגיא דשמעתא משמע דהכין דינא מדאוקי' כגון דקבליה כבתרי ואקשינן מאי קמ"ל דיכול למהדר ביה תנינא נאמן עלי אבא ואייתי התם הא דרב דימי ואי ס"ד דהא קמ"ל רב דימי דכל היכא דקבליה עליה כי בתרי בין כשר בין פסול מצי למהדר ביה אדקשיא לן מאי קמ"ל אדרבא תיקשי לן דבכה"ג לא פליגי רבנן עליה דרבי מאיר ולא יכלת למימר דאכתי לא הוה ידעי' לה להא דרב דימי דהא אייתינן לה התם בהדי מתני' אלא ודאי ש"מ כדפרשי' והיינו טעמא דקתני ג' רועי בקר דליכא אלא חדא פיסולא אבל חד או תרי רועי בקר בתלתא יכול למהדר ביה. וההיא דאמרי' בשבועות (מ"ב.) בההוא דאמר ליה לחבריה מהימנת עלי כבי תרי כל אימת דאמרת לא פרענא והימנוהו רבנן למלוה אע"ג דאיכא תרי פיסולי חדא דנוגע בעדות הוא ותו דהא לעלמא נמי לא חזי אלא לעד אחד ואיהו הימניה כי בתרי התם בדהימניה בשעת מתן מעות קא מיירי דשייכא הימנותא בשעבודה דהלואה. אי נמי לאחר מתן מעות ובדקנו מיניה דאין לאחר קנין כלום וכי תימא והרי ג' רועי בקר דאיכא תרי פיסולי חדא דלא גמירי דינא ותו דקיי"ל

התם רועה פסול ואמר רבא רועי שאמרו אחד רועה בהמה דקה ואחד רועה בהמה גסה יכילנא לשנויי מתני' ברועה דעלמא וכי קאמר התם רועה פסול בדידיה כדאיתא בהדיא בפ' שנים אוחזין (בבא מציעא ה:) מיהו שינויי דחיקי לא משנינא לך אלא אפי' תימא מתניתין בבקר דידיה וכי אמרי דכל היכא דאיכא תרי פיסולי לא גמר ומקני הני מילי היכא דכי מקביל להו להנך תרי פיסולי אנפשיה מפסיד אנפשיה מתרי אנפי כגון שקיבל עליו קרו או פסול בשני עדים כשרים דקא מרכיב ליה לפסול אתרי רכשי חדא דמכשר ליה לפסול ותו דמקבל ליה כתרי ובכי הא אמרינן דלא גמר ומקני אבל היכא דלא מסיק ליה לפסול אלא חד דרגא כגון קרוב והוא פסול וקבלו עליו בע"א כיון דהנך תרי פיסולי לא פסלי ליה תרווייהו בהאי סהדותא טפי ממאי דפסיל ליה חד מינייהו דהא קרוב וכשר אי נמי פסול ורחוק פסיל בהאי סהדותא אפי' בעד אחד והשתא נמי דהוה קרוב ופסול לא פסיל למילתא יתירתא כחד פסולא דמי דכי היכי דכי מקביל עליה קרוב וכשר אי נמי רחוק ופסול בעד אחד לא מצי למהדר ביה דהא לא קביל עליה פסידא יתירא כי היכי דלימא לא גמר ומקני הדין הוא סברא דידן. ואיכא מאן דאמר דהא קמ"ל רב דימי דאפי' היכא דקבליה עליה לאבוה כחד קאמר ר"מ דיכול לחזור בו. ולא מסתבר דאדרבא אדאיכפל לאשמועי' כחו דר"מ לישמעינן כחן דרבנן דאפי' היכא דקבליה עליה כבתרי לא מצי הדר ביה. ותו הא מדקאמר כגון דקבליה עליה בחד ולא קאמר אע"ג דקבליה עליה בחד ש"מ דלטעמא דרבנן הוא דאיצטריך כדפרשינן:

אמר רב יהודה אמר שמואל מחלוקת במחול לך דקאמר ליה תובע לנתבע נאמן עלי אבא או אביך אם יזכוך והרי הממון שיש לי בידך מחול לך דכיון דממונא ברשותא דנתבע קאי מכי גמר דינא קנייה כדתניא (ב"ב פ"ה.) ברשות לוקח כיון שקבל עליו מוכר קנה לוקח ובהא קאמרי רבנן דאינו יכול לחזור בו אבל באתן לך דאמר ליה נתבע לתובע נאמן עלי אבא לחייבני לתת לך ממון זה שאתה טוענני כיון דממונא לא קאי ברשותא דהאי דבעי משקליה אפומא דאבא ואביך דכולי עלמא מצי האיך למהדר ביה דבאמירה בעלמא לא קני ליה. ואיבעי תימא היינו טעמא דשמואל משום דבמחול לך גמר ומקני ליה באתן לך לא גמר ומקני ליה ורבי יוחנן אמר באתן לך מחלוקת:

ואיבעיא לן באתן לך מחלוקת אבל במחול לך דברי הכל אינו יכול לחזור בו או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת וה"ק באתן לך נמי מחלוקת. ואתינן למפשטה מדרבא דאמר במחול לך דברי הכל אינו יכול לחזור בו. אי אמרת בשלמא רבי יוחנן הכי סבירא ליה רבא דאמר כרבי יוחנן אלא אי אמרת קסבר רבי יוחנן בין בזו ובין בזו מחלוקת בין

שמואל ובין רבי יוחנן תרווייהו סבירא להו דבמחול לך פליגי ורבא אמר כמאן. ודחי רבא טעמיה דנפשי' קאמר ולא סבירא ליה כחד מינייהו:

דף כד:

ואותיבניה לרבא מהא דתנן היה חייב לחבירו שבועה ואמר לו חבירו השבע לי בחיי ראשך והפטר ר' מאיר אומר יכול לחזור בו ולהשביעו שבועת הדיינין וחכ"א אינו יכול לחזור ודייקי' מאי לאו באותן הנשבעין ולא משלמין דקאמר לי' תובע דור לי בחיי ראשך והפטר דהוה ליה [כמחול לך אלמא] במחול לך נמי פליגי ומפרקי' לא הכא במאי עסקי' באותן הנשבעין ונוטלין כדמיפרשי בפרק כל הנשבעין שבתורה דקאמר ליה נתבע לתובע דור לי בחיי ראשך וטול דהוה ליה כאתן לך. ומקשי' אי הכי למה לי למיתנא תרתי אי אמרת בשלמא במחול לך נמי מחליקת אשמועי' רישא באתן לך וסיפא במחול לך אלא אי אמרת במחול לך דברי הכל אינו יכול לחזור בו ורישא וסיפא באתן לך תרתי באתן לך למה לי ומפרקי' תנא תולה בדעת אחרים כגון אבא ואביך ותנא דור לי בחיי ראשך דהייינו תולה בדעת בעל דין עצמו. וצריכא דאי תנא תולה בדעת אחרים בהא קאמר רבי מאיר דיכול לחזור בו משום דמעיקרא כי קבלנהו עליה לא גמר ומקני דאמר מי יימר דאתו ומסהדי אבל תולה בדעת עצמו אימא מודה להו לרבנן דהא ודאי ידע ביה בבעל דיניה דמשתבע בחיי רישיה כי היכי דלישקול וכיון דידע וקבל ודאי גמר ואקני ולא מצי למהדר ביה. ואי אשמועינן בתולה בדעת עצמו בהא קאמרי רבנן דלא מצי למהדר ביה דגמר ומקני אבל בתולה בדעת אחרים אימא מודו ליה לרבי מאיר צריכא:
אמר רבי שמעון בן לקיש מחלוקת בבא לחזור בו לפני גמר דין אבל אם בא לחזור לאחר גמר דין דברי הכל אינו יכול לחזור בו דכיון דשתיק עד דגמר דיניה ודאי גמר ומקני ותו לא מצי למהדר ביה ור' יוחנן אמר לאחר גמר דין מחלוקת:
איבעיא להו לאחר גמר דין מחלוקת לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו או דילמא בין בזו ובין בזו מחלוקת ופשיטנא מהא דאמר רבא קיבל עליו קרוב או פסול אם בא לחזור בו לפני גמר דין יכול לחזור בו לאחר גמר דין אינו יכול לחזור בו. אי אמרת בשלמא לאחר גמר דין מחלוקת אבל לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו רבא דאמר כרבנן ואליבא דרבי יוחנן אלא אי אמרת בין בזו ובין בזו מחלוקת רבא דאמר כמאן אי כרבי מאיר אפי' לאחר גמר דין יכול לחזור בו אי כרבנן אפי' לפני גמר דין אינו יכול לחזור בו וכי תימא רבא דאמר כר' מאיר ואליבא דריש לקיש דאמר מחלוקת לפני גמר דין אבל לאחר גמר דין דברי הכל אינו יכול לחזור בו שביק רבנן ועביד כרבי מאיר וכי תימא

לעולם קסבר ר' יוחנן בין בזו ובין בזו מחלוקת ורבא טעמיה דנפשיה קאמר דקסבר מחלוקת לאחר גמר דין אבל לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו אימת אשמועינן רבא דבהכי פליגי דקא פסיק ואמר לפני גמר דין יכול לחזור בו לאחר גמר דין אינו יכול לחזור בו אדרבא כיון דאתא לפלוגי אדריש לקיש ודרבי יוחנן הוה ליה לברורה לפלוגתא דרבי מאיר ורבנן לפום סברא דידיה והדר לישמועי' היכי דינא ומר שבקה למתני' ולא פירשה איכפל לאשמועינן פיסקא דדינא ש"מ מסמך סמך ליה אמימרא דאמוראי דפירשוה למתני' וש"מ לאחר גמר דין מחלוקת אבל לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו ש"מ והכין אסקה נמי רב נחמן בר יעקב לאחר גמר דין מחלוקת והלכה כדברי חכמים ואצטריך לאשמועינן דהלכה כדברי חכמים משום דמסתבר טעמיה דר' מאיר טפי דלא אשכחן כי האי גוונא דליחייב בדיבורא בעלמא.

רב אשי מתני הכי שלח ליה רב נחמן בר רב חסדא לרב נחמן בר יעקב באתן לך מחלוקת או במחול לך מחלוקת והלכה כדברי מי שלח ליה באתן לך מחלוקת והלכה כדברי חכמים. בסורא מתני הכי. בפומבדיתא מתני אמר רב חנינא בר שלמיה שלחו ליה מבי רב לשמואל ילמדנו רבינו בא לחזור בו לפני גמר דין וכבר קנו מידו מהו שלח להו אין לאחר קנין כלום והילכתא ככולהו לישני.

נקיטי' השתא מהאי שמעתא דמאן דקביל אנפשיה קרוב או פסול אי נמי קרובו והוא פסול וקבליה עליה בחד בין לסהדותא בין לדינא ולא קנו מידו וקאתי השתא למהדר ביה לפני גמר דין יכול לחזור בו לא שנא באתן לך ולא שנא במחול לך לאחר גמר דין אינו יכול לחזור בו דקיי"ל באתן לך מחלוקת ולאחר גמר דין אבל לפני גמר דין יכול לחזור בו וכי תימא הכי דשמעינן מינה דלפני גמר דין יכול לחזור בו הני מילי באתן לך אבל במחול לך לעולם אימא לך בין לפני גמר דין בין לאחר גמר דין אינו יכול לחזור בו נשמעינה מדשמואל דאמר מחלוקת במחול לך ושלחו ליה מבי רב לשמואל לפני גמר דין וקנו מידו מהו ושלח להו אין לאחר קנין כלום טעמא דקנו מידו הא לאו הכי מצי למהדר ביה אלמא קסבר לאחר גמר דין מחלוקת אבל לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו אישתכח השתא לטעמיה דשמואל דבמחול לך פליגי ולאחר גמר דין אבל לפני גמר דין דברי הכל יכול לחזור בו ואפי' במחול לך. ואע"ג דלית הילכתא כוותיה דשמואל דאמר מחלוקת במחול לך. מדשמואל נשמע לרבי יוחנן לאו מי אמר שמואל לרבנן במחול לך אינו יכול לחזור בו ואפ"ה לפני גמר דין יכול לחזור בו דבין לשמואל בין לרבי יוחנן אליבא דרבנן במחול לך חדא מחתא מחתי ליה ותו דהא אמר רבא קיבל

עליו קרוב או פסול לפני גמר דין יכול לחזור בו לאחר גמר דין אינו יכול לחזור בו ולא קא מפליג בין אתן לך למחול לך:

והני מילי היכא דקביל עליה קרוב ופסול בחד אי נמי כשר כי בתרי אבל קביל עליה קרוב או פסול כי בתרי אפי' לאחר גמר דין מצי למהדר ביה בין באתן ללך בין במחול לך דהא אוקימנא למתני' כגון דקבליה עליה כחד מכלל דאי קבליה עליה כבתרי מצי למהדר ביה. והני מילי דלא קנו מיניה אבל אי קנו מיניה לא שנא קביל עליה קרוב או פסול כחד לא שנא כי בתרי ול"ש לפני גמר דין ולא שנא לאחר גמר דין ל"ש באתן לך ולא שנא במחול לך לא מצי למהדר ביה דקיי"ל אין לאחר קנין כלום. והני מילי בתולה בדעת אחרים אי נמי בדעת בעל דינו אבל מאן דאית ליה מלוה או פקדון גבי חבריה ואמר מחול לך ולא תליה למילתא במידי אחרינא לאלתר הויא מחילה דעד כאן לא שאני לן בין קודם גמר דין לאחר גמר דין אלא בתולה בדבר אחר משום דלא גמר ומקני דסבר מי יימר דאתי ומסהדי מיהו היכא דאתו ואסהידו ביה וגמרוה לדיניה אפומייהו כיון דלא הדר ביה מקמי גמר דין ודאי גמר ואקני אבל היכא דהדר ביה מקמי גמר דין מצי למהדר ביה דאכתי איכא למימר דלא גמר ואקני דסבר מי יימר דאתו ומסהדי וכיון דחזא דאסהידו קא בעי למהדר ביה דאדעתא דהכי לא אקני ליה אבל במחילה גרידתא אפי' אמר ליה בשוקא לא מצי למהדר ביה כדתניא (ב"ב פ"ה.) ברשות לוקח כיון שקבל עליו מוכר קנה לוקח וגרסי' בקידושין בפ"ק (ט"ז.) גבי מתניתין דעבד עברי נקנה בכסף אלא שטר שיחרור למה לי שטרא לימא ליה באפי ב"ד זיל אי נמי באפי בי תרי אלמא במחול לך סגיא באפי תרי באמירה בעלמא.

ולענין מי שנתחייב לחברו שבועה ואמר דור לי בחיי ראשך אי נמי בתובע את חבירו ואמר לו הנתבע רצונך השבע וטול שבועה במקום גמר דין קיימא דהתם קתני נאמן עלי אבא והכא קתני דור לי בחיי ראשך וכי היכי דלגבי נאמן עלי אבא אמרי' לאחר גמר דין מחלוקת והתם לא הוי גמר דין עד דאתו אבא ואביך ומסהדי ומחייבי ליה בי דינא אפומייהו ולא מיחסר אלא נתינה בלחוד לגבי דור לי בחיי ראשך וטול נמי לאחר גמר דין מחלוקת וגמר דין לא הוי עד דמשתבע ומחייבי ליה בי דינא להאיך לשלומי והוא הדין במחול לך עד דמשתבע ופטרי ליה בי דינא. ואיכא למימר דגמר דין דשבועה מכי אמר ליה ב"ד דור לי בחיי ראשך וטול וראיה להא מילתא מההיא דגרסינן ביש נוחלין (קכ"ח.) עבדי גנבת והוא אומר לא גנבתי כו' עד רצונך השבע וטול נשבע ונוטל ואינו יכול לחזור. ואי ס"ד גמר דין דשבועה לא הוי אלא לאחר שבועה האי נשבע ונוטל נוטל

ואינו יכול לחזור בו מיבעי ליה ומדקאמר נשבע ונוטל משמע בשבועה דלאחר חזרה קא מיירי והכי קתני אינו יכול לחזור בו אלא נשבע ונוטל ומילתא צריכא עיונא:

מתני' ואלו הן הפסולין המשחק בקוביא דפסיל מדרבנן כדמפרש בפרק שבועת העדות (שבועות ל"א.) ובגמרא מפרש מאי טעמא פסיל. ומלוה ברבית מדאורייתא פסול דקא עבר אלאו דלא תקח מאתו דכיון דעבר אאיסור לאו הוה ליה רשע דילפי' מחייבי מלקיות דקרינהו רחמנא רשעים דכתיב והיה אם בן הכות הרשע והתם בחייבי לאוין גרידי קאי דסמיך ליה לא תחסום שור וכיון דהוה ליה רשע פסול לעדות דכתיב אל תשת ידך עם רשע והאי נמי רשע דחמס הוא דכיון דעבר על איסור לאו משום ממון עבר נמי אלאו דלא תענה ברעך עד שקר משום ממון. ומפריחי יונים בגמרא מפרש להו ומדרבנן הוא דפסילי דומיא דמשחקין בקוביא כדבעינן למימר קמן. וסוחרי שביעית שלוקחין פירות שביעית בזול על מנת למוכרן ביוקר ומוכרין ורחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה והואיל וחימוד ממון מעבירן על דברי תורה הוו להו רשע דחמס. והיינו טעמא דערבינהו לפסולי דאורייתא בדרבנן ומננהו בחדא משום דדמו להדדי דקא עבדי איסורא משום ממון. וכי תימא ליתני נמי הגזלנין והנך כולהו שאני הנך דקא שקלי בעל כרחא דבעלים כדמברר בפרק מרובה (בבא קמא ע"ט:) דגזלן לא הוי אלא כגון בניהו בן יהוידע אבל הני כולהו דמתני' מדעת בעלים קא שקלי.

א"ר שמעון בתחלה היו קורין אותן כו' בגמרא מפרש לה. אמר רבי יהודה אימתי בזמן שאין לו אומנות אלא הוא אמשחק בקוביא קאי והוא הדין נמי למפריחי יונים דתרווייהו חד טעמא נינהו למאן דאמר אי תקדמה יונך ליון וטעמא דרבי יהודה דכיון שאין לו אומנות אלא היא ואינו עסוק במשא ומתן עם הבריות אינו חס על ממונן של בריות אבל אם יש לו אומנות שלא היא הרי הוא כשר והכי מוכח בגמרא לקמן לטעמא דרבי יהודה:

ומתמהינן אמתני' משחק בקוביא מאי איסורא קא עביד דפסלת ליה אמר רמי בר חמא משום דהויא לה אסמכתא דקאמר אי נצחנא משלמת לי ואי נצחת משלימנא לך וקיימא לן כל דאי אסמכתא היא ולא קניא. ועיקר לישנא דאסמכתא כאדם שסומך על דבר שאינו וכסבור שיוכל לנצח ופעמים שמנצחין אותו ואשתכח דמעיקרא לא גמר ומקני דאי היוה ידע דהוה מנצחי ליה לא הוה מתני הילכך הוה ליה כי גזל וגזרו ביה רבנן אבל מדאורייתא לאו גזלן הוא דהא מדעת בעלים קא שקיל ולא קא עבר אלאו דלא תגזול כדברירנא לעיל.

רב ששת אמר כל כי האי גונא לאו אסמכתא היא דבשלמא כל מידי דסתמא דעתיה דיכול למעבד כגון אם אוביר ולא אעביד דכיון דבידיה למעבד סמכא דעתיה דלא קמוביר

ולא גמר ומקני דאי הוה מסיק אדעתיה דמוביר לא הוה מתני אנפשיה וכן המשליש את שטרו דסמכא דעתיה דפריק לה ולא גמר ומקני והאי דקאמר הכי למדחא שעתיה הוא דקאמר והוה ליה גזל אבל כי האי גוונא דאין בידו לנצח לא סמכא דעתיה דודאי נצח ומעיקרא אספיקא נחית וגמר ואקני ולאו גזל הוא אלא לפי שאין עוסקין בישובו של עולם כמו שפירשנו:

מאי בינייהו איכא בינייהו דגמיר אומנותא אחריתי למאן דאמר משום דהויא ליה אסמכתא אע"ג דגמיר אומנותא כיון דעבר חדא זימנא הוה ליה גזלן ולמאן דאמר לפי שאין עסוקין בישובו של עולם כיון דגמיר אומנותא אחריתי הרי עסוקין בישובו של עולם:

תנן ר' יהודה אומר כו' אלמא טעמא משום ישובו של עולם הוא וכ"ת פליגי רבנן עליה דר' יהודה דאפי' בזמן שיש לו אומנות אחרת פסלי משום אסמכתא והא אמר רבי יהושע בן לוי כל מקום ששנה ר' יהודה אימתי ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים אימתי כגון הא דמתני' דהכא ובמה כגון היכא דקתני בד"א ור' יוחנן אמר אימתי לפרש ובמה לחלוק דכ"ע מיהת כל מקום ששנה ר' יהודה אימתי אינו אלא לפרש.

דף כה.

ודחינן גברא אגברא קא רמית אינהו סברי לא פליגי ורמי בר חמא סבר פליגי: ומתמהינן ולא פליגי והתניא ר' יהודה אומר כו' ומפרקינן ההוא דקתני וחכמים אומרים ר' יהודה היא דאמר לה משום ר' טרפון ובכמה דוכתא קרי ליה ליחיד חכמים כדאמרינן התם (ב"מ ס:) מאן חכמים ר' אחא היא וכן בפרק אלו נערות (כתובות ל"ג:) מאן חכמים כו' ובריש אשמועינן ר' יהודה סברא דנפשיה והדר אשמועינן סברא דרביה וקרי ליה חכמים אבל רבנן דמתני' כר' יהודה סבירא להו.

מאי ר' טרפון דתניא ר' יהודה אומר משום ר' טרפון לעולם אין אחד מהן נזיר לפי שאין נזירות אלא להפלאה ופי' כגון שהיו שנים יושבין ואחד עובר זה אמר עליו שהוא נזיר וזה אמר שאינו נזיר אמר אחד מהן אם כמותי הוא הריני נזיר והשני אומר אם כמותי הוא הריני נזיר ונמצא כאחד מהן קסבר ר' טרפון כיון דהוה מספקא ליה מעיקרא אי נזיר הוא ואי לאו נזיר הוא לא משעביד נפשיה לפי שאין נזירות אלא להפלאה כלומר דמפרש את דבריו שיהא נזיר מ"מ דכי לא יפליא מפרש משמע ה"נ כיון דלא ידע אי קני אי לא קני לא גמר ומשעבד נפשיה. וקיי"ל כרב ששת חדא דהא ר' יוחנן וריב"ל

קיימי כותיה ותו דאפי' תימא פליגי רבנן עליה דר' יהודה הא איפסיקא הילכתא לקמן כר' יהודה:

פיסקא מלוי ברבית אמר רבא לוה ברבית פסול לעדות דקא עבר אלא תשיך משום ממון ומתני' דקתני מלוה ברבית אמלוה ואלוה קאי והכי קאמר מלוה הבאה ברבית כלומר מי שבאה לו מלוה ברבית ומשמע אתרווייהו:

בר בנתוס כו' ומקשינן והא כיון דאסהיד דלדיליה אוזיף ברבית איפסיל ליה איהו ותו לא מהימן למפסליה למלוה ומפרקינן רבא לטעמיה דאמר רבא אדם חשוב קרוב אצל עצמו וכשם שאין אדם משים את קרובו רשע לפסלו ולבטל עדותו שמעיד על אחרים כך אין אדם משים את עצמו רשע לפסול את עצמו לבטל את עדותו שהעיד על חבירו וכבר ברירנא בפ"ק:

ההוא טבחא דנפיק טריפתא מתותי ידיה בחזקת כשרה פסליה רב נחמן לעדות ועבריה אזל כו' הלך וגדל את שערו וצפרניו כאדם בעל תשובה שמתאבל על מה שעשה ואסיקנא לא הויא ליה תקנתא לאהדוריה עד שילך למקום שאין מכירין אותו ויחזור אבידה בדבר חשוב אם ימצא אבידת חבירו במקום שאין עדים שרואין אותו ויחזירנה לבעלים דודאי הדר ביה מחימוד ממון דהא אפילו במקום שאין מכירין אותו ואינו בוש מהן מחזיר אבידה בדבר חשוב אבל במקום שמכירין אותו איכא למימר דמשום כיסופא בעלמא הוא דמהדר או שיוציא טרפה מתחת ידו לאסרה על עצמו בדבר חשוב כגון בהמה גסה וכיוצא בה ומשלו ופשוטה היא:

פיסקא ומפריחי יונים הכי תרגימו בבבל אי תקדמה יונך ליון מתנין ביניה אם יונתך קודמת ליונתי אני נותן לך כך וכך ומפריחין אותן כאחת ומנקשין אחריהן וכל אחת ואחת מכרת ניקוש של בעליה וממהרת לעוף לקול הניקוש ומי שיונתו קודמת נוטל מחבירו כפי תנאו ר' חמא בר אושעיא אמר קושרין חוט ארוך ביונים וקצהו בעץ כדי שלא תוכל היונה לנשאו ולברוח ומפריחין אותן על הגגין והן מצפצפין ויוני שובכין ויוני עליות של בני העיר מתקבצין שם לקולן והוא פורש להן רשתות ונוטלן והו"ל גזל:

ואמרי' מאן דאמר אי תקדמה יונך ליון מ"ט לא אמר ארא מפני דרכי שלום בעלמא הוא דאסיר דתניא בפ' השואל פרה יוני שובך ויוני עליה יש בהן גזל מפני דרכי שלום דממילא קאתין ולא זכה בהן בעל השובך וכיון דאין להן בעלים אשתכח דלית בהו צד גזל כלל כי היכי דליפסליה עילויהו ואי איכא למפסליה עילויהו גבי אי תקדמה יונך ליון דקא שקיל מידי דאית ליה בעלים שלא כדין ואיכא צד גזל ומ"ד ארא מ"ט לא אמר אי תקדמה יונך ליון אמר לך היינו משחק בקוביא ותו למה לי למתנא תרתי ומ"ד

אי תקדמה יונך ליון אמר לך תנא משחק בקוביא דהוי תולה בדעת עצמו לאשמועי' דהוי אסמכתא והדר תני מפריחי יונים לאשמועינן תולה בדעת יונו וצריכי דאי תנא תולה בדעת עצמו התם הוא דלא גמר ומקנה דסמכא דעתיה דאיהו נצח דאמר קים לי בנפשאי דאנא ידענא טפי ואי הוה מסיק אדעתיה דנצחי ליה לא הוה מקנה הינכך לאו אדעתא דנצחי ליה אקני ומאי דשקלי מיניה גזל הוי אבל תולה בדעת יונו דלספיקא קא נחית ואפ"ה אתני ס"ד אמר גמר ומקנה ולאו גזל הוא קמ"ל ואי אשמועינן תולה בדעת יונו התם הוא דהוי גזל דהא בנקשא תליא מילתא שכן דרך מפרחי יונים לעוף שמנקשים אחריהן בדפין של עץ וכל אחת ואחת מכרת ניקוש בעליה ויודעת לפי מה שהיא מלומדת וממהרת לעוף הילכך סבר אנא ידענא בנקשא טפי וסמכה דעתיה דנצח ולא גמר ומקנה אבל תולה בדעת עצמו אימא נחית שהרי (אין) אדם זריז במלאכת ידיו יותר מחכמה שצריך בה לעיון ומחשבה ופעמים שמחשבתו מסתכלת אימא אסמכתא היא צריכא. והאי טעמא לא סליק אלא לטעמא דמ"ד דטעמא דמשחק בקוביא משום אסמכתא הוא הילכך איצטריך למתנא תרתי חדא בתולה בדעת עצמו וחדא בתולה בדעת יונו וצריכי כדאמרן אבל לטעמא דמ"ד לפי שאין עסוקין בישובו של עולם מה לי תולה בדעת עצמו מה לי תולה בדעת יונו אלא ודאי על כרחך כי קא מיירי אליבא דמאן דמוקי טעמא דמתני' משום אסמכתא הוא ולאו משום דהכי הילכתא דהא ברירנא דלית הילכתא הכי אלא הא קמ"ל דלא סליק טעמא דמ"ד אי תקדמה יונך ליון אלא אליבא דמאן דמוקי טעמא דמתני' משום אסמכתא דאי למאן דאמר לפי שאין עסוקין בישובו של עולם היינו משחק בקוביא ותרתי למה לי בשלמא למ"ד משום אסמכתא תנא תולה בדעת עצמו וקתני תולה בדעת יונו אלא למ"ד לפי שאינן עסוקין בישובו של עולם מה לי תולה בדעת עצמו מה לי תולה בדעת יונו:

דף כה:

מתיבי המשחק בקוביא אלו המשחקים בפיספסין והן שברי עצים ולא פיספסין בלבד אמרו אלא אפילו קליפי אגוזים שאין עשוין לכך ואקראי בעלמא הוא ומאימתי חזרתן משישברו את פיספסין ויחזרו בהן חזרה גמורה וקא מפרש גמרא דמאי חזרה גמורה דקתני דאפי' בחנם נמי לא עבדי וכן הני כולהו גמרא קא מפרש להו מלוה ברבית כו' ומאימתי חזרתן משיקרעו את שטריהן לא מבעיא דאי שקלי רביתא דמחייבי לאהדורי רביתא דשקול אלא אפי' אית להו שטרי דכתיב בהו רבית וצריכי שהויינהו למגבא ממונייהו דלא תחזי כמלוה על פה אסור להו לשהויינהו אלא מחייבי למקרעינהו מיד

והדרי ותבעי ליה ללוה בלא שטרא ויחזרו בהן חזרה גמורה דאפי' לגוי נמי לא מוזפי שהעושה תשובה צריך לקדש עצמו במותר לו ולעשות הרחקה יתירה כדי שלא יבא עוד לידי קלקול. מפריחי יונים אלו שממרין את היונים מלשון ממרים הייתם למ"ד אי תקדמה יונך ליון הרי הן ממרין זו על זו ולמ"ד ארא הרי הוא ממרה אותן על אחרים להטעותן. וי"א למ"ד ארא משמע ליה ממירין לשון ארא ולמ"ד אי תקדמה יוניך ליון משמע ליה ממירין לשון ערבונות כדאמרינן בבמה מדליקין (ל"א.) מעשה בשני בני אדם שהמרו זה את זה כל מי שיקניט את הלל כו' ולאו מילתא היא דאם כן ממירין על היונים מיבעי ליה. ולא יונים בלבד אמרו אלא אפי' בהמה חיה ועוף דלאו מילתא דשכיחא נינהו. ומאימתי חזרתן משישברו את פגמיהן דפין שמזרזין בהן ולמ"ד ארא משישברו עצים שהיונים קשורין בהן ויחזרו בהן חזרה גמורה ומפרש גמרא להאי חזרה גמורה דאפי' במדבר נמי דקא שקלי מיוני מדבר ואפי' משום דרכי שלום נמי ליכא לא עבדי ולמ"ד ארא נקט לה גמרא לפרושה לברייתא הכי דאי למ"ד אי תקדמה יונך ליון מה לי בישוב מה לי במדבר ולמ"ד אי תקדמה יוניך ליון איכא לפרושי כדפריש גבי משחק בקוביא דאפי' בחנם נמי לא עבדי ואיידי דאמר התם לא אצטריך למימר הכא דהא למ"ד אי תקדמה אידי ואידי חד טעמא הוה אבל למ"ד ארא בעי בירו' אחרינא והאי דבעי הרחקה כולי האי כי היכי דתשתקע ההיא עבירה מינייהו לגמרי סוחרי שביעית אלו שנושאין ונותנין בפירות שביעית ומאימתי חזרתן משתגיע שביעית אחרת ויבדלו שיפקירו פירות שדותיהן וגנותיהם לעניים. אמר ר' נחמיה לא חזרת דברים בלבד אמרו לומר לא נאסוף עוד פירות שביעית אלא חזרת ממון משיוציאו ממון מתחת ידם כיצד אומר אני פלוני כו' דכתיב קדש תהיה לכם מה קדש תופס את דמיו אף שביעית תופסת את דמיה והאי דלא קתני בכולהו חזרת ממון אלא בשביעית משום דלא צריך דפשיטא לן דכל מידי דאית ביה ריח גזל וכיוצא בו אין תשובתו תלויה אלא בחזרת ממון וכי איצטריך לאשמועינן גבי שביעית דאע"ג דהפקירא הוא ולית ביה גזל בעי חזרת ממון והאי דבעי למתבינהו לעניים משום דעיקר שביעית לעניים הוא דכתיב ואכלו אביוני עמך. ועיקר ביעור היכא דלא מספקי בעלים למיכליה להוא מדעם בקדושת שביעית לעניים הוא והכא לאחר זמן הביעור מירי אי נמי קודם הביעור דאע"ג דהוה יכיל למיכלינהו בקדושת שביעית לא הויא חזרה גמורה עד שיוציא הממון מתחת ידו ויתננו לעניים וכולה מילתא הרחקה יתירה היא. קתני מיהת לא מפריחי יונים בלבד אמרו אלא אפי' בהמה בשלמא למ"ד אי תקדמה יוניך ליון היינו דמשכחת לה בהמה י"א שמלמדה לרוץ כשתשמע קולו ומסתברא כגון הפרשים שמריצים את סוסיהם ומתנין

ביניהם שהקודם לחבירו יטול הימנו כך וכך אלא למ"ד ארא בהמה בת אטעויי בהמות אחרינתא היא והלא אין אחרות נמשכות אחריה. ומפרקינן אין משכחת לה בשור הבר שדומה לחיה ודרך חיות המצויות במדבר להלך כאחת ונמשכות זו אחר זו ופעמים שאדם מגדל שור הבר בתוך ביתו ומלמדו לילך ולחזור לבית והוא מטעה את החיות לבא אחריו ופעמים שאחרות שיש להן בעלים נמשכות אחריה והו"ל גזל וכמ"ד שור הבר מין בהמה בין לאסור חלבו ושלא לכסות את דמו דאי למ"ד מין חיה הוא הא תנא ליה חיה וא"כ בהמה דקתני היכי משכחת לה:

תנא הוסיפו עליהן הגזלנין והחמסנין גרסינן בסוף פ' הכונס צאן לדיר (בבא קמא ס"ב.) מה בין גזלן לחמסן חמסן יהיב דמי גזלן לא יהיב דמי. ומתמהינן גזלן דאורייתא הוא אל תשת חמס עד דכתיב אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס ומפרקי' לא צריכא במציאת חרש שוטה וקטן דלית ליה זכייה מדאורייתא ואין בהן גזל אלא מפני דרכי שלום שלא יתקוטט עם אביו או עם קרוביו דתנן בגיטין מציאת חרש כו'. והשתא קאתי למימר טעמא מאי לא גזרו בהו מעיקרא מעיקרא סבור לא שכיחא ולא גזרי' בה אי נמי משום דרכי שלום בעלמא הוא דלא ליתי לאנצויי בהדי אבות כיון דחזו סוף סוף ממונא קא שקלי וקא עברי אתקנתא דרבנן פסלונהו רבנן. והחמסנין מעיקרא סבור דמי קא יהבי שאעפ"י שכופין את הבעלים למכור בעל כרחן כיון דאינהו קא מזבני אגב אונסייהו ושקלי דמי גמרי ומקני כיון דחזו דקא חטפי ושקלי כעין גזל ושדו להו לדמים קמייהו פסלונהו רבנן דכי האי גוונא ודאי לא גמרי בעלים ומקני ואמטו להכי גזרו בהו רבנן. ועוד הוסיפו עליהן וכו' כל גזירתא וגזירתא תני באפי נפשה. הרועים שבהמתן נכנסת בשדות אחרים והגבאין שגובין מסים וארנונות מישראל ברשות המלך והמוכסין. והרועים מעיקרא סבור אקראי בעלמא הוא ולאו אינהו קא מכווני לעיולינהו להתם כיון דחזו דקא מיכווני ושדו להו התם גזרו בהו רבנן. ויש אומרים שנוטלין מן הזרעים של בני אדם ומשליכין לפני בהמתן גזרו בה רבנן בכולהו אפי' מסתמא. הגבאין מעיקרא סבור הורמנא דמלכא קא עבדו כדשמואל דאמר (ב"ב נ"ה.) דינא דמלכותא דינא כיון דחזו דקא שבקי עתירי ושקלי מעניי ומרצו לי' למלכא בממונא דעניי גזרו בהו רבנן דאיבעיא להו למיחזי ממונא דמרצי ביה מלכא ולמשדייה אכולהו ולמגבא מכל חד וחד לפום מאי דחזי ליה. והמוכסין אי במוכס שאין לו קצבה היינו גזלנין ממש אלא הב"ע במוכס שיש לו קצבה מעיקרא סבור מאי דקיץ להו קא שקלי ודינא דמלכותא דינא כיון דחזו דשקלי טפי גזרו בהו רבנן:

אמר רבא רועה שאמרו אחד רועה בהמה דקה ואחד רועה בהמה גסה. ומי אמר רבא הכי והא אמר רבא רועי בהמה דקה בא"י פסולין משום ישוב א"י בח"ל כשרין עד שיודע שהן מתכוונין לשלח בהמתן בשדות אחרים רועי בהמה גסה אפי' בא"י כשרים כדבעי' השתא למימר טעמא. ומפרקינן מגדלי בהמה איתמר שמגדלי בהמה דקה בבתים ובחצרות פסולין מגדלי בהמה גסה כשרים מ"ט בהמה דקה משתמטא ואזלא בהמה גסה לא משתמטא ואפשר לנטורה. אי נמי בהמה דקה כיון דאפשר להביא מח"ל לארץ אחמירו בה טפי וגזרו בה בהמה גסה דטריחא בה מילתא לא גזרו בה רבנן וההיא דמפלגינן נמי בפ' מרובה בין בהמה דקה לבהמה גסה לענין גידול היא אבל לרעות באתר של ישוב לא שנא בהמה דקה ולא שנא בהמה גסה אסור:

הכי נמי מסתברא דרועי בהמה גסה פסולי לעדות דקתני נאמנין עלי שלשה רועי בקר מאי לאו לעדות וטעמא דקבלינהו עילויה הא לאו הכי פסולין וש"מ רועי בקר פסולין לעדות ודחינן לעולם אימא לך רועי בקר כשרין לעדות ומתני' דקבלינהו עילויה לדינא דלענין דינא כ"ע לא פליגי דכיון דלא גמירי פסילי לדינא דייקא נמי דקתני שלשה אלמא לדינא קא מיירי דאי לעדות שלשה למה ליה בתרי סגיא ודייקי' ואלא מאי לדינא מאי איריא דנקט רועי בקר אפי' כל בי תלתא דלא גמירי דינא נמי פסילי לדינא ומשנינן הא קמ"ל דאפי' הני דלא שכיחי בישוב ואין בקיאין בטיב משא ומתן ולא שמעו עיסקי דין בין אדם לחבירו היכא דקבלינהו עילויה לא מצי למהדר ביה ואע"ג דאידחי ליה סיעתיה דרבא ממתני' הילכתא כוותיה דלא אשכחן מאן דפליג עליה בהדיא:

אמר רב יהודה סתם רועה פסול יש אומרים אעפ"י שלא נודע שבהמותיו נכנסות לשדה אחרת ויש אומרים סתם רועה אע"פ שלא ראוהו נוטל משדות אחרים ומשליך לפני בהמתו. סתם גבאי כשר עד שיראו אותו שנוטל יתר מן הראוי לו ומאי שנא רועה ומאי שנא גבאי רועה דאי נמי דלא מיכוון איהו אזלי בהמות דיליה ועיילי גזרו ביה רבנן גבאי דאפשר ליה דלא שקיל יתירא לא גזרו ביה רבנן אי נמי רועה כיון דלאו בישוב קאי אע"ג דלא חזו ליה דעביד כיון דיכיל למעבד ולא חזו ליה גזרו ביה רבנן גבאי דאם איתא דשקיל יתירא מצוח הוה צוחי אינשי עילויה והוה מיגליא מילתא מדלא צוחי עליה ש"מ מאי דחזי ליה קא שקיל:

אבוה דרבי זירא עבד גבאותא תליסרי שני כי אתי ריש נהרא למאתא כו' כשהיה שר העיר בא לעיר ומבקש ממון מבני העיר והי' אביו של רבי זירא רואה תלמידי חכמים היה אומר להן בפי' שיחבאו שמא יראה שר העיר שרבים בני העיר ויבקש מהן ממון הרבה לפי שצנועין היו ולא היה מתיירא שמא ילשינו עליו לשר העיר וכשהיה רואה

שאר בני אדם היה מגיד להן ששר העיר בא לעיר והאידנא נכוס אבא לפום ברא כלומר שמבקש ממון הרבה ושוחט את האב לפני הבן והן מבינין שמזהירין להחבא והולכין ונחבאין ולא היה אומר להן להחבא בפי' שמא ישמע אדם שאינו הגון וילך ויגיד עליו לשר העיר וכשהיה בא שר העיר ומצוה עליו לגבות ממון המס מבני העיר היה אומר לו ממי אבקש ממון מרובה כזה והלא יושבי העיר מועטין והיה מתרצה שר העיר בממון מועט כי הוה קא ניחא נפשיה אמר להו שקולי תליסר מעי דצרירי בסדינאי והבו ליה לפלניא דשקלתינהו מיניה ולא אצטריכו כלומר שבקשו הימנו כך וכך ממון וגבה מכל בני העיר כראוי להן ונשאר אחד מהן לבסוף ונתן כל הממון שגבה מן הראשונים לשר העיר ולא נתרצה לו והלך וגבה מן האחרון כשיעור מה שהיה חייב והלך ומצאו לשר העיר שנתרצה בראשונים או שהלך לו וכיוצא בהן לפיכך נתחייב להחזירן לבעלים ואין לשאר בני העיר בהן כלום כי מעשה דרב סיפרא דאיתרחיש ליה ניסא באתריה כדאיתא בפרק הגוזל בתרא (בבא קמא קט"ז.). ולענין הגזלנין והחמסנין והמוכסין קי"ל דלא שנא גזלנין ולא שנא חמסנין סתמן פסול דכי איצטריך רב יהודה לפלוגי בין רועה לגבאי משום דתרווייהו ליכא איסורא בסתמייהו כלל דהא רועה כי לא רעי בארעאתא דאחריני שפיר דמי וגבאי נמי דינא דמלכותא דינא אבל גבי גזלנין וחמסנין לא איצטריך לאירויי דודאי סתמן פסול מאי טעמא גזלנין סתמן היינו פירושן דסוף סוף ממונא קא שקלי ופסלינהו רבנן וחמסנין אע"ג דלא פסלינהו אלא מכי חזו דקא חטפי ושקלי לאו למימרא דלא מיפסלי עד דחזו ליה דחטפי ושקלי דא"כ מאי ניהו דקא אמרי' דגזרו בהו רבנן הא ודאי גזלן גמור הוא ומדאורייתא נמי פסול אלא טעמא דגזרינן דמכי חזו רבנן דחטפי ושקלי גזרו בכל חמסנין דעלמא ודמו לרועים דכיון דחזו רבנן דשדו גבי בהמתן בכוונה גזרו אכל רועים דעלמא ואמטול הכי סתמן פסול ואשמועינן רב יהודה רועים וכ"ש חמסנין דהשתא רועים דלא ידעינן אי עבדי איסורא כלל ואי לא פסולין חמסנין דודאי קא עבדי איסורא דמכל מקום חמסנין נינהו לא כל שכן. והמוכסין סתמן כשר דומיא דגבאין ואשמועינן גבאין והוא הדין למוכסין:

דף כו.

פיסקא אמר ר' שמעון בתחלה לא היו קורין אותן אלא אוספי שביעית כו' מאי קאמר וסבר רב יהודה למימר הכי קאמר בתחילה היו אומרי' אוספין כשרין אע"פ שמרבין לאסוף יתר מכדי הצריך להן לאכילה ופעמים שהיו מוכרין את המותר אפ"ה כיון דבשעת אסיפה לא הוה מוכחא מילתא דלשם סחורה קא אספי דהא פשיטא לן דמצי

למיכלינהו קודם זמן הביעור ומסתמא לא גזרו בהו רבנן עד שיתברר שהן סוחרין אבל סוחרין ודאי פסולין דרחמנא אמר לאכלה ולא לסחורה ומתני' לאו בסוחרין ממש קא מיירי אלא באוספין על מנת לאכול ומוכרין ובתחלה היו קורין אותן אוספי שביעית וכשרין היו משרבו ממציאי מעות לעניים כדי שיביאו עניים וימכרו להם באותן מעות חזרו לקרות את העניים האוספין אותן סוחרי שביעית לפי שהיו מלקטין אותן מתחלה לשם מכירה ופסלום.

הוו בה בני רחבה האי משרבו האנסין משרבו התגרין מיבעי ליה אלא בתחלה היו אומרים אחד אוספים ואחד סוחרין פסולין משרבו האנסין ומאי ניהו ארנונא מס המלך מן התבואה כך וכך לשנה דאי לא זרעי ואספי ויהבי ארנונא שקלי לה לארעא מינייהו שרו להו רבנן לאסוף על מנת ליתן למלך אע"ג דקא אספי שלא על מנת לאכילה וטעמא דמילתא משום דשביעית בזמן הזה דרבנן והיכא דאיכא פסידא לא גזור רבנן והיינו דקתני בתחלה לא היו קורין אותן אלא אוספי שביעית שאעפ"י שלא היו סוחרין אלא אוספין שלא לאכילה פסולין משרבו האנסין הכשירו את האוספין וחזרו לקרות את הפסולין סוחרי שביעית לומר שאין פסולין אלא הסוחרים בלבד:

רבי חייא בר זרנוקי ורבי שמעון בן יהוצדק הוה אזלי לעבר שנה בעסיא בהדי רבני אחריני דהוו התם בעסיא פגע בהו ר"ש בן לקיש איטפל בהדייהו סבר איזיל איחזי היכי עבדי דאע"ג דקי"ל אין מעברין את השנה אלא במזומנים לה ואפי' למהוי התם ולמיתב בעלמא ממעשה דשמואל הקטן (לעיל י"א.) דקאמר לא לעבר שנה עליתי אלא ללמוד הלכה למעשה הוצרכתי וקאמר ליה שב כו' אלא כך אמרו חכמים אין מעברין את השנה אלא במזומנין לה דאלמא אע"ג דסליק אחרינא ללמוד הלכה למעשה בעלמא לא מעברי' לה באפי'. לאו הכין מילתא אלא רבן גמליאל הוא דלא הוה ידע הי מינייהו הוה האיך שמיני שעלה שלא ברשות שהרי מתחלה לא הזמין אנשים ידועים אלא כך אמר להם השכימו לי מכם שבעה לעלייה וכיון שעלה ומצא שמונה אמר מי הוא זה שעלה שלא ברשות ירד ועמד שמואל הקטן על רגליו ואמר אני הוא שעליתי כו' וקאמר בגמרא דלאו שמואל הקטן הוא דעלה שלא ברשות אלא איניש אחרינא הוה ומחמת כיסופא הוא דעבד שמואל הקטן הכי ורבן גמליאל הבין שאדם אחר היה שעלה שלא ברשות ומתוך שלא היה יודע איזהו כדי שתתעבר השנה על ידי האחרים המזומנין לא עברה באותו היום.

אדאזלי באורחא חזיוה להההוא גברא דהוה כאריב וכהן הוה אמר להו כהן וחריש שנה שביעית הוה וסברי לה כרבותינו שהתירו להביא ירק מחוצה לארץ ושרו לעבורי

בשביעית כדאיתא במכלתין (י"ב.) אמר להו כהן וחריש בשביעית בשלמא שאר אנשי כיון דלא חשידי אשביעית שרי להו משום ארנונא אלא כהן כיון דחשיד אשביעית כדאיתא לקמן היכי שבקית ליה ליחוש דילמא לאו משום ארנונא קא חריש אי נמי דלכי נפישי ליה פירי עביד להו סחורה אמרו ליה יכיל למימר אגיסטון אני בתוכה קרקע של אחרים היא ואני אריס בתוכה. חזיוה להההוא גברא אחרינא דהוה כסח כלומר שהיה זומר כרמו וכהן היה אמר להו כהן וזמר כדפרישית אמרו ליה יכיל למימר לא לעבוד הכרם אני זומר אלא זמורות אני צריך לעקל בית הבד לקשור בהן התפוח של זתים כשעוצרין אותן אמר להו ריש לקיש הלב יודע אם לעקל בית הבד אם לעקלקלות לשון עקי' כדכתיב (משלי ב') אשר אורחותיהם עיקשים:

ודייקינן הי אמר להו ברישא אילימא הך דכהן וכריב ואמרו ליה אגיסטון אני בתוכה השתא דאתו להכי מאי שנא דאצטריכא למימר ליה טעמא אחרינא בהאי בתרייתא האי אחריתי נמי נימרו ליה אגיסטון אני בתוכה אלא הא בתרייתא אמר להו ברישא ואמרו ליה לעקל בית הבד הוא צריך והדר אמר להו הך דכהן וחריש וכיון דלא שייך בה טעמא דעקל בית הבד איצטריכא למימר ליה אגסטון אני בתוכה:

ודייקינן מאי שנא כהן דתמיהא ליה עילויה טפי הא כולי עלמא נמי מוזהרין על השביעית ומהדרי' משום דכהנים חשודין על השביעית דתנן סאה של תרומה שנפלה למאה סאין של שביעית תעלה באחד ומאה נפלה לפחות ממאה ירקבו והוינן בה אמאי ירקבו תמכר לכהן על מנת לאכלה קודם זמן הביעור בדמי תרומה שהיא בזול הואיל ואי איפשר למכרה לאחרים שגם אלו אי איפשר למכרם לזרים מחמת סאה תרומה שבהן וימכרו לכהן בדמים הללו חוץ מדמי אותה של תרומה שראויה לו בלא דמים. ומסקינן טעמא זאת אומרת נחשדו כהנים על השביעית להשהותה אחר זמן הביעור דמורו התירא לנפשייהו דאמרי תרומה וקדשי הקדשים מי לא אשתרו לדילן שביעית נמי אע"ג דאיקראי קדש שריא לדילן. אמרי טרודא פי' קנתרן הוא דין ואין ראוי שיהיה עמנו שמא יטרידנו ברוב דבריו.

כי מטו התם לעלייה שמעברין בה את השנה שלפוה לדרגא מתותיה כי היכי דלא ליסק להתם אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה בני אדם החשודין על השביעית שיש בידן למחות ואינן ממחין ולא עוד אלא שנעשין סניגורין לעוברי עבירה כשרין לעבר שנה הדר אמר הא לא קשיא מידי דהוה ארועי בקר דעברוה לשתא אפומייהו כדאיתא בפרק כהן גדול דרבנן אחושבנייהו סמוך השתא נמי לאו עלייהו סמכינן אלא אחושבנא סמכינן הדר אמר לא דמי התם הדור רבנן אימנו בתלתא מזומנין עד שבעה ועברוה

לשתא ואיעברא לה אפומייהו אבל הכא אפילו עברוה כדין הא בעינן בי דינא דממנו עלה לעבורה אפומייהו ומנינא דהנך קשר רשעים הוא וקשר רשעים אינו מן המנין והיכי מיעברא שתא אפומייהו. א"ר יוחנן דא עקא כלומר זו צרה שחכמים כאלו באין לידי חשד והשנה מתעברת על ידן.

מאי קשר רשעים כי הא דשבנא הוה דריש בתליסר רבואתא בשלש עשרה רבוא אדם וחזקיה דריש באחת עשרה רבוא והוה מסתפי חזקיה דילמא נטיא דעתיה דקב"ה בתר רובא ומסיר ליה מיעוטא בידא דרובא אתא נביא ואמר ליה מנינא דשבנא קשר רשעים הוא ואינו נחשב מנין ואין כאן רוב וכולה מעשה דשבנא פשוט הוא. שבנא בעל הנאה היה שהיו רבים נהנין הימנו. כי השתות יהרסון צדיק מה פעל איידי דאוקי' לקרא דכי הנה הרשעים ידרכון קשת אמעשה דשבנא קא דרשי' ליה לכולא מזמורא בתר ענינא:

דף כו:

רב יהודה ורב עינא חד אמר אלו חזקיה וסיעתו שנקראו שתות היו נהרסין צדיק מה פעל כלומר מה היה מועיל פעלו של צדיק והיכן שכרו וחד אמר אלו בית המקדש שנקרא שתיה נהרס צדיק מה פעל כדפרישית ועולא אמר אלמלא לא מחשבותיו של אותו רשע אין נהרסות צדיק מה פעל כלומר כי השתות יהרסון שאם לא כן צדיק מה פעל. ודייקינן בשלמא מאן דאמר מחשבותיו של אותו רשע היינו דקרי להו שתות דכתיב ולא שת לבו גם לזאת ולמאן דאמר נמי בית המקדש דתנן אבן היתה שם תחת הארון מימות הנביאים הראשונים שממנה נשתת העולם שנאמר דבר ויקרא ארץ מציון מכלל יופי כדאיתא במסכתא יומא אלא למ"ד חזקיה וסיעתו קרי שתות היכא אשכחן צדיקי דאיקרי הכי ופשטי' מדכתיב כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל כענין שנאמר (חבקוק ג') צדיק יסוד עולם ואיבעיא מהכא הגדיל תושיה והיינו תורה וצדיקים שעוסקים בה נקרין שתות ולמה נקרא שמה תושיה מפני שמתשת כחו של אדם דבר אחר שנתנה בחשאי מפני השטן מדת הדין שהיתה מעכבת שלא ליתנה לבשר ודם ולשון משל הוא שמתן תורה לבשר ודם לפנים משורת הדין הוא לפי שאין בשר ודם ראוי לטובה גדולה כזאת וכל דבר שהוא לפנים משורת הדין כיון שלא נעשה עפ"י מדת הדין דומה כאלו נעשה שלא לדעת הדין וזו היא שאמרו שנתנה בחשאי כלומר שלא מדעת מדת הדין שקרויה כאן שטן לפי שהיה לה להשטין ולעכב את הדבר אלו היה הדבר תלוי בה אלא שגברה מדת הרחמים ולא נעשה הדבר ע"פ מדת הדין:

ד"א תושיה דברים של תהו כלומר דברים שאין טעמיהן מגולין כגון איסור כלאים ושעטנז וכיוצא בהן שדומין בעיני אדם כדברים של תהו שאין בהן ממש והן הנקראין חוקות כדכתיב את חקותי תשמורו כו' והעולם משותת עליהם כלומר מיוחד עליהן לפי שעיקרין גדולים יש להם גדולים כהרי הרים. ור"ש ז"ל פי' דברים של תוהו התורה שהיא דיבור וקריאה בעלמא וכל דיבור אין בו גשישה ומחשב כתוהו ואעפ"כ העולם משותת עליהן ותושיה לשון נוטריקון הוא תא"ו וא"ו מתהו שי"ן יו"ד ה"א לשון שיתות:

אמר עולא מחשבה מועלת אפי' לבטל דברי תורה יש אומרים מחשבת אחרים מועלת לבטלה ואם עסוקין לשמה אין מחשבת אחרים מועלת לבטלה ולאו מילתא היא דהא מפר מחשבות ערומים בקב"ה כתיב ותו דקרא לא קאי במחשבת המפר ויש אומרים מחשבה שאדם מחשב כך וכך תעלה בידי מועלת להשבית הדבר שאין מחשבתו מתקיימת ואפי' לדברי תורה כגון האומר עד יום פלוני אסיים כך וכך מסכתות בגירסא מפר מחשבות ערומים שאין מחשבתן עולה בידן אפי' לתושיה וזהו הפי' האחרון הוא הנכון:

פיסקא אמר ר' יהודה אימתי בזמן שאין אומנות אלא היא כו' אמר ר' אבהו אמר ר' אלעזר הלכה כר' יהודה ומסתברא דאליבא דמאן דאמר פליגי נקטה. מיהא שמעינן דכל כי האי גוונא דלא סמכא דעתיה דודאי יכיל למעבד לאו אסמכתא היא דהא כולהו אמוראי מודו דטעמא דר' יהודה משום דלא חשיב לה אסמכתא הוא דאי הוה חשיב לה אסמכתא אפי' יש לו אומנית שלא היא נמי הוה פסיל וכיון דאיפסיקא הילכתא כר' יהודה ש"מ דכל כה"ג דאין בידו לנצח לאו אסמכתא היא וההיא דקי"ל כל דאי אסמכתא היא ולא קניא במידי דיש בידו לנצח או לקיים תנאו קאמר:

ואמר ר' אבהו אמר ר' אלעזר וכולן צריכין הכרזה בבית דין להודיע לכל שהן פסולין כדי שיזהרו מלמסור להן עדות. רועה פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר בעי הכרזה דאפשר דאיכא דלא ידע ביה וחד אמר לא בעי הכרזה כיון דמפורסם הוא לא בעי הכרזה. ודייקינן בשלמא למ"ד בעי הכרזה היינו דאמר רב יהודה סתם רועה פסול דמשמע לן סתמא מכל מילי ואפי' הכרזה לא בעי אלא למ"ד בעי הכרזה מאי סתם רועה פסול ומפרקי' דמסתמא מכריזינן עליה ואע"ג דלא אתו סהדי דגזל וקי"ל (חולין צ"ג:) דכל היכא דפליגי רב אחא ורבינא הלכה כדברי המקל הילכך בעי הכרזה. ואסיקנא דכי בעי הכרזה בגזלן דרבנן כגון מציאת חרש שוטה וקטן וחמסן וגבאי ורועה ומוכס דכולהו קאתו על ידי עלילה ולא שקלי בתורת גזל ממש אבל בגזל דאורייתא כגון חטיף ושקיל כגון בניהו בן יהוידע כדמיפרש בפ' מרובה (בבא קמא ע"ט:) לא בעי הכרזה וה"ה גבי

מלוה ברבית דלא בעי הכרזה דאיסורא דאורייתא הוא ובהדיא תניא אל תשת חמם עד כגון הגזלנין ומלוה רביות אלמא מדאורייתא פסילי וכבר ברירנא דכי קא מני להו תנא דמתני' למלוי רביות בהדי פיסולא דרבנן משום דלא קא שקלי שלא מדעת בעלים תדע דפיסילא דמלוי רביות דאורייתא הוא דאמרינן בפירקין בר בינתוס אסהידו ביה תרי סהדי חד אמר קמאי דידי אוזיף ברביתא וחד אמר לדילי אוזיף ברביתא פסליה רבא לבר בינתוס ומקשינן והא אמר רבא לוה ברבית פסול לעדות והאי דקאמר לדילי אוזיף ברביתא לדבריו איהו גופיה רשע הוא והתורה אמרה אל תשת רשע עד ומפרקי' רבא לטעמיה דאמר אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים את עצמו רשע והשתא נחזי אנן אי אמרת בשלמא מלוה ברבית דאורייתא היינו דפסליה רבא לבר בינתוס אע"ג דלא אכרוז עילויה אלא אי אמרת דרבנן אמאי פסליה והא לא אכרזינן עליה. וכ"ת רבא נמי כי פסליה לאו מהשתא פסליה לגמרי אלא לאכרוזי עליה אם כן הא דמקשי' והא רבא הוא דאמר לוה ברבית פסול לעדות והוה ליה רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד מאי קושיא והא אכתי לא אכרוז ואכתי כשר להעיד על המלוה לפסלו ולהכריז עליו אלא לאו ש"מ לא בעי הכרזה ש"מ והא דקאמר בפירקין וכולן צריכין הכרזה אפסולי דרבנן בלחוד קאמרי':

אמר ר' נחמן אוכלי דבר אחר צדקה של עכו"ם דאיכא חלול השם מחמת ממון פסולין לעדות והני מילי בפרהסיא כו' ולא דמי למומר אוכל נבלות לתאבון דקאמרי' כפין ואכיל כפין שקיל ארבעה זוזי ומסהיד בשיקרא דאלו התם כיון דאיכא איסור לא איבעי ליה למיכל ואלו הכא כי אסור היכא דאפשר ליה אבל היכא דלא אפשר ליה חיותיה היא. ואית דמפרשי דטעמא דאוכלי צדקה של עכו"ם דפסולין לעדות משום פריצותא הוא דכיון דלא כסיפא ליה מילתא ומפקר נפשיה כולי האי משום ממון לא מיכסיף נמי לאסהודי בשיקרא דכיון דאית ביה חוצפה כולי האי מסתמא רשע הוא ודמיא להההיא דתנן בסוף פירקא קמא דקידושין האוכל בשוק הרי זה כלב ויש אומרים פסול לעדות ואיפסיקא הילכתא התם כיש אומרים ומסתייע הדין פירושא מדנקיטי' לה טעמא בשמעתתין לישנא דקא מבזי נפשיה בפרהסיא דאלמא טעמא משום דקא מבזי נפשיה הוא ולאו משום איסורא:

אמר רב נחמן החשוד על העריות שהעידו עליו שבא על הערוה כשר לעדות דבעינן רשע דחמס וליכא. ורב ששת אמר עני מארי ארבעין בכתפיה שעבר על לא תעשה שבתורה והתורה קראתו רשע דכתיב והיה אם בן הכות הרשע ואת אמרת כשר והא כתיב אל תשת רשע עד. ויש אומרים החשוד על העריות שלא היו שם עדים אלא שיצא עליו קול

ומפרשי לה להא דאמרי' ארבעים בכתפיה וכשר הכי חייב מלקות הוא אע"פ שאין שם התראה דאמר מר מלקין על לא טובה השמועה והרי החמירו עליו ועשאוהו כחייבי מלקות דקרינהו רחמנא רשעים דכתיב אם בן הכות הרשע ואת אמרת כשר ומילתא צריכא עיונא:

אמר רבא ומודה רב נחמן לעדות אשה שהוא פסול דהחשוד על הדבר לא דנו ולא מעידו והני מילי היכא דמסהיד לאפוקה מתותי בעלה כגון שמעיד על הגירושין דחיישינן דילמא לנפשיה מיבעי לי' אבל אי מסהיד לעיולה לומר שנתקדשה לית לן בה דמאי נפקא ליה מינה הא ודאי כי הויא פנויה עדיפה ליה. אית דאמרי דהילכתא כר' ששת דאיסורא הוא וקי"ל כרב ששת באיסורי ואנן לא מכרעא לן מילתא דודאי עדות מעיקרא דיני נינהו ולא מיחשיב בכלל איסורי ותו דמדטרחי רבא ורבינא ואייתי רב פפא לפרושי מילתיה דרבא ש"מ דהילכתא כוותיה ושמעינן מינה דהאי חשוד דקאמרינן לאו דאיכא סהדי שבא על הערוה דאם כן לא גרע ממומר אוכל נבלות לתאבון או להכעיס דקי"ל כאביי ותו דאפי' רבא לתאבון מודה דפסול ועריות כמומר אוכל נבלות לתאבון דמי ותו מדנקט רב פפא טעמא לענין עדות אשה לאפוקה משום חשדא ש"מ דלאו כבא על הערוה ממש קא מיירי דאם כן מאי איריא משום חשדא תיפוק לי' דרשע הוא ואפי' לעיולא נמי ליהוי פסול וליכא למימר דר"פ ורבינא כרבא ס"ל דאמר רשע דחמס בעינן דהא איפסיק הילכתא כוותיה דאביי לקמן ואי מוקמת לה לדרב נחמן אליבא דרבא כל שכן דמפקת לה מהילכתא:

אמר רב נחמן גנב ניסן וגנב תשרי שהן זמן קציר ובציר לא שמיה גנב והני מילי באריסא דטרח ביה ואית ליה חולקא בפירי. אית דאמרי דמורי היתירא לנפשיה למשקל דבר מועט דסבר לא קפדי בעלים בהכי משום דטרחי ביה ובדבר שנגמר מלאכתו דאמר לא גרענא מפועל וכיון דלאו לאיסורא קא מיכוין לאו רשע הוא כדמפורש במעשה דהנהו קבוראי דכל היכא דלא מיכוין לאיסורא כשר. ואיכא לפרושי דטעמא דמילתא משום דכל כה"ג קים לן בבעלים דלא קפדי וכמאן דשקלי מדעת בעלים דמי. איכריה דרב זביד חד גנב כפא דשערי אלומה קטנה כדגרסי' בפ' המוכר את הבית (בבא בתרא ס"ט.) מכר את האבנים שהן לצרכה מאי היא הכא תרגימו אבני דאכפי והן אבנים המוכנות לתתם על האלומות שלא תפריחם הרוח וחד גנב קיבורא אשכול של תמרים ופסלינהו והא קמ"ל דכיון דלאו אריס הוא דהא לא פליג בפירי אלא אגריה קא שקיל למכרב אפי' שקיל דבר מועט שנגמרה מלאכתו פסול ותו דאריס עביד אפי' בדבר שנגמרה מלאכתו ואמטו

להכי קא מחלי בעלים גביה ואלו אכר לא קא עביד עבידתיה בדבר שנגמרה מלאכתו וכי שקיל מיניה לא מחלי בעלים גביה למשקל ממידי דלא עביד ביה ולא טרח ביה:
הנהו קבוראי דקבור מיתנא ביום טוב ראשון שמתינהו רב פפא ופסלינהו ואתא רב הונא בריה דרב יהושע ואכשרנהו לעדות אמר ליה רב פפא והא רשעים נינהו דקא עבדי מלאכה ביום טוב ראשון שהוא מן התורה משום חימוד ממון דקא שקלי אגרא אמר ליה הני לאו בני עבירה קא מיכוונו אלא סברי דמצוה קא עבדי ושרי אמר ליה והא קא חזו זימנין אחריני דכי עבדי הכי משמתינן להו ואי לאו דאיסורא הוא אמאי משמתינן להו ואפ"ה הדרי השתא ועבדי ואמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לעולם אינהו משום מצוה קא מיכוונו וסברי האי דמשמתי לן כי עבדינן הכי כפרה הוא דקא עבדי לן רבנן וקי"ל כרב הונא בריה דרב יהושע דכל היכא דאיכא למימר לאו לאיסורא קא מיכוין כשר לעדות:

דף כז.

איתמר עד זומם שהעיד עדות שקר בניסן והוזם עליה בתשרי אביי אמר למפרע הוא נפסל אע"ג דהשתא הוא דאתו סהדי והוזמו האיגלאי מילתא למפרע דמעידנא דאסהיד לה להההיא סהדותא בב"ד הוה ליה רשע ופסול וכל עדות שנמסרה לו מאותו היום ואילך פסולה ואי עדות בשטר היא מעידנא דחתים השטר אפסיל ליה והני מילי היכא דאיתברר אימת חתים בשטרא אבל היכא דלא ידעינן אימת חתים בשטרא לא פסלינן ליה מזמניה דשטרא דכיון דזייף הא ודאי איכא למימר דהשתא חתים בשטרא לא מפסדינן להו לשטרי דאינשי דחתים בהו מספק אלא כי האי גוונא לא מיפסיל אלא מעידנא דאיתברר לן דהויא חתימת ידיה בשטרא רבא אמר מכאן ולהבא הוא נפסל משהוזם מאי טעמא עד זומם חידוש הוא שחידשה תורה שיהו שנים נפסלין בעדות שנים בזמן שאין מעידין עליהן בדבר עבירה אלא אומרים עמנו הייתם במקום פלוני ובאין לשקר את עדותן שהעידו על אחרים דמאי חזית דסמכת אהני סמוך אהני הילכך אין לך בו אלא משעת חידושו ואילך איכא דאמרי רבא נמי כאביי ס"ל דמעידנא דאסהידו ליה הוה חזי למיפסליה והאי דמכשר ליה משעת עדות עד שעת הזמה משום פסידא דלקוחות שלקחו שדות בנתים ולא היו יודעים שפסול היה והחתימוהו בשטרי מקחן.
מאי איכא בין הני תרי לישני דרבא איכא בינייהו כגון דאסהידו ביה תרי בחד יש אומרים כי שתי כיתות העידו בכת זו שנים אמרו לכל אחד עמנו היית במקום פלוני למ"ד משום חידוש ליכא למ"ד משום פסידא דלקוחות איכא אי נמי דאסהידו תרי בתרי

ופסלינהו בגזלנותא חידוש ליכא דהא לאו לשקורי סהדותייהו דמסהדי אאחריני קאתו כי היכי דנימא תרי ותרי נינהו אלא אסהודי קא מסהדי עלייהו דעברו עבירה דמיפסלי עלה ואפי' רבא מודה דמיפסלי למפרע משעת גזלה למ"ד משום פסידא דלקוחות השתא נמי חיישינן לפסידא דלקוחות. ואי קשיא לך להא דאמרי' איכא בינייהו דאסהידו תרי בחד מאי נפקא מינה מכל מקום הני ארבעה והני תרי מכחשי להו אכתי חידוש הוא דקא קי"ל תרי כמאה ומאה כתרי. ואית דמוקמי לה בעדות מיוחדת דאשתכח דהנך תרי קמאי לא מסייעי אהדדי. ולא ידענא מאי קא קשיא להו דהא גמרא לא קאמר אלא כגון דאסהידו תרי בחד דמשמע דלא קא מיירי אלא בחד סהדא גרידא כגון דאתא לחיוביה שבועה ואיתזים ואינהו הוא דקארו מוקמי לה בדאסהידו תרי בחד ותרי באידך חד ואמטו להכי קשיא להו:

והלכתא כוותיה דאביי ביע"ל קג"ם והא חדא מינייהו יו"ד יאוש שלא מדעת באלו מציאות ע'ן עד זומם למ"ד לחי העומד מאליו בפ' מבוי שהוא גבוה קו"ף קידושין שאין מסורין לביאה בהאומר לשלוחו גימ"ל גלויי דעתא בגיטא בהשולח גט לאשתו מ"ם מומר אוכל נבלות להכעיס:

דאיתמר אוכל נבלות לתאבון דברי הכל פסול מ"ט כי היכי דכפין ואכיל איסורא הכי נמי כפין ושקיל ארבעה זוזי ומסהיד בשיקרא אוכל נבלות להכעיס אביי אמר פסול מ"מ רשע הוא דכל מאן דמחייב מלקות רשע מיקרי דכתיב והיה אם בן הכות הרשע וכתיב אל תשת רשע עד ענינא דקרא נקט דכתיב אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס כו' רבא אמר כשר רשע דחמס בעינן כלומר דקא עביד איסורא משום ממון כי האי גוונא הוא דחש ליה קרא דלא להוי עד חמס דכתיב להיות עד חמס אבל רשע דלאו משום ממון קא עביד ליכא למיחש ליה דלא להוי עד חמס. ויש לפרש דקסבר רבא דכי איירי קרא ברשע דחמס גופיה כגון גזלן ומאי דמי ליה ואנן מרבינן כל היכא דעביד משום חימוד ממון דמי לגזלן:

מתיבי אל תשת רשע עד אל תשת חמס עד אלו הגזלנין ומלוי רביות ומועלין בשבועות מאי לאו אחת שבועת שוא כגון נשבע לשנות את הידוע לאדם ואחת שבועת ממון דהא שבועות טובא משמע וש"מ דאשבועות שוא נמי מיפסיל ואע"ג דליכא חמס וקשיא לרבא ולהדין טעמא האי דקתני בברייתא אל תשת חמס עד לאו פירושא דאל תשת רשע עד הוא. אלא מילי מילי קתני ולפרושיה קרא קאתי דרישיה דקרא משמע אל תשת ידך עם רשע אל תשת רשע עד וסופיה דקרא משמע להיות עד חמס שלא תשת חמס עד ותנא קא מפריש להו לתרווייהו רשע דלאו חמס כגון מועלין בשבועת שוא חמס כגון

הגזלנין ומלוי רביות ואיבעי' פירושא קא מפריש דהאי אל תשת רשע עד אל תשת חמס עד קאמר ולאו למימר דלא הוי פסול עד דהוי חמס אלא הכי קאמר רשע שחוששין שמא יהיה עד חמס אל תשיתון עד. ודחינן לא הני שבועות דקתני כולהו בממון קא מיירי ומאי שבועות שבועות דעלמא כלומר שבועות הרבה של ממון שבאין ליד בני אדם ומועלין בהן ולאו בתרי שבועות דאתו לידי חד גברא קא מיירי אלא בשבועות טובא דאתו ליד כמה גברי. אי נמי בשבועות נמי דעלמא כגון שבועת מודה במקצת ושבועת דעד אחד ושבועת השומרין:

והדרינן לאותיבי לאביי מהא אל תשת רשע עד אל תשת חמס עד אלו הגזלנין ומלוי רביות דאית בהו חימוד ממון ומאי דדמי להו כגון אוכל נבלות לתאבון דקא עבר משום חימוד ממון הני אין אחריני דלית בהו חימוד ממון לא תיובתא דאביי תיובתא:

לימא כתנאי עד זומם פסול לכל עדיות שבכל התורה כולה דברי רבי מאיר קסבר אע"ג דלא אתזים אלא בממון אפסיל ליה נמי לנפשות דכי היכי דעבר אקילתא עבר נמי אחמירתא אמר ר' יוסי בד"א דעד זומם שהוזם על דבר אחד פסול לכל התורה כולה כשהוזם בדיני נפשות דכיון דנחשד על החמור כ"ש על הקל אבל הוזם בדיני ממונות כשר בדיני נפשות שאעפ"י שנחשד [על הקל לא נחשד] על החמור לימא אביי דאמר כיון דנחשד על עבירה קלה שאין בה חמס נחשד על עבירה חמורה הימנה שיש בה חמס כר"מ כמו שפירשנו ורבא דאמר כר' יוסי:

ודחינן לא תוקמה לדרבא כתנאי דרבא יכיל לאוקומי מילתיה לדברי הכל אלא אי איכא לאוקומי כדתנאי לדאביי הוא דאיכא לאוקומי כתנאי דעל כרחך לא מיתוקמא מילתיה דאביי אלא כר' מאיר דאמר החשוד לקל חשוד לחמור דאי כרבי יוסי השתא בעד זומם דממון דרע לשמים ורע לבריות שעובר על מצות בוראו ומפסיד את הבריות ממון אפ"ה לא מיתחשיד למילתא אחריתי דחמירא מינה באוכל נבלות להכעיס דרע לשמים ותו לא לא כל שכן דלא לתחשיד אמילתא אחריתי דחמירא מינה אבל רבא יכיל לתרוצי מילתיה לדברי הכל דעד כאן לא קאמר רבי מאיר התם אלא גבי עד זומם דממון דרע לשמים ורע לבריות אבל משום אוכל נבלות להכעיס דרע לשמים ועדיין לא נחשד להיות רע לבריות לא ולא תקשי לך מומר אוכל נבלות לתאבון דמודי רבא דפסול אע"ג דאינו רע לבריות דהתם נמי אע"ג דגבי אכילת נבלות לאו רע לבריות הוא על כרחיך הרי הוא חשוד להרע לבריות כדאמרינן טעמא בהדיא כפין ואכיל כפין ושקיל ארבעה זוזי ומסהיד אי נמי שאני התם שהתורה פסלה כל רשע דחמס ומשמע כל המשים עצמו רשע משום חימוד ממון ואי לא פסלת ליה לממונא למאי תפסליה והילכתא כוותיה דאביי. ומתמהינן והא

איתותב ומהדרינן ההיא ברייתא דאיתותב מינה דר' יוסי היא דאמר מקולא לחומרא לא אמרינן כדפרישית:

ודייקינן ותהוי נמי רבי יוסי הא קי"ל רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי. ומפרקינן שאני הכא דסתם לן תנא כרבי מאיר והיכא סתם לן כי האי דפשטינן במעשה דבר חמא. דבר חמא קטל נפשא אמר ליה ריש גלותא לרב אחא בר יעקב פוק עיין אי ודאי קטל נפשא לכהיוהו לעיניה. ואית נוסחי עתיקי דאית בהו לכחלינהו לעיניה וחד טעמיה נינהו כלומר לכחלי' לעיניה במכחול המלובן באור לסמוייה. דאע"ג דבטלו דיני נפשות האי קנסא עבדי' ביה דב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה. רוב חכמי הגאונים פי' קונסין אותו ונוטלין ממונו ומכהים את כחו ואת רוחו. ויש אומרים שמתא וראשון עיקר מהנהו נוסחי דאית בהו לכחלינהו לעיניה. אתו תרי סהדי אסהידו דודאי קטל אזל אייתי תרי סהדי אחריני ואסהידו בחד מהנך חד אמר קמחי דידי גנב קבא דחושלא יש אומרים שעורים קלופים ואני אומר אביב של שעורים שלא בשלו כל צרכן וחד אמר קמאי דידי גנב קתא דבורטיא בית יד של רומח. אמר ליה רב אחא בר יעקב לבר חמא מאי דעתיד למיפסלי להני בהאי סהדותא בדיני נפשות לא יכלת דרבי מאיר ורבי יוסי הלכה כרבי יוסי ור' יוסי האמר הוזם כו' ואלמא החשוד לקל לא נחשד לחמור אמר ליה רב פפי כי אמרינן רבי מאיר ורבי יוסי הלכה כר' יוסי הני מילי היכא דלא סתם לן תנא דמתני' כרבי מאיר הכא סתם לן תנא כר"מ:

דף כז:

ואמרינן והיכא סתם לן תנא כרבי מאיר אילימא מהא דתנן במסכת נדה כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות ויש שראוי לדון דיני ממונות ואינו ראוי לדון דיני נפשות מני אילימא רבי יוסי כל הראוי לדון דיני נפשות ראוי לדון דיני ממונות האיכא עד זומם דממון דכשר לדיני נפשות ופסול לדיני ממונות אלא לאו רבי מאיר היא דאמר הוזם בדיני ממונות פסול לדיני נפשות. ודחינן וממאי דהתם בפיסול עבירה קא מיירי דילמא בפיסול יוחסין קא מיירי דלנפשות ב"ד מיוחסין בעינן דתני רב יוסף כשם שב"ד מנוקים בצדק כך ב"ד מנוקין מכל מום שנאמר כלך יפה רעיתי ומום אין בך. ואמרי לה מונשאו אתך בדומין לך. אבל בדיני ממונות לא בעינן כולי האי אלא אפילו גר וממזר כשרין דאי לא תימא הכי דלאו בפיסול ליוחסין קאי אלא בפיסול עבירה קאי סיפא דקתני יש ראוי לדון דיני ממונות ואין ראוי לדון דיני נפשות ואי ס"ד בפיסול עבירה קאי כיון דראוי לדון דיני ממונות אמאי אינו ראוי לדון דיני נפשות אי נמי תוקמא דאיתזם

בדיני נפשות ולא איתזם בדיני ממונות בהא ליתני ראוי לדון דיני ממונות הא אמרת הוזם בדיני נפשות דברי הכל פסול לכל התורה כולה דקתני אמר ר' יוסי במה דברים אמורים שפסול לכל התורה כולה כשהוזם בדיני נפשות [אלמא דבהא] אפי' ר' יוסי מודה ולא אצטריך למידק נמי ואי כשהוזם בדיני ממונות אמאי ראוי לדון דיני ממונות דהא ודאי דבר ברור הוא דכיון דקתני ראוי לדון ד"מ בדלא איתזם בד"מ קא מיירי ובלא בריתא נמי לא הוה ס"ד לאוקומ' בדאיתזם בד"מ. אלא לאו בפיסול יוחסין קאי כגון גר או ממזר דראוי לדון ד"מ ואינו ראוי לדון דיני נפשות ומדסיפא בפיסול יוחסין רישא נמי בפיסול יוחסין ולא תפשוט מינה לא כרבי מאיר ולא כרבי יוסי. אלא הכא סתם לן תנא כרבי מאיר דתנן בראש השנה אלו הן הפסולין המשחק בקוביא כו' הנך דחשיד אממון ותני עלה זה הכלל כל עדות שאין החשה כשרה לה אף הן אינן כשרין לה מני אילימא רבי יוסי האיכא עדות נפשות שאין האשה כשרה לה והן כשרין לה כדקתני אבל הוזם בדיני ממונות כשר לדיני נפשות אלא לאו רבי מאיר היא וכיון דנחשדו בד"מ נחשדו בדיני נפשות. קם בר חמא נשקיה לרב פפי אכרעיה. משום דעיין ליה בדיניה שפיר. וקבליה לכרגיה דכולהו שניה קיבל עליו לפרוע בעבורו את המס כל ימיו. וכי תימא רב פפי גופיה היכי שרי ליה לקבולי מיניה והא קא אתי לידי חשדא רב פפי לאו דיינא הוה אלא מיקם הוה קאים התם ועיין ליה בדיניה בהדיה דיינא:

מתני' אלו הן הקרובין אחיו ואחי אביו כו' הן ובניהן וחתניהן פסולין לו וממילא שמעינן דהוא נמי פסול להן ולבניהן וחתניהן וכולהו איצטריכו ליה למיתני משום חתניהן לבר מאחיו ובנו וחתנו דהוה אתי בקל וחומר מאחי אביו ובעל אחותו הוא ובנו ותתנו דהוה נפקי לן בקל וחומר מבעל אחות אביו הוא ובנו וחתנו אלא לא זו אף זו קתני וקרובי קרובי נקט ברישא תנא אחיו דהוא ראשון בראשון והדר תני אחי אביו דהוה ליה ראשון בשני והדר תנא אחי אמו אע"ג דאינו ראוי ליורשו ולאפיקי מדרבי יוסי ובנו לא צריך למיתני דהא תנא ליה בניהן אלמא בן אית ליה קורבא וכיון דסליק ליה מקרובי דגופיה נקט לפרושי קורבי דאתו מחמת אישות כגון בעל אחותו וכולהו הנך לאשמועינן שהבעל כאשתו דכשם שאחיו פסול לו הוא ובנו וחתנו והוא פסול לאחיו ולאחותו ולבניהן וחתניהן בעל אחותו נמי כאחיו וכאחותו דמי. ותנא בעל אחות אביו לאשמועינן דכאחי אביו דמי. ותנא בעל אמו לאשמועינן אישות דאתיא מחמת מי שאינו ראוי ליורשו. והדר תני בעל אחות אמו לאשמועינן דכאחי אמו דמי. ותנא חמיו משום דהיא גופא לאשמועי' דחמיו פסול לו ואע"ג דהוה ליה למתנא חתניהן דהנך וכל שכן חתניה דידיה. תנא קורבי קורבי נקט ולא זו אף זו קתני כי היכי דתנא אחיו אע"ג דהוה ליה למיתנא

אחי אביו. וליכא למימר דחמיו משום בנו וחתנו איצטריכו ליה דאי משום בן חמיו היינו בעל אחותו שכשם שבעל אחותי פסול לי כך אני פסול לו ואי משום חתן חמיו שהוא בעל אחות אשתו היינו גיסו וליתני גיסו ולא בעי חתן חמיו אלא מחוורתא כדפרשי' מעיקרא. והדר תנא גיסו משום חתנו דעד כאן לא שמעינן דלהוי פסול משום קורבא דאישות אלא בתרי אבל בתלתא לא קמ"ל גיסו וחתנו. וחרגו לבדו אע"ג דהא תנא ליה בעל אמו דהוי קרוב לו וממילא שמעינא דאיהו נמי קרוב לבעל אמו איצטריך דחורגו לבדו אבל בנו וחתנו כשרין סד"א לא גרע מגיסו דקא מיפסיל מחמת תרי קורבי דאישות וקא מיפסיל נמי בנו וחתנו וה"ה לכולהו הנך קמ"ל. ואיכא מאן דאמר הנך דמשתמעי מכללא מתני במתני' בהדיא כגון אחי פסול לי ואני לו דאנא נמי אחיו. בנו פסול לי ואני לו שאני אחי אביו ובמתני' תנן לה. אחי אבא פסול לי ואני לו שאני בן אחיו והא תנא ליה אחיו ובנו. בן אחי אבא פסול לי ואני לו שאני בן אחי אביו. אחי אמי פסול לי ואני לו שאני בן אחותו והא תני ליה בעל אחותו הוא ובנו דהיינו בן אחותו. בן אחי אמי פסול לי ואני לו שאני בן אחות אביו והא תנא בעל אחות אביו הוא ובנו * (דהיינו בן אחות אביו). בעל אחותי פסול לי ואני לו שאני בן חמיו ותנן במתני' חמיו הוא ובנו. בנו פסול לי ואני לו שאני אחי אמו. ובעל אחות אבי פסול לי ואני לו שאני בן אחי אשתו ותנן גיסו ובנו דהיינו בן אחות אשתו והוא הדין לבן אחי אשתו. בנו פסול לי ואני לו שאני בן אחי אמו והא תנא ליה אחי אמו הוא ובנו. ובעל אחות אמי פסול לי ואני לו שאני בן אחות אשתו והא תנא ליה בן גיסו כדאמרן. בנו פסול לי ואני לו שגם אני בן בעל אחות אמו והא תנא ליה. בעל אמי פסול לי ואני לו שאני חורגו והא תניא ליה. בנו פסול לי ואני לו שאני אחיו מאמו והא תנא ליה אחיו סתמא. חמי פסול לי ואני לו שאני חתנו והא תנא ליה חתניהן דהנך קורבי כולהו וכ"ש דידיה. בנו פסול לי ואני לו שאני בעל אחותו והא תנא ליה. גיסי פסול לי ואני לו שגם אני גיסו. בנו פסול לי ואני לו שאני בעל אחות אמו ובהדיא קתני לה חורגי פסול לי ואני לו שאני בעל אמו והא תנא ליה בהדיא. ולגבי חתניהן לא אצטריך לאשמועינן דאנא פסול לגבייהו דכיון דפסילנא גבי [בניהן פסילנא נמי גבי] חתניהן דבנותיהן כבניהן דמו וכיון דהבעל כאשתו פסילנא נמי לגברייהו. ולפום הדין סברא הני קורבי כולהו דאתו מחמת אישות ואית להו בנים וחתנים בבנים וחתנים דאית להו מהני נשי בלחוד קא מיירי דאי אמרת בבנים וחתנים דאתו אפילו מאשה אחרת אם כן בן גיסי מאשה אחרת נהי דאיהו פסול לדילי כדקאמרת אלא מנא תיפוק לי ממתני' דאנא פסילנא ליה להאי פירושא דלא משמע ליה דכל היכא דתני דאיהו פסול לי לא צריך למתנא דאנא פסילנא ליה וקשיא לי עלה אי

ס"ד דבן גיסו מאשה אחרת דברי הכל כשר וכי איירי תנא בבנו מאחות אשתו היכי פליג עלה רבי יוסי דברייתא וקתני גיסו לבדו והא בהדיא קתני בעל אחות אמו אפי' לרבי יוסי דהא תני ר' חייא שמונה אבות שהן עשרים וארבעה ועל כרחיך חד מינייהו בעל אחות אמו ואוקי' כרבי יוסי וכיון שבעל אחות אמי פסול לי אע"פ שאינו ראוי לירשני כל שכן שאני פסול לו שאני ראוי ליורשו:

אמר רבי יוסי זו משנת רבי עקיבא אבל משנה הראשונה דודו ובן דודו וכל הראוי לו ליורשו דאיכא למימר דכי קא מסהיד ליה משום דניחא ליה דליקום ממונא בידיה כי היכי דלירתיה. אי נמי היינו טעמא דרבי יוסי דקסבר משפחת אב קרויה משפחה משפחת אם אינה קרויה משפחה. אי נמי משום דקרא בקרובי האב קא מיירי ובעינן דומיא דידהו הראויין ליירש. ונפקא מינה לאכשורי באחי האם וכ"ש בבעל אחות האם ובעל אמו וחמיו וגיסו דאינן ראוין לירשו והוא כשר לכולם חוץ מאחי אמו וחמיו שהרי ראוי הוא ליורשן. ולא מצית למימר דלא פסיל רבי יוסי בראוי ליורשו אלא בהנך דנוחלין ומנחילין אבל נוחלין ולא מנחילין כשר דהא קתני וכל הקרוב לו באותה שעה דלא משכחת לה אלא בקורבא דאישות אבל בקורבא דגופיה כל שעתא ושעתא נמי הוי קרוב ותו דקתני היה קרוב ונתרחק וקורבא דאישות על כרחיך לא משכחת לה בנוחלין ומנחילין שהרי אין האשה יורשת את בעלה:

וכל הקרוב לו באותה שעה בשעת ידיעה וראיה או בשעת הגדה דקים לן אינו כשר עד שתהא תחלתו וסופו בכשרות. היה קרוב ונתרחק קודם ראיה וידיעה כגון שהיה קרוב מחמת אישות ונתגרשו [או] שמתה אחת מהן הרי זה כשר רבי יהודה אומר אפי' מתה בתו כו'. האוהב והשונא רבי יהודה קתני לה. אוהב זה שושבינו ששמח עמו בחופתו ואית דאמרי דהא קמ"ל שושבינן פסול לו כל ימי חופתו. והשונא כל שלא דיבר עמו ג' ימים באיבה ונפקא לן בספרי מהכא והוא לא שונא לו מתמול שלשום תמול שנים שלשום שלשה *) (ותאמנו דמיא לשור המועד כו') אמרו לו לא נחשדו ישראל על כך להעיד עדות שקר בשביל אהבה ושנאה:

גמרא מנא הני מילי דתנו רבנן לא יומתו אבות על בנים מה ת"ל שאם ללמד שלא יומתו אבות בעון בנים ובנים בעון אבות הרי נאמר איש בחטאו יומתו אלא לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים ואכתי מה תלמוד לומר אם ללמד שלא יומת האב בעדות בנו והבן בעדות אביו למה ליה למיכתב אבות על כרחך חד אב הוא דאיכא אלא ללמד שלא יומתו שני אבות בעדות בניהם לא זה בעדות בנו של זה ולא זה בעדות בנו של זה ועל כרחך הני שני אבות בקרובין קא משתעי דאי ברחוקין אלא הא דכתיב על פי שנים עדים יקים דבר

היכי משכחת לה וכיון דמוקמינן להו בקרובין על כרחיך באחין קא משתעי שהן קרובין מן הכל ומהכא נפקא לן אחיו ובנו. ומתמהי' אקרא ובנים בעון אבות לא לקו והכתיב פוקד עון אבות על בנים ומפרקינן הא דכתיב פוקד כשאוחזין מעשה אבותיהן בידיהם:

דף כח.

ודייקי' אשכחן אבות לבנים דהדדי כדפרשי' ובנים לאבות דהדדי וכ"ש אבות להדדי דהא בנים מכח דידהו קאתו ואימעיטו להו מהאי קרא אחיו ובנו ואחי אביו בנים להדדי בני האחין להדדי מנא ליה לתנא דפסול דקתני אחי אביו הוא ובנו. ומהדרי' א"כ לכתוב קרא לא יומתו אבות על הבן דמשמע על בנו של אחד מהן והוה שמענא מינה דבן אחי פסול לי ואני פסול לו דהא אבות תרי משמע מאי בנים דאפי' להדדי פסילי והשתא דשמעי' אחיו ואחי אביו הן ובניהן הוא הדין לחתניהן דקי"ל הבעל כאשתו ומקרא נפקא לן לקמן. ואחי אמו בגמרא מפרש ליה לקמן. ובעל אחותו מאחיו ילפי' ליה דקיי"ל הבעל כאשתו וכן כולהו הנך כדפרישנא במתני'. ודייקי' ובנים לעלמא מנא לן דפסולין כלומר אשכחן קרובין דפסולין להדדי מנא לן דפסילי לאסהודי בהדי הדדי לעלמא וסבר רמי בר חמא למימר לפי שאין העדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהם ואי ס"ד בנים לעלמא כשרין נמצא עד זומם נהרג בעדות אחיו דאי לאו דאסהיד קריביה הוה איהו חד ולא הוה מיקטיל. אמר ליה רבא ולטעמיך הא דתנן לענין חזקה שלשה אחין ואחד מצטרף עמהן על כל שנה ושנה ראובן מעיד על שנה ראשונה ושמעון מעיד על השנייה ולוי על השלישית ואחד מן השוק מצטרף עם כל אחד מהם הרי אלו ג' עדיות וכשרין דהא בשתא דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי והן עדות אחת להזמה שאין משלמין עד שיזומו כלן ואע"ג דבשתא דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי מאי טעמא דהא לא הוה מיתוקמא ארעא בידא דמחזיק אלא אסהדותא דכולהו ולכי מתזמי כולהו מיהא משלמי אמאי נמצא עד זמם משלם בעדות אחיו אלא הזמה מעלמא קאתיא ליה על ידי המזימין אותן הן משלמין ולא זה על ידי זה הכא נמי הזמה מעלמא קא אתיא ליה ואמאי פסולים. והדרי' לטעמא אחרינא א"כ דבנים לעלמא כשרין אדכתב ובנים לא יומתו על אבות לכתוב בן על אבות דאי לאשמועינן דבנים להדדי פסולין מרישא דקרא שמעת לה לא יומתו אבות על בנים בנים תנינא למה לי דאפי' בנים לעלמא פסולין. ודייקינן אשכחן קרובי האב קרובי האם כגון אחי אמו מנא לן אמר קרא אבות אבות תרי זימני אם אינו ענין לקרובי האב דהוה ליה למיכתב ובנים לא יומתו עליהם אבות למה לי אם אינו ענין לקרובי האב תנהו ענין לקרובי האם. ודייקי' תו אשכחן לחובה דהא קרא בחובה

קא מיירי בזכות מנא לן ולא מצית למימר משום חשדא דאם כן לחובה להוו כשרין ותו הא קתני סיפא לא נחשדו ישראל על כך אמר קרא יומתו יומתו תרי זימני כו'. אשכחן בדיני נפשות בדיני ממונות מנא לן אמר קרא משפט אחד יהיה לכם ודיני ממונות ודיני נפשות כתיב לעיל מהאי קרא כדפרשינן בריש מכלתין:

אמר רב אחי אבא לא יעיד לי כו' ומקשינן עליה אמאי הוה ליה שלישי בראשון דרי קא חשיב ואזיל דאחין הוו דור ראשון ואני לאחי אבא הוינא שני בראשון ובני הוה ליה שלישי בראשון ואנן ראשון בראשון תנן כגון אחיו שני בשני תנן בן אחי אביו שכל אחד מבני האחין שני לאחי אביו שני בראשון תנן כגון בן אחיו אבל שלישי בראשון לא תנן דפסול. אלא מאי חתנו דקתני במתני' גבי אחי אביו חתן בנו הוא והוא הדין לכולהו והאי חתניהן דקתני אבניהן קאי דהוה ליה לגביה דידיה שלישי בשני וחתנו נמי דקאמר רב גבי אחי אבא חתן בנו קאמר דהוה ליה שלישי בשני * ומשום הכי לא מצית לאקשויי ליה אי הכי הוה ליה שלישי בשני דרב אכשר שלישי בשני. ודייקינן וליתני בן בנו ומהדרינן מילתא אגב אורחיה קמ"ל דאפי' בבת בנו של אחים דהויא לה שלישי בראשון אמרי' הבעל כאשתו. ומקשי' ואלא הא דתני רבי חייא שמונה אבות דמפרשי במתניתין לבד מחורגו וגיסו שהן כ"ד אבות שמונה ובניהן שמונה הרי שיתסר וחתניהן שמונה הא עשרים וארבעה ואם איתא דהני חתניהן אבניהן קאי תלתין ותרי הוו הן שמונה ובניהן הא שיתסר ובני בניהן הא עשרים וארבעה וחתני בניהן הא תלתין ותרי אבל חתניהן דידהו לא חשבי' דהא תנא ליה חתן בנו. אלא לעולם חתני דמתני' חתני ממש הוא ורב נמי חתנו ממש קאמר וכיון דחתן מעלמא קא אתי ליה שאינו מזרעו חשיב ליה רב כדור אחר ואשתכח דחתנו של אחיו לדידיה שלישי בראשון הוא כיצד אח ואחיו ראשון בראשון בתו של אחיו שני בראשון בעלה שלישי בראשון ורב דפסיל בשלישי בראשון הוא דאמר כתנא דידן דפסיל באחיו וחתנו דהוי שלישי בראשון. ומקשינן אי הכי דחתן כדור אחר דמי הוה ליה פיסולא דקרובים לטעמא דהאי תנא דידן אפי' שלישי בשני מדקא פסיל אחי אביו וחתנו כיצד אחים זה לזה ראשון בראשון לפי שהן דור שני נמצאו בני האחין זה לזה שני בשני זה שני לאביו ולאחי אביו וזה שני לאביו ולאחי אביו ולטעמיה דרב דחשיב ליה לחתן לגבי חמיו כדור ג' הוה ליה לגבי בן אחי חמיו שלישי בשני ולפום הדין טעמא אישתכח דחתן אחי אביו דקא פסיל תנא לגבי' שלישי בשני הוא ורב אכשר בשלשי בשני מדקאמר אני פסול לו ובני וחתני אבל בנו ובני כשרין דהוו להו שלישי בשני כיצד בני לגבי אבי ואחי אבי שלישי בראשון נמצא בני לגבי בן אחי אבא שלישי בשני:

ואסיק' אלא לעולם חתן לאו כדור אחר דמי דבעל כאשתו וחדא דרא הוא ומתני' דפסיל בחתן אחי אביו שני בשני בלחוד הוא דקא פסל אבל שלישי בראשון לא ורב דפסל בשלישי בראשון הוא דאמר כר' אלעזר דפסיל בבן בן אחי אביו דהוה ליה שלישי בשני וכל שכן שלישי בראשון. ומתמהינן אכתי הוה ליה שלישי בשני אני שני לאחי אבא ובן בנו של אחי אבא שלישי לאבא ורב אכשר שלישי בשני כדפרשינן:

ומסקינן רב סבר לה כותיה בשלישי בראשון ופליג עליה בשלישי בשני מאי טעמיה דרב דפסיל בשלישי בראשון ומכשר בשלישי בשני אמר קרא ובנים בנים לאבות דהדדי שנים הן וא"ו לרבות דור אחר דהיינו בני בנים דפסולין לאבות דהוו להו שלישי בראשון ור' אלעזר אבות על בנים אמר רחמנא פיסולי דאבות שדי אבנים דידהו וסבר לה כרב דמרבי בני בנים ואשתכח דבני בנים פסולין לאבות שדי האי פיסולא אבנים אשתכח דבני בנים דהאי פסולין לבנים דאידך ודייק ר' אלעזר מדלא כתיב לא יומתו אבות על פי בנים שמעינן מינה דלדרשא אתא למשדא פיסולי דאבות אבנים:

ארי"נ אחי חמותי לא יעיד לי בן אחי חמותי לא יעיד לי בן אחות חמותי לא יעיד לי. אחי חמותי לא יעיד לי שאני לו חתן בעל אחותו ותנן בעל אחותו הוא וחתנו. בן אחי חמותי לא יעיד לי שאני לו חתן בעל אחות אביו ותנן בעל אחות אביו הוא וחתנו. בן אחות חמותי לא יעיד לי שאני לו חתן בעל אחות אמו ותנן בעל אחות אמו הוא וחתנו. והאי דקאמר ותנא תונא כלומר והתנא שנאה במשנה:

אמר רב אשי כי הוינן בי רב עולא איבעיא לן אחי חמיו מהו בן אחי חמיו מהו בן אחות חמיו מהו ואמר לן תניתוה אחיו הוא ובנו וחתנו. אחי חמי פסול לי שאני חתן אחיו ותנן אחיו וחתנו בן אחי חמי פסול לי שאני לו חתן אחי אביו ותנן אחי אביו וחתנו בן אחות חמי פסול לי שאני לו חתן אחי אמו ותנן אחי אמו וחתנו. ובעלי קרובות כגון חתן אחי חמיו מסתברא דפסול דקי"ל הבעל כאשתו דכל היכא דפסול לאשה פסול לבעלה ותו דהא אסיקנא לטעמא דרב דחתן לאו כדור אחר דמי אלא כאיתתיה דמי הילכך הוו לה שני בשני ופסולין:

דף כח:

רב איקלע למיזבן גוילי אמרו ליה מהו שיעיד אדם באשת חרגו כי תנן חורגו לבדו הני מילי למעוטי בנו וחתנו למימרא דכשרין להעיד אבל אשת חרגו כחרגו מיהו כיון דלענין אסהודי איהו קא מיירי לא שייך למעוטי אשתו לאכשורה דבין כך ובין כך אשתו לאו בת עדות הוא אבל לענין אסהודי לדילה מיבעיא לן מי אמרינן כי היכי דלדיליה פסיל

לאתתיה נמי פסיל או דילמא לדיליה הוא דפסיל לאיתתיה לא אמר להו בסורא אמרי הבעל כאשתו דכל היכא דאשתו קרובה איהו נמי קרוב ונפקא מינה דבעל חורגתו פסול בפום בדיתא אמרי האשה כבעלה. ונפקא מינה דפסול לאשת חורגו. וכי קאמרינן דבעל כאשתו ואשה כבעלה הני מילי למיפסלינהו לדידהו אבל למיפסל אחריני מחמתייהו לא דאם כן אחי האח ליפסלו כדבעינן למימר קמן:

פיסקא בעל אמו ותני עלה הן ובניהן וחתניהן ומקשינן בנו היינו אחיו ופריק ר' ירמיה לא צריכא לבנו מאשה אחרת דלאו אחיו דידיה הוא אלא דהוה ליה אחי אחיו מאמו ודוקא דהוה ליה להאי בעל ברא מהאי איתתא ואיהו הוא דמשוי להו לאינך תרי אחי דידי' דלהוו קרובין זה לזה אבל היכא דלית ליה להאי בעל ברא מהאי איתתא אפי' לר' ירמיה כשרין זה לזה דלאו אחי האח נינהו. רב חסדא אכשר באחי האח אמרי ליה והאמר ר' ירמיה לא נצרכה לאחי האח אלמא קרובין הן אמר להו לא סבירא לי אמרו ליה אי הכי היינו אחיו אמר להו תנא אחיו באחיו מאביו ותנא בנו של בעל אמו לאשמועינן אחיו מאמו וקי"ל כרב חסדא. ושמע מינה דהני בנים וחתנים דתני גבי הני קרובים כולהו דהויא קורבא דידהו מחמת אישות דלא פסלינן להו אלא בבנים וחתנים דהוו להו מהנך נשי גופייהו דאתיא קורבא מחמתייהו אבל בבנים וחתנים דהוו להו מאיתתא אחריתי כשרים. והכי נמי מסתברא דאי ס"ד אפי' בנים וחתנים דאית להו מאיתתא אחריתי פסולין א"כ אחי האח ליפסלו אלא לאו ש"מ כדאמרינן. ואי קשיא לך מאי שנא דקא קשיא ליה גבי בעל אמו ותו לא גבי אחיו נמי תיקשי ליה בנו היינו אחי אביו לא תיקשי לך דכי קא מבעיא ליה גבי בעל אמו משום דפשיטא ליה דלא איצטריכא ליה אלא משום סירכא דבנו דאי משום סירכא דגופיה פשיטא דהא אשמועינן ברישא דמתניתין טובא דבעל כאשתו גבי בעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו וכיון דאיתברר דכי איצטריך ליה משום סירכא דבנו קא קשיא לן בנו היינו אחיו אבל גבי אחיו ליכא לאקשויי הכי דכי איצטריך ליה אחיו משום סירכא דגופיה איצטריך ליה דהא אכתי לא אשמעינן קורבא אחריתי מיקמי הכי ואע"ג דהא אשמועינן בתר הכי אחי אביו הא ברירנא דלא זו אף זו קתני:

אמר רב חסדא אבי חתן ואבי כלה מעידין זה לזה ואין אומרים הואיל ונתקרבו הבנים זה לזה נתקרבו גם האבות לא דמו להדדי אלא כי עוכלא לדנא שאין דומין זה לזה אלא בכיסוי החבית לחבית שאין בהן דיבוק אלא הנחה בעלמא ואינו מגופו של כלי:

אמר רבה בר רב הונא מעיד אדם לאשתו ארוסה אמר רבינא ואיתימא רב פפא לא אמרן אלא לאפוקי מינה ממונא דלאו קרוב הוא אבל לעיולי לא מהימן דנהי נמי

דלאו קרוב הוא נוגע בעדות היא ואסיקנא לא היא לא שנא לאפוקי ולא שנא לעיולי לא מהימן דמאי דעתיך דסבירא לך דלא מיפסיל משום קורבא משום דילפת מאנינות וטומאה וירושה כדאמר רב חייא בר אמי אשתו ארוסה לא אונן לה אם מתה [אינו נאסר] בקדשים דאונן אסור בקדשים דכתיב הן היום הקריבו וגו' ולא מיטמא לה אינו מצווה להיטמא לה כדכתיב לה יטמא לא רצה מטמאין אותו בעל כרחו וכן היא לא אוננת ולא מיטמאה לו אע"ג דנשים לא הוזהרו על הטומאה דכתיב בני אהרן ולא בנות אהרן איצטריך לאשמועינן שאינה מחוייבת להתעסק בו מתה אינו יורשה מת הוא גובה כתובתה ובשנים אוחזין מוקים בדכתב לה הא לא דמי עדות לא לאנינות וטומאה ולא לירושה דהתם גבי טומאה וירושה בשארו תלה רחמנא כדכתיב כי אם לשארו הקרוב אליו ואמרינן שארו זו אשתו וגבי ירושה כתיב ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו ממשפחתו וירש אותה ומוקמינן ליה ביש נוחלין בירושת הבעל וה"ה לענין אנינות דילפינן מטומאה וכיון דתלה רחמנא בשארו משמע לשון קירוב בשר והיינו לאחר נישואין שדבקו זה בזה והיו לבשר אחד וארוסה לאו שארו היא אבל הכא לענין עדות משום קורבא הוא דמיפסלא והא איקרבא לה:

פיסקא חורגו לבדו. תנו רבנן חורגו לבדו רבי יוסי אומר גיסו ותניא אידך גיסו לבדו רבי יהודה אומר חורגו ואמרינן מאי קאמר אילימא הכי קאמר חורגו לבדו אבל בנו וחתנו לא וכ"ש גיסו דקאתי מחמת תרי קורבי דאישות דבנו וחתנו כשרין ואתא רבי יוסי למימר גיסו לבדו אבל חורגו הוא ובנו וחתנו ואידך תנא דקתני גיסו לבדו הכי קאמר גיסו לבדו אבל חורגו הוא ובנו וחתנו ורבי יוסי היא רבי יהודה אומר חורגו לבדו וכ"ש גיסו דכ"ע מיהת גיסו לבדו אלא מתניתין דקתני גיסו הוא ובנו וחתנו מני לא רבי יהודה ולא ר' יוסי ואלא הכי קאמר חורגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו כדפרישית לטעמא דתנא דידן ואתא רבי יוסי למימר גיסו לבדו אבל חורגו הוא ובנו וחתנו דהא לא קאתי אלא מחמת חד אישות ואידך תנא דתני גיסו לבדו למעוטי חורגו קאתי ור' יוסי היא ורבי יהודה אומר חורגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו ומתני' רבי יהודה היא אלא הא דתני ר' חייא ח' אבות על כרחיך תרי אית ליה לר' חייא דמכשר בבניהן וחתניהן ומני לא רבי יהודה ולא רבי יוסי דהא לתרווייהו חד בלחוד הוא דפסול לבדו ופשו להו תשעה דאית להו בנים וחתנים אלא ה"ק חורגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו כדפרישית במתני' ואתא רבי יוסי למימר גיסו לבדו והוא הדין לחרגו ומאי גיסו דקאמר רבי יוסי אף גיסו והיינו דקתני באידך ברייתא גיסו לבדו והוא הדין לחורגו ור' יוסי היא ר' יהודה אומר חרגו לבדו אבל גיסו הוא ובנו וחתנו ומתני' רבי יהודה היא ובריייתא דר'

חייא כר' יוסי דאמר גיסו וחרגו לבדן ופשו להו תמניא אבות דאית להו בנים וחתנים. ואיכא דמקשו הכא היכי מצינן למימר דבן גיסו לרבי חייא כשר והא קתני שמונה אבות ובעל אחות אמו חד מינייהו וכיון דבעל אחות אמו פסול לי ואעפ"י שאינו ראוי לירשני כ"ש אנא דחזינא למירתי' דפסלינא לדיליה והיינו בן גיסו אלמא בן גיסו לרבי יוסי פסול. ופשטי לה דאע"ג דאמרינן דבעל אחות אמו פסול לו ואיהו נמי פסול לבעל אחות אמו דהוה ליה בן אחות אשתו אבל בן גיסו מאשה אחרת כשר דליתיה בכלל בעל אחות אמו. ומייתו לה ראיה מגמרא דבני מערבא דתני התם גיסו אית תנא תני יש לו בנים וחתנים ואית תנא תני אין לו בנים וחתנים אלא גיסו לבדו מאן דמר יש לו בנים וחתנים מאחות אשתו ומאן דמר אין לו בנים וחתנים אלא כשרין הן בבנים וחתנים שיש לו שלא מאחות אשתו אלא מאשה אחרת. והאי תירוצא לא דייק גבן חדא דמאן לימא לן דהנך תנאי דפליגי בגיסו בגמרא דבני מערבא דתרווייהו אליבא דר"י דברייתא פליגי ודילמא תרווייהו אליבא דת"ק דמתני' פליגי וכי תימא אי הכי קשיא רבי יוסי אדר' יוסי דקא מני בעל אחות אמו וסבירא ליה דגיסו לבדו איכא (דאמרי) [למימר] דכי קאמר ר' יוסי גיסו לבדו לאו למעוטי בנו קאתי אלא למעוטי חתנו דכשר ואשמועינן דכל שנים שאינן קרובין זה לזה כלל אלא נשותיהן קרובות זו לזו אינן פסולין אלא אם היו נשואין שתי אחיות אבל אם היו נשותיהן רחוקות יתר מכאן כגון אחד נשוי רחל ואחד נשוי דינה אעפ"י שבעל רחל פסול לדינה דהוה ליה בעל אחות אמה הרי הוא כשר לבעלה דקסבר ר' יוסי דלאו בכל דוכתא אמרינן הבעל כאשתו ועדיין הדבר צריך הכרע. אמר ר' יהודה אמר שמואל הלכה כר' יוסי:

אמר ליה אביי ממאי דכי אמר שמואל כר' יוסי דמתני' קאמר דמכשר בגיסי דתנן אמר ר' יוסי זו משנת רבי עקיבא זו ולא סבירא ליה אבל משנה הראשונה דודו ובן דודו וכל הראוי לו לירשו לאפוקי גיסו דאינו ראוי לו ליורשו דכשר כדפרישית ודילמא כרבי יוסי דברייתא דפסיל בגיסי ומכשר בבנו וחתנו דקתני רבי יוסי אומר גיסו לבדו אלמא גיסו מיהת פסול. אמר ליה רב יוסף לא ס"ד דאמר שמואל כגון אנא ופינחס אחי דהוינן גיסי פסילינן מאי לאו כגון אנא ופינחס דאחי וגיסי אבל שאר גיסי דעלמא דלית להו קורבא אחריתי שפיר דמי ודחינן ודילמא כגון אנא ופינחס משום גיסי קאמר ופירושא דגיסו קאתי לאשמועינן והדר ביה רב יוסף מיהא ואמר ליה למקבל מתנה זיל קנייה בעידי מסירה כלומר זיל אייתי סהדי אחריני דמסריה לשטר מתנה ניהלך באפייהו וקנית לה בהכי דסבר לה כמ"ד במס' גיטין אפי' לא חתמו בו עדים אלא שנתנו לה בפני עדים כשר וגובה מנכסים משועבדים שאין העדים חותמין על הגט אלא מפני תיקון העולם הכא

נמי לא גרע האי שטרא מהיכא דלית ביה עדים כלל דקני לה לזכותא דשטרא בעידי מסירה. ואקשי ליה אביי וכי האי גונא מי מהני ביה עידי מסירה והאמר רבי אבא ומודה רבי אלעזר במזוייף מתוכו כלומר שעידי חתימה פסולין שהוא פסול אמר ליה זיל לא שבקו לי דאיתיב נהלך. וקי"ל כרבי יוסי דברייתא דפסיל בגיסו ומכשר בבנו וחתנו דהא הדר ביה רב יוסף לגביה דאביי ועבד בה מעשה. נקיטינן השתא מהא שמעתתא דשני בשני פסול ואין צריך לומר שני בראשון וכ"ש ראשון בראשון אבל שלישי בראשון כשר. וקי"ל דבעל כאשתו ואשה כבעלה וכל היכי דאיהי פסולה בעלה נמי פסול וכל היכא דבעל פסול אשתו נמי פסולה. כתב ר"ח ז"ל גבי בעל אחותו ובעל אחות אביו שאין הבנים והחתנים פסולין אלא בזמן שהן בני אחותו ובני אחות אביו אבל בנים מאשה אחרת כשרין הן:

פיסקא רבי יהודה אומר אפי' מתה בתו ויש לו בנים הימנה הרי זה קרוב ולית הלכתא כרבי יהודה דאמר רבה אמר רב נחמן אין הלכה כרבי יהודה וכן אמר רבה בר בר חנה אין הלכה כרבי יהודה והוה ליה רב יחיד לגבי רבים ואין הלכה כרב ועוד דקי"ל כרבי יוסי הגלילי דמכשר בקרוב ונתרחק דאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן הלכה כרבי יוסי הגלילי והכי אסיקנא במעשה דמר עוקבא דאמרינן בני חמוה דמר עוקבא קרובין ונתרחקו הוו אתו לקמיה לדינא אמר להו פסילנא לכו לדינא אינהו סבור משום קורבא קאמר להו מאי דעתיך כר' יהודה דפסיל בקרוב ונתרחק אנן מיית׳נן איגרתא ממערבא דלית הילכתא כרבי יהודה אמר להו פשיטא דלית הילכתא כר' יהודה ואנא לאו משום קורבא פסילנא לכו דאטו בקבא דקירא אידבקי בכו כלומר נדבקתי בכם בקב של שעוה שאיני יכול להפרד ולהתרחק מכם אלא כי אמינא לכו הכי משום דגיסיתו בי ולא צייתיתו דינא:

דף כט.

פיסקא האוהב והשונא איזהו אוהב זה שושבינו. ואיבעיא לן וכמה ישמח עמו ויקרא שושבינו אמר רבינא אמר ר' ירמיה בר אבא א"ר כל שבעת ימי המשתה אבל בציר מהכי לא מיקרי שושבינו ולא מיפסיל משום אוהב ורבנן אמרי משמיה דרבא אפי' מיום ראשון מיקרי שושבינו ומיפסיל לטעמא דרבי יהודה. ואית דמפרשי לה הכי וכמה יהא פסול ליה אמר רבינא כל שבעת ימי המשתה אבל לבתר הכי כשר ורבנן דפליגי עליה דרבי יהודה היכי סבירא להו א"ר אפי' מיום ראשון כשר לעדות. והאי פירושא ליתיה דמכדי רבנן מילתא פסיקתא קאמרי לא נחשדו ישראל על כך למה לי למבעא מידי לרבנן הא

ודאי כשר לעולם ותו היכי קאמר רבא אפי' מיום ראשון דמשמע מיום ראשון ואילך אלמא ביום ראשון מיהת פסול וא"כ אית להו לרבנן אוהב דפסול וכי פליגי בשיעורא פליגי וא"כ לטעמייהו דרבנן נמי הרי נחשדו ישראל על כך מכל מקום ומתני' לא קתני הכי אלא לא נחשדו ישראל על כך כלל ותו מאי אפי' הא ודאי טפי הוה שייך למפסליה ביום שביעי מיום ראשון דאכתי לא איקרבא דעתיה כולי האי אלא ודאי שמע מינה דליתיה להאי פירושא כלל:

פיסקא שונא כל שלא דיבר עמו כו' תנו רבנן והוא לא אויב לו יעידנו כו' קסבר דהאי והוא לא אויב לו ולא מבקש רעתו אעד ודיין שבאין לחייבו גלות קאי דאי ארוצח האיכא קראי אחריני טובא והכי איתא בספרי והוא לא אויב לו העד ולא מבקש רעתו שופט ופירש רש"י ז"ל ולא מבקש רעתו ידיננו דסמיך ליה ושפטו העדה וקאמר ר' יהודה דהאי מבקש רעתו אשופטים קאי. ודייקי' אשכחן שונא אוהב מנא לן סברא הוא כו' ואע"ג דקאתי השתא לחיוביה לא סגיא דלא משקר במילתא פורתא משום אהבה הילכך דחינן ליה לגמרי. ורבנן דלית להו שונא דפסול לעדות האי לא אויב לו ולא מבקש רעתו מאי דרשי ביה ומהדרינן מיבעי להו חד מינייהו לדיין שאם היה שונא לאחד מבעלי דינין פסול לדונו דעד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי יהודה אלא בעדות דכיון דמילתא דידיע' היא וברירא להו לא חשידא בה לשנויי משום אהבה ושנאה אבל לענין דין דלאו מילתא פסיקתא היא ובעיא להפוכי ולעיוני בה הא ודאי אי נמי מיכוין להוציא הדין לאמתו על כרחיה לא מצי חזיא זכותא למאן דסני ולא חובתא למאן דרחים ואידך קרא לשני דיינין שונאין זה את זה שאין יושבין בדין מפני שכל אחד מהן מתכוון לסתור דברי חבירו ואפי' אמר טעם נכון אינו שם את לבו לראות דבריו אם נכונים הן ואם לאו ופעמים שהשלישי טועה ונמצא הדין נגמר שלא כהלכה:

מתני' כיצד בודקין את העדים כו' אם אמר הוא אמר לי שאני חייב לו לא אמר כלום לפי שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו וכן אם אמר איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו כלומר שהלוהו בפניו סד"א גבי הוא אמר לי הוא דלא אמר כלום כדאמרן אבל עד מפי עד כי האי גונא כשר קמ"ל. ומסתברא דמתני' כגון דאתו ואמרי אנו מעידין שפלוני חייב לזה מנה ומשום הכי בעו איומי אבל אם אמרו מתחלה בפנינו הלוהו מנה לא בעי כולי האי ומסתייע הדין סברא מדקתני אומר לו כיצד אתה יודע שזה חייב לזה אלמא כי אסהיד איהו מעיקרא שזה חייב לזה הוא דאסהיד. עד שיאמר בפנינו הודה לו שהוא חייב לו מאתים זוז:

ודייקי' אמתני' דקתני מאיימין עליהן היכי אמרינן להו וסברי' למימר דהכי אמרי' להו נשיאים ורוח וגו' אפי' כשהנשיאין עולין והרוח נושבת אין גשם בא מה טעם בעון איש מתהלל במתת שקר כלומר שנשכר להעיד עדות שקר דהאי שכר קרי מתת שקר. ויש לפרש דההוא ממונא דזכי ביה האיך בסהדותיה דהאי מתת שקר כלומר שהעד מתהלל במתנה שהביא ליד בעל דין בעדותו. ודחי רבא הא ודאי לא משגחי בן דסמכי להו אמאי דאמרי אינשי שבע שני הוה כפנא ואבבא דמאן דידע אומנותא לא חליף אלא אמר רבא אמרי' להו מפיץ וחרב וחץ שנון איש עונה וגו'. מתקיף לה רב אשי הא נמי לא איכפת להו דסמכי אמאי דאמרי אינשי שבע שני הוה מותנא ואיניש בלא שניה לא שכיב אלא אמר רב אשי אמרינן להו סהדי שקרי כו' כלומר עידי שקר בעיני שוכריהן הן נקלין תחילה שנאמר והושיבו שני אנשים בליעל אינהו אגרי להו לאסהודי בשיקרא ואינהו קרו להו בני בליעל:

פיסקא אם אמר הוא אמר לי כו' מסייע ליה לרב דאמר צריך שיאמר אתם עדי והיינו דקתני בפנינו כלומר שעשאם עדים בדבר לאפוקי הכמין לו עדים אחורי גדר והודה לו. ונראה לנו לפרש (דכי) [דהכי] קא מסייע ליה לרב מדקתני בפנינו הודה לו דמשמע דרך הודאה ולא קתני בפנינו אמר לו והאי דקאמר רב וצריך שיאמר אתם עדי לאו עד דאמר להו אתם עדי דוקא אלא דוגמא נקט והוא הדין לכל לישנא דמוכח דלאודויי מכוין דהויה הודאה דאי לא תימא הכי מאי סיעתי' דרב ממתני' אטו מי קתני במתני' העידנו על עצמו כי היכי דתשמע מינה דצריך שיאמר אתם עדי בפנינו הודה לו קתני בכל לישנא דהודאה תדע נמי מדקתני בברייתא ולא עוד אלא אפי' הכמין לו עדים אחורי גדר ואמר לו הן אמר לו הודה לי בפני עדים אמר לו מתירא אני שמא תכפיני בדין למחר אמר לו תנהו לי משטה אני בך פטור טעמא דאמר ליה מתירא אני הא אמר ליה הן אי נמי מודינא לך חייב ואע"ג דלא אמר להו אתם עדי:

תניא נמי הכי דבעי למימר לישנא דמוכיח דלאודויי ליה קא מיכוין דתניא מנה לי בידך אמר לו הן והעדים שומעין אותו למחר אמר לו תנהו לי אמר לו משטה הייתי בך מפני שהיית מבקש ממני מה שלא היה לך בידי פטור ולא עוד אלא כו' לא מבעיא רישא דלא מוכח מילתא דלאו משטה הוא אלא אפי' הכמין לו עדים אחורי גדר כו' יכיל למימר משטה אני בך. ואם לא טען טענה שפוטרתו מן הדין כגון משטה אני בך וכיוצא בה אלא שתק או שאמר לו איני חייב לך כלום הבא עדים שהלותני וטול כיון דלא יהיב אמתלא להאי מילתא דאמר קמי עדים ש"מ לשום הודאה הוא דאיכוין ומיחייב בגווה. ובדיני נפשות אע"פ שלא טען טענה שפוטרתו טוענין לו דכתיב פתח פיך לאלם ואין טוענין

למסית את חבירו לעבוד ע"ג דכתיב כי יסיתך וגו' וכתיב בתריה לא תחוס עינך עליו ולא תחמול ולא תכסה עליו אלא אם טען מעצמו שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו:
ואמרינן תו מנין שאין טוענין למסית מנחש שהסית את האשה למרוד במקום ולעבור על דבריו וחייבו הקב"ה על כך ואע"פ שהיה לו לומר דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין וכי מפני דברי היה להן להניח דברי המקום וכיון שלא טען לעצמו לא טען לו הקב"ה ואם תשאל טעמא דלא טעין הכי הא טעין הכי טענתיה טענתא והרי מסית דקרא אע"ג דלא ציית ליה ניסת ולא נעבדה עבירה על פיו חייב כדתנן (לקמן ס"ז.) אמר לשנים והן עדיו מביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו וכל שכן היכא דציית ליה דלא מצי טעין דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין שאני מסית דע"ג דחמיר ורחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו כי קאמרינן הכא במסית דעלמא דומיא דנחש דמיירינן ביה ושמעינן מינה דמסית דכל התורה כולה לבד מע"ג לא מיפטר אלא היכא דטעין אבל אי לא טעין לא טענינן ליה וש"מ דהא דקי"ל בעלמא דאין שליח לדבר עבירה דוקא היכא דטעין משלח דברי הרב ודברי תלמיד דברי מי שומעין אבל היכא דלא טעין מיחייב:
וקשיא לי דהא בכמה דוכאתא דקא מקשי אמאי והא אין שליח לדבר עבירה ולא קא משני הכא במאי עסקינן דלא טעין דאלמא לא שנא הכי ולא שנא הכי לא מיחייב משלח וצריך עיון: ואיידי דאדכרינן מילתא דנחש הכא אייתינן הא דחזקיה דאמר מנין שהמוסיף גורע שנאמר אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו והמקום לא הזהירם על הנגיעה ומתוך תוספת זו באה לידי גרעון שדחפה נחש עד שנגעה בו וכיון שלא מתה עלתה על דעתה שכשם שלא מתה על הנגיעה כך לא היתה מתה על האכילה.
רב משרשיא אמר מהכא אמתים וחצי ארכו דל אל"ף מאמתים הוו להו מתיים במ"ם ותי"ו קא מצינן שענינן שתי מאות מכאן שהגורע מוסיף וכן מתים הוסיף עליהם אל"ף בתחלתן נעשו אמתים שהן שתי אמות מכאן שהמוסיף גורע. רב אשי אמר מהכא עשתי עשרה דל עי"ן מעשתי הוו להו שתי עשרה ונמצאת מוסיף אחת על המנין הוסיף עי"ן על שתי עשרה בתחלתן ונמצאו אחת עשרה ונמצאת פחות אחת מן המנין:
אמר אביי לא שנו שפטור אלא דאמר ליה משטה הייתי בך אבל אמר לו לא היה דברים מעולם כלומר מעולם לא אמרתי לך דבר זה ובאו עדים והעידו שאמר הוחזק כפרן ותו לא מצי טעין משטה אני בך. ואסיקנא לא הוחזק כפרן דכל מילתא דכדי לא דכירי לה אינשי כלומר כל דבר רק שאדם אומר כגון דברי שחוק וכיוצא בהן הואיל ואינו מתחייב עליהן אינו שם על לבו להזכיר להם וזה שאמר לא היו דברים מעולם לא נתכוון לכפור

אלא מחמת ששכח את הדבר והני מילי היכא דהדר טעין משטה אני בך אבל היכא דלא טעין הכי מחייב והיינו דאמרינן לעיל אם לא טען אין טוענין לו:

דף כט:

מעשה דההוא דאכמין עדים לחבריה בכילתא וההוא דאכמין עדים לחבריה בי קברי פשוטים הן והכי הילכתא דמאן דמכמין ליה עדים לחבריה ואמר ליה עירי ושכבי להוו עלך סהדי אי נמי מילתא דמוכחא דלאסהודי עליה סהיד קא מכוין ושתיק מחייב והוא דאייתינהו להנהו סהדי דאכמין ליה בכלל ההיא מילתא דאמר ליה כגון ההוא דאכמין סהדי בכילתא וקאמר עירי ושכבי להוו עלך סהדי אי נמי חיי ומותי דהנך סהדי מיהת בכלל עירי ושכבי אי נמי חיי ומותי נינהו וכיון דשתיק קבולי קבלינהו עילויה אבל היכא דלא עיילי הנהו סהדי בכלל ההיא דאמר ליה אע"ג דאמר ליה נמי הין לא מיחייב והוא הדין היכא דאודי ליה קמי עדים כשרים הודאה גמורה וחזו ליה סהדי אחריני אע"ג דליתניהו לעידי הודאה כי אתו עידי ראיה ומסהדי דאודי ליה קמי הנך מיחייב דהודאה כהלואה דמיא והיינו דכתיב או ראה או ידע בעדות המתקיימת ראיה בלא ידיעה וידיעה בלא ראיה הכתוב מדבר כדמיברר בפרק שבועת העדות (שבועות ל"ג:) וכי היכי דגבי הלואה לא בעינן עד דמקביל להו סהדי אנפשיה אלא מכי חזו לה מהימני לאסהודי עלה לגבי הודאה נמי כיון דאודי ליה הודאה גמורה קמי עדים אף על גב דלא קבלינהו להני אחריני עילויה מהימני מאי טעמא דמשעת הודאה איחייב ליה והני גלויי מילתא בעלמא הוא. והא דמיא להההיא דתנן (מכות ז'.) כל מקום שיעמדו שנים ויעידו שפלוני נגמר דיני בבית דין פלוני ופלוני ופלוני עדיו הרי זה יהרג ותו משמעתין גופיה שמעינן ליה דקתני אם לא טען אין טוענין לו וכולה שמעתא בדיהיב אמתלא להההיא מילתא קא מיירי דאלמא טעמא דיהיב אמתלא למילתיה הא לאו הכי מיחייב וכי האי גוונא ודאי לא יכיל למיתב אמתלא לבטולה לה לאודיתיה כלל וכן הלכה:

ההוא דהוו קרו ליה קברשו כלומר שיצא עליו קול שהיו עליו חובות הרבה והיו קורין אותו קברשו כלומר קב מלא חובות ולפיכך נתכוון להודיע שאין עליו חובות הרבה כפי מה שבני אדם סוברים והיינו דאמר מאן מסיק בי אלא פלוני ופלוני אתו הנהו פ' ופ' וקא תבעי ליה בדינא קמיה דרב נחמן אמר להו אדם עשוי כו' כלומר אף ע"ג דהכא לא יכיל למימר משטה אני בך דהא איהו קאמר מדעתא דנפשיה ולא תבעיה איניש וסד"א קושטא קאמר אפ"ה פטור לפי שאדם עשוי לומר לאחרים שהוא רעב כדי שלא ידעו בו שהוא שבע ויתקנאו בו. וכן זה שאמר מאן מסיק בי כו' אע"פ שנתכוון לומר

שלא היה חייב לבני אדם הרבה לא רצה לגלות להן שאינו חייב כלום לשום אדם כדי שלא יחזיקוהו כעשיר אלא רצה להחזיק את עצמו כבינונים שיש עליהן חוב למיעוט בני אדם. ומסתברא לן דכל כי האי גוונא היכא דאמר מילתא מדעתא דנפשיה אע"ג דלא טען איהו טענינן ליה דהתם הוא דקאמר ליה בעל דיניה מנה לי בידך ואמר ליה איהו אין ואיכא למימר כיון דאמר ליה מנה לי בידך מידע ידע דאיכא בדעתיה למתבעיה למה ליה למימר ליה הן ש"מ קושטא קאמר ליה ואע"ג דיכיל למימר משטה אני בך כיון דלא טעין אמרינן סופו הוכיח על תחילתו אבל היכא דבעל דיניה לא תבעיה ואיהו קאמר מילתא בעלמא הא ודאי אנן סהדי דאי הוה ידע דנקיט בעל דיניה מילתא בדעתיה למיתבעי' לא הוה אמר הכי ואע"ג דלא הוה טעין איהו טענינן ליה אנן דהא רב נחמן טען ליה להוא גברא ואע"ג דלא טעין איהו ולא מצית לאוקומה בדטעין איהו דאם כן לא הוה שתיק גמרא מינה כדמשכחינן בכמה עובדי דאי איכא מששא בטענתיה דבעל דינא מדכרינן לה כדאמר בפרק חזקת (בבא בתרא ל:) גבי ההוא דטעין ואמר אנא אמינא אזבון דינאי ואמר רבא עביד איניש דזבין דיניה וכן ההוא דאמר (שם) מי סברת שני חזקה תלת שני קאמינא ואמרינן עלה עביד איניש דקרו לשני טובא שני חזקה:

ההוא דהוו קרו ליה עכברא דשכיב אדינרי דרך עכבר שממון חביב עליו ביותר וכשמוצא ממון גונבו ומכניסו בחורו אע"ג שאין צריך לו ולפיכך היו קורין לזה עכבר ששוכב על דינרי זהב כלומר שהיה לו ממון הרבה שלא היה צריך לו. ויש אומרים לפי שהיה עשיר ולא היה נהנה מממונו. כי קא שכיב אמר פלניא ופלניא קא מסקי בי זוזי אתו תבעונהו ליורשין קמיה דרבי ישמעאל ב"ר יוזי אמר להו כי אמרינן אדם עשוי שלא להשביע את עצמו הני מילי בחייו אבל לאחר מותו למה ליה למעבד הכי ש"מ דוקא קאמר זילו פרעו אזול פרעו פלגא ולענין אידך פלגא אתו לקמיה דר"ח א"ל כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו כך אדם עשוי שלא להודיע שבניו שבעים ועשירים א"ל ניזיל נהדר בן מההוא פלגא דשלימנא ונתבעינהו להנך פלוני ופלוני אמר להו כבר הורה זקן כלומר מה ששילמתם על פי זקן שילמתם ואי אתם יכולים לחזור בכם הואיל ולא טעה בדבר שנאמר בפירוש והוה ליה כמי שטעה בשיקול הדעת דקי"ל (לקמן ל"ג.) מה שעשה עשוי ומהדר מתבעיה לדיינא נמי לא דרבי ישמעאל ברבי יוסי מומחה לרבים הוה ותנן אם היה מומחה לרבים פטור מלשלם ואיבעי תימא רשותא הוה נקיט מרבי ואמר שמואל (לעיל ה'.) האי מאן דבעי למידן דינא וכי טעי ליפטר כו'. שמעינן מינה דכל מילתא דליתא בהדיא כי האי גוונא מה שעשה עשוי ולא מהדרינן ליה והני מילי

דנפק ממונא מידיה דהאי בעל דין ומטי לידא דאידך אבל היכא דלא אספיק לשלומי אע"ג דגמר דיניה לשלומי מהדרין ליה וכן הלכה:

הודה בפני שנים קנו מידו ולא אמר להן כתובו כותבים סתם קנין לכתיבה עומד לא קנו מידו אין כותבין עד שיאמר כתובו ואע"ג דהא שיעבד נפשיה הני מילי למלוה על פה למלוה בשטר לא שעביד נפשיה ומצי אמר לא ניחא לי דלהוי עלי שטרא דעד השתא בלא שטר מצי אמר' ליה פרעתיך בלא סהדי ומהימנא ואי איכא עלאי שטרא לא מהימנא וכן כמה מילי דאיכא בין מלוה בשטר למלוה על פה. בפני שלשה ולא קנו מידו מאי מי אמרינן כיון דתלתא נינהו קבלינהו עילויה למהוי בי דינא והודה בב"ד כשטר דמיא או דילמא מסתמא לא קבלינהו למהוי עליה בי דינא ועדים נינהו ואסיקנא אין כותבין עד דמימלכי ביה:

אמר רב אדא בר אהבה האי אודיתא דהויא באפי בי תלתא זימנין כתבינן וזימנין לא כתבינן דאכתי לא גלי אדעתיה דניחא ליה למהוו עליה דייני אזל איהו וכנפינהו ומודה קמייהו כתבי' דאי ס"ד דלאו קבולי קבילנהו עילויה לדייני למה ליה לכנופי תלתא תיסגי ליה בתרי להכי טרח וכנף תלתא דלהוו עליה דייני. רבא אמר אפילו בכנפינהו איהו לא כתבינן עד דאמר להו הוו עלי דייני ואי לא אמר להו הכי אמרינן לאפושי סהדי בעלמא הוא דאיכוון:

מר בר רב אשי אמר כו' איכא מאן דאמר דלית הילכתא כמר בר רב אשי בהנך תלת והא חדא מינייהו הילכתא כוותיה דרבא וגאון ז"ל אמר דהלכה כמר בר רב אשי דקימא לן דכל היכא דלא אתמר בהדיא דלית הלכתא כותיה הלכתא כותיה לבר ממיפך שבועה וחיואר דלית הילכתא כותיה וסימניך הפך לבן ומסתברא כותיה. ואי קשיא לי הא קשיא לי דהכא משמע דהודאה בב"ד כתבי' לה ויהבי' לה למלוה שלא מדעת לוה והתם בפ' שנים אוחזין בטלית (י"ז.) אסיקנא בין צא תן לו בין חייב אתה ליתן לו ואמר פרעתי נאמן בא מלוה לכתוב אין כותבין ונותנין לו והתם בהודאה בב"ד קאי דאי איכא שטרא למה לי למיכתב ליה ואי דקנו מיניה מקמי הכין אמאי אין כותבין הא קי"ל סתם קנין לכתיבה עומד אלא לאו במלוה על פה והוא דאודי דאי לא אודי דלא פרע כי אתו עידי הלואה נמי מאי הוי ליטעון ולימא פרעתי אלא לאו דאודי וש"מ דאודיתא דאודי ליה בב"ד לא כתבינן לה אלא מדעתא [ואי] תימא ודילמא בקובע זמן לחבירו ותבעו בתוך זמנו אי נמי כגון שאמר לו לא תפרעני אלא בפני פ' ופ' לא ס"ד דמכדי האי הקובע זמן לחבירו היכי דמי אילימא דתבעו בזמנו ואמר לו פרעתיך היכי משכחת לה דאמרי ליה בי דינא צא תן לו והא אכתי לא מטא זימניה ועוד כי הדר ואמר פרעתי אמאי נאמן והרי

הוחזק כפרן מתחלה וכן למאי דס"ד לאוקומה בדאמר ליה אל תפרעני אלא בפני פ' ופ' היכי דמי אי דאמר ליה פרעתיך ואתו הנהו פ' ופ' ואכחשוהו הוחזק כפרן ואם כן כי הדר טעין פרעתיך אמאי נאמן ואי דאמר לא פרעתי הויא לה הודאה בב"ד ואמאי אין כותבין ונותנין ועוד לא שנא פרעתיך ולא שנא אודי ולא שנא שתיק כיון דאמר ליה אל תפרעני אלא בפני פ' ופ' כי אמר בתר הכי פרעתיך אמאי נאמן אטו משום דאמרי ליה בי דינא צא תן לו אי נמי חייב אתה ליתן לו איבטיל ליה תנאיה אלא ודאי על כרחיך הא שמעתא דצא תן לו לא מתוקמא אלא בדלא מיחייב נתבע תשלומין אלא מחמת אודיתא דאודי בב"ד ואפ"ה אין כותבין ונותנין. ואיכא לתרוצי דהכא בשמעתין קא מיירי כדקא מיכוון לאודויי ומוכחא מילתא דאדעתא דמכתב ליה למלוה קא מודי דהא דומיא דהודאה בפני שנים קא מיירי והתם על כרחיך כדקא מיכוין לאודויי קמי סהדי קאי ואלו התם גבי צא תן לו לאו לאודויי קמייהו קא מיכוין אלא תובע קא תבע ליה לנתבע בב"ד למיתב ליה ממוניה ונתבע קא מודי ליה במילתא דמיחייב עליה ממון וקס"ד דנתבע דלא מיחייב עלה ממון וכיון דאודי ביה חייבוה בי דינא ממון ואמטול הכי אצטריכו למימר ליה צא תן לו אי נמי חייב אתה ליתן לו וכיון דאיהו לאו לאודויי קא מיכוין אמטול הכי אין כותבין ונותנין. אי נמי התם כיון דאמרי ליה חייב אתה ליתן לו וכל שכן צא תן לו אדעתיה דמפרעיה קא נפיק ואמטול הכי אין כותבין ונותנין למלוה דילמא פרע ליה בלא סהדי והרי גבי מיניה זימנא אחריתי בהאי שטרא ואלו הכא קא מיירי בדלא אמרי ליה בי דינא צא תן לו ולא חייב אתה ליתן לו דלא נפיק אדעתא דמפרעי'. אי נמי כי אמרינן התם אין כותבין ונותנין לו עד דמודעי ליה ללוה דחיישינן דילמא פרע ליה בלא סהדי ולאו אדעתיה ואלו הכא קא מיירי דמנדעי' ליה ללוה וקמ"ל [דאע"ג] דאמר לא ניחא לי כתבינן בעל כרחיה:

הודה במטלטלי בפני שנים או שלשה ולא אמר להו הוה עלי דייני קאמרי' קנו מידו כותבין לא קנו מידו אין כותבין מקרקעי ולא קנו מידו מאי מי אמרינן כיון דלא מיחסרי גוביאנא ולאו שעבודא דמשעבד ליה בעל דין נפשיה הוא גלויי מילתא בעלמא הוא דהאי קרקע דהאיך ניהו ומה לי בשטר מה לי על פה או דילמא מקרקעי נמי זימנין דזאבין לה מיניה בלא סהדי לבתר דמייתי להו עידי הודאה ואי אית ליה להאיך שטרא אתי ומיפק לה מיניה ואסיקנא הילכתא כותבין:

מטלטלי ואיתניהו בעיניהו מאי מי אמרינן כיון דאיתניהו בעיניהו [לאו] שעבודא דמשעביד נפשיה הוא אלא גלוי מילתא בעלמא הוא דהני מטלטלי דהאיך נינהו וכמקרקעי דמו או דילמא כיון דמחסרי גוביאנא ואי מלוה או גזל נינהו זימנין דמיתניסו

ומיחייב באחריותייהו ואפשר דפרע ליה בלא סהדי ולא ניחא ליה דליפוק שטרא עילויה ואי נמי פקדון נינהו אפשר דפשע בהו ולא ניחא ליה דליפוק שטרא עילויה. ואסקה רב אשי כיון דמיחסר גוביאנא לא כתבינן וכן הלכה ושמעינן מינה דאי קיימי הני מטלטלי ברשות הרבים או ברשות שאינה של שניהם כתבינן דדייקי' טעמא דמיחסרי גוביאנא הא לאו הכי כתבינן והוא דלא מיחייב האיך דמודי בגויהו אחריותייהו מההיא שעתא: **ההוא** אודיתא דהוה כתיב בה דפלניא קמן אודי בהכי והכי ולא הוה כתיב בה ואמר לן כתובו וחתומו והבו ליה אביי ורבא דאמרי תרווייהו היינו דריש לקיש דאמר חזקה אין העדים חותמין על שטר המכר אלא אם כן נעשה המוכר גדול ואין המוכר יכול לערער ולומר קטן הייתי ואיתא בפרק מי שמת גבי מעשה דבני ברק באחד שמכר בנכסי אביו ומת וערערו בני המשפחה לומר קטן היה כו' הכא נמי כיון דאין העדים רשאין לכתוב שטר הודאה עד שיאמר להן כתובו השתא מיהת דכתבי ויהבי ליה להאיך אימלוכי אימליכו להו בלוה מקמי הכין דאמרינן חזקה אין העדים כותבין שטר הודאה אלא מדעתו. מתקיף ליה רב פפא מי איכא מדי דאנן לא הוה ידעינן עד השתא דצריך למיקנא מיניה אי נמי לאמלוכי ביה וסופרי דדייני ידעי כי היכא דנימא חזקה אין העדים כותבין שטר הודאה אלא מדעתו של לוה שילונהו לספרי דאביי וידעי לספרי דרבא וידעי והאידנא באתרין דלא ידעי איכא למיחש:

ההוא אודיתא דהוו חתומו עלה תרי והוה כתיב בה דוכרן פתגמי לא היה כתוב בה זכרון עדות בלשון עדים דאם כן לא הוה חיישינן לה דהא סלקא כדריש לקיש אלא הכי הוה כתיב בה דוכרן פתגמי דהוו באנפנא שכן לשון שימוש ב"ד וכן לכל מילי דידה הוו כתיבי בלישני דבי דינא והוה משמע דשימוש ב"ד הוה וקבולי קבילנהו לוה אנפשיה לדייני מיהו לא כתיב בה במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי והוה איכא למיחש דתרי בלחוד הוו ולאו אימלוכי אימליכו ביה סבר רבינא היינו דריש לקיש דאמר חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא א"כ נעשה גדול הכא נמי חזקה אין ב"ד כותבין שטר הודאה שלא מדעת אלא בג' והני תלתא הוו ואסיקנא כל כי האי גוונא חוששין לבית דין טועין אית דאמרי משום דחיישינן דילמא סברי דשנים כשרים לדון. [אמר רב נחמן בר יצחק אי כתיב בה בי דינא תו לא צריך] מידע ידעי דלא מיקרו [תרי] בית דין:

דף ל.

ומקשינן ודילמא ב"ד חצוף הוא כדשמואל ואסיקנא דכתיב בה דברים המוכיחים שלא היו בפחות משלשה מחי היא דכתיב ביה בי דינא דרבנא אשי דודאי בי דינא דרבנא

אשי לא בציר מתלתא ומקשינן ודילמא רבנא אשי יהיב רשותא למיתב ולמידן ואינהו יתבי בתרי בלא דעתיה דרבנא אשי וכי אודי באפי תרי אודי ואסיקנא דכתיב ביה אמר לנא רבנא אשי למיכתב ליה ואמינא ליה לרבנא אשי אית דאמרי דכיון דהוא היה שם מסתמא לא צוה לכתוב בפחות משלשה ולא מסתבר אלא היינו טעמא דכיון דכתיב ביה אמר לנא תלתא משמע והאי דנקט בי דינא דרבנא אשי לפי שהיה ראש ישיבת בבל ובימיו נאמרו דברים הללו. מהא שמעינן דליתא לדשמואל דאמר שנים שדנו דיניהן דין דאם כן כי הוו תרי נמי מאי הוי הא אמרת דיניהן דין:

אמר להן אחד אני ראיתי כו' זה הכלל כל שבידו ליטלם שלא מדעת יורשין כגון שהיו בשדה והוא הדין בבית בזמן שבידו ליטלם שלא מדעת דבריו קיימין מה לו לשקר איבעי שקיל להו ויהיב להו למאן דבעי וכל שאין בידו ליטלם שלא מדעת יורשין כגון שהיו בבית והוא הדין בשדה בזמן שאין בידו ליטלם משם לא אמר כלום. הרי שראו את אביהם כו' אם כמוסר דבריו להן בלשון צואה דבריו קיימין ואם כמערים כדי שלא ידעו שהן שלו לא אמר כלום. הרי שהיה הבן מצטער לאחר מיתת אביו על מעות מעשר שני שהניח לו אביו ולא אמר לו היכן הן ובא בעל החלום ואמר לו כך וכך הם כו' והלך ומצא כן אעפ"כ אינו חייב להוליכן לירושלים ולהוציאם שם אלא הרי הן בחזקת חולין ומוציאן במקומן:

מתני' ואחר כך מכניסין את השני ובודקין אותו נמצאו דבריהם מכוונין נושאין וניתנין בדבר לפי טענותיהן. שנים אומרים שהנתבע זכאי ואחד אומר חייב זכאי דכתיב אחרי רבים להטות שנים מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין דכיון דאמר איני יודע הוה ליה כמאן דלא הוה התם מעיקרא ונמצא תחלת הדין בשנים וכי תימא הא תינח לטעמא דרבי אבהו אלא לשמואל דאמר שנים שדנו דיניהן דין מאי איכא למימר הא אקשי' לה בפ"ק (ה:) ומשנינן התם נחות אדעתא דבי תלתא מעיקרא כו' כדפרישנא בדוכתאה:

ודייקי' בגמרא היכא דאיכא מחלוקת שנים אומרים זכאי ואחד אומר חייב האמרת זכאי היכי כתבינן לה פסק דינא רבי יוחנן אמר כותבין בשם כולן שפלוני זכאי ריש לקיש אמר פלוני ופלוני מזכין כו' ורבי אלעזר אמר מדבריהם נזדכה פלוני להודיע שהיתה מחלוקת בדבר ומתוך דבריהם שנטו לזכות נזדכה פלוני. ודייקי' מאי בינייהו וסברי' למימר דאיכא בינייהו לשלומי איהו האי דחזי לחיוב ובטל במיעוטו מנתא בהדייהו היכא דטעו וזכיהו למאן דאמר זכאי דמשמע דכתיב בשמא דכולהו כאלו השוו כולן בדבר דהא בתרי בלחוד לא הוה סליק דינא הילכך משלם דהא כולהו קא גרמי ולמאן

דאמר פלוני ופלוני מזכין לא משלם דאי לדידיה צייתי אינהו נמי לא הוו משלמי ומשום הכי כתבי פלוני ופלוני מזכין כדי להודיע מי מזכה ומי מחייב שאם יתברר הדבר שטעו מחייבין את הטועין חלקן ופוטרין את השאר ואי הוה סליק תירוצין הוה מתרצינן נמי לרבי אלעזר דאית ליה דרבי יוחנן דאמר כולהו משלמי אלא משום דמיחזי כשיקרא כתבינן מדבריהם נזדכה פלוני מיהו כיון דהוה ליה לפרוכה לא חשש בה לדקדוקי בה דקא מקשי' ולמאן דאמר זכאי משלם ולימא להו אי לדידי צייתיתון אתון נמי לא משלימתון ואסיקנא אלא לכולי עלמא ההוא דלא טעה פטיר:

וסברינן למימר דכי פליגי לשלומי אינהו מנאתא דיליה למ"ד זכאי משלמי דהא בדידהו גמר דינא ולהכי כתבינן זכאי ססתמא כאלו נתקיים הדין על פי השנים לבדן מתחילה ולא היה מחלוקת שם ולמ"ד פלוני ופלוני מזכין לא משלמי דאי לאו איהו בהדייהו לא הוה סליק דינא ולהכי כתבינן פלוני ופלוני מזכין לברורי דלאו בדידהו לחודייהו סליק דינא ורבי אלעזר אי כרבי יוחנן ומשום דמיחזי כשיקרא אי כריש לקיש ומשום דלא תלך רכיל. ומתמהי' ולמאן דאמר זכאי משלמי מנאתא דיליה לימרו ליה אי לאו את בדידן לחודיין לא הוה סליק דינא מידי ואסיקנא אלא דכולי עלמא לא משלמי אינהו מנאתא דיליה ואיכא בינייהו משום לא תלך רכיל רבי יוחנן אמר זכאי משום לא תלך רכיל וריש לקיש אמר כי חיישי' ללא תלך רכיל היכא דלא מיחזי כשיקרא אבל היכא דמיחזי כשיקרא לא חיישינן ואיבעיא כי חיישינן ללא תלך רכיל להיכא דאזיל דיינא גופיה וא"ל לבעל דין שאני מזכה וחבירי מחייבים דרך לשון הרע את בעל דין בדיינין אבל בשימוש ב"ד לא חיישינן להכי ורבי אלעזר אית ליה דתרווייהו הילכך כתבי' סתמא מדבריהם נזדכה פלוני לאשמועי' דהואי פלוגתא בינייהו וליכא משום לא תלך רכיל דהא לא קא מפרש מאן זכי ומאן חייב. ומסתברא למעבד כדרבי אלעזר. מיהא שמעתא שמעי' דהיכא דשנים מזכין ואחד מיחייב ואיגלאי מילתא דטעו הנך תרי בשיקול הדעת משלמי תרי תולתי בלחוד והאיך אחרינא פטור דעד כאן לא קא מקשי' אלא לענין שלומי אינהו מנאתא דיליה אי נמי לענין שלומי איהו מנאתא בהדייהו אבל אינהו משמע דמשלמי מנאתא דידהו. ולענין שלומי איהו מנאתא בהדייהו אי נמי לענין שלומי אינהו מנאתא דיליה בהדיא פרכינן לה בשמעתין וכן הלכה והני מילי דלא קבלונהו עלייהו בעלי דינין אבל קבלונהו עילווייהו כיון דתלתא הוו וברשות קא עבדי פטורין דתלתא הדיוטות כחד מומחה דמו וכי היכי דגבי יחיד מומחה היכא דקבליה עילווייהו פטור לגבי שלשה הדיוטות נמי היכא דקבלונהו עילווייהו פטורין וההיא דאמרינן בריש פירקא קמא (ג'.)

אלא מעתה טעו לא ישלמו ומסקי' כל שכן שאתה נועל דלת בפני לווין שמעת מינה דג' הדיוטות היכא דטעו משלמי התם בדלא קבלונהו עלייהו בעלי דינין:

מתני' גמרו את הדבר מכניסין אותן. ואיבעיא לן עלה מכניסין אותן למאן אילימא לבעלי דינין התם קיימי מגואי דהא אכתי לא אשמועינן דבעי אפוקי' ואי משום דקתני לקמן לכשיצא אחד מן הדיינין לא יאמר אני הוא מזכה וחבירי מחייבין אלמא בעלי דינין לאו התם קיימי איכא למימר לעולם התם קיימי וידעי מאן מזכי ומאן מחייב והא קמ"ל דלא יאמר לו דרך לשון הרע למצוא חן לפניו ויהא אויב לחביריו כדאמרי' לעיל ואכתי האי מכניסין אותן אמאן קאי אלא לאו לעדים דקתני רישא מוציאין אותן לחוץ ומשיירין את הגדול שבהן וכי היכי דבעינן בדיקה זה שלא בפני זה כדי שלא ילמדו לשקר משא מתן נמי בעי מהוי שלא בפניהן כדי שלא ילמדו לשקר ואיצטריך לאשמועינן מכניסין אותן דעד השתא לא שמעינן לה לסהדותייהו אלא זה שלא בפני זה והשתא צריכינן לעיולינהו לתרווייהו כי היכי דלשמעינה לסהדותייהו כד מסהדי בהדי הדדי למפסקיה לדינא אפומייהו ודלא כר' נתן דאמר שומעין דבריו. ודחינן לא לעולם לבעלי דינין ור' נחמיא היא דאמר בשעת משא ומתן מוציאין את בעלי דינין לחוץ ומאי דלא פריש במתני' פריש בברייתא אבל עדים לא צריך לעיולינהו דבההיא סהדותא דאסהידו זה שלא בפני זה סגיא כר' נתן. ומקשינן והא תניא מכניסין את העדים אלמא בעו לאסהודי בהדי הדדי ומסקינן ההיא דלא כר' נתן אבל מתני' לעולם אימא לך כר' נתן. וקי"ל כר' נתן וכרבי נחמיא דאוקים לסתם מתני' כוותייהו:

גופא אין עדותן מצטרפת כו' ואמרינן במאי קא מיפלגי תנא קמא ורבי יהושע בן קרחה ומהדרינן איבעית תימא בסברא ואיבעית תימא בדרשא דקרא. איבעית תימא בסברא תנא קמא אזיל בתר מנה וכיון דמסהיד האי דאוזפיה מנה בחד בשבא ואידך קא מסהיד דאוזפיה מנה בתרי בשבא אמנה דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי ואשתכח דליכא תרי סהדי אחד מנה ורבי יהושע בן קרחה אזיל בתר לוה וכיון דמסהדי תרווייהו דהאי גברא מיחייב מנה מ"מ עדותן עדות. ואיבעית תי' בקרא דכתיב גבי שבועת העדות והוא עד דתניא ממשמע שנאמר כו' אלמא האי והוא עד דכתיב גבי שבועת העדות בשנים הכתוב מדבר ואפקיה רחמנא בלשון עד דמשמע חד למימר דעד דחזו תרוייהו כחד לא מיחייב משום שבועת העדות דהא לאו עדות היא ורבי יהושע בן קרחה הא רבי רחמנא או ראה או ידע מכל מקום:

ואמרינן ותנא קמא דרבי נתן ורבי נתן במאי קא מיפלגי ומהדרי' ואיבעית תימא בסברא ואיבעית תימא בקרא. איבעית תימא בסברא ת"ק סבר עד אחד כי אתי לשבועה אתי

למנינא לא אתי וכיון דאסהידו תרווייהו זה שלא בפני זה אשתכח דכל חד וחד כי אסהיד לחודיה לאו לחיוביה ממונא קאתי ומשום הכי לא מצטרפי לחיוביה ממונא ורבי נתן אמר לך אין ודאי עד אחד לא מיחייב ליה לבעל דין ממונא כלל מיהו ה"מ היכא דליכא אחרינא דמצטרף בהדיה אבל איכא אחרינא דמצטרף בהדיה מצטרפי ומחייבי ליה ממונא דאטו היכא דאתו תרווייהו בהדי הדדי בחד פומא קא מסהדי אלא אע"ג דמסהיד האי והדר מסהיד האי מצטרפי להו הכא נמי כי לא אתו בהדי הדדי לצרפינהו מר. ואיבעית תימא בקרא דכתיב אם לא יגיד ודכולי עלמא אית להו דרבנן דפליגי עליה דרבי יהושע בן קרחה דבעו עד דחזו תרווייהו כחד ותנא קמא ורבי נתן בהקש הגדה לראיה קא מיפלגי ת"ק סבר מקשינן דהא תרווייהו כתיבי בחד קרא או ראה אם לא יגיד וכי היכי דבעינן ראיה כאחת כדאמרן הכי נמי בעינן הגדה כאחת ורבי נתן סבר לא מקשינן הגדה לראיה:

דף ל:

רבי שמעון בן יקים הוה משתקד לשון כי שוקד אני על דברי לעשותו (ירמיהו א':י"ב) וגם הוא צופה ומשתדל עליה דרבי יוסי בר' חנינא למסמכיה יומא חד הוו יתבי קמי דרבי יוחנן אמר להו מי איכא דידע הלכה כרבי יהושע בן קרחה או לא אמר ליה רבי שמעון בן יקים אר' יוסי ב"ר חנינא דין ידע אמר ליה רבי יוחנן ולימא מאי דידע אמר ליה רבי שמעון בן יקים לסמכיה מר ברישא סמכיה אמר ליה כך שמעתי שמודה ר' יהושע בן קרחה לרבי נתן דלא בעינן הגדה בהדי הדדי אלמא דרבי יהושע בן קרחה שייכא בדר' נתן וכי היכי דהלכתא כר' נתן דהא אוקי' לסתם מתני' כותיה הילכתא נמי כרבי יהושע בן קרחה אמר ליה ההוא וכי לזו הוצרכנו הא ודאי פשיטא דהשתא עיקר ראיה א"ר יהושע בן קרחה לא בעינן בהדי הדדי ואע"ג דמשכחת לה בבת אחת ותו דהא כתיב עד ומשמע עד דחזו תרווייהו כחד הגדה דלעולם לא משכחת לה בבת אחת דהא לא איפשר להו לאסהודי תרווייהו בחד פומא ואי נמי מסהדי בהדי הדדי תרי קלא בחדא לא משתמעי כדאמרינן התם (ר"ה כ"ז.) זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ולא האוזן יכולה לשמוע ומקרא נמי לא נפקא לן בהדי הדדי דאי נמי מקשת לה הגדה לראיה מאי נפקא לך מינה הא ראיה גופה כשרה בזה אחר זה לטעמא דרבי יהושע בן קרחה והשתא עיקר ראיה דאית בה טעמא כל דהו א"ר יהושע בן קרחה דלא בעינן דליחזו תרווייהו בהדי הדדי אלא אפי' חזו בזה אחר זה כשרה הגדה דלית בה

טעמא לאצרוכנהו לאסהודי בהדי הדדי כדפרשי' מיבעיא דמכשר רבי יהושע בן קרחה אלא אי קא מיבעיא לן אי מודה ר' נתן לר' יהושע בן קרחה ואי לא:

אמר רב חייא כו' הלכה כרבי יהושע בן קרחה בקרקעות זה מעיד שמכר לו קרקע זו בפניו באחד בשבת וזה מעיד שמכרה לו בפניו בשני בשבת אי נמי בהודאה וכן במטלטלין זה מעיד בפני הלוהו מנה וזה אומר בפני הלוהו מנה אע"ג דמנה דקא מסהיד האי לא קמסהיד האי דמכל מקום תרווייהו קא מסהדי דמחייב מנה בעלמא. ועולא אמר הלכה כר' יהושע בן קרחה בקרקעות דאע"ג דלא חזו תרווייהו כחד כיון דתרווייהו אחד קרקע קא מסהדי עדותן קיימת אבל לא במטלטלין דמנה דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי. ומקשינן עליה דעולא דאמר הלכה כמותו בקרקעות והאמר רבי אבא כו' מודים חכמים לרבי יהושע ב"ק בעדות קרקעות ותאני רב אידי בר אבין במשנה החיצונה של נזיקין שהיו שונין אותה של בית קרנא והן תלמידיו מודים חכמים לרבי יהושע בן קרתה בעדות בכור אית דמפרשי לה בבכור בהמה שצריכין להעיד שמאליו נפל בו מום זה דתנן בבכורות כל מומין הראויין לבא בידי רועים אין נאמנין לומר שמאליו נפל בו מום זה וקאמרי' השתא דאם הביא עד אחד על מום זה ועד אחד על מום זה בבכור אחד מצטרפין ולא מצית לאוקומ' כגון דמסהיד האי בפני התירו חכם ואידך נמי מסהיד בפני התירו חכם דאפי' כהן שהוא בעליו נאמן דתנן נאמן הכהן לומר הראתיו בכור זה ובעל מום הוא דמילתא דעבידא לאיגלויי הוא ולא משקר. ואית דאמרי דבבכור בהמה לא איצטריך דהא עדות דרבנן היא ואפי' עד מפי עד נמי מכשרינן ביה התם אלא כי איצטריך אבכור אדם בבכו"א ולנחלה דעדות דאורייתא היא כגון זה אומר אני שמעתי מאביו באחד בשבת שהוא בכור והכין מסתבר. ובעידי חזקה אחד מעיד שאכלה ראשונה שניה ושלישית ואחד מעיד שאכלה רביעית חמישית וששית והיינו עדות קרקע וכן לענין שתי שערות שבבן ושבבת כדמפרש לקמן וטעמא דכולהו דאע"ג דלא חזו תרווייהו כחד כיון דתרווייהו אחד גופא קא מסהדי עדותן קיימת דאכתי והוא עד קרינא בהו אלמא לא פליגי בקרקע. ומתמהי' אקושיין גברא אגברא קא רמית רב וקרנא סברי לא פליגי בקרקע ועולא סבר פליגי:

ואיבעיא לן מאי שבבן ושבבת אילימא אחד אומר נימא אחת בגבה ואחד אומר נימא אחת בכריסה האי חצי דבר וחצי עדות הוא ואפי' לרבנן דפליגי עליה דר"ע ואמרי דבר ואפי' חצי דבר בחצי עדות מודו חצי דבר נימא אחת חצי עדות עד אחד שהרי עד אחד מעיד בנימא אחת וזה מעיד בנימא אחת דכיון דאלו אסהידו תרווייהו אמאי דמסהיד חד מינייהו לא הויא עדות דאכתי בנימא אחת קטנה היא כל שכן דכי מתפלגא סהדותייהו

לא הויא עדות אלא אחד אומר שתים בגבה ואחד אומר שתים בכריסה דתרוייהו קא מסהדי דגדולה היא:

ואף רבה סבר הלכה כר' יהושע בן קרחה בקרקע אבל לא במטלטלין דאמר רבה הודאה אחר הודאה הודה בפני זה וחזר והודה בפני זה וכן הודאה אחר הלואה לוה בפני זה וחזר והודה בפני זה מצטרפין דאיכא למימר דאחד מנה קא מסהדי ודמי לעדות קרקע אבל הלואה אחר הלואה כגון לוה בפני זה וחזר ולוה בפני זה מנה אחר וכן הלואה אחר הודאה אין מצטרפין דאמנה דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי. ומקשי' עלה מאי שנא רישא גבי הודאה אחר הודאה והודאה אחר הלואה דמצטרפין ומאי שנא סיפא דלא מצטרפי הא רישא נמי איכא למימר דמנה דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי והמוציא מחבירו עליו הראיה ואוקימנא רישא כגון דמודעיה לבתרא דהאי מנה דאודי ליה בגויה קמיה אודי ליה קמין קמא והדר אודעיה לקמא דהאי מנה דאודיי ליה בגויה קמך הדר אודויי ליה בגויה קמי פלניא אבל סיפא לא מצית לאוקמא כלל דודאי תרי מנין נינהו:

ופרכינן אי הכי היינו הודאה אחר הודאה והיינו הודאה אחר הלואה אית דמפרשי דכיון דאמרת בעינן עד דידע שהדא בחבריה על כרחיך הודאה אחר הלואה נמי הכי מוקמת לה דאמר ליה לבתרא מנה דמודינא ליה קמך יזפי מיניה קמי פלניא והדר אמר ליה לקמא מנא דיזיפנא מיניה קמך אודויי ליה בגויה קמי פלניא ותרתי למה ליה לרבה למימר. ויש לומר דכיון דמודע להו לתרוייהו במילתא דהדדי תרוייהו הודאה אחר הודאה מקריאן ולמה לי לאשמועינן בתרווייהו. ואית דמפרשי דהכי קא מקשי ליה אי אמרת בשלמא דבדלא אודעינהו לסהדי קא מיירי להכי אצטריך למתני תרוייהו דסד"א הודאה אחר הודאה דחדא מילתא הוא דמצטרפי אבל הודאה אחר הלואה דתרי מילי נינהו לא מצטרפי קמ"ל אלא אי אמרת בדאודעינהו לסהדי קא מיירי תרוייהו חדא מילתא נינהו ולמה לי לאשמועינן תרתי. הא דאמרי' היינו דשמיע לי עליכו דרמיתו דקלי וזקפיתו להו כלומר שאתם עוקרין קושיות שגבוהים כדקלים ומשליכין אותן ואתם חוזרין וזוקפין אותן כמות שהיו מחזירין את הקושיות למקומן שתרצת לי קושיא זו ואח"כ החזרתה למקומה. נהרדעי אמרי וכו' וקי"ל כוותייהו:

ברם צריך את למידע דהאי הלואה אחר הלואה דקאמרינן דמצטרפי אליבא דר' יהושע בן קרחה דוקא היכא דלא מכחיש ליה מלוה לחד מינייהו אלא קא תבע מיניה דלוה שני מנין שהלוהו אחד באחד בשבת והשני בשני בשבת והביא שני עדים אחד על הראשון ואחד על השני דאע"ג דמנה דקא מסהיד האי לא קא מסהיד האי מצרפי לחיוביה ללוה

בחד מנה וכל שכן ביורש דמצטרפי אבל היכא דמלוה קא מודה ליה ללוה דלית ליה גביה אלא חד מנה ואתו תרי סהדי חד מסהיד דאית ליה גביה חד מנה ואידך אסהיד דאית ליה גביה מנה אחרינא חזינן אי איכא למימר דמטעא טעי חד מינייהו בזימנא דהלואה כגון אחד אומר בשנים בחודש ואחד אומר בשלשה דאיכא למימר דתרוייהו אחד יומא קא מסהדי מצטרפי דאימור תרוייהו אחד מנה קא מסהדי ואי ברירא מילתא דאתרי מנין קא מסהדי הא ודאי חד מינייהו בשקרא מסהיד דהא מלוה מודי דלית ליה אלא חד מנה הילכך משתבע לוה שבועה דאורייתא ומיפטר:

אמר רב יהודה עדות המכחשת זו את זו בבדיקות שאינן משבע חקירות שהזמה תלויה בהן כשרה בדיני ממונות. אמר רבא מסתברא מילתיה דרב יהודה באחד אומר בארנקי שחורה הלוהו מנה ואחד אומר בארנקי לבנה דכיון דלאו אארנקי קא מסהדי אלא אמנה קא מסהדי ומנה דקא מסהדי עליה לא מתכחשי בגויה מצטרפין אבל אחד אומר מנה שחור הלוהו כלומר ישן שהשחיר מחמת ישנו ואחד אומר מנה לבן כלומר חדש כיון דמנה דקא מסהדי עליה מתכחשי בגויה אין מצטרפין:

ומתמהינן עלה דרבא דאוקמה למילתיה דר' יהודה בארנקי שחורה ולבנה ובהא קאמר כשרה בדיני ממונות מכלל דבדיני נפשות הכחשה בכלים כי האי גוונא לא מצטרפי והאמר רב חסדא אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר באירין הרגו אין זה נכון ואקרא קאי דכתיב והנה אמת נכון הדבר ומהתם נפקי לן בדיקות אחד אומר כליו של רוצח בשעת רציחה לבנים היו ואחד אומר כליו שחורים היו הרי הן נכון:

דף לא.

ומתמהינן גברא אגברא קא רמית דרב חסדא אדרבא. ומאי שנא רישא ומאי שנא סיפא רישא כיון דההיא מילתא דמתכחשי בגוה מילתא דצריכי לאסהודי בה למידע אי מחייה במידי דחזי למיתה כדתניא (ב"ק צ:) שמעון התימני אומר מה אגרוף מיוחד שמסור לעדים וכו' לא מצטרפי סיפא כיון דקא מתכחשי במילתא דלא צריכי לאסהודי עלה מצטרפי:

נהרדעי אמרי אפי' אחד אומר מנה שחור ואחד אומר מנה לבן מצטרפין כמאן כר' יהושע בן קרחה דאמר לא בעינן עד דמסהדי תרווייהו בחד מנה ודחי' אימור דשמעת ליה לר' יהושע בן קרחה היכא דלא מכחשי אהדדי במנה דהדדי ששניהן מודין שזה לא ראה בשל זה אבל הכא דקא מכחשי אהדדי במנה דהדדי כגון שהלוהו בפני שניהן כאחד וזה אומר מנה שהלוהו בפנינו שחור היה וזה אומר לבן היה מי שמעת ליה. אלא הוא דאמר

כי האי תנא ואליבא דבית הילל דתניא אמר רשב"א לא נחלקו כו' וקי"ל כנהרדעי וכבית הילל ואליבא דר' שמעון בן אלעזר. ואי קשיא לך ההיא דגרסי' בשבועות (מ"ז:) שתי כיתי עדים המכחישות זו את זו רב הונא אמר זו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה ורב חסדא אמר בהדי סהדי שקרי למה לי ע"כ לא פליגי אלא לאסהודי כל אחד בפני עצמה אבל אחד מכת זו ואחד מכת זו דכ"ע פסולין להעיד כאחת דודאי חד מינייהו פסול הוא והכא קתני בית הילל אומרים יש בכלל מאתים מנה ואע"ג דהאי קא מסהיד דאית ליה להאי גבי האיך מנה יתירא והאיך קא מסהיד דלית ליה מכשרי' להו כהאיך [והא חד מינייהו עבר] אלאו דלא תענה ברעך עד שקר [וכ"ת] הא קי"ל כל מקום שנאמר עד הרי כאן שנים עד שיפרט לך הכתוב אחד לא ס"ד דהא גבי עדות החדש דקתני בברייתא אחד אומר שתי מרדעות ואחד אומר שלש דמיירי בכת אחת בלבד וקא מותיב מינה רב הונא בר' יהודה תיובתא לרב חסדא בפרק כל הנשבעין שבתורה (שם) דשמעת מינה דאפי' בכת אחת נמי פסלינן ליה לחד מינייהו דקא מסהיד בשקרא. ומסתברא דכי פליגי רב הונא ור' חסדא היכא דמכחשי אהדדי בכולא עדות כגון זה אומר של אבותי וזה אומר של אבותי האי אייתי סהדי דאבהתיה היא והאי אייתי סהדי דאבהתיה היא (ב"ב ל"א.) אבל זה אומר מנה וזה אומר מאתים לאו הכחשה מיקריא לאיפסולי עלה אלא מוסיף על דבריו הוי ואיכא למימר דמיטעא טעי חד מינייהו וצריך עיון:

אחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן אתו לקמיה דר' אמי וחייבי' לנתבע לשלומי ליה דמי חביתא דחמרא מגו חביתא דמשחא. ודייקינן כמאן כרשב"א אימור דשמעת ליה היכא דתרווייהו מסהדי על שם מנה בעלמא דהאי מסהיד על שני מנין והאי מסהיד על מנה אחד אבל כי האי גוונא דתרי מיני נינהו דלא מסהדי תרווייהו אחביתא דחמרא מי שמעת ליה. ומפרקינן לא צריכא כגון דאסהידו לדמי דהאי דאמר אחד אומר חבית של יין ואחד אומר חבית של שמן לאו חבית של יין וחבית של שמן ממש קאמרי' אלא דמי חבית של יין ודמי חבית של שמן:

אחד אומר בדיוטא העליונה הלוהו ואחד אומר בדיוטא התחתונה הלוהו והעדים היו עומדים ברשות הרבים במקום אחד שאפשר לראות שתי הדיוטות ממש מעשה בא לפני רבי וצירף עדותן כרב יהודה. ואי קשיא לך עד כאן לא קאמר רב יהודה אלא היכא דמתכחשי בבדיקות אבל בחקירות לא קאמר ודיוטא התחתונה משבע חקירות היא כדקתני התם (לקמן מ'.) ובאיזה מקום לא תיקשי לך דהתם כי צריך לאסהודי באיזה מקום היה מעשה משום מקום דקיימי ביה סהדי הוא כי היכי דתיקום עלייהו הזמה דאי מסהדי בבבל הרג פ' את הנפש אתו סהדי ומסהדי שבאותו היום עמנו הייתם

בארץ ישראל ואלו היו מכחשי אהדדי בגופו של מקום שהיו עומדין בו כגון זה אומר בבבל וזה אומר בארץ ישראל דאישתכח דלא הוה אפשר למחזינהו מחד דוכתא הכי נמי דמבטלא סהדותא דהא אתכחוש בדבר שהזמה תלויה בו אבל הכא כיון דהאי מסהיד בדיוטא העליונה והאי מסהיד בדיוטא התחתונה ואפשר למחזינהו תרווייהו מחד דוכתא תרווייהו לענין הזמה כחד מקום דמו ולא מיבטלא סהדותייהו:

פיסקא ומניין שכשיצא אחד מן הדיינין כו' ההוא תלמידא דאפיק מילתא דאתמר בבי מדרשא דרבי אמי בתורת סוד בתר עשרין ותרתי שנין ואפקיה רבי אמי מבי מדרשא ואכריז עליה דין גלי רזיא:

מתני' כל זמן שמביא ראיה הוא סותר את הדין ובסתמא קאי אבל אם אמרו לו כל ראיות שיש לך הבא מכאן ועד שלשים יום הביא בתוך שלשים יום סותר לאחר שלשים יום אינו סותר דחיישינן דילמא זייף אי נמי אגר סהדי שקרי דאם איתא דסהדי מעליי נינהו איתויי הוה מייתי להו בתוך שלשים. אמר רשב"ג מה יעשה לא מצא בתוך שלשים כו'. אמרו לו הבא עדים אמר אין לי עדים הבא ראיה אמר אין לי ראיה לאחר זמן מצא עדים ומצא ראיה הרי זו אינה כלום שהרי הודה שאין לו עדים ואין לו ראיה והני סהדי שקרי נינהו ואמר רשב"ג מה יעשה לא היה יודע שיש לו עדים כו' והאי דקאמר אין לי עדים כסבור שאין לו עדים ומצא עדים. אמרו לו הבא עדים ואמר לו אין לי עדים הבא ראיה אמר אין לי ראיה ראה שהוא מתחייב כו' לרבן שמעון ב"ג איצטריכא ליה דאפי' רשב"ג לא קאמר אלא בזמן שלא היה יודע שיש לו עדים ומצא עדים אבל אם היה יודע בהן ואמר אין לי ודאי שקרנין הן וסבר כל כמה דאפשר למיפטר נפשיה בלא סהדי שקרי עדיף ליה כיון שראה שהוא מתחייב אמר קרבו איש פ' ופ' והעידוני ואמטול הכי לא אמר כלום:

פיסקא אמר רשב"ג מה יעשה לא מצא בתוך שלשים ומצא לאחר שלשים. אמר רבה בר רב הונא הלכה כרשב"ג ואין הלכה כדברי חכמים. וצריכא דאי אמר הלכה כרשב"ג ותו לא הוה אמינא הני מילי לכתחילה כגון שיצא מב"ד חייב מחמת שלא מצא ראיה בתוך שלשים ולא הספיק לפרוע עד שמצא ראיה דלכתחילה עבדינן כרשב"ג ופטרינן ליה אבל היכא דעבד כחכמים ולא אשגחו בההיא ראיה ואפקוה לממונא מיניה אימא כיון דכרבים עבד שפיר דמי ולא מהדרינן ליה קמ"ל. ואית דמפרשי מהו דתימא הני מילי לכתחילה כגון שחייבוהו לפרוע ולא הספיק לפרוע עד שמצא עדים או שובר דהשתא פטרינן ליה לכתחילה אפומייהו אבל אי עבר ופרע מקמי דלשכח סהדי ובתר הכי אשכח סהדי שפיר דמי למעבד כרבנן ולא מהדרינן ליה קמ"ל דאפי' דיעבד נמי

מהדרינן ליה. ופירושא קמא דייק טפי מדאמרינן לישנא דשפיר דמי סתמא ותו מדנקט לישנא דמהדרינן ליה דמשמע דמעיקרא לאו שפיר עבד ולא אמרי' הדר דינא דמשמע דמעיקרא שפיר עבד ודינא הוא דהדר ממילא מחמת דאיחר ביה מידי:

פיסקא אמר ר"ש בן גמליאל מה יעשה לא היה יודע שיש לו עדים ומצא עדים כו' אמר רבה בר רב הונא הלכה כדברי חכמים ואין הלכה כרשב"ג ומתמהינן פשיטא כיון דהלכה כדברי חכמים ממילא אין הלכה כרשב"ג ואפי' דאיעבד נמי מהדרינן ליה דהא יחיד הוא לגבי רבים ומפרקינן הא קמ"ל דהא לחודה הוא דאין הלכה כמותו אבל בשאר מקומות הלכה כמותו ואפי' בערב וצידן ולאפוקי מדרבי יוחנן דאמר חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה ערב בפ' גט פשוט צידן במי שאחזו קורדיקוס ראיה אחרונה הא דאמרן דאלו בקמייתא הלכה כוותיה כדאמרינן לעיל. והני מילי בגדול אבל בקטן אפי' רבנן מודו דמביא ראיה וסותר דינוקא במילי דאבוה לא ידע:

ההיא איתתא דנפקא שטרא מתותי ידה בבי דינא אמרה ידענא ביה דפריעא הוא הימנה רב נחמן אמר ליה רבא כמאן כר' דאמר אותיות נקנות במסירה ומגו דאיבעיא אמרה לקוח הוא בידי כי אמרה דפרוע מהימנא הא ליתא לדר' אמר ליה לא שאני הכא כו' כלומר אע"ג דאי אמרה לקוח הוא בידי לא מהימנא כי אמרה דפריעא היא מהימנא דאיבעיא קלתיה. ואיכא דאמרי לא הימנה רב נחמן אמר ליה רבא והא מיבעיא קלתיה אמר ליה כיון דאיתחזק שטרא השתא בבי דינא לא מהימנא למימר דפריעא הוא משום טעמא דאיבעיא קלתיה דהשתא מיהת לא קלתיה ואי נמי הוה קליא ליה בתר הכי לא הוה מפסיד מהאי שטרא ולא מידי דהא אתחזק שטרא בבי דינא. דבר אחר כיון דאיתחזק שטרא בבי דינא איבעיא קלתיה לא אמרינן דהשתא מיהת לא הוה יכלה למקלייה:

דף לא:

איתיביה רבא לרב נחמן סמפון שיש עליו עדים יתקיים בחותמיו בדנפיק מתותי ידי מלוה קא מיירי מדקריא סמפון דמשמע דלאו שובר גמור הוא ולישנא דמומא הוא כדאמר התם (כתובות נ"ז:) סימפון בעבדים ליכא אבל כי נפיק מתותי ידי לוה שובר מקרי ותו דאי ביוצא מתחת ידי לוה מאי קמ"ל והכי נמי משמע בפ' שנים אוחזין דביוצא מתחת ידי מלוה קא מיירי והתם מפרשינן ליה להאי יתקיים בחותמיו יתקיים מחותמיו דמשיילינן להו לסהדי אי פריע אי לא פריע. אין עליו עדים ויוצא מתחת ידי שליש של שטר שסימפון ושטר ביד שליש או שיוצא לאחר חיתום שטרות כשר יוצא מתחת ידי שליש של שטר דהא הימניה לשליש והכי מפרש טעמא בסוף שנים אוחזין ובדין הוא

דבלא סמפון נמי מהימן דאי בעי קלייה והאי דנקט בסמפון משום דאורחייהו דאינשי לאנוחיה בידים כי היכי דלהוי לזכרון דברים בעלמא יוצא אחר חיתום שטרות נמי דאי לאו דפריע לא הוה מרע ליה לשטריה מכל מקום שליש מהימן ולא מצית למימר דהתם טעמא משום סמפון דכיון דאין עליו עדים כמאן דליתיה דמי וכי מהימן משום דנפיק שטר חוב מתותי ידיה הוא דמהימן וסימפון לזכרון דברים בעלמא נקטיה אי נמי משום סירכא דרישא נקטיה דאיצטריך לאיירויי ביוצא מתחת ידי מלוה ואיידי דאיירי רישא גבי סמפון איירי סיפא נמי בסמפון. ואיכא מאן דאמר דכי איצטריך לאשמועינן סיפא סמפון כגון דלא ידע ביה שליש בשטרא דפריע' הוא אלא דאפקדוה לשובר גביה ואמר ליה מלוה דשובר מעליא הוא דמהימן אשובר מיגו דאי בעיא קלי ליה לשטרא אי נמי כגון דכתביה שליש גופיה וכמאן דאמר דשטרא פריעא הוא דמי. תיובתא דרב נחמן ואליבא דלישנא בתרא תיובתא:

וחזינן מאן דפריש בה פירושי אחריני ולא דייקי כלל איכא דאמרי דהאי יוצא מתחת ידי שליש אשטר חוב קאי ולאו אסמפון ולאו מילתא היא דהא כולה מילתא אסמפון קאי דאלו שטר חוב מאן דכר שמיה. ואיכא דאמרי דהאי יוצא מתחת ידי שליש כגון דאפקדוה גביה בסהדי והימנוה עסקינן ומעשה דההיא איתתא נמי באפקדוה גבה בסהדי קא מיירי ולא מסתבר מכמה אנפי דאי דחפקדוה גביה סתמא היכי מהימן עליה למימר דכשר הוא ואי דהימנוה בפירוש אכתי יכיל למהדר ביה לפני גמר דין ותו הא מעשה דההיא איתתא בסתמא אלא מסתברא כדפי':

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן לעולם הוא מביא ראיה וסותר עד שיסתתמו טענותיו מתחילה ויאמר אין לי עדים ולא ראיה הילכך כי חזר ואמר קרבו איש פלוני לא אמר כלום. ומתמהינן הא גופא קשיא אמרת עד שיסתתמו טענותיו דאלמא מכי אמר אין לי עדים ואין לי ראיה תו לא מצי איתויי ראיה ואפי' לאחר זמן אתאן לרבנן והדר אמר קרבו איש פלוני ופלוני אתאן לרשב"ג דאמר שסתם טענותיו לא מבטילן זכותיה אלא היכא דידע בהו בההיא שעתא כגון דאמר קרבו איש פלוני ופלוני והעידו אבל לא ידע בהו אלא לאחר זמן מביא וסותר:

אלא כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר רבי יוחנן לעולם הוא מביא ראיה וסותר עד שיסתתמו את טענותיו כיצד אמרו לו הבא עדים אמר אין לי עדים הבא ראיה אין לי ראיה ואפילו מצא לאחר זמן עדים שהיו כאן או ראיה שהיתה ברשותו או במקום שהיה יכול לבדוק אחריה ולמצאה אינו סותר כרבנן אבל אם באו לו עדים ממדינת הים או שהיתה דוסקיא של אביו ששטרותיו מונחות בתוכה מופקדת ביד אחרים אף ע"ג דאמר

אין לי עדים ואין לי ראיה מביא וסותר דאנן סהדי דהני לא הוה ידע בהו מעיקרא ומשום הכי קאמר אין לי עדים ואין לי ראיה ובהא אפי' רבנן מודו והא דרבי יוחנן שייכא בדרב נחמן דאמר ינוקא במילי דאבוה לא ידע ויש מפרש דהכי קתני אבל אם לא סתם טענותיו אלא אמר לא מצאתי ולבסוף באו לו עדים ממדינת הים או שהיתה דוסקיא של אביו מופקדת ביד אחרים הרי זה מביא וסותר לישנא קמא מסייע מסיפא ולישנא בתרא מסייע מרישא לישנא קמא מסתייע מסיפא מדקאמר אבל אם באו לו עדים ממדינת הים דאלמא ליכא בין אנפא קמא ובין אנפא בתרא אלא לענין ביאת העדים ממקום שלא היה נודע ולעולם אין לי ראיה קאמר ולישנא בתרא מסתייע מרישא דקאמר כיצד אמרו לו הבא עדים אמר אין לי עדים דאלמא סיפא לאו בדאמר אין לי עדים ואין לי ראיה קא מיירי והאי לישנא דייק גבן טפי מדקאמר ברישא דרישא עד שיסתתמו טענותיו אלמא סיפא בשלא סתם טענותיו קמיירי דהא כולה מילתא לפרושי עד שיסתתמו טענותיו קאתי והכי קתני כיצד אמרו לו הבא עדים אמר אין לי עדים הבא ראיה אמר אין לי ראיה אבל אם לא אמר אין לי ראיה אלא אמרו לו הבא ראיותיך מכאן עד יום פלוני והלך ובקש ולא מצא מחמת שהיו עדיו במדינת הים או שהיתה דוסקיא של אביו מופקדת ביד אחרים ואמר לא מצאתי ולבסוף באו לו עדים ממדינת הים או שמצא דוסקיא של אביו הרי זה מביא וסותר רישא כרבנן בתראי וסיפא כרשב"ג קמא ובעל הלכות גרים הכי כיצד אמרו הבא עדים אמר אין לי עדים הבא ראיה אמר אין לי ראיה ואח"כ באו לו עדים ממדינת הים או שהיתה דוסקיא של אביו מופקדת ביד אחרים הרי זה מביא וסותר ואי הוה איתיה להאי גירסא לא הוה איכא ספיקא במילתא אלא כיון דלא אשכחן הכי בנוסחי דגמרא לא סמכינן עלה ואכתי לא אתבריריא לנא מילתא למעבד בה עובדא דאי ס"ד בשאמר לא מצאתי עסקינן מאי איריא באו לו עדים ממדינת הים אפי' היו בעיר נמי מביא וסותר:

כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן התוקף את חבירו בדין לדון כאן והלה אינו רוצה אלא לילך למקום הועד של חכמים שדינן יפה כופין אותו והולך למקום הועד כדאמר בפ' אחד דיני ממונות (ל"ב:) צדק צדק תרדוף הלך אחר ב"ד יפה. אמר לפניו רבי אלעזר רבי מי שנושה בחבירו מנה יוציא מנה על מנה אלא כופין אותו ודן בעירו. איתמר נמי דהדר ביה רבי יוחנן לגביה דרבי אלעזר שנים שנתעצמו בדין לשון קטטה הוא כדכתיב ובין עצומים יפריד (משלי י"ח:י"ח) ואם הוצרך לשאול דבר מב"ד הגדול אין אומרים נעמוד כאן על המנין אלא כותבין ושולחין ואם אמר כתבו ותנו לי מאי זה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו דמאחר דכייפי ליה למידן בעירו צריכין לכתוב לו מאי זה טעם דנוהו כדי שילך

למקום הועד ואם ראו בו טעות יכתבו וישלחו לאלו ויחזרו בהן והוא הדין לכל היכא דאיכא דיינא דעדיף מהני אי נמי תלמידי חכמים דחכימי טפי מהני וחד מבעלי דינין לא מיתבא דעתיה בדינא דהני וקא טעין כתבו ותנו לי מאיזה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו והני מילי דלא קבלינהו עלייהו בעלי דינין אבל קבלונהו עילווייהו לא מיחייבי למיכתב ליה מאיזה טעם דינוהו וכן דעתנו נוטה דהא כולה מילתא בשנים שנתעצמו בדין והכי הוה ליה למימר כופין אותו ודן בעירו ואם הוצרך לשאול כו' והיבמה הולכת אחר היבם להתירה והדר ליתני זה אומר כתבו ותנו לי מאי זה טעם דנתוני כותבין ונותנין לו אלא להכי שבקה ליבמה לבסוף משום דכולה מילתא בשנים שנתעצמו בדין קאי:

והיבמה הולכת אחר היבם להתירה אמר רב אמי אפילו מטבריא שהוא מקום הועד לצפורי שאינה מקום ועד כלומר אפי' היתה היבמה בטבריא והיבם בצפורי הולכת אחריו להתירה ואין כופין אותו לילך אחריה לטבריא שהוא מקום הועד. מאי קראה וקראו לו זקני עירו ולא זקני עירה:

אמר אמימר הילכתא כופין אותו והולך למקום הועד א"ל רב אשי לאמימר והאמר ר' אלעזר כופין אותי ודן בעירו וקבלה ר' יוחנן ואית דאמרי דכי מקשי מדר' אלעזר משום דמסתבר טעמיה. א"ל ה"מ היכא דקאמר לוה נלך למקום הועד ומלוה לא קא ניחא ליה שכופין את הלוה ודן בעירו כדי שלא יוציא המלוה מנה על מנה כדקאמר טעמא בהדיא אבל אמר מלוה לילך למקום הועד עבד לוה לאיש מלוה ודוקא מלוה דאית ביה האי טעמא אבל שאר תביעות ודיני נחלות וכיוצא בהן כופין אותו ודן בעירו ומלוה נמי לא אמרן אלא בזמן שב"ד שבעיר מומחין אבל אינן מומחין כופין אותו והולך למקום הועד כדאיתא בריש פירקין (כ"ג.):

שלחו ליה למר עוקבא לדזיו ליה כבר ביתיה שלם למי שמקרין עור פניו כמשה רבינו שהיה בן בית לפני המקום כדכתיב בכל ביתי נאמן הוא ומר עוקבא צדיק גמור היה לפיכך זכה. ואית דאמרי דמר עוקבא היינו נתן דצוציתא כדאיתא במסכת שבת והכא נמי קרו ליה הכי על שם האור שהיה זרוח עליו. ויש אומרים לדזיו ליה על שם חכמתו דכתיב חכמת אדם תאיר פניו. ויש אומרים כבר ביתיה כמשה רבינו שנקרא בן ביתיה בת פרעה על שם שגודלתו. עוקבן הבבלי קבל קדמאנא נתרעם לפנינו ירמיה אחי העביר עלי את הדרך העביר עלי דרך בני אדם כלומר עשה עמי שלא כדין ושלא כשורה ועל עסקי ממון היה צועק אמרו לו לירמיה וידין עמו והשיאוהו העשיאוהו כלומר הכריחוהו והכי אמרינן בפ' קמא (י"ב:) מפני שהעשה את ישראל לעשות פסח שני ויראה פנינו בטבריא ואסיקנא דיני קנסות הוה יש אומרים שסרסו והיינו דקאמר העביר עלי את

הדרך כלומר העביר ממני דרך בני אדם ולאו מילתא היא דא"כ העביר ממני מיבעי ליה אלא מחוורתא כדפרישי' עשה עמו שלא כדין ודיני קנסות הוה ובבבל לא דייני דיני קנסות משום דליכא סמוכין והאי דשלחו ליה אמרו לו דינוה אתון כדי לחלוק לו כבוד למר עוקבא. ומסתברא דלהכי נקטה להאי מעשה הכא לאשמועינן דטבריא מקום הועד הואי ומשום סירכא דלעיל נקטה דאמר אפי' מטבריא לצפורי דאי לאשמועינן דכופין אותו והולך למקום הועד ליכא למישמע מינה ולא מידי דאי למאי דשנינן מעיקרא דינוהו אתון אי ציית ציית ואי לא השיאוהו ויראה פנינו מאי סייעתין מינה אדרבא איפכא שמעי' מינה דאי (שלחו להו ציצית) [ציית] דינוה אתון ולא צריך למיזל למקום הועד ואי לרב אשי דמוקים לה בדיני קנסות איפכא שמעינן מינה דטעמא דדיני קנסות דבבבל לא דייני דיני קנסות הא לאו הכי כופין אותו ודן בעירו דלא מיחייב למיזל למקום הועד. ואיכא למימר דהא קמ"ל דאפי' היכא דאמר תובע נלך למקום הועד אין כופין את הנתבע אלא בהודאות והלואות דשייך בהו טעמא דעבד לוה ליש מלוה אבל בשאר דיני ממונות דלא שייך בהו האי טעמא כופין את התובע ודן בעירו כדפרשינן לעיל:

דף לב.

פרק ד'

אחד דיני ממונות ואחד דיני נפשות בדרישה ובחקירה אקרא קאי דכתיב בדיני נפשות ודרשת וחקרת וקמ"ל דדיני ממונות נמי בעו דרישה וחקירה שנאמר משפט אחד יהיה לכם ודיני ממונות ודיני נפשות כתיבי לעיל מיניה ומכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת והדר כתיב משפט אחד וגו'. ומה בין דיני ממונות לדיני נפשות כו' בגמרא יליף להו. דיני ממונות מטין על פי אחד בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות כו' ובפרקא קמא נפקא לן במתני' מקראי דלא תהיה אחרי רבים לרעות וההוא קרא לא שייך לאוקומי בדיני ממונות חדא דדיני ממונות תלתא ותו לא בעינן ואם כן הטייה על פי שנים היכי משכחת לה ותו דבדיני ממונות היכי שייך לפלוגי בין הטייה לטובה להטייה לרעה הא ודאי רעתו של זה זו היא טובתו של זה וטובתו של זה זו היא רעתו של זה ותו הא ילפינן בגמרא לקמן (ל"ו:) מלא תטה משפט אביונך אבל אתה מטה משפטו של שור הנסקל וכ"ש דיני ממונות. דיני ממונות מחזירין את הדין בין לזכות בין לחובה בזמן שנתברר שטעו ודיני נפשות מחזירין לזכות אם טעו וחייבוהו שלא כדין מחזירין את הדין לזכותו ואין מחזירין לחובה ובגמרא יליף לה מקראי. דיני ממונות הכל מלמדין זכות וחובה אפי' תלמיד היושב לפני רבו ולא נמנה עמהן מתחלה על כך ונפקא לן בפירקא קמא

(ו':) מקרא ודיני נפשות הכל מלמדין זכות ואין הכל מלמדין חובה כלומר שאם בא ללמד חובה משתקין אותו ובגמרא יליף לה אבל אם קדם ואמר טעם נכון שומעין לו. דיני נפשות המלמד חובה ואחר כך נראה לו טעם לזכות חוזר ומלמד זכות אבל המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה אית דאמרי טעמא משום דבעינן והצילו העדה ולא מסתבר דהא מהאי טעמא המלמד חובה נמי לא יחזור וילמד זכות דהא בעינן ושפטו העדה אלא מסתברא דמהאיך קרא נפקא לן דכתיב גבי מסית לא תחמול ולא תכסה הא באינך כולהו חמול וכסה ואפ"ה הני מילי להדורי ליה בתר זכותא אבל היכא דהדר ולא אשכח זכותא כי מטי גמר דין חוזר ומלמד חובה כדמוקמינן ליה בגמרא. דיני ממונות דנין ביום לשמוע טענותיהן ולישא וליתן בדבר וגומרין אף בלילה וכבר ברירנא בפ"ק (שם) גמר דין מאי הוי וכל היכא דתלינן לה למילתא בגמר דין לא הוי עד דאמרי איש פלוני אתה זכאי ואיש פלוני אתה חייב ודיני נפשות דנין ביום כו' ובגמרא יליף להו לתרווייהו. דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה כלומר אם הסכימו ביום ראשון בין לזכות בין לחובה או שנחלקו וצריכין לילך אחר הרוב אין אומרים נלין את דינו עד למחר אלא פוסקין את דינו מיד. דיני נפשות גומרין בו ביום לזכות אם מצאו לו זכות בו ביום ואם לאו אין פוסקין את דינו ביום ראשון לחובה אלא מלינין את דינו אולי ימצאו לו זכות בלילה לא מצאו לו זכות גומרין את דינו ביום של אחריו לחובה ובגמרא יליף לה מקראי. לפיכך אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב ובגמרא מפרש טעמא. דיני ממונות הטהורות והטמאות בזמן שהוצרך אדם לשאול עליהן מתחילין מן הגדול שבדיינין כלומר שואלין את פיו תחלה ודיני נפשות מתחילין מן הצד כלומר מן הקטן היושב בצד לפי שהגדולים יושבין באמצע והקטנים מן הצדדין ובגמרא מפרש טעמא. הכל כשרין לדון דיני ממונות ואפילו ממזר וכן גר שאמו מישראל וכל שכן חלל ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות אלא כהנים לוים וישראלים הראוין להשיא בנותיהן לכהונה:

ומקשינן בגמרא ודיני ממונות מי בעינן דרישה וחקירה ורמינהו שטר שכתוב זמנו באחד בניסן בשמיטה וקדם ותבעו קודם סוף שנה שביעית שנת השמיטה או שכתב עליו פרוזבול קודם לכן או שהתפיס את השטר לב"ד והרי עידיו מעידין שכתב ידן הוא זה ובאו עדים ואמרו האיך אתם מעידין על שטר זה והלא באותו יום עמנו הייתם במקום פלוני שאי אפשר להגיע משם לאותו מקום שנכתב בו השטר ביום אחד שטר כשר ועידיו כשרין חיישינן שמא איחרוהו וכתבוהו כלומר שלא נכתב ביום הכתוב בשטר אלא קודם לכן כגון שראו את המלוה באחד באדר במקום הכתוב בשטר ואחרו את זמנו וכתבו באחד בניסן שנמצאו עומדין באחד באדר וכותבין באחד בניסן כדאמרינן

בפרק גט פשוט (בבא בתרא קע"א.) שטר שזמנו כתוב בשבת או בעשרה בתשרי שטר מאוחר הוא וכשר והתם ודאי לא נכתב ביום שכתוב בו אלא מקודם לכן נכתב ואחרו זמנו לשבת או לעשרה בתשרי. ואית דמפרשי בה פי' אחרינא ולא מסתבר ומשום הכי לא כתבי' ליה. ואי קשיא לך אדאמרינן שמא איחרוהו לימא שמא הקדימוהו ופסול דקי"ל יד בעל השטר על התחתונה הא לא קשיא כי אמרינן יד בעל השטר על התחתונה היכא דמחזקינן ליה לשטרא דאיכתיב כראוי דאמרינן המוציא מחבירו עליו הראיה אבל לאחזוקי לשטרא בפסלות לא מחזקינן חדא דעדים בחזקת כשרות קיימי ומספיקא לא פסלינן להו ותו דהא אמר ריש לקיש (לעיל כ"ט:) חזקה אין העדים חותמין על השטר אלא א"כ נעשה בגדול. דייקי' מינה אי ס"ד דיני ממונות בעינן דרישה וחקירה וצריכין להעיד באיזה יום ובאיזו שעה ואי אתו סהדי והוזמו להו פסולין היכי אמרי' שמא אחרוהו וכתבוהו נהי נמי דאחרוהו וכתבוהו שטר פסול הוא. ומתמהינן אקושיין ולטעמיך דקשיא לך שטר מאוחר אדמקשית מברייתא תיקשי לך מתני' דתנן שטרי חוב המוקדמין שראו את ההלואה בתשרי והקדימו זמנה וכתבו בניסן שעבר פסולין דאתי למיטרף לקוחות דזבני נכסיה דלוה מניסן ועד תשרי שלא כדין הילכך אפי' מזמן שני נמי לא גבי מאי טעמא גזירה דילמא אתי למיגבא מזמן ראשון והכי מפרשא בפרק איזהו נשך והמאוחרין כשרין כדפרשי' ואי ס"ד כו'. ודחינן הא לא קשיא דעדיפא מינה קא מקשי' כלומר ברייתא עדיפא לן לאקשויי דאשמועינן בה רבותא דאפי' באחד בניסן בשמיטה דלא שכיחי אינשי דמוזפי שלא ישמיטו מעותי' וליכא למימר שמא איחרוהו וכתבוהו דלא עביד איניש דשביק זימנא דאוזיף ביה דהוי זימנא דרגילי אינשי לאוזיפי ולא מיתרע וכתיב בזימנא דלא רגיל אינשי לאוזיפי מאי טעמא דלא מרע ליה לשטריה דחייש דילמא מרנני אינשי אבתריה ואמרי דשטר מזויף הוא וכיון דנפיק עליה קלא דמזויף הוא אתו סהדי ופסלי ליה אפ"ה כיון דשביעית אין משמטת אלא בסופה דכתיב מקץ שבע שנים תלינן בהכי ומכשרינן דאמרינן זימנין דמיקרי איניש ומוזיף בשמיטה למתבעי' קודם סופה וכיון דעבידי אינשי דמוזפי אמרינן האי שטר מאוחר הוא והאי דלא חייש דילמא מרנני אינשי אבתריה משום דעבידי אינשי לאוזופי בשמיטה הוא ואמרינן מכל מקום קשיין אהדדי ופריק ר' חנינא דבר תורה כו' ומתני' דהכא דבר תורה ומתני' ובריייתא דשטרי חוב המאוחרין בתקנתא דרבנן. רבא אמר לעולם כדר' יוסי בר' חנינא מיהו מתניאתא כולהו לאחר תקנה קיימי ולא קשיא מתני' דהכא בדיני קנסות דלא שייכא בהו נעילת דלת ולא תקנתא אחריתי ואינך בהודאות והלואות:

דף לב:

רב פפא אמר לא תוקים מתני' דהכא בקנסות ואינך בהודאות והלואות אלא אידי ואידי בהודאות והלואות ולא קשיא מתני' דהכא בדין מרומה שהדיינין מבינין מתוך טענת בעל דין ומתוך דבריהם של עדים שעידי שקר הן לפיכך נבדקין בדרישה ובחקירה כדי שיצא הדין לאמיתו ואינך מתניאתא דלא מצרכי דרישה וחקירה מיירי בדין שאינו מרומה כדר' שמעון בן לקיש דרמי כתיב בצדק תשפוט עמיתך ומשמע דלא בעי דרישה וחקירה כולי האי דהא לא כתיב ביה צדק צדק כדכתיב באידך קרא וכתיב צדק צדק תרדוף לא קשיא כאן בדין מרומה כאן בדין שאינו מרומה ואפי' מדאורייתא נמי לא בעי דרישה וחקירה אלא בדין מרומה מאי אהניא לן תקנתא דרבנן אי לדין מרומה דלא ניבעי דרישה וחקירה הא לא ס"ד למימר דודאי לא עבדי רבנן תקנתא לאפוקי ממונא שלא כדין.

ורב אשי אמר מתני' כדשנין כאן בדין מרומה כאן בדין שאינו מרומה וקראי אחד לדין ואחד לפשרה כלומר דמהני קראי לא נפקא לן לפלוגי בין דין מרומה לדין שאינו מרומה דהא קראי מיבעי לן לדרשא אחרינא וכי נפקא לן מדר' חנינא נפקא לן דאמר כי לא בעינן דרישה וחקירה מדרבנן הוא וכי תקון רבנן בדין שאינו מרומה אבל בדין מרומה לא תקון רבנן. וראיה להאי פירושא דרב אשי כרב פפא מתריץ לה למתניאתא מדאיצטריך למימר מתניתא כדשנין דאי ס"ד למדחייה לשינוייא דר' פפא לגמרי קאתי לשמועי' דקראי לדרשא אחרינא קאתו וממילא שמענא דליתא לדרב פפא ומתניתין אי כרבי חנינא אי כרבא אלא להכי איצטריך למימר מתניתא כדשנין לאשמועינן דאע"ג דלא מוקי להו לקראי כריש לקיש מתניתא כרב פפא מוקי להו ומאחר דמוקי להו כרב פפא ומפיק להו לקראי לדרשא אחרינא על כרחיך כר"ח סבירא ליה כדפרשינן ומאי טעמא טרחינן לאוקומיה מימריה דרב אשי כר' חנינא משום דסוגיין דהא דר' חנינא הלכה היא:

נקיטינן השתא מיהא שמעתא דדיני קנסות וכל מידי דלא דיינינן ליה בבבל בעו דרישה וחקירה כדרבא דכולהו חד טעמא נינהו לא שנא בדין מרומה ולא שנא בדין שאינו מרומה דעד כאן לא פליגי רב פפא ורב אשי עליה דרבא אלא בהודאות והלואות ובדין מרומה אבל בקנסות מודו ליה והודאות והלואות היכא דהוי דין מרומה בעי דרישה וחקירה ואי לא הוי דין מרומה לא בעי דרישה וחקירה ולא תימא הני מילי בהודאות והלואות לחודייהו אלא אפי' בדיני מקח וממכר וירושות וכיוצא בהן ואפי' חבלה דשכיחא ואית בה חסרון כיס לא בעינן דרישה וחקירה מפני תיקון העולם וראיה להא מילתא מהיא דאמר בגט פשוט (קע"א:) גבי שטרי חוב המאוחרין לא שנו אלא בשטרי חוב אבל שטרי מקח וממכר אפי' מאוחרין נמי פסולין מאי טעמא זימנין דמזבין ליה

ארעא בניסן וכתיב ליה שטרא בתשרי ומתרמו ליה זוזי ביני ביני וזאבין לה מיניה וכי מאטי תשרי הדר מפיק ליה להההוא שטרא ואמר ליה הדרי זבינתא מינך טעמא דחיישינן להכי אבל משום דרישה וחקירה לא מיפסיל ותו דסוגיין בכוליה תלמודין דכל היכא דעבדינן תקנתא בהודאות והלואות עבדינן נמי תקנתא בהנך כדאמרינן התם (פ' החובל פ"ד:) לענין מילתא דשכיחא ואית בה חסרון כיס התם שליחותייהו קא עבדינן מידי דהוה אהודאות והלואות [אלמא אע"ג דהודאות והלואות] מדר' חנינא נפקא לן ואפ"ה קא מטפינן נמי כל מידי דדמי להו דשמע מינה דכולהו חד דינא אית להו:

ברם צריך את למידע כי אמרינן דהודאות והלואות לא בעו דרישה וחקירה הני מילי דאי לא מסהדי באיזה יום ובאיזה חדש ובאיזה מקום לא מיבטלא סהדותייהו אבל היכא דאסהידו באיזה יום ובאיזה חדש ובאיזה מקום ואתו סהדי ואוזמונהו קיימא עלייהו הזמה דעד כאן לא תקינו רבנן אלא דלא ליבעי דרישה וחקירה כדי שלא תנעול דלת בפני לווין אבל היכא דאמרי אינהו ביום פלוני ואיתזמו לא תקינו רבנן לאוקומי סהדותייהו וסוגיין בכוליה תלמודין הכי רהיט והא דתנן שטרי חוב המאוחרין כשרין וכן הא דתניא שטר שכתוב באחד בניסן בשמיטה כו' לאו דמסהדי סהדי דחתימי בשטרא אגופא דהלואה דהואי באחד בניסן בשמיטה דא"כ למה לי לאיירויי בשטר כלל לשמעינן בעדות על פה וכ"ש בעדות בשטר אלא כגון שמעידין על כתב ידן דיקא נמי דקתני היאך אתם מעידין על שטר זה ולא קתני היאך אתם מעידין שפלוני הלוה את פלוני מנה ביום פלוני אבל בעדות על פה קיימא עלייהו הזמה ולא תימא עד דאתו סהדי ומוזמי להו אלא אפי' היכא דמתכחשי אינהו בחקירות דתליא בהו הזמה עדותן בטלה כדאמר רב יהודה (לעיל ל':) עדות המכחשת זו את זו בבדיקות כשרה בדיני ממונות בבדיקות אין בחקירות לא והתם בהודאות והלואות קמיירי כדמפרש ואזיל וכי תימא מאי שנא עדות בשטר דמכשרינן להו ולא קיימא עלייהו הזמה ומאי שנא עדות על פה דקיימא עלייהו הזמה לא דמי דאלו מלוה בשטר ליכא לברורי טפי ממאי דכתיב בשטרא וכיון דהאי זימנא דכתיב ביה בשטרא סהדי הוא דכתבי ליה מדעתייהו ולא מחמת חקירת ב"ד איכא למימר שמא אחרוהו וכתבוהו אבל מלוה על פה היכא דאתו סהדי ואסהידו קמן בבי דינא כיון דאנן קא חקרינן להו אימת אוזפיה ואמרי ביום פלוני לא חיישינן שמא אחרו זמן ההלואה דהא אנן כי קא שיילינן להו באיזה יום אדעתא דלימרו לן יומא דהלואה גופה קא שיילינן להו ואינהו נמי כי קא מסהדי קמן בגוה בתורת הכי קא מסהדי ואמטול הכי ליכא למיתלי ולא מידי:

תניא צדק צדק תרדוף וכתיב בצדק תשפוט עמיתך אחד לדין בצדק תשפוט עמיתך דהכי משמע לישנא דתשפוט גבי דינא קאי כדכתיב ושפטתם צדק צדק את הדין ואחר כך חתכהו (לעיל ז':) ואחד לפשרה צדק צדק תרדוף ומדלא כתיב בה לשון משפט שמע מינה גבי פשרה קאי והאי דכתיב חד צדק גבי דין ותרי גבי פשרה משום דדין לא בעי עיונא וצילותא כולי האי אלא למפסקיה אליבא דהילכתא וליכא למיחש שמא יחייב את הזכאי ויזכה את החייב אבל פשרה צריכא עיונא טפי ולעיין לפי שיקול הדעת ולראות מי מהן אומר אמת ועל מי ראוי להחמיר יותר. ואית דמפרשי דכי קאמרינן אחד לדין ואחד לפשרה תרווייהו אקרא דצדק צדק תרדוף קאי כלומר דאיצטריך למכתב ביה צדק צדק תרי זימני אחד לדין ואחד לפשרה כלומר צדק דין שלך צדק פשרה שלך. כיצד שתי ספינות כו' שורת הדין טעונה ושאינה טעונה תדחה שאינה טעונה מפני טעונה היו שתיהן שאינן טעונות או שהיו שתיהן טעונות זו קרובה לעבור וזו אינה קרובה לעבור תדחה שאינה קרובה מפני קרובה כללו של דבר מי שטירחו מועט מחבירו ונוח לו להתעכב יתר מחבירו הוא נדחה מפני חבירו היו שתיהן קרובות שתיהן רחוקות שתיהן טעונות ומשאן שוה וכחן שוה הטיל פשרה ביניהן ומעלות שכר זו לזו כלומר הרוצה לעבור תחלה יעלה שכר לחבירו כפי מה שנתעכב על ידו והמרבה בשכר הוא עובר תחלה:

תנו רבנן צדק צדק תרדוף הלך אחר בית דין יפה כו'. ואיידי דאדכרינן הכא ברור חיל אייתינן האי מתניתא אחריתי דקתני בה קול ריחים בבורני כו' בשעת השמד קא מיירי דגזרו עלייהו שלא למול ושלא לשמוח שמחה של מצוה כגון משתה של הכנסת כלה והיו יריאים להוציא קול ולהודיע לבני אדם בפירוש לפיכך קבעו סימנין הללו קול רחים סימן לשחיקת סמנין הצריכין למכת התינוק והשומע קול ריחים יודע ששבוע הבן שם ונכנס לשם המילה קרי שבוע הבן על שם שהיא באה בסופו של שבוע בתחלת יום שמיני ואור הנר בברור חיל סימן למשתה של הכנסת כלה והרואה אותו נכנס לשם והאי דקאמר שבוע הבן שבוע הבן משתה שם משתה שם כלומר שסימנין הללו עדים על הדבר כאלו היו מכריזין עליהן ששבוע הבן שם שבוע הבן [שם] וכאלו מכריזין שמשתה שם משתה שם שכן דרך הכרוז לכפול את דבריו כדי שיתבארו לכל: תנו רבנן צדק צדק תרדוף הלך אחר חכמים לישיבה כגון אחר ר' אליעזר ללוד וכן אחר כל אחד ואחד למקום הקבוע בו:

פיסקא דיני נפשות פותחין לזכות. ואיבעיא לן היכי אמרינן להו בשלמא היכא דאתרמיא להו זכותא מעיקרא כגון שלא נמצאת עדותן נכונה או שלא היה חייב מיתה בעדותן

שפיר אלא היכא דנמצאת עדותן מכוונת ובאו לישא וליתן בדבר ועדיין לא מצאו לו זכות היכי אמרינן ליה אמר רב יהודה אמרינן להו לסהדי מי יימר כדקאמריתו דילמא שקורי משקריתו. ומקשינן עלה והא קא חסמינן להו יש מפרשים דכי קשיא לן משום דאתו למהדר בהו בתוך כדי דיבור דילן [ולא מסתבר דליהדר בתוך כדי דיבור דילן] לא אמרינן. אלא הכא היינו טעמא משום דמשמע דכי קא מיירי מקמי חקירה קא מיירי מדמייתי עלה ההיא דתניא מסיעין את העדים כו' כדי שתטרף דעתן עליהן ויחזרו בהן ואי לאחר חקירה היכי מצו למיהדר בהו אלא לאו קודם חקירה והיינו דקא קשיא לן והא קא חסמינן להו ואתו למהדר בהו דהא קודם חקירה קא מיירי וכל זמן שלא נחקרה עדותן בב"ד יכול לחזור בהן דגרסינן בירושלמי בפרק האשה שנתאלמנה תני וכן עדים שהעידו לטמא או לטהר לאסור ולהתיר בין לזכות בין לחובה עד שלא נחקרה עדותן בב"ד אמרו מבדין היינו נאמנין משנחקרה עדותן בב"ד אמרו מבדין אנו אין נאמנין רבי שמעון אומר עדים החתומים על השטר נעשה כמי שנחקרה עדותן בב"ד. ודחינן ליה לקושיין ולחסמינהו מי לא תניא מסיעין את העדים קודם חקירתן ויש אומרים קודם קבלת העדות ואינו נראה. ממקום למקום כדי שתטרף דעתן עליהן ויחזרו בהן. ומתמהינן מי דמי התם ממילא קא מידחו הכא קא דחינן להו בידים וכתיב ובערת הרע. אלא אמר עולא אמרינן ליה לבעל דין יש לך להזימן לאלו. א"ל רבה וכי פותחין בזכותו של זה שהיא חובתן של עדים שהרי אנו מזכירין אותו לחזור על עידי הזמה ואם הביא עדים והזימום נמצאו אלו חייבין מיתה. ומתמהינן חובתו של זה הא מקמי גמר דין קיימינן ואי נמי הוה מייתי השתא סהדי ומוזים להו לא הוה מחייבי מיתה דתנן אין העדים זוממין נהרגין עד שיגמר הדין ומהדרינן הכי קא מקשינן כיון דאלו שתיק האי עד דמיגמר דינא ומייתי עדים אחריני ומוזים להו הוו מחייבי אשתכח דכי אמרינן ליה מעיקרא יש לך עדים להזימן לאלו הויא לה חובתן של עדים דאיפשר דשתיק עד דגמרי ליה לדיניה והדר מייתי סהדי ומוזים להו להני. אלא אמר רבה אמרינן ליה יש לך עדים להכחישן לאלו דאית ליה זכותא לבעל דין דמיבטלא סהדותא דהני ואינהו לא מיחייבי מיתה. היכי דמיא הזמה והיכי דמיא הכחשה הזמה כגון דקאמרי להו לסהדי עמנו הייתם הכחשה דקאמרי עמנו היה ההורג או הנהרג במקום פלוני וכי האי גונא מיבטלא סהדותא דאוקי תרי לבהדי תרי ואוקי גברא אחזקיה ואינהו לא מיחייבי דאמר קרא והנה עד שקר העד עד שחסרה גופה של עדות. רב כהנא אמר הכי קאמרינן ליה לאחר חקירה מדבריכם נזדכה פלוני כלומר מה הועיל לכם להעיד עליו והלא מדבריכם נזדכה כלומר סופו לצאת זכאי לפי מה שהדין נוטה בעינינו ואחר כך נושאין ונותנין

בדבר. אביי ורבא דאמרי תרווייהו הכי אמרינן ליה אי לא קטלת לא תדחל כדי שלא יבהל ולא יוכל לחפש אחר זכיותיו. רב אשי אמר כל מי שיודע לו זכות יבא וילמד. תניא כוותייהו דאביי ורבא דאמרי אי לא עבדת לא תדחל מדכתיב אם לא שטית הנקי ומדקא יליף תנא מינה פתיחה לדיני נפשות לזכות שמע מינה פתיחה כי האי גונא הוא:

דף לג.

פיסקא דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה ומתמהינן ודיני ממונות מחזירין ורמינהו דן את הדין חייב את הזכאי זיכה את החייב כו' מה שעשה עשוי ומשלם מביתו מדאיצטריך למיתנא מה שעשה עשוי ש"מ דבדאיכא לאשתלומי מבעל דין עסקינן דאי ליכא לאשתלומי מיניה למה לי לאשמועינן מה שעשה עשוי על כרחין מה שעשה עשוי דהא לא איפשר לאהדוריה אלא להכי איצטריך למתנא מה שעשה עשוי דאע"ג דאיפשר לאהדורי' לא הדר. ופריק רב יוסף לא קשיא מתני' דקתני מחזירין במומחה דידע דטעי וכי אמר טעינא מהימן לאהדורי לדינא ומתני' דהתם דקתני מה שעשה עשוי בשאינו מומחה דכי אמר טעינא לא מהימן דאמרי' ליה מי יימר דטעמא בתרא עיקר דילמא קמא עיקר. ומתמהי' עלה ובמומחה מחזירין והא קתני סיפא דאידך מתני' דדן את הדין אם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם דכיון דמומחה הוא כל כמיניה למסמך אנפשיה דהא ברשות קא עביד מדלא קא מפליג בין רישא לסיפא אלא לענין תשלומין דדיינא ש"מ לענין מה שעשה עשוי תרווייהו חד דינא נינהו. ופריק רב נחמן לא קשיא כאן שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין כאן שאין גדול ממנו בחכמה ובמנין כלומר מתני' דהכא במומחה כדרב יוסף ורישא דאידך מתני' בשאינו מומחה ודקא קשיא לך מומחה דהכא אמומחה דסיפא דאידך מתני' לא קשיא מתני' דהכא במומחה שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין [דמצי האי גדול לבטולי מימריה וסיפא דאידך מתני' במומחה שאין גדול ממנו בחכמה ובמנין] דלא מצו אחריני לבטולי מימריה דתנן (עדיות פ"א מ"ה) אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו אלא א"כ היה גדול ממנו בחכמה ובמנין ולפיכך מה שעשה עשוי ורישא דאידך מתני' דמיירי בשאינו מומחה היינו טעמא דמה שעשה עשוי ואע"ג דאיכא בי דינא דעדיפי מיניה לבטולי מימריה משום דמשלם מביתיה דכיון דלאו מומחה הוא וקא דיין דינא מעיקרא חיובא עליה דידיה רמי וכיון דרמי חיובא עליה קם דינא ולא הדר. ואי קשיא לך במאי אוקימתא לסיפא דאידך מתני' בשאין גדול ממנו בחכמה ובמנין והלא רבי עקיבא ושאר חכמים היו גדולים מר' טרפון בחכמה ובמנין כדקי"ל (עירובין מ"ו:) דרבי עקיבא ורבי טרפון הלכה כרבי עקיבא ואפ"ה קאמר ליה פטור אתה. לענין

מפטריה לדיינא כי הוה מומחה מיפטר לא שנא איכא גדול ממנו ולא שנא ליכא גדול ממנו כי קא מפליג בין בשיש גדול ממנו לשאין גדול ממנו לענין חזרה קאמרינן ופרה הא ליתיה דתהדר. ומסתברא דרב נחמן לא מוקים ליה לאידך מתני' בדהדר ביה איהו אלא כגון דאתו אחריני לבטולי מימריה ואיכא למימר דאפי' היכא דהדר ביה איהו נמי לא מהימן לאהדורי לעובדא דאמרינן ליה מי יימר מיהו מימרא קמא עדיף גבן טפי. ור"ש ז"ל פי' כאן שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין לא הדר דלא מהימן למימר דהאי טעמא בתרא עיקר וכאן שאין גדול ממנו בחכמה ובמנין הדר דמהימן למימר דטעמא בתרא עיקר ומסתברא לי דהכא במאי עסקינן כגון דההוא בי דינא גופיה דטעי קא בעי השתא למהדר ביה ואמטול הכי כי יש גדול ממנו בחכמה ובמנין לא מהימן למימר טעיתי אבל אי אתי בי דינא אחרינא דעדיף מיניה לבטולי למימריה אפי' כי לא ידע האי בי דינא דטעה מצי האיך לבטולי למימריה כדאמרינן התם (כתובות פ"ד:) דון דייני כרבי טרפון ואהדריה רבי שמעון בן לקיש לעובדא מינייהו:

רב ששת אמר לא קשיא מתני' דהכא בשטעה בדבר המפורש במשנה דכיון דבדבר ברור הוא דטעה לאו דינא הוא וחוזר ואידך מתני' בשטעה בשיקול הדעת: אמר ליה רב המנונא לרב ששת הא דאמרת טעה בדבר משנה חוזר אפי' טעה בדבי רבי חייא ובדבי רבי הושעיא הדר או דילמא דוקא במתניתין אבל במתניתא לא אמר ליה אין הכי נמי דהדר אמר ליה אפי' בהויא דרב ושמואל נמי במאי דתנו לא קא מיבעי' לי דהא אמרת דהדר אלא בהויא דידהו דאמרי מסברא דנפשייהו מאי אמר ליה אין אפי' בדידי ודידך אמר ליה אטו אנן קטלי קני באגמי אנן כלומר מאחר שאמרתי לך שאפי' טעה בדברי האמוראין חוזר למה הוצרכת לשאול על דברי ודבריך וכי קוצצי קנים באגם אנחנו שאין בהם תועלת:

ואיבעיא לן היכי דמי שיקול הדעת אמר רב פפא כגון תרי תנאי או תרי אמוראי דפליגי אליבא דהדדי ולא אתמר הילכתא לא כמר ולא כמר וקם ועבד כחד מינייהו וסוגיא דשמעתא כאידך כגון דמקשינן ומפרקינן מימריה אי נמי דאמרינן שמעתתא אליביה היינו שיקול הדעת. וקי"ל כרב ששת לענין טעה בדבר משנה וטעה בשיקול הדעת דסוגיין בעלמא כותיה דאמרינן בכמה דוכתי נעשו כמי שטעו בדבר משנה וחוזרים ובפ"ק (ו'.) אקשינן דטעה במאי אילימא דטעה בדבר משנה והאמר רב ששת טעה בדבר משנה חוזר אלא לאו דטעה בשיקול הדעת ותו דהא רב פפא הא קטרח לפרושי מימריה מיהו לאו בכולהו אנפי אמרי' טעה בשיקול הדעת אינו חוזר אלא כדבעינן למימר קמן וליתא לרב נחמן דקא מפליג בין מומחה שיש גדול ממנו למומחה שאין גדול ממנו דהא

רב ששת פליג עליה וסוגיין כרב ששת ואי משום הא דתנן אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו כו' רב נחמן [לאו] אההיא מתני' סמיך דאם כן לא הוה סגיא דלא הוה מייתי מינה סיעתא למילתיה. וקרוב אני לומר כדברי רבינו שלמה שפי' לדברי רב נחמן דמומחה דאין גדול ממנו מחזירין יש גדול אין מחזירין מידי דהוה אהדיוט תדע דהא רב נחמן אעיקר תירוציה דרב יוסף קא מתרץ ולטעמא דרב יוסף משמע דכל היכא דידע טפי הדר דינא וכל היכא דלא ידע כולי האי קם דינא ולטעמא דרב נחמן נמי מסתברא דהכי נמי הוא ועוד דהא טעמא דרב נחמן לאו משום דאתו האיך בי דינא רבה ומבטיל ליה לדיניה דהאי בי דינא זוטא הוא דאם כן כל שכן גבי הדיוט שיש כמה מומחין גדולים ממנו דין הוא שיחזירו את דינו ולא ישלם מביתו אלא טעמא דמומחה דאין מחזירין משום שיש גדול ממנו ואפי' בסוף העולם משמע ומשמע בההוא בי דינא גופיה דמשעה דטעה הוא גופיה ניהו דקא בעי השתא למיהדר ביה וההיא דתנן בעדיות שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא אם כן היה גדול ממנו בחכמה ובמנין כתב רב האי גאון ז"ל בספר מוסר הדיינין דלעולם יכול ב"ד לבטל דברי ב"ד חבירו ואע"פ שאין גדול ממנו בחכמה ובמנין ומייתי לה ראיה מהא דאמר להו רבא (ב"ב ק"ל:) כי אתי פיסקא דדינא דידי קמא כו' והא דתנן אין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין מוקים לה בגזירות ותקנות ב"ד והכי מסתבר:

איתיביה רב המנונא לרב ששת מעשה בפרה של בית מנחם שניטלה האם שלה בית ההריון והאכילה רבי טרפון לכלבים כאילו היתה טרפה ובא מעשה לפני חכמים והתירוה ותודוס הרופא אמר שאין פרה וחזירה יוצאה ממצרים אלא א"כ נוטלין האם שלה בשביל שלא תלד כדי שלא יהו מצויות מהן במקום אחר אעפ"כ הרי הן חיים ואמר ר' טרפון הלכה חמורך טרפון כלומר צריך אני למכור חמורי כדי לשלם פרה לבעלים אמר לו רבי עקיבא פטור אתה כו' ואי ס"ד טועה בדבר משנה חוזר לימא ליה טועה בדבר משנה אתה כו' דתנן באלו טרפות נטלה האם שלה כשרה ומפריק חדא ועוד קאמר ליה ופשוטה היא. אמר ליה רב נחמן בר יצחק לרבא מאי קא מותיב ליה רב המנונא לרב ששת פרה פרה הרי האכילה רבי טרפון לכלבים וליתא דתהדר והיכי הוה מצי למימר ליה טועה בדבר משנה אתה וטועה בדבר משנה חוזר ואהדרן הכי קא מקשה ליה אי אמרת בשלמא טועה בדבר משנה אינו חוזר אלמא קם דינא והוראתו הוראה ואי נמי הוה קיימא הוה אסירא מכי אסרה מקלא קליה והיינו דקא מפחיד רבי טרפון דלא ליחייב אלא אי אמרת טועה בדבר משנה חוזר לימא ליה כיון דאלו הואי פרה הוה הדרא אשתכח דדינך לאו דינא ולא כלום לא עבדת השתא נמי דליתא ולא כלום לא עבדת

דהא שלא כדין האכילוה ואינהו דאפסוד אנפשייהו וכי תימא הא האכילה רבי טרפון לכלבים מאי האכילה לכלבים גרם להאכילה לכלבים דאסיק לה שם טריפה וקא מהדר ליה רב ששת חדא ועוד קאמר ליה ופשוטה היא:

ואתא רב חסדא לפרוקי הני מתניאתא דקשיין אהדדי בפירוקא אחרינא וקאמר כאן שנשא ונתן ביד כו' מתני' דהכא בשלא נשא הדיין ונתן ביד דכיון דכי יהיב ליה בעל דין לחבריה אדעתא דדיינא דחייביה יהיב ליה דאי מדעתיה דידיה לא הוה יהיב ליה ולא מידי מצי אמר ליה הב לי מאי דשקלת מינאי שלא כדין ולפיכך מחזירין ואידך מתני' דדן את הדין בשנשא הדיין ונתן ביד דהא לית לבעל דין גבי בעל דיניה ולא מידי דלאו איהו יהיב ליה אלא דיינא הוא דיהיב ליה ודיינא נמי לית ליה גביה ולא מידי וכי יהיב ליה אודי ליה דשפיר יהיב ליה הילכך מה שעשה עשוי. ודייקי' עלה בשלמא חייב את הזכאי משכחת לה כגון שנטל ונתן ביד דזכאי וחייב תרווייהו בנתבע קא מיירי דאי בתובע לא שייך לישנא דחייב דהא לא מיחייב מידי וזכאי נמי לא שייך בתובע מדקתני חייב את הזכאי ובתובע לא שייך לישנא דחיובא ותו אי ס"ד חד בתובע וחד בנתבע היינו הך דכיון דחייב את הנתבע שהיה זכאי נמצא שזיכה את התובע שהיה חייב אלא תרווייהו בנתבע קמיירי ובשלמא חייב את הזכאי משכחת לה כגון שהיה הנתבע זכאי וראוי לפוטרו והוציא ממנו ממון שלא כדין ונתן לו לתובע אלא זיכה את החייב היכי משכחת לה כגון שהיה הנתבע חייב ואמר לו פטור אתה וקתני מה שעשה עשוי ואמאי והא לא נשא ונתן ביד וסברינן לפרוקי כיון דאמר ליה פטור אתה ולא מיחסר גוביאנא כמי שנטל ונתן ביד דמי. ומקשי' אלא הא דקתני הכא דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה כלומר בין שטעו מתחלה וחייבו את הנתבע שלא כדין והוצרכו לחזור ולזכותו בין שזכוהו מתחלה שלא כדין והוצרכו לחזור ולחייבו ואוקימנא לטעמא דרב חסדא בשלא נטל ונתן ביד בשלמא חזרה לזכות משכחת לה כשלא נטל ונתן ביד דאמר ליה מעיקרא חייב אתה ולא נטל ונתן ביד ולפיכך מחזירין אלא חזרה לחובה היכי משכחת לה דאמר ליה מעיקרא פטור אתה אמאי מחזירין והא אמרת כיון דאמר ליה פטור אתה כמו שנתן ונטל דמי ומה שעשה עשוי ומשנינן כולה מילתא במחזירין לזכות קא מיירי כגון שחייבוהו מתחלה שלא כדין ולא נטל ונתן ביד וחדא קתני מחזירין לזכות הנתבע שהיא חובה לתובע שמחייבין אותו להחזיר מה שנטל. ודייקי' עלה דכותה גבי דיני נפשות על כרחך בההיא מילתא גופה דאיירי בדיני ממונות קא מפלגי בדיני נפשות ואשתכח דהא דקתני דיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה כולה מילתא בזכותו של נתבע קא מיירי לזכות זכות גרידתא כגון הבא על הערוה ומחלל שבת וכיוצא בהן דכי מזכינן ליה ליה

בה חובה לאיניש אחרינא ואין מחזירין לחובה לזכות שהיא חובה לאחרים כגון רוצח חובתיה דמאן אילימא חובתיה דגואל הדם דניחא ליה לחיוביה לרוצח כדי לנקום נקמת ההרוג כדכתיב פן ירדוף גואל הדם כו' אטו משום חובתיה דגואל הדם קטלינן ליה להאי וכי תימא לזכות הרוצח שהיא חובה לעדיו להזימן על כרחיך דומיא דדיני ממונות בעינן דמיירי בתובע ונתבע גופייהו ועוד היכי מצית למימר דהאי בין לזכות בין לחובה חדא קתני הא בין בין קתני דמשמע בין זה בין זה אלמא תרתי מילי נינהו דאי חדא קתני בין למה לי ועלתה בקשיא:

רבינא אמר לא איצטריך לאוקומי מתני' דזיכה את החייב בדאמר ליה פטור אתה דאם כן כיון דלא נטל ונתן ביד הדר דינא אלא כגון שהיה לו לתובע משכון (בידו) של נתבע [בידו] ונטלו הדיין הימנו. טימא את הטהור נמי דלבתר דאמר ליה טמא הוא אגע ביה שרץ כי היכי דלא להוי ספיקא במילתא טיהר את הטמא שעירבן עם פירותיו של נשאל שהיו טהורין להראות שכולן טהורין הן ואין חילוק ביניהן וכיון שנמצאו אלו טמאין נמצא הכל טמא. ולית הילכתא כרב חסדא דקא מפליג בין נשא ונתן ביד לשלא נשא ונתן ביד דהא רב ששת פליג עליה וסוגיין כרב ששת ותו מדאמרינן במכלתין בפ"ק (ו'.) דטעה במאי אילימא דטעה בדבר משנה והא אמר ר' ששת טעה בדבר משנה חוזר אלא דטעה בשיקול הדעת וסלקא שמעתא התם כרב ששת ואם איתא לדרב חסדא הו"ל למידק נמי לטעמא דרב חסדא ולאקשויי בשיקול הדעת נמי והאמר ר"ח כי לא נשא ונתן ביד חוזר והוה ליה לתרוצה כי טעמיה דרב חסדא בשנשא ונתן ביד אלא מאי טעמא לא קא קפיד לתרוצה אליבא דרב חסדא משום דסבירא לן דבשיקול הדעת קם דינא ואפי' לא נשא ונתן ביד דלית הילכתא כרב חסדא ועוד גרסינן בפרק שבועת הדיינין (שבועות ל"ח:) האי דיינא דאשבע בה' אלהי ישראל נעשה כמי שטעה בדבר משנה וחוזר הא בשיקול הדעת כי האי גוונא אינו חוזר ואמאי הא לא נשא ונתן ביד אלא לאו שמע מינה דלית הילכתא כרב חסדא ולעולם היכא דטעה בשיקול הדעת לעולם קם דינא וליכא פלוגתא אבל לענין חיובא דדיינא איכא לפלוגי בין מומחה לשאינו מומחה ובין נקיט רשותא לדלא נקיט ובין חד לתלתא כדבעינן למימר קמן:

ואיכא מאן דדחי לה להא דרב חסדא מטעמא אחרינא דסבירא ליה דכי אוקימנא להההיא בשנטל ונתן ביד כי היכי דלא ליסתמוה כרבי מאיר דדיין דינא דגרמי [דאמרינן בבכורות (כ"ח:) אהך מתניתין לימא תנן סתמא כר"מ דדאין דינא דגרמי] אמר ר' אלעזר אמר רב כגון שנשא ונתן ביד דאלמא לרבי מאיר אע"פ שלא נטל ונתן ביד [חייב לשלם. ולא מסתבר דהתם היינו טעמא דמיחייב לשלומי לר"מ אע"פ שלא נטל ונתן ביד] משום

דקתני מה שעשה עשוי והוה ס"ד דאע"פ דשלא נטל ונתן ביד (מחזירין) [מיירי] וכל היכא דקם דיניה ודאי מחייב ליה לרבי מאיר לשלומי דאיהו גרם לאפסודיה לממוניה אבל השתא דסבירא לן לטעמא דרב חסדא דהיכא דלא נטל ונתן הדר דינא אשתכח דלאו מידי עבד ולא מיחייב ליה ר' מאיר לשלומי ומשום הכי אצטריכינן לאוקומא להההיא מתני' דדן את הדין כשנטל ונתן ביד. תדע דהא מקשי ליה רב המנונא לרב ששת אי אמרת בשלמא טעה בדבר משנה אינו חוזר אלמא קם דינא היינו דקא מפחיד רבי טרפון וקאמר לוה איהו מומחה לב"ד אתה וכל המומחה לב"ד פטור מלשלם אלא אי אמרת טועה בדבר משנה חוזר לימא ליה כיון דאלו הואי פרה הוה הדרא דינך לאו דינא ולא כלום לא עבדת הכא נמי כי ליתה ולא כלום לא עבדת דש"מ דכל היכא דאלו איתיה להוא מידי הוה הדר כי ליתיה נמי ולא כלום לא עבד והוא שלא נטל ונתן ביד דא"כ ודאי טובא עבד והיכי הוה ס"ד דהוה מצי למימר ליה ולא כלום לא עבדת וההיא ודאי אליבא דר' מאיר קיימא דדיין דינא דגרמי דמשמע טעמא וסבירא לן דהדר מכלל דאי הוה סבירא לן דלא הדר אלמא קם דינא היינו דקא מפחיד ר' טרפון ומתני' נמי דדן את הדין דמוקים לן לה רב ששת בשטעה בשיקול הדעת כשלא נטל ונתן ביד הוא דמוקים לה דומיא דסיפא דמיירי לטעמא דרב ששת כשלא נטל ונתן ביד כדבירנא מקושיין דרב המנונא ואפ"ה מה שעשה עשוי וישלם מביתו ועל כרחיך סתמא כר"מ דאי למאן דלא דיין דינא דגרמי כי קם דינא נמי מאי עבד אכתי גרמא בעלמא הוא אלא לאו ש"מ דאליבא דר' מאיר קא מוקמינן לה דדיין דינא דגרמי ואפ"ה כל היכא דאלו הוה איתיה להוא מידעם הוה הדר אשתכח דלא עבד דיינא ולא מידי בעלים הוא דאפסידו אנפשייהו דאפסדוה לממונייהו בידים והוא הדין נמי לטעמי' דרב חסדא דמוקים לה להההיא מתני' דדן את הדין כשנטל ונתן ביד מכלל דכי לא נטל ונתן ביד פטור לאו משום דלא דייניגן דינא דגרמי אלא משום דסבירא לן דכי לא נטל ונתן ביד הדר דינא הילכך אפילו לרבי מאיר דדיין דינא דגרמי נמי פטור דכיון דהדר דינא אשתכח דלא עבד ולא מידי כדבירנא לעיל:

והרב רבינו יצחק אלפאסי בעל הלכות ז"ל פסק הלכתא כרב חסדא משום דבתרא הוא וסלקא שמעתא כוותיה וקאמר טעמא דכי לא נשא ונתן פטור ולא מחייבינן ליה מדינא דגרמי דכי אית ליה לר' מאיר דינא דגרמי בנזקין אבל גבי דיינא לית ליה. ומסתברא דליתא ממעשה דריש לקיש (ב"ק ק'.) דאחוי ליה דינרא לרבי אלעזר ואמר ליה חזי דעלך קא סמיכנא אמר ליה למימרא מאי דאי משתכח בישא משלמנא והא את הוא דאמרת מאן דיין דינא דגרמי ר' מאיר מאי לאו רבי מאיר ולא סבירא לן כוותיה לא ר' מאיר וסבירא לן כוותיה דשמעת מינה דרבי מאיר אפילו במילי דלאו נזקין דיין דינא דגרמי

וכ"ש גבי דיינא ומאי דקשיא ליה לר' טעה בדבר משנה נמי אמאי פטור להוי כדינא דגרמי לאו קושיא היא דהתם כיון דאלו איתיה בעיניה הדר ודיניה לאו דינא לאו כלום עבד ולא מחייבינן ליה כדקאמר גבי פרה דרבי טרפון דשמעת מינה דכל היכא דהדר דינא לא עבד ולא כלום ולא מחייבינן ליה משום דינא דגרמי כדברירנא לעיל:

נקטינן השתא בהאי דינא דדיינא דטעי תריסר בבי חד הדיוט או שני הדיוטות שדנו ולא נקטי רשותא מבי ריש גלותא ולא קבלונהו עלייהו בעלי דינין דינייהו לאו דינא דקי"ל כרבי אבהו דאמר (לעיל ו'.) שנים שדנו דברי הכל אין דיניהן דין ולא תימא הני מילי היכא דטעו אלא אפילו כי דייני דין תורה נמי דינייהו לאו דינא. תדע דהא אותביניה לרבי אבהו ממתני' דדן את הדין ופריק הכא במאי עסקינן דקבלוה עלייהו ומקשינן עליה אי הכי אמאי ישלם מביתו ופריק דאמרי ליה כי קבילנך אדעתא דדיינת לן דין תורה דשמעת מינה אפילו למידן להו דין תורה נמי אי קבלוהו עלייהו אין ואי לא לא דאי ס"ד דכי דיין להו דין תורה אע"ג דלא קבלוהו עלייהו נמי דיניה דינא השתא דקבלוהו עלייהו נמי ליהני ליה למפטריה מתשלומין כדאמרינן בריש פירקא קמא (ה'.) גבי מר זוטרא בריה דרב נחמן דדן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף אמר ליה אי קבלוך עלייהו לא תשלם ואי לא זיל שלים אלא מאי אית לך למימר שאני מר זוטרא דמומחה הוא ואע"ג דלא קבלוהו עלייהו נמי אית ליה רשותא למידן (אפילו קבלוהו עלייהו נמי וטעי מיחייב דכיון דלית ליה רשותא למידן דיני ממונות ביחידי) הילכך כי קבלוהו עלייהו וטעי מפטר מתשלומין דלמה אצטריך לקבוליה עלייהו אי למידן דין תורה בלא הכי נמי אית ליה רשותא למידן אלא אהני ליה דאי נמי טעי למפטר מתשלומין אבל גבי דן את הדין דמיירי גבי הדיוט כיון דלית ליה רשותא למידן להו דינא בעל כורחייהו כי קבלוהו עלייהו נמי נהי דאהני ליה למהוי דיניה דינא אבל למיפטריה מתשלומין לא קבלוהו עלייהו ושמע מינה דהדיוט דלא קבלוהו עלייהו בעלי דינין אע"ג דדיין דין תורה נמי דיניה לאו דינא. ומאי נפקא מינה להיכא דאודי חד מבעלי דינין קמיה דלא הויא הודאה בב"ד אי נמי היכא דשיים לה לארעא דיליה לבעל חוב דיליה דאמור רבנן (ב"מ ל"ה:) מאימת אכיל פירי מכי שלמן אכרזתא והכא כיון דבדיניה לאו דינא לאו שומא היא ולית ליה לבעל חוב בפירי ולא מידי:

בבא תנינא בחד הדיוט והוא הדין בשני הדיוטות שדנו וקבלונהו עלייהו בעלי דינין דאי דייני שפיר דינייהו דינא כדאמרינן כי קבילנך אדעתא דדיינת לן דין תורה דשמע מינה דכי קבלוה עלייהו ודיין להו דין תורה דיניה דינא:

ובבא תליתא בחד הדיוט והוא הדין לב' הדיוטות שדנו וקבלוה עלייהו בעלי דינין וטעו בשיקול הדעת מה שעשה עשוי וישלם מביתו כדתנן דן את הדין כו' מה שעשה עשוי וישלם מביתו ואוקימנא דקבלוה עלייהו בעלי דינין והוא דטעה בשיקול הדעת לא שנא נשא ונתן ביד ולא שנא לא נשא ונתן ביד כרב ששת דמוקי לה למתני' דדן את הדין בשטעה בשיקול הדעת ואע"פ שלא נשא ונתן ביד וסוגיין כוותיה:

בבא רביעאה בחד הדיוט והוא הדין לשני הדיוטות דלא קבלונהו עלייהו בעלי דינין מיהו נקיטי רשותא מבי ריש גלותא דלא מיבעיא כי דייני שפיר דדינייהו דינא אלא אפי' כי טעו נמי דינייהו דינא ופטירי דאמר שמואל האי מאן דבעי מידן דינא וכי בעי מיפטר לינקוט רשותא מבי ריש גלותא ומשמע לא שנא מומחה ולא שנא הדיוט ודוקא היכא דטעי בשיקול הדעת לא שנא נשא ונתן ביד ולא שנא לא נשא ונתן ביד כדברירנא:

בבא חמישאה בשלשה הדיוטות שדנו ולא נקיטי רשותא מבי ריש גלותא ולא קבלינהו עלייהו בעלי דינין וטעו לא שנא נשאו ונתנו ביד ולא שנא לא נשאו ונתנו ביד מה שעשו עשוי וישלמו מביתם דנהי דאהניא להו רשותא דיהבי להו רבנן למידן למהוי דינייהו דינא אבל למפטרינהו לא יהבי להו רבנן רשותא. והיינו דאמרינן בריש פירקא קמא (ג'.) גבי שלשה הדיוטות אלא מעתה טעו לא ישלמו ומפרקינן כל שכן שאתה נועל דלת בפני לווין והתם ודאי בדטעו בשיקול הדעת מיירי דאי בדבר משנה הדר דינא כדבעינן למימר קמן ולא שייכי בהו תשלומין ותו דכיון דהדר דינא ליכא נעילת דלת ואמרינן נמי בפרק דיני ממונות בתרא (ל'.) מכתב היכי כתבינן וכולה ומשמע מהתם דשלשה הדיוטות שדנו ואסכימו כלהו וטעו משלשין ביניהן ואי גמר דינא בתרי מינייהו וטעו משלמי אינהו תרי תולתא ואידך תולתא אחרינא פסיד ליה בעל דין והיינו דאמרינן התם איכא בינייהו לשלומי אינהו מנאתא דידיה למאן דאמר זכאי משלמי למאן דאמר פלוני ופלוני מזכין ופלוני מחייב לא משלמי ומקשינן ולמאן דאמר זכאי אמאי משלמי ולימרו ליה אי לאו את בהדן לא הוה סליק דינא ולא מידי וסלקא שמעתא בהכי דשמעת מינה דשלשה הדיוטות שדנו ונגמר הדין בשלשתן וטעו מה שעשוי עשוי ומשלשין ביניהן ואם נגמר הדין בשנים מה שעשו עשוי וישלמו שני חלקים מביתם והשליש נפסד ודוקא בשטעו בשיקול הדעת ומסתברא דאי הוו ארבעה או חמשה וטעו וגמר דינא בתלתא מה שעשו עשוי וישלמו שלשתן הכל מביתם דהתם הוא דיכלי הני תרי למימר ליה להאי' אי לאו אנת בדידן לא הוה סליק דינא מידי דשנים שדנו אין דיניהן דין אבל הכא כיון דתלתא הוו וסליק בהו דינא משלמי כוליה:

בבא שיתאה בתלתא הדיוטות דקבלונהו עלייהו בעלי דינין וטעו בשיקול הדעת דינייהו דינא ופטירי דכיון דכי לא קבלונהו נמי דינייהו דינא על כרחיך להכי קבלונהו דאי טעו [ליפטרו] והוו להו כיחיד מומחה דקבלוה עלייהו בעלי דינין וטעה כדבעינן לברורי בבבא תמינאה. תדע דהא טעמא דשלשה הדיוטות דכי טעו משלמין כדי שלא תנעול דלת הוא וכי קבלונהו עלייהו ליכא:

בבא שביעאה ביחיד מומחה והוא הדין לשני מומחין היכא דלא קבלוה עלייהו בעלי דינין ולא נקיט רשותא מבי ריש גלותא וטעי לא שנא נשא ונתן ביד ולא שנא לא נשא ונתן ביד מה שעשה עשוי וישלם מביתו כמעשה דמר זוטרא בריה דרב נחמן דדן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף א"ל אי קבלוך עלייהו לא תשלים ואי לא זיל שלים ודייקינן מינה בגמרא ש"מ אע"ג דלא נקיט רשותא מבי ריש גלותא דיניה דינא ודוקא בשטעה בשיקול הדעת:

בבא תמינאה ביחיד מומחה והוא הדין לשנים היכא דקבלוה עלייהו בעלי דינין ולא נקיט רשותא מבי ריש גלותא ודן דינא וטעה בשיקול הדעת דיניה דינא ופטור. דכיון דאי נמי לא קבלוה עלייהו דיניה דינא על כרחך להכי קבלוה עלייהו דאי טעי ליפטר והיינו דתנן דן את הדין כו' ואוקימנא דקבלוה עלייהו וקתני סיפא אם היה מומחה לב"ד פטור מלשלם ואמרינן נמי מר זוטרא בריה דרב נחמן דן דינא וטעה אתא לקמיה דרב יוסף אמר ליה אי קבלוך עלייהו לא תשלם ואע"ג דלא נקיט רשותא מבי ריש גלותא מדדייקינן מינה ש"מ אע"ג דלא נקיט רשותא מבי ריש גלותא דיניה דינא לא שנא נשא ונתן ביד ולא שנא לא נשא ונתן ביד כדרב ששת לא שנא מומחה שיש גדול ממנו בחכמה ובמנין ולא שנא שאין גדול ממנו בחכמה ובמנין דהא ברירנא דליתא לדרב נחמן דקא מפליג בין מומחה שיש גדול ממנו למומחה שאין גדול ממנו:

בבא תשיעאה בשלשה מומחין היכא דטעו בשיקול הדעת אע"ג דלא קבלונהו עלייהו בעלי דינין דינייהו דינא ופטירי מלשלומי דכיון דאית להו רשותא מדאורייתא למידן דינא פטירי תדע דגרסינן במכלתין בפירקא קמא (ג'.) אמימריה דרב אחא בריה דרב איקא דאמר מדאורייתא חד נמי כשר דכתיב בצדק תשפוט עמיתך אלא משום יושבי קרנות תקינו רבנן תלתא ומקשי' עלה אלא מעתה טעו לא ישלמו כלומר אלא מעתה כיון דמדאורייתא אית להו רשותא למידן כי טעו לא ישלמו ופריק כל שכן דנפישי להו יושבי קרנות דשמעת מינה דכל היכא דאית להו רשותא מדאורייתא למידן כי טעו פטירי ובדין הוא דאפי' שלשה הדיוטות נמי אלא כי היכי דלא ניפשו יושבי קרנות וגבי שלשה הדיוטות הוא דאיכא למיחש להכי אבל גבי שלשה מומחין כיון דליכא למיחש להכי

פטורין ואע"ג דלית הילכתא כרב אחא בריה דרב איקא אנן לאו מדרב אחא קא מייתינן ראיה אלא מסוגיא דגמרא דמחשי ליה לרב אחא קא מייתינן ראיה ועל כרחיך למאי דקאמר רב אחא כי קא מקשי גמרא שפיר קא מקשי ואע"ג דליתא לדרב אחא דאמר מדאורייתא נמי חד כשר מכל מקום שמעינן מינה דכל היכא דמדאורייתא כשרין כי טעו פטורין:

בבא עשיראה היכא דטעי דיינא בדבר משנה לא מיבעיא גבי הדיוט דהדר דינא אלא אפילו כי הוו שלשה מומחין נמי וטעו בדבר משנה חוזרין לא שנא נשאו ונתנו ביד לא שנא לא נשאו ונתנו ביד דתנן דיני ממונות מחזירין בין לזכות בין לחובה והתם בשלשה מומחין קאי ממאי מדקתני סיפא ודיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה במאי אי בהדיוטות מי דייני דיני נפשות אלא לאו במומחין ומדסיפא במומחין רישא נמי במומחין ומדסיפא בב"ד הראוי לדיני נפשות רישא נמי בב"ד הראוי לדיני ממונות וקתני מחזירין ואוקמה רב ששת בשטעה בדבר משנה והיינו דאמר רב ששת טעה בדבר משנה חוזר בשיקול הדעת אינו חוזר ואמרינן נמי התם (כתובות ק':) בב"ד שמכרו שלא בהכרזה נעשו כמי שטעו בדבר משנה וחוזרין וב"ד בי תלתא משמע ואפ"ה כי טעו בדבר משנה חוזרין:

בבא דחד סר לא שנא הדיוט ולא שנא שלשה מומחין שטעו בדבר משנה וליתא להההוא מדעם דלהדר וליכא לאשתלומי מבעל דין דאי לא נשא ונתן ביד פטור דכיון דאלו איתיה להההוא מדעם הוה הדר ולא כלום לא עבד השתא נמי דליתיה ולא כלום לא עבד כדמיברר מקושיא דרב המנונא כדברירנא לעיל:

בבא דתריסר היכא דטעו בדבר משנה ונשאו ונתנו ביד וליתיה להההוא מדעם דלהדר וליכא לאשתלומי מבעל דין הוו להו כמאן דטעו בשיקול הדעת לפום הנך אנפי דפרישנא דכיון שנשא ונתן ביד ליכא למימר הכא דלא כלום לא עבד דהא ודאי טובא עבד ואיהו אפסדיה לממוניה בידים הילכך מומחה דגמיר וסביר וקבלוה עלייהו בעלי דינין פטור והדיוט אע"ג דקבלוה עלייהו חייב מידי דהוה אטבח שקלקל דאי הוה אומן פטור ואע"ג דמפסיד ליה לממוני' דחבריה בידים ואי הוה הדיוט חייב כדאיתא בבבא קמא (צ"ט:) והוא הדין נמי גבי שלשה הדיוטות היכא דקבלונהו עלייהו בעלי דינין דפטורין דשלשה הדיוטות כיחיד מומחה דמו לכל מילי והוא הדין לשלשה סמוכין אע"ג דלא קבלונהו עלייהו פטורין כללא דמילתא כל היכא דכי טעו בשיקול הדעת אע"ג דדייניהו דינא פטורין כי טעו בדבר משנה נמי ואית ליה פסידא לבעל דין פטורין וכל היכא דכי טעו בשיקול הדעת ולא הדר דינא חייבין כי טעו בדבר משנה נמי ואית ליה פסידא לבעל

דין חייבין והוא שנשאו ונתנו ביד דאשתכח דאפסדוה לממוניה דבעל דין מיניה כי היכי דאפסדוה היכא דטעו בשיקול הדעת אע"ג דלא נשאו ונתנו ביד דכיון דקם דינא מכי דייני ליה לדינא גרמי לאפסודיה לממוניה ואיכא לחיובינהו מדינא דגרמי דומיא דהמראה דינר לשולחני ונמצא רע אבל גבי טעה בדבר משנה כיון דקיימא לן דהדר דינא ליכא לחיובינהו מדינא דגרמי הילכך אי עבד מעשה בידים חייבין מדין גזלן ואי לא פטורין:

ברם צריך את למידע דלא דמו מומחין דקאמרינן בבבא שביעאה ובבא תמינאה למומחין דקא אמרינן בבבא תשיעאה דאלו מומחין דקאמר בבבא שביעאה ובבא תמינאה כיון דגמירי וסבירי ואע"ג דלא הוו סמוכין דהא רב נחמן לאו סמוך הוה וקאמר כגון אנא דאיננא דיני ממונות ביחידי ומר זוטרא נמי לאו סמוך הוה וכי דן דינא וטעה אמר ליה רב יוסף אי קבלוך עלייהו לא תשלים ואי לא זיל שלים ש"מ מומחה דגמיר וסביר אע"ג דלא סמיך אי קבלוה עלייהו דיניה דינא ופטור ואי לא קבלוה עלייהו דיניה דינא וחייב אבל מומחין דקאמרינן בבבא תשיעאה דמדאורייתא כשרין ליכא לאוקומינהו אלא בסמוכים דמדאורייתא אלהים בעינן ואלהים סמוכין משמע תדע דהא מדאורייתא לא שנא דיני ממונות ולא שנא דיני קנסות מומחין בעי דהא סבירא לן עירוב פרשיות כתוב כאן וכי היכא דגבי דיני קנסות בעינן סמוכין על כרחין גבי הודאות והלואות נמי מדאורייתא בעינן סמוכין ומנא תימרא דגבי דיני קנסות סמוכין בעינן מדאמרינן בבבא קמא בפרק החובל (פ"ד) נזקי שור בשור אין גובין אותו בבבל ואמרי' נמי התם שלח ליה רב נחמן לרב חסדא חסדא קנסי קא מגבית בבבל בבל מאי טעמא לא לאו משום דליכא סמוכין וגרסי' נמי בגיטין (פ"ח:) רב יוסף הוה מעשי אגיטי אמר ליה אביי והאנן הדיוטות אנן אמר ליה שליחותייהו קא עבדינן מידי דהוה אהודאות והלואות והא רב יוסף ואביי דהוו גמירי וסבירי וקרו נפשייהו הדיוטות מאי טעמא לאו משום דלא הוו סמיכי ברבי ותו בר מכל דין ומכל דין בהדיא גרסינן במכילתין בפרקא קמא (י"ג:) גבי סמיכה אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי ידא ממש סמכי ליה אמר סמכי ליה בשמא קרו ליה רבי ויהבי ליה רשותא למידן דיני קנסות וכיון דאיתברר דמדאורייתא לא דייני' הודאות והלואות אלא בשלשה סמוכין דינא הוא דהני בי תלתא דלא קבלונהו עלייהו בעלי דינין ולא נקטי רשותא מבי ריש גלותא ודייני דינא וטעו בשיקול הדעת דלא מיפטרי אלא היכא דהוו סמוכים דכיון דמדאורייתא אית להו רשותא למידן פטורין כדברירנא אבל היכא (דהוו) [דלא הוו] סמוכין דכיון דמדאורייתא (אית) [לית] להו רשותא למידן חייבין. ואי קשיא לך להא דאמרינן גבי טעה בדבר משנה וליכא לאשתלומי מבעל דין

ולא נשא ונתן ביד דפטור משום דלא עבד מעשה בידים אמאי פטור ולהוי כמראה דינר לשולחני ונמצא רע דאע"ג דלא עבד שולחני ולא מידי אלא דקאמר ליה דטבא הוא וגרם ליה לקבוליה בדמי טבא מיחייב הכא נמי אע"ג דלא עבדי דיינא ולא מידי אלא דאמר ליה חייב אתה ליתן לו כיון שגרם ליה למיתב ליה לחבריה מידי דלית ליה גביה ליחייב. מסתברא דלא דמו שמעתתא אהדדי דאלו סתם מראה דינר לשולחני כי מקביל ליה בדמי טבא תו לא מצי הדר עליה דמריה קמא משום דאמר ליה אייתי ראיה דהאי דינרא הוא דיהבי לך ואשלם לך הילכך מכי אמר ליה שולחני דטבא הוא וקבלי' בדמי טבא גרם ליה לאפסודיה לממוניה לגמרי ודינא לחיוביה למאן דדיין דינא דגרמי אבל גבי טעה בדבר משנה דאיכא סהדי דהכי והכי הויאן טענתא דבעלי דינין והכי והכי דייני ליה וידיעא מילתא דטעו בדבר משנה כל כמה דלא נשא ונתן ביד אשתכח דלא עבד דיינא ולא מידי דאע"ג דיהיב ליה בעל דין לבעל דיניה אפומא דדיינא מידי דלית ליה גביה כיון דמצי הדר אשתכח דלא אפסדיה איהו ולא מידי כדמיברר מקושיא דרב המנונא:

ברם צריך את למידע דכל היכא דאמרי' טעה בשיקול הדעת אינו חוזר דוקא היכא דזכי ביה אידך בעל דין בממונא אבל כל כמה דלא זכה ביה הדר דינא ואפי' זכה בפלגא ופש פלגא גביה דאידך ההוא פלגא דזכה ביה זכה ודלא זכה לא זכה וילפינן לה להא מילתא ממעשה דההוא דהוה קרי ליה עכברא דשכיב אדינרי (לעיל כ"ט:) כי קא שכיב אמר פלניא ופלניא מסקי בי זוזי אתו תבעינהו ליורשין קמיה דר' ישמעאל בר' יוסי אמר לו כי אמרינן אדם עשוי שלא להשביע את עצמו הני מילי בחייו אבל לאחר מותו לא זילי פרעו אזול פרעו פלגא ואידך פלגא אתו לקמיה דרבי חייא אמר להן כשם שאדם עשוי שלא להשביע את עצמו כך אדם עשוי שלא להשביע את בניו אמרו לו ניזיל ונהדר בן כלומר מאידך פלגא דפרעינן אמר להו כבר הורה זקן ומנא תימרא דהתם בטעה בשיקול הדעת הוא דדינוה דאי ס"ד בטעה בדבר משנה היכי קאמר להו כבר הורה זקן אפי' ההוא פלגא דפרעי להדר אלא לאו משום דדמי לטעה בשיקול הדעת ושמע מינה דטעה בשיקול הדעת ושלם בעל דין מקצת ונתברר שטעה מה ששלם שלם ומה שנשאר בידו נשאר והכי נמי מוכח בירושלמי ממעשה דאריסיה דבר זיזא וכן דעתנו נוטה:

דף לג:

פיסקא דיני נפשות מחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה. תנו רבנן מנין ליוצא מבית דין חייב ואמר אחד יש לי ללמד עליו זכות שמחזירין אותו תלמוד לומר נקי אל תהרג מדאיצטריך למיכתב נקי וצדיק על כרחך משמע נקי שאינו צדיק וצדיק שאינו נקי

הילכך האי נקי משמע מן החיוב אעפ"י שלא נצדק בדין וצדיק משמע שנצדק בדין אעפ"י שיש לומר שאינו נקי. וחילופה במסית שמחזירין לחובה ואין מחזירין לזכות דרחמנא אמר לא תחמול ולא תכסה עליו רב כהנא מתני לה במסית מכי הרג תהרגנו ריבה:

תניא חייבי גליות מנין שמחזירין לזכות ואין מחזירין לחובה תלמוד לומר רוצח רוצח לגזירה שוה נאמר בדיני נפשות יומת הרוצח ונאמר בחייבי גליות לנוס שמה כל רוצח מה להלן (כו'.) חייבי מלקיות מנין נאמר בדיני נפשות אשר הוא רשע ונאמר בחייבי מלקיות אם בן הכות הרשע כו':

פיסקא ואין מחזירין לחובה א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן והוא שטעה בדבר שאין הצדוקים מודים בו כגון דבר שאינו ברור בתורה שבכתב אבל טעה בדבר שהצדוקים מודים בו כגון דבר המפורש בתורה שבכתב או שהכל יודעים אותו משיקול הדעת זיל קרי בי רב הוא כלומר דיין זה דומה כאלו לא למד בבית הספר אפי' תורה שבכתב וצריך לומר לו שילך ויקרא בבית רבו ואז ידין כלומר והואיל ובדבר ברור טעה אין זה דין וחוזר דלאו צדיק קרינא ביה. ויש לפרש זיל קרי בי רב הוא כלומר לא דברה תורה אלא במי שנצדק בדין שמקצת בני אדם טועין בו אבל בדבר שתינוקות של בית רבן יודעין אותו לאו צדיק קרינא ביה שהרי אומרים לו צא ולמד עם תינוקות של בית רבן ותדע שטעה זה:

בעא מיניה רבי חייא בר אבא מרבי יוחנן טעה בנואף ונואפת וזיכה שלא כדין מהו פירש רבינו שלמה ז"ל מי אמרינן לאהדורי לחובה דבשלמא רוצח איכא למיטעי במילי טובא דלא מיפרשי בהדיא כגון האומר האבן הרגה אותו מעצמה או במותרה מפי ההרוג ולא מפי העדים או באומר הוא היה רודפני ויכול להציל באחד מאיבריו ולא הציל אלא הרגו אבל בנואף ונואפת ליכא טעותא לזכות אמר ליה אדמוקדך יקוד קוץ קרך וצלי בעוד שהאש דולקת קצץ דלועין שלך וצלה אותן כלומר כל זמן שאתה עוסק בשמועתך תן לבך להבין ולהוסיף לקח הרי שמעת טעה בדבר שהצדוקין מודין בו חוזר והאי דבר שהצדוקין מודין בו הוא. ורבינו חננאל ז"ל פירש טעה בנואף ונואפת כגון שאמרו על הנואף הזהירה תורה שנאמר ואל אשת עמיתך וגו' לנואפת לא הזהירה תורה מהו אמר ליה אדמוקדך וכו' פי' עד שהאש יוקדת לצליית קרי ראה כמו שצולין אותן ורוץ חתוך צלה גם אתה כלומר אם אינך יודע צליית קרי הנה מוקדה לצלייתם רוץ ראה ולמוד כך אם אינו יודע דין נואף ונואפת הא מקרא מלא כתיב מות יומת הנואף והנואפת ילך וילמוד. והאי פירושא לא דייק דאספק דקארי לה מאי קארי לה הא קרא בהדיא כתיב מות יומת הנואף והנואפת ואף רבינו שלמה ז"ל לא פירש לרבי חייא בר

אבא דקא מיבעי' ליה בנואף ונואפת מאי קא מיבעיא ליה. ומסתברא לי דבביאה שלא כדרכה מיבעיא ליה כגון שטעה חכם שלא כדין מהו להחזיר לחובה מי אמרינן כיון דלא כתיב קרא בהדיא גבי נואף ונואפת לחייבו שלא כדרכה אין מחזירין או דילמא כיון דכתיב משכבי אשה הרי למדך הכתוב ששני משכבות יש באשה ומחזירין. ואהדר ליה רבי יוחנן דכי האי גונא דבר שהצדוקין מודין בו ומחזירין ובפירקא קמא דהוריות (ד'.) מוכח דביאה דנואף ונואפת שלא כדרכה דבר שהצדוקין מודין בו ולא חשיב דבר שאין הצדוקין מודין בו אלא בהערא' שלא כדרכה משום דכי כתיב ביאה שלא כדרכה בגמר ביאה הוא דכתיב דמשכבי אשה גמר ביאה משמע אבל בהעראה שלא כדרכה לא כתיב קרא בהדיא דהא מקורה הערה כדרכה משמע ואמטול הכי הוי דבר שאין הצדוקין מודין והיינו דאמר היכי דמי אין חוזרין דקתני במתני' דיני נפשות סתמא ואפי' עריות אין מחזירין לחובה אמר ר' אבהו כגון שטעו בהעראה שלא כדרכה דלא מפורש חיובא בהדיא כדפרישנא מיהו ילפי כולהו עריות מנדה להעראה שלא כדרכה ואין הצדוקין מודין בדבר ואם זכוהו שלא כדין כגון זה אין מחזירין לחובה:

דף לד.

פיסקא דיני ממונות הכל מלמדין זכות וחובה אוקימנא באחד מן התלמידים שיושבים שורות לפני הדיינין ודברי הכל היא. תניא ועד לא יענה כו' מאי טעמא דרבי יוסי ב"ר יהודה אמר קרא ועד לא יענה למות למאי אתא אי לעדות ממש קרא אחרינא כתיב לא יקום עד אחד באיש אלא ללמד עליו חובה בדין ואמר קרא למות למות הוא דלא יענה הא לזכות יענה ורבנן דלא דרשי הכי ומוקמי ליה להאי קרא במידי אחרינא מאי טעמייהו אמרי בעד ממש ליכא לאוקומה דיכול ללמד עליו זכות משום דהוה ליה נוגע בעדות לפי שנתחרט בו על שהעיד עליו עדות שקר שמא יגמר הדין לחובה ויביא זה עדים להזימם ורוצה הוא לחזור בו אלא שיודע שאין יכול לחזור לאחר כדי דיבור וכיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד לפיכך בא לזכותו מן הדין כדי שלא יגמר דינו לחובה. ודייקינן ורבנן מאחר דלא מיתוקם להו האי קרא באחד מן העדים משום נוגע בעדותו כדאמרן מאי עבדי ביה ומהדרי' מוקמי ליה באחד מן התלמידים כדתניא אחד מן העדים שאמר יש לי ללמד עליו זכות מנין שאין שומעין לו תלמוד לומר ועד לא יענה כו' הכי דריש ליה לקרא ועד ואחד לא יענה בנפש למות הא כיצד למות אעד לא כתוב דאפילו לזכות נמי אין שומעין לו משום נגיעת עדות דהא ליכא לאוקומה אלא באחד אשתכח השתא

דלא יענה קאי אתרווייהו ומשמע בין לזכות בין לחובה ואתא למות לאשמועינן דאחד עונה לזכות:

מתני' דיני ממונות המלמד חובה כו' אמר רב לא שנו אלא בשעת משא ומתן שצריך לעמוד בדבריו אולי יחפש ויתברר לו שלא טעה ובדין זכהו אבל בשעת גמר דין שהסכימו לפטרו אלא שעדיין לא פטרוהו המלמד זכות חוזר ומלמד חובה שהרי חיפש וחזר לזכותו ולא מצא לו זכות. מתיבי מאחר שהלינו את דינו משכימין ובאין המזכה אומר אני מזכה לא שהייתי מחייבו מתחלה וחזרתי לזכותו אלא הריני מזכה במקומי כבתחלה ועדיין אני עומד בשיטתי כו'. תא שמע היו שלשים וחמשה מזכין ושלשים וששה מחייבין ואי אפשר לנטות על פי אחד לחובה דנין אלו כנגד אלו לפי טעמיהן וראיותיהן עד שיראה אחד מן המחייבין דברי המזכין והוו לה ל"ו מזכין ול"ה מחייבין ומטין על פי עד אחד לזכות והתם בגמר דין קא מיירי ואם איתא דבשעת גמר דין המלמד זכות חוזר ומלמד חובה ליתני נמי עד שיראה אחד מן המזכין דברי המחייבין דאיכא הטייה לרעה על פי שנים. ודחינן הוא הדין דאפילו איפכא מיהו תנא אזכות ניחא ליה לאהדורי משום לישנא מעליא:

תא שמע א"ר יוסי בר חנינא אחד מן התלמידים כו' ואי אמרת דבשעת גמר דין חוזר ומלמד חובה אמאי רואין אותו כאלו עומד בשיטתו וליחוש דילמא אי הוה קאי הוה הדר ביה. ומפרקינן השתא מיהת הא לא הדר ביה כלומר לעולם אימא לך דאי בעי מהדר ביה בשעת גמר דין מצי הדר מיהו היכא דמית מקמי דלהדר ביה דין הוא שיהו רואין אותו כאילו חי ועומד בשטתו שהרי עדיין לא חזר בו ומסתמא ליכא למיחש דאי הוה קאי הוה הדר ביה. ומקשינן מי מצית אמרה דטעמא דר' יוסי בר חנינא משום דאכתי לא הדר ביה ולא פליג הא דרב והא שלחו מתם לדברי ר"י בר חנינא מוצא מדברי רבינו רב שאמר בשעת גמר דין המלמד זכות חוזר ומלמד חובה כלומר הא דרבי יוסי בר' חנינא מפקא מדרב דאם כן היכי אמרינן רואין אותו כאלו חי ועומד במקומו ומטין את הדין על פיו לימא דילמא אלו הוה קאי הוה הדר ביה בשעת גמר דין אלא לאו שמע מינה דהמלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה לעולם הילכך כי מית נמי כמאן דאיתיה דמי דלחייבו איכא למיחש אלמא הא דר' יוסי בר חנינא פליגא אדרב ודחינן אין מוצא אתמר ואצטריך לאשמועינן דטעמא דר' יוסי בר' חנינא משום דלא הדר ביה הוא:

תא שמע שני סופרי דיינין עומדין לפניהן וכותבין דברי המחייבין מאיזה טעם חייבו ודברי המזכין מאיזה טעם זכו ודייקינן בשלמא דברי המחייבין צריכין מיכתב ביומא קמא דאי הדרי בהו מטעמא קמא ואתו למחר לחיוביה מטעמא אחרינא בעו למעבד

ליה הלנת דין להאי טעמא בתרא דילמא הדרי בהו נמי מיניה אלא דברי המזכין למה לי למכתב דאי למנינא לכתוב פלוני ופלוני מזכין ואי משום שעת משא ומתן דלמחר שצריכין לדון אלו כנגד אלו הא ודאי לשכחה דחד ליליא ליכא למיחש אלא כי היכי דאי בעי חד מינייהו למהדר ביה ולומר טעיתי בדבר שאין הצדוקין מודין בו לא צייתינן ליה ודחינן אלא כדי שלא יאמרו טעם אחד משני מקראות בזמן שאין אחד מהן רואה טעמו של חבירו דכי האי גוונא אין מונין להם אלא אחד מאי טעמא לפי שאין טעם אחד יוצא משני מקראות וודאי קרא דחד מינייהו למילתא אחריתי קאתי ומשתכח דחד מינייהו מטעה קא טעי מנא הני מילי אמר קרא אחת דבר כו' מאחת שדבר שמעתי שתים אבל לא דבר שתים לשמוע אחת:

ואיבעיא לן היכי דמי טעם אחד משני מקראות. וסברינן לאוקומה כי הא דתנן מזבח מקדש את הראוי לו כגון הדם והנסכים והעולה לאשים שנפסלו בעזרה לאחר שנראו למזבח שאם עלו לא ירדו והיינו דכתיב כל הנוגע במזבח יקדש ובזבחים מפרש דהאי ראוי לו דקתני למעוטי קמצים שלא קידשן בכלי קאתי שעדיין לא נראו למזבח רבי יהושע אומר כל העולה לאישים אם עלה לא ירד שנאמר היא העולה על מוקדה על המזבח כל הלילה כלומר שם תהא כל הלילה שאם נפסלה ועלתה לא תרד מה עולה שעולה לאישים דכתיב על מוקדה אם עלתה לא תרד כדאמרן אף כל דבר שראוי לאישים כו'. רבן גמליאל אומר היא העולה כו' מה עולה שראויה למזבח שנאמר על המזבח אם עלתה לא תרד כו' קס"ד דרבי יהושע ורבן גמליאל לאו מפלג פליגי בעיקר הלכתא אלא דמר מפיק ליה ממוקדה ומר מייתי לה ממזבח ותרווייהו קא מרבו פסולין שנפסלו בעזרה שאם עלו לא ירדו והיינו טעם אחד יוצא משני מקראות. ודחינן והא התם מפלג פליגי ולאו טעם אחד הוא ואע"ג דלגבי הראוי לאישים תרווייהו מודו מכל מקום הא לא קא מיבעיא לן דודאי פשיטא לן דכיון דאתו לידי פלוגתא חד מהני קראי לאו להכי אתי דא"כ קשו קראי אהדדי אלא כי איצטריכינן לטעם אחד יוצא משני מקראות וליכא פלוגתא בין האי טעמא להאי טעמא דסד"א תרווייהו להכי קאתו קא משמע לן דלא ועלה קא מיבעיא לן היכי דמי:

וסבר רב פפא לאוקומה כדתניא רבי יוסי הגלילי אומר מתוך שנאמר כל הנוגע במזבח יקדש שומע אני בין ראוי כגון כבשים וכיוצא בהן שראויין להקריבן ובין שאינו ראוי כגון איל וצבי ושאור ודבש שאינן ראויין תלמוד לומר כבשים כו' לבתר קרא דכל הנוגע במזבח יקדש כתיב וזה אשר תעשה על המזבח כבשים בני שנה כו' וקא יליף דהאי נוגע במקדש דאמר רחמנא כעין כבשים דסמיכי ליה בעינן שראויין אע"פ שנפסלו בעזרה

רבי עקיבא אומר עולה בההיא פרשה כתיבה עולת תמיד לדורותיכם כו' ומשמע דכולה מילתא בעולה קא מיירי ותרווייהו מאי קא ממעטי פסולי הגוף שלא נראו לעולם מר מייתי לה כו' והיינו טעם אחד יוצא משני מקראות ודחי' והא התם נמי מפלגי פליגי דאמר רב אדא בר אהבה עולת העוף שנפסלה בעזרה איכא בינייהו דמאן דמייתי לה מכבשים עולת העוף לא ומאן דמייתי לה מעולה אפי' עולת העוף נמי במשמע ואם עלתה לא תרד:

דף לד:

אלא אמר רב אשי כדתניא דם יחשב כו' לרבות את הזורק בחוץ וגבי שוחט בחוץ כתיב רבי עקיבא אומר או זבח לרבות את הזורק וקרא גבי מעלה בחוץ כתיב ותרווייהו מאי קא מרבו זריקה בחוץ לחיובי עלה כרת מר מייתי לה מדם יחשב ומר מייתי לה מאו זבח. ומקשינן עלה והאמר ר' אבהו שחט וזרק בחוץ בהעלם אחד איכא בינייהו לדברי רבי ישמעאל דנפקא ליה זריקה מדם יחשב דכתיב גבי שוחט בחוץ אינו חייב אלא חטאת אחת דהא תרווייהו חד כרת כתיב בהו הילכך כי עבדינהו בהעלם אחד אין חילוק חטאות ביניהן לרבי עקיבא דליף זריקה ממעלה בחוץ הוו להו שתי כריתות חדא דכתיב גבי שוחט ואידך דכתיב גבי מעלה וקא ילפינן זורק מיניה הילכך כי עבדינהו נמי בהעלם אחד חייב שתים אלמא מפלג פליגי ולאו טעם א' הוא. ומפרקינן הא איתמר עלה אמר אביי אף לדברי רבי עקיבא נמי אינו חייב אלא אחת דאמר קרא שם תעלה עולותיך ושם תעשה כו' ערבינהו רחמנא לכולהו עשיות בהדדי באזהרה אחת וכיון דאזהרה לא כתיבא בשוחט ובזורק דאזהרת עשה לא שמה אזהרה אלא נפקא לן מדאקיש כולהו עשיות להעלאה דכתיב גבי מעלה השמר לך פן תעלה עולותיך כו' הילכך אע"ג דאיכא שתי כריתות נמי אינו חייב אלא אחת. ויש לי לפרש ערבינהו רחמנא לכולהו עשיות בהדדי ואפי' שוחט וזורק לומר לך שאינו חייב אלא אחת והכי מסתבר:

פיסקא דיני ממונות דנין ביום וגומרין אף בלילה. ודייקינן מנא הני מילי דגמר דין כשר בלילה אמר קרא ושפטו את העם בכל עת ואפי' בלילה. ומקשינן אי הכי תחלת דין נמי יהא כשר בלילה דהא ושפטו סתמא משמע בין תחלת דין בין גמר דין. ומהדרי' תחלת דין היינו טעמא דפסיל ביממא כדרבה דרמי כתיב ושפטו כו' וכתיב והיה ביום הנחילו את בניו ביום אתה מפיל דין נחלות ואי אתה מפיל דין נחלות בלילה וכתיב לו משפט הבכורה הורעה כל הפרשה כולה להיות דין הא כיצד יום לתחלת דין לילה לגמר דין ומה ראית מסתברא נחלות כתחלת דין דמי ושפטו גמר דין משמע כדכתי' ושפטו העדה

[והצילו העדה] דמשמע דהני אמרי לחיוב והני אמרי לזכות והכא כיון דכתיב ושפטו משמע דכולהו אמרי לחיובא והיינו גמר דין. ואמרינן מתני' דמכשר לילה לגמר דין דלא כרבי מאיר דמקיש ריבים לנגעים מה נגעים ביום דכתיב וביום הראות בו אף ריבים ביום והתם בגמר דין קמיירי מדכתיב על פיהם יהיה והיינו גמר דין:

ההוא סמיא דהויא בשבבותיה דרבי יוחנן דהוה דאין דינא ולא אמר ליה רבי יוחנן ולא מידי וסומא באחת מעיניו הוה. ומקשינן והיכי עביד הכי והאמר רבי יוחנן הלכה כסתם משנה ותנן יש שכשר להעיד ואינו כשר לדון וא"ר יוחנן לאיתויי סומא באחת מעיניו דכשר להעיד ואינו כשר לדון ורבי מאיר היא דמקיש ריבים לנגעים ומה נגעים אפי' סומא באחד מעיניו פסול דכתיב לכל מראה עיני הכהן ושני עינים משמע אף ריבים סומא באחד מעיניו פסול. ומפרקינן רבי יוחנן סתמא אחרינא אשכח דקאי כרבנן דתנן דיני ממונות דנין ביום וגומרין אף בלילה אלמא לא מקשינן ריבים לנגעים דא"כ אפי' גמר דין בלילה לא עבדינן וכיון דלא מקשינן ריבים לנגעים סומא באחת מעיניו כשר לדון דמהיכא תיפוק לן דפסול. ואית דמפרשי היינו טעמא דמכשר רבי יוחנן בסומא מאחת בעיניו משום דכ"ע לא מטו למיחזי בליליא כדחזי סומא באחד מעיניו ביממא. ולאו מילתא היא דאם כן הא תינח לגמר דין תחלת דין אמאי כשר:

ודייקינן מאי אולמא דהאי סתמא מהאי סתמא ומהדרי' איבעי' תימא סתמא דקאי כרבים עדיף דהא אי נמי לא הוה סתמא לא כרבי מאיר ולא [כרבנן] נמי כרבנן הוה עבדינן ואי בעי תימא משום דתני להאי סתמא דקאי כרבנן גבי הילכתא דדיני ואי קאי בדיני דייק טפי למסתם אליבא דהילכתא אבל הנך סתמאי דתני להו בעלמא לא דייק בהו כולי האי אלא אגב גררא נסבינהו משום דתני מידי אחריניאתא דדמו כגון הא דקתני התם כל שחייב בראשית הגז חייב במתנות ויש שחייב במתנות ואינו חייב בראשית הגז ודכותה אחריני טובא. ודייקינן ורבי מאיר האי ושפטו את העם בכל עת מאי עביד ליה ומהדרינן מיבעי ליה לאיתויי יום המעונן דאע"ג דאין רואין בו את הנגעים כשר לדין דתנן אין רואין את הנגעים שחרית ולא בין הערבים ולא בתוך הבית ולא ביום המעונן וטעמא דכולהו מפני שכהה נראית עזה לפי שאין אור החמה חזק והיא נראית עזה כנגד אור היום שהוא כהה ומטמינן ליה שלא כדין ולא בצהרים מפני שעזה נראית כהה כנגד אור החמה שהוא עז הימנה ומטהרינן ליה שלא כדין ואית דאמרי לפי שאור החמה חזק ומבלבל את העין ולאו מילתא היא:

ודייקינן ורבי מאיר האי והיה ביום הנחילו את בניו מאי עביד ליה הא נפקא ליה מהיקישא דריבים לנגעים ומהדרינן מיבעי ליה לכדתאני רבה בר בר חנה קמיה דרב

נחמן כו' כדמפרש ואזיל והא קמ"ל קרא שאם נכנסו בלילה וצוה בפניהן שוב אין עושין דין אפי' ביום דהוו להו עדים ואין עד נעשה דיין וצריכין להעיד בפני ב"ד דאי מהקישא דריבים לנגעים לא הוה ילפינן אלא דלא עבדי' דינא אלא ביום ולעולם אם נכנסו בלילה עושין דין ביום קמ"ל דלא דתאני רבה בר בר חנה קמיה דרב נחמן והיה ביום הנחילו כו' ביום אתה מפיל נחלות ואי אתה מפיל נחלות בלילה ותריצנה ביום אתה מפיל דין נחלות ואי אתה מפיל דין נחלות בלילה כדתניא והיתה לבני ישראל לחקת משפט הורעה כל הפרשה כולה להיות דין כלומר אירע בה דבר זה ונגזר עליה להיות דין כלומר שהדין פסוק על פי השומעין צואתו של מת וכל אחד ואחד מוחזק בחלקו מאותה שעה שצוה בפניהן דכמאן דקבעי דוכתא לדינא דמי ואם הוצרכו להחזיק כל אחד ואחד בחלקו או להוציא מזה וליתן לזה מחזיקין ומוציאין ואין צריכין לב"ד אחר כדרב יהודה כלומר והיכי דמי הא דאמרינן דהורעה כל הפרשה כולה להיות דין כדרב יהודה דאמר רב יהודה שלשה שנכנסו לבקר את החולה רבותא קמ"ל דאע"ג דלא נכנסו מתחלה לשום צואה אלא לביקור החולה אפ"ה כיון שחילק בפניהן עשאן בית דין רצו כותבין ונעשין עדים וצריכין ב"ד אחר רצו עושין דין ומחזיקין כל אחד ואחד בשלו לפי מה ששמעו ואין צריכין להעיד לפני ב"ד אחר ואם היו שנים כותבין אבל אין עושין דין דתרי לא חזו לדינא. ומסתברא דרב יהודה לא איצטריך לאשמועינן דתרי לא חזו לדינא אלא הא קמ"ל כיון שלא היו אלא שנים כששמעו מפי החולה שוב אינן ראויין להצטרף עם אחר ולהיות דיינין דהוו להו מעיקרא עדים ואין עד נעשה דיין. ואמר רב חסדא לא שנו ששלשה רצו עושין דין אלא בשצוה בפניהם ביום דחזו לדינא אבל בלילה כותבין ואין עושין דין אפי' למחר מאי טעמא כיון דלילה לא חזי לדין הוו להו מעיקרא עדים ואין נעשין דיינין דאין עד נעשה דיין אבל ביום כיון דמעיקרא חזו לדין כי שמעו מפומיה דקצירא הוה ליה כהודאת בעל דין היכא דתבעוה בדינא ואודי ולאו עדים נינהו והיינו דתאני רבה בר בר חנה ביום אתה מפיל דין נחלות ואי אתה מפיל דין נחלות בלילה:

מתני' דיני נפשות דנין ביום וגומרין ביום. מנא הני מילי אמר רב שימי בר חייא דאמר קרא והוקע אותם כו' נגד השמש הוקעה היינו תלייה כדמפרש דין דסקילה גופה ודשאר מיתות נגד השמש בעינן. אמר רב חסדא מנין להוקעה שהיא תלייה שנאמר והוקענום לה' בגבעת שאול וכתיב ותקח רצפה בת איה את השק ותטהו לה אל הצור אלמא תלויין היו על העצים ולפיכך היו מגולין כדי שיהו הכל רואין אותן ויאמרו מה טיבם של אלו בני מלכים הם ופשטו ידיהם בגרים גרורים ואי משום לא תלין נבלתו הא שנינן ביבמות מוטב תעקר אות אחת מן התורה לפי שעה ויתקדש ש"ש בפרהסיא:

דף לה.

ויאמר ה' אל משה קח את כל ראשי העם והוקע אותם כו' קס"ד דהאי הוקעה אראשי העם קאי ומתמהינן אם העם חטאו ראשי העם מה חטאו אמר רב יהודה אמר רב א"ל הקב"ה למשה חלוק עליהם בתי דינין וידונו עוברי עבירה כל ב"ד וב"ד ידון את הנופלים לו בחלקו והכי קאמר קח את כל ראשי העם וחלקם לעשרים עשרים ושלשה והוקע את הנצמדים לבעל פעור על פיהם משום דעובדי ע"ג בסקילה והן נתלין כדמיברר בפרק ארבע מיתות. ודייקי' עלה מאי טעמא איצטריך למפלגינהו לבתי דינין אי לימא לפי שאין דנין שנים ביום אחד בבית דין אחד והוצרך לחלק עליהן בתי דינין הרבה כדי שלא יגיע לכל ב"ד יתר מאחד והאמר רב חסדא לא שנו שאין דנין ב' ביום אחד אלא בשתי מיתות לפי שאין יכולין למצוא טעם כאן וכאן וחיישי' דילמא אתו לאיקלקולי אבל במיתה א' ועבירה אחת דחד טעמא נינהו דנין. ואסיקנא אלא כדי שישוב חרון אף ה' מהרה מישראל שאם היו נידונין בב"ד אחד היו שוהין בדבר הרבה וקי"ל דכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם לפיכך הוצרך לחלק עליהם בעלי דינין כדי שיגמרו דינן מהרה ויסלקום מן העולם שכיון שנסתלקו רשעים מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם ויש אומרים כדי שיראה הקב"ה שכולם עסוקים בדבר ומקנאין לכבודו. ולאו מילתא הוא דאי מהאי טעמא ליתיבו כולהו ראשי העם בחדא ולעיינו בדינייהו:

פיסקא דיני ממונות גומרין בו ביום בין לזכות בין לחובה ודיני נפשות כו'. מנא הני מילי דדיני נפשות אין גומרין בו ביום לחובה א"ר חנינא אמר קרא צדק ילין בה כלומר רגילין היו מתחלה להלין בה את הדין אולי ימצאו לו זכות ועתה אינן עושין כן אלא פוסקין את הדין מיד לחובה כמרצחים שממהרים להרוג את הנרצח ואין משהין אותו. רבא אמר מהכא אשרו חמוץ אשרי דיין שמחמיץ את דינו שמשהא אותו ומלינו כדי שיצא לאמתו כדרך שמשהין את העיסה עד שתחמיץ. וכי תימא וממאי דבדיני נפשות קאי דבר הלמד מעניניו ודיני נפשות כתיבי לעיל מיניה דכתיב וידכם דמים מלאו שמתוך שלא היו מלינין דינו של מחויב מיתה מעלה עליהן הכתוב כאלו הרגוהו שלא כדין והיינו דקא מזהר להו קרא בתר הכי להחמיץ את הדין. ואמרינן ואידך דלא נפקא ליה מאשרו חמוץ אמר לך קרא מיבעיא ליה למידי אחרינא אשרו חמוץ בשור"ק דהיינו נגזל להשיב לו גזילתו ולא תאשרו חומץ להעמיד גזילה בידו. ואע"ג שחמוץ כתוב בצד"י משמע נמי גזול לשון חמוס הכתוב בסמ"ך לפי שהצד"י והסמ"ך מתחלפות זו בזו ומצאנו חומץ בצד"י וחומס בסמ"ך ושניהם לשון גוזל, חומץ בצד"י מכף מעול וחומץ (תהילים ע"א:ד'), וחומס בסמ"ך וחוטאי חומס נפשו (משלי ח':ל"ו). והא דאמרינן הכא אשרו

חמוץ ולא חומץ דמשמע חמוץ בשור"ק הוא"ו שהוא מענין והצילו גזול (ירמיהו כ"א:י"ב וכ"ב) ומבנינו ומשקלו אע"פ שחמוץ הכתוב כאן נקרא בחול"ם בין הוא"ו והצד"י ומשמע החומץ עצמו כענין שנאמר והצילו גזול מיד עשוק (שם כ"ב) שהוא מבנינו מענינו ומשקלו ומשמע העושק עצמו אעפ"כ הענין מוכיח שאין הב"ה מצוה לאשר את החומץ והגוזל אלא לאשר את החמוץ והגזול לפיכך י"ל שחמוץ נופל על הנגזל עצמו נמצא חמוץ תואר לנגזל ממשקל קרוב רחוק. ודייקי' ואידך דנפקא ליה מאשרו חמוץ האי מלאתי משפט מאי עביד ליה ומהדרי' ההוא מיבעי ליה לכדר' אלעזר דאמר כל תענית כו' רגילין היו לחלק צדקה לעניים ביום תענית כדאמרינן בברכות (ו':) אגרא דתעניתא צדקה וקאמרינן השתא דכל תענית שמלינין בה צדקה ואין מחלקין אותה לעניים בו ביום הרי הן כאלו שופכי דמים לפי שעניים נשענין עליה ואין מבקשין מזונות ממקום אחר ונמצאו לנין בתעניתן ומתים ברעב שנאמר צדק ילין בה ועתה מרצחים כלומר כיון שמלינין בה את הצדקה נמצאו עתה כאלו מרצחים והני מילי בנהמא ותמרי שהן מוכנין לאכילה ועניים סומכין עליהם אבל זוזי חיטי ושערי לית לן בה עד למחר:

פיסקא לפיכך אין דנין לא בערב שבת ולא בערב יום טוב. ודייקי' מאי טעמא ומהדרי' משום דלא אפשר היכי ליעבד לידייניה במעלי שבתא ולגמריה לדיניה במעלי שבתא הא תינח היכא דנגמר דינו לזכות אלא לחובה חיישי' דילמא חזו ליה טעמא לחובה ובעו למעבד ליה הלנת דין וכי תימא לגמריה לדיניה במעלי שבתא לחובה ולא לקטליה עד למחר דאי משכחי' ליה זכותא ביני ביני סתרינן ליה לדיניה דילמא לא משכחי' ליה זכותא ובעו מיקטליה בשבתא ואין רציחה דוחה שבת כדמפרש לקמן. ליקטליה לאורתא במוצאי שבת בליליא נגד השמש אמר רחמנא. ליגמריה לדיניה במעלי שבתא וליקטליה בחד בשבתא נמצאת מענה את דינו שהרי משנגמר דינו כל שעה מצפה למיתה והוי עינוי דין ורחמנא אמר ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה כדאיתא בפ' ארבע מיתות (נ"ב:). לידייניה במעלי שבתא ולא לגמריה לדיניה עד חד בשבתא דכל זמן שלא נגמר הדין הוא מצפה להצלה ולא הוי עינוי דין דמינשי להו לטעמייהו בתרי לילי וחד יומא ותו לא ידעי היכי שקלי וטרו בחד בשבתא ואע"ג דשני סופרי דיינין עומדין לפניהן וכותבין דברי המחייבין ודברי המזכין נהי דכתבי מאי דשמעי מפומייהו אבל טעמא דליבא דמסיימי בה כמה טעמי אינשי ליה דהכין אורחיה דאינש דכי אמר מילתא ואמר טעמא חשיב בליביה דהאי קושיא והאי קושיא האי פירוקא והאי פירוקא וכל כמה דלא מקשו ליה לא מצטריך למימרינהו להנהו פירוקי וכי משתהי כולי האי מנשי להו ואי מקשו ליה לא ידע לפרוקי כדמעיקרא הילכך לא אפשר וקם הדין טעמא.

וכיון דאמרי' אין רציחה דוחה שבת אייתי' הא שמעתא דריש לקיש ורב יוחנן דאיתמר בעלמא משום דמפרש בסיפא מנא לן דרציחה לא דחיא שבת כדמפרש לקמן ואזיל:

והיינו דאמרי' הכא א"ל ריש לקיש לר"י ותהא קבורת מת דוחה שבת מקל וחומר ומה עבודה שדוחה שבת שנאמר שני כבשים כו' ולא מוספי שבת בלבד אלא אף התמיד דוחה שבת שנאמר עולת שבת בשבתו על עולת התמיד ונסכה ומה אם עבודה שדוחה שבת קבורת מת מצוה דוחה אותה מדרשא דולאחותו דכתיב גבי נזיר דמופנה לדרשא ולא איצטריך אלא למיעוטא לאחותו אינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה ובמאי אי בנזיר גרידא ממיעוטא דהנך נפקא אלא לאו כגון שהיה הולך לשחוט את פסחו דאתיא קבורת מצוה ודחיא שחיטת הפסח שהיא עבודה כדבעי' למימר קמן שבת שנדחת מפני עבודה אינו דין שתהא קבורת מת מצוה דוחה אותה א"ל רציחה תוכיח שדוחה את העבודה שאם היה כהן רוצח עומד אצל המזבח ורוצה לעבוד עבודה מביאין אותו לב"ד לידון שנאמר מעם מזבחי תקחנו למות ואינה דוחה את השבת ואע"פ שהשבת נדחת מפני עבודה אף אתה אל תתמה על קבורת מת מצוה שדוחה את העבודה שלא תדחה שבת ואעפ"י שהשבת נדחית מפני עבודה. ואקשי ליה ורציחה גופא מנא לך דלא דחיא שבת אדרבא תהא רציחה דוחה שבת מקל וחומר ומה עבודה חמורה שדוחה שבת רציחה דוחה אותה דכתיב מעם מזבחי שבת קלה שנדחית מפני עבודה אינו דין שתהא רציחה חמורה דוחה אותה אמר רבא ההוא רציחה דס"ד דדחיא שבת מקל וחומר כבר פסקה תנא דבי ר' ישמעאל דלא תדחי מקראי דתנא דבי ר' ישמעאל לא תבערו אש כו' מה ת"ל והלא כבר נאמר לא תעשו כל מלאכה. ומתמהי' עלה מאי קא מיבעיא ליה הא ודאי איצטריך אי לר"י ללאו לומר לך שאין חייבין עליה כרת ומיתה כשאר מלאכות אלא לאו בעלמא אי לר"נ לחלק שלא תאמר עשה מלאכות הרבה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת לפיכך יצאה הבערה זו מן הכלל להקיש אליה לומר לך מה הבערה מיוחדת שהיא אב מלאכה וחייב עליה בפני עצמה אף כל שהוא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה. ואמר רבא תנא דבי רבי ישמעאל לאו גופה דהבערה קא קשיא ליה אלא מושבות דכתיב בה קא קשיא ליה בשלמא חובת קרקע איצטריך למיכתב בה מושבות להביא חוצה לארץ כלומר כל מקום שאתם יושבין אלא שבת מכדי חובת הגוף היא וחובת הגוף נוהגת בין בארץ בין בחוצה לארץ מושבות דכתב רחמנא למה לי. משום ר' ישמעאל אמר תלמיד אחד לפי שנאמר וכי יהיה באיש חטא משפט מות והומת שומע אני בין בחול בין בשבת דאתי עשה ודחי את לא תעשה כו' ואית דמפרשי שומע אני בין בחול בין בשבת דתיתי לך מק"ו מעבודה כדאמרי' לעיל. או אינו אלא אפי' מיתת ב"ד במשמע חילול

והא מה אני מקיים והומת בחול ולא בשבת משום דהאי] קל וחומר מעבודה פריכא הוא דאיכא למימר קבורת מת מצוה תוכיח שדוחה עבודה ואינה דוחה את השבת או אינו אלא אפי' בשבת דקל וחומר לאו פריכא הוא דהאי דקא פרכת מקבורת מת מצוה היא גופה תיקשי לן ונימא דתידחי שבת מקל וחומר מעבודה ת"ל בכל מושבותיכם ולהלן בפרשת רוצחין הוא אומר והיו אלה לכם לחקת משפט בכל מושבותיכם מה מושבות האמורות להלן במיתת ב"ד אף מושבות האמורות כאן במיתת ב"ד הכתוב מדבר כגון שריפה ואמר רחמנא לא תבערו אש ועל כרחך הרי איתברר דאין רציחה דוחה שבת וכיון דאין רציחה דוחה שבת קמה לה פירכא דקא פרכינן רציחה תוכיח שדוחה את העבודה ואינה דוחה שבת ואף אתה אל תתמה על קבורת מת מצוה שאע"פ שדוחה את העבודה לא תדחה את השבת. הא דאמרי' מולאחותו איתיה בספרי דדריש להו לכולהו הני קראי דלאביו ולאמו לאחיו ולאחותו למעוטי מת מצוה מיהו כולהו בנזיר לא איצטריך דמאביו נפקא אלא לאביו איצטריך לנזיר ואמו אם אינו ענין לנזיר גרידא שמטמא למת מצוה תנהו ענין לכהן נזיר שאע"פ שיש עליו שתי קדושות לאמו ולשאר קרובים הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה לאחיו מה תלמוד לומר הרי שהיה נזיר זה כהן גדול שקדושתו חמורה שאף בלא נזירות אסור ליטמא לקרובים אף על פי כן לאחיו הוא דאינו מטמא אבל מטמא הוא למת מצוה. ולאחותו מה תלמוד לומר הרי שהיה נזיר וכהן גדול והולך לשחוט את פסחו אפילו הכי לאחותו אינו מטמא [אבל מטמא] הוא למת מצוה הכי פירשה רבינו שלמה ז"ל. ואיכא דמקשו עלה מההוא דפרכינן עלה בזבחים בפ' טבול יום (זבחים ק'.) לה יטמא מצוה מעשה ביוסף הכהן שמתה אשתו בערב הפסח וטימאוהו אחיו הכהנים בעל כרחו ורמינהו הרי שהיה הולך לשחוט כו' לא יטמא אלמא אינו מבטל מפסחו ליטמא לקרוביו והכא בכהן הדיוט קיימינן דמותר ליטמא לקרוביו אלא לאו שמע מינה בכל אדם קאמר שאינו בטל מפסחו לקרוביו והכי פירושה לאחותו מה תלמוד לומר אם לאביו ולאמו ולאחיו אינו מיטמא לאחותו לא כל שכן לומר לך הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת יכול יטמא אמרת לא יטמא כשם שאין הנזיר מטמא בימי נזרו כך זה לא יטמא ליבטל מפסחו אע"פ שאינו נזיר יכול כשם שאינו מיטמא לאחותו כך אנו מיטמא למת מצוה תלמוד לומר ולאחותו לאחותו אינו מיטמא אבל מטמא למת מצוה:

דף לה:

אמר אביי השתא דאמרת אין רציחה דוחה את השבת מקראי אין רציחה דוחה את העבודה מקל וחומר ומה שבת קלה שנדחית מפני עבודה אין רציחה דוחה אותה כדאמרן עבודה חמורה שדוחה שבת אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותה. ומתמהי' עלה ואין רציחה דוחה את העבודה והכתיב מעם מזבחי תקחנו למות וסברי' למימר דקרא בקרבן יחיד קמיירי דלא דחי שבת דהתם ליכא קל וחומר. ואקשי רבא אכתי אי דרשת קל וחומר מי מיתוקם מעם מזבחי כלל ואפי' בקרבן יחיד ולא תהא רציחה דוחה קרבן יחיד מק"ו ומה יום טוב שנדחה מפני קרבן יחיד דקסבר נדרים ונדבות קריבין ביום טוב אין רציחה דוחה אותו דהא אין רציחה דוחה שבת ואין בין יום טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד קרבן יחיד שדוחה את יום טוב אינו דין שלא תהא רציחה דוחה אותו והרי איתברר לך דאי דרשינן קל וחומר לא מיתוקם מעם מזבחי כלל והניחא למאן דאמר נדרים ונדבות אין קרבין ביו"ט ליכא למידרש ק"ו ואכתי מתוקם מעם מזבחי בקרבן יחיד אלא למאן דאמר קריבין מאי איכא למימר האיכא למידרש ק"ו כדאמרן ולא מיתוקם מעם מזבחי כלל. אלא אמר רבא לא מיבעיא למאן דאמר נדרים ונדבות קריבין ביו"ט דכיון דאי דרשת ק"ו לא מיתוקם מזבחי כלל ודאי מעם מזבחי למעקריה לק"ו קאתי וכיון דאיעקר איעקר בין מקרבן יחיד בין מקרבן ציבור אלא אפי' למאן דאמר נדרים ונדבות אין קרבין ביו"ט וכי דרשינן ק"ו אכתי מיתוקם מעם מזבחי בקרבן יחיד על כרחך האי מעם מזבחי בקרבן צבור כתיב דמזבחי משמע המיוחד לי ומאי ניהו תמיד שהוא עיקר קרבנות הציבור ואמר רחמנא תקחנו למות דליכא למידרש קל וחומר:

דף לו.

מתני' דיני ממונות הטהרות והטמאות כו' אמר רב אנא הואי במנינא דבי ר' ומינאי דידי הוו מתחלי ברישא כלומר אעפ"י שהיו שם גדולים ממני. ומקשי' והא אנן תנן מתחילין מן הגדול ומפרקינן שאני מנינא דבי ר' דכולהו מן הצד הוו מתחלי מתוך ענותנותו לא היה רוצה להתחיל הימנו אלא מן הקטן שבהן:

מימות משה ועד רבינו לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד כלומר לא מצינו מי שהיה גדול יותר מכל בני דורו בין בתורה בין בגדולה כגון משה רבינו שהיה גדול ואין בישראל כמותו לא בחכמה ולא במלכות וכן רבינו הקדוש היה גדול ולא היה בדורו כמוהו לא בחכמה ולא בנשיאות. ומקשי' והא הוה יהושע בדריה ומפרקי' נהי דבגדולה לא היה בישראל כמותו בחכמה מיהת הוה אלעזר ולא הואי תורה במקום אחד. ומקשי' והא

הוה פנחס בדריה שהיה כהן גדול ומנהיג את הדור והיה חכם יתר מבני דורו ומפרקי' הוו זקנים בדריה דחכימי כותיה ולא הואי תורה במקום אחד. ומקשי' תו והא הוה שאול בדריה ומפרקי' הוה שמואל דחכים טפי מיניה. ומקשי' והא נח נפשיה דשמואל מקמי שאול ולאחר מיתתו של שמואל הא הויא תורה וגדולה במקום אחד ומפרקי' כי קאמרי' לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד כולהו שנייא דההוא גברא קאמרינן דומיא דמשה רבינו ורבי שמשעה שקבעו ישיבתם לא היה בהם לא בתורה ולא בגדולה. ומקשי' תו והא הוה דוד שלא היה בישראל כמותו בתורה ולא בגדולה ומפרקינן הוה עירא היאירי ביומיה שהיה גדול ממנו בתורה והיה דוד מנהיגו עליו בראש והיינו דכתיב וגם עירא היאירי היה כהן לדוד ולשון גדולה היא כענין שנאמר ובני דוד כהנים היו (שמואל ב ח׳:י״ח) ובמסכת מועד קטן מוכח דלא יתיב דוד ברישא אלא מכי נח נפשיה דעירא היאירי. ומקשי' והא נח נפשיה דעירא ביומיה דדוד כדמוכח התם במועד קטן ומפרקי' כולהו שנייא קאמרינן כדפרישנא לעיל. ומקשי' תו והא הוה שלמה גדול מכל בני דורו בין בתורה בין בגדולה ומפרקי' הא שמעון בן גרה ביומיה דהוה רביה והיה גדול ממנו בתורה כדאמרינן התם (ברכות ח'.) לעולם ידור אדם במקום רבו שכל זמן ששמעי בן גרה קיים לא נשא שלמה את בת פרעה אלמא שמעי רביה דשלמה הוה ואע"ג דכתיב ביה בשלמה ויחכם מכל האדם (מלכים א ה׳:י״א) ההוא לבתר דאתיהיבא ליה חכמתא משמיא הוא ואנן כי קאמרי' למאי דהוה מקמי הכין קאמרי' והיינו טעמא דמקשי' והא קטליה ולא קא מקשי' והא קא אתיהיבא ליה חכמתא לשלמה בגבעון משום דקטליה דשמעי קדים למעשה דגבעון וההיא דקדים עדיף ליה טפי לאקשויי מיניה דקדמה תורה וגדולה טפי במקום אחד. ומקשי' והא הוה חזקיה שלימד תורה לכל ישראל ואין בישראל גדול ממנו ואיתא בפרק חלק (ק"א:) דקא דריש גם אלה משלי שלמה אשר העתיקו אנשי חזקיה מלך יהודה וכי חזקיה לכל העולם כולו למד תורה ולמנשה בנו לא למד תורה כו' ובפרק כהן גדול (כ'.) גרסינן אשה יראת ה' היא תתהלל זה דורו של חזקיה ומפרקי' הא הוה שבנא ביומיה דעדיף בתורה טפי מיניה דאלו חזקיה הוה דריש בחד סרי רבואתא ואלו שבנא הוה דריש בתליסר רבואתא כדאיתא בפ' דיני ממונות תניאנא (כ"ו.) ומקשי' והא איקטיל שבנא כדאיתא התם ובתר דאיקטיל שבנא הויא לה תורה וגדולה במקום אחד ומפרקי' כי קאמרינן תורה וגדולה במקום אחד כולהו שנייה דההוא גברא קאמרי' כלומר משקבע ישיבתו ופשט טבעו כדפרישנא לעיל. ומקשי' והא הוה עזרא כהן גדול וגדול בתורה מכל ישראל דכתיב (עזרא ז׳:י') והוא סופר מהיר כו' וכתיב נמי כי עזרא הכין לבבו כו' וללמד בישראל חק ומשפט ומפרקי' הא נחמיה בן חכליה

שהיה פחה בארץ יהודה והוה עדיף מעזרא בגדולה ולא הואי תורה וגדולה במקום אחד וכולה שמעתא פשוטה היא:

פיסקא דיני נפשות מתחילין מן הצד ואמרינן מנא הני מילי אמר רב אחא בר פפא אמר קרא לא תענה על ריב קרי ביה לא תענה על רב חסר כתיב בלא יו"ד ומשמע רב והיינו גדול שבב"ד כלומר לא תשיב על דברי גדול שבדיינין לפיכך מתחילין מן הקטן שאם אתה מתחיל מן הגדול אפשר שיאמר טעם לחובה ואין אתה יכול להשיב על דבריו ונמצאת מחייב את זה שלא כדין אבל כי מתחילין מן הקטן ואמרי הנך טעם לזכות אפשר דמסתבר טעמייהו גבי האי דגדול ולא מפליג עלייהו ואי נמי קאי בדידיה מכל מקום כיון דאמור הנך סברא דידהו מעיקרא הא איכא מנינא לזכות ותו דאפי' משום לא תענה נמי ליכא דמאי דאמור אמור. ויש לי לפרש לא תענה על רב לא תתחיל מן הגדול שלא תצטרך לענות על דבריו ודווקא בדיני נפשות דקרא כתיב בדיני נפשות דכתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות ואי בדיני ממונות היכי משכחת לה והא תנן דיני ממונות מטין על פי אחד בין לזכות בין לחובה אלא לאו בדיני נפשות. רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מהכא ויאמר דוד לאנשיו חגרו שנמנו לדון את נבל הכרמלי על שמרד בדוד ונמנו עליו להרגו לפי שמרד במלכות:

אמר רב שונה אדם לתלמידו הלכות האמורות בדיני נפשות ודן עמו דיני נפשות ומטין את הדין על פיו כאחד מן הדיינין ואותיבניה לרב מהא דתניא הטהרות והטמאות האב ובנו הרב ותלמידו מונין להן שנים הואיל ומתחלה כשרין ביחיד ואין בהן מנין אלא א"כ חולקין אבל דיני ממונות ודיני נפשות וקידוש החדש ועיבור השנה שצריכין מנין מתחלה כדמפרשא כל חד מינייהו בדוכתא האב ובנו הרב ותלמידו אין מונין להם אלא אחד ומפרקי' כי תניא ההיא בתלמיד שצריך לסברתו של רבו שאין יודע לישב טעמים מעצמו דאיהו ורביה חד גברא נינהו וכי קאמר רב שונה אדם לתלמידו ודן עמו דינו נפשות כגון רב כהנא ורב אשי תלמידיו של רב שהיו יודעין לישב טעמים מעצמן ולהבין דבר מתוך דבר ולא היו צריכין לסברתו של רב אלא לדברים ששמע מרבו הילכך תלמיד כי האי גונא גברא באפי נפשיה הוא דאי משום גמרא דגמיר מינה סנהדרי גדולה דהואי שבעים ואחד דילפינן לה מדכתיב אספה לי שבעים איש ומשה על גביהן היכי הוו מימנו בהדיה והא כולהו גמירי מיניה:

דף לו:

אמר רבי אבהו עשרה דברים יש בין דיני ממונות לדיני נפשות כמו שאמרנו וכולן אין נוהגין בשור הנסקל חוץ מעשרים ושלשה דצריכי בשור הנסקל. מנא הני מילי אמר רב אחא בר פפא אמר קרא לא תטה משפט אביונך בריבו במחוייב מיתה הכתוב מדבר כדכתיב (משלי ל"א:ט') פתח פיך לאלם ואל דין כל בני חלוף וכתיב בתריה פתח פיך שפט צדק ודין עני ואביון דאי באביון ממש מאי שנא אביון מעשיר אלא הא קמ"ל לא תטה משפט אביונך שנתחייב מיתה על פי אחד ולמאי איצטריך אי לגופיה מאידך קרא נפקא לא תהיה אחרי רבים לרעות אלא איצטריך למיעוטא משפט אביונך אי אתה מטה על פי אחד אבל אתה מטה משפטו של שור הנסקל ומהכא גמרינן להנך מעלות כולהו דליתנהו בשור הנסקל דמדהא לא איתא הנך נמי ליתינהו וכי כתיב היקשא דמיתת השור למיתת הבעלים לעשרים ושלשה שהוא עיקר הדין ותחלתו אבל כולהו אינך להצלה קא אתו ומה לנו לחוש על שור הנסקל מוטב לקיים בו ובערת הרע וכך פי' רבינו שלמה ז"ל ואנו רגילין לפרש לא תטה משפט אביונך בריבו לרעה והני מעלות כולהו משמעי מהכא דלא תגרום ליה הטייה לרעה אלא עביד ליה הצלה ואע"ג דהדורי אהצלה מקראי אחריני נפקא לן איצטריך הכא למעוטי:

ומתמהינן עשרה והא תשעה הוו ומהדרי' לאתמוהי אהאי תימהא היכי אמרת דתשעה הוו הא ודאי עשרה הוו כדאמרן ומהדרי' לאוקומי תימהתין קמייתא היינו טעמא דמתמהינן תשעה הוו משום דאין הכל כשרין לדון דיני נפשות ועשרים ושלשה חדא מילתא היא דטעמא מאי ממזר פסול בדיני נפשות הא לא כתיב ביה פיסולא אלא משום דבעינן עשרים ושלשה בדיני נפשות בסנהדרי קטנה ובסנהדרי הא כתיב ונשאו אתך בדומין לך כדבעינן למימר קמן ומפרקי' אין הכי נמי דהנך חדא נינהו וכי קאמרינן עשרה משום דאיכא אחריתי והיינו מי שאינו רחמני כגון זקן פי' ר"ש ז"ל שסבל כבר צער גידול בנים ואינו רחמני ואנו רגילין לפרש זקן לפי שדעתו קצרה עליו ואינו רחמני וכי סריס ומי שאין לו בנים אינן יודעין בטיב רחמי האב על הבנים לפיכך אין מרחמין על בני אדם רבי יהודה אומר אף מי שנודע שהוא אכזרי וחילופה במסית דכל אלו כשרין לדינו כדי שיתחייב:

הא דאמרינן הכא דגר כשר לדון דיני ממונות דוקא לידון את חבירו אבל לדון את ישראל לא אלא א"כ אמו מישראל דאמר קרא מקרב אחיך תשים כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך והכי איתא ביבמות בפרק מצות חליצה (יבמות ק"ב.):

פיסקא ואין הכל כשרין לדון דיני נפשות מאי טעמא תאני רב יוסף כשם שב"ד מנוקין [בצדק כך מנוקין] מכל מום מפיסול יוחסין. מאי קראה כולך יפה רעיתי ומום אין בך לסנהדרין קאמר רחמנא דאי לכל ישראל ליכא למימר דאי אפשר שלא יהיו ביניהם חללים ופסולים אלא ודאי בסנהדרי קאמר כשהיו כולם ברורים מתוך הקהל ואיכא דדייקי לה מדכתיב כלך כלך בגימטריא שבעים והיינו כמנין סנהדרי לבד מנשיא שעל גביהן ולא דייק דהא תינח סנהדרי גדולה סנהדרי קטנה מאי איכא למימר:

ודייקינן בגמרא אי מהכא ילפת לה לסנהדרי דלהוו מנוקין מכל מום אימא ממום ממש דהא ומום אין בך הכי משמע ואידחי ליה הדין טעמא ואתינן למגמרה מוהתיצבו שם עמך דכתיב בסנהדרי גדולה עמך בדומין לך שמיוחסין כמותך. ומקשינן תו ודילמא התם כי כתיב עמך שיעמדו עמו לפני שכינה כדי שתשרה עליהם שכינה כדמפרש קרא ואצלתי מן הרוח אשר עליך כו' ואסקה רב נחמן בר יצחק מאתך דכתיב והקל מעליך ונשאו אתך גבי סנהדראות דאתוקמו אפומיה דיתרו דהתם ליכא למימר משום שכינה. ואיתא סיפרי דאית בהו ונשאו אתך במשא העם ואע"ג דהתם נמי בסנהדרי גדולה קא מיירי ואיכא למיפרך דילמא משום שכינה לא ס"ד חדא דתרי קראי למה לי הא כתיב עמך ותו בשלמא גבי אידך קרא כיון דלענין עמידה לפני אהל מועד קאי איכא למימר דמשום שכינה קאמר אלא גבי ונשאו אתך דקא מיירי לענין סיועיה ולמרדא בהדיה מאי משום שכינה איכא:

מתני' סנהדרי היתה כחצי גורן עגולה כדי שיהו רואין זה את זה וכל אחד מהם ישמע דברי חבירו אם יש בהן ממש יודה לו ואם לאו ישיב על דבריו אבל בעיגולה שלימה לא מצו למיהוי משום דצריכי בעלי דינין ועדים למיעל בדוכתא דחזו להו כולהו דייני לאפייהו לדקדוקי במילייהו ואי הוו בעיגולה שלימה ליכא דוכתא דעיילי מיניה ואי קיימי עדים אבראי לא חזו להו כולהו לאפייהו. ושני סופרי דיינין עומדין לפניהן וכותבין דברי המחייבין ודברי המזכין שאם יטעה האחד יוכיח כתבו של שני. רבי יהודה אומר ג' היו כו' שאם היו שנים והיה כל אחד מהן כותב דברי כולן פעמים שמקצרין מתוך רוב הטעמים ואין מי שמוכיח לפיכך צריך שלשה אחד כותב דברי המחייבין ואחד כותב דברי המזכין שמתוך שאין מטילין על אחד מהן לכתוב דברי כולן לא יקצר בדבר והשלישי כותב דברי המחייבין ודברי המזכין שאם טעה אחד מן השנים נמצא השלישי מזכירו. ויש לפרש שני סופרי דיינין עומדים לפניהם וכותבין דברי המחייבים ודברי המזכין כדי שיהו שני עדים על דברי כולן רבי יהודה אומר שלשה היו אחד כותב דברי המחייבין בלבד ואחד כותב דברי המזכין כדי שלא יכבד הדבר עליהם ויבאו לקצר

והשלישי כותב דברי כולן כדי שיצטרף עם כל אחד מן השנים הראשונים ויהיו שנים על דברי המחייבין ושנים על דברי המזכין. ושלש שורות של תלמידי חכמים שעדיין לא נסמכו יושבין לפניהם כל אחת ואחת כמנין סנהדרי קטנה כדמיברר בסוף פירקא קמא דהוו להו שתין ותשע שאם הוצרכו להוסיף עד שבעים ואחד מוסיפין מהן וכי תימא הא תינח ארבעים ושמונה צריכים למוספין אלא הנך למה להו שאם נפטרה סנהדרי מושיבין שורה אחת מאלו במקומו ואע"ג דבצרי להו תרי לאו אורח ארעא לאותובי שלש שורות של עשרים ושלשה ואחת של שני תלמידים ואית דאמרי דבדין הוא דלא ליבעי טפי מארבעים ושמנה כדי תשלום שבעים ואחד ולמעבד שתי שורות כל אחת ואחת מעשרים וארבעה אלא משום דלאו אורח ארעא דליעביד שורה של תלמידים גדולה משל סנהדרי ולאו אורח ארעא נמי למעבד תרי של עשרים ושלשה וחדא של שני תלמידים הילכך עבדינן שלש שורות שלימות. והני שלש שורות של תלמידים משמע דשורות פשוטות היו ולא בעיגול חדא מדלא קתני בהו עגולות כדקתני גבי סנהדרי ותו דשורות פשוטות משמע כדאמר בעלמא גבי שלשה אילנות (ב"ב פ"ג:) וגבי שלשה מטבעות (ב"מ כ"ה.) כשורה מהו כלומר שעומדין בשורה אחת בשוה זה בצד זה ואע"פ שלא היו רואין זה את זה לא אכפת לן מאחר שרואין פני הסנהדרין והסנהדרין רואין את פניהם תדע שהרי שורה שקרובה לסנהדרי אינן רואה פני השורה שאחריה ולא חשו לכך. הוצרכו לסמוך כגון שמת אחד מסנהדרי ואין מושיבין בסנהדרי אלא סמוכין דהא אפי' דיני קנסות סמוכין בעינן וכ"ש דיני נפשות סומכין מן הראשונה הקרובה לסנהדרי אחד מן השניה בא לו לראשונה ואחד מן השלישי בא לו לשניה ובוררין להן עוד אחד מן הקהל למלאות מנינה של שורה שלישית ולא בעי סמיכה דהנך שלש שורות לאו למידן קיתבי ומושיבין אותו בשלישית אבל בשנייה לא לפי שגרוע שבשורות גדול מגדול שבקהל. לא היה יושב במקומו של ראשון שהרי גדול שבשלישית בא לו לשניי' וקטן שבשלישית גדול מזה אלא במקומו הראוי לו בסוף שורה שלישית:

דף לז.

ודייקינן בגמרא מנא הני מילי דסנהדרי בעגולה הוו יתבי אמר רב אחא אמר קרא שררך כו' מסהר קא פשיט לה לפי שהוא עגול וקא מפריש ואזיל דכוליה קרא בסנהדרי כתיב שררך זו סנהדרי כו' עיקר מלה זו לשון טיבור הוא כדכתיב (יחזקאל ט"ז:ד') לא כרת שררך ולפי שטיבורו של אדם באמצעיתו נקרא אמצעו של דבר טבור כענין שנאמר (שופטים ט':ל"ז) הנה עם יורדים מעם טבור הארץ וסנהדרי בלשכת הגזית שבבית

המקדש היתה יושבת ובית המקדש באמצעו של עולם הוא עומד כדכתיב (יחזקאל ה׳:ה׳) זאת ירושלים בתוך הגוים שמתיה וסביבותיה ארצות אל יחסר המזג שני חלקי מים ואחד יין כדמפרש בנדה (י"ט.) דקתני התם גבי מראה דמים וכמזוג והיינו דכתיב אל יחסר המזג אל יחסרו מן החלק השלישי שהוא כדי הראוי לימזג והיינו עשרים ושלשה שהן שליש של ששים ותשע דאלו הנך תרי כיון דלא משכחת בהו שליש לא קא חשיב להו ואע"ג דאמר רבא (ב"ב צ"ו:) כל חמרא דלא רמי על חד תלתא מיא לאו חמרא הוא רבא לחודיה הוא דהוה יהיב ביה כי האי שיעורא כדאמרינן בנדרים (נ"ה.) האי מזגא דמי למזגא דרבא בריה דרב יוסף בר חמא. וכדאמר נמי בב"מ פ' הזהב (בבא מציעא ס'.) דקאמר רבא מזגא דידי מידע ידיע כלומר שהיה רגיל לתת בו מים הרבה אבל רוב בני אדם לא היו נותנין אלא חלק אחד יין ושני חלקי מים כדאיתא בנדה ואע"ג דבפ' המוציא יין (שבת ע"ז.) משני בה דשני יין השרוני דרפי אי נמי התם לענין חזותא איתמר אבל לענין טעמא בעינן טפי על כרחיך הכא גבי סנהדרי טפי שייך בהו עניינא דחזותא מעניינא דטעמא ותו דאע"ג דאמרינן התם לענין חזותא איתמר לאו למימרא דלענין טעמא לאו מזג הוא אלא למימרא דכל היכא דאיכא ריבעא חמרא לא נפיק מכלל מזג והכי משמע מילתיה דרבא דקאמר כל חמרא דלא דרי על חד תלתא מיא לאו חמרא הוא דמשמע דרבא כי קא נקיט שיעורא רבא דיכיל חמרא למדרא ממיא קא נקיט ולעולם אי הוי על חד תרי מיא חמרא מזיגא מיקרי אפי' לענין טעמא דאי לאו הכי לא הוה קרי ליה תנא מזג וקרא דכתיב אל יחסר המזג בשיעורא דמיקרי מזגא בין לענין טעמא בין לענין חזותא קא מיירי והיינו חלק אחד יין ושני חלקים מים:

סוגה בשושנים כו' שאפי' סוגה בשושנים שאין כאן שום סייג למנוע בני אדם להכנס וכ"ש שהשושנים מרגילים בני אדם לבא לא יפרצו בהן פרצות כדמפרש ואזיל גבי נדה שאע"פ שהאש דבוקה בנעורת אינה מהבהבת ופשוטה היא ודוקא בשאר אינשי דעלמא דשכיחא ליה איתתא מקמי הכין דלא נפיש יצריהו אבל חתן דלא הוה שכיחא ליה עד השתא ונפיש יצריה לא כדמפורש בריש פרק בתולה נשאת (ד') וכל שכן גבי ייחוד דפנוייה וייחוד דאשת איש דכל לגבי מילתא חדתא נפיש יצר. מעשה דר' זירא דאיקרי קטינא חריך שקיה משום שהוה שגר תנורא ובדיק נפשיה בגויה יהבו ביה רבנן עינייהו ואיחרך שקיה וקרוליה קטינא חריך שקיה:

פיסקא לא היה יושב במקומו של ראשון כו' אמר אביי ש"מ כי ניידי כולהו ניידי ממקומו של נפקד ולמטה של ראשון כיצד הרי שמת גדול שבסנהדרי מעלין את השני הסמוך לו למקומו של ראשון ושלישי במקומו של שני וכן כולן וגדול שבשורה ראשונה יושב

במקומו של אחרון שבסנהדרי והשני לו יושב במקומו של ראשון וכן כולן וגדול שבשורה שנייה יושב בסוף שורה ראשונה והשני שבשניה בא לו למקומו של ראשון שבשניה וכן כולן וגדול שבשלישית בא לו לסוף שורה שנייה ושני שבשלישית יושב במקומו של ראשון וגדול שבקהל יושב בסוף שורה שלישית לפי שקטן שבסנהדרי גדו מגדול שבשורות וקטן שבשורה ראשונה גדול מגדול שבשנייה וקטן שבשנייה גדול מגדול שבשלישית [וקטן שבשלישית] גדול מגדול שבקהל לפיכך מושיבין אותן דרך גדולתן:

מתני' כיצד מאיימין על עידי נפשות כו' שמא תאמרו מאומד בגמרא מפרש כיצד מאומד. ומשמועה שיצא קול ברבים שפלוני הרגו לזה ואתם סבורים שאם לא היה אמת לא היה הקול יוצא ברבים. עד מפי עד ששניהם שמעתם מפי שנים אחרים שהעידו לפניכם שראו את המעשה וכל אחד מכם עד מפי עד הוא ואתם סבורים הואיל ואותם העידו לכם שראו את המעשה גם אתם יכולים להעיד מפיהם כאילו אתם עצמכם ראיתם ואי אתם יודעין שאין זו עדות נכונה שהרי אין אתם יודעים אם אמת הוא מה שהעידו לכם ואם לאו. או שמא מפי אדם נאמן שמעתם ואתם סבורים להעיד על פיו כאילו ראיתם בעיניכם מתוך שברור לכם שהוא נאמן. וכל אחד ואחד מהדברים הללו צריך להודיען לפי שכל אחד יש בו צד קל וצד חמור מה שאין כן בשאר. [מאומד יש בו צד קל שהרי לא ראו ולא שמעו גופו של מעשה] ויש בו צד חמור שהרי ראו בעיניהם מקצת הדברים והענין מוכיח מה שאין כן בשאר וכן משמועה יש בה צד קל שהרי לא ראו דבר וגם לא שמעו ממי שראה מה שאין כן בשאר ויש בו צד חמור שהרי יצא הקול ברבים מה שאין כן בשאר וכן בעד מפי עד יש בו צד קל שהרי לא ראו דבר בעיניהם ולא שמעו אלא מפי שנים ואינן מכירין אותם אם נאמנין הן ואם לאו ויש בו צד חמור שהרי שמעו מפי שנים שהעידו בפניהם שראו גופו של מעשה מה שאין כן בשאר וכן מפי אדם נאמן אע"פ שאחד משמע יש בו צד קל ויש בו צד חמור יש בו צד קל שהרי מפי אדם אחד שמעו ויש בו צד חמור שהרי מכירין בו שהוא נאמן מה שאין כן בשאר. או שמא אתם מתכוונים להעיד עדות שקר ואי אתם יודעים שסופו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה היו יודעין כו':

לפיכך נברא אדם יחידי בעולם ללמד שכל המאבד נפש אחת כו' שהרי מאדם אחד נתיישב העולם. ועוד שלא יהיו המינין אומרים רשויות הרבה בשמים וכל אחד מהן ברא שלו. דבר אחר ללמדך שכשם שנתמלא העולם כלו מאדם אחד כך כל הנמצאות בורא אחד בראם וסימניך הלא אב אחד לכלנו הלא אל אחד בראנו (מלאכי ב':י') ועוד לכך נברא יחידי להגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים הקב"ה כו' לפיכך כל אחד ואחד

חייב לומר בשבילי נברא העולם עיקר הא מילתא שכל הנבראים בעולם של מטה לא נבראו אלא בשביל האדם כי הא דתניא לקמן (ל"ח.) אדם בערב שבת נברא מפני מה נברא בערב שבת כדי שיכנס לסעודה מיד משל למלך בשר ודם שבנה פלטירין ושכללן והתקין סעודה ואח"כ הכניס אורחים וכיון שכל אחד ואחד חשוב לפני המקום לברוא לו צורה בפני עצמה חייב לומר בשבילי נברא העולם ולהודות לפני המקום על כך. ויש אומרים חייב לומר חשוב אני בעולם ולא אטרוד עצמי מן העולם בעבירה אחת וימשך הימנה ואי איתיה להאי פירושא הכי הוה מיבעי ליה לפרושי חייב לומר בשבילי נברא העולם ואם אני טורד עצמי נמצאתי מאבד את כל העולם כולו שנברא בשבילי והנה הוא תלוי בי.

מסתברא דהאי דרשא דדרשי' גבי דמי אחיך שהיה דמו מושלך על העצים ועל האבנים וכן האי טעמא דאמר לבריאת האדם יחידי בעולם מפני שלום הבריות ומפני המינין ולהגיד גדולתו של מלך מלכי המלכים לא אמרינן לה לסהדי דכ"ש דמתפקרי כי שמעי דהאי דמי אחיך לאו לדמו ודם זרעיותיו אתא וכן כי ידעי דאיכא טעמא אחרינא לבריאתו של אדם יחידי לבד מקמייתא דאית בה איום דקתני שכל המאבד נפש אחת מישראל כאילו איבד עולם מלא והאי דתנינן להו לכולהו הני טעמי לאו למימרא דכולהו אמרינן להו לסהדי אלא תנא הוא דבעא לפרושי כולהו מילי וטעמי דהוו ליה למדרש ולעולם לא אמרינן להו לסהדי מהני מילי אלא הנהו מילי דאית בהו איום. ויש מפרשים לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולא דאטעמא קמא קאי דקתני לפיכך נברא אדם יחידי בעולם ללמד שכל המאבד נפש אחת מישראל כאלו איבד עולם מלא ותני עלה לפיכך כיון שמאדם אחד נתיישב העולם כל אחד כו'. שמא תאמרו מה לנו ולצרה הזאת להעלות עלינו כאלו אבדנו עולם מלא והלא כבר נאמר אם לא יגיד שמא תאמרו מוטב נעמוד בלא ואל נחוב בדמו של זה שהרי עונש המאבד נפש אחת גדול מאיסור אם לא יגיד ת"ל ובאבד רשעים רנה אם עבר עבירה זו רשע הוא ואין עונש על המאבדו שכשם שהמאבד נפש אחת מן הצדיקים כאילו אבד עולם מלא צדיקים כך המאבד נפש אחת מן הרשעים כאלו אבד עולם מלא רשעים ואין כאן עונש על המאבדו אלא שכר ואי לא מסהדיתו על כרחין באם לא יגיד קיימיתו:

דף לז:

תנו רבנן כיצד מאומד תניא אמר ר' שמעון בן שטח אראה בנחמה אם לא ראיתי שמעון בן שטח כשנשבע לא אראה אמר אלא מפני דורות הבאים שלא ראו את הדבר ואלו

נשבעו לא אראה בנחמה אם לא ראיתי נמצאו מקללין את עצמן לפיכך הוצרכו לכנות ולומר אראה בנחמה אם לא ראיתי דהא אפי' בקראי מכנינן כדמיברר בשבועות (ל"ו.):
תאני ר' חייא משום שחרב בית המקדש אעפ"י שארבע מיתות בטלו דינן לא בטל בידי שמים שסופו מת במיתה שהיא מעין מיתה שהיה חייב בה. מי שנתחייב סקילה או נופל מן הגג כדקי"ל דעיקר סקילה דחיפה היא כדקתני בפ' נגמר הדין אחד מן העדים דוחפו על מתניו אם מת בה יצא. או חיה דורסתו מכתו שאחד מאיבריו דדמיא לרגימתו באבן. מי שנתחייב שריפה או בדליקה או נחש מכישו וארס של נחש שורפו. מי שנתחייב הריגה או נמסר למלכות ומתיזין ראשו בסייף או לסטין באין עליו והורגין אותו בין בסייף בין בדבר שדומה לו דכל מידי דקטיל ליה על ידי הוצאת דמו או על ידי חתיכת אבר שהנשמה תלויה בו חדא מילתא היא. מי שנתחייב חנק או טובע בנהר או מת בסרונכי אסכרה ושניהן מעין חנק הן דמה לי מבחוץ מה לי מבפנים: ההוא דקטיל גברא ואכשיה נחש אי לא הוה חטאה אחרינא גביה לא הוה מאית אלא במיתה שהיא כעין סייף אלא חטאה אחרינא הוה גביה דהוה מיחייב עליה שריפה דאמר מר מי שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה ושריפה חמורה מסייף:
ודייקינן ממתני' מדקתני מאומד גבי איום בדיני נפשות ואלו גבי איום דדיני ממונות לא קתני ש"מ מאומד בדיני נפשות הוא דלא אמרינן בידוע שזה הרגו הא בדיני ממונות אמרי' דעדות מאומד בדיני ממונות עדות מעלייתא היא. ויש לפרש מדטרחינן ואמרינן להו בדיני נפשות ש"מ בדיני ממונות כי האי גוונא כשר דכי צריכינן למישילינהו בדיני נפשות מידי [דכשר] בדיני ממונות ופסול בדיני נפשות דאיכא למימר הני מידע ידעי דכי האי גוונא כשר בדיני ממונות וסברי כי היכי דכשר בדיני ממונות כשר בדיני נפשות אבל מידי דפסול בדיני ממונות וכיון דידעי דפסיל בדיני ממונות (ליכא) [למה] למימר להו דרובא דאינשי ידעי מידי דפסיל בדיני ממונות וכיון דידעי דפסיל בדיני ממונות ליכא למימר דסלקא דעתייהו דכשר בדיני נפשות. והאי פירושא דידן דייק טפי ומסתבר מההוא קמא מדמסקינן בה אלא אע"ג דפסילי בדיני ממונות אמרי' להו בדיני נפשות דמשמע דהא קמ"ל דלא אמרינן כיון דידיעה מילתא דפסילי בדיני ממונות לא צריכינן למימר להו בדיני נפשות אלא אפי' הכי רמינן עלייהו. והכי נמי מסתברא דאי ס"ד דכי קא דייק משום דתני לה גבי דיני נפשות ולא קתני לה גבי דיני ממונות אי הכי סיפא כי פריך הכי הוה ליה לפרוכי אלא אע"ג דפסילי בדיני ממונות לא אמרי' להו אלא בדיני נפשות ומדלא פריך הכי ש"מ כדפרשינן. ורבינו חננאל ז"ל משמע דדייק לה מדאמרינן

להו או שמא אי אתם יודעים שסופנו לבדוק אתכם בדרישה ובחקירה. ולא מסתבר דהא דיני ממונות נמי איתינהו בדרישה ובחקירה בהנהו אנפי דמפרש בריש פירקין.

גמל האוחר בין הגמלים יש אומ' נושך ואית דגרסי אוחר *) בחי"ת שהגמל הזכר המזדווג עם הנקבה קרי ליה אוחר כדאמרי' בפ"ק דבכורות גמל אחור כנגד אחור ודרך הגמל להתקנות במי שרואה אותו בשעה שמזדווג עם הנקבה ורץ אחריו והורגו זה וזה הואיל ונמצא הרוג בצידו בידוע שהוא הרגו:

ומתמהינן ולטעמיך דדייקת הכי דכל מידי דתני ליה גבי איום דעידי נפשות כשר בדיני ממונות וא"כ עד מפי עד דתני ליה גבי איום דעידי נפשות יהא כשר בדיני ממונות ואלמה תנן אם אמר איש פלוני אמר לי שהוא חייב לו לא אמר כלום עד שיאמרו עדים בפנינו הודה לו אבל עד מפי עד פסול אלא מאי אית לך למימר אע"ג דפסילי בדיני ממונות טרחינן ואמרינן להו בדיני נפשות שמא מאומד שמעתם ואינו כלום כדי לפרש להם איזו עדות כשרה ואיזו פסולה הכא נמי לענין מאומד אע"ג דפסיל בדיני ממונות לא אמרינן הני מידע ידעי דכי האי גוונא פסול בדיני ממונות ולא צריכינן למימר להו דפסילי בדיני נפשות אלא אפ"ה אמרינן להו בדיני נפשות דמאן לימא לן דידעי דילמא לא ידעי ואי נמי ידעי רמינן עלייהו מ"מ כדי לאיומי עלייהו.

נקיטינן השתא דמאומד פסול בין בדיני נפשות בין בדיני ממונות והא דתנן (שבועות מ"ד:) הנחבל כיצד דמוקמינן לה (שם מ"ו:) במקום שיכול לחבול בעצמו כדמוכח התם וקתני הרי זה נשבע ונוטל ההיא תקנתא דרבנן היא ואפ"ה כי תקינו רבנן התם משום דראוהו שנכנס לתוך ביתו שלם ויצא חבול דהא ליכא למימר דאינש אחרינא חבל ביה מאי אמרת דילמא איהו חבל בנפשיה דלאו אורחא דאינש למיחבל בנפשיה תקינו ליה רבנן דמשתבע ושקיל אבל [היכא] דלא ראוהו שנכנס לתוך ביתו שלם ויצא חבול דאיכא למימר דילמא חבול הוה ואם תמצי לומר שלם הוה [כיון] דלא ראוהו שנכנס תחת ידו דילמא אחרים חבלי ביה לא תקינו ליה רבנן דמשתבע ושקיל והיינו דקא פטרי רבנן גבי גמל האוחר בין הגמלים לגמרי כדאיתא בפרק המוכר פירות כתנאי שור שהיה רועה על גב הנהר כו'. וההיא דאמר רב יהודה לא שנו אלא במקום שיכול לחבול בעצמו אבל במקום שאין יכול לחבול בעצמו נוטל שלא בשבועה התם ליכא מאומד כלל וכי אמרינן עדות מאומד פסולה בדיני ממונות הני מילי היכא דאיכא למימר דלאו איהו אזקיה מיהו באומדן דעתא מסתברא דאיהו אזקיה אבל היכא דודאי נכנס לתוך ידו שלם ויצא חבול וידעינן בודאי דלא אינש אחרינא חבל ביה ולא איהו חבל בנפשיה הא ליכא ספיקא במילתא וכי האי גוונא לאו אומדנא הוא (איזו) [דזו] היא עדות המתקיימת ידיעה בלא

ראיה והני מילי בדיני ממונות אבל בדיני נפשות פסולה דתניא בפרק שבועת העדות (שבועות ל"ד.) רבי יוסי הגלילי אומר והוא עד או ראה או ידע בעדות המתקיימת ראיה בלא ידיעה וידיעה בלא ראיה הכתוב מדבר ומסיק התם דלא משכחת לה אלא בדיני ממונות ותו לא אבל בדיני נפשות לא משכחת לה אלא לר' אחא דקאמרי' התם לימא רבי יוסי הגלילי לית ליה דר' אחא דאי אית ליה דר' אחא בדיני נפשות נמי משכחת לה כשמעון בן שטח ראייה בלא ידיעה לא משכחת לה דהא בעי מידע אי גוי הרג או ישראל הרג טריפה הרג או שלם הרג:

קול דמי אחיך כו' שעשה קין בהבל חבורות חבורות פצעים פצעים עד שיצא דמו ממקומות הרבה:

אמר רבי יהודה בריה דר' חייא מיום שפתחה הארץ את פיה וקבלתו לדמו של הבל כדי לכסותו ולקברו ויש לומר להעלימו מן העין כדי לכסות על עונו של קין כדכתיב מן האדמה אשר פצתה את פיה כו' שוב לא פתחה לטובה:

גלות מכפרת מחצה עונות מעיקרא כתיב נע ונד ולבסוף כתיב וישב בארץ נוד ולא כתוב נע שכיפרה לו גלותו. אית דילפי לה מדכתיב ויצא קין ולדילן מסתבר מדכתיב וישב בארץ נוד כלומר כיון שנד כיפר לו המקום גזירה שניה שנגזרה עליו: אמר רבי יוחנן גלות מכפרת על הכל דכתיב ביכניה כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלח בימיו ולבסוף כתיב בני יכניה אלמא לאו ערירי הוה. מאי דכתיב בני לחד ברא קרי בני כדכתיב ובני דן חשים ובני איתן עזריה ובני פלוא אליאב והאי אסיר ושלתיאל תרווייהו חד נינהו והיינו שאלתיאל אבוה דזרובבל וקרייה רחמנא אסיר וקרייה שאלתיאל כדקרייה למשה רבינו יקותיאל ואבי גדור ואבי זנוח. לפי הענין אסיר שעיברתו אמו בבית האסורים ובהגדה דויקרא רבה מפרש שהיה במקום האסורין במקום צר ואין מקום לשכב ושלשלו לו לאשה ונתעברה הימנו מעומד והיינו דקריה רחמנא שאלתיאל ברא אסיר לפי שנתעברה אמו הימנו בבית האסורים שאלתיאל שנשתל שלא כדרך הנשתלין כדאמרן. דבר אחר שנשאל אל על אלתו שגזר שלא יברא שהרי גזר על אביו להיות ערירי וכיון שעשה תשובה בטלה גזירה ודומה כמי שנשבע ונשאל על שבועתו והיפר לעצמו. ויש אומרים שהתירו לו פמליא של מעלה ולאו מילתא היא. ובתר דסליק מדרשא דשלתיאל אמאי אקרי שאלתיאל ואמאי איקרי אסיר הדר לפרושי ענינה דזרובבל שנזרע בבבל ומה שמו של זרובבל נחמיה בן חכליה שמו והא מילתא תמיהא לן טובא דהא בעזרא משמע דנחמיה לאו זרובבל הוא:

דף לח.

בני ר' חייא הוו יתבי קמיה דר' בסעודתא כיון דאיבסים בחמרא פתוח ואמור אין בן דוד בא עד שיכלו שני בתי אבות מישראל כו' שנאמר והיה למקדש אמשיח קאי והכי משמע קרא והיה למקדש לכל ישראל ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל היינו שני בתי אבות אמר להם בני לאחר ייני קוצים אתם מטילין בעיני א"ל ר' חייא ר' אל ירע לך יין ניתן בשבעים יין בגימטריא שבעים סוד בגימטריא שבעים נכנס יין יצא סוד:

מאי דכתיב וישקד ה' על הרעה כו' שהקדים והגלה גלות צדקיה ועדיין גלות יכניה קיימת שהיו חכמים כדי שילמדו בני גלות צדקיה מהן תורה דכתיב בגלות יכניה והחרש והמסגר אלף חרש כיון שפותחין נעשין הכל בפני עצמן כחרשין שלא שמעו תורה מעולם ויש לפרש נעשין הכל כחרשין שלא שמעו את דבריהם מתוך שאין שום אדם יכול להשיב על דבריהם אי נמי מתוך (שיכולין) [שאין יכולין] להבין את דבריהם מתוך עמקן מסגר כיון שסוגרין כלומר כיון שמקשין וסותמין את השמועה שוב אין אדם יכול לפתוח. עולא אמר שהקדים חרבן בית ראשון שתי שנים לשמונה מאות וחמשים ושתים שנים שהיו ראוין להאריך בהן בארץ דנפקא לן מונושנתם ונושנתם בגימטריא הכי הוו ואלו חרבן בית ראשון היה לסוף שמונה מאות וחמשים לכניסתן לארץ הא כיצד לשמונים וארבע מאות שנה ליציאת מצרים נבנה הבית שנאמר ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה כו' וארבע מאות ועשר שעמד הרי שמונה מאות ותשעים ליציאת מצרים צא מהן ארבעים שנה עד שלא נכנסו לארץ נשארו בידך שמונה מאות וחמשים ואלמלא היה ממתין להן שתי שנים כמנין ונושנתם היה מתקיים בהם כי אבד תאבדון מהר אבל הקב"ה עשה עמהן צדקה וחיסר להם ממדת הטובה שהפורענות תלויה בה כדי לחסר להן ממדת הפורענות:

מתני' לפיכך נברא אדם יחידי בעולם כו'. דבר אחר שלא יהו צדיקים אומרים אנו בני צדיק וסומכין על עצמן שאין חוטאין ואין נזהרין מן החטא ושלא יהו אומרים רשעים בני רשע הן ויתיאשו מלעשות תשובה. דבר אחר מפני המשפחות שלא יהו מתגרות זו בזו ויאמרו זה לזה אבא גדול מאביך אי נמי דכי ידעי דלאו בני חד גברא נינהו לא מרחמי אהדדי. דבר אחר מפני הגזלנין והחמסנים שגוזלין וחומסין ואומרים קרקע זה מאבינו הראשון היה ויש לי לפרש לפי שהיו גוזלין זה את זה ואין מרחמין זה על זה אבל עכשיו שהן בני אב אחד נמנעין מן הגזל יתר כענין שנאמר הלא אב אחד לכולנו מדוע נבגד איש באחיו (מלאכי ב':י'):

פיסקא ולהגיד גדולתו כו' ויליף לה בברייתא מדכתיב תתהפך כחומר חותם כו' אית דמפרשי לה הכי לאחר מיתתו של אדם מתהפך חותם שלו לחומר ובתחיית המתים יתיצבו כמו לבוש. וקא דייקי לה למילתא דברייתא מדקרי ליה חותם שמע מינה בחותם אחד הם טבועים. ולדילן מסתבר דהכי דריש ליה תנא לקרא חותם שהקב"ה טובע בו את כל האדם מתהפך לכמה צורות כאלו היה חומר שאדם משנהו לכל מה שירצה כלומר שהוא טובע את כל האדם בחותם אחד ואין אחד מהן דומה לחבירו כאלו נתהפך החותם לצורה אחרת. ומפני מה אין פרצופותיהן דומין זה לזה שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי הן ומתוך שפרצופותיהם שוות אין מי שמכחישו שנאמר וימנע מרשעים אורם בתריה דההוא קרא כתיב כלומר כיון שנמנע מרשעים אורם קלסתר פנים לפיכך זרוע רמה תשבר ויש לומר אורם שמחת לבבם:

תניא היה רבי מאיר אומר בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו בקול במראה ובדעת בקול ומראה משום ערוה שלא תתחלף אשת חברו באשתו ושלא יתחלף לאשה בעלה באיש אחר אבל עכשיו הן ניכרין בקול ובמראה. ובדעת מפני החמסנין והגזלנין שאם היו שוין בדעת היה אדם יכול להבין מצפוני לבו של חבירו מתוך מצפוני עצמו ויודע היכן ממונו של חבירו והולך ונוטלו:

תנו רבנן אדם בערב שבת נברא ומפני מה נברא לאחר כל הנבראים שאם היה נברא בחמישי או קודם לכן היו המינין אומרים ששותף היה לו להקב"ה בנבראים שנבראו אחריו. דבר אחר כדי שיכנס למצות שבת מיד לפי שכדאי היה אדם הראשון שתנתן לו תורה אלמלא שסרח והקב"ה חישב לבראו בערב שבת אולי יזכה ויכנס למצוה מיד וכיון שסרח בשעה עשירית נתחייב ולא זכה למצות שבת:

חכמות בנתה ביתה חכמתו של הקב"ה כדכתיב ה' בחכמה יסד. על גפי מרומי קרת לשון על גבי והדבר ידוע שגבו של דבר גבוה מכולו ולבסוף כתיב על כסא דלא גביה כולי האי. מי פתי יסור הנה בתריה דהנהו קראי כתיב אית דמפרשי לה הכי מי פתהו לזה שיסור הנה לאכול מן העץ חסר לב אמרה האשה שהיא חסר לב אמרה לו. ואנן הכי מפרשינן לה לפום האי דרשה דרך משל הוא שחכמתו של מקום לאחר שברא בה את כל העולם וקראה לנערותיה וזימנת לסעודה אמרה מי פתי יסור הנה כלומר שהוא פתי יבא ויסע הנה אצלי ואלמדנו מחכמתי וגם חסר לב אמרה לו כלומר מי פתי ומי חסר לב יסור הנה והאי דקאמרי' בגמ' מי פיתה לזה אשה קמ"ל דלהכי קרי ליה לאדם הראשון פתי לפי שפתהו האשה תדע שהרי קראתו חסר לב ואשכחן קרא דקרי חסר לב שנפתה לבו על חשה שנאמר נואף אשה חסר לב:

תניא היה רבי מאיר אומר אדם מכל העולם כולו הוצבר עפרו שנא' גלמי לשון גולמי כלים והוא עצמו של גוף קודם שתשלם צורתו וענין גולם זה נקרא אצל חכמי התושיה בלשון ערבי אלמאד"ה וזו היא שאמר הכתוב גלמי ראו עיניך יש אומרים מכל מראה עיניך נגלמתי והיינו כל העולם דכתיב עיני ה' המה משוטטות בכל הארץ ויש לפרש מדכתיב ועל ספרך כולם יכתבו לשון רבים שנצבר ממקומות הרבה:

דף לח:

אמר רבה כו' גופו מבבל לפיכך נעשית מצולה וראשו מארץ ישראל על שם שהיא חשובה משאר ארצות איבריו משאר ארצות כדילפינן לעיל עצבותיו א"ר יוחנן מאגם נבראו ואית דגרסי מאקרא דאגמא ואמרי דבבבל היא והיא עמוקה מאד:

הא דאמרינן עלו למטה שנים וירדו ארבעה שנתעברה מקין ותומתו שנשאה כך קיימא לן עולם חסד יבנה שנשא קין את אחותו כדאיתא בפרק ארבע מיתות (נ"ח:) אבל הבל בעיבור אחר נולד: **ועד זקנה אני הוא כו'** כלומר אני סובלו בין בילדותו בין בזקנותו:

אמר רב יהודה אמר רב אדם מסוף העולם ועד סופו היה שנאמר למקצה השמים ועד קצה השמים שכשהיה מוטל היה ראשו בסוף העולם ורגליו בסוף העולם כיון שסרח הניח ידו עליו ומיעטו שנאמר ותשת עלי כפך. ואמר רב יהודה א"ר אדם הראשון מן הארץ ועד לרקיע היה שנאמר ברא האדם על הארץ ולמקצה השמים שעמד על הארץ וראשו בשמים. קשו קראי אהדדי ומפרקינן אידי ואידי מדה אחת היא שמקצה השמים ועד קצה השמים כמין הארץ ועד לרקיע. והא מילתא תמיהא לן טובא שהרי הדבר ידוע שהארץ עומדת באמצע כיפה כטבור העגולה ונמצא מן הארץ ועד לרקיע כחצי מה שיש מקצה השמים ועד קצה השמים ולפי הדין מימרא משמע שעגולה של רקיע אין רחבה שוה כארכה אלא ארוכה וצרה כדי שיהא רחבה כחצי ארכה והארץ עומדת בחצי ארכה ונמצא מן הארץ ועד לרקיע כמקצה השמים ועד קצה השמים ומילתא צריכא עיונא. מיהו הני מילי כולהו לשון הבאי נינהו כענין שנאמר ערים גדולות ובצורות בשמים כלומר שגבוהים יתר מדאי והכי משמע לן לפרושי ותו לא מידי:

א"ר יהודה א"ר אדם הראשון בלשון ארמי סיפר ולי מה יקרו רעיך יקרו מלשון אסנפר רבא ויקירא (עזרא ד':י') אי נמי מרעיך קא יליף לה משמע לשון ארמי כדכתיב (דניאל ב':כ"ט) רעיונך על משכבך סליקו:

ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה מאן דמשתיף מידי אחרינא לקודשא בריך הוא קרי מין כלומר שנטה לבו לע"ג. ר' יצחק אמר משוך בערלה היה יש אומרים שנברא

מהול והוא משך ערלתו ולא ידעינן היכי הוה אפשר ליה אלא מסתברא שנברא משוך בערלתו ולא מל ועל כרחיך סבירא ליה לר' יצחק דאדם הראשון נצטווה על המילה ולא מל דאי לא מאי כאדם עברו ברית. רב נחמן אמר כופר בעיקר הוה כלומר שמרד במקום לגמרי שנאמר והמה כאדם עברו ברית כלומר כאדם הראשון וכתיב על אשר עזבו את ברית השם. כתב רבינו חננאל ז"ל רב ורב יצחק ורב נחמן באו להודיע כי המינים אומרים כי אדם הראשון מין היה כמותנו ומושך ערלתו היה וכופר בעיקר שכינה היה ומביאין ראיה לדבריהם מאלו הפסוקים היו זהירים ללמוד מה שתשיבו להם. וכן פירוש כל כיוצא באלו אבל חכמי התלמוד חס ושלום שאומרים על אדם הראשון ועל כיוצא בו פגם והמפרש זולתי זה הפירוש עתיד ליתן את הדין. ואנן אמרינן דודאי מרן לשום שמים איכוון מיהו גמרא לא משמע הכי דהיכי אפשר דמייתו מיני ראיה מקראי דסתרי לה למילתייהו דהא אי מייתו ראיה דמין היה מדכתיב איכה להיכן לבך נוטה מכל מקום כיון דאמר ליה להיכן לבך נוטה גריעותא היא ולאו שפיר עבד ואי מייתו ראיה דמושך בערלה היה וכופר בעיקר היה דכתיב כאדם עברו ברית מכל מקום היה משמע מינה דאיסורא רבה עבד ומאי דקאמר דחס ושלום דחכמי תלמוד לא אמרי על אדם הראשון ועל כיוצא בו פגם מאי קא קשיא ליה אי מהוה הוה אמאי לא הוה אמרי:

תנן התם באבות ר' אליעזר אומר הוי שקוד ללמוד מה שתשיב את אפיקורוס לשון הפקר הוא. א"ר יוחנן לא שנו אלא אפיקורוס כותי אבל אפיקורוס ישראל מאחר שהיתה האמת אתו מתחלה ונזור אחור שוב אי אפשר לאדם לומר לו דבר המתקבל בעיניו וכל שכן דפקר. א"ר יוחנן כל מקום שפקרו המינים כלומר שהביאו ראיה ממנו לשתף תשובתן בצדן דכל היכא דכתיב לשון רבים הרי לשון יחיד בצדו באותו ענין עצמו. נעשה אדם דפקרי מיניה דמשמע לשון רבים הא כתיב ויברא אלהים את האדם דמשמע לשון יחיד ומאחר דיחיד בראו על כרחיך ההוא דאמר מעיקרה נעשה יחיד הוא ואנפשיה לחודיה קאמר. עד די כרסוון רמיו לשון כסאות הרבה ועתיק יומין יתיב לשון יחיד. ודייקינן הנך דאשתעי בהו בלשון רבים למה לי. ומפרקי' כדר' יוחנן דאמר אין הקב"ה עושה דבר אלא א"כ נמלך בפמליא של מעלה אל עקול בעולם המדע ונקרא בלשון ערבי אצל חכמי תושיה עאלם:

ודייקינן תו מאי עד די כרסוון רמיו אי לאימלוכי בהו כירסוון למה להו ומהדרינן אחד לו ואחד לדוד אחד לו לא ליישב על כסא ממש שהרי אינו גוף כדי שיהא צריך לישב על גבי כסא אלא כל כסא האמור כלפי המקום בין בפסוק בין בדברי חכמים אינו אלא לשון ממשלה ומלכות כענין שנאמר רק הכסא אגדל ממך וישב שלמה על כסא ה' (דברי

הימים א כ"ט:כ"ג) ולפיכך נקרא בית המקדש כסא דכתיב (ירמיהו י"ז:י"ב) כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו וכתיב (שם י"ד) אל תנבל כסא כבודך ויש לפרש שכסא זה האמור כאן על בנין בית המקדש נאמר שהשכינה שרויה בו ולפיכך נקרא כסא כבוד ואחד לדוד כסא מלכות למלוך על ישראל. והא דאמרינן לקמן אחד לדין ואחד לצדקה דברי ר"ע ר' אליעזר אומר אחד לכסא ואחד לשרפרף הכין פירושא אחד לדין כלומר שמנהג את העולם כולו במדת הדין ואחד לצדקה כלומר שאם הוצרך העולם הכרע לכף זכות מדת צדקתו של מקום מכריעתו לזכות דברי ר"ע ר' אליעזר אומר אחד לכסא ואחד לשרפרף כסא קטן שהמלכים רגילין לתתו תחת רגליהם כדי שלא יהו רגליהם על הקרקע כסא לישב עליו כלומר להראות מלכותו בפמליא של מעלה שמוסיפין לידע אמתת הבורא כענין שנאמר (ישעיהו ס"ו:א') השמים כסאי שרפרף להדום רגליו שמראה ומגלה מלכותו בפמליא של מטה הנקראים הדום רגליו שנאמר (שם) והארץ הדום רגלי זו היא שאמר הכתוב (שם י"א) כי מלאה הארץ דעה את ה' כו' ואומר (ירמיהו ל"א:ל"ד) כי כלם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם:

אמר ליה ההוא מינאה לרב אידית כתיב ואל משה אמר עלה אל ה' עלה אלי מיבעי ליה אמר ליה זה מיטטרון ששמו כשם רבו והוא ניהו ה' דאשתעי ביה בריש ענינא ואיהו קאמר ליה למשה עלה אל השם כלומר עלה אל הקב"ה אמר ליה אי הכי פלחו ליה מאחר דכתיב השמר מפניו אמר ליה אל תמר בו אל תמירני בו אמר ליה א"כ מאי כי לא ישא לפשעכם מאחר שאתם אומרים שאין בו יכולת לכך אמר ליה רב אידית הימנותא בידך כלומר יהא דבר זה אמונה בידך שאין בו כח לעשות דבר שלא ברשות רבו וגם לא קבלנו אותו עלינו אפי' להיות שליח לפנינו דכתיב אם אין פניך הולכים ומתרגמינן אם לית שכינתך ביננא כו':

דף לט.

אמר רבי יוחנן שלש מאות משלי שועלים היו לו לר' מאיר ואנו לא באנו לידינו אלא אחת אבות יאכלו בסר ושיני בנים תקהינה דהוה מייתי עלה ר' מאיר חד משל בשועל שרימה לזאב להכנס לחצר יהודי בערב שבת ויתקן עמהם צרכי סעודה ויאכל עמהם בשבת כשבא ליכנס לשם הלקוהו בא להרוג את השועל אמר לו לא הלקוך אלא בשביל אביך שפעם אחת התחיל לסייען בסעודה ואכל כל נתח טוב אמר לו בשביל אבא אני לוקה אמר לו הן אבות יאכלו בסר ושיני בנים תקהינה אבל בא עמי ואראך מקום לאכל ולשבוע בא לו על הבור ועל שפתו מוטל עץ והחבל מושכב עליו ובשני ראשי החבל שני

דליים קשורים נכנס השועל בדלי והכביד וירד למטה ודלי התחתון עלה אמר לו הזאב למה אתה נכנס לשם אמר לו יש כאן בשר וגבינה לאכול ולשבוע הראהו דמות הלבנה במים כמין גבינה עגולה אמר לו אני היאך ארד אמר לו הכנס אתה בדלי העליון נכנס והכביד וירד ודלי שהשועל בתוכו עלה אמר לו היאך אני עולה אמר לו צדיק מצרה נחלץ ויבוא רשע תחתיו כך מצאתיו בפי' ר"ש ז"ל:

אמר ליה קיסר לרבן גמליאל ידענא אלהייכו היכא קאי כלומר בעינא למידע היכא קאי אי נמי הכי קאמר ליה מי יכילנא למידע היכא קאי וכולה פשוטה היא: אמר ליה מני לי כוכבי אייתי ליה חבושי ספרגל בטיית (אותו ביניהו) [אותביניהו] בארבלה כברה וקא מארביל היה כוברן במהרה והן סובבין עם הכברה שהיתה סובבת אמר ליה הני כמה הוו אמר ליה אוקמינהו ואמינא לך כמה הוו אמר ליה ר"ג רקיעא נמי הכי הדרא אוקמיה ואימני לך כוכבי דאית ביה. איכא דאמרי אמר ליה מני לי כוכבי אמר ליה אימא לי ככיך ושניך שדא ידיה לפומיה וקא מני להו אמר ליה מאי דאיכא בפומיך לא ידעת עד דמנית להו מאי דאיכא ברקיעא ידעת בלא מנין וכי תימא לימנינהו לא אפשר:

אמר ליה קיסר לרבן גמליאל מי שברא הרים לא ברא רוח שנאמר כי יוצר הרים ובורא רוח ומאחר דקרינהו בשתי שמות אלמא תרי הוו אמר ליה אלא מעתה גבי אדם דכתיב ויברא וייצר מעיקרא כתיב ויברא אלהים את האדם בצלמו ולבסוף כתיב וייצר ה' אלהים את האדם עפר מן האדמה הכי נמי דהאי אדם לאו היינו האיך אדם ומי שברא זה לא ברא זה ויש מפרשין הכי נמי דשתי רשויות בראוהו ומי שברא אבר זה לא ברא אבר זה וכי תימא הכי נמי טפח על טפח יש בו באדם וכמה נקבים יש בו הפה והאזנים והעינים ובחד מינייהו כתיב יוצר ובאידך כתיב נוטע דכתיב הנוטע אוזן הלא ישמע כו' הכי נמי דבטפח אחד נשתתפו שניהם אמר ליה אין ואמר ליה רבן גמליאל וכי בשעת מיתה כולם נתפייסו והסכימה דעת כל אחד מהן להמית מה שעשה שכולן מתין כאחת. אמר ליה ההוא אמגושא לאמימר מפלגאי לעילא דאורמיז כלומר שר אחד ברא מחציו ולמעלה שהן איברים חשובין ומלאכתן חשובה ונקייה ומחציו ולמטה בראו שר אחר שהרי מלאכתן נבזה ומאוסה ומלוכלכת ואינה דומה למלאכת העליונים אמר ליה אם כן היאך מניח מי שברא החצי שלמטה התחתון למי שברא החצי העליון להעביר מימיו באיברים שברא כלומר משקין שמכניס מלמעלה היאך התחתון מתפייס להעבירן מלמטה. פי' דזכי מלכא הנוצחו והמביישו משליכין אותו למקום חיות רעות לשון אין צדין דגים מן הביברים:

אמר ליה ההוא מינאה לר' אבהו אלהייכו כהן הוא דהא כתיב ויקחו לי תרומה וכהן לא קביר מיתאנא ואי קביר באעי טבילה איהו כי קבריה למשה במאי טביל וכי תימא בימא והא כתיב מי מדד בשעלו מים ואיה שמספיקין לו אמר ליה טביל בנורא לאו דוקא א"ל לקיים מה שנאמר ענה כסיל כאולתו כלומר לדבריך אפי' אם היה צריך לטבול הוה יכילנא למימר לך דטביל בנורא ולא יכלת לי לאקשויי לי מקראי כדקא קשיא לך גבי מיא מיהו חס ושלום דאיכא טומאה קמיה קב"ה ואין שום דבר מלכלכו כדי שיטבול באש או בדבר אחר ותו דהא דכתיב ויקבור ודאי לאו ע"י מעשה הוה אלא שעלתה במחשבתו שיקבר ויקבר א"ל ומי סלקא טבילותא בנורא א"ל עיקר טבילותא בנורא היא ואין מעבירין במים אלא דבר שהאש אוכלתו שנאמר וכל אשר לא יבא באש כו':

דף לט:

ר' אלעזר רמי כתיב טוב ה' לכל וכתיב טוב ה' לקויו משל לאדם שיש לו פרדס כשהוא משקהו משקה את כולו ואינו מונע את המים לילך לטובים ולרעים לפי שאין הטורח אלא אחד כשהוא עודר שהוא דבר שיש בו טורח בכל אחד מהן בפני עצמו אינו עודר אלא לטובים שבהן כך הקב"ה זן טובים ורעים כאחת וממלא את העולם כולו מזונות וטובה ואינו מונע מזונות מן הרעים אבל כשבא לעשות דבר הראוי לכל אחד מהן בפני עצמו כגון להגן מן הפורענות ולשלם שכר טוב אינו עושה אלא לקויו:

מתני' והלא כבר נאמר ובאבד רשעים רנה. ויעבר הרנה במחנה כלומר רנה שהיו הכל מצפין לה מתי ימות אותו רשע כיון שמת באה להן:

ויחביאם חמשים חמשים איש במערה מאי שנא חמשים חמשים א"ר אלעזר שאם ימצאו אלו ויהרגו יהיו אלו הנשארים לפליטה רבי אבהו אמר לפי שלא היתה מערה מאותן מערות מחזקת יתר מחמשים איש. מאי שנא עובדיה לאדום ותו לא ופשטי' גר אדומי היה והיינו דאמרי אינשי מיניה וביה אבא ליזיל ביה נרגא כלומר העץ הזכר שמכניסין בנקבותו של ברזל שחותכין בו עצים מן היער הוא נלקח ובו חותכין את היער וכן עובדיה לאדום. ודוד שבא מרות המואביה למואב שנאמר ויך את מואב כו'. כי אתא רב דימי אמר ירך מתוכה מסרחת כלומר מבשר שהסריח בתוכה מסרחת כולה.

איידי דאשתעי במואב אייתי הכא האי קרא דכתיב במישע מלך מואב ויקח את בנו הבכור כו' ויעלהו עולה רב ושמואל חד אמר לשם שמים וחד אמר לע"ג ודייקינן בשלמא למאן דאמר לשום שמים היינו דכתיב ויהי קצף גדול על ישראל מה שאינו מצווה עשה כך מי שמצווה על אחת כמה וכמה שהיה חייב לעשות מי שלא השפעתי לו טובה כך

מי שהשפעתי לו כמה טובות על אחת כמה וכמה אלא למ"ד לשם ע"ג מאי ויהי קצף גדול על ישראל. ומהדרינן שהוזכר להן אותו עון שהיו מעבירין ביניהן לע"ג כדר' יהושע בן לוי דרמי כתיב וכמשפטי הגוים אשר סביבותיכם לא עשיתם וכתיב עשיתם הא כיצד כמתקנין שבהן לא עשיתם. יש אומרים כגון עגלון מלך מואב שהיה מכבד את השם וכיון שאמר לו אהוד דבר סתר לי אליך מיד ויקם מעל הכסא (שופטים ג':כ'). כמקולקלין שבהם עשיתם כגון מישע מלך מואב שהקריב בנו לע"ג וכך היו ישראל עושין באותה שעה נזכר להן אותו עון שהיו גם הם רגילין בו:

ויסעו מעליו וישובו לארץ לארצם לא נאמר אלא לארץ אותה שעה ירדו שונאיהם של ישראל למדרגה התחתונה כלומר שנתחייבו לירד למדרגה התחתונה של גהינם.

וכיון דסליק מענינא דמואב הדר לענינא דעובדיה דהוה קאי ביה דקאמרינן גדול הנאמר בעובדיה יותר ממה שנאמר באברהם דאלו בעובדיה כתיב מאד ומשום הכי אייתינן קרא דשונמית דכתיב בה עד מאד. ואית דאמרי דמשום דמארא דמילתא ר' חנניא בר פפא נקט ליה הכא משום דאיירי באידך דרב חנניא בר פפא גבי ויסעו מעליו וישובו לארץ דקאמר דאותה שעה ירדו שונאים של ישראל:

דף מ.

פרק חמישי

היו בודקין אותו כו' סליק מאיום וקא מפרש חקירה דהויא בתריה. היו בודקין אותו בשבע חקירות דמתיאן ליה לידי הזמה דכי מסהיד בשעה פלונית וביום פלוני הרג פלוני את הנפש במקום פלוני אתו סהדי ואמרי ליה והלא אותו היום או אותה שעה הייתם עמנו במקום אחר רחוק מזה. באי זה שבוע מן היובל באיזו שנה מן השבוע באיזה חדש מן השנה בכמה בחדש באיזה יום מן השבת ואע"ג דהיינו בכמה בחדש זימנין דמשתלו הנך מזימין ולא ידעי ההוא יומא דהוה האי סהדא גבייהו במקום אחר כמה הוה לירחא וכי אמרי באיזה יום רמו אדעתייהו ומידכרי ואתו ומוזמי להו אי נמי משום דאע"ג דאמר בכמה בחדש עדות שאי אתה יכול להזימה היא כי שמא העד טועה בעיבור החדש ופוחת יום אחד או מוסיף יום אחד לפיכך צריכין לומר בכך וכך לשבת כדי שיבאו לידי הזמה ובאיזו שעה אע"פ שאמרו באיזה יום צריכין לומר באיזה שעה שמא אין שם עדים שיכולין להעיד עמנו הייתם כל אותו היום במקום פלוני רחוק מזה אלא שמעידים עמנו הייתם באותו היום במקום פלוני רחוק מזה יכולין לומר מעשה שהיה באותו היום היה ולאחר שהיינו עמכם במקום פלוני הלכנו למקום ההורג והנהרג וראינו את המעשה אי

נמי קודם לכן ולא קיימא עלייהו הזמה אבל היכי דמסהדי בשעה פלונית יכולין העדים להזימן לאותה שעה ולומר להן והלא אותה שעה עמנו הייתם במקום פלוני ובאיזה מקום והיא עיקר כל החקירות דכולהו לא מייתו להו לידי הזמה אלא על ידי המקום דכי מסהדי הני ביום פלוני הרג פלוני את הנפש במקום פלוני יכלי סהדי לאוזומינהו ולמימר להו והלא אותו היום עמנו הייתם במקום אחר רחוק מזה יתר ממהלך יום אחד אבל היכא דלא קאמרי קמאי במקום פלוני לא אתו לידי הזמה דאי נמי אתו סהדי ואמרי עמנו הייתם אותו היום במקום פלוני יכלי קמאי למימר להו ומעשה שנעשה באותו מקום (שאינו) [שהיינו] עמכם נעשה. והני מילי דמשילינהו באיזה שבוע כמה בשבוע דוקא היכא דאתו ואמרי הרגו סתמא אבל ודאי היכא דאמר בכך וכך שנים ליובל ושיילינן ליה באיזה שבוע בכמה בשבוע ואמר איני יודע לא מיבטלא סהדותי' דהכי אמרינן גבי אמש הרגו וגבי עכשיו הרגו כדבעינן למימר קמן מכל מקום כי אמר הרגו סתמא רמינן עליה כל הני חקירות ומתני' דקתני גבי חקירות אמר אחד איני יודע עדותן בטלה בחקירות דתליא בהו הזמה קמיירי כגון שעבר לדבר זמן מרובה שנמצא צריך לומר באיזה שבוע ועוד צריך לומר באיזה חדש בשנה ובכמה בחדש ובאיזה יום ובאיזו שעה ואי אינשי חדא מינייהו עדותו בטלה אי נמי חדא חדא כי צריך (לא) [לה] קאמר.

ר' יוסי אומר באיזה יום כו' האי איזה יום דר' יוסי לא דמי לאיזה יום דרבנן דאלו התם קא שיילינן באיזה יום מן השבת ואלו ר' יוסי קא באעי איזה יום סתמא כדי שיתברר הכל ממנו שאם עבר לדבר זמן מועט ואנו שואלין אותו באיזה יום נמצא שצריך לברר באיזה יום משנה זו רצה אומר בכך וכך ימים לשנה או בכך ימים מחדש פלו' ואם עבר זמן מרובה צריך לומר ביום פלו' משנה פלונית וטעמא דר"י מפרש בברייתא לקמן. וכולה מתני' בגמרא מפרש לה.

והני בדיקות דמכירין אתם אותו כו' לאו רבי יוסי בלחוד קתני להו אלא לרבנן נמי מיבעי להו מיהו הני לאו חקירות דאיירי בהו קרא נינהו דכי איירי קרא בחקירות דמתיאן ליה לידי הזמה אבל הני לא מייתו ליה לידי הזמה אלא מגופה דסהדותא נינהו דבעי מידע אי כותי הרג אי ישראל הרג ואי אתרו ביה אל תעבור עבירה שלא תתחייב מיתה פלונית וקיבל עליו התראה דאמר להו על מנת כן אני עושה שנמצא מתיר עצמו למיתה כדמפרש בברייתא לקמן דאי לאו הכי לא מיחייב ובגמרא יליף לה מקראי וכן אעובד ע"ג את מה עבד לפעור או למרקוליס ובמה עבד בזבוח או בקטור או בניסוך או בהשתחואה כדמפרש לה בברייתא דאי לא פלח בחד מהני אע"ג דעבד גיפוף ונישוק וכיוצא בהן היכא דאין דרך עבודתן בכך לא מיחייב כדמיברר בפרק ארבע מיתות (ס:) והא דקתני

לקמן גבי בדיקות אפי' שנים אומרים אין אנו יודעין עדותן קיימת לאו אבדיקות כי הני קתני אלא אבדיקות דעלמא דומיא דעוקצי תאנים כגון כליו שחורים וכליו לבנים וכיוצא בהן אבל בדיקות כי הני דלעיל אפי' אחד אומר איני יודע עדותן בטלה:

ודייקינן בגמרא מנא הני מילי דבעינן שבע חקירות בדיני נפשות אמר רב יהודה אמר קרא בעיר הנדחת ודרשת וחקרת ושאלת היטב מסתברא דכי קא חשיב גמרא שבעה היטב נמי קא חשיב ממנינא לבד מהיטב דעיר הנדחת דכתיב גבי ושאלת דהיטב פירושא דשאלת הוא דאי לאו דכתיב ביה היטב לא הוה משמע לשון חקירה הא כיצד ודרשת וחקרת ושאלת היטב הא תלתא יחידים דע"ג דכתיב ודרשת הא חד והיטב הא תרי ותלתא דעיר הנדחת הא חמשה דאלו והוגד לך ושמעת דיחידים לאו לשון חקירה הוא ותרי דעדים זוממין שהצריך הכתוב לחקור את המזימין דכתיב ודרשו השופטים וכתיב היטב הא שבעה:

דף מ:

ומקשינן ואימא כל חדא וחדא כדכתיב ביה עיר הנדחת תיסגי לה בתלתא חקירות כדכתיבי בהו ועדים זוממין ויחיד בע"ג תסגי להו בתרי תרי ומנא לך לרבויי כולהו שבעה לכל חדא מינייהו. ומפרקינן כיון דכולהו בהדדי כתיבי לענין חקירות העדים ילפי' מהדדי בבנין אב ליתן את האמור של זה בזה ואת האמור של זה בזה. ואית דגרסי כיון דכולהו לחקירה קאתו מהדדי ילפי וחד טעמא הוא. ואית דגרסי כיון דכולהו בהדי הדדי כתיבי ילפי מהדדי ולאו מילתא היא דהא ודאי כולהו לאו בהדי הדדי כתיבי. ודחינן היכא אמרינן דילפי מהדדי היכא דדמיין להדדי הני לא דמיין להדדי דהא בכל חדא מינייהו איכא צד קל דליכא באינך וכיון דחקירות קולא הוא לנידון אין למידין מן הקל לחמור להקל עליו. עיר הנדחת לא ילפא מהנך תרתי לקולא דאית בהן צד קל שכן ממונן פלט מה שאין כן בעיר הנדחת דכתיב ואת כל שללה תקבוץ כו' יחידים בע"ג לא מצו למילף מהנך תרתי שכן בסייף עיר הנדחת דכתיב לפי חרב עדים זוממין נמי כיון דזימנין דהוו בסייף כגון דאסהידו עליה דקטל אשתכח דאית בהו צד קל מה שאין כן ביחיד דע"ג דלעולם הוו בסקילה שנאמר והוצאת את האיש ההוא כו' עדים זוממין לא מצו למילף מהנך שכן הקל עליהן הכתוב והצריכן התראה כדמפרש ואזיל מה שאין כן בעדים זוממין דלא צריכי התראה כדאיתא בכתובות בפרק אלו נערות (כתובות ל"ג.) והדרינן ואמרינן אע"ג דבבנין אב לא מצו למילף מהדדי בג"ש היטב היטב ילפי. מהדדי ודייקי' עלה על כרחך צריכת למימר דכולהו הני היטב היטב מופנה נינהו לדרשא דהוה

ליה מופנה משני צדדין בין בלמד בין במלמד וקיי"ל מופנה משני צדדין למדין ואין משיבין דאי לאו מופנה איכא למיפרך כדפרכינן ומהדרינן לאיי באמת מופנה נינהו מדשני קרא בדיבוריה והוה ליה למיכתב לשון חקירה למלויי מנינא דשבע חקירות וכתב היטב לשון שוה בכולן ש"מ לאפנויי. ודייקינן בשלמא הנך דלא כתוב בהו חקירה הוה אפשר לאפוקי היטב ולעיולי חקירה אלא עיר הנדחת דכתיבי בהו כולהו לישני דחקירה דרישה וחקירה ושאלה ואיצטריך היטב לברורי דהאי ושאלת חקירה הוא מאי הוה ליה למיכתב. ומפרקי' התם נמי מדהוה ליה למיכתב דרוש תדרוש דהוו להו תרי דרישות והוה כתיב בהדייהו חדא חקירה אי נמי חקור תחקור דמשמע תרי והוה כתיב בהדייהו חדא דרישה דהוו להו תלתא ולא לכתוב ושאלת היטב ושני קרא בדיבוריה בהיטב ש"מ לאפנויי והשתא דילפי' עיר הנדחת ועדים זוממין מהדדי אתו שאר חייבי מיתות וילפי מינייהו כדמפרש ואזיל:

ודייקינן ולר' שמעון דאמר שריפה חמורה מסקילה היאך למידין שריפה חמורה מסקילה קלה להקל עליה אלא אמר רב יהודה הני שבע חקירות לאו מהנך קראי דאמרן לחודייהו נפקי לן אלא מדכתיב הנה אמת נכון שהן שני לשוני חקירות וכתיבי תרי זימני חד בעיר הנדחת וחד ביחידים דע"ג דהוו להו ארבע ושבעה דאמרן הא חד סרי שבע לשבע חקירות תלתא היטב אי נמי תלתא דרישות לג"ש פשו להו חדא לר"ש לאתויי נשרפין דלא ארבו בקל וחומר לרבנן דאמרי סקילה חמורה אע"ג דאתו נשרפין בקל וחומר מנסקלין טרח וכתב להו קרא. מגדיף בה ר"א ואכתי לר' שמעון נשרפין מנא ליה אימא ההיא חדא לאיתויי חקירה שמינית כגון בכמה בשעה ודחינן הניחא לאביי אליבא דר' מאיר דאמר בפסחים פ"א אין אדם טועה ולא כלום ומשום הכי אחד אומר בשלש שעות ואחד אומר בחמש עדותן בטלה דהויא לה עדות מוכחשת ולהאיך לישנא נמי דאביי דאמר טעמיה דר' מאיר משום דאדם טועה מה שהו שפיר מהניא ליה חקירה דכמה בשעה לאיתויי לידי הזמה דאי אמרי בחצי או בשלישית ואתו סהדי ואמרי בכולה שעתא בהדן הויתו מיתזמי [דאי] נמי יהבינן להו כולהו טעותייהו אכתי קיימא עלייהו הזמה אלא לר' יהודה אליבא דאביי דמוקי טעמא לפי שאדם טועה חצי שעה וכל שכן לרבא דאמר טעי איניש טובא חקירות דכמה בשעה מאי אהניא ליה הא אי אמרי אינהו בחצי שעה פלונית ואתו סהדי ואמרי בחציה עמנו הייתם לא מיתזמי דאמרינן האי מעשה בתחלת שעה או בסופה הוה וקא טעו פלגי שעתא לאחורייהו אי נמי לקמייהו ודילמא ר' שמעון סבירא ליה כר' יהודה ואמטו הכי לא בעי בכמה בשעה ואשתכח דלית ליה חקירה שמינית הילכך מייתר ליה חד קרא לאיתויי נשרפין. ואסיקנא אלא אי איכא לאוקומי הך חקירה

שמינית דמקשינן לטעמא דר' שמעון דמפיק ליה לקרא יתירא לאיתויי נשרפין אימא לאיתויי חקירה שמינית בחקירה דבאיזה יובל הוא דאיכא לאוקומה ואידך רב יהודה דלא בעי קרא לאיתויי חקירה שמינית ומפני לה קרא לר' שמעון לאיתויי נשרפין אמר לך חקירה דאיזה יובל לא צריכא דכיון דאמר באיזה שבוע לא בעי באיזה יובל דאינהו דייקי אנפשייהו ומסהדי בשבוע דהי יובל קאמרי. ויש לפרש ואידך תנא דידן דתני שבע חקירות ותו לא אמר לך כיון דאמר באיזה שבוע לא צריך למימר באיזה יובל כדפרישנא טעמא. ואית דאמרי לפי שאין עדים ממתינים עדותן מיובל לחבירו:

תניא אמר להן ר' יוסי לחכמים לדבריכם מי שבא ואמר אמש הרגו אומרים לו באיזו שבוע באיזו שנה והלא אי אפשר לומר כן והואיל ואפשר שאמש הרגו נמצא שאין צריך לשאול בתחלה אלא באיזה יום ובאיזו שעה [אמרו לו לדבריך מי שבא ואמר עכשיו הרגו אומרים לו באיזה יום באיזו שעה] והלא נתברר כל הדבר על בריו ואם כן כי אמר הרגו סתמא אמאי אמרי ליה באיזה יום נימא ליה אימת הוה ואי אמר עכשיו שפיר ואי נמי מאתמול ומלקדמיה אמרינן ליה באיזה יום באיזו שעה אלא מאי אית לך למימר אע"ג דאי אמר עכשיו הרגו לא צריך תו למיבדק כי אמר סתמא רמינן עליה כולהו הני חקירות דידן כדר' שמעון בן אלעזר לדילן נמי אע"ג דאי קדים ואמר אמש הרגו תו לא צריך למיבדק בתריה כי אמר סתמא מיהת רמינן עליה כדר' שמעון בן אלעזר דאמר מסיעין את העדים ממקום למקום כדי שתיטרף דעתן עליהן ויחזרו בהן. ור' יוסי אמר לך חקירות דידי לאו משום דר"ש בן אלעזר הוא דדחינן להו עילווייהו אלא משום דשכיחי ברוב עדיות שאין אדם עשוי להעיד כל כך במהרה באותו היום לפיכך צריך לבדוק באיזה יום אם היום ואם אמש ואם לפניו ובאיזו שעה ובאיזו מקום אבל באיזו שבוע ובאיזו שנה ובאיזה חדש מסתמא לא צריכי שאין אדם משהה עדותו מחדש לחדש וכ"ש משנה לשנה ומשבוע לחבירו הילכך לא רמינן עליה אלא היכא דאמרי אינהו דחליף ליה זימנא טובא. מימריה דר"ש בן אלעזר בפרק אחד דיני ממונות דתניא התם ר"ש בן אלעזר אומר מסיעין את העדים ממקום למקום כדי שתיטרף דעתן עליהן ויחזרו בהן. ומ"מ שמעינן מינה דהיכא דאתי ואמר אמש הרגו אי נמי עכשיו הרגו תו לא צריך למירמא עילויה מדעם והאי דקאמרינן רמינן עליה כדר"ש בן אלעזר היכא דאמר סתמא הוא כדפרישׁ' חדא כי אמר עכשיו הרגו לא ס"ד למימר ליה באיזו שנה ולא מידי אחרינא ותו מדאמרינן לדבריכם מי שבא ואמר עכשיו הרגו אומרים לו באיזה יום כו' ואי אמרת אפי' הכי אמרינן ליה האי אומרים לו מפני מה אומרים לו מיבעי ליה אלא מדמתמה אומרים לו שמע מינה פשיטא ליה דלא אמרינן:

פיסקא מכירין אתם אותו מפרש לה בברייתא כותי הרג או ישראל הרג קיבל עליו התראה כלומר התיר עצמו למיתה. מאי היא דכי אתרו ביה אל תעבור עבירה זו שאתה מתחייב מיתה אמר להן על מנת כן אני עושה. המית בתוך כדי דיבור כדי שאילת שלום להתראה דאי לאחר כדי דיבור מצי אמר אשתלאי:

אמר עולא מנין להתראה מן התורה שנאמר וראה את ערותה אטו משום דראה מיחייב וכי תימא מאי ראה ביאה ולישנא מעליא נקט מאי שנא בהא מהנך כולהו אלא עד שיראוהו טעמו של דבר אם אינו ענין לכרת תנהו ענין למלקות כדתנן (מכות כ"ג.) כל חייבי כריתות שלקו נפטרו מידי כריתתן. רבי חזקיה דייק לה מרוצח דכתיב ביה כי יזיד אם הזיד לא נאמר אלא כי יזיד שעדיין עומד בזדונו. ואית דאמרי דהכי קא דייק מנא ידעי דמזיד הוא אלא כגון שהתרו בו ועדיין הוא מזיד וקמא דוקא. דבי רבי ישמעאל תנא המוצאים אותו מקושש עצים מכדי כתיב וימצאו איש מקושש עצים נכתוב קרא ויקריבו אותו המוצאים אותו ולישתוק מקושש עצים למה לי אלא שהיה מקושש עצים לאחר שמצאוהו ומה טעם תלוי בכך אלא שהתרו בו ועדיין היה מקושש. דבי רבי תנא על דבר אשר ענה על עסקי דבור והיינו התראה ושאר השמועה פשוטה היא:

דף מא.

אמר מר עד שיתיר עצמו למיתה ודייקינן לה מדכתיב יומת המת לימא קרא יומת ולישתוק המת למה לי ללמדך שאין חייב עד שיתיר עצמו למיתה והכי קאמר יומת המתיר עצמו למיתה. ואית דדייקי לה הכי מדכתיב המת משמע שהוא חשוב מת קודם שיבא לב"ד והיכי משכחת לה כגון שהתיר את עצמו למיתה:

אמר רב חיננא בר כהנא אמר רב עידי נערה המאורסה כו' אוקי' באשה חבירה ואליבא דר' יוסי ב"ר יהודה קאמר והכי קאמר מתוך שאם הוזמו אין נהרגין שהרי יכולין לומר לאסרה על בעלה באנו אם לא הוזמו אף היא אינה נהרגת דהויא לה עדות שאין אתה יכול להזימה וכל עדות שאי אתה יכול להזימה אינה עדות דלא קרינן בהו ועשיתם לו כאשר זמם:

ודייקינן ואלא אשה חבירה דקיי"ל אליבא דר' יוסי בר יהודה דמיקטלא היכי משכחת לה ואליבא דרב פפא מקשי דאוקמה לפלוגתא דר' מאיר ורבנן במוציא שם רע בפ"ק (ח':) באשה חבירה ובפלוגתא דר' יוסי בר יהודה ורבנן. ואוקימ' שזנתה וחזרה וזינתה על פי העדים הראשונים דמזנות קמא איתסרא לה עילויה ועל כרחיך כי הדרי ומסהדי אפעם שניה להרגה קאתו וכי האי גוונא כיון דאי מיתזמי לא מצי למימר לאסרה על בעלה באנו

ומיקטלי כי לא מיתזמי נמי מיקטלא איהי דעדות שאתה יכול להזימה היא. ומקשינן תוב הכי נמי יכולין לומר לאסרה על הבועל השני באנו דקיי"ל כשם שאסורה לבעל כך אסורה לבועל דנפקא לן בסוטה מדכתיב ונטמאה ונטמאה שני פעמים ואוקי' כגון שזינתה פעם שניה מבועל ראשון שהרי מפעם ראשונה נאסרה על הבעל ועל הבועל וכי אתו ומסהדי על הפעם שניה ודאי לחיובה מיתה קאתו אי נמי שזינתה מקרוביה שהרי אסורה היתה ועומדת ומשכחת לה אפי' בפנויה כגון אביה ובנה וחתנה שנהרגת על ידן. ודייקי' ומאי שנא נערה המאורסה דנקט אפי' בנשואה נמי משכחת לה ומהדרינן רבותא קמ"ל דאפי' ארוסה דלא יתבא תחת בעלה לא רמיא עליה למייתי השתא ולמיסרה עילויה לאפרושיה מאיסורא דהא פרוש ועומד הוא שהרי אין יושבת תחתיו כי היכי דליתו למיסרה עילויה יכולין לומר לאסרה על בעלה באנו:

פיסקא כל המרבה בבדיקות הרי זה משובח מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים עוקץ הוא מקום חיבור הפרי לענפי האילן ומעשה היה שבאו שנים והעידו שהרג פלוני את הנפש תחת התאנה ובדק בן זכאי עדותן בעוקצי התאנים אמר להן תאנה זו עוקציה דקין או עוקציה גסין ולפי שבדק כל אחד מהן בפני עצמו נא כיוונו עדותן כאחת זה אמר עוקציה דקין וזה אמר עוקציה גסין וכיון שהכחישו זה את זה אפי' בבדיקות כאלו בטלו עדותן. מה בין חקירות לבדיקות בגמרא מפרש מאי שנא אחד חקירות ואחד בדיקות בזמן שמכחישין זה את זה עדותן בטלה:

אמר רב חסדא אחד אומר בסייף הרגו ואחד אומר בארירן הרגו אין זה נכון אקרא קאי דכתיב והנה אמת נכון הדבר ואע"ג דהך נכון הא אפיקניה בריש פרקין לחקירות גופייהו ההוא משום טעמא דר' שמעון הוא אבל לרבנן לא צריך דהא נפקא לן בקל וחומר מנסקלין. והאי שמעתא דרב חסדא כבר פירשנוה בפ' דיני ממונות בתרא (ל"א.) ארירן יש אומרים כגון איזמל ויש אומרים כמין גרזן הוא והא דתנן מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים אסיקנא דלאו בדבר שהרגו דוקא משתעי דהא תניא אמר להן בן זכאי תאינה זו עוקציה דקין או גסין תאיניה לבנות או שחורות ואי אפשר לומר שבתאנים עצמן הרגו איהו קסבר רב חסדא דרבנן פליגי עליה דבן זכאי וקי"ל כרב חסדא דלא מיבטלא סהדותייהו עד דמתכחשי במילתא דצריכי לגופה דסהדותא כדפרישנא בדוכתה:

ודייקינן מאן בן זכאי אילימא רבן יוחנן בן זכאי מי הוה בסנהדרי כי הוו דיני נפשות כי היכי דלהוו ליה רשותא לדיליה למבדק והרי כל שנותיו לא היו אלא מאה ועשרים שנה ולא הגיע להוראה אלא בארבעים האחרונים ובהנך ארבעים אחרונים לא דנו דיני נפשות שהרי אותן ארבעים הגיעו עד אחר חרבן הבית ותניא ארבעים שנה קודם חרבן

הבית בטלה סנהדרי גדולה וישבה לה בחנות חוץ לבית המקדש לומר שלא דנו דיני נפשות דכיון דחזו דנפישי רוצחין ולא הוו יכלי למדינינהו אמרי מוטב ניקום וניגלו ממקום דכתיב וקמת ועלית אל המקום מלמד שהמקום גורם. ואי קשיא לך והא אנן תנן סנהדרי נוהגת בין בארץ בין בח"ל. ואית דאמרי דהני מילי היכי דנקיטי סנהדרי גדולה בדוכתייהו וכי קא דייני הנך ברשותייהו דידהו קא דייני תדע דתנא אין מושיבין סנהדראות לשבטים אלא בב"ד של שבעים ואחד ובזמן שאין יושבין במקומן אין תורת סנהדרי גדולה עליהם תדע שהרי אין חייבים על המראתן ולאו מילתא היא דאפי' תימא דכל זמן שאין יושבין במקומן אין תורת סנהדרי גדולה עליהם אפי' הכי כיון דכי יהבי להו רשותא הוו בדוכתייהו השתא נמי דמיתו אי נמי אי עקרו להו מהתם לא בטלא רשותייהו וכ"ש דלא אשכחן דמקום גורם אלא לענין זקן ממרא בלבד ולא לשעת דינו אלא לשעת המראתו אלא היינו טעמא דגלו כי היכי לפרסומא למילתא דלא דייני דיני נפשות דכיון דגלו אשתכח דלא מיחייב שום איניש מיתה על המראתן והיינו דאמרינן התם בע"א (ח:) אמרי מוטב ניקום ונגלי ממקום דכתיב ביה ועשית על פי הדבר מן המקום ההוא כלומר כיון שאין אנו דנין דיני נפשות מוטב ניקום ונגלי ממקום שחייבין מיתה על המראתו נמצא שכשהיו עומדין שם ולא היו דנין דיני נפשות היה עונשן מרובה לפיכך גלו ממנו כדי להקל מעט מן העונש. ואסיקנא לעולם רבן יוחנן בן זכאי ודקאמרת כי הוו דיני נפשות איהו לאו בר הכי הוא אין הכי נמי ולאו איהו בדק אלא בהנך ארבעין שני דלמד קא מיירי דהוה יתיב קמיה רביה ואמר מילתא ואיסתבר טעמיה ובדקו סנהדרי כי טעמיה וקבעוה בשמיה [והא] דקתני בברייתא אמר להן רבן יוחנן בן זכאי על שם סופו הוא דקרי ליה הכי:

דף מא:

מתני' מה בין חקירות לבדיקות בגמרא מפרש טעמא לקמן. ודייקינן מאי רבותא דקתני אפי' שנים אומרים אין אנו יודעים פשיטא כיון דכי אמר א' איני יודע עדותן קיימת דאטו ס"ד דמשום ההוא חד דידע מיקיימא סהדותא ואסיקנא אמר רבא הכי קתני אפי' בחקירות כלומר דהאי אפי' לאו בבדיקות קא מיירי ולאשמועינן רבותא בחקירות קאתי דקתני רישא מה בין חקירות לבדיקות חקירות לא היו שם אלא שנים ואמר אחד מהם איני יודע עדותן בטילה בדיקות אמר אחד איני יודע עדותן קיימת ואפי' בחקירות נמי משכחת לה דאע"ג דאמר חד איני יודע עדותן קיימת כגון שהיו שלשה שנים אומרים ידענו ואחד אמר איני יודע דקא מיקיימא סהדותא בהנך תרי והאי דקתני ואפי' שנים

אומרים אין אנו יודעין חסורי מיחסרא והכי קתני ואפי' בחקירות שנים אומרים ידענו ואחד אומר איני יודע עדותן קיימת כמאן דלא כר"ע דמקיש שלשה לשנים מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה [אלמא] כי משתכחא ריעותא בחד מינייהו בטלה כולה עדות הכא נמי כיון דהאי דקאמר איני יודע עדותו בטלה לפי שאי אפשר להזימה הנך נמי עדותן בטלה. ואית דדחקי ואמרי דר"ע דמקיש ג' לשנים מה שנים אין נעשין זוממין עד שיזומו שניהם אף שלשה עד שיזומו שלשתן ואע"ג דר"ש קאמר לה להאי מילתא דאלו ר"ע אצטריך היקישא למה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול כו'. מיהו ר"ע אומר לא בא השלישי להקל עליו אלא להחמיר עליו ולעשות דינו כיוצא באלו וכל שכן דהא מימריה דר"ע גופיה נפקא לן שפיר כדברירנא:

אמר להו רמי בר חמא לרב כהנא ורב ספרא מאי חידושא אמריתו ביה בסנהדרי' דתניתו ביה רבה אמרי ליה ומאי אמרי' בה בסנהדרין גרידתא דתנו לה כולי עלמא כלומר כלום אנו אומרים בה אלא מה שאנו אומרים בסנהדרי' הידועה המצויה בפי הכל הדר אמרי ליה ומאי קא קשיא לך אמר להו מהא דקתני מה בין חקירות לבדיקות כו' מכדי חקירות ובדיקות תרווייהו דאורייתא נינהו חקירות כדאמרן בדיקות דכתיב נכון דמשמע שיהו דבריהן מכוונין כדאמרינן גבי סייף ואירין אין זה נכון דמשמע דמהתם נפקי לן בדיקות מאי שנא חקירות ומאי שנא בדיקות אמרי ליה הכי השתא חקירות באיזו שעה ובאיזה מקום כיון דתליא בהו הזמה אמר אחד איני יודע עדותן בטלה דהויא לה עדות שאין אתה יכול להזימה דתנן אין העדים זוממין נהרגין עד שיזומו שניהם אבל עדות שאין אתה יכול להזימה אינה עדות דלא קרינא בה ועשיתם לו כאשר זמם בדיקות כיון דלא תליא בהו הזמה אפי' שנים אומרים אין אנו יודעים במה הרגו אם בסייף אם באירין כיון שמעידין שהרגו בדבר שיש בו כדי מיתה אכתי עדות שאתה יכול להזימה היא. אמר להו אי הכי טובא אמריתו בה ואמאי אמריתו דלא אמריתו בה אלא כמא דאמרי אינשי בסנהדרי' גרידתא. אמרי ליה מטובתיה דמר כו' כלומר מענותנותך שהודית על האמת נראה שאמרנו בה הרבה מנזיהותיה דמר מגערתו כלומר אבל אלו היית רוצה להתריס כנגדנו ולהקשות לא היינו עומדין כנגדך. ויש לפרש מטובתיה דמר שנכנע ושאל ורצה ללמוד מכל אדם אמרנו בה הרבה אבל [אם] היה עומד בתוקפו וגאותו שהיה מלעיג עלינו מתחלה ואומר מאי אמריתון בה בסנהדרין דבי רבה דרך לעג לא היינו אומרים בה כלום:

מתני' אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה עדותן קיימת שזה ידע בעיבורו של חדש שעבר דעשאוהו מלא בן שלשים יום ונמצא ראש חדש זה ביום שלשים ואחד ומעשה שנעשה ביום שלשים ושנים נעשה וזה שידע בעיבורו של חדש שעבר מנה לחדש זה מיום שלשים ואחד לפיכך אמר בשנים בחדש וזה שאמר בשלשה לא ידע בעיבורו של חדש שעבר לפיכך מנה לחדש זה מיום שלשים ונמצא יום שלשים ושנים לדבריו שלשה בחדש לפיכך אמר בשלשה. אחד אומר בשלשה כו' בגמרא מפרש טעמא. אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש עדותן קיימת אוקמה רבא בפ"ק דפסחים לדברי ר' מאיר אדם טועה שתי שעות חסר משהו לדברי ר' יהודה אדם טועה שלש שעות חסר משהו הילכך אחד אומר בשתי שעות ואחד אומר בשלש אפי' תימא דהאי דקאמר בשתים בתחלת שתים והאי דקאמר שלש בסוף שלש דכל כמה דיכלינן לרחוקי סהדותייהו מרחקינן כי היכי דתהוי עדות מוכחשת דתהוי ליה הצלה להאי מ"מ הא לא מרחקי מהדדי אלא שתי שעות חסר משהו ודכולי עלמא טעי איניש כולי האי ולאו עדות מוכחשת היא הילכך עדותן קיימת אבל אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש בהא פליגי ודכולי עלמא כיון דאמרי סתמא קאמרינן האי בתחלת שלש קאמר והאי בסוף חמש קאמר כי היכי דתהוי ליה הצלה להאיך ואשתכח דמרחקי שלש שעות חסר משהו מהדדי לר' מאיר דסבר לא טעי איניש טפי משתי שעות חסר משהו עדותן בטלה לר' יהודה דסבר אדם טועה שלש שעות חסר משהו עדותן קיימת:

ואיבעיא לן עד כמה מעיבורו של חדש יהו נחלקין ביום אחד ותתקיים עדותן א"ר יוחנן עד רובו של חדש שאם עבר רובו של חדש דהיינו י"ו והן מכחישין זה את זה אפי' ביום אחד עדותן בטלה דכיון דעבר רובא דירחא לא סגיא דלא שמע דחדש שעבר מעובר הוה ומני להאי ירחא מיום שלשים ואחד:

אמר רבא אף אנן נמי תנינא אחד אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה עדותן בטלה ואמאי לימא שזה שהעיד בשלשה היה יודע בשני עיבורין של שני חדשים שעברו בזה אחר זה או בסירוגין וזה שהעיד בחמשה לא ידע אלא לאו משום דאזל ליה רובא דירחא קמא לא סגיא דלא ידע. וכי תימא אי הכי לשמעי' היכא דקיימי בשיתסר בירחא קמא וקאמר חד בשנים ואידך בשלשה עדותן בטלה וכל שכן היכא דקיימי בירחא תנינא וקאמר חד בשלשה וחד בחמשה איידי דבעי מיתנא סיפא גבי שעות אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש עדותן בטלה תנא רישא נמי גבי ימים כי האי גונא. ודחינן לא לעולם אימא לך ברובא דירחא נמי לא ידע וטעמא דמתני' משום דבשיפורא ידעי אינשי אי איקדש ירחא

ודרכן היה לתקוע ביום ראש החדש לידע שקדשו את החדש באותו היום הן מלא הן חסר בחד שיפורא אמרינן דטעי בתרי שיפורי לא אמרי' דטעי ופשוטה היא:

דף מב.

ואמר ר' יוחנן עד מתי מברכין על החדש עד שתמלא פגימתה נפקא מינה דאי לא בריך ביומא קמא [כל] כמה דלא נתמלאת פגימתה מצי לברוכי עילויה דאכתי מינכר חידושי דסיהרא. וכמה רב יהודה אמר עד שבעה ימים נהרדעי אמרי עד ששה עשר ותרווייהו כרבי יוחנן סבירא להו דאמר שתמלא פגימתו ובהא קא מיפלגי מאן דאמר שבעה סבר כי אמר רבי יוחנן עד שתמלא פגימתו למהוי כי יתרא כיתרא של קשת שהיא כחצי עגולה מלאה שאין הרקיע נראה מאמצעיתה לפי שקודם שבעה כקשת בלא יתר ונקרא פגום כדבר שאינו מלא מכל רוח והאויר נכנס לחללו כזה וכיון שמלאו לו שבעה ימים נתמלא חללו ודומה כקשת ביתר כגון זה ומאן דאמר עד שיתסר סבר כי אמר ר"י עד שתמלא פגימתו עד שיעשה כנפה שהיא כעגולה שלימה כגון זה וקי"ל כנהרדעי. ואם תאמר למאן דאמר עד שיתסר והלא בארבעה עשר היא מלאה לא קשיא דכי אמר עד שתמלא פגימתו ועד בכלל קאמר ועד שיתסר ממלא מלא וקמא: אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא וליבריך הטוב והמטיב ואפי' משתמלא פגימתו דהא איכא טיבותא לעלמא דכל יומי דסאגי סאגי נהוריה. אמר ליה אטו כי חסר מי מברכינן דיין האמת אלא כיון דאורחיה הוא לאו חידוש הוא דליבריך עילויה:

ואמר רבי יוחנן כל המברך על ראש חדש בזמנו מעלה עליו הכתוב כאלו מקבל פני שכינה ופשוטה היא. אמר אביי הילכך כיון דחשיבא האי ברכה כולי האי בעי ברוכי מעומד ויש אומרים כיון שהדבר שקול כאלו אנו מקבלין בברכה זו פני שכינה צריך לברך מעומד כמקבל פני המלך: מרימר ומר זוטרא זקנים היו וכבדים ולא היו יכולין לעמוד והיו עבדיהן סומכין אותן על כתפיהן ומברכין מעומד: כי בתחבולות כו' קרי ביה בתחבולות במי אתה מוצא כח להלחם מלחמתה של תורה במי שיש בידו חבילות חבילות של משנה שאם יצטרך לו טעם כאן ילמדנו מתוך משנה אחרת ויש להן על מה שיסמוכו אבל בעלי סברא אינן כן לפי שצריכין להבין את הכל מפלפולן ומסברתן ואין להן על מה שיסמוכו והיינו דאמרי' (הוריות י"ד.) שלחו מתם סיני ועוקר הרים סיני עדיף הכל צריכים למארי' חיטיא ורב יוסף היינו סיני והאי דקרי אנפשיה רב תבואות בכח שור לפי שהיה שמו יוסף וכתיב ביה ביוסף בכור שורו הדר לו וכיון שהיו בידו משניות ובריתות הרבה היה אומר בכחי אני מרבה תבואות:

פיסקא אחד אומר בשתי שעות כו' אמר רב שימי בר אשי לא שנו אלא שאומרים שעות אבל אחד אומר קודם הנץ החמה ואחד אומר בהנץ החמה אע"פ שאין מכחישין זה את זה אלא במשהו עדותן בטלה. ומתמהינן פשיטא דהא ודאי הנץ החמה סימן מובהק הוא ואין בני אדם טועין בו דהוה ליה כאחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע ומהדרינן מהו דתימא האי דקאמר בהנץ החמה קודם הנץ החמה הוה ובגילויא הוה קאי כלומר במקום מגולה שאין קירות סובבות אותו וזהרורי בעלמא הוא דחזא:

מתני' ואח"כ מכניסין את השני אמר אחד מן העדים יש לי ללמד עליו זכות אין שומעין לו משום דהוה ליה נוגע בעדותו כדאמרינן בפירקין דלעיל. ואי קשיא לך אי הכי כי אמר איהו יש לי ללמד על עצמי זכות כל שכן דאין שומעין לו ואמאי קתני שומעין לו לא דמי דאלו איהו כיון דשייך במילתא לא סגיא דלא טעין לנפשיה וכי האי גונא לאו עדות היא ולאו דיינא הוא אלא מטען טעין לנפשיה כשאר בעלי דינין והשתא אנן מחייבינן למיטען ליה איהו לא טעין לנפשיה אבל עדים דלא שייכי במילתא כשאר עדים ושאר דייני דמו דאתו למידן ולאיסהודי במילתא דאית להו זכותא בגוה. ואם תאמר א"כ אפי' עדים נמי דהא למעבד הצלה לנפשייהו קאתו ולשבקינהו למטען לנפשייהו הני מילי היכא דאתו לכלל הכי אבל כל כמה דלא אתו לכלל הכי לאו בעל דין הוא אלא כשאר אינשי חשיב. ויש אומרים דגבי דידיה היינו טעמא לפי שהכל יודעים שבשביל הצלת עצמו הוא אומר ואין האחרים סומכין על דבריו אלא א"כ יש בהן ממש אבל אחד מן העדים שהעיד עליו חובה בתחלה אם יהא עכשיו מלמד עליו זכות יהו סבורין שבכל לבו הוא ויהו נמשכין אחריו וסומכין על דבריו והוא אינו אומר אלא כדי שלא יבאו עדים ויזימוהו ופירוקא דילן מסתבר טפי. והרב ר' משה בר מיימון נ"ע כתב (בפ"י מהל' סנהדרין הל' ח') אפי' הוא אמר יש לי ללמד על עצמי זכות שומעין לו ועולה מן המנין ודבר תימה הוא: הא דקתני ולא היה יורד משם כל אותו היום אוקי' אאין ממש בדבריו אבל אם יש ממש בדבריו לא היה יורד משם לעולם:

מתני' מצאו לו זכות פטרוהו ואם לאו מעבירין את דינו למחר ובפירקא דלעיל ילפינן לה מקרא אבי דריש צדק ילין בה ורבא דריש אשרו חמוץ. ומזדווגין זוגות זוגות לאחר שהעבירו את הדין מזדווגין זוגות זוגות בבתיהם או במקום אחר. ונושאין ונותנין בדבר כל הלילה יש אומרים כל אחד ואחד לעצמו ולא נהירא אלא אזוגות זוגות קאי. ולמחרת היו משכימין ובאין לב"ד המזכה אומר אני הוא מזכה עכשיו ומזכה אני במקומי כלומר לא שהייתי אתמול מחייב ועכשיו מזכה אלא מתחלה מזכה הייתי ועדיין אני במקומי ובשיטתי. המחייב אומר אני הוא מחייב ומחייב אני במקומי. ואם תשאל בשלמא

המחייב אומר מחייב אני במקומי לומר שלא היה מתחלה מזכה שאלו היה מזכה מתחלה לא היה יכול לחזור ולחייב אלא המזכה אומר מזכה אני במקומי אמאי הא קיי"ל דהמלמד חובה מלמד זכות. תשובתך אפי' הכי נפקא מינה כגון שהיו מתחלה שנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין והעבירו את דינו למחר ולמחרת נמצאו כמו כן י"ב מחייבין וי"א מזכין שאם אמרו המזכין מזכין אנו במקומנו כבתחלה יוסיפו הדיינין ואם אמר אחד מהם מחייב הייתי מתחלה ועכשיו אני מזכה נמצא אחד מוסיף על המזכין של אמש והיה ראוי שיהיו מזכין י"ב וכיון שלא נמצאו יתר מאחד עשר נתברר שאחד מאלו המחייבין היה אתמול מזכה ועכשיו מחייב שלא כדין וצריך לבדוק אחריו כדי שלא יחייב שלא כדין. שנים עשר מזכין כו' זכאי דהטייתך לטובה על פי אחד כדכתיב אחרי רבים להטות. י"ב מחייבין וי"א מזכין כו' יוסיפו הדיינין אין הטייה לרעה על פי אחד דכתיב לא תהיה אחרי רבים לרעות כדדרשינן בפרק קמא אפי' עשרים ושנים מזכין או מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו הדיינין דהאי דאמר איני יודע כמאן דליתיה מעיקרא דמי ואין דנין דיני נפשות לזכות ולא לחובה בפחות מעשרים ושלשה. עד כמה הן מוסיפין שנים שנים ומה טעם שנים לפי שהדין על פי התוספות הוא נחתך לפיכך צריך שיהא בתוספת כשיעור הטייה בין לטובה [בין] לרעה. ואם נחלקו לאחר כן לחצאין אי נמי היכא דאיכא הטייה לרעה על פי אחד מוסיפין עליהן עוד שנים וכן עד שבעים ואחד והא דאמר עד שבעים ואחד לא משכחת לה אלא היכא דהוו מעיקרא שנים עשר מחייבין ואחד עשר מזכין והוסיפו עליהן שנים ואותן השנים נחלקו לחצאין ונמצאת הטייה לרעה על פי אחד והוצרכו להוסיף עוד שנים עד שבעים ואחד אבל היכא דאמר חד מינייהו מעיקרא איני יודע והוסיפו שנים שנים לא סליק מנינא ליתר משבעים ואי אפשר לומר לע"ב לפי שאין מוסיפין על ב"ד של ע"א כדמיברר בגמ' לקמן. שלשים וששה מזכין כו' עד דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבין את דברי המזכין והוא הדין בזמן שראה אחד מן המזכין את דברי המחייבין ואיכא הטייה לרעה על פי שנים דפסקינן ליה לדינא אפומייהו דקא אוקימנא בפירקא דלעיל להההוא דקתני התם והכא בפירקין המלמד זכות אינו יכול לחזור וללמד חובה [בשעת משא ומתן אבל] בשעת גמר דין יכול לחזור וללמד חובה והאי דקתני הכא עד שיראה אחד מן המחייבין את דברי המזכין תנא הוא דבעי לסיומי מילתיה באנפא דזכות והכי תריצנא בפירקא דלעיל. ואם תשאל כיון דסוף סוף המלמד זכות יכול לחזור וללמד חובה בשעת גמר דין למאי נפקא לן מינה שלא ילמד חובה בשעת משא ומתן. תשובתך שלא ישמעו שאר

המזכין את טעמו ויחזרו בהן ויגמר הדין לחובה אבל בשעת גמר דין ליכא למיחש אלא להאי לחודיה זימנין דאיכא מזכין טובא לבד מהאי ומיגמיר דינא לזכות:

פיסקא עד שיראה אחד מן המחייבים את דברי המזכין ואיבעיא לן לא ראו מאי אמר ר' חייא פוטרין אותו שהרי אין מטין לרעה על פי אחד וכי תימא ולטעמיך הא אין מטין לטובה אלא על פי אחד והכא אפי' חד נמי ליכא מכדי גברא בחזקת פטור הוא בבציר מתרי לא תחייביה. אמר ליה רב פפא לאביי כיון דסוף סוף פטרינן ליה ליפטריה מעיקרא מכי הוסיפו עד שבעים ולא הויא ליה הטייה על פי שנים לרעה ולמה לי דנין אלו כנגד אלו עד שיראה אחד מן המחייבים דברי המזכים הא אפשר דמהדר אחובה ומחייבי ליה אמר ליה כדי שלא יצאו מבית דין מעורבבין שעדיין לא העמידו את הדין על בריו וכל אחד מהם אומר הדין עמי. איכא דאמרי הכי אמר ליה וליפטריה מבי דינא קמא מכי חזו דלא הויא ליה הטייה על פי שנים לרעה ולמה לי מוסיפי' אמר ליה ר' יוסי קאי כוותך כו' קיי"ל כסתם מתני':

תנו רבנן אומרים בדיני ממונות נזדקן הדין כו' לשון דין לישנא דחיובא משמע כדכתיב ושפטו העדה והצילו העדה. ודייקינן מאו נזדקן הדין אי לימא קש דינא שאם נשאו ונתנו בו כמה ימים ולא נתגלה להם טעם הדבר לא לזכות ולא לחובה אומרים נזדקן הדין כלומר דין זה נעשה זקן ושוב אין אנו יכולים לישא וליתן בו נפטרנו מעתה דכל ספיקא לפיטורא שדינן ליה ואין אומרים בדיני נפשות נזדקן הדין אלא נושאים ונותנים עוד בדבר אולי ימצאו לו טעם ברור בין לזכות בין לחובה איפכא מיבעי ליה דבדיני נפשות כל היכא די"ל דיכלי' למפטריה שפיר דמי אבל בדיני ממונות נושאין ונותנין בדבר עד שיעמידוהו על בוריו הן לזכות הן לחובה. אמר רב הונא כו' איפוך אומרים בדיני נפשות נזדקן הדין ואין אומרים בדיני ממונות נזדקן הדין. רב אשי אמר לא תיפוך ומאי נזדקן הדין חכם דינא כלומר נתברר כמא דקרינן לחכם זקן שאם ראו טעם לחובה בדיני ממונות אומרים חכם הדין ושוב אין אנו יכולין להפך בזכותו ואין אומרים כן בדיני נפשות שהרי אפי' לאחר גמר דין חייבי' לחזר אחר זכותו וקיי"ל כרב אשי וראינו בה פירושים אחרים ולפי שאינן כדאי לא כתבנום:

דף מב:

פרק ששי

נגמר הדין כו' איידי דקתני באידך פירקין העובד ע"ג לבסוף כדקתני העובד ע"ג את מה עבד ובמה עבד וקיי"ל דעובד ע"ג בסקילה איירי בה בהאי פירקא ועלה קתני נגמר

הדין מוציאין אותו לסקלו. ואית דאמרי משום דסקילה חמורה פתח בה ברישא והדר מפרש דינא דשאר מיתות בהנך פירקי. אחד עומד על פתח ב"ד והסודרין בידו שמניף בהן כדי שיכיר רוכב הסוס שיש מי שרוצה ללמד על הנהרג זכות וירוץ אחריו ויחזירנו והסוס רחוק מבעל הסודרין כדי שיהא רואהו ולא היה רוכב הסוס קרוב לב"ד שמא יבא מי שילמד עליו זכות ולא יוכל רוכב הסוס להשיגו אלא לאחר מיתה ולא היה רחוק מב"ד יתר מדאי אלא כדי שיהא רואה את בעל הסודרין שאם לא יהא רואה אותו אפשר שילמדו עליו זכות ולא ידע רוכב הסוס את הדבר ולא יספיק שליח ב"ד לרוץ ולהגיד לו עד שהנדון נהרג והיינו דאמרינן אפי' אמר א' בב"ד יש לי ללמד עליו זכות הלה מניף בסודרין ורוכב הסוס רואה והוא רץ אחר הנידון ומעמידו ואפי' הוא אומר בדרך יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפי' ארבעה וחמשה פעמים ובלבד שיהא ממש בדבריו כלומר קצת ראיה הדומה לזכות ובגמרא מפרש לה:

ודייקינן אמתני' ובית הסקילה היה לב"ד דמשמע חוץ לב"ד מיד והתניא בית הסקילה היה חוץ לשלש מחנות מחנה שכינה ומחנה לויה ומחנה ישראל וב"ד הגדול בעזרה הוו קיימי דהיינו מחנה שכינה והיכי אמרת דעבדי בית הסקילה חוץ לב"ד מיד דהיינו במחנה לויה ואפי' לב"ד שהיו קבועין על פתח הר הבית כדמיברר בפרק אלו הן הנחנקין (פ"ח:) הרי עזרה היתה מחנה שכינה והר הבית מחנה לויה וכל העיר מחנה ישראל ולדילך דאמרת חוץ לב"ד מיד נמצא בית הסקילה חוץ להר הבית מיד ואנן בעינן חוץ לשלש מחנות והוא הדין לבית דין שבכל עיר ועיר דליכא שלש מחנות בעינן חוץ למחנה ישראל דהיינו חוץ לחומת העיר דומיא דירושלים. ומפרקינן אין הכי נמי דבעינן חוץ לשלש מחנות ואיצטריך לאשמועינן דלהוי חוץ לב"ד דאי נפיק בי דינא ויתיב חוץ לשלש מחנות עבדי' בית הסקילה חוץ לב"ד כי היכי דלא נתחזי ב"ד רוצחין דהרואה אומר אחד מן הדיינין הרגו שלא כדין ויש אומרים משום דמיחזי מקום איבוד נפשות. אי נמי היינו טעמא דבעי חוץ לב"ד כי היכי דתהוי ליה הצלה כלומר שיהא שהות לסקליה ובין כך ובין כך יבא מי שילמד עליו זכות וינצל:

ואמרינן מנא הני מילי דבעינן חוץ לשלש מחנות דתנו רבנן הוצא את המקלל אל מחוץ למחנה נאמר כאן חוץ למחנה ונאמר בפרים הנשרפים אל מחוץ כו' כדמפרש ואזיל מה להלן כו' ודייקי' והתם מנא לן דתנו רבנן כשהוא אומר והוציא את כל הפר אל מחוץ למחנה בפר העדה שאין ת"ל אל מחוץ למחנה שהרי כבר נאמר ושרף אותו כאשר שרף את הפר הראשון דהיינו פר כהן משיח דמפרש בה בהדיא אל מחוץ למחנה ומה ת"ל אל מחוץ למחנה בפר העדה ליתן לו מחנה שניה וכשהוא אומר אל מחוץ למחנה בדשן

והוציא את כל הדשן אל מחוץ למחנה שאין ת"ל אל מחוץ למחנה בדשן שהרי כבר נאמר בפר כהן משיח על שפך הדשן ישרף שמקום שריפת הפר ושפיכת הדשן אחד הוא וכיון דשריפת הפר בעיא מחוץ לשתי מחנות כדאמרן ממילא שמענא דשפך הדשן חוץ לשתי מחנות הוי ומה ת"ל אל מחוץ למחנה בדשן ליתן לכולן מחנה שלישית דכיון דכולהו בחדא דוכתא מתעבדי על כרחיך כולהו בעו שלש מחנות ואתי מקלל ויליף מינייהו בג"ש ואתי שאר נסקלין וילפי ממקלל אי בעית תימא במה מצינו ואי בעית תימא בגזירה שוה:

ודייקינן ומאי חזית דילפת למקלל מפרים הנשרפים בג"ש דמחוץ למחנה נילף משחוטי חוץ דכתיב בהו או אשר ישחט מחוץ למחנה מה להלן מחוץ למחנה אתת דכתיב ואל פתח אהל מועד לא הביאו אף כאן חוץ למחנה אחת. ומהדרינן מסתברא מפרים הנשרפין הוי"ל למילף טפי שכן דומה להן בד' דברים משא"כ בשחוטי חוץ. ואלו הן הוציא אל מחוץ מכשיר ומכפר. נאמר במקלל הוציא דכתיב הוצא את המקלל ונאמר בפרים הנשרפים הוציא שנאמר והוציא את כל הפר מה שאין כן בשחוטי חוץ שהרי לא נאמר בהן הוציא כלל. נאמר במקלל אל מחוץ ונאמר בפרים הנשרפים אל מחוץ מה שאין כן בשחוטי חוץ שלא נאמר בהן אל מחוץ אלא מחוץ בלבד דכתיב אשר ישחט מחוץ. חוץ למחנה האמור במקלל מכשירו להסקל וחוץ למחנה האמור בפרים הנשרפים מכשירן להשרף כלומר הוצאתן מכשרתן לאותה מצוה מה שאין כן בשחוטי חוץ שחוץ למחנה האמור בו אינו מכשיר את הזבח אלא פוסלו. חוץ למחנה האמור במקלל מכפר עליו שהרי מיתתו כפרה לו וחוץ למחנה האמור בפרים הנשרפים מכפר על בעליהן מה שאין כן בחוץ למחנה האמור בשחוטי חוץ שמחייבו כרת:

ומתמהינן אדרבא משחוטי חוץ הוה ליה למילף שכן דומה להן בד' דברים מה שאין כן בפרים הנשרפים. ואלו הן אדם חוטא בנשמת פגול. פירוש חוץ למחנה האמור בין במקלל בין בשחוטי חוץ ללמד דינו של אדם נאמר במקלל לסקול את האדם המקלל מחוץ למחנה בשחוטי חוץ לחייב את האדם השוחט חוץ למחנה כרת אבל חוץ למחנה האמור בפרים הנשרפים לא נאמר ללמד דין האדם החוטא ולא במוציא את הפרים אלא להצריך את הפרים שריפה חוץ למחנה. וכן חוץ למחנה האמור בין במקלל בין בשחוטי חוץ בדין האדם החוטא נאמר לאפוקי חוץ למחנה האמור בפרים הנשרפים שהדבר שנאמר בו חוץ למחנה אינו חוטא. וכן חוץ למחנה האמור בין במקלל בין בשחוטי חוץ יש בו נטילת נשמה מקלל נשמתו ניטלת שחוטי חוץ שבמעשיהן נטילת נשמת הבהמה הנשחטת לאפוקי פרים הנשרפים דשחוטין ועומדין הן ואין בכלל הוצאתן נטילת נשמה

כלל. ואית דאמרי נטילת נשמה דקאמרינן בשחוטי חוץ משום דמחייב כרת. וכן מחוץ למחנה האמור בין במקלל בין בשחוטי חוץ אינן באין לידי פיגול לאפוקי פרים הנשרפים שאפשר שבאין לידי פיגול שאם שחטן ע"מ להקטיר אימוריהן חוץ למקומן או חוץ לזמנן מתפגלין. ור"ש ז"ל פי' מחוץ למחנה דשחוטי חוץ ומקלל אי אתה מוצא בו פיגול ע"י אותו חוץ למחנה אבל פרים ראויין להתפגל ע"י אותו חוץ למחנה שאם שחטן להקטיר אימוריהן בחוץ מתפגלין ולישנא דקרא נקט דקרא חוץ למקומו קרי פיגול כדאמרינן בזבחים ואע"ג דלישנא דרבנן לא קרי פיגול אלא חוץ לזמנו. ומהדרינן אפי' הכי מכשיר ממכשיר עדיף ליה למילף לפי שהוא שבח הוצאתן אל מחוץ למחנה:

רב פפא יליף לה מגופיה דקרא ונפקא ליה עשייה מדכתיב ובני ישראל עשו ככל אשר צוה ה' הרי כלל הכל ויוציאו למה לי שמע מינה להוצאה שלישית:

דף מג.

ומקשינן עלה אלא מעתה כיון דנפקא ליה כולה עשייה מהתם וירגמו אותו אבן מאי עביד ליה ומפרקינן ההוא מיבעי ליה אותו ולא כסותו לומר שנסקל ערום אבן שאם מת באבן אחת יצא ואין צריכים להביא אחרת ואע"ג דמיעוטא דכסותו מרישא שמעת לה דכתיב ורגמו אותו כל העדה אותו ולא כסותו איידי דאיצטריך למכתב אבן לדרשא כתב נמי אותו. ואיצטריך למכתב אבן במקלל ואיצטריך למכתב אבנים במקוששׁ דאי כתב רחמנא אבן הוה אמינא רגימתו באחת ואי לא מיית בה כגון שנתנה העד הראשון על לבו ולא מת וחזר העד השני ונתנה על לבו ולא מת ורגמוהו בה כל העדה ולא מת בה מחמת קטנותיה או מחמת בריאותו יתר משאר בני אדם אימא לא נייתי אחרניתא ונקטלי' קמ"ל באבנים כו':

ומקשינן עליה דרב פפא והא תנא נאמר כאן ונאמר להלן קאמר אלמא מג"ש נפקא ליה ולאו מגופיה דקרא. ומפרקינן אלו לא נאמר קאמר אלו לא נאמר קרא גופו דמשמע חוץ לשלש מחנות הייתי אומר גזירה שוה עכשיו שנאמר קרא ג"ש לא צריך והיינו דקתני הוצא את המקלל חוץ לשלש מחנות כו' כלומר אתה אומר ממשמעו של פסוק חוץ לשלש מחנות או אפי' איני שומע מן הפסוק אלא חוץ למחנה אחת כלומר מהו ללמוד ג"ש ופשיט נאמר כאן כו' ואפי' לא נאמר פסוק זה ולא היה לי ללמוד מן הפסוק אלא חוץ למחנה אחת הייתי אומר גזירה שוה:

רב אשי יליף לה ממשמעותא דהוצא אל מחוץ למחנה משה היכא הוה קאי במחנה לויה אמר ליה רחמנא הוצא את המקלל ולשון הוצאה לחודה משמע להוציאו ממקום

שאתה בו והיינו ממחנה לויה ואם כן אל מחוץ למחנה למה לי חוץ למחנה ישראל ואיצטריך ויוציאו את המקלל לעשייה ואיצטריך ובני ישראל עשו לגבי עשייה לענין סמיכה ודחיה דכתיב בה בהפרשת הר סיני או ירה יירה מכאן שמצות הנסקלין בדחייה כדמפרש לקמיה. ואמרי ליה רבנן לרב אשי לדידך דדרשת הוצא גרידא באפי נפשיה להוצאה חוץ למחנה ומפקת חוץ למחנה למחנה שניה כל הני הוציא הוציא דכתיב בפרים הנשרפים למה לי הא ודאי לדילך חוץ לשלש מחנות בעו תלתא דהוציא הוציא ותלתא דחוץ למחנה הא שיתא ואנן לית לן אלא שלש מחנות וסלקא ליה בקשיא:

הא דבעי רב הונא סודר שמניפין בו וסוס שרץ ומעמידו משל מי וכן קורט של לבונה איפשיטא דמשל ציבור בעו מהוי דכתיב תנו שכר לאובד כדי שתטרף דעתו עליו אל יצטער כל כך בהריגתו וילפינן מינה לאינך דכולהו חד טעמא נינהו ואית דאמרי דלא איפשיטא מהאי קרא אלא קורט של לבונה אבל סודר וסוס לא איפשיטו:

ואיבעיא לן אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות ונשתתק מהו מי אמרינן [כיון דאמר יש לי ללמד עליו זכות] וכיון (דלא) [דאי לא] נשתתק אפשר דהוה אמר טעמא מעליא ורואים אותו כאלו זיכה והרי הוא חי ועומד במקומו או דילמא כיון דהשתא מיהת לא אמר [לא] חיישינן ליה והוא הדין דאפי' במת מיבעיא ליה אם רואין אותו כאלו זיכה והרי הוא חי ועומד במקומו ואם לאו מדקאתינא למפשטא מדר' יוסי בר' חנינא אלא נשתתק איצטריך ליה דאי הוה מיבעיא ליה במת סבר דילמא מיפשיטא דלא נטרי' ליה ואכתי מיבעיא לן נשתתק אי נטרינן ליה עד שישתפה ואי לא. מנפח רב ששת בידיה היה דוחה בידיו כאדם שמנפח בידיו באויר להניף את הרוח אי חיישת להכי אפי' למי שישנו בסוף העולם ניחוש כלומר היכי פסקינן דינא דמאן דמיחייב מיתה למיתה ניחוש שמא יש אחד בסוף העולם שיודע לו זכות. ופרכינן מי דמי התם כיון דלא אמר לא סמכינן עילויה הכא קאמר יש לי ללמד עליו זכות וטעמא הוא דלא אמר ואפשר דאית ליה טעמא מעליא:

תא שמע דאר"י בר' חנינא אחד מן התלמידים שזיכה ומת רואין אותו כאלו חי ועומד במקומו כלומר בשיטתו ומטין את הדין על פיו זיכה אין לא זיכה לא אמר יש לי ללמד עליו זכות ומת כמאן דלא אמר דמי. ודחינן מדר' יוסי בר' חנינא לא תידוק ולא מידי דהאי דאירי בזיכה לאו משום דפשיטא ליה דאם לא זיכה אין רואין אותו כאלו הוא חי ועומד במקומו אלא משום דבזיכה הוה פשיטא ליה אבל באמר לדיליה נמי תיבעי לה. וכי תימא א"כ בכלהו דיוקי דדייקינן נימא הכי אמרי כי דחינן הכי הני מילי בדברי האמוראים או בדברי התנאים האחרונים כגון רבי חייא וכיוצא בו וכההיא דאמרינן

בסוף ע"א (ע"ב:) גבי שמעתא דנצוק תני רבי חייא שפחסתו צלוחיתו הא לאו הכי לא שמעת מינה נצוק לא הוי חיבור ודחינן לא פחסתו צלוחיתו פשיטא ליה ניצוק תיבעי ליה. וראינו מי שדחק ופי' בה פירוש אחר אמר תיבעי לך אי אמרינן זיכה דוקא קאמר ר' יוסי או דילמא אורחא דמילתא נקטא. ולאו מילתא היא חדא דא"כ למה לן למימר זיכה פשיטא ליה ותו דא"כ הכי הוה ליה למימר הוא הדין דאפי' לא זיכה נמי והאי דקאמר זיכה אורחא דמילתא נקט כדאמרינן בכמה דוכתא ותו דהאי פשיטא ליה ותיבעי ליה פשיטא לך ותיבעי לך מיבעי ליה:

פיסקא ואפי' הוא אומר יש לי ללמד על עצמי זכות מחזירין אותו אפי' ארבעה וחמשה פעמים ובלבד שיהא ממש בדבריו כמו שפירשנו. ומקשינן ואפי' פעם ראשונה ושניה אין מחזירין אותו אא"כ יש ממש בדבריו והתניא פעם ראשונה ושניה בין שיש ממש בדבריו בין שאין ממש בדבריו מחזירין אותו א"ר פפא כי קתני מתני' ובלבד שיהא ממש בדבריו מפעם שלישית ואילך. והדרינן למידק בין אמתני' בין אברייתא מנא ידעינן אי איכא ממש בדבריו דנהדריה ואי לא והלא בית הסקילה רחוק מב"ד היה אמר אביי דמסרינן ליה זוגא דרבנן ובדין הוא דתיסגי ליה בחד אלא כי היכי דליסהדו באפי' דממטי ליה דיש ממש בדבריו ולהדרוה. ודייקינן דלמסרינהו ניהליה מעיקרא מכי נפיק מבי דינא ואפי' בפעם ראשונה לא ליהדריה אא"כ ממש בדבריו. ומפרקינן מעיקרא אגב דבעית לא מצי אמר כל מאי דאית ליה ואמטול הכי לא קפדינן עליה דלהוי ממש בדבריו אלא מפעם שלישית ואילך:

דף מג:

מתני' היה רחוק מבית הסקילה כעשר אמות אומרים לו התודה שאם יתקרב לבית הסקילה יותר יבהל ולא יהיה לו לב להתודות אבל הפשטת בגדיו מהכשר סקילה הוא שמצותו להסקל ערום דכתיב וירגמו אותו ולא כסותו לפיכך אין מפשיטין אותו אלא סמוך לתפיסת בית הסקילה דהיינו ברחוק ארבע אמות כדקתני לקמן רחוק מבית הסקילה ארבע אמות מפשיטין אותו את בגדיו ובתוך ארבע אמות מאי טעמא לא לפי שהן מתפיסת בית הסקילה וכבית הסקילה דמו ואין ראוי שיעמוד לבוש בבית הסקילה שלא יאמרו בכסותו הוא נסקל:

דולטור רכיל. וכזאת וכזאת עשיתי מלמד שמעל עכן בשלשה חרמים שנים בימי משה ואחד בימי יהושע שנאמר וכזאת וכזאת עשיתי קודם לכן שנים בימי משה אחד בחרמו של כנעני מלך ערד ואחד בחרמן של מדין שנאמר ונקרב את קרבן השם כו' ר' יוחנן

משום רבי אלעזר בר' שמעון אומר חמשה שנאמר אנכי חטאתי חדא וכזאת דריש תרתי כזאת חדא וכזאת תרתי הא תלתא וכזאת תרתי הא חמשה חד בימי יהושע וארבעה בימי משה אית דאמרי דבירושלמי מפ' להו בחרמו של כנעני מלך ערד ובחרמן של סיחון ועוג ובחרמן של מדין ואנן לא חזי לנא מיהו על כרחיך הכי צריך לפרושי:

ודייקינן לתרווייהו וכיון דמעל בחרמים אחרים קודם לכן מאי טעמא לא איענוש ישראל עליה עד השתא. א"ר יוחנן משום רבי אלעזר בר' שמעון שלא ענש את הצדיקים על הנסתרות של עוברי עבירה עד שעברו את הירדן ושמעו ברכות וקללות בהר גריזים ובהר עיבל וקיבלו עליהם ונעשו ערבים זה לזה כדאמרינן במסכת סוטה אפי' לא ידעו זה בזה בעבירות שביד חבירו. כתנאי הנסתרות לה' אלהינו והנגלות לנו ולבנינו עד עולם למה נקוד על לנו ועל בנינו ועל עין שבעד שלא ענש על הנסתרות עד שעברו ישראל את הירדן כלומר שזה שכתוב בנגלות לנו ולבנינו דמשמע דנסתרות אין קולר תלוי בצוארנו אין מדה זו נוהגת אלא עד כלומר עד שיעברו את הירדן והיה לו לנקוד על ה' אלהינו דכתיב גבי נסתרות גופייהו אלא שאין לנקוד על השם דברי ר' יהודה אמר לו ר' יוסי וכי אפשר לומר כן שענש על הנסתרות והלא כבר נאמר עד עולם ואי לאו אפיטורא קאי עד עולם למה לי פשיטא דעונש הנוהג עכשיו יהא נוהג לעולם דמהיכא תיפוק לי דליפסוק אלא לכך נקוד לומר לך כשם שלא ענש את אחרים על הנסתרות לעולם כך לא ענש את אחרים על עונשין שבגלוי עד שעברו את הירדן ונקודות אלו באו למעט כלומר שלא היתה מדה זו של נגלות נוהגת עד עכשיו. וכי תימא עכן מאי טעמא איענוש ישראל עילויה הא נסתרות הוו משום דהוו ידעי ביה אשתו ובניו ונפקי להו מכללא דנסתרות. ואית דמפרשי כשם שלא ענש על הנסתרות לעולם כך לא ענש על שבגלוי לעולם ואלו שעבר בימי משה גלויים היו לרבים לפיכך לא נענשו עליהם ובימי יהושע לא ידעו בהם אלא אשתו ובניו בלבד אינם נסתרות דהא ידעו אשתו ובניו וגלוים נמי אינם דהא לא ידעו ביה רבים. והאי פירושא לא דייק גבן חדא דהני עונשין שבגלוי דקאמרינן דלא ענש עליהן לעולם היכי דמו אילימא דדינוהו סנהדרי כדאיבעי להו פשיטא אמאי הוה ענוש ואלא דלא דינונהו כדאיבעי להו אמאי לא ענישׁ משום דידעי בהן רבים איתגור איתגורי ותוב הא כתיב והנגלות לנו ולבנינו ומנא נן לאוקומה בנגלות דלא ידעי בהו רבים: חטא ישראל אע"פ שחטא ישראל קרי ליה מדכתיב ישראל ולא כתיב העם כדכתיב גבי משה כי שחת עמך עד אנה ינאצוני העם הזה והכא כתיב ישראל כלומר עדיין שם קדושתו עליו וישראל לשון חשיבות הוא כדכתיב לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל והיינו דאמרי אינשי אסא קאי בי חילפי ואפ"ה אסא

שמיה ואסא קרו ליה אף ישראל אע"פ שחטאו וטבעו ביון עונם ישראל שמם וגם עברו את בריתי מילה שכתובה בספר בראשית וגם לקחו מן החרם ועברו על מה שכתוב בסוף ספר ויקרא אך כל חרם אשר יחרם כו' וגם גנבו ועברו על מה שכתוב בספר ואלה שמות לא תגנוב וגם כחשו ועברו על מה שכתוב בספר במדבר סיני בנשא והשיב את אשמו בראשו בגוזל את הגר ונשבע לו הכתוב מדבר וגם שמו בכליהם ועברו על מה שכתוב בספר אלה הדברים ואל כליך לא תתן ונמצא שעבר על חמשה חומשי תורה. ואית דאמרי דחמשה גמין דריש וכל חד וחד במילתא באפי נפשא דריש. וכי עשה נבלה בישראל מלמד שבא על נערה מאורסה רבינא אמר האי דכתיב וכי עשה נבלה בישראל לאו למימר דבעל נערה מאורסה אלא לאשמועינן דנפיש ענשיה כמי שבא על נערה מאורסה שדינו בסקילה. פי' לרדותן ליסרם כענין שנאמר ונוסרו כל הנשים. וישרפו אותם ויסקלו אותם באבנים בעלי חיים בסקילה והשאר בשריפה. אצטלא דמילאתא טלית של משי ויש אומרים טלית של צמר נקי בן יומו שמכבנין אותו למילת. סרבלת צריפא סרבל צבוע בצריף כי ההיא דאמרינן התם (כתובות ע"ט:) מחפורת של צריף:

דף מד.

תחנונים ידבר רש זה משה רבינו שנעשו לישראל כמה טובות והיה ירא שמא נתמעטו זכיותיו לפיכך היה מדבר בלשון תחנונים שנאמר ואתחנן ועשיר יענה עזות זה יהושע שעדיין לא נעשו לו נסים הרבה והיה יודע בעצמו שלא נתמעטו זכיותיו ועדיין היה עומד בעשרו לפיכך היה עונה עזות וחס ושלום שחכמי תלמוד אומרים על משה רבינו שהיה רש כנגד יהושע והמפרש זולתי זה הפי' עתיד ליתן את הדין. מאי טעמא דכתיב ולו הואלנו ונשב כלומר מי יתן והואלנו ונשב בעבר הירדן ולא קיימנו דברך לעבור.

קום לך דרש רבי שילא שלך קשה משלהם אני אמרתי והיה בעברכם את הירדן תקימו את האבנים כו' ואתם ריחקתם ששים מיל מן הירדן עד שבאתם להר גריזים ולהר עבל ושם הקמתם את האבנים כדאיתא בסוטה לפיכך נענשתם ויש מפרשים ואתם ריחקתם ששים מיל ועברתם את מצות ה' לפיכך לא נזהר עכן מן החרם. בתר דנפק רבי שילא אוקים רב אמורא עליה ודרש כן עשה יהושע ולא יפה דרש ר' שילא ששינה יהושע והאי דכתיב והיה בעברכם את הירדן לאו לאוקומונהו סמוך לירדן כתיב אלא עד שיבואו להר גריזים וא"כ האי לך למאי אתא אמר לו הקב"ה ליהושע אתה גרמת להם שהחרמת עליהם את השלל והיינו דקא מזהר ליה לבתר הכי רק שללה ובהמתה תבוזו לכם. ויקוד יהושע על פניו כו' ומקשינן והיכי עביד הכי והאמר ר' יהושע בן לוי אסור לאדם שיתן

לחבירו שלום בלילה חיישינן שמא שד הוא ונמצא כמשתחוה לשעירים. ויש אומרים לפי ששלום שמו של הקב"ה הוא ואין מוציאין שם שמים על החול והכא מדכתיב בתריה בלילה ההוא משמע דכוליה מעשה בליליא הוה ומפרקינן שאני התם דאדכר ליה שם שמים וגמירי דלא מפקי שדים שם שמים לבטלה.

דף מד:

אמר לו אמש כלומר אתמול ביטלתם תמיד של בין הערבים לפי שהייתם עסוקין במלחמה ועכשיו בלילה כשאין אתם עסוקין בכלום והיה לכם לעסוק בתורה ביטלתם ת"ת אמר לו ועל איזה מהן באת ליפרע אמר לו עתה באתי על של עתה באתי. ויש לפרש עתה באתי ממש הלא אתה רואה כי עתה באתי שאלמלא באתי ליפרע על אמש לא הייתי מתעכב עד עתה מיד וילך יהושע כו' ורבינו שלמה ז"ל דאיק אהאי מעשה דיהושע דהוה בליליא מדאמר ליה למלאך הלנו אתה אם לצרינו דאי הוה ביממא איך לא היה מכיר בין שרי ישראל לשרי אומות העולם.

רוח פיסקונית מלאך העומד לדון כלפי מעלה ולהוכיח כדכתיב עושה מלאכיו רוחות. ושלש שמות יש לו. פיסקון. איטמון. סיגרון. שכיון שגברה חמה וסוגר שוב אין אחר פותח:

היערוך שועך לא בצר וכל מאמצי כח חבריה דאיוב קאמרי ליה כלום הקדמת תפלתך קודם לצרה אלו עשית כן הכל היו מאמצין את כחך והיינו דאמר רבי אלעזר לעולם כו'. ורבי שמעון בן לקיש דריש ליה להאי קרא הכי היערוך שועך כלום ערכת תפלתך ואמצת עצמך בתפלה אלו עשית כן לא בצר לא היו לך צרים מלמעלה ולא היה השטן משטין עליך. ורבי יוחנן דריש ליה הכי היערוך שועך כלום ערכת תפלתך שלא יהו לך צרים מלמעלה ויהיו הכל מאמצין את כחך:

כתיב ובני זרח זמרי והיינו עכן בן זרח ואיתן והימן וכלכל ודרדע כולן חמשה כלומר שקולין הן כאחת לעולם הבא. כתיב זמרי וכתיב עכן רב ושמואל חד אמר עכן שמו ולמה נקרא שמו זמרי שעשה מעשה זמרי שנענשו ישראל על ידו וחד אמר זמרי שמו ולמה נקרא שמו עכן שעיכן עונותיהן של ישראל שהקיף עונותיהן כעכנא זו וגלגל עליהם עונות אבותיהן:

מתני' אמרו לו א"כ יהי כל אדם עושין כן כדי לנקות את עצמן. ומקשינן וינקו את עצמן ומה בכך ומפרקינן כדי שלא להוציא לעז על בתי דינין ועל העדים שהרגוהו בחנם. תנו רבנן מעשה כו' ומקשינן פשיטא כל כמיניה משום דאמר הכי הוה ס"ד לאכחושי סהדי

ומפרקינן לא צריכא דקא הדרי בהו סהדי. ומקשינן תו ואכתי מי ס"ד להימוניהו כיון שהגיד שוב אינו חוזר ומגיד לבטל מה שהגיד תחלה דכתיב אם לא יגיד אם לא הגיד לא נאמר אלא אם לא יגיד לומר שכיון שהגיד בבית דין שאינו יודע לו עדות שוב לא יגיד וכן בכל דבר שהעד מגיד בב"ד בזמן שרוצה לחזור בו ואית דאמרי לה מדלא קפיד קרא אלא אהגדה קמייתא. ומפרקינן לא צריכא כגון דיהבי טעמא למילתייהו שבעבור שנאה פלונית עשינו. כי ההוא מעשה דבעיא מיכסא ואנו כותבים אותו בדרך קצרה לפי שמצינו בפירושי קדמונינו ז"ל מעשה במוכס ישראל שמת עם צדיק גמור ביום אחד קפצו אויבים על נושאי המטות והניחום וברחו היה שם תלמיד אחד שלא רצה להניח מיטתו של רבו ושמרה למחר באו בני העיר לקברן ונתחלפה להן מטת הצדיק במטת המוכס וקברו את הצדיק בקברי הרשעים והרשע בקברי הצדיקים והתלמיד צועק ולא השגיחו בו והיה אותו תלמיד מצטער על הדבר עד שבא לו רבו בחלום ואמר לו בו וארך מקומי בג"ע ומקום הרשע בגיהנם אבל פעם אחת שמעתי בגנות תלמיד חכם ולא מחיתי ונענשתי וזה פעם אחת הכין סעודה לשר העיר ולא בא וחלקה לעניים ונטל שכרו אמר לו וזה עד מתי יהא נידון בכך אמר לו רבו עד שימות שמעון בן שטח ויכנס תחתיו אמר לו ומפני מה א"ל מפני נשים כשפניות שבארץ ישראל ואינו הורגן למחר סיפר התלמיד לשמעון בן שטח והלך בערמה ותלאן על פתח המערה שהיו בה מיד באו שנים מקרוביהם וכיוונו דבריהם והעידו על בנו של שמעון בן שטח שעבר עבירה שיש בה מיתה וכשהוציאוהו ליסקל הודו עדיו ששקר העידו ומפני שנאת אביו העידוהו וכך מפורש בירושלמי שמעון בן שטח היו ידיו סמומות אתא סיעת ליצנין ואסהידו על בריה עדות מכוונת ונגמר דינו להריגה כי נפק למתקטל אמרו ליה מרי שקרי אנן בעא אבוי מחזרתיה אמר ליה אבא אם בקשת להיות תשועה על ידיך עשה אותי כאיסקופה:

דף מה.

מתני' היה רחוק מבית הסקילה ארבע אמות מפשיטין כו' כדפרישנא טעמא במתני' דרחוק מבית הסקילה עשר אמות.

תנו רבנן האיש מכסין אותו פרק מקום הערוה קרי פרק ויש אומרים פרק חתיכת בגד ואיכא דגרסי פרט ובספרי קתני פרט אחד מלפניו והאשה שני פרטים ולשון חתיכת בגד הוא דתנן בסוף כלאים (מ"ט) לא יקשור פרט של צמר בשל פשתן לחגור בו מתניו ואף על פי שהרצועה באמצע. טעמא דר' יהודה דקסבר אותו לא משמע תרי מעוטי אלא חד מיעוטא ומהשתא לא תמעיט אלא כסותו לא שנא איש ולא שנא אשה. ומקשינן למימרא

דרבנן חיישי להרהורא ור' יהודה לא חייש והא גבי סוטה איפכא שמעינן להו דתנן כהן אוחז בבגדיה אם נקרעו כדרכן נקרעו ואם נפרמו לכאן ולכאן קרע משונה נפרמו כו' ומפריק רבה דר' יהודה אדר' יהודה לא קשיא התם גבי סוטה חיישי' שמא טהורה היא ותצא מבית דין זכאה ויתגרו בה פרחי כהונה הכא לסקילה אזלא ולמאי ניחוש. דרבנן אדרבנן נמי לא קשיא התם גבי סוטה אי נמי טהורה היא ולא בדקי לה מיא צריך לבזויה משום דכתיב ונוסרו כל הנשים שלא יסתרו עם אחרים הכא קטל קטלינן לה אין לך ייסור גדול מזה. וכי תימא ליעביד בה תרתי האמר רב נחמן לקמן ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה אבל גבי איש לית בה בזיון כולי האי ותו אי לאו באיש במאי מיקום קרא דאותו ולא כסותו. ודייקי' לימא דרב נחמן תנאי היא דהא ר' יהודה פליג עלייהו דרבנן בהא מילתא וקאמר דתרתי עבדינן בה ולא חייש לדרב נחמן ומהדרינן לא דכולי עלמא אית להו דרב נחמן ותרווייהו לברור לו מיתה יפה קאתו והכא בהא קא מיפלגי רבנן סברי בזיוני דאינש עדיף ליה טפי מניחא דגופיה דלא ליצטער הילכך מוטב תסקל בכסותה ותשהא למות ותצטער ואל תתבזה ור' יהודה סבר ניחא דגופיה עדיף ליה טפי מבזיונא הילכך מוטב תסקל ערומה ותתבזה ואל תסקל בכסותה ותצטער יותר:

פיסקא בית הסקילה היה גבוה שתי קומות תנא וקומה שלו שדוחפין אותו מלא קומתו הרי כאן שלש. ומקשינן ומי בעינן לקטלא כולי האי בעשרה טפחים סגיא דהא כתיב כי יפתח איש בור כו' ותנן אחד החופר בור שיח ומערה א"כ למה נאמר בור מה בור שהוא כדי להמית כו' ופריק רב נחמן אין עשרה טפחים נמי עבדי מיתה מיהו לגבי מיתת ב"ד צריך להגביהו יותר כדי שימות מהר ואל יצטער. ומקשינן אי הכי ליגבהיה טפי ומפרקינן היינו טעמא דלא מגבהינן ליה טפי משום דמנוול שכריסו נבקעה ויצאו בני מעיו לחוץ:

פיסקא אחד מן העדים דוחפו על מתניו כדי שתפול האבן על לבו וימות מהרה. תנו רבנן מניין בדחייה בהפרשת הר סיני קאי ת"ל ירה והתם סקילה כתיבא ומנין שבסקילה שנאמר סקול ומנין שבסקילה ובדחייה שאם לא מת בדחייה סוקלין אותו תלמוד לומר סקול יירה דהאי או מיבעי ליה שאם מת בדחייה יצא והיינו דקתני ומנין שאם מת בדחייה יצא ת"ל או ירה או לחלק כתיב דאלמא בחדא מינייהו סגיא ועל כרחך דחייה הוה ברישא דלא ס"ד למימר שיסקל תחלה ואחר כך ידחה שיהא צריך להורידו ולסקלו ואם לא יעלוהו וידחה. מנין שאף לדורות כן בכל הנסקלין תלמוד לומר (או) סקול יסקל או ירה יירה ירה לשון השלכה הוא כדכתיב ירה בים והאי ירה יירה נמי הכי מתרגמי' ליה או אשתדאה אשתדי:

דף מה:

ואם לאו נוטל את האבן ונותנה על לבו. אלמא חד מינייהו שקיל ליה ומקשי' עלה והתניא רשב"ג אומר אבן היתה שם משאוי שני בני אדם ופרכינן ולטעמיך תיקשי לך ההי' דרשב"ג אומר גופה קתני משאוי שני בני אדם וקתני נוטלה ונותנה אלמא חד מינייהו שקיל לה אלא דמדלי לה בהדיה חבריה ושביק לה חבריה לדיליה ושדי לה איהו כי היכי דתיתי מרזיא כדכתיב השמנה היא אם רזה כדי שתבא ממקום חלש ותרד עליו בכח ועיקר הדבר שהאבן הכבדה שאינה הולכת מכח המשליכה כשהיא משתרבבת ויורדת מחמת עצמה היא נופלת בכוון וכשהיא יורדת מכח אחר אין יורדת בכוון כל כך לפי שכחו של זה מטה אותה לכאן ולכאן שהרי אין בו כח להשליכה בכיוון מפני שהיא כבדה ודמי לכח כחוש דקאמרינן בפרק הנשרפין (ע"ח.) לפיכך צריך אחד מן העדים להשליכה שכיון שאינו יכול להורידה מכחו היא משתרבבת ונופלת על הנסקל בכיוון: **ומקשי'** מדקתני אבן היתה שם מכלל דאבן אחת היתה מזומנת לכולן. והתניא כולן נקברין עמו. ומפרקינן דאי הוו קטלי להאי וקברי לה לאבן בהדיה הוו מתקני ומייתי אחריני חילופה שתהא מזומנת לאחרים. ומקשי' נקברין עמו והתניא אין נקברין עמו אמר רב פפא כי קתני נקברין עמו בתפוסתו בתוך ארבע אמות כדגרסינן התם (סוטה מ"ג:) מת תופס ארבע אמות וכי קתני אין נקברין עמו בתוך קברו ממש. אית דאמרי דטעמא דנקברין עמו מדכתיב על העץ וסמיך ליה כי קבור שאף העץ שנתלה בו נקבר ומינה ילפי' לגבי אבן וסייף וסודר. ומסתברא לי דטעמא דמילתא שלא יאמרו זהו עץ שנתלה בו איש פלוני ואבן שנסקל בה וסייף שנהרג בו וסודר שנחנק בו כדאמרינן (לקמן נ"ד.) טעמא גבי בהמה הנרבעת והרובעת:

אמר שמואל נקטעה יד העדים פטור כו'. ומקשינן עלה אלא מעתה עדים גדמין הכי נמי דפסילי לדיני נפשות דבעינן יד העדים וליכא וכי תימא הכי נמי א"כ כי היכי דפלגינן בין דיני ממונות לדיני נפשות גבי דיינים ניפלוג נמי גבי עדים. ומפרקינן שאני התם דאמר קרא יד העדים יד שהיתה להן כבר אבל אם לא היתה מתחלה לא איירי בה. ואית דאמרי דאם לא היתה להן יד מתחלה לא ממעטי מהכא דזו היא יד שלהן:

מתיבי כל מקום שיעמדו שנים כו' ואי ס"ד בעינן יד העדים דוקא מיכדי האי אפומא דקמאי איחייב מיתה מעיקרא ואנן כי קטלינן ליה השתא אפומא דהני בתראי קטלינן ליה וא"כ אפי' כי איתנהו לכולהו היכי עבדינן ליקטלוה קמאי הני בתראי מאי עבדי' להו ליקטלוה בתראי קמאי מאי עבדי' להו וכ"ש דלא מיירי תנא אלא בדליתנהו לקמאי דאי בדאיתנהו למה לי הני בתראי תרגמה שמואל כשהן העדים שמעידים בו עכשיו

הן עדיו הראשונים והא קמ"ל דלא צריכי ליה לאהדורי סהדותייהו כדמעיקרא. ומקשי' ומי בעינן קרא כדכתיב לעכב והתניא מות יומת המכה רוצח הוא אין לי אלא במיתה האמורה בו בסייף כדיליף לה באלו הן הנשרפין (ע"ו:) מנין שאם אי אתה יכול להמיתו כו' תלמוד לומר מות יומת המכה מכל מקום ומפרקינן שאני התם דהא רבי קרא מות יומת. ומקשי' ולגמר מינה לשאר חייבי מיתות במה מצינו ומפרקי' משום דהוה ליה רוצח וגואל הדם שני כתובים הבאים כאחד כלומר בענין אחד והיה אחד מהן יכול ללמוד מחבירו וכל שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין לאחרים דלמה לי לכתוב בתרווייהו ליכתוב בחד מינייהו וליתו כולהו מיניה אלא להכי כתב בתרווייהו לאשמועינן דלא דיינינן הכי אלא בהני דכתיבי בהדיא בלחוד אי נמי להכי כתב בתרווייהו לאשמועינן דלא הוה מצי למילף מהדדי והשתא נמי דכתיבי תרווייהו לא אתו אחרינו וגמרי מינייהו רוצח הא דאמרן גואל הדם מאי היא דתניא גואל הדם הוא ימית את הרוצח ברוצח שהרג בהתראה וחייב מיתה קא מיירי שמצוה ביד גואל הדם להמית את הרוצח תלמוד לומר בפגעו בו מכל מקום וריבויא הוא כלומר כל הפוגע בו הורגו וכי תימא א"כ למה לי להעמיד לו גואל הדם כדי לקיים מצות גואל הדם:

אמר ליה מר קשישא לרב אשי ומי בעינן קרא כדכתיב לעכב בעיא בעלמא בעא מיניה אמר ליה אין דתנן היה אחד מהן גדם כו' שנא' ותפשו בו ולא גדמין והוציאו אותו ולא חגרין שאף הן אין יכולים לצאת וכ"ש להוציא את אחר ואמרו ולא אלמין בנינו זה שעומד לפנינו ולא סומין שאין רואין אותו איננו שומע בקולנו שאנו מוכיחין אותו ואינו מקבל ולא חרשין שאין שומעין מה שהוא משיב להן ויש לנו לפרש איננו שומע בקולנו ששניהם יודעים שכל אחד מהם מוכיחו ואינו שומע בקולן ולא חרשין שאין האחד יודע אם הוכיחו השני ואם לאו וזה הפי' האחרון הוא הנכון. מאי טעמא לאו משום דבעינן קרא כדכתיב. ודחי לא שאני התם דכוליה קרא יתירא הוא דהוה ליה למיכתב והוציאוהו אביו ואמו אל שער ההיא וסקלוהו כל הני מילי למה לי פשיטא דעד דאמרי טענתייהו לא קטלי ליה בי דינא אבל בעלמא דאצטריך למצוה אימא לך דלא בעינן קרא כדכתיב לעכב ואסיקנ' תנאי היא אית תנא דס"ל דלא בעינן דתנן גבי מצורע דכתיב בהו על בהן ידו כו' אין לו בהן ידו בהן רגלו אין לו טהרה עולמית דבעינן קרא כדכתיב ר' אלעזר אומר נותן על מקומו של בהן ר' שמעון אומר נותן על שמאל ויוצא ר' אלעזר ור' שמעון תרווייהו ס"ל דלא בעינן קרא כדכתיב ובהא פליגי ר' אלעזר סבר כיון דלא אפשר לקיומי ביה מצות נתינה על בהן ימנית מקיימי' ליה מצות ימנית מכל מקום ור'

שמעון סבר מצות בהן עדיפא לקיומי ביה טפי ממצות ימנית וקיימא לן כשמואל דקאי כסתם מתני':

מתני' כל הנסקלין נתלין כו' ובגמרא מפרש במאי פליגי. האיש תולין אותו ופניו כלפי העם כדי לרדותן והאשה פניה כלפי העץ משום דנפיש בזיונה ואמר קרא ואהבת לרעך ברור לו מיתה [יפה] דברי ר' אליעזר וכי תימא אי הכי גבי איש נמי איש ליכא בזיון כולי האי ותו אשכחן דפליג רחמנא בין איש לאשה בהא מילתא דכתיב אותו בלא כסותו הא אותה בכסותה וחכמים אומרים האיש נתלה ואין האשה נתלית אמר להן ר' אליעזר כו' אמרו לו שמונים נשים תלה כו' כלומר הוראת שעה היתה מפני שהיו בנות ישראל פרוצות בכשפים לפיכך תלאן כדי לפרסם את הדבר תדע שהרי שמונים נשים תלה ביום אחד ואין דנין שנים בשתי עבירות ביום אחד בבית דין אחד לפי שאין יכולים לראות טעם לכאן ולכאן והוא לא עשה כן מפני השעה שהיתה צריכה לכך שלא יבואו קרוביהן ויצילום מידם או הם עצמן היו ניצולין על ידי כשפיהם:

תנו רבנן והומת ותלית יכול יהו כל המומתין נתלין כו'. במאי קא מיפלגי רבנן דרשי כל התורה בכללי ופרטי ור' אליעזר דריש לה בריבויי ומיעוטי עיקר הא מילתא דמאן דדריש כללי ופרטי נמצא הפרט פירושו של כלל אין בכלל אלא מה שבפרט שהרי בא הפרט ועקרו ממקומו ומאן דדריש ריבויי ומיעוטי נמצא שאין המיעוט עוקר את הריבוי הראשון ממקומו אלא ממעטו במקצת כלומר לא תרבה את הכל מריבוי ראשון אלא דברים הדומים למיעוט בכל דבר והני מילי היכא דמקרבי להדדי אבל היכא דמרחקי מהדדי בין למאן דדריש כללי ופרטי בין למאן דדריש ריבויי ומיעוטי אהני ריחוקייהו לרבויי מידי אחרינא דלא היה אתו אלו הוו מיקרבי להדדי והוא דדמי ליה טפי משאר מילי דלא הוו אתו כי מיקרבי להדדי לכל חד וחד כדאית ליה והיינו דאמרינן רבנן דרשי כללי ופרטי והומת ותלית כלל את כל המומתין לתלייה כי קללת פרט את המקלל אי הוו מקרבי להדדי הוה אמינא אין בכלל אלא מה שבפרט כדפרישנא מגדף אין מידי אחרינא לא השתא דמרחקי מהדדי אהני ריחוקייהו לרבויי ע"ג דדמיא למגדף בכל מילי בין בעבירה בין במיתה ור"א דריש ריבויי ומיעוטי והומת ותלית ריבה כי קללת מיעט אי הוו מקרבי להדדי לא הוה מרבינא אלא ע"ג דדמיא למיעוט בכל מילי השתא דמרחקי מהדדי אהניא לרבויי מילתא יתירתא דדמיא למיעוט בציר פורתא ומאי ניהו שאר הנסקלין:

דף מו.

פיסקא האיש תולין אותו כו' מאי טעמא דרבנן אמר קרא כי יהיה באיש ותלית איש ולא אשה ור"א איש איצטריך למיעוט אחר מיעוט לרבות בן סורר ומורה לתלייה דכתיב איש ולא בן חטא משפט מות מי שעל חטאו נהרג יצא בן סורר ומורה שלא על שום חטאו נהרג אלא על שם סופו כדתנן בפרק בן סורר ומורה וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין אמרה תורה יסקל אלא הגידה תורה סוף של בן סורר ומורה שסופו לגמור נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא ועומד בפרשת דרכים והורג ומלסטם את הבריות כו' הוי מיעוט אחר מיעוט ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות דהא למיעוטא לא צריך דנפקא לי ממיעוטא קמא אם אינו ענין למיעוט תנהו ענין לרבות. ואיכא לפרושי דהיינו טעמא דאמרינן אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות דכיון דמיעוטא בתרא לא איצטריך למיעוטא דנפקא לי ממיעוטא קמא איכא למימר דלגלויי עליה דמיעוטא קמא הוא דאתא לאשמועינן דכי היכי דמיעוטא בתרא לא אתא למיעוטא מיעוטא קמא נמי לא אתא למיעוטא אלא דוגמא בעלמא נקט ומאחר דטרח קרא ואשמועי' דלאו למעוטי ההוא מדעם קאתי ממילא שמעי' דדעתיה לרבויי. ויש לפרש אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות כלומר שהמיעוט השני ממעט מן המיעוט הראשון ונמצא מרבה בעיקר והכי נמי איכא לפרושי גבי אין ריבוי אחר ריבוי אלא למעט כי הני תרי טעמי דכתבי' וטעמי מעליי אינון:

פיסקא ואין דנין שנים ביום אחד אמר רב חסדא לא שנו אלא בשתי מיתות אבל במיתה אחת אפי' בשתי עבירות דנין. ואקשי' עליה והא מעשה דשמעון בן שטח מיתה אחת הואי דלא שנא אוב ולא שנא ידעוני ול"ש שאר מכשפין כולהו בסקילה וקאמרי ליה אין דנין. אלא אי איתמר הכי איתמר לא שנו אלא מיתה אחת כעין שתי מיתות והיכי דמי כגון שתי עבירות במיתה אחת [ומעשה דשמעון בן שטח לאו עבירה אחת] הואי דהא איכא אוב וידעוני שחלקן הכתוב לשתי עבירות והיינו דמייתו ליה ראיה מינה דאע"ג דבעלמא כי האי גוונא אין דנין איהו איצטריך למידן מפני השעה שהיתה צריכה לכך:

מתיב רב אדא בר אהבה אין דנין שנים ביום אחד ואפי' נואף ונואפת והא נואף ונואפת מיתה אחת ועבירה אחת נינהו וקתני אין דנין תרגמה רב חסדא בבת כהן ובועלה שהיא לעולם בשריפה ובועלה ככל הבא על אשת איש ארוסה בסקילה נשואה בחנק דכתיב היא מחללת באש תשרף האשה היא בשריפה ולא בועלה היא ולא זוממיה או בבת כהן וזוממי זוממיה מזימי עדיה שהוזמו שהיא והן נהרגין היא בשריפה והן במיתת הבועל והיכי דמי כגון שבאו עדים שזינתה ונתחייבה שריפה ובאו עדים והזמום ונמצאת היא

פטורה והן במיתת הבועל דכתיב ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו כדאיתא בפרק אלו הן הנחנקין (צ'.) באו עדים אחרים והזימו את המזימין ונמצאו עדים הראשונים שהעידו שזינתה עידי אמת והשניים עידי שקר היא בשריפה והעדים השניים במיתה שהיתה ראויה לראשונים דהיינו מיתת הבועל כמו שפירשנו ועדים הראשונים אע"פ שנמצאו עידי אמת קרי זוממיה הואיל ובאו מתחלה לכלל הזמה והעדים שבאו להזימם והוזמו קרי זוממי זוממיה:

תניא אר"א בן יעקב שמעתי שב"ד מכין ועונשין עונש מיתה שלא מן התורה לא לעבור על דברי תורה ולבדות מלבם דין חדש אלא לעשות סייג לתורה כדמפרש ואזיל מעשה באחד שרכב על הסוס בשבת בימי יונים ולפי שהיתה שעת השמד הוצרכו לעשות סייג ולגדור גדר כדי שלא יהו פרוצין בעבירה וראינו מי שפירש בה פירוש אחר ואינו נראה כלל לפיכך לא כתבנוהו:

מתני' כיצד תולין אותו משקעין את הקורה בארץ והעץ יונח ממנה מוטה סמוך לראשה כגון זה: "ך" כדי שיעמוד הקשר בראש בעץ היוצא ומקיפין ידיו זו על גבי זו כלומר קושרין ידיו זו על גבי זו כדי שיעשו כמין הקף כיצד מניחין כף האחת על גב השנית וקושרין אותן וקושרין ראש החבל בעץ היוצא מן הקורה ונמצא נתלה מידיו. אחד קושר מצד זה ואחד מתיר מצד זה מיד כלומר ואין מתירו הקושר כדי שלא יהא שהות בין קשירה להתרה ויבואו בו לידי פשיעה ויעברו עליו בלאו אי נמי שלא יהא הקושר עסוק בקשירה וישכח מצות התרה אלא אחד עוסק בקשירה ואחד עוסק בהתרה ר' יוסי אומר לא היו משקעין את הקורה בארץ אלא מטה על הכותל ותולה כדרך שהטבחים עושים ואם לן עובר בלא תעשה:

דף מו:

תנו רבנן אלו נאמר כו' הייתי אומר תולין אותו ואחר כך ממיתין אותו במיתה הראויה לו והוא תלוי כדרך שהמלכות עושה ת"ל והומת ותלית מיתה ואחר כך תלייה הא כיצד לא היו תולין אותו שחרית שכיון שיש שהות ביום להורידו פעמים שמתרשלין בו ובאים לידי שכחה אלא סמוך לשקיעת החמה שכיון שאין שהות ביום ממהרין להורידו שלא יעברו עליו בבל תלין נבלתו. ולא היו גומרים את דינו שחרית והורגין אותו מיד ותולין אותו סמוך לשקיעת החמה שמא יתרשלו בו ולא יקיימו בו מצות תלייה ולא היו גומרין את דינו שחרית ומשהין אותו להרגו סמוך לשקיעת החמה שנמצאו מענין את דינו אלא

משהין את דינו עד לשקיעת החמה כו' אחד קושר ואחד מתיר מיד שאין הדבר אלא לקיים בו מצות תלייה:

תנו רבנן עץ יכול במחובר ת"ל כי קבור מריבויא משמע ליה דאפילו העץ שנתלה עליו נמי בעי קבורה וקא דריש מי שאינו מחוסר כו' ור"י דאמר אין משקעין את הקורה בארץ דריש נמי הכי מי שאינו מחוסר אלא קבורה יצא זה שמחוסר חפירה וקבורה חפירה במקום שיקוע הקורה כדי להוציאה ורבנן חפירה לאו חסרון מעשה איכא גבי קורה:...

תניא א"ר מאיר למה זה דומה כו' עיקר הא מילתא משום דכתיב נעשה אדם בצלמנו והיא צורת הדעת ואין הקב"ה רוצה לבזות דבר שנברא בצלמו:

מתני' א"ר מאיר בשעה שאדם מצטער מה לשון אומ' כלומר באיזה לשון קובל ויש לפרש מה לשונו אומרת קלני מראשי קלני מזרועי ואיבעיא לן מאי משמע האי לישנא דקלני מראשי אמר אביי כמאן דאמר קל לית כלומר איני קל והאי קלני לאו קל אני קאמר אלא קל איני כלומר שאני כבד מראשי א"ל רבא א"כ כבד עלי מיבעי ליה אלא אמר רבא כמאן דאמר קליל לי עלמא כלומר שאני כבד ואין העולם כדאי לשאתי כדבר הקל שאינו יכול לשאת את הכבד והכי קאמר קל אני ואיני יכול לשאת את ראשי ואת זרועי שכבדו עלי [ורבינו חננאל ז"ל כתב קל לית כלומר אין בו קלות בכאב ודחה רבא ואמר מי שאין בו קלות כובד יש בו אי הכי כבד עלי] ראשי מיבעי ליה ופריש רבא קליל לי עלמא כלומר הרוח תששה ונעשית קלה ומעוטה. ומקשי' האי קללה מיבעי ליה לגופיה לאשמועינן דבמקלל קא מיירי אי למאן דדריש כללי ופרטי איצטריך לפרט אי למאן דדריש ריבויי ומיעוטי איצטריך למיעוט. ויש לפרש מיבעי ליה לגופיה כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם וראשון עיקר. ומפרקי' א"כ לימא קרא מקלל מאי קללת. ומקשינן תו ואימא כוליה לכדר"מ הוא דאתא ויהיו כל המומתין נתלין ומפרקי' א"כ לימא קרא קלת מאי קללת שמעת מינה תרתי:

מתני' ולא זו בלבד אלא כל המלין את מתו עובר בלא תעשה הלינו לכבודו אינו עובר עליו דומיא דתלוי אמר רחמנא דאית ביה בזיון ובגמרא מפרש מנא לן.

לא היו מתאבלין אלא אוננין בלבם ואסורין בקדשים ובמעשר שאין אנינה אלא בלב וכיון שאי אפשר שלא יהו בלבן דין הוא שיאסרו בקדשים ובמעשר דעל כרחך ליכא לאפוקינהו מכלל אנינות ויש לפרש לא היו מתאבלין דהוי דבר הנראה דכתיב (משלי י"א) ובאבד רשעים רנה אלא אוננין ומה טעם אנינה שאין אנינה אלא בלב וכיון דדבר שאין נראה הוא התירו להן אי נמי מה טעם אוננין שאין אנינה אלא בלב ואין אדם יכול לכבוש את יצרו שלא ידוה על קרובו. ור"ש ז"ל פירש נתעכל הבשר כבר נתכפר לו

במיתתו ובבזיונו מלקטין את העצמות וקוברין אותן בקברות אבותיהן ולא היו מתאבלין עליהן כדי שיהא בזיונו כפרה עליו אלא אוננין בלבד דאין זה כבוד להרוג ואין כפרתו נמנעת שאין אנינות אלא בלב.

דאמר ר' יוחנן משום רשב"י רמז לקבורת מתים מן התורה מנין ת"ל גבי נתלה כי קבור וא"כ מאחר שנאמר כי קבור מה ת"ל תקברנו מכאן רמז לקבורת שאר מתים מן התורה וי"מ דכי קבור משמע ליה בארון ותקברנו משמע בקרקע:

אמר ליה שבור מלכא לרב חמא קבורה מדאורייתא מנא לכו אשתיק. ומקשי' ולימא ליה מדכתיב גבי נתלה כי קבור וילפינן מיניה ומפרקי' משום דהוה יכיל למידחי ליה ההוא דעביד ליה ארגז אבל קבורה בקרקע לא שמעי' מהכא. ומקשי' ולימא ליה מריבויא דתקברנו ומהדרינן ריבויא דתקברנו לא משמע ליה למלכא. ומקשינן ולימא ליה מדאיקבור צדיקי אברהם יצחק ויעקב אבות ואמהות ואי לאו דמצוה היא ל"ל ומפרקי' יכיל למימר ליה ההוא מנהגא בעלמא. ומקשי' לימא ליה מדאקבריה רחמנא למשה ועל כרחיך איכא למיגמר מיני' מפרקינן יכיל למדחא ההוא נמי דלא בעא לשנויא ממנהגא בעלמא:

איבעיא להו קבורה משום בזיונא דחיי הוא כדי שלא יתבזה בו או דילמא כי היכי דתהוי ליה כפרה כשמשפילין אותו תחת הארץ. למאי נפקא מינה דאמר לא תקברוה להההוא גברא אי אמרת משום בזיונא הוא לאו כל כמיניה אלא אי אמרת משום כפרה הוא האמר לא בעינן כפרה וכיון דאיהו לא ניחא ליה אנן לא מיפקדינן למעבד ליה כפרה ולא דמיא הא מילתא למלקיות ומיתות ב"ד דעבדי' בעל כרחיה דהתם לאו משום כפרה בלחוד הוא אלא עונש דענשיה רחמנא משום דחטא ואית דאמרי הא אמר לא בעינא כפרה ואי נמי קברי ליה לא מיכפר ולאו מילתא היא דא"כ כל הנהרגין דאמרי' לקמן דהויא להו כפרה אטו מי ניחא להו דלקטלינהו כי היכי דתיהוי להו כפרה הא בעל כרחייהו קא עבדי ואפי' הכי הויא להו כפרה בהריגתן. ואתינן למפשטה מהאי דכתיב וספדו לו כו' כי זה לבדו יבא לירבעם אל קבר ואי אמרת משום כפרה הוא הנך נמי דהוו רשעים ליקברו כי היכי דתיהוי להו כפרה ודחינן האי דצדיק חייס רחמנא עליה למעבד ליה מידי דתהוי ליה כפרה הנך דהוו רשעים לא תהוי להו כפרה:

איבעיא להו הספידא יקרא דחיי הוא או יקרא דשכבי למאי נפקא מינה דאמר לא תספדו' לההוא גברא אי אמרת יקרא דחיי הוא לאו כל כמיניה אלא אי אמרת יקרא דשכבי הוא הא אמר לא בעינא יקרא. אי נמי לאפוקי מיורשים מממונא דידהו שכרא דספדני אי אמרת יקרא דחיי הוא אע"ג דלא שבק אבוהון ממונא מפקינן מינייהו אלא

אי אמרת יקרא דשכבא הוא [לא מפקי' מינייהו ואית דמפרשי אי אמרת יקרא דשכבא הוא] מפקינן מינייהו בעל כרחייהו מממונא דשכבא אלא אי אמרת יקרא דחיי הוא הא קאמרי לא בעינן יקרא ולא מפקינן מינייהו מאי:

תא שמע ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה מדכתיב ויבא משמע דההיא שעתא לא הוה התם ואשהו לה עד דאתא ואי אמרת כו'. ואסיקנא הספידא יקרא דשכבא הוא. ושמעינן מינה דקבורה משום בזיונא דמיתנא הוא מדקתני לא נקבר דכיון דמיבזי הויא ליה כפרה דאי אמרת קבורה משום כפרה היא דתהוי ליה כפרה בקבורה היכי קתני סימן יפה למת שלא יקבר כלום סימן יפה הוא דלא הויא ליה כפרה. וההיא דמשמע לעיל דמאן דסבירא ליה דמשום בזיונא הוא כי אמר לא תקברוה לא צייתינן ליה משום בזיונא דחיי לעולם משום בזיונא דמיתנא הוא וכל מילתא דאית בה בזיון למת כ"ש דאית בה בזיונא לחיי דחזו ליה וגמרא שבקא להא דרבי נתן לסוף הני תרי בעיי כי היכי דליפשיטנהו לתרווייהו מיניה:

דף מז.

פיסקא ולא היו קוברין אותן בקבורת אבותיהן כו' שמעתא דר' חמא בר' חנינא פשוטה היא:

אמר עולא אמר רבי יוחנן אכל חלב בשוגג והפריש קרבן והמיר דתו וחזר בו הואיל ונדחה הקרבן משהמיר כדתניא מעם הארץ פרט למומר כדאיתא בהכל שוחטין ובפ"ק דהוריות אף משחזר בו ידחה וימות וכן האוכל חלב והפריש קרבן ונשתטה וחזר ונשתפה הואיל ונדחה משנשתטה דלרצונו כתיב אף משנשתפה ידחה. וצריכא דאי אשמועינן המיר משום דאיהו דחה נפשיה אבל נשתטה דממילא מידחי אימא כישן דמי שאין ראוי להקריב לו קרבן עד שיעור דלרצונו כתיב ואפ"ה כי מיתער מיהת לא מידחי ואי אשמועינן נשתטה דאידחי ליה לגמרי שהרי אין בידו לחזור אבל המיר דיש בידו לחזור אימא לא דחוי לגמרי צריכא. אמר רב יוסף אף אנן נמי תנינא גבי עיר הנדחת היו בה קדשים קדשי מזבח ימותו קדשי בדק הבית יפדו בשלמא חטאות ימותו דהויין להו חטאת שמתו בעליה אלא נדרים ונדבות ליסקו לגבוה ולא מצית למימר משום דהוו להו רשעים דהא כיון דאיקטול הויא להו כפרה אלא משום דאמרינן הואיל ונדחו ידחו. ודחי ודילמא משום דהוה ליה זבח רשעים דאע"ג דאיקטול כיון דמתוך רשעו מתו לא הויא להו כפרה. ואי קשיא לך מתני' דקתני שכל המתודה יש לו חלק לעולם הבא וכי תימא התם כיון דהתודה לאו מת מתוך רשעו הוא והכא בעיר הנדחת ליכא ודוי דהא כולהו

כחדא מתקטלי בסייף ולא משהו להו כי היכי דלא ליערקו מינייהו והא בהדיא קתני שכן דרך כל המומתין להיות מתודין דאי מההיא מתני' הוה אמינא הני מילי לעה"ב לכשיחיו מתים ואלו אביי כי קאמר כל זמן שהוא מת קאמר. דתאני רב שמעיה לאביו ולאמו יכול פירשו אבותיו מדרכי ציבור יטמא להם ת"ל לנפש לא יטמא בעמיו בעושה מעשה עמיו כי אם לאביו ולאמו אלמא כי שרא ליה רחמנא לאיטמויי לאביו ולאמו בעושה מעשה עמיו ואי אמרת מת מתוך רשעו הויא ליה כפרה הני כיון דמיתו להו הויא להו כפרה ואמאי לא מיטמא להו. אמר ליה רבא לאביי מאי קא מדמית מת מתוך רשעו לנהרג מתוך רשעו מת מתוך רשעו כיון דכאורחיה קא מיית לא הויא ליה כפרה נהרג מתוך רשעו כיון דלאו כי אורחיה קא מיית הויא ליה כפרה תדע דכתיב נתנו כו' חסידך חסידים דמעיקרא עבדיך הנך דמיחייבי דינא מעיקרא וכיון דאיקטול קרי להו עבדיך אלמא נהרג מתוך רשעו הויא ליה כפרה. ודחי ליה אביי ומאי קא מדמית הרוגי מלכות להרוגי בית דין כו' תדע דהרוגי ב"ד לא הויא להו כפרה במיתה דתנן לא היו קוברין אותן בקברות אבותיהן ואי ס"ד כיון דאיקטול הויא להו כפרה ליקברינהו בקברי אבהתייהו. ומפרקי' מיתה וקבורה בעינן כי היכי דלחזו צערא דקברא פורתא ואע"ג דהא ברירנא לעיל דקבורה משום בזיונא הוא מ"מ לא סגיא דלא הויא ליה כפרה בצערא דקברא ולעולם אימא לך הרוגי ב"ד הויא להו כפרה במיתתן וכי קתני קדשי מזבח ימותו משום דאמרינן הואיל ונדחו ידחו הוא:

דף מז:

מתיב רב אדא בר אהבה לא היו מתאבלין דכתיב באבד רשעים רנה אלא אוננין מה טעם אוננין שאין אנינות אלא בלב ולא חייבם המקום לכוף את יצרם ולשמוח להריגת קרובם ואי ס"ד כיון דאיקבור הויא להו כפרה ליאבלו. ומפרקינן בעינן נמי נתאכל הבשר דייקא נמי דכי נתאכל הבשר הויא להו כפרה דקתני נתאכל הבשר מלקטין את העצמות וקוברין אותן בקברות אבותיהן ש"מ דכי נתאכל הבשר הויא להו כפרה ועל כרחיך טעמא דקדשי מזבח ימותו משום דאמרינן הואיל ונדחו ידחו הוא. ולפום האי פירוקא משמע דכי קברי להו בקברות אבותיהן בעו לאיאבולי עלייהו ולא משום קבורה דהשתא אלא משום קבורה דמעיקרא. ואתא רב אשי למימר דלעולם לא מתאבלי עלייהו מאי טעמא אבילות אימת חיילא מסתימת הגולל כדאיתא בפרק אלו הן מגלחין גולל הוא סתימת פי המקום שהמת נקבר בו ובסתימתו הוא נעלם מן העין לא שנא באתרא דמעיילי ליה בארון מכי סתמו פי הארון היינו נסתם הגולל ולא שנא באתרא דלא מעיילי ליה

בארון אלא מחי ליה בכוכין אגב עפרא מכי סתמי ליה לפומי הויא סתימת הגולל כפרה אימת הויא כי חזי צערא דקברא פורתא משתבקע כריסו הואיל ונדחו בשעה שהיתה האבלות ראויה לחול ידחו אפי' לאחר מכאן * כך אסיקנא גבי קדשים. ואע"ג דגבי קובר מתו ברגל תנן מונה שבעה אחר הרגל ולא אמרינן הואיל ונדחה ידחה אית דאמרי התם לא אידחי לגמרי שהרי עיסקי רבים נוהג ברגל שמנחמין אותו כל הרגל כדאמרינן התם כל שהוא משום עסקי רבים אין רגל מפסיקן. ולדילן מסתברא דלא דמיא דחייה דהכא לדחייה דרגל דאלו דחייה דרגל כיון דגברא בר איאבולי עילויה הוא מעיקרא חיילא עליה אבלות ואייקורא דמועד הוא דרביע עליה וכיון דלא מיחסר אלא זמן כי מטי זימניה בעי איאבולי אבל הכא מעיקרא גברא לאו בר איאבולי עילויה הוא ולא חיילא עילויה אבלות כלל. ואקשי' עליה דרב אשי אי הכי דמכי חזי צערא דקברא פורתא הויא ליה כפרה ואע"ג דלא נתעכל הבשר מתני' דקתני נתעכל הבשר מלקטין כו' עיכול למה לי ניפקיה מקמי הכין ונקבריה בקברות אבותיו ומפרקינן משום דלא אפשר לאפוקיה לאחר שתבקע כריסו עד שיתעכל הבשר משום דמסרח ויש לפרש דלפירוקא קמא נמי אע"ג דנתעכל הבשר לא מחייבי ליאבולי עלייהו אלא חד יומא משום ליקוט עצמות כדאיתא (בפסח שני) [מ"ק] (ח'.) אבל אלו הוה סבירא לן דהוה ליה כפרה מקמי עיכול הבשר הוה בעי איאבולי שבעה יומי משום קבורה דכפרה ואבלות בהדי הדדי קאתו ואתא רב אשי למימר דלעולם מכי חזי צערא דקברא פורתא הויא ליה כפרה ואפ"ה לא חיילא אבלות עילוי מאי טעמא הואיל ונדחה ידחה כדפרישנא:

קבריה דרב הוו שקלי מיניה עפרא לאישאתא בת יומא חמה דלא עבר עליה יותר מיום אחד והיו מתרפאין בו וי"ל לחמה שאוחזת בכל יום. אמרו ליה לשמואל משום דמת וכל הנקברין עמו אסורין בהנאה דיליף שם שם מעגלה ערופה אמר להו יאות הן עבדין דכתיב וישלך את עפרה אל קבר בני העם מקיש קבר בני העם לע"ג מה ע"ג במחובר לא מיתסרא דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם אף קבר בני העם במחובר לא מיתסר. ומסתברא לן דמהאי קרא גופיה נפקא לן למיסר תשמישי המת בתלוש והכי קאמר קרא וישלך את עפרה אל קבר בני העם כלומר לדבר שאסור בהנאה כמוהו וכיון דאקשינהו להדדי ש"מ דמחובר לא מיתסר וההיא דגמרינן לקמן שם שם מעגלה ערופה ומע"ג לענין הזמנה בעלמא קא גמרינן. ואותיבניה לשמואל החוצב קבר לאביו משמת והלך וקברו במקום אחר הרי זה לא יקבר בו הבן עולמית וקס"ד דה"ה בחוצב למת אחר ואורחא דמילתא קתני מ"ט לאו משום דאזמניה למת והו"ל איסורי הנאה ואפי' במחובר. ואוקי' בקבר בנין שחצב קבר בקרקע ואחר כך ציפה תוכו בנין ונמצא המת נקבר בתוך

הבנין דאיתסרי להו הנהו אבנים בתלוש בשעת הזמנה וקבורה ותנן נמי גבי ע"ג כהאי גוונא בית שבנאו מתחלה לשום ע"ג הרי זה אסור דתלוש ולבסוף חיברו הוי תלוש לענין ע"ג. ת"ש קבר שעדיין לא נקבר בו מת מותר בהנאה דקסבר הזמנה לאו מילתא היא אי נמי בשלא חצבו למת ידוע אלא סתם לכשיצטרך. הטיל בו נפל אסור בהנאה ואף על גב דמחובר הוא. ודחינן הכא נמי בקבר בנין:

ת"ש נמצאת אומר ג' קברות הן חלוקין בדינן קבר הנמצא בכ"מ ואין ידוע מה טיבו אם נקבר שם בדין ואם לאו או אם נקבר בתורת קבע או בתורת עראי וקבר הידוע שידוע שקבר קבוע הוא ובדין נקבר בו המת ואינו מזיק את הרבים שאין מוטל לאמצע הדרך וקבר המזיק את הרבים שנקבר במקום הילוך רבים ומיטמאין באהל ואע"פ שידוע שנקבר שם בדין. קבר הנמצא מותר לפנותו דאין תורת קבר עליו ואי משום שכונת קברות כיון דליכא תלתא לא חיישי' פנהו מקומו טהור דהא לכתחילה נמי מותר לפנותו וכ"ש דלא גזרו עליה לאחר שפנהו וכל היכא דמשכח דגזרו על טומאה לאחר שפינהו כדי שלא יפנה אותו הוא והכא כיון דהתירו לו לפנותו למאי נגזור ומותר בהנאה אע"ג דאיסורא דאורייתא שאני הכא דאין תורת קבר עליו כלל דאיכא למיחש שמא גזול הוא אי נמי בתורת עראי קברוהו שם על מנת לפנותו. קבר הידוע ואינו מזיק את הרבים אסור לפנותו פנהו מקומו טמא גזירה דרבנן היא דגזרו טומאה על הקבר עולמית כדי שלא יפנהו ואסור בהנאה דאיתקש לע"ג. קבר המזיק את הרבים וידוע שנקבר בדין מותר לפנותו מפני הנזק פנהו מקומו טהור דלא גזרו עליה דהא התירו לו לפנותו מפני הנזק מיהו אסור בהנאה דאיסורא דאורייתא הוא ולא פקע. קתני מיהת אסור בהנאה. ודחי' הכא נמי בקבר בנין. וכיון יהיבנא לה להא דשלש קברות הכא אקשי' עלה וקבר הנמצא מותר לפנותו ודילמא מת מצוה הוא ומת מצוה קנה מקומו כדאיתא בפרק מרובה בעשרה תנאין שהתנה יהושע. ומפרקי' שאני מת מצוה דקלא איה ליה. וקי"ל כשמואל דאמר קבר במחובר לא מיתסר וקי"ל נמי דכי שארי שמואל בדבר שאין בו תפיסת ידי אדם כגון עפר שבדפנות הקבר אבל עפר שהיה תלוש וחיברוהו כגון עפר שממלאין בו חללו של קבר ועושין אותו ציון על גביו אסור דומיא דע"ג:

איתמר האורג בגד למת משמת אביי אמר אסור הזמנה מילתא היא לאסור את המזומן וגמר שם שם מעגלה ערופה כתיב הכא ותמת שם מרים ותקבר שם וכתיב התם וערפו שם את העגלה מה התם בהזמנא מיתסרא דכתיב והורידו זקני וגו' ירידתה לנחל איתן אוסרתה ואיבעי תימא משום דכפרה כתיב בה כקדשים וקדשים משעת הזמנה מיתסרי הכא נמי בהזמנה מיתסר. ורבא אמר מותר הזמנה לאו מילתא היא דגמר שם שם מע"ג

דכתיב אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים ובמשמשי ע"ג הכתוב מדבר דאי מקומות ממש לא מיתסרי דכתיב אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם והכי מוקמינן לה בע"א ואמר קרא אשר עבדו מעבודה ואילך מה להלן בהזמנה לא מיתסרי אף הכא נמי בהזמנה לא מיתסר. ודייקינן ורבא מ"ט לא גמר מעגלה ערופה אמר לך משמשין ממשמשין גמרינן כגון תשמישי המת מתשמישי ע"ג לאפוקי עגלה ערופה דלאו תשמיש לדבר אחר היא אלא היא גופה קדושה ומש"ה מיתסרא בהזמנה. אביי מאי טעמא לא גמר מע"ג אמר לך גמרינן מידי דאורחיה למעבד ממידי דאורחיה כגון תכריכי המת מעגלה ערופה שדרך הוא לעשותן לאפוקי ע"ג דלאו היינו אורחיה שהרי אסורה לכל:

דף מח.

ואותיבניה לרבא מיהא דתנן במס' כלים פרק כ"ח כפה צעיף שבראש האשה שהוא טמא מדרס כלומר שדרם עליו הזב ונטמא משום משכב ומושב בחמשה דרכים לטמא אדם ולטמא בגדים עומד יושב שוכב ונתלה ונשען והן הן מדרס והמשכב מטמא את האדם בז' דרכים לטמא בגדים עומד יושב שוכב ונתלה ונשען במגע ובמשא כדאיתא בזבים סוף פרק שני וכפה ראוי למדרס שפעמים שמקפלתו ויושבת עליו או שנשענת בראשה עליו נטמא ואם נתנתו לספר תורה להיות מטפחת טהור מן המדרס בלא טבילה ותו לא מטמא אדם וכלים דבטל ליה שום מדרס מיניה שנאמר אשר ישב עליו מי שמיוחד לישיבה פרט לזה שאומרים לו עמוד ונעשה מלאכתנו אבל מיטמא משום מגע מדרס ככלי שנגע במדרס שהרי נגע בעצמו ובגופו ונהי דבטיל שם מדרס מיניה על כרחיך עדיין שם כלי עליו וראוי ליטמא במגע כשאר מטפחות הספרים שמיטמאות מגע וכיון שאלו נגע במדרס היה טמא כל שכן כשהיה הוא מתחלה טמא מדרס שאע"פ שטהר מן המדרס שיטמא משום מגע עצמו קתני מיהת טהור מן המדרס בהזמנה בעלמא אלמא הזמנה מילתא היא:

ומפרקינן אימא נתנתו וכרכתו ומקשינן אי בשכרכתו נתנתו למה לי ומפרקינן כרב חסדא דאמר תרווייהו בעינן דאלו כרכתו לחודיה אקראי בעלמא הוא ופשוטה היא. ואי קשיא לך מכדי רבא הזמנה לאו מילתא היא מע"ג גמר לה אי הכי הזמנה למה לי כלל תיסגי ליה בתשמיש לחודיה דהא ע"ג עבודה גרידתא כתיבא בה לא תיקשי לך דכי יליף רבא מע"ג לענין תכריכי המת דכתיב ג"ש ותרווייהו איסורי הנאה נינהו אבל לענין שאר משמשין לא וכי תימא שאר משמשין מנא ליה ילפי בק"ו מהנך ומה הנך דאיסור הנאה

נינהו לא מיתסרי בהזמנה לחודה דברים שאינן איסור הנאה לא כל שכן אבל למסרינהו בתשמיש לחודיה לא יכלי למילף מינייהו שאין למדין מן החמור לקל להחמיר עליו וכ"ת הא קבר דתשמישי המת ניהו וקאמרינן דכי לא אזמניה ומצא ביה מת והדר תנייה לא מיתסר שאני התם דמחובר הוא כדבעינן למימר קמן:

ת"ש קבר שבנאו לשום חי יש אומרים שיקבר בו לכשימות מותר בהנאה וי"א לשם חי לדירת חי ממש והכי מסתבר ורבינו חננאל ז"ל גרם נפש שבנאו לשם חי. הוסיף בו דימוס אחד נדבך של אבנים לשום מת אסור בהנאה הוסיף לשום מת אע"ג דלא קבר בו מת אלמא הזמנה מילתא היא ומפריק הכא במאי עסקינן דרמא ביה מת. ומקשינן אי הכי מאי איריא הוסיף אפי' לא הוסיף נמי איתסר ליה ואע"ג דתרתי בעינן כדרב חסדא הני מילי למסריה לגמרי אע"ג דפנייה אבל כל כמה דמשתמש ביה דכ"ע אסיר ומפריק כי אצטריך הוסיף למסריה אע"ג דפנייה אבל היכא דלא הוסיף ורמא בה מת והדר פנייה לא מיתסר ואע"ג דקבר תשמישי מת ניהו ומע"ג ילפי ליה ומשמשי ע"ג לא בעו הזמנה הני מילי בתלוש אבל במחובר בעו הזמנה דכיון דכי בנייה לשם חייא לא מיתסר ע"י תשמיש ותנן נמי (ע"א מ"ז:) גבי ע"ג כה"ג שלשה בתים הם בית שבנאוה מתחילה לשם ע"ג הרי זה אסור סיידו וכיידו לשם ע"ג וחידש נוטל מה שחידש הכניס לתוכו ע"ג והוציאה הרי זה מותר ותנן נמי (שם) גבי אבנים וגבי אשרות כה"ג. ואיידי דאייתינן לה להאי מתניתא הכא אייתינן מימריה דרפרם דאיתמר עלה אם היה מכירו לאותו דימוס חולצו והרי השאר מותר דכיון דלא איתסר כוליה אלא משום האי דימוס אזל ליה איסורא:

ת"ש החוצב קבר לאביו כו' אלמא הזמנה מילתא ודחינן התם משום כבוד אביו. הכי נמי מסתברא דקתני סיפא רשב"ג אומר אף החוצב אבנים לקברו של אביו וכו' אי אמרת בשלמא משום כבוד אביו שפיר אלא אי אמרת משום הזמנה טווי על מנת לארוג מי איכא למאן דאמר דהויא הזמנה עד כאן לא קאמר אביי אלא באורג בגד למת דאריג חזי למת אבל טווה פשתן לארוג הימנו בגד למת לא קאמר דמהיכא תיתי ליה הא לא דמיא לעגלה ערופה והכא כטווה לארוג דמי שהרי חוצב אבנים לבנות בהן קבר לאביו:

ת"ש קבר חדש מותר בהנאה כמו שפירשנו. הטיל בו נפל אסור בהנאה בשלמא רישא יכלת לאוקומה שחצבו סתם לכשיצטריך דליכא הזמנה אלא סופא דקתני הטיל בו נפל הטיל אין לא הטיל לא היכי דמי אי דלא אזמניה וכי הטיל בו נפל מאי הוי אי לאיתסורי כל זמן שהנפל בתוכו כדברירנא לעיל האי הטיל בו נפל משמע אע"ג דפנייה בתר הכי ואי דלא אזמניה כי הטיל בו מאי הוי והא בין לאביי בין לרבא צר ביה ולא אזמניה שרי

למיצר ביה זוזיה אלמא תרווייהו הזמנה בעו אלא לאו דאזמניה וטעמא דהטיל הא לא הטיל לא שמע מינה דהזמנה לאו מילתא היא ודחינן הוא הדין אע"ג דלא הטיל והאי דקאמר הטיל הא קא משמע לן דנפל תופס את מקומו לאסרו אע"פ שפינהו ולאפוקי מדרשב"ג דאמר אין לנפלים תפיסת קבר:

ת"ש מותר המתים לשאר מתים מותר המת ליורשיו עיקר הא מתני' דלא איפליגו אביי ורבא לענין הזמנה אלא אי מהניא כמעשה דהזמנוה לדיליה ואי לא אבל לענין אפוקיה להוא מדעם מרשותא דמריה ומיקנייה ההוא דמטו לידיה אדעתא דהכי דכ"ע קאני היכי דמי כגון שגבו למת זה דכ"ע מכי נפקי זוזי מידא דנותן קננהו מיתנא ואף על גב דמת לא בר זכייה הוא דאפילו לרבי מאיר גופיה למי שאינו בעולם לא שמעת ליה (גיטין י"ג:) גבאי גופיה מכי מטי לידיה קני ליה למעבד ביה צרכי המת ואשתכח דאית ליה למת זכותא בגויה כי פליגי לענין מחשבא להההיא הזמנה כמעשה למאן דאמר הזמנה מילתא היא כיון דכולהו להכי אזמנוהו איתסרו להו ועושין לו נפש על גבי קברו או זילוף לפני מטתו ומאן דמספקא ליה סבר לא יגע בהן ומאן דאמר הזמנה לאו מילתא היא הוי ליורשיו ולאו מכח ירושה זכו ביה אלא משום דידע דמת גופיה מחיל זילותיה לגבייהו וניחא ליה דלשקלינהו יורשין דיליה וכיון שגבו למת זה והותירו עבדינן ביה מאי דניחא ליה למת ויש לפרש דכיון דאית ליה למת זכיה בגויהו והותירו אנן חשבינן להו כנכסי המת ויהבינן להו ליורשיו דמאי נעביד בהו וכי תימא נעביד ליה דימוס וזילוף מת גופיה מחיל זילותיה לגבי יורשים והשתא רישא ודאי לרבא לא קשיא דכיון דלמת סתם הוא דגאבו' כלהו מתים אית להו זכותא בגויה דמסתמא כי היכי דאתיהיב להאי הכי אתיהיב להאי וכבר ברירנא דלענין מיקנא דכ"ע כיון דנפיק מרשותא דמריה אדעתא דהכי מיקני אבל לאיתסורי כמאן דאתעביד ביה ההיא מילתא גופה לא מיתסר אלא סיפא דקתני מותר המת ליורשיו קשיא לאביי כדפרישנא.

ומשנינן הכא במאי עסקינן שגבו לו מחיים שכן דרך הגבאין לגבות לחולה מעות כשהוא גוסס לצרכי תכריכיו וקבורתו כדי שלא ישתהה ויבוא לידי ניוול וכיון דמחיים גבו ליה לא מיתסרי. מהכא שמעינן דהזמנה לא הויא אלא ע"י מעשה כגון שעת גבייה אי נמי דשקיל ביה בידיה אדעתא דהכי דהא הכא דאע"ג דגבו מחיים כי מיית מיהת דעתייהו לאזמוניה לשום ההיא מילתא דגאבו ליה ולא הויא הזמנה כדברירנא לעיל:

ומקשינן והיכי מצית לאוקומה בשגאבו מחיים הא לא תאני הכי בברייתא גבו למת זה זהו מותר המת ליורשיו מדקתני גבו למת זה שמע מינה לאחר מיתה גבו. ומתמהינן ולטעמיך אימא סיפא כו' כלומר אדקשיא לך רישא לאביי תיקשי לך סיפא לרבא רבי

מאיר אומר לא יגע בהן עד שיבא אליהו איכא למימר דסבירא ליה דהזמנה מילתא היא מיהו מספקא ליה אי עבדינן לה נפש לקבריה דהאי אי נמי למת אחר ואי בעי תימא מספקא ליה אי הזמנה מילתא היא ואי לא כדלקמן רבי נתן אומר מותר המת עושין לו דימוס כעין איצטבא וכיוצא בה על גבי קברו כגון נפש או מזלפין יין לפני מטתו לכבוד כדרך שמדליקין לפניו אבוקות ביום לכבוד כדאיתא בברכות (נ"ג.) דסבר הזמנה מילתא היא כדלקמן. ואסיקנא לא רישא תיקשי לאביי ולא סיפא תיקשי לרבא דאביי מתרץ לה למתני' לטעמיה לאוקומי כולהו תנאי אליביה ורבא מתרץ לה נמי לטעמיה אביי מתרץ לה לטעמיה דכ"ע הזמנה מילתא ות"ק סבר מאי דחזי ליה תפיס מאי דלא חזי ליה כגון מותר לא תפיס הילכך ינתן ליורשיו מהנך טעמי דכתבי' ורבי מאיר מספקא ליה אי תפיס אפי' מאי דלא חזי ליה אי לא תפיס הילכך יהא מונח עד שיבא אליהו ור' נתן פשיטא ליה דתפיס כוליה הילכך עושה לו דימוס כו' ורבא מתרץ לטעמיה דכ"ע הזמנה לאו מילתא היא ולא תפיס מידי למיסר אלא מיהו כיון דקנייה להההוא ממונא למעבד ליה מיניה כל מאי דצריך כיון דעבדו ליה מאי דחזי ליה לתכריכין וקבורה לא צריך למעבד ליה לא דימוס ולא זילוף דכי בזו ליה יורשין אחולי אחיל זילותיה לגבי יורשין כי היכי דלתהנו מיניה ורבי מאיר מספקא ליה אי מחיל אי לא מחיל ולא יגע בהן ורבי נתן פשיטא ליה דלא מחיל לפיכך עושה דימוס על גבי קברו או זילוף לפני מטתו:

איכא דבעו אהא מתני' דגאבו מאי אילימא דגבו מעות אפי' לאביי דאמר הזמנה מילתא היא בטווי לאריג מודי כדאמרינן לעיל ואלא דגבו דברים הראויין למת אמאי יעשה מהן זילוף או דימוס הא קדשי להו קדושת הגוף כדאמרינן גבי אצטלא דמילאתא דפרסוה אמיתאנא. ומוקמי לה לעולם בשגבו דברים הראויים למת וכי קדשי קדושת הגוף הני מילי דפרסוה אמיתאנא דכיון דחזי להההיא מילתא תו לית להו רשות לשנייה אבל כל כמה דלא עבדי ביה ההיא מילתא דחזי ליה אית להו רשותא לשנוייה למידי אחרינא דצריך ליה למת. אי נמי שאני מותר דכיון דלא צריך ליה לא קדיש קדושת הגוף. ולדילן מסתבר לעולם בשגבו מעות וכי אמרינן דטווי לאריג ליכא מאן דאמר משום דלא מטי ליה גבאי כגון הטווה פשתן משלו לארוג בגד למתו וכן החוצב אבנים לקבר מתו אבל מעות דמטו ליד גבאי לשום צרכי המת אע"ג דלא קדשי קדושת הגוף לא גרעי משאר מעות של צדקה ובהא פליגי מאן דאמר הזמנה מילתא היא סבר כיון דזכי בהו גבאי למעבד מינייהו צרכי המת (לא) חיילא עלייהו קדושת דמים לאיתסורי וכד מעיינת בהאי פירוקא סליק לך אליבא דהילכתא:

דף מח:

ת"ש הרי שמת והיו אביו ואמו מזרקין עליו כלים יותר מהנצרכין לו מפני חיבתו מצוה על אחרים להצילן ולנוטלן מעליו דאין לך השבה גדולה מזו וליכא הכא משום אבדה מדעת דאגב מריריהו קא עבדי כדבעינן למימר השתא קתני מיהת מצוה על אחרים להצילן ואי הזמנה מילתא היא מי אית להו הצלה. ומפרקינן שאני התם דאגב מריריהו קא עבדי ולא חשיב כמאן דעביד מדעתא ולא הויא הזמנה. ומקשינן אי הכי היינו דקתני סופא אם נגעו במטה אסורין אי אמרת בשלמא טעמא דתנא קמא משום דהזמנה לאו מילתא היא היינו דאתא רשב"ג למימר דכי נגעו במטה אסורין דלאו הזמנה גרידתא היא אלא כמאן דכרכוה למת בגווייהו [אלא אי אמרת טעמא משום מריריהו] הא משום מריריהו הוה ליה כמאן דלא עבדי ולא מידי ואמאי אסורין אלו נפלו להו ממילא ונגעו במטה מי מיתסרי תרגמה עולא במטה הנקברת עמו ומדרבנן גזירה דילמא אתי לאיחלופי בתכריכי המת ושקלי להו לתכריכי המת ושבקי להו להני ואית דמפרשי גזירה דילמא מיחלפי לאינשי בתכריכי המת וסברי דהני תכריכי המת נינהו כי שקלי להו אתו למימר תכריכי המת מותרים:

ת"ש כיס שעשאו להניח בו תפלין אסור להניח בו מעות אלמא הזמנה מילתא היא ומפרקינן אימא עשאו והניח בו. ואיידי דאייתינן להאי ברייתא הכא דייקינן עלה הניח בו תפלין אמאי יניח בו מעות כיון דאיכא מעשה הזמנה למה לי ואסיקנא כדרב חסדא דאמר תרווייהו בעינן כדאיתא לעיל:

ת"ש אמר לאומן כו' עד שלא נשתמש בהן קדש מותר להשתמש בהן חול אלמא לאו מילתא היא. ואסיקנא תנאי היא ואביי דאמר כאידך תנא דתניא ציפן זהב או שטלה עליהן עור בהמה טמאה פסולות משום דבעי לצפויינהו בעור בהמה טהורה כדכתיב בפיך מן המותר בפיך וממילא אימעיט ליה זהב דלא חזי להכי וכ"ש עור בהמה טמאה. ואית דאמרי ציפן זהב הלכה למשה מסיני היא. ואית דאמרי משום דהויא חציצה בין תפלין לבשרו ולא מסתבר דהא אמרינן בסוכה (ל"ז.) דכל לנאותו אינו חוצץ. ועור בהמה טהורה כשרות אע"ג דלא עבדן לשמן הזמנה בעלמא הוא דאיכא והזמנה לאו מילתא היא הילכך לא צריך ואע"ג דהכא נמי הזמנה ומעשה באעו דנהי דבעי הזמנה מקמי מעשה אבל בהזמנה מעיקרא לא באעי דמאי אהני לי. רשב"ג אומר אפי' עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדם לשמן קסבר הזמנה מילתא היא הילכך בעי עיבוד לשמן כי היכי דתהוי כולה עשייה בקדושה. אי קשיא לך ההיא דאמר בהנזקין (נ"ד:) גוילים שבו לא עיבדתי לשמן אלמא בעי עיבוד לשמן כרשב"ג דקאי כאביי דלית הילכתא

כוותיה שאני ספר תורה דכיון דאיהו גופיה קדיש אפי' רבא מודי דמהניא ביה הזמנה דומיא דעגלה ערופה כי קאמר רבא לענין משמשין כדאמרינן בריש שמעתין משמשין ממשמשין גמרינן לאפוקי עגלה ערופה דאיהי גופה קדשא והכא גבי תפלין לאו בקלף דכתבינן ביה פרשיות קא מיירי אלא בקלפא דמעיילינן להו לפרשיות בגויה דהוה ליה תשמישי קדושה ואמטול הכי לא מהניא ביה הזמנה. ואית דמפרשי לה איפכא אבייי כתנא קמא דסבר הזמנה מילתא היא ולא בעי עיבוד לשמן דבהזמנה בעלמא סגיא ורבא כרשב"ג דבעי עיבוד לשמן ולא סגיא ליה בהזמנה וכולהו אליבא דרב חסדא דבעי הזמנה ומעשה. ולאו מילתא היא דלמאן דאמר הזמנה לאו מילתא היא אפי' היכא דעביד כולה מלאכה דיליה לשמה לא מהני דהא עיקר פלוגתייהו בהאורג בגד למת היא ואפ"ה פליג רבא וקאמר דההיא הזמנה לאו מילתא היא וא"כ עיבוד לשמן למה לי ואי משום דרב חסדא למה לי עיבוד לשמן בהזמנה בעלמא סגיא ליה דהא הזמנה דמהניא לחודא אליבא דאביי איהי גופה מהניא בהדי מעשה אליבא דרבא כדאמרי' גבי כפה נתנתו וכרכתו ואיכא לתרוצי לטעמייהו דלמא דבעאי מעשה צריך להזמנה מקמי מעשה ותפילין כיון דצריכי עיבוד צריך הזמנה מקמי עיבוד דכי היכי דבעי הזמנה מקמי תשמיש הכי בעי הזמנה מקמי מילתא שצריכה לה אבל למאן דסגיא ליה בהזמנה לחודה לא שנא מקמי הכין ולא שנא בתר הכי מהניא ליה הזמנה דהא בהזמנה לחודה סגיא ליה:

אמר ליה רבינא לרבא מי איכא דוכתא דרמי ביה מת וארגי ליה בגד כלומר שאין תכריכין מצויין לו ומשהין אותו עד שאורגין לו בגד לאחר מיתה דאיפליגתו בה אדרבא הוה לכו לאיפלוגי במילתא דשכיחא כגון התופר בגד למת וכיוצא בו אמר ליה אין כגון שכבי דהרפניא יש אומרים לפי שעניים היו ולאחר מיתה גובין להן ואורגים להן בגדים קלושים מהר ולא מסתבר דאדארגי להו ליזבנו להו אלא מסתברא לפי שהיו רשעים כדמשמע בסוף פ"ק דיבמות (י"ז.) ולא היו חוששין לבזיונו של מת והיו משהין אותו עד שיארגו לו בגד קרוע:

דרש מרימר כו' ואסיקנא הילכתא כותיה דרבא. נקיטינן השתא מיהא שמעתא דכל מילתא דמיתסרא מחמת תשמישתה לא מיתסרא בהזמנה לחודה לא שנא איסורי הנאה כגון תשמישי ע"ג ותכריכי המת ולא שנא מילי דלאו איסורי הנאה כגון תיק וכפה של ספר ונרתק וסודר וציפוי של תפילין וכיוצא בהן דקי"ל כרבא והיכא דאיכא הזמנה ותשמיש כולהו מיתסרי כי איכא לפלוגי בין דברים שאסורין בהנאה לדברים שאין אסורין בהנאה היכא דאיכא תשמיש בלא הזמנה דלענין ע"ג ותכריכי המת כיון דתרווייהו איסורי הנאה נינהו וילפי מהדדי מיתסרי בלא הזמנה דהא תשמישי ע"ג

בעבודה בלחוד תלה רחמנא ואתו תשמישי המת וילפי מינייהו בג"ש כדאמרינן גבי ההיא איצטלא דמילאתא דפרסוה אמיתאנא ואע"ג דלא אזמנוה אבל מילי אחריני דלאו איסורי הנאה נינהו כי ילפי מינייהו לקולא למימרא דלא מיתסרי בהזמנה לחודה אבל לחומרא לאיתסורי בתשמיש לחודיה לא שאין למדין מן החמור לקל להחמיר עליו והני מילי בתלוש אבל במחובר אפי' דברים שהן איסורי הנאה כגון משמשי ע"ג ותכריכי המת לא מיתסר במעשה לחודיה אלא ע"י הזמנה דתניא קבר שבנאו לשם חי מותר בהנאה הוסיף בו דימוס לשם מת אסור בהנאה ואוקי' כגון דרמא ביה מת והוינן בה אי הכי מאי איריא הוסיף כי לא הוסיף נמי ומפרקינן לא צריכא אע"ג דפנייה וטעמא דהוסיף בו דימוס אחד לשם מת אבל לא הוסיף כי פנייה משתרי בהנאה מאי טעמא כיון דמחובר הוא לא מיתסר אלא היכא דחבריה מעיקרא אדעתא דהכי.

ותנן נמי גבי ע"ג כי האי גונא שלשה בתים הן בית שבנאו מתחלה לשם ע"ג הרי זה אסור ובדעייל ע"ג לגויה קמיירי סיידו וכיידו לשם ע"ג וחידש נוטל מה שחידש והיינו דאמר רב חסדא לגבי קבר דקתני הוסיף בו דימוס לשם מת הרי זה אסור ואמר רב חסדא אם היה מכירו חולצו ומותר הכניס לתוכו ע"ג והוציאה הרי זה אסור ותנן נמי גבי אבנים וגבי אשרות כי האי גונא.

ברם צריך את למידע לענין הזמנה דקאמרינן במילי דבעו הזמנה ומעשה דלאו במחשבה לחודה הויא הזמנה אלא אי מטלטלי נינהו עד דשקיל להו בידיה אדעתא דהכי ומזמין ליה להכי כגון ההיא דתנן כפה שהוא טמא מדרס נתנתו לספר כו' וכן ההיא דתניא היו אביו ואמו מזרקין בו כלים אבל על ידי תשמיש לחודיה אע"ג דאשתמש ביה ע"מ שלא לפנותו לא מיתסר בדברים שאינן איסורי הנאה עד דמזמין להו כדאמרן וכן לענין הזמנה דקאמרינן במילי דאסירי בהנאה במחובר לא הויא הזמנה עד דמחבר ליה מעיקרא אדעתא דהכי ואי לא חבריה מעיקרא אדעתא דהכי וחדיש ביה מידי לשום ההיא מילתא מיתסר עד דשקיל ליה לחידושיה כדקתני התם נוטל מה שחידש והכא נמי אמר אם היה מכירו חולצו ומותר ואי לא חבריה מעיקרא אדעתא דהכי ולא חדיש ביה מידי לשום ההיא מילתא ואשתמיש ביה כגון דעייל ביה ע"ג אי נמי רמא ביה מת כל כמה דאיתיה לאיסורא התם מיתסר דהא ברייתא דקבר שבנאו כו' דאוקי' בדרמא ביה מת אקשינן עלה אי הכי מאי איריא הוסיף אפי' לא הוסיף נמי קאמרינן לא צריכא אע"ג דפנייה דאלמא אע"ג דליכא שום הזמנה כל כמה דאיתיה לאיסורא התם מיתסר ותנן נמי גבי ע"ג כי האי גונא הכניס לתוכו ע"ג והוציאה הרי זה מותר טעמא דהוציאה הא לאו הכי אסור.

ברם צריך [את למידע] דכי אמרינן דהזמנה לאו מילתא היא הני מילי במידי דלא מיתסר אלא מחמת תשמישתיה דמשמש לדבר אחר אבל מילתא דהיא גופה קדשא בהזמנה לחודה מיתסרא דהא ברירנא דכי פליג רבא במשמשין אבל במילתא דהיאי גופה קדשא לא פליג ושמעתא דפרק הנזקין הכי נמי מכרעא כדקאמרינן:

תנו רבנן הרוגי מלכות מחמת מרדין דכתיב כל איש אשר ימרה את פיך נכסיהם למלך דכתיב הנה הוא בכרם כו' אשר ירד שם לרשתו ולא כתיב לגזלו אלמא ירושה גמורה הואי משום דאסהידו ביה דלטייה דכתיב ברך נבות ומלך ר' יהודה אומר נכסיהם ליורשין. ודייקינן בשלמא למאן דאמר למלך היינו דאצטריכו לאסהודי דברך מלך כי היכי דלהוו נכסיה למלך אלא למ"ד ליורשין מכדי למקטל בעלמא קא בעי בברך אלהים לחודיה הוה מיקטיל מלך למה לי ומתמהינן ולטעמיך למאן דאמר נכסיהם למלך נמי אלהים למה לי בברך מלך לחודיה סגיא בין למקטליה בין למשקליה לממוניה אלא מאי אית לך למימר אמאי איצטריך לאסהודי עליה דברך אלהים לאפושי ריתחא דאינשי עילויה אפי' תימא הרוגי מלכות נכסיהם ליורשים האי דאיצטריך לאסהודי עליה דברך מלך לאפושי ריתחא בעלמא הוא. ואמרי' תו בשלמא למאן דאמר נכסיהם למלך היינו דכתיב וינס יואב אל אהל השם כו' ויאמר לא כי פה אמות שלא רצה לדון בדיני מלכות על שהיה מורד במלכות שלא יהו נכסיו למלכות אלא רצה לידון בדין סנהדרי שהיתה בבית המקדש על שהרג את הנפש כדי שיהו נכסיו ליורשין אלא למאן דאמר נכסיהם ליורשים מאי נפקא ליה מיניה מה לי קטיל ליה מלכא מה לי ב"ד. ומפרקינן נפקא מינה לחיי שעה דכי קטיל ליה מלכא לא שהי ליה וכי קטיל ליה ב"ד עבדי ליה הלנת דין. ויש לפרש לחיי שעה עד דאזיל בניהו ואמר מילתא לשלמה והדר. משמע מהכא דב"ד אינן מצווין לחייב מיתה למי שמורד במלכות אלא המלך רשאי להורגו דאי ס"ד סנהדרי נמי רשאין לידינוה אינהו כדין מורד במלכות ולהוו נכסיה למלכות והכי נמי מסתברא מדלא תנינן להו בהדי חייבי מיתות אלא מיהו קשה לן אי הכי היכי הוה טעין יואב עמשא מורד במלכות לאפטורי בהכי אטו מי אמר ליה מלכא זיל קטליה. ותו הא נבות בב"ד שבעירו איקטל אלא מיהו מנבות ליכא לאקשויי דהא אסהידו ביה דברך את השם: ואיידי דאייתי ליה להאי מעשה דיואב נקטינן לפרושי. וישב בניהו את המלך דבר לאמר כה אמר יואב וכה ענני משמע דמילי טובא אמר ליה יואב מאי אמר ליה אמר ליה זיל אימא ליה למלכא תרתי לא תעביד ביה אי קטלת ליה קביל עלך לוטאתא דלטייה אבוך דכתיב יחולו על ראש יואב כו' ואי לא שבקי' ליקום בלוטאתא דלטייה אבוך מיד קביל שלמה עילויה דכתיב עשה כאשר דבר ואיקיימו כולהו בזרעיה

זב מרחבעם דכתיב והמלך וגו' אסמכתא בעלמא היא לגזרה שוה. מצורע מעזיהו. מחזיק בפלך מחזיק במקל להשען עליו ולהלך מפני חלי הרגלים מאסא דכתיב ביה חלה את רגליו ואמר רב שאחזתו פרגלא נראה לי שהוא חלי הנקרא בטעי"ת נקר"ס. היכי דמי אמר רב נחמן כמחט בבשר החי. ואיבעיא לן מנא ידע ליה רב נחמן דהכי דמיא איבעי תימא מיחש הוה חייש לה גם הוא היה חושש כן ברגליו ואיבעי תימא מרביה הוה גמיר ליה ואיבעי תימא סוד ה' ליריאיו. ונופל בחרב מיאשיהו דכתיב ויורו המורים משמע שכולן ירו בו חיציהם ועשאום ככברה. וחסר לחם מיכניהו שהיה צריך לארוחתו של אויל מרודך:

דף מט.

אמר רב יהודה אמר רב היינו דאמרי אינשי תהא ליטא כו'. מוטב ליך שתהא מקולל ואל תהא מקלל לפי שסוף קללת חנם לחזור למקלל.

אתיוה קמי סנהדרי כדבאעי דכתיב כי פה אמות ודינוה אמרי ליה מאי טעמא קטלתיה לאבנר אמר להו גואל הדם דעשהאל הואי אמרי ליה עשהאל רודף אחר אבנר הוה ובדין קטליה אמר להו היה לו להציל באחד מאיבריו וכיון שהרגו חייב עליו אמרי ליה הני מילי היכא דיכול להציל באחד מאיבריו ולא הציל אלא הרגו אלא אבנר אפשר דלא יכיל ליה לאצולי באחד מאיבריו אמר להו השתא בדופן חמישית איכוון ליה כנגד צלע חמישית דכתיב ויכהו אבנר באחרי החנית אל החומש וא"ר יוחנן בדופן חמישית מקום שמרה וכבד תלויין בו באחד מאיבריו לא הוה יכיל ליה אמרי ליה ליזיל אבנר כלומר ילך דינו של אבנר לפי שפטור אתה עליו אלא מאי טעמיה קטלתיה לעמשא אמר להו עמשא מורד במלכות הוה שנא' ויוחר מן המועד אשר יעדו אמרי ליה עמשא אכין ורקין דרש למרוד במלכות ולא הוה מיחייב קטלא מאי היא אזל אשכחנהו לישראל דפתיחא להו מסכתא ולא בעא לבטולנהו מדברי תורה מאי דרש אמר כתיב כל איש אשר ימרה את פיך כו' יומת יכול אף לעבור על דברי תורה כן שאם באה מצות המלך לעבור על דברי תורה נשמע לו תלמוד לומר רק חזק ואמץ בסופי' דההוא קרא גופיה כתיב ואכין ורקין למיעוטין הן ומקמי הכין כתיב רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה והאי רק חזק ואמץ בתרא הכי דריש ליה רק כל איש אשר ימרה את פיך כו' יומת רק חזק ואמץ לשמור לעשות כמו שאמרתי לך כלומר רק חזק שלא תצוה לעבור על דברי תורה.

אלא ההוא גברא יואב מורד במלכות הוה מילתייהו דסנהדרי קא מסיק ואזיל דכתיב כי יואב נטה אחרי אדוניה ואחרי אבשלום לא נטה מאי אצטריך לאשמועינן שבקש

לנטות ולא נטה כלומר שלא נמנע אלא מן המעשה בלבד מאי טעמא לא נטה א"ר אלעזר עדיין לחלוחית גבורה של דוד קיימת יש לפרש עדיין לחלוחית חסדו של דוד שהיה גומלו ליואב קיימת רבי יוסי בר' חנינא אמר עדיין איצטגנינין של דוד קיימת לשון אצטגנינות בכל התלמוד חכמת הככבים להגיד מה שעתיד להיות כענין מה שכתוב (ישעיהו מ"ז:י"ג) יעמדו נא ויושיעוך הוברי שמים החוזים בכוכבים מודיעים לחדשים כו' וכדאמרינן (ב"ב ט"ז:) אצטגנינות גדולה היתה בו באברהם אבינו שכל מלכי מזרח ומלכי מערב משכימין על פתחו וכדאמרינן (שבת קנ"ו) ויוצא אותו החוצה אמר לו צא מאצטגנינות שלך ולפי שדרך בני אדם לצאת ולבוא ולעשות על פי האצטגנינין נמשלו ילדיו של דוד שהיה נסמך עליהם מפני גבורתן ויוצא ובא על פיהם לאצטגנינין דאמר רב יהודה אמר רב כו' ויואב היה מתייירא מהם לפיכך לא נטה אחרי אבשלום ופליגא דר' אבא בר כהנא דאמר אלמלא יואב שהיה נלחם לדוד לא עסק דוד בתורה לפי שהיה צריך ליבטל מדברי תורה ולהלחם אלמא עיקר מלחמתו של דוד על ידי יואב היתה נעשית ואלמלא דוד שהיה עוסק בתורה וזכיותיו עומדות לו ליואב במלחמה לא עשה יואב מלחמה:

וישיבו אותו מבור הסירה. א"ר אבא בר כהנא בור וסירה גרמו לו לאבנר שיהרג מפורש בפרק ראשון דסוטה בגמרא דבני מערבא שרצה שאול להשיב את דוד מפני שאמר כי בקחתו את החנית ואת צפחת המים ובכרתו את כנף מעילו ולא הרגני צדיק הוא ואין בידו רעה ופשע ואין לי לרדפו, אמר לו אבנר לא כי אלא כי הצפחת והחנית אצל הבור נשארו כשהלכו הנערים לשאוב מים הוליכום בידם ושכחום אצל הבור ומצאם דוד ועתה בא לגנוב דעתך ולהתרצות אליך בחנם אמר לו הצפחת והחנית יישר הנה אמרת כי בבור נשארו כנף מעילי מה תאמר בו אמר לו כנף מעילך בסירה הועדך כלומר נסבך בקוצים ונחתך ובא דוד ונטלו משם וכיון שלא הניחו אבנר לשאול להתפייס לדוד נענש עליהם.

ויטהו יואב אל תוך השער לשון סנהדרי כדכתיב אל זקני עירו ואל שער מקומו וכתיב שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך מאי היא שדנו בדין סנהדרי אמר ליה מאי טעמא קטלתיה לעשאל כו'. לדבר אתו בשלי אמר רב יהודה אמר רב על עסקי השל פירש ר"ח ז"ל ששאלה שאלו בענין החליצה כדכתיב של נעלך. ור"ש ז"ל מסיים בה הכי שאלו בערמה יבמה גידמת היאך חולצת התחיל שוחה לפניו ומראהו כך היא חולצת בשיניה והוא שלף חרבו והרגו כדכתיב בחגורתו אשר במתניו ובנעלו אשר ברגליו ולא מסתבר דהא אמרינן לעיל דבהדיא דיניה בדין סנהדרי ואמר ליה מאי טעמא קטלתיה לעשהאל

אחי ואיבעי ליה לאבנר לאזדהורי מיניה אלא הכי מפרשינן לה על עסקי השל על עסקי הריגתו של עשהאל שהיתה שגגה ביד אבנר שהיה סבור שהרודף ניתן ליהרג לגמרי אעפ"י שיכול להציל באחד מאיבריו והאי דאמר ליה לא יכילי ליה מילתא בעלמא קאמר ליה או שלא נזכר בשעת מעשה להציל באחד מאיבריו ושל לשון שגגה הוא כדכתיב (שמואל ב ו':ז') ויכהו שם האלהים על השל.

צדיקים וטובים ממנו טובים שהם דרשו אכין ורקין שלא לקיים מצות המלך לעבור על דברי תורה והוא לא דרש אלא קיים מצות המלך ועבר על דברי תורה מפורש בגמ' דבני מערבא בפ' חלק ויאמר המלך לרצים הנצבים עליו סבו והמיתו כהני השם מי היו אבנר ועמשא היו וכתיב ולא אבו עבדי המלך ויואב לא עשה כן אלא הרג את אוריה ויש אומרים עמשא שדרש אכין ורקין שלא לקיים מצות המלך לבטל את ישראל מן התורה ואבנר כדכתיב ולא אבו עבדי המלך. וצדיקים שהן אמר להן המלך בפיו לעבור על דברי תורה דכתיב ויאמר המלך לרצים כו' ולא קבלו ממנו והוא לא אמר לו להרוג את אוריה אלא ע"י אגרת שנשלחה לו ועשה מצות המלך לעבור על דברי תורה.

ועמשא לא נשמר בחרב כו' שלא חשדו. נקבר בביתו במדבר שהיה ביתו מופקר לעניים כמדבר שמופקר לכל. דבר אחר שהיה מנוקה מגזל ועריות כמדבר שאין בני אדם מצויין בו לא לגזל ולא לערוה.

ויואב יחיה את שאר העיר, איידי דעסיק השתא בשבחיה דיואב אייתי הך פסוקא דכתיב בדברי הימים ויואב יחיה כו' אמר רב אפי' מוניני וצחנתא מיני דגים קטנים טעים ופריס להו כשהיה טועם מהם היה משלח מהן מנות לבני העיר. פריס - יש אומרים לשון פרס שנוטלין מבית המלך, ואני אומר מלשון הלא פרוס לרעב לחמך (ישעיהו נ"ח:ז'):

דף מט:

פרק שביעי

ארבע מיתות נמסרו לב"ד סקילה שריפה הרג וחנק חומרי חומרי נקט כדמפרש לקמן בגמרא נפקא מינה למי שנתחייב שתי מיתות שיהא נידון בחמורה כדאיתא בגמרא לקמן ורבי שמעון פליג עלה דקסבר שריפה חמורה מסקילה ושתיהן מחנק ושלשתן מהרג ובגמרא מפרש טעמא במאי פליגי. זו מצות הנסקלין כמו שאמרנו למעלה בפ' נגמר הדין ובגמרא מפרש טעמא למאי איצטריך לאהדורה:

אמר רבה כו' כל מקים שמנו חכמים דרך מנין אין מוקדם ומאוחר לא הקפידו להקדים את המוקדם במעלה או במעשה ולאחר את המאוחר אלא אי אפיך לית לן בה חוץ מז'

סימנין השנויין במסכת נדה שאם העבירן שלא כסדרן לא עשה כלום דתנן ז' סמנין מעבירין על הכתם לבדקו לענין טהרות שנעשו על גביו למפרע ולטהרו להבא כדמפרש לה התם בסופא דההיא מתני' הטבילו ועשה על גביו טהרות העביר עליו ז' סמנין ולא עבר הרי זה צבע הטהרות טהורות ואינו צריך להטביל עבר או שדיהה הרי זה כתם הטהרות טמאות וצריך להטביל. ואלו הן רוק תפל שאין בו טעם והתם מפרש לה כל שלא טעם כלום ואע"ג דרוק לאו סם ממש הוא כל מידי דמהני לחבריה קרינן סם. מי גריסין לעיסת גריסין של פול. ומי רגלים שהחמיצו. נתר ובורית דברים שמעברין את הכתמים כדכתיב (ירמיה ב') כי אם תכבסו בנתר וכו' נתר מין עפר הוא ובטיית טפ"ל ובורית. ואהל תרי גווני אהל נינהו כדאיתא בשבת פרק א"ר עקיבא (צ'.) ומין עשב הוא ובטיית אשנא"ן. קימוניא. ואשלג. וקתני סיפא העבירן שלא כסדרן או שהעביר שבעתן כאחת לא עשה כלום ואין סומכין על בדיקה זו לפי שאין א' מהן מועיל אלא בסדר הזה. רב פפא סבא אמר אף ארבע מיתות השנויות במשנתינו דוקא תננהו למינקט חומרי חומרי ברישא ונפקא מינה לכדאמרן. ממאי מדקא מפליג רבי שמעון ואפיך מיפך ש"מ ת"ק דוקא קתני. ורבה דלא נקט אלא ז' סמנין סבירא ליה נמי דארבע מיתות דוקא קתני והיינו טעמא דלא איירי בה כדאיירי בשבעה סמנין משום דלא בעא לאורויי במילתא דאית בה פלוגתא דתנאי. רב פפא אמר אף סדר יומא דוקא קתני ואי אפיך לא עשה כלום דתנן כו' ואינך רבה ורב פפא היינו טעמא דלא איירו בה משום דלאו חשיבותא דעבודות מהדדי גרמא להו למקדם להדדי אלא חומרא בעלמא הוא דאחמיר רחמנא בעבודת יום הכפורים שאם שינה מכסדר פסול וכי איירו אינהו במידי דגרמא ליה חשיבותיה למקדם כגון ז' סמנין וד' מיתות שכחו של כל אחד מהם גורם שיהא זה קודם לזה שהדין נותן שתהא [קודם] לזה מפני חשיבותו שאין מי הגריסין מועלין אלא לאחר הרוק וכן כולן. רב הונא בריה דרב יהושע אמר אף סדר תמיד דוקא תנן ממאי מדתני עלה זה סדר התמיד אלמא כסדר בעינן. ורב פפא דאיירי נמי בחומרי ולא איירי בהא אמר לך ההוא למצוה בעלמא ואי אפיך לית לן בה כי איירי איהו במילתא דאי אפיך פסול. ולאפוקי נמי ממצות חליצה דאי אפיך מהך סדרא לית לן בה כלומר הני אמוראי כלהו דאיירו בהני מתניתא דשבע סמנין וסדר יומא וסדר תמיד למימרא דדוקא תננהו ומשמע דהני אין אחריני לא לאפוקי מאי קאתי לאפוקי ממצות חליצה דאין מוקדם ומאוחר כדר' יהודה דאמר אי אפיך לית לן בה ולאפוקי נמי מבגדי כהונה כדמפרש ואזיל דאפי' לכתחילה לאו מצוה הכי. וכי תימא לאינך אמוראי דלא מיירו אלא במידי דאי אפיך פסול כי היכי דאתו לאפוקי ממצות חליצה ליפקו נמי מסדר תמיד

דמצוה בעלמא הוא ואי אפיך לית לן בה איכא לפרוקא דלר' הונא בריה דרב יהושע אצטריך דקסבר האי סדר תמיד דקתני לעכב הוא ואצטריך לאפוקי ממצות חליצה. ואיכא לפרושי דאפי' תימא דרב הונא בריה דרב יהושע נמי מודה דסדר תמיד למצוה בעלמא הוא והאי דקאמרינן לאפוקי ממצות חליצה לאפוקי מדרב יהודה קא מהדר דאמר מצוה הכי לכתחילה קמ"ל דלכתחילה נמי מקדים מאי דבעי. ויש לפרש דאית ליה לרב יהודה והאי דקאמרינן ולאפוקי ממצות חליצה להנך אמוראי הוא דאיצטריך דפליגי אדרב הונא בריה דרב יהושע דקאמרינן ואידך ההוא למצוה בעלמא דאלמא רב פפא דאיירי בחומרי ולא איירי בסדר תמיד אצטריך לאפוקי מילתא דלא קדמה אלא למצוה בעלמא אהני לאפוקי נמי מצות חליצה וכדרב יהודה דתנן מצות חליצה כו'. ודברו אליו דברים הראוים לו לתקנתו וכולה ובלשון הקדש היו אומרין כדיליף בסוטה באלו נאמרין בכל לשון. אמר רב יהודה מצות חליצה קוראה מאין יבמי וגו' והוא קורא לא חפצתי לקחת וחולצת ורוקקת וקוראה ככה יעשה לאיש:

ומתמהינן מאי קמ"ל מתני' היא כדאמרן ומהדרינן הא קמ"ל דהאי סידרא למצוה בעלמא הוא ואי אפיך לית לן בה אשכחן בנוסחי דילנא ואקדים וחליץ לית לן בה וה"פ אי קדים וחליץ מקמי קריאה קמייתא לית לן בה ואשכחן בפירושי ר"ח ז"ל ואי אפיך ואקדים חליצה לרקיקה כשרה וטעות סופר הוא דהא מצוה נמי הכי הוא ואשכחן בפירושי צרפת אי אקדים רקיקה לחליצה לית לן בה ולהא מילתא מסתייעא מיהא דתניא נמי בין שהקדים כו' ולנוסחי דילן לא קשיא דכיון דכי אקדים רקיקה לחליצה כשרה כי אפיך בכולהו נמי כשרה והדבר צריך עיון. ולאפוקי נמי מהא דתנן כו' דבמתני' אקדים כתונת למכנסים וקי"ל דמכנסים בעי אקדומי תחילה דכתיב ומכנסי בד יהיו על בשרו מדלא כתיב ומכנסי בד ילבש דמשמע לבתר הכי אלא יהיו על בשרו שכשלובש את הכתונת יהיו המכנסים מצויין על בשרו ואית דאמרי מדכתיב על בשרו כלומר שכשלובשן יהיו על בשרו בלבד כלומר שיהא ערום מכל לבוש דאי לאו הא אתא לאשמועינן למה לי על בשרו. ומקשינן תנא דידן מאי טעמא אקדמא לכתונת ומפרקינן משום דאקדמה קרא כתונת בד קדש וגו' פשוטה היא:

פיסקא סקילה שריפה והשתא נקטינן לפרושי טעמא דרבנן דאמרי סקילה חמורה משריפה ושתיהן מהרג ושלשתן מחנק סקילה חמורה משריפה שכן ניתנה למגדף מברך השם והכי מיפרש בכולה תלמודין ומתמהינן אדרבא שריפה חמורה שכן ניתנה לבת כהן שמחללת את אביה והוציאה הכתוב מכלל בת ישראל אפי' ארוסה שהיא בסקילה להחמיר עליה ולדונה בשריפה ש"מ שריפה חמורה מסקילה ומפרקינן קסברי רבנן

כשהוציא הכתוב בת כהן מכלל בת ישראל לא הוציא אלא נשואה שהיא בחנק להחמיר עליה לדונה בשריפה אבל ארוסה בת כהן לא יצאת מכלל ארוסה בת ישראל אלא היא כבת ישראל בסקילה ומדאפקה רחמנא לארוסה בת כהן מכלל נשואה לדונה בסקילה ש"מ סקילה חמורה. וכי תימא היכי ילפינן מהכא דסקילה חמורה הא היא גופה לא קימא להו לרבנן דנשואה יצתה ולא ארוסה אלא משום דסקילה חמורה לא תיקשי לך דכי קימא להו לרבנן דסקילה חמורה משום דנתנה למגדף ועובד ע"ג הוא כדאמרינן מעיקרא והאי דמסקינן טעמא מדאפקה רחמנא לארוסה בסקילה לפום פירכא דפריך ליה מבת כהן קא מסיק ליה הכי כלומר מבת כהן דפרכת לי אית לי למידק דסקילה חמורה דמדאיתיהיבא לפושט ידו בעיקר על כרחיך חמורה מכולן והואיל וסקילה חמורה ש"מ כשיצתה בת כהן מכלל בת ישראל נשואה יצתה ולא ארוסה ומדאפקה רחמנא לארוסה בסקילה שמע מינה נמי סקילה חמורה. ויש לפרש דהא דאמרינן קסברי רבנן נשואה יצתה לשריפה ולא ארוסה גמרא הוה בידייהו והכי קא מתרץ ליה מבת כהן לא תפרוך לרבנן דקסברי רבנן כו' הילכך מהתם נמי תיפוק לי דסקילה חמורה והכי מסתבר. והא דאמרינן לקמן טעמא משום דלרבנן סקילה חמורה לאו למימרא דמהאי טעמא קא ילפי לה רבנן אלא הא קמ"ל דר' יוחנן מהאי טעמא נפקא דלרבנן נשואה יצאה ולא ארוסה דאי ס"ד ארוסה נמי יצאת היכי קימא להו לרבנן דסקילה חמורה הא ודאי לא הוציא הכתוב בת כהן להקל עליה אלא להחמיר עליה:

דף נ.

סקילה חמורה מסייף שכן ניתנה כו' מעיקרא אתיא לה ממגדף משום דחמיר טפי משאר הנהרגין וכיון דפריך ליה מאנשי עיר הנדחת (שאין) [מייתי לה ממדיחי עיר הנדחת שהן] חמורין מן הנדחים ואע"פ כן מדיחין בסקילה ונדחין בסייף ובאלו הן הנשרפין יליף לה מקראי:

סקילה חמורה מחנק כו' ומתמהינן אדרבא חנק חמור שכן ניתן למכה אביו ואמו שנאמר בהן מות יומת סתמא וקי"ל כל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק ומאי חומרא שכן הוקש כבודן לכבוד המקום נאמר כאן כבד את אביך וגו' ונאמר להלן כבד את ה' מהונך ואיבעי תימא שהרי מגדף בסקילה ומקלל אביו ואמו בסקילה ותרווייהו מייתי להו בקידושין (ל':) וכיון דכי הדדי נינהו על כרחיך מכה חמור דקא עביד בידים. ומפרקינן מדאפקה רחמנא כו' לארוסה בת ישראל שהיא חמורה שכן מזנה בבית אביה

ואיכא קלון טפי מנשואה ואפקה מכלל נשואה בת ישראל שהיא בחנק להחמיר עליה ולדונה בסקילה ש"מ סקילה חמורה:

שריפה חמורה מסייף כו' ואסיקנא נאמר אביה בסקילה והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה וסקלוה ונאמר אביה בשריפה את אביה היא מחללת מה אביה האמור בסקילה סקילה חמורה מסייף אף אביה האמור בשריפה שריפה חמורה מסייף. שריפה חמורה מחנק סייף חמור מחנק ופשוטות הן. ואית דמקשו מאחר דנפקא לה דסקילה חמורה משריפה ושריפה חמורה מסייף ממילא שמעת דסקילה חמורה מסייף למה ליה תו לאהדורי ולמפשט דסקילה חמורה מסייף ומתרצי דלא נפקא לן דשריפה חמורה מסייף אלא מג"ש דסקילה הילכך מיבעי ליה לאהדורי אטעמא דחומרא דסקילה מסייף וקשיא לן עלה הא תינח סקילה מסייף אלא סקילה מחנק למה לי כיון דסקילה חמורה מסייף וסייף מחנק על כרחיך סקילה חמורה מחנק אלא מסתברא היינו טעמא דכל היכא דיכיל למילף מהנדון גופיה דכתיב ביה קרא טפי עדיף ליה:

פיסקא ר' שמעון אומר שריפה סקילה. קסבר ר' שמעון שריפה חמורה מסקילה שכן ניתנה לבת כהן אפי' ארוסה קסבר בת סתמא משמע לא שנא ארוסה ולא שנא נשואה ומדאפקה רחמנא לארוסה בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל מסקילה להחמיר עליה ולדונה בשריפה ש"מ שריפה חמורה: שריפה חמורה מחנק ופשוטה היא: שריפה חמורה מסייף כו'. ומתמהינן אדרבא סייף חמור שכן ניתנה לאנשי עיר הנדחת שהן חמורין ומאי חומרייהו שכן ממונן אבד והכא לא מצי למימר שכן פושט ידו בעיקר דפושט ידו בעיקר לר' שמעון לאו חומרא היא לגבי שריפה דהא מגדף ועובד ע"ג שפושטין ידן בעיקר בסקילה והוציא הכתוב ארוסה בת כהן מכלל ארוסה בת ישראל מסקילה להחמיר עליה ולדונה בשריפה וס"ד אמינא כי היכי דאחמיר בבת כהן טפי ממגדף ועובד ע"ג הכי נמי אחמיר בה טפי מאנשי עיר הנדחת להכי אצטריך למפרך מחומרא דממונן אבד דליתה באינך. ומפרקינן אמרת וכי איזה כח מרובה להחמיר עליו כח המדיח או כח הנידח הוי אומר כח המדיח הא קסבר ר"ש מדיחי עיר הנדחת בחנק כדלקמן ומדאפיק רחמנא למדיחי עיר הנדחת מכלל אנשי עיר הנדחת מסייף לחנק ש"מ חנק חמור מסייף וקל וחומר ומה חנק שהוא חמור מסייף הרי שריפה חמורה ממנו כדנפקא לן לעיל סייף הקל לא כל שכן ששריפה חמורה [ממנו. סקילה חמורה] מחנק ופשוטה היא. ומדאפקי' רחמנא למדיחי עיר הנדחת מכלל אנשי עיר הנדחת מסייף לחנק ש"מ חנק חמור מסייף ומאחר שלמדו לסקילה שחמורה מחנק החמור כל

שכן מסייף הקל. חנק חמור מסייף כדפי'. ועיקר פלוגתא דרבנן ור' שמעון במדיחי עיר הנדחת מיפרשא באלו הן הנחנקין והתם מפרש טעמייהו:

דף נ:

מרגלא שמועה חשובה לשון מרגלית בפומיה דרבי יוחנן נערה המאורסה בת כהן שזינתה בסקילה כדפרשינן לטעמייהו דרבנן דסברי נשואה יצאת לשריפה ולא ארוסה רבי שמעון אומר בשריפה דבת סתמא כתיב לא שנא ארוסה ולא שנא נשואה. זינתה מאביה כולה מילתא בארוסה בת כהן קא מיירי שאם זינתה מאביה שניהן בסקילה דאע"ג דהבא על בתו בשריפה כדאיתא באלו הן הנשרפין לגבי בתו ארוסה כיון דמיחייב עלה נמי משום נערה המאורסה דהויא בסקילה לטעמייהו דרבנן דאמרי נשואה יצאת ולא ארוסה בסקילה דיינינן להו שהרי נתחייבו שתי מיתות סקילה משום נערה מאורסה שריפה משום בתו הילכך ידונו בסקילה שהיא חמורה לטעמייהו דרבנן רבי שמעון אומר בשריפה כי טעמיה דאמר ארוסה בת כהן בשריפה הילכך בין משום בתו בין משום ארוסה בת כהן שריפה הוא דמיחייבא ואביה נמי אע"ג דאלו בא על בת כהן אחר והיא ארוסה הוי בסקילה דלעניו בועלה מודי רבי שמעון דבסקילה הוי הכא כיון דבתו היא ומיחייב עלה שריפה משום בתו בשריפה דיינינן ליה דשריפה חמורה ומי שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה. והשתא שמעינן מיהא בתרייתא תרתי חדא דארוסה בת כהן לרבנן בסקילה לר' שמעון בשריפה ואידך מי שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה לתרווייהו כדפרי'. ואית דמוקמי לה להאי זינתה מאביה בארוסה בת ישראל ולא מסתבר דמשמע דכולה מילתא בבת כהן קא מיירי. ודייקינן עלה מאי קמ"ל לרבנן נשואה יצאה ולא ארוסה לר"ש אחת ארוסה ואחת נשואה כדפרישית וטעמא מאי כלומר ומאי טעמייהו דרבנן ודרבי שמעון משום דלרבנן סקילה חמורה הילכך כשהוציא הכתוב בת כהן להחמיר עליה לא הוציאה אלא מכלל נשואה שהיא בחנק לדונה בשריפה אבל ארוסה כדקיימא קיימא בסקילה שאם אי אתה אומר כן נמצאת מיקל בבת כהן והכתוב לא הוציאה להקל עליה אלא להחמיר עליה ולר"ש שריפה חמורה הילכך כשהוציא הכתוב בת כהן מכלל בת ישראל אפילו ארוסה נמי הוציאה מסקילה להחמיר עליה ולדונה בשריפה. והאי פירושא לא נהיר דהא לעיל משמע דרבנן ור"ש כי ילפי חומרא דמיתות מבת כהן ילפי לה והאיך ילמד הלמד ממלמד שהוא למד מן הלמד עצמו לאותו דבר ותינח לרבנן איכא למימר דמכל מקום סקילה חמורה שכן ניתנה לפושט ידו בעיקר ועל כרחיך פושט ידו בעיקר עדיף הילכך על כרחיך נשואה יצתה ולא ארוסה אלא לר"ש הא

ודאי לא נפקא ליה דשריפה חמורה אלא מבת כהן. אלא מסתברא דהאי דקא מיבעיא לן טעמא מאי לאו לרבנן ור"ש קא מיבעיא לן אלא לר"י קא מיבעיא לן מאי טעמא נפקא ליה דלרבנן ארוסה לא יצאת ולר"ש יצתה ומהדרינן משום דשמעי' להו לרבנן דאמרי סקילה חמורה הילכך על כרחיך סבירא להו דארוסה לא יצתה דאי אמרת ארוסה נמי יצאת לא מיתוקם להו לרבנן דסקילה חמורה משום דאיכא למפרך מבת כהן כדפרכינן בריש פרקין ושמעינן ליה לר"ש נמי דאמר שריפה חמורה הילכך על כרחיך סבירא ליה דארוסה יצאת דאי לא יצאת היכי מיתוקם ליה דשריפה חמורה הא איכא למיפרך כדפרכינן והאי דקאמרינן ונפקא מינה למי שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה כלומר נפקא מיהא דאמרן דלכל חד מינייהו לא הוציא הכתוב בת כהן אלא להחמיר עליה ש"מ מי שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה דאי אמרת נידון בקלה לרבנן ארוסה בת כהן תידון בשריפה שהרי חייבת שתי מיתות אחת משום ארוסה בעלמא ואחת משום בת כהן ואיכא למימר דכולה מילתא אלעיל קא מהדר דקתני זינתה מאביה כו' ולבתר דסליק לפרושי טעמיה דרבי יוחנן הדר למימר דנפקא מיהא דר' יוחנן למי שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה ואע"ג דמתני' בהדיא היא בפ' אלו הן הנשרפין איצטריך לאשמועינן דלא שנא ר"ש ולא שנא רבנן מודו בה:

ודייקינן מאי רבי שמעון ואשמעתא דלעיל קא מהדר דקאמרינן ר"ש לטעמיה כו' וקא בעי היכא שמעינן ליה דאמר הכי אבל מיהא דר' יוחנן לא מצי למפשטה דהא ר' יוחנן גופיה מהתם נפקא ליה משום דלר"ש שריפה חמורה. דתניא ר"ש אומר שתי כללות נאמרו בבת כהן בבת כהן שהיתה בכלל בת ישראל קאי דאי בבת כהן דכתיבא בהדיא קאי חד כללא בלחוד הוא דכתוב בה אלא אכללי דכתיבי סתמא קאי ומשמע בין בבת כהן בין בבת ישראל ומאי שני כללות ארוסה ונשואה ארוסה בסקילה ונשואה בחנק ומקמי דלסיימה למתני' אתמהינן עלה כי היכי לפרושה בבת כהן ולא בבת ישראל והא קראי סתמא כתיבי ואדרבא בבת ישראל משמעי טפי מדאפקיה רחמנא לבת כהן מכללא ומפרקינן אימא אף בבת כהן כלומר דקראי משמע אף בבת כהן והוציא הכתוב נשואה מכלל נשואה וארוסה מכלל ארוסה כלומר בשריפה [דהא] הכתוב ארוסה בסקילה ונשואה בחנק אף בת כהן היתה במשמע וכשהוציא הכתוב בת כהן לשריפה אחת ארוסה ואחת נשואה משמע והשתא קאתי למילף מינה דשריפה חמורה מסקילה והיינו דקאמר מה כשהוציא נשואה מכלל נשואה מחנק לשריפה לא הוציאה אלא להחמיר עליה אלמא שריפה חמורה מסקילה. ואע"פ שיצאה בת כהן מכלל בת ישראל זוממי נשואה בת כהן כו' ויליף לא יצאו לא שנא ארוסה ולא שנא נשואה והיינו דקתני זוממי נשואה בת כהן כו' ויליף

לה באלו הן הנחנקין (צ'.) מדכתיב היא מחללת מאי טעמא אמר קרא היא ולא בועלה זוממיה איני יודע אם לו הוקשו ואם לה הוקשו ת"ל ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו כו':

תנו רבנן ובת איש כהן כו' או אינו אומר אביה לג"ש אלא שזינתה מאביה ולהוציא את כל אדם וקרי ביה לזנות את אביה כלומר עם אביה כשהוא אומר את אביה היא מחללת משמע כל היכא דאיכא חילולין לאביה והרי כל אדם אמור שאפי' זינתה עם כל אדם הרי היא מחללת את אביה הא מה אני מקיים אביה מופנה לג"ש נאמר כאן אביה ונאמר להלן והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה מה להלן זנות עם זיקת הבעל כו' ואית דמפרש כשהוא אומר את אביה היא מחללת משמע היא מחללתו ואין הוא מחללה והיכי דמי כשזינתה עם אחרים ד"א כשהוא אומר את אביה היא מחללת היא מחללתו ואין הוא מחלל את עצמו ופירושא קמא דייק טפי מכולהו. אי מה להלן נערה והיא ארוסה כו' בוגרת ונשואה אפי' הזקינה מנין ת"ל בת כהן מכל מקום ורבי שמעון היא ובת ובת קא דריש כדרבי עקיבא לקמן:

דף נא.

בת כהן אין לי אלא שנשאת לכהן ולקמן פריך מהיכא תיפוק לי נשאת ללוי ולישראל ולכותי אותן שהביא מלך אשור לכותה והשיב בערי שומרון וכותים הן בכלל לא תתחתן בם והאי דנקט כותי ולא נקט עכו"ם משום דשייך במצות ויש לו קידושין באחרת ולחלל שנולד מאיסורי כהונה דכתיב לא יחלל זרעו בעמיו ולנתין מן הגבעונים שנתן דוד ושלמה לעבודת בית המקדש ולפיכך נקראו נתינים ומיתר האמורי היו והרי הן בכלל לא תתחתן בם ולממזר מניין שבשריפה והני כולהו אע"ג דחייבי לאוין נינהו הא קי"ל ביבמות דקידושין תופסין בחייבי לאוין והרי הן בכלל אשת איש תלמוד לומר ובת איש כהן איש יתירה הוא לאשמועינן דאביה הוא דבעינן דלהוי איש כהן אבל בעלה לא בעינן כהן. רבי אליעזר אומר כו' בגמרא מפרש לה לקמן:

אמר מר יכול אפי' חיללה שבת תידון בשריפה ומתמהינן היכי תיסוק אדעתין הא ודאי חיללה שבת בת סקילה היא ומפרקינן ר"ש היא דאמר שריפה חמורה וסד"א חומרא יתירה אחמר בה רחמנא למידינה בשריפה לפי שהיא בת כהן כי היכי דאחמיר בכהני דרבי בהו מצות יתירות קמ"ל לזנות בחילולי שבזנות הכתוב מדבר. ומקשינן ומאי שנא בת כהן דתיסוק אדעתין דאחמיר עלה טפי מכהן גופיה דהיא כי חיללה שבת תידון בשריפה ואלו כהן גופיה כי חילל שבת דיניה בסקילה ומפרקינן סד"א איהו הוא דלא

אחמיר רחמנא עילויה טפי משום דאישתריא ליה שבת לגבי עבודה לקרבנות צבור אבל איהי דלא אישתריא שבת לגבה אימא תידון בשריפה קמ"ל: אמר מר יכול אפי' פנויה ומתמהינן פנויה לזנות כתיב ופנויה לא מיקריא זונה שאין לשון זונה אלא שזנת על אחר ומפרקינן ס"ד אמינא בפנויה קאי ודקא קשיא לך לזנות כתיב כר' אלעזר דאמר פנוי הבא על הפנוייה עשאה זונה קמ"ל דבזיקת הבעל הכתוב מדבר: אמר מר או אינו אומר אביה אלא להוציא את כל אדם. ודייקינן אלא כשהיית מוציא את כל אדם מה אתה מביא שזנתה מאביה אי הכי מאי איריא בת כהן אפי' בת ישראל נמי אתיא הנה הנה לאיסורא אתיא זמה זמה לשריפה כתיב הכא ערות בת בנך כו' כי ערותך הנה וכתיב התם שארה הנה מה להלן עשה בתה כבת בנה ובת בתה אף כאן עשה בתו כבת בנו ובת בתו ומקל וחומר לא אתיא דאין מזהירין מן הדין ואין עונשין מן הדין ואתיא זמה זמה לשריפה כתיב הכא שארה הנה זמה היא וכתיב התם ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו אותו וגו' ומפרקינן סד"א אתי קרא לאשמועינן דלא ליליף ג"ש לחיובי ישראל הבא על בתו מאנוסתו בשריפה מדגלי רחמנא בבת כהן אבל בבת ישראל לא קמ"ל:

אמר מר בת כהן אין לי אלא שנשאת לכהן ומתמהינן אטו משום דאינסיבא להני תיסוק אדעתין דלאו בת כהן היא ומפרקינן סד"א כי תחל לזנות אמר רחמנא דמיתחלא השתא על ידי זנות לאפוקי הא דמיתחלא וקיימא מעיקרא משעת נישואיה לכותי ולחלל לנתין ולממזר אפסילא מכהונה לגמרי דאמר מר ובת כהן כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה כגון נתין וממזר וכותי וחלל נמי אע"ג דכשר לבא בקהל יליף לה בקידושין מלא יחלל זרעו מקיש זרעו לו מה הוא פוסל דכהן גדול הבא על האלמנה [פוסל מן הכהונה ומן התרומה] דכתיב ולא יחלל שני חילולין משמע שמחלל אותה ומחלל את הולד ומה הוא פוסל אף זרעו [פוסל] לפסלה מן התרומה עולמית שאפי' מת בעלה בלא זרע לא תשוב עוד אל בית אביה בנעוריה ונפסלה מן הכהונה שלא תינשא עוד לכהן ללוי ולישראל נמי אע"ג דלכי מיתי בלא זרע הדרא למיכל בתרומה כיון דכי איתה גביה מיהת לא אכלה הא איכא צד חילול מעיקרא ואימא לא תידון בשריפה קמ"ל דאע"פ שנשאת לאחד מן הפסולין דינה בשריפה ודלא כר"מ דאמר נשאת לאחד מן הפסולין דינה בחנק דתניא בת כהן שנשאת לישראל ואכלה בתרומה משלמת את הקרן ואין משלמת את החומש ומיתתה בשריפה דאכתי בקדושתה קיימא משלמת את הקרן בתורת גזל בעלמא שאכלה דבר שאין ראוי לינתן לה דכתיב ושבה אל בית אביה מכלל דהשתא מיהת לא אכלה אבל חומש לא משלמא דלאו זרה גמורה היא שהרי ראויה לחזור אם ימות בעלה

ואין לה זרע ותניא בתורת כהנים יכול בת כהן שנשאת לישראל ואח"כ אכלה תרומה ובן כהן שאכל תרומת חבירו יכול יהו חייבין בחומש ת"ל כל זר לא יאכל בו ואיש כי יאכל קדש בשגגה יצאו אלו שאין זרין לה. נשאת לאחד מן הפסולין משלמת קרן וחומש דהא ליה לה תקנתה וזרה גמורה היא ומיתתה בחנק כנשואה בת ישראל. וחכמים אומרים אחת זו ואחת זו אין משלמת את החומש דלשון זר מעיקרא משמע ומיתתן בשריפה כדאמרן לעיל:

אמר מר רבי אליעזר אומר את אביה בשריפה ודייקינן מאי את אביה ואת חמיה אילימא את אביה ברשות אביה והיינו ארוסה את חמיה ברשות חמיה והיינו נשואה מאן שמעת ליה האי סברא כלומר ארוסה בשריפה נשואה בסקילה אי כרבנן כו' ולא מצית למימר טעמא דר"א טעמיה דנפשיה קאמר ופליג אכולהו דמהיכא תיתי ליה. שלח רבין כו' כך היא הצעה של משנה זו לעולם כרבנן דאמרי ארוסה בסקילה נשואה בשריפה וסבירא להו דסקילה חמורה משריפה ושתיהן מחנק וקי"ל דהבא על בתו בשריפה והאי את אביה דקתני סמוך למיתת אביה הוא והכי קאמר כל שהוא למטה ממיתת אביה ומאי ניהו נשואה בת ישראל כו' כלומר כל היכא דבעלמא בבת ישראל שזינתה מאחרים דינה במיתה שהיא למטה ממיתת אביה והיינו נשואה שהיא בחנק שהוא למטה ממיתת אביה אלו בא עליה שהרי הבא על בתו בשריפה ובת ישראל נשואה שזינתה מאחרים מחתינן לה משריפה חד דרגא ודיינינן לה בחנק הכא בבת כהן דיינינן לה במיתת אביה בשריפה בין לר"ש בין לרבנן דאמרי נשואה יצתה לשריפה וכל שהוא למעלה ממיתת אביה ומאי ניהו ארוסה בת ישראל שהיא בסקילה ומאי למעלה ממיתת אביה שהרי הבא על בתו בשריפה ונערה המאורסה שזינתה מאחרים מסקינן לה חד דרגא למעלה ממיתת אביה ודיינינן לה בסקילה הכא בארוסה בת כהן דיינינן לה במיתת חמיה שבא על כלתו שהוא בסקילה כרבנן דאמרי ארוסה בת כהן בסקילה בלמעלה ממיתת אביה וה"ק כל שמיתתה בעלמא למטה ממיתת אביה הכא במיתת אביה בשריפה ואם לאו כלומר כל היכא דבעלמא לא הויא למטה ממיתת אביה אלא למעלה הימנה הכא במיתת חמיה בסקילה. מתקיף לה רב ירמיה מידי למעלה למטה קתני. אלא א"ר ירמיה לעולם כרבי ישמעאל דאמר ארוסה יצתה ולא נשואה וה"ק את אביה ברשות אביה והיינו ארוסה בשריפה ומאי את חמיה שזינתה מחמיה בסקילה כדין הבא על כלתו וכל אדם בחנק:

דף נא:

אמר רבא ומאי שנא כו'. אלא אמר רבא לעולם ר"א כר' שמעון דאמר שריפה חמורה ומאי את אביה ברשות אביה ואת חמיה ברשות חמיה וקא סבר ר"א נשואה בת כהן כארוסה בת כהן מה ארוסה חד דרגא מסקינן לה מארוסה בת ישראל מסקילה לשריפה אף נשואה בת כהן חד דרגא מסקינן לה מנשואה בת ישראל מחנק לסקילה כי טעמא דר' שמעון דאמר שריפה חמורה מסקילה וסקילה מחנק. מתקיף לה רבינא מי מצית מוקמת לה כר"ש הא אידי ואידי ר"ש בשריפה קאמר ולא מצית למימר דר"א סבר לה כותיה בחדא ופליג עליה בחדא דמהיכא תיתי ליה אי קסבר דבת כהן סתמא כתיב אחת ארוסה ואחת נשואה נמי תהוי בשריפה ואי קסבר ארוסה יצתה ולא נשואה ועדיין היא בכלל נשואה בת ישראל מנא ליה לאסוקי נשואה בת כהן חד דרגא וכי מפני שהחמיר הכתוב על הארוסה חמורה נחמיר על הנשואה שהיא קלה. אלא אמר רבינא לעולם כרבנן ומאי את אביה ואת חמיה ברשות אביה וברשות חמיה ואיפוך את אביה והיינו ארוסה בסקילה את חמיה והיינו נשואה בשריפה והאי דקאמר את אביה בשריפה ואת חמיה בסקילה סירכא בעלמא נקט משום דבעלמא בתו בשריפה וכלתו בסקילה והאי פירושא לבתר דפרישנא ליה אשכחנו ליה בפירושא דר"ח ז"ל. ויש לפרש האי דקאמר את אביה בשריפה משום סירכא דקרא נקט דכתיב את אביה היא מחללת באש תשרף מיהו קשיא לן עלה הא תינח את אביה בשריפה נקט משום סירכא דקרא אלא את חמיה בסקילה למה לי למימר הכי. ותו איתמר בה דהאי דאיצטריך למימר דתנא סירכא נקט לאו למאי דאפיך מיפך ואמר את אביה בשריפה קאמר אלא משום דנקט לישנא דאת אביה והוה ליה למיתנא ארוסה ונשואה וקאמר דסירכא נקט כלומר אמילתיה דתנא קמא קא סריך דאיירי בלישנא דקרא דקתני או אינו אומר אביה אלא להוציא את כל אדם ולא מסתבר חדא דגמרא קאמר והאי דקאמר את אביה בשריפה סירכא נקט מדאידכר שם שריפה ש"מ כי קשיא ליה משום דאמרינן בשריפה ולא אמר בסקילה ותו דהא הני אמוראי כולהו לא קשיא להו הא מילתא אמאי תנא לישנא דאת אביה ולא תנא ארוסה ונשואה ולמה ליה לרבינא למדחק ולפרושי טעמא למילתא דלא אקשו ליה:

אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הלכה כדשלח רבין כו' דמתריץ ליה לדרבי אליעזר בלמטה ולמעלה ולא ידענא מאי דוחקיה דגמרא לתרוצא לדר"א בלמטה ולמעלה דהא ודאי ר"א את אביה ואת חמיה קאמר ולא היה מתכין לא למטה ולא למעלה הוה יכלינן לתרוצא לדר' אליעזר שפיר דלימא לעולם מאי את אביה ואת חמיה מאביה ומחמיה ודקא קשיא לך מאי איריא בת כהן אפי' בת ישראל נמי בתו בשריפה וכלתו בסקילה מי

סברת בפניויה חאי בנשואה קאי דהא בדידה קא מיירי לעיל מיניה אין לי אלא שנשאת לכהן כו' ועלה קאמר ר"א את אביה כלומר אם זינתה מאביה בשריפה דאידי ואידי שריפה היא דמיחייבא שהרי הבא על בתו בשריפה ובת כהן נשואה שזינתה בשריפה בין לרבנן בין לרבי שמעון ואפי' רבי ישמעאל דאמר נשואה בת כהן בחנק הכא כיון דזינתה מאביה בשריפה דשריפה לדברי הכל חמורה מחנק ומי שנתחייב שתי מיתות נידון בחמורה וסיפא דקתני את חמיה כלומר שזינתה מחמיה בסקילה אשמועינן כדרבנן דאמרי סקילה חמורה משריפה והויא לה מחוייבת שתי מיתות שריפה משום בת כהן נשואה שזינתה וסקילה משום חמיה ומי שנתחייב שתי מיתות נדון בחמורה:

ומתמה רב יוסף אדרב נחמן הילכתא למשיחא כלומר למה הוצרך לקבוע הלכה לימות המשיח שתשוב סנהדרי למקומה וידונו דיני נפשות והלא כשיבא משיח אליהו בא עמו והוא יורה צדק. א"ל אביי כו'. ואהדר ליה רב יוסף הכי בשלמא שחיטת קדשים דתנינן לפום פלוגתא דתנאי דאתמר סתמא תנינן סתמא שפיר אלא מפסק הלכה למה לי הא לא פסקינן הלכה אלא לדבר שצריך לעשות בו מעשה. ומפרקינן הלכה קאמר כלומר הילוך שמועה זו והצעה כדשלח רבין. ויש מפרשים הלכה למה לי לא שייך למימר בכי האי מחלוקת שאין בין רבין לרבינא לא חיוב ולא פטור ולא חילוק מיתה דתרווייהו מפרשי נשואה בשריפה ארוסה בסקילה ובתקון לשון הברייתא פליגי מר מתרץ ליה בלישנא דלא תצטרך לאפוכה ומר מפיך לה משום דיוקא דלישנא ומאי הלכה איכא למימר בסוגיא דשמעתא אחרי שאין אנו למדין ממנה כלומר כשיבא המשיח ויחיו המתים נשאל את ר' אליעזר באיזה לשון אמרה:

ודייקינן מאי ר' ישמעאל ואלעיל קא מהדר דהא דייקינן אי כר' ישמעאל הא אמר ארוסה יצאה לשריפה ולא נשואה ועלה קא דייקינן השתא מאי ר' ישמעאל כלומר היכא שמעינן לרבי ישמעאל דאמר הכי ומהדרינן דתניא מות יומת הנואף והנואפת בחנק שכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק הכל בין ארוסות בין נשואות בין בת כהן בין בת ישראל היו בכלל נואף ונואפת לידון בחנק והוציא הכתוב בת ישראל לסקילה כו'. זוממיה בכלל מיתת בועלה דברי רבי ישמעאל מה בועלה הבא על בת כהן ארוסה בסקילה ונשואה בחנק דכתיב היא מחללת היא ולא בועלה אף זוממיה בכלל מיתת בועלה משום שנאמר ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו ולא לאחותו אלמא כל היכא דאיכא חילוק עונש בין אחיו לאחותו בדיניה דאחיו דיינינן ליה. ומסתברא דהיכא דליכא חיוב מיתה על הבועל כגון שהעידו שזינתה מאחד ואין יודעים איזהו או שזינתה מעכו"ם דלא קרינא ביה אחיו דיינינן להו כדין בועלה אלו הוה ישראל והוו ידעי

ליה דעל כרחיך ליכא למימר דמעיט רחמנא אחותו לגמרי דהא סוגיין בכוליה תלמידין דזוממי אשה מיחייבי וכי תימא על כרחיך הא מעיט רחמנא לאחיו התם היכא דאיכא חיובא לאחיו אבל היכא דליכא חיובא לאחיו לא מעיט רחמנא ומילתא צריכא עיונא:
רבי עקיבא אומר כו' עד אמר לו ישמעאל אחי בת ובת אני דורש מכדי לכתוב קרא בת איש בלא וא"ו ובת למה לי לריבוייא דנשואה אמר לו וכי מפני שאתה דורש בת ובת אתה מוציא את הנשואה לשריפה אם ריבוי הכתוב משמע להביא את הכל ואפי' הנשואה הביא גם את הפנויה ואם משמע מג"ש להוציא את הפנויה שאין כאן זיקת הבעל הוציא את הנשואה מכלל בת כהן שהרי אביה האמור להלן שאתה למד הימנו ג"ש לא דיבר אלא בנערה והיא ארוסה ור"ע סבר אהני ג"ש למעוטי פנויה ואהני בת ובת לרבויי נשואה ורבי ישמעאל דפריך הכי משמע דלא ידע דעתיה דר"ע סבר מדקאמר לי' בת ובת הדר ביה מג"ש ולא ממעיט מידי וה"ק לי ישמעאל אחי אין לנו לדרוש ג"ש שהרי ריבה הכתוב בת ובת והיינו דקאמר ליה אם משמע להביא את הנשואה דלית לך ג"ש מנא לך למעוטי פנויה. ודייקי' ור' ישמעאל הא בת ובת מאי דריש ביה ומהדרינן מיבעי ליה לרבות אפי' בת כהן בעלת מום לשריפה שלא תאמר כשם שחלק הכתוב בזכרים בין תמימין לבעלי מומין לענין עבודה כך נחלוק בבנותיהן לענין קדושה יתירה האמורה בהן. ור"ע ההוא מהם מקריבים והיו קדש נפקא לרבות בעלי מומין לקדושה הא למדת שלא חלק הכתוב בין תמימין לבעלי מומין בקדושתן אלא לענין עבודה אבל לשאר קדושתן כולן שוין הן והוא הדין לענין בנותיהן דאי לא אתיא לן מזכרים לפלוגי בהן בין תמימות לבעלות מומין מהיכא תיתי ורבי ישמעאל אי מהתם הוה אמינא הני מילי כי רבי קרא בעלי מומין לקדושה הני מילי זכרים דחזו להקרבה כדמשמע קרא הם מקריבים אבל בנתייהו כיון דלא רבינהו קרא לקדושה אימא ניפלוג בקדושתייהו כדפליג קרא בזכרים לענין עבודה קמ"ל. ודייקינן ורבי ישמעאל דנפקא ליה לאיתויי ארוסה ולאפוקי נשואה במה מצינו ולא אצטריך ג"ש האי את אביה היא מחללת מאי דריש ביה ומהדרינן מיבעי ליה לגופיה ללמדנו טעמו של דבר מפני מה החמיר הכתוב עליה לדונה בשריפה שחמורה מסקילה לרבי ישמעאל וכדתאני רבי ירמיה כו' ויש לפרש דכי איצטריך קרא לאשמועינן דקרינן רשיעא בר רשיעא לרשיעא בר צדיקא:

דף נב.

פיסקא זו מצות הנסקלין כמו שאמרנו בפרק ראשון ודייקינן עלה מאי איריא דתאני הכא זו מצות הנסקלין ומהדרינן משום דתנא באידך פירקין נגמר הדין וכולהו מילי דסקילה וקא בעי מיתנא הכא מצות הנשרפין תנא ברישא זו מצות הנסקלין:

מתני' מצות הנשרפין משקעין אותו בזבל עד ארכבותיו יש אומרים כדי שלא יתהפך אנה ואנה ותפל הפתילה על בשרו מבחוץ ולא נהירא לי מכמה אנפי חדא דאכתי מצי לאשתמוטי בגופיה ובפומיה ותו הא תינח נשרפין אלא נחנקין למה לי ותו אי מהאי טעמא נהרגין נמי נעביד להו הכי ותו מאי שנא בזבל אלא מסתברא היינו טעמא כדי שלא יתהפך לכאן ולכאן ויקלקלם ברעי אמטול הכי משקעינן ליה בזבל עד ארכובותיו כי היכי דלא ליתהפוך להכא ולהכא דאי נמי מיקלקל מיקלקל לאידך גיסא דאוקמוה מעיקרא ומזדהרי מיניה דייקא נמי דקתני בזבל ולא קתני בעפר והיינו טעמא דלא עבדינן הכי לנהרגין משום דנשרפין ונחנקין כיון דאיכא שהות במיתתן אדהכי והכי מיקלקלי אבל נהרגין דליכא שהות במיתתן לא חיישינן. ונותנין סודר קשה לתוך הרכה להגן על בשרו משום דבעינא מיתה על ידי שריפה ולא על ידי דבר אחר כדיליף בגמרא לקמן דבעיא שריפת נשמה וגוף קיים לפיכך צריך ליתן קשה מבפנים להצר לגרונו כדי שיפתח את פיו לפי שהרכה אינה חזקה ונקרעת מהרה ויש אומרים מפני שהרכה אינה חונקת וצריך ליתן רכה מבחוץ להגן כדי שלא יקרע הקשה את בשרו ובעינא גוף קיים וליכא. ומדליק כלומר מתיך את הפתילה של אבר וזורקה לתוך פיו ויורדת לתוך מעיו וחומרת את בני מעיו מלשון חמרמרו מעי. איכא דאמרי דלהכי קרו לה פתילה לפי שהיתה עשויה ארוכה וצרה כעין פתילה כדי שתהא נוחה ליתן לתוך פיו ולאו מילתא היא שהרי פתילה של אבר היתה ואי אפשר להדליקה אלא להתיכה ועוד שהרי אי אפשר לה לירד לתוך מעיו אלא לאחר התכתה ונמצא שכשהיו נותנין אותה לתוך פיו מותכת היתה ומה לי ארוכה ומה לי קצרה מה לי צרה ומה לי עבה אלא כך נראה לנו שבית דין היו מתקנין חתיכות של אבר לנשרפין והיו עושין אותן כעין פתילות ארוכות וצרות כדי שתשלוט בהן האור מיד ויהיו נתכות מהרה ובדין הוא דלתני מתיך את הפתילה אלא כיון דנקט לישנא דפתילה נקט נמי לישנא דהדלקה דשייך גבי פתילה וסירכא בעלמא נקט. רבי יהודה אומר אף הוא אם מת בידן כו' כלומר מפני מה אתם נותנין סודרין קשה לתוך הרכה וחונקין אותו עד שפותח פיו כדי לקיים בו מצות שריפה שאלמלא כן אי אפשר לזרוק את הפתילה לתוך פיו ואין מתקיימת בו מצות שריפה אף הוא כו' אף זה שחונקין

אותו מתחלה אם מת בידן לא היו מקיימין בו מצות שריפה אלא פותחין את פיו וכולה פשוטה היא:

ואיבעיא לן מנא לן דשריפה דחייב רחמנא הכי הויא דילמא בחבילי זמורות אמר רב מתנה אתיא שריפה שריפה מעדת קרח כתיב הכא ישרפו אותו ואתהן וכתיב התם אשר הקריבו השרופים ר' אלעזר אומר אתיא שריפה שריפה מבני אהרן דכתיב בה ואחיכם כל בית ישראל יבכו את השריפה כו' והשתא יליף בין לר' מתנה בין לר' אלעזר מה להלן שריפת נשמה מבפנים וגוף קיים מבחוץ אף כאן שריפת נשמה וגוף קיים שניטלת על ידי שריפה קרי שריפת נשמה וי"ל דאנשמת חיים שצריכה לגוף קאי והיא נשרפת על הגוף מבפנים:

ודייקינן תו ומאן דיליף מעדת קרח שריפה דהתם גופה מנא לן דשריפת נשמה וגוף קיים הואי ופשיטנא מדכתיב החטאים בנפשותם כלומר שחטאו בנפשותם וגרמו שריפה לנפשותם ודווקא נקט קרא בנפשותם שנשמתן נשרפת וגופן קיים ור' אלעזר דלא יליף מינה אמר לך ההיא שריפה ממש הואי בגופן ומאי בנפשותם על עסקי הנאת נפשותם כדריש לקיש דאמר מאי דכתיב בחנפי לעגי בשביל חנופה ולעג שהחניפו לו עדתו לקרח להלעיג על משה רבינו על עסקי מעוג שהאכילם והשקם חרק עליהם שר של גיהנם שיניו מעוג לשון מאכל כדכתיב אם יש לי מעוג ופסוק זה בני קרח אמרוהו כנגד עדתם כדמשמע בספר תהלים דכוליה מזמורא לבני קרח הוא:

ודייקינן ומאן דיליף מבני אהרן מנא לן דההיא שריפה הכי הויא ומהדרינן דכתיב וימותו כעין מיתה דגוף חיים ומאן דלא יליף מינה אמר לך ההיא שריפה ממש הואי ומאי וימותו דאיתחילה בהו מגואי כעין מיתה ושריפה ואזלא עד דמטיא למשוכייהו מאבראי. ומקשינן עלה והא כתיב ותאכל אותם מדלא כתיב ותאכלם משמע מיעוטא אותם ולא דבר אחר הראוי לישרף עמהן ומאי קא ממעיט על כרחיך גופא קא ממעיט. ומפרקינן ההוא למעוטי בגדיהם שלא נשרפו כדכתיב וישאום בכתנותם:

ומקשינן לדברי הכל ומאי חזית דילפת מהנך לילף מפרים הנשרפים ומפרקינן מסתברא מאדם הו"ל למילף שכן הנדון שלפנינו דומה לו בארבעה דברים שאינן בפרים הנשרפים ואלו הן אדם חוטא בנשמת פגול עדת קרח ובני אהרן שנשרפו אדם היו ועל חטאם נשרפו ויש בהן שריפת נשמה בשריפה ואין בהן צד פיגול והנדון שלפנינו אדם חוטא ויש בו נטילת נשמה ואין בו צד פיגול דנין אדם חוטא שיש בו נטילת נשמה ואין בו צד פיגול מאדם חוטא שיש בו נטילת נשמה ואין בו צד פיגול ואל יוכיחו פרים הנשרפים שאינן אדם ולא חטאו ואין בשריפתן נטילת נשמה שכבר נשחטו קודם לכן ויש בהן צד

פיגול. ומתמהינן אדרבא מפרים הנשרפים הו"ל למילף שכן דומה להן בג' דברים שאינן לא בבני אהרן ולא בעדת קרח ואלו הן חוץ מכשיר לדורות פרים הנשרפים שריפתן חוץ לעזרה שנאמר והוציאו כו' והכשר מצות המקום בכך ומצותן נוהגת לדורות והנדון שלפנינו שריפתו חוץ לעזרה שלא יטמאו את העזרה והכשר מצותו בכך ואם שינו בו לא קיימו בו מצות שריפה והוא דבר הנוהגת לדורות לאפוקי הנך דשריפתן בעזרה ואין בהן הכשר מצוה שהרי בידי שמים נשרפו והרשות היה ביד המקום לשנותן לאיזו מיתה שירצה ואינו דבר הנוהג לדורות. ומפרקינן הנך נפישן משום דהנך ארבעה והני תלתא ומההוא דדמי ליה טפי גמרינן ליה והכא ליכא למימר מכשיר ממכשיר עדיף כדאמרינן בפ' נגמר הדין (מ"ב:) דשאני התם דכי הדדי הוו הכא ארבעה והכא ארבעה:

ומקשינן מכדי מאן דיליף מעדת קרח מאי טעמא לא יליף מבני אהרן משום דסבירא ליה דההיא שריפה ממש הואי ומאן דיליף מבני אהרן מ"ט לא יליף מעדת קרח משום דקסבר ההיא שריפה ממש הואי אי הכי כל חד מינייהו מאי חזי דיליף מהאיך דהוי שריפת נשמה וגוף קיים לילף מאידך דהוי שריפה ממש דהא כי היכי דדמי להאי באדם חוטא נשמת פיגול הכי דאמי להאיך. ומפרקינן אמר קרא ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה מכלל מיתה שהוא חייב בה. ומקשינן אי הכי למה לי ג"ש ומפרקינן אי לאו ג"ש הוה אמינא שריפת נשמה וגוף קיים לאו שריפה היא וע"כ צריך לקיומי ביה מצות שריפה וכי כתיב ואהבת לרעך לאו למעקריה ממיתה חמורה הכתוב בו למיתה קלה שאינה כתוב בו אלא לברור לו מיתה מכלל מיתה שחייב בה ואי משום הא נפיש ליה חבילי זמורות כדי שישרף מהרה קמ"ל ג"ש דשריפת נשמה וגוף קיים שריפה היא מאי אמרת מאי חזי דיליף מהאי שריפה לילף מאידך שריפה אמר קרא ואהבת לרעך כו':

וכבר היו משה ואהרן כו' איידי דאיירי בבני אהרן נקט לה הכא אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי נפיש גמלי סבי דטעיני משכי דהוגני. הוגני גמלים קטנים כדכתיב בכרי מדין ומתרגמינן הוגני ופתרון הדברים הרבה גמלים זקנים שטעונין על גביהן עורות של גמלים קטנים שמתו כלומר שפעמים שהזקנים קוברין את הקטנים:

דף נב:

אמר ר' אלעזר למה תלמיד חכם דומה לפני עם הארץ משום סירכא דריש לקיש דדריש בחנפי לעגי מעוג נקט לה הכא להא שעדת קרח גדולים היו דכתיב בהו נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם ולפי שנהנו ממנו נקלו בעיניו להכניס עמו במחלקתו.

אימרתא בת טלי כו'. אמר ר' יוסף טעה בתרתי טעה בדרב מתנה דיליף שריפה שריפה מעדת קרח והיינו טעמא דלא אמרינן טעה במתני' דהא התם נמי מפרש דחבילי זמורות לאו מילתא היא אלא מילי דתלו בקראי נקט וטעה בדתניא ובאת אל הכהנים ואל השופט בזמן שיש כהן עומד ומקריב יש משפט דיני נפשות משום דדיני נפשות כתיב התם כדכתיב והאיש אשר יעשה בזדון כו' ובזמן שאין כהן אין משפט ויש לפרש דהיינו טעמא דקא יליף מהתם לדיני נפשות ותו לא משום דהתם גבי סנהדרי קא מיירי וקמ"ל קרא דכי ליכא כהן ליכא סנהדרי הילכך דיני נפשות דבעו סנהדרי ממעטנא אבל דיני ממונות לא ממעיטנא:

פיסקא אמר ר' אלעזר בר' צדוק כו'. אמר ר' יוסף ב"ד של צדוקים הוה דלא גמירי ג"ש והכי אמר והכי אהדרו ליה כדקתני במתני' ומקשינן עלה והתניא כו' אלמא לאו משום דלא היה ב"ד שבאותה שעה בקי דחו ליה אלא משום דהוה קטן ומפרקינן שני מעשים היו ופשוטה היא:

מתני' מצות הנהרגין היו מתיזין את ראשו בסייף כדרך שהמלכות עושה ובגמרא יליף לה מקראי ר' יהודה אומר ניוול הוא זה מפרש בגמרא דמשום דרכי האמורי קאמר אלא מניח את ראשו על הסדן עץ רחב ועבה לשון סדן השקמה (ב"ב ע"א.) ופעמים שמקצבין עליו בשר וקוצץ אותו בקופיץ דקופיץ נמי חרב קרו ליה והוא כעין סכין גדול רחבו כארכו ועב הוא ויש בו כובד ומחתכין בו עצמות ובשר ופעמים שמבקעין בו עצים כדתנן (ביצה ל"א.) גבי יום טוב אין מבקעין לא בקרדום ולא במגרה אלא בקופיץ לפי שהוא דבר הניטל ביום טוב לקצב בו בשר ולפי כבדו הוא חותך את הראש בבת אחת כדתנן גבי עגלה ערופה (סוטה מ"ה:) ופטר חמור (בכורות י"ג.) עורפו בקופיץ ומאחריו. אמרו לו אין לך מיתה מנוולת מזה אינהו סבור דר"י כי קאמר גבי חרב ניוול הוא זה משום דבעי מיתה יפה קאמר כדרב נחמן דדריש ואהבת לרעך ואמטול הכי קא מהדרי ליה אין לך מיתה מנוולת מזו יש אומרים לפי שממיתין אותו בקופיץ כבהמה אבל סייף אין עשוי אלא לאדם ואני אומר שאין זה נקרא ניוול אלא ביזוי [והכא דקרי לה ניוול] מה טעם לפי שפי הקופיץ עב ואינו חד כסייף וכשהוא חותך אינו חותך בלבד אלא משבר את הבשר הסמוך למקום חתך מכאן ומכאן ואין לך מיתה מנוולת מזו אבל סייף אינו כן לפי שפיו דק וחד יתר מדאי וחותך כדרכו והולך ולהכי אהדר להו ר' יהודה בברייתא דטעמיה דידיה לאו משום ניוול ממש הוא דבעינן מיתה יפה וליכא אלא משום ובחוקותיהם לא תלכו ודרך מלכות להתיז את ראשו בסייף והיינו דקאמר להו ניוול הוא זה כלומר דין מנוול ומאוס הוא זה ללמוד מדרכי האמורי אלא עבדינן בקופיץ דקופיץ

נמי חרב קרו ליה. ורבנן דאמרי בסייף סברי כיון דכתיב סייף באורייתא דכתיב החרם אותה ואת כל בהמתה ואת כל זכורה לפי חרב וחרב משמע בין סייף בין קופיץ לאו מינייהו קא גמרינן ובדין הוא דליעביד בין בסייף בין בקופיץ דהא חרב משמע בין סייף בין קופיץ אלא משום דכתיב ואהבת לרעך כמוך ברור לו מיתה יפה. והא דתניא שורפין על המלכים מטתן וכלי תשמישתן ואין בזה משום דרכי האמורי וכולה פשוטה היא:

והא דתנן באידך פרקין אלו הן הנהרגין רוצח כו' אימא דבריז ליה מברז נוחרו בחרב כעין ברזא דחביתא שהוא נקב שהיין יוצא ממנו ומפרקינן לפי חרב כתיב ופי החרב הוא אחד משני צדדיה לארכה כדכתיב חרב פפיות אבל חודה של חרב לצד ראשה אינו נקרא כן ויש אומרים לפי שהחרב יש לה שני פיות ואם תאמר שדוקרו בה נמצא בשרו נקרע מכאן ומכאן והתורה אמרה לפי חרב חד. ואי קשיא לך מכדי כי קיימינן גבי ההורג עבד קיימי' ומקרא דהבאתי עליכם קא גמרינן לה בגזירה שוה והתם חרב כתיב לפי חרב לא כתיב כלל ואיכא למימר דיליף חרב חרב מהתם מה להלן לפי חרב אף כאן לפי חרב וצריך עיון. ומסתברא לי דכיון דארבע מיתות גמרא גמירי להו לא מצינן למימר דחרב דכתיב באנשי עיר הנדחת לאו היינו חרב דכתיב גבי רוצח דא"כ הוו להו חמשה הילכך כיון דכתיב לפי חרב באנשי עיר הנדחת כמאן דכתיב באידך דמי:

ומקשינן ואימא דעביד ליה גיסטרא גוסי תרין קורעו לאורכו לשנים ומפרקינן אמר קרא ואהבת לרעך כמוך וכל היכא דכתיב רעך משמע ישראל ואפי' רשע שנתחייב מיתה אתה חייב לחזר אחר זכותו לברור לו מיתה יפה ויש לפרש ואהבת לרעך לשון רעים שבך שנתחייבו מיתה ברור להם מיתה יפה ואלו גיסטרא לאו מיתה יפה לפי שהוא נגזר ממוחו ועד רגליו ויש כאן ניוול יתר מדאי ויש אומרים לפי שמצד הסימנין הוא ממהר למות. והא דתניא נקם ינקם כו' אשכחן דקטיל עבדא דהוי בסייף קטיל בן חורין מנא לן ומהדרינן קל וחומר כו' ואע"פ שאין עונשין מן הדין הני מילי לחיובי עונש היכא דלא כתיב עונש אבל הכא דכתיבא מיתה סתם גלויי מילתא בעלמא הוא:

מתני' מצות הנחנקין כו' תנו רבנן איש פרט לקטן דלאו בר עונשין הוא אשר ינאף את אשת איש פרט לאשת קטן דלית ליה קידושין ואפי' ביבם בן ט' שנים ויום אחד הבא על יבמתו דקני לה בקידושי אחיו לענין מיסרא לעלמא לא קני לה את אשת רעהו פרט לאשת אחרים כותים שאין להם קידושין ואפי' נשואה נמי דאית להו הני מילי לגבייהו דידהו אבל גבי ישראל לא מות יומת בחנק שכל מקום שנאמרה מיתה סתם כו'. ר' אומר נאמרה מיתה בידי אדם ונאמרה מיתה בידי שמים מה להלן מיתה שאין בה רושם אף כאן מיתה שאין בה רושם ר' טעמיה דר' יונתן קא מפרש ואזיל. ומקשינן ואימא שריפת

נשמה וגוף קיים שהיא מיתה שאין בה רושם ומפרקינן מדאיצטריך רחמנא לאפוקה לנשואה בת כהן מכלל נשואה בת ישראל לשריפה שמע מינה נשואה בת ישראל לאו בשריפה:

דף נג.

ודייקינן בשלמא לר"י כדקא מפרש ר' טעמא דר' טעמא דר"י קא מפרש ואזיל אלא לר' יאשיה דנקיט חנק משום דהויא מיתה קלה על כרחיך כי נקטינן קלה שבמיתות המסורות לב"ד נקטינן וממאי דאיכא חנק במיתות שנמסרו לב"ד דילמא ליכא חנק כלל ולא אימסירו להו אלא תלת סקילה שריפה והרג דהיינו סייף ולינקוט סייף שהוא קל שבהם אמר רבא כו': אמר ליה ר' זירא לאביי שאר הנסקלים דלאו מגדף ועובד ע"ג ומחלל שבת ונערה המאורסה ואוב וידעוני דהנך כתיבא בהו סקילה בהדיא אלא שארא דלא כתיב בהו סקילה וגמרי מאוב וידעוני בג"ש במאי גמרי ומשום סירכא דאשת איש קא מיבעיא ליה דקי"ל דמיתתה בחנק וקא קשיא ליה לגמר מות יומת מאוב וידעוני דמיתתן בסקילה אמר ליה בדמיהם דמיהם גמרי ומקשינן אי הכי מות יומת למה לי ומפרקינן ללמדך שאם אי אתה יכול להמיתם במיתה הכתובה בהם אתה רשאי להמיתם בכל מיתה שאתה יכול להמיתם דנפקא לי מרבוייא דמות יומתו כדתניא גבי רוצח מות יומת כו':

אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא לר' זירא דבעי במאי גמרי וכי פשיט ליה דלאו במות יומתו גמרי ניחא ליה מכלל דאי במות יומתו גמרי קשיא ליה מאי קא קשיא אילימא אשת איש נשואה קא קשיא ליה שהיא בחנק דאי גמרי הנך במות יומתו אשת איש נמי תגמר הא לא קשיא מדאמר רחמנא ארוסה בסקילה כו' אלא מכה אביו ואמו דהוי בחנק קא קשיא ליה נגמר מות יומת מאוב וידעוני כדגמרי הנך הא נמי לא קשיא דעד דגמרי מאוב וידעוני ליגמר מאשת איש דכל היכא דאיכא למגמר לקולא ולחומרא לא גמרינן אלא לקולא כדאמרינן טעמא דכל מיתה האמורה בתורה סתם אי אתה רשאי למשכה להחמיר עליה אלא להקל עליה הכא נמי לענין מילף ג"ש אי אתה רשאי למשכה להחמיר עליה מאחר שאתה יכול למשכה להקל עליה א"ל שאר הנסקלין גופייהו קא קשיא ליה דעד דגמרי מאוב וידעוני במות יומתו לסקילה לגמרו מאשת איש לחנק דאי אתה רשאי למשכה להחמיר עליה וכיון דפשיט ליה דבדמיהם דמיהם גמרי דלא כתיבא באשת איש ניחא ליה:

מתני' אלו הן הנסקלין כו' הא דאמרינן לעיל דשאר הנסקלין דלא כתיבא בהו סקילה בהדיא גמרי בדמיהם דמיהם מאוב וידעוני לבד ממדיחי עיר הנדחת דילפינן להו באלו הן הנחנקין בג"ש דהדחה הדחה ממסית דכתיב ביה וסקלתו באבנים ומת כי בקש להדיחך ומכשף דיליף לא תחיה מלא יחיה דהפרשת הר סיני וכולהו הנסקלין במתני' מפרש להו בפירקין ומוסיף להו בירורא בגמרא. ולענין המקלל אביו ואמו שהחמיר בו הכתוב יתר מבמכה שהמכה בחנק והמקלל בסקילה פירש ר' שלמה ז"ל משום דבמקלל איכא תרתי קלון אביו ומוציא שם שמים לבטלה. הבא על האם בשוגג חייב עליה שתי חטאות משום אמו ומשום אשת אביו והוא שנתקדשה לאביו קודם עבירה אבל נתקדשה לאחר עבירה אינו חייב אלא משום אם וטעמא דמילתא דחייב שתי חטאות משום דכל היכא דאיכא חילוק אזהרות וכתיבא בהו כרת אפי' בגוף אחד איכא חילוק חטאות כדאיתא בפירקא בתרא דמכות והכא גבי האם ואשת אב כתיב בהו חילוק אזהרות כדמפרש בגמרא לטעמייהו דרבנן. ר"י אומר אינו חייב עליה אלא משום האם בלבד ובגמרא מפרש טעמיה לקמן. הבא על אשת אב בשוגג חייב עליה שתי חטאות משום אשת אב ומשום אשת איש בחיי אביו דגבי אשת אב נמי איכא חילוק אזהרות דכתיב ערות אשת אביך לא תגלה וכתיב ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך והא דקתני סופא בין בחיי אביו בין לאחר מיתת אביו אאיסור אשת אב בלחוד קאי וארישא דקתני חייב עליה משום אשת אב קאי ועלה קתני בין בחיי אביו בין לאחר מיתת אביו אבל משום אשת איש ליכא למימר דמיחייב לאחר מיתת בעלה. בין מן האירוסין דכיון דקדשה אשתו היא דכתיב כי יקח איש אשה ויליף קיחה קיחה משדה עפרון. הבא על כלתו חייב עליה משום כלתו אף משום אשת איש ובשוגג קאי לחיובי שתי חטאות דגבי כלתו נמי כתיב חילוק אזהרות דכתיב ערות כלתך לא תגלה וסיפא דקתני בין בחיי בנו בין לאחר מיתת בנו ארישא קאי דקתני חייב עליה משום כלתו כדפרישנא גבי אשת אב. בין מן האירוסין דאשתו היא כדפרישנא:

תניא ר' יהודה אומר אם לא היתה אמו ראויה לאביו כו' דלא קרינא בה אשת אביו האי תנא דברייתא פליג אתנא דידן דאלו תנא דידן קתני סתמא לר' יהודה אינו חייב אלא משום האם בלבד ואפי' היתה ראויה לאביו ותנא דברייתא קתני דלא פליג ר' יהודה אלא בשאינה ראויה. ודייקי' מאי אינה ראויה אילימא חייבי כריתות בלבד וחייבי מיתות ב"ד מכלל דרבנן סברי אע"ג דאינה ראויה מיחייב עלה משום אשת אב והא לא תפשי בהו קידושי כדאיתא בקידושין פרק שלישי אלא לחייבי לאוין דלרבנן תפשי בהו קידושי דנפקא לן מהאחת אהובה והאחת שנואה ור' יהודה דפליג עליה סבר לה כר"ע דאמר

אין קידושין תופסין בחייבי לאוין וביבמות מפרש טעמיה מלא יקח איש את אשת אביו דקסבר ר"ע באנוסת אביו הכתוב מדבר דלאו דלא יגלה בלחוד הוא דאיכא וקאמר רחמנא לא יקח אין לו בה ליקוחין:

דף נג:

מתיב רב הושעיא איסור מצוה ואיסור קדושה חולצת ולא מתייבמת דבדין הוא דליתי עשה ולידחי את ל"ת מיהו מצות יבום לא הויא אלא בביאה ראשונה כדכתיב יבמה יבא עליה ואע"ג דתנן (יבמות ל"ח.) כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר הני מילי דלא מיתסרא עליה משום אשת אח אבל מצוה ליכא אלא בביאה ראשונה ובדין הוא דלשתרו בביאה ראשונה דאתי עשה ודחי את ל"ת אלא גזירה ביאה ראשונה אטו ביאה שניה ואע"ג דמדאורייתא מצוה ליבומי כיון דאפשר לאיפטורי בחליצה חליצה עדיפא משום גזירה דביאה שניה ותניא נמי הכי אם בעלו קנו ואסור לקיימן בביאה שניה כדאיתא בסנהדרין בפרק כהן גדול (י"ט.) ואי קשיא לך מאי שנא גבי איסור אשת אח דאתי עשה ודחי את ל"ת שיש בו כרת ואפי' בביאה שניה וקי"ל דאפי' גירשה מותר להחזירה ואלו גבי חייבי לא תעשה קאמרינן דלא אתי עשה ודחי את לא תעשה אלא בביאה ראשונה לא תיקשי לך דשאני איסור אשת אח דכי קא מידחי במקום יבום לאו משום דאתי עשה ודחי את לא תעשה הוא דמידחי אלא משום דכיון דלא משכחת יבום אלא גבי אשת אח ממילא שמעת דלא אסר רחמנא אשת אח אלא שלא במקום יבום כגון היכא דיש לו זרע אבל היכא דמת בלא זרעא לא אסרה תורה ואמטול הכי שריא ואפי' בביאה שניה אבל גבי חייבי לאוין ליכא למימר דלא אסר רחמנא חייבי לאוין כלל אלא שלא במקום יבום דמהיכא תיתי לי הא ודאי כיון דמשכחת לה למצות יבום דמיקיימא בעלמא בשאר נשים דשריין אימא לך דכד אסר רחמנא חייבי לאוין אפילו במקום יבום אסרינהו הילכך דוקא ביאה ראשונה דאתי עשה ודחי את ל"ת אבל ביאה שניה לא: איסור מצוה שניות מדברי סופרים ביבמות מפרש להו: איסור קדושה כו' ותני עלה ר' יהודה מחליף חלופי איסור מצוה אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ואמאי קרי להו איסור מצוה דכתיב אלה המצות ובסוף ספר ויקרא כתיב וכוליה ספרא בתורת כהנים קא מיירי איסור קדושה שניות מדברי סופרים כגון אם אמו ואבי אביו ואמאי קרי להו איסור קדושה קדש עצמך במותר לך וגזירה היא דרבנן כדי להתרחק מן העבירה. חלופי הוא דמחליף כדאמרן לפרושי איסור מצוה חייבי לאוין דכהונה אבל חליצה באעי כדקתני במתני' איסור מצוה ואיסור קדושה חולצת ואי ס"ד ר' יהודה כר"ע סבירא ליה מכדי חייבי

לאוין לר' עקיבא כחייבי כריתות דמו דלא תפשי בהו קדושי וחייבי כריתות לכ"ע לאו בני חליצה ויבום נינהו דילפא אחות אשה בג"ש דעליה עליה מפרשת יבמין מה להלן במקום מצוה אף כאן במקום מצוה ואמר רחמנא לא יקח ואתו כולהו וילפי מאחות אשה וא"כ חייבי לאוין לר' יהודה אמאי בעו חליצה הא לא תפשי בהו קידושי ובעינא ולקחה לו לאשה וליכא. ומפרקינן האי דמחליף ר' יהודה חלופי לאו למימרא דסבירא ליה דחייבי לאוין בעו חליצה אלא לדבריו דת"ק קאמר לדבריך שאתה מחייב חייבי לאוין חליצה אין לך לקרותן איסור קדושה אלא איסור מצוה:

כי אתא רב יצחק תני במילתיה דר' יהודה כדתנן במתני' כלומר אייתי מתניתא בידיה כדתנן במתני' אלמא איכא ברייתא נמי דתניא כי מתני' דאפי' בראויה נמי פליג ר' יהודה. וטעמא מאי אמר אביי אמר קרא אמך היא מכדי כתיב ברישיה דקרא ערות אמך לא תגלה אמך היא למה לי אלא ללמדך שאם היתה אשת אביו ואמו אינו חייב עליה אלא משום אמו בלבד:

ומקשינן עלה אלא מעתה הא דכתיב גבי אשת אביו ערות אביך היא הכי נמי דדייקת מינה דאי הויא אמו ואשת אביו לא מיחייב עלה אלא משום אשת אב בלבד אלא מעתה אמו שהיא אשת אביו קאי באמך היא וממעיט לה דלא ליחייב עלה משום אשת אב קאי בערות אביך היא וממעיט לה דלא ליחייב עלה משום אם והשתא אשת אב על כרחיך הכי מתרצי קראי כי היכי דלא לסתרו אהדדי אמך היא כל היכא דליכא אלא משום שאר האם מיחייב אבל אי איכא בהדיה שאר אחרינא לא מיחייב ואידך קרא דערות אביך הכי נמי מיתרץ כל היכא דליכא אלא משום שאר האב מיחייב אבל אי איכא שאר אחרינא בהדיה לא מיחייב אלמא (אלמא) אמו שהיא אשת אביו לא מיחייב עלה כלל והיכי אפשר למימר הכי השתא אמו שאינה אשת אביו מיחייב אשת אביו שאינה אמו מיחייב אמו שהיא אשת אביו מי ס"ד דלא מיחייב עלה כלל. ותו אי טעמיה דר' יהודה משום דכתיב אמך היא לרבנן נמי הא כתיב אמך היא ואמאי פליגי עליה אלא מאי אית לך למימר לטעמייהו דרבנן דהיא מיבעיא ליה לכדרב שישא בריה דרב אידי דמפיק ליה לקמן לעונש דאמו שאינה אשת אביו דאמר קרא אמך היא עשאה הכתוב לאמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו לענין עונש הילכך לר' יהודה נמי מיבעי ליה להכי ומנא לך לאפוקיה למיעוטא. ואידחיא לה הא דאביי. ואתא רב אחא בריה דרב איקא ופריק פירוקא אחרינא דלאו ממיעוטא דאמך היא נפקא ליה לר' יהודה אלא מדכתיב ערותה משום ערוה אחת אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום שתי עריות. ואידחיא לה דהאי דכתיב ערותה לאו משום דלא ליחייב עלה משום שתי עריות הוא אלא משום דהוי

חד גופא ולא שייך ביה לשון רבים ולעולם היכא דאיכא משום שתי שמות מחייב תרתי. ואסקה רבא קסבר ר' יהודה ערות אביך זו אשת אביך כו'. רבא נמי כאביי מתרץ לה דהא לתרווייהו ממיעוטא דאמך היא נפקא להו מיהו אביי הוא דלא הוה ידע ליתובה למילתא שפיר כי היכי דלא תיקשי ליה כל הנך קושיי ואתא רבא למימר דלעולם ר' יהודה ממעוטא דאמך היא נפקא ליה וקסבר ר' יהודה ערות אביך זו אשת אביך ולאו משכב זכור ממש דמייתי לה בגזירה שוה כדמפרש בברייתא ומשמע בין אשת אביו שהיא אמו ובין אשת אביו שאינה אמו דאידי ואידי בכלל אשת אביו היא אמו שאינה אשת אביו מנין ת"ל ערות אמך לא תגלה והשתא דנפקא לי אמו שהיא אשת אביו ואמו שאינה אשת אביו מרישיה דקרא אמך היא למאי אתא [אי] לאשמועינן דלא מיחייב על אמו שהיא אשת אביו כלל הא מרישא משמע דמיחייב עלה אלא הא קמ"ל דלא מיחייב עלה אלא משום אמו ולכדרב ששא בריה דר' אידי נמי לא מיבעי ליה דכיון דאית ליה לר' יהודה ג"ש דערות אביו נפקא ליה נמי עונש לאמו שאינה אשת אביו מהתם כדלקמן והשתא לא מצית לאקשויי אלא מעתה ערות אביך היא משום אשת אב אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אמו אשת אביו שהיא אמו הא אתרבאי מקרא קמא לאיחיובי עלה משום אמו הילכך על כרחיך כי אתא קרא בתרא למעוטא מחיוב דאשת איש הוא דאתא ודקא קשיא לך נמי לרבנן נמי הא כתיב אמך היא לא תיקשי לך דהיינו טעמא דלא מפקי לה רבנן להאי אמך היא למיעוטא כדרב יהודה משום דלא משמע להו ערות אביך זו אשת אביך אלא לערות אביו ממש כדבעינן למימר קמן הילכך אמך היא לא תפקי למיעוטא גבי אמו שהיא אשת אביו דלא ליחייב עלה משום אמו דהא לא איירי בה ברישיה דקרא כלל ולמעוטה לגמרי נמי לא משום דלא ס"ד כדאמרינן לעיל אבל לר' יהודה דסבירא ליה דאיירי בה ברישיה דקרא משמע ליה אמך היא למיעוטא דלא ליחייב עלה משום אשת אב כדאמרן וכי תימא לר' יהודה עונש לאמו שאינה אשת אביו מנא ליה נפקא ליה מגזירה שוה כדמפ' בברייתא:

דף נד.

תניא כותיה דרבא דר' יהודה הכי דריש ליה להאי קרא וכולה מילתא בברייתא משכחת לה ובספרא תנינן לה וממאי דר' יהודה היא אית דאמרי משום דקיי"ל סתם סיפרא ר' יהודה ואנן אמרינן דמגופא דברייתא שמעת לה דקתני סיפא אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייבו משום אשת אביו מאן שמעת ליה האי סברא ר' יהודה דתניא איש אשר ישכב את אשת אביו כו' איש פרט לקטן אשר ישכב את אשת אביו משמע בין

אשת אביו שהיא אמו כו' דתרווייהו אשת אביו קרינא בהו אמו שאינה אשת אביו מנין תלמוד לומר ערות אביו גלה מופנה להקיש ולדון ממנו ג"ש כדבעינן למימר לקמן אבל מ"מ ממשמעותא דערות אביו לא נפקא ליה אמו שהיא אנוסת אביו דהא לאו ערות אביו היא אלא כי אתיא ליה מג"ש היא דאתיא לה כדמפרש בסופה דברייתא נאמר כאן ערות אביו ונאמר להלן ערות אביך וכולה פשוטה היא ורבנן דלא דרשי אמך היא למיעוטא אלמא סבירא להו דאשת אב לא רמיזה בהאי קרא קסברי ערות אביך ממש והיינו משכב זכר ואצטריך לחיובי עלה תרתי חדא משום ערות אביו וחדא משום ואת זכר לא תשכב ואע"ג דליכא אלא כרת אחד כיון דאיכא שני לאוין איכא חילוק חטאות כדדרשינן באלו הן הלוקין:

תניא נמי הכי ישראל הבא על אביו חייב שתים והבא על אחי אביו חייב שתיים איכא דאמרי ההיא מתניתא דלא כר' יהודה דאי ר' יהודה הבא על אביו מנא ליה לחיוביה תרתי אי מערות אביך הא אפקיה לאשת אביך ואיכא דאמרי אפי' תימא ר' יהודה נהי דערות אביך מיבעי ליה לאשת אביך משום דאתאי גזירה שוה ואפיקתיה אלא ערות אחי אביך על כרחיך מודי להו לרבנן דבערות אחי אביו ממש כתיב ולחייב עליו שתים חדא דהא ליכא ג"ש לאפוקיה לקרא מפשטיה ולאוקומי' באישות ותו מדכתיב בסופיה אל אשתו לא תקרב ומשמע דרישא לאו באשתו קאי הילכך הבא על אביו נמי תיתי ליה בקל וחומר לאיחיובא תרתי וקא מיפלגי הני תרי לישני בפלוגתא דאביי ורבא באלו הן הנשרפין ללישנא קמא דמוקמי לה דלא כר' יהודה ולא מייתי לה בקל וחומר קסבר אין עונשין מן הדין וללישנא בתרא עונשין מן הדין:

ודייקינן ורבנן דמפקי ליה להאי ערות אביך לערות אב ממש אזהרה לאשת אב מנא להו ומהדרינן נפקא להו מערות אשת אביך לא תגלה. ור' יהודה דנפקא ליה מערות אביך אמר לך ההוא ערות אשת אביך מיבעי ליה לאחר מיתת אביו ורבנן ההוא מסופיה דקרא נפקא ערות אביך היא ור' יהודה ההוא ערות אביך היא מיבעי ליה למיעוטא מחיוב אשת איש. ומקשינן הא אנן תנן הבא על אשת אב כו' ולא פליג ר' יהודה ופריק אביי אע"ג דלא פליג במתני' פליג בברייתא ותנא דידן כיון דאשמועינן פלוגתייהו באמו שהיא אשת אביו תו לא איצטריך דכולה מילתא מהתם נפקא. ומקשי' תו ורבנן עונש דאשת אביו לאחר מיתה מנא להו בשלמא לר' יהודה מייתי לה מערות אשת אביך בג"ש דכי היכי דיליף אמו שאינה אשת אביו לעונש בג"ש מאזהרה דיליף הכי נמי יליף לאשת אביו שאינה אמו לאחר מיתת אביו אלא לרבנן דלית להו האי ג"ש דאם כן נפקא להו עונש דאמו שאינה אשת אביו מג"ש ואייתר ליה אמך היא למיעוטא וכיון דלית להו

מיעוטא על כרחיך לית להו ג"ש ואיצטריך אמך היא לעונש אמו שאינה אשת אביו כדמפרש לקמן וכיון דלית להו ג"ש עונש דאשת אביו לאחר מיתה מנא להו ומפרקינן אמרי לך רבנן ההוא ערות אביו גלה דכתיב גבי עונש דמפני ליה לר' יהודה לג"ש מפקי ליה אינהו לעונש דאשת אביו לאחר מיתת אביו. ומקשינן תו ולרבנן דלית להו ג"ש עונש לאמו שאינה אשת אביו מנא להו דהא עונש באמו לא כתיב אלא באשת אב הוא דכתיב ובשלמא לר' יהודה יליף לה בג"ש אלא לרבנן דלית להו ג"ש מנא להו. אמר רב ששא בריה דרב אידי אמר קרא אמך היא וכולה פשוטה היא דקרא יתירה קא דריש דמכדי כתיב ערות אמך לא תגלה למה לי למכתב אמך היא לא תגלה ערותה אם אינו ענין לאזהרה תנהו ענין לעונש. ור"ש ז"ל פי' אמך היא בהוייתה היא כלומר כל צדדין שוין בה בין שהיא אשת אביו בין שאינה אשת אביו:

מתני' הבא על אשת אב חייב עליה משום אשת אב ומשום אשת איש ואיסור אשת אב נוהג בה בין בחיי אביו כו' הבא על כלתו חייב עליה משום כלתו ומשום אשת איש ואיסור כלה נוהג בה בין בחיי בנו כו': ומקשינן מכדי האי תנא הני חיובי כולהו מלאוי יתירי ושמות מחולקין נפקי ליה ליחייב נמי משום אשת בנו דכתיב ערות כלתך לא תגלה וכתיב אשת בנך היא לא תגלה ערותה. אמר אביי פתח הכתוב בכלתו וסיים באשת בנו מדכתיב היא היא האמורה בתחלה לומר לך שאין כאן אלא שם אחד והאי דהדר כתביה לחיובי עלה לאחר מיתה ואע"ג דהאי קרא גבי אזהרה כתיב הא קרא דאמך היא דכתיב נמי גבי אזהרה וילפי רבנן מינה עונש לאמו שאינה אשת אביו דאמר קרא אמך היא עשאה הכתוב לאמו שאינה אשת אביו כאמו שהיא אשת אביו הכא נמי דרשי אשת בנך היא עשאה הכתוב לכלתו לאחר מיתת בנו ככלתו בחיי בנו בין לענין אזהרה בין לענין עונש דאי לאזהרה לחודה לא איצטריך דהכתיב עלה לא תגלה ערותה:

מתני' הבא על הזכר וקשיא לי מאי טעמא לא קתני נמי והביא זכור עליו ומסתברא דכי קתני לה לענין חיובא דתרווייהו קתני להו אי בעי תימא דכי קתני הבא על הזכור דפסיקא ליה לחיובא אבל נרבע דלא פסיקא ליה לחיובא דהא הרובע את הזכור לאנסו הרובע חייב והנרבע פטור ואלו המביא זכור עליו לא משכחת לה לאונסו של רובע דאין קישוי אלא מדעת אמטול הכי לא נקיט לפרושי אלא חיובא דרובע. והוא הדין נמי בכולהו איסורי ביאה דלא קתני אלא חיובא דבועל אבל חיובא דאיתתא לא קתני משום האי טעמא הוא. אלא אי קשיא מכדי כולהו נסקלין כי הדר תני להו כל חד באפי נפשיה משום חידושא דאשמועינן ביה קא הדר ותני להו אלא הבא על הזכור למה לי למהדר ומתנייה זימנא אחרינא מאחר דלא אשמועינן ביה מידי. ומסתברא דמשום סירכא דהבא

על הבהמה נקטה דהוה צריך לה משום קושיא דאם אדם חטא בהמה מה חטאת וכיון דהוה צריך למתני הבא על הבהמה תנא נמי הבא על הזכור ועל הבהמה כדקתני לה מעיקרא דמשום תרתי מילי לא ניחא ליה לשנויי לישני וגבי הבא על אשת אב והבא על כלתו היינו טעמא דלא אהדרנהו כדקתני להו מעיקרא משום דפריש מעיקרא הבא על האם דהיא קמייתא באפי נפשה הילכך כי אצטריך לפרושי הבא על אשת אב סגי ליה לאהדורה כדקתני לה מעיקרא הבא על האם ועל אשת האב דהא אהדרה לאם זימנא אחריתי והוא הדין גבי כלתו. ואיכא לפרושי דכי אהדריה לזכור משום סירכא דבהמה משום דהבא על הזכור משמע אפי' על הקטן ואפ"ה רובע חייב בזמן שהוא גדול ונרבע פטור בזמן שהוא קטן אי נמי גדול והוא אנוס ואמטול הכי לא איירי בחיובא דנרבע משום דלא פסיקא ליה והשתא קא מקשי גבי בהמה אם אדם חטא בהמה מה חטאת והלא אנוסה היא ותהא פטורה כשם שזכור הנרבע פטור בזמן שהוא אנוס ותריץ לפי שבאת לאדם תקלה על ידיה חשש הכתוב לתקלת האדם ולקלונו אבל גבי הבא על הזכור דליכא למימר הכי לפי ששניהם אדם הן ואמאן מינייהו תיחוש הא ודאי אי איכא למיחש לנרבע איכא למיחש טפי דהוי אנוס:

ואיבעיא לן הבא על הזכור מנא לן ומהדרינן דתנו רבנן איש פרט לקטן אשר ישכב את זכר בין גדול בין קטן. ואי קשיא לך הא מדכתיב מות יומתו מכלל דתרווייהו בגדול קא מיירי לא תיקשי לך דרישא לאו בקטן בלחוד איירי כי היכי דתימא דכי כתיב מות יומתו אקטן כתיב אלא רישא איירי בין בגדול בין בקטן לאשמועינן דהבא על הקטן חייב וכד אתא לאדכוריה לעונש דיליה כלל נמי בהדי' חיובא דנרבע גדול דאיירי ביה ברישא כמשמעותא דזכר וה"ק קרא ואיש אשר ישכב את זכר בין גדול בין קטן תועבה עשו שניהם מות יומתו שניהם חייבין מיתה הרובע והנרבע בזמן ששניהם בני עונשין ואנרבע גדול דאיתיה בכלל משמעותא דזכר קאי. משכבי אשה מגיד לך הכתוב ששני משכבות יש באשה כדרכה ושלא כדרכה והבא על אחת מכל העריות בין כדרכה בין שלא כדרכה חייב דהא משכב קרינא ביה והכא נמי גבי (זבה) [זכר] מיחייב בין כדרכה בין שלא כדרכה. אמר ר' ישמעאל הרי אשה האמורה כאן בא ללמד לבא על הזכור באחת משני משכבות של אשה שהוא חייב ונמצאת היא למדה לעצמה מפסוק זה שבא בשביל זכר לפי דרכה שיש בה שני משכבות. מות יומתו כו' עונש שמענו אזהרה מנין דקי"ל לא ענש אלא אם כן הזהיר ת"ל ואת זכר לא תשכב משכבי אשה. למדנו אזהרה לשוכב אזהרה לנשכב מניין ת"ל ולא יהיה קדש מבני ישראל ואומר וגם קדש היה בארץ כתועבות הגוים מאי ואומר וכי תימא ממאי דהאי קדש בנרבע לזכור קאי הרי הוא אומר

וגם קדש מה קדש האמור להלן בנרבע לזכר הכתוב מדבר מדכתיב ביה תועבה וכתיב נמי גבי נרבע לזכר תועבה דכתיב תועבה עשו שניהם אף קדש האמור כאן בנרבע לזכר הכתוב מדבר וכי תימא ומנא לן למשדייה אנרבע שדייה ארובע מסתברא דבנרבע קאי חדא דרובע הא כתיב קרא אחרינא ואת זכר לא תשכב ותו מדכתיב בהדיה לא תהיה קדשה ש"מ קדש דומיא דקדשה מה קדשה בנשכבת הכתוב מדבר אף קדש בנשכב הכתוב מדבר דברי רבי ישמעאל. ר"ע אומר אינו צריך הרי הוא אומר ואת זכר לא תשכב קרי ביה ואת זכר לא תשכב לאו משום דקרינא ביה לא תשכב דהא שמעינן ליה לרבי עקיבא בפ"ק (ד') דאמר יש אם למקרא אלא ה"ק אפי' כשאתה קורא לא תשכב משתמע מיניה נמי נשכב כאלו את קורא לא תשכב דתרווייהו משמע מיניה לא תשכב את זכר לבועלו ולא ליבעל לו:

דף נד:

בהמה מנא לן אמתני' קאתי דמיירי באיש הבא על הבהמה והמביא בהמה עליו ועלה קא בעי בהמה מנא לן אבל האשה המביאה את הבהמה לא בעי דהא עונשה ואזהרתה בהדיא כתיבא אזהרה דכתיב ואשה לא תעמוד לפני בהמה לרבעה עונש דכתיב והרגת את האשה ואת הבהמה אלא כי קא מבעיא ליה בבא על הבהמה מנא לן. דתנו רבנן איש כו' למדנו עונש לשוכב עם בהמה לנשכב לבהמה מנא לן והיינו טעמא דלא בעי נמי הכי גבי נשכב לזכור משום דבהדיא כתיב [שוכב] ונשכב בחד קרא דכתיב מות יומתו שניהם ומהיכא דאתי שוכב אתי נמי נשכב וכיון דאשמועינן בשוכב תו לא אצטריך לאשמועינן בנשכב דתרווייהו מחד קרא אתי אלא כי אצטריך לאשמועינן גבי נשכב לבהמה מנין ת"ל כל שוכב עם בהמה מות יומת אם אינו ענין לשוכב דהא כתיב ואיש אשר יתן שכבתו תנהו ענין לנשכב לבהמה ואפקיה רחמנא לנשכב בלשון שיכב לומר לך מה שוכב בסקילה אף נשכב בסקילה עונש שמענו אזהרה מניין כו' לא יהיה קדש לר"י משמע ליה בזכר הנרבע בין לזכר בין לבהמה. ר"ע אומר אינו צריך הרי הוא אומר ובכל בהמתך לא תתן שכבתך לא לבועלה ולא ליבעל לה כדפרשינן לעיל וטעמא דר"ע דלא בעי לאפוקה מלא יהיה קדש דקסבר האי לא יהיה קדש אזהרה לב"ד הוא שלא יניחו קדשים וקדשות שעומדין לזנות כדרך שעושין עכשיו בארץ ישמעאלים אבל אזהרה לקדש גופיה לא משמע ליה לר"ע מהכא:

הבא על הזכר והביא זכר עליו כו' בשוגג קאי ולקרבן כגון דעבד תרווייהו בהעלם אחד כללא דמילתא כל היכא דאיכא חילוק לאוין אפי' בגוף אחד איכא חילוק חטאות וכל

היכא דליכא חילוק לאוין ליכא חילוק חטאות וכן הבא על הבהמה והביא בהמה עליו בהעלם אחד ושוגג דזכור ובהמה כגון דאמר מותר אמר ר' אבהו לדברי ר' ישמעאל חייב שתים לדברי ר"ע אינו חייב אלא אחת. ואביי פליג עליה בהא בתרייתא וקאמר אף לדברי ר' ישמעאל אינו חייב אלא אחת דהא ליכא אלא לאו דלא תתן שכבתך וכי תימא לא יהיה בגברי הוא דכתיב כלומר בנשכב לגברי אבל נשכב לבהמה אין כאן לשון לקדושות דאין זנות לבהמה כדאמרינן ביבמות מדקאמר רחמנא אתנן זונה ומחיר כלב הא אתנן כלב ומחיר זונה שרי דאין זנות לבהמה ואמרינן נמי התם מעשה בריבה אחת בהיתלו שהיתה מכבדת את הבית ורבעה כלב כופרי והכשירה ר' לכהונה וכי תימא אם כן היכי מצי אביי למימר דר' ישמעאל לאו לא יהיה קדש גמר לה והא במתניתא בהדיא קתני לה אזהרה לנשכב מנין ת"ל לא יהיה קדש איכא למימר דקסבר אביי דהתם לאו דוקא קתני אלא כגון אסמכתא בעלמא הוא דנקט. ובגמרא מקשינן אם כן אזהרה לנשכב מנא ליה ופשוטה היא. וכן הנרבע לזכר והנרבע לבהמה פשוטה היא. אבל הבא על הזכר והביא זכר עליו וגם בא על בהמה והביא בהמה עליו שהרי עשה ד' עבירות בהעלם אחד בין לר' אבהו דמפיק אזהרה לנשכב לזכור ולבהמה לר' ישמעאל מלא יהיה קדש בין לאביי דנפקא ליה הנרבע לזכור מלא יהיה קדש והנרבע לבהמה מכל שוכב עם בהמה הכא מודו תרווייהו דלר' ישמעאל חייב שלש חדא מלא תשכב וחדא מלא יהיה קדש דלכ"ע בנרבע לזכר כתיב לר' ישמעאל וחדא משום לא תתן שכבתך אבל משום הנשכב לבהמה לא מיחייב דלר' אבהו מלא יהיה קדש הוא דנפקא ליה לר' ישמעאל והא חייבתיה חדא משום לא יהיה קדש ולאביי נמי דנפקא ליה מכל שוכב כי כתיבא אזהרה בשוכב כתיבא ונשכב מהקישא הוא דאתי וכיון דחייבתיה משום אזהרה דשוכב תו לא אחייביה אנשכב דתרווייהו מחדא אזהרה קא אתו לר"ע חייב שתים חדא משום הבא על הזכור והביא זכר עליו דלא כתיבא בהו אלא חדא אזהרה לר"ע דנפקא ליה תרווייהו מלא תשכב וחדא משום הבא על הבהמה והביא בהמה עליו דנפקי ליה מלא תתן שכבתך:

ת"ר זכר לא עשה בו קטן כגדול ובהמה עשה בה קטנה כגדולה האי קטן וגדול דקתני בנרבע קאי ולענין חיובא דרובע קא מיירי ואיבעיא לן מאי לא עשו בו קטן כגדול אילימא דלא מיחייב אלא אגדול ממש הא קתני לעיל בין גדול בין קטן וקרא נמי כתיב את זכר סתמא ומשמע בין גדול בין קטן אלא הא קמ"ל דאע"ג דלא בעינן גדול ממש מקצת גדול בעינן ואיפליגו בה רב ושמואל רב אמר לא עשו בו ביאת פחות מבן תשע כבן תשע אלא הבא על פחות מבן ט' פטור ושמואל אמר לא עשה ביאת פחות מבן ג' ויום אחד כבן

שלש שאם בא על פחות מבן שלש פטור אבל הבא על בן ג' שנים ויום אחד לשמואל איחיובי מיחייב. במאי קא מפלגי רב סבר כל דאיתיה בשוכב כו' קסבר רב כיון דאזהרת שוכב ונשכב מחד קרא נפקא לן ילפי מהדדי מדאפקינהו בחד לישנא כל דליתיה בתורת שוכב לחייב את הנשכב לו ליתיה בתורת נשכב ליחייב את שוכבו ופחות מבן תשע כיון דליתיה בתורת שוכב ליחייב את הנשכב לו אפי' (בשוכב) [בנשכב] גדול ובר עונשין דהא פחות מבן ט' לאו בר ביאה הוא כדאמרינן לקמן בשמעתין בן ט' שנים ויום אחד הבא על יבמתו וכו' הילכך בתורת נשכב נמי ליתיה לחייב את שוכבו. ושמואל סבר משכבי אשה בת ג' שנים ויום אחד מחייב את שוכבו. תניא כוותיה דרב הבא על הזכור שהוא בן ט' שנים ויום אחד חייב הא אם בא על פחות מבן ט' שנים ויום אחד פטור הבא על הבהמה והאשה המביאה את הבהמה בין כדרכן בין שלא כדרכן חייב וכיון דלאו אורחייהו הוא בין כך ובין כך רביעה מיקריא:

דף נה.

דרש רב נחמן בר רב חסדא באשה שני משכבות כדכתיב בה [משכבי] ובבהמה משכב אחד אידי ואידי ברביעה קא מיירי דאשה הנרבעת לבהמה מתחייבת אפי' שלא כדרכה כדרך שהיא מתחייבת בבעילת אדם דאלו בביאת אדם לא איצטריך לרב נחמן למימר דקראי טובא איכא ומתני' איכא ורב פפא נמי לא מצי למימר איפכא ולא מצית למימר דלא ס"ל לר' פפא כי אתקפתיה דאם כן אמאי לא אתיא תניא כוותיה. ובבהמה משכב אחד הבא על הבהמה אינו חייב עליה אלא כדרכה וטעמיה דרב נחמן דגבי אשה רבי רחמנא שני משכבות לא שנא בשנשכבת לאדם ולא שנא לבהמה אבל בבהמה הנרבעת לאדם לא רבי ולא מידי הילכך לא מיחייב עלה אלא כדרכה: מתקיף לה רב פפא אדרבא אשה דאורחא היא לבא עליה אמשכב מיחייב אמדעם אחרינא לא מיחייב דכמאן דלא עביד מידי דמי בהמה דלאו אורחא היא וחדיש בה רחמנא לאיחיובי עלה מיחייב על כל נקב ונקב דכולהו לאו אורחייהו וכי חייב רחמנא בחד כמאן דחייב באידך דמי. תניא דלא כתרווייהו כו':

אמר ליה רבינא לרבא המערה בזכור מהו בפרק הבא על יבמתו אסיקנא דהעראה זו הכנסת עטרה גמר ביאה ממש מכאן ואילך אינו אלא נשיקה ופטור. ומתמהינן עלה המערה בזכור משכבי אשה כתיב וכיון דאיתקש כולהו עריות לנדה דכתיב בה את מקורה הערה בהיקשא דר' יונה דכתיב כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה הוקשו כולן זה לזה מאי קא מבעיא לן כיון דבאשה חייב בזכור נמי חייב אלא המערה

בבהמה מהו בבהמה וזכור ודאי לא אתו בהיקשא דר' יונה דכיון דלאו אורחייהו הוא לאו בני הערה נינהו וכי אקשיה קרא למידי דאורחי הוא דאקשי'. אי נמי כי אקיש קרא עריות דדמו להדדי הוא דאקיש אבל מילי דלא דמו להדדי לא אקיש להדדי ונהי דזכור אתיא ליה ממשכבי אשה אלא בהמה מהיכא תיתי. אמר ליה אם אינו ענין להך הערה דכתיב בקדשים תהיו גבי אחות אביו ואחות אמו כי את שארו הערה כו' דהא איתקיש להערה דנדה בהיקשא דר' יונה תנהו ענין להערה דבהמה. זו מדה בתורה כל דבר שאינו צריך לגופו תנהו ענין לדבר שהוא צריך לו. ויש לפרש דכי קא יליף לה מדאיכפל למיכתב בה הערה דלא צריכה לגופיה דקרא הא קמ"ל דהערה כביאה גמורה דמיא בכל דוכתא ולמאי איצטריך על כרחיך לבהמה הוא דאצטריך דלא כתיבא בה הערה דלא אתיא מהיקשא:

ומקשינן מכדי בהמה חייבי מיתות בית דין היא אדכתבה להערה דידה גבי חייבי כריתות בלבד שאין בהן מיתת בית דין לכתבה גבי חדא מחייבי מיתת ב"ד ולגמרו חייבי מיתות ב"ד מחייבי מיתת ב"ד באם אינו ענין. ומפרקינן הואיל וכוליה קרא לדרשא הוא דהא לא אצטריך לא לאזהרה ולא לעונש דהא בסדר אחרי מות כתיב בהו אזהרה וכרת וכי אצטריך לדרשא הוא דאצטריך לאחות אמו ואחות אביו בין מן האב בין מן האם כדאיתא בפרק הבא על יבמתו כתב בה נמי מילתא דדרשא:

בעא מיניה רב אחדבוי בר אמי מרב ששת המערה בעצמו מהו אמר ליה קנסתן כלומר היפכת את בני מעי להקיא ששאלתני דבר שאינו צריך כדמפרש רב אשי ואזיל. אמר רב אשי מאי תיבעי ליה בקישוי גיד לא משכחת לה שהרי אי אפשר לכופו למטה כי משכחת לה במשמש מת גיד בלא קישוי קרי מת למאן דאמר משמש מת פטור הכא פטור למאן דאמר חייב הכא מיחייב תרתי מיחייב אשוכב ומיחייב אנשכב כבא על הזכור והביא זכור עליו ולר' ישמעאל איצטריך לה דאמר חייב שתים לאשמועינן רבותא אבל לר"ע דאמר התם אינו חייב אלא אחת הכא מאי רבותא אית ליה לאשמועינן הא ודאי כל שכן הכא דלא ליחייב אלא חדא דהא חד גופא הוא וחד מעשה הוא וחדא אזהרה הוא. עיקר שמעתתא דמשמש מת בעריות איתא בסוף פרק ידיעות הטומאה היה משמש עם הטהורה ואמרה לו נטמאתי פירש מיד חייב שיציאתו הנאה לו כביאתו ואמרי' היכי עביד נועץ ציפורניו בקרקע עד שימות הגיד אמר רבא זאת אומרת המשמש מת בעריות פטור אביי אמר לעולם חייב והכא היינו טעמא דפטור משום דאנוס הוא:

בעו מיניה מרב ששת כותי הבא על הבהמה מהו שתהרג הבהמה תקלה וקלון בעינן כדקתני להו במתני' תקלה שנכשל אדם בעבירה על ידה וקלון שלא תהא הבהמה עוברת

בשוק ויאמרו זו היא שנסקל איש פלוני על ידיה והכא תקלה איכא שאף בני נח הוזהרו על העריות כדאיתא לקמן קלון ליכא דקלון דכותי לא חיישינן ואית דאמרי דכותים דרכן בכך ואינן בושין ולא נהיר או דילמא כל היכא דאיכא תקלה קטלינן לה אע"פ שאין קלון. אמר להו רב ששת תניתוה ומה אילנות כו' גבי אשירה קאי דכתיב ואשריהם תשרפון באש ותני עלה ומה אילנות שאין אוכלין כו' אמרה תורה שרוף וכלה הואיל ובאת לאדם תקלה על ידן והרי אילנות דלית בהו טעמא דשלא תהא בהמה עוברת בשוק שהרי נטועין הן במקומן ואי משום דחליף אניש עלייהו וחזי להו על כרחיך כיון דכתיב והיתה תל עולם מאן דחליף עלה לא סגיא דלא ידע דעיר הנדחת הואי ומאי אהניא לי האי תקנתא אלא לאו ש"מ דכל היכא דליכא למיחש לשלא תהא בהמה וכיוצא בה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנכשל בה איש פלוני לא חיישינן משום קלון וטעמא דאילנות משום תקלה בלחוד הוא אלמא תקלה אע"פ שאין קלון וסלקא הכי דאפי' תקלה בלא קלון קטלינן לה לבהמה:

ומקשינן עלה אלא מעתה דאתקלה בלא קלון קטלינן כותי המשתחוה לבהמתו דקי"ל לא מיתסרה באכילה דבעלי חיים אינן (נדחין) [נאסרין] משום ע"ג מדאצטריך קרא למיסר נעבד לגבי קרבן גבוה כדדרשינן בבבא קמא (מ':) מכלל להדיוט שרי וכל שכן דאיכא למישמע מינה דלא מיקטלא תיתסר בהנאה וליקטלה הואיל ובאה לאדם תקלה על ידה. ומפרקינן ליכא מידעם דלישראל לא אסור ולכותי אסור וכיון דאפי' ישראל המשתחוה לבהמתו לא מיתסרא כדאמרן כ"ש גבי כותי לא מיתסרא. ומקשינן לישראל גופיה ליתסר מידי דהוה אישראל הבא על בהמתו דמיתסרא וקטלינן לה ואי משום הך קרא איכא למימר דכי איצטריך קרא למיסר גבי קרבן בנעבד על פי עד אחד או על פי הבעלים. ויש לפרש דהכי קא מקשינן אמאי אצטריך קרא למעוטי נעבד לגבי גבוה אפי' להדיוט נמי ליתסר מידי דהוה ארביעה:

אמר אביי זה קלונו מרובה וזה קלונו מועט לאו משום דאביי בעי תקלה וקלון דהא כי קא מקשינן למאן דפשיט דלא בעינן קלון קא מקשינן ואביי כי קא מתרץ אליבא דמאן דלא בעי קלון קא מתרץ ותו דאי סלקא דעתא דאביי תקלה וקלון בעי מאי (כי) [קא] תריץ גמרא למאי דאקשינן למאן דסגיא ליה בתקלה בלא קלון אלא מעתה כותי המשתחוה לבהמתו תיתסר וקא מתרץ זה קלון מרובה וזה קלון מועט והא אמרת דלא בעינן קלון כלל אלא האי קלון דקאמר אביי לאו קלון דגברא דאיירי ביה מתני' הוא דקתני שלא תהא בהמה עוברת בשוק אלא קלון דעבירה הוא כלומר שגוף המעשה של רביעה יש בו קלון יותר מהשתחואה לפיכך החמיר עליה הכתוב יתר. ומקשינן עליה והרי אילנות

דאין קלונן מרובה ואמרה תורה שחת שרוף וכלה. ומפרקינן כי קאמרי' דהיכא דאין קלון העבירה מרובה לא קטלינן לה בבעלי חיים קאמרינן דחס רחמנא עלייהו שהצריכן הכתוב עדה ועדים שנאמר השור יסקל וגם בעליו יומת כמיתת הבעלים כך מיתת השור (לעיל ב'.). ויש לפרש דכד אקשי' אלא מעתה כותי המשתחוה לבהמתו תיתסר ונקטלה ומפרקי' ליכא מידעם דלישראל לא אסיר ולכותי אסור אקשינן לכולי עלמא בין למאן דבעי תקלה וקלון בין למאן דסגיא ליה (בקלון בלא תקלה) [בתקלה בלא קלון] ישראל גופיה ליתסר מידי דהוה ארביעה ופריק אביי (אפי') למאן דבעי תקלה וקלון זה קלונו מרובה וזה קלונו מועט וכיון דשבקיה אביי לטעמא דמאן דסגיא ליה (בקלון ולא תקלה) [בתקלה ולא קלון] הדרינן ואקשי' עלה האילנות דפשטי' לעיל מינייהו דלא בעינן קלון דהא אילנות דאין קלונו מרובה ואמרה תורה שחת שרוף וכלה ופריק בבעלי חיים קאמרינן דחס רחמנא עלייהו נקיטינן השתא להאי פירושא לטעמי' דאביי דהיכא דאיכא תקלה והוי במידי דלאו בעלי חיים מאבדינן ואע"ג דליכא קלון והיכא דהוי בעלי חיים אי איכא תקלה וקלון מרובה והיינו רביעה קטלינן ואי לא לא קטלינן:

רבא אמר לעולם היכא דליכא קלון נמי קטלינן וגבי ישראל או כותי המשתחוה לבהמתו היינו טעמא דלא קטלינן לפי שלא נהנית הבהמה מן העבירה והתורה לא חייבה את הרובע והנרבע מיתה אלא לפי שנהנו מן העבירה. ומקשינן והרי אילנות דאין נהנין מן העבירה ואמרה תורה שחת שרוף וכלה ופריק כי קאמרינן דאם לא נהנה מן העבירה לא קטלינן בבעלי חיים קאמרינן דחס רחמנא עלייהו וכיון דבין לרבא בין לאביי שאני להו בין בעלי חיים למידי אחרינא ליכא למיפשט מאילנות לכותי הבא על בהמתו ולא מידי ומשום הכי איצטריכינן למידק עלה ממתני' דקתני דבר אחר שלא תהא בהמה עוברת בשוק דקמיירי בקלון. וי"ל דרבא לית ליה דרב ששת דסגיא ליה בתקלה בלא קלון כו' והכי קאמר לעולם תקלה וקלון בעינן וקושיא דישראל או כותי המשתחוה לבהמתו דקשיא לך תיתסר מידי דהוה ארביעה לא מיתרצא כדאביי דמפליג בין קלונו מרובה לקלונו מועט דאי משום טעמא דבעינן תקלה וקלון כל דהו סגיא לן אלא תריץ הכי דשאני רביעה דלא חייב רחמנא בהמה הנרבעת לאדם קטלא אע"ג דאיכא תקלה וקלון אלא לפי שנהנית מן העבירה אבל משתחוה לבהמתו דלא נהנית הבהמה מן העבירה אע"ג דאיכא תקלה וקלון לא קטלינן דתלתא מילי בעינן תקלה וחלון והנאה ואקשי' עליה מאילנות ופריק בבעלי חיים קאמרינן דכי לח מתהני פטורים דחס רחמנא עלייהו אבל אילנות דלאו בעלי חיים לא:

דף נה:

והדרינן למיפשט בעיין ממתני' דקתני דבר אחר שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו כו' דחייס לקלון ומדקתני שנסקל אלמא תקלה נמי איכא במזיד מאי לאו מדסיפא תקלה וקלון רישא דקתני מפני שבאת לאדם תקלה על ידה בתקלה בלא קלון קמיירי והיכי דמי כגון כותי הבא על הבהמה דאי בתקלה וקלון הא תו למה לי היינו סופא ודחינן לא רישא תקלה וקלון סופא הא קמ"ל דאפי' קלון בלא תקלה נמי מיחייב והיכי דמי ישראל הבא על הבהמה בשוגג כדבעי רב המנונא כו' הכי אשכחן בנוסחי עתיקי ודיקי דילנא וצריכינן למיהב דעתין ולפרושה לשמעתא אליבא דנוסחי עתיקי ודלא לשנויי גירסי דשינויי גירסא לאו תירוצא מעליא הוא ואנן עיננא בה ופרישנא בסייעתא דשמיא. והכין פירושא לעולם רישא בתקלה וקלון דהא טעמא דנרבע דקרא קאתי מעיקרא לפרושי ונרבע דקרא תקלה וקלון אית ביה הילכך על כרחיך סופא אע"ג דקתני זו היא שנסקל לאו אסקילה קא קפיד דאם כן היינו רישא אלא כי קא קפיד אקלון שלא יאמרו והא קמ"ל דאפי' קלון בלא תקלה נמי מיחייב ובדין הוא דלא ליירי בתקלה כלל אלא הני בבי דמתני' תרווייהו טעמא דבהמה דאיירי בה קרא קא מפרשי ואזלי ואשמעינן ברישא טעמא משום תקלה דאית בה קלון וסופא משום קלון לחודיה ואיידי דעסיק בקלון דאית ביה תקלה (תלייה) [קרייה] קלון תקלה ותנא זו היא שנסקל איש פלוני על ידיה וה"ה לכל היכא דאיכא קלון שלא יאמרו זו היא שבא איש פ' עליה כדבעי רב המנונא כו' הדין הוא פירושא ופירושא מעליא הוא:

והדרינן למפשט בעיא דרב המנונא מיהא בת שלש שנים ויום א' מתקדשת בביאה להאסר בקרובותיה על ידי אביה אם מסרה לו לבא עליה לשם קידושין כדתנן (כתובות מ"ו:) האב זכאי בבתו בקידושיה וקרא כתיב את בתי נתתי לאיש הזה ודוקא בת ג' שנים ויום אחד דקים להו לרבנן דאין בתוליה חוזרין וראויה היא לביאה לפיכך מתקדשת בביאה אבל פחות מכאן אינה ביאה שהרי בתוליה חוזרין כדאמרינן התם (נדה מ"ד:) פחות מכאן כנותן אצבע בעין. ואם בא עליה יבם קנאה ואין אחד מן האחין יכול לפסול על ידו דבביאה תלה רחמנא והרי בא עליה. וחייבין עליה משום אשת איש והיינו טעמא דנקט משום אשת איש ולא קתני משום נערה מאורסה למימר דדינה כדין אשת איש בחנק ואע"ג דבתורת קידושין בא עליה ולא בתורת נישואין כיון דלאו בתולה היא הרי היא בחנק דהא בעולת בעל קרינא בה ותנן נמי (לקמן ס"ו:) באו עליה שנים הראשון בסקילה והשני בחנק אבל בתוך ג' לא מכמה אנפי חדא דלאו ביאה היא ואפי' לאחר שהגדילה נמי כיון דקידושין דידה על ידי ביאה דתוך שלש הוו לאו אשת איש היא.

ואיכא לפרושי הא דקתני וחייבין עליה משום אשת איש כגון שקיבל בה אביה קידושין ומסרה לחופה והא קמ"ל דחופה הראויה לביאה היא ואשת איש. ואית דמפרשי וחייבין עליה משום אשת איש אם קבל בה אביה קידושין ובא עליה אחר חייב משום אשת איש דביאה היא ולא נהיר מדקתני משום אשת איש ולא קתני משום נערה המאורסה והכי משמע בכוליה תלמודין כל היכא דאמרינן אשת איש ותו אי הא איצטריך לאשמועינן דמיחייבי אביאה דידה למה לי הא קתני סופא אם בא עליה אחד מכל העריות האמורות בתורה ממיתין אותן על ידה והיא פטורה. ומטמאה את בועלה כשהיא נדה כבועל נדה דנפקא לן מריבויא דוא"ו יתירה דכתיב ואישה כי תהיה זבה לרבות תינוקת בת שלשה שנים ויום אחד שמטמאה כנדה ומטמאה את בועלה לטמא משכב תחתון שתחתון אע"פ שלא נגע בו כעליונו של בגד שנושא הזב על גביו שאינו אלא ראשון לטומאה ואינו מטמא אדם וכלים אלא אוכלין ומשקין ומקראי יליף לה בנדה בפ' בנות כותיים שאין בועל נדה תמור לטמא משכב ומושב כנדה עצמה לעשותן אב הטומאה לטמא אדם וכלים אלא הרי הוא כעליונו של זב כמו שפי' אבל פחותה מבת ג' אין מטמאה את בועלה כבועל נדה אלא טומאת ערב משום דלאו ביאה היא והרי הוא כנוגע בעלמא. נשאת לכהן ע"י קידושי אביה ונכנסה לחופה אוכלת בתרומה דכיון דראויה לביאה היא הויא חופתה חופה אבל פחותה מבת שלש שנים ויום אחד אע"פ שקיבל אביה קידושין ונכנסה לחופה כיון דאין ראויה לביאה לאו חופת נשואין היא ואע"ג דקרינא בה קנין כספו לא אכלה בתרומה דגזירה דרבנן היא שאין האשה אוכלת בתרומה עד שתכנס לחופה שמא ישגרו לה כוס יין מבית חמיה ותשקה לאחיה ולאחיותיה (כתובות נ"ז:) ואם בא עליה אחד מן הפסולין כגון עבד או כותי או נתין או ממזר פסלה מן הכהונה דהא ביאתה ביאה ובפרק עשרה יוחסין יליף לה גבי בת כהן מהאי קרא ובת כהן כי תהיה לאיש זר כיון שנבעלה לפסול לה פסלה וגבי לויה וישראלית יליף לה (בכתוב') [ביבמות] מריבויא דקרא. ואם בא עליה אחד מכל העריות חייבי מיתות שבתורה ממיתין אותו על ידה והיא פטורה דלאו בת עונשין היא קתני מיהת אחד מכל העריות האמורות בתורה ואפי' בהמה והא הכא דקלון איכא תקלה ליכא דלאו בת מצוה ועונשין היא וקתני ממיתין על ידה. ודחינן כיון דמזידה היא דהא אצטריך לאשמועינן והיא פטורה בדין הוא דתקלה נמי איכא ואיחיובי הוה מיחייבא מיתה וכיון דבדין הוא דהוה מיחייבא איהי מיתה בהמה נמי בדין הוא דליחייבה מיתה הואיל ובאת לאדם תקלה על ידה ורחמנא הוא דחס עילוה משום דקטנה היא עלה דידה הוא דחס רחמנא אבהמה לא חס רחמנא אלא כדקיימא קיימא:

אמר רבא תא שמע בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו קנאה לכדאמרן שהרי ביאתו ביאה ואינו נותן גט עד שיגדיל שהרי אין בו דעת לגרש והאי דקני לה ליבמתו מכח קידושי אחיו הוא דקני לה. ואם בא על הנדה מטמאתו לטמא משכב התחתון כעליונו של זב. פוסל את האשה מן התרומה בביאתו אם היתה בת כהן והוא פסול ובא עליה פוסלה שהרי ביאתו ביאה כדאמרינן לעיל ואם כהן הוא ובא על בת ישראל לשם קידושין אינו מאכילה בתרומה ואפילו נכנסה עמו לחופה דקטן אע"ג דביאתו ביאה לית ליה קנין. ואם בא על הבהמה עפ"י הבעלים או על פי עד אחד פוסלה מעל גבי המזבח דנרבע כי האי גונא אע"ג דלהדיוט שרי לגבוה אסיר כדנפקא לן בבבא קמא (מ':) מקרא יתירה ונסקלת על ידו בעדים אבל פחות מבן תשע אין ביאתו ביאה לכל דבר לפיכך אם בא על יבמתו לא קנה ואם בא על הנדה אינו מטמא משכב תחתון כעליון דנוגע בעלמא הוא ואינו פוסל את האשה מן התרומה ולא הבהמה מעל גבי המזבח ואין נסקלת על ידו דלאו ביאה היא והא הבא כו':

ת"ש דבר אחר שלא תהא בהמה עוברת בשוק כו' מאי לאו מדרישא תקלה וקלון דהא קתני מפני שבאת לאדם תקלה על ידה והתם תקלה דאית בה קלון היא מכלל דסיפא כי אצטריך לאשמועינן קלון בלא תקלה ואע"ג דבהדיא מפרש תנא למילתיה דבקלון דאית בה תקלה קא מיירי על כרחיך כי איצטריכא ליה משום טעמא דקלון הוא דאיצטריכא ליה ואיידי דעסיק בקלון דאית ביה תקלה תנא קלון דאית ביה תקלה וה"ה לכל היכח דאיכא קלון כדפרשינן לעיל והיכי דמי ישראל הבא על הבהמה בשוגג. ודחינן לא סופא תקלה וקלון רישא תקלה בלא קלון היכי דמי כדבעי מיניה מרב ששת. ועיקר הא מילתא דתנא במתני' בין ברישא בין בסיפא כי מיירי בבהמה דאיירי בה קרא קא מיירי ובהמה דאיירי בה קרא איכא תקלה וקלון. מיהו תנא אשמועינן תרי טעמי רישא משום תקלה וסיפא משום קלון איכא למימר דרישא אשמועינן טעמא משום תקלה דאית בה קלון סיפא משום קלון דאית בה תקלה והוא הדין לקלון לחודיה אי נמי רישא משום תקלה לחודה וסיפא משום קלון לחודיה מאן דמשמע ליה רישא תקלה וקלון וסיפא קלון לחודיה קא דייק מרישא ומשום דרישא עיקר וכיון דרישא קא מיירי בבהמה דקרא דאית בה תקלה וקלון היא הילכך על כרחיך תקלה דתני בסיפא לאו דוקא אלא הוא הדין לקלון בלא תקלה ומאן דמוקי רישא בתקלה בלא קלון וסיפא בקלון דאית ביה תקנה דייק מסיפא משום דאשמועינן ביה בהדיא קלון דתקלה אמטול הכי קסבר סיפא עיקר למידק מיניה ומדסיפא תקלה וקלון רישא תקלה בלא קלון ומאן דמשמע ליה רישא

תקלה לחודה וסיפא קלון לחודיה אזיל בתר פשטא דמתני' דמשמע דרישא לא קפיד תנא אלא אתקלה לחודיה וסיפא אקלון לחודה דקתני שלא יאמרו:

דף נו.

מתני' המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם כלומר עד שיהגה את השם באותיותיו ויברך אמר ר' יהושע בן קרחה בכל יום ויום כל זמן שנושאין ונותנין בדבר דנין את העדים בכינוי בדיקת העדים וחקירתן קרי דין כלומר שאין צריכין להעיד מתחלה כמו ששמעו אלא בכינוי וחלופי מילתא באחריתי קרו כינוי כי ההיא דשבועות יכה יוסה את יוסה דלא מיחייב עד שיברך שם בשם כדמפרש בגמרא לקמן ולהכי נקט יוסה לפי שיש בו יו"ד וא"ו ה"א שהן רוב אותיות של שם בן ארבע אותיות שהן יו"ד ה"א וא"ו ה"א ואית דגרסי יוסי יו"ד וא"ו סמ"ך יו"ד וקאמרי דבירושלמי מפרש דלהכי נקט יוסי משום דאית ביה עשרין ושית כמנין יו"ד ה"א וא"ו ה"א בגימטריא וסמ"ך סימן ואנן לא חזי לן. נגמר הדין לסקלו לא היו הורגין אותו בעדות העדים שהעידו בכינוי ובתורת כהנים מפיק לה מהכא ויקלל אינו אומר ויברך כענין שנא' (מלכים א כ"א:י"ג) ברך נבות אלהים ומלך אלא ויקלל מלמד שאין הורגין בכינוי שאם באו עדים ואמרו פלוני ברך את השם אין הורגין עד שיאמרו בפי' קללו וכשם שאין הורגין על כינוי של קללה כך אין הורגין על כינוי של שם עד שיאמרו בפירוש היאך קלל השם כמו ששמעו אלא מוציאין את כל אדם לחוץ אשאר בני אדם קאי לבר מסהדי דגנאי הוא להשמיע ברכת השם למי שאין בו צורך בו מפני חילול השם כדתנן (לעיל מ"ו.) כלומר מפני מה זה תלוי מפני שבירך את השם ונמצא שם שמים מתחלל ומשאילין את הגדול שבהן ואיכא נוסחי דאית בהו ומשאלין הגדול שבעדים ותרווייהו נוסחי דייקי נינהו ובקרא נמי איכא כי האי לישנא שאול ישאלו באבל וכן התמו (שמואל ב כ':י"ח) אבל מאן דגריס משיירין ברי"ש שבושא הוא דמשמע דלא קיימי התם שאר העדים ואם כן היכי מצו אמרי אף אני כמוהו והא לא שמעו מידי. והדרינן לפרושי מתניתין דקתני ואומרים לו אמור מה ששמעת בפירוש והוא אומר והדיינין עומדין על רגליהן וקורעין ובגמרא מפרש מנא לן דמעומד. לא מאחין עולמית ובגמר מפרש מנא לן. והשני אומר אף אני כמוהו והשלישי אומר אף אני כמוהו בגמרא מפרש למה לי דקתני שלישי:

פיסקא המגדף אינו חייב עד שיפרש את השם. תנא עד שיברך שם בשם לאו פירושא דמתניתין הוא אלא מילתא אחריתי קאמר שאינו חייב עד שיברך שם בשם. מנה"מ אמר שמואל דאמר קרא ונוקב שם ה' בנקבו שם מדהוה ליה למכתב כגר כאזרח יומת

בנקבו שם למה לי לומר לך עד שיקוב שם בשם ומקשינן וממאי דהאי נוקב לישנא דברוכי הוא וילפת ליה ללישנא מלשון מה אקב לא קבה אל ואזהרתיה מהכא אלהים לא תקלל ואימא מיבזע נמי הוא שלא יקרע שם שכתוב בקלף כלשון שנאמר ויקוב חור בדלתו ואזהרתיה מהכא ואבדתם את שמם וכתיב בתריה לא תעשון כן לה' אנהיכם ומאחר דקרא משמע הכי ומשמע הכי מנא לך לאוקומי קרא במברך את השם ומתייבת ליה לגברא קטלא מהכא. ומפרקינן מבזע לא מצית אמרת משום דבעינן נקיבת שם בשם כדמשמע קרא וליכא. ומקשינן ואימא דמנח שתי שמות שכתובין בשני קלפים ומניחם זה על גבי זה ותוחב את הסכין מלמעלה ונוקב שניהם כאחת וקס"ד דכיון דלא אפשר ליה למבזעיה לתתאה אלא עד דבזע ליה לעילאה דעייל סכינא בבזעיה דעילעא ובזע ליה לתתאה היינו נוקב שם בשם שנוקב את האחד על ידי הנקב של שם ודחינן ההוא נוקב את הראשון וחוזר ונוקב את השני הוא ואין השני ניקב על ידי הנקב של ראשון שהרי אלו נקב את הראשון בלבד לא היה השני ניקב על ידי הנקב של ראשון עד שנוקבין אותו גם הוא. ומקשינן ואימא דחייק שם אפומא דסכינא ובזע ביה שמא אחרינא. ודחינן ההוא לאו שמא הוא דקא בזע ליה לקלפא אלא חורפא דסכינא הוא דקבזע ליה. ומקשינן תו ואימא פרושי בעלמא הוא והיינו ההוגה את השם באותיותיו אע"ג דלא מברך ואזהרתיה מהכא את ה' אלהיך תירא. ודחינן לא ס"ד חדא דבעינא שם בשם וליכא ועוד דקי"ל לא ענש אלא אם כן הזהיר ואי משום אזהרת את ה' אלהיך תירא הויא ליה אזהרת עשה ואזהרת עשה לא שמה אזהרה למענש עילוה ואיבעי תימא אמר קרא ויקב ויקלל ופשוטה היא:

תנו רבנן איש איש שתי פעמים לרבות את העכו"ם שמוזהרין על ברכת השם כישראל ואין נהרגין אלא בסייף שכל מיתה האמורה לבני נח אינה אלא סייף דכתיב באדם דמו ישפך ואתו הני וגמרי מינה:

ומקשינן וברכת השם שבני נח מוזהרין עליה מהכא נפקא מהתם נפקא ויצו ה' אלהים על האדם ה' זו ברכת השם א"ר יצחק נפחא לא נצרכא אלא לרבות את הכינויים שבן נח נהרג עליהם דאי מהך קרא שם המיוחד כתיב קמ"ל איש לרבות בן נח שנהרג על ברכת השם אפי' בכינוי כישראל וסתמא כר' מאיר שמחייב מיתה על הכינויין אפי' בישראל וה"ה לעכו"ם דאתרבו להו מאיש איש. מכלל דקסבר רבי יצחק נפחא דבן נח שבירך את השם בכינוי לרבנן פטור ופליגא דרבי מיאשא כו'. ומקשינן ורבי מאיר דמחייב אכינוי אפילו בישראל ומרבי עכו"ם מאיש איש לאיחיובי אכינוי כישראל האי כגר כאזרח מאי עביד ליה למאי הילכתא למעוטי בני נח. ומפרקינן איצטריך לאשמועינן דכגר כאזרח

הוא דבסקילה אבל עכו"ם בסייף סד"א הואיל ואתרבו מאיש איש לאחיובי אכינוי בישראל אתרבו נמי לכולה מילתא קמ"ל. ומקשינן ורבי יצחק נפחא דס"ל אליבא דרבנן דאפי' עכו"ם לא מיחייבי אכינוי ולא דריש כגר כאזרח האי כגר כאזרח מאי עביד ליה אי למעוטינהו לבני נח מסקילה היכא אתרבו לרבנן דאיצטריך למעוטינהו. ומפרקינן איצטריך לאשמועינן כגר כאזרח הוא דבעינן שם בשם יכה יוסי את יוסי אבל עכו"ם לא בעינן שם בשם דאפילו סתמא נמי כגון דאמר יהא יוסי מוכה מיחייב. ומקשינן תו בשלמא לרבי מאיר דמחייב אכינוי אפי' בישראל איצטריך איש איש לרבויי עכו"ם שמוזהרין על הכינוי כישראל אלא לרבנן דסבירא להו דישראל לא מיחייבי אכינוי איש איש למה לי אי לאזהרה גרידתא לא ס"ד דהא אמרינן לקמן דאזהרה שלהן זו היא מיתתן וכיון דליתינהו אכינויין במיתה באזהרה נמי ליתינהו ומפרקינן דברה תורה כלשון בני אדם:

תנו רבנן ז' מצות נצטוו בני נח כולהו מפרש להו בגמרא לקמן ויליף להו מקראי. ר"י אומר כל האמור בפרשת מכשף כו'. ותנא קמא הני מילי ישראל אבל עכו"ם ענש אע"פ שלא הזהיר. ר' אליעזר אומר אף על הכלאים מותרים בני נח כו' כולה ר' אליעזר קתני לה והכי קאמר אף על הכלאים הוזהרו ואעפ"כ מותרים ללבוש כלאים ולזרוע כלאים ואינן אסורין אלא בהרבעת בהמה והרכבת אילן. ואיבעיא לן מה"מ דאמרן ז' מצות נצטוו בני נח א"ר יוחנן דאמר קרא ויצו כו' כוליה קרא יתירה הוא דהא לא איצטריך אלא למיסר להו עץ הדעת דאי למישרא להו שאר הנך הא כתיב קרא אתרינא ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב זורע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זורע זרע לכם יהיה לאכלה והוה ליה למיכתב ויאמר לו מעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו ואידך קרא למה לי ש"מ לדרשא הוא דאתא ויצו אלו הדינין וכן הוא אומר למען אשר יצוה כו' ודינין כתיבי התם דכתיב לעשות צדקה ומשפט והיינו טעמא דלא חשיב נמי צדקה משום דהך צדקה דומיא דמשפט היא והיינו פשרה כך דרשינן בפירקא קמא (ו':) גבי הנך קראי. ה' זו ברכת השם. אלהים זו ע"ג. על האדם זו שפיכת דמים. לאמר זה ג"ע שנאמר בהן לאמר. מכל עץ הגן שמסור בידך ולא גזל. אכל תאכל דבר העומד לאכילה ולא אבר מן החי. כי אתא ר' יצחק תאני איפכא ויצו זו ע"ג מאי משמע רב חסדא כו' חד אמר סרו מהר מן הדרך אשר צויתים וחד אמר כי הואיל הלך אחרי צו אחרי צווי של נביאי הבעל מאי בינייהו איכא בינייהו עכו"ם שעשה ע"ג ולא השתחוה לה למאן דאמר עשו להם משעת עשיה מיחייב ואע"ג דהתם נמי כתיב וישתחוו לו ויזבחו לי מילתא באפי נפשה היא והכי קאמר סרו מהר מן הדרך אשר צויתים שלא יעשו פסל ומסכה

שנאמר לא תעשה פסל וכל תמונה והם עשו להם עגל מסכה וגם צויתים שלא ישתחוו לו ולא יעבדוהו שנאמר לא תשתחוה להם ולא תעבדם והם השתחוו לו ויזבחו לו למ"ד כי הואיל הלך אחרי צו עד דאזיל בתרה ופלח לה. ולשון הליכה לגבי ע"ג לעבוד משמע כדכתיב ללכת אחרי אלהים אחרים לעבדם ותו כיון דכתיב הלך אחרי צו שהלכו אחרי מצות נביאי הבעל כמאן דכתי' בה דפלחה דמי:

דף נו:

ואתמה רבא ומי איכא למאן דאמר כותי שעשה ע"ג ולא השתחוה לה חייב והתניא גבי ע"ג דברים שב"ד של ישראל ממיתין עליהן ב"נ מוזהר עליהן אין ב"ד של ישראל ממיתין עליהן אע"פ שמוזהרין עליהן אין ב"נ מוזהר עליהן למעוטי מאי לאו למעוטי כותי שעשה ע"ג ולא השתחוה לה שאע"פ שישראל מוזהרין עליה שנאמר לא תעשה לך פסל כיון שאין ב"ד של ישראל ממיתין עליה עד שיעבדוה אין ב"נ מוזהר עליה. ודחי רב פפא לא למעוטי גיפוף ונישוק שאע"פ שישראל מוזהרים עליהם כדקתני במתני' אבל המגפף והמנשק כו' הרי זה עובר בל"ת כיון שאין ממיתין עליהן אין ב"נ מוזהר עליהן. ודייקינן עלה גיפוף ונישוק במאי אילימא שדרך עבודתה בכך אפילו [ישראל] נמי בר קטלא הוא דנפקא לן מאיכה יעבדו כו' אלא גיפוף ונישוק שלא כדרכה כלומר שאין דרך עבודתה בכך:

ומקשינן אהא מתני' דשבע מצות ודינין בני נח איפקוד והתניא עשר מצות כו' והוסיפו עליהן דינין כו' אלמא דינין לאו משבע מצות נינהו דינין דכתיב כו' פירושא דמתניתא קא מסיק ואזיל שבת וכיבוד אב ואם דכתיב בהו בדברות האחרונות כאשר צוך ה' אלהיך וליכא ספיקא דכוליה משנה תורה איתמר ליה למשה מפי הגבורה והנך שינויי דאיכא בין דברות הראשונות לדברות האחרונות כולהו הוו כתיבי בלוחות וכולהו אתמסרו בסיני כדאמרינן התם (ר"ה כ"ז.) זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו ואשתכח דבמעמד הר סיני אמר להו כאשר צוך ה' אלהיך ולא אשכחן דפקדינהו מקמי מעמד הר סיני מילתא דשייכא לאוקומה בהכי אלא במרה דכתיב שם שם לו חק ומשפט משפט אלו דינין חק אלו שבע מצות וכיבוד אב ואם. ופריק רב נחמן לא נצרכה אלא לעדה ועדים והתראה דבן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד כדנפקא לן לקמן מקראי והוצרך הכתוב להזהיר על ישראל שלא יהא נהרג אלא בעדה ועדים והתראה:

ומקשינן אי הכי מאי הוסיפו עליהן דינין יש אומרים אין אלו דינין אלא מצות דיינין ולא נהיר דא"כ למה לי לאדכורי בקושיין הוסיפו עליהן לימא הכי אי הכי מאי דינין

ותו לא ותו אי מהאי טעמא אידחי ליה האי פירוקא היכי אתא רב אחא בר יעקב בתר הכי לאוקומה להושיב בתי דינין לכל פלך ופלך ויש אומרים אי הכי מאי הוסיפו עליהן דינין אדרבא נגרע מהן דלכתחלה היו דנין אפי' בעד אחד ובדיין אחד ובלא התראה ושוב לא דנו אלא בעדה ועדים והתראה והכי מסתבר ואידחיא לה ואתא רבא למימר הוסיפו עליהן דיני קנסות דלא מיפקדי ב"נ עלוייהו ואידחיא לה דא"כ הוסיפו [בדינין מיבעי ליה דהוסיפו] עליהן דינין משמע כולהו דינין הוסיפו ואתא רב אחא בר יעקב למימר לא נצרכה אלא להושיב בתי דינין בכל פלך ופלך כדכתיב שופטים ושוטרים כו' דלא מיפקדי ב"נ עילוייהו. ומקשינן והא ב"נ לא איפקוד והא תניא כשם כו' מאי טעמא ושפטו את העם כתיב וב"נ נמי משפט כתיב בהו. ואידחיא לה ואסקה רב פפא דהאי תנא דקתני הוסיפו עליהן דינין אלמא דינין לאו משבע מצות נינהו תנא דבי מנשה הוא דמפיק משבע מצות דתנינן לעיל ד"ב סימן דינין וברכת השם ומעייל ס"ך סירוס וכלאים דתנא דבי מנשה כו'. כמאן אזלא הא דאמר רב יהודה אלהים אני כו' קרא דויציו ה' אלהים קא דריש שלא צוה עליו אלא שם אלהותו מיהו האי כללא אית ביה תלתא פרטי ע"ג וברכת השם ודינין דמשמע אלהים אני לא תמירוני באחר לא יהיה לך אלהים אחרים על פני אלהים אני לא תקללוני כדכתיב אלהים לא תקלל אלהים אני יהא מוראי עליכם לשפוט בצדק ולא מורא בשר ודם כדכתיב לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא כמאן כיש אומרים דקתני אף על הדינין אלמא אית ליה נמי הנך תרתי:

דף נז.

ומקשינן ותנא דבי מנשה אי דריש ויצו אפילו דינין וברכת השם נמי דכולהו אתו מיניה ואי לא דריש ויצו הני חמשה מנא ליה ומפרקינן לעולם לא דריש ויצו והני כל חד וחד באפי נפשא כתיבא ע"ג וג"ע דכתיב ותשחת הארץ ולא ענש אלא אם כן הזהיר ואידך דדריש ויצו ולא משמע ליה מהאי קרא אמר לך התם אורחייהו קא מגלי להודיעך על מה נענשו אבל אזהרה מויצו. שפיכות דמים דכתיב שופך דם האדם. ואידך דלא משמע ליה מהתם אמר לך התם קטלייהו קא מגלי לומר שחייבין מיתה ולעולם אזהרה מויצו נפקא ואית דאמרו קטלייהו דכולהו קא מגלי באיזה מיתה ימיתם. גזל דכתיב כירק עשב שגדל במדברות וביערים שהוא הפקר ומותר לכל וכל דבר הגדל באפר מאליו קרי עשב ולא כירק גינה שאין מותר אלא לבעליו. ואידך ההוא לאו לאשמועינן כירק עשב ולא כירק גינה הוא דאתא אלא לגופיה אתא למשרי בשר לבני נח דבתחילה לא הותרו בו כדדרשינן לקמן ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לכם ואיידי דאיצטריך למכתב כירק

נתתי לכם את כל נקט ירק עשב וכיון שעיקר קרא לאו משום האי מיעוטא אתא לא שמעינן אזהרה מיניה. אבר מן החי דכתיב אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו בעוד שהבשר דמו בנפשו לא תאכלוהו. ואידך ההוא לאו לעיקר אזהרה אתא אלא למשרי שרצים באבר מן החי הוא דאתא כדדרשינן לקמן אך בשר בנפשו דמו מי שדמו חלוק מבשרו בההוא קא אסרנא לכו אבר מן החי מדכתיב בשר וכתיב דמו אלמא בשרו לאו היינו דמו יצאו שרצים שאין דמן חלוק מבשרן דהא לא מיחייבי אדמן כרת אלא הרי הוא בלאו כבשרן כדאיתא בכריתות. סירוס דכתיב פרו ורבו. ואידך ההוא לברכה בעלמא. כלאים דכתיב מן העוף למינהו הואיל ונצטוה להביא זכר ונקבה מכל מין ומין נמצא שאסר לו להרביע מין ושאינו מינו. ואידך ההוא לאו משום איסור כלאים אלא לצוותא בעלמא לשון שעשוע דכל מינא לא הוה ליה צוותא אלא בהדי בר מינאי:

אמר רב יוסף אמרי בבי רב על שלש מצות בן נח נהרג אע"פ שמצוה על שבע מצות אין נהרג אלא על אלו מתקיף לה רב ששת בשלמא שפיכות דמים כו' אי משום דאיתרבאי באיש איש גילוי עריות דכתיב איש איש אל כל שאר בשרו איש איש לרבות את הכותים ואם אינו ענין לאזהרה דנפקא לי מויצו תנהו ענין למיתה ברכת השם איש איש כי יקלל אלהיו ואפי' לרבנן נמי איכא למימר דאיצטריך לרבות את הכותים למיתה ואע"ג דקרא קמא לרבנן לאו למיתה כתיב אפ"ה כיון דאיתרבו מקרא קמא כי כתיב בתר הכי ונוקב שם ה' מות יומת אהנך איש איש דאיירי בהו בקרא קמא כתיב אי הכי ע"ג נמי הא איתרבאי באיש איש דכתיב בפרשת מולך ואל בני ישראל תאמר איש איש מבני ישראל ומן הגר בישראל אשר יתן מזרעו למולך כו' ואפי למאן דאמר מולך לאו ע"ג הוא אתיא ע"ג מיניה בקל וחומר דגבי [ב"נ] עונשין מן הדין אלא אמר רב ששת כו':

ומקשינן עלה והתניא בע"ג דברים שב"ד ישראל ממיתין עליהם ב"נ מוזהר עליהן אזהרה אין מיתה לא אמר רב נחמן בר יצחק אזהרתן זו היא מיתתן כלומר אזהרה הכתוב בהן זו היא מיתתן שאם עברו עליה ראוין הן למיתה ואית דמפרשי כל אזהרה דתני תנא גבי בני נח זהו מיתתן דלא דייק למתני בהו חייבי מיתות כישראל ולאו מילתא מדאמרינן לקמן (נ"ח:) עכו"ם ששבת כו' שנאמר ויום וליל לא ישבותו ואמר מר אזהרה שלהן זו היא מיתתן אלמא אאזהרה דקרא קאי. ואי קשיא לך אי הכי קשיא ליה לרב ששת מ"מ כיון דאזהרה שלהן זו היא מיתתן אכולהו נמי ניחייבו לא תקשי לך דיכיל רב ששת לשנויי דוקא לגבי ע"ג והנך תלתא דכתיב בהו איש איש אבל שאר שבע מצות דלא כתיב בהו איש איש לא אמרינן אזהרה שלהן זו היא מיתתן וההיא דריש לקיש דמוקי לה אפי' כל היכא דכתיב בהו אזהרה ודאי פליגא אדרב ששת:

רב הונא כו' אמרי על שבע מצות ב"נ נהרג גלי רחמנא בשפיכות דמים והוא הדין בכולהו. ומקשינן עלייהו דאמרי על שבע מצות נהרג ב"נ ואפי' על הגזל והתניא על הגזל גנב וגזל וכן אם ראה בשביה אשת יפת תואר ושכב עמה וכן כיוצא בהן דברים שאינו גזל [ממש] ולקמן מפרש להו כותי שגזל מכותי וכותי שגזל מישראל וישראל מישראל אסור ישראל בכותי מותר דלא תעשוק את רעך כתיב ולא כותי ובהדיא כתיב ואכלת את כל העמים אשר ה' אלהיך נותן לך ודוקא בזמן שמסורין בידך כדאיתא בב"ק (קי"ג:) ואשת יפת תאר נמי בהדיא שריא קרא לישראל קתני מיהת על הגזל כותי בכותי [וכותי] בישראל אסור ואי ס"ד נהרג אדתני אסור ליתני חייב. ומפרקינן משום דקבעי למיתנא סיפא ישראל בעכו"ם מותר דלא מצי למיתני פטור דקיי"ל מותר ממש תנא רישא נמי אסור. ומקשי' ומי מצית למימר דלאו דוקא קתני והא כל היכא דאית ליה חיובא תני חייב דקתני רישא על שפיכות דמים מדקתני רישא חייב וסיפא אסור ש"מ דוקא קתני בתרווייהו. ומפרקינן האי דנקט רישא חייב ופטור [וסיפא] אסיר ומותר לאו למימר דרישא איכא חיובא וסיפא ליכא חיובא (אבל) [אלא] סיפא נקט אסור ומותר לאשמועינן רבותא גבי ישראל בעכו"ם כדאמרן ורישא נמי בדין הוא דליתני אסור ומותר אלא משום דלא מצי תני ישראל בעכו"ם מותר דהא תנן העכו"ם וישראל הרועים בהמה דקה של עצמן ודרך בהמה דקה ליכנס לתוך השדות ואין הרועה יכול לעכב לא מעלין אותו מן הבור להחיותן דסתמן גזלנין הן שמרעין בהמתן בשדות אחרים ולא מורידין אותן לכתחילה להמיתן בידים. ואתינן לפרושה להא מתניתא דתני בה גזל ויפת תאר ותני עלייהו וכן כיוצא בהן ואיבעי' לן כיוצא בהו בגזל מאי היא וסברינן לאוקומה בפועל שנשכר לעשות בכרם ואכל מן הענבים שבו דמורי היתירא לנפשיה ולאו גזל גמור הוא. ודייקי' עלה אי בשעת גמר מלאכה שעת הבציר שהוא נמר מלאכתן היתירא הוא דכתיב ואכלת ענבים כנפשך כו' ואמאי תני בישראל אסור ואי שלא בשעת גמר מלאכה גזל מעליא הוא דכתיב ואל כליך לא תתן בשעה שאתה נותן לכליו של בעל הבית אתה אוכל בשעה שאי אתה נותן לכליו של בעל הבית אי אתה אוכל וא"כ מאי כיוצא בו דקתני דמשמע דלאו גזל גמור הוא ואידחיא לה וסבר רב פפא לאוקומה לפחות משוה פרוטה דלאו גזל גמור הוא לאפוקיה בדיינין דמסתמא מחיל ליה עילויה מיהו כיון דמעיקרא אית ליה צערא אסור. ומקשינן אי הכי לגבי עו"ג בעו"ג מאי כיוצא בו איכא כיון דעו"ג לאו בר מחילה הוא שהרי מקפיד על ממונו יתר מדאי ואפי' אפחות משוה פרוטה נמי לא מחיל גזל מעליא הוא ואידחיא ליה ויש מפרשים כיון דעו"ג לאו בני מחילה נינהו שהרי כל דינן למיתה ואינה בתורת השבון לא נפיק פחות מש"פ מכלל שוה פרוטה

ואפי' מישראל דמחיל ליה בתר הכי דהא משעת גזל עבר ליה אלאו דגזל ואיחייב ליה מיתה ולא מסתבר. ואסיקנא לכובש שכר שכיר כגון דאמר ליה יש לך בידי ואיני נותן לך דלאו ממונא קא שקיל מיניה ולא הוי גזל ממש אלא בחוטף דבר מחבירו כבניהו בן יהוידע כדאיתא בפ' מרובה וכיוצא בגנב נמי משכחת לה בכובש שכר שכיר כגון דאמר ליה לא שכרתיך מעולם אי נמי נתתיו לך והיינו טעמא דלא איצטריך לפרושה משום דגניבה בכלל גזל ואין ביניהן אלא שזה עושה בפרהסיא וזה עושה בצינעא וכי קא באעי כיוצא בגזל בגניבה קא בעי נמי כיוצא בגניבה וכי פשיט בכובש שכר שכיר לתרווייהו קא פשיט. כיוצא בו דיפת תואר מאי היא כגון בן נח שייחד שפחה לעבדו וחזר ובא עליה נהרג עליה והיינו דקתני עכו"ם בעכו"ם אסור ישראל בישראל נמי כי האי גונא אסור ואע"פ ששחררה ואית דאמרי דהיינו שפחה חרופה שחייבין עליה אשם ולאו מילתא היא דשפחה חרופה קידושי מעליא בעיא ישראל בעכו"ם מותר שאם יחד העכו"ם שפחה לעבדו ובא ישראל עליה בשביה מותר שהרי אפילו אשתו של עכו"ם מותרת באותה שעה דגרסינן בפירקא קמא דקידושין (כ"א:) וראית בשביה בשעת שביה אשת ואפי' אשת איש. ולא נהירא משום דמשמע דלא קא מהדר אכיוצא בו דיפת תואר משום כיוצא בו דאישות בלחוד אלא משום כיוצא בו נמי דשביה ולהכי נקט עבדו שהוא כבוש לו כאשת יפת תואר שכבושה במלחמה וא"כ גבי ישראל כגון מאי כיוצא בו איכא מותר אלא מסתברא לי דלאו בשביה ממש קא מיירי אלא כגון ישראל שהיתה לו שפחה כותית וייחדה לעבדו כותי ואח"כ גיירה ושחררה ובא עליה. כיוצא בו דשפיכות דמים לא תניא ברישא דהאי ברייתא כדתניא בסיפא גבי גזל ויפת תואר משום דאין בשפיכות דמים דבר הקל מחבירו לא לענין דינא ולא לגבי דעתא דאינשי. אמר אביי אי משכחת תנא דתני כיוצא בו גבי שפיכות דמים רבי יונתן בן שאול היא דתאני רודף אחר חבירו להרגו ויכול הנרדף להציל את עצמו באחד מאיבריו של רודף ולא הציל אלא הרגו לגמרי נהרג עליו וכי האי גונא לאו שפיכות דמים ממש הויא לדעתא דאינשי דהא לאצולי נפשיה קא מיכוין והיינו כיוצא בו בשפיכות דמים דהוי קרוב לפטור ואינו פטור. אבל לרבנן דפליגי עליה היתר גמור הוא ואפי' ישראל בישראל פטור וקיי"ל כר' יונתן בן שאול דסוגיין בסוף פרק נגמר הדין (מ"ט.) כותיה. וכתב ר"ש ז"ל דהיינו טעמא דלא משמע ליה כיוצא בו דשפיכות דמים בשוגג משום דשוגג שפיכות דמים גמור אלא רחמנא חס עליה ולא נהירא לי דאי מהאי טעמא מכל מקום כיון דרחמנא חס עליה לאו שפיכות דמים גמור הוא אלא מסתברא משום דלא משמע ליה עו"ג בעו"ג בשוגג חייב דודאי שוגג לא חייב רחמנא דנהי דשמעת דבן נח נהרג שלא בהתראה דוקא במזיד דמוכחא מילתא

דמזיד הוא אבל בשוגג ממש ליכא מאן דאמר דליחייב ואפי' עו"ג בישראל והכי מוכח בגמרא דאלו הן הגולין (ט'.) אלא אי קשיא הא קשיא לוקמה באומר מותר דאיכא למאן דאמר התם דאומר מותר קרוב למזיד הוא ואיכא למימר משום דאומר מותר פלוגתא דאמוראי היא דפליגי בה התם ולא ניחא ליה לאוקומי ברייתא בפלוגתא דאמוראי אבל בפלוגתא דתנאי יכיל לאוקומה דיכיל לשנויי הא מני רבי יונתן בן שאול היא ורבנן פליגי עליה:

דף נז:

כתיב בספר אגדתא דבי רב בן נח נהרג כו' משום ר' ישמעאל אמרו אף על העוברין שבמעי אמן שאם הכה את האשה ויצאו ילדיה ומתו חייב דאלו ישראל לא מיקטיל אעוברין שנאמר כי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה ויצאו ילדיה ולא יהיה אסון כלומר באשה ענוש יענש על העוברין כאשר ישית עליו בעל האשה אלמא אעוברין פטור ולא מיקטלא ליה עד שיהא תינוק בן יום אחד והוא דקים ליה בגוויה שכלו חדשיו כדתנן במסכת נדה תינוק בן יום אחד ההורגו חייב. מנא הני מילי אמר קרא אדרוש אפי' בדיין אחד כו' כוליה קרא יתירה הוא דמכדי כתיב שופך דם האדם כו' אידך למה לי שמע מינה לדרשא אדרוש לשון יחיד משמע והא קמ"ל שיש לכם לדרוש בדיין אחד כמו שאני דורשו יחיד מיד כל חיה אפי' שלא בהתראה דחיה משמע אפי' חיות השדה והתם לא שייך התראה ומדאקיש דרישה דאדם לדחיה ש"מ דאפי' שלא בהתראה מיהת מיחייב חדרשנו אפי' בעד אחד דאם אינו ענין לדם האדם דהא כתיב ביה דמכם אדרוש תנהו ענין לדרישת העדים ומדאפקיה בלשון יחיד ולא כתיב אדרשם ש"מ אפי' בעד אחד מיד איש כוליה קרא בעדים קא דריש ליה ופשוטה היא. ואית דמפרשי אדרוש אדרשנו דרישה כל שהוא ומדלא כתיב היטב ולאו מילתא היא. מתיב רב המנונא ואשה לא מיפקדא אדינין דקא דרשת מיד איש ולא מיד אשה אלמא ולא מיפקדא לא לאסהודי ולא למידן דהא לאו בת הכי היא והכתיב למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו לעשות צדקה ומשפט. הוא מותיב לה והוא מפריק לה בניו לדין ביתו לצדקה. אית דאמרי דהאי צדקה פשרה היא כדאמרינן (לעיל ו':) ויהי דוד עושה צדקה ומשפט ומסתברא לי לצדקה ממש קאמר והאי דלא חשיב לה גבי המצות משום דמצות עשה היא:

תנו רבנן איש מה ת"ל איש איש תרי זימני לרבות את הכותים ואוקי' איצטריך לאיחיובי אעריות דידן כגון אשת איש ישראל ומשכב זכור דקתני סופא בא על העריות ישראל נידון בדיני ישראל ואיבעיא לן למאי הילכתא וסברינן למימר שאם בא על עריות ישראל אינן

נידון אלא בעדה ועדים והתראה ומתמהינן השתא מיגרע גרעי עריות ישראל מעריות כותים והלא אם בא על עריות כותים נידון בדיין אחד ובעד אחד שלא בהתראה כלומר וכי לפי שבא על עריות ישראל נקל עליו. אלא אמר ר' יוחנן לא נצרכה אלא לנערה מאורסה דלדידהו לית להו אלא בעולת בעל וכיון דלא מיחייבי עלה אלא מריבוייא דאיש איש על כרחיך דייניגן ליה בדינא דידן בסקילה אבל בעדה ועדים והתראה [לא] מרבינן ליה. למילתא דכתיבא גבי עריות מרבינן. עדה ועדים והתראה גבי עריות לא כתיב. ודייקינן עלה דהא מילתא [מהא] דאמרינן לקמן האי תנא דבי מנשה הוא דאמר כל מיתה האמורה בבני נח אינה אלא חנק דאלמא ליכא חילוק בין היכא דנידון בדיני ישראל ובין היכא דנידון בדיני בני נח אלא לענין גופה דמיתה מכלל דבין הכי ובין הכי בעד אחד ודיין אחד דייניגן ליה כדבעינן לברורי לקמן. אבל בא על ישראלית אשת איש בדינא דידהו קטלינן ליה בסייף אפי' דיין אחד ועד אחד שלא בהתראה כי קושיין:

ומקשינן עלה והתניא בא על אשת איש נדון בחנק ואוקימנא כגון שנכנסה לחופה ולא נבעלה דלדידהו לית להו שנאמר והיא בעולת בעל ולא כתיב אשת איש ולדילן אית לן שהכל היו בכלל נואף ונואפת בחנק ולא הוציא הכתוב לסקילה אלא בתולה מאורסה אבל בתולה והיא נשואה אי נמי מאורסה והיא בעולה הרי היא בכלל נואף ונואפת בחנק הילכך אם בא על בת ישראל שנכנסה לחופה ולא נבעלה דייניגן ליה בדינא דידן בחנק דאתרבו להו נמי מאיש איש ואע"ג דמפקינן ליה מסייף לחנק לאו גריעותא היא דהא בעריות דידהו כי האי גוונא פטור הוי לגמרי וכי בא על עריות ישראל כי האי גוונא קטלינן ליה:

תניא כותיה דרבי יוחנן דאמר לא נצרכה אלא לנערה מאורסה כל ערוה שב"ד ישראל ממיתין עליה ב"נ מוזהר עליה כו' דברי ר"מ ולקמן מפרש דר"מ אליבא דר"ע אמרה דנפקא ליה עריות דב"נ מעל כן יעזוב איש והתם חייבי מיתות כתיבי וחכמים אומרים הרבה עריות יש שאין ב"ד של ישראל ממיתין עליהן כגון חייבי כריתות גרידי אחותו ואחות אביו ואשת אחי אביו ובן נח מוזהר עליהן דנפקא להו מריבוייא דאיש איש לכל האמור בפרשה. בא על עריות ישראל כו' ואין לנו שאם בא על עריות ישראל נדון בדיני ישראל אלא נערה המאורסה בלבד דכיון דלדידהו לית להו דייניגן ליה בדינא דידן ויש אומרים ואין לנו שיהא בן נח חלוק בין ישראלית לכותית אלא נערה המאורסה בלבד. ומקשינן וליחשוב נמי נכנסה לחופה ולא נבעלה כדאמרינן לעיל ומפרקינן האי תנא תנא דבי מנשה הוא דאמר כל מיתה האמורה לב"נ אינה אלא חנק הילכך אידי ואידי חנק הוא ואין כאן חלוק בין שיהא נדון בדיני ישראל בין בדיני בני נח. מיהא שמעינן דלעולם

לא צריך עדה ועדים והתראה דאי אמרת היכא דלדידהו לית להו דיינינן בהו בעדה ועדים והתראה כדינא דידן אכתי קשיא ליחשוב נמי נכנסה לחופה ולא נבעלה שנידון בעדה ועדים והתראה ואפי' לתנא דבי מנשה דמוקים לה כותיה קשיא דהא שמעינן ליה לעיל דקאמר דבן נח נהרג בדיין אחד כו' ואוקימנא דתנא דבי מנשה הוא אלא ודאי ש"מ מחוורתא כדאמרינן:

דף נח.

ומקשינן אהא מתניתא וסבר ר' מאיר כל ערוה שב"ד ישראל ממיתין עליה בן נח מוזהר עליה והתניא גר שהיתה הורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה יש לו שאר האם כגון עריות האסורות לו מחמת קורבת אמו כגון אחות אמו דכתיב בה כי שאר אמך היא וה"ה לאחותו מאמו והא קמ"ל דאע"ג דקי"ל דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי כיון דאיתסר שאר האם לב"נ כדאיתא לקמן מאך לא בת אמי ומאת אמו השתא דאיגייר נמי גזרינן שמא יאמרו באין מקדושה חמורה לקדושה קלה כדאיתא בפרק כיצד אשת אחיו (יבמות כ"ב.) ואין לו שאר האב אינו אסור בעריות שאיסורן מחמת קורבת האב כגון אחות אביו דכתיב בה שאר אביך היא והוא הדין לאחותו מאביו ולא מאמו מאי טעמא דאין אב לכותי ואפי' היכא דידיע דרחמנא אפקריה לזרעי' דכתיב אשר בשר חמורים בשרם כדאיתא בפרק נושאין על האנוסה ותו ליכא למגזר שמא יאמרו ומשום קורבא נמי ליכא דהא אפי' במידי דמיתסר כשהוא כותי משום קורבא פקע ליה מכי איגייר דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי וכ"ש במידי דליכא קורבא אפי' כשהוא כותי ובדין הוא דאפי' הורתו ולידתו שלא בקדושה יש לו שאר האם גזירה שמא יאמרו אלא רבותא קמ"ל דאע"ג דלידתו בקדושה כיון דאין הורתו בקדושה אין לו שאר האב הא כיצד כו' אחות האב מן האב יקיים דכיון דאחוה דילה מתמת אב היא לאו אחוה היא דאין אב לכותי ולאו אחות אביו היא אחות האב מן האם ר"מ אומר יוציא דכיון דאחוה דילה מחמת אם היא אחוה הויא ואחות אביו היא ואע"ג דמ"מ אין אב לכותי הני מילי למיסר שאר קרובין דאתיא מחמתיה אבל אחות אביו גזירת הכתוב היא כדדריש ר' אלעזר לקמן וחכמים אומרים יקיים דאין אב לכותי לכל דבר ולית להו דרשא דאת אביו כדבעינן למימר קמן שהיה רבי מאיר אומר כל ערוה שהיא משום שאר האם יוציא כו' אריש קאי דקא מפליג בין אחות האב מן האם ובין אחות האב מן האב ומותר באשת אחיו אפי' מאמו ואית בה פלוגתא בפ' נושאין על האנוסה (יבמות צ"ח.) רב ששת מוקי לה בדנסבה כשהוא כותי ורב אחא בר"י מוקי לה בדנסבה כשהוא גר דכל ערוה שהיא משום אישות מכי מיגרשא לא גזרינן

בה שלא יאמרו ולא מצית למימר טעמא משום דלא מיתסרא ערוה לבני נח מחמת אישות דמדלא פליגי רבנן עליה בהא משמע דדברי הכל היא ושמעינן להו לרבנן דדרשי איש איש לרבות את הכותים שמוזהרין על עריות כישראל אלמא אשח אח נמי איתסר לב"נ ואפי' לר"מ נמי כי היכי דמרבי נמי אשה ובתה אע"ג דלא נפקא לן מעל כן יעזוב איש הכי נמי אית ליה לרבויי שאר ערות. ובאשת אחי אביו אפי' מן האם ולר"מ איצטריכא ליה. ושאר כל העריות הבאות מחמת קרובים שנתגיירו עמו מותרות לו לאיתויי אשת אביו לאחר מיתה או גירושין ואפי' לר"מ דכי אית ליה קורבא מחמת אב גבי אחות אביו דגלי בה קרא אבל מחמת אישות לית ליה אבל בשאר קרובות לא מצית לאוקמה אלא בהנך דאתו לבתר הכי דהויא הורתן בקדושה והנך ודאי אסירי ולא מצי למתני בהו מותרות. נשא אשה ובתה בגיורות קא מיירי כונס אחת ומוציא אחת דכיון דמדאורייתא שריין ליה תרווייהו ומדרבנן הוא דאסיר גזירה שמא יאמרו הילכך לא אסרה לקיחתן אהדדי דכי היכי דנימא כונס את הראשונה ומוציא את השניה אלא הי מינייהו דבעי נסיב וה"ה נמי בישראל היכא דנשא אשה ובתה גיורות ואית דמוקמי לה בשאר גרים וכגון שנשא בגיותו ונתגיירו עמו ולא ידעינן מאי קא נחית לאוקומה הכין ולתפוקי מתניתא מפשטא ותוב נשא היה נשוי מיבעי ליה. לכתחלה לא יכנוס אוקימנא בפרק נושאין על האנוסה אהנך דקתני בהו יקיים דכיון דלידתו בקדושה ומיחלף בישראל גזרינן ביה שלא יכנוס לכתחלה. מתה אשתו מותר בחמותו ואית דתאני אסור בחמותו ובפרק נושאין על האנוסה מתרץ לה הכי הא דקתני מותר בחמותו ר"ע היא דאמר תמות לאחר מיתה קליש ליה אסורא דהא אימעיטא ליה משריפה וגבי גר לא גזור רבנן שמא יאמרו ומ"מ משמע דתמות נאסרה לב"נ דאי לא אפי' בחייה נמי תשתרי והא דתאני אסור בחמותו ר' ישמעאל היא דאמר לאחר מיתה נמי באיסורא קיימא ואיתא לפלוגתייהו בפרק אלו הן הנשרפין קתני מיהת אחותו מן האם יוציא ואע"פ שאין ב"ד ישראל ממיתין עליה ושאר כל העריות מותרות לו לאיתויי אשת אביו ואע"פ שב"ד ישראל ממיתין עליה:

אמר ר' יהודה לא קשיא הך קמייתא דתאני כל ערוה שב"ד ישראל ממיתין עליה ב"נ מוזהר עליה ר' מאיר קאמר לה אליבא דרבי עקיבא רביה דדריש אמו אמו ממש אביו אשת אביו ויליף שאר חייבי מיתות ב"ד מינייהו והא דקתני אשת אביו מותרת לו ואסר ליה באחותו ואחות אמו ואחות אביו רבי מאיר קאמר לה אליבא דרבי אליעזר רביה דדריש את אביו ואת אמו אחות אביו ואתות אמו ולא דריש אשת אביו וכי תימא אם כן מנא ליה לרבויי אחותו וחמותו אחותו נפקא ליה מאחות אביו ואמו חמותו נמי דילפי כולהו חייבי כריתות מאחות אביו ואחות אמו במה מצינו וחמותו נמי איכא כרת לבד

ממיתה ולא ממעיטא אלא אשת אביו דכיון דלא אתייא מדרשא דקרא לא מרבינן לה במה מצינו משום דאינה בכותי [דאין] אב לכותי ורבנן פליגי אדרבי עקיבא בעריות שאין ב"ד ממיתין עליה וקסברי אפילו אשאר עריות נמי הוזהרו בני נח ופליגי עליה נמי באשת אביו דקסברי אין אב לכותי כלל ממאי מדלא פליגי אדרבי מאיר אלא באחות האב מן האב אלמא בשארא מודו ליה ותו דהשתא לרבי מאיר דאית ליה שאר האב באחות אביו מן האם באשת אביו לית ליה לרבנן דלית להו שאר האב כלל ואפי' באחות אביו מן האם לא כל שכן (ותנן) [ורבנן] פליגי אדרבי אליעזר באחות האב מן האם דאין אב לכותי כלל ומודו ליה בכולהו הנך ונפקא להו לרבנן כולהו עריות מדרשא דלאמר ומריבוייא דאיש איש ודוקא לענין שאר האם אבל לגבי שאר האב לא דאין אב לכותי כלל כדפרישנא. וכי תימא האי קרא דעל כן יעזוב איש במאי מוקמי ליה מוקמי ליה בפשטיה דמשתעי באורחא דעלמא: הא דאמרינן לבשר אחד מי שנעשין בשר אחד אזרעא דנפיק מינייהו קאמר יצאו בהמה וחיה שאם בא אדם עליהם אין יוצא משניהם בשר אחד:

אמר מר רבי אליעזר אומר אביו אחות אביו ומקשינן ואימא אשת אביו לאחר מיתה ומפרקינן דומיא דאמו כו'. ר"ע אומר אביו אשת אביו ומקשינן היינו באשתו ולא באשת חבירו ומפרקי' איצטריך למיסרה לאחר מיתת אביו. אמו אמו ממש ומקשינן לאחר מיתת אביו לא מצית אמרת דאי באישות היינו אשת אביו דאוקימנא לאחר מיתה ואי בחיי אביו היינו באשתו ולא באשת חבירו ועיקר איסורא נקט ומפרקינן באמו שהיתה אנוסת אביו דליכא אישות כלל במאי קא מפלגי ר"א ור"ע אעיקר טעמייהו קא בעי ומהדרינן ר"א סבר אביו דומיא דאמו ואמו דומיא דאביו לא משכחת לה אלא באחוה דאי באביו ממש ואמו ממש ליכא למימר דאביו היינו ודבק ולא בזכור ור"ע מוטב לאוקמא באשת אביו דאיקריא ערות אביו דכתיב ערות אביו גלה וקא מיתוקה לן קרא באביו ממש ואמו ממש דקרא הכי משמע את אביו ואת אמו אביו ממש ואמו ממש ולא לוקמא באחות אביו דלא שייך בה לישנא דקרא דקריה אביו ממש דהא לא לקרי ערות אביו [אלא] שאר אביו שאר אביך היא:

דף נח:

ואקשינן אדרשיה דר"א דמרבי אחות אביו ויקח עמרם את יוכבד דודתו מאי לאו דודתו מן האם כלומר אחות אביו מן האה דאלמא שריא לבני נח. ודחינן לא אחות אביו מן האב דכיון דכותי אין לו שאר האב ליכא אחוה ובהא אפילו ר"א מודי כדאמרינן לעיל אחות האב מן האה יקיים: ת"ש אחותי בת אבי היא אך לא בת אמי אלמא בת האם

אסירא וקשיא לר"ע. ומתמהינן ותסברא דמשום הכי קאמר בת אבי אמו *(נ"א דמש"ה קאמר בת אבי אך לא בת אמי אחותו הואי) אחותו הואי בת הרן אחיו הואי דכתיב שרי בת הרן אחי מלכה וכיון דהכי הוא דקרא לאו למעוטי אחותו מן האם אתא אימא לך לא שנא מן האם ולא שנא מן האב שריא והתם הכי קאמר ליה קורבא דאחוה אית לי בגוה דהאי דקאמר אחותי כמאן דאמר בת אחי ודקאמר בת אבי כמאן דאמר בת אחי מן האב ולא מן האם ודקארי לה בת אבי משום דבני בנים הרי הן כבנים ולאו למעוטי מידי קא אתי אלא קושטא דמילתא קאמר ליה.

אמר רב הונא עו"ג מותר בבתו ומפני מה לא נשא אדם את בתו כדי להרבות זרעו כדי שישא קין את אחותו עולם חסד יבנה שאלמלא חסד שגמל אדם הראשון את בנו שהשיאו אחותו כענין שנאמר חסד הוא לא נבנה העולם שהרי לא היתה לו אשה אחרת לישא אותה וי"מ אני אמרתי עולם חסד יבנה אני צויתי את אדה"ר שיגמול את בנו להשיאו אחותו כדי שיבנה העולם. איכא דאמרי כו':

אמר רב חסדא עבד כנעני מותר באמו ומותר בבתו יצא מכלל כותי ופקעה מיניה קורבא דבני נח דהוה ליה כקטן שנולד ולכלל ישראל לא בא למגזר עליה שמא יאמרו: כי אתא רב דימי אמר כו' כדפרישנא. ואיבעיא לן מאימת חשיבא מיוחדת למקטל עילוה אמר רב מדקרו לה רביתא דפלניא עבדא. מאימת התרתה שלא יהא אחר נהרג עליה אמר רב הונא משיפרע ראשה בשוק כדרך הנערות הפנויות:

אמר ר"א אמר רבי חנינא בן נח שבא על אשתו שלא כדרכה חייב מאי טעמא ודבק באשתו דרך דיבוק ולא שלא כדרכה וי"א שכיון שאין נהנית בדבר אין נדבקת עמו. ואתמה רבא מי איכא מידי דלישראל לא מיחייב וכותי מיחייב ומשמע דרבא ליה ליה ההוא דתלמידי דרב על ז' מצות בן נח נהרג ואיבעי תימא לעולם אית ליה והכי קאמר מי איכא מידי דבישראל לא מיחייב ולא מידי ובכותי מיחייב אם תאמר גזל ודינין ואבר מן החי התם נמי איכא חיובא גזל דמיחייב לאהדורי דינין נמי (ליכא) [איכא] דנטל ונתן ביד מיחייב לאהדורי אבר מן החי נמי מיחייב מלקות שאר שבע מצות חיובי מיתה נינהו. אלא אמר רבא לא תידוק מהאי קרא דדבק הכי אלא בן נח שבא על אשת חבירו [שלא] כדרכה פטור מאי טעמא ודבק באשתו כדרכה ולא באשת חבירו ומשמע דכי אתסרא ליה אשת חבירו בדביקה (ושלא) כדרכה:

ואמר רבי חנינא כותי שהרג את ישראל כו' והסוטר לועו של ישראל כו' שנאמר מוקש אדם הנוקש את ישראל שנקראו אדם שנאמר (יחזקאל ל"ד:ל"א) ואתן צאני וגו' כאלו ילע קדש סוטר לועו של קדש, לאו חס ושלום דאית ליה לועא אלא גוזמא קאמר כאלו

היה לו לקדש לוע והיה בא זה וסוטרו שהרי ישראל עמו ונחלתו הם ונמצא לועם לועו של קדש:

כל המגביה ידו על חבירו כו'. רב הונא קץ ידא קציצה ממש קנסא בעלמא עבד משום דהוה רגיל ההוא גברא למימחי אינשי כדאמרינן בפרק נגמר הדין (מ"ו.) ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה לא לעבור על דברי תורה אלא לעשות סייג לתורה ורב הונא הוה אורחיה למקנס למאן דהוה רגיל למעבד כי האי גוונא כדאמרינן בפרק הגוזל (בבא קמא צ"ו:) במעשה דההוא דגזל פדנא דתורי מחבריה ואתא לקמיה דרב נחמן וקנסיה לשלומי פלגו שבאחא ואקשו ליה ואמר להו לאו [אמינא לכו] כי יתיבנא בדינא ליכא דלימא לי מידי דאמר רב הונא חברין אנא ושבור מלכא אחי בדינא האי גזלן עתיקא הוא ובעינא דאקנסיה. ויש אומריה קץ ידא שוה יד אחד שהכה חבירו וקנסו ממון כענין שנאמר וקצותה את כפה וקי"ל (ב"ק כ"ח.) דממון קאמר ולא מסתבר (דבשאר) [דבשלמא] קרא מיירי בהאי לישנא אלא גמרא למה לי כי האי לישנא ותו הא קרא תשבר קאמר ועלה קאמר מעשה דרב הונא ותו הא קי"ל דב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה וא"כ מאי תיקשי לן כי היכי דנצטריך לאפוקי גמרא מפשטיה. ר"א אומר אין לו תקנה אלא קבורה שנאמר ואיש זרוע לו ראויה הארץ להקבר בה: ואמר ר"א לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרועות שיקברו בה כדאמרינן לעיל ויש לפרש דלעיל אמר מילתא דדרשא והשתא מפרש פשטיה דקרא ואיש זרוע לו הארץ איוב הוא דאמר הכי לחבריה שאין הדבר תלוי במעשים טובים אלא בכח הזרוע ובעלי זרועות להם לבדה נתנה הארץ כדמשמע סופיה דקרא ונשוא פניה ישב בה ואיכא לפרושי דהכי קאמר לא נתנה קרקע לתת כחה אלא לבעלי זרועות שיש בהם יכולת לעבדה כדריש לקיש עובד אדמתו ישבע לחם:

ואמר ריש לקיש עכו"ם ששבת ממלאכה יום שלם כו' שנאמר ויום ולילה לא ישבותו ומשמע ליה נמי אבני אדם שלא ישבתו ממלאכה ומתמהינן פשיטא דקס"ד דבשביתה שהוא לשם חובה קא מיירי כגון אלו הערביים ששובתים ביום ו' לשם ע"ג ואפי' היכא דשובתין בשבת לשום שמים כיון דלא אפקוד עלה הוה ליה כגזל ופריק רבינא לא נצרכא אלא לשלישי בשבת שאין כאן שם חובה כלל אלא לנוח בעלמא כיון שמתכוון לשבות חייב לפי שנראה כקובע שבת לעצמו ובודה דת מלבו. והרב רבי משה בר מיימון נוחו עדן מוקים לה בספר משנה תורה בקובע שבת לעצמו שנמצא בודה דת מלבו ולהאי סברא דידיה הא דמקשינן פשיטא הכי מפרשי' לה דקא ס"ד כו' בשבת קאי ואמטול הכי כי קא מתמהינן פשיטא כיון דודאי לשם ע"ג קא עביד היינו עובד ע"ג ומפרקינן לא נצרכא אלא אפילו לשלישי בשבת דלא קביעא ביה שבת לע"ג אפ"ה כיון דקבעיה

לשם שבת חייב לפי שבדה דת מלבו. ומקשי' ולחשבה גבי שבע מצות ומפרקינן כי קא חשיב שב ואל תעשה קום עשה לא קחשיב ולאו דלא ישבותו קום עשה מלאכה הוא. ומקשינן והא דינין דקום עשה (ודין) [ודון] הוא וקא חשיב ליה ומפרקינן התם שב ואל תעשה נמי איכא שב ואל תדין דין עול ומש"ה קא חשיב ליה:

דף נט.

רבי חנינא בן גמליאל אומר אף על הדם מן החי מאי טעמיה דכתיב אך בשר שדינהו להאי נפשו ולהאי דמו תרווייהו אבשר וקרי ביה בשר בנפשו לא תאכל דמו בנפשו לא תאכל ורבנן ההוא למישרא שרצים לענין אבר מן החי הוא דאתא כדפרישית. כיוצא בדבר אתה אומר שאף ישראל הוזהרו על הדם מן החי משום חיות דס"ד אמינא כיון דכתיבא שחיטה לעיל מיניה וזבחת מבקרך ומצאנך והדר כתיב רק חזק לבלתי אכול הדם וכן גבי ההוא פרשה דכיסוי הדם דסדר אחרי מות שחיטה כתיב ברישא והדר דם וכן גבי לא תעשה דחלב ודם דכתיב בסדר ויקרא שחיטה כתיב ברישא וסד"א כי אסר רחמנא דם שחוטין אבל דם בעלי חיים לא קמ"ל כי הדם הוא הנפש אימתי הדם הוא הנפש בעוד שהבהמה חיה, ואית דדייקי לה מסיפא דקרא ולא תאכל הנפש עם הבשר לא תאכל הדם הנזכר בריש המקרא בעוד שהנפש עם הבשר ולא דייק דוודאי סיפיה דקרא לכ"ע לאבר מן החי הוא דאתא כדמיבעיא לן לקמן למה לי למיכתב בבני נח כו'. ורבנן דלא דרשי הני קראי לדם מן החי מיבעי ליה לדם הקזה שהנפש יוצאה בו ואע"פ שלא מת בה ס"ד אמינא דם שחיטה הוא דאסיר דם הקזה לא קמ"ל ובכריתות מפרש' איזהו דם הקזה שהנפש יוצאה בו מטיפה המשחרת ואילך.

ואיבעיא לן למה לי למכתב אבר מן החי בבני נח למה לי למכתב בסיני אטו ישראל לאו בכלל בני נח נינהו דאיצטריך למיהדר ולאהדורינהו עילוה בסיני. ומהדרינן איצטריך דאי לא אהדרה בסיני הוה אמינא לישראל נאמרה ולא לבני נח שאף ע"פ שניתנה מתחלה לבני נח לא ניתנה אלא לדורות שישראל מתייחסים מהם עד נח ויש אומרים לפי שיש לומר ישראל שיצאו לקדושה עמדו באיסורן אבל כותים ניטלו מהן. כדרבי יוסי בר חנינא דאמר כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לבני נח כדמפרש טעמא לקמיה. ואין לנו מצוה שנאמרה קודם מתן תורה ולא נשנית בסיני אלא גיד הנשה ואליבא דרבי יהודה דאמר בפרק גיד הנשה והלא מבני יעקב נאסר גיד הנשה ועדיין בהמה טמאה מותרת להן אלמא קסבר מבני יעקב נאסרו, בני יעקב מקמי מתן תורה בני נח מיקרו, ורבנן

פליגי עליה ואמרי בסיני נאמר ולא להם אלא שנכתב במקומו כלומר משה כתבו לאחר מת"ת במקום המאורע על שם סופו להודיע מאי זה טעם נאסר שאלו נכתב עם המצות שנכתבו לאחר מת"ת היה צריך לשנות את המעשה ההוא פעם שנית כדי להודיע טעמו של דבר והכי קאמר קרא ע"כ לא יאכלו עתה בני ישראל את גיד הנשה ולר' יהודה איצטריך לאשמועינן דלבני ישראל נאמרה ולא לשאר בני נח. וכי תימא מאי איריא משום דלא נשנית בסיני תיפוק לי דבני ישראל כתיב ותו טעמא דלא נשנית בסיני הא אלו נשנית בסיני הוה אמינא לזה ולזה נאמרה הא מעיקרא כי כתיבא בישראל כתיבא דהא מילה דנאמרה לב"נ ונשנית בסיני וקי"ל דלישראל נאמרה ולא לב"נ וקא מסקינן טעמא לקמן משום דמעיקרא לאברהם הוא דקא מזהר לה רחמנא הכא נמי אי נמי נשנית בסיני היכי הוה ס"ד למימר דלזה ולזה נאמרה הא מעיקרא כי קא מזהר רחמנא לבני ישראל קא מזהר ותו הא דמקשי' לקמן אדרבה מדלא נשנית בסיני לב"נ נאמרה ולא לישראל היכי מצינן למימר הכי הא בני ישראל כתיב. לא תיקשי לך האי דקאמרינן דמצוה שנאמרה לב"נ ולא נשנית בסיני לבני ישראל נאמרה ולא לב"נ ותני עלה אין לנו אלא גיד הנשה לאו למימר דאם נשנית בסיני הוה אמינא לזה ולזה נאמרה אלא הא קמ"ל דמצוה שנאמרה לב"נ ולא נשנית בסיני אפי' לא נאמרה מתחלה בפי' לישראל הדין נותן שלישראל נאמרה ולא לב"נ והדר קאמר ואין לנו מצוה שנאמר לב"נ ולא נשנית בסיני אלא גיד הנשה ואליבא דר' יהודה ואע"פ דלגיד הנשה גופיה לא איצטריך דהא ב"י כתיב נפקא מינה לאשמועינן טעמא דהנך מצות שנאמרו לב"נ ונשנו בסיני אמאי נשנו ומדאשמועינן דמצוה שנאמרה לב"נ ולא נשנית בסיני הדין נותן שלא נאמרה אלא לישראל ילפי' טעמא להנך דלהכי איצטריך למהדר ולמתנינהו דאי לאו הכי הוה אמינא לישראל נאמרו ולא לב"נ איכא לפרושי נמי דאלו נאמרה קאמר אלו נאמרה לב"נ ולא נשנית בסיני הייתי אומר לישראל נאמרה ולא לב"נ ובדלא כתיב בה ישראל קאי והדר קאמר ואין לנו מצוה שנאמרה לבני נת ולא נשנית בסיני אלא גיד הנשה כו'. ואיבעי תימא איצטריך לפריה ורביה דנאמר לבני נח ולא נשנית בסיני לשום אזהרה אלא לדבר שבמנין והאי דקאמר אין לנו אלא גיד הנשה מצוה שלא נשנית כלל הוא דנקט כדמפרש בגמרא דלקמן והאי פירוש מסתבר טפי. והא דאקשינן לקמן אדרבא מדלא נשנית בסיני לב"נ נאמרה ולא לישראל לאו אגיד הנשה קא מקשי אלא אכללא דקאמר לב"נ ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לב"ן קא מקשי דמשמע ליה דאפי' לא נאמר בה ישראל כיון שלא נשנית בסיני הייתי אומר לישראל נאמרה ולא לב"נ ועלה קא מקשי אדרבא כו' כדבעינן למימר קמן:

אמר מר כל מצוה שנאמרה לב"נ ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה ומתמהינן אדרבא מדנשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לב"נ דאי ס"ד לב"נ [נמי] נאמרה למה לי למהדר ומתנא בה בסיני לשתוק מינה ואנא ידענא דלזה ולזה נאמרה דהא ישראל בכלל ב"נ נינהו. ומפרקינן מדאיתני ע"ג בסיני ואשכחן בה דאיענוש כותים עילוה לאחר מת"ת שנאמר כי את כל התועבות האל עשו אנשי הארץ כו' ש"מ לזה ולזה נאמרה ולא מצית למימר דכי ענשינהו משום הנך דעבוד מקמי מתן תורה ענשינהו דהא לא עניש לבנים בעון אבות אלא באוחזין מעשה אבותיהם בידיהן:

אמר מר לב"נ ולא נשנית בסיני לישראל נאמרה ולא לב"נ ומתמהינן אדרבא מדלא נשנית בסיני לב"נ נאמרה ולא לישראל דהא לזה ולזה לא מצית אמרת דא"כ מהדר הוה הדר תאני לה בסיני דומיא דע"ג ומדלא תני לה בסיני ש"מ לאחד מהן נאמרה הילכך על כרחי' אוקמה להנך דאיתמרא להו מעיקרא. ולאו אגיד הנשה קא מקשי אלא אכללא דקאמר קא מקשי'. ומפרקינן ליכא מידי דלישראל שרי ולכותי אסור שהרי רבה הכתוב בישראל מצות יתרות להוסיף להן קדושה משא"כ בכותים. ומקשינן ולא והא יפת תואר דלישראל שריא וליכא משום גזל ולכותי אסור משום גזל כדאמרינן באידך ברייתא (לעיל נ"ז.) וכן יפת תואר כותי בכותי וכותי בישראל וישראל בישראל אסור ישראל בכותי מותר ומקרא נמי שמעת לה דכיון דפשטינן דגזל איתסר לב"נ ואיתסר נמי לישראל הרי יפת תואר בכלל גזל ישראל בכותי דאפקא קרא ליפת תואר להיתר שריא כותי דלא אישתריא ליה אכתי באיסורא קיימא. ומפרקינן התם משום דלאו בני כיבוש נינהו כלומר לא ניתנה להם רשות לכבוש את הארץ כמו שניתנה להן לישראל ואשחכח דהאי דשריא לישראל ואסירא לכותי לאו משום קדושה יתירה דאיכא בכותי הוא אלא משום דלכותי הוי גזל לישראל לא הוי גזל כלל דכממונא דנפשיה:

ומקשינן תוב והרי פחות משוה פרוטה דלישראל שרי משום גזל דבר מחילה הוא ולכותי אסיר ומשמע דלא סבירא לן כדרב פפא (שם) דסבר לאוקומי כיוצא בו דגזל בפחות משוה פרוטה ותני עלה ישראל בישראל אסור. ואי בעי תימא אפי' תימא כרב פפא התם קא מיירי לכתחילה והכא קא מיירי בדיעבד דאי גזיל ליה פחות משוה פרוטה אי הגזלן ישראל הוא שרי ליה לאחזוקי ביה ואי כותי הוא אסיר ליה לאחזוקי ביה. מיהו פשטא דשמעתא לא משמע אלא לכתחילה. ותו דאיעבד בכותי מנ"ל דאסיר והיכן הוזהרו בני נח להשיב את הגזילה אי מאבימלך דכתיב ביה השב את אשת האיש התם לדידיה קא מזהר רחמנא לאחריני מנלן. ומפרקינן התם היינו טעמא דאיתסר להו אפי' פחות משוה פרוטה משום דלאו בני מחילה נינהו לפי שאסורין הן ואין מוחלין אפילו על דבר

קל. ודרך העולם שכל המדקדק מדקדקים עמו ואין מוחלין לו אבל ישראל רחמנים הם ומוחלים על דבר קל. ויש לפרש דכותים לאו בני מחילה נינהו אשתכח דפחות משוה פרוטה לגבייהו ממונא הוי ואסיר להו למשקליה:

דף נט:

ובתר דאקשינן אהא דרבי יוסי בר חנינא מטעמא דגופה ומפרקינן הדרינן לאקשויי עלה מעלמא: **אמר** מר כל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני לזה ולזה נאמרה. ומקשינן והרי מילה שנאמר לאברהם שהיה מבני נח דכתיב ואתה את בריתי תשמור ונשנית בסיני ביום השמיני ימול בשר ערלתו ואפ"ה לישראל נאמרה ולא לבני נח דלא אשכחן תנא דחשיב ליה גבי מצות שנצטוו בני נח. ומפרקינן התם לאו לאשמועינן מצות מילה איצטריך אלא למשרי שבת לגבי מילה הוא דאתא מדהוה ליה למכתב ובשמיני ימול בשר ערלתו ואנא ידענא דביום השמיני קאמר דהא בימים קא עסיק לעיל מיניה דכתי' וטמאה שבעת ימים ביום למה לי ביום ואפילו בשבת:

ומקשינן תו והרי פריה ורביה שנאמרה לבני נח ואתם פרו ורבו ונשנית בסיני לך אמור להם שובו לכם לאהליכם כלומר לנשיכם כענין שנאמר (איוב ה':כ"ד) כי שלום אהלך לפי שנצטוו לפרוש מנשיהם ג' ימים קודם הדיבור שנא' אל תגשו אל אשה ולבסוף נאמר להם שובו לכם לאהליכם וקס"ד דהאי שובו לכם לאהליכם אזהרה הוא דאתא ואפ"ה קיי"ל דלישראל נאמרה ולא לבני נח. ומפרקינן ההיא כי איתני בסיני לאו לאזהרה הוא אלא להתיר להן את הדבר שאסרן בו מתחילה כמו שפירשנו ואצטריך לאשמועינן דכל דבר שנמנו עליו ב"ד ואסרוהו צריך מנין אחר להתירו שהרי כשם שנאסרו בתשמיש המטה על פי המקום כך לא הותרו בו אלא על פי המקום: ומקשינן אי הכי כל חדא וחדא נמי נימא משום מילתא איתניא כלומר אי אמרת דכל מצוה שנשנית בסיני ונתחדש בה דבר כמו שלא נשנית דמיא ואמרינן לישראל נאמרה ולא לבני נח כולהו שבע מצות נמי דאיתנו בסיני לא סגיא דלא חדיש בהו רחמנא מילתא בכל חדא וחדא ונימא לשום ההיא מילתא איתניא ולאו לעיקר אזהרה והויאן להו כמצוה שנאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני דקי"ל לישראל נאמרה ולא לבני נח ומאי ראיה דאמרינן לעיל לכל מצוה שנאמרה לבני נח ונשנית בסיני מדאיתני ע"ג הא ודאי כי איתני למילתא בעלמא הוא דאיתני כגון לפרושי עונשה או לדבר אחר. ומפרקינן הכי קאמר לעיל אזהרה מיהדר ומיתנא בהו למה לי כלומר מכדי אזהורי אזהר עלה לבני נח מהדר מיתנא לאזהורי בה בסיני למה לי לשמעי' עונש דילה ותו לא אלא להכי הדר אזהר בה לאשמועינן דלזה ולזה

נאמרה דאי לא אהדרה הוה אמינא לישראל נאמרה ולא לבני נח: אמר מר ואין לנו אלא גיד הנשה ואליבא דר' יהודה ומקשינן מילה ופריה ורביה נמי האמרן דלא איתנו בסיני לשום אזהרה אלא למילתא בעלמא והוו להו בכלל מצוה שנאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני ואמאי לא חשיב לה בהדי גיד הנשה אלא קא פסיק ותני אין לנו אלא גיד הנשה. ומפרקינן אין הכי נמי דהנך נמי בכלל מצוה שנאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני נינהו והיינו טעמא דלא חשיב להו בהדיה גיד הנשה משום דהני איתנו מיהת לשום מילתא בעולם ואילו גיד הנשה לא איתני כלל והכי קאמר אין לנו מצוה שנאמרה לבני נח ולא נשנית בסיני כלל אלא גיד הנשה ואליבא דר' יהודה:

והדרינן לפרוקי קושיין קמא דאקשינן ממילה בפירוקא אחרינא ואמרינן ואי בעי תימא מילה אפילו תימא דאיתני בסיני לשום אזהרה לא יכלת לחיובי בה שאר בני נח לבד מישראל דהא מעיקרא נמי לאברהם הוא דקא מזהר ליה רחמנא ובסוף נמי לזרע אברהם קא מזהר עלה בסיני. ומקשינן אלא מעתה דטעמא דלא מיפקדי שאר כותיים עילוה משום דלא איתיהיבא מעיקרא אלא לזרע אברהם הוא בני ישמעאל ליחייבו דהא כתיב לזרעך אחריך ובני ישמעאל זרעיה נינהו דכתיב וגם את בן האמה לגוי אשימנו כי זרעך הוא ומפרקינן אפ"ה לא מיקרו זרע אברהם אלא יצחק דאמר קרא כי ביצחק יקרא לך זרע והאי דכתיב בישמעאל כי זרעך הוא לאו למימרא דעיקר זרעו של אברהם לכל מילי דהא כתיב כי ביצחק יקרא לך זרע אלא הכי קאמר לגוי אשימנו בזכות שיצא מחלציך אבל לא יקרא לך זרע אלא ביצחק. ומקשינן תו בני עשו מיהת דאתו מיצחק ליחייבו ומפרקינן כי ביצחק במקצת יצחק ולא כל יצחק. מתקיף לה רב הושעיא אלא מעתה דלא פקדיה רחמנא אלא איצחק בני קטורה הילודים לאברהם לא ליחייבו אינהו גופייהו לממהל נפשייהו דהא פשיט לן דאיתפקד אבוהון לממהלניהו כשאר ילידי ביתו אלא אינהו גופייהו לא לחיוב דהא לא איקרו זרע ולא ידענא מהיכא פשיטא ליה לרב הושעיא דבני קטורה חייבין דקא מקשי ליה אלא מעתה בני קטורה לא ליחייבו דמשמע דפשיטא לן דחייבין ואי משום דמשמע ליה את בריתי הפר לרבות בני קטורה א"כ מאי קושיא דקא מקשי:

אמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון לא הותר לו בשר לאכילה אכל בשר קא מיירי ואפילו דגים וחגבים מדמקשי' ליה מדגים ותו מדכתיב בסופיה דהאי קרא ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה הרי כל נפש חיה אמור. ואיכא דמקשו הכא מאחר דלא הותר לו בשר באכילה למה לי למיסר אבר מן החי ואית דדחקי ואמרי דכי אמרינן לא הותר לו בשר באכילה הני מילי להמית ולאכול אבל אם מת מעצמו מותר והאי דאצטריך

למיסר אבר מן החי שאם פירש הימנו אבר עצמו בעודו חי אסור הואיל ופירש מבעלי חיים. ולאו מילתא היא דהא בשר סתם קאמרינן ותו אי משום הריגת בעלי חיים הוא דאיתסר אדאשמעינן דלא הותר לו לאכול לשמעינן דלא הותר לו להמית ותו אם כן היכי מותבי' עליה מדרב יהודה בן תימא והא התם לא קא מיירי בבעלי חיים דקטיל להו איהו כלל אלא לאו ש"מ דהאי פירושא ליתיה כלל ואנן עיננא בה ואיגלאי לן פרוקא בס"ד. והדין היא פירוקא דכי קאמרינן דלא הותר לו בשר לאכילה לאו דאצטוי עלויה בפירוש קאמרינן אלא לא הותר לו קאמרי' דמסתמא כל הנבראות שהיו בעולם היו אסורות לו כעבד זה שאין לו רשות ליהנות משל רבו עד שיטול רשות הימנו ומאי דאשתרי ליה אשתרי ובשר דלא אשתרי ניה לא אשתרי מיהו אזהורי מיהת לא אזהריה עילויה אלא לאבר מן החי בלחוד. ונפקא מינה דמאי דאזהריה עילויה מיקטיל עילויה דהא שמעינן לרב יהודה גופיה דאמר לעיל על שבע מצות בן נח נהרג אבל מאי דלא אזדהר עילויה לא מיקטיל עילויה והכא גבי בשר לא כתיב אזהרה כלל והאי דקא דרשינן ולכל חית הארץ ולא חית הארץ לאו אזהרה היא אלא למימסר ירק עשב לחית הארץ הוא דאתא ולאו לעיקר אזהרה. תדע דהא כל היכא דמיבעי ליה למידי אחרינא לא יליף אזהרה מיניה. וגמרא משמעות דקרא קא מפרש דמדכתיב ולכל חית הארץ משמע שלא התיר להם חית הארץ וכדמעיינת בהאי פירוקא משכחת ליה דדאיק טובא. וכשבאו בני נח התירו להם יכול הואיל והותר להם בשר שהיה אסור הותר לגמרי ולא יהא אבר מן החי נוהג בו ת"ל אך בשר בנפשו דמו בעוד שדמו בנפשו לא תאכלהו יכול אף לשרצים כן יהא אבר מן החי אסור בהן ת"ל בנפשו דמו מדהוה לי' למכתב אך בשר בנפשו לא תאכלו דמשמע בעוד שהנפש בו דמו למה לי אלא לומר לך שלא נאסרו באבר מן החי אלא [במי] שדמו חלוק מבשרו מדכתיב בשר וכתיב דמו אלמא בשרו לאו היינו דמו ואיכא דדייקי לה הכי מי שהבשר קרוי בשר והדם קרוי נפש יצאו שרצים שאין דמן חלוק מבשרן כדפרי' לעיל. ויש לפרש שאין דמו חלוק מבשרן אלא הדם מעורב בבשר:

מתיבי ורדו בדגת הים מאי לאו לאכילה ודחינן לא למלאכה. ומתמהינן ודגים בני מלאכה נינהו ומפרקינן אין כדבעי רחבה דבעי רחבה לענין המנהיג בכלאים דקי"ל (ב"ק נ"ד:) אחד השור ואחד כל הבהמות לנפילת הבור כו' ולכלאים וכן חיה ועוף כיוצא בהן וקא מיבעיא ליה הנהיג בעיזא ושיבוטא מאי היה קרון בשפת הים וקשר בו עיזא ביבשה על שפת הים ושיבוטא סמוך לו בים והנהיג בשניהם מהו מי מיחייבי משום כלאים או לא ושיבוטא עיזא דימא הוא ואמטול הכי קא מיבעיא ליה אי הוי כלאים בהדי דיבשה או לא ואיכא למימר דהוא הדין נמי דמיבעיא גבי שאר מיני דגים אי אית

בהו משום כלאים בהדי בהמה וחיה או לא. והדרינן לאקשויי עליה דרב יהודה דאמר אדה"ר לא הותר לו בשר באכילה. תא שמע ורדו בדגת הים ובעוף השמים תרצת דגת הים עוף השמים תיקשי לך דאימסיר ליה לאדם הראשון למאי לאו לאכילה ודחינן לא למלאכה ומתמהינן ועופות בני מלאכה נינהו ומפרקינן אין כדבאעי רבה רב הונא דש באווזין ותרנגולין וחסמן אליבא דרבי יוסי בר יהודה דאמר בפרק השוכר את הפועלים אינו אוכל עד שיעשה בידיו וברגליו מהו מי מיחייב משום לאו דחסימה או לא ידיו ורגליו בעינן כשור וליכא או דילמא כל כחו בעינן והא איכא אלמא עופות בני מלאכה נינהו: ומתבי' עליה תו ובכל חיה הרומשת על הארץ ומשמע נחשים ועקרבים וכיוצא בהם שאין ראוין למלאכה כלל ומפרקינן ההוא לאתויי נחש קודם שיתקלל הוא דאתא דמתחלה ראוי היה למלאכה קודם שילך על גחון:

ר' **שמעון** בן חלפתא נחתו ליה תרי אטמאתא חדא אכליה אריותא וחדא אתייה לבי מדרשא אמרו ליה אין דבר טמא יורד מן השמים. בעא מיניה ר' זירא מרבה ירדה לו דמות חמור מהו א"ל יארודנא יש אומרים שוטה בתאנים כדכתיב (מיכה א':ח') אעשה מספד כתנים ומתרגימינן (ארודין) [כירודין] עוף שוטה הוא לפיכך מספיד תמיד ויש אומרים חמור של בר נקרא יארוד (ואלא) [לאו] הא אמרי לך אין דבר טמא יורד מן השמים ואיך אתה שואל על דבר שאי אפשר ויש לפרש לאו הא אמרי לך אין דבר טמא יורד מן השמים הילכך אפילו ירד לו דמות חמור נמי ודאי מין טהור הוא:

דף ס.

רבי אליעזר אומר אף על הכלאים ואין אסורין אלא בהרבעת בהמה והרכבת אילן ואמרינן מנא הני מילי אמר שמואל דאמר קרא את חוקותי תשמורו חוקים שחקקתי לך כבר תשמורו ואלו הן בהמתך לא תרביע כלאים שדך לא תזרע כלאים מה בהמתך בהרבעה שמחבר מין ושאינו מינו כדי שיצא מהן מין שלישי ויש אומרים מה בהמתך בהרבעה דבר מסוים על גבי דבר מסוים אף שדך בהרכבה דבר מסוים על גבי דבר מסוים. ומה בהמתך בין בארץ בין בחוצה לארץ [דהכי קי"ל] בכל מצוה שהיא חובת הגוף כדאיתא בפ"א דמידושין אף שדך בין בארץ בין בחוצה לארץ והאי היקישא בתרא לא איצטריך ליה הכא גבי ב"נ אלא אגרא נסביה ואיידי דדרשיה להאי קרא דריש ביה נמי כל מאי דאית ליה למדרש. ואי קשיא לך אלא מעתה יהו אסורין נמי ללבוש כלאים דהא כתיב נמי בסופיה דקרא ובגד כלאים שעטנז לא יעלה עליך וכי תימא הכי דריש את חוקותי תשמורו חקים שחקקתי בהם את עולמי שלא תשנו סדרי בראשית לא ס"ד

חדא מדמתמהינן אלא מעתה ושמרתם את חוקותי חקים שחקקתי לכם כבר ומסיק התם ושמרתם את חוקותי דהשתא הכא את חקותי תשמורו חוקים דמעיקרא תשמורו ותו אי חוקים שחקקתי בהם את עולמי קא דריש מנא ליה דאיתסרו לבני נח. לא תיקשי לך דקסבר ר' אליעזר חוקותי תרי משמע והאי דכתיב בסופיה דקרא ובגד כלאים שעטנז מילתא אחריתי היא ולאו בכלל חוקותי דרישא הויא אלא איידי דאיירי באיסור כלאים כתב נמי כלאים בגדים בהדייהו. ומקשינן אלא מעתה הא דכתיב בשאר מצות ושמרתם את חוקותי ואת משפטי הכי נמי חוקים שחקקתי לכם כבר והא גבי עריות דכתיב הכי ואיכא נדה דלא נצטוו ב"נ עליה ומפרקינן התם כיון דכתיבא שמירה מעיקרא וחוקותי לבסוף ולא מפסיק מדעם בין חוקותי למצות דמפרש בהו בהאי דוכתא משמע חוקותי דהשתא דלהכי סמכיה לחוקותי להנך מצות דמיפרשי התם ולא איפסיקא שמירה בין חוקותי לדידהו משום דאכתי לא אמרינהו זימנא אחריתי ואי הוה כתיב את חוקותי תשמורו הוה משמע כמי שהשלים את הענין שרצה לומר והוה משמע דמיירי בחוקים שידועים כבר הילכך איצטריך למסמך חוקותי להנך מצות דמיפרשי התם לאשמועי' דאכתי לא אמרי' עד השתא אבל הכא גבי כלאים דכתיב חוקותי מעיקרא והדר כתיבא שמירה משמע חוקים דמעיקרא תשמורו ולהכי כתב שמירה לבתר חוקות ולא איצטריך למסמכיה לסופיה דקרא דכיון דמיירי בחוקים שידועים מתחלה שייך למפסקיה לענינא מקמי דלימא מאי נינהו וראינו מי שפירש בה פי' אחר ואינו כדאי לדקדק בו לפיכך לא כתבנוהו:

פיסקא אמר ר' יהושע בן קרחה כו' אסיקנא אינו חייב עד שיברך שם בן ארבע אותיות שהן יו"ד ה"א וא"ו ה"א אבל אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד לאו שם הוא אלא כינוי מיקרי ולא מיחייב עלה כדתנן בשבועות (ל"ה) באל"ף דל"ת ביו"ד ה"א כו' ותני עלה המקלל בכולן רבי מאיר מחייב וחכמים פוטרין ותו דהא תנא קתני דאינו חייב עד שיפרש את השם ותנא דברייתא קתני דלא מיחייב אלא אשם המיוחד והדבר ידוע דלא מיקרי שם המפורש ולא שם המיוחד אלא יו"ד ה"י וא"ו ה"י אבל אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד לא מיקרי לא שם המפורש ולא שם המיוחד אלא כינוי מיקרי דתניא בסוטה פרק אלו נאמרין (סוטה ל"ח.) כה תברכו את בני ישראל בשם המפורש או אינו אלא בכינוי ת"ל ושמו את שמי על בני ישראל שמי המיוחד לי דהיינו יו"ד ה"י ו"ו ה"י דשמעת מינה דלא מיקרי שם המפורש ולא שם המיוחד אלא יו"ד ה"א וא"ו ה"א אבל אל"ף דל"ת נו"ן יו"ד כינוי הוא דמיקרי ובמסכת תמיד (פ"ז) נמי תנן גבי ברכת כהנים במקדש היו אומרים את השם ככתבו ובמדינה בכינוי דשמעת מינה דאל"ף דל"ת כינוי הוא והיינו דנקט ביה יוסה

דאית ביה ארבע אותיות ושלשתן משם המפורש יו"ד וא"ו ה"א ולא תימא עד דאיכא שם רבה כגון שם בן ארבעים ושתים אותיות אי נמי שם בן (ארבעה עשר) [שתים עשרה] אותיות כדאיתא בפרק עשרה יוחסין (קידושין ע"א.):

והדייניו עומדין על רגליהן ואמרינן עומדין מ"ל אמר קרא ויקם מעל הכסא והלא דברים קל וחומר כו' ומשמע מהכא דלאו משום ברכת השם קיימינן אלא משום דמדכר ליה לשמא קמן דהא אהוד לאו ברוכי בריך: קורעין מנא לן דכתיב ויבא אליקים כו' לפי ששמעו אותו רשע שהיה מחרף את השם דכתיב ומי בכל אלהי הארצות כו' כי יציל ה' את ירושלם מידי וכל שכן במגדף ממש ויש אומרים שאותו רשע מגדף ממש היה ומשום הכי קרע והיינו דכתיב את מי חרפת וגדפת: ולא מאחין. מנא לן אתיא קריעה קריעה דכתיב ואלישע רואה והוא מצעק אבי אבי כו' ויחזק בבגדיו ויקרעהו לשנים קרעים ממשמע שנאמר לשנים איני יודע שהן קרעים ומה ת"ל קרעים שהיו קרועין ועומדין לעולם כלומר שלא אחה אותן מה להלן אין מאחין אף כאן אין מאחין:

תנו רבנן אחד השומע מפי המגדף ואחד השומע מפי השומע חייב לקרוע והעדים ששמעו מפי עצמן אינן חייבים לקרוע שכבר קרעו בשעה ששמעו שנאמר ויקרע בגדיו והן לא קרעו. אמר רב יהודה אמר שמואל השומע הזכרה מפי כותי דרך גידוף אינו חייב לקרוע ואם תאמר מפני מה קרעו על דברי רבשקה רבשקה ישראל מומר הוה: ואין קורעין אלא על השם המיוחד בלבד לאפוקי כינוי דלא ופליגא דר' חייא בתרווייהו דא"ר חייא השומע הזכרה בזמן הזה שאין אימת סנהדרי מוטלת עליהן ותדירין לגדף אינו חייב לקרוע שאם אי אתה אומר כן נתמלא כל הבגד כולו קרעים קרעים. ודייקינן עלה ממאן כלומר אילימא מישראל מי פקרי בעבירה כולי האי לגדף תדיר דקא חיישת שמא יתמלא הבגד כולו קרעים אלא לאו מכותי ושם המיוחד מי גמירי רובייהו כדי שיהו תדירין לגדף בו אלא לאו בכינוי וש"מ דבתר חדא זימנא הוא דלא קרעינן מאחר דחזינן דפקרי' ביה כולי האי שמא יתמלא כל הבגד כולו קרעים קרעים אבל לכתחילה מקמי דתתדר מילתא דרגילי בה תדיר היכא דשמעינן הזכרה מפי כותי ואפי' בכינוי קורעין ש"מ:

פיסקא והשני אומר אף אני כמוהו אמר ר' שמעון בן לקיש ש"מ אף אני כמוהו כשר בדיני ממונות ובדיני נפשות ומעלה הוא דעבוד רבנן בין דיני ממונות בין דיני נפשות שיהא כל אחד מן העדים מפרש עדותו כדקתני בדיני ממונות (לעיל כ"ט.) כיצד בודקין את העדים מוציאין אותן לחוץ ומשיירין את הגדול שבהן ואומר לו כיצד אתה יודע שזה חייב לזה והדר תני היו מכניסין את השני ובודקין אותו והכא גבי מגדף כיון דלא

אפשר דלימרו כל חד מינייהו לסהדותא מפני חילול השם אוקמוה רבנן אדאורייתא כו':
והשלישי אומר אף אני כמוהו סתמא כרבי עקיבא דמקיש שלשה לשנים על פי שני עדים או שלשה עדים אם העדות מתקיימת בשנים מה ת"ל שלשה אלא להקיש שלשה לשנים מה שנים נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה אף שלשה נמצא אחד מהן קרוב או פסול עדותן בטלה הכא נמי מה שנים צריכין שניהם לברר עדותן אף שלשה שבאו להעיד כאחד צריכין לברר עדותן. ואית דאמרי כי היכי דאי מתזמי או מתכחשי מבטלין לה לסהדותייהו:

דף ס:

מתני' העובד ע"ג אחד העובד בשאר עבודות כדרכה ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה אעפ"י שאין דרך עבודתה בכך חייב על ארבע עבודות הללו דהיינו זיבוח וקיטור וניסוך והשתחואה ובגמרא יליף לה מקראי. והמקבלו עליו לאלוה דאמר הריני מקבל עליו לאלוה דאפי' באמירה בעלמא מיחייב דהא איתקש לעבודה דכתיב וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו לו וגו' והאומר לו אלי אתה וצריכי דאי תנא המקבלו עליו לאלוה הוה אמינא התם הוא דמיחייב דהא קבליה עילויה אבל אמר ליה מעיקרא אלי אתה דשיחה בעלמא היא ודמיא להההיא דאמרינן בגטין (ל"ב.) גט זה בטל הוא לא אמר כלום וכי אמר יהי בטל דבריו קיימין הכא נמי כי אמר אלי אתה לא ליחייב קמ"ל ואי אשמועינן אלי אתה הוה אמינא התם הוא דמיחייב דהא קא מודי ליה מהשתא אודיי אבל קבליה עליה לעתיד קא מקביל ליה והשתא מיהת לא אודי ליה אודויי אימא לא ליחייב קמ"ל. ואית דאמרי המקבלו עליו לאלוה שלא בפניו האומר לו אלי אתה בפניו ותנא סיפא לגלויי רישא. ולאו מילתא היא דאם כן למה לי לשנויי במילתא ליתני המקבלו עליו לאלוה בין בפניו בין שלא בפניו. אבל המגפף כו' לשלא כדרכה קא מיירי עובר בלא תעשה שנאמר ולא תעבדם סתמא כלל את כל העבודות כולן בלא תעשה ואם אינו ענין לכדרכה שהרי כבר נאמר לא תשתחוה (בדברות האחרונות) להם ולא תעבדם [בדברות האחרונות] תנהו ענין לשלא כדרכה אבל מיתה לא מיחייב אשלא כדרכה אלא אהנך דפריש בהו קרא דומיא דזביחה. ואית דאמרי דאזהרה דידהו נפקא לן מאל תפנו אל האובות ואל היעונים ולא מילתא היא דהתם אזהרה לנשאל באוב וידעוני נינהו. ואיכא למימר מאל תפנו אל האלילים דמיירי בע"ג. והנודר בשמו והמקיים בשמו הנודר אית דאמרי דאמר קונם עליו פירות בשם ע"ג פלונית אם ירחץ והמקיים לשון נשבע דמתרגמינן מקיים עובר בלא תעשה שנאמר ושם אלהים אחרים

לא תזכירו. ואם תשאל אם כן מאי איריא נודר ומקיים אפי' הזכרה בעלמא נמי לא אין הכי נמי מיהו נודר ומקיים איצטריך ליה מהו דתימא כמאן דקבליה עליה לאלוה דמי וליקטליה קמ"ל ומילתא צריכא עיונא. ויש מפרשים שהדירו אחד בשם ע"ג והוא קיים את הנדר. הפוער עצמו לבעל פעור מגלה עצמו לפניו כאונס את עצמו לפער פי טבעתו לפניו כאדם שצריך לנקביו ולשון פתיחה הוא כדכתיב (איוב ט"ז:י') פערו עלי בפיהם וכתיב (ישעיהו ה':י"ד) הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק ולפי שעבודתו בכך נקרא בעל פעור והזורק אבן למרקוליס שלש אבנים יש בעיר ששמה מכה זו בצד זו ואחת על גביהן ונקראין מרקוליס ועבודתה בזריקת אבנים ואע"פ שאין עבודתה בזריקה גרידתא עד שיגלח את ראשו ואת זקנו ויזרוק בין שוקיו לאחוריו כיון שעבודתו בזריקה כי זריק ליה מכל מקום מיחייב:

מאי אחד העובד אטו כולהו לאו עובד הוא אמר רבי ירמיה הכי קאמר אחד העובד כדרכה אפי' בשאר עבודות ואחד המזבח כו' אפי' שלא כדרכה. ומקשי' מכדי תנא עבודת פנים קא חשיב ואזיל לאיחיובי עלייהו אפילו שלא כדרכה לחשוב נמי זורק דם זבחים אמר אביי זורק היינו מנסך דכתיב בל אסיך נסכיהם מדם והא תנא ליה מנסך וכלל ביה ניסוך דם וניסוך יין. ואם תשאל ולחשוב נמי מקבל ומולק ומוליך דכולהו עבודת פנים נינהו אית דאמרי דאפי' בעבודת פנים לא מיחייב אלא בהנך דאשכחן דהויאן עבודות הנעשות לשם ע"ג כדאשכחן בהנך זביחה דכתיב ויזבחו לו קיטור אשר חלב זבחימו יאכלו ניסוך יין ישתו יין נסיכם ודם נמי היינו טעמא דקשיא ליה משום דאשכחן ליה גבי ע"ג דכתיב בל אסיך נסכיהם מדם ולא מסתבר דאי מהאי קרא קא קשיא ליה איבעי ליה לאסוקי אדעתיה דתנא נמי הא תני מנסך ותו הא קרא כי קא מרבה בזביחה כל עבודת פנים קא מרבה. אלא מסתברא דלא קא מרבה עבודת פנים אלא דומיא דזביחה שהיא עבודת פנים ויצאת לידון בשחוטי חוץ אף כל שחייבים עליו בחוץ יצא המקבל והמוליך והמולק שאין חייבים עליהם בחוץ אבל זורק חייבים עליו בחוץ דאתרבי מדם יחשב:

מנא הני מילי דמיחייב אהני עבודות ולאו אמגפף ומנשק בשלא כדרכה דתנו רבנן זובח לאלהים אלו נאמר זובח יחרם הייתי אומר בזובח קדשים בחוץ שהזהיר עליהן במקום אחר הכתוב מדבר לחייבו מיתה ת"ל לאלהים בזובח לע"ג הכתוב מדבר וכל אלהים במשמע אפי' הנך דאין דרכן בכך ואין לי אלא זובח דכתיב ביה קרא מקטר ומנסך מנין וכי תימא לפי שהיתה זביחה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד האי תנא לא הוה משמע ליה מעיקרא דזביחה בכלל היתה ואמטול הכי קא פשיט לה מדכתיב בלתי לה'

לבדו ריקן ופנה כל העבודות מע"ג לתת לשם המיוחד ומכללא משמע דאכל העבודות הראויות לשם קאמר דהא מאי דאסר בע"ג ויהיב לשם ומינה דמאי דיהיב לשם אסר בע"ג ולקמן יליף להו בדבר שהיה בכלל כדבעינן לפרושי לקמן. והשתא קא קשיא ליה אין לי אלא זביחה וקיטור וניסוך שיצאו לידון בשחוטי חוץ השתחואה מנין והיינו דקאמר לפי שיצתה זביחה מכלל שאר עבודות שנאסרו בחוץ שנאמר לא תעשון כן לה' אלהיכם כי אם במקום ויצתה זביחה להחמיר עלי' ולידון בשחוטי חוץ בכרת דכתיב אשר ישחט שור או כשב או עז במחנה כו' והרי מקטר ומנסך בכלל ואין השתחואה בכלל הייתי אומר אף זביחה שיצתה בע"ג אין השתחואה בכלל דהא לאו עבודת פנים היא דלא קרי עבודת פנים אלא ההיא דמיחייב עלה בחוץ מנין לרבות השתחואה ת"ל כי לא תשתחוה לאל אחר הכי איתא בכולהו נוסחי ומשמע דאזהרה דידיה נקט ומיתה נפקא לן מוילך ויעבוד אלהים אחרים וישתחו להם אבל בסיפרי לא תניא הכי אלא ת"ל וילך ויעבוד אלהים אחרים. עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל לא תשתחוה לאלהיהם ותרווייהו בשלא כדרכה קאי דכיון דכתיב אלהים סתם כל אלהים במשמע ואעפ"י שאין דרכן בהשתחואה וכתיב וישתחו להם ואית דאמרי משום דכתיבא עבודה והשתחואה האי השתחויה היכי דמיא אי בכדרכה בכלל עבודה היא אלא לשלא כדרכה. והדר קאמר הואיל וריבה הכתוב השתחויה להתחייב עליה ואעפ"י שאינה עבודה יכול שאני מרבה המגדף כו' שלא כדרכה ותהוי השתחויה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד שחייבין עליה שלא כדרכה לא ללמד על עצמה יצאת אלא ללמד על הכלל כולו יצאת מה השתחויה שהיא דרך כבוד חייבין עליה אפי' שלא כדרכה אף כל שהוא דרך כבוד חייבין עליה אפילו שלא כדרכה ת"ל זובח לאלהים יחרם זביחה בכלל וילך ויעבוד היתה ולמה יצאת להקיש אליה כו' מדה היא בתורה לכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא והכי קאמר אי ס"ד השתחויה ללמד על הכלל כולו יצאת למה לי לאפוקי זביחה והלא דרך כבוד הוה ומהשתחויה נפקא אלא להקיש אליה לומר לך מה זביחה מיוחדת שהיא עבודת פנים כלומר בית המקדש בלבד חייבין עליה בחוץ לע"ג אף כל שהוא עבודת פנים חייבין עליה בחוץ יצא המגפף והמנשק כו' והשתא קאמר הילכך יצאת השתחואה מן הכלל לידון בעצמה לבדה להתחייב עליה שלא כדרכה דהא מהקישא דזביחה לא אתיא דלא מרבי' מהתם אלא עבודת פנים בלבד ולא מיקריא עבודת פנים אלא הנך דמחייבי עלייהו משום שחוטי חוץ יצאת זביחה ללמד על הכלל כולו אבל איפכא לא מצי למימר דאי יצאת השתחויה ללמד על הכלל כולו הרי זביחה בכלל זובח למה לי. ומשמע לן מהכא

דאע"ג דיצאת זביחה ללמד על הכלל כולו לא מרבינן מינה אלא עבודת פנים כעין הפרט וטעמא מאי אי בעי תימא משום דכתיב בלתי לה' לבדו לא חייב בע"ג אלא על עבודה שראויה לשם דהיינו עבודת פנים ואיבעי תימא משום דאיצטריך קרא לאשמועינן חיובא גבי השתחואה שלא כדרכה בקרא באנפיה נפשיה ואי ס"ד יצאה זביחה ללמד על הכלל כולו ואפי' שלא כעין פנים הרי השתחויה בכלל וא"כ קרא גבי השתחויה למה לי אלא מדאיצטריך קרא יתירא השתחויה שלא כדרכה ש"מ כשיצאת זביחה לא יצאת אלא להקיש אליה ואיבעי תימא דכל מידת דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד הכי הוא דלא מרבינן אלא כעין הפרט ואשכחן כי האי גונא בכמה דוכתאי:

אמר ליה רבא בר רב חנן לאביי אימא יצאת השתחואה ללמד על הכלל כולו ודקא אמרת זובח למה לי לגופיה איצטריך דמחשבין מעבודה לעבודה שאם שחט את הבהמה לעצמו ע"מ לזרוק דמה לע"ג להקטיר חלבה לע"ג אע"פ שלא נתכוון לעובדה בשחיטה וגם לא זרק ולא הקטיר כיון שחישב בשעת שחיטה לזרוק ולהקטיר כמי שחישב לשחטה לשם ע"ג דמי וחייב שמחשבה שמחשב בעבודה זו על עבודה אחרת מחשבה היא להתחייב עליה ונפקא לן מדכתיב בלתי לה' לבדו ריקן כל העבודות כולן לשם המיוחד ומהעבודת פנים שוחט ע"מ לזרוק דמה ולהקטיר אימוריה ע"ג המזבח והויא שחיטה מעליתא ואע"פ שלא נתכוון לעבוד בשחיטה אף השוחט ע"מ לזרוק דמה לע"ג כמאן דשחט לשם ע"ג ומיחייב:

דף סא.

איתמר השוחט את הבהמה כו' רבי יוחנן אמר אסורה בהנאה ואע"פ שלא זרק ולא הקטיר דגמר לה ממחשבת פיגול דמחשבין בה מעבודה לעבודה שהשוחט על מנת לזרוק את הדם חוץ לזמנו או חוץ למקומו פיגול והכי יליף טעמא בשחיטת חולין וריש לקיש אמר מותר דאין מחשבין מעבודה לעבודה. הא ניחא לרבי יוחנן דיליף ע"ג מפיגול כי היכי דיליף למיסרה לבהמה הכי יליף לחיובי גברא הילכך מייתר לן זובח ועל כרחין מוקמינן ליה ללמד על הכלל כולו ולא קשיא לן מידי אלא לריש לקיש דאמר בהמה מותרת הא ודאי בעי קרא לחיובי גברא ולא מייתר לן זובח הילכך איכא למימר יצאת השתחויה ללמד על הכלל כולו ודקשיא לך זובח למה לי איצטריך דמהניא מחשבה מעבודה לעבודה לחיובי גברא:

מתקיף לה רב פפא להא דאמרינן הניחא לר' יוחנן דלא באעי קרא ולאלומי קושיא דרבא בר רב חנן קא אתי ולרבי יוחנן לא באעי קרא דעד כאן לא קאמר רבי יוחנן אלא למיסר

בהמה דומיא דפיגול אבל אדם סד"א לאו בר קטלא הוא ואצטריך קרא לחיובי גברא הילכך אפילו אליבא דרבי יוחנן נמי תקשי לך:

מתקיף לה רב אחא בריה דרב איקא לקושייה דרבא בר רב חנן ולרבי שמעון בן לקיש מי בעי קרא לחיובי גברא עד כאן לא שארי ר' שמעון בן לקיש אלא בהמה דבהכי לא מיתסרא אבל גברא בר קטלא הוא דכיון דחישב בשחיטה לזרוק דמה שחיטה צורך זריקה היא והויא ליה כעובד ע"ג בשחיטה וכי תימא היכא אשכחן דבהמה מותרת ועובד חייב אין מידי דהוה אמשתחוה להר דהר מותר ועובדו בסייף דתנן כותים העובדין את ההרים הן מותרין ועובדיהן בסייף הן מותרין דכתיב את אלהיהם על ההרים ולא ההרים אלהיהם ועובדיהן בסייף דמכל מקום עובד ע"ג הוא דשמעת מינה דאע"ג דהר לא מיתסר עובד חייב ולא אמרינן מדלא מיתסר נעבד לאו עבודה היא ולהוי עובד פטור דלעולם אימא לך עבודה הויא והאי דלא מיתסר ההר לפי שאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אלמא אין חיוב העובד תלוי באיסור הנעבד והוא הדין באיסור התקרובת דאע"ג דלא מיתסרא תקרובת עובד חייב ולא אמרינן מדלא מיתסרא תקרובת לאו עבודה היא ולהוי עובד פטור דלעולם אימא לך עבודה היא לאיחיובי עלה דדומיא דעבודת פנים בעינן והא איכא והאי דלא מיתסרא בהמה בהכי משום דלא חשיב לעבדה בזביחה זו ואכתי לאו תקרובת ע"ג היא הילכך לא מיבעיא לרבי יוחנן דאמר הבהמה אסורה דאיכא למימר דכי היכי דאסר ליה לבהמה מחייב ליה לגברא ולא בעי קרא לחיובי גברא ומייתר לן זובח ללמד על הכלל כולו אלא אפי' לריש לקיש נמי מייתר ולא קשיא לן מידי לחד מינייהו:

אמר ליה רב אחא מדפתי לרבינא בשלמא למאן דאמר יצאת השתחויה בעצמה איצטריך איכה יעבדו למעט מגפף ומנשק שלא כדרכה וכי תימא מזובח נפקא אצטריך למעט מקושיא דרב פפא ס"ד אמינא זובח לגופיה אתא דמחשבין מעבודה לעבודה קמ"ל אלא למאי דקאמר ליה רבא בר רב חנן לאביי יצאת השתחויה ללמד על הכלל כולו אלמא כל דרך כבוד מיחייב אפי' שלא כדרכה איכה יעבדו דמשמע כדרכה אין שלא כדרכה לא למעוטי מאי וכי תימא למעוטי עבודת בזיון שאין חייבין עליה שלא כדרכה כגון הפוער עצמו לע"ג שזובחין לה מהשתחואה נפקא מה השתחואה דרך כבוד חייבין עליה אפי' שלא כדרכה אף כל דרך כבוד לאפוקי האי דלאו דרך כבוד הוא ולא מצית למימר דהיא גופא איצטריך לאשמועינן דעבודת בזיון כדרכה חייב דהאי מוילך ויעבוד נפקא כל דרך עבודתו. אלא למעוטי פוער עצמו למרקוליס סד"א כו':

ומקשינן תו אלא הא דאמר ר' אלעזר מנין לזובח בהמה שהיא עבודת כבוד למרקולס שעבודתו דרך בזיון שהוא חייב מיתה שנאמר ולא יזבחו עוד את זבחיהם לשעירים אם

אינו ענין לכדרכה דנפקא ליה מאיכה יעבדו תנהו ענין שלא כדרכה. ואע"ג דהני קראי לענין אזהרה גרידתא כתיבי דאלו לענין עונש מיתה לאו מהני קראי נפקא לן חיובא לא לכדרכה ולא לשלא כדרכה אלא כדרכה נפקא לן מוילך ויעבוד ושלא כדרכה נפקא לן מזובח לאלהים ולרבא בר רב חנן נפקא לן מהשתחואה דכתיבא גבי עונש דכתיב וישתחו להם אפי' הכי איצטריך הני קראי משום דקי"ל לא ענש אלא א"כ הזהיר אי נמי [אי] לאו דכתיבי הני קראי באזהרה הוה מוקמינן להו להנך דכתיבי גבי עונש במילתא אחריתי וכדרכה לומר שאינו חייב אלא על דבר שהוא כעין פנים דהוה ליה דבר שהיה בכלל ויעבוד ויצא מן הכלל כו' דהא לא מוכח קרא דוילך ויעבוד דבשלא כעין פנים קאי אלא השתא דכתיב אזהרה לכדרכה אפי' שלא כעין פנים מאיכה יעבדו דכתיב בהדיה לא תעשה כן לה' אלהיך כו' אייתר ליה לא יזבחו לשלא כדרכה והואיל והזהיר על הזביחה וחייב מיתה על הזביחה מה כשהזהיר עליה הזהיר אפי' שלא כדרכה אף כשחייב עליה חייב אפי' שלא כדרכה והכי מקשינן מדרבי אלעזר אי אמרת בשלמא זביחה יצאת ללמד על הכלל כולו לאיחיובי שלא כדרכה איצטריך ולא יזבחו עוד לאזהרה בזביחה שלא כדרכה דקי"ל לא ענש אלא א"כ הזהיר אי נמי לאשמועינן דקרא דזובח לאלהים יחרם שלא כדרכה מיירי כדאמרן אלא אי אמרת יצאת השתחואה ללמד על הכלל כולו ולא יזבחו עוד למה לי דהא שלש השתחואות כתיבי אחת לכדרכה ואחת לשלא כדרכה ואחת לכדרכה ושלא כדרכה וכיון דאמרת השתחואה ללמד על הכלל כלו יצא הרי זביחה בכלל בשלמא זובח איצטריך דמחשבין מעבודה לעבודה אלא אזהרה למה לי [וכי תימא] איצטריך אזהרה שלא לחשב מעבודה לעבודה הא ודאי גלויי מילתא בעלמא הוא אי הויא מחשבה ואי לא כיון דאשמועינן גבי עונש דהויה מחשבה תו לא צריך אזהרה לדיליה באפי נפשיה דכולה מילתא אי כדרכה מאיכה יעבדו נפקא אי שלא כדרכה מהשתחואה שלא כדרכה נפקא ולא מצינן למימר דגמרא מדרבי אלעזר גופה קא מקשי דמוקי ליה לקרא דלא יזבחו בשלא כדרכה דאטו מי אלימא ממתני' וממתניתא דמקשי עלה רבא בר רב חנן אימא יצאת השתחואה ללמד על הכלל כלו וכ"ש דיכיל לאקשויי אדרבי אלעזר אלא כי מקשינן מדויקא דקרא קא מקשינן. ומפרקינן אמר לך רבא בר רב חנן כי איצטריך לא יזבחו עוד לזובח למרקוליס על מנת להכעיסו דלאו דרך כבוד הוא ולא נפקא לן מהשתחואה. ויש אומרים בזובח על מנת להכעיס את בוראו ואינו מקבלו עליו לאלוה ואשמועינן קרא דעובר בלאו:

רב המנונא אירכסו ליה תורי ואזל למיבדק בתרייהו פגע ביה רבא רמא ליה רבא מתניתין אהדדי להכי אשמועי' דאירכסו ליה תורי ללמדך כמה היה זהיר במצות ואוהב

את התורה שאפי' בשעה שהיה בהול על ממונו ורדוף לבקש את שוריו עמד לענות את דבא על שאלתו. תנן אחד העובד כו' העובד אין האומר אלך ואעבוד לא והתנן האומר אעבוד סיפא דפרקין היא ובניסת קא מיירי ואע"ג דגבי פירושא דמסית מיתניא איידי דפריש מסית פריש נמי ניסת והאי דפירש רש"י ז"ל דבמסית מיתניא ליתא קתני מיהת האומר אעבוד אלמא בדיבורא בעלמא מיחייב דאי בעובד למה לי האומר אמר ליה מתני' קמייתא באומר איני מקבלו עלי אלא בעבודה:

רב יוסף אמר תנאי שקלת לך מעלמא היאך אתה מביא דברי שני תנאין שנחלקו במקום אחד ואתה מקשה מדברי זה על זה תנאי היא. ויש אומרים תנאי שקלת לך מעלמא מן השוק אטו מי צריכת למישקל תנאי מעלמא דלא מצית לאוקמה כתנאי האיכא תנאי דפליגי בהא מילתא דתניא האומר בואו ועבדוני רבי מאיר מחייב סקילה ורבי יהודה פוטר היכא דפלחוה כולי עלמא לא פליגי דחייב דכתיב לא תעשה לך פסל לך יתירא הוא ודרשינן ביה לא תעשה עצמך פסל וכתיב לא תשתחוה להם אקשינהו רחמנא להדדי לחיובא כי פליגי בדיבורא בעלמא ר' מאיר סבר דיבורא מילתא היא וכמאן דפלחוה דמי ור' יהודה סבר דיבורא לאו מילתא היא ועד דפלחי ליה לא מיחייב ומשום מסית דקרא נמי לא מיחייב דהתם במסית לאחרים קאי ושאני בין מסית לאחר למסית לעצמו כדבעינן לפרושי לקמן הכא נמי מתני' קמייתא דקתני עובד אין אומר לא ר' יהודה היא דאמר דיבורא לאו מילתא היא ומתני' בתרייתא דקתני האומר אעבוד ר' מאיר היא דאמר דיבורא מילתא היא. הדר אמר רב יוסף לאו מילתא היא דאמרי דהא ר' יהודה בניסת מפי עצמו אפי' בדיבורא נמי חיובי מחייב דתניא ר' יהודה אומר לעולם אינו חייב כי' מתניתא אחריתי היא דאיירי בה בפלוגתא דר' מאיר ור' יהודה בהאי לישנא האומר בואו ועבדוני ר' מאיר מחייב ור' יהודה אומר לעולם אינו חייב על הדיבור עד שיסית את עצמו או את אחרים [אלמא טעמא דר' יהודה במסית אחרים] לעצמו טעמא אחרינא הוא דהא בניסת חיובי מיחייב בדיבורא בעלמא במאי קא מיפלגי במסית אחרים לעצמו ואמרו ליה אין קא מיפלגי ולענין חיובא דניסת קא מיירי ר' מאיר סבר מסית לעצמו שמעי ליה ואין דקאמרי ליה קושטא הוא וכניסת דעלמא דאמר אעבוד אלך ואעבוד דמי ור' יהודה סבר לא שמעי ליה ולעולם אינו חייב עד שיאמר אעבוד אלך ואעבוד. ויש לפרש דלעולם לענין חיובא דמסית קאי וכי תימא אין למה לי והא מסית דעלמא אע"ג דלא שמעי ליה חייב התם במסית לאחרים הוא דחייש קרא דלא לטעו בתרי' אבל מסית לעצמו דלא טעו בתריה לא מיחייב וכי מיחייב ליה ר"מ לאו מטעמא דמסית קא מיחייב ליה אלא מטעמא דלא תעשה עצמך פסל הילכך דוקא דאמרי ליה אין דשמעי ליה והוה

ליה כמאן דפלחוה דהא בדיבורא בעלמא קי"ל דמיחייב כדקתני האומר אבל לא אמרו ליה אין לא מיחייב דהא לא עבד ולא מידי ור' יהודה סבר אע"ג דאמרו ליה אין נמי לא כלום הוא דודאי לא שמעי ליה ואשתכח דלא פלחוה והיינו דקתני אינו חייב עד שיאמר אעבוד כלומר אין המסית לעצמו חייב עד שיאמר הניסת אעבוד אלך ואעבוד כו' ואיבעי תימא לעולם אין חייב על הדיבור עד שיאמר אעבוד אבל מסית עצמו בדיבור בעלמא לא מיחייב ומתני' לא תקשי רישא אסיפא רישא דקתני עובד אין אומר לא ברבים הניסתין סיפא ביחיד הניסת מאי טעמא יחיד מכי מירצי תו לא מימלך ולא הדר ביה ומשום הכי בדיבורא בעלמא מיחייב רבים אי נמי מירצו מימלכי והדרי בהו ולא אזלי וטעו בתריה ואית נוסחי דאית בהו יחיד מימלך רבים לא מימלכי ואזלי וטעו בתריה והכי פירושא יחיד מימלך ואזיל רבים לא מימלכי ואזלי וטעו בתריה אלא ודאי לא אזלי:

דף סא:

אמר רב יוסף מנא אמינא לה דיחיד הניסת בדיבורא בעלמא מיחייב דכתיב לא תאבה לו ולא תשמע אליו הא אבה ושמע מיחייב והכי משמע ליה קרא לא תאבה לו שלא תתחייב מיתה כמוהו ואיכא למימר דאיתורי מיתר דהא לאזהרה לא אצטריך דנפקא לי מאידך קרא לא תשמע אל דברי הנביא האי קרא דמסית למה לי ללמדך שאם אבה ושמע חייב:

איתיביה אביי ומי שאני בין מסית את הרבים למסית את היחיד והתניא כי יסיתך אחד יחיד הניסת ואחד רבים הניסתים במשמע והוציא הכתוב יחיד הניסת דכתיב וילך ויעבוד מכלל רבים הניסתים אנשי עיר הנידחת רבים הניסתים מכלל יחיד הניסת יחיד מכלל רבים להחמיר על עצמו לידון בסקילה ולהקל על ממונו שיהא פלט מה שאין כן ברבים שהן בסייף וממונן אבד דכתיב הכה תכה כו' ואת כל שללה כו' ורבים מכלל יחיד להקל על גופן לידון בסייף ולהחמיר על ממונן שיהא אבד בהא מילתא הוא דשני בין יחיד הניסת לרבים הניסתים הא בכל מילי כי הדדי נינהו: אלא אמר אביי רישא בניסת על פי עצמו דלא מיחייב בדיבורא דכיון דלית ליה אחרים דמסיתי ליה מימלך והדר ביה סיפא בניסת על פי אחרים דכיון דאיכא אחרים דמסתי ליה גריר בתרייהו: אמר אביי מנא אמינא לה דניסת מפי אחרים בדיבורא בעלמא מיחייב דכתיב לא תאבה לו והתם בניסת מפי אחרים קאי:

רבא אמר אידי ואידי בניסת מפי אחרים רישא דקתני עובד אין אומר לא בדלא א"ל מסית שבחיה דהך ע"ג דלא גריר ניסת בתרה ואע"ג דקאמר עבידנא מימלך והדר ביה

סיפא דא"ל שבחי דילה כך אוכלת כך שותה כך מטיבה וכך מריעה כדקתני במתני' בהדיא א"ל יש יראה במקום פ' כך אוכלת כו' דעלה קתני האומר אעבוד דכיון דשבחה באפיה גריר ניסת בתרה ולא מימלך והדר ביה ומכי אמר אעבוד דוקא דקאמר ומשום הכי מיחייב: ואמר רבא מנא אמינא לה דכי כתיב לא תאבה לו דדייקינן מינה הא אבה ושמע חייב בדאמר ליה מסית כך אוכלת כך שותה קא מיירי דכתיב הקרובים אליך או הרחוקים ממך מה לי קרובים מה לי רחוקים אלא מטיבן של קרובים שאתה רואה שאין בהן ממש אתה יודע טיבן של רחוקים שגם הם אין בהם ממש למאי אצטריך למימר הכי לאו כגון דאמר ליה מסית לניסת כך אוכלת וכך שותה כך מטיבה וכך מריעה שכן דרכו של מסית שאין משקר אלא על ע"ג רחוקה שאין הכל בקיאין בטיבה כדי שיתפתו ויאמינו בו וקאמר קרא אם יאמר לך שיש ע"ג במקום רחוק שיש בה ממש אל תאמן בו שמטיבן של קרובים אתה יודע מה טיבן של רחוקים אלמא קרא בדאמר ליה כך אוכלת וכך שותה קאי ש"מ: רב אשי אמר סיפא בישראל מומר דמיתפקר בע"ג מקמי הכין דכי אמר בתר הכי ודאי עביד ולא הדר בה: רבינא אמר תרווייהו בישראל שאינו מומר עדיין והאי דקתני רישא אחד העובד לאו לאפוקי אומר הוא דאתא אלא תנא חמירתא והדר תאני קילתא ולא זו אף זו קתני לא העובד בלבד אמרו אלא אף האומר:

איתמר העובד ע"ג מאהבה ומיראה מאהבתו האדם (שעובדה) [שעובדו] או מיראתו אותו. דבר אחר מאהבתו בה או מיראתו אותה שמא יזקנו השר שלה. אביי אמר חייב בשוגג ואתידע ליה חטאת במזיד ואתרו ביה סקילה רבא אמר פטור דהא לא קבלי' באלהו' עליה. ואי קשיא לך מתני' דקתני העובד ע"ג אחד העובד כו' והדר תאני והמקבלו עליו לאלוה אלמא רישא בדלא קבליה עליו לאלוה עסקינן הא לא קשיא רישא בסתם דפלחה ולא קבלה עליה לאלוה בפירוש ולא גלי אדעתיה נמי דמאהבה ומיראה קפלח לה סיפא דקבלה עליה באלוה בפירוש כי קאמר רבא היכא דגלי אדעתיה דמאהבה ומיראה קא פלח לה והוא הדין בשוגג לענין קרבן ואע"ג דלא גלי אדעתיה כיון דאיכוון להכי פטור. אלא אי קשיא הא קשיא תנן הפוער עצמו לבעל פעור זו היא עבודתו ואוקימנא ואע"ג דמיכוון לבזויה והזורק אבן למרקוליס זו היא עבודתו ואוקימנא אע"ג דקא מיכוון למרגמיה אלמא אע"ג דלא קבליה עליה באלוה חייב וכי תימא התם לענין קטלא דכיון דאתרו ביה וקא עביד כמאן דקבליה עליה באלוה דמי כי קאמר רבא בשוגג לענין קרבן הא מדקאמר אביי מנא אמינא ומייתי ראיה ממתני' דאחד העובד ואצטריך רבא לתרוצה כדרבי ירמיה מכלל דחיוב מיתה וחיוב קרבן בהא מילתא חד דינא הוא דאי לא תימא הכי הוה ליה לתרוצי ליה אמינא לך אנא חיוב קרבן ואת אמרת לי חיוב מיתה. ומסתברא

לן דהתם נמי בסתמא קאי כגון דלא קבליה עליה באלוה בפירוש ולא גלי אדעתיה נמי דלא קבליה עליה באלוה דאע"ג דגלי אדעתיה דלמרגמי ולבזויה קא מיכוון חייב שהרי עבודתו בכך אבל היכא דגלי אדעתא דלא קבליה עליה באלוה פטור אלא מיהו עד כאן לא קאמר רבא אלא למיפטריה לבתר דעבד אבל לכתחלה יהרג ואל יעבור כדאיתא בסוף בן סורר ומורה:

אמר אביי מנא אמינא לה דתנן אחד העובד כו' מאי אחד העובד ואחד המזבח אטו מזבח לאו עובד הוא אלא לאו הכי קאמר אחד העובד מאהבה ואחד המזבח לשום אלהות ותנא סיפא לגלויי רישא אי נמי זו ואין צריך לומר זו קתני וש"מ דהעובד מאהבה ומיראה חייב. ורבא אמר לך לא מיתרצא מתני' הכי אלא הכי כדתריץ לה ר' ירמיה לעיל אחד העובד כדרכה ואחד המזבח ואחד המקטר ואחד המנסך ואחד המשתחוה אפי' שלא כדרכה ולעולם אידי ואידי לא שנא כדרכה ולא שנא שלא כדרכה לא מיחייב עד דעביד לשם אלהות:

ואמר אביי מנא אמינא לה דתניא לא תשתחוה להם שאין ת"ל להם ומה ת"ל להם להם אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה לאדם מפני הכבוד ומפני היראה יכול אפי' כעבד כהמן שעשה עצמו ע"ג כדאיתא במגילה ת"ל ולא תעבדם ואית דאמרו דכוליה יתירא הוא דהא כתיב קרא אחרינא לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם ואנא אמינא דהכי קא דריש לא תעבדם לרבות כל הנעבדים. והא המן מיראה הוו פלחי ליה כדכתיב כי כן צוה לו המלך וקתני ת"ל לא תעבדם וכיון דאזהר ביה קרא בהדיא על כרחיך כי הדר ענש אההיא מילתא דאזהר קא עניש ותו דגבי עונש נמי הא כתיבא עבודה וילך ויעבוד. ורבא אמר לך האי דנקט המן לאו למימר דכי המן ממש דפלחי ליה מיראה אלא אדם הנעבד נקט ולעולם דפלחי ליה לשום אלהות: ואמר אביי מנא אמינא לה דתניא כהן משיח שמביא קרבן על שגגת ע"ג כיצד רבי אומר בשגגת מעשה כיחיד שהרי קרבנו שוה בה כשאר יחידים ולא בעי העלם דבר וחכמים אומרים אינו חייב אלא בהעלם דבר כצבור ובהוריות פרק שני מפרש טעמייהו אבל משיח בשאר מצות לא פליגי ביה דגבי צבור כתיב ונעלם דבר ובפר כהן משיח כתיב לאשמת העם משיח כצבור והא איכא בין שגגת מעשה להעלם דבר היכא דשגג בכוליה מעשה כגון דסבר דלא הוה צד איסור בההוא מילתא דקא עביד כי היכי דלצטריך לעיוני ביה היינו שגגת מעשה והיכא דאיתחזקא בההוא מעשה מילתא דהוה צריך למרמא אדעתיה ולעיוני אי שרי או אסיר מיהו איעלם מיניה דבר הלכה וסבר מותר היינו העלם דבר היינו פשטה דמתניתא ולקמן מפרש היכי דמי. ושוין כו' אע"ג שחלקן הכתוב בשאר מצות בסדר ויקרא שוין בע"ג שבשעירה

כיחיד שהרי לא חלקן הכתוב בע"ג דכתיב בסדר שלח לך ואם נפש אחת תחטא בשגגה אחד יחיד ואחד נשיא ואחד כהן משוח במשמע דהא לא כתיב ביה מעם הארץ. ושוין שאין מביא אשם תלוי על שום לא הודע שבתורה ואיצטריך לאשמועינן דלא תימא לרבנן דסבירא להו דאינו מביא קרבן בע"ג אלא בהעלם דבר הוא דאימעיט לן כהן משיח מאשם תלוי דכתיב ביה על שגגתו אשר שגג דמשמע מי שמביא חטאת על הודע בשגגת מעשה יצא זה שאין מביא חטאת על הודע כלל אלא בהעלם דבר אבל לרבי דמחייב ליה על שגגת מעשה בע"ג לא אימעיט אלא אפי' לרבי נמי מימעט מדכתיב התם שגגתו שגגתו תרי זימני מי שכל חטאתו בשגגה יצא משיח שאין כל חטאתו בשגגה שהרי בשאר מצות צריך העלם דבר. דייקינן מינה האי שגגת מעשה בלא העלם דבר היכי דמי אי דחזא בית ע"ג וקסבר בית הכנסת הוא והשתחוה הרי לבו לשמים שלא השתחוה אלא למי ששיכן את שמו שם ואלא דחזא אנדרטא דמות המלך שמשיבין על פתחי כפרים וכרכים להשתחוות לה לכבוד המלך כדאמרינן התם בע"א (מ':) באנדרטי של מלכים שנינו ופעמים שנעבדים וזה היה סבור שאין זה נעבד דהיינו שגגת מעשה ובא והשתחוה לה היכי דמי אי דקבליה עליה לאלוה מכל מקום מזיד הוא ולאו בר איתויי קרבן הוא ואי דלא קבליה עליה לאלוה ולכבוד בעלמא הוא דעבד ולא כלום הוא ואמאי מייתי קרבן אלא לאו דפלחיה לשום ע"ג מאהבה ומיראה וכסבור שמותר לעבוד מאהבה ומיראה והיינו שגגת מעשה דמייתי עלה קרבן ואמאי קרו לה שגגת מעשה לפי שהיה סבור שאין זה עובד ע"ג כלל דהוה ליה כוליה מעשה בשגגה אבל אומר עבודה זו מותרת לאו שגגת מעשה הוא שהרי הוא יודע שעבודה היא אלא שהוא אומר מותר ובמסכת הוריות יליף מקראי דלא מיחייב על העלם דבר אלא בקיום מקצת וביטול מקצת. מכל מקום משמע מהכא דעובד מאהבה ומיראה בר אתויי קרבן הוא ועד כאן לא פליגי רבנן עליה דר' אלא בכהן משוח אבל ביחיד גופיה לא פליגי כלל:

ורבא אמר לעולם דקבליה עליה לאלוה ודקא קשיא לך מזיד הוא הכא במאי עסקינן באומר מותר. ומתמהינן אומר מותר היינו העלם דבר שיודע שהוא ע"ג ואין כאן שגגת מעשה אלא שסבור שמותרת והיינו העלם דבר. ומפרקינן שגגת מעשה באומר מותר לעבוד ע"ג לגמרי שכיון שעקר את האיסור מעיקרו הוה ליה כולי מעשה בשגגה ושגגת מעשה קרי ליה כדפרישנא מעיקרא והעלם דבר קיום מקצת וביטול מקצת כגון שיודע שאסור לעבוד ע"ג אלא שסבור שאין אסור אלא בזיבוח וקיטור וניסוך אבל השתחויה מותרת ובהוריות מוקים לה באומר השתחויה גופיה כדרכה אסורה שלא כדרכה מותרת והיינו העלם דבר שהוחזק כאן דבר איסור אלא שנתעלם ממנו בו דבר אחד:

דף סב.

תאני רבי זכאי קמיה דרבי יוחנן זיבח וקיטר ונסך והשתחוה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת קסבר השתחואה ללאו יצתה שלא יתחייב עליה אלא בלאו ולא לחלק ואשתכח דכולהו עבודות מאזהרה אחת נפקי מלא תעבדם הילכך הוה ליה כאוכל שני זיתי חלב בהעלם אחד שאינו חייב אלא אחת. א"ל ר' יוחנן פוק תני לברא קסבר השתחואה לחלוק חטאות יצאת כדמפרש ואזיל הילכך הוה ליה דבר שבכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא לומר לך מה השתחואה מיוחדת שהיא עבודה וחייבין עליה בהעלם אחד בפני עצמה אף כל שהיא עבודה חייב על כל אחת ואחת בפני עצמה. אמר רבא הא דר' זכאי מחלוקת דר' נתן ורבי יוסי דתניא הבערה ללאו יצאת שלא יתחייב עליה אלא בלאו דברי רבי יוסי רבי נתן אומר לחלק יצאת לומר לך מה הבערה מיוחדת שהיא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה אף כל שהוא אב מלאכה חייבין עליה בפני עצמה למאן דאמר הבערה ללאו יצאת השתחויה נמי ללאו יצאת [ולא] לכרת ובמזיד בלא התראה קאי למימר דלא מיחייב כרת אי נמי בשוגג ולאיפטורי מקרבן דהוה ליה דבר שאין זדונו כרת אבל היכא דאתרו ביה לסקילה לא מצינן למעוטי מסקילה דהא כתיב גבי סקילה וישתחו להם אלא כשיצאת השתחויה מחטאת ומכרת יצתה וכיון דללאו יצתה ולא לחלק ליכא קרא לחלק חטאות ולא מיחייב אלא אחת. ורבי זכאי אשמועינן תרתי חדא דלא מיחייב אהשתחואה כלל דהא ללאו יצתה והוה ליה דבר שאין חייבין על זדונו כרת ואידך דאפי' אזיבוח וקיטור וניסוך לא מיחייב אלא אחת ותרווייהו מחד טעמא נפקי. ולמאן דאמר הבערה לחלק יצתה השתחויה נמי לחלק יצתה וחייב על כל אחת ואחת ושלש השתחואות כתיבי באזהרה חדא לכדרכה וחדא לשלא כדרכה וחדא למאן דאמר ללאו ללאו למאן דאמר לחלק לחלק:

מתקיף לה רב יוסף עד כאן לא קאמר רבי יוסי התם הבערה ללאו יצתה אלא משום דנפקא ליה חילוק מלאכות מאחת מהנה ומיתרא ליה הבערה ללאו אבל הכא דלא נפקא ליה חילוק מלאכות מדוכתא אחריתי דכולי עלמא לחלק יצתה ככל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא ואמטול הכי אמר ליה רבי יוחנן לתנא פוק תני לברא:

מאי מאחת מהנה דתניא רבי יוסי אומר עשה אחת ועשה הנה אקרא קאי דכתיב גבי חטאת ועשה מאחת מהנה פעמים שחייב על כל אחת ואחת זדון שבת ושגגת מלאכות פעמים שחייב אחת על כולם שגגת שבת וזדון מלאכות כדמפרש לקמיה ואתא רבי יוסי ב"ר חנינא לפרושי טעמיה דרבי יוסי היכא דריש ליה להאי קרא דכתיב ועשה מאחת

מהנה מדהוה ליה למכתב ועשה אחת ותו לא וכתיב ועשה מאחת משמע מקצת אחת ומדהוה ליה למכתב הנה דמשמע לן אבות וכתב מהנה משמע הנולדים מהן והיינו תולדות ומדהו"ל למכתב או מאחת ולא בעי מהנה או מהנה ולא בעי מאחת וכתבינהו לתרווייהו ש"מ אכולהו מיחייב ומדסמכינהו להדדי בהאי לישנא ולא כתב מאחת או מהנה משמע דלמדמנהו אהדדי קא אתי קרי אחת מהנה דמשמע עשה הנה שהיא אחת וקרי ביה ועשה מאחת (מהנה) [הנה] דמשמע עשה [אחת] שהיא הנה. אחת שמעון כלומר אלו כתב אחת הייתי אומר אחת שמעון שהרי נתכוון לכתוב שם גמור וכתבו דאיתעבידא כלה מחשבה דיליה והויא לה עבירה שלימה עכשיו שכתב מאחת משמע אפי' מקצתה ועל כרחיך לאו במקצת מלאכה קאי דהא כתיב בעשותה אחת מכל מצות ה' כולה ולא מקצתה אלא כגון שנתכוון לכתוב שמעון וכתב ממנו שי"ן מ"ם בלבד דהוה ליה נמי שמא באפי נפשיה כגון שם בן נח דמ"ם פתוחה כסתומה דמיא כדאמרינן בשבת (ק"ג:) גבי ספר תורה סתומות שעשאן פתוחות כשר מיהו הכא במתכוין לכתוב [שמעון] וכתב שי"ן מ"ם בלבד כיון דלא אתעבידא כולה מחשבה דיליה לא קרי ליה עבירה שלימה. הנה אבות. מהנה תולדות. אחת שהיא הנה שגגה אחת שחייב' עליה חטאות הרבה כגון זדון שבת ושגגת מלאכות כל מידי דאית ביה ידיעה קרי זדון היה זכור שהוא שבת ויש מלאכות שאסורות בה אלא ששגג במלאכות הללו כסבור שמותרות ועשה מלאכות הרבה בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת וזו היא אחת שהיא הנה. הנה שהיא אחת שגגת שבת וזדון מלאכות שכח שהיא שבת אלא שיודע שיש שבת בתורה ומלאכות הללו אסורות בה ועשה מלאכות הרבה בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת וזו היא הנה שהיא אחת. וכי תימא מאי שנא. אמרי כיון דאשגגה קא מיחייב שגגה עיקר. זדון שבת כל היכא דשגג בדברים הרבה חייב על כל אחת ואחת וכל היכא דלא שגג אלא בדבר א' אינו חייב אלא אחת הילכך זדון שבת ושגגת מלאכות שגגות הרבה יש כאן וחייב על כל אחת ואחת שגגת שבת וזדון מלאכות אין כאן אלא שגגה אחת ואינו חייב אלא אחת. והא דאמרינן אבל הכא דלא נפקא ליה חילוק מלאכות כו' סיומא דאתקפתיה דרב יוסף היא וכבר פרישנא לעיל:

ומקשינן אהאי אתקפתא דרב יוסף וממאי דגבי ע"ג לא נפקא לן חילוק חטאות מדוכתא אחריתי כי היכי דתצטריך לאפוקי השתחואה לחילוק חטאות הא ודאי כי היכי דנפקא לן חילוק מלאכות לשבת מאחת מהנה חילוק לע"ג נמי תיפוק לי מאחת מהנה דהא קראי בחטאת סתמא כתיב ונדרשיה נמי לקרא לענין ע"ג הכי אחת זביחה כגון שחישב לשחוט בו שנים ושחטן מאחת סימן אחד כגון שחשב לשחוט בו שנים ולא שחט אלא

אחד שהרי יש כאן שחיטה גמורה לענין ע"ג וה"ה היכא דשחיט מקצת סימן כדאמרינן בפרק אלו נערות (כתובות ל"ד.) ובפרק מרובה (בבא קמא ע"א:) דגבי ע"ג מכי שחיט פורתא איתסר ליה אלא כיון דלא אתעבידא כולה מחשבה דיליה אין כאן עבירה שלימה ואפ"ה חייב הנה אבות כגון זיבוח וקיטור וניסוך והשתחואה מהנה תולדות כגון ששבר מקל בפניה לשם עבודה שהוא חייב משום זיבוח דמה לי שובר מקל מה לי חותך בשר אחת שהוא הנה זדון ע"ג ושגגת מלאכות היה יודע שזו ע"ג ואסור לעובדה אלא ששכח שעבודות הללו אסורות בה ועבד עבודות הרבה בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת וזו היא אחת שהיא הנה הנה שהיא אחת שגגת ע"ג וזדון מלאכות שגג בע"ג כדמפרש ואזיל והיה יודע שיש ע"ג שמלאכות הללו אסורות בה. ודייקינן עלה לאוקומי אתקפתיה דרב יוסף ולפרוכי קושיין ומי מצית מוקמת לה להאי הנה שהיא אחת בע"ג והא לא משכחת לה בשגגת ע"ג זדון מלאכות דהאי שגגת ע"ג היכי דמי אי קסבר בית הכנסת הוא והשתחוה הרי לבו לשמים ואלא דחזא אנדרטא הנעבדת כדפרי' לעיל וסבר לאו עבודה זרה היא וסגיד לה אי קבלה עליה לאלוה מזיד הוא וליכא הכא תיוב קרבן כלל ואי לא קבלה עליה כלומר דלא איכוון לשם עבודה כלל ולא כלום הוא [אלא] כגון דסגיד לה לשם עבודה מאהבה או מיראה וכסבור שאין אנדרטא זו אסורה לעבודה מאהבה ומיראה כלל אלא שיודע שיש ע"ג בתורה ועבודות הללו אסורות בה ועבד עבודות הרבה בהעלם אחד הניחא לאביי דאמר חייב אלא לרבא מאי איכא למימר וסברינן לאוקומה באומר מותר לעבוד ע"ג לגמרי ואע"ג דהכא שגגת מלאכות נמי איכא מכל מקום הנה שהיא אחת הכי מוקמינן ליה לגבי ע"ג והוא הדין נמי לענין שבת דכל היכא דאיכא שגגת שבת כגון השוכח עיקר שבת אע"ג דאיכא נמי שגגת מלאכות אינו חייב אלא אחת וה"ה נמי ביודע עיקר שבת ושכח שהוא שבת ושכח נמי שמלאכות הללו אסורות בשבת דאינו חייב אלא אחת דהא מהנה שהיא אחת נפקא לן ומשמע דכל היכא דאיכא שגגת שבת אע"ג דאיכא נמי שגגת מלאכות אינו חייב אלא אחת: ומתמהינן אי הכי תפשוט דבעא מיניה רבא מר' נחמן בפרק כלל גדול אמרו בשבת העלם שבת והעלם מלאכות בידו כגון שיודע עיקר שבת ושכח שהיא שבת ושכח נמי שמלאכות הללו אסורות בשבת אבל בשוכח עיקר שבת לא קא מיבעיא ליה דבהדיא תנן דאינו חייב אלא אחת אלא ביודע עיקר שבת מהו בתר שבת אזלינן וכולה חדא שגגה היא ולא מיחייב אלא אחת או דילמא בתר מלאכות אזלינן ואיכא שגגות הרבה ומיחייב אכל חדא מינייהו תיפשוט מהכא דאינו חייב אלא אחת. ומהדרינן הא לא קשיא תיפשוט. ומקשינן תוב ומי מצית מוקמת להו להני קראי דמאחת מהנה בע"ג כלל והא הכא גבי קרא דמאחת מהנה דכתיב בסדר

ויקרא בפרשת כהן משיח כתיב במשיח פר ובנשיא שעיר וביחיד כשבה או שעירה ואלו בע"ג תנן לעיל ושוין שכהן משיח בשעירה כיחיד כדפרישית לעיל ואם כן האי קרא דמאחת מהנה דכתיב בכהן משיח וחייביה לאיתויי פר על כרחיך לאו בע"ג כתיב דא"כ שעירה בעי איתויי ותו לא מידי כלומר ותו לא מצית לשנויי מידי (חדא) [דהא] הני קראי לאו בע"ג כתיבי וכיון דלא נפקא לן חילוק מלאכות בע"ג מדוכתא אחריתי על כרחיך לכולי עלמא השתחואה לחלק יצתה כאתקפתא דר' יוסף:

דף סב:

כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר הכי תנא ר' זכאי קמיה דר' יוחנן חומר בשבת משאר מצות שהשבת עשה שתים כו' ועלה קאמר ליה רבי יוחנן פוק תני לברא דאי הוה תני קמיה כדאמרינן זבח וקיטר וניסך אינו חייב אלא אחת לא הוה אמר ליה רבי יוחנן פוק תני לברא דסבירא ליה לר' יוחנן כר' אמי והשתא דייק אהא דרב שמואל בר' יהודה ומפרש לה:

אמר מר חומר בשבת מקשי' היכי דמי אילימא דעבד קצירה וטחינה שהן שתי שמות בהעלם אחד דכותא גבי שאר מצות דאכל חלב ודם בהעלם אחת הכא תרתי מיחייב והכא תרתי מיחייב ואמאי קתני מה שאין כן בשאר מצות אלא חומר בשבת היכא דעבד קצירה וקצירה כו' ומפרקינן אין הכי נמי והיינו דקאמר ליה רבי יוחנן פוק תני לברא ומתמהינן ומאי קושיא כלומר מאי קא קשיא ליה לר' יוחנן דאמר פוק תני לברא דאלמא לא מיתוקם ליה מימריה דר' זכאי כלל ודילמא לעולם אימא לך חומר בשבת היכא דעבד קצירה וטחינה בהעלם אחד דחייב שתים ומה שאין כן בשאר מצות דקתני אתאן לע"ג כדר"א דא"ר אמי זיבח וקיטר וניסך בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת דנפקא ליה לקמן מלא תעבדם הכתוב עשאן כולן עבודה אחת ולהכי לא חשיב לה להשתחואה בהדייהו דכי ערבינהו קרא לכולהו עבודות הני מילי בשאר עבודות לבד מהשתחואה כדמפרש קרא בהדיא לא תשתחוה להם ולא תעבדם אלמא בעבודה דלאו השתחואה קמיירי אבל השתחואה מיחייב עלה באפי נפשה דקסבר ר"א יצתה השתחואה לידון בעצמה ולא ללמד על הכלל כולו דהא מעוקרא לאו בכלל לא תעבדם הואי כדבירנא ועוד דאם כן מ"ם דלא תעבדם שעשאתן לכולן עבודה אחת מאי אהני לי. ומפרקינן לא מיתוק' ליה האי שאר מצות בע"ג דקתני סופא חומר בשאר מצות ששאר מצות שוגג בלא מתכוון שלא נתכוון לעשות אותה ועלתה בידו חייב משא"כ בשבת שאם נתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור דמלאכת מחשבת אסרה תורה אי אמרת

בשלמא בשאר מצות דלאו ע"ג היינו דמשכחת לה דחייב כדלקמן אלא אי אמרת בע"ג היכי משכחת לה אי קסבר בית הכנסת הוא והשתחוה ונמצא בית ע"ג הרי לבו לשמים ואלא דחזא אנדרטא וסבר לאו ע"ג היא וסגיד לה אי קבלה עליה לאלוה מזיד הוא ואי לא קיבלה עליה לאלוה לאו כלום הוא אלא מתעסק בעלמא הוא אלא דפלחה מאהבה ומיראה כסבור מותר לעבוד מאהבה ומיראה אלא שיודע שיש ע"ג שעבודות הללו אסורות בה ומאי שוגג בלא מתכוין אית דאמרי שאין מתכוין לע"ג אלא לאהבת האיש וכן הא דסברינן לאוקומה לבסוף באומר מותר מוקמי לה בדידע דע"ג ופלח לה כסבור שאין ע"ג בתורה כלל וכיון דלא הוזכרה לו מעולם אין מתכוין קרי ליה. ולא מסתבר דלא קרינן בלא מתכוין אלא היכא דלא נתכוון לדבר זה אלא לאחר ולא נמצא הדבר כן אבל מתכוין לעבוד דבר זה לאהבת דבר אחר מ"מ כי היכי דאיכוון הכי הוה וכן האומר מותר מאי בלא מתכוין איכא אי משום דלא מיכוין לחלל שבת כל מחלל שבת בשוגג נמי בלא מתכוין הוא אלא מסתברא לן דלא שנא כי ס"ד לאוקומה במאהבה ומיראה ולא שנא באומר מותר כולהו בדחזא אנדרטא ולא ידע דע"ג היא וסגיד לה מוקמינן לה והיינו שוגג בלא מתכוין שוגג שסבור מותר לעבוד ע"ג בלא מתכוין שהרי לא נתכוון להשתחוות לדבר שהוא ע"ג ונמצא ע"ג והוא הדין למאי דס"ד מעיקרא לאוקומה כגון דפלחה מאהבה ומיראה שוגג שסבור דמותר לעבוד ע"ג מאהבה ומיראה בלא מתכוין נמי כדאמרן.

ואיכא לפרושי בכל הני שמעתתא דסברינן לאוקומינא בדסגיד מאהבה ומיראה דלאו באומר מותר לעבוד מאהבה ומיראה עסקינן אלא כגון שידע דאסור לעבוד ע"ג אפי' מאהבה ומיראה מיהו לא ידע דהאי אנדרטא ע"ג היא וסגיד לה ואשתכח ע"ג דכיון דאי לא הויא ע"ג הוה מיפטר ואפי' לאביי דעד כאן לא קאמר אביי אלא בע"ג דפלחי לה אבל במידי דלא הוי ע"ג לא אמר השתא מיהא כיון דלא ידע דע"ג היא לאו מזיד היא. ודייקינן לה להא מילתא מדקא דייק ליה אביי למימריה מיהא דתניא להם אי אתה משתחוה אבל אתה משתחוה לאדם יכול אפי' נעבד כהמן ת"ל ולא תעבדם אלמא כי אסר רחמנא מאהבה ומיראה דבר שנעבד אבל דבר שאין נעבד לא ותו מדמקשינן לבסוף כדאוקימנא באומר מותר היינו העלם דבר ולא קא קשיא לן הכי למאי דקס"ד מעיקרא לאוקומה במאהבה ומיראה מכלל דמעיקרא לאו באומר מותר מוקמי' לה דא"כ האיכא העלם דבר ותו דאי אמרת דאפי' במידי דלא פלחי ליה כי פלח ליה מאהבה ומיראה מחייב אביי מאי איריא דקשיא לרבא לאביי נמי תיקשי דהא מכל מקום לא דמי שוגג בלא מתכוין דע"ג לשוגג בלא מתכוין דשבת דאלו שוגג בלא מתכוין דשבת מתכוין לדבר המותר

ועלה בידו דבר האסור ואלו שוגג בלא מתכוין דע"ג מכל מקום מתכוין לדבר האסור ועלה בידו דבר האסור הוא אלא ודאי ש"מ כדפרשי'.

ומתמהינן תו ומאי קושיא דר' יוחנן דאמר ליה לתנא פוק תני לברא משום דלא מיתוקמא ליה כולה או בע"ג או בשאר מצוות דילמא שאר מצוות דרישא בע"ג כדר' אמי דפרישנא לעיל ושוגג בלא מתכוין דקתני סופא בשאר מצוות חייב אתאן לשאר מצוות ממש כגון שהיה מתעסק בבליעת רוק והיה חלב מהותך לפניו וכסבור רוק הוא ובלעו שהרי לא נתכוון לאכילה כלל וגם לא נתכוון לדבר האסור מה שאין כן בשבת שאם נתכוון להגביה את התלוש וחתך את המחובר פטור וכדרב נחמן אמר שמואל דאמר המתעסק בחלבים ובעריות לשום דבר אחר ועבר בהן עבירה (אחת) [חייב] והמתעסק בשבת לשום ד"א ועשה דבר שלא נתכוון לו פטור מלאכת מחשבת אסרה תורה דהא כל מלאכות דשבת ממשכן ילפינן להו מדאסמיכא פרשת שבת למעשה משכן בסדר ויקהל וכתיב ביה במשכן ולעשות בכל מלאכת מחשבת וכל היכא דאין מתכוין לאותו דבר ולאותה מלאכה קרי מתעסק. ובדין הוא דלוקמ' במתכוין לחתוך את התלוש וחתך את המחובר דפטור כרבא דפליג בה בהדי אביי בפרק כלל גדול (שבת ע"ב:) אלא הכי עדיפא ליה לאוקומה במתכוין להגביה וחתך דפטור לדברי הכל. ומפרקינן לא ניחא ליה לאוקומי רישא בע"ג וסיפא בשאר מצות ר' יוחנן לטעמיה דלא מוקי מתניתא רישא בחד טעמא וסופה בטעמא אחרינא דא"ר יוחנן מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא. עיקרה בפרק המפקיד דתנן המפקיד חבית אצל חבירו ולא ייחדו לו הבעלים מקום וטלטלה ונשברה אם מתוך ידו נשברה לצרכו חייב לצרכה פטור ואם משהניחה בין לצרכו בין לצרכה פטור ייחדו לה הבעלים מקום וטלטלה ונשברה בין מתוך ידו בין משהניחה לצרכו חייב לצרכה פטור ודייקינן מרישא דקתני אם משהניחה בין לצרכו בין לצרכה פטור מני ר' ישמעאל היא דאמר לא בעינן דעת בעלים אימא סיפא ייחדו לה הבעלים מקום כו' בין משהניחה לצרכו חייב אתאן לר"ע דאמר צריך דעת בעלים א"ר יוחנן מאן דמתרגם לי חבית אליבא דחד תנא מובילנא מאניה בתריה לבי מסותא כלומר אוליך כליו אחריו לבית המרחץ כתלמיד לרב ואוקומה רב ששת סופה שהניחה שלא במקומה וכולה ר' ישמעאל היא ור' יוחנן הניחה במקומה משמע אלמא לא מוקי ר' יוחנן רישא בחד טעמא וסיפא בחד טעמא דא"כ הוה מוקי רישא בהניחה במקומה וסופה שלא במקומה ולא הוה צריך לאוקומה כתנאי:

דף סג.

גופא אמר רבי אמי כו' כדפרישנא לעיל אמר אביי מאי טעמא דר"א דכתיב לא תעבדם הכתוב עשאן כולן עבודה אחת יש לפרש מדכתיב עבודה סתמא הרי כולן בכלל ויש לפרש מדכתיב תעבדם במ"ם ע"ג טובא משמע ואע"ג דאיכא דפלחי לה בזיבוח ואיכא דפלחי ליה בקיטור עשאן הכתוב לכולן עבודה א' ולא תעבדם יתירא כתיבי ודרשינן ליה לחד מינייהו להכי. וסברינן למימר מדפריש ליה אביי לטעמא דר' אמי אלמא כותיה סבירא ליה ומקשינן ומי אמר אביי הכי והא אמר אביי שלש השתחואות בע"ג למה אחת לכדרכה ואחת לשלא כדרכה ואיצטריך אחת לכדרכה לגלויי אאידך דשלא כדרכה קא מיירי ואחת לחלק ועל כרחיך הוה ליה דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא ולא מצית למימר דליחייב עליה בפני עצמה איצטריך ולא ללמד על הכלל כולו כי טעמא דר' אמי דגמר מלא תעבדם דא"כ אדקאמר לחלק לידון בעצמה מיבעי ליה. ואיכא לפרושי דר' אמי סבר השתחואה ללאו יצאתה והיינו טעמא דלא דריש ליה לחלק משום דכתיב לא תעבדם הכתוב עשאן כולן עבודה א' וכיון דשמעינן ליה לאביי דמפיק חדא לחלק ש"מ לית ליה דר' אמי וכי תימא אם כן מאי טעמא לא קתני נמי והשתחוה כי איצטריך למתנא הנך דמחייב עלייהו אפי' חדא אבל השתחואה דלא מחייב עלה באפי נפשה לחודה כלל לא איצטריך לאשמועינן דליחייב עלה באפי נפשה כי עביד לה בהדי הנך ומפרקינן אביי כי קאתי לפרושי טעמיה דרבי אמי קאתי וליה לא סבירא ליה:

גופא אמר אביי ג' השתחואות בע"ג למה לא תשתחוה לאלהיהם כי לא תשתחוה לאל אחר לא תשתחוה להם דדברות הראשונות דאלו האיך דדברות האחרונות לא חשיב ליה דמשה הוא דמהדר להו לישראל מאי דשמע בסיני משום דבר שנתחדש בפרשה והנך קראי דהשמרו לכם פן יפתה לבבכם וכן הא דכתיב ופן תשא עיניך השמימה כו' אע"ג דקי"ל (מכות י"ג:) כל מקום שנאמר השמר פן ואל אינן אלא בלא תעשה הנהו לאו לעיקר אזהרה כתיבי אלא משה רבינו הוא דקאמר להו (מדת תנא) [מדעתיה] דילמא עבדיתו הכי ומיענישנהו כדכתיב השמרו לכם כו' מה כתיב בתריה וחרה אף ה' בכם אלא הנך תלתא קא קשיא ליה וקא פשיט אחת לכדרכה כו'. ומתמהינן לכדרכה מאיכה יעבדו נפקא אלא אחת שלא כדרכה כגון פעור ומרקוליס שעבודתן דרך בזיון שאסור להשתחוות להן ואחת לכדרכה ושלא כדרכה ע"ג שעבודתה דרך כבוד כגון מגפף ומנשק וכיוצא בהן ואין דרכה בהשתחואה ופירש רבינו חננאל ז"ל כגון שדרך עבודתה בהשתחואת אפים ארצה ובא זה והשתחוה לה בכריעה שלא כדרך עבודתה

ואיצטריך לכדרכה ושלא כדרכה לגלויי אאידך קרא דכי אצטריך דשלא כדרכה כלל הוא דאצטריך ואחת לחלק ור' אמי אצטריך אחת לכדרכה ושלא כדרכה ואחת לשלא כדרכה ואחת אי לידון בעצמה לחייב עליה בפני עצמה או ללאו וכי תימא לא תעבדם יתירה לאביי למה לי למגפף ומנשק שלא כדרכה ואי קשיא לך אי הכי לגבי זביחה נמי ניבעי תרי קראי חדא לשלא כדרכה כדר' אלעזר וחד לכדרכה ושלא כדרכה אית דאמרי כיון דגלי בהשתחויה קל וחומר בזביחה ומיהו כולה מילתא לא ילפינן מהשתחואה דאם כן מרבינן כולהו עבודות ואע"ג דלאו עבודת פנים להכי אצטריך זביחה לאשמועינן שלא כדרכה חייב וצריכא עיונא:

פיסקא והמקבלו עליו לאלוה והאומר לו אלי אתה א"ר נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב כיון שאמר לו אלי אתה חייב ודייקינן למאי אי לקטלא היכא דאתרו ביה מתני' היא דמיירי לענין קטלא אלא בשוגג ולקרבן ומתמהינן ואפי' לרבנן דפליגי עליה דר"ע בכריתות לענין מגדף דתנן שלשים ושש כריתות שבתורה כו' והדר תני עלה אלו חייבין על זדונן כרת ועל שגגתן חטאת ועל לא הודע שלהם אשם תלוי חוץ מן המטמא מקדש וקדשיו מפני שהוא עולה ויורד דברי רבי עקיבא וחכ"א אף המגדף אין חייבים על שגגתו חטאת שנאמר תורה אחת יהיה לכם לעושה בשגגה יצא המגדף שאינו עושה מעשה מכלל דלר"ע חייב ובדין הוא דיכיל לאקשויי מההיא מתני' דכריתות אלא מדריש לקיש עדיפא ליה לאקשויי דמיירי בע"ג דהיינו דמקשינן והתניא אינו חייב חטאת אלא על דבר שיש בו מעשה כל דהו כגון זיבוח וקיטור וניסוך והשתחויה ואמר ריש לקיש מאן תנא השתחואה ר' עקיבא היא דאמר לא בעי מעשה גמור אלא אפי' עקימת שפתיו דמגדף הויא מעשה וכל שכן כפיפת קומתו והאי דקתני אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה אצטריך למעוטי הרהורא. מדמוקי לה כר' עקיבא מכלל דרבנן אמרי אפי' בע"ג בעינן מעשה גמור. ומפרקינן כי אמר רב נמי לר"ע קאמר. ומתמהינן לר"ע פשיטא היינו מגדף ומפרקינן מהו דתימא עד כאן לא קא מחייב ר' עקיבא במגדף קרבן אלא משום דכתיבא כרת דידיה גבי פרשת קרבן בסדר שלח לך הילכך איכא למימר דכי מעיט רחמנא דבר שאינו מעשה מקרבן בשאר מילי הוא דמעיט לבד ממגדף אבל ע"ג דלא כתיבא כרת דיליה גבי קרבן אימא לא קמ"ל דאיתקושי איתקוש אמירה לזיבוח והשתחואה דכתיב וישתחוו לו ויזבחו לו ויאמרו כו'.

א"ר יוחנן אלמלא וא"ו שבהעלותך דמשמע לשון רבים לומר שלא כפרו במקום לגמרי אלא שתפוהו עם ע"ג שעשו נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה. ור' שמעון בן יוחאי

פליג עליה וקאמר דשתופי שם שמים לדבר אחר טפי חמיר ממאן דכפר בשם שמים לגמרי אלא מה ת"ל העלוך שאוו אלהות הרבה:

פיסקא אבל המגפף כו' כי אתא רב דימי אמר ר' אלעזר כו' ודייקינן מאי שנא הנודר בשמו דלא לקי משום דדיבורא בעלמא הוא ולית ביה מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו דנפקא לן (מכות י"ג:) מאם לא תשמור לעשות והתם מלקות כתיב דכתיב והפלא ה' את מכותך הפלאה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר והפילו השופט כו' הוי אומר הפלאה זו מלקות אלמא כל היכא דבעלמא לא לקי גבי ע"ג נמי לא לקי הכי נמי לאו שבכללות נינהו דהא כולהו מחדא אזהרה נפקי לן ואין לוקין על לאו שבכללות משום דלא מייחד לאויהו כלאו דחסימה וכיון דבעלמא לא לקי בע"ג נמי לא לילקי.

ומנא תימרא דאין לוקין על לאו שבכללות דתניא כו' משום דר' אבין נקט לה הכא דמשמע מינה דאין לוקין על לאו שבכללות דתניא מנין לאוכל מן הבהמה קודם שתצא נפשה אע"פ שנשחטה כראוי שהוא בלא תעשה ת"ל לא תאכלו על הדם כלומר לא תאכלו (דם) הבשר בעוד שנפשו בו והאי דכתיב על הדם כענין שנאמר כי הדם הוא הנפש אבל משום אבר מן החי לית ביה דלאו חי הוא והיינו דאמרינן בשחיטת חולין (קכ"א:) הרוצה לאכול מן הבהמה קודם שתצא נפשה חותך כזית חי מבית שחיטתה ומולחו יפה יפה כו' ומדיחו יפה יפה וממתין לה עד שתצא נפשה והאי דקאמר הרוצה לאכול מבהמה קודם שתצא נפשה הכי קאמר הרוצה לאכול אבר שנחתך מן הבהמה קודם שתצא נפשה. ד"א כו' לא תאכלו על הדם לא תאכלו בשר קדשים ועדיין דם במזרק והאי קרא דלא תאכלו סתמא כתיב ומשמע דכייל ביה כל מידי דאית ביה אכילה על הדם הילכך דרשינן ביה כל מידי דלא נפיק מכלליה. ר' דוסא אומר מנין שאין מברין על הרוגי ב"ד כדרך שמברין את האבלים על שאר מתים סעודה ראשונה משל אחרים כדאמר במועד קטן ת"ל לא תאכלו על הדם ומסתמא מוקמינן ליה אהרוגי ב"ד שאין ראוין לנהוג בהן כבוד איבעי תימא משום כפרה איבעי תימא הבראת אבלים יקרא דחיי הוא אלא היינו טעמא משום דאין ראוין לכך שהרי אין ראוין להתאבל עליהם וליכא הכא תורת אבלות כלל אבל בשאר הרוגין לא מכרעא מילתא לאוקמה. רבי עקיבא אומר מנין לסנהדרין כו'. א"ר יוסי בר' חנינא אזהרה לבן סורר ומורה מנין דקי"ל לא ענש אלא אם כן הזהיר ת"ל לא תאכלו על הדם לא תאכלו דבר שסופכם לבוא עליו לידי שפיכות דם. ואמר רב אבין על כולן אינו לוקה משום דהוה ליה לאו שבכללות. אלמא אין לוקין על לאו שבכללות ואידחיא לה הא דרב דימי.

ואי קשיא לן היכי מצינן למימר על כולם אינו לוקה והא איכא בן סורר ומורה דמיחייב מלקות דכתיב ויסרו אותו ותנן נמי (לקמן ע"א.) מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו. לא תקשי לך דבן סורר ומורה כי לקי לא משום אזהרה הוא דלקי אלא משום דכתיבא ביה מלקות בהדיא תדע דהא לא לקי אזימנא קמייתא עד דאכיל חדא זימנא ומתרו ביה דלא ליכול ואכיל ומלקו ליה וכי אכיל פעם שלישית קטלינן ליה ואי משום האי אזהרה אאכילה קמייתא נמי לילקי אלא לאו ש"מ דלאו מחמת האי אזהרה קא לקי אלא גזירת הכתוב היא והיכא דגזר רחמנא גזר היכא דלא גזר לא גזר והא [דקאמר על כולם אינו לוקה] לאו דקא פסיק ואמר על כולם אינו לוקה [אלא] לומר שאינו לוקה משום אזהרה זו.

ואמרינן כי אתא רבין א"ר יוחנן כו'. ואוקי' כרבי יהודה דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו דתניא לא תותירו והנותר כו' בא הכתוב ליתן עשה אחר לא תעשה לומר שזו היא תקנתו ואין כאן עונש אחר ללמדך שאין לוקין עליו דברי רבי יהודה רבי יעקב אומר לא מן השם הוא זה כו' מכלל דרבי יהודה סבר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו:

דף סג:

פיסקא הנודר בשמו כו' ואיבעיא לן מנא לן דקאי בלא תעשה דתניא כו' ואי קשיא לך הא דדרשינן בהאי קרא דלא ישמע על פיך שלא ידור בשמו ודרשינן ביה נמי אזהרה למדיח אלמא הוה ליה לאו שבכללות ולעיל קאמר דנודר ומקיים [לאו] לאו שבכללות הוא לא תיקשי לך דכי אמרינן אין לוקין על לאו שבכללות היכא דנפקי מכלליה עניני טובא דלא דמו להדדי דהא אכילה על הדם דקדשים לא דמי לבן סורר ומורה וכן כולהו לא דמו אהדדי כלל וכן המגפף והמנשק ליכא חד מינייהו דדמי לאידך אבל נודר ומקיים וגורם לאחרים שידורו ויקיימו וכן המדיח כולהו משום הזכרת שם ע"ג נינהו אלא שזה זוכרה על ידי נדר וזה ע"י שבועה זה ע"י עצמו וזה על ידי אחרים ומיהו אזכירת שם מיחייב ולאו אשבועה ואנדר:

אמר מר לא יגרום לאחרים מסייע ליה לאבוה דשמואל דאמר אסור לאדם שיעשה שותפות עם העכו"ם שמא יתחייב לו שבועה והוא קופץ ונשבע לו בשם ע"ג והתורה אמרה לא ישמע על פיך וכ"ש היכא דעבר ועבד שותפות בהדיה דודאי אסיר לאשבועיה כלל היכא דאיכא למיחש דילמא משתבע ליה בשם ע"ג ורבותא אשמועינן דמעיקרא מיבעי ליה למפרש מיניה משום איסורא. כי אתא עולא ממערבא בת באורחא בדוכתא דשמי' קל נבו על שם ע"ג דאית ביה והא קל דקא אמרינן לשון קלות ובזיון הוא לישנא

דליצנותא הוא דנקט ליה אמר ליה היכא בת מר כו'. ומתמהינן ואי לא כתיבא לן אסיר והתנן ראה אחת מרובה כשלש כו' עיקר הא מילתא דזבה מטמאה בימים והזב מטמא בשתי ראיות לטומאה ובשלש ראיות לקרבן כדמפרש בתורת כהנים אלא שצריך שיהא בין כל אחת ואחת כדי לטבול ולהסתפג באלונטית אבל אם היה ביניהם פחות מכאן כראיה אחת הן חשובות ואשמועינן האי תנא דלא בעינן הפסקה בין כל אחת לחברתה אלא אפילו נמשכה שתיתת הזוב שעה מרובה בלא הפסקה כשיעור מהלך אדם ממקום ששמו גדיון לשילוח שהן כשני טבילות ושני סיפוגין כדי שיהא בין ראשונה לשניה כשיעור טבילה וסיפוג ובין שניה לשלישית כשיעור טבילה וסיפוג דהוו להו שני טבילות ושני סיפוגים הרי זה זב גמור. ואע"ג דבעינן בין כל חדא וחדא כשיעור טבילה וסיפוג לבד משעת ראיה והכא לא חשיב להו לראיות כלל אלא קא יהיב שיעורא כשני טבילות ושני סיפוגין בלחוד היינו טעמא משום דראיות לא צריכי שיעורא באפי נפשייהו דכיון דיהיב שיעורא בשני טבילות זו אחר זו ושני סיפוגין לא סגיא דליכא שהות בין טבילה קמייתא לסיפוג ובין סיפוג לטבילה שניה ובין טבילה שני' לסיפוג כשיעור שלש ראיות שהרי צריך לשהות בין טבילה ראשונה לסיפוג דידה כדי שיעור עלייתו מן המים ובין סיפוג לטבילה כדי שיעור ירידה ובין טבילה לסיפוג כדי שיעור עלייה. והא [גד] דלא כתיב בקרא וקתני לה לתנא במתני' דרך סימן אמר רבינא גד נמי מכתב כתיבא שנאמר העורכים לגד שלחן:

אמר רב נחמן כל ליצנותא אסורה לבד מליצנותא דע"ג שנאמר כרע בל קרס נבו כלומר כרע על כרכיו להבעל לאחרים קודם נתרז רבי ינאי אומר מהכא על כבודו כי גלה ממנו אל תקרי כבודו אלא כבדו כלומר שניטל כבדו ואין בו כח לבעול: אנשי בבל עשו את סכות בנות תרנגולת שמסככת על בניה בכנפיה אבל שאר עופות הזכרים מסייעין את הנקבות בכך. נרגל תרנגול לפי שרגיל בתשמיש יתר מכל בהמה אי נמי נרגל לשון תרנגול הוא ואע"פ שהאותיות מהופכות וקראי טובא איכא כי האי גונא. אשימה ברחא קרחא עז קרח שאין צמר בראשו לשון דבר ריקן ושמם. נבחן כלב נובח. תרתק חמור. אדרמלך זה פרד ואמאי קרו ליה הכי דאדר ליה למריה בטעינה כלומר מהדר את מלכו ומשמשו במשא שנושא לו על גביו. ענמלך סוס ואמאי קרו ליה הכי דעני ליה למאריה בקרבא. אף חזקיה מלך יהודה בקש אביו לשורפו לע"ג אלא שסכתו אמו סלמנדריא חיה קטנה שגדלה באור ואין האור שולט בה והסך מדמה אין האור שולט בו:

אמר רב יהודה יודעין היו ישראל שבאותו הדור שאין בע"ג ממש ולמה עבדוה מפני שתקפן יצרן על העריות לפיכך עבדוה כדי לפרוק עול המצות מעל צוארם להתיר עריות בפרהסיא ולא יוכיחום שום אדם:

מתיב רב משרשיה כזכור בניהם מזבחותם ואמר ר' אלעזר כאדם שיש לו געגועין על בנו והכי קאמר כזכור בניהם כן זוכרים מזבחותם אלמא יצרן תקפן לעבוד ע"ג. ומפרקינן התם בתר דאדביקו בה כלומר אחר שדבקו בה תקפה חבתה עליהן אבל מתחילה לא עשו אלא כדי להתיר עריות בפרהסיא. תו אקשינן עליה ממעשה דאליהו הצדיק שמצא אותו תינוק שהיה תפוח ברעב ואמר לו אמור שמע ישראל ואמר הם כי לא להזכיר בשם ה' והוציא יראתו מחיקו וחיבקה ונשקה אלמא יצרן תקפן בע"ג ופריק התם נמי בתר דאדיקו בה. תו אקשינן עליה מההיא דכתיב בעזרא באנשי כנסת הגדולה שבקשו רחמים על יצה"ר דע"ג שימסר בידם ויצעקו בקול גדול אל ה' אלהיהם מאי אמור א"ר יוחנן בייא בייא לשון צעקה ותרעומת גדול הוא כדאמרינן בפרק נושאין על האנוסה (יבמות צ"ז:) היינו האי דאחרביה לביתא כו' כלום יהבתיה לן אלא למיכף יצרן (אלא לקבולי) [ולקבולי] ביה אגרא כו' אלמא יצרן תקפן ופריק כי תקפינהו יצר בתר דאדיקו בה. יתיבו תלתא יומי בתעניתא ובעו רחמי נפל להו פתקא מרקיעא דכתיב בה אמת כלומר אני מסכים עמכם בתקנה זו שטוב הדבר לסקלו נפק כי גוריא דנורא צורת ארי גור אריה של אש מבית קדשי הקדשים אמר להו זכריה הנביא הרגוהו שזה הוא דכתיב ויאמר זאת בהדי דקא תפסי ליה אישתמיט בינתא ממזייה נשמטה נימא משערו וצעק והלך קולו עד מהלך ארבע מאה פרסאות אמרי היכי נעביד כו' אמר להו נביא שדיוה בדודא כענין שנאמר והכה בכיור או בדוד באברא שימו אבק עופרת אל פי הדור לפי שהעופרת קולה שפל ומעכב את קולו מלצאת ויש אומרים שייף קליה שואף את הקול ומעכבו מלצאת והיינו דכתיב וישלך את אבן העופרת אל פיה. אמרי הואיל ועת רצון הוא נבעי רחמי איצר הרע דעריות בעי רחמי ואימסר בידייהו אמר להו הוו ידעי' דאי קטליתו ליה להההוא גברא קלי עלמא כלומר יאבד העולם מתוך שפריה ורביה פוסקת חבשוה תלתא יומי ותלתא לילי ואתא איתבעי ביעתא לחולה בת יומא בכל ארעא דישראל ולא אשתכח שמתוך שפסק חימום הזכרים והנקבות אפי' אותן שהיו גמורות קודם לכן פסקו מלצאת. אמרי היכי נעביד נותבו פלגא באבר חציו ונשאיר את חציו כדי שלא יהא תובע עריות אין חצי בריה ברקיע אבל בים יש כעין חצי אדם וחצי דג. כחלינהו לעיניה במכחול המלובן באור ואהני ביה דלא מיגרי בקרובות אבל באשת איש ובנדה מוגרי וכלהו הני

מילי אע"ג דפרישנא להו כפשטייהו מסתברא דבמראה הנבואה הוו: מעשה דשבטיא מאלו שנכנס ופוער בפני פעור לא נתכוון אלא לבזותו ואעפ"כ עובד ע"ג בשוגג הוי:

דף סד.

פיסקא והפוער עצמו לפעור זו היא עבודתו ואוקי' ואע"ג דקא מיכוון לבזוייה מיהו לא גלי אדעתיה דלא קבליה עליה באלוה אלא גלי אדעתיה דמיכוון לבזוייה הרי עבודתו בכך וליכא בהכי גלויי דעתא דלא קבליה עליה באלוה. וכן במרקוליס אע"ג דמיכוון למרגמיה כיון דלא גלי אדעתיה דלא קבליה עליה באליה חייב שהרי עבודתו בכך. רב מנשה הוה אזיל לבי תורתא כו' אמר הזורק אבן למרקוליס תנן יש אומרים הזורק אבן למרקוליס תנן לפניו לכבודו ואני זרקתי לגופו להכותו. ולאו מילתא היא דהא בהדיא אמרינן לעיל דאע"ג דמיכון למרגמיה חייב. אלא הכין פירושא הזורק אבן למרקוליס תנן ונמצא שעבד ע"ג ואע"ג דר' מנשה לא איכוון לשום עבודה כלל ואפי' לאביי כי האי גונא פטור אין הכי נמי מיהו רב מנשה משום מראית העין הוא דחייש דהא בסתמא איחיובי מיחייב כדאמרינן לעיל ויש לפרש דרב מנשה פיסא דאעא הוא דפתק ביה והיינו דקאמר הזורק אבן למרקוליס תנן ואני לא זרקתי אבן. אתא שאיל בי מדרשא איזיל אשקלה כדי שלא תתנאה בעבירה שלי. אמרו ליה אחד הנותנה ואחד הנוטלה חייב כל חדא וחדא כי שקלי לה רוחא לחברתה שבקה כלומר רוחא שבקה לאחרניאתא דאתו בתר הכי:

מתני' והנותן מזרעו למולך בגמרא מפרש היכי עבדי. בעל אוב זה פיתום המדבר משחיו שמעלה את המת ע"י כשפים ויושב לו תחת שחיו של זה שהעלהו ומדבר משם. ידעוני זה המכניס עצם ידוע בפיו והעצם מדבר מאליו ע"י כשפים. הרי אלו בסקילה והנשאל בהן באזהרה אל תפנו אל האובות ואל הידעונים אבל העושה מעשה בהן מקרא אחרינא נפקא לן דכתיב לא ימצא בך כו':

ודייקינן בגמרא קתני ע"ג וקתני מולך תנן כמאן דאמר מולך לאו ע"ג הוא ונ"מ שאם זיבח וקיטר לפניו פטור א"נ אם העביר מזרעו לשאר ע"ג פטור דמולך דוקא כתיב והיינו טעמא דלא קא דייק הכי באידך מתני' דמני להו לכולהו נסקלין וקתני העובד ע"ג והנותן מזרעו למולך משום דבעי לפרושי כולהו מילי דמולך. ואיבעית תימא דממתני' דאלו הן הנסקלין ליכא למשמע ולא מידי דאיכא למימר דתרי גווני ע"ג נקט וכי היכי דאשתעי קרא אשתעי תנא דמתני' אבל מסיפא ודאי איכא למידק דקא מפרש כולה עבודות דע"ג ולא תאני העברה באש ומפרש מילי דמולך ולא תאני זיבוח וקיטור וניסוך ש"מ מולך לאו ע"ג הוא דתניא אחד המעביר למולך ואחד שאר ע"ג חייב ולאו לכדרכה הוא דאיצטריך

לאפוקי דההוא מאיכה יעבדו נפקא אלא לשלא כדרכה ור"א ב"ר שמעון אומר למולך חייב ושלא למולך פטור וכי אצטריך לאזהורי עליה לכדרכה הוא דאצטריך ולאו משום ע"ג אזהר עליה דא"כ מאיכה יעבדו נפקא ותו דמולך לאו ע"ג הוא אלא חוק בעלמא הוא והתורה הקפידה עליו ומתני' ר"א בר' שמעון היא:

אמר אביי ר"א בר' שמעון ורבי חנניא בן אנטיגנס אמרו דבר אחד דמולך דוקא בעינן. עד שימליכנו עליו ויקרא שמו מולך. רבא אמר לעולם פליגי וכי תימא מאי בינייהו מולך עראי איכא בינייהו מולך העשוי לפי שעה כגון צרור או קיסם ר"א בר' שמעון סבר מולך קבוע בעינן ור' חנניא סבר אפי' מולך עראי נמי כדקתני אפי' צרור ואפי' קיסם:

דף סד:

אמר ר' ינאי אינו חייב עד שימסרנו לכומרין שלו אמתני' קאי דקתני אינו חייב עד שימסור למולך ויעביר באש וקאמר ר' ינאי דהאי מסירה דקתני מסירה לכומרין היא שנאמר ומזרעך לא תתן להעביר ולא מיקריא נתינה להעביר אלא למי שדרכו להעבירו. תניא נמי הכי דמזרעך לא תתן נפקא לן דאינו חייב עד שימסור וממילא שמעת דמסירה לכומרין בעינן דאי לא תימא הכי לא קרינא בה לא תתן להעביר כדפרישנא. ויש לי לפרש תניא נמי הכי דאינו חייב עד שימסרנו לכומרין מדקא קפיד תנא אנתינה דאתיא לכלל העברה דיליף לה מדכתיב להעביר ש"מ מסירה לכומרין בעינן שמעבירין אותו דאי מסר ליה לאחריני אע"ג דמעבר ליה בתר הכי מכל מקום לאו נתינה דמתיא ליה לכלל העברה היא ולא קרינא ביה לא תתן להעביר. דתניא ומזרעך לא תתן יכול העביר ולא מסר יהא חייב שהרי נאמר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש משמע העברה בלא נתינה ואי לא כתיב לא תתן הוה אמינא דהאי נתינה דכתיב גבי עונש העברה היא ת"ל לא תתן הואיל ונאמר לא תתן ונאמר בעונש אשר יתן מזרעו יכול מסר ולא העביר יהא חייב ת"ל להעביר נתינה הבאה לכלל העברה משמע ואם תאמר באש מנין נאמר כאן להעביר ונאמר להלן לא ימצא בך מעביר באש מה להלן באש אף כאן באש מה כאן למולך אף להלן למולך ויש לפרש דכולה מילתא לא שנא העברה גופא ולא שנא באש מג"ש יליף לה דנתינה על מנת להעביר לא סגיא בלא העברה דהא התם מעביר כתיב:

אמר רב אחא בריה דרבא העביר כל זרעו למולך פטור שנאמר מזרעך ולא כל זרעך:

בעי רב אשי העבירו סומא או ישן מהו מי הוי דרך העברה דיליה בהכי או לא ויש לפרש מי אמרינן כי קפיד רחמנא היכא דהוה יכיל להעבירינהו ברגל וקא טרח ומעבר להו בידיה (בן בנו ובן בתו מהו מי אמרינן בנו ובתו דוקא דכתיב לא ימצא בך מעביר בנו

ובתו] או דילמא כיון דכתיב ומזרעך לא תתן וכתיב נמי גבי עונש אשר יתן מזרעו למולך אפי' בן בנו ובן בתו נמי ואמרינן פשוט מיהא חדא מהני בעי' דאפי' אבן בנו ובן בתו מיחייב דתניא כי מזרעו נתן למולך מה ת"ל וכי הוצרך ללמדנו שלא חייבו כרת אלא לפי שנתן מזרעו למולך והלא כבר נאמר ואני אתן את פני באיש ההוא דמשמע ההוא דאיירי ביה לעיל לפי שנאמר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש אין לי אלא בנו ובתו בן בנו ובן בתו מנין ת"ל ואם העלם יעלימו עם הארץ את עיניהם מן האיש ההוא בתתו מזרעו למולך והיינו טעמא דלא פשיט מזרעך לא תתן חדא דקרא דכתיב גבי עונש עדיף ליה ותו דקרא יתירא קא בעי למדרש: ומתמהינן תנא פתח בכי מזרעו למדרש ביה בן בנו בן בתו והדר סיים בתתו מזרעו ומפרקינן כי מזרעו דרשא אחרינא דריש ביה לרבויי אפי' זרע פסול כגון ממזר וחלל אבל זרע הבא מן השפחה ומן הנכרית לא מיחייב עילויה דלאו זרעו הוא וחסורי מיחסר והכי קאמר כי מזרעו מה ת"ל שיכול אין לי אלא זרע כשר כו' והדר תאני בתתו מזרעו מה ת"ל לפי שנאמר כו' ואית דגרסי בתתו מזרעו דרשא אחרינא הוא והכי קתני כי מזרעו מה ת"ל לפי שנאמר לא ימצא בך אין לי אלא בנו ובתו בן בנו ובן בתו מנין תלמוד לומר כי מזרעו ואין לי אלא זרע כשר זרע פסול מנין ת"ל בתתו מזרעו:

אמר רב יהודה אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברתו כלומר כדרך המעבירי' למולך וכמנהגן היכי דמי אמר אביי שרגא דליבני במיצעי סירוג של לבנים באמצע והאש מכאן ומכאן והוא מעבירו בחיקו מעבר זה לעבר זה ע"ג אותו סירוג של לבנים ואינו שורפו אלא העברה בעלמא הוא דעביד וראיה להא מילתא מיהא דאמרינן לקמן המעביר עצמו פטור אלמא לאחר העברה קא מיירי ואי דשריף נפשיה ממאי דקא פטר ליה וההיא דאמרינן לעיל גבי חזקיה מלך יהודה לאו למולך קאמר אלא לשאר ע"ג שדרכה בכך כגון אדרמלך וענמלך אלהי ספרוים דיקא נמי דהתם כתיבא שריפה שורפים את בניהם באש והכא כתיבא העברה. רבא אמר כמשוורתא דפיריא כדילוג שהתינוקות מדלגין בפורים שעושין מדורה דולקת באמצע וקופצים בה משפה זו לשפה זו כך דרך המעבירים מזרעם למולך נוטלו על זרועותיו וקופץ בו משפה זו לשפה זו:

תניא כותיה דרבא אינו חייב עד שיעבירנו דרך העברה העבירו ברגליו של אב קאמר כלומר נטלו בחיקו ועבר בו ברגליו פטור אלמא העברה לאו ברגל היא אם כן היכי הויא על כרחיך דרך קפיצה כדרבא. ואינו חייב אלא על יוצאי יריכו כל זרעא דנפיק מיניה יוצאי יריכו קרי להו לא שנא בנו ובתו ולא שנא בן בנו ובן בתו והאי דנקט בנו ובתו גבי פירושא דמילתא מידי דאיירי ביה קרא הוא דנקט וכי אצטריך לאפוקי אביו ואמו ואחיו

ואחותו איצטריך דלאו יוצאי יריכו נינהו. העביר עצמו כגון שאמר לאחרים שיעבירוהו למולך והעבירוהו פטור דזרעו דוקא כתיב ור' אלעזר בר"ש מחייב. אחד המעביר למולך כו' תשלום מתניתא הוא: אמר עולא מאי טעמא דר' אלעזר ב"ר שמעון דמחייב במעביר עצמו אמר קרא לא ימצא בך בך בעצמך וכי תימא אזהרה שמענו עונש מניין הא גבי עונש לא משמע אלא נפקא לן מג"ש דלעיל דיליף העברה העברה נאמר כאן לא ימצא בך מעביר ונאמר להלן ומזרעך לא תתן להעביר מה להלן עונש אף כאן עונש. ומקשינן ורבנן לא דרשי בך בעצמך והתנן אבדתו ואבדת אביו שלו קודמת ונפקא לן מאפס כי לא יהיה בך אביון ודרשינן בך בעצמך כלומר הזהר בעצמך שלא תבוא לידי עניות והיינו דקאמרינן שלך קודמת לשל כל אדם וסופא דמילתא נקט דכיון דדרשינן לא יהיה בך לא יהיה בעצמך לאזהרה ממילא שמעת דשלך קודמת לשל כל אדם. ומפרקינן לעולם לא דרשי בך בעצמך ועצמך ממיעוטא דאפס נפקא דמשמע לשון מיעוט ואייתורי מייתר להזהיר על עצמך שלא תבא לידי עניות וראינו מי שפירש בה פירוש אחר ואינו כדאי לפיכך לא כתבנוהו:

אמר רבי יוסי בר חנינא שלש כריתות בע"ג למה ומזרעך לא תתן להעביר למולך וכתיב כי כל אשר יעשה מכל התועבות האלה ונכרתו כו' ואידך תרי כתיבי בפרשת מולך דכתיב ואני אתן את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתי אותו ואע"ג דכולהו במולך כתיבי על כרחי' כולהו לא צריכי למולך אם אינו ענין למולך תניהו ענין לע"ג והיינו דקא קשיא לן ג' כריתות בע"ג למה וכי יש כרת אחר כרת. וקא פשיט אחת לכדרכה ואחת לשלא כדרכה כגון זיבוח וקיטור וניסוך והשתואה דמיחייב עלייהו שלא כדרכה ואע"ג דקרא בנותן מזרעו כתיב הא ברירנא דעל כרחי' בנותן מזרעו למולך לא צריך כי איצטריך לע"ג איצטריך ואם אינו ענין לכדרכה תנהו ענין לשלא כדרכה ואחת למולך ואע"ג שדרכו בכך הוצרך לפרוט בו כרת בפני עצמו דכי אקרבי לן כרת לכדרכה בע"ג אבל במולך לא אתרבי דמולך לא ע"ג הוא [ומקשינן ולמ"ד מולך ע"ג הוא] כרת דכתיב במולך באפי נפשיה למה לי ומפרקינן למעביר בנו שלא כדרכה כלומר למעביר בנו לע"ג שאין דרך עבודתה בכך דכי היכי דנפקא השתחויה לידון בעצמה הכי נמי נפקא העברה שלא כדרכה שלא תאמר זיבוח וקיטור וניסוך והשתחויה הוא דמיחייב שלא כדרכה אבל העברה לא קמ"ל. ומקשינן ולמאן דאמר מגדף דכתיב בפרשת שלח לך אנשים את השם הוא מגדף ונכרתה ופליגי בה בכריתות איכא למאן דאמר מגדף היינו מברך את השם ואיכא למאן דאמר עובד ע"ג הוא והשתא קשיא לן למאן דאמר מגדף ע"ג הוא כרת דמגדף למה לי ומפרקינן לחיוביה כרת לעולם הבא כדתניא הכרת תכרת כו' ר'

עקיבא לטעמיה דסבר מגדף מברך את השם הוא הילכך כרת דמגדף מיבעי ליה לגופיה ואידך קרא דהכרת תכרת דריש ליה בע"ג לחיוביה כרת לעולם הבא יש לפרש שלא יעמד בתחיית המתים כלומר שיהא נכרת מן העולם הזה ומן העולם הבא ואיכא למימר דהוי מהנך דנידונין בגיהנם י"ב חדש ולאחר י"ב חדש גופן כלה ונשמתן נשרפת אמר לו ר' ישמעאל והלא כבר נאמר ונכרתה וכי שלשה עולמות יש אלא ונכרתה בעולם הזה כו' ר' ישמעאל לטעמיה דסבר מגדף עובד ע"ג וכולה פרשה בעובד ע"ג קאי הילכך לא מצית למימר דהכרת תכרת תרי נינהו דאם כן מייתר לן האיך כרת קמא דכתיב ונכרתה וכי תימא מאי קא פריך ליה ר' ישמעאל לר' עקיבא אי לטעמא דר' עקיבא לא קשיא מידי דכיון דמוקי כרת קמא דמגדף במברך את השם לא מייתר לן קרא כי היכי דתיקשי ליה וכי ג' עולמות יש אמרי ר' ישמעאל הוא דלא ידע ליה לדעתיה דר' עקיבא איהו סבר כולה מילתא בעובד ע"ג מוקי לה והיינו דמקשי ליה וכי ג' עולמות יש ור' עקיבא אמר לך מי סברת מגדף עובד ע"ג הוא וכולה מילתא בעובד ע"ג קאי לא מגדף היינו מברך את השם ודמיא להההיא דאמרינן בריש פירקין (נ"א:) גבי ישמעאל אחי בת ובת אני דורש כו' ואית דמפרשי דר' ישמעאל לאו לר' עקיבא פריך והלא כבר נאמר ונכרתה דהא ר' עקיבא במברך את השם מוקי לה אלא טעמא דנפשיה קאמר והלא כבר נאמר ונכרתה באותה פרשה עצמה גבי מגדף ואנא סבירא לי דע"ג הוא וכי ג' עולמות יש בו ודומה לו בשחיטת חולין בפרק גיד הנשה והלא במוקדשין האומר רגלה של זו עולה כולה עולה והאי פירכא לאו לכשכנגדו פרכה דאיהו ס"ל דאפי' במוקדשין אין כולה עולה אלא טעמא דנפשייהו קאמרי. ואם תשאל אכתי למאן דאמר מגדף עובד ע"ג הוא בשלמא חד כרת אצטריך לעולם הבא אלא כרת לעולם הזה למה לי מאינך כריתות אחריני נפקא. אמרי להכי כתבינהו לתרווייהו בהדי הדדי לאשמועינן דחד מינייהו לעולם הבא כתיב כלומר אחר כרת ראשון יש עוד כרת אחר:

דף סה.

פיסקא בעל אוב וידעוני. ודייקינן מאי שנא הכא דתני אוב וידעוני ומאי שנא בכריתות כי חשיב כולהו כריתות שבתורה תני בעל אוב ושייריה לידעוני רבי יוחנן אמר הואיל ושניהם בלאו אחד נאמרו לא ימצא בך מעביר כו' עד ושואל אוב וידעוני ואי עבדינהו לתרווייהו בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת דחילוק חטאת אלוין קאי דכתיב אשר לא תעשנה דברים שהן בלא תעשה וסמיך ליה או הודע אליו וכי קתני התם כריתות דכי עבדינהו לכולהו בהעלם אחד מיחייב אכולהו הוא דקתני כדדייקינן התם בגמ' מנינא

למה לי שאם עשאן כולן בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת ור"ש בן לקיש אמר ידעוני היינו טעמא דלא תנייה התם לפי שאין בו מעשה שהרי בשעה שמכניס עצם הידוע בפיו אינו מדבר אלא לאחר שהוא [בפיו] מדבר מאליו ואין כאן מעשה בשעת איסור עבירה וחיוב חטאת לא הוי אלא על דבר שיש בו מעשה דכתיב ועשה אחת מכל מצות אי נמי מדכתיב לעושה בשגגה אבל בעל אוב כיון שאין מדבר אלא בשעת הקשת זרועותיו כדבעינן למימר קמן הקשת זרועותיו הוי מעשה ואמטול הכי מיחייב. ודייקינן ורבי יוחנן הוחיל ושניהם בלאו אחד נאמרו מכדי תרווייהו כי הדדי נינהו מאי שנא דנקט תנא בעל אוב ומהדרינן משום דפתח ביה קרא בין לענין אזהרה בין לענין כרת אזהרה ושואל אוב וידעוני כרת והנפש אשר תפנה אל האובות ואל הידעונים כו':

ודייקינן ור' שמעון בן לקיש מאי טעמא לא אמר כרבי יוחנן הא ודאי קי"ל דכי תנא מנינא לאשמועינן דכי עבדינהו כולהו בהעלם אחד חייב על כל אחת ואחת ושפיר דמי למימר דהיינו טעמא דלא תננהו לתרווייהו הואיל ושניהם בלאו אחד נאמרו וליכא חילוק חטאות ביניהן ואמאי שבקיה ריש לקיש להדין טעמא ופריק רב פפא קא סבר ריש לקיש כיון דחלוקין הן במיתה דכתיב ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו וקי"ל דכל היכא דכתיב או לחלק קאתי איכא נמי חילוק חטאות ביניהן ור' יוחנן אמר לך חלוקה דלאו היכא דאיכא לאוין מחולקין שמה חלוקה לענין חטאת דבהכי תלה רחמנא דכתיב אשר לא תעשינה ועוד הואיל וטרח קרא למכתב בהו שני לאוין אבל חלוקה דמיתה לא שמה חלוקה לענין חטאת דלאו בהכי תלה רחמנא ועוד שהרי הבא על אשת איש פעם אחת בהתראה חייב מיתה ואם בא עליה שתי פעמים בהעלם אחת אינו חייב אלא אחת גבי אוב וידעוני נמי ואע"ג דמיחייב מיתה אכל חד מינייהו באנפי נפשיה כי עביד להו לתרווייהו בהעלם אחד אינו חייב אלא אחת:

ודייקינן ור' יוחנן מאי טעמא לא אמר כריש לקיש דפטר ליה לידעוני לגמרי מקרבן הא ודאי בעינן מעשה ומפרקינן אמר לך רבי יוחנן מתני' דכריתות ר' עקיבא היא דאמר לא בעינן מעשה דקא חשיב ליה למגדף בההוא ענינא ור"ש בן לקיש אמר לך נהי דלא באעי ר"ע מעשה רבא מעשה זוטא מיהת בעי וידעוני כיון דלית בה מעשה כלל אפי' לר"ע נמי לאו בר קרבן הוא הילכך לא מצית למימר דכי שיריה משום דלית ביה חילוק חטאות שיריה דמשמע דאי עבדיה באפי נפשיה מיחייב דהא אפי' לר"ע נמי לאו בר חיובא הוא על כרחיך כי שיריה משום דלאו בר חיובא הוא שיריה. ומקשינן אדריש לקיש דאמר דכי שיריה תנא לידעוני משום דלית ביה מעשה שיריה מגדף דקתני לה התם

מאי מעשה איכא ומפרקינן הקשת שפתיו הוי מעשה כלומר נענוע שפתיו בשעת דיבור הוי מעשה ולפיכך חייב:

ומקשינן תו בעל אוב מאי מעשה איכא והלא הוא מדבר מבין הפרקים מאיליו ומפרקינן הקשת זרועותיו הוי מעשה כלומר אין המת מדבר מתחת שחיו של בעל האוב אלא אם כן מקיש לו בזרועותיו הילכך הקשת זרועותיו הויא מעשה לחיוביה. ומתמהי' ואפי' לרבנן נימא דהקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה לחיוביה דקס"ד מדמוקי לה ר' יוחנן למתני' דכריתות כר' עקיבא דלא בעי מעשה וריש לקיש לא מוקי לה הכי מכלל דריש לקיש כרבנן מוקים לה והכי קאמר ליה ריש לקיש לר' יוחנן מאי נפקא לן מינה לאוקומ' כר' עקיבא כי מוקמת לה כר' עקיבא נמי לא מצי מתנא ידעוני דהא ר' עקיבא מעשה כל דהו בעי ואדרבא אוקמה לדברי הכל ואפילו לרבנן ואשתכח דהאי דקאמר הקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה אפי' לרבנן קאמר והיינו דאתמהינן ומי מצית למימר דאפילו לרבנן נמי הקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה אליבא דריש לקיש והתניא בע"ג אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה כל דהו כגון זיבוח וקיטור וניסוך והשתחואה ואמר ריש לקיש מאן תנא השתחואה ר' עקיבא היא דאמר לא בעינן מעשה גמור אבל לרבנן דבעי מעשה גמור לא מחייב אהשתחואה ורבי יוחנן אמר אפי' תימא רבנן כפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה ודייקינן מינה השתא לאסוקי קושיין השתא לר"ש בן לקיש כפיפת קומתו לרבנן לא הוי מעשה הקשת זרועותיו דבעל אוב מי איכא למימר דהוי מעשה. ומפרקינן כי קאמר ר"ש נמי הקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה לר"ע קאמר אבל לרבנן לא וכולה מתני' דכריתות כר"ע מוקי לה והכי קאמר ליה ריש לקיש לר' יוחנן אין מתני' ר"ע היא דלא בעי מעשה רבה מיהו מעשה זוטא מיהא בעי הילכך על כרחיך לא מצית למתנא ידעוני דהא לית ביה מעשה כלל:

ומקשינן בשלמא לר' יוחנן דאמר כפיפת קומתו לרבנן הוי מעשה איכא למימר דה"ה נמי דהקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה ואמטול הכי לא פליגי רבנן עליה אלא במגדף לחודיה אלא לריש לקיש דאמר כפיפת קומתו לרבנן לא הוי מעשה וכ"ש הקשת זרועותיו דבעל אוב אי הכי הא דקתני בכריתות גבי מילתא דרבנן וחכמים אומרים אף המגדף אינו חייב חטאת שנאמר לעושה בשגגה יצא המגדף שאין בו מעשה יצא מגדף ובעל אוב שאין בהן מעשה מיבעי ליה חלא מדפליגי רבנן במגדף ולא פליגי בבעל אוב ש"מ הקשת זרועותיו דבעל אוב הוי מעשה אפי' לרבנן אלא אמר אמר עולא לעולם כי מוקי לה ר' שמעון בן לקיש למתני' דכריתות דתאני בה בעל אוב לחיובא אפילו לרבנן מוקים לה ולאו משום הקשת זרועותיו קח מחייבי ליה רבנן אלא התם במקטר לשד הממונה

על אותו דבר עסקינן דקיטור הוי מעשה. אמר ליה רבא המקטר לשד עובד ע"ג הוא והא תנא ליה התם זימנא אחריתי. אלא אמר רבא במקטר לשד לחברו כלומר שאין מקטר לו לשום עבודה אלא לחברו כלומר לצמדו ולכופו לעשות רצונו מלשון חובר חבר. אמר ליה אביי המקטר לחברו חובר חבר הוא ולית ביה אלא לאו בעלמא והיכי קתני תנא דכריתות דאית ביה כרת והא בעל אוב דאית ביה כרת האיך דחייביה רחמנא סקילה הוא ואלו חובר חבר לאו בר סקילה הוא ופריק התורה אמרה חובר חבר כגון זה שמקטר לשד לחברו בסקילה ותרי גווני אוב נינהו חד בעל אוב המדבר משחיו ואידך המקטר לשד לחברו וחייביה רחמנא סקילה אתרווייהו דלגבי חיוב מיתה לא בעינן מעשה אבל חטאת לא מיחייב אלא אאוב דאית ביה מעשה כגון המקטר לשד ואוב דכריתות במקטר לשד הוא ומנא תימרא דלקטלא לא בעינן מעשה דהא מגדף דלית ביה מעשה ומיחייב קטלא [ותו] דתנן גבי ע"ג (לעיל ס':) והאומר לו אלי אתה ואוקימנא לקטלא והא דתניא אינו חייב אלא על דבר שיש בו מעשה כגון זיבוח וקיטור וניסוך והשתחואה אוקימנא לענין קרבן אבל לענין קטלא אפי' על דבר שאין בו מעשה מיחייב כדקתני במתני' והאומר לו אלי אתה וטעמא מאי דכי כתיב מעשה לגבי קרבן כתיב אבל גבי קטלא לא כתיב מעשה. ודייקינן ואלא חובר חבר דבלאו האיך הוא ומהדרינן בחובר בעלי חיים למקום אחד כדתנו רבנן וחובר חבר אחד חובר גדול כגון חובר בהמות וחיות גדולות ואחד חובר קטן כגון חובר שקצים ורמשים ואפי' נחשים ועקרבים שמזיקין את הבריות החוברן עובר בלא תעשה: אמר אביי הילכך כו' האי מאן דצמד זיבורא ועקרבא על ידי לחישה וכיוצא בה מלשון ויצמד ישראל אע"ג דקא מיכוין דלא ליזקו אסור מדקתני אפילו נחשים ועקרבים כדפרישית:

ומקשינן ורבי יוחנן מאי שנא כפיפת קומתו לרבנן דהוי מעשה ומאי שנא הקשת שפתיו דמגדף דלא הוי מעשה ופריק רבא שאני מגדף הואיל וישנו בלב שנאמר (יחזקאל י"ד:ה') למען תפוש את ישראל בלבם דהא לענין כרת קא מיירי התם וגבי שמיא גליא ולפיכך אין הקשת שפתו חשובה מעשה שהרי יתכן לו לגדף בלבו בלא הקשת שפתים ולפיכך הקשת שפתיו ומחשבת לבו אחד הן ואותיב רב זירא מיהא דתניא בתורת כהנים גבי כהן משיח בע"ג מה ע"ג שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת אף כל שחייבין על זדונה כרת ועל שגגתה חטאת אי מה ע"ג מיוחדת שחייבין עליה מיתת ב"ד אף אינו מרבה אלא חייבי מיתות ב"ד את מה אני מרבה מקלל אביו ואמו ועדי' זוממים [שהן] במיתת ב"ד ת"ל ועשה יצאו אלו שאין בהן מעשה והאי דנקט הכא כי האי לישנא דיצאו עדים זוממין ענינה דברייתא נקט כי היכי דלא לצטריך לאיתויי הכא לכולה וקא מקשי'

מינה ואי ס"ד דטעמא דמגדף לא הוי מעשה משום דישנו בלב הוא דאי לאו הכי אע"ג דדיבורא בעלמא הוא הוי מעשה אמאי תנא יצאו עדים זוממים שאין בהן מעשה והא ליתינהו בלב דכל מילתא דאמר בלביה ולא מפיק ליה בפומיה בבי דינא בתורת עדות לאו מילתא היא. אלא אמר רבא לא תימא שאני מגדף הואיל וישנו בלב אלא אימא שאני מגדף הואיל וישנו בקול כלומר עיקר חיוביה על הקול שיוצא מפיו הוא וקול לית ביה מששא:

ומקשינן ומתמהינן וקול לרבי יוחנן לא הוי מעשה והא איתמר חסמה לפרה בדישה על ידי קול שגער בה ונמנעה מלאכול או שהנהיגה עם מי שאינו מינה בקול רבי יוחנן אמר חייב מלקות עקימת פיו הויא מעשה וריש לקיש אמר פטור עקימת פיו בלא הקשת שפתיו לא הויא מעשה וכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומימר ומקלל את חבירו בשם שנאמר אם לא תשמור לעשות והפלא ה' את מכותך אלמא קול לרבי יוחנן היכא דאיכא עקימת פיו הוי מעשה ואע"ג דעיקר חיובא אקול הוא דהא מחמת קול קא מיחסמא ולאו מעקימת פיו הכא נמי אע"ג דעיקר חיובא מחמת קול הוא כיון דאית ביה הקצת שפתים הוי מעשה אלא אמר רבא שאני עדים זוממין הואיל וישנן באיה נוסחא אחרינא הואיל וישנן באין שדר גאון ז"ל דתרווייהו נוסחי דמתיבתא נינהו וחד ענייגא נינהו כמו שאתה אומר הן בלשון משנה והן בלשון ארמי. ונוסחי דאית בהו באם ובאו ובראיה שיבושא נינהו ולא גרסי להו במתיבתא כלל הילכך לא סמכינן עלייהו. והכי פירושא לעולם כדאמרינן מעיקרא שאני מגדף הואיל וישנו בלב ודקא קשיא לך יצאו עדים זוממין שאין בהן מעשה שאני עדים זוממין הואיל וישנו באיה ובאין כלומר אע"פ שאינן בלב שאינו מעשה יש בהן צד אחר שאינו מעשה כמו הלב שאינו מעשה ומאי ניהו הואיל וישנן באיה כגון שהעיד אחד מן העדים והשלים עדותו ואמרנו לחבירו כך אתה מעיד כמו שהעיד חבירך ואמר איה או אין עדותו קיימת ואע"פ שלא העידו בהקשת שפתים שהרי אותיות אלו אינן מאותיות השפתים ואם נמצאו זוממין חייבין והא מילתא אתיא אעיקר מתני' (לעיל נ"ו.) דתנן והשני אומר אף אני כמוהו ואמר ריש לקיש זאת אומרת אף אני כמוהו כשר בדיני ממונות ובדיני נפשות כו'. וכיון שאפשר שיתחייבו בלא הקשת שפתים לפיכך אע"פ שהעידו בהקשת שפתים אין הקשת שפתותיהם חשובה מעשה הדין הוא פירושא דפריש בה רבינו יצחק אלפסי ז"ל ופי' מעליא היא ולית בה ספיקא:

ויש לפרש להההיא דאמרינן שאני מגדף הואיל וישנו בקול שהרי אפשר לו לומר לשון גידוף שאין בו הקשת שפתים לפיכך אע"פ שגידף בהקשת שפתים אין הקשת שפתיו

חשובה מעשה וכי תימא היכי משכחת לה הא בעינן עד שיפרש את השם ולא סגיא בלא הקשת שפתים משום דאית ביה [וי"ו שהיא מאותיות השפתים] אמרי אפשר ע"י כנוי דלית ביה הקשת שפתים דהא גבי חיוב חטאת קיימינן וכי בעינן עד שיפרש את השם לענין מיתה אבל לענין קרבן אפילו אכינוי נמי מחייב דהא אזהרה דידיה בכינוי כתיבא וכי כתיב כרת במגדף אההיא מילתא דאזהרה עליו הוא דכתיב ואע"ג דכתיב גבי כרת את ה' הוא מגדף לאו למימרא דעד דמפרש שם בן ארבע אותיות לא מיחייב אלא כמאן דאמר את המקום הוא מגדף תדע מדכתיב את ה' דמשמע שכינה עצמה ולא כתיב את שם ה' כדכתיב גבי מיתת ב"ד. ומקשינן עלה וקול לרבי יוחנן כי לית ביה הקשת שפתים לא הוי מעשה והא אתמר חסמה בקול והנהיגה בקול ר' יוחנן אמר חייב מלקות עקימת פיו הויא מעשה שינוי הויתו של פה על ידי הדיבור קרי עקימת פיו והיינו זקיפת הלחיים ופתיחת הפה שהן אברים החיצוניים ועקימתם חשובה מעשה אבל נענוע הלשון אינו חשוב מעשה לפי שהוא מן האברים הפנימיים ואמטול הכי קאמר עקימת פיו ולא קאמר עקימת לשונו ותו דקול לא תלי בלשון אלא בפה אלמא כל היכא דאיכא עקימת פה אע"ג דליכא הקשת שפתים הוי מעשה וגידוף לא סגיא בלא עקימת פה מחמת שינוי שבעה מלכים שצריך נענוע הפה:

אלא אמר רבא לעולם כדקאמרינן מעיקרא שאני מגדף הואיל וישנו בלב ודקא קשיא לך עדים זוממין שאני עדים זוממין הואיל וישנן באיה כמו שאותיות הללו מאותיות הגרון הן ואין בהם לא הקצת שפתים ולא עקימת פה ולא לשון כלל והוא הדין להאיך נוסחא דאית ביה הואיל וישנן באין אע"ג דאית ביה נון שהיא מאותיות הלשון הא ברירנא דנענוע לשונו לא חשיב מעשה ועקימת פה נמי ליכא שהרי אין כאן אלא מלך אחד שהוא החרק שתחת האל"ף וכיון שאין שם שני מלכים משונין זה מזה אין כאן עקימת פה. מיהו גירסא דהואיל וישנן באיה עדיף טפי. ואיכא דאטעונהו לנוסחי דגמרא דאית בהו שאני מגדף הואיל וישנו בקול וגרסי שאני עדים זוממים הואיל וישנן בקול וסופא דשמעתין גרם שאני עדים זוממין הואיל וישנן בראיה ומפרשי לה הכי עיקר חיובן בא על ידי הראיה שראו וראיה לית בה מעשה והאי גירסא ופירושה ליתינהו כלל דהא לא חייבניהו רחמנא אמאי דחזו דאי הוו חזו הוה מקיימינן לה לסהדותייהו ולא הוו מחייבי ולא מידי אלא כי חייבינהו משום דאסהידו במילתא דלא חזו הוא דחייבינהו. ומסתברא דהאי שיבושא מחמתייהו קאתי ונוסחי מעיקרא נוסחי דייקי הוו מעיקרא הוה איכא בנוסחי הואיל וישנן באיה וכיון דלא הוו ידעי מאי נינהו איה סבור מינה דמעיקרא בראיה הוה וספרא הוא דטעה ולא שדא ביה ר"ש ואהדרונהו ננוסחי הואיל

וישנן בראיה והאי דגרסי מעיקרא שאני עדים זוממין הואיל וישנן בקול משום דקשיא להו היכי איכא למימר דעיקר חיוביה דמגדף בקול הוא הא אפשר ליה לגידופי בלחש ולא ידעי דכי תרצינן הכי לאו למימרא דלא מיחייב בלחש אלא למימרא דבגלוי נמי עיקר חיוביה קול הוא ולא על הקצת שפתיו וכ"ש דלפירושא בתרא דפרשינן ליכא לאקשויי כלל והוא ניהו פי' דוקא ואליבא דנוסחי דאית בהו והואיל וישנן באיה ועלה סמכינן:

דף סה:

ת"ר בעל אוב זה המדבר מבין הפרקים ומבין אצילי ידיו של אדם שהעלהו כלומר שמעלהו על ידי כשפים ויושב לו מבין הפרקים ומדבר ידעוני כו'. מתיבי והיה כאוב מארץ קולך מאי לאו דמשתעי כי אורחיה מגו קבריה והיינו דכתיב מארץ שמתוך שמדבר מתחת הארץ קולו נמוך ומפרקינן לא דסליק ויתיב בין הפרקים ומשתעי והכי קאמר והיה כאוב שעולה מארץ קולך אי בעי תימא ה"ק והיה קולך מארץ כאוב. ת"ש ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי עולים מן הארץ מאי לאו דמשתעי כי אורחיה ממקום שהוא עומד בו ודחי לא דסליק ויתיב בין הפרקים ומשתעי:

תנו רבנן בעל אוב אחד המעלה בזכורו ואחד הנשאל בגולגולת שמוטלת לפניו על הארץ שניהם בכלל בעל אוב הן מה בין מעלה בזכורו לנשאל בגולגולת מעלה בזכורו אינו עולה כדרכו מן הקבר אלא עולה ראשו למטה ורגליו למעלה ואינו עולה בשבת נשאל בגולגולת עולה כדרכו ועולה בשבת. ומתמהינן נשאל בגולגולת מאי עולה איכא הא קמיה מנחא אלא אימא עונה כדרכו ועונה בשבת. עונה כדרכו ולא צריך למיתב בין הפרקים. ועונה בשבת. ואיכא למימר נמי דהאיך אינו עולה דקתני גבי מעלה בזכורו אינו עונה קאמר אינו עונה כדרכו אלא עד דיתיב בין הפרקים ואינו עונה בשבת וה"ה נמי דאינו עולה בשבת ואיכא למימר דרישא אינו עולה דוקא קאמר וסיפא אינו עונה. וזו שאלה כו' מה היום מיומים שבת היתה וקאמר ליה מה נשתנה יום זה שאתם מכבדים אותו משאר ימות השבוע. א"ל רבי עקיבא ומה גבר מגוברין. מה נשתנה איש כמוך להיות מכובד יתר משאר אנשים. אמר ליה דמרי צבי לפי שאדוני חפץ לכבדני. אמר ליה רבי עקיבא שבת נמי דמרי צבי הקב"ה חפץ לכבדה. אמר ליה הכי קאמינא מכדי כי כתיב באורייתא שם שבת בעלמא מי יימר דהאידנא הוי דילמא חד משאר יומי דלא חשביתו ליה שבת איהו הוי שבת והאי דחשביתו ליה שבת הוא ניהו דהוי חולא. אמר ליה נהר סמבטיון יוכיח ששוטף והולך בשאר ימי השבוע והוא נח ושוקט בשבת. בעל אוב יוכיח שהאוב עולה בשאר ימי השבוע ואין עולה לו בשבת. קבר אביו של

טורנוסרופוס יוכיח שמעלה עשן בשאר ימי השבוע ואין מעלה עשן בשבת לפי שבשבת פושעי גהינם שובתין ואינן נידונין עד מוצאי שבת. אמר ליה ביזיתו ביישתו קללתו שאמרת שהוא נידון בגיהנם. ודייקינן היינו ודורש אל המתים והיינו שואל אוב דהא אמרת דבעל אוב היינו מעלה בזכורו ונשאל בגולגולת ומפרקינן דורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח הטומאה רוחות המתים שנלוין עליו ומגידין לו מה ששואל להם. ויש אומרים שד של בית הקברות יהא אוהבו ומסייעו בכשפיו ולא נהיר דאם כן מאי דורש אל המתים איכא. וכשהיה רבי עקיבא מגיע למקרא הזה היה בוכה ומה המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח הטומאה שורה עליו רוח הטומאה דהא לא אזהר רחמנא דלא לידרוש אלא אמידי דאית ביה ממש תדע דאמר (לקמן ק"א.) שדי שמן מותר לשאול בהן בשבת מפני שהן מכזבין. המרעיב עצמו ושרוי בתענית כדי שתשרה עליו רוח טהרה רוח הקדש עאכ"ו שהדין נותן שתשרה עליו רוח טהרה דקי"ל (יומא ל"ח:) בא לטמא פותחין לו בא לטהר מסייעין אותו הא למדת שרוח טהרה קרובה מרוח הטומאה שהרי מסייעין אותו לבא ליטהר ואין מסייעין לבא ליטמא אבל מה אעשה כו'. ויש אומרים על אחת כמה וכמה שתשרה עליו רוח טהרה דהא מדת טובה מרובה ממדת פורענות. ולאו מילתא היא דכי אמרינן הכי לגבי שכר וגבי עונש אבל לגבי עבירה וזכות לא אמרינן הכי ומי שרוח טומאה או טהרה שורה עליו אכתי לא עונש איכא ולא שכר איכא:

אמר רבא אי בעו צדיקי ברו עלמא אלו רצו צדיקים שהן מנוקין מכל עון לברות עולם היו בורין שעל ידי זכותן היה המקום מקיים גזירותם שנאמר כי אם עונותיכם היו מבדילין ביניכם לבין אלהיכם הא אלו לא היו להן עונות אין כאן הבדלה בין עבד לרבו אלא הרב מקיים גזרותיו של עבד כשל עצמו מעשה דרבה בר נחמני דברא גברא יש אומרים על ידי ספר יצירה שמלמדו צירוף אותיות של שם ואנן מסיימין בה דלא סלקא הא מילתא אלא לצדיקי כדאמרי' לעיל ד"א באחוזת עינים ואינו נראה שאין אחיזת עינים והנאחז מועלת אלא בזמן שהאוחז והנאחז מצויין כאחד והכא אשכחן דשדריה לקמיה דר' זירא ותו מאי תוב לעפרך דקאמר ליה. הוה קא משתעי ר' זירא בהדיה ולא הוה קא מהדר ליה לפי שלא נסתייע רבה מן השמים לתת דעת לדבר אמר ליה דמן חבריא את מן הברואים על ידי החברים אתה זיל תוב לעפריך. רבי חנינא ורב הושעיא כל מעלי שבתא הוו יתבי ועסקי בהלכות יצירה איברו להו עגלא תליתאה נברא להן עגל גדול כבן שלש שנים ואכלוהו האי מעשה נמי על ידי צירוף אותיות של שם הוה שהיו מצרפין את האותיות להתלמד ומתוך כך נברא להן עגל א' שהיה ראוי להתבראות על ידי האותיות

שהזכירו. ויש אומרים דהוו מברו להו דבי נשואה עגלא תליתאה ואכלי ליה מלשון להברות את דוד (שמואל ב ג':ל"ה) והאי פירושא אי לאו דתאלי באשלא רבא לא הוה טרחי' למכתביה דהא ודאי מדאייתינן ליה להאי מעשה גבי מילתא דרבא דאמר אי בעו צדיקי ברו עלמא ש"מ דתרווייהו חד טעמא נינהו. ותו דאי אמרת דהאי איברו להו לשון איברי הוא למה לי לאשמועינן דהוו עסקי בהלכות יצירה. ותו דהא בהדיא אמרינן לקמן (ס"ז:) הלכות כשפים כהלכות שבת יש מהם בסקילה ויש מהן פטור אבל אסור ויש מהן מותר לכתחילה ואמרינן מותר לכתחילה כדרב חנינא ורב הושעיא אלמא מעשה דרב חנינא ורב הושעיא מעין כשפים הוה:

ת"ר מעונן רבי ישמעאל אומר זה המעביר שבעה מיני זכור על העין. יש אומרים מעביר שכבת זרע משבעה בריות על עיניו ועושה כשפים ולאו מילתא היא דאם כן שבעה מיני שכבת זרע מיבעי ליה. אלא מסתברא דלישנא דזכור לא משמע אלא שמא דאבר גופיה איבעי תימא דכחול עיניה בשבעה מיני זכור כעין שכוחלין במכחול ואיבעי תימא דקלי להו ועביד להו כי כוחלא וכחיל בהו עיניה וחכמים אומרים זה האוחז את העינים לשון משל הוא שמראה לבני אדם כאלו הוא עושה פלא והוא אינו עושה כלום והרי הוא דומה כאלו אוחז את עיני בני אדם וסוגרן. ורבי ישמעאל ורבנן כולהו סבירא להו דמעונן מלשון עין הוא כלומר שעושה מעשה בעין ובהא פליגי רבי ישמעאל סבר בעיניה דידיה ורבנן סברי בדאחריתי ר' עקיבא אומר זה המחשב עתים ושעות כדרך שעושי' האצטגנינים דמשמע ליה מעונן לשון עונה כדכתיב כסותה ועונתה. היום יפה לצאת לדרך למחר יפה ליקח מקח לימודי ערבי שביעית חטים יפות למודי לשון דרכים ומנהגות כלומר מנהגי ערבי שביעית להיות חטים יפות. עקורי קטניות מהיות רעות. יש אומרים העוקר קטניות ואינו קוצרן שוב אינן מתליעות ואינן מרקיבות ולאו מילתא היא דאם כן מאי מחשב עתים ושעות איכא ותו עקורי קטניות מהיות רעות ניצולין מהיות רעות מיבעי ליה ולהאי סברא דיליה הכי הוה מיבעי ליה לפרושי שנים שקוטניותיהן עקורות ניצולין מהיות רעות. ואנו רגילין לפרש עקורי קטניות שנים שהן עקורי קטניות מהיות כלומר מלצמוח הרי הן רעות כלומר שנים שאין קטניות שבהן נקצרות אלא עוקרין אותן ומעכבין אותן מלהיות עוד שנים רעות הן כלומר סופן שחטיה רעות לפי שסימן זה רע הוא להן. ויש לפרש שנים שקטניותיהן עקורות הן מהיות חטים רעות מהיות בשו"א המ"ם ופת"ח הה"א ודג"ש היו"ד כדאמר התם (ע"א נ"ד:) כל שאתה מהיה אחריו הרי הוא כמוהו:

תנו רבנן מנחש זה האומר פתו נפלה לו מפיו כו' דברים הללו סימנים רעים הם בעיני המנחשים וכשמתחילים לעשות דבר או לצאת לדרך והן רואים אחד מסימנים הללו

נמנעין מאותו דבר. היה בעל חובו בא ליפרע הימנו או שהיה אדם מקניטו והוא אומר לו אל תתחיל בי בכך ראש חדש הוא מוצאי שבת הוא כסבור שאם התחיל בו מר"ח או מתחילת השבוע בכך שכל החדש והשבוע יהיה נכשל בכך:

דף סו.

תנו רבנן לא תנחשו כגון אלו המנחשין בחולדה ובעופות ובכוכבים שיש להן סימנין במהלכותם:

מתני' המחלל את השבת בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת כלומר המחלל את השבת דחשיב ליה תנא בהדי שאר נסקלין אינו חייב אלא בדבר שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת. ודייקינן בגמרא מכלל דאיכא מדעם דחילול שבת הוי כלומר דאזהר קרא עילויה ואין חייבין לא על זדונו כרת וסקילה ולא על שגגתו [חטאת] ומאי היא תחומין ואליבא דרבי עקיבא דאמר תחומין דאורייתא דנפקא ליה מומדותם מחוץ לעיר אי אפשר לומר אלף שכבר נאמר אלפים ואי אפשר לומר אלפים שכבר נאמר אלף הא כיצד אלף אמה מגרש ואלפים אמה תחום שבת כדאיתא במסכת סוטה מיהו לא מחייב עלייהו כרת דכרת גבי מלאכה כתיב והאי לאו מלאכה היא והבערה ואליבא דרבי יוסי דאמר הבערה ללאו יצתה ולמעוטה מכרת וסקילה:

פיסקא והמקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם המיוחד והוא דמפרש ליה לשם. קללם בכינוי כגון יו"ד ה"א אל"ף דל"ד שדי צבאות וכיוצא בהן רבי מאיר מחייב וחכמים פוטרין ומסתייע הדין פירושא מההיא דתנן בסוף פרק שבועת העדות (שבועות ל"ה.) באל"ף דל"ת ביו"ד ה"א בשדי בצבאות בחנון ברחום בארך אפים ברב חסד ובכל הכינוין הרי זה חייב ותני עלה המקלל אביו ואמו חייב בכולן דברי רבי מאיר וחכמים פוטרין ותו מדיליף לה בגמרא מבנוקבו שם ש"מ עד שיפרש את השם. מאן חכמים רבי מנחם בר' יוסי היא דתניא ר' מנחם בר' יוסי אומר מה ת"ל שם והלא כבר נאמר ונוקב שם ה' מות יומת לימא קרא בנקבו יומת ואנא ידענא דבנקבו שם קאמר מה ת"ל שם אם אינו ענין למברך את השם תנהו ענין לנוקב אחר שחייב מיתה ומאי ניהו מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקללם בשם ומשמע דלית ליה לר' מנחם בר' יוסי הך דרשא דדרשינן גבי בנקבו שם עד שיברך שם בשם ואיכא למימר דרבי דתני לה במתני' בלשון רבים אלמא סבירא ליה הכי לא נפקא לן משם יתירה אלא שם מיבעי ליה לעד שיברך שם בשם ומקלל אביו נפקא ליה מיומת יתירה לרבות מקלל אחר שחייב מיתה שיהא כזה שלא יתחייב עד שיקלל בשם ומילתא צריכא עיונא:

תנו רבנן איש איש כי יקלל את אביו ואת אמו כו' מה ת"ל איש איש תרי זימני לרבות אשה טומטום ואנדרוגינוס שקיללו אב או אם שחייבין מאי טעמא איש מיעוטא הוא הדר כתיב איש מיעוטא אחריתי ואין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות. ואיכא דמקשו הכא אמאי לא דריש הכא איש לרבות את העכו"ם כדדריש התם (לעיל נ"ז:) ובת וטומטום ואנדרוגינוס תיפוק לי מהשוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה. ולדילן מסתבר דלאו קושיא היא דקרא דנפקא לן מיניה השוה הכתוב אשה לאיש איש או אשה כתיב ביה וס"ד אמינא דוקא איש או אשה ודאי אבל טומטום ואנדרוגינוס לא איצטריך דרשא דאיש איש לרבות טומטום ואנדרוגינוס ואיידי דדריש ביה טומטום ואנדרוגינוס דריש ביה נמי אשה. אשר יקלל את אביו ואת אמו אין לי אלא אביו ואמו כאחד קלל אחד מהן מנין שהוא חייב ת"ל אביו ואמו קלל בתחלה סמך את הקללה לאביו אשר יקלל את אביו ולבסוף סמך אחרת לאמו אביו ואמו קלל ללמדך שאם קלל אחד מהן חייב דברי רבי יאשיה רבי יונתן אומר משמע שניהם כאחד כו' בין בין קאמר כלומר כל היכא דכתיב וא"ו ולא כתיב יחדיו משמע בין שניהם כאחד בין אחד אחד בפני עצמו עד שיפרוט לך הכתוב יחדיו כדרך שפרט לך הכתוב בכלאים בין דלבישה בין דחרישה דכתיב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים יחדיו וכתיב לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו דאי ס"ד וא"ו מוסיף על ענין ראשון ולא משמע אלא שניהן כאחד יחדיו למה לי אלא ללמדך שכל מקום שנאמר כלשון הזה ולא פרט לך הכתוב יחדיו משמע בין שניהם כאחד ובין אחד אחד בפני עצמו וכי תימא למה לי לאשמועינן דמשמע שניהם כאחד כיון דמשמע אחד אחד בפני עצמו כ"ש דכי עביד תרווייהו מיחייב דוקח דלישנא קמ"ל דמשמע בין הכי ובין הכי ונפקא מינה לענין מצות עשה דכתיבי בהדי הדדי בהאי לישנא דמצוה למעבדינהו לכולהו ואי עבד חדא ולא עבד אידך לא מעכבי אהדדי ואיבעי תימא לא זו אף זו קתני וטעמא קמא דוקא.

עונש שמענו אזהרה מנין ת"ל אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאור מחדא מינייהו לא אתיא משום דאיכא למפרך מה לדיין שכן אתה מצווה על הוראתו מנשיא לא אתיא דאיכא למפרך מה לנשיא שכן אתה מצווה על המראתו והרי אתה דן בנין אב מבין שניהם לא ראי דיין כראי לנשיא כלומר אין ראיה של צד חמור שבדיין כראי נשיא ולא ראי נשיא כראי דיין כי היכי דתימא ליכתוב חד מינייהו וליתי אידך מיניה ומדכתבינהו לתרווייהו הוו להו שני כתובין הבאין כאחד ואין מלמדין אלא תרווייהו מצרך צריכי וילפינן מינייהו לעלמא במה הצד והיינו דאמרינן לא ראי דיין שאתה מצווה על הוראתו שאם הורה והמרה אחד על פיו אתה מצווה להמיתו שנאמר ושמרת לעשות ככל אשר

יורוך וכתיב והאיש אשר יעשה בזדון כו' ומת האיש ההוא כראי נשיא שאין אתה מצווה על הוראתו ולא ראי נשיא שאתה מצווה על המראתו אפי' במילי דעלמא דכתיב ביה ביהושע כל איש אשר ימרה את פיך כו' כראי דיין שאין אתה מצווה על המראתו במילי דעלמא הצד השוה שבהן שהן בעמך כלומר שעושים מעשה עמך ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא שבעמך שאתה מוזהר על קללתו. ופרכינן מה להצד השוה שבהן שכן גדולתן שפסק להן להן המקום כנגד שאר שני אדם גרמא להן להזהיר על קללתן תאמר באביך שלא פסק לו המקום גדולה כנגד שאר בני אדם שאינן בניו תלמוד לומר לא תקלל חרש באומללים שבעמך הכתוב מדבר שפלים שבהם כדכתיב מה היהודים האמללים עושים והרי אתה דן בנין אב מבין שלשתן לא ראי דיין כראי נשיא ולא ראי נשיא כראי דיין הצד השוה שבהן שהן בעמך ואתה מוזהר על קללתן אף אני אביא אביך שבעמך שאתה מוזהר על קללתו מה להצד השוה שבהן שכן גדולתן גרמה להן חרש יוכיח מה לחרש שכן חרשותו גרמה לו נשיא ודיין יוכיחו וחזר הדין לא ראי נשיא כראי דיין ולא ראי דיין כראי נשיא ולא ראי זה וזה כראי חרש ולא ראי חרש כראי שניהם הצד השוה שבהן כו'. ופרכינן מה להצד השוה שבהן שכן משונין כנגד שאר בני אדם תאמר באבי' שאין משונה מאחרים אלא כנגד בניו. ומתמהינן למדחא פרכתין אם כן ניכתוב או אלהים וחרש וליתי נשיא מינייהו במה הצד דהא ליכא למיפרך שכן משונין דנשיא נמי משונה הוא אי נמי ליכתוב נשיא וחרש וליתי דיין מינייהו אלהים ונשיא למה לי אם אינו ענין לגופו תנהו ענין לאביו. ומקשינן הא ניחא למאן דאמר אלהים שהזהיר הכתוב על קללתו חול הוא שפיר איכא קרא יתירה אלא למאן דאמר אלהים קדש וכאן הזהיר על ברכת השם מאי איכא למימר הא לא מייתר חד מינייהו. ומפרקינן מאן דאמר אלהים חול גמר קדש מחול ואיכא אזהרה למברך את השם מינה ומאן דאמר אלהים קדש גמר חול מקדש ואייתר ליה נשיא דאתי מאלהים וחרש. ודייקינן בשלמא למ"ד אלהים חול גמר קדש מחול במה מצינו אבל בקל וחומר לא דאין מזהירין מן הדין אלא למאן דאמר קדש היכי גמר חול מקדש ודילמא אקדש אזהיר אחול לא אזהיר ולא מייתר לן נשיא לאינו ענין דמהיכא תיתי לי נשיא אי מקדש וחרש הא לית בהו צד שוה כלל ותו דלא דמי ליה נשיא לקדש כלל בשום ענין כי היכי דתימא אף אני אביא נשיא ומפרקינן א"כ דקרא אלהים אקדש בלחוד הוא דכתיב לימא קרא לא תקל דרך קצרה דהיינו לשון קלון והרי כל מיני קלון בכלל מאי לא תקלל שמעת מינה תרתי להזהיר על קללה אחרת ומאי ניהו קללת דיין שגם הוא קראו הכתוב אלהים מיהו עיקר אלהים דכתיב ברישיה דקרא אקדש כתיב:

דף סו:

מתני' הבא על נערה מאורסה אינו חייב בסקילה עד שתהא נערה בתולה מאורסה בבית אביה. נערה משתביא שתי שערות עד שירבה השחור על הלבן ואין בין נערות לבגרות אלא ששה חדשים בלבד. נערה לאפוקי קטנה או בוגרת דלא מיחייב עלייהו סקילה ובגמרא מפרש מהיכא מחייב. בתולה לאפוקי בעולה. מאורסה לאפוקי נשואה. בבית אביה לאפוקי מסר האב לשלוחי הבעל ועדיין לא נכנסה לחופה דלא מיחייב עליה סקילה דכי כתיבא סקילה בנערה בתולה מאורסה בבית אביה כתיבא דכתיב כי ימצא איש נערה בתולה מאורשה לאיש כו' וכתיב באידך פרשה דמוציא שם רע כי עשתה נבלה בישראל לזנות בית אביה. בא עליה שנים כגון שנעשת בעולה בביאת הראשון הראשון בסקילה והשני בחנק שלא תאמר כי רבי רחמנא בעולה בחנק ה"מ בבעולת בעל אבל נבעלה בזנות אימא לא סקילה ליחייב ולא חנק ליחייב קמ"ל. ואית דמוקמי לה כשבאו עליה שנים ועדיין היא בתולה וסתמה כר' דאמר שלא כדרכה נפקא לן מכלל בתולה לקמן ואנן לא ידעינן היכא איתמר דרבי ואי איכא לאוקומה אליבא דהאי פירושא כר' מאיר הוא דאיכא לאוקומה דתניא באו עליה עשרה ועדיין היא [בתולה] ר' מאיר אומר ראשון בסקילה וכולן בחנק דייקא נמי דקא מוקמינן רישא דמתני' כר' מאיר:

תנו רבנן כי ימצא איש נערה בתולה כו' נערה ולא בוגרת כו' לזנות בית אביה פרט לשמסר האב לשלוחי הבעל וזינתה בדרך. פרטי דכתיבי בה קא מפרש ואזיל והיינו טעמא דנקט לפרושי פרטי דקרא דכי ימצא איש מקמי פרטא דבית אביה דכתיב בפרשת מוציא שם רע אע"ג דפרשת מוציא שם רע כתיבא ברישא משום דהנך נפישן. ואי קשיא לך בשלמא לגבי חיובא דנערה איכא למימר דלא מיחייבא סקילה אלא כי זינתה בית אביה דהא פרט בה קרא לזנות בית אביה אלא איהו מנא לן הא גביה דידיה לא כתיב ולא מידי. לא תיקשי לך דכיון דכתיב חיובא דידיה בחד כללא דכתיב והוצאתם את שניהם אל שער העיר וסקלוה הויא לה איהי דבר שבכלל ויצא מן הכלל ללמד שאין חייבת סקילה אלא בזמן שזינתה בבית אביה לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא. וכי תימא א"כ דתרווייהו כשזינתה בבית אביה כתיבי קשו קראי אהדדי כתיב והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה וכתיב והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההיא כו' לא קשיא כאן שבאו לה עדים בעודה בבית אביה שזינתה בבית אביה נסקלת על פתח שער העיר ההיא דכתיב כי ימצא איש נערה בתולה מאורשה כו' וכתיב והוצאתם את שניהם אל שער העיר ההיא כשבאו לה עדים בעודה מאורסה הכתוב מדבר והיינו בבית אביה וכאן שבאו לה עדים בבית חמיה שזינתה בבית אביה סוקלין אותה על פתח

בית אביה דכי כתיב והוציאו את הנערה אל פתח בית אביה כשבאו לה עדים בבית חמיה כתיב דהא במוציא שם רע הכתוב מדבר שטוען לא מצאתי לבתך בתולים והביא עדים שזינתה בבית אביה לפיכך סוקלין אותה על פתח בית אביה כלומר ראו גידולים שגידלתם דתאני שילא שלש מדות בנערה כו' כדאיתא בפרק נערה שנתפתתה (כתובות מ"ה.): אמר רב יהודה אמר רב זו דברי ר' מאיר דאמר בפרק אלו נערות קטנה אין לה קנס דנערה דוקא כתיב ולא קטנה אלמא כל היכא דכתיב נערה מעיט בין קטנה בין בוגרת אבל חכמים אומרים נערה אפי' קטנה משמע וכי כתיב נערה למעוטי בוגרת הוא דכתיב ומשום הכי סבירא להו דקטנה אית לה קנס וה"ה הכא לגבי הבא על קטנה מאורשה דמחייבי ליה סקילה. א"ל רב אחא מדפתי לרבינא ממאי דמתני' ר' מאיר היא וכי קתני עד שתהא נערה למעוטי קטנה נמי ודילמא רבנן היא ולמעוטי בוגרת ותו לא אמר ליה א"כ האי עד שתהא נערה בתולה מאורשה עד שתהא בתולה מאורשה מיבעי ליה. ותו לא מידי. הכי אשכחן בנוסחי דיקי דילנא ועיינא בה. ואסתבר לן בה פירושא מעליא אליבא דהני נוסחי בסיעתא דשמיא. אי ס"ד כי קתני נערה למעוטי בוגרת ותו לא מידי הוא דקתני עד שתהא בתולה מאורשה וממילא אימעיטא לה בוגרת כיון דלית לה בתולים כדאמרינן בפ"ק דכתובות בוגרת אין לה טענת בתולים מאי עד שתהא נערה ש"מ למעוטי קטנה הוא דאתא. ותו לא מידי כלומר ותו לא מצית למידק הכא מידי אחרינא. ואית דגרסי האי עד שתהא נערה בתולה מאורשה אינו חייב אלא על נערה בתולה מאורשה מיבעי ליה ומפרשי לה הכי האי עד שתהא נערה דמשמע אינו חייב בקטנותה עד שתגדיל ותהא נערה אי למעוטי בוגרת ותו לא הוא דאתא אינו חייב אלא על נערה בתולה מיבעי ליה:

בעא מיניה רבי יעקב בר אבא מרב בא על קטנה מאורשה לר' מאיר דאמר נערה ולא קטנה מהו לגמרי ממעיט ליה למפטריה ממיתה לגמרי או דילמא מסקילה ממעיט ליה ולעולם מיחייב חנק אמר ליה חייב מיתה. ואקשי ליה והא כתיב ומתו גם שניהם גבי חנק אלמא לא חייב קרא חנק אלא היכא דמחייבי תרווייהו לאפוקי הבא על הקטנה דלאו בת חיובא היא שתיק רב. אמר שמואל מאי טעמא שתיק רב לימא ליה דכתיב ומת האיש השוכב עמה לבדו גבי האונס את * הנשואה דאע"ג דאיהי פטורה מיחייב איהו הכא נמי אע"ג דאיהי לאו בת חיובא היא מיחייב איהו. כתנאי ומתו גם שניהם יתירה הוא דכתיב האיש אשר שכב עם האשה וגו' גם שניהם למה לי עד שיהו שניהם שוין בחיוב דברי ר' יאשיה ר' יונתן אומר הרי הוא אומר ומת האיש אשר שכב עמה לבדו יתירה הוא דהא כתיב ולנערה לא תעשה דבר לבדו למה לי הא קמ"ל דאע"ג דחד מינייהו

לאו בר חיובא הוא מיחייב אידך. ודייקינן ורבי יונתן האי ומתו גם שניהם מאי דריש ביה אמר רבא למעוטי הבא על המתה כגון מעשה הורדוס דאיתיה בפרק השותפים דלא קרינא ביה ומתו גם שניהם דמשמע עד שיהו שניהם חיים בשעת מעשה. ור' יאשיה דמפיק ליה לעד שיהו שניהם שווין מעשה הורדוס מהיכא ממעיט ליה. אמר לך מעשה הורדוס לא כלום הוא ולא צריך קרא למעוטי דמעשה עץ בעלמא הוא. ומקשינן ור' יאשיה דאמר עד שיהא שניהם שוין האי לבדו מאי דריש ביה ומפרקינן למעוטי אחריני דעיילי עלה לבתר הכי מסקילה דאע"ג דבא עליה ראשון שלא כדרכה ועדיין בתולה היא ובאו עליה אחרים אין חייבים סקילה אלא הראשון לבדו בלבד כר' מאיר דתניא באו עליה עשרה בני אדם בזה אחר זה שלא כדרכה אי נמי בהטייה ועדיין בתולה היא כולן בסקילה דכל חד מינייהו כי קא בעיל נערה בתולה מאורשה קא בעיל רבי מאיר אומר ראשון בסקילה וכולן בחנק כדפרישנא טעמא:

תנו רבנן ובת איש כהן כי תחל לזנות ר' אומר תחל ראשון תחלה וכן הוא אומר ומת האיש ההוא אשר שכב עמה לבדו מאי קאמר אמר רב הונא בריה דרב יהושע רבי כרבי ישמעאל סבירא ליה דאמר ארוסה בת כהן יצאת מכלל ארוסה בת ישראל להחמיר עליה ולידונה בשריפה דקסבר שריפה חמורה אבל נשואה לא יצאת אלא הרי היא בכלל נשואה בת ישראל בחנק דתרי דרגי לא מסקינן לה וה"ק כי תחל לשון תחלה כלומר אם תחילת ביאה היא זו שבזנות בשריפה ואידך דבתר הכי בחנק כבעולה בת ישראל ומאי וכן דקתני כי התם התם גבי קרא דמת האיש כו' דמשתעי בבא על נערה מאורשה לאו בתחילת ביאה קא משתעי קרא הכא נמי בתחילת ביאה קא משתעי וכי תימא ומאי ראיה איכא מהאי קרא להאי קרא דילמא האיך קרא הוא דמשתעי בתחילת ביאה דהא כתיבא ביה בתולה אבל האי דלא כתיב ביה בתולה לא הא אמרינן דרבי כר' ישמעאל סבירא ליה ורבי ישמעאל כי נפקא ליה לאוקומי קרא דבת כהן בארוסה ולא בנשואה הכי נפקא ליה ברישׁ פרקין הכל היו בכלל נואף ונואפת והוציא הכתוב בת ישראל לסקילה ובת כהן לשריפה מה כשהוציא בת ישראל ארוסה ולא נשואה אף כשהוציא בת כהן ארוסה ולא נשואה והוא הדין לענין בתולה בת כהן הכי דרשינן מה כשהוציא הכתוב בת ישראל בתולה ולא בעולה אף כשהוציא בת כהן בתולה ולא בעולה והיינו דקתני וכן הוא אומר בבת ישראל ומת האיש כו' התם לאו בתחילת ביאה קא משתעי קרא הכא נמי בתחילת ביאה קא משתעי קרא. אמר ליה רב ביבי לאביי מר לא אמר הכי ומנו רב יוסף אלא כר' מאיר סבירא ליה דאמר נשאת לאחד מן הפסולין וזינתה מיתתה בחנק אבל אם נשאת לכשר וזינתה מיתתה בשריפה והאי תחלה דקאמר רבי

הכי קאמר אם תחלת חלולה בזנות [בשריפה ואם לאו] שכבר נתחללה משעת נישואין בחנק ומאי וכן דקתני סימנא בעלמא דכי היכי דהתם בתחלת ביאה קא משתעי קרא הכא נמי בתחלת חילולין קא משתעי קרא ותחלת שום דבר נקט ולא לראיה אלא לסימנא בעלמא. ויש לפרש ומת האיש אם תחלת חלולה בזנות האיש השוכב עמה לבדו במיתה האמורה בתורה סתם שהיא חנק והיא בשריפה ואם אין תחלת חילולה בזנות אין האיש השוכב עמה לבדו בחנק אלא שניהם בחנק וכך פירש רבינו חננאל ז"ל מיהו לא דייק בסימנא דמת האיש ולא מידי:

דף סז.

מתני' המסית זה ההדיוט המסית את ההדיוט ובגמרא מפרש להו. כל חייבי מיתות שבתורה אין מכמינין עליהן חוץ מזו דכתיב בה בסתר לאמר הא כיצד בפני עדים אי אפשר שהרי נאמר בסתר ובלא עדים לא אפשר למקטליה אלא בהכמנה ואיבעי תימא כולהו חומרי דמסית מלא תחמול ולא תכסה נפקא לן. אמר לשנים והן עדיו כלומר אם אמר לשנים הן הן נעשין עדיו ואין צריכין להתרות בו אלא מביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו דכתיב לא תחמול ולא תכסה עליו ויש לפרש מדקתני והן עדיו בו"ו דלאו דינא קאמר אלא תנאה הוא דקאמר אמר לשנים והן ראויין להיות עדיו מביאין אותו כלומר אמר לשנים בלבד שיהו ראויין להיות עדיו מביאין אותו לב"ד וסוקלין אותו בב"ד. אמר לאחד והוא אומר לו יש לי חברים רוצים בכך בוא ואמור לפניהם אם היה המסית ערום אינו יכול לדבר בפניהם כדי שלא יעידו עליו בב"ד וימיתוהו. אלא מכמינין כו' כך היא הציעה של משנה. אמר לאחד כיצד יעשה אם היה אומר לו יש לי חברים רוצים בכך צא ואמור בפניהם הרי שהיה ערום ואינו יכול לדבר בפניהם ואין תקנה לדבר בכך אלא מכמינין לשון מארב בערבי כמין וכן בלשון תרגום מכמינין לאחורי גדר כדי שיראו אותו וישמעו את קולו והוא אומר לו אמור עתה מה שאמרת לי בייחוד אין איש עתה עמנו ויכול אתה לומר מה שאתה חפץ. הוא אומר לו והלה אומר לו כו'. ואם תשאל מאי שנא הכא דבעי מימר ליה היאך נניח את אלהינו שבשמים ואי הדר ביה מוטב ומאי שנא היכא דאמר לשנים דלא צריכי למימר ליה הכי אלא מביאין אותו לב"ד מיד וסוקלין אותו. אמרי התם כיון דקאמר באפי תרי דחזו לסהדותא כעין התראה דמי ולא צריכי תו למימר ליה ולא מידי הכא כיון דקאמר באפי חד דלא חזי לסהדותא בעי התראה כל דהו ואע"ג דמסית לא בעי התראה כלל ה"מ התראה למיתה אבל אזהרה כל דהו כי האי גוונא בעי. ואיבעי תימא התם גבי אמר לשנים כיון דאי אמרי ליה היאך נניח הדר

ביה איכא למימר דמחמת ביעתתייהו הדר ביה מדגלו אדעתייהו דלא בעו למיצת ליה וחייש דילמא מייתי ליה לבי דינא ומסהדי עליה וקטלי ליה הילכך חזרה דיליה לאו חזרה מעלייתא היא ואמטול הכי לא אמרי ליה ולא מידי אבל לגבי אמר לאחד כיון דחד לא חזי לסהדותא כי הדר ביה ודאי תשובה הוא דעבד וחזרה מעליאתא הויא ולכך בעי מימרא ליה היאך נניח כי היכי דליהדר ביה. מאי איכא בין הני תרי פירושי לפירושא קמא היכא דאמר לאחד ולא אמר ליה היאך נניח פטור דהא אמרת בעי התראה כל דהו להאי פירושא בתרא חייב דהא אמרת דכי בעי מימר ליה הכי כי היכי דליהדר ביה הוא ואי לא אמר ליה לית לן בה דהא אמר לשנים דלא אמרי ליה הכי ומיחייב ומילתא צריכא עיונא. ומסתברא לן תו דלא דמי רישא לסיפא דאלו רישא כיון דאיהו קא מסית להו לכתחלה לא צריכי למימר ליה היאך נניח אבל סופא כיון דניסת קא מסייע ליה למסית למימר זימנא אחריתי דהא קאמר ליה אמור מה שאמרת לי בייחוד הילכך אע"ג דאמר ליה מסית יש יראה כו' לא מיחייב אהאי הסתה דלאו היינו מסית דאיירי ביה רחמנא אלא במסית דבעי לאפוקי לניסת לכתחלה מתחת כנפי השכינה והיינו לשון הסתה כאדם שמסית את חבירו לדבר שלא היה רוצה לעשותו וכדכתיב נמי כי בקש להדיחך אבל הכא דניסת קא גרם ליה למימר לא מיחייב עד דמגלי ניסת אדעתיה דלא ניחא ליה בהכי ועד דמזהר ליה כי היכי דנשקליה לגרמא דגרם ליה דכי אמר מסית השתא כך היא חובתנו וכך יפה לנו הוה ליה כמסית מעצמו ומיחייב והאי טעמא בתרא מסתברא לן טפי. האומר אעבוד גבי ניסת מפי עצמו קאי דמיחייב והאי דקתני נלך ונעבוד לאו למימר דמסית לאחריני ואמר להו נלך ונעבוד כדכתיב קרא נלכה ונעבדה אלא בנסתין ועומדין קאי ומאי דאיכא בדעתייהו קאמר נלך ונעבוד כלומר השתא אזלינן ועבדינן הכי והכי. ולא זו אף זו קתני לא מיבעיא האומר אעבוד דקיימא ע"ג קמיה וקאמר אעבוד מיד דכיון דודאי עביד מיחייב אלא אפי' לא קיימא קמיה וקאמר אלך ואעבוד דאיכא למימר אדאזיל הדר ביה אפ"ה מיחייב ולא מיבעיא תולה בדעת עצמו דמיחייב דודאי כיון דאמר מעבי' עביד אלא אפי' תולה בדעת אחרים דקאמר נלך ונעבוד דאיכא למימר דילמא הדרי בהו אינך והדר ביה נמי איהו אפ"ה מיחייב ולא מצית למימר דקתני נלך ונעבוד במסית לעצמו ולאחרים קאי כענין שנאמר נלכה ונעבדה דא"כ אמאי שבקה לבסוף וכי תימא זו ואצ"ל זו קתני ליתני אלך ואעבוד ברישא:

פיסקא המסית זה ההדיוט ודייקינן טעמא דהדיוט דהסית הא נביא שהסית בחנק כדכתיב והנביא ההוא או חולם החלום ההוא יומת וכל מיתה האמורה בתורה סתם אינה אלא חנק והמסית את ההדיוט טעמא דהסית את ההדיוט אבל אם הסית את

הרבים מיתתו בחנק ויחיד קרי הדיוט לפי שאינו חשוב כרבים ולא מצית למימר דכי קא ממעיט המסית את הנביא קא ממעיט דמהיכא תיתי ליה אלא אי איכא למימר דמעיט מסית את הרבים הוא דאיכא למימר דקא ממעיט דאשכחן תנא דשאני ליה בין המסית הרבים למסית את היחיד מקראי כדאיתא בפרק אלו הן הנחנקין. מתני' ר' שמעון היא כו' ומקשינן אימא סופא המדיח זה האומר נלך ונעבוד ע"ג ואמר רב יהודה אמר רב מדיח עיר הנדחת שנו כאן מדקא חשיב ליה בהדי נסקלין ש"מ מדיחי עיר הנדחת בסקילה ואי ר' שמעון הא קאמר מדיחי עיר הנדחת בחנק אלא לאו רבנן רישא ר"ש וסופא רבנן. ומהדרינן אין רישא ר"ש וסופא רבנן. רבינא אמר כולה רבנן היא ולא זו אף זו קתני. רב פפא אמר כי קתני מסית זה הדיוט להכמנה כו'. רב פפא ורבינא תרווייהו חדא מילתא קאמרי ולאוקומי רישא כרבנן קאתו ותרי מיעוטי תנן ברישא דמתני' דקיימי כר"ש מיעוטא קמא דקתני המסית זה ההדיוט למעוטי נביא שהסית ואידך דקתני המסית את ההדיוט דמשמע למעוטי המסית את הרבים. והשתא קאתו רבינא ורב פפא לאוקומנהו כרבנן רבינא תריץ חדא ורב פפא תריץ אידך רבינא תריץ מיעוטא בתרא דמשמע למעוטי המסית את הרבים דלאו מיעוטא הוא אלא רישא תאני מילתא דפשיטא ליה המסית את היחיד דהוי בסקילה והיינו דקתני רישא המסית את ההדיוט והדר תאני המסית את הרבים דלא פשיטא מקרא כולי האי והיינו דקתני סופא המדיח זה האומר כו' וכי תימא ליתני המסית את הרבים ולא באעי אידך לא זו אף זו קתני כלומר רישא לאו מיעוטא הוא אלא הכי קאמר לא המסית את ההדיוט בלבד בסקילה אלא אף המדיח את הרבים בסקילה ועדיין הוה קשיא לן מיעוטא דרישא דקתני המסית זה ההדיוט דמשמע למעוטי נביא שהסית כר' שמעון וקאמר רב פפא דהאי הדיוט דקתני רישא לאו מיעוטא הוא אלא כל מסית קרי הדיוט ואמאי קרי ליה הדיוט לפי שמקילין בדינו שהרי הכמנה נוהגת בו מה שאין כן בשאר חייבי מיתות וכל מי שמקילין בדינו נקרא הדיוט ומי שמדקדקין בדינו נקרא גדול כדתנן (לעיל ב':) אין דנין לא את השבט ולא את נביא השקר ולא את כהן גדול אלא בבית דין של שבעים ואחד ואמרינן כהן גדול מנא לן דאמר קרא את הדבר הגדול יביאו אליך דבריו של גדול ולפיכך נקרא מי שמקילין בדינו הדיוט. ואיכא לפרושי דרבינא ורב פפא כל חד מינייהו מילתא באפי נפשה קאמר רבינא תריץ לא זו אף זו קתני כלומר רישא איירי בהדיוט שהסית את ההדיוט וסופא איירי במסית את הרבים והוא הדין לנביא שהסית מדלא קרי ליה תנא הדיוט [כמו] ברישא ולא זו אף זו קתני לא ההדיוט בלבד בסקילה אנא אף נביא שהדיח את הרבים בסקילה ורב פפא תריץ תירוצא אחרינא דכל הדיוט דתני רישא דמתני' על שום שהכמנה נוהגת בה קרי

להו הכי דקסבר רב פפא דלא שנא מסית ולא שנא ניסת נהרגין בהכמנה. והכי קתני המסית זה ההדיוט שאין מדקדקין בדינו המסית את ההדיוט כלומר גם הניסת הדיוט הוא ואין מדקדקין בדינו שאף הוא נוהגת בו הכמנה.

דתניא ושאר כל חייבי מיתות אין מכמינין עליהם שהרי צריכים התראה ואם אינו רואה את העדים אין התראתו התראה שהרי אין מעלה על דעתו שהוא חייב מיתה לב"ד חוץ מן המסית כיצד עושין לו כו' הא דקתני עד שיהו רואין אותו ושומעים את קולו אי קשיא לך ההיא דאמרינן בגיטין פרק שני (כ"ג.) גבי הכל כשרין להביא את הגט דאזלינן בתר טביעות עינא דקלא מי דמי התם לאו לענין עדות קא מיירי אלא לענין מילתא דתליא בדידיה למעבדה אבל לענין עדות בעינן עד שיראו אותו וישמעו את קולו ומתני' דקתני מכמינן לאחורי גדר לא פליגא אברייתא אלא מתני' קא מיירי ביום ובשדה ולעולם דקיימי בדוכתא דחזו ליה ושמעי ליה ובריתא קא מיירי בבית ובלילה ותרוייהו אורחא דעלמא נקטי שדרך האומר סוד לחביריו אין אומר לו עד שיצאו לשדה מקום שאין בני אדם מצויין או בבית בלילה בשעה שאין אחרים מצויין בביתו של אדם אלא בעל הבית בלבד תדע דהא התם דקא מייתי ראיה מסומא היאך מותר באשתו אלמא דאזלינן בתר טביעות עינא דקלא [ואילו] גבי עדות קי"ל דסומא פסול לעדות ותו מדאקשי' התם ביבמות (קכ"ב.) וליחוש שמא שד הוא ולא קא (פריך) [פריק] בטביעות קלא:

פיסקא המדיח זה האומר כו' אמר רב יהודה אמר רב מדיחי עיר הנדחת שנו כאן:

מתני' המכשף זה העושה מעשה כלומר שנעשה מעשה ע"י כשפים ולא האוחז את העינים ומראה לבריות כאילו הוא עושה מעשה והוא אינו עושה כלום. רבי עקיבא אומר משום רבי יהושע שנים לוקטין קישואין על ידי כשפים משדה קישואין אחד לוקט פטור ואחד לוקט חייב העושה מעשה כלומר שנתקבצו כל הקשואין למקום אחד חייב והאוחז את העינים שמראה לבריות כאלו נתקבצו למקום אחד והקישואין לא זזו ממקומן פטור:

תנו רבנן מכשפה לא תחיה אחד איש ואחד אשה. ואית ספרי דכתיב בהו מכשף אחד איש ואחד אשה וגבי אזהרה קאי דכתי' לא ימצא בך כו' עד ומכשף וקאמר אחד איש ואחד אשה דכתיב איש או אשה אשר יעשו מכל חטאות האדם השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה אם כן מה ת"ל מכשפה בלשון נקבה גבי עונש מפני שרוב נשים מצויות בכשפים ולא דיבר הכתוב אלא בהווה. הא דאמרינן גבי עכו"ם שלא ריבה בהן הכתוב אלא מיתה אחת היינו סייף דכתיב והכית את כל זכורה לפי חרב וכתיב נמי בסיחון ועוג ויכהו ישראל לפי חרב. בן עזאי אומר כו'. א"ל רבי יהודה וכי מפני שסמכו ענין לו אתה מוציא זה מכלל מיתות הקלות להחמיר עליו בסקילה אלא [אי]

איכא למיגמרה בדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל יכולת למגמרה רבי יהודה לטעמיה דלא דריש סמוכין. הכל אפי' אוב וידעוני היו בכלל מכשפה לא תחיה שאף אוב וידעוני מיני כשפים הן ולמה יצאו בפני עצמן לפרש בהן סקילה להקיש אליהן לומר לך מה אוב וידעוני בסקילה אף מכשף בסקילה דכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא:

דף סז:

ומקשינן ולר"י נמי להוו אוב וידעוני שני כתובין הבאין כאחד כלומר בענין אחד אין מלמדין לאחרים הואיל והיה אחד מהן יכול ללמוד מחבירו והוצרך לכתוב את שניהם ללמדך שאין אתה יכול ללמוד מהן לאחרים אמר ר' זכריה עדא אמרה כמו הדא אמרה לפי שאותיות א"ה ע"ח מתחלפות זו בזו ופירושו זאת אומרת קסבר רבי יהודה שני כתובין הבאין כאחד מלמדין:

אמר ר' יוחנן למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה וכשפים אעפ"י שמלה אחת היא מחוברת היא משתי מלות שכן כשפים כש לשון מכחש פם לשון פמליא ולשון מכחישין כאדם שמכחיש דברי חבירו כענין שם (שבועות מ"ז:) שני כתי עדים המכחישות זו את זו. ויש לפרש לשון דבר כחוש וחלש כלומר שניתן להם רשות לבטל גזרת פמליא של מעלה שגזר הגזירה טובה לצדיק שאינו גמור שאם נעשו לו כשפים אין אותה גזירה עומדת לו מפני עונותיו משל למה הדבר דומה לאדם שהיה בביתו של מלך וצוה המלך עליו להאכילו ולהשקותו לימים נזדמן לו הרג אחד שנתן לו המלך רשות להרוג כל מי שחטא לפני המלך אם היה זה זכאי ואין בידו חטא הרי הוא ניצול מאליו שהרי לא ניתנה רשות להרג להרוג אלא למי שחטא לפני המלך ואם נמצא בו חטא הרי ניתנה לו רשות להרג להורגו. והיינו דאמר רבי חנינא אין עוד מלבדו אפי' לדבר כשפים שאין הכשפים מועילין במי שהקב"ה מסייעו:

בלהטיהם אלו מעשה שדים כענין שנאמר את להט החרב המתהפכת משל למלאכים הממונים לשמור את דרך עץ החיים וזיום דומה ללהט החרב לפיכך נקראו השדים להטיהם שדומים למלאכים במקצת. בלטיהם לשון סתר כדכתיב (שמואל א י"ח:כ"ב) דברו אל דוד בלט אלו מעשה כשפים שאין נעשין ע"י אחרים והרי הוא דבר נסתר מן הכל וא"ת אם אין נעשין ע"י שדים האיך נעשין מרוחות וכוחות הן שנתנן הקב"ה באותן דברים ששת ימי בראשית. ואיכא דגרסי איפכא בלטיהם אלו מעשה שדים בלהטיהם אלו מעשה כשפים וכן הוא אומר את להט החרב ומפרשי לה הכי בלטיהם אלו מעשה

שדים שנסתרין ואינן נראין בלהטיהם אלו מעשה כשפים שהיו החרטומים עושים שלא על ידי שדים אלא מעצמן וכן הוא אומר להט החרב המתהפכת מעצמה: אמר אביי דקפיד אמנא שד כישוף המקפיד על הכלי שיהא של זהב או של דבר אחר ידוע ואם עשה על ידי כלי אחר שאין דרכו בכך אין הכישוף עולה בידו הרי זה שד שיש בו דעת להקפיד. וכישוף שאין מקפיד על הכלי כלומר שנעשה על ידי כל כלי שימצא למכשף הרי אלו כשפים. ויש מפרשים דקפיד ודלא קפיד אמכשף גופיה:

אמר אביי הלכות כשפים כהלכות שבת יש מהן בסקילה כו' שבת היכי דמי דאלו מאן דעביד חדא מאבות מלאכות או מתולדות דידהו מיחייב סקילה ואי עביד איסור שבות או מקצת מלאכה הוי פטור אבל אסור ואי צייד נחש או צבי שלא לצורכן או המפיס מורסא בשבת להוציא לחה מותר לכתחילה כשפים היכי דמי העושה מעשה בסקילה והאוחז את העינים פטור ממיתה אבל אסור ועובר בל"ת שנאמר לא ימצא בך מעונן ואמרינן זה האוחז את העינים מותר לכתחילה כדר"ח ורב הושעיא שלא היו מעשה כשפים אלא ע"י קדושת המקום מעין דוגמא של מעלה ומדלא קא חשיב ליה למעשה שדים גבי פטור אבל אסור אי נמי גבי מותר לכתחלה ש"מ מעשה שדים בכלל כשפים הוא וכי עביד מעשה מיחייב עלייהו סקילה והאי דפלגינן להו לעיל מהדדי לענין פירושא דקראי דלטיהם להטיהם הוא דפלגינן להו ולעולם כולהו בכלל מכשף נינהו אלא שזה עושה ע"י שדים וזה עושה ע"י כשפים בלבד. אמר רב אשי חזינא לאבוה דקרנא דנפיץ ושדי כרוכי דשיראי מנחיריה אני ראיתי אביו של קרנא שהיה מנפץ ומשליך כריכות של משי מנחיריו. איכא דאמרי מכשף הוה ולא מסתבר דמשתעו רבנן בגנותיה דאבוה דקרנא דהוה גברא רבה אלא להתלמד עבד ושרי כדבעינן למימר קמן:

ויאמרו החרטומים אל פרעה אצבע אלהים היא גבי כנים כתיב א"ר אלעזר מכאן שאין השד יכול לבראות בריה פחות מכשעורה לפי שאין איבריה מתקנין לו היטב צא ולמד משוק של צורפים שכלי קטן ביותר צריך אומן יתר מן הגדול רב פפא אמר הא אפי' בגמלא נמי לא מצו בארו אלא האי מיכניף לה כלומר השדים לא חידשו שום בריה משלהם אלא מן ההפקר היו מביאין דבר שנברא כבר וזה שלא יכלו לעשות מעשה בכנים לפי שאינן יכולין לאסוף ולקבץ אלא בריות גדולות שנאספין אליהם ביחד מאיליהן ונוח להן לקבצם אבל בריות דקות טורח הוא להם לאספם ולקבצם. מקשי' אדרב פפא ולא מצו בארו והאמר ליה רב לרבי חייא לדילי חזי ליה ההוא טייעא ערבי שנטל את חרבו ונתח את גמלו לנתחיו ואח"כ הכה לו על גבי טבלא ועמד חי טבלא כלי של מתכות חלול עגול ופיו מצופה עור מעובד כעין עורות של תפים ומכין על גביו

לפני המלכים בשוט או בדבר אחר וקולו נשמע ונקרא בטייעית טבל ומפרקינן הא אמר ליה ר' חייא לרב בתר הכי דם ופרתא מי הואי כלום ראית דם או פרש במקומו לאחר עמידתו אם ראית כן ודאי עשה מעשה ואם לאו לא עשה כלום ואסיקנא אלא אחיזת עינים הואי. זעירי איקלע לאלכסנדריא של מצרים כו' קנה שם חמור כשהגיע לנהר להשקותו מים והוא היה רכוב עליו נימוחה חמורו ועמד הוא על הגשר של אותו מקום ומעשה נס נעשה לו שלא טבע במים אמרו ליה אלמלא זעירי אתה ואדם גדול אתה לא היינו מחזירין לך את הדמים כלום יש מי שלוקח מקח במקום כזה שמכשפין מצויין בו אלא על שפת המים כדי לבדקו במים.

ר' ינאי איקלע להההוא אושפיזא אמר להו אשקין מיא קריבו ליה שתיתא תבואה שלא הביאה שליש טרופה במים חזייה להההיא איתתא דהוו מרחשן שפותה ראה אותה אשה שהיו שפתיה נעות והבין שכשפים היתה עושה שדאי פורתא מיניה הוה עקרב ולא רצה לשתות מהן עד ששפך מעט מהן לארץ ונעשה עקרב כיון שראה כן נמנע ולא שתה מהן אמר ליה אנא שתאי מדידכו בערמה עשה כאלו שתה משלהן וכאלו הוציא משקה אחר מתחת לבושו ואמר להם כשם ששתיתי משלכם גם אתם שתו משלי אשקיה השקה ונעשה חמור למראית העין רכבה סליק לשוק באו חברותיה והכירוה והתירוה וחזרה לקדמותה ונמצא ר' ינאי רוכב ע"ג אשה בשוק:

דף סח.

פיסקא ר' עקיבא אומר משום ר' יהושע כו'. ומתמהינן ועקירת קישואין על ידי כשפים מר' יהושע גמר לה והתניא כשחלה רבי אליעזר נכנסו חכמים אצלו והוא יושב בקינוף שלו קינוף מטה שארבעה עמודים יוצאים מארבע זויותיה וכלה פרושה על גביהן. אותו היום ערב שבת היה ונכנס הורקנוס בנו לחלוץ תפליו דשבת לאו זמן תפלין הוא כדכתיב והיה לאות על ידכה יצאו שבתות וימים טובים שהן גופן אות לפיכך אסור להניחם שמא יצא בהן לרשות הרבים. נער בו אביו ויצא בנזיפה. אמר להם לחביריו כמדומה אני שדעתו של אבא נטרפה עליו וקרוב הוא למות שאלמלא כן לא היה מזלזל בחליצת תפלין שהיא משום שבות. אמר לו דעתו ודעת אמו נטרפה האיך מניחין הדלקת הנר והטמנת חמין שאם עשאן בשבת חייב סקילה ועוסקים באיסור שבות חליצת תפלין שאם חלצן בשבת אין כאן אלא איסור שבות דטילטול בעלמא הוא שמטלטל דבר שאין נאותין בו בשבת היה לך לעסוק תחלה בהדלקת הנר. כיון שראו חכמים שדעתו מיושבת עליו נכנסו וישבו לפניו ברחוק ארבע אמות לפי שברכוה במעשה דתנורו של עכנאי

כדאיתא בפרק (השוכר את הפועלים) [הזהב] אמר להם למה באתם אמרו לו ללמוד תורה באנו אמר להם ועד עכשיו למה לא באתם אמרו לו לא היה לנו פנאי ולא מפני כן אלא לפי שברכוהו אלא שלא רצו לומר כן מפני כבודו אמר להם תמה אני אם ימותו מיתת עצמן אמר לו רבי עקיבא שלי מהו כלומר מיתתי מהו כלום אני מת מיתת עצמי או לאו אמר לו שלך קשה משלהם שאתה צדיק גמור וראוי אתה לדקדק עצמך יותר מאחרים כדכתיב וסביביו נשערה מאד מלמד שהקב"ה מדקדק על כל סביביו אפילו כחוט השערה (יבמות קכ"א:) וקרא נמי כתיב באורייתא בקרובי אקדש. ויש מפרשין שלך קשה משלהם לפי שלבך פתוח כאולם ואלו שמשתני היית למד תורה הרבה. נטל ר' אליעזר שתי זרועותיו והניחן על לבו אמר אוי שני זרועותי שהן כשני ספרי תורה שנגללין כלומר שהתורה משתכחת במיתתו כספר תורה זה שלומדין בו וכיון דנגלל הכתב מכוסה ועמדו הלומדין בו מללמוד. הרבה תורה למדתי מרבותי ולא חיסרתי מרבותי ממה שהיו יתירים עלי אפי' ככלב המלקק מן הים והרבה תורה למדתי לתלמידי ולא חיסרוני תלמידי ממה שהייתי יתר עליהן אפי' כמו שמחסר המכחול מן השפופרת של כחול בטיבול אחד ולא עוד כלומר לא דיין שלא יכלו להגיע לסוף דעתי אלא אפי' לשאול אינן כדאי שאני יודע כמה הלכות שלא שאלני בהם אדם מעולם חוץ מעקיבא בן יוסף פעם אחת אני והוא היינו מהלכים בדרך מקום שלא היה שם קישואין אמר לי רבי למדני דבר אחד בנטיעת קישואין היאך ניטעין על ידי כשפים אמרתי דבר אחד ונתמלאת כל השדה כולה קישואין אמר לי רבי למדתני נטיעתן למדני עקירתן כיצד נעקרין על ידי כשפים ונעשין ציבור במקום אחד אמרתי דבר אחד ונתקבצו כולם למקום אחד והיינו לקיטת קישואין דתנן במתני'.

אמרו לו רבי הכדור והאימו' והקמיע וצרור המרגליות ומשקולת קטנה מהו. הכדור נטייעות והוא לשון ערבי כדלעיל ונקרא בערבי טבל כו' והוא מלא מתוכו שער של איל בדוחק ומחופה מבחוץ והוא עגול כעין תפוח והתינוקות משחקין בו. והאמום קאלבו כעין דפוס שלנו שעושין אותו של עץ כצורת מנעל והרצענין מכניסין אותו במנעלים חדשים בעוד שהן לחין ומשהין אותו בהן עד שייבשו כדי שיעמדו כיון והאמום שלהן הוה של עור מלא מתוכו בדוחק ותפור מבחוץ. והקמיע של עור הוא ומלא מתוכו ותולה אותו בצוארו. וצרור המרגלית שמחפין את המרגלית בעור ותולין אותה בצואר לרפואה. ומשקולת קטנה של עפר שממלאים את העור עפר במשקל ותופרין אותו מבחוץ ושוקלין בה וכלים הללו כולן של עור הן ואין להן בית קיבול אלא למלאות מהו אמר להם הם טמאים דבית קיבול העשוי למלאות שמיה קיבול ובהכי לא אשכחן דפליגי רבנן עליה

ובהדיא תנן במסכת כלים בפרק סנדל (מ"ב) עמקי צרור המרגלית טמא צרור המעות רבי אליעזר מטמאו וחכמים מטהרין ע"כ לא פליגי אלא בצרור המעות אבל בצרור המרגלית דכ"ע מודו דטמא כדקתני התם בהדיא. טהרתן במשהו כלומר אם חסרו כל שהו טהרו מטומאתן ומילי דמספקי להו בעו מיניה. ועוד שאלו ממנו מנעל שעל גבי האמום מהו מי אמרינן כיון דאינו חסר מלאכה שצריכה אומן שהרי שהדיוט יכול לשקלו מעל גבי האמום דבר שנגמרה מלאכתו הוא או דילמא כל כמה דקאי ע"ג האמום כיון דלא חזי למלאכה דבר שלא נגמרה מלאכתו הוא שאינו מקבל טומאה א"ל הוא טהור ר"א לטעמיה דתנן בהא פירקא דסנדל (מ"ד) עמקי מנעל שעל האמום ר"א מטהר וחכמים מטמאין. וכתב רבינו ז"ל שכל דברים הללו ששאלוהו נחלקו בהם ר"א וחכמים במסכת טהרות דסבירא להו לרבנן דבית קיבול העשוי למלאות לא שמיה קיבול ואנן לא ידעי היכא פליגי עליה וכ"ש דבהדיא תנן בכלים דמודו ליה בצרור המרגלית ומדמודו ליה בהא מודו ליה נמי באינך דכולהו חד טעמא נינהו. ועוד פירש ז"ל להא דקאמר ר"א טהרתן במשהו כלומר אם נקרעו שחכמים מודים שמקבלים טומאה וחולקין עליו לענין טבילה לומר שהמילוי חוצץ עומד אני בדברי שמטבילין אותו כמות שהוא שהמילוי אינו חוצץ דכולי חד כלי הוא ובשעת פטירתו היו רוצים לידע אם חזר ושאלוהו מה אתה אומר באותן שתי מחלוקות ואמר להן עדיין אנו עומד בדברי ואנן קשי לן האי פירושא טובא דלא משמע טהרתן במשהו שמטבילים אותו כמות שהוא כלל והאי פלוגתא דקאמר מרן לענין טבילה לא חזיא לן ואכתי צריכים לעיוני בתרה.

יצאה נשמתו בטהרה. עמד ר' יהושע על רגליו והפר לו נדויו ואמר הותר הנדר הותר הנדר. פתח עליו בשורה אבי אבי רכב ישראל ופרשיו הרבה מעות יש לי ואין שולחני להרצותן אם טובים הם ואם לאו דרך משל אמר הוא שמי שמדקדק כמה שמועות מדעתו או מאחרים שאינם בקיאין בהלכה דומה כאדם שקנה מעות הרבה ואינו יודע אם יפים הם ואם לאו עד שילך אצל שולחני להרצותן. והדרינן למידק מהא מתניתא לאסוקי קושיין דקא מקשינן ולקיטת קישואין מר' יהושע גמרה ר' עקיבא הא מדקתני בברייתא חוץ מעקיבא בן יוסף וקתני אמר לי למדתני נטיעתן למדני עקירתן אלמא ר' אליעזר אגמרה ניהליה. ומפרקינן מעיקרא גמרה מר' אליעזר ולא סברה לא אסתייע ליה מילתא למסברה מיניה הדר גמרה מר' יהושע וסברה מיניה ואמטול הכי קאמר ליה משמא דר' יהושע. ומקשינן ור' אליעזר היכי עביד מעשה בנטיעת קישואין או בעקירתן והאנן תנן העושה מעשה חייב ומפרקי' להתלמד שאני כלומר כי עבד לאגמוריה לר' עקיבא הוא

דעבד דאמר מר לא תלמד לעשות כתועבות הגוים ההם כלומר להתעסק בהם להנאת עצמך כתועבות הגוים ההם אבל אתה למד להבין ולהורות:

דף סח:

בן סורר ומורה ששנינו שהוא חייב סקילה מאימת הוא נעשה בן סורר ומורה משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן כלומר שיהא מוקף זקן ובתר דאמר עד שיקיף זקן הדר קא מפריש דהאי זקן התחתון הוא אבל לא העליון דהיינו זקן ממש אלא שדיברו חכמים בלשון נקייה לפיכך אמרו לשון זקן אבל מקמי דליתי שתי שערות אי נמי מכי מקיף זקן התחתון לא מיחייב שנאמר בן ולא איש ומכי מקיף זקן התחתון איש מיקרי הקטן שלא הביא שתי שערות פטור שלא בא לכלל המצות והאי דדריש בן ולא בת אגררה נסבה משום דהוה ליה למדרש ביה בן ולא איש דאיצטריך ליה למילתא דלעיל דקתני עד שיקיף זקן התחתון הילכך דריש ביה נמי כל מאי דאית ליה למדרש. ובגמרא מקשי בן ולא איש אפי' קטן נמי במשמע כדבעינן למימר קמן.

ודייקינן בגמרא קטן מנא לן דפטור. ומתמהינן היכא אשכחן בשאר עונשין דענש הכתוב קטן דהכא ליבעי קרא למיפטריה הא בשאר עונשין איש כתיב למעוטי קטן ומהדרי' לאוקומי בעיין אנן הכי קאמרינן אטו בן סורר ומורה על שום חטאו דהשתא נהרג כי היכי דליפטרי' לקטן הואיל והשתא לאו בר עונשין הוא הא ודאי על שום סופו נהרג אפי' קטן נמי ליחייב משום דסופו ועוד הא דקא דריש תנא בן ולא איש קטן משמע ופריק רב יהודה אמר קרא וכי יהיה לאיש בן משמע בן שהוא איש כדכתיב וחזקת והיית לאיש והכי קאמר קרא כשיגיע בן סורר ומורה להיות לאיש ותפשו בו כו' דאי בקטן איש למה לי כלל אלא לאשמועינן בן שהוא איש ומדקרי ליה קרא בן משמע דלאו איש גמור הוא אלא שסמוך לגבורתו של איש והיכי דמי דאייתי שתי שערות ור"ש ז"ל פירש וכי יהיה לאיש כשיגיע לכלל אישות הבן הזה הכתוב קורא לו בן סורר ומורה:

פיסקא ועד שיקיף זקן התחתון כו' תאני רבי חייא משיביא שתי שערות עד שתקיף עטרה כלומר צריך להקיף זקן סביב בעטרה וכי אתא רב דימי פריש האי הקפת עטרה היכא בעיא מיהוי וקאמר הקפת גיד סמוך לביצים ולא הקפת ביצים עצמן דהוי בתר הכי טובא:

אמר רב חסדא קטן שהוליד אין בנו נעשה בן סורר ומורה שנא' כי יהיה לאיש בן ולא לבן בן. ומקשינן האי לאיש מיבעי ליה לכדרב יהודה בן הסמוך לגבורתו של איש ומפרקינן אם כן לימא קרא בן איש דמשמע בן שהוא איש מאי לאיש בן משמע דהאי איש אאב

קאי וממילא אימעיט ליה בנו של קטן כדרב חסדא. ודייקינן ואימא כוליה לאיש לכדרב חסדא הוא דאתא והדר קושיין לדוכתיה קטן מנא לן דפטור. ומפרקי' אי ס"ד כוליה לאיש אאב קאי וכדרב חסדא לימא קרא כי יהיה בן לאיש דכיון דאמרת דהאי איש אאב קאי ולאו אבן הוה ליה לאקדומי בן ברישא דקרא דהא עיקר פרשה משום מילתיה דבן כתיבא מאי לאיש בן ש"מ מדאקדמיה לאיש איש נמי בבן קאי וכדרב יהודה ומדהוה ליה למכתב בן איש בלא למ"ד וכתיב לאיש שמעת מינה תרתי הדין הוא גירסא דאשכחן בנוסחי דיקי ועתיקי דילפי בהו קמי רבואתא קשישי ואף רבינו חננאל ז"ל הכי גריס וכבר פרישנא לפום מאי דאשכחן בנוסחי בס"ד. ורבינו שלמה ז"ל גריס האי מיבעי ליה לכדרב יהודה כו' א"כ לימא קרא בן לאיש דמשמע שפיר דהכי קאמר כי יהיה הבן לכלל איש מאי כי יהיה לאיש בן השתא משמע האי לאיש אאבות קאי ולמעוטי דבנו של קטן פטור לעולם. ואימא כוליה האי קרא לכדרב חסדא הוא דאתא ולמעוטי בנו של קטן אבל קטן עצמו מיחייב דהא בן כתיב וסמוך לגבורתו של איש מנא לן. ה"ג א"כ לימא קרא כי יהיה בן איש סורר ומורה כו' א"כ דכוליה אאבות קאי לא לכתוב ביה למ"ד אלא וכי יהיה בן איש סורר כו' דמשמע בנו של איש ולא בנו של קטן מאי וכי יהיה לאיש למה הקדים לאיש ברישא והוצרך להטיל בו למ"ד שמעת מינה תרתי משום דהשתא משמע הכי והכי כי יהיה לאיש בן כשיגיע לכלל אישות בן סורר ומורה ומשמע נמי אאבות כי יהיה לאיש גדול בן ולא כשיהיה לקטן ע"כ דבריו ז"ל.

והא דרב חסדא דאמר קטן שהוליד כו' אלמא קטן מוליד פליגא אדרבה דאמר רבה קטן אינו מוליד שנאמר ואם אין לאיש כו' בגוזל את חבירו ונשבע לו ומת הנגזל הכתוב מדבר שצריך להחזיר קרן וחומש ליורשים ואיל אשם למזבח וקאמר קרא שאם אין לנגזל יורשים צריך להחזיר קרן וחומש לכהנים והיינו דכתיב ואם אין לאיש גואל להשיב האשם אליו והאי אשם דכתיב בהאי קרא קרן של גזילה הוא והשתא קדייק דייק תנא אקרא דקאמר אם אין לאיש גואל וכי יש לך אדם בישראל שאין לו גואלים והלא כבר נאמר (מלאכי ג':ו'-ז'.) ואתם בני יעקב לא כליתם אלמא לא כלי שבטא וכיון דלא כלי שבטא ליזיל בתר קרוב כדקתני התם ביש נוחלין (קט"ו:) הא כיצד נחלה ממשמשת והולכת עד ראובן אלא בגזל הגר הכתוב מדבר שאין לו קורבא דגר שנתגייר כקטן שנולד דמי ואין לו קורבא אלא מחמת בנים שנולדו לו לאחר מכאן והוא שהיתה הורתן ולידתן בקדושה והיינו דקאמר רחמנא אם גר זה ידוע שלא היו לו בנים שהורתן ולידתן בקדושה צריך להשיב אשם לכהנים ואמר רחמנא איש ולא כתב ואם אין לו גואל לומר לך אם גר זה הגיע לכלל איש אתה צריך לחזר עליו אם יש לו גואלים ואם לאו שהרי ראוי הוא

לבנים ואי אתה רשאי להפקי' ממונו מבניו מספק ולתתו לכהן עד שיתברר הדבר שאין לו גואלים דהכי משמע אין לאיש גואל שברור לך שאין לו גואל מדלא כתיב ואם אין ימצא לו גואל אי נמי אם דריש דהכי משמע ואם דאיכא לספוקי דילמא אית ליה יורשים ולפיכך אתה צריך לחזר עליו אי נמי אין לאיש קא דריש דמשמע עיין לאיש שכן אלף ועין מתחלפות זו בזו כדדרשינן התם (שם) ובן אין לו עיין עליו ואיש הוא דאתה צריך לעיין עליו אם יש לו בנים ואם לאו אבל קטן אי אתה צריך לחזר עליו אם יש לו בנים ואם לאו שהרי אינו מוליד ובידוע שאין לו גואלים ומסתמא אתה חייב להשיב את הקרן לכהנים. וכי תימא מכדי קטן לית ליה זכייה מדאורייתא וא"כ כי גזליה לגר קטן לאו גזל הוא וכי אשתבע לאו אגזל משתבע אלא הוה ליה כשבועת ביטוי בעלמא ואמאי מיחייב לאהדורי אמרי כי אמרינן קטן לית ליה זכייה ה"מ בהפקר אבל היכא דדעת אחרת מקנה אותם אית ליה זכייה והכא במאי עסקינן בדאקני ליה אחר אי נמי בשזיכה לו ע"י אחרים:

דף סט.

איתיביה אביי לרבה איש כי תצא ממנו אין לי אלא איש שראוי לביאה שהרי קראה תורה לדבר היוצא ממנו שכבת זרע כלומר זרע הראוי לשכיבה בן תשע שנים ויום אחד מנין שראוי לביאה ת"ל ואיש מדהוה ליה למכתב איש בלא וא"ו וכתב ואיש וא"ו יתירה ריבויא הוא לרבות בן תשע שנים ויום אחד לביאה ואית דגרסי ואיש אשר ישכב את אשה שכבת זרע והיא שפחה כו' אין לי שראוי לביאה אלא איש בן תשע שנים ויום אחד מנין שראוי לביאה ת"ל ואיש כדפרשי'. וכתב הרב רבי יצחק בר' הלוי נ"ע לביאה מנין נראה בעיני דלא גרסינן ולאו בשפחה חרופה עסקינן דהא אמרי' בכריתות בפ' שני (י"א.) על כל עריות שבתורה אחד גדול ואחד קטן גדול חייב וקטן פטור וכאן גדול נמי פטור דהא מקשיין להדדי אלא לענין שכבת זרע בן ט' שנים ויום אחד שראוי לביאה שכבת זרעו מטמא אבל פחות מכאן לא ואע"ג דלענין זיבה מטמא אפי' בן יום אחד במסכת נדה בפרק בנות כותיים (נדה ל"ב:) אמרי' הילכתא נינהו ואסמכינהו רבנן אקראי. אלמא קטן אין לו שכבת זרע. ופריק יש לו ואינה מזרעת כתבואה שלא הביאה שליש בישולה שאם זורעים אותה בקרקע אינה צומחת ומהאי טעמא נפקא לן בירושלמי (מעשרות פ"א) שאין חייבת במעשר שנאמר תבואת זרעך דבר שנזרע ומצמיח יצא פחות משליש שאינו נזרע ומצמיח. דבי חזקיה תאנא וכי יזיד איש מדלא כתיב כי ירשיע אלא נקט לשון יזיד מילתא אגב אורחא קמ"ל דאיש מזיד שכבת זרעו מתבשלת ומזרעת קטן אין מזיד

ומזריע. ירושלמי אימתי נעשה איש משיזיד ומאימתי הוא מזיד משיתפשט הכף משל בשל הזרע מבפנים השחירה קדרה מבחוץ. וקי"ל כרבא וכדתנא דבי חזקיה חדא דיחיד ורבים הלכה כרבים ותו דבהכי סלקא שמעתא והא דאמרינן לקמן גבי דורות הראשונים דאוליד בתמני תמני ההיא סייעתא דשמיא הואי ולא גמרי' מינה. ומקשי' תו איני דקטן אינו מוליד והא תנא דבי רבי ישמעאל וכי יהיה לאיש בן ולא אב כלומר שאם הוליד אינו נעשה בן סורר ומורה היכי דמי אילימא דאיעבר איתתיה בתר דאייתי איהו שתי שערות ויליד מקמי דלקיף זקן התחתון וקמ"ל קרא דאע"ג דראוי הוא ליעשות בן סורר ומורה נפטר לפי שנולד לו בן ומי איכא שהות משיביא שתי שערות ועד שיקיף זקן התחתון כוליה האי כשיעור ימי הריון ולידה והאמר ר' כרוספדאי כל ימיו של בן סורר ומורה שראויים לעשות בהם בן סורר ומורה אינן אלא שלשה חדשים בלבד דמי הריון ולידה לא סגיא בבציר משבעה ירחי והשתא לא דייק אטעמא דר' כרוספדאי מנא ליה ולקמיה ידעינן לה מיהו השתא מיהו למאי דס"ד דבאב ממש קא מיירי שפיר קא מקשי ליה דבתלתא ירחי לא משכחת לה ולא מנינן לאוקומה בדיליד לאחר שהקיף זקן דא"כ מאי איריא דהוליד כי לא הוליד נמי הא כתיב בן ולא איש (ותו אף בתלתא ירחי לא משכחת לה) ולמאי איצטריך קרא למעוטי אלא דאיעבר מיניה מקמי דליתי שתי שערות טפי מארבעה ירחי ואיתילד מקמי דאקיף אבוה זקן התחתון דאע"ג דתנן ראוי לעשותו בן סורר ומורה דלאו איש הוא פטור מאחר דאוליד ושמע מינה קטן מוליד ודחינן לא לעולם דאיעבר בתר דאייתי שתי שערות ויליד בתר דאקיף זקן התחתון ודקא קשיא לך דר' כרוספדאי דאמר כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא ג' חדשים בלבד אלמא לית בהו שיעור הריון ולידה ולא משכחת לה דלהוי אב בגווייהו כי היכי דלצטריך קרא למפטריה לא תימא בן ולא אב דמשמע אב ממש דיליד ביומיה חייביה אלא כדפרשוה במערבא דכי אתא רב דימי אמר אמרי במערבא בן ולא הראוי לקראו אב וזה הואיל ועוברו ניכר בסוף שלש הרי הוא ראוי לקראו אב לכשיוליד אבל קודם דיביא שתי שערות אין שכבת זרעו מזרעת כדאמרינן:

גופא א"ר כרוספדאי כו' ומקשינן והאנן תנן עד שיקיף זקן התחתון לא שנא כי מקיף לאחר שלשה חדשים ולא שנא תוך ג' חדשים ולא מצית למימר דאידי ואידי חד שיעורא הוא דהא ודאי לא שוו כולהו אינשי להדדי דאיכא דקדים ואיכא דמתאחר ותו היכי שביק תנא לשעורי במידי דקיץ וקא משער במידי דלא קיץ ומפרקינן הקיף פטור אע"ג דלא מלו ג' חדשים כי מלו ג' חדשים פטור אע"ג דלא הקיף והאי דקתני במתני' עד שיקיף זקן התחתון לאו למימרא דאי מלו ג' חדשים מקמי הכין לא מיפטר אלא דאי

הקיף מקמי דמלו ג' חדשים פטור דהוה ליה איש ואשמועינן רבי כרוספדאי דאי מלו ג' חדשים אע"ג דלא הקיף פטור הואיל ועוברו ניכר לג' חדשים וראוי לקראו אב כו':

יתיב רבי יעקב כו' ויתיב וקאמר ש"מ מדר' כרוספדאי יולדת לשבעה אין עוברה ניכר לשליש ימיה נפקא מינה לספק בן תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון שאם היה עוברה ניכר לפחות מג' חדשים לנישואי האחרון בידוע שבנו של ראשון הוא שאם היה בנו של אחרון אפי' היה עתיד ליולד לשבעה נמי לא היה ניכר בפחות משלשה דאי ס"ד עוברה ניכר לשליש ימיה למה לי שלשה חדשים למיפטריה הואיל וראוי לקראו אב בתרי ותילתא סגיא דהא אפשר דמתרמיא ליה איתתא דילדה לשבעה ומינכר עובר דילד בשני חדשים ושליש וראוי לקראו אב ודחי רבינא לעולם אימא לך יולדת לשבעה עוברה ניכר לשליש ימיה ודקא קשיא לך בתרי ותילתא סגיא זיל בתר רובא ורובא דנשי לא ילדן אלא לתשעה הילכך ההיא איתתא נמי דמסקת אדעתך דהוה מתרמיא ליה בתר רובא שדינן לה דלא ילדן אלא לתשעה ולא מינכר עובר דילה אלא לשלשה חדשים והני מילי היכא דלא נסיב דאיכא למימר אלו הוה נסיב לא הויא מתרמיא ליה איתתא אלא מרובא אבל אי נסיב ואינכר עובר בבציר מתלתא ירחי נמי מיפטר לרבינא דעל כרחיך הא אינכר וראוי לקראו אב.

אמרוה רבנן להא דרבינא קמיה דרב הונא בריה דרב יהושע אמר להו בדיני נפשות מי אזלינן בתר רובא לחיובא רחמנא אמר והצילו העדה לחזר אחר זכותו ואת אמרת זיל בתר רובא ולא מיפטריה אהדרוה קמיה דרבינא אמר להו ובדיני נפשות לא אזלינן בתר רובא וקטלינן והא תנן אחד אומר בשנים בחדש ואחד אומר בשלשה עדותן קיימת שזה שהעיד בשנים ידע בעיבורו של חדש שעבר ומנה לחדש זה מיום שלשים ואחד וזה שהעיד בשלשה לא ידע בעיבורו של חדש שעבר ומנה לחדש זה מיום שלשים ואשתכח דתרווייהו איום שלשים ושנים קא מסהדי ומצרפינן ליה לסהדותייהו וקטלינן אפומייהו ואי ס"ד לא אזלינן בתר רובא אפי' לחיובא לימא הני דוקא קא מסהדי כלומר לימא תרווייהו ידעי בעיבורו של חדש ותרווייהו כי קא מאנו מיום ל' ואחד קא מאנו והאי דקא מסהיד בשנים בחדש דוקא קא מסהיד איום שלשים ושנים והאי דקא מסהיד בשלש דוקא קא מסהיד איום שלשים ושלש והויא לה עדות מוכחשת וליבטלא לסהדותייהו ולא ליקטליה לגברא אלא מאי טעמא לא אמרינן הכי משום דאמרי' זיל בתר רובא ורובא דאינשי עבידי דטעו בעיבורא דירחא וסלקא הכין. ואם תשאל נהי נמי דאזלינן בתר רובא מאי שנא דאזנינן בתר רובא לחיובא אדרבא ליזיל בתר רובא לפיטורא ולימא דתרווייהו טעו בעיבורא דירחא ותרווייהו כי קא מאנו [מיום שלשים קא מנו] ואשתכח

דהאי דקאמר בשנים בחדש ביום שלשים ואחד קאמר והאיך דקאמר בשלשה ביום שלשים ושנים קאמר לא סלקא דעתך דכי תלינן טעותא בסהדותא דסהדי היכא דיש רגלים לדבר אבל היכא דאין רגלים לדבר לא תלינן דאם כן בכל עדיות דעלמא נמי נתלי טעותא וכי אמרי תרווייהו בשנים בחדש נימא חד מינייהו טעי בעיבורא דירחא וקא מני מיום שלשים וכי קאמר שנים איום שלשים ואחד קאמר ואידך לא טעי וקא מני מיום שלשים ואחד וכי קאמר שנים איום שלשים ושנים קאמר אלא כיון דאין רגלים לדבר לא אמרינן הכא נמי כל היכא דיש רגלים לדבר תלי' טעותא כל היכא דאין רגלים לדבר לא תלי' הילכך כי אמר חד בשנים ואידך בשלשה כיון דלא מוכחא מילתא דאיכא שיקרא ולא טעותא אלא בחד מינייהו לא תלינן טעותא אלא בחד מינייהו:

ואמר רב ירמיה מדפתי אף אנן נמי תנינא בת שלש שנים ויום אחד כו' כבר פירשנוה בפרק ארבע מיתות קתני מיהת חייבים עליה משום אשת איש ואמאי חייב ליחוש דילמא אילונית היא ואדעתא דהכי לא קדיש בעל ואשתכח דלאו אשת איש היא אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא ורוב נשים לאו אילונית נינהו ודחינן מי סברת מאי חייבין עליה מיתה לא מאי חייבין עליה קרבן כגון שבא עליה בשוגג אבל לענין קטלא לא משמע מהכא דאזלינן בתר רובא. ומקשינן והא ממיתין על ידיה קתני דאלמא מיקטל נמי קטלינן וסברינן לשנויי בבא עליה אביה דחיובא לאו משום אישות דידה הוא והא קמ"ל דביאה דידה ביאה היא. ומקשי' והא אם בא עליה אחת מכל העריות האמורות בתורה קתני ואפילו הנך דאתיאן מחמת אישות כגון חמיה וחורגה ואמאי נימא אילונית היא והוה ליה מקח טעות וליכא קורבא דאישות כלל וליפטר אלא משום דאזלינן בתר רובא אלמא גבי קטלא נמי אזלינן בתר רובא וקטלינן ומפרקי' הכא במאי עסקי' דקבלה בעל עילויה אדעתא דהויא אילונית דאי נמי משתכחת אילונית לאו מקח טעות ולהאי פירוקא לא צריך לאוקומי חייבים עליה משום אשת איש קרבן אלא כולה לענין קטלא קא מיירי וכגון דקבלה עילויה ואידחיא ליה סייעתיה דרב אחא מדפתי ואפילו הכי הילכתא כרבינא דבתרא הוא ותו דמתני' מסייעא ליה:

דף סט:

תנו רבנן המסללת יש לומר לשון שחוק ולעג דכתיב עודך מסתולל בעמי ויש לומר המסללת לשון כבישה כדמתרגמינן מסתולל כבשת וי"ל המסללת בבנה קטן לשון דישה דכתיב (איכה א׳:ט״ו) סלה כל אבירי בקרבי לפיכך נקרא הדרך מסלה ומסלול לפי שנידש ברגלי העוברים והשבים ובירושלמי המסלדת לשון ואסלדה בחילה (איוב

ו':י') והערה בה הראה זו הכנסת עטרה אי נמי נשיקה כדאיתא ביבמות פ' (בית שמאי אומר) [הבא על יבמתו] למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה פסולה מן הכהונה בביאתו דהויא לה זונה בביאתו דהראה כגמר ביאה דמיא כדיליף לה התם מנדה דכתיב בה את מקורה הערה ואיתקוש כולהו עריות לנדה דכתיב כי כל אשר יעשה מכל התועבות כו' הוקשו כולן זה לזה וב"ה מכשירין דלאו ביאה היא והוא הדין נמי בגמר ביאה במחלוקת והאי דאיפליגו בהראה אורחא דמילתא נקטי דקטן לא חזי אלא להראה ואיבעי תימא להודיעך כחן דבית שמאי.

ואמרינן הכל מודים בבן תשע שנים ויום אחד שביאתו ביאה כדגמרינן לעיל מואיש בפחות מבן שמונה שאין ביאתו ביאה ולא נחלקו אלא בבן שמונה דבית שמאי סברי גמרי מדורות הראשונים דאוליד בשמונה וב"ה סברי לא גמרי' איבעי תימא משום דדורות הראשונים הוו בריאי טפי ואיבעי תימא ההיא סייעתא דשמיא הואי ולא גמרי' מינה כדפרשית לעיל ודוקא לפסלה מן הכהונה אבל לענין קטלא לא מיחייבא דזיל בתר רובא דהשתא לחומרא אזלינן בתר רובא לקולא לא כ"ש. ודייקינן ודורות הראשונים מנא לן דאוליד בשמונה אילימא מדכתיב הלא זאת בת שבע בת אליעם וכתיב אליעם בן אחיתופל אלמא בת שבע בת בנו של אחיתופל הואי וכתיב וישלח ביד נתן הנביא ויקרא שמו ידידיה אשלמה קאי לשנתים ימים משנולד שלמה הרג אבשלום את אמנון וברח לגשור וישב שם שלש שנים שנאמר ויהי לשנתים ימים כו' וכתיב ואבשלום ברח כו' לשנתים ימים משחזר מגשור מרד שנאמר וישב אבשלום בירושלים שנתים ימים כו' כיון שראה פני המלך בקש ממנו לשלחו לחברון דכתיב ויהי מקץ ארבעים שנה ויאמר כו' ומפרש בנזיר פרק ראשון (ה'.) דהני ארבעים שנה למנין ששאלו להן מלך נינהו וסוף הנך תרתי שנין הוה והאי דנקט האי מנינא משום דדמי האי מעשה דאידך קמא כלומר מקץ ארבעים שנה ששאלו להם מלך שלא כהוגן המליכו עליהם מלך שלא כהוגן כיון שהלך לחברון מרד ובאותו הפרק נחנק אחיתופל שנאמר ואחיתופל ראה כי לא נעשתה עצתו נמצא משנולד שלמה ועד שמת אחיתופל שבע שנים שנתים משנולד ועד שברח אבשלום ושלש שישב בגשור ושתים שישב בירושלים עד שראה פני המלך הרי שבע כל שנותיו של אחיתופל כמה היו שלשים ושלש דכתיב אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם [ואדואג] ואחיתופל קאמר דהוו מצערי ליה כמה שנותיו של אדם שבעים שנה דכתיב ימי שנותינו בהם שבעים שנה דל מינייהו פלגא פשו להו תלתין וחמש דל מינייהו חדא שתא דכתיב לא יחצו ימיהם לא יגיעו לחצי ימיהם פשו להו תלתין וארבע ותניא כל שנותיו של דואג אינן אלא שלשים וארבע כל שנותיו של אחיתופל

אינן אלא שלשים ושלש מאי טעמא דואג דלא קטיל נפשיה לא בצרו ליה אלא חדא שתא אחיתופל דקטל נפשיה בצרו ליה תרתי חדא דהוה חזי למיבצר ליה ואידך דבצר איהו לנפשיה דקטל נפשיה בלא זימניה. כמה הוו להו תלתין ותלת דל מינייהו למפרע שבע דהוה שלמה פשו להו מדאיתיליד אחיתופל ועד דאיתיליד שלמה עשרין ושית ואשתכח דבהנך עשרין ושית איתילידו להו אליעם ובת שבע ברתיה דאליעם ושלמה בריה דבת שבע דל מינייהו תרתי שנין לתלתא עיבורי שבעה ירחי לכל חד מינייהו והאי דנקט תרתי שני משום דלא איכפת ליה בהנך תלתא ירחי דאי נמי פלגת להו לא מטי לכל חד מינייהו טפי מחד ירחא ואשתכח כל חד מינייהו בתמנא וירחא אוליד ואכתי לא גמרי בית הילל מינה. ורבינו שלמה ז"ל פי' דהאי דנקט תרתי שני משום דיהיב חד ירחא לכל חד מינייהו לימי נדות וטהרה והאי מימרא ליתי' כלל דאטו מי קא חשבינן שלש לידות באשה אחת כי היכי דליבעי ימי נדות וטהרה בין לידה לעיבור האנן כי חשבינן שלש לידות בתלתא נשי קא חשבינן. ודחינן מכדי עשרין ושית נינהו לשלש לידות ממאי דפלגת להו נהלייהו בשוה דילמא אתיתופל ואליעם תרווייהו בתשע תשע ויום אחד אוליד ובת שבע הוא יליד בשית משום דאיתתא בריא טפי כלומר בריאה יתר מן האיש למהר ולהזריע תדע דעל כרחיך אשה ממהרת להוליד יתר מן האיש דאפילו כי פלגת להו להני עשרין ושית שנין אכלהו תלתא בשוה אשתכח דגברי אוליד בתמני תימני וירחא ובת שבע אוליד בשב שני וחמשה ירחי דהא הוה לה ולד מדוד מעיקרא מקמי שלמה והיינו ולד דמית ליה כמפרש בקרא:

ואסיקנא דמהכא ליכא ראיה דדורות הראשונים בתמני אולוד אלא מהכא אלה תולדות תרח כו' קס"ד דרך לידתן קא חשיב להו ונמצא אברהם גדול מנחור שנה ונחור גדול מהרן שנה נמצא אברהם גדול מהרן שתי שנים ולאו דוקא נקט שנה ולא שתי שנים דהא בארביסר ירחי סגיא לתרי עיבורי דנחור ודהרן אלא כל היכא דהוו טפי מחדא שתא תרי שני קא חשיב להו דיום אחד בשנה חשוב שנה ובדין הוא דלידוק ולימא ארבסר ירחי אלא כיון דבין הכי ובין הכי משתכח דהרן בבציר מתשע אוליד היינו פלוגתייהו דבציר מתשע כתמני דמי וכתיב ויקח אברם ונחור כו' אלמא שרה בת הרן הואי וכתיב הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד נמצא אברהם גדול משרה עשר שנים ונמצאת אומר שבשעת עיבורה של שרה היה אברהם בן עשר שנים וכבר אמרנו שהיה גדול מהרן אביה שתי שנים ונמצא הרן בשעת עיבורה של שרה בתו בן שמונה שנים. ודחינן ממאי דדרך לידתן קא חשיב להו דילמא אברהם היה צעיר אחיו לימים והאי דאקדמיה קרא משום דחכים טפי ודרך חכמתן קא חשיב להו. תדע דחשיב קרא דרך

חכמתן דכתיב ויהי נח כו' ויולד נח את שם את חם ואת יפת אם תאמר שדרך לידתן חשבן הכתוב נמצא שם גדול מחם וחם גדול מיפת שנה נמצא שם גדול מיפת שני שנים בן כמה היה נח כשהוליד את שם בן חמש מאות שנה ובשעת המבול בן שש מאות שנה נמצא שם בשעת המבול בן מאה שנה וכתיב שם בן מאת שנה שנתים אחר המבול בן מאה שנה מאה ותרתי הוו אלא מעיקרא דרך חכמתן קא חשיב להו ושם היה צעיר שבאחיו לימים ונמצא נח כשהוליד את שם בן חמש מאות ושתים שנה ובשעת המבול בן שש מאות שנה נמצא שם בשעת המבול בן מאה שנה חסר שתי שנים הוסף עליהם שנתים אחר המבול נמצא שם שנתים אחר המבול בן מאה שנה והיינו דכתיב שם בן מאה שנים כו': אמר רב כהנא אמרת לשמעתא דקאמרינן דחשיב קרא דרך חכמתן קמיה דרב זביד מנהרדעא ואמר לי אתון מהכא מתניתו לה מדוקא דמנינא אנן בהדיא מתנינן לה דכתיב אחי יפת הגדול יפת גדול שבאחיו הא למדת שבתחלה לא חשבן הכתוב אלא דרך חכמתן ויש לפרש אתון מהכא מתניתו לה דשם קטן שבאחיו כו':

אלא מנא לן דדורות הראשונים בתמני אוליד מקרא ובצלאל בן אורי בן חור למטה יהודה וכתיב בדברי הימים ויקח לו כלב את אפרת ותלד לו את חור הוה ליה בצלאל בן אורי בן חור בן כלב וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוה בר תליסר שנין לכל הפחות דכתיב איש איש ממלאכתו אשר המה עושים מכלל שכולם גדולים היו ותניא שנה ראשונה שיצאו ממצרים עשה משה משכן שניה הקים משכן דכתיב ויהי בשנה השנית כו' ויקם משה את המשכן כו' ובו בפרק שלח מרגלים נמצא בצלאל כששלח משה המרגלים בן י"ד שנה לכל הפחות וכתיב ביה בכלב בספר יהושע בן ארבעים שנה אנכי בשלח משה עבד ה' אותי נמצא כלב כששלח משה מרגלים בן ארבעים שנה צא מהן י"ד למפרע משנולד בצלאל ועד ששלח משה מרגלים נשארו בידך עשרים ושש מלידת כלב ועד לידת בצלאל צא מהן שנתים של שלשה עיבורין לחור ולאורי ולבצלאל נשארו בידך עשרים וארבע שמונה לכלב ושמונה לחור ושמונה לאורי ונמצא שכל אחד מהן בן שמונה שנים הוליד:

דף ע.

מתני' מאימתי הוא חייב משיאכל תרתימר בשר בגמ' מפרש ליה חצי מנה. וישתה חצי לוג יין באיטלקי חצי לוג יין בלוג האיטלקי שהוה גדול מלוג מדברי ומאן דמפריש האיטלקי איין לא חש לקמחיה. וכולה מתני' בגונב משל אביו קאי שאע"פ שגנב משל אביו ואכלו בחבורת מצוה או בעיבור החדש או שגנב כסף של מעשר שני של אביו ואכלו בירושלים דרך גרגרנות תרתימר בשר וחצי לוג יין כיון דבמצוה קא אכיל ליה

לא מימשך למיכל שלא במקום מצוה. וראינו במקצת חידושי צרפת אכל טבל ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו וטעות גדולה היא בספריהם ואינן בכל ספר ספרד לא במשנה ולא בתלמוד וכל שכן דלא משכחת לה דאי בבשר לא טבל איכא ולא מעשר ראשון איכא. ואי ביין האי אכל שתה מיבעי ליה. ואי בתבואה בשר ויין בעינן הילכך לא משכחת לה. ושאר מתני' בגמרא מפרש לה ומפרש טעמא:

אמר ר' זירא תרתימר זה לא שמעתי מרבותי מהו אלא מתוך שכפל רבי יוסי מדתו ביין דאמר תנא קמא חצי לוג וא"ר יוסי לוג נמצא כופל אף בבשר ושמע מינה תרתימר חצי מנה:

א"ר חנן אינו חייב עד שיקנה בשר ויין בזול ויאכל וישתה אבל ביוקר דלא שכיחי ליה מעות כולי האי למיגנב ולא ממשיך שנאמר זולל לשון זול ואסמכתא בעלמא היא. ומסתברא לי נמי דהאי בזול דאמרינן לאו למימר דאיתרמי ליה לדיליה למזבן בזול בשעת היוקר דאם כן כל שכן דפטור דלאו [כל] זימנא וזימנא מתרמי ליה הכי אלא כגון דזאבין בזול בשער שבשוק דכי האי גוונא ודאי אתי לאמשוכי:

ואמר רבי חנן אינו חייב עד שיאכל בשר חי וישתה יין חי אבל בשיל ומזיג לא (חי משיך) [מימשך] למעבד הכי בסתר ע"י גניבה דגנב לית ליה שהות. ומקשינן איני והא רבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אכל בשר חי ממש ושתה יין חי ממש אינו נעשה בן סורר ומורה דכיון דלית ליה הנאה מיניה לא מימשיך. ופריק רבינא כי קאמר רבי חנן עד שיאכל בשר חי וישתה יין חי לאו חי לגמרי קאמר אלא יין מזוג ולא מזוג דרך העולם לתת שני חלקים מים ואחד יין והוא נתן מחצה מים ומחצה יין בשר בשיל ולא בשיל כבשר כובי דאכלי גנבי בשר שגנבים רגילין לאכול בחנויות ביני כובי בין החביות של יין כדי שיהא היין מצוי להם לקנות ולשתות ואין הבשר מבושל כל צרכו לפי שאין להם שהות כדאמרינן התם (פסחים מ"ט.) דמרקיד בי כובי. ואית נוסחי דאית בהו בבשר כיבא ומפרשי לה כווייה בגחלים:

ורבה ורב יוסף דאמרי תרווייהו אכל בשר מליח ושתה יין מגתו אינו נעשה בן סורר ומורה דלא מימשיך: והשתא קא בעי עלה בשר מליח מאימת ויין תוסס עד כמה והיינו דקא דייק התם בתעניות תנן ערב תשעה באב כו' ותנא בברייתא אבל אוכל הוא בשר מליח ושותה הוא יין מגתו דהני לית ביה שמחה בגווייהו. והוינן בה בשר מליח עד כמה הוא עומד באיסורו אמר שמואל כל זמן שהוא כשלמים שנאכלים לב' ימים ולילה אחד בנתים כלומר כל זמן שאלו היה שלמים היה שם שלמים עליו והיה נאכל יין מגתו עד כמה יהא עומד בהתרו כל זמן שהוא תוסס דאכתי רתח וכל כמה דרתח לית ביה טעמא

דחמרא ולא מימשיך בתריה ויש אומרים תוסס שמושך בגרון מחמת שמחמיץ ותניא יין תוסס כו' כיון דאשמעי' כ"ז שהוא תוסס אייתי לן הא מתניתא דאמירה גבי גילוי לאשמועינן כמה ימי תסיסה דתניא יין תוסס אין בו משום גילוי דאגב רתיחתו מירתת חויא ולא שתי מיניה וכמה תסיסתו ג' ימים. ויש אומרים יין תוסס מושך בגרון מחמת שהוא מחמיץ וריח החומץ (מצריח) [מבריח] את הרחש כדאמרינן בע"א (ל:) אבל אית ביה חלא חלא מיגרי בהו. מ"מ שמעינן מינה שיעור תסיסה שלשה ימים ובדין הוא דליבעי גבי בשר מאימת יהא מותר וגבי יין עד כמה יהא מותר אלא כי קא בעי בתרווייהו עד כמה קאי בדיניה ולא משתני קא בעי ולא איכפת ליה בין להיתר בין לאיסור. הכא גבי בן סורר ומורה מאי. ופשטי' התם גבי תענית משום איסור שמחה הוא וכ"ז שהוא כשלמים אית ביה שמחה דהא שלמים נמי כתיבא בהו [שמחה] דכתיב וזבחת שלמים ואכלת שם ושמחת לפני ה' כו' אבל הכא משום אמשוכי הוא ומכי הוי מליח כל דהו לא ממשיך בתריה ויין נמי עד ארבעים יום לא מימשיך שעדיין אין בו טעם יין ממש:

תנו שכר לאובד אלו רשעים שאבודין מן העו"ה תנו להם שכר לשמח לבבם בו לשלם להם בו שכר מיעוט מעשים טובים בעוה"ז ויין למרי נפש אלו אבלים: אל תרא יין כי יתאדם אל תביט אליו להמשך אחריו שאחריתו דם כדמפרש התם (משלי כ"ג) הכוני בל חליתי הלמוני בל ידעתי. ואית דאמרי דאבן סורר ומורה קאמר: ויין ישמח לבב אנוש כתיב ישמה בה"א וקרינא ישמח בחי"ת זכה ושתה ממנו כדי צרכו להנאת גופו בלבד משמחו לא זכה ושתה ממנו יתר מדאי להשתכר משמהו מלשון שמה שמו שמים (ירמיה ב') והשמותי אני את הארץ והיינו דאמר רבא בסוף הוריות חמרא וריחאני פקחין עשאוני פקח. ויש אומרים פקחון מפקחין את הלב:

אמר ר' חנינא מאי דכתיב למי אוי למי כו' אמרי במערבא האי קרא דדריש ליה מרישיה לסיפיה מדריש למי אתה מוצא אוי ואבוי למאחרים על היין ומאן דדריש ליה מסופיה לרישיה נמי מידריש למי נאה לאחר על היין למי שיש לו אוי ואבוי כגון אבל ולמי שיש לו מדנים לשון מריבה ולמי שיש לו שיח לשון צער דכתיב אריד בשיחי ולמי שיש לו פצעים חנם וחכלילות עינים מחמת (כי ביין אנחתו) [בכייתו ואנחתו] להם ראוי לאחר על היין כדי שישכרו וישכחו צערם ועמלם: שלשה עשר ויי"ן אוי בלשון ארמי נאמרו ביין מויחל נח עד וידע את אשר עשה לו ועד בכלל אבל ויאמר ארור כנען לא קא חשיב אי נמי מוישת מן היין קא חשיב עד ויאמר ברוך ה' אלהי שם אבל ויחל ויטע לא קא חשיב דאכתי לא הוה חמרא ופשוטה היא.

וידע את אשר עשה לו לשון מעשה משמע שעשה לו מעשה בגופו דאלו ראית ערותו והגדה לא שייך בהו לשון עשה לו. רב ושמואל חד אמר סרסו וחד אמר רבעו. מאן דאמר סרסו מנא ליה מתוך שקלקלו בבן רביעי שהיה ראוי להיות לו אלמלא סרסו קללו אביו בכנען שהיה לו בן רביעי דכתיב ובני חם כוש ומצרים ופוט כו' דאי לא תימא הכי מאי שנא דלייט ליה לכנען משאר בניה דחם. ומ"ד רבעו גמר וירא וירא. ואסיקנא מ"ד רבעו אית ליה סרסו ומשום הכי קללו בבן רביעי:

דף ע:

תניא ר"מ אומר אותו אילן כו' שאין לך דבר שמביא יללה על האדם אלא יין הילכך מסתברא שגם אותה יללה שבאה על אדם הראשון על ידי גפן היתה שהרי לא נשתנה עולם ממנהגו רבי יהודה אומר חטה היתה שאין התינוק יודע לקרות אבא ואימא עד שיטעם טעם דגן וכיון דקרי ליה עץ הדעת טוב ורע ש"מ היינו דגן. ר' נחמיה אומר תאנה היה שכן מצינו מדותיו של קב"ה שבדבר שבו עונש את האדם בו מתקנו שאין צריך להביא דבר אחר להתקן בו ודוגמתה בקראי ויצת אש בציון וכתיב ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב:

דברי למואל מלך, יש אומרים למי שהיה מלך לפני המקום כלומר שמינהו המקום מלך כענין שנאמר ואני נסכתי מלכי (תהילים ב׳:ו׳) ויתן עוז למלכו (שמואל א ב׳:י׳) ואל לשון שכינה הוא למו כמו ידי שמתי למו פי ויש לפרש דהאי דקרי ליה למואל דכתיב לבתר הכי אל למלכים למואל דדרשינן ליה מלכים שאומרים למה להן אל. משא אשר יסרתו אמו אין ייסור אלא לשון מלקות שנא' ויסרו אותו מלמד שכפפתו על העמוד להלקותו כשראתה שהיה מרבה בסעודה ונמשך אחר היין וכביכול דומה למלכים שמשתכרין ואומרין למה להם אל אמרה לו מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי מה ברי מפני מה אתה גורם לי לרנן אחרי שאני גרמתי לך להיות רשע כאלו היית ברי ולא בן דוד אביך ומה בר בטני מה זה שאתה עושה בר בטני בן שטרחתי במעי ובטני ודחקתי ונכנסתי כדי שיהא לי בן מלובן ומזורז כדאמרינן בנדה שלשה חדשים האחרונים תשמיש יפה לולד ומה בר נדרי כל הנשים של בית אביך היו נודרות לשון וידר ישראל נדר אם נתון תתן והחרמתי את עריהם וכדאשכחן בחנה דכתיב (שם א') ותדר נדר כו' ונתת לאמתך זרע אנשים ונתתיו לה' כו' אף הן היו נודרות אם הקב"ה נותן לנו בן ראוי למלכות נעשה כך וכך מצוה ואני הייתי נודרת על בן הגון לתורה ולנבואה אל למלכים למואל מה לך אצל מלכים שאומרים למה להם אל בשעה שמשתכרין ומנין שחזר שלמה והודה לאמו

שנאמר כי בער אנכי מאיש זה נח ששגה ביין והביא יללה על עצמו דכתיב ביה ויחל נח איש כו' ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון שהביא יין עליו יללה כרבי מאיר כלומר ענשי גדול משלהם שהם לא ידעו כמה עונשו של יין ועשו ואני ידעתי ועשיתי שהיה לי להוסר בהם:

מתני' אכל בחבורת מצוה. א"ר אבהו אין בן סורר ומורה חייב עד שיאכל בחבורה שכולה סריקין אנשים רקים שאין בהם מועיל לשון אילן סרק שהוא אילן שאין מוציא פירות דהני ודאי מרגלי ליה אבל חבורה דלאו כולה סריקין כיון דאיכא מאן דמוכח ליה לא ממשיך. ומקשינן והא אנן תנן אכל בחבורת מצוה אינו נעשה בן סורר ומורה וסתמא דמילתא דחבורה דמצוה לאו כולה סריקין דאי כולה סריקין לאו חבורת מצוה היא אלא דלאו כולה סריקין וטעמא דמצוה הא לאו מצוה אע"ג דלאו כולה סריקין דאי ס"ד אע"ג דלאו מצוה נמי כי לא הויא כולה סריקין פטור מאי איריא חבורת מצוה אפי' לאו מצוה נמי. ואיכא לפרושי נמי דהכי קדייק טעמא דמצוה הא דרשות אע"ג דלאו כולה סריקין חייב דאי בכולה סריקין לאו סעודת הרשות היא אלא איסורא נמי איכא. ומפרקינן הוא הדין נמי בסעודת הרשות דכי לא הויא כולה סריקין פטור וחבורת מצוה איצטריך ליה לאשמועינן דאע"ג דכולה סריקין כיון דבמצוה קא עסיק לא מימשיך למיעבד בלא חבורת מצוה:

פיסקא אכל בעיבור החדש. ומקשינן למימרא דבשר ויין מסקי התם דהא איצטריך תנא לאשמעינן דפטור אע"ג דאכל שם תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין והתניא אין עולין לה לעלייה שמעברין בה חדשים ושנים אלא בפת דגן וקטנית תבשיל של קטנית כגון אורז ועדשים וכיוצא בהן אבל בשר ויין לא שמא יאכלו אכילה גסה וישתכרו ולא יעיינו בדבר כראוי. ויש אומרים כדי שלא לבייש את מי שאין לו [אלא] פת (דוחן) [דגן] ושאר קטניות נמי לא דפת (דוחן) [דגן] עדיפא טפי ליתובי דעתא. ויש לפרש דהאי דאין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית כי היכי דתהוי עלייה לשמה. ואית דאמרי דכי נקיט פת דגן שלא תיסוק אדעתין דפת קטנית תנן כדסלקא דעתין בפ' השוכר את הפועלים (בבא מציעא פ"ז.) ומפרקינן הא קמ"ל דאע"ג דאין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית ואיהו אסיק בשר ויין ואכל דלאו אכילת מצוה היא כיון דבמצוה קא עסיק לא מימשיך. ואם תשאל כיון דקיי"ל אינו חייב עד שאכל בחבורה שכולה סריקין היכי תיסוק אדעתא דכי אכיל בעיבור החדש מיחייב וכי מעברין את החדש בחבורה שכולה סריקין לא תיקשי לך דהכא במאי עסקינן כגון דסליקו אינהו מדעתא דנפשייהו לעבוריה דמ"מ כיון דלדבר מצוה קא מכווני לא מימשיך ופטור:

תנו רבנן אין עולין לעלייה לעיבור החדש בפחות מעשרה בני אדם. ואיקשיא לך הא דתנן בפ"ק (י':) עיבור החדש בשלשה וסברינן לאוקומה תני חישוב בעיבור בשלשה לא קשיא התם הא קמ"ל דמדינא לא סגיא בפחות משלשה הכא כי קתני עשרה לפרסומא למילתא קתני ותנן נמי גבי חליצה כי האי גונא (יבמות ק"א: ע"ש) החליצה והמיאונין בשלשה והאנן תנן בחמשה אלא לאו שמע מינה הא לעיקר דינא הא לפרסומא למילתא ש"מ. ואין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית בלבד ואין עולין אלא לאור עיבורו ליל עיבורו דהיינו מוצאי תשעה ועשרים יום וכן פירש ר"ח ז"ל ודמיא להההיא דאמרינן בראש השנה (כ"ב:) אין משיאין משואות אלא על החדש שנראה בזמנו לקדשו ואימת משיאין לאור עיבורו דהיינו ליל שלשים דאי למוצאי שלשים למה להו וכי תימא ולמה להו לעבוריה לא ליקדשוה ביום שלשים וממילא מיעבר אפ"ה צריך לחשב אם הלבנה ראויה לראות ביום שלשים ואם לאו ואם ראו לפי החשבון שאי אפשר שתראה מעברין אותו מעתה ואין צריכין לצפות לעדים אי נמי כגון שהוצרכו לעברו משום ירקות וכיוצא בהן וכד קא עבדי הכי לפרסומה למילתא הוא דקא עבדי. ואית דמפרשי לאור עיבורו ליל מוצאי שלשים ואין אסיפה זו לעיין אלא לפרסם את הדבר שעיברוהו ולא מסתבר. ומפני מה אין עולין אלא בלילה כדי שיעשו הברת קול בלילה ויהא קולם נשמע ויתפרסם הדבר. ומקשינן והתניא אין עולין לה אלא ביום ביום כ"ט ומפרקינן ההוא לפרסומי מילתא שצריכין לעלות לה מבעוד יום סמוך לשקיעת החמה ויום כ"ט כדי שיראו אותם בני אדם ויתפרסם הדבר יותר אבל עיקר משא ומתן בלילא הוי וכי קתני אין עולין לה ביום למעוטי מקמי שקיעת החמה טובא ולמעוטי יום שלשים אבל סמוך לשקיעת החמה דכ"ט שפיר דמי והיינו דקתני נמי אין עולין לה אלא בלילה ובסמוך לשקיעת החמה קאי דלגבי שאר יומא לילא קרי ליה וטעמא מאי לפרסומי מילתא כדאמר להו רבי חייא בר אבא לבניה אקדימו עולו מבעוד יום אחריפו פוקו צאו כאחת והעירו את הדבר כדי שירגישו בכם בני אדם אחריפו לשון חידוד וחריפות שבני אדם מרגישין בו ויש אומרים אחריפו עולו הקדימו ובואו לעיבור החדש קודם שתחשך אחריפו לשון חרפי ואפלי אחריפו פוקו כלומר שיצאו למחר לאלתר קודם הנץ החמה כדי שיהו הכל שומעין את עיבורו והא דקתני אין עולין לה ביום היינו כדאמרן קודם שתחשך והא דקתני בלילה היינו נמי כדאמרן ולהכי קרו ליה לילה דלגבי שאר היום לילה הוא שהרי סמוך לחשיכה הוא והני תרי מתניאתא תרוייהו חדא מילתא נינהו:

פיסקא אכל מעשר שני בירושלים משכחת לה כגון שגנב דמי מעשר שני של אביו ושל אמו וקנה בהן בשר ויין ואכל כיון דכאורחיה קא אכיל ליה דרך מצותו דכתיב בבקר

ובצאן וביין ובשכר לא מימשיך למעבד דרך עבירה וליכא לאוקמה כגון שגנב בשר ויין של מעשר שני של אביו ואכל ושתה דאפי' בחולין כי האי גוונא פטור דהא בעינן עד שיקנה בשר בזול ויאכל ויין בזול וישתה:

פיסקא אכל נבלות וטרפות שקצים ורמשים שקצים שקץ העוף רמשים רמש האדמה. ולקמן מפרש מאי טעמא פטור: אמר רבא אכל טרטימר בשר עוף אינו נעשה בן סורר ומורה לפי שמאכל קל הוא ואין דרך ליסטים בכך. וי"ל לפי שדמיו יקרים יתר מבשר בהמה וחיה ולא שכיחי ליה מעות למיגנב כולי האי ולא ממשיך. והרב רבי יצחק בר אשר ז"ל פירש טעמא דבשר עוף אין בו משום שמחה כדאמרי' בחגיגה (ז':) אבל לא בעופות ולא במנחות דאין שמחה אלא בבשר בהמה. ומקשינן והא אנן תנן אכל שקצים ורמשים אינו נעשה בן סורר ומורה שקצים עוף טמא דכתיב בה ואת אלה תשקצו מן העוף לא יאכלו שקץ הם אבל בהמה וחיה טמאה טומאה כתיבא בהו ולא שקץ ורמשים היינו רמש האדמה דכתיב בהו ובכל אשר תרמוש האדמה אשר הבדלתי לכם לטמא. דייקינן מינה אעוף טמא הוא דלא מחייב כדמפרש טעמא לקמיה מכלל דאעוף טהור מיחייב. ומפרקינן כי תנן מתני' אכל שקצים פטור להשלים שאם אכל טרטימר בשר בהמה וחיה חסר אוקיא והשלים את החסר מבשר עוף טמא פטור אבל אם השלימו מבשר עוף טהור חייב הואיל ורוב השיעור מבשר בהמה וחיה וכי קאמר רבא היכא דאכל כוליה טרטימר מבשר עוף:

פיסקא אכל דבר שהוא מצוה לאיתויי תנחומי אבל ודבר שהוא עבירה לאיתויי תענית צבור דקא פריש מדרכי צבור ועובר על לא תסור. וטעמא מאי פטור אמר קרא איננו שומע בקולנו ולא שאינו שומע בקולו של מקום. וכי תימא ולאו קל וחומר הוא גזירת הכתוב הוא ואין להשיב:

דף עא.

פיסקא אכל כל מאכל ולא אכל בשר לאיתויי דבילה קעילית שאף על פי שמשכרת ומביאה את האדם לידי עבירה אינו חייב עליה. שתה כל משקין ולא שתה יין לאיתויי דבש וחלב שמשכר דתניא כהן שאכל דבלה קעילית או ששתה דבש וחלב ונכנס למקדש חייב מלקות דכתיב יין ושכר אל תשת שכר כל מידי דמשכר אבל מיתה לא דההיא מיתה דכתיבא התם מיתה בידי שמים היא.

אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין שנאמר זולל וסובא אע"פ שאין ראיה לדבר מן הכתוב שזולל וסובא הכתובין בתורה בבשר וביין הן זכר לדבר שלשון

זולל נופל על הבשר ולשון סובא על היין שנאמר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו ואומר כי סובא וזולל יורש להכי אייתי להאי קרא בברייתא לאשמועינן דזולל וסובא דאיירי ביה שלמה בקרא קמא היינו זולל וסובא דקרא כדתניא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה שסוף גומר נכסי אביו ומבקש למודו ואינו מוצא והיינו דכתיב כי סובא וזולל יורש ומלסטם והורג את הבריות כלומר שנעשה רש ומבקש למודו ואינו מוצא ומלסטם והורג לבריות וקרעים תלביש נומה פשטיה דקרא דאיתיה עילויה דמאן דלא עסיק במלאכה ומיגרי באכילה ושתיה יורש סוף שנעשה רש וכן המתגרה בנומה דהיינו שינה הרי השינה מלבישתו קרעים מחמת שאינו עסוק במלאכה ונעשה רש וסופו ללבוש בגדים קרועים ובלויי סחבות. והוא הדין נמי לענין תלמוד תורה שהמתגרה בשינה משכח תלמודו ותורתו נעשית קרעים קרעים שאינו נזכר אלא בסירוגין:

מתני' גנב של אביו כו' משמע מהאי מתני' דפשיטא ליה לתנא דעיקר חיובא דבן סורר ומורה משום דגנב ואכל הוא מדלא איצטריכא לאשמועינן אלא דאינו חייב עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים ועיקר הא מילתא איבעי תימא סברא דבן סורר ומורה על שם סופו הוא נידון דסופו להיות מלסטם את הבריות הילכך אי גנב וקנה ואכל ואתי לאימשוכי בגניבה אין ואי לא לא. ואי בעית תימא קרא דכתיב ויסרו אותו זה מלקות וקי"ל דלא ענש אלא אם כן הזהיר ועל כרחיך בלאו דגניבה קאי קרא שהרי דבר הלמד מענינו דקא מיירי בזולל וסובא דאיננו שומע בקול אביו ובקול אמו במידי דשייכי ביה אביו ואמו ואע"ג דאין לוקה ומשלם על כרחיך חייבך הכתוב מלקות במקום תשלומין מידי דהוה אמוציא שם רע דלוקה ומשלם.

וטעמיה דרבי יוסי בר יהודה דאמר עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו כדתניא בספרי איננו שומע בקול אביו ובקול אמו יכול אמרו לו אביו ואמו להדליק את הנר ולא הדליק ת"ל איננו שומע לג"ש מה איננו שומע האמור להלן זולל וסובא פי' דכתיב איננו שומע בקולנו זולל וסובא אף איננו האמור כאן זולל וסובא כלומר אף איננו האמור בתחלת הפרשה איננו שומע בקול אביו ובקול אמו אע"ג דלא כתיב ביה זולל וסובא על כרחיך בזולל וסובא הכתוב מדבר שמזהירין אותו שלא להיות זולל וסובא ואינו שומע ולא שאמרו לו להדליק את הנר ולא הדליק ומה איננו שומע האמור כאן עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו דכתיב בקול אביו ובקול אמו ולא כתיב בקול אביו ואמו לומר לך ששניהם שוים וכשם שאינו חייב עד שיגנוב משל אביו כך אינו חייב עד שיגנוב משל אמו אף כאן בגניבה שניה דחד קול כתיב אינו חייב עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו.

והכי משמע קראי לפום דינא דבן סורר ומורה כי יהיה לאיש בן סורר ומורה איננו שומע בקול אביו ובקול אמו ממשמע שנאמר איננו שומע ש"מ שהתרו בו שלא להיות בן סורר ומורה זולל וסובא ולא שמע אלא נעשה זולל וסובא ויסרו אותו דהיינו מלקות כדיליף ליה לקמן והדר כתיב ולא ישמע אליהם כלומר אם עדיין לא ישמע אליהם לאחר שיסרו אותו אלא חזר וגנב משל אביו ומשל אמו ונעשה זולל וסובא ותפשו בו אביו ואמו והוציאו אותו אל זקני עירו ואמרו אל זקני עירו בנינו זה שלקה בפניכם הרי הוא סורר ומורה ואינו שומע בקולנו אלא חזר ונעשה זולל וסובא מיד ורגמוהו כו'. והני בבי כולהו דמתני' דקתני גנב משל אביו ואכל ברשות אביו כו' בגמרא מפרש טעמא דכולהו.

גנב משל אביו ואכל ברשות אביו אע"ג דשכיח ליה ממונא דאבוה למיגנב מיניה ואתי לאימשוכי כיון דברשות אביו קאכיל ליה בעית מאבוה ולא ממשיך משל אחרים ואכל ברשות אחרים אע"ג דלא בעית מאבוה דהא ברשות אחרים קאכיל לא שכיח ליה ממונא דאחרים למגנב בכל שעתא ולא אתי לאימשוכי וכל שכן גנב משל אחרים ואכל ברשות אביו דלא שכיח ליה ובעית דודאי לא אתי לאימשוכי וזו ואין צריך לומר זו קתני ואינו נעשה בן סורר ומורה עד שיגנוב משל אביו דשכיח ליה ויאכל ברשות אחרים דלא בעית ואתי לאימשוכי:

פיסקא ר' יוסי בר' יהודה אומר עד שיגנוב משל אביו ומשל אמו. ומתמהינן אמו מנא לה ממונא דלא הוי דאבוה מה שקנתה אשה קנה בעלה ופריק ר' יוסי בר' חנינא מסעודה המוכנת לאביו ולאמו דכיון דאדעתא דאכלי לה תרוייהו אתעבידא אשתכח דאית להו לתרוייהו חולקא בגוה ודמיא להההיא דתנן (ערכין כ"ד.) המקדיש את נכסיו אין לו לא בכסות אשתו ולא בכסות בניו ולא בצבעים חדשים שצבען לשמן ולא בסנדלים חדשים שלקחן לשמן. ואיכא דאמרי משום דבעלה חייב במזונותיה ואישתכח דאיהי נמי שייכא בה ולאו מילתא היא דנהי שחייב במזונותיה גבי האי סעודה מיהת למה לה. ומתמהינן סעודה והא"ר חנן בר מותנה א"ר הונא אינו חייב עד שיקנה בשר בזול ויאכל יין בזול וישתה דהוי מידי דשכיח ליה בכל שעתא אבל אם גנב בשר עצמו ויין עצמו לא דלאי כל שעתא שכיח ליה ולא מימשיך. ואסיקנא אלא מדמי סעודה המוכנין לקנות מהם צרכי סעודה לאביו ולאמו (הוא) [והוא] דמטו לידא דאימיה ואיבעי תימא כל היכא דהוה מזומן לדילה משל אמו קרינא ביה דלא גרע מצבעים חדשים שצבען לשמן ואע"ג דלא מטו לידייהו ומתמהינן עלה בפרק הגוזל עצים (בבא קמא ק"ב:) מי הודיעו לצבע שהקנה צבע לאשה ואי בדמטו לידא מאי קושיין ותו אי בדמטו לידייהו מאי איריא צבען לשמן ולקחן לשמן אפי' לא צבען נמי לשמן נמי זכו בהו משעת הגבהה.

ואיבעית תימא דאקני לה אחר ואמר לה ע"מ שאין לבעליך רשות בהן דאי לא אמר לה הכי הוי (בידא) לבעל דלא גרעי מנכסי מלוג ובעינן דבר שנתרוקנה בו הרשות לאמו ורבינו שלמה ז"ל פירש דאי אמר ליה הכי זכי בהו בעל דלא עדיף ממציאה ולא דייק דהא ודאי אי איכא לדמוייה לנכסי מלוג הוא דאיכא לדמוייה דהא אידי ואידי מכח אחר קאתו לה לאפוקי מציאה דלאו מכח אחר קאתיא והיא גופה תקנתא דרבנן היא הכי דלא תהוי להו איבה ומאי דתקון תקון ומאי דלא תקון לא תקון. מיהא שמעינן דמאן דאקני מידי לאיתתא ע"מ שאין לבעלה רשות בו הויא הקנאה ולית ליה לבעל זכותא בגויה וה"ה למאן דמקני ליה מדעם לחבריה על מנת שאין לבעל חובו ולכתובת אשתו רשות בהן הויא הקנאה ולית להו להנך שיעבודא:

מתני' היה אביו רוצה כו' דכתיב ותפשו בו כו' כולה מילתא אתרוייהו משמע. ר' יהודה אומר אם לא היתה אמו ראויה לאביו אינו נעשה בן סורר ומורה. ודייקינן מאי אינה ראויה אילימא חייבי כריתות וחייבי מיתות ב"ד דלא תפסי בהו קדושי מכדי קרא אאביו ואמו קא קפיד ואפי' הויין מחייבי מיתות ב"ד סוף סוף אבוה אבוה ניהו ואמו אמו ניהי ואביו ואמו קרינא בהו אלא שוה קאמר מפרש בברייתא רבי יהודה אומר כו' מאי טעמא דאמר קרא איננו שומע בקולנו מדלא כתיב בקולותינו אלא בקולנו משמע שני גופין וקול א' ומאי קאמר קרא על כרחיך שוין קאמר ומדקול בעינן שוין מראה וקומה נמי בעינן שוין:

כמאן אזלא הא דתניא בן סורר ומורה לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דרוש וקבל שכר כמאן כר' יהודה דבעי אמו שוה לאביו בקול ובמראה ובקומה דודאי מילתא דלא שכיחא היא ואיבעי תימא ר' שמעון דסבירא ליה דמילתא דלא שכיחא היא דליתו ליה אבוה ואמיה לבי דינא למרגמיה משום דאכל תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין אבל לרבנן אע"ג דאינו נעשה בן סורר ומורה עד שיהו שניהם רוצים קסברי רבנן דלאו מילתא דלאו שכיחא היא דליתו ליה למרגמיה משום דמסקי אדעתייהו מאי סלקא ביה לבסוף:

תניא ר' אליעזר אומר כו' מ"ט דכתיב ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה ושרפת וכיון דאיכא מזוזה שהיא ממון הדיוט דאי בעי מזבין לה ואכיל להו לדמים והרי היא בכלל משמעותא דאת כל שללה וכיון דלא אפשר לקיומי בזה מצות את כל שללה תקבוץ ושרפת מפני הזכרות שבה שאסור לאבדם דכתיב ואבדתם את שמם וכתיב בתריה לא תעשון כן לד' אלהיכם איעקר ליה דינא דעיר הנדחת מהכא ורבנן אע"ג דאיכא מזוזה דהויא בכלל את כל שללה ולא אפשר לקיומי בה מצות את כל שללה תקבוץ ושרפת

לא מיעקר דינא דעיר הנדחת בהכי דלא מבטלינן מאי דאפשר אטו ההוא מקצת דלא אפשר לקיומי ביה מצות תקבוץ ושרפת.

והא דתנן ר' אליעזר בר' שמעון אומר לעולם אין הבית טמא עד שיראה כשני גריסין על שני אבנים כו' הלכה למשה היא שאין הנגע מטמא בפחות מכגריס מיהו כי סגיא לן בחד גריס בנגעי אדם ונגעי בגדים אבל בנגעי בתים דכ"ע בעי' שני גריסין לדברי הכל ובתורת כהנים יליף לה מהאי קרא וראה את הנגע יכול בכגריס ת"ל וראה את הנגע והנה הנגע מלמד שאין הבית טמא אלא כבשני גריסין ואיתא להא דר"א בר"ש במסכת נגעים פרק כל נגעי בתים והכי תנינן התם אין הבית מטמא בנגעים עד שיהו בו אבנים ועצים ועפר וכמה אבנים יהו בו ר' ישמעאל אומר ארבע ר' עקיבא אומר שמונה שר' ישמעאל אומר עד שיראה כשני גריסין על שני אבנים או על אבן אחת ר' עקיבא אומר עד שיראה כשני גריסין על שתי אבנים ולא על אבן אחת ר"א בר' שמעון אומר כו' במאי קא מיפלגי ר"י סבר כי כתיב וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע אקראי בעלמא דאי איקרי והוי בתרתי בעי חילוץ ור"ע ור"א בר"ש סברי אבנים דוקא כתיב ור' עקיבא ור"א בר"ש בהא פליגי ר' עקיבא סבר אפי' בקיר אחד דהא כתיב קיר וכי כתיב קירות דאי איקרי והוי טמא ור"א בר' שמעון סבר כיון דכתיב קיר ומראיהן שפל מן הקיר וכתיב קירות והנה הנגע בקירות כו' אי אפשר לומר קיר שהרי [כבר] נאמר קירות ואי אפשר לומר קירות שהרי כבר נאמר קיר הא כיצד קיר שהוא כקירות ואי זה זה הוי אומר זו קרן זוית ששני הקירות סמוכין זה לזה ונראין כקיר אחד ארכו כשני גריסין ורחבו כגריס כדי שיהא גריס מרובע בקיר זה וגריס מרובע בקיר זה דתנן (פ"ו מ"א) גופה של בהרת כגריס הקילקי מרובע והכא כיון ששיעורו כפול בעינן ארכו כשני גריסין ורחבו כגריס. חורבתא סגירתא חורבה מצורעת שהרסו משם בית מנוגע מצורעת מתרגמינן סגירתא תניא א"ר שמעון בן יהודה איש כפר עכו פעם אחת הלכתי לגליל וראיתי מקום שמציינין אותו שלא יאהילו עליו דאבן מנוגעת מטמאה באהל דכתיב אל נא תהי כמת איתקש מצורע למת:

מתני' היה אחד מהן גידם כו' שנאמר ותפשו בו ולא גדמין שאין להם ידים לתפוש והוציאו אותו ולא חגרין שאף עצמן אין יכולים להוציא אלא על ידי הדחק ואמרו ולא אלמין בננו זה משמע דחזו ליה ולא סומין דלא חזו ליה איננו שומע בקולנו פריש לה רבינו שלמה ז"ל פירושא דחיקא דלא מסתבר כלל ולדידן מסתברא לפרושה הכי מאחר ששניהם אומרים איננו שומע בקולנו משמע ששניהם אומרים שאינו שומע בקול שניהם

דהא בקולנו בקול שנינו משמע ולא משכחת לה אלא בזמן שהאב יודע בתוכחתה של אם והאם בשל אב ואי הוי חד מינייהו חרש מנא ידע.

מתרין בו בפני שלשה ומלקין אותו מפרש לה בגמרא מתרין בו בפני שנים ומלקין אותו בפני שלשה ולאו הכא קאי דהא האי קרא דותפשו בו ואמרו בקטלא כתיב אלא בעלמא קאי בן סורר ומורה כיצד נעשה בן סורר ומורה גנב משל אביו ואכל כמו שאמרנו מתרין בו בפני שנים שלא יעשה ואם עשה מלקין אותו בפני שלשה והיינו דכתיב ויסרו אותו חזר וקלקל והיינו דכתיב ולא ישמע אליהם נידון בעשרים ושלשה והיינו דכתיב והוציאו אותו אל זקני עירו כו'. ואינו נסקל עד שיהו שם ג' הראשונים שנאמר בננו זה זהו שלקה בפניכם ובגמרא מקשי הא אפיקתיה למעוטי סומין.

ברם צריך את למידע דהאי התראה דקתני במתני' לאו משום התראה גמורה היא כשאר עבירות שאין לוקין אלא בהתראה דמעשה בתוך כדי דיבור להתראה בעינן ואפשר שיעשה לאחר זמן לאחר כדי דיבור אלא מוכיחין אותו דבעינן איננו שומע בקול אביו ובקול אמו דמשמע שהתרו בו שלא ירגיל ואם לא שמע מלקין אותו בב"ד והיינו דכתיב ויסרו אותו כדפרישנא ורבינו שלמה ז"ל כתב ינמי כדכתיבנא מיהו קאמר טעמא דאי לשם התראה גמורה ליכא למימר דהא התראת עדים בעינן ועוד התראת ספק היא אם עובר ואם לאו ולאחר זמן יעשה בגלוי או בסתר אלא מוכיחין אותו דבעינן ויסרו אותו שלא ירגיל והני טעמא דמרן ז"ל כדמעיינת בהו שפיר משכחת דלאו טעמי מעליי נינהו.

חדא דקאמר דהא התראת עדים בעינן והא ודאי טעמיה דרבי יוסי בר' יהודה הוא דאמר עד שיהו פי שנים עדים מתרין בו ואלו לרבנן אפי' מפי השד ואפי' מפי עצמו כדאיתא בפרק כיצד העדים נעשין זוממין (ו':) וא"כ מאי חזי מרן דמתני' רבי יוסי בר' יהודה היא אדרבא לוקמה כרבנן ותו דקאמר טעמא משום דהתראת ספק היא. ושתי תשובות בדבר חדא דהאי טעמא דריש לקיש הוא ואלו רבי יוחנן אפי' בהתראת ספק מיחייב (שם ט"ו:) ואנן כר' יוחנן קי"ל ותו תמיהא לן אמאי קרי לה מרן התראת ספק אי משום דכי מתרו ביה לא ידעינן אי עבר ועביד ואי לא עבד א"כ כלהו התראות דעלמא נמי דמחייבינן עילוייהו בין לגבי מיתה בין לגבי מלקות כולהו להאי טעמא דמרן התראת ספק נינהו דהא בכולהו התראה מקמי מעשה בעינן ואע"ג דחזינן ליה דקא בעי מעבד עביד וקא מתרינן ביה התראת ספק היא לטעמיה דמרן דמאן לימא לן דעבד דילמא לא עבד אלא ודאי על כרחיך לא שייך הכא התראת ספק כלל ולא שייך למימר התראת ספק אלא היכא דהאי עבירה דמתרו ביה עילוה לא פסיקא מילתא דאי עבד לה ודאי מיחייב מלקות או מיתה כגון שבועה שאוכל ככר זה היום ועבר היום ולא אכלה דכי

מתרו ביה סהדי שיאכלנה עכשיו כדי שלא יעבור היום ויתחייב מלקות התראת ספק היא דמי יימר דאי לא אכיל לה השתא מיחייב מלקות דילמא אכיל לה בתר הכי סמוך לשקיעת החמה ולא מיחייב מלקות ואי דמתרי ביה סמוך לשקיעת החמה נמי התראת ספק היא דאי אפשר לצמצם לידע דאשתייר מיומא כדי אכילת ככר זו לא פחות ולא יתר או דילמא לא אשתייר כולי האי וכבר עברי' לאיסוריה אי נמי כגון הנוטל אם על הבנים לריש לקיש דאמר דהתראת ספק לא שמה התראה ותני ביטלו ולא ביטלו דאי שחטה בידים מצו לאתרויי ביה התראת ודאי בשעת שחיטה אל תשחטנה שלא תתחייב מלקות והיינו ביטלו חייב ואם לא ביטלו בידים אע"פ שמתה מעצמה ואי אפשר לו לקיים מצות שילוח פטור דכי מתרו ביה מעיקרא אל תטול שמא לא תקיים ותתחייב התראת ספק היא דהא לא ידענא דאי שקיל ודאי מיחייב דדילמא מיקיים בתר הכי ולא מיחייב לא הויא התראת ודאי אלא היכא דמתרו ביה בשעת שחיטה אל תשחטנה שאם תשחטנה תתחייב דבריה מילתא דאי שחיט לה ודאי מיחייב והוא הדין לאו דלא תותירו דכי מתרו ביה מהר ואכול עכשיו שמא תותיר עד בקר ותתחייב התראת ספק היא דמאן לימא לן דאי לא אכיל מיחייב דילמא אכיל סמוך לעלות השחר ולא מיחייב והוא הדין גבי השוחט את הפסח על החמץ (פסחים ס"ג) דקא ס"ד לאוקומי פלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש בהתראת ספק דלריש לקיש דאמר עד שיהא עמו בעזרה קסבר התראת ספק לא שמה התראה ואי הוי חוץ לעזרה הויא לה התראת ספק כיון דלא חזו ליה לחמץ בשעת התראה [כי] מתרו ביה אל תשחט שלא תתחייב [התראת ספק] היא דמאן לימא לן דאכתי איתיה לחמצו כי היכי דלימא ליה אם תשחט תתחייב דילמא [אתאבד] ואזל ואי נמי שחיט לא מיחייב. ועוד קשיא לן מאי דקאמר מרן ז"ל מוכיחין אותו דבעינן ויסרו אותו דמשמע דסבירא ליה דהאי ויסרו לשון התראה הוא ולאו מילתא הוא דהא מלקות גופה מויסרו הוא דאתיא לן ואלו התראה מאיננו שומע בקול אביו ובקול אמו הוא דנפקא לן כדברירנא לעיל:

פיסקא היה אחד מהם גידם כו' ודייקינן שמעת מינה בעינן קרא כדכתיב לעכב. ודחינן בעלמא היכא דמשתעי קרא כי ארחיה ולא כתיב קרא יתירא אימא לך לא בעינן קרא כדכתיב לעכב אלא היכא דאפשר עבדינן היכא דלא אפשר לא איכפת לן ושאני הכא דכולי קרא יתירא הוא דמכדי לימא קרא ויסרו אותו ולא ישמע אליהם ורגמוהו כל אנשי עירו כו' קרא דתפשו בו וקרא דאמרו למה לי ש"מ לעכב:

דף עא:

פיסקא מתרין בו בפני ג' ודייקינן למה לי תלתא בתרי סגיא כשאר עדיות דעלמא ואוקי' דהכי קאמר מתרין בו בפני שנים שלא ירגל ואם לא שמע וקלקל מלקין אותו בפני ג' דמכות בג' כסתם מתני' ודלא כר' ישמעאל: ואיבעיא לן מלקות בבן סורר ומורה היכא כתיבא ומהדרינן כדרב אבהו דפשיט בכתובות לענין מלקות דמוציא שם רע למדנו ויסרו מויסרו כתיב הכא במוציא שם רע ויסרו אותו וכתיב התם בבן סורר ומורה ויסרו אותו ויליף ויסרו דבן סורר ומורה מבן דגופיה ויליף בן דבן סורר ומורה מבן דמלקות דכתיב והיה אם בן הכות הרשע מה להלן מלקות אף כאן מלקות וממילא איתברר לן מלקות דבן סורר ומורה מנא לן:

פיסקא בננו זה זהו שלקה בפניכם. ומקשי' האי זה הא אפיקתיה למעוטי סומין ומפרקינן א"כ דלמעוטי סומין ותו לא [הוא] דאתא לימא קרא בננו הוא דמשמע שאותו העומד לפניכם בנם הוא ואמיעיט לן סומין דאי לאו למעוטי סומין לימא בננו סורר ומורה ולא לכתוב לא זה ולא הוא מאי הוא למעוטי סומין ומדמצי למימר הוא למעוטי סומין ושני בדיבוריה ואמר זה ש"מ הכי קאמר זהו שלקה בפניכם וממילא אימעיטו להו סומין. ואית דמפרשי אם כן דכוליה קרא לזהו שלקה בפניכם הוא דאתא לימא קרא בננו הוא דמשמע הוא שלקה בפניכם מאי בננו זה שמעת מינה תרתי חדא זהו שלקה בפניכם ואידך ממילא למעוטי סומין. ואין זו סוגיית התלמוד דכי מקשי אם כן למאי דמתמה ליה האי מיבעי ליה למעוטי סומין קא מקשי ליה אם כן דלמעוטי סומין ותו לא הוא דאתא כו':

מתני' ברח עד שלא נגמר דינו ואח"כ הקיף זקן התחתון פטור פירש רש"י ז"ל דכיון דאילו עביד השתא לאו בר קטלא הוא תו לא דיינינן ליה ורהיט למרן מאי דשנינן בגמרא לקמן ולאו הכין היא פירושא כדבעינן למימר קמן. ועוד פירש ז"ל ואם משנגמר דינו ברח ואח"כ הקיף זקן התחתון חייב דכיון דנגמר דינו גברא קטילא הוא ושוב אין לחפש בזכותו ולהצילו. ולאו מילתא היא דאם כן כל מאן דגמיר דיניה נמי לא נהדר בתר הצלה דיליה ואלמה תנן (לעיל מ"ג.) והכרוז יוצא לפניו ואומר איש פלוני יוצא ליסקל כו' כל מי שהוא יודע לו זכות יבא וילמד. אלא הכין פירושא ברח עד שלא נגמר דינו ואח"כ הקיף זקן התחתון פטור אי למאן דאמר הואיל ואשתני דבעינא מעשה וגמר דין בחד חיובא וליכא דכל כמה דלא נגמר דינו לא גמר חיוביה והוה ליה כמאן דעבד מקצת קודם הקפת זקן ומקצת לאחר הקפת זקן ולמאן דלית ליה הואיל ואשתני אשתני טעמא נמי משום דבעינן מעשה וגמר דין בשעת חיוב דסבירא לן נמי דכל כמה דלא גמר דינא לא

גמר חיובא הילכך בעינן מעשה וגמר דין בשעת חיוב והכא כיון דגמר דין בשעת פיטורא הוא דהא אי עביד השתא לאו בר קטלא הוא פטור דהיכא דאשתני מחיוב לפטור ממש ודאי אמרינן הואיל ואשתני אשתני היכא דאשתני מקמי גמר דין דאכתי לא גמר חיוביה אבל היכא דאשתני בתר גמר דין לא מהני ליה שינויא דהא גמר ליה חיובא מקמי הכין וגברא קטילא הוא ותו לא מהני ביה שינוי:

אמר ר' חנינא בן נח שבירך את השם ונתגייר פטור הואיל ונשתנה דינו שהרי מתחלה היה נהרג בעד אחד ובדיין אחד שלא בהתראה כדאיתא בפרק ארבע מיתות (נ"ז:) ועכשיו צריך עדה ועדים והתראה ונשתנית מיתתו מעיקרא בסייף והשתא בסקילה ובעינא חטאה וגמר דין בחד חיובא וליכא דכל חייבי מיתות כי כתיבא בהו חטאה ומיתה בחד חיובא כתיבא דכל כמה דלא נגמר דינו לא גמר חיוביה כדפרישנא לעיל ואמטול הכי פטור:

לימא מסייע ליה ברח עד שנגמר דינו ואחר כך הקיף זקן התחתון פטור מאי טעמא לאו משום דאמרינן הואיל ואשתני אישתני כדפרישנא. ודחינן לא שאני התם דאי עבד ההיא עבירה השתא לאחר הקפת זקן לאו בר קטלא הוא כלל והתם הוא דאשתני מחיובא לפיטורא לגמרי אבל הכא דאילו ברך את השם משנתגייר בר קטלא הוא אימא לך אע"ג דעבד מקמי הכין ואשתני מחיוב דהא מעיקרא איכא חיובא והשתא נמי איכא חיובא מאי אמרת הרי נשתנה דינו ונשתנה מיתתו שם חיוב מיתה אחד הוא. ואתינן לאקשויי עליה מסיפא דקתני אם משנגמר דינו ברח ואחר כך הקיף זקן התחתון חייב ואמאי לימא הואיל ואשתני אשתני אלא לא אמרינן הואיל ואשתני אשתני ואע"ג דאי עבד השתא לאו בר קטלא הוא וכל שכן הכא דהשתא נמי איחיובי מיחייב ומפרקינן נגמר דינו קאמרת נגמר דינו גברא קטילא הוא דהא לכולי עלמא מכי גמר דיניה גמר חיוביה ואשתכח דכוליה חיוביה בשעת חיוב הוא ותו לא מהני ביה שינוי דהא גמר ליה חיוביה מקמי הכין וגברא קטילא הוא (ותו לא מהני ביה שינוי) והוא הדין נמי גבי גר שנגמר דינו ואח"כ נתגייר חייב דגברא קטילא הוא:

תא שמע בן נח שהכה את חבירו כו' עשה כן בגיותו בישראל כגון שהכה את ישראל או שבא על אשת איש ונתגייר חייב דהא אי עבד השתא הכי מיחייב ואי ס"ד אמרינן כיון דאשתני אשתני אמאי חייב. ומפרקינן נשתנה דינו ומיתתו בעינן לאפוקי האי דדינו אשתני דהא בעי עדה ועדים והתראה מיתתו לא אישתני כדמפרש ואזיל. ודייקינן בשלמא רוצח לא אישתני מיתתו מעיקרא סייף דכל מיתה האמורה בבני נח אינה אלא בסייף והשתא נמי סייף אלא אשת איש מעיקרא סייף והשתא חנק וסברי' לאוקמה להא

דקתני עשה כן בישראל חייב בנערה המאורסה דלדידהו לית להו דכותי הבא על ארוסת חבירו כותי פטור דכתיב והיא בעולת בעל בעולת בעל יש להן נערה המאורשה אין להן ואם בא על נערה מאורשה בת ישראל אפילו לא נתגייר נמי דייניגן ליה כדינא דידן בסקילה דכי ימצא איש כתיב ואפי' כותי נמי וגבי אזהרה דאשת איש נמי כתיב איש איש ודרשינן ליה בפירקא דלעיל (נ"ז:) לרבות את הכותים ואמרינן התם לא נצרכה אלא לנערה המאורשה ובעריות דידן דדייניגן ליה כדינא דידן ואשתכח דלא שנא מעיקרא ול"ש לבסוף בסקילה דייניגן ליה. ומקשינן והא עשה כן בישראל דומיא דאשת חבירו קתני אלמא בישראלית בעולת בעל קא מיירי דאי בנערה המאורשה לא משכחת לה דליחייב באשת חבירו כלל כי היכי דליצטריך תנא למפטריה משום דאיגייר.

אלא לעולם באשת איש ממש ודקא קשיא לך מעיקרא סייף והשתא חנק כיון דלא נשתנה אלא ממיתה חמורה לקלה אין כאן שינוי מיתה דקלה בחמורה מישך שייכא דאיתא לקלה בכלל חמורה והוה ליה כמאן דהוה מיחייב מעיקרא נמי בהאי קלה דהשתא וליכא שינוי במיתה דהוה מיחייב ליה מעיקרא וכי קאמר מעיקרא רבי חנינא במגדף דמעיקרא בסייף הקל והשתא בסקילה חמורה דליתא לסקילה בכלל סייף דהוה מיחייב ביה מעיקרא ואיכא שינוי. ומקשינן הא ניחא לרבנן דאמרי סייף חמור מחנק נמצא שלא נשתנה אלא מחמורה לקלה אלא לר"ש דאמר חנק חמור מסייף נמצא שנשתנה מקלה [לחמורה] וחמורה בקלה לא שייכא ומפרקינן ר' שמעון סבר לה כתנא דבי מנשה דאמר כל מיתה האמורה לבני נח אינה אלא חנק ואשתכח דליכא שינויא לא גבי אשת איש ולא גבי רוצח אשת איש דמעיקרא חנק והשתא נמי חנק רוצח נמי אע"ג דמעיקרא חנק והשתא סייף כיון דקסבר חנק חמור ליכא שינוי דקלה בחמורה מישך שייכא.

לימא מסייע ליה נערה המאורשה שסרחה ולבסוף בגרה עד שלא נגמר דינה תידון בחנק בסקילה מאי טעמא לא דייניגן לה כיון דאשתני גופא אשתני קטלא ונהי דכיון דלא אשתני אלא מחמורה לקלה לא פטרינן לה לגמרי דקלה בחמורה מישך שייכא כל שכן הכא דאשתני לגמרי דהא אשתני דינו ומיתתו וכיון דאשתני מקלה לחמורה פטור לגמרי דחמורה בקלה לא שייכא. ודחינן הא אמר ליה רבי יוחנן להיאך תנא דתני דתנא קמיה תידון בחנק תני תידון בסקילה דאע"ג דאשתני גופה לא אשתני קטלא מיהו מהתם ליכא למישמע דרבי יוחנן פליג אדרבי חנינא דשאני התם דמיתתה אשתני דינא לא אשתני:

מתני' בן סורר ומורה נידון על שם סופו מפרש לה בברייתא וכי מפני שאכל זה טרטימר בשר כו' כלומר למה חייבה תורה בן סורר ומורה מיתה אי משום דגנב לא מצינו גונב

ממון שחייב מיתה ואי משום שאכל טרטימר בשר ושתה חצי לוג יין אמרה תורה יסקל אלא הגיעה תורה לסוף דעתו כו' ומאחר שהוא צריך לצאת לפרשת דרכים ללסטם את הבריות סוף בא לידי חלול שבת ונמצא מתחייב סקילה אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב. ואם תאמר והלא המחלל את השבת והעובד ע"ג אין מצילין אותו בנפשו שאני הכא דלא סגיא דלא הוי רודף וניתן להצילו בנפשו ובדין הוא דאי לא הוה איכא למיחש לה אלא לשפיכות דמים דינא הוה דלא לקטליה אלא בסייף שלא תהא תחילתו חמורה מסופו אלא כיון דאיכא למיחש ליה נמי לחילול שבת דיינינן ליה בסקילה וכי תימא לשבקיה עד דמתברר דרודף הוא מוטב ימות זכאי ואל ימות חייב שמיתתן של רשעים הנאה להן שאין מוסיפין לחטוא והנאה לעולם באבוד רשעים רנה ולצדיקים רע להם שאין מוסיפין זכיות ורע לעולם שאין מגינים על הדור דכתיב (משלי י':כ"ה) וצדיק יסוד עולם וכתיב (ישעיהו נ"ז:א') הצדיק אבד ואין איש שם על לב כו'.

יין ושינה לרשעים הנאה להם [והנאה לעולם ששותין] וישנין ואינן חוטאים ולא מריעין לבריות ולצדיקים רע להם שמתבטלין מתלמוד תורה שמשתכרין ואין מתקיימין מצות ורע לעולם שאין מגינין על דורם כבתחילה ופורענות באה לעולם. פיזור לרשעים הנאה להן והנאה לעולם שאין מסייעין זה את זה להרע לבריות ולצדיקים רע להם ורע לעולם שאין מסייעין זה את זה להטיב לבריות. כינוס לרשעים רע להם ורע לעולם שידיהם מתחזקת להרע לבריות ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם שידיהם מתחזקת להטיב לבריות. שקט לרשעים רע להם ורע לעולם שיש להן פנאי להרע לבריות ולצדיקים הנאה להם והנאה לעולם שיש להם פנאי להטיב לבריות ויש לפרש כל היכא דתני גבי רשעים רע להם ורע לעולם לפי שמוסיפין לחטוא ומכריעין עצמן ואת כל העולם כולו לכף חובה שאין העולם נידון אלא אחר רובו וכל היכא דתנינן גבי צדיקים הנאה להן והנאה לעולם לפי שמוסיפין זכיות ומכריעין את עצמן ואת כל העולם כולו לכף זכות:

דף עב.

מתני' הבא במחתרת נידון על שם סופו בגמרא מפרש לה. היה בא במחתרת ושבר את החבית אם יש לו דמים כלומר אם יש לו דין דמים שהשופך דמו נהרג עליו חייב לשלם דלא מתחייב בנפשו הוא ואם אין לו דין דמים שאם נשפך דמו אין חייבין עליו פטור דמתחייב בנפשו הוא ופטור מתשלומין דכתיב ולא יהיה אסון ענוש יענש הא אם יש אסון לא יענשו ואע"פ שניצול ולא נהרג פטור מלשלם הואיל ונתחייב מיתה בשעת שבירת החבית ואפילו למאן דאמר חייבי מיתות שוגגין חייבין לשלם התם הוא דלא

הוה חיוב מיתה כלל הכא בההיא שעתא מיהת הוה איכא חיוב מיתה. כיצד אמרו יש לו דמים ואין לו דמים אם ברור לך הדבר שיש לו שלום עמך שאם תעמוד כנגדו להציל את ממונך *אינו נהרג ודמים לו אל תהרגהו ואם לאו אין לו דמים והרגהו ובגמרא מפרש לה שפיר לקמן ומשוי חילוק בין הבן שבא על האב ובין האב שבא על הבן:

אמר רבא מאי טעמא דמחתרת דאמר רחמנא אם במחתרת ימצא כו' אין לו דמים חזקה אין אדם מעמיד עצמו על ממונו אלא טורח להציל בכל דבר ואפי' בנפשו של גנב והאי גנב כיון דאתי למיגנב ודאי אי לאו דדעתיה למקטליה לבעל הבית כי קאי באפיה לא הוה אתי לפיכך אמרה תורה הבא להורגך השכם להורגו וכי תימא אם כן הוה ליה בעל הבית נמי רודף בעל הבית לאו רודף הוא אי משום דקטיל ליה השתא משום דאתי איהו למקטליה הוא דקטל ליה מאי אמרת אי לאו חזקה דאין אדם עמיד עצמו על ממונו לא הוה אתי איהו אדעתא דמקטליה מכל מקום בעל הבית לא קא עביד השתא ולא מידי והשתא אמאי אתי איהו למקטליה הוה ליה רודף והתורה אמרה הבא להרגך השכם להורגו ולא מצינן למימר דהאי דקאמר חזקה אין אדם עמיד עצמו על ממונו דלהצלה בעלמא הוא ולאי לאצוליה בנפשו של גנב דאם כן אכתי מנא ידעי' דדעתיה דגנב למקטליה לבעל הבית כי היכי דלדייניה כרודף האי מימר אמר אי יכילנא ליה לבעל הבית שקילנא ליה לממוניה בעל כרחיה ואי לא שביקנא ליה ולממוניה ועקנא אלא משום דידע ביה בבעל הבית דאי יכיל ליה קטיל ליה הילכך כי אתי אדעתא דקדים איהו וקטיל ליה הילכך הוה ליה רודף כדאמרן:

אמר רב הבא במחתרת ונטל כלים ויצא פטור מתשלומין מאי טעמא בדמיה קננהו שהרי אלו הוכה באותה שעה ומת לא היו לו דמים ונעשה כאלו קנאם בדמו ובנפשו דהוה ליה מתחייב בנפשו ופטור מתשלומין:

אמר רבא מסתברא מילתיה דרב בששבר בין עכשיו בין לאחר זמן דליתניהו ותשלומין מדידיה לא מחייבינן ליה במקום מיתה דאין מת ומשלם אבל נטל לא מסתברא כרב דפטר דכיון דאיתנהו ברשותא דמרייהו איתנהו ולא מתשלומין נינהו אלא פקדון בעלמא נינהו. ויש לפרש בששבר מיד אבל לאחר זמן לא מיפטר כדרבא (ב"מ מ"ג.) דאמר האי מאן דגזל חביתא דחמרא מחבריה כו' תברה או שתיה משלם ארבעה דכיון דאילו הוה איתא הדרא בעינייהו השתא קא גזיל להו והשתא לאו מתחייב בנפשו הוא. והאלהים אמר רב אפי' נטל מאי טעמא דהא כי יש לו דמים ונאנסו לבתר הכי גביה מיחייב לשלומינהו אלמא ברשותיה דגנב קיימי דאי לאו ברשותיה קיימי אמאי מיחייב כי איתנוס ברשותא דמרייהו איתנוס הכא נמי כי אין לו דמים ברשותיה קיימי ולא היא

אטעמא דרב קא פריך למימר דליתיה להאי טעמא דרב דכי אוקמינהו רחמנא ברשותיה דגנב לענין אונסין אבל לענין מקנא ברשותא דמרייהו קיימי מידי דהוה אשואל דמיחייב באונסין וכי איתיה להוא מדעם מיחייב לאהדוריה: ומקשינן עליה דרב ממתני' דקתני היה בא במחתרת ושיבר את החבית אם יש לו דמים חייב אם אין לו דמים פטור טעמא דשבר הוא דכי אין לו דמים פטור הא נטל לא מיפטר. ופרקינן הוא הדין דאפילו נטל נמי פטור והאי דקתני שבר הא קמ"ל דכי יש לו דמים אע"פ דשבר נמי חייב. ומתמהינן פשיטא כיון דיש לו דמים הוה ליה ככל מזיק דעלמא וחייב ומפרקינן הא קמ"ל דאפי' שברה שלא בכוונה חייב. ומתמהינן מאי קמ"ל אדם מועד לעולם תנינא וסלקא ליה בקושיא מיהו תיובתא לא הויא דהא לא בהדיא קתני נטל חייב ואיכא לשנויי כדשנינן וממשנה יתירה לא מסקינן תיובתא:

מתיב רב ביבי בר אביי לרבא דאמר נטל לא הגונב כיס בשבת דרך גניבה קא מיירי ומשום הכי לא איצטריך לפרושי ברישא כגון דהגבהה היה ברשות בעלים והדר אפקיה חייב לשלם שכבר נתחייב בגניבה בשעת הגבהה ומתחייב בנפשו לא הוי עד דאפקיה לרשות הרבים. היה מגרר ויוצא דלא זכה ביה עד שעת הוצאה ומוקים לה בכתובות פרק אלו נערות (כתובות ל"א:) למאן דאמר משיכה לרשות הרבים לא קניא כגון דאפקיה לצדי רשות הרבים קסבר צדי רשות הרבים לאו כרשות הרבים דמו ואיכא דמוקים לה התם בשלשל ידו למטה משלשה ברשות (בעלים) [הרבים] וקבלו למאן דאמר משיכה בר"ה קניא מוקים לה ברשות הרבים ממש. קתני מיהת פטור שאיסור שבת ואיסור גניבה באין כאחת בשעת הוצאה מרשות בעלים והא הכא דבנטל קא מיירי וקתני פטור. ומפרקינן הכא במאי עסקי' דשדנהו בנהרא דליתנהו. ואי קשיא לך היכי דמי אילימא דשדניהו בנהרא לבתר דאפקינהו לרשות הרבים אמאי פטור כיון דאי הוו קיימי גביה הוה מיחייב להדורניהו השתא הוא דקא גזיל להו והשתא מיהת איסור שבת ליכא דאמר רבא האי מאן דגזל חביתא דחמרא מחבריה מעיקרא שויא זוזא ולבסוף שויא ארבעה תברה או שתיה משלם ארבעה מאי טעמא כיון דכי איתא הוה הדרא בעינא ההוא שעתא הוא דקא גזיל לה ואי דמקרב נהרא לרשות בעלים ואפקיה מרשות בעלים ושדייה בנהרא אכתי אמאי פטור ליכא חיוב מיתה כלל דנהרא כרמלית הוא ואשתכח דאפיק מרשות היחיד לכרמלית ואי אפיק מרשות היחיד לנהר ורשות הרבים באמצע האמרי רבנן קלוטה לאו כמי שהונחה דמיא. לא תקשי לך לעולם דשדנהו בנהרא לבתר דאפקינהו לרשות הרבים ודקא קשיא לך ומאי שנא התם דמיחייב אגזילה בתרייתא ומאי שנא הכא דלא מיחייב אגזילה בתרייתא אמרי התם כי מיחייב אגזילה בתרייתא משום דההוא ממונא

דמיחייב השתא בגויה אי הוה שכיח בשעת גזילה קמייתא הוה מיחייב נמי בגויה אבל הכא ההוא מידעם דמיחייב בגויה בגזילה דבתרייתא איתי בגזילה קמייתא ואפי' הכי פטריה רחמנא עילויה הילכך תו לא מיחייב עליה בגזילה בתרייתא דהא איפטר ליה עילויה מעיקרא והא דאמרינן לקמן (ע"ג:) כגון שבא עליה שלא כדרכה וחזר ובא עליה כדרכה דאלמא אע"ג דמדינא הוה מיחייב אביאה ראשונה כדבעי למימר קמן ומשום דניתן להצילו בנפשו הוא דמיפטר כי חזר ובא עליה מיחייב אביאה שניה שאני התם דתרי חיובי נינהו דהא אי לאו דהוה מתחייב בנפשו הוה משלם תרי קנסי מידי דהוה אהיכא דבאו עליה שנים אחד שלא כדרכה ואחד כדרכה כדאיתא בפרק אלו נערות (כתובות מ':) הילכך לאו חדא חיובא אריכא הוא אבל הכא דאי נמי לא הוה מתחייב בנפשו מעיקרא לא מיחייב אלא חד תשלומין כוליה חדא אריכא הוי. ומסתברא לי נמי לאוקומה להא דאמרינן כגון דשדנהו בנהרא כגון דמקרב נהרא לרשות בעלים והאי עומקיה פחות י"ט וקאי ברה"ר כדתנן בפרק הזורק (שבת ק':) אם היה רקק מים ורשות הרבים מהלכת בו הזורק לתוכו ד' אמות חייב וכמה הוא רקק מים פחות מעשרה טפחים וכי תימא אי בפחות מעשרה הוה קאי קמן ליזול ולשקליה הכא במאי עסקינן כגון דאשפליה מיא לנהרא רבא ולרב אשי דמוקים לה בפרק אלו נערות כגון ששלשל ידו למטה משלשה וקבלו לא מצי לאוקומהו כגון דשדנהו בנהרא לבתר הכי דאם כן מיחייב כדרבא אלא כגון דנפלו להו ממילא בנהרא. והאי טעמא בתרא מסתבר לן טפי מההוא קמא דלא מהני ליה פיטורא דמתחייב בנפשו אלא למפטריה ההוא מעשה דעבד בשעת איסור מיתה אבל למפטריה אמאי דעבד בתר הכי לא מהני ליה אלא לטעמיה דרב דאמר בדמיה קננהו ולית הילכתא כותיה דרב מדאמרינן רבה איגניבו ליה דכרי במחתרתא זכרים לרחלים במחתרת אהדרונהו נהליה ולא קבלינהו אמר הואיל ונפק מפומיה דרב אלמא אין הלכה כרב דפטר כלומר מדלא קא יהיב טעמא אלא משום דנפק מפומיה דרב מכלל דלחבובי מימריה דרב בעלמא הוא דעבד ושמע מינה לית הלכתא כרב:

תנו רבנן אם זרחה השמש עליו דמים לו יש אומרים הרי הוא לך כמי שיש לו דם ונשמה ואסור להרגו אין לו דמים הרי הוא לך כמי שאין לו דם ונשמה ומותר להרגו ויש לפרש דמים [לו יש] לדמיו תשלומין כענין שנאמר שופך דם האדם באדם דמו ישפך ולארץ לא יכופר לדם אשר שפך בה כי אם בדם שפכו. אם זרחה השמש כו' וכי השמש עליו לבדו זרחה אלא אם ברור לך כשמש שברור ונראה לכל שהוא רחמני עליך שאם תעמוד כנגדו להציל את ממונך אינו הורגך דמים לו אל תקדום להרגו ואם אין הדבר ברור עליך הרגהו. תניא אידך אם זרחה השמש עליו אם ברור לך הדבר כשמש שאין

לו שלום עמך שאם אתה עומד כנגדו הורגך הרגהו ספק אל תהרגהו והאי תנא בתרא לאו דמים לו קא דריש דא"כ איפכא מסתברא אלא משום דכתיב באידך קרא אין לו דמים וסמיך ליה אם זרחה השמש עליו מדכתיב אם ולא כתיב ואם משמע דאקרא קמא קאי והכי קאמר רחמנא אין לו דמים אם זרחה השמש עליו ודרשיה להאי אם זרחה השמש להכא ולהכא. קשיא סתמא אסתמא מתניתא קמייתא משמע דמסתמא קטלינן ומתניתא בתרייתא משמע דמסתמא לא קטלינן ומפרקינן לא קשיא כאן בבן הבא על האב במחתרת מסתמא ליקטליה אבא לברא דודאי אדעתא דהכי אתי דאי קאי אבוה באפיה קטיל ליה וכ"ש באיניש מעלמא והיינו דקתני אם ברור לך הדבר שיש לו שלום עמך ואינו הורגך אל תהרגהו ואם לאו הרגהו וכאן באב הבא על הבן במחתרת מסתמא לא ליקטליה ברא לאבא דרחמי אבא נפישין על בריה וכי אתא לאו אדעתא דמקטליה לבריה הוא דאתא והיינו דקתני אם ברור לך הדבר שאין לו שלום עמך הרגהו ואם לאו אל תהרגהו ומהשתא קרא דאם זרחה השמש לתרי גיסי מדריש אין לו דמים אם זרחה השמש עליו כלומר אם ברור לך שבא להרגך הא סתמא באב הבא על הבן יש לו דמים ודרשיה נמי אסופיה דקרא אם זרחה השמש עליו שברור לך שיש לו שלום עמך דמים לו אל תהרגהו הא סתמא הרגהו ואפי' בבן הבא על האב וכ"ש באיניש דעלמא:

דף עב:

תנו רבנן דמים לו דמים תרי משמע ומדהוה ליה למיכתב דם כענין שנאמר ורצח גואל הדם את הרוצח אין לו דם ואלו הכא כתב דמים שמע מינה לרבויי כמה דמים הוא דאתא לאשמועינן דבין בחול בין בשבת אין לו דמים דמים לו בין בחול בין בשבת. ודייקינן בשלמא אין לו דמים איצטריך לאשמועינן בין בחול בין בשבת ס"ד אמינא מידי דהוה אכל הרוגי ב"ד דבשבת לא קטלינן דנפקא לן בפרק אחד דיני ממונות מלא תבערו אש קמ"ל דהכא קטלינן משום פיקוח נפשו של בעל הבית אלא דמים לו בין בחול בין בשבת בשבת למה לי השתא בחול לא קטלינן בשבת מיבעיא אמר רב ששת לא נצרכה אלא לפקח עליו את הגל בשבת שאם הדבר ברור שלא בא על עסקי נפשות ונפלה עליו מפולת דרך מחתרת שחתר מפקחין עליו ואפי' בשבת אבל אם בא על עסקי נפשות אפי' בחול אין מפקחין עליו את הגל דהא ניתן להרגו בלא התראה ואי קשיא לך כי לא בא על עסקי נפשות נמי אמאי מפקחין עליו את הגל מי עדיף מהרועים בהמה דקה דתנן העכו"ם והרועים בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין. שאני הנך דעבידי תדיר: הא

דאמרינן משום דהוה רוצח וגואל הדם שני כתובים הבאים כאחד איתא בפרק נגמר הדין וכבר פירשנוהו שם:

תנו רבנן מחתרת אין לי אלא שחתר ונכנס דרך מחתרת נכנס דרך גגו של בעל הבית על ידי סולם או שהיה גגו שוה לרשות הרבים ומחיצה עשרה מפסקת דרך חצרו וקרפיפו כגון שעבר המחיצה ונכנס דרך חצירו מנין שאתה רשאי להרגו ת"ל ימצא הגנב מ"מ הגנב יתירה הוא לאשמועינן כל היכא דאפשר לתפסו כגנב ובכמה דוכתאי אמרינן דלא מיתפיס כגנב אלא במחיצה עשרה כדאיתא בפרק השותפין (בבא בתרא ו':) אם כן מה תלמוד לומר מחתרת מפני שרוב גנבים מצוין במחתרת. ותניא אידך אם כן מה תלמוד לומר [מחתרת] מחתרתו זו היא התראתו כלומר מחתרתו מעידה עליו שגנב גמור הוא ואדעתא דנפשות קאתי לפיכך אין צריך התראה אלא ניתן להצילו בנפשו אבל דרך גגו חצירו וקרפיפו איכא למימר דלאו גנב גמור הוא ולאו אדעתא דנפשות קאתי אלא אדעתא דאי קאי באפיה שביק ליה ואזיל הילכך בעי התראה ולא תימא הני מילי היכא דלא סליק דרך סולם או קפץ על גבי הכותל אלא דעייל דרך הפתח דלא מוכחא מילתא דלגניבתא קא מיכוין אבל היכא דעלה דרך סולם או שנתלה בכותל ועלה דרך גניבה לא בעי התראה דאם כן הדר קושיין לדוכתיה מה ת"ל מחתרת מאחר דדרך גגו חצרו וקרפיפו נמי לא בעי התראה [א"ו] דגבי גגו חצרו וקרפיפו נמי אף על גב דעייל דרך גניבה נמי בעי התראה. ואיכא למימר דכי קא דייק תנא דרך גגו דרך חצרו דרך קרפיפו בנכנס דרך הפתח קאי והוא דמתרו ביה והיינו דכתיב ימצא הגנב כלומר אם התרית בו נמצא שהוא גנב ממש דאתי אדעתא דנפשות אין לו דמים אם כן מה ת"ל מחתרת לומר לך מחתרתו זו היא התראתו ולא בעי התראה והוא הדין כל היכא דמוכחא מילתא דגנב ממש הוא כגון דסליק דרך סולם או שנתלה בכותל ועלה דלא בעי התראה וכי בעינן התראה היכא דאשכח פתח פתוח ונכנס דלא מוכחא מילתא דגנב ממש. ויש לפרש מחתרתו זו היא התראתו שמעידה עליו שדרך מחתרת נכנס ומיגליא מילתא דגנב ממש הוא ואדעתא דנפשות קאתי ולא בעי התראה אבל היכא דליכא מחתרת וקא חזינן ליה בגו ביתא בעי התראה דהא לא ידעינן אי דרך גניבה קא עייל דרך סולם וכיוצא בו ואי דרך הפתח קא עייל ולאו גנב ממש הוא ואמטול הכי בעי התראה:

אמר רב הונא קטן הרודף את חברו להרגו ניתן להצילו בנפשו ואע"ג דקטן לאו בר עונשין הוא לאו משום חיובא דידיה הוא דקטל ליה אלא משום הצלה דהאיך ואי משום דקטן לאו בר קבולי התראה הוא קסבר רודף אינו צריך התראה הילכך לא שנא גדול ולא שנא קטן. איתיביה רב חסדא לרב הונא מהא דתנן באהלות פרק שביעי האשה

שהיא מקשה לילד מחתכין את הולד במעיה ומוציאין אותו איברים איברים מפני שחייה קודמין לחייו יצא רובו אין נוגעין בו שאין דוחין נפש מפני נפש דכתיב שופך דם האדם באדם איזהו אדם שהוא באדם הוי אומר זה עובר ודוקא כשיצא רובו אבל כ"ז שהוא מבפנים לאו נפש הוא ולא חסה עליו תורה שהרי לא חייבה עליו מיתה דכתיב ויצאו ילדיה ענוש יענש. דייקינן מינה אי ס"ד קטן הרודף ניתן להציל את הנרדף בנפשו האי עובר נמי רודף הוא ואמאי אין נוגעין בו ופריק שאני התם דמשמיא קא רדפי ליה לדידה. וכתב ר"ש ז"ל אהא דקתני שאין דוחין נפש מפני נפש ואם תאמר מעשה דשבע בן בכרי דכתיב הנה ראשו משלך אליך בעד החומה התם משום שאלו לא מסרוהו הוא היה נהרג בעירו כשיתפשנה יואב והן נהרגין אבל אם היה ניצול הוא אע"פ שהן נהרגין לא היו רשאין למסרו כדי להציל את עצמן אי נמי משום דמרד במלכות וכתב ז"ל דהכי מפרש לה בתוספתא דתרומ' ודילמא אטעמא בתרא קאמר מרן דמפרש בתוספתא דאלו טעמא קמא תמה אני אם אפשר לאמרו דהא בהדיא תנן במסכת תרומות בפרק האשה שהיתה אוכלת בתרומה וכן נשים שאמרו להם עכו"ם תנו לנו אחת מכם ונטמא אותה ואם לאו הרי אנו מטמאין את כולכם יטמאו את כולן ואל ימסרו להן נפש אחת מישראל. ואיכא לתרוצי דשאני התם דאחת סתמא קא בעו מינייהו ואמטול הכי יטמאו כולן ואל ימסרו להן נפש אחת דמאי חזית דיהבינן להו האי ניתיב להו אידך ודילמא ההיא דיהבי' להו היא ניהו דמיתצלא ומיתבא דעתייהו באחריתי דהא אינהו חדא בלחוד קא בעו מינן אבל היכא דאמרי תנו לנו פלונית ואם לאו הרי אנו מטמאין את כלכן איכא למימר דיהבינן להו דסוף מיטמו כלהו וההיא פלונית בהדייהו דכיון דדעתייהו עילוה לחודה לא מיתבא דעתייהו באחריתי. ומילתא צריכא עיונא דהא הכא גבי עובר דכתנו לנו פלוני או פלונית דמי וקתני שאין דוחין נפש מפני נפש ואיכא למימר דשאני הכא דאפשר דמיתציל עובר וצ"ע:

לימא מסייעא ליה רודף שהיה רודף (וקשה) [וקדייק] מדלא קא בעי קיבול התראה ש"מ רודף אינו צריך התראה והאי דאמרינן ליה הכי לאזהרה בעלמא דילמא הדר ביה ומיתצלי תרוייהו ודחינן לעולם אימא לך רודף צריך התראה והאי דאמרי' ליה ראה שישראל הוא כו' לשום התראה גמורה הוא דאמרינן ליה הכי ודקא קשיא לך הא באעי קבול עליה התראה ר"י בר' יהודה היא דאמר חבר אינו צריך התראה כלל שלא ניתנה התראה אלא להבחין בין שוגג למזיד ומדלא בעי גבי חבר התראה כלל וע"ה נמי נהי דבעי התראה לשוייה מזיד אבל קבולי עליה התראה לא בעי דאי ס"ד בעי גבי [חבר] נמי נהי דהוה ליה מזיד מאן לימא לן דעל מנת כן קא עביד דילמא דעתיה לאיתצולי

אלא לאו ש"מ לא בעי לקבולי עליה התראה והאי ברייתא דרודף רבי יוסי בר' יהודה ובעם הארץ קא מיירי: והדרי' לאקשויי עליה דר"ה מיהא דתניא רודף שהי' רודף כו' אם אמר יודע אני שהוא כן פטור דבעינן עד שיתיר עצמו למיתה דכתי' יומת המת כדאיתא בפרק היו בודקין על מנת כן אני עושה חייב אלמא רודף בעי התראה ואוקי' כגון דקאי האי רודף והאי מתרה בתרי עברי נהרא רודף מהאי גיסא ומתרה מהאיך גיסא ולא מצי לאצוליה לנרדף בנפשו של רודף מאי איכא דמצי עביד דבעי אייתוייה לבי דינא בתר דקטיל בי דינא בעי התראה והאי פטור וחייב דקתני אמיתת ב"ד קאי ואי בעית אימא לעולם דיכיל לאצולי ואמר לך רב הונא לאו מי איכא תנא דמחתרת דסבירא ליה כותי אנא דאמרי כתנא דמחתרת דאמר מחתרתו זו התראתו אלמא כל היכא דמוכחא מילתא דרודף הוא לא בעי התראה וקי"ל כרב הונא:

דף עג.

מתני' ואלו שמצילין אותן מן העבירה בנפשן ויש לפרש ואלו שמצילין אותן מיד רודפיהן בנפשם כלומר בנפשם של רודפים הרודף אחר חבירו כו' בגמרא מפרש מנא לן.

תנא דבי ר' כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה וכי מה למדנו מרוצח לנערה מאורסה מעתה ליפטור את האונס שהוצרך הכתוב להקיש דינה לדינו אלא הרי הרוצח בא ללמד לנערה מאורשה ובשלהי פרקין מפרש לה מה רוצח יהרג ואל יעבור אף נערה מאורסה יהרג ואל יעבור ונמצא אף למד ממנה מה נערה מאורשה ניתן להצילה בנפשו של רודף אף רוצח ניתן להציל את הנרצח בנפשו של רוצח. דבר אחר מה נערה מאורסה ניתן להציל את הרודף מן העבירה בנפשו. ולאו מילתא היא דהא להצילה גרסי' בכולהו נסחי. ונערה המאורסה גופה מנא לן כדתאנא דבי ר' ישמעאל ואין מושיע לה הא יש לה מושיע ניתן להושיע בכל דבר שהוא יכול להושיע ואפי' בנפשו של רודף דאי לא ניתן להושיעה מה לי אין מושיע מה לי יש מושיע:

תניא מנין לרואה את חבירו שהוא טובע בנהר כו' שהוא חייב להצילו ת"ל לא תעמוד על דם רעך לא תעמיד עצמך על דם רעך אלא מהר והצילו. ומקשינן והא מהכא נפקא מהתם נפקא אבידת גופו מנין שאתה מצווה על השבתו ת"ל והשבותו לו מדהוה ליה למכתב והשבות לו בלא וא"ו ואנא ידענא דאאבידה דאיירי בה לעיל קאמר והשבותו למה לי למידרש ביה נמי לאבידת גופו כלומר והשב את גופו לו ולא מצית למימר דכוליה והשבותו לו יתירה הוא דהאי מיבעי ליה והשבותו לו ראה היאך תשיבנו לו שלא יאכיל עגל לעולם כו' (ב"מ כ"ח:) ומפרקינן אי מהתם הוה אמינא הני מילי היכא

דיכיל לאצולי בנפשיה כלומר על ידי עצמו אבל מיטרח מיגר אגירי לאצוליה אימא לא מיחייב למיטרח איצטריך לא תעמוד על דם רעך כלומר לא תעמיד עצמך כלל אלא חזר אחר הצלתו ובכל ענין שאתה יכול להצילו. ומסתברא לן דהיכא דטרח ואגר אגורי ואצליה שקיל מיניה דעד כאן לא חייביה רחמנא אלא למטרח בלהדורי בתר אגירי אבל לאצוליה בממוניה לא מדאמרינן אי מהתם הני מילי בנפשיה אבל מטרח ומיגר אגירי לא קמ"ל ולא אמרינן אבל בממוני' לא קמ"ל:

תנו רבנן אחד הרודף אחר חביריו להרגו ואחר הזכור ואחר נערה מאורסה ואחר שאר עריות חייבי כריתות כגון איסור אחוה וחייבי מיתות ב"ד לבד מבהמה מצילין אותן בנפשן דכל היכא דאיכא לנרדף קלון רבא או פגמא רבא מצילין אותו בנפשו של רודף ומתני' דלא קתני אלא הנך תלת לא פליגא אברייתא דאם כן מדתאני סיפא אבל הרודף אחר הבהמה כו' בעריות גופייהו דדמו להנך אחרניאתא הוה ליה לפלוגי אלא כי קתני הנך דכתיבי בהדיא כגון רוצח והרודף אחר הזכור ואחר נערה מאורשה דכתיב בהו נער נערה בהדיא אבל חייבי כריתות ושאר חייבי מיתות ב"ד דלא נפקי לן אלא מדרשא דחטא מות לא איכפל למתניהו אלא תנא הני והוא הדין להנך. אבל אלמנה לכהן גדול אין מצילין אותה בנפשו [נעבדה בה עבירה אין מצילין אותה בנפשו] דהא פגמא וקימא. יש לה מושיע שלא על ידי הריגה אין מצילין אותה בנפשו רבי יהודה אומר אף האומרת למצילין הניחו לו שיעשה רצונו כדי שלא יהרגנה אין מצילין אותה בנפשו ולקמן מפרש במאי קמפלגי:

מנא הני מילי אמר שמואל דאמר קרא ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות אין לנערא חטא מות כוליה יתירה הוא דמכדי כתיב ולנערה לא תעשה דבר אין לנערה חטא מות ל"ל לדרשא לאיתויי זכור וחייבי כריתות וחייבי מיתות ב"ד שאם נבעלו באונס פטורין ואכולהו כתיב ואין מושיע לה הא יש לה מושיע ניתן להצילה אפי' בנפשו של רודף. זכור דכתיב אין לנער חסר בלא ה"א ויש אם למסורת. נערה דכתיב ולנערה לא תעשה דבר והאי דאקדמיה שמואל לדרשה דזכור לאו למימר דקדים בקרא אלא משום דאקדמיה תנא דברייתא. חטא אלו חייבי כריתות. מות אלו חייבי מיתות ב"ד. וצריכי דאי כתב רחמנא נער משום דלאו אורחיה בהכי כלל ואיכא קלון טובא אבל נערה דאורחא אימא לא ניתן להצילה בנפשו ואי כתב רחמנא נערה הוה אמינא נערה הוא דפגים לה בבתוליה והיא מתגנית על בעלה והאי פגמה לאו דאיסורא בלחוד הוא אלא דמאיסא על בעלה ודמי להההיא דתנן (כתובות מ') פגם רואין אותה כאלו היא שפחה נמכרת כמה היתה יפה כו' ואסיק בגמרא דהכי שיימינן אומדין כמה אדם רוצה ליתן

בין שפחה בתולה לבעולה להשיאה לעבדו שיש לרבו קורת רוח הימנו וגבי איתתא הוא דאיכא פגמא כי האי גוונא אבל נער דלא קא פגים ליה דהא לאו להכי קאי כי היכי דליחוש דילמא ממאיס אאחריני דאדרבא לימאיס ולימאיס אימא לא ואי כתב רחמנא הני תרתי הוה אמינא זכור משום דלאו אורחיה נערה המאורסה נמי דקא נפיש פגמה כדאמרן אבל שאר עריות דאורחייהו ולא נפיש פגמייהו דאי בבעולה מאורשה ליכא פגם בבתולים ואי בבתולה פנויה כגון אחותו ואחות אשתו וכיוצא בהן ליכא פגמא כולי האי דהשתא מיהת לא מינסבן ולא מיגניאן בעיני ארוסתן ומאן דנסיב להו אדעתא דהכי נסיב להו אימא לא קמ"ל ואי כתב רחמנא חטא הוה אמינא אפי' חייבי לאוין כתב רחמנא מות דמשמע חטא שיש בו שום מיתה ולא מצית אמרת דחייבי מיתות ב"ד ותו לא קאמר דאם כן לימא קרא מות ותו לא חטא למה לי לאיתויי חייבי כריתות. ומקשינן ולכתוב רחמנא חטא מות דמשמע אפילו חייבי כריתות וחייבי מיתות ב"ד ולא בעי נער נערה. ואסיקנא אין הכי נמי דלגופייהו לא אצטריך אלא למעוטי שבת והעובד ע"ג שאין מצילין אותן בנפשן כלומר אין מצילין אלא את הזכור ואת הנערה המאורשה וכיוצא בהן שיש כאן פגם או קלון לנרדף אבל שבת ועובד ע"ג לא. וכי תימא בשלמא ע"ג איצטריך למעוטי אלא שבת למה לי כיון דאמעיטא לה ע"ג שבת מהיכא תיתי ליה דאצטריך קרא למעוטא. שתי תשובות בדבר חדא דסד"א כי אתרבו להו חייבי מיתות ב"ד אפי' שבת נמי אתרבאי קמ"ל ותו דאי כתב חד מיעוטא הוה אמינא שבת הוא דאצטריך למעוטי דלא תיתי בחילול חילול מע"ג אבל ע"ג לא (קמ"ל) ממעיטנא קמ"ל ומקשי' ולר' שמעון בן יוחאי דמרבי נמי ע"ג מק"ו לקמן תרי מיעוטי למה לי ומפרקינן חד למעוטי בהמה וחד למעוטי שבת ס"ד אמינא תיתי שבת בחילול חילול מע"ג כתיב הכא מחלליה מות יומת וכתיב התם ומזרעך לא תתן להעביר למולך ולא תחלל כו' קמ"ל:

דף עג:

פיסקא ר' יהודה אומר אף האומרת הניחו לו כו' ודייקי' במאי קא מיפלגי הא ודאי ליכא למימר דבדניחא ליה לדילה קא מיירי דא"כ לא הוו פליגי רבנן עליה דאי משום עבירה לא חמיר מע"ג ושבת אלא במקפדת על פגמה אלא שמניחתו שלא יהרגנה רבנן סברי אפגמה קפיד רחמנא והרי מקפדת על פגמה ור' יהודה סבר האי דקאמר רחמנא ליקטלי' היכא דקא ערקא מקמיה וקא מסרה נפשה לקטלא כדי שלא תיבעל לו אמרה תורה הואיל והיא מוסרת עצמה למות כדי שלא תפגם מצילין אותה אפי' בנפשו של רודף אבל הכא דלא קפדה אפגמה כולי האי דהא לא מסרה נפשה לקטלא לא חס רחמנא

אפגמה ויש לפרש דר' יהודה סבר מאי דאמר רחמנא ליקטליה משום דמסרה איהי נפשה לקטלא הילכך אמר רחמנא ליקטליה לדיליה כי היכי דלא ליקטלה איהו לדילה:
אמר ליה רב פפא לאביי לרבנן דאמרי אפגמה קפיד רחמנא אלמנה לכהן גדול נמי קא פגים לה אמר ליה אפגמא רבא קפיד רחמנא דחמיר איסוריה ואיכא פגמא טובא אפגמא זוטא דקיל איסוריה לא קפיד רחמנא ואית דאמרי פגמא רבא כריתות ומיתות ב"ד שהולד ממזר ונעשית זונה בביאתו פגמא זוטא אלמנה לכהן גדול דאין הולד ממזר ואין נעשית זונה אלא חללה:
חטא אלו חייבי כריתות ורמינן עלה הא דתנן אלו נערות פסולות שיש להן קנס הבא על אחותו אי ס"ד חייבי כריתות ניתן להצילן בנפשו של רודף אחותו אמאי יש לה קנס מחייבי כריתות היא וניתן להצילה בנפשו וקי"ל דאין מת ומשלם. אמרוה רבנן קמיה דרב חסדא משעת הראה הוא דפגמה. ומקשי' הא ניחא למאן דאמר הראה זו היא נשיקה נשיקת אבר באותו מקום כנותן אצבעו על פיו אי אפשר שלא ידחוק הבשר היינו דמשכחת לה דלא אתי חיוב תשלומין אלא לבתר דאיפטר ליה ממיתה דהא משעת נשיקה אתעביד איסורא ומכי אתעביד איסורא איפגמה לה ואיפטר ליה איהו ממיתה ותשלומין לא אתו עד שעת הכנסת עטרה דאזלי להו בתולים אלא למאן דאמר הראה זו הכנסת עטרה וגמר ביאה לא הויא אלא כדכתיב בשפחה חרופה שכבת זרע דהיינו ביאת מירוק ולהאי טעמא אשתכח דלא מיפגמא עד הכנסת עטרה וההיא שעתא הוא דמיחייב קנסא אבתולים דהא בהכנסת עטרה אזלי להו בתולים נמצא חיוב מיתה וחיוב תשלומין באים כאחד. ואי קשיא לך להאי פירושא דפרשינן דכל כמה דלא אזלי להו בתולים לא חיילי עליה תשלומין א"כ אשלא כדרכה לא ליחייב דאכתי היא בתולה דאי לאו בתולה היא כי בא עליה אחר אמאי משלם קנס וכי תימא הכי נמי והא בפרק הבא על יבמתו (יבמות נ"ט.) מוקמינן ליה לקרא דלא תהיה לאשה אפי' שלא כדרכה כדבעינן למימר קמן אמרי שלא כדרכה נמי אע"ג דלא הויא בעולה לגמרי לא סגיא דלא מיפגמי בתולים פורתא ואההוא פורתא חייביה רחמנא. והרב ר' יצחק הלוי בר' אשר ז"ל פירש דכיון דאשלא כדרכה מיחייב קנס והוא הדין להראה אבל הראה דהכא דלא מיחייב קנס משום דמתחייב בנפשו הוא והיינו טעמא דמיחייב קנסא אגמר ביאה דכיון דגמרא לה הראה איפטר ליה ממיתה דכבר פגמה הואיל ועדיין היא בתולה כי עבד תו גמר ביאה מיחייב קנס אגמר ביאה אלא דלמאן דאמר הראה זו הכנסת עטרה מכאן ואילך אינה בתולה ואפי' עבד תו ביאת המרוק כשפחה חרופה לא מיחייב עלה קנס ע"כ דבריו ז"ל ונראין בעיני:

אלא אמר רב חסדא כגון שבא עליה שלא כדרכה דפגמה דכתיב משכבי אשה שתי משכבות יש באשה וחזר ובא עליה כדרכה דהשתא מיהת ליכא חיוב מיתה דהא איפגמא לה מעיקרא ואמטול הכי מיחייב תשלומין והוא הדין כשחזר ובא עליה שלא כדרכה דמשלם קנס כדגרסינן בפרק הבא על יבמתו (שם) ולו תהיה לאשה באשה הראויה לו פרט לאלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט ודייקינן התם היכי דמי אילימא כדרכה מאי איריא משום איסורא דאלמנה תיפוק לי דהויא לה בעולה אלא לאו בשלא כדרכה ומשום אלמנה אין משום בעולה לא אלמא אפילו שלא כדרכה נמי משלם קנס וגרסינן נמי בפרק אלו נערות (מ') ואימא חמשים כסף אמר רחמנא מכל מילי אמר רב זירא אלו באו עליה שנים אחד שלא כדרכה ואחד כדרכה יאמרו בעל שלימה חמשים בעל פגומה חמשים והאי דנקט הכא שחזר ובא עליה כדרכה רבותא קמ"ל דאע"ג דהשתא איכא פגמא טפי דאזלי להו בתולים דידה אפ"ה כיון דאיפגמא מעיקרא כל דהו השתא מיהת לאו מתחייב בנפשו הוא אבל שלא כדרכה דנקט בביאה ראשונה ודאי דוקא הוא דאי בא עליה כדרכה תחלה תו לא מיחייב קנס אביאה שניה דהויא לה בעולה מביאה ראשונה אבל ודאי השתא דאוקימנא לביאה ראשונה שלא כדרכה אכתי איכא לחיוביה אביאה שניה דאכתי בתולה היא כדבירינא לעיל:

רבא אמר במניחתו שלא יהרגנה ור"י היא דאמר אין מצילין אותה בנפשו ואשתכח דליכא חיוב מיתה:

דף עד.

רב פפא אמר במפותה דלא ניתן להצילה בנפשו ודברי הכל דאפי' רבנן לא פליגי עליה דר"י אלא במקפדת על פגמה אבל בשאין מקפדת אפי' רבנן מודו: אביי אמר לעולם באנוסה וביכול להציל מאחד מאיבריו שלא ניתן להצילה בנפשו ורבי יונתן בן שאול היא. מאי טעמא דר' יונתן בן שאול דכתיב וכי ינצו אנשים ונגפו וא"ר אלעזר במצות שבמיתה שמתכוונין להמית זה את זה הכתוב מדבר דכתיב ואם אסון יהיה ונתת נפש תחת נפש דאי בשאין מתכוונין להמית זה את זה אמאי ונתת נפש תחת נפש שוגג הוא אלא במתכוין להרוג את חבירו והכה את האשה הכתוב מדבר ואפ"ה אמר רחמנא ולא יהיה אסון ענוש יענש אי אמרת בשלמא כל היכא דיכול להציל את הנרדף באחד מאיבריו של רודף אין מצילין אותו בנפשו היינו דמשכחת לה דיענש כגון שיכול להציל באחד מאיבריו שלא ניתן להצילו בנפשו ונמצא שאין כאן חיוב מיתה כלל ולפיכך משלם אלא אי אמרת לעולם ניתן להצילו בנפשו ואפי' בזמן שיכול להציל

באחד מאיבריו היכי משכחת לה דחייביה קרא לשלומי דמי ולדות האי רודף הוא והו"ל מתחייב בנפשו ואין מת ומשלם.

וסברינן לאקשויי עלה ודילמא שאני הכא דמיתה לזה ותשלומין לזה מיתה לנרדף ותשלומין לבעל האשה ודחינן לא שנא מיתה ותשלומין לנרדף ולא שנא מיתה לזה ותשלומין לזה גבי דינא דרודף חדא מילתא היא מ"ט כיון דמיתתו ביד כל אדם הו"ל כמאן דמיחייב נמי מיתה לבעל האשה דאמר רבא רודף שהיה רודף אחר חבירו להרגו ושיבר את הכלים בין של נרדף בין של כל אדם פטור מ"ט מתחייב בנפשו הוא אלמא מיתה לנרדף ותשלומין לאחר פטור.

הא דאמרינן הכא דאסור לאדם להציל עצמו בממון חבירו בדאפשר ליה לאיתצולי באנפא אחרינא קאי אבל אי לא סגיא בלאו הכי מותר דאין לך דבר שעומד בפני פיקוח נפש אלא ע"ג וג"ע וש"ד וה"מ לכתחלה לענין איסור אבל לענין חיובא לא שנא הכי ולא שנא הכי מיחייב דלענין תשלומין מיהת מידי דאפשר הוא ומיבעי ליה לשלומי לחבריה ממוניה ואמטול הכי קא נקיט לה גמרא טעמא משום דאסור להציל עצמו בממון חבירו דכיון דלכתחלה כי יכול להציל ע"י דבר אחר אסור להציל עצמו בממון חבירו כי אין יכול להציל ע"י דבר אחר נהי דלכתחלה מותר להנצל על איבוד ממון חבירו אבל לענין תשלומין מידי דאפשר הוא ומיחייב ושאר השמועה פשוטה היא:

פיסקא אבל הרודף אחר הבהמה כו' תניא ר"ש בן יוחאי אומר העובד ע"ג ניתן להצילו בנפשו מק"ו ומה פוגם הדיוט שמתכוין לבזות את ההדיוט ניתן להצילו בנפשו פוגם גבוה שכופר במקום על אחת כמה וכמה ולא מצינן למיפרך מה לפוגם הדיוט שכן עושה בו מעשה דאפ"ה פוגם גבוה חמיר טפי. תניא ר"א ב"ר שמעון אומר המחלל את השבת ניתן להצילו בנפשו סבר לה כר' שמעון אבוה דאמר העובד ע"ג ניתן להצילו בנפשו ואתיא בג"ש דחילול חילול מע"ג כתיב הכא מחלליה מות יומת וכתיב התם ומזרעך לא תתן ולא תחלל מה להלן ניתן להצילו בנפשו אף כאן ניתן להצילו בנפשו:

אמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי ס"א בן יהוצדק נמנו וגמרו כל עבירות שבתורה כו'. ע"ג דתניא ר"א אומר אם נאמר בכל נפשך למה הוצרך לומר בכל מאדך ואם נאמר בכל מאדך למה נאמר בכל נפשך אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לכך נאמר בכל נפשך אפילו נפשך ניטלת על ייחודו יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לכך נאמר בכל מאדך אפי' ממונך ניטל:

עריות ושפיכות דמים דתניא רבי אומר כי כאשר יקום איש על רעהו כו' וכי מה למדנו מרוצח מעתה לענין אונס הרי הרוצח בא ללמד לנערה מאורשה ונמצא למד ומה בא

ללמד מקיש נערה מאורשה לרוצח מה רוצח יהרג ואל יהרוג את חברו אף נערה מאורשה יהרג הבועל ואל יעבור. ולא מצינן למימר אף נערה מאורסה תהרג ולא תיבעל לו דהא אמרינן לקמן דאסתר קרקע עולם הואי ואפי' לרבא הנאת עצמן שאני אין לך הרודף אחר נערה מאורסה שאינו עושה להנאת עצמו ותו הא אמרי' לעיל במקפדת על פגמה ומניחתו שלא יהרגנה דניתן להצילה בנפשו אליבא דרבנן.

ומאי נמצא למד מאי נערה מאורסה ניתן להצילה בנפשו של רודף אף רוצח ניתן להציל את הנרדף בנפשו של רודף כדאמרי' לעיל. ואיבעי' לן רוצח גופיה מנא לן דיהרג ואל יעבור ומהדרי' סברא הוא שלא ניתנו מצות לידחות אצל פיקוח נפש משום דכתיב וחי בהם אלא מפני חיבוב נפשן של ישראל לפני המקום אבל הכא גבי רוצח דבין הכי ובין הכי [איכא] איבוד נשמה לא ניתנה מצות המקום לידחות ואם תאמר אני ראוי להאריך ימים יתר מזה וקא מיקיים בי וחי בהם טפי דמאי חזית דדמא דידך סומק טפי כלומר אדום ובריא ונפשך יקרה בעיני המקום וראוי לחיות יתר מחבירך כדי שתאמר מוטב ידחו חייו של זה שהן מעוטין מפני חייך שהן מרובים דקא מיקיים בך וחי בהם טפי דילמא דמא דחברך סומק טפי והוא ראוי לחיות ולהאריך ימים יתר ממך ונפשו יקרה בעיני המקום יתר מחייך. ויש לפרש שלא ניתנו מצות לידחות אצל פיקוח נפש אלא כדי שיחיה ויקיים מצות הרבה כדאמרינן התם (יומא פ"ה:) חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה אבל הכא גבי רציחה מאי חזית דדמא דידך סומק טפי וראוי להאריך ימים יתר מחבירך כדי שתאמר ידחו חייו שהן מעוטין ואינן מספיקינן לקיים בהם מצות הרבה מפני חיי שהן מרובין וראויים לקיים בהם מצות הרבה דילמא דמא דחברך סומק טפי. כי ההוא דאתא לקמיה דרבא אמר ליה אמר לי מרי דורי בעל דירתי ויש אומרים שכך היה נקרא כלומר אמר לי אדוני פלוני זיל קטליה לפלניא כו':

כי אתא רב דימי א"ר יוחנן לא שנו דבשאר עבירות יעבור ואל יהרג אלא שלא בשעת השמד אבל בשעת השמד אפי' בשאר עבירות יהרג ואל יעבור מפני קידוש השם ותו משום דאתי למסרך. ויש אומרים שלא ירגילו העכו"ם להמריך את הלבבות בכך:

כי אתא רבין א"ר יוחנן אפילו שלא בשעת השמד נמי לא אמרן יעבור על שאר עבירות ואל יהרג אלא בצינעה אבל בפרהסיא אפי' מצוה קלה יהרג ואל יעבור מפני קידוש השם כדיליף לה ואזיל מונקדשתי בתוך בני ישראל. מאי מצוה קלה אמר רבה בר' יצחק אמר רב אפי' ערקתא דמסאנא כך שמענו שבאותו זמן היו רגילין ישראל לקשור סנדליהן ברצועות שחורות והעכו"ם באדומות ואמר רבי יוחנן שאפילו אמרו לו בפרהסיא קשור

סנדלך ברצועות אדומות וכן לענין כל דבר שאין ישראל רגילין בו ועשוין לשנות בו ממנהג העכו"ם דלית ביה אלא משום ובחוקתיהם לא תלכו יהרג ואל יעבור:

דף עד:

ומקשינן והא אסתר בפרהסיא הויא ונבעלה לאחשורוש ולא מסרה נפשה לקטלא אפי' בגילוי עריות וכל שכן בשאר עבירות. ופריק אביי אסתר קרקע עולם הואי שהכל עושין בו מעשה בעל כרחו והוא אינו עושה כלום אף אסתר לא היתה עושה שום מעשה אלא הוא היה עושה בה מעשה בעל כרחה. רבא אמר הנאת עצמן שאני כל זמן שאין העכו"ם מתכוין להעבירו על דת אלא להנאת עצמו הוא מתכוין אין כאן חילול השם להמסר למיתה על כך. דאי לא תימא הכי הני קואקי ודמנקי היכי יהבינן להו ולא קא מסרינן נפשין אקדושת השם אלא הנאת עצמן שאני הכא נמי הנאת עצמן שאני. קוקאי ודמנקי יש אומרים מיני מחתות שמוציאין בהן אש ומוליכין לע"ג ביום אידם דכיון דלעבודה דידהו קא מכווני ולא לעובדיה לישראל קא מכוין היינו הנאת עצמן ושרי ויש אומרים שאין מתכוונין אלא להתחמם כנגדם בבית ע"ג שלהן ולפיכך מותר. ויש אומרים קואקי כלי של טיט ודומה לעציץ וכשמתחמם אדם כנגד המדורה ורוצה לישן כופה אותו על הגחלים כדי שלא תצת האור בבית. דמינקי כלי עשוי לחתות בו גחלים ממקום למקום ובמלכות פרס היו חברין שלהן מחזרין בכל בתי ישראל ומכבין הנרות וחותין הגחלים ומוליכין לבית האור שלהן שהיא ע"ג ולא היו עוזבין לא אש ולא גחלים שילינו בלילה חוץ לבית ע"ג שלהן שהוא בית האור כדאמרינן בהמביא גט (י"ז.) אתא ההוא חבארא שקליה לשרגא מקמייהו והיו מוליכין אותו בקואקי ודמינקי דהוו משמשי ע"ג ואע"ג דמשמשי ע"ג הן כיון דלאו לעבורי איסורא לישראל קא מיכווני אלא להנאת עצמן מותר לנו ליתן להם.

קטול איספסתא ושדי לחיותא קצור לי שחת של תבואה והשלך לפני בהמתי ואי לא קטילנא לך ליקטול אספסתא ולא לקטליה עכו"ם לדיליה מאי טעמא להנאתו קא בעי לצורך בהמתו ואי אמר ליה קטיל אספסתא בשבתא ושדי לנהרא לאיבוד ואי לא קטילנא לך לקטליה לדיליה ולא ליקטול איהו אספסתא בשבתא דכיון דאמר ליה שדי לנהרא לאיבוד גלי אדעתאי דלעבורי קא מכוין להעבירו על המצות הוא מתכוין ויהרג ואל יעבור ודוקא בפרהסיא או בשעת השמד. מיהא שמעינן דכל היכא דמיכוין עכו"ם להנאת עצמן ותו לא יעבור ואל יהרג ואפילו בגילוי עריות דהא אסתר ג"ע הוה וקאמר רבא הנאת עצמן שאני ואפילו ג"ע נמי מסתברא דאפי' להנאת עצמן דהני מילי דומיא

דקרקע עולם אבל מעבד מעשה לא וקואקי ודמנקי דקאמרי' דיהבי' להו משום דלית בהו לגבן דידן אלא משום לפני עור לא תתן מכשול וכיון דלית בה ע"ג ולא גילוי עריות ולא ש"ד שרי למיתב להו בידן דלא עדיף לאו גרידא דלפני עור לא תתן מכשול מאיסור שבת דקאמרינן דגבי הנאת עצמן שרי ודוקא היכא דאיכא ספק נפשות:

בעו מיניה מרבי אמי בן נח מצווה על קדושת השם שאם אמרו לו עבור על שבע מצות ואם לאו תהרג יהרג ואל יעבר או אין מצווה על קדושת השם. אמר אביי ת"ש שבע מצות נצטוו בני נח ואם איתא דמצווה על קדושת השם תמאני הוו אמר רבא אינהו וכל אביזרייהו הן וכל תבליהן כלומר הן וכל הדברים הצריכים להם לחזקן כלן בכללן הן כתבלין הללו שניתן בתבשיל להטיב טעמו ואין נתבלין שם בפני עצמו אלא הרי הכל נקרא בשם התבשיל ותבלין נקראין בטיית אבזאר. ואמרינן מאי הוי עלה ואתינן למפשטה מנעמן דקביל עליה דלא למפלח לע"ג דכתיב כי לא יעשה עוד עולה וזובחים לאלהים אחרים כי אם לה' ואמר לו לדבר הזה יסלח השם לעבדך כו' כלומר בזכות מה שקבלתי על עצמי יסלח לי השם כשאני משתחוה בית רמון שאני אנוס בדבר שהרי אדוני נשען על ידי ואי אפשר שלא אעשה כאשר אדוני עושה ואמר לו אלישע לך לשלום ואם איתא דבן נח מצווה על קדושת השם אמאי אמר ליה לך לשלום אלמא אודי ליה משום דאנוס היה לית ליה ולפני עור לא תתן מכשול ומפרקינן לא קשיא הא בצינעא אינו מצווה על קדושת השם כישראל אלא מיהו בפרהסיא לא הויא אלא בעשרה ישראל דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל ונעמן כיון דלא הוו ישראל תמן צינעא קרי ליה ומשום הכי אודי ליה. והני מילי בבן נח אבל בישראל לא שנא בצינעא ולא שנא בפרהסיא יהרג ואל יעבור כדאמרינן לעיל דלא קמפליג רבי יוחנן בין צינעא לפרהסיא אלא בשאר עבירות אבל בע"ג וגילוי עריות ושפיכות דמים לא שנא הכי ולא שנא הכי יהרג ואל יעבור:

דף עה.

אמר רב יהודה אמר רב מעשה באדם אחד שנתן עיניו באשה אחת והעלה לבו טינה חלודה כלומר נטמטם לבו מרוב החשק שסבבו באו ושאלו לרופאים כו' ואיבעיא לן ולנסבה מנסב ומהדרינן לא מיתבא דעתיה דאמר רבי יצחק מיום שחרב בית המקדש ניטל טעם ביאה וניתן לעוברי עבירה כלומר שאין יצרו של אדם מתאוה אלא לדבר עבירה וצד פורענות הוא שבא לעולם. ויש אומרים מיום שחרב בית המקדש תשות כח ביאה מדאגם הרבות ואין רוח קמה להיות תאב לאשתו לפיכך ניטל טעם ביאה

וניתן לעוברי עבירה שהיצר הרע תוקפן ומרבה תאותן שנאמר מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם גבי דבר עבירה כתיב במשלי ודרך משל הוא ויש אומרים לחם סתרים כמו כי אם הלחם אשר הוא אוכל לאו מילתא היא דהתם לאו איתתיה קאמר (דלא) [דהא] בלחם ממש קאי והכי קאמר ולא ידע *אתי מאומה כלומר מתוך שהאמינני על ממונו לא ידע אתי מאומה אינו יודע מאומה מכל ממוניה כי אם הלחם אשר הוא אוכל כשאני נותן את הלחם לפניו יודע בלבו שיש לו לחם לאכול תדע דקראי מוכחי דהכי קאמר דכתיב *מקמי הכי הן אדוני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר יש לו נתן בידי:

פרק תשיעי

כיון דסליק מבן סורר ומורה וסיימניהו לכולהו נסקלין דפתח בהו ברישא ד' מיתות הדר לפרושי נשרפין דתני לה בתר סקילה וגרעא מיניה פורתא והיינו דקתני אלו הן הנשרפין הבא על אשה ובתה דכתיב באש ישרפו אותו ואתהן ובגמרא מפרש אמאי קתני לישנא דאשה ובתה ולא קתני אשה שנשא בתה. ובת כהן נשואה שזינתה בשריפה אבל בועלה לאו בשריפה הוא כדמפרש בסוף פרק אלו הן הנחנקין (צ'.). יש בכלל אשה ובתה לענין חיוב שריפה קאי דעיקר שריפה באשה ובתה כתיבא דכתיב איש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא באש ישרפו אותו כו' ואשה ואמה היינו אשה ובתה [והנך] מדרשא אתיאן כדמפרש בגמרא לקמן וה"ק יש בכלל חיוב האמור באשה ובתה. בתו ובת בתו ובת בנו וכולהו מאנוסתו דאי מאשתו היינו בת אשתו ובת בתה ובת בנה אלא לאו מאנוסתו ובגמרא יליף לה לקמן בין לאיסורא בין לשריפה. בת אשתו ובת בתה ובת בנה ובת אשתו ובת בנה ובת בתה שהיו לה מאחר דאי מיניה היינו בתו ובת בתו ובת בנו. חמותו ואם חמותו ואם חמיו. ובגמרא מפרש היכי ילפי כולהו מאשה ובתה בין לאיסורא בין לשריפה:

ודייקינן בגמרא הבא על אשה שנשא בתה לא קתני דמשמע שבא על האם בלבד דכי קא מיחייב אאמא בלחוד קא מיחייב והיינו חמותו אלא הבא על אשה ובתה קתני דמשמע דבא על שתיהן ומשמע נמי דכי קא מיחייב אביאה דתרוייהו קא מיחייב דאי אביאה דחדא מינייהו ותו לא למה לי לאיירויי כשבא על שתיהן אי לשווייה לחדא אשתו על ידי ביאה ולחיוביה אביאה דאידך אי משום בת אשה הא לאו בביאה תליא מילתא אלא בנישואין תליא מילתא ואפשר לנשואין בלא ביאה ולשמעינן הבא על אשה שנשא בתה כדאמרן ואי בביאה גרידתא קאי לא מיתסר בקרובות דילה דהא תנן (יבמות צ"ז.) נושאין על האנוסה ועל המפותה אלא על כרחיך כי איירי כשבא על שתיהן לאשמועינן דמיחייב אביאה דכל חדא מינייהו אלמא באשה ובתה דקיימי עליה תרוייהו באיסורא

קא מיירי ומאן נינהי חמותו ואם חמותו וקתני יש בכלל אשה ובתה ובתו כו' מכלל דהני דתני ברישא כתיבא בהו שריפה בהדיא והנך מדרשא אתיאן אלמא קרא דכי יקח איש אשה ואת אמה בחמותו ואם חמותו קא מיירי. הניחא לאביי דאמר לקמן גבי פלוגתא דרבי ישמעאל ורבי עקיבא משמעות דורשין איכא בינייהו כלומר דכולי עלמא חמותו ואם חמותו בשריפה מיהו ר' ישמעאל משמע ליה למדרשיה לקרא בחמותו ותו לא ומאי ואתהן את אחת מהן ואם חמותו אתיא ליה מדרשא ורבי עקיבא סבר אותו ואת שתיהן ואם חמותו הכא כתיבא מתניתין דהכא מני רבי עקיבא היא דאמר חמותו ואם חמותו בהדיא כתיבי אלא לרבא דאמר חמות לאחר מיתת אשתו איכא בינייהו רבי ישמעאל סבר אותו ואת אחת מהן אע"ג דליתא לאשתו מיחייב אחמותו ורבי עקיבא סבר אותו ואת שתיהן כלומר לא מיחייב עד דאיתנהו לתרוייהו בחיי' אבל אם חמותו בין לרבי ישמעאל בין לרבי עקיבא לא כתיבא בהדיא מתניתין דקתני הבא על אשה ובתה אלמא חמותו ואם חמותו תרוייהו בהדיא כתיבן מני לא רבי ישמעאל ולא רבי עקיבא ומפרקינן אמר לך רבא תני הבא על אשה שנשא בתה והיינו חמותו ומתני' דברי הכל היא:

פיסקא יש בכלל אשה ובתה כו' והשתא קשיא לן בין לאביי בין לרבא מכדי כי קאתי השתא לפרושי הנך דאתיאן מדרשא דלא איירי בהן ברישא קא אתי אם כן אמאי אצטריך למתנא חמותו ואם חמותו לאביי היינו אשה ובתה לרבא חמותו היינו אשה שנשא בתה דאיירי בה רישא ותו הנך מכתב כתיבן בהדיא ואמאי תני להו בהדי הני דאתיאן מדרשא ופשטינן לאביי איידי דקא בעי למתנא אם חמיו דאתיא מדרשא תני נמי חמותו ואם חמותו דדמיא להו אע"ג דכתיבא בהדיא לרבא איידי דבעי מיתנא אם חמיו ואם חמותו תנא נמי חמותו.

ואמרי' מנא הני מילי דהבא על בתו בשריפה דתנו רבנן אשה ואמה אין לי אלא אשה ואמה בתה ובת בתה ובת בנה מנין נאמר כאן זמה ונאמר להלן ערות אשה ובתה לא תגלה כו' זמה היא מה להלן באזהרה בתה ובת בתה ובת בנה אף כאן בשריפה בתה ובת בתה ובת בנה.

מנין לעשות זכרים כנקבות כו'. ודייקינן מאי זכרים כנקבות אילימא בת בנה כבת בתה בהדי הדדי קא אתיאן מחד קרא אלא אם חמיו כאם חמותו השתא אם חמותו אכתי לא קיימא ליה לתנא לא לאיסורא ולא ולא לשריפה אם חמיו מהדר עלה לשווייה כאם חמותו. ואסקה אביי ה"ק הרי למדנו שאר הבא מן הנקבות כלומר מן הנשים כגון בת אשתו ובת בתה ובת בנה מנין לעשות שאר הבא מן הזכרים כלומר מן הבעלים לחייב את הבעל שריפה על שאר הבא ממנו כגון בתו ובת בתו ובת בנו כשאר הבא מאשתו

ואבתו ובת בתו ובת בנו מאנוסתו קא מהדר דאי מן הנישואין היינו בת אשתו בת בתה ובת בנה ומהתם נמי לא אתיא לי דאישות כתיבא בהו דכתיב ערות אשה ובתה ובאשה על ידי קידושין משמע והכי מוקים לה ביבמות דגרסי' התם בפרק נושאין על האנוסה דרבא רמי כתיב ערות בת בנך או בת בתך הא בת בנה ובת בתה דידה דלא ילדה ממך גלי וכתיב ערות אשה ובתה לא תגלה דמשמע בין שילדה לך בין שילדה לאיש אחר ומסיק לא קשיא כאן באונסין כאן בנישואין אם אנוסתך היא והוא הדין למפותה אי אתה מוזהר על בתה אלא אם כן נולדה ממך ואם אשתך היא אתה מוזהר על בתה אפי' מאיש אחר וכיון דקרא דאשה ובתה מן הנישואין קאי אצטריך השתא למידק אבתו מאנוסתו מנין שהיא בשריפה וקא מסיק נאמר כאן באשה ואמה זמה ונאמר להלן באשה ובתה זמה:

דף עה:

ומתמהינן מכדי כי יליף ג"ש דזמה זמה לשאר דידיה קא יליף הא בשאר דידיה לא כתיב זמה כלל אמר רבא אמר לי רב יצחק בר אבדימי אתיא הנה הנה כתיב הכא ערות בת בנך כו' כי ערותך הנה וכתיב התם שארה הנה מה להלן בתה כבת בתה אף כאן בתו כבת בתו ואתיא זמה זמה כתיב הכא שארה הנה זמה היא וכתיב התם ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא מה להלן בשריפה אף כאן בשריפה אשתכח השתא דיליף שאר דידה מחמותו בג"ש דזמה זמה ויליף שאר דידיה משאר דידה בג"ש דהנה הנה בין לאיסורא בין לשריפה:

מנין לעשות למטה כלמעלה. ודייקינן מאי למטה ומאי למעלה אילימא דורות אחרונים קרי למטה וראשונים קרי למעלה ומאי למטה כלמעלה בת בנה ובת בתה כבתה בהדי הדדי קאתיאן בחד קרא אלא אם חמיו ואם חמותו כחמותו דאכתי לא קיימי ליה לתנא ומסתברא דבתרייהו קא מהדר האי למטה כלמעלה למעלה כלמטה מיבעי ליה ומשנינן תני למעלה כלמטה ומקשינן אי הכי דאאם חמיו ואם חמותו קא מהדר היכי קתני נאמר כאן זמה ונאמר להלן זמה דמשמע נאמר כאן בחמותו זמה ונאמר להלן באם חמותו ואם חמיו זמה השתא אם חמיו ואם חמותו לא כתיבן כלל אפילו לאיסורא זמה דידהו כתיבא דלימא תנא נאמר להלן זמה ופריק אביי הכי קאמר מנין לעשות שלשה דורות למעלה מאשתו דהיינו (ואם) [אם] חמותו ואם חמיו דכי מנית מאשתו הויין להו שלשה דורות מנין לרבותן לשריפה כשלשה דורות למטה מאשתו דהיינו בת בתה ובת בנה דאתרבו להו לשריפה מג"ש דזמה זמה וקא פשיט נאמר למטה זמה ונאמר למעלה זמה בת אשתו קרי למטה וחמותו קרי למעלה כדפרישנא מה למטה שלשה דורות דכתיב

בת בנה ואת בת בתה אף למעלה שלשה דורות ודקתני סופא ומה כאן למעלה כלמטה אף להלן למעלה כלמטה איפוך רישא דסיפא ותני מה כאן למטה כלמעלה אף להלן למעלה כלמטה ואאזהרה דחמותו ואם חמותו ואם חמיו קא מהדר והכי קאמר מה כאן בשריפה עשה בת אשתו שהיא למטה כאמה שהיא למעלה דהא אתיא ליה בג"ש ונמצא שחמותו ובת אשתו דינן שוה לענין שריפה אף להלן באזהרה דינן שוה ונמצא עשה חמותו ואם חמותו ואם חמיו שהן למעלה כבת אשתו שהיא למטה:

רב אשי אמר לעולם כדקתני מנין לעשות למטה כלמעלה ומאי למטה למטה באיסור למעלה למעלה באיסור איסור הקל קרי למטה והחמור קרי למעלה והכי קאמר מנין לעשות אם חמיו ואם חמותו שהן רחוקות לו יותר מחמותו ואיסורן למטה מחמותו כחמותו שהיא קרובה ואיסורה איסור עליון וחמור. ואית דמפרשי דהיינו טעמא דקרי להו לאם חמותו ואם חמיו למטה באיסור שהרי אמותיהן מותרות מדברי תורה למעלה מהן חמותו שאמה אסורה נאמר כאן בחמותו זמה ונאמר להלן בבת אשתו זמה מה להלן בת בתה שהיא למטה באיסור כבתה שהיא למעלה באיסור אף כאן אם חמותו שהיא למטה באיסור כחמותו שהיא למעלה באיסור והא דהדר תנא סופא וקתני מה כאן למעלה כלמטה אף להלן למעלה כלמטה נמי לא תיפוך והכי קאמר ומה כאן בשריפה חמותו שהיא למעלה באיסור בשריפה כבת בתה של אשתו שהיא למטה באיסור דקיימא לן בשריפה מגזירה שוה אף להלן באזהרה חמותו שהיא למעלה באיסור כבת בתה ובת בנה של אשתו שהן למטה באיסור וכי היכי דילפא חמותה אזהרה מג"ש הכי נמי ילפא אם חמותו ואם חמיו דכיון דנפקא ליה לתנא בג"ש לשריפה הדרי וילפי לאזהרה בגזירה שוה דזמה הכי מה כאן אם חמותו ואם חמיו כחמותו לשריפה אף להלן אם חמותו ואם חמיו כחמותו. ואית דמפרשי דהאי למעלה כלמטה דסופא לא דמו לדרישא דאלו רישא למטה למטה באיסור למעלה למעלה באיסור ואלו סופא למעלה ולמטה דקתני למעלה מאשתו [ולמטה מאשתו והכי קאמר ומה כאן בשריפה חמותו שהיא למעלה מאשתו בשריפה כלמטה מאשתו] כבת אשתו שהוא למטה מאשתו אף להלן באזהרה חמותו כבת אשתו ולא מסתבר דהא מוקי מתניתא בתרי טעמי. ורבינו שלמה ז"ל פירש לסופא דרב אשי כאביי מפרש לה למילף אזהרה בחמותו ואם חמותו ואם חמיו והכי קאמר ומה כאן בעונש רבינן בג"ש שאר שלמטה הימנה כשאר שלמעלה הימנה לענין אזהרה [כו']:

והדרינן לאקשויי אתירוצא קמא דאביי דאמר מנין לעשות שאר הבא ממנו כשאר הבא ממנה ויליף לה בג"ש השתא דאתרבי שאר דידיה אי מה היא אם אמה אסורה לו מן

התורה אף הוא אם אמו אסורה לו מן התורה ואלמה תניא בפרק כיצד אשת אחיו ואם אמו שנייה ובהדיא קתני התם דשניות מדברי סופרים נינהו ופריק אביי א"ק אמך היא משום אמו אתה מחייבו ואי אתה מחייב ומשום אם אמו: רבא אמר בלא אמך היא נמי בין למ"ד דון מינה ומינה בין למ"ד דון מינה ואוקי באתרא לא מצינן למיסר אם אמו מגז"ש כדמפרש ואזיל ועיקר הא פלוגתא דדון מינה ומינה דון מינה ואוקי באתרא איתא בשבועות בפ' שבועת הפקדון (שבועות ל"ו:) דאיפליגו בהו ר' מאיר ורבנן דתנן שבועת הפקדון נוהגת באנשים כו' בפני ב"ד ושלא בפני ב"ד מפי עצמו מפי אחרים אינו חייב עד שיכפור בו בב"ד דברי ר"מ וחכמים אומרים בין מפי עצמו בין מפי אחרים כיון שכפר בו חייב ואסיקנא התם (ל"א:) דבדון מינה ומינה דון מינה ואוקי באתרא קא מיפלגי ר"מ סבר דון מינה ומינה ורבנן סברי דון מינה ואוקי באתרא ועיקר הא מילתא דמושבע מפי אחרים בפקדון לא כתיב דהא ונשבע על שקר אמר רחמנא ומפי עצמו משמע אבל מפי אחרים דפקדון בגזירה שוה דתחטא הוא דילפינן ליה משבועת העדות דמיירי במושבע מפי אחרים דכתיב ונפש כי תחטא ושמעה קול אלה ור"מ ורבנן בהא פליגי ר"מ סבר דון מינה ומינה כיון דמושבע מפי אחרים דפקדון מעדות ילפת ליה מהתם אית לך למילפיה לכל מילי והיינו דקאמר דון מינה ומינה דון מינה מה עדות מושבע מפי אחרים חייב [אף פקדון מושבע מפי אחרים חייב] ומינה מה מושבע מפי אחרים דעדות אינו חייב עד שיכפור בו בבית דין דהא יליף מפקדון בגזירה שוה לכפירת ממון וכתיב אם לא יגיד לא אמרתי אלא במקום שאלו מגיד זה מתחייב זה הנתבע ממון והיינו בבית דין אף מושבע מפי אחרים דפקדון אינו חייב עד שיכפור בו בבית דין ורבנן סברי דון מינה ואוקי באתרא דון מינה לעיקר חיובא וכיון דאיתיתיה להכא אוקמיה אדינא דשאר מילי דמפרשי באתריה דון מינה מה עדות מושבע מפי אחרים חייב אף פקדון מושבע מפי אחרים חייב (דמי) ואוקי באתרה מה מושבע מפי עצמו דפקדון אפי' חוץ לב"ד חייב דהא ונשבע על שקר כתיב ומשמע אפי' חוץ לב"ד אף מושבע מפי אחרים דפקדון גופיה אפי' חוץ לב"ד חייב והיינו דקאמרינן הכא בין למ"ד דון מינה ומינה ובין למ"ד דון מינה ואוקי באתרה לא מצינן לאיתויי אם אמו לאיסורא בגזירה שוה משאר דידה והשתא קאתי לפרושי אמאי לא מצינן למיסר אם אמו מגזירה שוה וקאמר למ"ד דון מינה ומינה לא אתיא דאי ילפת אם אמו בג"ש מאם אמה לאיסורא על כרחיך צריכת למילפה מהתם לענין קטלא דנימא הכי דון מינה מה היא אם אמה אסורה אף הוא אם אמו אסורה ומינה מה היא אם אמה בשריפה אף הוא אם אמו בשריפה והשתא קא הדר לפרוכי דלא מצינן לאוקומי אם אמו בשריפה מג"ש דאם אמה בדון מינה ומינה כי היכי דתיפריך

האי ג"ש מעיקרא והיינו דקאמר למ"ד שריפה חמורה מסקילה איכא למיפרך מה להיא שכן אמה בשריפה שהיא חמורה לפיכך אם אמה בשריפה תאמר בהוא שאמו בסקילה שהיא קלה ואין למדין מן החמור לקל להחמיר עליו ועוד אי אפשר לומר שתהא אמו בסקילה הקלה ואם אמו הבאה מכחה בשריפה החמורה ועוד למ"ד דון מינה ומינה על כרחיך מה היא לא חלקת בה בין אמה לאם אמה שהרי שתיהן בשריפה אף הוא לא תחלוק בו בין אמו לאם אמו אלא או שתיהן בסקילה או שתיהן בשריפה והא ודאי שתיהן בסקילה לא מצית אמרת דכיון (דאם) [דמאם] אמה קא ילפי כאם אמה בעיא מהוי בשריפה כדאמרן ושתיהן בשריפה לא מצית אמרת דהא בהדיא רבי רחמנא אמו לסקילה וכיון דלא אפשר לאוקומי בה מדת דון מינה ומינה אפי' לאיסורא נמי לא תילפה מהתם דכל ג"ש דלא יכלת לאוקומי כולהו מדות דידה ג"ש פריכא היא ולא סמכינן עלה ולמ"ד סקילה חמורה משריפה נהי דמהנך תרי קושיי קמאי ליכא למיפרך אלא מהאי קושיא בתרא ודאי לא נדונו להאי ג"ש דהא צריכינן למימר מה היא לא חלקת בה אף הוא לא תחלוק בו ולא אפשר למימר הכי כדפרשי' לעיל. ולמ"ד דון מינה ואוקי באתרה נמי לא אתיא דהא צריכינן למימר דון מינה מה היא אם אמה אסורה אף הוא אם אמו אסורה ואוקי באתרה התם הוא דבשריפה כדין אמה אבל הכא בסקילה כדאשכחן באמו והא לא מצינן למימר הכי משום דאיכא למיפרך בין למ"ד שריפה חמורה בין למ"ד סקילה חמורה למ"ד שריפה חמורה איכא למיפרך מה להיא שכן אמה בשריפה שהיא חמורה לפיכך החמיר בה הכתוב לאסור את אם אמה תאמר בו שהקל בו הכתוב שהרי אמו בסקילה ועוד מה היא לא חלקת בה בין בתה לאם אמה שהרי שתיהן בשריפה אף הוא לא תחלוק בו בין בתו לאם אמו אלא או שתיהן בשריפה או שתיהן בסקילה והא ודאי שתיהן בשריפה לא מצית אמרת דהא אמרת דון מינה ואוקי באתרה מדאמו בסקילה אף אם אמו בסקילה ועוד למ"ד שריפה חמורה תמה על עצמך אמו בסקילה ואם אמו בשריפה ועוד קשיא מה היא לא חלקת בה בין אם אמה לאמה אף הוא לא תחלוק בו בין אם אמו לאמו נמצאו שתיהן בסקילה ונמצאת חולק בין בתו לאם אמו ושתיהן בסקילה לא מצית אמרת דהא נפקא לן דבתו בשריפה כדבעינן לברורי קמן ולמ"ד סקילה חמורה מהאי קושיא בתרא נמי לא נדונן. ואי קשיא לך מכדי האי פרכין בתרא למ"ד דון מינה ואוקי באתרה הוא דפרכיניה וא"כ היכי מצינן למימר מה היא לא חלקת בה אף הוא לא תחלוק בו ופירוקה דאפי' למ"ד דון מינה ואוקי באתרה כי לא ילפינן מהתם הני מילי למעקרה מדינא דאתרא לגמרי ולמילף מהתם חיובא אבל למילף מהתם היכי תוקמה הכא אדינא באתרה ילפינן דכעיקר דינא דדייניגן מהתם דמי

והיינו דון מינה ואוקי באתרה דון מינה מה היא לא חלקת בה בין בתה לאם אמה אף הוא לא תחלוק בין בתו לאם אמו ואוקי באתרה מה בתו בשריפה אף אם אמו בשריפה. אלא אי קשיא הא קשיא בתו מאנוסתו היכי ילפי' לה בגזירה שוה בין למאן דאמר דון מינה ומינה בין למאן דאמר דון מינה ואוקי באתרה איכא למיפרך מה היא לא חלקת בה בין בתה לאמה אף הוא לא תחלוק בו בין בתו לאמו ופירוקה משום דמופנה משני צדדין הוא לפיכך למדין ואין משיבין דהא ליכא לאוקמה לגזירה שוה במילתא אחריתי אבל גבי אם אמו וכלת אשתו דלאו מופנה הוא דהא אפשר לאוקומי גזירה שוה במילתא אחריתי כל היכא דאיכא למיפרך פרכינן:

דף עו.

והדרינן לאקשויי קושיא אחריתי אדאביי קמייתא דמקיש שאר דידיה לשאר דידה בגזירה שוה כי היכי דיליף שאר דידיה משאר דידה בגזירה שוה הכי נמי ליליף שאר דידה משאר דידיה ולימא הכי מה כלתו אשת בן אסורה לו אף היא כלתה אשת בנה אסורה לו ואלמה תניא ואשת חרגו מותרת ופריק אביי אמר קרא אשת בנך היא משום אשת בנו אתה מחייבו כו' היא לחודיה קא דריש כלומר היא לבדה אסורה ולא כלת אשתו דאי אשת בנך הא אפיקניה בפרק ארבע מיתות (נ"ד.) לדרשא אחרינא. רבא אמר בלא האי מיעוטא נמי לא אתיא אלא למ"ד דון מינה ומינה צריכינן לאוקומי כלתה בסקילה ככלתו לא מיתוקמא למ"ד סקילה חמורה איכא למיפרך מה להוא שכן אמו בסקילה לפיכך החמיר בו הכתוב לאסור כלתו תאמר בה כו' ועוד תמה על עצמך בתה הבאה מכחה בשריפה הקלה וכלתה מכח בנה בסקילה החמורה ודחי' ליה להאי קושיא תנינא משום דהוא עצמו יוכיח שבתו בשריפה וכלתו בסקילה אף אתה אל תתמה עליה שבתה בשריפה וכלתה בסקילה ואסיקנא אלא פריך הכי מה הוא לא חלקת בו בין אמו לכלתו שהרי שתיהן בסקילה אף היא לא תחלוק בה בין אמה לכלתה אלא או שתיהן בסקילה או שתיהן בשריפה והא ודאי שתיהן בשריפה לא מצית אמרת [דכלתה כיון דמכלתו קא ילפה ככלתו בעיא מהוי בסקילה כדאמרן. ושתיהן בסקילה לא מצית אמרת] דהא בהדיא כתב רחמנא שריפה באמה ולמאן דאמר נמי שריפה חמורה מהאי קושיא בתרא נמי לא נדונן. ולמאן דאמר דון מינה ואוקי באתרא צריכינן לאוקומה בשריפה כדאשכחן באמה וצריכינן ליפלוגי בין בתה לכלתה לתת לכלתה מדה חמורה מבבתה והיינו סקילה והיינו דון מינה ואוקי באתרא דון מינה מה הוא כלתו חמורה מבתו אף כאן היא כלתה חמורה מבתה ואוקי באתרא הואיל ובתה בשריפה כלתה

בסקילה שחמורה הימנה והא לא מצית אמרת דכיון דאוקימתיה באתרא בשריפה בעית לאוקמה כדאמרן וכיון דלא מיתוקם בה דינא דדון מינה ואוקי באתרא כולהו אנפי גזירה שוה פריכא היא ולא סמכינן עלה. אית דמפרשי להאי פירכא דחלוקה הכי מאי חזית דכי אוקמת ליה באתרה למילף שאר דידה מיניה וביה למיתה מייתית ליה לשריפה כאמה דומיא דכלתו שהיא כאמו אוקמה באתרה הכי ולמוד שאר דידה מיניה וביה ואימא הכי כיון דבתה בשריפה צריכין אנו לענוש כלתה מדה חמורה מזו ובסקילה והיינו מיניה וביה דמה הוא חלקת בו להחמיר כלתו מבתו אף היא כו' והאי לאו דון מינה ומינה הוא אלא לגלויי מילתא דכי ילפת שאר דידיה מיניה וביה יש לך להחמיר בכלתה מבתה ואם באת לומר כן איכא למיפרך מה הוא לא חלקת בו בין אמו לכלתו אף היא לא תחלוק בה בין אמה לכלתה הילכך איכא למימר סקילה ואיכא למימר שריפה משום הכי לא נידונין:

ודייקינן בתו מאנוסתו מנא לן דבשריפה אמר אביי ק"ו כו' וכי עונשין מן הדין ומפרקינן גלוי מילתא בעלמא הוא ואין זה עונש מן הדין דהא בת בתו מכח בתו הוא דאסרה רחמנא והיכי דמי עונש מן הדין כגון ההוא דר"ש בן יוחאי (לעיל ע"ד.) דאמר פוגם הדיוט ניתן להצילו בנפשו פוגם גבוה על אחת כמה וכמה דקסבר עונשין מן הדין דאע"ג דההיא מילתא דכתיבא לאו מכח ההיא דלא כתיבא חייבה רחמנא עונש לה מן הדין הואיל וזה חמור מזה אי נמי כגון ערות אחותך בת אביך או בת אמך אין לי אלא בת אביו שלא בת אמו ובת אמו שלא בת אביו ואי בעית איתויי בת אביו ובת אמו הוי עונש מן הדין דבת אביו שלא בת אמו לאו מכח בת אביו ובת אמו קאתיא אלא מחמת קורבא דנפשא קאתיא וההיא דאמרי' בפרק ארבע מיתות (נ"ד.) בפלוגתא דאביי ורבא קא מיפלגי מ"ס עונשין מן הדין ומ"ס אין עונשין מ"ה דאלמא אביי ורבא בעונשין מ"ה פליגי התם נמי גלויי מילתא בעלמא הוא והכי קאמר מ"ס עונשין מ"ה [כל] זמן שהנדון בא מכח הבא מן הדין דהא אחי אביו מכח אביו קאתי ומ"ס אין עונשין מן הדין כלל. רבא אמר אמר לי רב יצחק בר אבדימי אתיא הנה הנה זמה זמה והאי דאצטריך הכא למבעי עלה אע"ג דהא אתרבי לן במתניתא שאר הבא ממנו כשאר הבא ממנה משום דהתם כי אתרבי לן שאר הבא ממנו בבת בנו ובת בתו דכתיבי בהדיא בקרא אבל בתו דלא כתיבא בהדיא בקרא דשאר דידיה לא איתרבאי והשתא קאמרינן דבההיא ג"ש גופה איכא לרבויי בתו מאנוסתו לשריפה כתיב בשאר דידיה כי ערותך הנה וכתיב בשאר דידה שארה הנה מה להלן בתה כבת בתה אף כאן בתו כבת בתו ואע"ג דהתם לא כתיבא שריפה יליף זמה זמה מאידך קרא דחמותו. תאני אבוה דר' אבין לפי שלא למדנו לבתו מאנוסתו שהיא בשריפה הוצרך

הכתוב לומר ובת איש אית דאמרי מדהוה ליה למכתב ובת כהן וכתב ובת איש משמע חע"פ שאינה בתו מאשתו כלומר בת איש ולא בת אשה כי תחל לזנות את אביה כלומר שזינתה מאביה בשריפה ולאו מילתא היא דהא תינח בת כהן בת ישראל מנא לן ותו אי לרבויי בתו של כהן מאנוסתו הוא דאתא למה לי איש לימא קרא ובת כהן ומסתמא הוה שמענא מינה אפי' בתו מאנוסתו ותו לאבוה דר' אבין בת כהן נשואה שזינתה מאחר מנא לן דבשריפה ותו דהא דדרשינן מי שמחללת את אביה יצאתה זו שאביה מחללה הא אוקימנא לבת כהן גופה שזינתה מאביה שנמצא אביה מחללה. אלא הכי פירושא מדהוה ליה למכתב ובת כהן וכתב ובת איש כהן שמע מינה תרתי מילי קאמר בת איש שזינתה מאביה ובת כהן שזינתה מאחרים והכי קאמר קרא ובת איש וכהן כי תחל כו' וכי כתיב את אביה היא מחללת למילתיה הוא דאתא. ומקשינן אי מה בת כהן [היא] בשריפה ואין בועלה בשריפה דכתיב היא אף זו בשריפה ואין בועלה בשריפה אמר אביי אמר קרא את אביה היא מחללת במי שמחללת את אביה אמרתי לך היא בשריפה ואין בועלה בשריפה כגון בת כהן שזינתה מאחרים שאין אביה מחללה דאביה מאי עבד אלא היא מחללת את אביה בזנותיה יצאת שזינתה מאביה שאביה מחללה. רבה אמר בלא"ה נמי לא יכלת לאפוקי אבי' מכלל דינה דבשלמא בת כהן נשואה שזינת מאחרים כי אפיקתיה לבועל מכלל דינא דבת כהן קם ליה אדינא דבועל בת ישראל שהרי הכל היו בכלל נואף ונואפת לא שנא בת כהן ולא שנא בת ישראל וכשהוציא הכתוב בת כהן מן הכלל אותה לבדה הוציא ולא בועלה דכתיב היא היא לבדה הוצאתי לך מן הכלל ולא בועלה אלא הרי הוא בכלל נואף ונואפת שהן בחנק אבל הכא בבא על בתו פנויה כי מפקת ליה לאביה מכלל דינה חדינא דמאן מוקמת ליה מי יכלת לאוקומיה אדינא דפנויה השתא איהי דהויא קרקע עולם ולא עבדא מעשה מיקטלא איהו דעבד מיפטר ותו הא קי"ל השוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשיו שבתורה:

ואיבעיא לן אזהרה לבתו מאנוסתו מנא לן ומהדרינן למאן קא מיבעיא אי לאביי ורבא מהיכא דנפקא להו עונש מהתם נפקא להו אזהרה אלא כי קא מיבעיא לן לאבוה דר' אבין ופשיטנה מדכתיב אל תחלל את בתך להזנותה כלומר לזנות עמה. ומקשי' הא מיבעי ליה לכדתניא אל תחלל כו' יכול בכהן המשיא בתו ללוי ולישראל הכתוב מדבר שנמצא מחללה מקדושתה שהרי פוסלה מן התרומה כל זמן שהיא תחתיו דכתיב ובת כהן כי תהיה לאיש [זר] היא בתרומת הקדשים לא תאכל תלמוד לומר להזנותה בחילולין שבזנות הכתוב מדבר ולא סוף דבר שמסרה למי שהיא ערוה עליו אלא אפי' מסרה לרחוק אלא שמסרה לבעולה שלא לשום אישות קאי בלאו וכן היא שמסרה עצמה

להבעל שלא לשום אישות קיימא נמי בלאו קרי ביה נמי אל בתך להזנותה ומפרקינן א"כ דכוליה להכי הוא דאתא לימא קרא אל תחל מאי אל תחלל בשני חלולין הכתוב מדבר: **א"ר כהנא** משום ר' עקיבא אין לך עני בישראל אלא רשע ערום והמשהה בתו בוגרת ואינו משיאה. ומתמהינן אטו משהה בתו בוגרת לאו רשע ערום הוא שמעכבה מלינשא כדי שתהא משמשתו ולא יצטרך לקנות שפחה ונמצא גורם להזנותה מתוך ערמתו ואסיקנא הכי קאמר אין לך עני בישראל שמתוך עניותו נעשה רשע ערום אלא זה שאין לו שפחה לשמשו ומשהה בתו בוגרת כמו שפירשנו:

דף עו:

אמר ר"י אמר רב המשיא בתו לזקן והמשיא אשה לבנו קטן שהזקן והקטן אין בהן כח לקיים מצות עונה ונשותיהן נזקקות לאחרים והמחזיר אבידה לכותי במקום שאין ח"ה עליו הכתוב אומר למען ספות הרוה את הצמאה הזקן והקטן על שם שאין מתאוין לתשמיש נקראין רוה כמי שנפשו רויה כגון רוה ששבע מים ואינו מתאוה לשתות והאשה שהגיעה לעונת תשמיש נקראת צמאה והיינו דכתיב למען ספות הרוה את הצמאה כלומר שמצרף הרוה את הצמאה מלשון עולותיכם ספו על זבחיכם. (ירמיה ז') וכן המחזיר אבידה לכותי שמצרף מצות השבת אבדה לכותים שהן שבעים ואין מתאוים ליוצרם כהשבת אבדה לישראל שהן צמאין ליוצרם וכתיב לא יאבה כו'. ואותבינן והמשיא אשה לבנו קטן לאו מעליותא היא והא תניא האוהב את אשתו כגופו כלומר שחס עליה כמו שהוא חס על גופו אבל יתר מגופו לא שייך למימר שהרי אהבה דבר המסור ללב היא ואין אדם יכול לאהב את אחר יתר מגופו אבל לענין כיבוד דבר שאיפשר הוא שהרי יכול לכבדה יתר מגופו במלבושים שנאים יותר משלו. והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה מזרזן במצות וביראת המקום. והמשיאן סמוך לפרקן כדי שלא יבואו לידי חטא עבירה כשמגיעין לפרקן. עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך זו אשתו אימתי אשתו עמו בשלום כשאוהבה כגופו ומכבדה יתר מגופו ופקדת נוך מה שבנוך והיינו בניו ובנותיו ומאי ופקדת לפקדן ולשים עיניך על דרכיהן כדי להדריכם בדרך ישרה ולא תחטא כמשמעו ואמילי דגופיה קא מזהר ליה אי נמי הכי קאמר ולא תחטא כיון שעשית כן ניצלת מן החטא. קתני מיהת סמוך לפירקן ואע"ג דקטנים נינהו. ומפרקינן סמוך לפירקן שאני דלא סגיא דלא חזו לתשמיש כל דהו. ואית דאמרי דכיון דסמוך לפירקן הוא משום שנה או חצי שנה אינה מזנה עליו אלא ממתנת לו מעט עד שיגדיל:

תנו רבנן האוהב את שכניו כו' עליו הכתוב אומר כו' הני כולהו מעין ג"ח נינהו וכלהו כתיבי בקראי דלעיל מהאי המקרב את קרוביו והנושא את בת אחותו תרוייהו נפקי לן מדכתיב ומבשרך לא תתעלם והיינו טעמא דנקט בת אחותו שאין לך בקרובותיו שמותרת לינשא לו קרובה לו מבת אחותו ובת אחיו אלא שבת אחותו עלובה מבת אחיו מפני שהאשה עלובה יותר מן האיש לפיכך גמילות חסד דנישואי בת אחותו עדיפא מבת אחיו והאוהב את שכניו נמי מהכא נפקא לן דכיון דרבי' המקרב את קרוביו הרי שכניו בכלל דכתיב טוב שכן קרוב מאח רחוק והמלוה סלע לעני בשעת דוחקו דכתיב הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערום וכסתו. ואית דאמרי דהאי דנקט בת אחותו לפי שרוב בנים דומים לאחי האם. ולאו מילתא היא חדא דכולה מילתא משום גמילות חסדים נקיט לה ותו אדנסיב בת אחותו לנסוב אחריתי דמעלו אחי דידה טפי מיניה דידיה:

תנו רבנן באש ישרפו כו' ודייקינן מאי בינייהו דעל כרחיך רבי ישמעאל ורבי עקיבא לאו בעיקר דינא פליגי דר' ישמעאל סבר אחת מהן נשרפת ור' עקיבא סבר שתיהן נשרפות דבמאי אי באשתו וחמותו בהא לימא ר"ע שתיהן נשרפות אשתו מאי עבדא ואי בחמותו ואם חמותו בהא לימא ר' ישמעאל אותו ואת אחת מהן הא ודאי תרוייהו בשריפה נינהי כדדרשינן בריש פרקין מנין לעשות למטה כלמעלה אלא על כרחיך דכ"ע חמותו ואם חמותו בשריפה ואם כן במאי פליגי אמר אביי משמעות דורשין איכא בינייהו כלומר מר סבר הכי עדיף טפי למדרש ומר סבר הכי עדיף טפי למדרש ר' ישמעאל מוקים ליה לקרא באשתו וחמותו ומהשתא על כרחיך מאי אתהן את אחת מהן שנבעלה באיסור והיינו חמותו אבל אם חמותו לר' ישמעאל לא כתיבא בהדיא אלא מדרשא קא אתיא כדתניא בריש פרקין מנין לעשות למטה כלמעלה כו' ורבי עקיבא משמע ליה אתהן את שתיהן דוקא הילכך צריך לאוקומי לקראי דאשה ואת אמה בחמותו ואם חמותו דקיימן תרוייהו עליה באיסור שריפה וקאמר רחמנא דאי בא על שתיהן ישרפו אותו ואת שתיהן ואם חמותו הכא כתיבא. רבא אמר חמות שבא עליה לאחר מיתת אשתו איכא בינייהו כלומר לעולם אימא לך לא שנא ר' ישמעאל ולא שנא רבי עקיבא תרוייהו האי אשה ואמה דקרא באשתו וחמותו מוקמי לה ודכולי עלמא חמותו בשריפה ואשתו מותרת והאי את שתיהן דקאמר רבי עקיבא לאו למימרא דתרוייהו בשריפה אלא בהא קא מיפלגי רבי ישמעאל סבר אותו ואת אחת מהן כלומר אע"ג דליתיה לאשתו בחיים מיחייב אחמותו ורבי עקיבא דריש אותו ואת שתיהן כלומר לא מיחייב עד דאיתינהו לתרוייהו בחיי' ואם בא על חמותו לאחר מיתת אשתו אין כאן עונש שריפה אלא

באיסורא בעלמא כדבעי' למימר קמן אבל אם חמותו דכולי עלמא לא כתיבא הכא אלא מדרשא אתיא. וקי"ל כרבא ואליבא דרבי עקיבא אלא מיהו צריכינן לברורי לך דהאי דאמר רבא חמות לאחר מיתה לרבי עקיבא באיסורא בעלמא לאו למימרא בלאו וכרת דמהיכא תיפוק לי אי מכרת דעריות התם לא כתיבא חמות כלל ואי מגזירה שוה דזמה זמה כי כתיבא זמה דשריפה בחיי אשתו כתיבא וא"כ כי ילפת לה אזהרה וכרת נמי מהתם לא תילפינהו אלא בחיי אשתו וכי תימא א"כ מאי איסורא איכא דקאי בארור דכתיב ארור שוכב עם חותנתו והתם חמותו סתמא כתיב ואיכא למימר דכי מיעטה קרא לחמות לאחר מיתה משריפה אבל מלאו וכרת לא מיעטה וכי תימא מנא תיתי לי' הא קרא דילפי' מיניה חמותו כי כתיב בחיי אשתו כתיב לא רישא דקרא דאתי מיניה גזרה שוה משמע בין מחיים בין לאחר מיתה דכתיב ואיש אשר יקח את אשה ואת אמה זמה היא כלומר והרי הוא חייב עליהן כבת אשתו שנאמר בה זמה והדר כתיב באש ישרנפו אותו ואתהן כלומר ואם שתיהן קיימות תשרף חמותו ואשתכח דכי מיעטה קרא לחמות לאחר מיתה משריפה בלחוד הוא דמיעטה והאי דאמרינן באיסורא בעלמא לאו למעוטי לאו וכרת קאמרינן אלא לאו וכרת לגבי מיתת ב"ד איסורא בעלמא קרי ליה ודמיא להההיא דאמרינן בקידושין בפרק האומר לחבירו (ס"ב.) אם לא שכב הינקי ואם שכב לא הינקי נ"א ולא חנקי אלא איסורא בעלמא ומשמע אם שכב לא (הנקי) [חנקי] במי המרים ולא הנקי לגמרי אלא איסורא בעלמא כלומר תעמוד באיסורא דהיינו לאו וכרת ולא תנקי גופה מיד במי המרים קמ"ל הנקי אלמא כרת האמור בתורה איסורא בעלמא מיקרי הואיל ואין נפרעים ממנו מיד הכא נמי גבי חמות כרת ולאו קרי איסורא בעלמא ומילתא צריכא עיונא:

מתני' ואלו הן הנהרגין סליק מנשרפין ומפרש נהרגין לאסוקי ארבע מיתות דתאני להו מעיקרא בפרק ארבע מיתות והיינו דקתני ואלו הן הנהרגין וסתם הרג בסייף משמע כדקתני לה בפרק ארבע מיתות (נ"ב:) מצות הנהרגין כו' הרוצח ואנשי עיר הנדחת עיר הנדחת דכתיב לפי חרב רוצח דכתיב גבי עבדו נקם ינקם ותניא נקימה זו איני יודע מה היא כשהוא אומר והבאתי עליכם חרב הוי אומר נקימה זו חרב אשכחן עבד בר חורין מנא לן קל וחומר קטל עבדא בסייף בר חורין בחנק וכולה כדמפרש לה בפרק ארבע מיתות. רוצח שהכה את רעהו באבן או באגרוף וכבש עליו כו' כלומר אע"פ שהיה מוטל במים או באור קודם לכן כיון שבא זה ותקפו שם ולא היה יכול לעלות משם משכבשו חייב. דחפו כו'. סיפא נמי רבותא קמ"ל שאע"פ שהיה עומד חוץ למים ולאור ובא זה ודחפו לתוך המים או לתוך האור כיון שהיה יכול לעלות משם ולא עלה פטור דלאו גירי

דידיה אהנו ביה. שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש שיסה לשון גירה פטור דגרמא בעלמא הוא. השיך בו את הנחש שאחז ראשו של נחש ונעץ שיניו בבשרו של חבירו ר' יהודה מחייב וחכמים פוטרין ובגמרא מפרש במאי פליגי:

אמר שמואל מפני מה לא נאמרה יד בברזל כמו שנאמר באבן באבן יד דמשמע אבן שיוכל לאחוז בה ויכהו בה כשהיא בידו שנמצא מקצתה בידו ומקצתה בולט מחוץ ולשון הכאה הכי משמע ואם היתה קטנה מאד אינו מת בה שהרי אין בולט ממנה אלא דבר מועט שאין בו שיעור מיתה אבל הברזל אפילו אין בולט הימנה אלא כל שהו יש בו שיעור מיתה לפיכך לא נאמר בו יד שהרי יכול לנעצו בבשרו בלא אחיזה. תניא ר' אומר גלוי וידוע הוא לפיכך נתנה בו תורה שיעור כמו שנאמר באבן אשר ימות בה ודוקא דברזיה מברז לשון נקב לשון ברזא דחביתא אבל אם הכהו בברזל לארכו הרי הוא כאבן ושיעורא בעי שלא החמירה תורה בברזל אלא מפני שפיו חד ויכול לתחבו בלבו או בושטו ומת:

פיסקא כבש עליו הוא' רישא רבותא קמ"ל הוא' כלומר הא דקתני רישא גבי חיובא כבש עליו וסיפא גבי פיטורא דחפו לאו דוקא הוא אלא הוא הדין דרישא היכא דדחפו ואינו יכול לעלות דחייב וגבי סיפא נמי הוא הדין היכא דכבש עליו ויכול לעלות דפטור והאי דנקט רישא כבש עליו וסיפא דחפו רישא רבותא קמ"ל הוא' פשוטה היא וכבר פרישנא במתני'. כבש מנא לן אמר שמואל דאמר קרא או באיבה או לרבות את המצמצם והיינו כבש כלומר שתוקפו במקום שהוא עומד בו בכיון כדי שלא יזוז לכאן ולכאן מלשון מצמצם ואמרינן בב"ק (ל'.) מצמצם מ"ט פטור שאין דרכן של בני אדם להתחכך בכתלים. ומצמצם לענין נזקין פליגי בה רב אחא בר רב ורבינא ר"א פטר ורבינא מחייב רבינא מחייב ק"ו מרוצח ומה רוצח שלא עשה בו שוגג כמזיד ואונס כרצון לענין חיוב מיתה חייב בו את המצמצם כדילפינן לעיל נזקין שעשה בהן שוגג כמזיד ואונס כרצון היכא דעבד מעשה בידים ונפקא לן בפרק (ארבעה אבות) [כיצד הרגל] מקרא יתירא דפצע תחת פצע אינו דין שיחייב בהן את המצמצם רב אחא בר רב פטר אמר קרא מות יומת המכה כו' סופיה דקרא דאו באיבה דרבינן לעיל מצמצם מיניה הוא ואמר קרא רוצח הוא מיעוטא למעוטי נזקין מחיובא דמצמצם וקי"ל כרבינא דבתרא הוא:

דף עז.

אמר רבה כפתו ומת ברעב פטור לפי שלא מת מחמת הרעב שהיה לו בשעת כפיתה אלא מחמת הרעב שבא לו לאחר מכאן וגרמא בעלמא הוא ואין דינו מסור לבית דין אלא לשמים:

ואמר רבה כפתו בחמה ומת בצנה ומת חייב והוא שלא רבתה עליו חמה ולא רבתה עליו צנה דא"כ היינו סוף חמה לבוא סוף צנה לבא וכי תימא מ"ש כפתו ומת ברעב פטור משום דההיא שעתא לא הוה אלים כפניה כפתו בחמה נמי ההיא שעתא לא הוה אלימא חמימותא דחמה לא דמי דאלו כפתו ומת ברעב ההוא כפנא דקטליה לאו היינו כפנא דהוה מעיקרא דכפנא לא אתי אלא מחמת ריקנותא דכרסיא דגברא וכמה דמירקן טפי מיקרב קטליה טפי הילכך על כרחיך בשעת כפיתה לא הוה מירקן כולי האי כשעת מיתה ואשתכח דלאו ההוא כפנא דמעיקרא קטליה אבל כפתו בחמה ההיא חמה דהואי בשעת כפיתה היא ניהי דהויא בשעת מיתה ולא איתוסף בה חמימותא כלל אבל סוף חמה לבוא סוף צנה לבוא כיון דבשעת כפיתה לא הואי חמה התם פטור דאשעת כפיתה לא תחייביה אמאי קא מחייבת ליה אשעת ביאת חמה ההיא שעתא לא עבד ולא מידי:

ואמר רבא כפתו לפני ארי ומת פטור שלא חייב הכתוב כובש ומצמצם אלא כגון שמונח עליו הדבר הממיתו בשעה שכובשו והוא כובש עליו כדי שלא ינצל ממנו דומיא דכבש עליו במים או באור או בחמה הא למה זה דומה לכופת את חבירו לפני החמה או לפני השלהבת היכא דסוף חמה לבוא וסוף שלהבת לבוא לפני יתושין ומת חייב שהרי מונחין עליו בשעת כפיתה ויש מפרשין לפני ארי פטור שהרי אינו מזיק אם אינו רעב אבל יתושין לעולם מזיקין. רב אשי אמר אפילו לפני יתושין פטור הני אזלי והני אתו ונמצא שלא הרגתו כת ראשונה שהיתה מונחת עליו מתחלה אלא כיתות שבאו אחר כן והוה ליה כסוף חמה לבוא. ויש אומרים כפתו לפני ארי פטור דאי נמי לא היה כפות לא היה יכול להנצל מן הארי לפני יתושין חייב שהרי שאלמלא כפתו היה יכול להנצל מידן ולאו מילתא היא דלהאי פירושא משמע דאי קאי בדוכתא דיכיל לאיתנצולי מאריא ואתא האי וכפתיה ואנחיה קמי אריא מיחייב והא לא מצית למימר דעל כרחיך סוף חמה לבא הוא ותו היכי פסיקא ליה למריה בהאי פירושא דאי נמי לא כפתיה לא הוה יכיל לאיתצולי מאריא הא זמנין דסמיך לנהרא או לדיקלא או לאילנא ויכיל לאיתצולי מיניה אלא מסתברא כדפרשינן:

איתמר כפה עליו גיגית ומת בהבלה ופרע עליו מעזיבה ומת מחמת חמה או צינה שנכנסה דרך מעזיבה בזמן שלא היה יכול לצאת משם פליגי בה רבה ורבי זירא חד

אמר חייב דכיון דאתחיל הבלא בשעתיה אע"ג דלאו ההוא הבלא דשעתיה בלחוד הוא דקטליה מכל מקום גירי דידיה נינהו וחד אמר פטור דלאו ההוא הבלא דשעתיה בלחוד הוא דקטליה ואמרי' תסתיים דרבה הוא דאמר פטור דאמר רבה כפתו ומת ברעב פטור אלמא אע"ג דבשעת כפיתה אתחיל ליה כפנא כיון דלאו בההוא שיעורא לחודיה מית פטור הכא נמי לא שנא. ומתמהי' אדרבא ר' זירא הוא דאמר פטור דא"ר זירא האי מאן דעייליה לחבריה לביתא דשישא בית של שיש ובטיית אם וכיון שתריח את האש מיד בוער כאש והמביא את חבירו לבית כזה והוא סתום מכל סביביו והדליק לו את הנר ומת חייב טעמא דאדליק ליה שראגא דאתחילו ליה הבלא בשעתי' הא לא אדליק ליה שראגא פטור ואע"ג דבתר הכי אתי הבלא דביתא וקטיל ליה הכא נמי אע"ג דבתר הכי קטיל ליה הבלא כיון דלאו הבלא דשעתיה קטליה פטור ודחינן אי משום הא לא תוקמה כר' זירא מ"ט התם גבי ביתא דשישא כי לא מדליק ליה שרגא לא מתחיל הבלא בשעתיה ממילא משום דרויח ליה ביתא טובא ואמטו להכי פטור הכא גבי כפה עליו גיגית איידי דקטינא ודחיק ליה עלמא מתחיל הבלא בשעתיה הילכך אע"ג דלא מית בהאי שיעורא כיון דההיא שעתא מתחיל גירי דידיה נינהו דמאלו ואזל ואתו וכי האי גונא אימא לך דר' זירא חיובי מיחייב הילכך על כרחיך רבא הוא דאמר פטור דהא שמעי' ליה לרבא דאית ליה האי סברא ולא דמי לכפתו בחמה או בצנה ומת דחייב דהתם מיירי כגון דהוה נפישא חמה או צנה בההוא דוכתא מעיקרא והוה אית בה כדי להמית דהא דר' זירא דאמר האי מאן דעיילי' לחבריה לביתא דשישא כו' חייב מסתברא דאעיקר טעמיה גריר דסבירא ליה דכל היכא דמתחיל הבלא בשעתיה אע"ג דלית ביה מעיקרא כדי להמית חייב אבל לרבה דסבר כל היכא דאין בו מתחלה כדי להמית פטור הכא נמי פטור דהא לא משכחת לה דלהוי ביה מעיקרא כדי להמית:

דף עז:

והא דאמר רבה דחפו לבור וזרק בו חץ ותריס בידו פשוטות הן דכי קא מיחייב אגירי דקטלי ליה קא מיחייב והכא כיון דכי שרי ביה גיריה מפסק הוו פסקי לא מיחייב עליהו אמאי קא מחייבת ליה אמאי דעבד בתר הכי ההוא גרמא בעלמא הוא דהא לאו איהו אהני בגופיה אלא מעשה קמא הוא דאהני בגופיה וכן הא דאמר רבה זרק בו חץ וסימנין בידו פשוטה היא ואסקא רב אשי הילכך כיון דפטרת ליה משום דיכול להתרפאות אפילו הוו סימנין בשוק בשעת הכאה פטור הואיל ויכול לילך לשוק ולקנות מהן ולהתרפאות. א"ל רב אחא בריה דרבא לרב אשי לא הוו סימנין מצויין לו בשעת

הכאה ונזדמנו לאחר כן ולא רצה ליטול מהן ומת מהו מי אמרי' כיון דבשעת הכאה לא הוו סימנין מיחייב דהא בשעת הכאה לאו יכול להתרפאות הוה או דילמא כיון דנזדמנו לו בתר הכי מכל מקום הרי יכול להתרפות מ"ל מעיקרא מ"ל השתא א"ל הרי יצא מב"ד זכאי כלומר הואיל והיה יכול להתרפות לפני עמידתו בב"ד הרי נמצאת לרוצח זכות באותה שעה ואע"פ שמת אחר כן פטור שהרי יצא מב"ד זכאי והאי פירושא לא מיתוקם אלא כגון שהיו סימנין מזומנין לו בשעת עמידתו בדין דהו"ל כמאן דאמדוהו לחיים ומת ויש אומרים הואיל וקודם עומדו בדין נמצא לו זכות אין לנו לחייבו והיינו דאמרי' הרי יצא מב"ד זכאי כלומר הואיל ובשעת עמידה בדין ראוי לזכותו נמצא שיצא מב"ד זכאי ואף ע"פ שבשעת הכאה היה ראוי לחייבו פטור ומילתא צריכא עיונא:

ואמר רבה זרק צרור בכותל וחזרה לאחוריה והרגה חייב מיתה היכא דאתרו ביה אל תזרוק שלא תהרוג ותתחייב מיתה ואמר על מנת כן אני עושה. ותנא דברייתא תונה פ' שנאה כגון אלו המשחקין בכידור שהרגו דרך חזרתה במזיד נהרגין היכא דהתרו ביה קרי מזיד ולישנא דקרא נקט דכתיב וכי יזיד איש על רעהו להורגו כו' בשוגג גולין. ומתמהינן בשוגג גולין פשיטא מהיכא תיסק אדעתין [למיפטר] ומהדרינן במזיד נהרגין אצטריכא ליה סד"א כי אתרו ביה אל תזרוק שמא תחזור ותהרוג התראת ספק היא דמי יימר דהדרא הא קמ"ל דודאי הדרא אי נמי התראת ספק [התראה] היא וכרבי יוחנן דאמר (מכות ט"ו:) התראת ספק שמה התראה והא דתאני רב תחליפא נמי הכי איכא לפרושה לענין חיוב מיתה מיירי ועל כרחיך היכא דאמרינן ביה חייב סתמא כל היכא דאיכא לפרושי בחיוב מיתה טפי עדיף אבל רבינו שלמה ז"ל פריש לה להא דרב תחליפא לענין גלות כדבעינן למימר קמן:

תאני רב תחליפא בר מערבא קמיה דרבי אבהו כגון אלו המשחקין בכדור שהרגו דרך חזרתה בתוך ארבע אמות כלומר אם בתוך ארבע אמות מהליכתה הרגו שקודם שהלכה ארבע אמות חזרה והרגה פטורין ואם חוץ לארבע אמות מהליכתה הרגה שלאחר שהלכה ארבע אמות לפניה חזרה והרגה חייבין כדמפרש טעמא ואזיל. ודייקינן עלה היכי דמי אי דקא ניחא ליה בהאי שיעורא דאזלא כלומר דהוה סגיא ליה לזורק בההוא שיעורא לחודיה אפילו כי אזלא פורתא נמי ליחייב דהא [ניחא ליה] בהכי ואי דלא ניחא ליה בההיא שיעורא לחודיה אלא רוצה היה שתהלך יתר מכן אפילו כי אזלא טובא נמי כלומר יתר מארבע אמות לא ליחייב דהא לא הוה ניחא ליה בההוא שיעורא לחודיה. ויש לפרש היכי דמי אי דקא ניחא ליה דלא תיזיל טפי מההוא שיעורא דאזלא אפילו כי אזלא פורתא נמי ליחייב דהא לא הוה ניחא ליה דתיזיל טפי ואי דלא קא ניחא [ליה]

דלא תיזיל טפי אלא מינח הוה ניחא ליה דתיזיל טפי מההוא שיעורא דאזלא אפילו כי אזלא טפי מארבע אמות נמי ליפטר דהא הוה ניחא ליה דתיזיל טפי לא אתעבידא מחשבתו. וראינו בה פירוש אחר ואינו כדאי לפיכך לא כתבנוהו שלא להאריך בדבר שאין בו מועיל. ואסיקנא לא צריכא בסתמא וסתם המשחקין בכדור כמה דאזלא טפי מינח ניחא להו הילכך אי אזלא חוץ לארבע אמות חייב דניחא ליה בציר מהכי פטור דלא ניחא ליה בהאי שיעורא. ויש לפרש כגון אלו המשחקין בכדור שהרגו דרך חזרת הכדור הרגו בתוך ארבע אמות לכותל פטורין חוץ לארבע אמות לכותל חייבין ודייקינן היכי דמי אי דניחא ליה דתהדר כי האי שיעורא מן הכותל ולכאן אפילו פורתא נמי ליחייב ואי דלא ניחא ליה בהאי שיעורא דהדרא אלא ניחא ליה דתהדר טפי כי הדרא נמי טפי מארבע אמות לא ליחייב. ואסיקנא סתם המשחקין בכדור כמה דאזלא טפי מן הכותל ולכאן מינח ניחא להו חזרתה מן הכותל קרי מיזל משום דלגבי הנך דקיימי גבי כותל מיזל הוי אי נמי הכי קאמר סתם משחקין בכדור כמה דאזלא טפי מינח ניחא להו הילכך על כרחיך ניחא להו דתהדר טפי כי היכי דתימטי לידיהו שכן דרך המשחקין בכדור שזורקין אותו לרחוק ועומדין במקומן עד שהכדור חוזר ומקבלין אותו מן האויר בידן. מיהו פירושא קמא מסתבר טפי דלשון אזלא טפי לא משמע אלא דרך הליכתה:

ודייקינן למימר דכי האי גוונא דקא הדרא ממילא כחו הוא ורמינהי המקדש כלומר נותן את האפר של חטאת על המים והיינו דקרי קידוש כלומר שמקדש את המים באפר וצריך ליתן את האפר למים חיים לפי השוקת שהיתה בבית המקדש שהמים יוצאין מן המעיין לשוקת דרך נקב כדי שיתן עליהן את האפר בעודן מים חיים וחוזר ונותן בכלי כדכתיב מים חיים אל כלי שתהא חיותן בכלי והאי ונתן עליו לאו למימר דנותן המים על האפר דמשמע שנותן האפר תחילה למטה אלא האי עליו עמו הוא כדכתיב ועליו מטה מנשה שלאחר קידוש המים באפר הן ניתנין בכלי בעודיין חיים ולפי שאי אפשר לקדשן במעיין מקדשין אותן בשוקת שהמים יוצאין מן המעיין לתוכה דרך נקב קטן ולאחר קידושן נותנין בכלי ואלו היה מקדש ונפל האפר על ידו או על הצד צדה של שוקת שלא על האגפים ואח"כ נפל לשוקת פסול וסברינן למימר דהאי נפל דקתני סיפא מכח נפילה קמייתא קא מיירי [אלמא כי האי גונא לאו כחו הוא. ודחינן דהאי נפל דקתני לאו מכח נפילה קמייתא קא מיירי] אלא בשותת מעצמו ויורד מידו או מן הצד לשוקת כדרך כל דבר כבד שיורד למטה מעצמו:

תא שמע מחט שהיא נתונה על החרש והזה עליה נתכוין להזות עליה לטהרה מטומאת מת ונראית ההזייה עליה אלא שאין ידוע אם על המחט נפלה מתחילה משיצאת מידו

או על החרש ומכח נפילה ראשונה חזרה ונפלה על המחט ומצא עליה כלומר ולפיכך נמצאת ההזייה עליה פסולה אלמא כי האי גוונא לאו כחו הוא. ופריק רב חיננא בר יהודה מצה עליה איתמר מצה בה"א לשון מיצוי כדתנן (תרומות פי"א מ"ח) הרכינה ומיצת והכי קאמר אין ידוע אם מתחילה על המחט נפלה או על החרש נפלה ונתמצה החרש על המחט דלאו כחו הוא הכי אשכחן לה בנוסחי עתיקי ודייקי למאי דס"ד מעיקרא אית בהו מצא באל"ף ולמאי דאוקים לבסוף מיצה בה"א ואית דגרסי איפכא ולא סלקא להו כהוגן נקיטינן השתא דכל היכא דאתיא מכח נפילה קמייתא דאתא מכחו כחו הוי בין לענין הזאה בין לענין חיוב מיתה ואי שותת הוא לאו כחו הוא לכל מילי:

אמר רב פפא האי מאן דכפתיה לחבריה ואשקיל עליה בידקא דמיא השיא מרוצת זרם המים עליו חייב מאי טעמא גירי דידיה נינהו אשקיל כדאמרינן התם (ב"ק פ"א:) הוו שקילי ואזלי באורחא ואי קשיא לך מכדי הכא לאו בדאזלי מכחו עסיקינן אלא כגון שהיה דבר מפסיק בין המים ובינו ונטלו ונמצאו המים באין עליו מאיליהן ואמאי מיחייב הא לאו כחו הוא ותו מאי שנא מדרבה דאמר זרק בו חץ ותריס בידו ובא זה ונטלו ואפילו הוא קדם ונטלו פטור דבעידנא דשדא מפסק פסיקי גירי אלמא אע"ג דקא שקיל ליה להההוא מידעם דהוה מפסיק ביניה ובין גיריה דשדא ביה פטור וכ"ש הכא דהני גירי לאו מכחו קא אזלי ואמאי מיחייב לא תקשי לך דאע"ג דלאו כחו הוא (דמחשב) [כיון דמחמת] מעשה דידיה קאזלי ככחו דמי דהא גיריה כי קאזלי לאו מחמת כחו קא אזלי אלא מחמת דשביק ליתרה של קשת ואזלי גירי ממילא ומיחייב עלייהו הכא נמי לא שנא. והיינו דקאמר רב פפא גירי דידיה נינהו ומיחייב ולא דמיא הא מילתא לזרק בו חץ ותריס בידו דאלו התם כי סלקיה לתריס מיקמי דנימטי גירא לגביה הוא דסליקיה דאי לבתר דמטא לגבי תריס אע"ג דהוה מסליק ליה לתריס תו לא הוה אזיל גירא טפי ולא הוה מיקטיל אלא ודאי על כרחיך בדסלקיה מקמי דנמטי לגביה עסקינן ואמטול הכי פטור דכי סלקיה לאו מידי עבד מאי אמרת סוף חץ לבא הא אמרן כל סוף הורג לבא פטור דגרמא בעלמא הוא אבל הכא דכי סלקיה לעפרא דמפסיק בין מיא לדידיה מיא הוו נגעי בההוא עפרא גופיה כי סלקיה לעפר גירי דידיה [היא] ואמטול הכי מיחייב תדע דהא מיית מחמת מיא דאתו לבתר הכי פטור כדאמרינן והני מילי בכח ראשון כלומר היכא דמיית מחמת מיא דאתי בכח ראשון כי סלקיה להההוא מדעם דמפסיק בינתיים והיינו מיא דמיעקרו מדוכתייהו בשעת חילוק הדבר והמפסיק ואינון מיא דמיקרבי לדבר המפסיק אבל מיא דאתו בתר הכי יהיני כח שני פטור דגרמא בעלמא הוא כדפרשינן. ואיכא לפרושי והני מילי בכח ראשון שהמים היורדין בשע' שפינה להן

דרך לא עמדו עד שהגיעו לאיש הכפות אבל אם עמדו בדרך מחמת דבר שעיכבן ולסוף נמשכו מאליהן והלכו לאו גירי נינהו כדאמרינן בפרק הבית והעליה (בבא מציעא קי"ז.) דכל היכא דתימי מיא והדר אזלי לאו גירי נינהו והני תרי פירושי מעליי נינהו דתרוייהו אליבא דהילכתא סלקי ולא מיחייב עד דמיית מחמת מיא דמיעקרי בשעת מעשה והוא דלא איעכבו באורחא דאע"ג דגמרא לאו הני תרתי מילי קאמר הכא מכל מקום חדא דאמר אמר ואידך אע"ג דלא פירש בהדיא כיון דעל כרחיך דינא לא אצטריך לפרושיה. מיהו פירושא בתרא דייק טפי משום דלפירושא קמא אין לדבר קצבה ותו דכולהו מיא דסמיכי להדדי כחד גופא דמו. ואית דמפרשי והני מילי בכח ראשון כגון שהניחו סמוך לשפת המים והשפה מדרון ובכח ראשון כשפינה להן דרך לצד זה נפלו עליו דהוי כחו אבל בכח שני שהניחו רחוק קצת ולא נפלו המים בצאתם מגדותיהן עליו אלא לאחר מכאן הלכו עד מקום שהוא שם גרמא הוא ולאו מכחו. ולאו מילתא היא דכיון דקאמרינן דגיריה נינהו מה לי כי מטו לאלתר מ"ל כי מטו לאחר זמן:

וא"ר פפא זרק צרור למעלה והלכה לצדדין דרך עליתה שלא עלתה למעלה למקום שנתכוון לזרקה בכיוון אלא נטתה לצדדין והרגה חייב והוא דאתרו ביה. א"ל רב שימי בר אשי לרבינא מ"ט אמר ליה משום דכחו הוא ואקשי ליה אי כחו הוא תיזיל לעיל דהא איהו כי איכוון למזרקה לעיל הוא דאיכוון ואהדר ליה אי לאו כחו הוא אמאי אזלא לצדדין כיון דאמר' דהאי דאזלא לצדדין משום דכלי ליה כוחו לגמרי הוא הכי תיזיל לתחת כלומר תיחות לתחת כדרך כל דבר כבד שעומד באויר שכיון שכלה הכח שהוא מעמידו הוא נופל תחתיו ואינו נוטה לכאן ולכאן ואסיקנא אלא כח כחוש הוא ואמטו להכי אזיל לצדדין ולא אזיל לעיל ומ"מ כיון דכחו הוא חייב וראינו בה פירוש אחר ואינו כדאי לפיכך לא כתבנוהו. ושמעינן מינה דאי אזלא תחת והרגה פטור דלאו כחו הוא וגרמא בעלמא הוא וה"מ בזורק כלפי מעלה וחזרה והרגה אבל מי שהיתה אבן בידו ונתכוון להניחה כדי שתפול על האדם ותהרג וירדה והרגה חייב אע"ג דלאו כחו הוא גירא דידיה הוא דלא גרע מבידקא דמיא:

דף עח.

ת"ר הכוהו עשרה בני אדם בעשר מקלות בבת אחת דברי הכל פטורין דהא כולהו כי הדדי נינהו מאי אמרת לקטלינהו לכולהו הא כתיב נפש תחת נפש ולא שתי נפשות תחת נפש ואית דאמרי לה משום דכתיב איש כי יכה ולא שהכוהו רבים.

בזה אחר זה פטורין. להכי תננהו בתרי בבי משום דבעי ר' יהודה בן בתירא לאיפלוגי אבבא דסיפא. א"ר יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו כו':

אמר רבא הכל מודים בהורג את הטרפה כגון שיש בו סימני טריפה נראין לעינים שהוא פטור דגברא קטילא קטל ואפי' נפש כל דהו ליכא אבל האיך קמא דשוייה טרפה מסתברא דחיובי מיחייב וכן הכל מודים בגוסס בידי שמים ובא זה וקרב את מיתתו שהוא חייב דהאי הוא דשקל מיניה כוליה נפש דיליה וכי קא ממעיט קרא לרבנן היכא דשקיל האי מקצת והאי מקצת והכי משמע קרא איש כי יכה כל נפש עד דאיכא כולה נפש ביד זה ולא שניטלה מקצתה ביד אחר לא נחלקו אלא בגוסס בידי אדם כגון שהכוהו ראשונים ונעשה גוסס מכח המכה ובא האחרון וקירב את מיתתו רבנן מדמי ליה לטריפה ואמטול הכי מסתבר להו למדרש נפש כולה נפש (ור' יוסי בר' יהודה) [וריב"ב] מדמי ליה לגוסס בידי שמים ואמטול הכי מסתבר ליה למדרש נפש כל דהו ואיכא לפרושי דהא דרבה פליגא אדר' יוחנן מר סבר בקראי פליגי ומ"ס בסברא פליגי ופירושא קמא דוקא:

ודייקינן ומאן דמדמי ליה לטריפה מאי טעמא לא מדמי ליה לגוסס בידי שמים ומפרקינן גוסס בידי שמים לא אתעביד ביה מעשה מקמי הכין ואשתכח כוליה בידיה דהאי הוא דאתעביד אבל האי גוסס בידי אדם אתעביד ביה מעשה מקמי הכין דבר אחר גוסס בידי שמים לא איתעביד ביה מעשה מקמי הכי ואמטול הכי ליכא למחשביה כגברא קטילא האי איתעביד ביה מעשה וכסימני טריפה דמי.

ודייקינן ומאן דמדמי ליה לגוסס בידי שמים מאי טעמא לא מדמי ליה לטריפה ומהדרינן טריפה מיחתכי סימניה ושט או קנה וחד אנפא מסימני טריפה נקט ואית דאמרי מיחתכי סימניה חיותיה וידיע דלא חיי האי לא מיחתכי סימני כלומר לא נראו בו סימני טריפה ואפשר דחיי דהא ליכא מאן דאמר דכל גוסס למיתה אלא רוב גוססין למיתה מכלל דאיכא מיעוטא דחיו:

תני תנא קמי דרב ששת ואיש כי יכה כל נפש כל דהו נפש להביא כו': אמר רבא ההורג את הטריפה פטור כדאמרן וכן אדם טריפה שהרג את השלם בפני ב"ד חייב דכתיב ובערת הרע מקרבך והרי ראוהו רוצח ודוקא דחזיוה ביממא דחזו לדינא ואשתכח דמעיקרא לאו סהדי נינהו אלא דייני נינהו ומיחייבי לאזדקוקי ליה כדאמרינן התם (ר"ה כ"ה:) לא תהא שמועה גדולה מראיה אבל חזיוה בליליא הוו להו סהדי ואין עד נעשה דיין והכי איתא בפרק החובל (בבא קמא צ':) ובפרק אחד דיני ממונות (ל"ד:) בענין שלשה שנכנסו לבקר את החולה. שלא בפני ב"ד ואתה בא לחייבו על פי עדים פטור

דהויא לה עדות שאין אתה יכול לקיים בה ועשיתם לו כאשר זמם שאם הוזמו אינן נהרגין דהא גברא קטילא קא באעו מקטל:

ואמר רבא הרובע את הטריפה חייב דהא אתהני מהו דתימא להוי כמאן דמשמש עם אדם מת וליפטר כדאמרינן התם (לעיל ס"ו:) למעוטי מעשה הורדוס קמ"ל דמשום הנאה הוא והא אית ליה הנאה אבל רובע מת שעברה חמימותו ולחלוחיתו פטור דלית ליה הנאה וכעץ בעלמא חשוב ורחמנא פטריה:

ואמר רבא עדים שהעידו על אדם טריפה שעבר עבירה שיש בה מיתה והוזמו אין נהרגין דגברא קטילא קטול וה"ה נמי היכא דלא הוזמו דלא קטלי' ליה לטריפה אפומייהו דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה. עדים שהיו טריפה והעידו באדם שלם לחייבו מיתה והוזמו נהרגין דגברא בעו מקטל וקטלינן להו משום דכתיב ובערת הרע מקרבך ותו דהא איכא לקיומי בהו תורת הזמה דבשלמא עדים שהעידו בטריפה לא אפשר לקיומי בהו תורת הזמה משום דלא אפשר לאשתלומי שלם בדמי טריפה אבל טריפה בדמי שלם שקלינן דיש בכלל מאתים מנה. רב אשי אמר אפי' עידי טריפה שהוזמו אינן נהרגין לפי שאינן בדין זוממי שאם הוזמו העדים שהזימום לאלו אינן נהרגין דגברי קטילי קטיל הילכך אע"ג דלא אתזמו נמי לא קטלינן להו להני עדים אפומייהו דהויא לה סהדותייהו דהני מזימין עדות שאי אתה יכול להזימה כל עד שהוזם קרי זומם והני סהדי קמאי דהוו טריפה כיון דאתו מציעאי ואוזמונהו קרי להו זוממין וסהדי מציעאי דאוזמונהו לקמאי כיון דאתו בתראי והוזמנהו לדידהו קרי להו זוממי זוממין לפי שעידי הנדון שהוזמו נקראין זוממיו של נדון כדאמרינן בסוף אלו הן הנחנקין (פ"ט.) זוממי בת כהן ובועלה ומזימין שהוזמו נקראין זוממי זוממין:

ואמר רבא שור שהוא טריפה שהרג חייב דעדות שאתה יכול להזימה היא דמחייבינן להו תשלום דטריפה שור של אדם טריפה שהרג חייב דעדות שאתה יכול להזימה היא. רב שישא אמר שור של אדם טריפה שהרג פטור דאמר קרא השור יסקל וגם בעליו יומת כל היכא דאלו קטול בעלים כי האי גונא מיחייבי שורן נמי מיחייב וכל היכא דאינהו לא מיחייבי שורן נמי לא מיחייב והאי כיון דאלו קטול בעלים שלא בפני ב"ד לא מיחייבי דהויא לה עדות שאי אתה יכול להזימה שורן נמי פטור. רב אשי אמר אפי' שור טריפה שהרג נמי פטור דהא איתקש למיתת בעלים וכיון דאי הוו בעלים טריפה וקטול פטירי כי הוו שור טריפה נמי וקטיל פטור:

פיסקא שיסה בו את הכלב שיסה בו את הנחש כו' א"ר אחא בר יעקב כשתמצי לומר לדברי ר"י ארס נחש בין שיניו הוא עומד וכיון שבא זה ונעץ שיניו של נחש בבשרו של

חבירו נמצא כהורגו בסכין שבידו לפיכך מכיש בסייף כדין כל רוצח ונחש פטור דאנוס הוא לדברי חכמים ארס נחש אין עומד בין שיניו אלא מעצמו הוא מקיאו בשעת נשיכה לפיכך נחש בסקילה כדין שור שהרג את האדם וקי"ל דאחד השור ואחד כל הבהמה וכן חיה ועוף כיוצא בהן דיליף שור שור משבת ומכיש פטור שבשע' שנעץ שיניו של נחש בבשרו של זה לא היה הארס מונח עליו אלא הוה ליה כסוף חמה לבוא ופטור ואי קשיא לך נחש נמי אמאי מיחייב מי גרע משור האיצטדין שהמית את האדם דפטור דכתיב כי יגח ולא שיגיחוהו (ב"ק ל"ט.) שאני התם דקא רדפי ליה לדידיה קא רדפי ליה:

מתני' המכה את חבירו בין באבן בין באגרוף ואמדוהו למיתה והקל ממה שהיה בשעת האומד ולאחר מכאן הכביד ומת חייב הואיל ואמדוהו מתחלה למיתה ומת מתוך חליו וכי כתיב אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו ונקה המכה על משענת כחו קאמר שנתרפא לגמרי כדמתרגמינן על בורייה ר' נחמיה פוטר שרגלים לדבר שלא מת מחמת מכה ראשונה מאחר שהקל בנתיים:

ת"ר את זו דרש ר' נחמיה אם יקום והתהלך בחוץ על משענתו אם תאמר כשעדיין קיים הכתוב מדבר למה הוצרך הכתוב לפטור את המכה וכי תעלה על דעתך שהיה מהלך בחוץ וזה נהרג שהוצרך הכתוב לפטרו אלא לאו כשמת ואי בשלא אמדוהו מתחלה למיתה מאי איריא שהלך על משענתו אפי' לא הלך על משענתו נמי אלא זה שאמדוהו למיתה והקל ממה שהיה והולך בחוץ על משענתו ולאחר מכאן הכביד ומת שהוא פטור ומשמע דר' נחמיה לית ליה על משענתו על בורייה אלא מוקי לה (בפטי') [כפשטיה] שהקל ויצא לחוץ כשהוא נסמך על משענתו דאי דריש על בוריו הוקל מנא ליה:

דף עח:

ודייקינן ורבנן דדרשי האי על משענתו על בורייה אמאי איצטריך קרא אטו תיסוק אדעתין דמאן דמאחי ליה לחבריה ומיתסי לגמרי דכל אימת דמיית בתר הכי קטלינן ליה להאי. ומפרקינן אצטריך לאשמועינן חבישה שאם אמדוהו למיתה חובשין את הרוצח שלא יברח עד שיראו אם ימות הנרצח או אם יתרפא לגמרי והיינו דכתיב ונקה המכה מלמד שהיה חבוש עד עכשיו. ודייקינן ור' נחמיה חבישה מנא ליה ומהדרינן יליף ממקושש דחבשיה משה רבינו עד דאתברר ליה דהוה מיחייב סקילה דכתיב ויניחוהו במשמר כי לא פורש מה יעשה לו ורבנן דלא ילפי ממקושש אמרי לך שאני מקושש דהוה ידע משה רבינו דבר קטלא הוה וקטליה הוא דלא הוה ידע במאי דסבירא לן כמאן דאמר לא בעינן עד שיודיעוהו בהתראתו באיזו מיתה הוא נהרג ומשום הכי חבשי' לאפוקי

האי דכל כמה דלא מיית נרצח אכתי לא ידעינן אי בר קטלא הוא ואי לאו בר קטלא הוא ס"ד אמינא מספיקא לא נחבשי' אצטריך למכתב ונקה המכה ללמד שחובשים אותו. ושבקינן להההוא טעמא דאמרן דר' נחמיה יליף ממקושש דודאי ממקושש לא מצי למילף מהאי טעמא דאמרן אלא יליף ממגדף שחבשוהו ועדיין לא היו יודעין אם היה חייב מיתה כלל ואם לאו ורבנן דלא ילפי מיניה אמרי לך מגדף הוראת שעה היתה ולא עשו אלא מפני כבודו של שם תדע שהרי עדיין לא היה עליו חיוב מיתה ולא התרו בו למיתה והרגוהו ומדהא לא ילפינן מינה הא נמי לא ילפינן מינה כדתניא יודע היה כו' משום סופא דברייתא נקטה דקתני אבל מגדף לא היה יודע אם בן מיתה כל עיקר הוא ואם לאו דאלמא אכתי לא הוה ידעי דבר מיתה הוא וקטלינן בלא התראה הדין הוא פירושא ופירושא מעליא הוא ועיין בהאי פירושא דידן ובפירושא דפריש בה מאן דזוז מינן והי מינייהו דחזית דעדיף סמוך עליה. הא דתניא יודע היה משה רבינו שהמקושש במיתה שהרי כבר נאמר במחלליה מות יומת אבל לא היה יודע באיזו מיתה הוא נהרג שנאמר כי לא פורש מה יעשה לו כלומר יודעין היו שראוי לעשות לו אלא שלא היו יודעין מה יעשה לו אבל מגדף לא נאמר בו מה יעשה אלא לפרוש להם כלומר לפרוש להן כל דינו: **ודייקינן** בשלמא לר' נחמיה היינו דכתיבי תרי אומדאני חד ולא ימות דמשמע דאמדינן ליה אם ראוי למיתה ואם לאו ואידך דכתיב אם יקום והתהלך בחוץ ותרווייהו לאומדאנא כתיבי דאי לאשמועינן דכי לא מיית יהיב ליה שבת וריפוי לימא קרא והכה איש את רעהו באבן או באגרוף ונפל למשכב שבתו יתן ורפא ירפא ולא ימות ואם יקום למה לי אלא לאומדנא ובשלמא לר' נחמיה דאמר אמדוהו למיתה והקל ולבסוף הכביד ומת פטור היינו דכתיבי תרי אומדאני חד אמדוהו למיתה וחיה והיינו דכתיב ולא ימות ס"ד אמינא כיון דאמדוהו למיתה כמת דמי ורחמנא הוא דחס עליה ואחייה וליקטליה להאיך קמ"ל אי נמי הא קמ"ל דמשלם ממון סלקא דעתך אמינא כיון דאמדוהו למיתה כמאן דאיחייב קטלא דמי ואין מת ומשלם קמ"ל וחד אמדוהו למיתה והקל ולבסוף הכביד ומת ובדין הוא דלכתוב רחמנא אמדוהו למיתה והקל ולא בעי אמדוהו למיתה וחיה אלא איצטריך למכתב באידך לגלויי אהאי דבהקל קא מיירי אלא לרבנן דאמרי לא מיפטר עד דמיתסי לגמרי תרי אומדאני ל"ל ליכתוב רחמנא ולא ימות ונקה המכה אי נמי והכה איש את רעהו אם יקום והתהלך בחוץ תרי ל"ל ומפרקינן חד אמדוהו למיתה וחיה דפטור וחד אמדוהו לחיים ומת דפטור אמדוהו לחיים ומת דכתיב ולא ימות ולא כתיב ולא מת אלא לא ימות דמשמע אמדוהו שלא ימות ואמדוהו למיתה וחיה דכתיב אם יקום והתהלך בחוץ ואיצטריך רחמנא למיפטריה בתרווייהו ור' נחמיה אמדוהו לחיים

ומת לא צריך קרא הרי יצא מבית דין זכאי ונפקא לן מצדיק אל תהרוג כדאיתא בפרק אחד דיני ממונות:

ת"ר המכה את חבירו ואמדוהו למיתה וחיה כלומר נתרפא לגמרי פוטרין אותו לכ"ע אמדוהו למיתה והקל ממה שהיה אומדין אותו אומד שני לממון לראות כמה ראוי ליתן לו מחמת כבוד זו ואם הכביד לאחר מכאן ומת הלך אחר אומד האמצעי כלומר השני והיינו אומד של ממון ואית נוסחי דיקי דאית בהו אחר האומד האחרון ופטור דברי רבי נחמיה וחכ"א אין אומד אחר אומד כלומר אין אומד מוציא מיד אומד לחשבו כיוצא מבית דין זכאי אלא הרי הוא בחזקת אומד ראשון עד שיתרפא לגמרי אבל מת מתוך חליו חייב. תניא אידך אמדוהו למיתה וטעו חוזרין ואומדין אותו לחיים אמדוהו לחיים וטעו אין חוזרין ואומדין אותו למיתה שהרי יצא מבית דין זכאי ודברי הכל היא ולא מצית למימר דהאי אמדוהו למיתה חוזרין ואומדין אותו לחיים בשהקל הוא דאם כן היינו סופא דקתני סופא אמדוהו למיתה והקל כו' משלם נזק וצער ושבת ליורשין.

מאימתי משלם את השבת משעה שהכהו ולא אמרינן כיון דההיא שעתא לא אמדוהו לממון לא משלם אלא מההיא שעתא דאמדוהו אלא כיון דהדור אמדוהו לממון איגלאי מילתא למפרע דמעיקרא ממונא הוה מיחייב ולאו מיתה ואמרי לה דהא קמ"ל דלא תימא כל זמן שהיה אמוד למיתה הרי היא כמת ואין עליו לשלם אלא צער ושבת שנצטער ובטל מאותה שעה ואילך קמ"ל דמשעה שהכהו.

ואם תשאל מאי שנא דקתני בברייתא נזק וצער ושבת ושבקיה לריפוי ולבשת וכי תימא כיון דמית ליה ליה ריפוי ולא בשת לא ס"ד דמאן שמעת לה האי סברא רבי נחמיה האמר רבי נחמיה ונקה המכה זה שאמדוהו למיתה והקל ממה שהיה ולאחר מכאן הכביד ומת וקאמר קרא רק שבתו יתן ורפא ירפא אלמא מיחייב נמי בריפוי ותו מדקא מיבעיא לן בפרק החובל (בבא קמא פ"ו:) גבי ביישו ישן ומת מכלל דגבי ביישו ער ומת פשיטא ליה דחייב בדמי בשתו. לא תיקשי לך הא דתבע מיניה ריפוי מחיים מיחייב לאסוייה כפשטיה דקרא דכתיב ורפוא ירפא דמשמע בשעה שצריך לרפואה והיינו מחיים ולא כתיב רפואתו יתן כדכתיב גבי שבת שבתו יתן ומשמע בין מחיים בין לאחר מיתה דממונא חסריה והאי דלא אירי האי תנא גבי ריפוי משום דמירי לאחר מיתה ולאו בר אסוויי הוא ולא קרינא ביה ורפוא ירפא אבל בשת לא שנא הכי ולא שנא הכי מיחייב כדאמרינן לעיל מיהו לא ידעינן אמאי לא תנייה בברייתא אלא משום דלא אצטריך ליה לאשמעינן אלא נזק צער ושבת נזק דאע"ג דמית וליכא למימר כמה היה יפה וכמה הוא יפה דאין דמים למתים אפ"ה משלם נזק דאמ' כמה היה יפה קודם הכאה

וכמה היה יפה לאחר הכאה כשאמדוהו לחיים צער ושבת נמי אצטריך לאשמועינן מאימתי משלם אבל בשת לא איצטריך לאשמועינן ולא מידי.
ואי קשיא לך ההיא דאמרינן בהחובל (צ"א.) אמדוהו והבריא נותנין לו כל מה שאמדוהו אלמא אע"ג דלא צריך ריפוי יהבינן ליה ואלו הכא קאמרינן דכיון דמית ולא חזי לריפוי לא יהבי' להו ליורשין דידיה אמרי שאני התם דאמדוהו מתחלה בכך:
מתני' נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם כו' פטור דהא לאו אדעתא דאיחיובי קא עביד ואע"ג דאתרו ביה ואמרי ליה אל תזרוק לבהמה מפני אדם שבצדה ונמצאת הורגו ואתה נהרג עליו ואמר על מנת כן אני עושה שאם אהרגנו אהרוג עליו פטור כיון דלא מיכוין למקטליה לאדם על כרחיך כשוגג דמי דסבר לא קטילנא ליה ואית דאמרי דמשום התראת ספק קא פטרינן ליה דכי מתרו ביה התראת ספק היא דדילמא לא קטיל ליה ולאו מילתא היא דתנא לא קא משמע דיהיב טעמא למילתיה אלא משום כוונה ותו דאי משום התראת ספק א"כ לרבי יוחנן (מכות ט"ו:) דאמר התראת ספק שמה התראה מתני' מה תהא עליה אלא מסתברא כדפרשינן וכן לנכרי והרג את בן ישראל דאנכרי לא מיחייב כדאמרינן בפרק ארבע מיתות (נ"ז.) גבי שפיכת דמים ישראל בעכו"ם פטור וכן לנפלים והרג את בן קיימא משום דלא מיחייב אנפלים דגברא קטילא קטל.
נתכוון להכותו על מתניו ולא היה באבן כדי להמית בה אם נתנה על מתניו והלכה לה על לבו והיה בה כדי להמית על לבו ומת פטור דכיון דנתכוון להכותו על מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו נמצא שלא נתכוון להרגו נתכוון להכותו על לבו והיה בה כדי להמית על לבו והלכה על מתניו ולא היה בה כדי להמית על מתניו ומת פטור דלאו איהו קטליה שהרי לא היה בה כדי להמית ושאר המשנה על זו הדרך אבל נתכוון להכותו על מתניו והיה בה כדי להמית על מתניו והלכה לה על לבו ומת אע"פ שלא מת בדבר שנתכוון להמיתו חייב. רבי שמעון אומר אפי' נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור:

דף עט.

ודייקינן בגמרא רבי שמעון אהייא אילימא אסיפא נתכוון להכות את הגדול והיה בה כדי להמית את הגדול והלכה לה על הקטן ומת חייב וקאמר ר"ש אפי' נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור מאי אפי' נתכוון להרוג את זה דמשמע דרבותא קמ"ל במילתא אחריתי דלא איירי בה ת"ק ועדיפא מינה הא תנא קמא נמי בנתכוון להרוג את זה והרג את זה קא מיירי והאי רבי שמעון פוטר מיבעי ליה דמשמע אההיא מילתא גופה דאיירי

בה ת"ק אלא אריש קאי נתכוון להרוג את הבהמה והרג את האדם כו' פטור הא נתכוון להרוג את זה והרג את זה חייב ר"ש אומר אפי' נתכוון להרוג את זה והרג את זה פטור ובדין הוא דהוה ליה לאיפלוגי עליה ברישא דמתני' לאלתר אלא נטר' ליה לת"ק דמסיים לה למילתיה והדר מיפליג עילויה והאי דלא קתני ר"ש פוטר דמשמע אסופה דנתכוון להכות את הגדול והיה בה כדי להמית את הגדול והלכה לה על הקטן ומת משום דאי תנא ר"ש פוטר סד"א דאכולהו קאי אפי' אנתכוון להכותו על מתניו והיה בה כדי להמית על מתניו והלכה לה על לבו ומת קמ"ל דר"ש בההיא אודויי אודי דחייב וכי קא מפליג גבי נתכוון להרוג את זה והרג את זה:

ואמרינן פשיטא לן דקאי ראובן ושמעון ואמר אנא לראובן קא מיכוונא לשמעון לא מיכוונא היינו פלוגתא דרבנן ור"ש אלא היכא דאמר לחד מינייהו קא מיכוונא לר"ש מאי מי אמרי' כיון דמחייה לחד מינייהו הוה ליה כמאן דאיכוון ליה לחודיה מעיקרא דלחד מינייהו איכוון והא מחייה לחד מינייהו או דילמא כיון דאלו מחייה לאידך ושביק ליה להאי הוה ניחא ליה דהא לא ניחא ליה למקטל אלא חד מינייהו השתא נמי דמחייה להאי לאו כמאן דאתכוון ליה דמי וכן אם נתכוון לאחר והכהו אלא שהיה סבור שראובן הוא ונמצא שמעון מאי מי אמרינן הרי נתכוון לגוף זה והכהו או דילמא כיון דלהאי גברא מיהת לא איכוון פטור. ופשטינן להו לתרווייהו מיהא דתניא רבי שמעון אומר עד שיאמר לפלוני אני מתכוין אבל נתכוון לאחד משנים לא ומדבעי עד שיאמר לפלוני אני מתכוין משמע דבעי איכווני לההוא גברא דקא קטיל דפלוני שמא דגברא משמע ולאו שמא דגופא. מאי טעמא דר' שמעון אמר קרא וארב לו קרא יתירא הוא דהו"ל למכתב וכי יהיה איש שונא לרעהו וקם עליו כו' וארב לו למה לי לומר לך עד שיתכוין לו. ורבנן האי וארב לו מאי עבדי ליה אמרי דבי ר' ינאי פרט לזורק אבן לגאו לתוך חבורה של בני אדם מהן כותים ומהן ישראל ונתכוון להרוג את ישראל והתרו בו אל תזרוק שבן ברית הוא ותהרג עליו ואמר ע"מ כן אני עושה וזרק לתוך החבורה והכה את אחד מהן ומת ואין ידוע אם כותי הרג אם ישראל הרג שפטור והכי משמע להו לרבנן וארב לו דלאו ליחודי כוונה הוא דאתא אלא ליחודי מעשה עד שיודע את מי הרג אם ישראל הוא אם לאו.

ודייקינן היכי דמי אילימא דאיכא תשעה כותים וישראל אחד ביניהם תיפוק לי דרובא כותים נינהו ואיכא למיזל בתר רובא ואימור כותי הרג ופטור ואפי' פלגא כותים ופלגא ישראל ספק נפשות להקל דמספקא לא קטלינן ומהדרינן לא צריכא דאיכא ט' ישראל וכותי אחד ביניהן מהו דתימא ליזיל בתר רובא ואימור ישראל הרג ולקטליה איצטריך

קרא למפטריה דהוה ליה כותי קבוע וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי והוה ליה ספק נפשות (ספק נפשות) להקל וכל היכא דאמרי' דכל קבוע כמחצה ע"מ דמי מהכא נפקא לן. ואית דמפרשי פרט לזורק אבן לגאו והרג את ישראל דמצי למימר לכותים קא מיכוונא לישראל לא קא מיכוונא ולאו מילתא היא מכמה אנפי חדא דאפי' ר"ש לא פליג ארבנן אלא היכא דלא גלי אדעתיה מעיקרא דלהאי גברא דקטליה קא מיכוין אבל היכא דגלי אדעתיה מעיקרא דלהאי גברא דקטליה קמכוין דהא אתרו ביה אל תהרגנו שבן ברית הוא ותהרג עליו וקביל עליה התראה תו לא מצי למימר להאיך אחרינא איכווני ותוב אי משום כונה מה לי ישראל וכותי אפי' ישראל ובהמה נמי ותו מאי איריא משום דהוי כותי קבוע אפי' כי לא הוי קבוע נמי (והא) [ותו] דמתמהינן תיפוק לי דרובא כותים נינהו אטו משום דרובא כותים נינהו איכא למימר דלכותים איכוון לישראל לא איכוון הא לא אשכחן דמפלגי רבנן בין רובא למיעוטא אלא היכא דמשכחינן מדעם ולא ידעינן מהיכא נינהו דאיכא לאחזוקי דמרובא הוא דפריש אבל לענין כונה כי האי גונא לא שייך למימר דכי איכוון לרובא איכוון:

ודייקינן בשלמא לרבנן דאמרי נתכוון להרוג את זה והרג א"ז חייב היינו דכתיב וכי ינצו אנשים וא"ר אלעזר במצות שבמיתה הכתוב מדבר שמתכוונין להמית [זה] את זה דכתיב ונתת נפש ואי לא נתכוון להמית אמאי מיקטיל אלא לאו בשנתכוון להמיתו וכתיב אם אסון יהיה ונתת נפש כו' הרי אנשים הללו לא נתכוונו אלא להמית זא"ז וכשנגפו את האשה ומתה חייבים אע"פ שלא נתכוונו לאשה והאי ונגפו נגף אחד מהם קאמר רחמנא אבל נגפו שניהם פטורין דהו"ל כהכוהו עשרה בני אדם בעשר מקלות אלא לר"ש האי ונתת נפש מאי עביד ליה ומפרקינן מוקי ליה לממון שמשלם דמי האשה ליורשיה דיליף נתינה נתינה כתיב הכא ונתת נפש וכתיב התם ונתן בפלילים מה להלן ממון אף כאן ממון:

דף עט:

אמר רב אחא תאנא דבי חזקיה מפקא מדר' דאמר נתכוון להרוג א"ז והרג א"ז משלם ממון ומפקא מדרבנן דמחייבי ליה קטלא ואלו תנא דבי חזקיה לא ממון ולא מיתה דתאנא דבי חזקיה מכה בהמה ישלמנה ומכה אדם יומת וכי מה בא זה ללמדנו אם למכה בהמה הרי כבר נאמר ומכה נפש בהמה ישלמנה ואם למכה אדם הרי כבר נאמר ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת אלא לפטור מכה אדם מתשלומין דהכי משמע מכה בהמה ישלמנה אבל מכה אדם אין לך בו חיוב תשלומין אלא מיתה והקיש הכתוב

פיטורא דמכה אדם לענין תשלומין לחיובא דמכה בהמה מה מכה בהמה לא חלקת בו בין שוגג למזיד בין מתכוין לשאינו מתכוין בין דרך עלייה כשמגביה ידו בין דרך ירידה כשמורידהו לפטרו ממון אלא לחייבו ממון דאמר קרא פצע תחת פצע לחייב על השוגג כמזיד ועל האונס כרצון והיינו טעמא דנקט גבי מכה בהמה בין דרך עלייה בין דרך ירידה משום דאשמועינן דמכה בהמה בשוגג מיחייב ממון מדקתני בהדיא לא חלקת בו בין שוגג בין מזיד הילכך איצטריך לאשמועינן בין דרך עלייה לדרך ירידה דאע"ג דגבי חיובא דמכה אדם בשוגג דמיחייב גלות מצינו חילוק בין שהרגו דרך עלייה לדרך ירידה דאלו דרך ירידה מיחייב גלות ואלו דרך עלייה פטור דאמר קרא ויפל עליו וימת עד שיפל בדרך נפילה אפ"ה גבי חיובא דמכה בהמה בשוגג דחייב ממון לא חלקת בו בין דרך עלייה בין דרך ירידה לפטרו ממון אלא לחייבו ממון מה מכה בהמה דחייב לא חלקת בו בחיובו אלא הרי הוא חייב בכל צדדיו אף מכה אדם דפטור מממון לא חלקת בפיטורו אלא הרי הוא פטור בכל צדדיו וליכא למימר דלאקושי חיובא דמכה אדם לענין מיתה לחיובא דמכה בהמה לענין תשלומין קאתי דהא נפקא לן מקראי דגבי חיוב מיתה התראה בעי'. ודייקינן אהא ברייתא לפרושה כי היכי לברורי דמפקא מדר' ומדרבנן והיינו דקא דייקינן מאי מתכוין ומאי שאינו מתכוין אילימא שאינו מתכוין להרוג בן ברית כלל היינו שוגג אלא שאין מתכוין לזה אלא לזה ואי בר קטלא הוא אמאי איצטריך למפטריה ממון אלא לאו ש"מ לאו בר קטלא הוא ולאו בר ממונא הוא. וקי"ל כרבנן דמחייבי ליה קטלא דסתם מתני' ומחלוקת דברייתא הלכה כסתם מתני' ואפי' מחלוקת דמתני' וסתמא דברייתא נמי כדאמרינן התם (יבמות מ"ג.) וכי רבי לא שנאה רבי חייא מנ"ל. ואם תשאל לתנא דבי חזקיה האי ונתת נפש תחת נפש מאי עביד ליה מוקי ליה להאי אם אסון יהיה דין אסון כלומר ואם נתכוונו לאשה עצמה ומתה ונתת נפש כדאיתא בכתובות בפרק אלו נערות (כתובות ל"ה.):

מתני' רוצח שנתערב באחרים בגמרא מפרש לה וכולה מתני' פשוטה היא ובפ"ד מיתות מפרש פלוגתא דרבנן ור"ש ואיידי דאיתני הכא ברוצח שנתערב באחרים אייתי נמי כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה ואיידי דתנא חייבי מיתות שנתערבו זה בזה דאשתכח דרמי עלייהו חד מתרי חיובי תנא נמי מי שנתחייב שתי מיתות ואיידי דתנא הא תנא נמי מי שלקה שתי פעמים ואיידי דתנא מי שלקה ושנה והוי בר כיפה תנא נמי ההורג את הנפשות שלא בעדים דהוי בר כיפה ותו דהורג את הנפשות הוי עיקר דקמיירי ברוצח דאיירי ביה מעיקרא מיהו על כרחיך אי לאו טעמא דאמרן לא הוה מקדים ליה למי

שלקה ושנה ברישא ואיידי דאירי בחייבי מיתות דלא שייכי נמי בארבע מיתות תנא נמי כולהו:

ודייקינן בגמרא מאן אחרים א"ר אבהו א"ש הכא ברוצח שלא נגמר דינו שנתערב ברוצחים אחרים שנגמר דינן להריגה והלכו להן עידיהן עסקינן רבנן סברי אין גומרין דינו של אדם אלא בפניו וכיון דלא אפשר למקטליה להאי דלא איגמר דיניה דהא לא ידעינן הי ניהו כי היכי דליגמריה לדיניה באפיה הנך נמי פטורין דכולהו ספיקי ההוא דלא נגמר דינו נינהו וכי תימא וליהדר ליגמריה לדיניה דכל חד מיניהו באפיה ממה נפשך אי מהנך דנגמר דינן הוא שפיר ואי לאו מהנך קמאי הוא הא מיחייב קטלא וגמרינן ליה השתא לדיניה אמרי כיון דלא ידעינן משום מאי קא גמרינן ליה לא קטלינן ליה דרחמנא אמר והצילו העדה דבעו להפוכי בזכותיה וכי האי גוונא לא ידעי אמאי מיחייב לא יכלי להפוכי בזכותיה שפיר ור"י סבר לה כרבנן דאמרי אין גומרין דינו של אדם אלא בפניו אלא מיהו מיפטרינהו נמי לגמרי לא פטרינן אלא כיון דרוצחין נינהו כונסין אותן לכיפה דלא גרעי מההורג את הנפשות שלא בעדים דכונסין אותו לכיפה כדמפרש לקמן במתניתין ורבנן אמרי לך שאני התם דאיכא סהדי מ"מ כדמפרש בגמרא ויכלינן למגמריה לדיניה אפומא דהנהו סהדי לחיוביה בדין כיפה לאפיה:

ור"ש בן לקיש אמר אדם כיון דכ"ע אין גומרין דינו אלא בפניו כ"ע ל"פ דפטור אלא הכא בשור שהרג את האדם ולא נגמר דינו שנתערב בשוורים אחרים שנגמר דינן עסקינן כדמפרש ואזיל. אתמה רבא עליה אי הכי היינו דתאני עליה א"ר יוסי אפילו אבא חלפתא שהוא חסיד ביניהם וברי לן דלא קטל איהו לא תלינן ביה פיטורא ומחייבינן להו לאינך אלא כולן פטורין מדקתני אפילו אבא חלפתא ביניהם ש"מ דבאדם קאי ולא בשוורים ואידחיא לה הא דריש לקיש וה"ה נמי דקשיא (לר"י) [לר"א] דאוקמה ברוצח שלא נגמר דינו שנתערב ברוצחים אחרים שנגמר דינן קשיא א"כ דכולהו ברוצחים קא מיירי מאי רבותיה דאבא חלפתא דקתני ר"י אפילו אבא חלפתא ביניהם כיון דאסהידו ביה דקטל מאי רבותיה:

דף פ.

ואוקמ' רבא למתני' הכי שנים שהיו עומדין ויצא חץ מביניהן והרג ואין ידוע מי משניהם זרקו שניהם פטורים ואר"י אפילו אבא חלפתא ביניהם ואין אומרים בידוע שאבא חלפתא לא זרקו ויתחייב השני אלא הרי שניהם בחזקת ספק ופטורין והא דקתני רוצח שנתערב באחרים לאו בהוכר ולבסוף נתערב קא מיירי אלא בשלא הוכר מתחלה

כדאמרן ואיצטריך לאשמועינן כדר"י דאמר אפילו אבא חלפתא ביניהן והא דתאני רבי יודה כונסין אותן לכיפה לאו ארוצח שנתערב באחרים קאי אלא חסורי מחסרא והכי קתני ושור שנגמר דינו שנתערב בשוורים אחרים מעליי כלומר כשרים שלא נגחו הואיל והרי כולם אסורים בהנאה מספק סוקלין אותן כדי שנקיים מצות סקילה באותו שור שנגמר דינו שהרי אין לבעלים הפסד בכך מאחר שבין כך ובין כך אסורים בהנאה רבי יודה אומר אין הורגין אותן בידים אלא כונסין אותם לכיפה יש אומרים להמיתן ברעב ויש לומר שמשקין אותם דבר מועט עד שיוקטן מעיהן ולבסוף מאכילין אותן שעורים עד שכריסן נבקעת. והא תניא דמסייעא לן דפליגי תנאי בשור שנגמר דינו שנתערב בשוורים דתניא פרה שהמיתה ואח"כ ילדה אם עד שלא נגמר דינה ילדה ולדה מותר דכ"ע כמה דלא נגמר דינה לא מיתסרא בהנאה וכיון דילדה קודם גמר דין אשתכח דכי חייל איסורא עלה דידה לחודה הוא דחייל אם משנגמר דינה ילדה ולדה אסור דעובר ירך אמו הוא וכבר נאסר בהנאה בשעת גמר דין אגב אמו. נתערבה הפרה לאחר גמר דין באחרים ואחרים באחרים כלומר שנתערב אחד מן התערובות כונסין אותן לכיפה כר"י ראב"ש אומר מביאין אותם לב"ד וסוקלין אותם ותרויהו אתערובת דילה קיימי אבל אולד דכ"ע פטור ממיתה דנהי נמי דנאסר בהנאה אגב גמר דין דאמו מיהו בסקילה נמי לא שהרי לא היה עמה בשעת נגיחה:

אמר מר אם עד שלא נגמר דינה ילדה ילדה מותר ומתמהינן ואע"ג דכי נגחה הוה מיעברא והאמר רבא ולד הנוגחת אסור לגבוה קאמר וכגון דנגחה או נרבעה על פי עד אחד או על פי הבעלים וה"ה נמי להדיוט היכא דאיכא [עדים] מאי טעמא היא וולדה נגחה דעובר ירך אמו הילכך אפילו ילדה קודם גמר דין נמי כי היכי דמיחייבינן למקטל' לדילה הכי מחייבינן למקטל' לולד דידה שהרי שניהם נגחו. ומפרקינן אימא אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה ולדה מותר והוא דעיברה וילדה בין שעת נגיחה לשעת גמר דין דהאי ולד לא הוה בשעת נגיחה כי היכי דלימא איהו נמי נגח ולא בשעת גמר דין כי היכי דלימא חייל עליה איסור הנאה אגב אימיה ואם משנגמר דינה עיברה ולדה אסור. ודייקינן אבבא דסופא דאוקימנא אם משנגמר דינה עיברה ולדה אסור הניחא למ"ד במסכת תמורה זה וזה גורם אסור אלא למ"ד זה וזה גורם מותר הרי ולד זה מן ההיתר ומן האיסור בא שהרי אביו מותר היה ואמאי אסור. אלא אמר רבינא הכי קאמר אם עד שלא נגמר דינה עיברה וילדה ולדה מותר כדאמרן ואם עד שלא נגמר דינה עיברה כיון שהוכר עוברה קודם גמר דין ומשנגמר דינה ילדה ולדה אסור עובר ירך אמו הוא והרי חל עליו איסור הנאה בשעת גמר דין כמו שחל על שאר איבריה:

דף פ:

פיסקא כל חייבי מיתות שנתערבו זה בזה ידונו בקלה ודייקינן שמעת מינה מותרה לדבר חמור הוי מותרה לדבר הקל דקל בכלל חמור דאי לא תימא הכי הנך דאתרו בהו לחמורה אמאי ידונו בקלה הא לא אתרו בהו לאותה קלה וליפטרינהו ומדקתני ידונו בקלה נילף מינה דהוי מותרה לדבר הקל ודחי רבי ירמיה לעולם אימא לך מותרה לדבר חמור לא הוי מותרה לדבר הקל ודקא קשיא לך אמאי ידונו בקלה (הקל) הכא במאי עסקינן שהתרו בו למיתה סתם דהוו כלהו מיתות בכלל והאי תנא הוא דלא בעי עד שיודיעוהו באיזו מיתה הוא נהרג דתניא ושאר כל חייבי מיתות חוץ מן המסית אין ממיתין כו' ת"ק יליף ממקושש דקטלוה בהתראת סתם דהא בשעת מעשה אכתי לא הוו ידעי ליה לקטליה כדאמרינן לעיל בפירקין (ע"ח:) ור"י אמר לך מקושש הוראת שעה היתה וגזירת הדיבור (היתיר) [היתה] להרגו באותה התראה ולא ילפי' מינה לדורות דמשמע ליה לר"י יומת המת עד שיתיר עצמו לאותה מיתה ואית דמפרשי הוראת שעה היתה לפי שלא היה אפשר להן להודיעו בשעת התראה באיזו מיתה הוא נהרג ואין דנין אפשר משאי איפשר והכין דיקא:

פיסקא הנסקלין שנתערבו בנשרפין כו' משמע דהוו נשרפין רובא ונסקלין מיעוטא שאין קורין תערובת אלא למיעוט והרוב הוא נקרא עיקר. מתני רב יחזקאל לראמי בריה הנשרפין שנתערבו בנסקלין שהיו רוב רש"א ידונו בסקילה שהשריפה חמורה א"ל רב יהודה בריה אבא לא תתנייה הכי דא"כ מאי איריא משום דשריפה חמורה כי הוו שקולות נמי תיפוק לי דרובא נסקלין נינהו וכל חד מינייהו כי מפקי' ליה למקטליה אשתכח דפריש ליה מדוכתיה וכל דפריש מרובא פריש ואפי' כי משתייר מינייהו לבסוף כשיעור הנשרפין שנתערבו דייניין להו בסקילה דאיכא למימר הנך קמאי הוא דהוו מיחייבי שריפה והני מרובא נינהו. א"ל ואלא היכי אתנייה א"ל אתנייה הנסקלין שנתערבו בנשרפין דהוו להו נשרפין רובא רש"א אעפ"כ ידונו בסקילה שהשריפה חמורה שאין אתה רשאי למשוך את הקלים אחר הרוב להחמיר עליהן. ואקשינן ליה אי הכי אימא סופה וחכ"א ידונו בשריפה שהסקילה חמורה מאי איריא שהסקילה חמורה כי שקילין בהאי נמי תיפוק לי דרובא נשרפין נינהו א"ל התם רבנן לאו טעמא קאמרי למילתיהו אלא לר"ש הוא דקאמרי ודאי ידונו בשריפה כרוב ודקאמרת ידונו בסקילה משום דשריפה חמורה שאין אתה רשאי למשוך את הקלים אחר הרוב להחמיר עליהן לא ודאי סקילה חמורה ונמצא שאינך מושך את המיעוט אחר הרוב להחמיר עליו אלא להקל עליו. אמר שמואל לר"י שיננא לא תימא ליה לאבוך הכי אבא לא תתנייה הכי

דקא מודעת ליה בהדיא דטעי ומיכסיף דתניא היה אביו כו' אלא אומר לו אבא כך כתוב בתורה כלומר כתוב בתורה כמו שאתה עושה ומתמהינן סוף סוף היינו הך אלא אומר לו אבא כתוב בתורה כך וכך ואיהו גופיה רמי אדעתיה אמאי אודעתיה הכי ומידכר הכא נמי הו"ל למימר ליה כך היא הציעה של משנה:

דף פא.

מתני' מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד ידון בחמורה ובגמרא מוקי לה אע"פ שנגמר דינו מתחלה לקלה. עבר עבירה אחת שיש בה שתי מיתות נידון בחמורה בין שהיתה זיקה ראשונה חמורה מן האחרונה או קלה הימנה דאיסור חל על איסור והו"ל מחוייב שתי מיתות נידון בחמורה ר"י אומר ידון בזיקה הראשונה הבאה עליו ראשונה כלומר באיסור שהוזקק מתחילה זה להזהר בו ולפרוש הימנו הוא נידון אע"פ שהוא קל מהבא עליו באחרונה דקסבר ר"י אין איסור חל על איסור ואפילו חמור על הקל הילכך אין כאן שתי מיתות. מי שלקה ושנה במלקות מכאן ואילך אם עבר עבירה שיש בה מלקות ב"ד כונסין אותו לכיפה שהוא מקום צר מלמטה ורחב מלמעלה מלא קומתו ולאחר שמאכילין אותו לחם צר ומים לחץ עד שהוקטנה מעיתו מאכילין אותו שעורים כו'. ההורג את הנפשות שלא בעדים שחייב מיתה על פיהן ב"ד כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו לחם צר ומים לחץ עד שתוקטן מעיתו ולבסוף מאכילין אותו שעורים עד שכריסו נבקעת:

ומקשינן אמתניתין דקתני מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה פשיטא השתא אלו עברה לחמורה בלחוד הוה דיינינן ליה בחמורה משום דעבר עבירה אחריתי קלה בהדה תיסוק אדעתין דלידיניה בקלה איתגורי איתגר. ואוקמה רבא כגון שנגמר דינו מתחלה לעבירה קלה ועבר עבירה חמורה ופשוטה היא:

בעא מיניה אבוה דרב יוסף בר חייא מרבה בר נתן מנא הא מילתא דאמור רבנן מי שנתחייב שתי מיתות ב"ד נידון בחמורה ואע"פ שנגמר דינו מתחלה לקלה א"ל דכתיב והוליד בן פריץ כו'. שופך דם היינו רוצח שהוא בסייף. ואת אשת רעהו טמא שבא על אשת איש שהוא בחנק. ואל הגלילים נשא עיניו שעבד ע"ג דמיחייב סקילה וכתיב מות יומת דמיו בו והיינו סקילה דגמר מאוב וידעוני דכתיב בהו באבן ירגמו אותם דמיהם בם ואי דלא נגמר דינו לקלה מעיקרא פשיטא אלא איתגורי איתגר אלא לאו דנגמר דינו מעיקרא לקלה:

מתקיף לה ר"ן בר יצחק אימא כולהו בחייבי סקילה קא מיירי והוליד בן פריץ שופך דם בן סורר ומורה בסקילה ואמאי קרי ליה שופך על שם סופו שסופו לשפוך דם

כדאמרינן בפרק בן סורר ומורה דסופו לעמוד בפ"ד ומלסטם את הבריות והעומד כנגדו ואי אפשר שלא יהרגנו כדאמרינן גבי הבא במחתרת. ואת אשת רעהו טמא בנערה המאורשה דבסקילה ואמאי קרי לה אשת רעהו ע"ש סופה. ואל הגילולים נשא עיניו זו ע"ג דבסקילה. ודחינן א"כ מאי קמ"ל יחזקאל. ומקשינן ודילמא תורה קמהדר להזהיר את ישראל עליה. ודחינן א"כ הו"ל לאהדורי' כי היכי דאהדרה משה רבינו דלימא בן סורר ומורה בהדיא ונערה מאורשה בהדיא ולא לינקוט לישנא אחרינא דאיכא למיטעי ביה. ואית דמפרשי א"כ הו"ל לאהדורה כי היכי דאהדרה משה רבינו במשנה תורה שהתחיל מפרש את כל המצות והולך באר היטב:

דרש רב אחא בר חיננא מאי דכתיב אל ההרים לא אכל כו' צדיק הוא חיה יחיה אטו מאן דלא עבד הני אע"ג דעבד עבירות אחרניאתא טובא צדיק הוא חיה יחיה אלא על כרחיך בקלות קא מיירי שנזהר בעבירות קלות ואין צריך לומר בחמורות אל ההרים לא אכל שלא אכל בזכות אבות כלומר שהיה צדיק גמור ולא הוצרך לאכל בזכות אבות אברהם יצחק ויעקב שנמשלו כהרים גבוהים וכן הוא אומר (מיכה ו':ב') שמעו הרים את ריב ה'. ועיניו לא נשא שלא הלך בקומה זקופה. ואת אשת רעהו לא טמא שלא ירד לאומנות חבירו שחבירו נהנה ממנה כאשתו. ואל אשה נדה לא קרב שלא נהנה מקופה של צדקה שהוא דבר מגונה למי שהוא הגון וכל דבר מגונה קרי נדה דכתיב (איכה א':י"ז-י"ח) היתה ירושלים לנדה ביניהם. וכתיב צדיק הוא חיה יחיה כו'. ויש מפרשין אל ההרים לא אכל שלא אכל בזכות הוריו. ועיניו לא נשא שלא הלך בגבות עינים. ואומנות חבירו מדמה לה לאשת חבירו. וקופה של צדקה מדמה לאשה נדה שאינו גוזל שום אדם אבל נהנה מדבר שאין ראוי לו וקופה של צדקה אינה ראויה לאדם שאינו צריך לה:

פיסקא עבר עבירה שיש בה שתי מיתות כו'. תניא כיצד א"ר יוסי נידון בזיקה הראשונה שבאה עליו היתה חמותו מתחלה כשהיתה פנויה ולבסוף נעשית אשת איש ובא עליה נידון בשריפה כדין חמותו היתה מתחלה אשת איש ולבסוף נעשת חמותו ועדיין לא נעשת פנויה ובא עליה נידון בחנק כאשת איש. א"ל רב אדא בר אהבא לרבא חמותו ונעשת אשת איש אמאי נידון בחמותו ותו [לא] ליתדין נמי באיסורא דאשת איש דהא א"ר אבהו ביבמות בפרק ארבעה אחין מודה ר"י באיסור מוסיף אע"ג דלית ליה לר"י איסור חל על איסור הני מילי באיסור כולל ואיסור בת אחת דלא איתוסף איסורא בההיא חתיכה גופה או בההיא איתתא גופה אבל באיסור מוסיף אית ליה איסור חל על איסור משום דאיתוסף איסורא בההיא חתיכה גופה אי נמי בההיא איתתא גופה והיכי דמי כגון חמותו פנויה שהיתה מתחלה אסורה לו לבדו ומותרת לכל אדם נעשת אשת איש

מגו דאתוסף בה איסורא לכ"ע דהוה שריא להו מעיקרא איתוסף בה איסורא נמי לגבי דידיה ואמאי קריא ליה איסור מוסיף לפי שנוסף בה איסור שלא היה בה מתחלה כלל שהרי לאחרים מותרת היתה והכי מוכח בשבועות פ"ג (כ"ד:) דאיסור מוסיף עדיף טפי מאיסור כולל מההוא טעמא דכתבינן. א"ל אדא ברי בשלמא התם גבי קרבן כי אית ליה לר"י איסור חל על איסור באיסור מוסיף משום דמשכח איסור בתרא רוחא למיחל דהא איכא לחיוביה שתי חטאות אלא הכא גבי מיתה בתרי קטלי קטלת ליה:

דף פא:

פיסקא מי שלקה ושנה אוקימנא במלקיות של כריתות כגון לאו שיש בו כרת ואתרו ביה למלקות דגברא בר קטלא הוא כלומר סופו שמת בידי שמים וקרובי הוא דלא מיקרב קטליה כלומר שאין המקום ממיתו עכשיו לפי שעדיין לא קרב עת מיתתו וכיון דקא מותר נפשיה כלומר מפקיר נפשו למות שמחייב עצמו כריתות הרבה כדי שתתקרב מיתתו מקרבינן ליה לקטליה. ויש לפרש כיון דקא מותר נפשיה לקטלא שהרי מחייב עצמו כרת מוכחא מילתא דניחא ליה בהכי מיהו בחד זימנא או בתרי זימני לא מיתחזק בהכי עד דעבד תלתא זימני כדמפרש לקמיה אבל בבציר מהכי לא מיתחזק דאימור אקראי בעלמא הוא ולאו ותורי קא מותר נפשיה. והאי פירושא בתרא דייק טפי מההוא קמא. ודוקא במלקיות של כרת אחד ששנה בעבירה אחת ושלש אבל שתים ושלש כריתות של שלש עבירות לאו ותורי קא מותר נפשיה אלא איסורי הוא דקא באעי מיטעם:

ודייקינן מי שלקה ושנה במלקות ואע"ג דלא שילש מכניסין אותו לכיפה לימא מתני' דלא כרשב"ג דאמר לא הויא חזקא עד תלתא זימני דתניא נשאת לראשון ומת לשני ומת לשלישי לא תנשא דמתרי קמאי הוחזקה קטלנית דברי ר' רשב"ג אומר לרביעי לא תנשא. ופריק רבינא אפילו תימא רשב"ג קסבר דעבירות מחזיקות אותו בחזקת רשע ומאחר שהתרו בו ועבר ג' פעמים כונסין אותו לכיפה. וכי תימא א"כ למה לי למתני מי שלקה ושנה האי מי שעבר ושנה מיבעי ליה לא תיקשי לך דלא מיבעיא לר' דס"ל דמלקיות מחזיקות דאי אית ליה עבירות מחזיקות מפעם ראשונה ושנייה איתחזק ליה ולא אשכחן תנא דלימא כונסין אותו לכיפה אלא מעבירה שלישית ואילך ואמטול הכי איצטריך למתנא מי שלקה ושנה דמלקיות מחזיקות אלא אפילו לרשב"ג דס"ל עבירות מחזיקות איצטריך למתנא מי שלקה ושנה משום תרי אנפי חדא מי שעבר ושנה בב"ד כונסין אותו לכיפה הוה משמע דמעבירה שנייה כונסין אותו לכיפה ואע"ג דאכתי לא עבר עבירה

שלישית ואלו רשב"ג תלתא זימני באעי ואי תנא מי שעבר ושנה ושלש הוה משמע אפילו בשוגג להכי תנא מי שלקה דמלקות בשוגג ליכא לאשמועינן דלא מיתחזק אלא במזיד ותו דאי תנא מי שעבר ושנה ושלש הוה מיתוקמא מתני' דלא כר' דאמר בתרתי זימני הויא חזקה דמה נפשך אי עבירות מחזיקות שלש למה לי ואי מלקיות מחזיקות ליבעי לקה ושנה ואמטול הכי נקט תנא דידן מילתא דסלקא לדברי הכל כגון שלקה ושנה במלקות וחזר ועבר דבין לר' דאמר בתרי זימנא הויא חזקה ואית ליה מלקיות מחזיקות בין לרשב"ג דאמר בתלתא זימני הויא חזקה ואית ליה עבירות מחזיקות הויא חזקה לר' דהא איכא תרי מלקיות לרשב"ג דהא איכא שלש עבירות:

ואותביניה למאן דמוקים ליה לטעמיה דרשב"ג דקסבר עבירות מחזיקות מיהא דתניא עבר עבירה שיש בה מלקות כו' מאי לאו דכ"ע לא שנא תנא קמא דאבא שאול ולא שנא אבא שאול סבירא להו מלקיות מחזיקות ותנא קמא ואבא שאול בדר' ורשב"ג קא מיפלגי ת"ק סבר לה כר' דאמר בתרי זימני הויא חזקה הילכך פעם ראשונה ושניה מלקין אותו דאכתי לאו בר כיפה הוא דמלקיות מחזיקות וכל כמה דלא לקי תרי זימני לא מתחזק לכיפה ואלקוייה בפעם שנייה ועיוליה לכיפה לא אפשר דכיון דלקה שקליה למטרפסיה ועד דעבר עבירה שלישית לא מיחייב ולא מידי ואבא שאול סבר לה כרשב"ג דאמר בתלתא זימני הויא חזקה וכל כמה דלא לקי תלתא זימני לא מיתחזק לכיפה וש"מ דס"ל לרשב"ג מלקיות מחזיקות דהא אוקמתיה לטעמא דאבא שאול דסבירא ליה דמלקיות מחזיקות כרשב"ג והוא הדין נמי לטעמא דת"ק דאוקימתיה כר' על כרחיך סבירא ליה דמלקיות מחזיקות דאי עבירות מחזיקות מפעם שנייה ליעיליה לכיפה אלא לאו דכ"ע מלקיות מחזיקות ותיובתא דמאן דמוקי טעמא דרשב"ג דקסבר עבירות מחזיקות.

ומפרקינן לא דכ"ע בין לת"ק בין לאבא שאול אית להו דרשב"ג דאמר בתלתא זימני הויא חזקה והכא בהא קא קמיפלגי ת"ק סבר עבירות מחזיקות והאי דקתני מלקין אותו לאו לאחזוקי הוא דקתני אלא דיניה בפעם ראשונה ושנייה קא מפרש ואזיל ואבא שאול סבר מלקיות מחזיקות וכיון דלא מיתחזק עד דלקי תלתא זימני לא אפשר לעיוליה לכיפה (דכך) [עד] פעם רביעית דהא שקליה למטרפסיה בפעם שלישית:

והא דתניא התרו בו ושתק או שהתרו בו והרכין בראשו ורמז כמי שמקבל עליו התראה פעם ראשונה ושנייה מתרין בו למלקות ושבקינן ליה דהא לא קבל עליו שלישית כונסין אותו לכיפה ואעפ"י שלא התרו בו כלל ואשמועינן האי תנא דאע"פ שלא התיר עצמו למלקות בראשונה ובשנייה שהרי לא קבל עליו התראה בפירוש לענין כיפה לא איכפת לן דהא עבירות מחזיקות והאי דבעינן התראה כל דהו לשווייה מזיד הוא דבעינן כי

היכי דתתברר לן מילתא דוותר נפשיה לקטלא מדחייב נפשיה שתים או שלש כריתות אבל לחיובי מלקות ודאי לא מיחייב עד דמקביל עליה התראה בהדיא ואע"ג דקבולי התראה לא כתיבא בחייבי מלקיות [ילפינן להו מחייבי מיתות] ב"ד בק"ו ומה חייבי מיתות חמורות בזמן שלא קבלו עליהן התראה פטורין דכתיב יומת המת עד שיתיר עצמו למיתה חייבי מלקיות לא כ"ש וכי תימא אי הכי כיפה נמי תילף מחייבי מיתות בק"ו שאני כיפה דמדברי סופרים היא ואין דנין דיני סופרים מדברי תורה אבא שאול אומר אף בשלישית מתרין בו כלומר אין כונסין אותו לכיפה בשלישית אלא אם התרו בו ועבר והתם מלקיות ליכא כי היכי דתימא דטעמא דאב"ש כרשב"ג וקסבר מלקיות מחזיקות חדא דלא קתני לה במתניתא ותו דהא לא קביל עליה התראה הילכך על כרחיך סבירא להו להני תנאי עבירות מחזיקות וא"כ במאי פליגי אי בדר' ורשב"ג הא אמרת עבירות מחזיקות וא"כ אבא שאול דבאעי פעם רביעית מדקתני אף בשלישית מתרין מכלל דאכתי לאו בר כיפה הוא כמאן דלא כר' ולא כרשב"ג:

אמר רבינא לעולם כדקאמרינן דכ"ע אית להו דרשב"ג דאמר בתלתא זימני הויא חזקה והכא בכיפה צריכא התראה פליגי ת"ק סבר כיפה אינה צריכה התראה להתרות בו אל תעבור כדי שלא תכנס לכיפה הילכך כיון דאתרו ביה פעם ראשונה ושנייה למלקות לא צריך לאתרויי ביה בשלישית דהא בשלישית בר כיפה הוא ולאו בר מלקות וכיפה אינה צריכה התראה ואבא שאול סבר כיפה צריכה התראה הילכך בשלישית נמי בעי התראה לכיפה והיינו דקתני אב"ש אומר אף בשלישית מתרין בו ולאתרויי ביה לכיפה קאמר. ואי קשיא לך התם אמר אבא שאול מלקיות מחזיקות הילכך אין כונסין אותו לכיפה עד פעם רביעית והכא קאמר עבירות מחזיקות הילכך בשלישית נמי כונסין אותו לכיפה לא קשיא הא לטעמא דידיה דסבר מלקיות מחזיקות הא לטעמיה דרשב"ג דסבר עבירות מחזיקות:

ואיכא דאמרי דהאי דקאמר רבינא בכיפה צריכה התראה קא מיפלגי לאו למתניתא בתריתא בלחוד קאמר אלא לתרויהו קאמר דכ"ע בתלתא זימני הויא חזקה מיהו לא מיתחזק עד שלש עבירות של התראת מלקות מקובלות או בהרכנת הראש או בשתיקה וקא מיפלגי בכיפה צריכה התראה תנא קמא סבר כיון שהוחזק רשע על שלש התראות של מלקות דהא אתרו ביה תלתא זימני למלקות ועבר אע"פ שעדיין לא התרו בו לכיפה כונסין אותו לכיפה מיד דכיפה אינה צריכה התראה ואבא שאול סבר כיפה צריכה התראה הילכך אע"ג דאתרו ביה בשלישית למלקות (וברביעית מתרין בו) [אין כונסין אותו] לכיפה שהרי הוצרך התראה לכיפה אלא מתרין בו בשלישית למלקות וברביעית

מתרין בו לכיפה ואם עבר כונסין אותו לכיפה. והאי פירושא איכא עליה כמה פריכי חדא דקאמר דלכ"ע לא מיתחזק עד שלש עבירות של התראת מלקות והא לא מצינן למימר דהא ת"ק דמתניתא בתריתא לא צריך התראה בשלישית כלל מדקתני פעם ראשונה ושניה מתרין בו שלישית כונסין אותו לכיפה דאלמא לא בעי התראה אלא פעם ראשונה ושניה. ותו מדקאמר אבא שאול אף בשלישית מתרין בו מכלל דת"ק לא בעי התראה בשלישית. ותו דקאמר דקסבר אבא שאול במתניתא בתריתא דבעינן התראה רביעית לכיפה והא מילתא מהיכא נפקא להו דהא אבא שאול לא קאתי לאוסופי אדת"ק אלא התראה שלישית בלחוד ואם איתא הכי מיבעי ליה למתנא אבא שאול אומר אף בשלישית אין כונסין אותו לכיפה (מיבעי ביה) אלא מתרין בו בשלישית למלקות וברביעית לכיפה. ותו דאם כן הוה ליה למימר אלא אמר רבינא דמשמע דהדר ביה מתירוצא קמא ומדקאמר אמר רבינא מכלל דתירוצא קמא כדקאי קאי. ותו מאן דאמר כיפה אין צריכה התראה כיון דבשלישית כונסין אותו לכיפה היכי מתרינן ביה בשלישית למלקות הא לאו בר מלקות הוא. ותו היכי מצי לאוקומי פלוגתא דת"ק ואבא שאול במתניתא קמייתא בכיפה צריכה התראה והא פלוגתא דת"ק ואבא שאול במתני' קמייתא בהדיא מיפרשא דת"ק סבר בשלישית כונסין אותו לכיפה ואבא שאול סבר אף בשלישית מלקין אותו ברביעית כונסין אותו לכיפה והתם לא מפרש אבא שאול התראה לכיפה כלל אלא ודאי ש"מ דהאי פירושא ליתיה ומחוורתא כדפרשינן:

ואיבעיא לן כיפה היכא רמיזא בקרא דהא ודאי פשיטא לן הלכה למשה מסיני היא מיהו קמיבעיא לן היכא רמיזא מקצת אמר ריש לקיש תמותת רשע רעה מכאן שיש חיוב מיתה למי שהוחזק רשע. ואיידי דאירי ריש לקיש בהאי קרא דתמותת רשע רעה דאלמא האי רעה כיפה היא אייתינן ליה נמי לאידך קרא דמצודה רעה חכה שמשעה שהדג נאחז בה הוא מצטער מחמת שנוקבת את חכו מה שאין כן בשאר מצודות:

פיסקא ההורג את הנפשות שלא בעדים. ומתמהינן שלא בעדים מנא ידעינן דקטל דליחייביה בכיפה. אמר רב בעדות מיוחדת אחד רואה אותו מחלון זה ואחד מחלון זה ואין שניהם רואין זה את זה דסהדותא מעליתא להימונינהו מיהו רחמנא הוא דחס עילויה דלא ליקטליה בהאי סהדותא והכא גבי ההורג את הנפשות מיחייב כי היכי דלא ליפשו להו רוצחים. ושמואל אמר שלא בהתראה. רב חסדא אמר אבימי כיון דאתכחוש בבדיקות דלא צריכי לגופא דסהדותא כגון הא דתנן מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים והתם הוא דמיפטר ממיתת ב"ד אבל מכיפה לא פטרינן לה וקסבר רב חסדא אמר אבימי בן זכאי כי פטריה ממיתת ב"ד פטריה דהיינו סייף אבל מכיפה לא פטריה וכולהו הני

אמוראי סברי דהאי שלא בעדים דקתני לאו שלא בעדים ממש קאמר אלא שלא בעדות שחייבין בה מיתת ב"ד. ואי קשיא לך היכי מוקים לה רב חסדא בדאתכחוש בעוקצי תאנים כדבן זכאי דאלמא לא מחייבינן ליה אלא כיפה בלחוד והא שמעינן ליה לרב חסדא בפרק היו בודקין (מ"א.) דאמר אחד אומר כליו שחורים ואחד אומר כלים לבנים הרי זה נכון אלמא קטלא נמי מיחייב והתם אמרינן בהדיא דרב חסדא לית ליה דבן זכאי. לא קשיא דרב חסדא טעמא דאבימי קאמר הכא וליה לא סבירא ליה:

מתני' הגונב את הקסוה קשות הנסך והמקלל בקוסם מברך את השם בקוסם דמפני מה החמיר בו לפי שהוא מראה כאלו יש בקוסם כח לברך את השם והבועל ארמית קנאין פוגעין בהן כלומר הורגין אותן ואשכחן כי האי לישנא בקרא כדכתיב (מלכים א ב׳:ל״א) ופגע בו וקברתו וכולהו הני הלכה למשה מסיני הוא ושאר מתני' פשוטה היא ובגמרא מפרש מנא לן: ואיבעיא לן הגונב כלי שרת היכא רמיזא דאית ביה מיתה ולא יבואו לראות כבלע את הקדש ומתו רמז בעלמא דשייכא מיתה בכלי שרת אבל פשטיה דקרא בלוים כתיב שלא יבואו לראות כשאהרן ובניו מכסין כלי הקדש ומתחייבין מיתה בידי שמים אלא ממתינין בחוץ עד שיכסו הכהנים את הכלים ואז ינשאו לנשאם:

פיסקא המקלל בקוסם תני רב יוסף יכה קוסם את קוסמו כלומר למי שנתן בו כח לקסום והיינו כלפי מעלה. רבנן ואיתימא רב מארי אמרי יכה קוסם לקסום לו לחבריה קאמר ולקונו ולמקנו והיינו כלפי מעלה מי שקונה ומקנה לבריותיו: ובועל ארמית כו':

דף פב.

זקנו דר' פרודא כו'. נבוג צמחה כלומר שפלטתה הארץ והציאתה לחוץ כרכה בשיראין והניחה בארגז פשוטה היא:

כי אתא רב דימי אמר ב"ד של חשמונאי גזרו על הבא על העכו"ם לחייבו עליה משום (נש"א) [נשכ"א] סימן נדה שפחה [עכו"ם] אשת איש. נדה אע"ג דדם עכו"ם כדם בהמה דמי כדמוכח בפרק בנות כותיים (נדה ל"ד.) לענין ביאה גזרו רבנן עליהו. משום שפחה שכל העכו"ם שפחות הן לישראל. עכו"ם אע"ג דליתא בז' עממים גזרו עליה הואיל ומסירה את לבו. אשת איש היכא דהויא אשת איש קאמר ואע"ג דלית להו קידושין גזרו רבנן עלה כדי שלא יהא רגיל אצלה משום דדמיא לאשת איש. כי אתא רבין אמר משום נשג"ז סימן נדה שפחה עכו"ם זונה דסתם עכו"ם זונות הן שנבעלו לפסול להן אבל משום אשת איש לא דלית להו אישות ולא שייך בה למגזר משום אשת איש ואידך דאמר משום אשת איש אמר לך נשייהו ודאי לא מיפקרי ועל כרחיך דמו לא"א. איכא

דאמר דהאי חיובא דקאמרינן הכא לענין מלקות קאמר דמחינן ליה מכת מרדות מדרבנן משום הני איסורי כולהו וצריכא עיונא:

א"ר חסדא הבא על העכו"ם אין מורין לו אם בא אדם ושאל הנה פלוני בועל עכו"ם מהו לילך ולהרגו אין מורין לו שלא ניתנה רשות אלא למקנא מעצמו דעושה מעשה ע"י עצמו אבל ע"י שליח לא והאי כי אתי ומימלך [אי] אמרינן ליה זיל קטול הו"ל שלוחין ולא עוד אלא שאם פירש זמרי דוגמא נקט שמא דזמרי לבועל ושמא דפנחס לקנאי שאם פירש הבועל מן העכו"ם והרגו הקנאי לאחר פרישה נהרג עליו שאין פוגעין בו אלא בשעת מעשה וכמעשה שהיה ואם נהפך זמרי והרגו לפנחס אעפ"י שלא פירש אין זמרי נהרג עליו מ"ט דפנחס רודף הוה שהרי אין מצווה להרגו אלא רשות בעלמא הוא שהרי אין מורין לו וכשם שניתן לפינחס רשות להרגו לזמרי כך ניתנה רשות לזמרי להציל את עצמו בנפשו של פינחס והני מילי זמרי אבל איניש אחרינא לא דלאו רודף גמור הוא דהא ברשות קא עביד ומאי שנא איניש אחרינא כיון דלדידיה נמי (אתי) איכא רשותא למקטליה לזמרי לא אתיהיבא רשותא לאצוליה אבל זמרי גופיה לא אתיהיבא ליה רשותא למקטל נפשיה הילכך אית ליה רשותא לאצולי נפשיה.

(**דכתיב**) [**כתיב**] ויאמר משה אל שופטי ישראל הרגו איש אנשיו כו' באותה שעה הלך שבטו של שמעון אצל זמרי נשיאם אמרו לו הן דנין דיני נפשות ואתה יושב ושותק מה עשה עמד וקיבץ כ"ד אלף מישראל והן הן שמתו אח"כ במגפה ולמה קבצן כדי שיסייעוהו כנגד משה וסנהדרי שהיו דנין דיני נפשות והלך אצל כזבי והביאה אצל משה א"ל זו אסורה או מותרת וא"ת אסורה לפי שהיא מדינית בת יתרו כהן מדין מי התירה לך נתעלמה הלכה ממנו שנאמרה לו בסיני הבועל ארמית קנאין פוגעין בו ואי משום דאמר ליה בת יתרו מי התירה לך הול"ל ליה ניתנה תורה ונתחדשה הלכה ולא אסרה תורה אלא מכאן ואילך אבל מי שהיה נשוי ועומד קודם מתן תורה לא נאסרה עליו.

וירא פינחס מה ראה אמר רב ראה מעשה ונזכר הלכה ושמואל אמר ראה שאין חכמה ואין תבונה כו' לפיכך אמר הלכה לפני רבו ולא המתין ליטול הימנו רשות שמא יבואו אחרים בין כך ובין כך להפקיר עצמן בדבר. ויקם מתוך העדה היינו סנהדרי ויקח רומח בידו שלא היה מצוי לו אלא לאחר עמידתו מתוך העדה מכאן שאין נכנסין בכלי זיין לבה"מ. שלף שננא הברזל שבה ובטיית סנהא והניחה באונקלו כדי שלא יראו אותה והיה נשען על מקלו והלך להראות שלא היה תופשה אלא לישען עליה כיון שהגיע אצל שבטו של שמעון אמר היכן מצינו ששבטו של לוי גדול משבטו של שמעון בפרישות

ולמה אהיה פרוש יותר מכם אמרו הניחו לו אף הוא לעשות צרכיו הוא נכנס שכבר התירו פרושין את הדבר:

דף פב:

אמר רבי יוחנן ששה נסים נעשו לו לפנחס אחד שהיה לו לזמרי לפרוש כשראהו ולעמוד כנגדו ולהרגו ולא פירש ואיבעי תימא שהיה לו לפרוש מחמת צער המכה ולא פירש כדי שיראו הכל שבדין הרגו ולא יהרגו את פנחס עליו. ואחד שהיה לו לדבר לצעוק לבני שבטו שהיו עומדין בחוץ ולא דבר כדי שלא יבאו בני שבטו ויהרגו את פנחס. ואחד שכיון בזכרותו של איש ובנקובתה של אשה והיו מעורין זה בזה כדי שיראו שבדין הרגו. ואחד שלא נשמטו מן הרומח כדי שיגביהם ברומח ויראו לכל. ואחד שבא מלאך והגביה את המשקוף של אהל כדי שיוצא הרומח מן האהל זקוף כדי שלא ישמטו ממנו. ואחד שבא מלאך והשחית באותן כ"ד אלף כדי שיהו טרודין ולא יבואו להרוג את פינחס. בא וחבטן לפני המקום אמר לפניו כו' בקשו מלאכי השרת לדחפו אמר להם הקב"ה הניחו לו קנאי בן קנאי הוא משיב חמה בן משיב חמה קנאי דכתיב בקנאו את קנאתי בן קנאי בן לוי שקנא במעשה דינה דכתיב ויאמרו הכזונה יעשה את אחותנו משיב חמה דכתיב השיב את חמתי בן משיב חמה אהרן דכתיב כי יצא הקצף כו' וכתיב ויתן את הקטורת ויכפר על העדה התחילו שבטים מבזין אותו ראיתם בן פוטי זה (שנהרג) [שהרג] נשיא שבט מישראל על שם יתרו בן פוטי אבי אמו דכתיב ואלעזר בן אהרן לקח לו מבנות פוטיאל לו לאשה ותלד לו את פנחס ואמרינן ביש נוחלין (ק"ט:) דפוטיאל היינו יתרו שפיטם עגלים לע"ג:

זרזיר מתנים או תיש אסמכתא בעלמא היא זרזיר בגימטריא תכ"ד הוו מתנים לשון המתנה או תיש לשון תשות כח והיינו דאמרינן ארבע מאות כו' ומלך אלקום עמו כלומר לא היה פינחס יודע שמלך אל כלומר המלך האל היה קם עמו בעזרתו שאלו היה יודע כן לא היה צריך להמתין לו לזמרי עד שיתשש כחו במתניתא תנא ששים עד שנעשה כביצה המוזרת מחמת רוב בעילות שבעל ותשש כחו ולא היתה שכבת זרעו מתבשלת זרזיר לשון מוזרות והיא היתה כערוגה מלאה מים. אמ"ר כהנא ומושבה כבית סאה מלא מים מחמת שכבת זרע שהיתה פולטת שם. תאני רב יוסף קבר שלה אמה י"א מקום תורפה אמה מחמת רוב בעילות שנבעלה ואני אומר שעל קבר שנקברה בו הוא אומר שהיה אמה כלומר אע"פ שהיתה גדולה ביותר בחייה כשנקברה באמה אחת נקברה. לא כזבי שמה אלא שולנאי ולמה נקרא שמה כזבי שכיזבה באביה שאמר לה אל תשמעי

אלא לגדול שבהן והיא נשמעה לזמרי ד"א כזבי שאמרה לאביה כוס בי עם זה שחוט בי עם זה כלומר שחוט העם הזה על ידי והיינו דאמרי אינשי דרך משל על מי שמצוי בזנות' בין קני לראבני שולנאי מאי בעיא בין הקנים לערבות הגדילות על שפת המים והוא מקום ייחוד שולנאי מאי בעיא התם בהדי קליפי דקני אצל קליפות הקנים שולנאי גיפתה לאמה כלומר זינתה על פני אמה אלמא שולנאי שמה: אמ"ר יוחנן ה' שמות יש לו זמרי כו' בן סלוא על שהסליא משפחתו גרם להם שימותו במגפה ושמם לדוש לשון סלה כל אבירי (איכה א') בן הכנענית על שעשה מעשה כנען זמה כדאמרינן בערבי פסחים ה' דברים צוה כנען את בניו אהבו זמה:

פיסקא כהן ששימש בטומאה בעא ר"א בר הונא מרב ששת כהן ששימש בטומאה מחויב מיתה בידי שמים או לא ופשיט ליה דאינו מחויב מיתה בידי שמים וה"ה נמי דהוה ס"ל דלא מיחייב כרת מדדייק לה ממתני' דקתני פוצעין את מוחו ודייק אי ס"ד מחוייב מיתה בידי שמים לשבקיה דלקטל בידי שמים ופריך לה אלא מאי אינו חייב מי איכא מידי דרחמנא פטריה ואנן קטלינן ליה דשמעת מינה דלמ"ד אינו חייב אפי' מכרת נמי פטר לה תדע מדתמהי' אפירכין ולא והא מי שלקה ושנה ומפרקי' אמר ר"ל במלקיות של כריתות עסקינן דש"מ דלמאן דפריך מי איכא מידי דרחמנא פטריה אפי' מכרת קאמרי' דאי ממיתה בלחוד קא פריך היכי מצי לתרוצי במלקיות של כריתות עסקינן והא לית בהו מיתה אלא לאו ש"מ דאפי' מכרת נמי קאמר מכלל (דילמא דהא) [דלמאן דאמר] דאינו חייב אפי' מכרת נמי קאמר ואי קשיא לך והא כתיב כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לשם וטומאתו עליו ונכרתה לא תיקשי לך דיכיל לאוקומה באכילת קדשים ולאו בהקרבתן. *) הא דאמרינן הא אקריוה לרב כהנא בחלמי' ואדכריה רב לגמריה יכרת ה' כו' אלמא בר כרת הוא ותו לית לך לאקשויי מי איכא מידי דרחמנא פטריה ואנן קטלינן ליה:

דף פג.

איתיביה היוצק את השמן על המנחה דכתיב ויצקת עליה שמן והבולל את הסלת דכתיב סלת בלולה בשמן מצה תהיה והפותת לאחר אפייתה דכתיב פתות אותה פתים והמולח דכתיב וכל קרבן מנחתך במלח תמלח והמניפה והמגישה אל המזבח בקרן מערבית דרומית כנגד חודה של קרן והמסדר את לחם הפנים על השלחן דכתיב ושמת אותם שתים מערכות כו' והמטיב את הנרות המדשנן שחרית והקומץ את המנחה והמקבל דמים לאחר שחיטה בחוץ פטור דלא מיחייב כרת על דבר שיש אחריו עבודה אלא שוחט

דכתיב בהדיא אבל שאר דברים שאחריהן עבודה אימעיטו להו מהעלאה דכתיב אשר יעלה עולה מה העלאה מיוחדת שהיא גמר עבודה אף כל שהוא גמר עבודה לאפוקי הני כולהו דלא גמר עבודה נינהו דהא היוצק והבולל והפותת והמולח והמניף והמגיש והקומץ יש אחריהן עבודה הקטרת הקומץ והמסדר את השלחן יש אחריה עבודה והיינו סילוק בזיכין והקטרתן והיינו גמר עבודה של לחם הפנים והמטיב את הנרות יש אחריה עבודה הדלקת ערבית והמקבל דמים יש אחריו זריקה. ואין חייבין עליהן לא משום זרות שאם עשאן זר פטור דנפקא לן במסכת יומא מעבודתם עבודה תמה ולא עבודה שאחריה עבודה וזרות התם כתיב והזר הקרב יומת ולא משום טומאה כהן שעשאן בטומאה פטור דכתיב וינזרו מקדשי בני ישראל ולא יחללו שלא יקריב בטומאה כדכתיב בתריה אמור אליהם לדורותיכם כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לשם וטומאתו עליו ונכרתה וזרות נמי בההוא קרא כתיב דדרשי' בפ' כל הזבחים מדאיצטריך למיכתב בני ישראל למעוטי מאי אילימא קדשי עכו"ם וקדשי נשים אינהו נמי לא קרבי בטומאה כדמפרש התם אלא אזהרה לבני ישראל שהם זרים שלא ישמשו ואיתקש טומאה לזרות מה זרות אינו חייב אלא בעבודה שאין אחריה עבודה כדאמרינן לעיל ואף לענין טומאה אינו חייב אלא בעבודה שאין אחריה עבודה לאפוקי הני כולהו דיש אחריהן עבודה כדפרישנא. ולא משום מחוסר בגדים דאינהו נמי מזרות נפקי לן לקמן וחגרת אותם אבנט בזמן שבגדיהם עליהם כהונתם עליהם אין בגדיהם עליהם אין כהונתם עליהם והוו להו זרים. ולא משום רחוץ ידים ורגלים שאם לא רחץ ידיו ורגליו ועשאן פטור דאע"ג דכתיב ירחצו מים ולא ימותו דמשמע שאם לא רחצו ושמשו ימותו יליף שלא רחוץ ידים ורגלים בג"ש דחוקה חוקה ממחוסר בגדים כתיב הכא והיתה להם חק עולם וכתיב התם במחוסר בגדים וחגרת אותם אבנט כו' והיתה להם כהונה לחוקת עולם מה להלן אינו חייב [אלא] על עבודה שאין אחריה עבודה אף כאן אינו חייב אלא על עבודה שאין אחריה עבודה. [הא מקטיר] חייב מאי לאו מיתה ופריק לא לאו בלחוד הוא דמיחייב דכתיב ולא יחללו ומוקים ליה לאידך קרא דכל איש אשר יקרב באכילת קדשים. ומקשי' אלא זר נמי שהקטיר דאיכא למידק מיהא מתניתא דחייב מדקתני אין חייבין עליהן משום זרות אהני הוא דאין חייבים משום זרות הא מקטיר חייב אטו לאו בלחוד הוא דמיחייב והכתיב והזר הקרב יומת אלא מיתה ומדזר מיתה טמא ששימש נמי מיתה דהא בכולהו איכא למידק הא מקטיר חייב ומשמע דכי הדדי נינהו ודחי' מידי איריא הא כדאיתא כלומר אע"ג דבכולהו איכא למידק הא מקטיר חייב לאו למימרא דכולהו חד חיובא אית להו אלא למימר דכולהו מיחייבי האי כדאיתיה לחיוביה והאי

כדאיתיה לחיוביה. ומתמהינן כיון דאמרת דמקטיר בטומאה לאו בלחוד הוא דמיחייב מכלל דיוצק ובולל כי איצטריך למפטרינהו אפי' מלאו גרידא נמי פטרינהו והא תניא אזהרה ליוצק ובולל בטומאת הגוף מנין ת"ל קדושים תהיו ולא תחללו אם אינו ענין לעבודה תמה דהא כתיב וינזרו ולא יחללו תנהו ענין לעבודה שיש אחריה עבודה. ומפרקינן התם מדרבנן בעלמא הוא וקרא אסמכתא בעלמא. ואותיבניה תו מיהא דתניא לקמן ואלו שבמיתה ומינייהו טמא ששימש וסלקא ליה בתיובתא: ואיידי דאיתינן ליה להא ברייתא דאלו שבמיתה להותוביה לרב ששת מינה איתינן לה הכא כולה לפרושה: **גופה** ואלו שבמיתה האוכל את הטבל שלא ניטלה תרומתו. וכהן טמא שאכל תרומה טהורה. וזר שאכל את התרומה. וזר ששימש במקדש. וכהן טמא ששימש. וטבול יום כל מחוייבי טבילות שבתורה ביום טבילתן משטבלו ועד שערב שמשן טבול יום הם נקראים. ומחוסר בגדים. ומחוסר כפורים שטבל והעריב שמשו ועדיין לא הביא כפרתו. ושלא רחוץ ידים ורגלים. ושתויי יין. ופרועי ראש שעברו עליהם שלשים יום ולא נסתפרו דכולהו יליף להו לקמן מקראי. אבל כהן ערל או אונן ששמש וכן כהן ששימש מיושב באזהרה. כהן בעל מום ששמש רבי אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה. הזיד במעילה מעל בהקדש ונהנה ממנו שוה פרוטה במזיד דכי כתיב קרא דחיוב קרבן בשוגג כתיב דכתיב נפש כי תמעול מעל וחטאה בשגגה מקדשי השם:

האוכל את הטבל מנא לן דהוי במיתה דכתיב ולא יחללו את קדשי בני ישראל את אשר ירימו ירימו להבא משמע דאלמא בעתידין לתרום הכתוב מדבר ויליף חילול חילול מתרומה דכתיב בה ומתו בו כי יחללוהו מה להלן במיתה אף כאן במיתה:

ומקשינן וליליף חילול חילול מנותר דכתיב ביה ואוכליו עונו ישא כי את קדש ה' חלל ונכרתה מה להלן בכרת אף כאן בכרת ומפרקינן מסתברא מתרומה הוה ליה למילף שכן דומה לה בשבעה דברים מה שאין כן בנותר ואלו הן תרומה חוצה לארץ הותרה ברבים פירות פיגול ונותר סימן הוא והרי אנו מפרשין אותו תרומה וטבל שניהן מחמת איסור תרומה נאסרין שזה תרומה וזה טבל תרומה ונוהגין בחוצה לירושלים ושניהן יש להן היתר תרומה הותרה לכהן טהור ואף לזה שהוא טמא שהרי טובל ואוכל לאחר הערב שמש וטבל יש לו היתר בהפרשת תרומתו ושניהן נאמר בהן חילול בלשון רבים גבי טבל כתיב ולא יחללו וגבי תרומה נמי כתיב כי יחללוהו ושניהם פירות שאין נוהגין אלא בדבר שגידולו מן הארץ ואין אתה מוצא בהן פיגול ונותר מה שאין כן בנותר שאין בו תרומה ואינו נוהג חוץ לירושלים ואפי' בשעת היתר הבמות לא היה נוהג חוץ למקומו ואין לו היתר לעולם ואין חילול האמור בו אלא בלשון [יחיד] כי את קדש ה' חלל ונוהג

אפילו בדבר שאין גידוליו מן הארץ כגון בשר קדשים ואתה מוצא בו פיגול ונותר ויש אומ' הותרה יש להן היתר כדתנן (תרומות פ"ד מ"ז) ר"א אומר התרומה עולה באחד ומאה ר"י אומר במאה ועוד וכ"ש הטבל ולאו מילתא היא דשאני טבל דהוה ליה דבר שיש לו מתירין ואפי' באלף לא בטיל:

ומקשינן אדרבא מנותר הו"ל למילף שכן איסור שניהם מחמת פיסול האוכל כלומר המאכל הטבל מחמת שאינו מתוקן נותר פיסול גופו גרם לו משא"כ בטמא שאכל תרומה טהורה שאין פיסול בתרומה. והטבל והנותר אין להם היתר במקוה למי שנאסרו עליו לאפוקי תרומה שיש לה היתר לטמא במקוה שטובל ואוכל לאחר הערב שמש ^ ומפרקינן הנך דתרומה נפישן ומהאיך דדמי ליה טפי ילפינן ליה. רבינא אמר חילול דרבים עדיף ליה למילף דהא עיקר גז"ש בחילול חילול קאתי' הילכך על כרחיך מחילול דדמי ליה טפי ילפינן ליה:

כהן טמא שאכל תרומה טהורה מנא לן דבמיתה דכתיב ושמרו את משמרתי כו' ומתו בו כי יחללוהו בתרומה קאיי דכתיב לעיל מיניה ולא יאכל מן הקדשים כי אם רחץ בשרו במים ובא השמש וטהר ואחר יאכל מן הקדשים ואע"פ שלא הביא כפרתו דהא במצורע וזב קא מיירי דבעי כפרה ואי בקדשים לא אכיל עד דמייתי כפרה דכתיב וכפר עליה הכהן וטהרה מכלל שהיא טמאה וטמא אסור בקדשים. ודייקינן ממתני' טהורה אין טמאה לא ואמר שמואל כו' סייעתא מייתי מינה לדוקא ממתני':

דף פג:

וזר שאכל את התרומה דכתיב ומתו בו כי יחללוהו וסמיך ליה וכל זר לא יאכל קדש: ומנין לטמא ששימש שהוא במיתה דכתיב וינזרו ולא יחללו ויליף חילול חילול מתרומה. ומקשינן ולילף מנותר ומפרקינן מסתברא מתרומה הו"ל למילף שכן גוף טמא בשניהם מה שאין כן בנותר ושניהן יש להם טהרה במקוה בין לשמש בין לאוכל תרומה ושניהם נאמר בהם יחללו יחללוהו לשון רבים משא"כ בנותר. ומקשינן אדרבא מנותר הו"ל למולף שכן קדש פנים פיגול ונותר כי טמא ששמש והאוכל נותר שניהם עסוקים בקדשי מזבח לאפוקי תרומה דלאו קדשי מזבח היא ושניהם נוהגים בפנים בבית המקדש בלבד משא"כ בתרומה שאין בה פיגול ונותר ומפרקינן חילול דרבים מחילול דרבים עדיף:

וטבול יום ששימש מנא לן דכתיב קדושים יהיו ולא יחללו גבי פרשת טומאה כתיב שהזהירם הכתוב שלא ליטמא למתים וכתיב בתריה קדושים יהיו ולא יחללו כלומר שלא ישמשו בטומאה אם אינו ענין כו':

ומחוסר בגדים מנא לן דכתיב וחגרת אותם כו' ואי קשיא לך למה לי לאיתוייה מכללא בהדיא כתיבא דכתיב בפרשת בגדים והיו על אהרן ועל בניו בבאם אל אהל מועד או בגשתם אל המזבח לשרת ומתו בו כי יחללוהו ואיכא למימר דהתם הכי קאמר רחמנא דלא תימא כי הוו בגדיהם עליהם אי מחלי עבודה מחמת טבול יום ומחוסר כפורים ששימשו דלא מיחייבי מיתה אלא אע"פ שבגדיהם עליהם ומתו בו כי יחללוהו תדע דבהכי משתעי קרא דאי ס"ד במחוסר בגדים ששימש קא משתעי היכא אזהרינהו רחמנא דלא לישמשו במחוסרי בגדים דקא עניש להו וכי תימא מדכתיב והיו על אהרן ועל בניו אזהרת עשה לא שמה אזהרה אבל למאי דמייתי לה בגמרא מטעמא דזרות לא קשיא מידי דהא כתיב וזר לא יקרב אליכם: אבל ערל כו':

ערל מנא לן אמר רב חסדא דבר זה מתורת משה רבינו שכתב לא למדנו עד שבא יחזקאל בן בוזי ולמדנו כל בן נכר ערל לב זה ישראל מומר שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים וערל בשר אע"פ שלא נתנכרו מעשיו כגון שמתו אחיו מחמת מילה לא יבא אל מקדשי לשרתני ובסוף פרק [כה"ג] (כ"ב:) אמרינן דגמרא הוו גמירי להו לפרועי ראש וערל ואתא יחזקאל אסמכינהו אקרא. ואזהרה זו אין לוקין עליה דהא לאו כתיבא באורייתא:

דף פד.

אונן מנלן דכתיב בכה"ג אונן שמתו אביו ואמו ומן המקדש לא יצא ולא יחלל כלומר לא יצא מקדושתו אלא יקריב אונן ואין חילול בכך הא כהן אחר שלא יצא אלא הקריב אונן חלל וכיון דמחיל עבודה ש"מ איסורא נמי איכא והיינו אזהרה דקאמרינן ולא למלקי עלה דהא דומיא דערל קתני והתם ודאי ליכא למימד דלקי עלה כדפרשינן:

אמר ליה רב אדא לרבא ונילף חילול חילול מתרומה למיתה ואהדר ליה מי כתיב חילול בלמד גופיה דהיינו כהן הדיוט מכללא הוא דקאתי הוי דבר הבא מן הכלל וכל דבר הבא מן הכלל אין דנין אותו בגז"ש:

יושב מנא לן אמר קרא לעמוד לשרת לעמידה בחרתיו ולא לישיבה ואפ"ה לא הוי כזר דהא לא תליא רחמנא לכהונה דידיה בעמידה כמא דתליא בבגדים אלא לענין אחולי עבודה קא מיירי והיינו דקאמרינן לעבודה בחרתיו לרצות עבודתו ולא לישיבה ואית דמפרשי דכיון דלא נבחר לישיבה הוה לי' כזר ולאו מילתא היא דא"כ להוי במיתה

כמחוסר בגדים ומאי דקא יהבי טעמא כדפרקי' בזבחים משום דהוי זר ושלא רחוץ ידים ורגלים ושתויי יין שלשה כתובים הבאים כאחד ואין מלמדין ליכא לאוקומה לפירושא דידהו דכי אמרינן שני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין ה"מ למילף מינייהו מילתא אחריתי אבל הכא כיון דהוה ליה זר [הו"ל כמאן] דפריש ביה קרא מיתה דאי לא תימא הכי מחוסר בגדים מנא לן דהוי במיתה אלא ודאי ש"מ דיושב לא הוי כזר וההיא דזבחים הכי מיפרשא מכדי יושב מחיל עבודה כזר אימא במיתה הוי כזר דלילפא מיניה במה מצינו ומפרקינן משום דהוה זר כו':

כהן בעל מום ששימש ר' אומר במיתה וחכמים אומרים באזהרה מאי טעמא דר' דכתיב אל הפרוכת לא יבא כו' ולא יחלל ויליף חילול חילול מתרומה דכתיב בה ומתו בו כי יחללוהו מה להלן במיתה אף כאן במיתה. ומקשינן ולילף מנותר שהוא בכרת דכתיב כי את קדש ה' חלל ונכרתה והאי קרח בנותר כתיב כדאמרינן בזבחים (כ"ח:) ובכריתות (ה'.) אתיא קדש קדש כתיב הכא כי את קדש ה' חלל וכתיב התם במלואים ואם יותר מבשר המלואים כו' לא יאכל כי קדש הוא מה להלן נותר א"כ נותר ומהשתא לילף כהן בעל מום בחילול חילול מנותר שהוא בכרת. ומפרקינן מסתברא מטמא שאכל תרומה הו"ל למילף שכן פיסול הגוף מפיסול הגוף לאפוקי נותר דפיסול מאכל הוא. ומקשינן אדרבא מנותר הו"ל למילף שכן קדש שניהן עסוקין בקדשים ושניהם בפנים ואתה מוצא בהן פיגול ונותר משא"כ בתרומה אלא גמר מטמא ששימש ששניהן פיסול הגוף והן עסוקים בקדשים בפנים ואתה מוצא בהן פיגול ונותר. ורבנן דאמרי באזהרה מ"ט אמר קרא גבי תרומה ומתו בו בו ולא בבעל מום ששימש וכי תימא אי הכי האוכל את הטבל וטמא וטבול יום ששימשו נמי הא ילפי חילול [חילול] מתרומה לענין מיתה ומה ראית להביא האוכל את הטבל וטמא וטבול יום ולהוציא בעל מום מרבה אני את אלו שכן חילול דרבים מחילול דרבים ומוציא אני בעל מום שכן חילול דיחיד מחילול דרבים ורבינו שלמה ז"ל פי' דהיינו טעמא דממעט בעל מום ולא ממעט טמא וטבול יום [משום דהני] הוי פיסול טומאה דומיא דכהן טמא שאכל תרומה טהורה דכתיב ביה ומתו בו כי יחללוהו משא"כ בבעל מום ולאו מילתא היא דהא תינח טמא וטבול יום אלא טבל מאי איכא למימר אלא מסתברא כדפרישית:

הזיד במעילה ר' אומר במיתה גמר חטא חטא מתרומה כתיב הכא במעילה וחטאה בשגגה וכתיב התם בתרומה ולא ישאו עליו חטא מה להלן במיתה אף כאן במיתה וחכמים אומרים באזהרה אמר קרא בו בו ולא במעילה והני מילי לענין מיתה דכי כתיב בו גבי מיתה כתיב ומתו בו כי יחללוהו אבל לענין אזהרה מתרומה גמר כדאיתא במעילה

בפ' הנהנה מן ההקדש (מעילה י"ח:) וכי תימא הא אפיקתיה להאי בו למעוטי בעל מום אמרי מיעוטא הוא וכל מאי דאית ליה למעוטי מיניה ממעיט וכי תימא אי הכי הנך אחריני נמי אמרי הנך ילפי בגז"ש וכ"ת הא נמי יליף בגז"ש לא דמי דאלו הנך כיון דכתיבא בהו אזהרה בגופיהו על כרחיך כי אתאי גז"ש למיתה הוא דאתאי אבל מעילה דלא כתיבא אזהרה בגופה אהני גז"ש למילף אזהרה ואהני בו למעוטי מיתה:

פיסקא זר ששימש במקדש טעמא דרבנן כדר' ישמעאל דתניא ר' ישמעאל אומר נאמר כאן והזר הקרב יומת ונאמר להלן כל הקרב אל משכן ה' ימות מה להלן בידי שמים דהא בעדת קרח קאי אף כאן בידי שמים ור"ע יליף יומת יומת מנביא שהדיח מה להלן בסקילה אף כאן בסקילה ור' יוחנן בן נורי נמי יליף מנביא שהדיח מיהו קסבר נביא שהדיח בחנק ומה להלן בחנק אף כאן בחנק וקא מיפלגי בפלוגתא דר"ש ורבנן ר"ע כרבנן ור' יוחנן בן נורי כר"ש. ומקשינן הא אנן תנן זר ששימש במקדש ר"ע אומר בחנק ואלו ברייתא קתני לר"ע בסקילה ומפרקינן תרי תנאי אליבא דר"ע מתני' דקתני ר"ע בחנק ר"ש היא דאמרה משמא דר"ע רביה דהא שמעי' ליה לר"ש דאמר נביא שהדיח בחנק ויליף זר ששימש בגז"ש מנביא שהדיח ובריייתא דקתני לר"ע בסקילה רבנן היא דפליגי עליה דר"ש דאמרי לה משמא דר"ע דהא שמעינן להו לרבנן דאמרי נביא שהדיח בסקילה ויליף זר ששימש מנביא שהדיח בגז"ש ובסוף פרק אלו הן הנחנקין מפרש פלוגתא דרבנן ור"ש בנביא שהדיח ויליף לה למילתא מקראי למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה:

דף פד:

לנעום"י מוד"ע קורא נעים בדברי תלמו"ד וגם בעלי"ו אשר אצל עין רוג"ל זמנין דאתי. יצא לחפש"י למצוא דברי חפץ זו דברי רבי מאיר זיע"א ודעת שפתיו מרחשן שפוותיה פשפש ול"ו מצא בין הפרקים פרק זה הוצג אחור ותשם בסו"ף ויכתב בדתי. הגדתי היום החכם עיניו בראשו כי יתן את רוחו באשר דבר מלך שלטון בשנותו את טעמ"ו ישר יחזו פנימו ונימוקו עמו די כל מעבדוהי קשוט וארחתיה. ולא הלבלר אשר דבר המלך ודתו מגי"ה יכול לשנות מדעת עליון אשר נכתב מאת המלך וחתמה מלכא בעזקתיה. ובאמת אמרו כל בר נש זכותיה בקורתיה:

דף צ.

פרק עשירי

כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב כו'. הכי אשכחן בנוסחי עתיקי ודייקי דסמכי פרק חלק לאלו הן הנשרפין בין בנסחי דמתני' בין בנסחי דגמרא והכי נמי מסתברא מדאתחיל לפרושי נהרגין באלו הן הנשרפין דקתני ואלו הן הנהרגין הרוצח ואנשי עיר הנדחת אי אמרת בשלמא פרק חלק בתר אלו הן הנשרפין הוי היינו דסליק ממילי דרוצח וקא מפרש מילי דאנשי עיר הנדחת לאסוקי נהרגין דסליק מינייהו בפרק אלו הנשרפין אלא אי אמרת דאלו הנחנקין תנן מקמי פרק חלק אכתי לא פריש מילי דנהרגין וקא נקיט לפרושי נחנקין אלא ודאי ש"מ דפרק חלק תנן ברישא ואיידי דאיירי בסוף אלו הן הנשרפין בזר ששימש דהוי בידי שמים נקט לפרושי הני דמסיק הינייהו בידי שמים לעה"ב והיינו דקתני כל ישראל יש להן חלק לעה"ב.

ענין העה"ב יסוד גדול מיסודי התורה הוא שהרי הכופר בו אעפ"י שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעה"ב כדמפרש במתני' ומוסיף לה בירורא בגמרא ולא עוד אלא שצדוק דינו של הקב"ה תלוי בו לומר שעיניו פקוחות על כל דרכי בני אדם לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו לפיכך צריכין אנו לפרש ענינו לפי מה שקבלנו מאבותינו ומרבותינו ולפי הקבלה הפשוטה ביד כל ישראל גם לפי פשטן של משניות והשמועות לא להתעולל עלילות ולבקש גדולות ולהרהר אחר קבלת אבותינו ולחדש דבר בדעתינו הקלה והמעוטה ולחקור אחר הנסתרות אשר הם לה' אלהינו ואין לנו עסק בהן לדעת מה זה ועל מה זה:

וענין העה"ב הוא הזמן ההוה אחר ימות המשיח בכמה שנים ועיקר מתן שכרן של צדיקים ועונשין לרשעים אינו אלא בו כדתנן באבות (פ"ד מט"ז) העה"ז דומה לפרוזדור בפני העה"ב התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין וכן עונשן של רשעים אינו אלא לעה"ב כדדרשינן בפרקין (צ:) הכרת תכרת הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב ואעפ"י שהשכר והעונש שניהן בעה"ב הן יש מקומות שאין לשון לעה"ב נופל אלא על מתן שכרן בלבד ולא על העונש כגון הא דתנן בפרקין כל ישראל יש להן חלק לעה"ב וכן ההיא דתנן התם העה"ז דומה לפרוזדור בפני העה"ב דמשמע שאם לא התקנת עצמך בפרוזדור אי אתה נכנס לעה"ב ואין דברים הללו אמורין אלא על השכר שבו לא על העונש וכן הא דתנן בפרקין לקמן (ק"ז:) אנשי סדום אין להם חלק לעה"ב לא אמרו אלא על השכר שבו ולא על העונש מדקתני אבל עומדין בדין ואין צריך לומר בכל מקום שנאמר חיי העה"ב שעל השכר בלבד נאמר והעה"ב האמור במשנתינו לפי פשטן של משניות ודברי התלמוד וגם לפי הקבלה הפשוטה בכל ישראל הוא עמידת הגויות והנפשות לדין כאחת כאשר היו קודם מיתתן שהרי כתבנו שאין שכרן של צדיקים ועונשן של רשעים אלא

לעה"ב לפיכך אי אפשר בלא גוף כדמוכח מדאמר ליה אנטונינוס לרבי יכולין גוף ונשמה לפטור את עצמן מן הדין כדמפרש בגמרא לקמן (צ"א) וראיה נמי ליום הדין שאי אפשר אלא בתחיית המתים דתנן (אבות ספ"ד) הוא היה אומר הילודים למות והמתים להחיות והחיים לידון הא למדת שאחרי הולדם הם מתים ואחר מיתתן הן חיים ואחר חייהן הן נידונין ומתניתין וגמרא דילה נמי דייקי דקתני ואלו שאין להן חלק לעה"ב האומר אין תחיית המתים ואמרינן בגמרא וכל כך למה ומהדרינן לפי שכל מדותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה הוא כפר בתחיית המתים לפיכך לא יהא [לו] חלק בתחיית המתים הא למדת שהעה"ב השנוי במשנתינו זהו תחיית המתים. ועוד מדדרשינן לקמן מנין לתחיית המתים כו' שנאמר הכרת תכרת הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב ואמר ריב"ל (לקמן צ"א:) מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר עוד יהללוך סלה הללוך לא נאמר אלא יהללוך מכאן לתחיית המתים וקי"ל דלעולם הבא קאמר דאמר ריב"ל גופיה כל האומר שירה בעה"ז זוכה ואומרה לעה"ב שנאמר יהללוך סלה הללוך לא נאמר אלא יהללוך הא למדת שהעה"ב יש בו תחיית המתים. ועוד דגרסינן בברכות (י"ז.) מרגלא בפומיה דרב העה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא משא ולא מתן ולא פריה ולא רביה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה ואם אין הגויות חיות לעה"ב מפני מה הוצרכו לומר שאין בו כל אלו היה להן לומר שאין בו גוף ונמצאו כל אלו בטלין מאליהן אלא לומר לך שאעפ"י שיש בו גויות אין בו אכילה ושתייה ולפיכך הוצרך לומר אלא צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו שכינה כלומר וכי מאחר שאין בו כל אלו צדיקים ממה הן נהנין ומה יהא על שכרן והשיב יושבין ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו שכינה וקראי נמי מוכחין דיום דינא לא סגיא אלא בתחיית המתים דכתיב (דניאל י"ב:ב') ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם וכתיב (תהילים נ':ד') יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו וכדאמר ליה רבי לאנטונינוס והרי ביארנו מפשוטן של פסוקים וכח המשניות והשמועות שהעה"ב שמשלמין בו שכר לצדיקים ונפרעין בו מן הרשעים אי אפשר בלא גוף וכן קבלה פשוטה ביד כל ישראל איש מפי איש הלכה למשה מסיני וכ"כ רבינו סעדיה ז"ל בספר האמונות וכן כתבו כל הגאונים בספריהם וכן הדעת נוטה לכך שכשם שמדת הדין נותנת לשלם שכר לנפש על ישרה וליפרע הימנה על מעלה כך מדת הדין נותנת לשלם שכר לגויה על ישרה וליפרע על מעלה שהרי שניהם עשו מעשה אם טוב ואם רע ואם אין הגויות חיות איה איפה תקותם ותקותם מי ישורנה ומי ישיב גמול לגוף על ישרו ועל מעלו והוא עשה מי ישלם לו. וא"ת שאין הגוף נידון שאלמלא נשמה הרי הוא כאבן שאין לה

הופכין גם הנשמה לא תידון שאלמלא הגוף אין חטא בא על ידה וכדאמר ליה אנטונינוס לרבי יכולין גוף ונשמה לפטור את עצמן מן הדין ואם יש שמדקדקין ואומרין והלא הגוף לנשמה ככלי מעשה לאדם ואם נאמר שהגוף נדון לפי שנעשה מעשה על ידו א"כ גם חרבו וקשתו וכל כליו שנעשה מעשה על ידן ידונו שתי תשובות בדבר הראשונה שאין מעשה גופו של אדם דומה למעשה חרבו וקשתו ושאר כליו משני פנים הפנים הראשונים שאעפ"י שאין הגוף עושה מעשה אלא לפי מחשבת הנפש ועצתה אינו עושה מעשה מכח הנפש בלבד שא"כ היה בדין שלא ידל כח הגוף ולא יחזק אלא לפי כח הנפש אבל הכלי העושה מעשה מכח אדם המניפו בלבד אינו עושה מעשה אלא לפי כח המניפו אם מעט ואם הרבה ולפי מחשבתו אם טובה ואם רעה והנך רואה בעיניך שאין כח הגוף תלוי בכח הנפש שפעמים רבות שיקרה מקרה לגוף בלבד וימעט כחו אעפ"י שלא נגרע מכח הנפש דבר ונמצא שאין הגוף עושה מעשה מכח הנפש בעל כרחו כאשר הכלי עושה מעשה בעל כרחו לפיכך דין הוא שידון הגוף ולא ידון הכלי והפנים השנים שמדת הדין נותנת שיהא גופו של אדם נידון ולא יהא הכלי נידון ולא מקבל שכר לפי שגופו של אדם יש בו רוח חיים ונמצא מרגיש בכל מה שהוא עושה ויש בו דעת לעשות טוב ורע אבל הכלי אין בו אחת מכל אלו והתשובה השנית לפי שגופו של אדם כשהוא נידון אינו נידון לבדו אלא עם הנפש כאשר היה בשעת מעשה וכן מדת הדין נותנת כדאהדר ליה רבי לאנטונינוס לפיכך דין הוא שידון שהרי הוא מרגיש בעונשו ובשכרו ונמצא שאין דינו יוצא לבטלה אבל הכלי אפילו העמידיהו כמו שהיה בשעה שנעשה מעשה על ידו (אינו) [דינו] יוצא לבטלה ואין הקב"ה עושה דבר לבטלה ואין נכון לומר שיתן כח בכלי כדי שירגיש בעונשו ובשכרו שא"כ לקתה מדת הדין כיצד זה עושה שלא מדעת ולוקה מדעת:

ויש מגדולי הדור שמודים בתחיית המתים שתהיה בימות המשיח ואומרים שמתים שחיין בימות המשיח חייהן ארוכים מאד בחיים הארוכים ההם שעתידים להיות בימות המשיח ואח"כ מתים אבל חיי העה"ב אחר ימות המשיח שמשלמין בו שכר לצדיקים ואין בו מות ונפרעין בו מן הרשעים אין בו גוף ולא גויה אלא נפשות הצדיקים בלא גוף כמלאכי השרת ומביאין ראיה לדבריהם מאשר אמרו חכמים העה"ב אין בו לא אכילה ולא שתייה לומר שכיון שאין בו אכילה ושתיה אין בו גוף ולא גויה וזהו דעת הרמב"ם ז"ל בהל' תשובה בפ"ח והיינו סבורין מתחילה כי היה טעמו לפי שאי אפשר לגוף שיהיה לעולם בלא אכילה ושתיה לפיכך השבנו על דבריו באגרתנו השלוחה ללוניל. וזה נוסח

דברינו שם בענין זה ואם יש אומרים איך יעמיד גויה בלי אכילה ושתיה עצת רשעים רחקה מני:

הממציא הגוף מאין טרם היותו לאין יכול להעמידו מבלי אכל ושתה הלא ציר נאמן עמד בהר סיני מ' יום ומ' לילה לחם לא אכל ומים לא שתה גם אליהו כה עשה עד בואו הר השם חרבה גם מיום הלקחו עד היום הזה וכי יאמר חיה יחיו אך ימותו אחרי עומדם אל תבוא נפשי בסודם כי האמנם אם לכוד ילכדוני עוד חבלי שאול במוקשם למה לי חיים טוב לי עוד אני שם והנה השם צבאות יעץ ומי יפר וידו הנטויה ומי ישיבנה ההוא אמר ולא יעשה ודבר ולא יקימנה לאמר בלע המות לנצח ואומר ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד וכי יאמר כי און ילין בקרבה ח"ו מהצדיק כל מדבר כה. הממציא הגויות מאין טרם היותם הלא יוכל להעמידם אחרי חיותם בנפשותם וגויותם. עד הנה דברי תשובתי בענין הזה באגרתי הראשונה השלוחה ללוניל ועוד נוסף עליהם באגרתי האחרונה דברים רבים כאלה וכהנה וכהנה השיב על דבריו רב שמואל גאון הממונה ראש ישיבה בבבל בדורנו זה וכן שאלונו על זאת מאספהאן ומארץ תימן כי הבינו כולם לפי מחשבתם מתוך דבריו שלא היה מודה בתחיית המתים כלל ושם נקראו אנשי בליעל תלמידים שהיו כופרים בתחיית המתים וכשהתריסו אנשי מקומם כנגדן הביאו להם ראיה מדברי הרב האמורים בה' תשובה והוצרכו אנשי המקום לשלוח לרב על זאת לעמוד על דעתו בדבר הזה והשיב להם תשובה על זאת והאריך בענין הזה הרבה והוסיף בה ענינים אחרים שאינן מענין דברינו זה והננו כותבים עניני תשובתו בדבר הזה בדרך קצרה:

תחילת ענין התשובה היתה לנקות את עצמו מהשם ומישראל על דבר כלל אמונת תחיית המתים אשר חשדוהו החושדים עליה והעתיק המעתיק את דבריו מלשון ערבי ללשון הקדש בלשון קשה עד מאד אך הנני כותב מקצת לשונו הפשוט בעיני ואשנה מקצתו לבאר עניני הדברים אשר נתכון המחבר לאומרם כאשר תשיג ידי:

ואלה עניני דבריו בדבר הזה בדרך קצרה דע אתה המעיין שכונתנו במאמר הזה הוא לבאר מה שנאמין בו בפנה הזאת אשר נפלו הדברים בין התלמידים והיא תחיית המתים המפורסמת באומתינו אשר רב זכרה בתפילות ובספורים ובתחנות אשר חברום הנביאים וגדולי החכמים שמלאו מהם דברי התלמוד והמדרשות ענינה שוב הנפש הזאת לגוף אחרי הפרדה ממנו ודבר זה הוא דבר שלא נשמע באומה מחלוקת עליו ואין בו פתרון זולתי פשטו כלל ואסור להאמין באיש מאנשי הדת שהוא מאמין בחילוף דבר זה בתחיית המתים זו היא תשובת הנפש והגוף אחר המות כבר זכרה דניאל זכרון שאי

אפשר לפותרו פתרון אחר כאומרו ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם. ואמר לו המלאך ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין. ועוד כתב נ"ר וכן יראה לנו שאנשים האלה אשר תשובנה נפשו' לגופות ההם יאכלו וישתו וישמשו מטותיהם ויולידו וימותו אחר חיים ארוכים מאד בחיים הנמצאים בימות המשיח. ואמנם החיים שאין מות אחריהם הם חיי העה"ב כיון שאין בהם גוף לפי שאנחנו נאמין בדבר שהוא אמת בעיני כל בן דעת שהעה"ב נפשות מבלתי גופות כמלאכים וביאור הדבר הזה שהגוף אמנם הוא כלל כלים לפעולות הנפש וכבר התבאר זה הדבר במופת וכל מה שבגוף יחלק לג' חלקים כלים שיגמר בהם המזון בפה ובאסטומכא והיא הנקרא בלשון ערבי מעדה והכבד ובני מעיים ובכללם כל מה שבתוך הבטן התחתון וכלים שתהיה בהם ההולדה והם כלי התשמיש והולדת הזרע והולדת העובר וכלים שבהם יהיה תיקון עניני הגוף עד שימציא לעצמו כל מה שיצטרך אליו כעינים ושאר החושים ומיני הגידים החלולים ושאינן חלולין כגון גידים הנקראין בלשון ערבי עצב והמיתרים אשר בהם ישלמו התנועות כולם ולולי אלו לא היה אפשר לבעל חיים להתנועע אל מזונו ולברוח ממה שכנגדו שמאבדו ומפסיד מזגו וכאשר לא ישלם המזון רק במלאכות שיעשם ובהזמנות רבות שיצטרך בהם לחשב ולהשתכל נמצא לו הכח השכלי לזכור בו המלאכות ההם ונמצא לו גם כן כלים טבעיים לעשות בהם המלאכות ההם רצוני לומר הידים והרגלים כי הרגלים אינם כלי להליכה בלבד ופרטי זה הכלל נודעים אצל אנשי החכמה הנה כבר התבאר שהגוף כולו צריך המצאו (מבלי) [מפני] תכלית א' והיא קבלת המזון להתמדת הגוף והולדת הדומה לו (להתיחדות) [להתמדת] מין הגוף ההוא וכשתהיה התכלית ההיא מסולקת מבלי היות צריך אליה רצוני לומר בעה"ב שכבר ביארו לנו המון החכמים שאין בו לא אכילה ולא שתיה א"כ הוא ביאור להעדר הגוף שהקב"ה יתעלה לא ימציא דבר לבטלה כלל ולא יעשה דבר אלא מפני דבר וחלילה לו וחס שיהיו פעולותיו המתוקנות כפעולות עובדי הצלמים אשר עינים להם ולא יראו אזנים להם ולא ישמעו אף להן ולא יריחון כן הקב"ה אצל אלו יברא גופות כלומר איברים שלא לעשות בהם מה שנבראו בעבורו כלל ולא לשום סיבה ואולי בני העה"ב אצל אלו אנשים אינם בעלי איברים אך הם גופות על כל פנים ואולי הם עגולים ככידור או ארוכים כצורת העמודים או מרובעין בארכן וברחבן ובקומתם וריבוען שוה לכל רוח כצורת העקב ואין אלו אלא שחוק ומי יתן והחרש יחרישון ותהי להם לחכמה והסיבה בכל זאת מה שביארנוהו מהיות ההמון אין בעיניהם מציאות אלא לגוף או מה שימצא בגוף ומה שאינו גוף ולא בגוף אינו נמצא בעיניהם וכל אשר ירצו

לחזק (המציא) [מציאות] ענין אחד יוסיפוהו גויות רצוני לומר יוסיפו עובי לעצם גויתו. עד הנה דבריו בענין הזה בדרך קצרה. ועוד כתב בתשובה ההיא:

וכבר נסתפקנו ג"כ אנשים אחרים בדברינו בסוף החיבור (פי"א מהל' מלכים ה"ג) במקום שאמרנו דבר שזה לשונו אל יעלה על דעתך שהמלך המשיח צריך לעשות אותות ומופתים ומחדש דברים בעולם או מחיה מתים וכיוצא בדברים אלו כו' והבאנו ראיה על זה כמה שבארנוהו וחשבו קצת חלושי העיון זאת הכחשה לתחיית המתים ואנחנו לא אמרנו זולתי שהמשיח לא יבוקש ממנו שיעשה מופת שיבקע ים או יחיה מת על דרך המופת מפני שאין מופת מבוקש ממנו אחרי שיעדונו בו הנביאים אשר נתאמתה נביאתם ולא יתחייב מהמאמר הזה לומר שהשם לא יחיה המתים ברצונו כשירצה ולמי שירצה אם בימי המשיח או לפניו או אחרי מותו עד כה דבריו בענין הזה ועוד נוסף עליהם דברים רבים שאנו עתידים להביאם בפרק זה בעזרת ה' אלא שאינם מענין דברינו זה שהתחלנו לדבר בענין העה"ב ואחרי אשר סדרנו דבריו בענין העה"ב שאין בו גוף לפי סברתו:

נתחיל לכתוב סברתנו וטעמנו בעה"ב שאין בו אכילה ושתיה לומר שיש בו גוף וגויה כאשר כתבו חכמי המחקר מן הגאונים הראשונים וגם לפי הקבלה הפשוטה בין כל ישראל וגם השמועה אשר הביא ראיה ממנה היא לנו לעדה כי העה"ב שאמרו שאין בו אכילה ושתיה יש בו גוף וגויה שאם אין בו גוף וגויה מפני מה הוצרך לומר שאין בו כל אלו היה לו לומר שאין בו גוף ונמצאו כל אלו בטלין מאליהן וכי אלו אמר שאין בו גוף כלום תעלה על דעת אדם שיש בו אכילה ושתיה או משא ומתן ופריה ורביה וכבר בארנו דבר זה פעם אחרת בתחילת דברנו זה ועוד לדבריו הרי הנפש יכולה לפטור את עצמה מן הדין כשאלת אנטונינוס לר'. וא"ת שאין הגויות מקבלות עונשן ולא שכרן אלא בימות המשיח מה יהא עליהן לעה"ב ומה יתרון נפש הצדיק על גופו לעה"ב שהנפש זוכה לחיים שאין להם הפסק והגוף אינו זוכה לכך אם בעבור מעלת הנפש בעצמה שהיא טהורה וזכה מן הגוף הלא אב אחד לכולם אל אחד בראם וכו' והלא יד שניהם שוה בין בצדקתם בין ברשעתם במה זכתה הנפש יתר מן הגוף ועוד שהרי משנה שלימה שנינו באנשי סדום שאין להם חלק לעה"ב אבל עומדין בדין ומראין הדברים שעמידה זו בדין לעה"ב היא ממ"ש בעדת צדיקים אינן עומדין אבל עומדין הן בעדת רשעים ונראין הדברים שאין להם חלק בשכר אבל עומדין בדין לקבל עונשן וא"ת שהע"ב אין בו לא גוף ולא גויה נמצאת אומר שעמידת הרשעים בדין לעה"ב בנפשות לבדן הם וא"כ מה יתרון לגוף הרשע על נפשו שנפשו עומדת לדין לקבל ענשה וגופו אינו עומד בדין לקבל עונשו.

ועוד א"כ נמצא לגוף הרשע יתרון על נפשו ולנפש הצדיק יתרון על גופו ואם תאמר שנפש הרשע נכרתת בהכרת גויתו בימות המשיח או בסופן א"כ מי ברשעים עומד בדין לעולם הבא אם גופן הרי כבר מת ואם נפשם הרי כבר נכרתה והשם לנפש מעלה יתירה בדין על הגוף נראה מדעתו שאין השכר והעונש לעולם הבא לפי מעשיהם של בריות ולפי מדת הדין אלא לפי הטבע שהנפש שיש בטבעה להשאר תשאר והגוף שטבעו לכלות יכלה ונמצאת מדת הדין לוקה בשני העולמות בעולם הזה ובעולם הבא וגם נפש הצדיק והרשע לפי הרעה הזאת אינן נידונות לפי מעשיהם אלא לפי דעתן לפי שהנפש שיודעת את בוראה במופתי החכמה היא נשארת מפני הדעת שבה שהיא קיימת לעולם והנפש שאינה יודעת את בוראה במופתי החכמה תכרת אע"פ שיש בידה תורה ומעשים טובים ונמצא שאין לתורה ולמעשים טובים יתרון לעולם הואיל והדבר תלוי בטבע שאם תאמר יש להן יתרון נמצא שאין הדבר תלוי בטבע אלא כל אחד ואחד נידן לפי מעשיו גם לפי אהבתו ויראתו ודעותיו ונמצא דין הגוף ודין הנפש שוין לעולם הבא הואיל ושניהם שוין במעשיהם אם טובים ואם רעים ואם מפני הטעם שאמר הרב באגרתו כי מאחר שהעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא תשמיש נמצאו איברי הגוף העשוין לכל אלו בלבד נראין לבטלה ואין הקב"ה עושה דבר לבטלה כשאתה מדקדק בדבר אתה מוצא שאין תחיית הגופות לעולם הבא לבטלה מפני שלשה טעמים. הטעם הראשון לפי שמדת הדין נותנת שיקבלו הגופות ענשן או שכרן בנפשות הואיל ושניהם שוין במעשה אם טוב ואם רע. ואם תאמר אם כן ישמשו האיברים מעין מלאכתן ואל תהי בריאת האברים ההם לבטלה אינם לבטלה שהרי יש בהם תועלת גדולה להודיע לבאי עולם גבורתו של מקום שהוא יכול להחיות את הגויות לעולם בלי אכילה ושתיה ושהוא יכול לברוא איברים שיש בטבען להתאוות לאכילה ושתיה ולפריה ורביה ולתשמיש והוא יכול לשנות את טבעם כדי שלא יתאוו לדברים ההם אע"פ שלא חסר בהם ולא אודע:

ומצאנו דוגמת דבר זה באכילת המן ויענך וירעיבך כו' למען הודיעך כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי ה' יחיה האדם ועוד שמדת הדין נותנת שיקבל כל אבר ואבר ענשו או שכרו כדרך שהיה בשעת רשעתו או צדקתו וכיון שמדת הדין של קב"ה נותנת להשפיע לצדיקים כזאת שיחיו בלי אכילה ושתיה ובלי עמל וצער ונהנין מזיו שכינה שהיא מעלה גדולה עד מאד ואין לנבראות מעלה גדולה ממנה הרי הגוף והנפש שוין בה שכיון שמדת הגופות והנפשות שוה בדין שיזכו שניהם למעלה זו:

והתמה הגדול בעיני חוץ מכל זה לדברי הרב שנתן טעם לדבריו בהעדר הגוף לפי שאין הקב"ה עושה דבר לבטלה ואם יוכל לומר כן על [גויות הצדיקים] מה יעשה בגויות

הרשעים והלא הדין נותן שיברא להם אברים שיש בהן תאוה כדי שתמנע מהן תאותם כענין שנאמר (איוב ל"ח) וימנע מרשעים אורם ואין דבר זה לבטלה ועוד תמה אני אם יוכל להעמיד את הברייתא השנויה בשם תנא דבי אליהו (לקמן צ"ב) מתים שעתיד הקב"ה להחיות בימות המשיח שוב אינן חוזרין לעפרן אלא אם הוציאה מפשטה לומר שמתים הללו האמורים בה לא מתים ממש הם אלא העולים מבור הגלות הם הנקראים כאן מתים שעתיד הקב"ה להחיותן לימות המשיח ומה שאמרו אינם חוזרים לעפרן שאינם חוזרים לגלותם ולעניות שהיו בו מתחלה כענין שנאמר בתמורת הענין הזה מקים מעפר דל אלא שאין אנו יודעים איך יוכל לפתור מה שאמרו ואם תאמר אותם אלף שנים שהקב"ה מחדש את עולמו צדיקים מה תהא עליהם כו' ועוד אם לא דברה הברייתא אלא בעולים מבור הגלות שאינם חוזרים לגלותם למה דברה בלשון סתום כזה וכי להטעות את הבריות באה ואי אתה יכול לדמות דבר זה לשאר דברים הכתובים והאמורים דרך משל לפי שאי אתה מוצא בדבר האמור על דרך כזו אלא מפני אחד משני טעמים. הראשון בזמן שאין הלשון יכולה לבאר את הענין לבריות אלא ע"י משל ודמיון כעין לשון אברים האמורים במקום יתעלה מכל זה ובזו וכיוצא בה אמרו חכמים דברה תורה כלשון בני אדם. והטעם השני בזמן שהענין ההוא ראוי לסתמו מן הבריות כענין הקץ שנאמר לדניאל בלשון סתום וזרזוהו לסתום את הדברים מפני שהיה רחוק מאד מן העת ההיא שנ' בה ואלו נודע בעת ההיא שהיה רחוק כל כך כמה מרשעי ישראל היו אז וגם עתה שהיו יוצאים מן הכלל אבל ברייתא זו אין בה אחת מכל אלו ואלו לא דברה אלא בעולין מעפר דלותן וגלותן לומר שאין חוזרין לאותו עפר למה סתמה את דבריה וכי להטעות את הבריות היא צריכה להבטיחן בדבר שאינו עתיד להיות ואע"פ שאי אפשר לומר שאין ברייתא זו שנויה אלא לדברי האומר במתים שהחיה יחזקאל באמת משל היה אבל לדברי האומר שהיו ואחר כך מתו ילפינן ממתים שהחיה יחזקאל כדאמרי' עלה בהדיא ונילף ממתים שמתו לאחר עמידתן והשבנו סבר לה כמאן דאמר באמת משל היה ועוד יש ללמוד משם שאין דברי הברייתא הזאת דברי קבלה אלא דברי סברא בעלמא שאלו היו דברי קבלה היאך היה עולה על דעתנו ללמוד ממתים שהחיה יחזקאל וכי מפני שמתו אלו נכפור בקבלה שבידנו במתים שעתידין לחיות בימות המשיח ונתחייב לומר שכל המתים שעתידין לחיות סופן למות ומאחר שאמרו שיש ללמוד מן המתים שהחיה יחזקאל נראה שדברי התנא מסברא הם שיש רשות לחולק לחלוק על ברייתא זו ולומר שמתים שעתיד הקב"ה להחיותן לימות המשיח חוזרין לעפרן אפ"ה דוקא בימות המשיח אבל לעוה"ב הכל מודים שאין שם מתים שנאמר (ישעיה כ"ה) בלע המות לנצח

ולא מפני שאין בו גוף שהרי המשניות והשמועות שאין בהם מחלוקת מעידות שיש גוף כאשר ביארנו:

ואם תשאל לדברנו שאמרנו שהעה"ב השנוי במשנתנו הוא העוה"ב באחרונה אחרי ימות המשיח והוא העולם שמשלמין בו שכר לצדיקים ונפרעים בו מן הרשעים וכבר נתברר לדברי הכל שאין בו לא אכילה ולא שתיה א"כ מה ראיה להם מן הפסוק שנאמר בו לעולם יירשו ארץ וכי מאחר שאין אכילה ושתיה ירושה זו למה וארץ זו למה וכי יש שם קנאה או מלחמה או חסרון כל דבר כדי שיבטיחם בירושת הארץ כדי שיאכלו פירותיה ויקחו להם כספה וזהבה ומראין הדברים שאין משנה זו מדברת אלא בימות המשיח שיש בו אכילה ושתיה והוא הנקרא כאן העולם הבא וכן תחיית המתים האמור בה היא כההיא תחיית המתים העתידה להיות בימות המשיח:

ועוד ראיה לדבר מדרבי יוחנן דאר"י מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן וכי אהרן לעולם קיים שנותנין לו תרומה אלא מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנין לו מתנות מכאן לתחיית המתים מן התורה ותח"ה זו אין להעמידה אלא בימות המשיח אבל לעוה"ב לא דא"כ מתנות הללו מה טיבן והלא אין בו אכילה ושתיה וכן כל הני קראי דמייתי רבנן בגמרא מינייהו ראיה לתח"ה כגון למען ירבו ימיכם כו' וכי הא דכתיב אז יבנה יהושע מזבח וכגון הא דכתיב קול צופיך נשאו קול יחדו ירננו כולהו הני ומאי דמי להו בימות המשיח קא מיירו וכן הא דכתיב ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם מראין הדברים שעל מתים שחיין בימות המשיח נאמר שהרי דבר הלמד מענינו וזה שנאמר אלה לחיי עולם לומר לך שצדיקים שעתיד הקב"ה להחיות בימות המשיח שוב אינם חוזרים לעפרן כדמוכח בגמרא לקמן מקרא אחרינא וזה שנאמר ואלה לחרפות לדראון עולם לומר לך שיש מן המתים שחיין בימות המשיח שחיין לקבל ענשן שאין ענשן של רשעים מתחיל מן העוה"ב בלבד אלא שאף בימות המשיח יש רשעים גמורים שהם עומדים לקבל ענשן מן העת ההיא והלאה לדורי דורות ועליהם נאמר ואלה לחרפות לדראון עולם. ומצאנו בנביאים שאמרו כיוצא בזו בישעיה (ס"ו) הוא אומר ויצאו וראו כו' ובימות המשיח הכתוב מדבר שהרי דבר הלמד מענינו דכתיב מקמי הכין והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה' וכן במלאכי (ג') הוא אומר הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני כו' ובימות המשיח קאי כדמוכח מדכתיב ופתאם יבוא אל היכלו האדון אשר אתם מבקשים וזהו המלך המשיח וכתיב וקרבתי אליכם למשפט והייתי עד ממהר במכשפים ובמנאפים הרי ענשן של רשעים אמור וזה שנאמר (דניאל י"ב:ג') ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם

ועד דמשמע שהם עומדים ככוכבים שעומדין לעולם ועד במצדיקי הרבים שחיין בימות המשיח נאמר אע"פ שכבר נאמר עליהן אלה לחיי עולם שלא תאמר עולם זה יש לו קצבה כענין שנאמר ועבדו לעולם לפיכך הוצרך להוסיף פירוש לדבר לומר לעולם ועד לומר שאין לזמן זה קצבה כענין שנאמר ה' ימלוך לעולם ועד שאין לו קצבה. וצריכין אנו עוד לפרש לך שזה שנאמר כאן לעולם ועד לא על מצדיקי הרבים בלבד נאמר אלא גם על המשכילים נאמר וכן פירוש הדברים והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע ומצדיקי הרבים יזהירו ככוכבים וכולם עומדים לעולם ועד וכן הא דכתיב (שם) ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין שהוא פסוק מוכיח על תחיית המתים שהרי יעדו בשלשה זמנים הראשון בעודו חי בעוה"ז וזהו שנאמר לו לך לקץ כלומר ואתה לך עתה עד שיגיע הקץ כענין שנאמר לו קודם לכן לך דניאל כי סתומים וחתומים כו' והזמן השני לעת פטירתו וזהו שאמר לו ותנוח ומצאנו כלשון הזה במקרא דכתיב (ישעיהו נ"ז:ב') ינוחו על משכבותם שפטירת הצדיק מנוחה היא לו מעמל העולם הזה וכענין זה אמר הספדן במועד קטן (כ"ה:) אל תבכו לאבדה שהלכה למנוחה ובכמה מקומות אתה מוצא בתלמוד כשמזכירין פטירת הצדיק אומרים נח נפשיה גם המנוחה האמורה בדניאל אינה אלא פטירתו שהרי לא היה מבאי בית שני כדי שנאמר שעל ביאת הארץ נאמרה לו ולא עוד אלא שסוף הפסוק מוכיח דכתיב ותעמוד לגורלך מכלל שמנוחה זו תמורת העמידה היא והזמן השלישי אשר נאמר לו ותעמוד לגורלך וזו היא עמידת הנפש והגוף כאחת שמא תאמר שהיא עמידת הנפש בלבד לאיזה ענין היא עומדת והלא משעת מיתה הלכה למנוחה והרי היא צרורה בצרור החיים והיכן מעמידין אותה הא אין הכתוב מדבר אלא בשובה לגוף והרי אנו מבארין לך שאין תחייה זו אמורה אלא בתחיית המתים לפי שנאמר בה ותעמוד לגורלך כלומר לגורל העולה לך (והעע) [והעם] המזומן לעבודתך. ומשמע מכאן שהמתים שחיין לימות המשיח אין כולם עומדים כאחת אלא יש מהם מוקדם הרבה ומאוחר הרבה כל אחד ואחד לפי מעלתו אבל לעולם הבא כולם עומדים כאחת שהרי הגיע יום הדין לכולם והגיע העת ליטול כל אחד ואחד עונשו או שכרו הראוי לו וזה"ש הכתוב (מלאכי ג':י"ט) כי הנה היום בא בער כתנור והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וכתיב וזרחה לכם יראי שמי כו' ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות רגליכם ביום אשר אני עושה אמר ה' צבאות:

ומאחר שבארנו שרוב הפסוקים הללו והמשניות המדברין בתחיית המתים אין פשטן אלא בימות המשיח א"כ גם שארית הפסוקים והשמועות המדברים בתחיית המתים ובע"ה סתם כולם נעמידם בימות המשיח ומאין לנו תחיית המתים לעה"ב ויראה לנו

שרוב המקומות שזכרו חכמים העה"ב ודאי לא דברו אלא בעה"ב באחרונה אחרי ימות המשיח כי הא דרמינן לקמן (צ"א:) קרא דחפרה הלבנה אקרא דוהיה אור הלבנה כאור החמה ומפרקינן לא קשיא כאן בעה"ז כלומר בימות המשיח והיה אור הלבנה כו' וכאן בעה"ב וחפרה הלבנה. ולשמואל דאמר אין בין העה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד כאן במחנה צדיקים כאן במחנה שכינה הא למדת שאין ראוי לקרוא העה"ב אלא העולם שאחר ימות המשיח ואמרינן נמי לקמיה (צ"ב.) יחי ראובן לימות המשיח ואל ימות לעה"ב. והא דתנן כל ישראל יש להן חלק לעה"ב לאו [בימות המשיח קאמר אלא אהעה"ב] באחרונה קאי (והאי) דאי בימות המשיח ליכא למימר מדתני עלה ואלו שאין להן חלק לעה"ב הכופר בתחיית המתים ואמרינן בגמרא עליה וכל כך למה תנא הוא כפר בתחיית המחים לפיכך לא יהא לו חלק בתחיית המתים ואם העה"ב השנוי במשנתינו ימות המשיח הוא פסיק ותני דהכופר בתחיית המתים אין לו חלק בימות המשיח נהי דאי מיית מקמי דליתי משיח דין הוא שלא יחיה מדה כנגד מדה אבל אם בא משיח בימיו מפני מה אין לו חלק בימות המשיח והלא לא כפר בימות המשיח כלל ומה מדה כנגד מדה יש כאן אלא ודאי אין העה"ב הזה השנוי במשנתינו אלא העה"ב באחרונה שאי אפשר לאדם להשיגו אלא ע"י תחיית המתים לפי שבין ימות המשיח והעה"ב העולם חרב כדאמרינן לקמן (צ"ז.) שיתא אלפי שני הוי עלמא וחד חרב נמצאו כל בעלי חיים מתים בנתים כדאמרינן ואפילו לתנא דבי אליהו דקתני מתים שעתיד הקב"ה להחיותן לימות המשיח שוב אינן חוזרים לעפרן גם הם נמצא שאין משיגין חיי העה"ב שלא ע"י תחיית המתים לפיכך אמרו חכמים שהכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעה"ב לפי שאי אפשר להשיג את העולם [הבא] אלא ע"י תחיית המתים וכיון שאין לו חלק בתחיית המתים שהרי כפר בה נמצא שאין לו חלק לעה"ב:

ועוד ראיה לעה"ב השנוי במשנתינו שאינו ימות המשיח מהא דתנן שלשה מלכים וד' הדיוטות אין להן חלק לעה"ב ואי בימות המשיח מתי אומות העולם מאי בעו התם דקא דייקי בגמרא בלעם הוא דלא אתי לעלמא דאתי הא שאר עכו"ם אחריני אתו ועוד מדקתני עלה דור המבול אין להן חלק לעה"ב הא שאר גוים יש להם חלק ואי בימות המשיח אמאי אלא ודאי ש"מ שאין העה"ב השנוי במשנתינו אלא יום הדין הבא אחר ימות המשיח ודקא מייתי ליה ראיה מדכתיב לעולם ירשו ארץ שפיר קא מייתי שהרי ישיבת הצדיקים לעה"ב מראין הדברים מאחר שיש גוף א"כ ישיבתן לא בשמים היא אלא בארץ ומאחר שהדבר כן הוצרך לומר שיהיו חיים לעולם על פני הארץ ועוד הוצרך לומר כי להם לבדם ניתנה הארץ כענין שנאמר (משלי ב':כ"א.) כי ישרים ישכנו ארץ ותמימים

יותרו בה וזהו תמורת מה שנאמר (שם) ברשעים ורשעים מארץ יכרתו ובוגדים יסחו ממנה וכענין שנאמר (תהילים ק"ד:ל"ה) יתמו חטאים מן הארץ. וי"ל שהטובה ההיא הצפונה לצדיקים לעה"ב היא הנקראת כאן ירושת הארץ דרך משל וזו ששנינו הכופר בתחיית המתים בכלל תחיית המתים הוא כלומר שאינו מודה בתחיית המתים [כלל ואפילו בתחייה שבין ימות המשיח והעוה"ב ומה שמביא ר"י ראיה לתחיית המתים] ממה שנאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן וכן רבינא ורב אשי שהביאוהו ראיה מן הפסוקים האמורים בדניאל הרי ביארנו למעלה שאינם מדברים אלא בימות המשיח והמביא מהם ראיה לא נתכון להביא ראיה על תחיית המתים השנויה במשנתינו לומר שזו היא תחיית המתים ועה"ב השנויין במשנתינו אלא לא דברו חכמים אלא כלפי האומרים שלא נמצא רמז מן המקראות לתחיית המתים כלל לא בימות המשיח ולא לעה"ב לפיכך הביאו ראיה מן הפסוקים הללו להוכיח שנמצא רמז בפסוק לתחיית המתים מ"מ אבל העה"ב נמצא כתוב במקרא בכמה מקומות כענין שנאמר (מלאכי ג':י"ט) כי הנה היום בא בוער כתנור וכו' וכבר ביאר לנו הנביא בפירוש בסוף דבריו שהעה"ב שהוא יום הדין אינו בא אלא אחר ימות המשיח שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא וכו' ויום זה הוא יום הדין שאמרו הנביא קודם לכן באומרו כי הנה היום בא בוער כתנור הא למדת שביאת אליהו שהיא בימות המשיח לפני העה"ב היא:

וכן ענין העה"ב נמצא מפורש בדברי רבותינו בפירוש בכמה מקומות באומרם העה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה כו' והדבר ידוע שאין דברים הללו אמורים בימות המשיח כלל שהרי יש בהן אכילה ושתיה ולא נאמרו אלא בעה"ב ומשם אתה למד שיש בו תחיית המתים כאשר ביארנו כמה פעמים וכן אומר יחי ראובן בעה"ז ואל ימות לעה"ב. והא דאמרינן לקמן בפרקין (צ"א:) עולא רמי כתב בלע המות לנצח וכתיב כי הנער בן מאה שנה ימות לא קשיא כאן בישראל כאן באומות העולם ואוקימנא בהנך דכתיב בהו ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכורמיכם על כרחיך אידי ואידי בימות המשיח קאי דאי בעה"ב צאן הללו מה טיבם ואכרים וכורמים הללו מה טיבם אלא בימות המשיח ועולא סבר לה כר' יוחנן (לקמן צט.) דאמר כל הנביאים לא נתנבאו כלומר בדבר קצוב וידוע אלא לימות המשיח ומשמע דס"ל לעולא שצדיקים שזוכין לימות המשיח אינן מתים אלא יוצאין משלום אל שלום מימות המשיח לחיי העה"ב אבל לשמואל דאמר אין בין העה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד יש מיתה בימות המשיח למי שלא מת פעם אחרת והני קראי דבלע המות לנצח מוקי להו לעה"ב וגם אנו לפי עניות

דעתנו נראין דברי שמואל בעינינו דהא תנא דבי אליהו כותיה דייקא דקתני מתים שעתיד הקב"ה להחיות בימות המשיח ולא קתני צדיקים שבימות המשיח:

והא דגרסינן לקמן (שם) אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעה"ב עין לא ראתה אלקים זולתך ואמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל הנביאים כולם לא נתנבאו אלא למשיא כו' אבל תלמידי חכמים עצמן עין לא ראתה אלהים כו' ואמרינן מאי עין לא ראתה אמר ריב"ל זה יין שמשומר בענביו ששת ימי בראשית היא צפונה ומשומרת להן כדכתיב מה רב טובך כו' וזו היא שאמרו שמשומר בענביו ולמה נמשלה כיין לפי שאין לך דבר שמשמח לבו של אדם בעה"ז אלא יין כענין שנאמר (תהילים ק"ד:ט"ו) ויין ישמח לבב אנוש לפיכך נמשלה כיין לפי שהשמחה היא שמחה שאין למעלה הימנה ומה ענין המשומר בענביו לומר לך ששמחה זו לא השיגה אדם בעולם אלא כיין שמשומר בענביו שלא שלטה בו יד:

ויש מקומות שנאמר העה"ב על ימות המשיח כאותה שאמרו חכמים בסוף דייני גזלות (קיא:) ודם ענב תשתה חמר אמרו לא כעה"ז העה"ב כו' דמשמע דהעה"ב יש בו אכילה ושתיה והדברים ההם אי אפשר לפתרם לפי שהן רחוקים הרבה מדרך הפתרון אבל יש להעמידן בימות המשיח שיש בהן אכילה ושתיה ואפשר לומר ששמואל לא היה מודה בה כלל וכן כל מקום שאתה מוצא בעה"ב ענין מוכיח שיש בו אכילה ושתיה אם היה דבר שאפשר לפתרו יפתר ואם לאו בידוע שלא נאמר אלא בימות המשיח ואחר שפירשנו ענין העה"ב השנוי במשנתינו לפי פשטן של דברים ולפי מה שקבלנו מאבותינו ומרבותינו והקבלה הפשוטה בכל ישראל גם לפי שקול הדעת ומה שמדת הדין נותנת לפי עניות דעתנו:

נחזור לפרש שארית המשנה כפי מנהג ואלו שאין להן חלק לעה"ב הכופר בתחיית המתים ואומר שאין תחיית המתים עתידה להיות כלל כמו שפירשנו למעלה שנמצא כופר בעה"ב לפיכך אין לו חלק לעה"ב ואיידי דחשיבא ליה והוה איכא דמזלזלי בעי וכל כך למה ורבינו שלמה ז"ל גריס האומר אין תחיית המתים מן התורה כלומר שכופר במדרשים דדרשינן לקמן מניין לתחיית המתים מן התורה ואפילו יהא מודה ואומר מאמין אני שיחיו מתים אלא דלא רמיזא באורייתא כופר גמור הוא דהואיל ועוקרה מן התורה מה לנו ולאמונתו וכי מהיכן הוא יודע שכן הילכך כופר גמור הוא וכולהו מפרש בגמרא. אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו שקורא שם בן ארבע אותיות ככתבו דהיינו יו"ד ה"א ואו ה"א. ברם צריך את למידע דכי פליג ת"ק אדר' עקיבא ואדאבא שאול הני מילי לענין עונש דקסבר ת"ק דהקורא בספרים החיצונים והלוחש

על המכה ואומר כל המחלה כו' וההוגה את השם באותיותיו לא נפיש עונש דידהו כולי האי אבל לענין איסורא כלהו ס"ל דאסירי:

דף צ:

אמר ר' יוחנן מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר ונתתם ממנו תרומת ה' לאהרן הכהן וכי אהרן הכהן לעולם קיים שפרט לך הכתוב לאהרן ולא לזולתו אלא על כרחיך ה"ה לשאר כהנים וא"כ מה ת"ל לאהרן מלמד שעתיד לחיות וישראל נותנין לו מתנות ורבינו שלמה פירש וכי אהרן היה לו לחיות כ"כ שתנתן לו תרומה והלא לא נכנס לארץ ישראל ומאי האי דקאמר ונתתה ממנו תרומת ה' לאהרן והאי לעולם קיים לאו דוקא אלא וכי נגזר עליו שיחיה כל כך אלא לומר לך שעתיד לחיות לעולם הבא וישראל נותנין לו מתנות עד כאן דבריו ז"ל ואנחנו כבר ביארנו שאין דברים הללו אמורים לעה"ב אלא לימות המשיח:

אמר ר' חנא כו' כל הנותן תרומה לכהן עם הארץ כאלו נותנה לפני ארי מה ארי ספק דורס ורומס ברגליו ואוכלה מנוולת ספק אינו דורס אלא נותנה בחורו ואינה מנוולת אף כהן עם הארץ ספק אוכלה בטהרה ספק אוכלה בטומאה. ד"א מה ארי ספק דורס כדרכו ואוכל ואין מניחה עד שתמות ותינוול ספק אינו דורס כדרכו אלא טורף ומניחה עד שתמות מנוולת או שנותנה בידי גורים קטנים שמנוולין אותה אף כהן. דבי ר' אליעזר בן יעקב תנא אף משיאו עון כלומר ישראל לכהן עם הארץ משיא את הכהן עון שנותן מכשול לפניו וגורם לו לאכול תרומה בטומאה שנאמר והשיאו אותם עון אשמה באכלם את קדשיהם ומתרגמינן במיכליהן בסואבא:

שאלו צדוקין את רבן גמליאל מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר הנך שוכב עם אבותיך וקם כלומר הנך שוכב מת ולבסוף אתה קם שבישרו שעתיד לחיות לעתיד לבוא דמשמע ליה האי וקם אמשה קאמר ופריכו ליה ודילמא וקם העם הזה וזנה דהאי וקם אהעם הזה קאי אמר להן מן הנביאים דכתיב יחיו מתיך נבלתי יקומון הקיצו ורננו כו' ופריכו ליה וממאי דלעתיד לבוא ודילמא ישעיה אהנך דאחיי יחזקאל הוא דאינבי אמר להן מן הכתובים וחכך כיין הטוב דובב שפתי ישנים ופריכו ליה ודילמא רחושי שפותיהו בעלמא בגו קברא כדר' יוחנן אבל מיקם ומיפק לא עד שאמר להן המקרא הזה למען ירבו ימיכם כו' וי"א מן המקרא הזה אמר להם חיים כולכם היום מה ת"ל היום אלא שעתידין אתם לחיות כיום הזה: האי ברייתא דהכרת תכרת כו' כבר פרישנא בפרק ארבע מיתות:

דף צא.

אמר ליה קיסר לרבן גמליאל אמריתו חיו שיכבי הא הוו עפרא ועפרא מי קא חיי אמרה ליה ברתיה דקיסר לר"ג שבקן ואנא מהדרנא ליה אמרה ליה שני יוצרים בעירנו אחד יוצר מן המים ואחד יוצר מן הטיט איזה מהן משובח אמר לה זה שיוצר מן המים שהרי הטיט יכול לעמוד יתר מן המים אמרה לו אף הקב"ה מאחר שיוצר מטיפה של שכבת זרע שהיא כמים מן העפר לא כל שכן. דבי ר' ישמעאל תנא ק"ו מכלי זכוכית אמרה לו לאביה ומה כלי זכוכית שעמילן ברוחו של בשר ודם שטובל פי השפופרת בזכוכית נתכת באש ומגביה ונופח ונעשה בה חלל ברוח פיו כפי מה שהיוצר חפץ ואעפ"י כן כיון שנשתברו יש להן תקנה שחוזר ומתיכן ועושה מהן כלי אחר בשר ודם שעמלו ברוחו של הקב"ה עאכ"ו שיש לו תקנה:

אמר ליה ההוא [צדוקי] לרבי אמי אמריתו חיו שיכבי כו' אמר ליה ומה במקום שאין מים ואין עפר בנה פלטרין גדולים מטיפה קטנה אי נמי במעשה בראשית שהמציא יש מאין ואין עפר בנה עכשיו שנפלו ויש מים ויש עפר עאכ"ו ואם אין אתה מאמין צא לבקעה וראה עכבר שחציו בשר וחציו אדמה מין עכבר הוא ששורץ מן העפר ואינו נולד מעכבר אחר למחר השריץ ונעשה כולו בשר ושמא תאמר לזמן מרובה הוא נעשה כולו בשר ואתה תמה איך המקום מחיה המתים ברגע אחד עלה להר וראה שהיום אין בו אלא חלזון אחד כו' יש אומרים חלזון תולע שיוצא מן הים אחת לשבעים שנה וצובעין בדמו תכלת ולכתחילה אינו נראה בכל ההר אלא חלזון אחד ולמחר שגשמים יורדין נתמלא כולו חלזונות ויש אומרים שביצי חלזונות משרצין כולן. ואינן נראין בעינינו דמסתברא האי חלזון לאו האיך דאמרינן גבי תכלת הוא מכמה אנפי חדא דהאיך בהר מאי בעי וכי תימא דסליק בענני במטרא ונחית אטורא אי הכי מאי קאמר ליה למחר נתמלא כל ההר כולו חלזונות ודילמא הנך כולהו מימא אתו ולא מהאיך (קאמר) [קמא] איבנו ותו היכי מייתי ליה ראיה ממי דלא נפיק אלא משבעים שנה לשבעים שנה וכל שכן להאיך פירושא בתרא דקשיא טפי דכיון דביצי חלזון משרצין כולן הרי אין נבראין מן העפר ומאי ראיה איכא מינה לתחיית המתים. אלא מסתברא דהאי חלזון דהכא לאו האיך דאמרינן גבי תכלת הוא אלא מינא אחרינא דמיברי מעפרא וממיא ומקרי בלשון ערבי חלזום.

גביאה בן פסיסא עקמומית היתה בו בגבו כדמוכח לקמן ואמר ליה ההוא מינא וי לכון חייבא דאמריתו מיתיא חיין [חיין] חזינן דמיתין והיכי תיסק אדעתין דהני דמיתו חיין

ואהדר ליה וי לכון חייביא דאמריתו מיתיא לא חיין השתא דלא הוו עדיין חזינן דהוויין דהא מיתלדי בכל יומא כמה בריאתא דלא הוו עד השתא דהוו כבר לא כל שכן דהוויין:
ת"ר בכ"ד בניסן בטלו דמסונאי יש אומרים עוררין בעלי חמס והא קמ"ל דנס גדול נעשה באותו יום ואסור היה בהספד לפי שי"ט הוא כדמוכח בתעניות (י"ח) דכל היכא דאתרחיש ניסא לרבים אסור בהספד והאידנא בטלה מגלת תענית כדאיתא בתעניות (ר"ה י"ט:)
הא דאמרינן אב שכתב גיטין לבניו מחיים נפקא ליה מדכתיב וישלחם מעל יצחק בני בעודנו חי לשון שלחה מביתו והאי דקא יליף לה מנתן אברהם מתנות משום דהיינו גיטין דיהיב להו ולאו גטין ממש קאמרינן אלא שנתן להן חלקן שלא ירשו עוד עם יצחק בנו בשאר ממונו:
אמר ליה אנטונינוס לר' יכולין גוף ונשמה לפטור את עצמן מן הדין לעולם הבא כו' מיהא שמעינן דאי אפשר ליום הדין בלא גוף וכבר ביארנו דבר זה בתחילת הפרק:

דף צא:

אמר ליה אנטונינוס לרבי תמה מפני מה שוקעת במערב כך היה נראה לאנטונינוס שחמה מהלכת ביום ממזרח למערב על פני הרקיע כלפי הארץ ובערב שוקעת במערב בעביו של רקיע וחוזרת וסובבת כל הלילה אחורי הרקיע ממערב למזרח על גבי הקשת שהלכה על פניו ביום כלפי הארץ וכשמגעת בסוף הלילה למזרח בוקעת ברקיע ויוצאה ומהלכת על פני הקשת ההיא עד שמגעת למערב ולפיכך שאל אנטונינוס את ר' מפני מה שוקעת במערב ואינה סובבת את הרקיע אחורי כיפה כל הלילה עד שתחזור למקום זריחתה לבקר ותזרח ור' השיב לו תשובה לפי דעת השואל וסברתו והיינו דאמר ליה כדי ליתן שלום לקונה שהשכינה במערב וכיון שהיא מגעת למערב היא שוקעת שם ליתן שלום ושקיעתה זו היא השתחותה ואקשי ליה ותיתי עד פלגא דרקיעא ותתן שלום ותיעול שכן דרך כבוד להשתחות מרחוק ואי משום דבציר יומא תשהה בהילוכה טפי אמר ליה משום פועלים ומשום עוברי דרכים אלו היתה שוקעת בחצי השמים נמצאת שוקעת מתוך חוזק אורה ולא היה אדם מרגיש בשעת שקיעתה והיו פועלין שוהין במלאכתן בשדות עד שחשיכה ועוברי דרכים מהלכין בדרך ולא היו מבקשין בית לינה מבעוד יום לפי שהיו סבורין שעדיין היום גדול ונמצא היום מחשיך עליהם פתאום:
שאליה אנטונינוס לר' נשמה מאימתי ניתנת באדם משעת יצירה שהגוף כלו נוצר או משעת פקידה משעה שהאשה קולטת את הטיפה לבית ההיריון והיא שעת פקידה

כדכתיב וה' פקד את שרה כלומר שנתן לה הריון ויש אומרים משעה שהמלאך פוקד את הטיפה ומביאה לפני המקום ואומר מה תהא עליה ואין אלו אלא דברי חלומות ואסיקנא משעת פקידה כלומר מאותה שעה נזרקת בו נשמת רוח חיים:

עולא רמי כתיב כי הנער כו' כבר ביארנו בתחילת הפרק שאין דברים הללו אמורין אלא לימות המשיח שיש בהן אכילה ושתיה דאי לעה"ב צאן הללו למה ואיכרים וכורמים מה טיבן. ולשמואל דאמר אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד מתריץ הכי אידי ואידי בישראל ולא קשיא כאן בימות המשיח כאן לעוה"ב: רב חסדא רמי כתיב וחפרה הלבנה וכתיב והיה אור הלבנה לא קשיא כאן בעוה"ז כלומר לימות המשיח והיה אור הלבנה כאור החמה שעדיין העולם צריך לאורן של מאורים וכאן לעוה"ב שכל העולם מאיר מאורה של שכינה וחפרה הלבנה כדכתיב כי מלך כו' ונגד זקניו כבוד ולשמואל אידי ואידי לעוה"ב ולא קשיא כאן במחנה צדיקים והיה אור הלבנה כאור החמה וכאן במחנה שכינה וחפרה הלבנה. ואם תשאל הלא גם עתה במחנה שכינה כן הוא הא לא בא הכתוב ללמדך אלא שיהא הדבר נגלה לעיני הכל לעוה"ב:

אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא השתא אחויי מחיי אסויי מבעיא אלא אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחייה והדר מה שמחצתי אני ארפא כלומר שבעלי מומין שמתו אינן עומדין שלמין אלא הקב"ה מעמידן במומן ואחר כך מרפא אותן כדכתיב באינך קראי דלעיל:

דף צב.

כל המונע הלכה מפי תלמיד אפי' עוברים שבבטן אמן מקללין אותו שנאמר יקבוהו לאום דריש יקבוהו לשון נקב קללה ולאום לשון עובר דהא אשכחן עוברי דאיקרי לאום ואביי דריש יקבוהו לשון נקב כדכתיב ויקב חור בדלתו ולאום לשון אומה וגוי שמנקבין אותו כאוכלא דקצרי והוא כלי מנוקב והכובסין מזלפין בו מים על הבגדים:

מנין לתחיית המתים מן התורה שנאמר ואתה לך לקץ כולהו קראי קרי תורה. ותנוח היינו מיתה ותעמוד היינו תחיית המתים לגורלך לעת הקצוב לך ומצאנו בדבר הגזור והקצוב מאת המקום שנאמר בו בלשון גורל שנאמר (ישעיהו ל"ד:י"ז) והוא הפיל להם גורל וידו חלקתה להם בקו ומפני מה נאמר בו לשון גורל שכל דבר שעולה לו לאדם שלא לפי מחשבתו ועצתו דומה לגורל שעולה לו לאדם שלא לפי מחשבתו הן מעט הן הרבה וכן מתים שחיין לימות המשיח אין כולן עומדין כאחת אלא יש מוקדם ויש מאוחר כל אחד ואחד לפי מעלתו וכבר ביארנו בתחילת הפרק שפסוקים הללו לימות המשיח

נאמרו ומאי לקץ הימין יש מפרשין שהנו"ן נכתב במקום מ"ם כלומר לקץ הימים האלה אשר נאמרו לך דכתיב אשרי המחכה ויגיע לימים ויש אומרים לקץ שאמר בעל הימין שנאמר (דניאל י"ב:ז') וירם ימינו ושמאלו אל השמים כו' וראינו בה פירוש אחר ואינו כדאי לפיכך לא כתבנוהו:

אל נקמות ה' אל נקמות הופיע אמר עולא שתי הופעות הללו למה דכיון דכתיבי שתי נקמות וכתיבא הופעה לבסוף אתרוייהו כתיבא וכמאן דכתיבי שתי הופעות דמי אמר עולא אחת לטובה להשפיע להן טובה לישראל תחת שעבודם שנשתעבדו בהן העכו"ם ואחת לפורענות להיפרע מעכו"ם על שנשתעבדו בהן:

אמר רבי אלעזר כל הנותן פת למי שאין לו דעה יסורין באין עליו שנאמר לחמך ישימו מזור תחתיך מה טעם לפי שאין תבונה בו כלומר שאין אתה נותנו למי שיש בו תבונה. וכל בית שאין ד"ת נשמעין בו בלילה אש אוכלתו שנאמר כל חשך טמון לילה קרי חשך כדכתיב ולחשך קרא לילה וכל מקום שאין קולו נשמע בו נקרא טמון כדבר טמון שאין נשמע ולא נראה והבית עצמו נקרא צפונו של דבר הטמון כלומר שהדבר הטמון נצפן והכי קאמר כל לילה שהיא טמונה ואין ד"ת נשמעין בה תאכל אש לצפוניו כלומר לבית שד"ת נראין בו כצפונין וטמונין ואינן נשמעין בתוכו ירע שריד באהלו מי שרע בעיניו שיהא שריד באהלו ואין שריד אלא ת"ח כו':

ואמר רבי אלעזר כל שאינו משייר פת על שלחנו כדי שיהא הנשאר מזומן לעניים אינו רואה סימן ברכה שנאמר אין שריד לאוכלו. ואמ"ר אלעזר כל המשייר פתיתין על שלחנו כעובד ע"ג שנאמר העורכים לגד שלחן והוא דאמר הני לגדא דביתא מזל הבית והוא דליכא שלימה ביניהן [דאי איכא שלימה ביניהן] לאו עובד ע"ג הוי לגמרי לפי שאין עבודתו בכך שאין משיירין לו אלא פרוסות. ואיכא דגרסי והא אמר ר' אלעזר כל המשייר כו' לא קשיא הא דשייר שלימה ביניהן הא דלא שייר שלימה ביניהן ומפרשי לה הכי הא דקאמר אסור דאיכא שלימה בהדייהו שמביא שלימה לאחר שאכל ונותן על השלחן עם הפתיתין ששייר דמיחזי שלשם ע"ג קא עביד הא דליכא שלימה בהדיה שפיר דמי שמזומנין לעני ולא גרסי הא דאמר לגדא דביתא ולא מסתבר מכמה אנפי חדא דמעטו להו לנוסחי ותו דהא ר"א משמע דפתיתין אסירי טפי מדנקט לישנא דפתיתין גבי איסורא ולישנא דפת גבי מעליותא:

ואמר רבי אלעזר כל המסתכל בערוה קשתו ננערה גבורתו ננערת דכתיב עריה תעור קשתך אם אתה מסתכל בערוה תנער קשתך ואסמכתא בעלמא היא דהא נביא לקב"ה [הוא] דקאמר:

ואמר רבי אלעזר לעולם הוי קבל וקיים היה אפל ושפל ותתקיים דמתרגמינן קבלא. אמר ר' זירא אף אנן נמי תנינא בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות את נגעו נמצא שאפילתו הצלתו שכל זמן שאין כהן רואהו אין מטמא בנגעים:

דף צב:

תנא דבי אליהו צדיקים שעתיד הקב"ה להחיותם לימות המשיח שוב אין חוזרים לעפרם, ואם תאמר אותן אלף שנים שעתיד הקב"ה לחדש את עולמו ועתיד העולם להיות חרב צדיקים מה הם עושין שטין על פני המים שנאמר על כן לא נירא בהמיר ארץ כלומר כשהמקום מחליף את העולם ומחדשו ובמוט הרים בלב ימים. ומקשינן ונילף ממתים שהחיה יחזקאל שחזרו לעפרן דהא חזינן דליתנהו. ומפרקינן סבר לה כמ"ד באמת משל היה. אשתכח השתא דלטעמא דמ"ד חיו ומתו איכא למילף ממתים שהחיה יחזקאל. והני מילי לימות המשיח אבל מתים שעתידין לחיות לעוה"ב שוב אינן מתים שנאמר בלע המות לנצח כדברירנא בריש פרקין:

רבי יוסי הגלילי אומר מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל כו' עמד ר' יהודה בן בתירא על רגליו ואמר אני מבני בניהם ומאן נינהו אמר רב אלו בני אפרים שמנו לקץ יציאת מצרים וטעו שהיה להם למנות ארבע מאות שנה שנאמרו לאברהם אבינו בין הבתרים משנולד יצחק דכתיב כי גר יהיה זרעך וכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע והם טעו ומנו משעת הדבור של בין הבתרים שנאמר הדבר לאברהם אבינו שהיה שלשים שנה קודם ללידת יצחק דתניא בסדר עולם אברהם אבינו בשעה שנדבר עמו בבין הבתרים בן ע' שנה היה ומבין הבתרים עד שנולד יצחק שלשים שנה שנאמר ואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו ומשנולד יצחק ועד שנולד יעקב ס' שנה שנאמר ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם ומשנולד יעקב ועד שירד למצרים שלשים ומאת שנה שנאמר ויחי יעקב בארץ מצרים גו' ומאתים ועשר שנים שישבו במצרים וסימניך רד"ו שמה נמצאת אומר מבין הבתרים ועד שיצאו ממצרים ארבע מאות ושלשים שנה והיינו דכתיב ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה כלומר תשלום שלשים שנה וארבע מאות שנה ומבין הבתרים קא חשיב וכי כתיב כי גר יהיה זרעך ארבע מאות שנה מיצחק ואילך קא חשיב ובני אפרים רצו לצאת שלשים שנה קודם לגאולה ונהרגו ולא הוו בשעת הגאולה לפיכך החיה אותן המקום בימי יחזקאל ומנא לן דאיקטול שנאמר בדברי הימים ובני אפרים כו' והרגום אנשי גת כו' כלומר כי ירדו בני אפרים לקחת מקניהם של אנשי גת לפי שהיו סבורין שגאולתן הגיעה וניתנה להן

רשות ליטול ממונן של גוים לקיים מה שנאמר ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. ושמואל אמר אלו בני אדם שכפרו בתחיית המתים שנאמר הנה אומרים אבדה תקותינו ורצה המקום לעשות עמהם לפנים משורת הדין להודיעם שכפרו שלא כדין וכל כך למה לתת סימן לכל ישראל שגם הם עתידין לחיות והיינו נמי טעמא דר' ירמיה ודר' יצחק נפחא: **ת"ר** ששה נסים נעשו באותו היום שהפיל נבוכדנצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש, צף הכבשן פירוש כבשן כעין תנור גדול כדאמרינן בסוכה (ז':) סוכה העשויה ככבשן והיה קרקעו עמוק והאש מוקדת בתוכו וכשהפיל נבוכדנצר את חנניה מישאל ועזריה לתוכו נעשה בו נס וצף קרקעו של כבשן למעלה כדי שיצאו חנניה מישאל ועזריה למעלה על גבי קרקע כדי שיראו מכל צד וכדי שתהא האור שולטת באותן רשעים שהשליכום לתוכו ונמק סורו של כבשן כלומר כלתה תולדת האש שהוא החום נמק לשון ימקו בעונם וסורו כדאמרינן התם מפני שסורו רע ואית דגרסי הומק סידו סיד הכבשן נמסת מרוב חמימות ונהפך צלם על פניו ונשרפו ארבע מלכיות וכולהו גמרא לבד מארבע מלכיות דנפקי מקראי מעיקרא כתיב באדין נבוכדנצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופחותא אדרגזריא גדבריא דתבריא תפתיא הא שבעה ולבסוף לא קא חשיב מינייהו אלא תלתא דכתיב ומתכנשין וש"מ דהנך ארבעה איקלי להו בנורא: **תנא** דבי ר' אליעזר בן יעקב אפי' בשעת הסכנה אל ימנע אדם עצמו מללבוש את עצמו במלבושין נאין שהיה נוהג בהן קודם לכן בשעת הרבנות כדי שלא יתבזה בעיני שונאיו ויראה מבוהל ומפוחד שהרי חנניא מישאל ועזריה לא שינו בגדי תפארתם בשעת הסכנה דכתיב כפיתו בסרבליהון כו' אבל להתנהג ברבנות לכתחילה לא וכי תימא חנניה מישאל ועזריה מעיקרא למה להו איבעי תימא כדי שיהו קרובין למלכות וישתדלו בהצלת נפשות ואי בעי תימא כי אמרי' דרבנות [לאו] מעליותא למעבד שיררותא אציבורא אבל אאומות העולם היכא דאפשר שפיר דמי וחנניה מישאל ועזריה אאומות העולם עבוד:

דף צג.

ודייקינן ורבנן דמיירו במתים שהחיה יחזקאל להיכא אזול ומאי הוה עלייהו חנניה מישאל ועזריה מיהת להיכן אזול דהא לא אשכחן בקראי מאי הוה עלייהו. אמר רב בעין הרע מתו שהיו הכל נותנין בהן עיניהן על הנס שנעשה להן רב לטעמיה דאמר (ב"מ ק"ז:) תשעין ותשעה בעין הרע ואחד בדרך ארץ. ושמואל אמר ברוק טבעו ברוק שהיו אומות העולם רוקקין להן לישראל על שעבדו אלהים אחרים ונ"ל דלשון משל

קאמר כלומר שמתו באותה בושה. רבי יוחנן אמר עלו לארץ ישראל כו'. ודניאל להיכן אזל דאי ס"ד הוה התם לא אפשר דלא הוה מתפיס על יחוד השם בהדייהו. אמר רב למיכרא נהרא רבא בטורא כלומר הלך לחצוב בהר נהר גדול ממי המעינות שהיו בו וכ"כ למה כדי שיתאחר שם יתר מדאי עד שתטרף לו שעה. ושמואל אמר לאיתויי ביזרא דאספסתא זרע של שחת מארץ ישראל שפירותיה חשובין. ר' יוחנן אמר לאיתויי חזירות נקבות מאלכסנדריא של מצרים שחזירות שבה גדולות וחשובות יתר משאר ארצות וכל חד מהני אמוראי מאי דשמיע ליה קאמר. ומקשינן איני והא תנן אין פרה וחזירה כו' ומפרקינן זוטרי אייתי בלא דעתייהו כלומר קטנות הביא בסתר ולא הכירו בו:

דף צד.

והריחו ביראת ה' אמר רבא שמריח ודאין כלומר שמבין ברוח הקדש אמיתת הדבר ואינו דן לפי טענותיהן של בעלי דינין ולא עפ"י עדותן אלא יודע מי זכאי ומי חייב מריח לשון ומרחוק יריח מלחמה (איוב ל"ט:כ"ה) ודאין לשון דבר ודאי שמרביתו ודאין בפתח הו"ו ודלי"ת דגושה וקמוצה ויש מפרשין מריח כדאמרן ודאין תרגום ושופט כלומר שמריח ברוח הקדש ושופט ודיין בשווא תחת הו"ו ודלי"ת רפויה וקמוצה:

בר כוזיבא ממלכי בית שני היה אמר להו לרבנן אנא משיח אמרו במשיח כתיב ביה דמריח ודאין נחזי דאי מריח ודאין [אין] ואי לא כיון דקא חזו דלא מריח ודאין קטלוה איכא למימר דכי האי גונא נביא שקר הוה דהא משיח ברוח הקדש הוא דמורח ודאין ואיהו כיון דאמר דמשיח אנא ומוראה אנא ודאין הו"ל נביא שקר ומיחייב קטלא:

והיו סריסים חד אמר סריסים ממש שכן דרך המלכים לסרס בני אדם העומדין לפניהן שלא יזקקו לנשיהן וחד אמר שנסתרסה ע"ג בימיהן כלומר שנתבזת בימיהן וידעו הכל שאין בה ממש. כה אמר ה' לסריסים כו' ונתתי להם יד ושם טוב מבנים כו' שם עולם אתן לו להם לא נאמר אלא לו לאחד מהן זה ספר דניאל שנקרא על שמו. ודייקינן מכדי כל מילי דעזרא כו' כלומר מפני מה לא נקרא ספרו של נחמיה על שמו שהרי הוא היה אחרון וכל מילי דעזרא איהו כתבינהו אמר רב יוסף מפני שסיפר בגנותן של ראשונים שנאמר והפחות הראשונים כו' רבא אמר אף על דניאל דגדול ממנו סיפר מדקאמר הפחות הראשונים כולם בכלל ומנא לן דגדול ממנו דכתיב והאנשים אשר היו עמי לא ראו את המראה מאן נינהו אנשים זה חגי זכריה ומלאכי ומאחר דהוה עדיף מחגי זכריה ומלאכי דהוו נביאי כל שכן דהוה עדיף מנחמיה בן חכליה דלא הוה נביא

לסרבה המשרה מפני מה כל מ"ם שבאמצע פתוחה וזו סתומה כנגד מ"ם של משיח שהיא פתוחה בקש המקום לעשותו לחזקיה משיח אמרה מדת הדין כו' לכך נסתם מ"ם שבו כדי לשנותה ממ"ם שבמשיח ויש אומרים לכך נסתמה ללמד שדברים שהיו פתוחין לעשות נסתמו. אמר שר העולם לפני הקב"ה רבש"ע יעשה צביונו לצדיק ויעשה משיח כו' מאחר שצדיק גמור הוא מפני שלא אמר שירה יענש יצאת ב"ק ואמרה רזי לי רזי לי כלימר אוי לי שמדת הדין מעכבת מלאך הוא דאמר הכי וכל היכא דמשתמע קלא ולא מיחזי מאן דרמיה מיקרי ב"ק וי"ל דקב"ה אמר רזי לי מלשון גלי רזין (דניאל ב׳:כ״ח) כלומר סודי לי ואין אחר יודע אמר נביא אוי לי עד מתי יצאת ב"ק ואמרה בוגדים בגדו כלומר עד שיבגדו בוגדים אלו עכו"ם שבוזזין ממונן של ישראל והיינו בזוזי ובגד בוגדים בגדו ועד שיבגדו בוגדי בוגדים והיינו בזוזי דבזוזי והם בוזזים שניים שבאין אחר הראשונים ובוזזין להן מה שהניחו הראשונים:

משא דומה נתקבצו כל הרוחות אצל דומה שממונה עליהם להודיעם מתי יבא משיח ויחיו. אלי קורא משעיר קראוני על עיסקי שעיר כלומר על עיסקי עשו שמשתעבד בישראל שומר מה מלילה כלומר מה אומר שומר במה שיהיה מלילה זו מגלות זה שדומה ללילה ואין שומר אלא הקב"ה שנאמר (תהילים קכ״א:ד׳) הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל השיבן דומה אמר שומר אתא בקר גאולה לצדיקים וגם לילה לרשעים כלומר סוף גאולה לבא אם תבעיון בעיו אם רצונכם לבקש את פני המקום בקשו פניו שובו אתיו שובו אלי ואשובה אליכם אי נמי אם תבעיון גאולה בעיו בקשו רחמים ושובו אתיו גאולה והכי מוכח ביהונתן בן עוזיאל אית אגר לצדיקיא ואית פורענות לרשיעיא דבר אחר אתא בקר גאולה וגם לילה גלות כלומר הרי גאולה לפניכם בחרו לכם אחד מהם אם תבעיון בעיו כו' כדפרישית:

ויחד יתרו שנעשה בשרו חדודין חדודין על שמועה ששמע שנפרע המקום ממצרים ואעפ"י שהיה גר היה קשה בעיניו: לכן ישלח האדון במשמניו לשון שמונה יבא חזקיהו כו' בעל שמונה שמות ויפרע מסנחריב בעל שמונה שמות: עד בואי ולקחתי אתכם אל ארץ כארצכם כי מטו שוש אמרי שויא כא"י ואמטול הכי איקרי שוש כי מטו עלמין אמרין כעלמין שוה כבית העולמים ואמטול הכי איקראי עלמין כי מטו שוש תרין אמרי על חד תרי שוה היא פי שנים כבית העולמים ואמטול הכי איקרי שוש תרין כלומר שויא תרין.

תחת כבודו כו' אמר ר' יוחנן תחת כבודו ולא תחת כבודו ממש דכולי עלמא תחת כבודו משמע תחת כבודו ולא בכבודו ממש מלמד שכבודו קיים והשאר נשרף ובפירושא

דכבודו פליגי ר' יוחנן סבר האי תחת כבודו דקאמר לאו כבודו ממש הוא אלא תחת בגדיו קאמר כי הא דר' יוחנן קרי להו למאניא מכבדותי ר' אליעזר אומר תחת כבודו ממש קאמר והיינו תחת גופו וכי תימא מאי תחת כבודו דמשמע ולא בכבודו אין הכי נמי משכחת לה בשרפת נשמה וגוף קיים:

דף צד:

אחר הדברים והאמת האלה כו' קס"ד אחר אמונתו של חזקיהו. ומתמהינן מאי האי דישנא להאי פרדישנא מה טיבו לדורון רע כזה להביאו לאדון טוב כזה וכי מפני שהיה חזקיהו צדיק גמור הביא עליו הקב"ה סנחריב ופריק רבינא דהאי אמת אחותמיה דקודשא בריך הוא קאי כדאמרינן בפרק ארבע מיתות (ס"ד.) שחותמו של קב"ה אמת מאי היא דמשתבע דמייתינא ליה לסנחריב ומסרנא ליה בידא דחזקיהו: ביום ההוא כו' וחבל עלו של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו מה עשה נעץ חרב כו': על אותו הדור הוא אומר ביום יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן כו' אע"פ שאלף גפן באלף כסף ודמיהם יקרים לשמיר מפני שעוסקים בתורה ואין חוששין לעבוד את אדמתם: ואסף שללכם כו' אמרו לו לבזוז כל אחד לעצמו או לחלוק בשוה אמר להם כאסף החסיל אמרו לו והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו אמר להם כמשק גבים כהשקאת גבים לאדם טמא שמעלין אותו מטומאה לטהרה השקו באותו ממון שכיון שנפל ביד עכו"ם נטהר ודוקא דומיא דהתם דהוה ליה ייאוש בעלים דהשתא לדידהו שקלינהו מממוניהו מי לא מיאשי אבל עכו"ם דגזיל ממונא דישראל כל כמה דלא אייאש בעלים גזל מעליא הוא: **אמר** רב הונא עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום שנאמר בא על עית כו' עד עוד היום בנוב לעמוד כלומר אותו היום עצמו שנסע כל אותן מסעות. ואי קשיא לך היכי מצי למימר דכולהו הני מסעות בחד יומא סגיינהו והא כתיב גבע מלון לנו דמשמע דבגבע לנו באותה הלילה. שתי תשובות בדבר חדא דאיכא למימר דהא יום דקאמרינן בליליא דקמיה קא חשיב ליה כענין שנאמר ויהי ערב ויהי בקר יום אחד ובמקצת ליליא סגא מדוכתיה ועד גבע ובת התם בסוף ליליא והיינו דכתיב גבע מלון לנו וכיון דמטא צפרא סגא מהתם ביממא עד דמטא לירושלים ואיבעי תימא האי מלון לנו לאו כלפי סנחריב קאמר אלא כלפי ישראל קאמר כלומר עברו גבע שהיה מלון לנו. ומקשינן הני טובא הויאן ומפרקינן צהלי קולך בת גלים כו' קרא לאו ממנינא הוא אלא נביא הוא דקאמר לישראל צהלי קולך והתגברי בתו של אברהם ויצחק ויעקב שעשו מצות כגלי הים ואל תתיראי מזה הקשיבי לישה הקשיבי ענייה נבואת ענתותי על עסקי לישה:

דף צה.

אמר ר' יוחנן ששה שמות יש לו לאריה וכולהו כתיבי בהדי הדדי באיוב (ד') לבד משחץ דכתיב שאגת אריה וקול שחל ושני כפירים נתעו ליש אובד מבלי טרף ובני לביא יתפרדו שחץ כתיב באנפיה נפשיה דכתיב (שם מ"א) הוא מלך על כל בני שחץ כלומר על חשובים שבבהמות וחיות והיינו אריות:

מאי עוד היום בנוב לעמוד אותו היום נשתייר מעונה של נוב עיר הכהנים שנהרגו בעבור דוד ואותו היום היה נשאר מזמן העונש שהיו זרעו ראוין לענש ואלו שלח בה סנחריב יד אותו היום היה כובשה אבל לא נגזר עליה להכבש באותו היום מכל מקום וכי תימא כיון דנוב לאו מחושבנא הוא א"כ ליכא טפי מתשע מסעות אמרי אע"ג דנוב לאו ממנינא הוא הר בת ציון מיהת ממנינא הוא ואיכא דגרסי הכא הכי תשעה הוו וגרסי תרוצא עברו מעברה תרתי אינון וליתא בכולהו נוסחי דידן ומסתברא דטעותא היא בנוסחי דידהו דהא עברו לא משמע שמא דאתרא. אמרו ליה כלדאי פירוש החוזים בכוכבים אי אזלת האידנא יכלת לה ואי לא לא יכלת לה אורחא דבעי סגויי בעשרה יומי טרח וסגייה בחד יומא כי מטו ירושלים שדו ליה בסתרקי מיני מצעות הרבה דמיקרו טרזא ולשון ערבי טראז כדאמרינן בפ' (השותפין חדאי רעא) [חזקת הבתים (נ"ח.) חביתא דאידרא] בסתרקי. סליקי ויתיב מעילוי טורא אהנך בסתרקי דהוו גביהי טיבא עד דחזא כולה ירושלים תחותיה כדחזי אדזוטר בעיניה הוקטנה בעיניו אמר הדא היא קרתא ירושלם כו' אמרי ליה נשדי ביה האידנא ידא אמר להו תמהיתון עכשיו תמהין אתם ואין לבבכם מיושב להלחם בה לפי שעדיין לא ראיתם אותה לינו הלילה ולמחר כל חד וחד מינייכו ליתי לי גולמי הרג טינא כל אחד ואחד מכם יבא לי חתיכה. מיד כיון שערב היום ויצא מלאך ה' ויך היינו דאמרי אינשי בת דינא בטל דינא כיון שלן הריב ועבר יומו בטל דהא אלו הוה שדי בה סנחרב ידא ההוא יומא הוה כביש לה וכיון דשבקה עד אורתא בטל דינא. ואיידי דאייתינן הכא האי קרא דעוד היום ודרשי' ביה אותו היום נשאר מעונה של נוב שהוכתה בעבור דוד אתינן לאסוקי לעניא וישבי נוב כדמפרש ואזיל:

אמר ליה הקב"ה לדוד כו' נהרגה נוב עיר הכהנים ועל ידך נטרד דואג האדומי מן העוה"ב. ועל ידך על שסיפר עליך לשון הרע והרג כהני השם במצות שאול והכל תלוי בך וכתיב גם ענוש לצדיק לא טוב רצונך יכלה כו'. משכיה שטן לארץ פלשתים כו' פי' קמטיה הצניעו בבגד מקופל והניחו תחת הכסת וישב עליו כדי למעכו. קמטיה כדאמרינן בפ' (בא סימן) [יוצא דופן] (מ"ז.) הקמט תחת הדד. מכא ליה ארעא תותיה נעשה לו נס ונשפלה הארץ תחתיו ונעשית כמין גומא כדי שלא יצר המקום. ההוא יומא

פניא דמעלי שבתא הוי *בקר יום ששי היה והיה אבישי בן צרויה חופף את ראשו (הוה) [חזה] כתמי דמא ואיכא דאמרי אתאי יונה ואיטרפה קמיה נתחבטה לפניו אמר כנסת ישראל מתולה כיונה שנ' כנפי יונה נחפה בכסף וכיון דקא חזינן דלית להו לישראל צערא מחמת נפשייהו שמע מינה דוד מלכא דישראל שרי בצערא רכביה לפרדיה דדוד וקם אזלי קפצה ליה ארעא יש אומרים נתקצרה לו הארץ והגיע מהרה אל ארץ פלשתים מלשון ועולתה תקפוץ פיה וכמו לא תקפוץ את ידך ואני אומר קפצה לשון דלוג כלומר שנעשה לו נס וקלו רגלי הפרד להלך והגיע מיד לארץ פלשתים עד שנראה כאלו דלגה לו הארץ שהיה עומד עליה עד ארץ פלשתים בהדי דקא מסגי אבישי חזייא לערפה אימיה דישבי כו' פתקיה עלה ובאו עליה והרג' כיון שראה ישבי בנוב שהרגה אבישי לאמו פתקיה לשון זריקה כלפי מעלה ודץ ליה רומחא ונעץ לו רומח תחתיו עד שיפול עליו עליו ויהרג ואע"פ שהיה יכול להרגו בידים לא עשה כן אלא כדי להראות את גבורתו ולשחק בו כציפור אמר אבישי כו' כיון שהצילו מיד ישבי א"ל מאי בעית הכא בארץ פלשתים א"ל הכי אמר קב"ה רצונך יכלה זרעך או תמסר ביד אויב והכי אהדרי ליה מוטב אמסר ביד אויב ואל יכלה זרעי א"ל אפיך צלותיך ואימא מוטב יכלה זרעי ואל אמסר ביד אווב בר ברא קורא נזבון מוטב יבא בן בנך לידי עוני עד שיצטרך למכור פרי שבראשי דקלים ואין חותכין אותו אלא כשהדקל יבש או נקצץ כדאמר בהחובל (צ"ב.) זיל אייתי לי מקוריהו ואתה לא תצטער והיינו דכתיב ויעזר אבישי בן צרויה שעזרו בתפלה דאסביה עצה לאפוכי צלותיה ואיבעי תימא משום דאמר שם ואוקמיה:

דף צה:

ויצא יעקב מבאר שבע וילך חרנה ויפגע במקום לבתר דאזל לחרן בית אל מאי באעי התם אלא כי מטא לחרן אמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי אברהם ויצחק ולא התפללתי בו אברהם דכתיב מקדם לבית אל ויט אהלו כו' יצחק דכתיב ויצא יצחק לשוח בשדה יצחק בההיא שעתא היכא הוה קאי בארץ הנגב דכתיב והוא יושב בארץ הנגב וכי נפק לצלויי ופגע בה ברבקה ודאי כלפי ארעא דחרן הוא דנפק ואשכחן דבית אל קיימא בין ארעא דחרן ובין ארץ הנגב דכתיב באברהם כי נפק מחרן ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל וכתיב ויסע אברם הלוך ונסוע הנגבה. כיון דהרהר בדעתיה למהדר קפצה ליה ארעא כדפרישנא גבי אבישי שמהר להגיע למקום ההוא עד שנראה כאלו קפצה לו הארץ. מיד ויפגע במקום ואין פגיעה אלא תפלה שנאמר ואל תפגע בי. בתר דצלי בעא למהדר לחרן אמר קב"ה צדיק זה בא לבית מלוני יפטר בלא לינה מיד בא השמש

דכתיב וילן שם כי בא השמש לימא קרא וילן שם ותו לו כי בא השמש ל"ל אלא לומר לך שלא היה דעתו ללין שם שעוד היום גדול וכיון שבא השמש עליו פתאום הוצרך ללון וכתיב ביה כי הדר מחרן לבסוף ויזרח לו השמש וכי לו בלבד זרחה א"ר יצחק שמש שבא בעבורו פתאום זרחה בעבורו פתאום כדי שיניחוהו מלאך וילך לו כדכתיב ויאמר שלחני כי עלה השחר.

ומנא לן דכלה זרעיה דדוד משום דאפיך צלותיה דכתיב ועתליא כו'. וכיון דסליק מענינא דנוב קא הדר לאסוקי ענינא דסנחריב דהוה מירי מעיקרא בגויה והיינו דקאמר בא עליהם כו' שגלונות מלכות דכתיב (תהילים מ"ה:י') נצבה שגל לימינך בכתם אופיר וכן באו על אברהם כשנלחם עם ארבעה מלכים וכן עתידין לבא עם גוג ומגוג במתניתא תנא אורך מחנהו ארבע מאות פרסה רוחב צואר סוסיו כשהיו כלם עומדין בשורה אחת זה בצד זה היה רחב צואר כולם מחזיק ארבעים פרסה. תאנא ראשונים עברו בשחי שהיו שטין על פני המים מפני רוב המים שנאמר שטף ועבר. שוחי לשון מי שחו (יחזקאל מ"ז:ה') וכמו כאשר יפרש השוחה לשחות (ישעיהו כ"ה:י"א) אמצעיים עברו בקומה זקופה ולא הוצרכו לשחות שכבר נתמעטו המים מחמת הראשונים שעברו בהם שנאמר עד צואר יגיע שלא היו המים מגיעין אלא עד צואריהם אחרונים העלו עפר ברגליהם שכבר כלו המים שנאמר אחריב בכף פעמי כל יאורי מצור. ומקשי' והא כתיב ויצא מלאך כו' ויך מאה ושמנים וחמשה אלף וכתיב וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים אלמא לא הוו כלהו כולי האי א"ר יוחנן הללו שחשב הכתוב שמתו ראשי גיסאות היו שכן עולה החשבון שאמרנו ארבעים וחמשה אלף בני מלכים ושמנים אלף גבורים וששים אלף אחוזי חרבות הרי מאה ושמנים וחמשה אלף אבל לאחרים שמתו אין מספר.

כמה נשתייר מהם אמר רב עשרה שנאמר ונער יכתבם כמה נער כותב יו"ד לפי שאין בכל האותיות אות קטנה הימנה ולא נוחה לכתוב ולא תלמד יתר הימנה ויש אומרים לפי שיכול להטיל טיפה של דיו והיא נעשת יוד. ושמואל אמר תשעה שנאמר ונשאר בו עוללות כנוקף זית שאין נשארין בו אלא דבר מועט שנים שלשה גרגרים בראש אמיר כן לא ישתאר במחנהו אלא דבר מועט וכמה ארבעה וחמשה והיינו תשעה. רבי יהושע בן לוי אמר י"ד שנאמר שנים שלשה ארבעה חמשה הרי ארבעה עשר. ורבי יוחנן גמרא שמיע ליה דלא אשתייר מינייהו אלא הני חמשה וקרא משמע ליה הכי ונשאר בו עוללות כנוקף זית ואין משייר אלא דבר מועט שנים או שלשה או ארבעה או חמשה כשהוא משייר הרבה כך לא ישתייר ממחנהו יתר מחמשה. נבוזראדן גמרא הוא דהא לא מוכחי קראי דהוה עבדא לסנחריב כי היכי דנימא התם הוה בהדי' ואשתייר. נבוכדנצר דכתיב

ורביעאה דמי לבר אלהין מכלל שהכירו שהרי גבריאל הוא שהכם והוא הציל חנניא מישאל ועזריא מכבשן האש כדאיתא בערבי פסחים (קי"ח.) ואלמלא ראהו קודם לכן לא היה מכירו. ואי קשיא לך ולימא שיתא דהא הוה ליה ברא אחרינא דכתיב וימלוך אסר בנו תחתיו משום דלא מוכח קרא דהוה גדול באותה שעה כי היכי דליזיל בהדיה אבל הנך תרי ודאי גדולים הוו דאי לא נא הוו יכלי למיקטליה ולמערק לארץ אררט:

ביום ההוא יגלח ה' בתער השכירה בעברי נהר במלך אשור את הראש ושער הרגלים. יגלח השם בתער השכורה כדמפרש ואזיל שניתנה לו בשכר מה שעשה. במלך אשור את הראש שמגלח בה ראשו של מלך אשור ושער רגליו וגם את זקנו תספה. אתא קב"ה כלומר זמן לו הקב"ה איש אחד זקן או שר המדע איש זקן אמר ליה כי אזלת להני מלכי דאייתיתינהו לבנייהו וקטלתינהו מאי אמרת להו כשתלך למלכי מזרח ומערב שהבאת את בניהם עמך וגרמת להם מיתה והם מבקשים אותם מידך מה תוכל לומר להם אמר ליה ההוא גברא נמי בההוא פחדא יתיב גם אני בפחד זה הייתי שרוי אמר לו ומה עצה אתה משיאני לעשות אמר לו לך והבא לי זוג של ספרים ואגלח את ראשך כדי שלא יכירוך אמר לו מהיכן אביא אמר לו בוא אל בית זה והביא הלך לאותו בית להביא ונראו לו דמות בני אדם טוחנין גרעיני תמרים אמר להם תנו לי את הזוג ואמרו לו טחון חד גריבא דקשיתא סאה אחת של גרעינין וניתננו לך טחן ונתנו לו והיינו דכתיב בתער השכירה שניתנה לו בשכר מה שטחן דאי באגרא בעלמא למה ליה לקרא לאשמועינן הכי אלא כולה מילתא לאשמועינן חובה דעבד ביה הוא דאתיא והאי דכתיב בעברי נהר כפשטיה שדבר זה עתיד לעשות בעבר הנהר ואית דאמרי בעברי נהר דברים שדרכן לעשות על ידי נהר והיינו טחינת ריחיים. עד דאתא חשך יומא אמר ליה זיל אייתי נורא דחזי היך איגיזך אזל אייתי בהדי דקא גדיל ליה לשער רשי בתער איתלי נורא בדיקניה והיינו דכתיב וגם את הזקן תספה מדכתיב גילוח גבי ראש וגבי זקן כתיב תספה משמע כלה על ידי האור לגמרי כדכתיב האף תספה צדיק עם רשע. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי גריתיה לארמא שפר את הארמאי והוטב בעיניו ועוד התלית אש בזקנו ועדיין לא שבעת לעשות שחוק ממנו. הלך ומצא דף מתבה של נח ועל ידה נזכר לנפלאותיו של קב"ה שהציל את נח ממי המבול אמר היינו אלהא רבא דשיזביה לנח מטופאנא והיינו דגרם לי כולי האי אמר אי איזיל ההוא גברא ומצלח מקרב להו לתרין בניה קמך שמעוה בניה וקטלוה והיינו דכתיב ואדרמלך ושראצר כו':

דף צו.

וכיון דסליק מענינא דסנחריב אתי לאסוקי ענינא דאברהם דאיירי ביה לעיל דקאמרי' וכן באו על אברהם. ויחלק עליהם לילר אמ"ר יוחנן אותו מלאך שנזדמן לו לאברהם אבינו לעזרו לילה שמו ור' יצחק נפחא אמר שנעשה עמו מעשה לילה כלומר מעשה שנעשה עם ברק שנלחמו לו כוכבי לילה בסיסרא כך נלחמו הכוכבים לאברהם באותם המלכים. אמר ריש לקיש טבא דנפחא דר' יצחק נפחא שהוא עצמו נקרא נפחא מבר נפחא ר"י דמיקרי בר נפחא כדקאמרינן בפרק השוכר את הפועלים מאן מעייל בר נפחא לתמן וכדאמרינן (בפסחים) [בכתובות כ"ה:] שמעת מילי מבר נפחא ולא אמרת לי משמיה: וירדף עד דן מאי שנא עד דן אמ"ר יוחנן כיון שהגיע אותו צדיק לדן תשש כחו ראה שבני בניו כו':

אמר ר' זירא אע"ג דשלח ר' יהודה בן בתירא מנציבין הזהרו בזקן ששכח תלמודו מחמת אונסו שהרי הלוחות ושברי הלוחות היו מונחין בארון אבל שלא מחמת אונסו מתחייב בנפשו הוא דכתיב רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים כו'. והזהרו בורידין כר' יהודה דתנן בפ' השוחט אחד בעוף ושנים בבהמה שחיטתו כשרה ורובו של אחד כמוהו ר' יהודה אומר עד שישחוט את הורידין ואמר רב חסדא לא לכל אמ"ר יהודה אלא לעוף הואיל וכולו צולהו אבל בהמה הואיל ומחתכה אבר אבר לא. והזהרו בבני עם הארץ שהן תלמידי חכמים לכבדן שמהן תצא תורה אעפ"י שאבותיהן עמי הארץ אין לזלזל בהן. וקאמר ר' זירא דאע"ג דמחייבינן לאזדהורי בהו כי הא מילתא דר' יוחנן מיהת מודעינן להו כדי שלא תזוח דעתם עליהם שהרי אברהם אבינו צדיק גמור היה וכיון שנסתכל בבני בניו שהיו עתידין לעבוד ע"ג בדן תשש כחו אף הן אעפ"י שת"ח הן צריכין להסתכל באבותיהן שהיו עמי הארץ ואל יגבהו בעיניהם וראינו בה פירושים אחרים ואינן כדאי לפיכך לא כתבנום:

ואיידי דאיירי לעיל בענינא דחזקיה אייתי' נמי האי קרא דצדיק אתה כו' לאיתויי עליה מעשה דצל המעלות צדיק אתה כי אריב אליך אך משפטים אדבר אותך מדוע דרך רשעים צלחה ירמיה הוא דקא מתמה קמי קב"ה אנבוכדנצר הרשע דאצלח ואימסירו צדיקי בידיה. מאי אהדרו ליה כי את רגלים רצתה ויאלוך כו' ומה על שכר מעט של ארבע פסיעות ששילמתי לו לאותו רשע שרץ אחר כבודי אתה תמה כשאני משלם שכר מרובה לעתיד לבא לאברהם ליצחק ליעקב שרצו לפני כסוסים עאכ"ו שאתה עתיד לתמוה היינו דכתיב לנביאים נשבר לבי בקרבי אני תמה על שכרן:

אמר ר' יוחנן אותו היום שמת בו אחז שתי שעות היה כדי שיקברהו מהרה קודם חשיכה ולא יעברו עליו משום לא תלין על נבלתו כדתנן (לעיל מ"ו.) ולא זו בלבד אלא שכל המלין את מתו הרי זה עובר בלא תעשה. ואע"ג דתנן הלינו לכבודו להביא לו ארון ותכריכין לשמע עליו עיירות אינו עובר עליו כיון שאחז לאו בר כבוד הוה הוו עברי עילויה. וכי תימא כיון דלאו בר כבוד הוה אמאי הוו עברי עליה בלא תלין אמרי לא גרע ממגדף ועובד ע"ג דכתיב בהו לא תלין נבלתו. ואמטול הכי הוה יומא בת תרתי שעי כדי שיקברוהו מהרה ולא יהיה להן פנאי לספדו. וכי חלש חזקיהו ואתפח אהדרינהו קב"ה ניהליה בההוא יומא דאיתפח שנאמר הנני משיב את צל המעלות אשר ירדה במעלות אחז כלומר אשר ירדה במהירות במעלות אחז כשמת ונעשה היום בן שתי שעות הנני משיב אותם לאחור ונמצא היום בן כ"ב שעות. כיון דחזא מרודך הכי אמר מאי האי אמרו ליה משום חזקיהו דהוה חליש ואיתפח כו'. ושלחו ליה שלם למלכא חזקיהו כו' אמר להו נבוכדנצר אלהא רבא קריתו ליה ולבסוף כתביתו ליה אלא כתבו שלם לאלהא רבא כו' אמרו ליה קריאנא דאיגרתא איהו להוי פרונקא לשון משל הוא הקורא האיגרת כיון שלא נמצא מי שידע לקרותה זולתו הוא ראוי להיות שליח להשיב עליה תשובה רהט בתריה דשליחא למשקליה לאגרתא קמייתא מיניה כדרהיט ארבע פסיעות אתא גבריאל ושקליה לשליחא מדוכתא רחיקא דהוה קאי ואוקמיה קמיה כי היכי דלא לצטרך תו למרהט בתריה ולקבולי אגרא טפי והוו מיענשי ישראל על ידיה מקל וחומר ומה זה שלא נצטוה חס על כבודו של מקום כך ישראל שנצטוו על אחת כמה וכמה שהיה להן לחוס על כבודו של מקום וכיון שלא חסו דין הוא שלא ישאר משונאיהם של ישראל שריד ופליט:

דף צו:

מאי מרודך בלאדן בן בלאדן מפני מה נקרא שם אביו עליו משום דהוה יתיב אבבא כי הוה כתיב שמיה הוה כתיב שמיה ושמיה דאבוה כדי לחלוק כבוד לאביו:

אמר רבא טעון תלת מאה כודאניאתא משא שלש מאות פרדות קרדומות של ברזל השולט בברזל ומחתכו שלח לו נבוכדנצר לנבוזראדן וכלהו בלעתינהו חדא דשא דירושלם כלום' כילת' אותן מחמת שהיו מתפוצצין [בהכות] בהן בשער שנאמר ועתה פתוחיה יחד בכשיל וכלפות יהלומון כלומר פתחיה הלמו כשיל וכילפות בעא למהדר נפקא בת קלא ואמרה ליה שואר בר שואר דולג בן דולג שוב ודלק נבוזראדן שוב ודלג שכבר הגיע זמנה ליכבש נשאר בידו קרדום אחד בא והכה בבית יד שלו בשער ונפתח

ומפני מה לא רצה להכות בברזל כדי לנסות אם מחמת גזרת המקום היא נכבשת ואם לאו שנאמר יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות כלומר יודע ויחשב הכאה זו כמביא למעלה. הוה קא קטיל ואזיל עד דמטא היכלא אדליק ביה נורא גבה היכלא לעילא מלאכים הגביאוהו מפני כבוד הדום רגליו של מקום והם לא היו יודעים שגזרת המקום היא דרכו ביה משמיא ואחתיה וי"ל דקב"ה דגזר עליה דליגביה ולידרכו ביה ולחתוה לאודעה לנבוזראדן דאיהו גזר עליה כולי האי. הוה קא זיחא דעתיה לשון ולא יזח החשן כלומר היתה דעתו סרה מהכיר שבגזרת המקום עשה כל זאת. נפקא בת קלא ואמרה ליה אריא קטילא קטלת ארי הרוג הרגת היכל שרוף שרפת קמח טחון טחנת שכבר נגזר עליהן כל זה שנאמר קחו רחים וטחני קמח חטים לא נאמר אלא קמח שטחון ועומד.

קב"ה בעא לאחרובי ביתיה להחריב את ביתו ולהרוג את עמו ולקנח ידיו באותו האיש נבוזראדן ערק ואזל שדא פרטתא שטר צואה בביתו ונתגייר:

איידי דאיירי' בנבוזראדן דאיגייר אייתי הא מתניתא דת"ר נעמן גר תושב היה שלא קיבל עליו אלא שלא לעבוד ע"ג בלבד שנאמר (מלכים ב ה׳:י"ז) לא יעשה עוד עבדך כו'. רפינו את בבל ולא נרפאתה. עולא אמר זה נבוכדנצר שלא רצה שיכנס מזרעו תחת כנפי השכינה. ר' שמואל בר נחמני אמר אלו נהרות בבל שמימיהן רעים ותרגו' צוריאתא בבלאי שם מקום הוא ומימיו רעים וקרוב הוא לבבל אית דגרסי ציניאתי דבבלאי והם דקלים הגדלים על נהרות בבל ואין נושאין פירות ויש אומרים שפירותיהן [רעים] לפי שהמים רעים כדאיתא (בגיטין) [בסוטה] הני ציניאתא דבבלאי משמת ימי בראשית נינהו:

ואיידי דאייתינן מעשה דנבוזראדן היכי כבשה לירושלם אתינן לאסוקי לענינא אמר עולא עמון ומואב כו' שלחו ליה פוק תא וכבשה שלח להו מסתפינא כו' שלחו ליה כי אין האיש בביתו שלח להו בקורבא הוא ואתי שלחו ליה הלך בדרך מרחוק שלח להו איכא צדיקי דמייתו ליה ברחמי שלחו ליה צרור הכסף לקח בידו ואין כסף אלא צדיקים שנאמר ואכרה לי בחמשה עשר כסף הושע הוא דאמר הכי דאגרה להההיא איתתא דפקדיה קב"ה בחמשה עשר כסף ופירושא דמילתא משום דכתיב ויאמר ה' אלי עוד לך אהב אשה אהובת רע ומנאפת כאהבת ה' את בני ישראל כלומר אהבה כמו שאהב המקום את ישראל שגאלם וכיון דכתיב ואכרה לי בחמשה עשר כסף משמע שלא גאל את ישראל אלא בזכות ט"ו צדיקים אבותינו ואלו הן אברהם יצחק ויעקב הא תלתא וי"ב בני יעקב הא ט"ו והיינו דקאמר צרור הכסף לקח בידו כלומר שלחו ליה כבר מתו הצדיקים ולקחן לישיבה של מעלה. שלח להו דילמא הני רשעים גופיהן דאשתיירו

עבדי תשובה ובעו רחמי ומייתי ליה שלחו ליה כבר קבע להן זמן שבעים שנה שלא יבא עד אותו זמן. שלח להו סתוא הוא ימות הגשמים שהרי בעשרה בטבת סמך על ירושלם ולא יכילנא למיתי מחמת (טלא) [תלגא] ומטרא שלחו איתא אשינא דטורא דרך שינו של הר כלומר בתחתית ההר שיהא שנו של הר מגין עליך. שלח להו לית לי דוכתא דיתיבנא בה סביבות ירושלם מחמת השלג והמטר שלחו ליה קברות שלהן מעולין מפלטרין שלכם ואתה יכול לישב בבנין שעל גב קברותיהן ובמערות של קברות והם יגינו עליך מהשלג והמטר. והיינו דכתיב בעת ההיא יוציאו את עצמות יהודה כו' אלמא בקברות הוא דשריא משירתיה:

דף צז.

ואיידי דאיירי לעיל בקץ דגלות ראשון דאמרינן כבר קבע להן זמן איבעיא לן נמי אקץ דגלות אחרון אימת שלם ואתי משיח ואית דאמרי משום סירכא דצרור הכסף לקח בידו אייתינן לה להא דר' יוחנן דאמר תלמידי חכמים מתמעטין וגזרות קשות מתחדשות ועד שהראשונה פקודה כלומר טרם היות גזרה ראשונה פקודה מאת המקום לבטלה השניה ממהרת לבא ויש אומרים פקודה לשון העדרה כדכתיב לא נפקד ממני איש כלומר שלא כלתה גזרה ראשונה שנייה ממהרת לבא:

הא דאמרינן בשישית קולות, כעין רעמים קאמר אלא שקולות הללו עתידין לבא שלא על ידי עבים ומטר, וי"א יצא קול שבן דוד בא, ויש אומרים כדכתיב יתקע בשופר גדול ואינן נראין:

תניא ר' יודה אומר דור שבן דוד בא בו בית ועד יהיה לזנות כלומר עתידין להיות פרוצין בזנות עד שיזמנו מקום בפרהסיא להועד שם עם הזונות, ויש אומרים בית ועד של ת"ח יהיה לזנות. והגויל יאשם אגויל של ספרי תורות קאי כלומר יענש ויכלה מחמת שנתמעטו לומדיו. ואנשי גויל כלומר כותבי ס"ת ומוכרי גוילים יסובבו מעיר לעיר למצוא כדי פרנסתן ולא יחוננו. וחכמת סופרים תסרח. ויראי חטא ימאסו בפני העם. פני הדור עזים כפני הכלב. והאמת נעדרת שנאמר ותהי האמת נעדרת כו' מה כתיב בתריה וירא כי אין איש וישתומם כי אין מפגיע ותושע לו כו'. וסר מרע משתולל שכל מי שסר מרע משתולל על הבריות כלומר משתטה בעיני הבריות לשון מוליך יועצים שולל. ותמה אני לפי סימנין הללו מפני מה אין בן דוד בא בדורנו זה. ואיידי דאיירי' בותהי האמת נעדרת אמר רבינא מריש כו' כל חללי דעלמא כל מרגליות ואבנים טובות שבעולם:

תניא ר' נחמיה אומר דור שבן דוד בא בו העזות רבה והשכר של מקיימי מצות אבד שכיון שאבדו מקיימי מצות אין כאן שכר דבר אחר יאבד שכרן בעולם והיקר עוות כלומר שהנקלה יעוות את היקר ויבטל את דבריו והגפן יתן פריו ואעפ"כ היין ביוקר מחמת משכימי בבקר שכר ירדופו מאחרי בנשף יין ידליקם (ישעיהו ה':י"א) ונהפכה כל המלכות כולה למינות שנאמר כולו הפך לבן טהור הוא אעפ"י שהפשיון בנגעים סימן טומאה הוא כיון שפשה בכל העור ונהפך כולו לבן טהור הוא אף כאן אעפ"י שהמינות סימן לגלות כיון שנהפכה כל המלכות למינות סימן הוא לגאולה:

ת"ר כי אזלת יד עד שיתיאשו מן הגאולה ואפס עצור ועזוב כביכול שעולה דעתם לומר כלפי מעלה שאין עוזר וסומך לישראל כי הא דר' זירא כי הוה משכח להו לרבנן דמיעסקי ביה במשיח למשקל ולמטרא אימת אתי לפום דרשה דקראי אמר להו במטותא מיניכו לא תרחקוה דתניא שלשה באין פתאום בהסח הדעת כשאדם מסיח דעתו מהן ואלו הן משיח מציאה ונשיכת עקרב: אמר רב קטינא שיתא אלפי שני הוי העולם וחד חרב שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא כלומר שישאר לבדו כמה יומו של קב"ה אלף שנים שנאמר כי אלף שנים בעיניך כיום כו' (תהילים צ':ד') תניא כוותיה דרב קטינא כו':

תנא דבי אליהו ששת אלפים שנה הוי העולם שני אלפים תהו ובהו שלא היו עוסקין בתורה עד שהיו לו לאברהם אבינו חמשים ושתים שנה ועסק בתורה שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן ומתרגמינן דשעבידו לאורייתא בחרן ואמרינן בע"א (ט'.) גמירי דההיא שעתא הוה אברהם בר חמשין ותרתין שנין ומאדם הראשון ועד אברהם אלף תשע מאות וארבעים ושמונה שנים כדמוכחי קראי הרי אלפים שנה שני אלפים תורה משנת חמשים ושתים לאברהם אבינו ועד אלפים שנה כולן תורה לא תהו ובהו ולא ימות המשיח והכי מוכח מקראי כיצד מוהנפש אשר עשו בחרן ועד שנולד יצחק ארבעים ושמונה שנה שהרי אברהם אבינו כשעשה הנפש בחרן היה בן נ"ב וכשנולד יצחק היה בן ק' שנה שנאמר ואברהם בן מאת שנה בהולד לו הוסף עליהן ד' מאות שנה שהיו משנולד יצחק ועד יציאת מצרים שנאמר כי גר יהיה זרעך כו' ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה וכתיב כי ביצחק יקרא לך זרע נמצאו בידך ארבע מאות ומ"ח שנה ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה לצאת בני ישראל כו' ויבן הבית (מלכים א ו':א') נמצאו מואת הנפש אשר עשו בחרן ועד שנבנה בית ראשון ט' מאות וכ"ח שנה וצא וחשוב משנבנה הבית ועד שחרב לפי חשבון שנות המלכים ארבע מאות שנה ועשר שנים ושבעים שנה של גלות בבל נמצא הכל אלף וארבע מאות ושמונה שנים עד כאן אתה למד מן הכתוב הוסף עליהן ארבע מאות ועשרים שנה שעמד בית שני כדתניא בסדר עולם נמצא הכל אלף

[וח'] מאות וכ"ח שנים ועדיין לא היה משיח ראוי לבא עד קץ מאה וע"ב שנה מחרבן בית שני שהן תשלום אלפים שנה ומאלפים שנה ואילך היה ראוי לבא אלמלא עונותנו שעכבוהו מלבא והיינו דקאמר ובעונותינו יצאו מהן מה שיצאו:

דף צז:

אמר ליה אליהו לרב סלא חסידא אין העה"ז פחות משמונים וחמשה יובלים שהן ארבע אלפים ומאתים וחמשים שנה שכל שנות העולם העוברים קודם לימות המשיח עולם בפני עצמו חשיב להו כדאמרינן לקמן אין בין העה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכיות בלבד. וביובל האחרון בן דוד בא אמר לו בתחילת היובל האחרון או בסופו אמר ליה בסופו א"ל כלה היובל קודם בוא או אינו כלה אמר לו איני יודע. ודאי אליהו ז"ל לא סגיא דלא הויא ידע קץ אחרון שאי איפשר (שנתאחר) [שיתאחר] בו מלבא אלא מיהו מספקא ליה אי אתי מקמי הכין ואי לא כדאמרינן לקמ' (צ"ח.) זכו אחישנה לא זכו בעתה. רב אשי אמר הכי אמר ליה עד הכא לא תצפי ליה מכאן ואילך צפי ליה. ואי קשיא לך בין לרב אסי בין לבר פלוגתיה קשיא דאליהו דקאמר ימות המשיח אלפא וז' מאה וחמישים אדתנא דבי אליהו דתאנא דבי אליהו שני אלפים ימות המשיח (מ"ש) לא קשיא דתנא כל היכא דהוי טפי מחמש מאה אלפא קא חשיב ליה:

שלח רב ענן מצאתי אדם אחד ובידו מגלה כתובה בכתב אשורית ולשון הקדש שמצאה בין גנזי רומי ולהכי אשמועינן שכתובה אשורית ולשון הקדש דמוכחא מילתא דלאו רומיים כתבוה אלא מגלות ירושלים הביאוה. וכתוב בה לאחר ארבע אלפים ומאתים וצ"א שנה לבריאתו של עולם העולם יתום כלומר כבנים שאין להן אב למשול בהן והן מתגרים זה בזה מהם מלחמת תנינים כלומר השנים הבאות אחרי כן מהן מלחמת תנינים ומהן מלחמת גוג ומגוג והשאר ימות המשיח. פירוש מלחמת תנינים נ"ל שמלכים שמלכותן על הימים או על היאורים נקראים תנינים כדרך שנקרא פרעה תנים על שם היאור שנאמר (יחזקאל כ"ט:ג') התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו ואין הקב"ה מחדש את עולמו אלא לאחר שבעת אלפים שנה והיינו כדרב קטינא דאמר שיתא אלפי שני הוו העולם וחד חרב רב אחא בריה דר' אבא אמר לאחר ה' אלפים איתמר ולאו פלוגי פליג אדרב קטינא (לא) [אלא] מוקים לה לענין ימות המשיח כלומר שאין באין אלא לאחר חמשת אלפים שנה:

תניא ר' נתן אומר מקרא זה נוקב ויורד עד התהום לשון משל הוא אפילו ארכו הימים בגלות כתהום מקרא זה נמשך עמהן להוכיח שסוף גאולה לבא שנאמר אם יתמהמה

חכה לו כי בא יבא ולא יאחר, לא כרבותינו שהיו דורשין עידן ועידנין ופלג עידן לומר שאם לא בא לקץ זה שוב אינו בא והיכי הוו דרשי עידן ארבע מאות שנה כימי שעבוד ראשון נמצאו עידן ועידנין ופלג עידן אלף וארבע מאות שנה ולאו מחרבן בית שני קא חשבי אלא (מההוא) מחרבן בית ראשון דהוה שנת שלשת אלפים ושלש מאות ול"ח שנים הוסף עליהם אלף וארבע מאות נמצאו בידך ארבע אלפים וז' מאות ול"ח ואיכא למימר דמחרבן בית שני קא חשבי ומפרשי עידן מאתן ועשר שנים דהוו במצרים דהוו להו עידן ועידנין ופלג עידן ז' מאות ול"ה שנין אבל ודאי עיקר עידן ועידנין ופלג עידן דאיתמר ליה לדניאל קושטא הוא ולא אפשר דמיעכב טפי ואנן הוא דטעינן בכמה מילי חדא דלא ידעינן עידן כמה הוי ותו דלא ידעינן מהיכא מתחיל חושבנא ולא אפשר דלא הוי מסור להו לרבנן קץ משיח והאי דלא פרשוה משום בשרו מיום אל יום ישועתו תדע דקא נקטי למידק בתריה מדרשא דקראי דלא מוכחא דמיירי לענין משיח ושבקי למדרש קראי דדניאל דמוכחי בהדיא דלענין קץ משיח קא מיירי. ולא כר' שמלאי שהיה דורש ותשקמו בדמעות שליש פ' שלשה כגלות מצרים דהיינו שית מאה ותלתין שנין מחרבן בית שני. ולא כר"ע שהיה דורש עוד מעט מעט היא כלומר עוד גלות אחר שעתיד להיות לאחר חרבן בית שני מעט הוא מעט בגימטריא מאה ותישסרי הוו ובכלות חשבון זה לאחר החרבן יבא משיח והיינו דכתיב ואני מרעיש את השמים ואת הארץ ואין דרשה זו כלום שהרי עברו כמה שנים לאחר חשבון זה ולא בא משיח אלא האי מעט לאו לגימטריא אתא ולא לענין משיח אתא אלא אמלכות בית שני קאי והכי קאמר עוד גדולה אחת אני עתיד ליתן להן לישראל בבית שני מעט היא כלומר שימי המלכות מתמעטין והולכין שהרי מלכות ראשונה שבעים שנה שניה מעוטה הימנה שלישית מעוטה הימנה. וראינו בה פירושים אחרים שאין הדעת מקבלתן ולפיכך לא כתבנום:

מאי ויפח לקץ ולא יכזב תיפח עצמן של מחשבי הקצים שהיו אומרים כיון שהגיע קץ ולא בא שוב אינו בא והיינו דכתיב ולא יכזב כלומר שהקץ לא יכזב אלא סופו לבא אם יתמהמה חכה לו כו' שמא תאמר אנו מחכין והמקום אינו מחכה ת"ל לכן יחכה *להטיבם כלומר שמתאוה להיטיב לנו אלמלא עונותינו שגורמין לנו להתעכב עד שיגיע הקץ:

אמר אביי לא פחית האי עלמא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלין אפי שכינה בכל יומא איכא למימר דלימות המשיח קאמר דהא קרא דסביב י"ח אלף בימות המשיח כתיב וכתיב ושם העיר מיום ה' שמה שכן עתיד להשרות שכינתו בבית מקדשו ולהראות זיו כבודו לצדיקים כענין שנאמר במדבר אשר עין בעין נראה אתה ה' וכבוד ה' נראה בענן

והא דאמרינן לקמן ספקלריא המאירה ושאינה מאירה תרוייהו בבית המקדש קאי ולהנך דקרי ר' שמעון ן' יוחאי בני עליה איבעי תימא על שם שעתיד בית המקדש להיות גבוה מכל הארצות כדרשא דמי אלה כעב תעופנה ואיבעי תימא על שם המעלה עצמה שהיא גבוהה ועליונה ויש לומר שדברים הללו לעולם הבא הן אמורים שצדיקים נהנין בו מזיו [השכינה] ומוקי ליה להאי קרא דסביב י"ח אלף נמי לעה"ב וה"ק לא פחות האי עלמא בכל דרא מתלתין ושיתא צדיקי דמקבלי אפי שכינה בכל יומא לעלמא דאתי שנאמר אשרי כל חוכי לו לו בגימטריא הכי הוי. ומקשינן ומי זוטרי כולי האי והא אמר רבא דרא קמא דצדיקי דקאי קמיה קב"ה תמניסר אלפי פרסי הוו שנאמר סביב י"ח אלף. כתב ר"ש ז"ל דקרא בירושלם של מעלה קאי. ואנו לפי עניות דעתינו אין אנו יודעים ירושלם זו של מעלה האמורה בתלמוד היכן היא ולא היכן עתידה להיות אם בשמים היא וכי יש (בענין שמים) [בנין בשמים] ואם שם מעלה היא ברקיע נקראת ירושלם א"כ נמצאת אומר שישיבתן של צדיקים לעתיד ברקיע ודבר תמה הוא היאך ישיבת הגופות הללו ברקיע ולא ע"י נס. וקשה בעיני לסמוך על מעשה נסים בדברים שלא נמצאת עליהם ראיה ברורה מן הכתוב ולא קבלה פשוטה בדברי חכמים אבל אנו כבר יצאנו ידי חובת האמת לברר ספקותינו והמבוכה שאנו מבוכים בה ואולי מן השמים יאיר השם את עינינו לפרש פשטה של שמועה.

ומפרקינן לא קשיא הא דמסתכלין בספקלריא המאירה פירוש פרגודות המפסיקות בין שכינה לכל הנמצאות יש פרגוד שזיו שכינה בוקע בו ומאיר כמי שאין שם מחיצה ויש פרגוד חיצון שאין זיו שכינה בוקע בו כדי שלא יסתכל בו מי שאינו ראוי אלא רואין את הכבוד אחרי פרגוד כנר שנראה אחורי זכוכית הא דאמרן תלתין ושיתא צדיקי ותו לא דמסתכלי בספקלריא [המאירה והא דאמר רבא דהוי כולי האי דמסתכלי בספקלריא] שאינה מאירה ומפני מה נקרא הפרגוד ספקלריא לשון ספק ראיה שנראית אחורי פרגוד ואין הראיה ההיא ברורה וגלויה לעינים.

ומקשינן ודמסתכלין בספקלריא המאירה מי נפישיין כולי האי והא ר' שמעון בן יוחאי לא היה יודע בודאי אי הוו טפי משנים דאמר רשב"י ראיתי בני עלייה צדיקים שעתידין לישב לעתיד למעלה לפני שכינה והן מועטין. ורבינו האי גאון ז"ל פירש כמה מעלות הויין לצדיקים במתן שכר כל מעלה ומעלה לפי מעשיה וקאמר רשב"י שהמעלה העליונה שהיא למעלה מכולן והיא נקראת עליה ראיתי בניה והן מועטין עכ"ד ז"ל בענין זה. ומסתברא דלאו ראיה ממש קאמר דאם כן אמאי לא הוה ידע מאן הוו וכמה הוו אלא לומר לך שהודיעו המקום ברוח הקדש או בחלום או ע"י מלאך שיש צדיקים מועטין

שראויין למעלה זו ולא הודיעוהו מי הן ולא כמה הן אלא מתוך נחת רוח שעשה לו הקב"ה כשהיה במערה והגיד לו שמעלתו גדולה לפני המקום אמר אם אלף הן אני ובני מהם כו' ואעפ"י שהרבה נביאים היו גדולים מרשב"י וראויין למעלה זו לא בא רבי שמעון בן יוחאי לומר על עצמו שראוי למעלה זו יתר מהם אלא כך אמר כבר הבטיחני המקום שאני ובני מהם הלכך אפילו אם שנים הן מובטח לי שאני ובני מהם. ומפרקינן לא קשיא הא דעיילי בבר הא דעיילי בלא בר. ויש לפרש דהאי דאמר אביי לא פחות עלמא מתלתין ושיתא צדיקי בכל דרא קאמר דהוו להו בשיתא אלפי שני טפי מתרי אלפי צדיקי ואמטול הכי אקשינן ומי נפישי כולי האי והאמר רשב"י כו'. ומפרקינן לא קשיא הא דעיילי בבר כו' בלא בר צדיקים שנכנסין הן ובניהם שהן ובניהם ראוין למעלה זו כרשב"י שהיה הוא ובנו ראוי למעלה זו מועטין הן וקרוב לומר שאינן יתר משנים אבל צדיקים שנכנסין בלא בניהם תלתין ושיתא הוו הדין הוא פירושא ופירושא מעליא הוא וכן פירש רבינו האי גאון ז"ל. ויש אומרים בר לשון נטילת רשות כדאמרינן התם צדקיה הוה עייל לגבי נבוכדנצר בלא בר והכי קאמרינן הא דעיילי בבר שצריכין ליטול רשות ליכנס הוו תלתין ושיתא והא דעיילי בלא בר שאין צריכין ליטול [רשות] ליכנס הוו מועטין:

אמר רב כלו הקצים ואין הדבר תלוי אלא בתשובה וריב"ל [אמר] די לאבל שעומד באבלו כלומר די לישראל בצעקן ואבלן שמתאבלין על גלותן ואפי' בלא תשובה דין הוא שיגאלו שגלותם מכפרת עליהן. כתנאי ר' אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין שכך מדת הדין נותנת אמר לו ר' יושע ואם אין ישראל עושין תשובה אין נגאלין בתמיהא אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות ומחזירן למוטב וכיון שחוזרין למוטב נגאלין. תניא אידך ר' אליעזר אומר אם ישראל עושין תשובה מעצמן נגאלין כו' אמר לו ר' יושע והלא כבר נאמר ולקחתי אתכם אחד מעיר כו' כלומר אברור מכם הצדיקים והבאתי אתכם לציון ואע"פ שאין כולן עושין תשובה הן נגאלין אמר לו ר' אליעזר והלא כבר נאמר בשובה ונחת תושעון בשובה לשון תשובה אמר לו ר' יושע והלא כבר נאמר כה אמר ה' גואל ישראל קדושו לבזה נפש יש אומרים לאותן הבזוין ומתעתעים בעבירות ואעפ"כ יגאלו ואני אומר שאין המקרא יוצא מפשוטו לבזה נפש לנפש בזויה בגלות למתעב גוי שגוי נבל מתעבו מלכים יראו וקמו כו' והכי דייק ר' יהושע מינה מדלא תלי טעמא אלא בבזיון ותיעוב ש"מ בהכי תליא ולאו בתשובה אמר לו ר' אליעזר והלא כבר נאמר אם תשוב ישראל כו' אמר לו ר' יושע והלא כבר נאמר

וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע כו' אלמא יש קץ לדבר מ"מ דאי ע"י תשובה מאי שנא להההוא עידנא הא כתיב היום אם בקולו תשמעו. שתק ר' אליעזר וקיבלה:

דף צח.

אמר רבא אין לך קץ מגולה שמוכיח שיש קץ קבוע לדבר מ"מ לדבר יתר מזה שנאמר ואתם הרי ישראל כו' כי קרבו לבא כלומר כי קרב זמנה לבא ואם אין זמן קצוב לדבר מאי קורבא ר' [*לפנינו: אלעזר] אומר אף מזה שנאמר כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה מדכתיב כי לפני הימים ההם ממשמע אותם ימים ידועים שעתידין להיות מ"מ. ויש מפרשין אין לך קץ מגולה יתר מזה שמסר לך סימנין עליו לפני בואו לידע בו כשהוא בא. מאי ליוצא ולבא אין שלום אמר שמואל עד שיהו כל השערים שקולים זה כזה שער החטים והשעורים והיין וזולתם כולן שוין מפני שאין השערים חלוקין זה מזה אלא מפני שזה מרובה מזה וכיון שבטל היוצא והכא נמצאו כולן שקולין זה כזה:

אמר רבי חמא בר חנינא אין בן דוד בא עד שתכלה מלכות הזלה מישראל כלומר אפי' שולטנות קלה וזלה כענין שנאמר כי יראה כי אזלת יד וכתיב (דניאל י"ב:ז') וככלות נפץ יד עם קדש תכלינה כל אלה:

א"ר שמלאי כו' אין בן דוד בא עד שיכלו שופטים מישראל עד שיכלו דיניהן ויתקיים בהם איש הישר בעיניו יעשה וכיון שכלו שופטיהם ויועציהם ומנהיגיהם משיח בא שנאמר ואשיבה שופטיך כבראשונה מכלל דכי אתי משיח לא משכח שופטים. ומשום סירכא דכליית שופטים אייתי' לה לדרב פפא הכא דאמר אי בטלי דייני כו' דאמר רב פפא אי בטלי יהרי בטלי אמוגשי אלו בעלי חנפים מישראל שמראין עצמם כיראי שמים והם רשעים בטלו המכשפים שמצערים את ישראל לפי שאין המכשפים עושים אלא לצורך החנפים שבושין לעשות בפרהסיא והם עושים ע"י כשפים. אי בטלי דייני בטלי גזרפטא אלו בטלו הדיינים בטלו השוטרים שחובטים במקלות על פי הדיינין ואדייני העכו"ם קאי:

אמר ליה שבור מלכא לשמואל אמריתו משיח אחמארא קאתי ויש לומר שלפיכך הוא שוהה לבוא אשדר ליה אנא סוסיא ברקא דאית לי סוס רץ כברק שיש לי אולי יבא מהר אמר ליה מי אית לך בר חזור גוונין כלומר יש לך סוס בן מאה גוונין שחמורו כן הוא. יש אומרים שחזור בלשון פרסי מאה:

אשכחיה ר' יהושע בן לוי לאליהו דהוו קאי אפתחא דמערתיה דר"ש בן יוחאי כשהיה נחבא שם אמר ליה אתינא לעלמא דאתי א"ל אם ירצה אדון זה שכינה שהיתה ביניהם.

א"ר יהושע בן לוי שנים ראיתי אליהו ורשב"י וקול שלשה שמעתי הם שנים ושכינה אחד אמינא ליה אימת אתי משיח א"ל זיל שייליה א"ל והיכא יתיב א"ל בפיתחא דרומאי א"ל ומאי סימניה א"ל יתיב ביני סובלי חלאים שגם הוא סובל חלאים הוא שנאמר נגוע מוכה ומעונה וכולהו שרי ואסרי בחד זימנא מתירין כל נגעיהן כאחת ולאחר שמקנחין אותן קושרין אותן כאחד והוא אין מתיר נגע שני עד שיקשור את הראשון סבר דילמא מיבעינא ולא מספיקנא למקטרינהו לכלהו בהדי הדדי אזל לגביה א"ל שלום עליך רבי א"ל שלום עליך בר ליואי א"ל אימת אתי מר א"ל היום אתא לגבי אליהו א"ל מאי אמר לך א"ל הכי אמר לי שלם עליך בר ליואי אמר ליה אבטחך לעלמא דאתי מדיהיב לך שלמא ולאבוך נמי מדקריך על שמיה:

שאלו תלמידיו את ר"י בן קיסמא כשהיה עומד ברומי אימת בן דוד בא א"ל לכשיפול השער הזה של רומי ויבנה כו'. אמר להם העמיקו לי ארוני תנו ארוני בקבר עמוק יתר משאר קברים כדי שאם יחטטו אחריו כשיעור עומק קברות אחרים ואין מוצאים אותו יהיו סבורים שאין כאן ארון ויניחוהו שאין לך ארון בארץ ישראל שאין סוס מדי אוכל בו תבן לפי שמוציאין אותם מן הקברות ועושים אותם אבוסים לסוסיהם:

דף צח:

אמר ר' יהודה אמר רב אין בן דוד בא עד שתפשוט מלכות הרשעה ט' חדשים כימי הריון על ישראל לגזור עליהם גזירות והיינו שחרב הבית על ידם.

אמר עולא ייתיה ולא אחמיניה יהי רצון שיבוא משיח ואל יראנו רב יוסף אמר ייתי ואזכי ואיתיב אפי' בטולא דכבותא דחמאריה ומיתצלנא. בטולא דכבותא בצל הרעי של חמורו כדאמרי' בהמוכר את הספינה רמא כבותא וסכריה לירדנא א"ל אביי לרבא מאי טעמא לא ניחא ליה למר דלחמיניה אילימא משום חבלו של משיח צרות שבאות בבואו לשון חבלי שאול סבוני (ש"ב כ"ב) צירים וחבלים (ישעיה י"ג) והתניא כו' א"ל שמא יגרום החטא ולא יעמדו לו זכיותיו ויענש באותה שעה. פירוש סנטר מי שיודע גבולי השדות כדאמרי' בפ' המוכר את הבית מאי סנטר הכא תרגמו בר מחוזניאתא והוא נוטל שכר מבעלי השדות וכשפוגע בבעל השדה דומה לו כאלו פגע בו ארי לפי שמתיירא שמא יתבע הימנו כלום: אלא משום דכתיב שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר כו' מי שכל גבורה שלו כלומר אפי' גבור שבגבורים של בני אדם נתונה לו באותה שעה ידיו על חלציו כיולדה כענין שנאמר (עמוס ב') ואמיץ לבו בגבורים ערום ינוס ביום ההוא והמפרש זולתי זה הפירוש עתיד ליתן את הדין והא דאמרי' לבסוף אמר

הקב"ה הללו מעשה ידי כו' לאו למימרא דאיכא ספיקא ולא תימה' קמיה אלא כנגד מדת רחמיו קאמרי' שמדת רחמיו של קב"ה היתה נותנת שלא לאבד את האומות מפני ישראל ומדה זו ברואה היא לפיכך תימה' מגעת אליה כדרך שמגעת לכל הברואים והאי דקאמר אמר הקב"ה לפי שכל דבר שהנברא עושהו ואומרו מחמת כח שנתן בו הבורא אנו חושבין אותו כאלו אמרו הבורא בעצמו. ויש לפרש שהקב"ה אומר כן להגיד חסדו ואמתו שעושה עם ישראל שמאבד את מעשה ידיו מפניהם וכן הציען של דברים הללו מעשה ידיו והללו מעשה ידיו מעתה תמהו היאך יאבדו אלו מפני אלו. א"ר פפא היינו דאמרי אינשי רהיט ונפיל תורא ושדי ליה לסוסיא באורייה אע"פ שהשור עיף ונופל דרך מרוצתו סוף הוא נוגף את הסוס ומשליכו באבוסו אף מדת גזרותיו של קב"ה אע"פ שנראית כאלו חסה לאבד את אומות העולם סוף שמאבדתן מפני בניו. ויש מפרשים כשרץ השור ונופל מעמידין הסוס במקומו מה שלא היה רוצה לעשות קודם נפילתו על שהיה חביב עליו שורו וכשמתרפא שורו קשה לו להוציא סוסו מפני שורו מאחר שהעמידו שם כך הקב"ה כיון שבאה מפלתן של ישראל נתן גדולתן כו' אורייה כמו ארוות סוסים. ולא מסתבר מכמה אנפי חדא דגמרא לא קאמר אלא שדי ליה לסוסיא באורייה ולא מדכר תו כי קאי תורא אי מהדר ליה התם ואי לא. ותו אדקאמ' שאדי ליה לימא מוקי ליה ותו אמאי איצטריך למימר רהיט ונפיל לימא כדנפל ותו לא:

אמר רב גידל אמר רב עתידין ישראל לקבל טובה הבאה בשני משיח. ומתמהינן פשיטא ואלא מאן אכיל להו ומפרקי' דלאו לאפוקי אחריני קאתי אלא היא גופה קמ"ל דיש משיח לישראל ולאפוקי מדר' הלל כו'. אמר רב לא אבראי עלמא אלא לדוד שמתן שכרו מרובה לעולם הבא שהיה עתיד לומר כמה שירות ותשבחות לפני המקום. ושמואל אמר למשה שהיה עתיד לקבל את התורה. ור"י אמר למשיח שגדולתו יתירה. ומה שמו רבנן אמרי חיואר דבי רבי שמו מצורע של בית רבי כלומר מזרעו של רבי הוא ומנין שהוא מצורע שנאמר אכן חלינו הוא נשא ומכאובנו סבלם. אמר רב אי מן חייא הוא אם משיח מאלו שחיין עכשיו הוא כגון רבינו הקדוש הוא שהיה חסיד וסובל חלאים ואם מן הדורות הראשונים שמתו הוא אין דוגמתו בהם אלא דניאל איש חמודות שהיה מזרע דוד והיה צדיק גמור ונידון ביסורים שהשליכוהו לגוב אריות. ויש מפרשין אם יש דוגמתו בחיים היינו רבינו הקדוש ואם דוגמא הוא למתים כגון דניאל:

אמר רב יהודה אמר רב עתיד הקב"ה להעמיד להם דוד אחר לישראל שנאמר ואת דוד מלכם אשר אקים להם מדהוה סגיא ליה למכתב ואת דוד מלכם ותו לא וכתב אשר אקים להם משמע דאחרינא קאמר. ומקשינן והא כתיב ודוד עבדי נשיא להם לעולם

ומדלא כתיב אשר אקים להם משמע דאדוד המלך קאי ומפרקינן כגון קיסר ופלוגו קיסר דוד החדש הוי מלך ודוד המלך הוי נשיא והיינו פלגו מלך זהו פשטן של דברים ודברים הללו אין אנו יודעים קצת [כיצד?] יהיו עד עת בואם והיודע אמתתם יראנו אותם במראה ולא בחידות למען שמו הגדול:

דף צט.

תניא רבי אליעזר אומר ימות המשיח ארבעים שנה הן שנאמר ארבעים שנה אקוט בדור אקוץ בעכו"ם ואע"ג דפשטיה דקרא בדור המדבר כתיב כיון דכתיב אקוט לעתיד דרשינן נמי לעתיד רבי הלל אומר אין להם משיח לישראל כלל שכבר אכלוהו בימי חזקיה כשבא עליהם סנחריב וגאלם המקום מידו. אמר רב יוסף שרא ליה מריה לר' הילל יהי רצון שימחול לו אדוניו לר' הילל על עון זה שאמר דברים אשר לא כן ויש לפרש שרא ליה מריה כביכול כבר התיר לו אדוניו לר' הילל שמפקיר את עצמו לומר דברים אשר לא כן והתם (יומא פ"ו.) אמרי' כי האי לישנא במי שנתחלל שם שמים על ידו כגון דאמרי אינשי שרא ליה מריה לפלניא. מכדי חזקיה היכא קאי בבית ראשון ואלו זכריה בן ברכיה קא מתנבי בבית שני גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא כו' ומנא לן דזכריה בן ברכיה בבית שני הוה דכתיב (זכריה א':א') בחדש השמיני בשנת שתים לדריוש המלך היה דבר ה' אל זכריה בן ברכיה בן עדו הנביא לאמר וכתיב ביה עד מתי אתה לא תרחם את ירושלם ואת ערי יהודה אשר זעמת זה שבעים שנה ותו דכתיב בעזרא (ה') והתנבי חגי נבואה וזכריה בר עדוא כו' ואית דמפרשי דר' הילל לאו למעקרה לגאולה לגמרי הוא דבעא אלא למעקריה למשיח לחודיה והכי קאמר אין להם משיח לישראל אלא הקב"ה הוא ימלוך בעצמו ויגאל אותם לבדו וקשיא לן עלה א"כ מאי שכבר אכלוהו בימי חזקיה דמשמע שנהנו מטובתו ואם הקב"ה מולך עליהם בעצמו וגואל אותם כ"ש עדיף להו טפי:

תניא ר"א אומר ימות המשיח ארבע מאות שנה מיהא שמעינן דכולהו הני תנאי ואמוראי דמיירו בקץ משיח לאו מאי דשמיע להו קאמרי אלא קראי קא דרשי וקאמר דמהאי קרא איכא למדרש הכי ומהאי קרא איכא למשמע הכי דאי לא תימא הכי קשיא דר' אליעזר אדר"א התם א"ר אליעזר ימות המשיח ארבעים שנה והכא קאמר ארבע מאות שנה ואיבעי תימא לעולם דוקא קאמר דמאי נפקא לן מינה למימר דלאו דוקא קאמר דלא תיקשי דידיה אדידיה מכל מקום קשו קראי אהדדי אלא לא קשיא כי כתיב ארבעים שנה דאי לא זכו לא יהבי להו טפי מארבעים שנה ומסתברא דלהאי סברא דר"א האי

טעמא דכתיב אקוט בדור בישראל גופייהו כתיב כלומר אקוץ בהן שאני משפיע להם טובה והם אינם ראוים לה וכי כתיב שמחנו כימות עניתנו דאי זכו דיקא נמי דהתם כתיב אקוט והכא כתיב שמחנו דמשמע דכנסת ישראל הוא דבעיא רחמי הכי ומסתמא כי בעו רחמי אכל שיעורא הוא דבאעו:

רבי אומר שלש מאות ששים וחמשה אלפים כמנין ימות החמה שנאמר כי יום נקם בלבי יום שאנקם בו מאוה"ע עכו"ם יהיה כמנין ימות החמה דכתיב שנת גאולי ושנה סתם שנת החמה משמע שהשמש שונה לנקודה שהיתה בה תחלה ויומו של קב"ה אלף שנים נמצאו שלש מאות ששים וחמשה ימים מימיו של קב"ה ואית דגרסי שלש מאות ששים וחמש שנים ותו לא ומפרשי לה הכי כי יום נקם בלבי כיום נקם של ארבעים שנה דמרגלים מה להלן שנה אחת לכל יום דכתיב יום לשנה כך שנת גאולי שנה אחת לכל יום.

מאי כי יום נקם בלבי ללבי גליתי לאיברי לא גליתי עד עכשיו כו' חס ושלום שיש לו לב ואיברים שהרי אינו גוף לפי שהגוף יש לו סוף וכל דבר שיש לו סוף יש לכחו סוף ואלהינו יתברך שמו ותתעלה מלכותו לעדו עד ולנצח נצחים הואיל ואין לכחו סוף שהרי נושא את העולם כולו בכחו ולא חסר כחו ולא נשתנה וכ"ש שהמוציא את כל הנמצאות מאין ונמצא שאין לכחו סוף ודאי אין לו סוף והואיל ואין לו סוף נמצא שאינו גוף וכל מקום שאתה מוצא בין בתורה בין בנביאים בין בכתובים בין בדברי רבותינו ז"ל בדברים הללו אינן כפשטן אלא דרך משל הן ודברה תורה כלשון בני אדם ופתרון הדברים הללו לפי שמחשבתו של אדם תלויה בלבו לפיכך נקראת המחשבה לב תדע שהרי נקרא הכסיל שאין בו תבונה חסר לב אבל הדיבור אינו תלוי אלא באיברים וזו היא שאמרנו ללבי גליתי שעלתה במחשבה לפני לאיברי לא גליתי שלא הוצאתי דבר זה לידי דיבור ורבי שמעון בן לקיש סבר ללבי גליתי שעלתה במחשבה לפני למלאכי השרת לא גליתי אבל לידי דיבור הוצאתיו ביני לבין עצמי אי נמי רבואתא קמ"ל דאפי' למלאכי השרת שאני מגלה להם סודי שלא ע"י דיבור לא גליתי להם סוד זה:

תני אבימי בריה דר' אבהו ימות המשיח ז' אלפים שנה שנאמר כמשוש חתן על כלה ישיש עליך כמה ימי שמחתו של חתן ז' ימים אף ימי שמחתו של מקום על ישראל שבעת ימים ויומו של קב"ה אלף שנים ומשמע דלית ליה להאי תנא הך דרב קטינא: אמר ר' יהודה אמר רב ימות המשיח כמיום שנברא העולם ועד עכשיו כלומר ועד ימות המשיח ולישנא דבשורתא נקט עד עכשיו למימר דהשתא אתי משיחא שנאמר כימי השמים על הארץ מאי קאמר אלימא כימי השמים על הארץ מתחילת בריאתו של עולם

ועד סופו הא לא אפשר דכיון דמימשכי ימי שמיא אארעא בהדי ימות המשיח אכתי נפישי להו ימי השמים על הארץ מימות המשיח כמבריאה של עולה ועד ימות המשיח ואין לדבר תשלומים אלא הכי קאמר למען ירבו ימיכם כו' על האדמה כו' כימי השמים על הארץ כימים שיש לשמים באותה שעה על הארץ. רב נחמן בר יצחק אמר כמימי נח ועד עכשיו כלומר עד ימות המשיח שנאמר כי מי נח זאת לי כמו שפירשנו למעלה:

אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן כל הנביאים כולן לא נתנבאו אלא לימות המשיח אבל לעולם הבא עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו ופליגא דשמואל דאמר שמואל אין בין העוה"ז לימות המשיח אלא שעבוד מלכות בלבד הילכך על כרחיך הנך חידושי כולהו דכתיבי בקראי לעה"ב כתיבי. מאי עין לא ראתה זה יין המשומר בענביו כו' וכבר פירשנוהו בתחילת הפרק:

אמר ר' אבהו מקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינן עומדין לפי שצער בעלי תשובה שצריכין לכבוש את יצרן גדול משל צדיקים גמורים שלא הורגלו בעבירה ואין להם צער לכבוש את יצרן:

פיסקא האומר אין תורה מן השמים. ת"ר כי דבר ה' בזה משמע אפילו דיבור אחד זה האומר אין תורה מן השמים אפילו מקצת ואע"פ שלא אמר כל התורה. ד"א כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס ולקמן מפרש מאי היא. ואת מצותו הפר זה המפר בריתו של אברהם אבינו והיינו מצות מילה כגון שהיה ערל ולא מל את עצמו. הכרת תכרת הכרת בעה"ז תכרת לעה"ב שאין עומד לתחיית המתים ונמצא נכרת מן העה"ב שהרי ביארנו שאין אדם מגיע לחיי העה"ב אלא ע"י תחיית המתים. מכאן אמר רבי אלעזר המודעי המחלל את הקדשים בדברים שנאמר בהן חילול כגון טמא שאכל את התרומה והמבזה את הקדשים שנוהג בהן מנהג בזיון והמבזה את המועדות והמפר ברית של אברהם אבינו אעפ"י שיש בידו תורה ומעשים טובים אין לו חלק לעה"ב דכולהו הני דאית בהו בזיון בכלל כי דבר ה' בזה נינהו והמפר בריתו של אברהם אבינו היינו ואת מצותו הפר וכתיב הכרת תכרת ודרשינן הכרת בעה"ז תכרת לעולם הבא ואי בשאין בידו תורה ומעשים טובים מאי קמ"ל אלא לאו אעפ"י שיש בידו תורה ומעשים טובים ואמר רחמנא תכרת לעה"ב. תניא אידך כי דבר ה' בזה זה האומר אין תורה מן השמים אפילו אמר כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה כגון דבר הלמד מחסרות ויתרות חוץ מק"ו זה שאמר לו רבו מג"ש זו זהו כי דבר ה' בזה:

תניא היה ר' מאיר אומר כו' ר' נתן אומר כל שאינו משגיח על המשנה ועושה אותה כמי שאינה עיקר. ר' ישמעאל אומר זה המבזה דיבור שנאמר לו למשה באזני כל ישראל

בסיני והיינו אנכי ולא יהיה לך וה"ד כי דבר ה' בזה הנך דכתיב וידבר אלהים את כל הדברים האלה ומסתמא האי כי דבר ה' אעכו"ם קאי דחמיר טפי ואית דאמרי משום דאנכי ולא יהיה מפי הגבורה שמענום. ר"ע אומר זמר בכל יום זמר כלומר עשה תורתך בניגון ועסוק בה בכל יום ואעפ"י שסדורה בפיך כדרך המנגנים שאעפ"י שנגונו סדור לו בפיו ובלבבו הרי הוא מנגן בכ"י מפני שחביב עליו לשמוע ניגונו ואי אתה עושה כן תורתך מתקנת לך שמחה וניגון לעה"ב והיינו דקאמר זמר בכל יום זמר ניגון שבכל יום בתורה בעה"ז ניגון הוא לעה"ב. מאי קראה נפש עמל עמלה לו הוא עמל בעה"ז ותורתו עומלת לו במקום אחר בעה"ב וכ"כ למה כי אכף עליו פיהו מפני שכפה את פיו על ד"ת. ויש מפרשין זמר בכל יום זמר מי שעוסק בתורה בכל יום נעשית תורתו סדורה בפיו כניגון שסדור בפי המנגן דכתיב נפש עמל עמלה לו הוא עמל במקום הזה תורתו עומלת לו במקום אחר לבקש מלפני המקום למסור לו טעמי תורה ולגלות לו סתריה. אמר רבא כלהו גותו דרופת' נינהו נרתקין הן לקבל מה שמשימין בהן אשרי מי שזכה ונעשה נרתק לתורה: נואף אשה חסר לב אמר רב שמעון בן לקיש זה הלומד תורה לפרקים ולא תדיר שדומה לנואף אשה שאינה מצויה לו תדיר וסוף שאינה עומדת לו:

דף צט:

ת"ר והנפש אשר תעשה ביד רמה זה מנשה בן חזקיה שהיה מלך ועושה בפרהסיא במזיד והיה יושב ודורש באגדות של דופי כלומר לתת מום בתורה ולומר וכי לא היה למשה דבר הצריך לכתוב אלא ואחות לוטן תמנע ותמנע היתה פלגש וילך ראובן כו' יצתה ב"ק ואמרה לו כו' ועליו מפורש בקבלה הוי מושכי העון בחבלי השוא מושכין עון לעצמן בדברים בטלים שאין בהם הנאה כלומר חוטאים בלא הנאה. ודייקינן ודאתן עלה מיהת אחות לוטן תמנע מאי היא. תמנע בת מלך הואי דכתיב אלוף לוטן וכל אלוף מלכותא בלא תאגא היא מלכות שאינה (מנחת) [מולכת] וכתיב אחות לוטן אלמא אחות מלך הואי ואיכא למימר דמהכא נפקא ליה דכתיב אלוף תמנע אלמא היא גופא מלכותא בלא תאגא הוא. בעי לאגיורי באתה אצל אברהם כו' הלכה והיתה פלגש לאליפז בן עשו אמרה מוטב שתהא שפחה לאומה זו מזרע אברהם ויצחק שהן יראי שמים ואל תהי גבירה לאומה אחרת נפק מינה עמלק דצערינהו לישראל בעון שריחקוה מתחת כנפי השכינה. והא קמ"ל דלא הוה איבעי להו לרחוקה. וילך ראובן בימי קציר חטים ללמדך שלא רצה ליכנס לשדה אחרים אלא כשנקצרה השדה. וימצא דודאים פירו' לפא"ח והם

מיני עשבים שצורתן כצורת אדם וכל אשה עקרה האוכלת מהן היא מתעברת וכן יברוחי וסיגלי וסוביסך מהאי גונא נינהו מיהו לא שמיע לנא מאי נינהו:
אמר ר' אלכסנדרי כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמליא של מעלה ופמליא של מטה בפמליא של מעלה שעושין להן נחת רוח שאין מזקיקין להפרע הימנו ובפמליא של מטה שגורם להם שלום בזכיותיו שנאמר או יחזק במעזי בתורתי יעשה שלום לי בעולמי ומדכתיב שלום תרי זימני משמע בפמליא של מעלה ובפמליא של מטה: אמר ר' שמעון בן לקיש כל המלמד את בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן ומתרגמינן דשעבידו לאורייתא: אמר רב אבהו כל המעשה כלומר מכריח את חבירו לדבר מצוה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאו לאותו דבר ופשוטה היא:
פיסקא דמתני' והאפיקורוס ואיכא למימר דאברייתא קאי דקתני בה כי דבר ה' בזה זה אפיקורוס דייקא נמי דקאמרינן לקמן ואיכא דמתני לה אסופא מגלה פנים בתורה כו' דאלמא עד השתא אברייתא קיימינן דאי אמתני' מי קתני בה מגלה פנים בתורה ועיקר מלה זו של אפיקורוס לשון הפקר הוא שמפקיר את עצמו בדבר איסור. רב ור' חנינא דאמרי תרוייהו זה המבזה ת"ח ועושה כבודם הפקר ר' יונתן ור' יהושע בן לוי [כו'].
ודייקינן בשלמא למ"ד המבזה חבירו בפני ת"ח אפיקורוס הוי והיינו (דאייתו) [דאית] ביה אפקרותא בעלמא המבזה ת"ח עצמן מגלה פנים בתורה הוי כלומר שמעיז פניו כלפי (התורת) [תורת] ה' עצמה ד"א מגלה פנים בתורה שבכתב דברים אשר לא כן להכחיש דברי חכמים שאלמלא כן לא היה מבזה ת"ח והכי מסתבר אלא למ"ד המבזה ת"ח עצמן אפיקורוס הוי אי הכי המגלה פנים בתורה עצמה דחמיר טפי מאי הוי. ומפרקינן כגון מנשה בן חזקיה ומאי מגלה פנים בתורה שמגלה בתורה פנים לומר שנכתב בה דבר שאינו צריך ולפירוש קמא כגון מנשה שהיה מעיז פניו כלפי התורה עצמה. ואיכא דמתני לה לפלוגתא דהני אמוראי אסופא דברייתא מגלה פנים בתורה רב ור' חנינא כו' ודייקינן בשלמא למ"ד המבזה ת"ח עצמן מגלה פנים בתורה הוי המבזה חבירו בפני ת"ח דקיל טפי מהמבזה ת"ח עצמן אפיקורוס הוי דאפיקורוס קיל טפי ממגלה פנים בתורה אלא למ"ד המבזה חבירו בפני ת"ח מגלה פנים בתורה הוי אפיקורוס דקיל טפי כגון מאן אמר רב יוסף כגון דאמר מאי אהנו לן רבנן לדידהו קרו לדידהו תנו. אמר ליה אביי האי נמי מגלה פנים בתורה הוא שכופר במה שכתוב בתורה אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי ונמצא שהעוסקין בתורה מהנין את העולם ומקיימין אותו וכתיב ונשאתי לכל המקום בעבורם מלמד שהצדיקים מגינין על בני דורן ואם כופר בפסוקים הללו נמצא שכופר בדברי חכמים ומעלה על דעתו ששקר הן ולא מעלין ולא

מורידין ואסיקנא אלא כגון דיתיב קמיה רביה כו' כו' לפי שמגיס רוחו ואינו חולק כבוד לרבו ופשוטה היא. רבא אמר כגון דבי מנימין אסיא כו' אעפ"י שהוא מודה שלא חיסרו חכמים מן הכתוב ולא הותירו מ"מ הרי הן אומרים שאין צריכין לקבלתן ומעלין על דעתן שהכל כתוב בתורה.

דף ק.

רבא כי הוו מייתו ליה טריפתא כי הוה חזי בה טעמא להיתרא אמר תא חזו דקא שרינא לכו עורבא דבר שהיא בחזקת איסור כעורב ופשוטה היא. רב פפא אמר כגון דאמר הני רבנן ת"ח אלו לשון ביזוי שהיה לו לומר רבותינו שבמקום פלוני. לוי בר שמואל ורב הונא בר חייא הוו קא מתקני מטפחות ספרים בי רב יהודה אמרי ליה הא מגלת אסתר כו' מגלה זו של אסתר לשון ביזוי ודמי להני רבנן ומש"ה אייתינן לה הכא גבי שמעתתא דר' פפא והכי מסתבר פי' אחרים משום דאמרי לא בעיא מטפחת שהיתה בזויה בעיניהם והיה להם לומר דרך שאלה צריכה או אינה ואינו נראה בעיננו. ר' נחמן אמר אפיקורוס זה הקורא רבו בשמו:

אמר ר' יוחנן מפני מה נענש גחזי לטרדו מן העה"ב מפני שקראו לרבו בשמו שנאמר וזה בנה אשר החיה אלישע אבל עונש (לא) דצרעת לא קא בעי חדא דהתם מפרש טעמא משום מעשה דנעמן ותו דמעשה דקרייה לרביה בשמיה לבתר צרעת הויא.

יתיב ר' ירמיה קמיה דר' זירא ויתיב וקאמר כו' אמר ליה ההוא סבא יישר וכן א"ר יוחנן יישר. ההוא סבא א"ל לכולה מילתא מיהו ברישא אמר משמא דנפשיה והדר קאמר משמא דר' יוחנן אמר ליה כי האי גונא מי מיחזי כי אפקרותא משום דאמר מילתא קמי רביה ומיחזי כמאן דצריך ליה רביה אמר ליה האי סיועי קא מסייע ליה אלא אי שמיע לך דהוי כי אפקרותא כי הא דרבי יוחנן כו'. פי' בעיתא דצולצלתא בצים של עוף קטן הנקרא כך:

מתיבי ואולך אתכם קוממיות שתי קומות משמע מאתים אמה כשתי קומות של אדם הראשון שהיתה קומתו מאה אמה כדאיתא בפ' אחד דיני ממונות (ל"ח:) ר' יהודה אומר מאה אמה כנגד היכל וכותליו כנגד אורך כל ההיכל עם כתליו כיצד הרי הוא אומר והבית אשר בנה המלך שלמה לה' ששים אמה ארכו וכותל מזרחי שש וכותל מערבי שש הרי י"ב ואמה טרקסין הרי י"ג אמות ורחבו של אולם עשר אמות על פני אורך הבית דכתיב והאולם כו' עשר באמה רחבו על פני הבית הרי שמונים ושלש וכותל האולם שש הרי שמונים ותשע והתא שאחורי האולם רחבו שש וכותל התא חמש הרי מאה וכתיב

אשר בנינו כנטיעים כלומר עתידים בנינו לעתיד להיות כנטיעים כתבנית היכל בני מאה אמה והיכי ס"ד דלא הוי פתחא טפי מעשרים אמה ומפרקינן כי קאמר ר' יוחנן בכוי דעייל זיקא מינייהו אבל פתחי גביהי להו טפי. ועלהו לתרופה חד אמר להתיר פה של מעלה פה אלמים וחד אמר להתיר פה של מטה לפקוד עקרות:

כל המשחיר פניו כו' שנאמר ירויון מדשן לשון והרים את הדשן ממש אם הם מרעיבים עצמן ורוין מדשן ביתך מתוך רעבם בעה"ז נחל עדניך תשקם לעה"ב. ועתיד המקום לתת לכל צדיק וצדיק מלא עמסו של מקום ולשון משל הוא יעמס לנו. והקשינו וכי אפשר לומר כן והרי כבר נאמר מי מדד בשעלו מים ושמים בזרת תכן ונמצא שאין כאן מקום שמכיל מלא עומסו. ומפרקינן שהקב"ה נותן לכל צדיק וצדיק שלש מאות ועשר עולמות והם יוכלו להכיל כל הטובה הזאת ודברים הללו כולן לשון משל הן כנגד הטובה הגדולה שעתיד הקב"ה להשפיע לצדיקים לעה"ב לומר ששקולה כנגד שלש מאות ועשר עולמות בעה"ז ופשוט הוא:

תניא היה ר' מאיר אומר במדה שאדם מודד בה מודדין לו הוא נתן מלא עומסו הקב"ה נותן לו מלא עומסו אמר לו ר' יודה וכי אפשר לומר כן והלא אין אדם יכול לקבל טובה מרובה כזאת אמר לו כשם שנותן כח ברשעים כו':

דף ק:

פסקא ר"ע אומר אף הקורא בספרים החיצונים תנא בסיפרי מינין שפירשו את התורה ואת הנביאים עפ"י דעתם ולא סמכו על דברי חכמים ויש בהן שיתוף כדאמרינן בפרק אחד דיני ממונות (שם) כל מקום שפקרו המינין תשובתן בצידן אעפ"י שיש בהן כמה דברים מיושבין שאין סותרין ד"ת כיון שיש בהם דברים שמביאים את האדם לידי ביטול אסור לקרות בהן והא דמיא להההיא דאמרינן בע"ז (ט"ז:) גבי כשנתפס ר' אליעזר למינות דאמר ליה ר"ע שמא דבר מינות בא לידך והנאך ועליו נתפסת למינות כו' דמשמע מינה דאסור לאדם ללמוד מהן אפילו דברים שאין סותרין ד"ת ואמרינן נמי התם הרחק מעליה דרכך זו המינות והרשות וגבי אלישע אחר אמרינן בחגיגה (ט"ו:) כשהיה עומד מבית המדרש היו נושרין לו סיפרי מינין מחיקו אלמא מידי דמייתו ליה לאדם לידי ביטול נינהו:

רב יוסף אמר בספר בן סירא כלומר לא מיבעיא סיפרי מינין דודאי אסור אלא כי אצטריך לאשמועינן בספר בן סירא אעפ"י שאין בו דברים שמביאין את האדם לידי כפירות כיון שיש בו דברים שמביאין את האדם לידי ביטול שלא להשען על השם אסור לקרות בו.

ודייקי' מ"ט אילימא משום דכתיב ביה לא תנטוש כמו לא תפשוט גילדאנא דג גדול ואינו חשוב כדאמרינן בכיצד מברכין (מ"ד:) כל נפש משיבה נפש אמר רב פפא אפי' גילדנא דבי גילי והכי קאמר לא תפשוט העור של בהמה מאזנה שהעור של אזן לאיבוד הוא הולך ולא יצלח למלאכה אלא צלה האוזן עם עורו [ואכול] בו שתי עוגות והאי דנקט גילדנא רבותא קמ"ל אפי' גילדאנא דלא חשיב חוס עליה דלא ליזיל לחבלא וכל שכן מידי אחרינא דחשיב טפי ומשמע דקא חשיב ליה עצה דליזדהר בממוניה דלא לפסיד ולא מידי ולא מסר מיליה לקב"ה ולמבעי רחמי עלייהו מקמיה. אי מפשטיה קא מתמה מר באורייתא נמי כתיב לא תשחית את עצה ואי מדרשיה קא מתמה מר אורחא דעלמא קמ"ל דלא ליבעול שלא כדרכה שלא תצא שכבת זרעו לבטלה. אלא משום דכתיב ביה בת לאביה מטמונת שוא שנמצא מיאש את אביה מלבקש רחמים הא רבנן נמי אמרוה. אלא משום דכתיב ביה לא תעלי ריוה ללבך אל תכניס פחד בלבך שאנשים גבורים הרגם הפחד הא שלמה נמי אמרה אלא משום דכתיב ביה מנע רבים מתוך ביתך אותן שאין לך עסק עמהן ואפי' אותן שיש לך עסק עמהן ואתה צריך להביאן לא כולן תביא לתוך ביתך אלא הבחונין לך ונמצא זה מונע כמה עניים מתוך ביתו ועובר על מה שאמרו חכמים (אבות פ"א מ"ה) ויהיו עניים בני ביתך ולא עוד אלא שחושד כמה כשרים הא [רבי] נמי אמרה מקרא דכתיב איש רעים סופו להתרועע שמריעין לו. אלא משום דכתיב ביה זלדקן קורטמן מי שזקנו זל כלומר שאין שער בו אלא מעט קורטמן חכם וחריף בכל ענין עבדקן מי ששער זקנו עבה סכיס שוטה וכסיל כדאמרינן בהמוכר את הספינה כל אבא חמרא וכל בר בר חנה סיכסא. נפח בכסיה לא צחי מי שנופח בכוסו להסיר רבב שבו ונקראת בטית (פי' לשון ערבי) רגו"ה אינו צמא שאלו היה צמא היה ממהר לשתות ולא היה חושש לרבב שעל פני היין. דאמר במאי איכול נהמא [סב נהמא] מקמיה מי שמשימין פת לפניו ואומר במה אוכלנו ושואל לפתן הסר הפת מלפניו שאלו היה רעב לא היה שואל לפתן. דאית ליה מעברתא בדיקניה כל דיירי ארעא לא יכלי ליה מי שיש לו מעבורת בזקנו כלומר מי ששיבולת זקנו מוחלקת מחצית השער לכאן ומחציתו לכאן וקרחה בנתים ונראין כשתי שבולות ערום הוא ובעל תחבולות וכל בני העולם לא יוכלו לו מפני ערמותיו ודברים הללו האמורים בו בענין זלדקן ועבדקן ודאית ליה מעברות בדיקניה מביאין אם האדם לידי ביטול לומר שאין דרכיו של אדם ביד המקום ואין מועיל לו לבקש רחמים עליהן אלא כפי יצירתו:

אמר רב יוסף אי לאו דגנזוה רבנן להאי סיפרא הוה דרשי' להו להני מילי מעלייתא דאית ביה כלומר הוה מפרשינן להו לפום דרשייהו. ואיכא דאמרי דהוה דרשי' להו בפירקא

ומשמעי' להו לכ"ע ומאי נינהו אשה טובה כו'. העלם עיניך מאשת חן אל תט אצל בעלה למסוך עמו שכר שמתוך כך תהא רגיל אצלה ותבא לידי הרהור וסופך להלכד במצודתה כי בתואר אשה יפה רבים השחתו רבים היו פצעי רוכל המרגילים לדבר ערוה כו' פצעים הבאים ע"י רוכל שמוכר מיני תכשיטין לנשים והן מתגאות בהן ותכשיטין הללו מרגילים את האדם לדבר ערוה כנוצץ שמבעיר את הגחלת נותן בה להבה ככלוב מלא עוף כן בתיהם של רוכלים מלאים מרמה כלומר תכשיטין הללו הופכין את הכעורות נאות ומרמין את בני אדם לתעות אחריהן. ור"ש ז"ל פי' רבים היו פצעי רוכל כמה וכמה פצעים קיבל הרוכל והמחזר בעיירות ונושא תכשיטי נשים פעמים שמתייחדים עמהן למכור ובעליהן באין ומכין אותן. ומפרשי לה להא דאמרינן המרגילים לדבר ערוה כו' מילתא באפי נפשה בני אדם המרגילים לדבר ערוה הרי הן כנוצץ מבעיר גחלת ומשמע דלא גרסי ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה ולא ידעי' מאי טעמא אי משום דלא איתיה בנוסחי דידהו אי נמי משום דלא סליק להו פירושיה כהוגן. והאי פירושא דידהו לא דייק מכמה אנפי חדא דרבים היו פצעי רוכל לא משמע אלא כדקאמרינן דאי לדידהו כיון דאורחא הוא אמאי מחיוה ותו הא דקאמרינן בתר הכי המרגילין לדבר ערוה כנוצץ מבעיר גחלת מאי קמ"ל ותו האי למה לי למימר ככלוב מלא עוף כן בתיהם מלאים מרמה אלא לאו ש"מ כדפרשי'. רבים יהיו דורשי שלומך ואעפ"כ לא תגלה סודך אלא לאחד מאלף מדורשי שלומך. לא תצטער לצרה שאתה מתייירא שלא תבוא מחר כי לא תדע מה ילד יום שמא למחר איננו בעולם שכבר מת היום ונמצא היום מצטער על עולם שאינו שלו. כל ימי עני רעים בן סירא אומר אף בלילות שאינו יגע בהם ואינו עושה מלאכה לבו יגע מפני הפסד ממונו לפי שבעניותו אינו יכול לקנות כרם אלא במקום גרוע במקום הרים ואינו יכול להגביה גגו וכשהמטר יורד נמצא יורד ממטר גגים לגגו ומעפר כרמו לכרמים. ויש מפרשין שדרך משל הוא לגופו של אדם לפי שראשו של אדם נמשל כגג שהוא גבוה מכל הבנין והבנין נמשל ככרם ולפי שאין לו לעני כר ולא כסת להניח תחת ראשו בלילה נמצא ראשו יושב במקום נמוך וכריסו במקום גבוה ומשקה המוצק משאר איבריו יורד לראשו וזהו שאמר בן סירא ממטר גגים לגגו והמאכל שבכריסו אינו עומד שם עד שיתעכל אלא מתגלגל למטה בלא עיכול וזו היא שאמר מעפר כרמו לכרמים:

רבי זירא אמר כל ימי עני אלו בעלי תלמוד שתלמודם קשה להם מרוב קושיות שבו והם יגעים בו תמיד וטוב לב אלו בעלי משנה שאין להם יגיעה לפי שנוחה היא ללמוד. רבא אמר איפכא לפי שבעלי תלמוד יכולים להבין מה שהם לומדין ותלמודן עולה בידם

ויכולים לעשות בו מעשה אבל בעלי משנה אין יכולים להורות הלכה מתוך משנתן ואפי' בדברים שאין בהם מחלוקת לפי שאין יכולים לירד לעומקה של הלכה כדי לעשות בה מעשה ולא עוד אלא אפשר שהתלמוד דוחה את המשנה בכמה מקומות. והא דתנו רבנן (ב"ב ק"ל:) אין למדין הלכה לא מפי תלמוד ולא מפי משנה התם כגון היכא דאיכא מחלוקת ואיתמר ביה הלכה כפלוני אבל היכא דליכא מחלוקת גמרי'. וכי תימא השתא מיהת היכי ילפי' לא קשיא דכי איתמרו הני מילי כולהו בתלמוד דידהו דלא הוה כתיב אלא הוה מלפי ליה על פה לתלמידייהו הלכה כפלוני דכי האי גונא לא מיבעי ליה לתלמידא למעבד מעשה עד דאמרי ליה הלכה למעשה אבל האי תלמוד דידן דכתבוה רבנן בתראי כי כתבוה למעבד ביה מעשה כתבוה דאי לאו הכי לא הוו כתבי ליה לדורות הבאים. מסיע אבנים יעצב בהם אלו בעלי משנה שיגיעים לריק ושוקע עצים יסכן בם אלו בעלי תלמוד שנהנין מיגיעם יסכן בם יתחמם בהם. כל ימי עני רעים והאיכא שבתות וימים טובים שאי אפשר שאין לו מה יאכל אפי' מן התמחוי והוא שמח בהם. ומפרקי' כדשמואל דאמר שנוי וסת תחלת חלי [מעים]:

דף קא.

ת"ר הקורא פסוק משיר השירים ועושה אותו כמין זמר אפי' לשורר בו להקב"ה שלא ניתן אלא לקרותו בטעמים שבו ולא דרך זמר. ויש לפרש דהני מילי מאן דקרי ליה דרך שחוק אבל מאן דמיכוין לשבוחי ביה לקב"ה דרך ניגון שפיר דמי ומילתא צריכא עיונא. והקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו כלומר שאינו מתכוין לעסוק בתורה אלא מביאו דרך משל ודרך שחוק מביא רעה לעולם מפני שהתורה חוגרת שק כו'. דברים הללו דרך משל הם לפי שהתורה אינה דבר שיש בו חיות ולא דעת אלא הקב"ה בעצמו מריב ריבה של תורה ומחשב כאלו היא חוגרת שק. ויש לומר שמדת הדין אומרת לפניו כך ותובעת עלבונה של תורה. העיד רבי שמעון כו' כל הקורא פסוק בזמנו שהוא עסוק בו לקרותו כאדם שקורא בתורה או שצריך להביא ממנו ראיה למקום אחר או למעשה שבא לידו מביא טובה לעולם ומסתברא דנפקא לן מיהא דכתיב ודבר בעתי מה טוב:

פיסקא והלוחש על המכה. א"ר יוחנן וברוקק שכן דרך הלוחשים לרוק קודם לחישתן ומה טעם אסור לפי שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה. איתמר רב אמר אפי' נגע צרעת כי תהיה באדם דהוי סימנא בישא אסור לומר על המכה. רבי חנינא אמר אפי' ויקרא אל משה דלית ביה לא הא ולא הא ולית ביה מעניניה דקציר' כל עיקר לא לימא מפני שאסור להתרפאות בדברי תורה. והא דרב פליגא אדר' יוחנן דאלו ר"י קאמר לפי

שאין מזכירין שם שמים על הרקיקה הא ליכא שם שרי ואלו רב קאמר אפי' דלית ביה שם וקי"ל רב ור"י הלכה כר"י. ומדטרחי הני אמוראי כולהו לפרושי מימריה דר"ע ש"מ הילכתא כותיה ואע"ג דא"ר [יוחנן] הלכה כסתם משנה שאני הכא דר"ע לאו פלוגי פליג אסתם משנה אלא מוסיף הוא:

ת"ר סכין וממשמשין בבני מעים של חולה בשבת ואין כאן משום רפואה דסיכה איתקש לשתייה. ולוחשין לחישת נחשים ועקרבים בשבת כדי שלא יזיקו בשבת. ואי קשיא לך הא דאמרינן בפ' ארבע מיתות (ס"ה.) אמר אביי ש"מ האי מאן דצמד זיבורא ועקרבא אע"ג דקא מיכוין דלא ליזקו אסור לא קשיא התם כגון דקטר ליה דלא לנשוף מדוכתיה אי נמי לחבוריה לדוכתא אחרינא והיינו לשון חובר דקרא ולשון צמידה דנקט אביי דהוי מלשון צמיד פתיל ויצמד ישראל שהוא לשון דיבוק וחיבור אבל לעכוביה מלאזוקי שרי. ואיבעי תימא מאי לוחשין לחישת נחשים דקתני הכא ללחוש על נשכתן בשבת. ומעבירין כלי על גבי העין בשבת כגון אלו שנותנין כלי מתכות על העין כדי לקרר העין וכגון אלו שכוחלין עיניהם במכחול של זהב לפי שיפה לעינים או בטבעת של זהב ושאר כלים דהא מילתא כולה ליכא למגזר בה משום שחיקת סמנין. אמר רשב"ג בד"א בכלי הניטל מותר לטלטלו בשבת כגון מפתח וטבעת וכיוצא בהן. ואין שואלין במעשה שדים בשבת משום ממצוא חפצך ר"י אומר אף בחול אסור. אמר רב הונא הלכה כר"י ואף ר"י לא אמרה אלא משום סכנה שפעמים שמכריח את השד לומר דבר שאינו רוצה והוא כועס עליו ורוצה להרגו כי הא דרב יצחק בר יוסף שבא לשאול בשדים ורצה השד להרגו ונעשה לו נס ונבלע בארץ וכי תימא וליעקריה לשדא מיניה קב"ה הוא דבעא לאחיזי ליה ניסא רבא:

ת"ר שידי שמן שדים הבאים על ידי שמן שלוחשין על השמן ומביאין את השדים לשאול בהם ושדים הבאים על ידי ביצים מותרים לשאול בהם בשבת מפני שמכזבין ואין כאן משום ממצוא חפצך ולת"ק דר' יוסי הוא דאצטריך ואי לר"י האיכא משום סכנה. ולוחשין על שמן שבקערה בחול שכן דרך הלוחשין ואין לוחשין על שמן שביד לפי שאין מועיל כלום לפיכך סכין משמן שביד ואין לחוש שמא לחשו עליו ואין סכין משמן שבכלי שיש לחוש שמא לחשו עליו והסך הימנו בא לידי סכנה:

אייתו ליה משחא במאנא שף סך הימנו פעו ויצאו לו צמחים בפניו ראתהו אשה אחת שהיתה בקיאה בעניני לחישות ואמרה זיקא דחמת קא חזינא הכא רוח של פלוני שד אני רואה כאן. ואית נוסחי דאית בהו רוקא דחמת רוק של פלוני שד. ויש לפרש רוקא

דחמת רוק של פלוני (או פלוני) המכשף אני רואה כאן וכן זיקא דחמת רוח רעה הבאה על ידי איש פלוני המכשף אני רואה כאן. עבדא ליה מילתא ואיתסי:
אמר רבה בר בר חנה כשחלה ר"א נכנסו תלמידיו לבקרו אמר להם חימה עזה יש בעולם שאלמלא כן לא היה המקום מביא עלי יסורים התחילו הם בוכים ור"ע מצחק ופשוטה היא.

דף קא:

גם אלה משלי שלמה כו' תלמידי חזקיהו כדאמרינן בהשותפין חזקיה וסיעתו כתבו משלי מכלל שלימד תורה בישראל כדאמרינן התם נעץ חרב בבית המדרש כו':
פיסקא אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו. כבר פירשנו שעל שם בן ארבע אותיות הוא אומר: תאנא בגבולין ובלשון עגה. זו ששנינו ההוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא דוקא בגבולין כלומר חוץ לבית המקדש אבל בבית המקדש לא שהרי בשם היו מברכין כדתנן בסוף מסכת תמיד במקדש היו אומרים את השם ככתבו. ודוקא נמי בלשון עגה, י"א שאינו הוגה את האותיות בלשון קדש אלא באותיות של שאר לעזים שנמצא אומר ענינו (ועידו') [ומידותי] בלשון אחרת. ויש לי לפרש בלשון עגה שאינו זוכרו במסורת שמסורה בו אלא משנה את ניקוד האותיות ומזכירן שלא כניקוד המסור בהן. ולשון עגה לשני הפירושין האלו אחד הוא כמו לעגי שפה. אבל בלשון קדש אפילו בגבולין לא מיענש כולי האי. פי' אחרינא עגה כמו עוגה מקום שיש עגולה של בני אדם שמרבין דברי חול ולאו מילתא היא דא"כ האי בלשון עגה במקום עוגה מיבעי ליה וי"ל בלשון עגה לשון לעג ושחוק ולאו מילתא היא דא"כ דרך עגה מיבעי ליה ותו אי הכי במקדש נמי ליענש. וכי תימא מדקתני בגבולין ובלשון עגה מכלל דבמקדש אפילו בלשון עגה נמי לא מיענש. שאני מקדש דהואיל דאשתרי בלשון קדש לא מיענש אלשון חול אבל בגבולין דלא אשתרי להו לשון קדש דכתיב זה שמי לעולם כו' כדדרשינן בפסחים (נ'.) מיענש אלשון עגה:
מתני' שלשה מלכים וארבעה הדיוטות כו'. הנך דחשיבי ליה קא חשיב. ירבעם שרבע עם. כלומר ריבצם ושמם לדוש. ד"א ירבעם שעשה מריבה בעם כשלא היו רוצים לעבוד ע"ג. ויש אומרים הריב אלו עם אלו בע"ג זה עובד וזה ממחה בידו ובאין לידי מחלוקת. בן נבט בן שניבט ולא ראה הביט והתבונן לעמוד על פתרון הדבר ולא ראה כלום שהיה רואה בחלומו שיצאה אש מאמתו וזה היה סימן למלכות והיה סבור שהוא היה עתיד למלוך לפיכך חזקו ידיו למרוד בדוד כדכתיב (שמואל ב כ׳:א׳) ושם נקרא איש בליעל

ושמו שבע בן בכרי כו' ולא ראה כלום שלא היה הדבר אלא על ירבעם שיצא הימנו. תנא הוא נבט כו'. נבט כדאמרן. מיכה שנתמכמך בבנין כשנתנוהו בבנין במקום לבינה כשאמר לו משה למקום למה הרעות לעם הזה שאין נותנים להם תבן ואין להם לבנים ונותנים בניהם בבנין אמר לו המקום קוצים הם מכלים מלפני שאלו היו אלו חיין [היו] רשעים גמורים ומביאין רעה לעולם אם תרצה תנסה את אחד מהן והוציא את מיכה שעבד ע"ג ומה שמו שבע בן בכרי שמו. ותמה אני היאך חיה רשע כזה מיציאת מצרים ועד סוף דוד מלך ישראל ע"ה:

ת"ר שלשה ניבטו ולא ראו. נבט כדאמרן. אחיתופל ראה צרעת שפרחה באמתו איהו סבר איהו מליך ומ"ה סייעיה לאבשלום סבר כל כמה דקאי דוד לא יכילנא למיקם במלכותא משום דגבור הוא ובעל עצה הוא וגרירי ישראל בתריה אסייעיה לאבשלום ולא הוינא נוגע בדבר ולכי אזיל דוד קאמינא עילוי אבשלום. ולא היא בת שבע היא דנפק מינה שלמה דמליך ובת בנו של אחיתופל היתה דכתיב (שמואל ב כ"ג:ל"ד) אליעם בן אחיתופל הגילוני וכתיב (שם י"א) הלא זאת בת שבע בת אליעם:

ודייקינן ומנא לן דלא אתי ירבעם לעלמא דאתי ופשיטנא מדכתיב ויהי בדבר הזה כו': אר"י מפני מה זכה ירבעם למלכות מפני שהוכיח את שלמה לשם שמים כדמפרש השתא ואזיל. ומפני מה נענש ונכשל בע"ג ולא עמדו לו זכיותיו להגן עליו מיצר הרע מפני שהוכיחו ברבים וביישו שנאמר וזה הדבר אשר הרים יד במלך שלמה בנה את המלוא סגר את פרץ עיר דוד אביו וכי מפני שסגר פרץ עיר דוד אביו הרים בו יד אלא שסתם פרצות שפרץ אביו בחומה כדי שיהא ריוח לעולי רגלים ליכנס ואל ידחקו זה את זה ליכנס דרך שער העיר והוא סתם הפרצות הללו והיינו דכתיב סגר את פרץ כו' והאי דאמר ליה כדי לעשות אנגריא לבת פרעה לפי שדרכן של מלכים לעמוד בשלש שעות והיו עולי רגלים עומדים בבקר חוץ לעיר ודלתות השער סגורות והמפתחות ביד המלך והיו צריכין לתת שכר לבת פרעה שהיתה אשתו כדי שתתן להם המפתחות ולא חס ושלום שנתכוון שלמה לזאת שצדיק גמור היה ולא עוד אלא שלא היה צריך לכך שהרי נאמר (מ"א י"א) אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה אלא ירבעם אמר לו כך להוכיחו כלומר נראה שאתה רוצה לעשות אנגריא לבת פרעה. מאי אשר הרים יד במלך אמר רב נחמן שחלץ תפליו בפניו ואין ראוי לעשות כן ולעמוד בקלות ראש לפני המלך מפני אימת מלכות. ויש אומרים שהיה צריך לפנות וחלץ תפיליו בפניו והיה לו לחלוץ במקום אחר שלא יראה שהוא הולך להפנות מחמת אימת מלכות ולחלוץ שלא בפניו.

ויש אומרים חלץ תפליו בפניו לבוא להלחם כנגדו בחזקה. ואינו נראה דא"כ אמאי נקט חלץ תפליו בפניו לימא שבא להלחם כנגדו בחזקה:

ויועץ המלך כו' מאי ויועץ שנטל עצה בדבר כדי לפתות את ישראל ולמשכן אחר ע"ג בתחילה פתה את הצדיקים וחתמו שהסכימו עמו לעבוד ע"ג כיון שראו שאר חותמן של צדיקים הלכו ועבדו ע"ג ואעפ"י שחזרו הצדיקים ואמרו לא חתמנו על מנת לעבוד לא שמעו להם שאר העם, ודברים הללו האמורים על אחיה השלוני ע"ה לא נאמרו על פשטן לומר שחתם לשמוע לו אפילו לעבוד ע"ג שהרי לא אמרו אלא טעה וחתם סתם ולא אמרו על מה חתם אלא י"ל שחתם לשמוע לו לכל מה שיהיה רוצה לעשות סתם ומאי טעה דהו"ל לפרושי ליה לבר מעבירה כדאמרי ליה ליהושע כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע את דבריך לכל אשר תצונו יומת רק חזק ואמץ ומפרש בסוף פרק נגמר הדין (מ"ט.) דהאי רק למעוטי ביטול תורה קאתי כלומר רק חזק ואמץ לקיים את התורה והשמר שלא תצוה עלינו ליבטל הימנה ואין צריך לומר לעבור עליה שאם אתה עושה כן אין אנו שומעין. וכיון דחזא יהוא חותמו של אחיה השילוני שחתם לקיים כל מצותו של ירבעם וכל דבר סבר דאפילו לע"ג נמי קבל עליו. ומפרש זולתי זה הפירוש עתיד ליתן את הדין. ושחטה שטים העמיקו אמר הקב"ה הן העמיקו ועשו חיזוק לע"ג יתר ממה שעשיתי אני לכבוד (את) עצמי. אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בלאו ולא ידענא מהיכא נפקא והם אמרו כל העולה לרגל ידקר בחרב מפני שמניח ע"ג ועובד את השם והיינו דכתיב ושחטה לשון שחיטה שטים לשון כי תשטה אשתו גזרו שחיטה ודקירה בחרב לשטות מאחרי לע"ג והעמיקו משלי כדאמרן. ואני מוסר לכולם אני לא חשתי לכבוד עצמי כל כך אלא (בייעור) [בייסור] ואזהרה בעלמא ויש לפרש ואני מוסר לכולם שמיסרים את כלם בהריגה בעבורי ואני מוסר (לכל טרם) [לכלם גורם] מוסר לכלם. ואית דגרסי אני אמרתי כל שאינו עולה לרגל עובר בעשה:

דף קב.

ויהי בעת ההיא וירבעם יצא מירושלם עת היא שמזומנת לפורענות לחלוק מלכות. כל היכא דכתיב בעת או ביום. או לעת מזומנת לפורענות או לעת מזומנת לטובה ומשום הכי קא מייתי עלה כלהו הני. ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו עת היא שמזומנת לרעה שיצאת תמר לשרפה ואעפ"י שלא נשרפה צער שעה הוה מיהת. בעת פקדתם יאבדו עת היא מזומנת לפורענות שעתיד בית המקדש לחרב בה. כה אמר ה' בעת רצון עניתיך עת היא שמזומנת לטובה עת שעתיד משיח לבא בה. וביום פקדי תנא משמיה

דר' יוסי יום הוא שמזומן לפורענות והיינו תשעה באב דתנן (תענית כ"ו:) בתשעה באב נגזר על אבותינו של יכנסו לארץ וחרב הבית בראשונה ובשניה ונלכדה ביתר ונחרשה העיר ויש לפרש יום הוא שמזומן לפורענות לאחר ל"ד דורות דכתיב בספר יחזקאל בימי צדקיה קרבו פקדות העיר והכי איתא בפרקין לקמן. ואיידי דאיירי בהני קראי דכתיב בהו בעת וביום לעת מזומנת לטובה או לרעה אייתינן נמי האי קרא דאדכר ביה שם המקום שנעשה בו מעשה לכי האי טעמא דאמרן. וילך רחבעם שכם כו' מקום מוכן לפורענות בשכם ענו את דינה דכתיב ויבא יעקב שלם עיר שכם וכתיב ותצא דינה בת לאה. בשכם מכרו אחיו את יוסף [דכתיב] וישלחהו מעמק חברון ויבא שכמה ואע"ג דבדותן הוא דזבנוה קרובה היא לשכם ובגבול שכם היא וכמאן דהוה מעשה בשכם דמי. ואית דאמרי דותן כמדרשו דותן שהיו דנין עליו להרגו ולאו מילתא היא דנהי דנפיק לן מדרשא דההוא דוכתא לא איקרי דותן אלא על שם שהיו דנין שם להרגו אבל מ"מ לאו היינו שכם דהא קרא מוכח דלאו שכם הוה דכתיב ויאמר האיש נסעו מזה כי שמעתי אומרים נלכה דותינה כו'. בשכם נחלקה מלכות בית דוד כדכתיב וילך רחבעם שכם והתם אמרי מה לנו חלק בדוד ולא נחלה בבן ישי לאוהליך ישראל עתה ראה ביתך דוד: **והוא** מתכסה בשמלה חדשה למה לי לאשמועינן חדשה שחידשו דברים שלא שמעתם אוזן מעולם והן הן דברי המלכות וי"ל שחידשו בתורה מפלפולם דברים שלא שמעתן אוזן מעולם כו'. לכן תתני שלוחים על מורשת גת יצתה ב"ק ואמרה להם מי שהרג את הפלשתי והוריש אתכם את גת לכן תתנו שלוחים לבניו להעביר מהם המלכות כלומר זה יהיה גמולו מכם בתי אכזיב אישראל קאי כלומר ישראל שהם בתי כזב שאין בהם אמונה ומשיבים רעה תחת טובה יהיו לאכזב למלכי ישראל שסופן למרוד במלכיהם וכן מצינו ברוב מלכי ישראל שקשרו עליהן והרגום. והאי ב"ק דנפק לאו למחויי בהו הוא דנפק דהא אחיה הנביא לא עשה אלא על פי המקום אלא להוכיח את ישראל שמרדו בבית דוד ולהודיעם שאין סי' יפה להם בדבר:

אמר ר' חנניא בר פפא כל הנהנה כו' משום דרשא דאידך קרא דחבר הוא לאיש משחית הוא דנקיט לה הכא:

וידח ירבעם את ישראל מאחרי ה' אמר רב חנן כשתי מקלות הנותזות זו את זו דרך הנערים כשמשחקין במקלות קטנות אוחז שתי מקלות בידו וזורק את אחד מהם וטרם יתרחק המקל האחד הימנו מכה במקל השני את הראשון שבאויר והוא הולך בכח הכאה שניה יותר ממה שהיה הולך מחמת זריקה ראשונה:

ודי זהב איידי דאיירי עד השתא בעגלים אייתינן הכא האי קרא דכתיב בעגל ראשון למדרש ביה אמר משה לפני המקום כו' משל אין ארי נוהם ומתאמץ כנגד שאר בהמות וחיות מתוך קופה של תבן לפי שהוא רעב אינו מתגאה אלא מתוך קופה של בשר:

אמר ר' הושעיא עד ירבעם היו ישראל יונקים מעגל אחד, היו נענשין בעון עגל אחד של מדבר מכאן ואילך משנים וגם ג' עגלים. שנים, של ירבעם. ג', שנים של ירבעם ועגל ראשון והרי ג'. והכי ארחיה דקרא למימר דכתיב (איוב ל"ג:כ"ט) פעמים שלש עם גבר וכתיב (עמוס ב':א') על שלשה פשעי אדום ועל ארבעה לא אשיבנו:

אמר ר' יצחק אין לך פורענות שבאה לעולם שאין נענשין בה על אחד מעשרים וארבע בהכרע ליטרא של עגל ראשון הכרע ליטרא כשהמשקלות בכף זו והפירות בכף שניה והן שקולות צריך להוסיף לו בפירות כדי שתהא כף המשקל נוטה לצד זה יתר וזו היא הכרעה וכמה כדי הכרעה טפח כדתנן בפרק המוכר את הספינה וצריך להכריע לו טפח. וכי תימא מכדי התם לכלהו שיעורי טפח בלחוד קא יהיב מאי שנא דנקט הכא בהכרע ליטרא כלהו הכריעי נמי טפח נינהו לא קשיא דאע"ג דכלהו טפח נינהו לא מטי להו כי הדדי דהא כי תקיל חדא ליטרא קליל ליה מתקלא מאידך גיסא (ביה) וכי מטפי [ביה] פורתא מהאי גיסא נחית כפא טפי מטפח וכי תקיל ליה מאה לטרין לא נחית טפח עד דמטפי ביה כשיעור מאי דמטי לכל ליטרא וליטרא: וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם אמר רב חנינא לאחר כ"ד דורות נגבה פתיק זה איגרת זאת כדאמרינן התם נפל פיתקא מרקיעא. שנאמר בימי צדקיה ויקרא באזני קול גדול קרבו פקודות העיר צא וחשוב ממעשה העגל ועד צדקיה נמצאו בידך כ"ד דורות כיצד בימי נחשון נעשה העגל נחשון שלמון בועז עובד ישי דוד שלמה רחבעם אביה אסא יהושפט יורם אחזיה יואש אמציה עוזיה יותם אחז יחזקיה מנשה אמון יאשיהו יהוקים בנו ויהוכין בנו של יוהויקים הרי כ"ד אבל יהואחז אחיו של יוקים לא חשיב דדור אחד הוא וכן צדקיה דורו של יוכין לא חשיב ליה לפי שלא מלך יוכין עד סוף ימיו שהרי הגלה עם החרש והמסגר והמליכו צדקיה דודו תחתיו ודור אחד הוא:

אחר הדבר הזה לא שב ירבעם כו' אחר מאי אמר רבא אחר שתפשו הקב"ה כו' בחלום הוה או במראה הנבואה שכן מראין לו לנביא כמה דברים שאינן כענין שנאמר (מלכים א כ"ב:כ') ויאמר מי יפתה את אחאב כו' כאלו הוא צריך למועצותיהם וכביכול שאין בו כח להוליך את אחאב על כרחו או לרצונו לרמות גלעד אלא כל זה במראה הנבואה היה והא דאמרינן אחר הדבר הזה לא שב ירבעם כו' אחר מאי ואמר רבא אחר שתפסו כו' דרך המשל הוא אומר לומר לך שהוכיחו הקב"ה ע"י נביאיו להחזירו בתשובה וסרב בו

והבטיחו בטובת העולם הבא אם יחזור בו וסרב בו כאדם שמסרב בחבירו לעשות רצונו עד שתופס בבגדו והלה עומד במרדו והאי דאמרינן ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן גם זה דרך משל נאמר שהקבלת פני שכינה היא גן עדן האמור לעה"ב בכל מקום כדאמרינן בברכות (י"ז.) העה"ב אין בו לא אכילה ולא שתיה כו' עד ונהנין מזיו שכינה וזו היא שאמרו ואני ואתה ובן ישי נטייל בגן עדן כלומר שיהא כבודי מצוי עמכם לעה"ב ואתם נהנין מזיו כבודי וכל כך למה להודיע רשעתו של ירבעם וגסות רוחו שכן מצוה [לספר] בגנותן של רשעים וכי הא דר' אבהו הוה רגיל דהוה דריש בשלשה מלכים חלש כלומר חלש ונטה למות לשון וגבר ימות ויחלש (איוב י״ד:י׳) קביל עליה דלא דריש אתפח נתרפא הדר קא דריש בהו אמרי ליה רבנן ולאו קבילת עלך דלא דרשת אמר אינהו מי הדרי בהו מקלקוליהו כי [היכא] דאהדר בי אנא מלמדרש בהו:

דף קב:

רב אשי הוה קא דריש ואזל כוליה יומא כי נגה ליה יומא אוקים אמתני' דשלשה מלכים אמר למחר נפתח בחבריא בחבירנו שכמותנו אתא מנשה אתחזיה בחלמא א"ל אטו חברך אנא וחברא דאבוך אנא השתא מהיכא דבעית משרי המוציא לא ידעת וחברך קרית לן הנה אין אתה יודע מאיזה מקום אתה חייב לבצוע כשאתה מברך המוציא ואתה קורא אותנו חביריך אמר ליה אגמרן מיהא כי היכי דלדרשה משמך אמר ליה מהיכא דגמיר בישולא טפי ממקום שגמר בישולו יפה והוא מובחר שבפת ורב אשי לא אפשר דלא הוה ידע דמצוה מן המובחר בכל מילי מיהו הוה מספקא ליה הי ניהו מובחר אמר ליה וכי מאחר דחכמיתו טובא אמאי פלחתון לע"ג אמר ליה אי הות בההוא זימנא הוה נקטת שיפולא בשיניך ורהטת אלו היית בזמן ההוא היית אוחז כנפי כסותך בשיניך כדי שלא תכשל במרוצתך והיית רץ אחריה לעבדה מפני יצה"ר שהיה תוקפך. למחר אמר נפתח ברבותא נתחיל לדרוש ברבותי. אחאב אח לשמים לשון צרה כענין שנאמר ואח לצרה יולד דאלמא איכא אח דהוי לצרה אב לע"ג שהיה מרחם עליה כאב על בנו כענין שנאמר כרחם אב על בנים אלמא אב מרחם על בריה טובא: ויהי הנקל לכתו כלומר קלות שהלך בהן כחטאות ירבעם החמורות היו ומפני מה תלה הכתוב ענשן של ישראל בירבעם כדכתיב בכל דוכתא על חטאת ירבעם אשר חטא מפני שהוא היה תחלה לקלקלתן ואע"ג דאשכחן מקמי הכין דפלחי לע"ג בימי השופטים אנן קלקלה דלא עבוד עלה תשובה קאמרינן. אמר רב נחמן אחאב שקול היה מחצה עונות ומחצה

זכיות שנאמר ויאמר ה' מי יפתה את אחאב אלמא לא כח [היה] במדת הדין להוליכו שם שלא לרצונו:

מתקיף לה רב יוסף מאן דכתיב ביה רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע כו' מאי עבדא ליה בכל יום ויום היתה שוקלת לו שקלי [זהב] לע"ג ואת אמרת שקול היה אלא לא תימא שקול היה מתחילה אלא ותרן בממונו היה ומתוך שההנה תלמידי חכמים מנכסיו כפרו לו מחצה והיינו דכתיב מי יפתה כו'. ויצא הרוח זה רוחו של נבות שרצה להנקם באחאב מאי צא ועשה כן לימא ליה עשה כן ואנא ידענא דלא סגיא בלא יציאה אמר לו הקב"ה צא ממחיצת כבודי על מנת שלא תחזור ועשה כן. ודייקי' אמאי. ומהדרינן משום דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. ואי קשיא לך כיון דלאו שפיר עבד היכי אמר ליה קב"ה עשה כן לא תיקשי לך שהרי מדת הדין היתה נותנת להכשיל את נביאי השקר כדכתיב כי מנסה ה' אלקיכם אתכם כו' וכל כך כדי להכשיל את אחאב ויעל ויפל ברמות גלעד ונבות הוא דעבד שלא כהוגן דקדים ואמר הכי וכיון דגלי אדעתיה דניחא ליה לאישתעויי שיקרא אמר ליה צא ועשה כן שכן מגלגלין זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי דפרע קיניה מחריב ביתיה מי שרוצה להפרע קנאתו ולהנקם מאויביו סוף שנכשל בדבר שגורם לו ליהרג ונמצא מחריב ביתו שאלמלא לא רצה נבות להנקם מאחאב לא היה גורם לעצמו להוציאו ממחיצתו של הקב"ה:

פיסקא ר' יהודה אומר מנשה יש לו חלק לעוה"ב שנאמר ויעתר לו כו'. אמ"ר יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב ויעתר לו לימא קרא ושמע תחנתו ותו לא ויעתר לו למה לי מלמד שעשה הקב"ה כמין מחתרת וקבלו מפני מדת הדין ויעתר לו לשון מחתרת לפי שהחי"ת והעי"ן מתחלפות כדכתיב חמדתו וכתיב במיכה המורשתי (א') יקח מכם עמדתו ודברים הללו דרך משל נאמרו שהרי הקב"ה ברא את כל הנמצאות ואין דבר עומד לפניו כדי שיצטרך לעשות דבר בחשאי כביכול כאדם שעושה דבר ומתירא לגלותו מפני הלה שכנגדו שמעכב על ידו או כאדם שרוצה לעשות דבר שלא כהוגן ומתייירא לעשותו בגלוי מפני הלה שמוכיחו וחלילה לאל מכל אלו לפיכך אני אומר שדברים הללו צריכין פתרון וזה פתרונן הדבר ידוע שמדת החסד והרחמים למי שאינו ראוי להן לפנים משורת הדין הן ואין למדת הדין דרך בהן לפיכך העושה דבר חסד שהוא רחוק מאד משורת הדין כגון שגמל חסד למי שלא היה ראוי לו כלל כמנשה וכיוצא בו נמצא שלא נעשה הדבר על פי מדת הדין שהרי מדת הדין נותנת שלא לגמול חסד אלא למי שראוי לו ואם גמלו נמצא שעשאו שלא לדעת מדת הדין. וענין מחתרת האמור כאן לשון

משל הוא לפי שמעשיה בחשאי שלא לדעת אחרים אף כאן מדת החסד הזה שלא לדעת מדת הדין נעשה והרי הוא כאלו נעשה בחשאי מפני מדת הדין וכל כך למה ללמדך מדת חסדיו של קב"ה שקבל את מנשה בתשובה אע"פ שלא היתה מדת הדין נותנת לקבל כלל. ויש בדבר פתרון אחר לפי שמדה זו שנתנה לקבל את מנשה בתשוב' עמוקה היא ונעלמ' מעיני כל חי ואינו נודעת (ומדת) [למדת] הדין לפי' אמרו שעשה הקב"ה מחתרת וקבלו כלומר שמדת זו שקבלתו בתשובה נסתרת הא ממדת הדין כדרך הבא במחתרת שעושה בסתר ואין בעל הבית מרגיש בו מהיכן נכנס. וראינו בה פי' אחר כפשטן של דברים ולפי שיש בו דברים שאינן ראוין כלפי מעלה ואינו כדאי לפיכך לא כתבנוהו אלא שראוי לנו לכתוב הימנו מה שנראה לנו דקאמר דהאי דקא מפרש ויעתר לו לשון מחתרת משום דמיגואי כתיב ויחתר לו וקרי' ויעתר לו:

דף קג.

ואמר ר' יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב בראשית כו' מאי שנא הני תרי מלכי דכתיב בהו בראשית בדידהו ותו לא ואי משום תחילת מלכותם קאמר הוה למימר בשנת אחת. בקש הקב"ה להחזיר את העולם תוהו ובהו כמעשה בראשית דכתיב ביה והארץ היתה תהו ובהו מפני יהויקים שהיה רשע גמור כיון שנסתכל בדורו שהיו צדיקים שעדיין לא גלו החרש והמסגר נתקררה דעתו וחילופה בצדקיה שהיה צדיק ובני דורו רשעים שכבר גלו כל הצדיקים והחרש והמסגר עם יהויכין ופשוטה היא: איש חכם נשפט את איש אויל ורגז ושחק ואין נחת בין שהוא רוגז עליו בין שמשחק עמו אין לו נחת רוח הימנו ויש אומרים אין נחת אין חת וירא מפניו. ואיידי דאיתינן הכא בהני שמעתתא דר' יוחנן משום רשב"י אייתינן נמי האי קרא דויבואו כל שרי מלך בבל משום מימריה דרבי יוחנן משום רשב"י דאיתמר עלה:

מאי שער התוך אמ"ר יוחנן משום רשב"י משום שמחתכין בו הלכות לפי שהה"א והחי"ת מתחלפין וקרי ביה שער חיתוך והיינו פתח הר הבית כדתנן ושלשה בתי דינין היו שם על פתח הר הבית כו'. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי באתר דמריה תלה ביה זייני קולבאי רעיא קולתיה תלא מקום שאדוני תלא בו כלי מלחמתו פלוני הרועה תלה בו כדו כדכתיב כדה ומתרגמינן קולתא אף כאן מקום שהיו סנהדרין מחתכין בו הלכות נהפך למושב לצים כשישבו בו רשעים הללו. אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא מאי דכתיב על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב על שדה איש עצל עברתי זה אחז שחתם את התורה שלא ללמדה וביטל את העבודה כדלקמן וזהו דרך עצלות שמונע

עצמו מדבר שהוא חייב לעשותו ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה (שזכר) [שקדר] את הזכרות כדי להכעיס דרך שטות שמתכוין להכעיס לאחר בדבר שיש בו הפסד לעצמו ואין בו הפסד לשכנגדו כענין שנא' (ירמיהו ז':י"ט) האותי הם מכעיסים נאום ה' הלא אותם למען בשת פניהם. והנה עלה כלו קמשונים זה אמון שהעלה שממית ע"ג המזבח כסו פניו חרולים זה יהויקים שכסה פניו מאורו של מקום דקאמר כלום אנו צריכין אלא לאורו יטול אורו וגדר אבניו נהרסה זה צדקיה שהיה צדיק ונהרס בית המקדש בימיו מפני שהיה לו למחות בבני דורו ולא מיחה ואיידי דאייתינן הכא האי מימרא דרב חסדא משום ר' ירמיה בר אבא אייתינן להו נמי הני שמעתתא דידהו:

ארבע כיתות אין מקבלות פני שכינה אע"פ שיש בידם תורה ומעשים טובים ויש להם חלק לעוה"ב אינם מקבלות פני שכינה להסתכל באספקלריא המאירה. כת לצים דכתיב משך ידו את לוצצים, משך יד חסדיו ואור שכינתו מהם. כת מספרי לשון הרע דכתיב לא יגורך רע, אית דאמרי משום דכתיב בתריה קרבם הוות קבר פתוח גרונם לשונם יחליקון, ומסתברא לי דמגופי' דקרא שמעינן ליה דכתיב רשע וכתיב רע והיינו מספרי לשון הרע:

ואמר רב חסדא כו' מאי דכתיב לא תאונה אליך רעה שלא ישלוט בך יצר הרע ונגע לא יקרב באהליך שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שאתה בא מן הדרך ואתה תאב לה מפני שיצר הרע מתגרה בך לבוא עליה מפני שהיא ספק ואין איסורה חמור בעיניך אבל נדה ודאי אין יצרך תקפך דבר אחר שלא יבעתוך כו' עד כאן ברכו אביו היינו טעמא דמשמע ליה הכי, לפי הענין. שכן דרכו של אב לברך בבנים ובתלמידים ושלא ישלוט בו יצר הרע אבל האם אינה משגחת על כך אלא שלא ינגף באבן וברוחין ושדין, חשק לא לא שייך אלא בקב"ה וליכא לאוקומי כולהו ברכות בקב"ה דהא כתיב כי מלאכיו יצוה לך דמשמע דלאו קב"ה קאמר לה דא"כ כי מלאכי אצוה לך מיבעי ליה והני ברכאתא כולהו בדוד קא משתעי לפום פשטא דשמעתא ואיידי דאיירי הכא בדוד איתי' נמי הא דר"ש בן לקיש משום סיפא דמילתא דקאמרינן חד אמר משום כבוד דוד כו':

אר"ש בן לקיש מפני מה עי"ן שברשעים תלויה למעלה מן השיטה ואינו כתוב בין האותיות והשיב כדי שיהא כתוב מלמטה רשים לשון ואתן אותם ראשים ומלמעלה רשעים לומר לך כיון שנעשה אדם ראש ושר מלמטה נעשה רשע מלמעלה בפמליא של מעלה ומקשי' ולא נכתביה להאי עין כלל ונשמעינן ראשים בהדיא פליגי בה ר"י ור"א חד אמר משום כבוד דוד שהיה ראש והיה צדיק גמור וחד אמר משום כבודו של נחמיה בן חכליה אבל משה רבינו ויהושע ושמואל אע"פ שהיו מנהיגין את ישראל

אינן בכלל שלא מחמת שררה היו רודין בהן אלא מחמת שהיו הכל צריכין לתורתן ולנבואתן ולא עוד אלא שלא היו עושין אלא על פי הדיבור. וכי תימא והא איכא כמה מלכי דהוו צדיקי ולא קא חשיב להו לא תיקשי לך דכי קא חשיב הנך דלא ירתי לה לשררה מאבהתייהו אבל הנך דירתי לה לשררה מאבהתייהו לא מתעבד רשע מלמעלה דכשאר מילי דירית מאבוה דמי דכתיב למען יאריך ימים על ממלכתו הוא ובניו. ואית דמפרשי כיון שנעשה אדם רש מלמטה לשון עשיר ורש נפגשו (משלי כ"ב:ב') כלומר כיון שנעשה לו שונאים מלמטה ואין רוח הברוות נוחה הימנו כענין שנאמר (שם י"ט) כל אחי רש שנאוהו נעשה רש מלמעלה שגם למעלה יש לו שונאים וכ"ת לא ליכתביה כלל משום כבודו של דוד שהיו לו שונאים הרבה אי נמי משום כבודו של נחמיה בן חכליה שגם הוא היו לו שונאים הרבה וקנאים מישראל שנאמר (נחמיה ו':י"ח) ורבים מיהודה בעלי שבועה לו כי הוא חתן לשכני' בן ארח וכתיב (שם) זכרה אלהי לטוביה ולסנבלט במעשיו אלה וגם לנועדיה הנבואה וליתר הנביאים אשר היו מיראים אותי ולאו מילתא היא דא"כ עיין דרשעים מאי אהני לי ותו מנא ליה דנעשה רש מלמעלה וכולהו נוסחי דילנא ראש כתיב בהו באלף ורש בעיין. מנשה היה שונה חמשים וחמש פנים בתורת כהנים כדאמרי' (לעיל ל"ד.) מקרא אחד יוצא לכמה טעמים. והאי דאמרינן כנגד שני מלכותו יש אומ' שבכל שנה ושנה היה מחדש בו ושונה ודורשו ומפלפלו ולאו מילתא היא דהשתא הני תועבות כולהו עביד תורת כהנים יתיב ומפלפל אלא מסתברא דהכי קאמרי' שבזכות חמשים וחמש פנים שהיה שונה האריך במלכות חמשים וחמש שנים:

דף קג:

תניא ר"ש אומר משום רבי מאיר אחז ואחזיה שהיו ממלכי יהודה וכל מלכי ישראל שנאמר בהם ויעש הרע לאפוקי והוא דלא כתיב ביה הכי לא חיין לעה"ב ואין נפשותיהן נידונין אלא הרי הן כרוחות שמנשבין בעולם שאין להן לא הנאה ולא צער. ויש לפרש דלא סגיא דלא הוי צערא כי קיימי בהאי עלמא תתאה ובעו למיסק לעלמא דאתי מיניה ולא שבקי להו אבל צערא דגהינם לא והכי מסתבר. וכי תימא מה טעם אינן נידונין לפי שנשתדלו בהצלת נפשות ונלחמו מלחמת חובה ונצטערו בצערן של ישראל והיינו טעמא דלא איירי באמון ויהויקים דקים לן דהוו רשעים גמורים משום דקים לן בגויהו דחיו ומיתדני בגהינם. וגם דם הנקי' שפך מנשה בירושלם הרבה מאד שעשה צלם משאוי אלף בני אדם ובכל יום ויום היה כופה אלף בני אדם לנשאו ממקום למקום והיה הורג את כולם מחמת כובד המשאוי. כתיב פסל וכתיב פסילים בתחילה עשה לו

לפסל פרצוף אחד ולבסוף עשה לו ארבע פרצופות כדי שתראה שכינה את פניו מכל צד ותכעיס. ודברים הללו כנגד כונתו של יהויקים אמרנו שנתכון לכך אבל הכתוב מה הוא אומר (ירמיה ז') האותי הם מכעיסים נאם ה' הלא אותם למען בשת פניהם. והמסכה צרה כהתכנס כניסות המסכה נעשת צרה לכונס בנד מי הים. שממית עוף טמא שעושה מיני שחוק והואי בהיכלי מלך כדכתיב (משלי ל') שממית בידים תתפש והיא בהיכלי מלך. אמר ליה רבא לרבא בר מארי מפני מה לא מאנו את יהויקים בהדי שלשה מלכים דאין להם חלק לעולם הבא אמר ליה יהויקים מאי עבד משום דאמר זהב פרויים ניקום תנא ונימנייה ואף ע"ג דודאי אין לו חלק לעה"ב מיהו תנא לא איכפל לפרסומי אלא הנך דעברו עבירות טובא אמר ליה רבא לאו משום דאמר זהב פרויים קא קשיא לי מאי טעמא לא מניוה אלא משום דכתיב ויתר דברי יהויקים ותועבותיו אלמא תועבות טובא עבד. רבי יוחנן ורבי אלעזר חד אמר שחקק ע"ג על אמתו כדי שיהו בנים היוצאין ממנו נקראין על שמה וחד אמר שחקק שם שמים על אמתו דרך בזיון אלמא טובא עבד אמר ליה במלכים לא שמעתי מפני מה לא מנו את כולן בהדיוטות שמעתי. מפני מה לא מנו את מיכה מפני שפתו מצויה לעוברי דרכים לפיכך לא רצו לבזותו ולעולם אין לו חלק לעה"ב:

והכה בים גלים אמר ר' יוחנן זה פסלו של מיכה כלומר כשעברו ישראל בים (עברו) [עבר עמהם מיכה] שהיה עתיד לעשות פסל ולהצר להן לישראל שהרי מתו על ידו מישראל כמה אלפים לפי שהקפידו על כבוד עצמן בפילגש בגבעה ולא הקפידו על כבודו של שם בפסלו של מיכה ואף ע"ג דעיקר קרא לעתיד כתיב אפילו הכי דרשינן ביה הכי משום דכתיב לעיל מיניה אשרקה להם ואקבצם כי פדיתים ורבן כמו רבו כלומר ורבו לעתיד כמו רבו מתחילה מיציאתם ממצרים והדר כתיב ועבר בים צרה אלמא מעיקרא נמי הכי הוה וכיון דמיירי נמי לשעבר דרשינן ביה הכי ויש לפרש דכולה מילתא לעתיד קא דרשינן לה שלעתיד עתידה צרה לעבור עמהן בים ואי זו זה עונש פסלו של מיכה. ואית דמפרש כשכתב משה רבינו את השם והשליכו לים כדי לעלות ארונו של יוסף ראה מיכה ונטלו בהחבא והיינו דכתיב ועבר בים צרה כשהעביר הקב"ה את ישראל בים עבר מיכה עמהם שבידו השם לעשות העגל. ולא ידעי' מאי אטרחינהו לכולי האי. ואית דאמרי מיכה עשה פסל והביאו עמו כשעבר ישראל את הים. ולאו מילתא היא דהא קרא מוכח דבתר הכי עבדיה: תניא היה ר' נתן אומר מגרב לשילה שלשת מילין והיה פסלו של מיכה בגרב והמשכן בשילה והיה עשן של מערכה ועשן פסלו של מיכה מתערבין זה בזה באויר בקשו מלאכי השרת לדחפו למיכה על כך אמר להן כו':

דף קד.

ויהי שם יושבים על השלחן ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו מפני מה זכה הנביא הזקן שהטעה את עדוא הנביא ואמר לו גם אני נביא כמוך ומלאך כו' והאכילו והשקהו והוא היה מנביאי הבעל וזכה שתשרה עליו שכינה מפני שהאכילו והשקהו: מפני מה לא מנו את אחז מפני שהיה לו בושת פנים מישעיה שנאמר אל מסלת שדה כובס. איכא דאמרי כובס לשון כובש דכבשניהו לאפיה וחליף, לאט את פניו ועבר שהיה לו בשת פנים מישעיה. ואיכא דאמרי כובס כמשמעו כובס בגדים מאי היא אוכלא דקצארי סחף אריזיה וחליף כלי של כובסין שמזלפין בו על הבגדים כפה על ראשו ועבר. מפני מה לא מנו את יהויקים מפני שקבל מקצת עונשו בעה"ז דאמר ר' חייא כו': תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר בשביל הטוב מה אות בשביל שהחזיק חזקיה טובה לעצמו ואמר הטוב בעיניך עשיתי בא לידי (אכלו עכו"ם על שלחנו ונכשל) [עון] וכקטנות אמנה ואמר מה אות כי אעלה בית ה' ובעון שאמר מה אות אכלו עכו"ם על שלחנו שלוחי אויל מרודך שעבירה גוררת עבירה ובעון שאכלו עכו"ם על שלחנו גרם גלות לבניו שנאמר ומבניך אשר יצאו ממך אשר תוליד יקחו כו':

וישמח עליהם חזקיהו ויראם את כל בית נכתה רב אמר אשתו השקתה עליהן היתה עומדת עליהן ומוזגת להן את הכוס דקא דריש בית לשון אשה כדכתיב וכפר בעדו ובעד ביתו ואית דאמר נכתו דריש לשון תרגום כדקאמר (כתובות כ"א.) נכי ריבעא לשון פחות והאשה על שם שנפחתה מן האיש דכתיב ויקח אחת מצלעותיו נקראת נכתה. ושמואל אמר בית גנזיו הראה להן דדריש בית נכתה כדמתרגמינן בית גנזוהי דקא דריש בית בית ממש ונכאת לשון דבר מעולה וגנוז באוצרות מלכים כסמנין לשון נכאת צרי ולוט ור' [יוחנן] אמר זין אחד הראה להן נכאת לשון אכילה כדאמרינן בע"ז (ל"ה:) איבו מנכית ואכיל אבי מצרייי:

אמר ר' יוחנן מפני מה לקו ישראל באיכה שלשים ושש בגימטריא מפני שעברו על ל"ו כריתות שבתורה. העיר רבתי עם שהיו משיאין קטנה לגדול וגדולה לקטן כדי שלא יהא אחד מהם בטל ויהיו להן בנים הרבה שאלו היו משיחין קטנה לקטן וגדולה לגדול נמצא קטן וקטנה עומדין בלא בנים עד שיגדלו לפי שאין שכבת זרעו של קטן קולטת מהר כשל גדול ולא רחמה של קטנה ממהר לקלוט את הזרע כשל גדולה וכשמוזגין זריז ושאינו זריז נמצא זה ממלא חסרונו של זה ואם אתה מוזג שנים שאינן זריזין נמצאו שניהם מעכבין והאי [לאו] קטן וקטנה ממש והכא במאי עסקינן קטן כדאייתי שתי שערות כדאמרינן בפרק בן סורר ומורה (ס"ט.) בבציר מהכי (נמי) [מי] מיעברא:

דף קד:

ת"ר מעשה בשני בני אדם שנשבו מהר הכרמל והיתה גמלה הולכת לפניהן ולא ראו הימנה אלא אחוריה אמר אחד מהן לחברו כו' אמר להן מנין אתם יודעים אמרו לו גמלת אנו יודעין שהיא סומא באחד מעיניה מעשבים שלפניה שאנו רואין שלא אכלה אלא מצד אחד וזו היא ראיה שהיא סומא באחד מעיניה שלא אכלה אלא מצד שהיא רואה שאלו היתה פקחת בשתי עיניה היתה אוכלת פעמים מכאן ופעמים מכאן וטעונה שתי נאדות אחד של יין ואחד של שמן לפי שראינו טיפין שוקעין בקרקע מצד זה וטיפין צפין ועומדין מצד אחד ושתי בני אדם המנהיגים אותה אחד עכו"ם ואחד ישראל לפי שראינו צואה שהוציאו בדרך מצד זה באמצע הדרך ומצד אחר לצדדין לפי שהעכו"ם דרכו להמצע הדרך ליפנות וישראל צנוע ונפנה לצדדין רדף השבאי אחרי אותן בני אדם שמנהיגין את הגמלת ומצא כדבריהם של אלו בא ונשקן על ראשן כו':

ותשא כל העדה כו' ויבכו העם בלילה ההוא אותו ערב ט"ב היה והלילה שבכו בה ליל ט"ב היה אמר הקב"ה הן בכו בכיה של חנם כו'. דבר אחר בלילה כדי שיהא קולה נשמע יתר מביום שאין הקול נשמע למרחוק מפני קול בני אדם ומלאכתן שנעשת ביום ויש אומרים מפני גלגל חמה וצריך פירוש לפירושו:

ודמעתה על לחייה שמצויה תדיר על לחייה כאשה שבוכה על בעל נעוריה. לא עליכם כל עוברי דרך הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי אמר ר' יוחנן מכאן לקובלנא מן התורה, כולהו קראי קרי תורה מכאן לתרעומת מן התורה כשצרה על אדם מתרעם כדאמרינן בפרק דיני ממונות בתרא (ל"א:) עוקבן הבבלי קבל קדמנא. א"ר עמרם אמר [רב] שלא עשני כעוברי על דת והיינו דכתיב לא אליכם כל עוברי דרך דאלו בסדום כתיב וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש ואלו בירושלם שלח אש בעצמותי ויגדל עון בת עמי ומתמהי' וכי משוא פנים יש בדבר זה מאחר שגדל עונה יתר משל סדום מפני מה לא נהפכה כמו רגע ולא היה ראוי לישאר משנאיהן של ישראל שריד ופליט כשם שלא נשאר מאנשי סדום ועמורה. ומפרקינן מדה טובה היתה בירושלם לכפר עליה מה שלא היתה בסדום דאלו בסדום כתיב ויד עני ואביון לא החזיקה ואלו בירושלם כתיב ידי נשים רחמניות אלמא הוה אית בהו מדה רחמנות. אית דאמרי אהיתה מזמנת חבירתה על בנה ואוכלת אותו. פי' אחר מדה יתירה לפורענות היתה בירושלם דאלו בסדום כתיב גאון שבעת לחם שלא טעמו טעם עוני ואלו בירושלם כתיב ידי נשים רחמניות ונמצא שלא היה משוא פנים בדבר. סלה כל אבירי לשון שפלות כמסלה זו שהכל דורכין בה כאדם שאומר לחברו נפסל מטבע זה ונעשה שפל. אוכלי עמי אכלו לחם כל האוכל

מלחמן של ישראל כו' כלומר שגזלתן של ישראל מתוקה בפי הכל יתר משל אחרים. ה' לא קראו משמע אותן שהיה ראוי להן לקרוא ולא קראו אמר רב אלו הדיינין לוקחי שוחד ושמואל אמר מלמדי תינוקות שנוטלין ממון ועושין מלאכתן רמיה:

ודייקינן אמתני' דשלשה מלכים וד' הדיוטות מי מנאם אמר רב אנשי כנסת הגדולה מנאום. אמר רב יהודה אמר שמואל עוד בקשו למנות אחר, משמעת' ילפת מנו, יצאת בת קול ואמרה חזית איש מהיר במלאכתו שמיהר לעשות מלאכת שמים מי שהקדים ביתי לביתו שנאמר ויבנהו שבע שנים והדר כתיב ואת ביתו בנה שלמה י"ג שנה ויכל את כל ביתו אלמא בית המקדש בנה תחילה לביתו ולא עוד אלא שביתי כו' כלום ראוי לו (לה') להתיצב לפני חשוכים לפני מלכים יתיצב דין הוא שיתיצב לפני מלכים ולא השגיחו עליה אמרה להן המעמך ישלמנה כי מאסת וכי אתם אחראין בדבר לשלם עונשו של אדם כדי שתמאסו בו לומר שאין לו חלק בו אתה תבחר ולא אני כלום הבחירה תלויה בכם לומר מי שיש לו חלק ומי שאין לו חלק ולא בי והלא בי הדבר תלוי. דורשי רשומות אמרו שכולן יש להן חלק לעה"ב רשומות דרשות חשובות כמרגליות כענין שנקראו כתמי בגדים כתם ונקרא כתם הטוב כתם ויש אומרים רשומות פסוקים סתומים וחתומים כדכתיב אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת. עלי פלשת התרועעי, עלי לעשות רעים למי שהרג את הפלשתי דהיינו דוד ולהפיס את דעתו, וקי"ל כתנא דידן:

דף קה.

אמר רשב"ל מאי דכתיב דוד עבדי וכתיב נבוכדנצר עבדי וכי הדדי נינהו אלא גלוי וידוע לפני המקום שעתידין ישראל לומר עבד שמכרו רבו כלום יש לו עליו שום שיעבוד לפיכך קדם וקרא לנבוכדנצר עבדי לומר לך עבד שקנה נכסים עבד למי נכסים למי אף ישראל אעפ"י שמכרן המקום ביד נבוכדנצר ביד עבדו מכרן ולא נסתלקה זכותו מהן. ויסרו למשפט אלקיו אמר להן נביא לישראל יסרו יצרכם וכפו אותו למשפט אמרו לו אלקיו יורנו הוא יורה אותו בדרך ישרה אם הוא חפץ בכך ואם אינו חפץ בכך אנו מה לנו ליסרו ולא שמדת הדין נוהגת כך אלא להודיעך רוע מחשבות רשעי ישראל שהיו באין בעלילה לפני המקום ומחפאין על מדותיו דברים אשר לא כן דכתיב (מ"ב י"ז) ויחפאו בני ישראל דברים אשר לא כן על ה' אלהיהם אבל מדותיו של קב"ה כולם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת שאין הקב"ה כופה את האדם להרע או להטיב אלא בדרך שאדם רוצה ללך בה מוליכין אותו והרי כחו מסור לו להטמא או ליטהר אלא שמדת הטובה

מרובה ממדת הפורענות כיצד בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין לו ועוד אמרו חכמים (ברכות ל"ג:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים:

פיסקא ארבעה הדיוטות כו', בלעם בלא עם כלומר שאין לו חלק עם העם, ד"א בלעם שבלה ישראל בעצתו. בן בעור בן שבא על בעור על אתונו כדכתיב הלא אנכי אתונך, בעור לשון בהמה טענו את בעירכם, ויש לפרש בן בעור בן האיש אשר בא על בעור כלומר שאביו של בלעם בעור היה נקרא למה נקרא בעור לפי שבא על הבהמה והיינו דאמרינן כתיב בן בעור דמשמע ליה דאביו של בלעם בעור היה מיקרי, ולהאיך פירוש קמא (אי) מעיקרא קא דייק לפום משמעותא דדרשא ולבסוף דייק לפום פשטיה דקרא דבעור אביו של בלעם היה והיינו דכתיב בן בעור בלעם היה בנו של בעור ואמטול הכי קא קשיא לן כתיב בן בעור אלמא בלעם בנו של בעור הוה [וכתיב בנו בעור דמשמע בעור הוה] בנו של בלעם ופריק ר"י דהאי דכתיב בנו בעור לאו בנו ממש קאמר אלא שהיה בעור בנו של בלעם בנביאות כלומר קטן ממנו בנביאות. ודייקינן מדאיכפל תנא לאשמועינן גבי בלעם דהוה אתי מאומות העולם דלא אתי לעלמא דאתי מכלל דשאר עכו"ם אחריני דלא הוו רשעים אתו לעלמא דאתי מתני' מני רבי יהושע היא דתניא רבי אליעזר אומר ישובו רשעים לשאולה אלו פושעי ישראל כל גוים שכיחי אלהים אלו שבעה עממין כולן אע"פ שאינן רשעים דאי ברשעים היינו רישא וכי תימא הא שכיחי אלהים כתיב כי כתיב שכחי אלהים ארובא כתיב והכי קאמר וכל גוים שרובן שכחי אלהים והיינו שבעה עממין א"ל רבי יהושע וכי כלום נאמר וכל גוים דמשמע דכל גוים לאו היינו רשעים דרישא כי הכי דתידוק מינה דהאי דכתיב כל גוים דהיינו שבעה עממין אע"פ שאינן רשעים דאי ברשעים היינו רישא והלא [לא] נאמר אלא כל גוים דמשמע דלאו מילתא אחריתי קאמר אלא סיפא פירושא דרישא הוא אלא הכי קאמר ישובו רשעים לשאולה ומאן נינהו כל גוים שכחי אלהים אבל שאינן רשעים לא: ואף אותו רשע נתן סימן בעצמו שחסידי אומות העולם יש להן חלק לעה"ב ורשעיהן אין להם חלק אמר תמות נפשי מות ישרים ותהי אחריתי כמוהו אם תמות נפשי מות ישרים שאפטר מן העולם בלא עון תהי אחריתי כמוהו בישראל ומינה ואם לאו אני הולך לעמי שיהא חלקי כחלק עמי והיינו דא"ל לבלק ועתה הנני הולך לעמי מאחר שאני משיאך עצה להכשיל את ישראל יודע אני שסופי לילך לעמי. ואית דמפרשי ואף אותו רשע נתן סימן בעצמו שאין לו חלק לעה"ב אם תמות נפשי מות ישרים מיתת עצמי תהי אחריתי כמוהו ואם לאו שהוא מת מיתה אחרת הנני הולך לעמי לגיהנם וכתיב ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב: צהובין כעוסין. ברכשותא ושונרא עבדו הילולא מתרבא דבישא גובאהי עכבר

והחתול אע"פ שאין להם שלום זה עם זה שניהם עשו משתה מחלבו: וישבו שרי מואב עם בלעם ושרי מדין להיכן אזול ומהדרינן כיון דאמר להו לינו פה הלילה והשיבותי אתכם דבר כו' אזול לנפשייהו אמרי אמאי ניתיב כלום יש אב ששונא את בנו והלא הב"ה מרחם עליהם כאב על בנו והיאך אפשר שיאמר לו לבלעם לך וקלל את בני. אמר רב ששת חוצפא מלכותא בלא תאגא, יש לה אימה על הבריות כאימת מלכות ואינה חסרה מן המלכות אלא כתר שנאמר ואנכי היום רך וכו' והאנשים האלה בני צרויה קשים ממני שהיה דוד מתיירא מהם:

א"ר יוחנן בלעם חיגר ברגלו אחת היה [כו'] שנאמר שפיפון עלי אורח אשמשון קאמר דאתי מדן ושפיפון תרתי משמע. בלעם סומא באחת מעיניו היה שנאמר שתום העין לשון פתיחה כדאמרינן בע"ז בכדי שישתום ויגוף ותיגב ושתום העין חד עיניה משמע מכלל דאידך לאו פחוח הואי. בלעם קוסם באמתו היה סימנין היו לו באמתו לקסום בהן. שדיא ברטיבא במקום שיש בו לחלוחית של עשבים וצמחים לרעות בהן. לא זעם ה' וכמה זעמו רגע וכמה רגע כמימריה כדי לומר רגע. אימת רתח בתלת שעי קמייתא ולקמן מפרש טעמא. כי חורא כרבלתיה דתרנגלא כשמלבין כתרו של תרנגול וסרה אדמימותו כאדם שנבהל ופניו מלבינין וסימנא בעלמא הוא להההיא שעתא ולאו משום דידע תרנגול. ומקשי' כל שעתא נמי חורא רוב שעות הוא מלבנת ואינה בחוזק אדמימותה ומפרקי' כל שעתא אית בה שוריאקי סומקי רוב שעות אע"פ שהיא מלבנת יש בה גידים אדומים אבל אותה [שעה] אין נשאר בה אדמומית כלל. גם ענוש לצדיק לא טוב לא טוב לצדיק לענש לאחר. תאנא משמיה דרבי מאיר בשעה שכל מלכי מזרח ומערב מניחין כתריהן בראשיהן ומשתחוין לחמה מיד כועם והיינו תלת שעי קמייתא שהן זמן אחרון [שדרך] מלכים לעמוד בו שכן דרך בני מלכים לעמוד בג' שעות. זהו פשטן של דברים אלא שצריכין אנו לבאר (אנו) שכל מקום שאתה מוצא כעס אמור כלפי המקום לא שכעס שולט בו כלל אלא לפי שעונש שמלך בשר ודם גוזר על עבדיו בזמן שחוטאין לפניו על ידי כעס לפיכך נקרא העונש שהמקום גוזר על בריותיו כעס וחמה וחרון אף וקצף וזעף. אהבה מבטלת שורה של גדולה חומתה של גדולה כדאמרי' התם (ב"ב ח') לשורא ולפרשא שמאהבתו של אברהם במקום מחל על גדולתו וחבש חמורו הוא בעצמו ולא רצה להמתין לנעריו ושנאה מבטלת שורה של גדולה שנאמר ויקם בלעם בבקר ויחבוש את אתונו משנאתו בישראל:

דף קה:

מנשים באהל תבורך מאן נינהו נשים שנא' בהן אהל שרה רבקה רחל ולאה שרה ורבקה תרוייהו מחד קרא דכתיב ויביאה יצחק האוהלה שרה אמו כלומר לאהל של שרה אמו רחל ולאה דכתיב ויבא לבן באהל יעקב ובאהל לאה כו' ויצא מאהל לאה ויבא באהל רחל. ומקשינן אורחא דעלמא למימר הכי לברוכה ליעל טפי מהנך אלא האי מ"ס דמנשים לאו לשון יתר הוא כענין שנאמר (משלי כ"ז) טוב שכן קרוב מאח רחוק אלא לשון מקצת כענין שנאמר ונתת מהודך הכא נמי גבי שלמה דכתיב ביה ייטב אלהים את שם שלמה משמך מעין שמך קאמר ולא יתר משמך. ופליגא דר"י בר חוני דאמר האי משמך יתר משמך קאמר שאין אדם מתקנא לא בבנו ולא בתלמידו בנו משלמה תלמידו דכתיב ויסמוך את ידיו עליו ויצוהו אע"ג דקב"ה לא א"ל אלא דליסמוך חדא דכתיב וסמכת את ידך עליו ואזל איהו וסמך תרתי ידיה איבעי תימא אלישע דא"ל לאליהו ויהי נא פי שנים ברוחך אלי ולא איקני ביה אליהו ותו דאי איתא דאדם מתקנא בתלמידו לא הוה בעי מיניה אלישע מילתא דמיקני ביה רביה:

וישם ה' דבר בפי בלעם דבר שמונעו מלקלל ר' אלעזר אמר מלאך רבי יוחנן אמר חכה לשון משל הוא כענין שנאמר (ישעיה ל"ז) בסנחריב ונתתי חחי באפך ומתגי בשפתיך: אמר ר' אלעזר מברכותיו של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו לומר אלא שהפכן הקב"ה לברכה והכריחו לומר הפך ממה שהיה בלבו. בקש לומר כו'. אמר ר' אבא בר כהנא וכלן חזרו כל הקללות שהיו בלבו חזרו לכמות שהיו בלבו חוץ מבתי כנסיות ובתי מדרשות שאין עתידין לפסוק מישראל לעולם שנא' ויהפך לך את הקללה ולא הקללות:

דף קו.

אמר ר' סימאי שלשה היו באותה עצה שגזר פרעה על הזכרים בלעם ואיוב ויתרו. וישא משלו ויאמר אוי מי יחיה משומו אל אוי לו למי שיחיה עצמו בשם אל כלומר למי שרוצה להתכבד ולהחיות עצמו בשם אל בשמו של מקום שנקרא עליו כבלעם שהיה חפץ להחיות עצמו בנבואתו והיינו דתנן (אבות פ"ד) אל תעשם עטרה להתגדל בהם: הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם היכן מצינו שהיתה לו לבלעם שלוחת פה בדבר שנאמר ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך שהשיאו עצה כדמפרש ואזיל ואיידי דאייתי ליה להאי קרא נקטיה לפרושיה מקמי דנימא מאי עצה אסביה והיינו דקא מקשי' מכדי כי אסביה עצה מידי דלעבדו מואב לישראל הוא דאסביה וא"כ מאי את אשר יעשה העם הזה לעמך אשר יעשה לעם הזה עמך מיבעי ליה דמשמע אשר יעשה עמך לעם

הזה והאי דלא קא מקשינן הכי משום דכל היכא דלא מפכינן אלא פורתא עדיף טפי. ומפרקינן כאדם שמקלל לעצמו ותולה קללתו באחרים כלומר כשצוה הקב"ה לכתוב את דברי בלעם בתורה לא רצה לתלות את הקללה בישראל אלא תלאה במואב והיינו דכתיב העם הזה לעמך אבל בלעם לאו הכי קאמר אלא אשר יעשה עמך לעם הזה. מה עצה השיאו אמר אלהיהם של אלו שונא זמה כו' כו': רפידים רפיון ידים כלומר שריפו שם ידיהם מדברי תורה לפיכך בא עמלק ונלחם בם שם. ותקראן לעם רבי אליעזר אומר ערומות פגעו בהן כדי שיהא יצרם תוקפם ותקראן לשון פגיעה כדכתיב כי יקרא קן צפור רבי יהושע אומר שנעשו כולן בעלי קראין ותקראן לשון קרי מקרה לילה: ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב בלעם מאי בעי התם א"ר יוחנן שהלך ליטול שכר כ"ד אלף שהפיל מישראל בעצתו דכתיב ויהיו המתים במגפה כו' אמר רב זוטרא בר טוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזל למבעי קרני אודני דהוו ליה גיזונהו מיניה הגמל שהלך לבקש לו קרנים לא דיו שלא נתנו לו קרנים אלא אף האזנים שהיו לו חתכום הימנו. כתיב בדברי הימים ואת בלעם בן בעור הקוסם כו' ומתמהי' קוסם נביא הוה ופריק רבי יוחנן בתחלה היה נביא ולבסוף כשהשיא עצה להכשיל את ישראל נסתלקה הימנו רוח הקדש ונעשה קוסם. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי מסגני ושלטי הויאן לגברי נגדי, מי שהיתה אשת סגנים ושליטים עושי מלחמה כשמתו בעליה אינה יכולה לינשא אלא למי שדרכן לישא כלי מלחמה וכיוצא בהן ואפילו לנגדין שבידן מעצד וכשיל ומגירה וכיוצא בהן שהן מעין כלי מלחמה ואף בלעם הרשע יון שהיה נביא מתחלה והיה יודע עתידות על ידי נבואתו אף על כפי שנסתלקה הימנו רוח הקדש לא יכול להניחן אלא נשתדל בדברים אחרים שקטנים מן הנבואה בכמה מעלות כדי לידע עתידות. והרגו בני ישראל בחרב מכדי עד השתא בבני ישראל קא משתעי אמאי איצטריך הרגו בני ישראל אלא לומר לך שהרגוהו בכל מיני הריגות של בני ישראל והיינו ד' מיתות בית דין כיצד עשו זה אוחז האבן בידו זה מדליק את הפתילה לזרקה לתוך פיו וזה אוחז את החרב בידו ושנים תופסין בסודרין וכיוונו זריקת האבן עם זריקת הפתילה לתוך מעיו והתזת ראשו ומשיכת הסודרין בבת אחת אבל זה אחר זה אין כאן ד' מיתות ב"ד דגברא קטילא הוא דקא קטלי ואזלי ואיכא דדייק לה מדכתיב על חלליהם ולאו מילתא היא דההוא קרא גבי מלכי מדין כתיב:

דף קו:

אמר ליה [מר] בריה דרבינא לבריה בכולהו הני דאין להם חלק לעוה"ב לא תפיס אל תרבה לדרוש בהן לגנאי חוץ מבלעם שכל זמן שאתה מוצא לדרוש בו לגנאי דרוש ביה. **והשתא** נקיטי' למדרש בדואג כתיב דואג באל"ף וכתיב דוייג ביו"ד בתחלה קודם לידתו של דואג היה יושב הקב"ה ודואג שמא יצא רשע זה לעולם לאחר שיצא אמר ווי שיצא זה. ח"ו שיש דאגה ויללה לפניו אלא דברה תורה כלשון בני אדם והאי דאגה ויללה דקאמרינן כלפי דואג נינהו אי נמי כלפי דידיה ועיקר הדברים הללו שאע"פ שאין הקב"ה גוזר על הצדיקים להיות צדיקים ולא על הרשעים להיות רשעים אלא נותן כח ביד כל אדם לטוב ולרע כדאמרינן (ברכות ל"ג:) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים והדין נותן יודע הוא מי שעתידין להיות צדיקים ומי שעתידין להיות רשעים ואל יקשה לך הואיל ואפשר שיהיה צדיק ואפשר שיהיה רשע כיצד אפשר שיודע לו מתחלה אם עתיד להיות רשע והרי אפשר שיהיה צדיק ונמצא שלא ידע דבר על בוריו ואם גלוי לפניו שאי אפשר שיהיה צדיק מפני מה הוא עונשו והרי אי אפשר לו שיהא צדיק והואי ליה אנוס אל תעלה כיוצא בדברים הללו על לבך לפי שידיעת המקום לכל דבר שהוא רוצה לידע אינה כידיעת שאר הנמצאות לפי שהוא יודע את הכל מחמת שהוא סבת הכל וכיון שהוא יודע את עצמו נמצא יודע את הכל בלי שליחות ד"א שיהא מתמצע בנתים וכי תימא כיון דידע דעתיד האי גברא למהוי רשע אמאי קא בארי ליה מפני שאין הקב"ה דן את בריותיו על העתיד להיות עד שיצא הדבר לידי מעשה וכי תימא כיון דידע וקא בארי ליה אמאי דואג לא תיקשי לך דהאי דאגה לאו כלפי שכינה אלא כלפי דואג וכלפי העולם שנתחייב בעבורו שאין הקב"ה חפץ במיתתן של רשעים שנאמר (יחזקאל ל"ג:י"א) חי אני נאום ה' אם אחפץ במות הרשע והדין נותן אלא רוצה הוא שישובו מחמת עצמן כיון שיודע שאינן שבין הוא דואג להן ולא שדאגה שולטת בו כדרך ששולטת בכל הנבראות אלא דרך משל היא למי שדעת אחרים קשה לפניו אע"פ שאין מגעת אליו וכי תימא מאי שמא יצא זה מי איכא ספיקא קמיה גם לשון זה משל הוא כדרך שנאמרו בו איברים שמצויין באדם אע"פ שאין לו איברים כך נאמר בו לשון ספק שנופל על בני אדם אע"פ שאין לפניו ספק וכן דרך בני אדם כשהן דואגין על דבר שעתיד להיות אומרים לשון שמא לפי שספק הוא להן אם יהיה ואם לאו: אמר רב יצחק מאי דכתיב מה תתהלל ברעה הגבור כו' אמר לו הקב"ה לדואג מה תתהלל ברעה מפני מה אתה מדבר לשון הרע על דוד ואתה גבור בתורה אי נמי מה תתהלל ברעה הגבור בכחך שהרגת את הכהנים והלא חסד אל נטוי עליך כל היום שאתה עוסק כל היום בתורה שנאמר בה ותורת חסד

על לשונה. מה לך לספר חוקי כשאתה מגיע לפרשת מרצחים, טובא איכא באורייתא, ופרשת מספרי לשון הרע דכתיב ותדבר מרים ואהרן במשה וכתיב זכור את אשר עשה ה' אלהיך למרים מה אתה דורש בהן. א"ר יצחק מאי דכתיב יראו צדיקים וייראו ועליו ישחקו בתחלה כשרואין אותו שחוטא והולך ומצליח ייראו שמא חס ושלום ניתנה רשות לרשעים לשלוט בצדיקים ולבסוף כשמת בחצי ימיו ישמחו. ויש אומרים ייראו שלא ילמד אדם ממעשיו מתוך שחוטא והולך ומצליח. ואמ"ר יצחק מאי דכתיב חיל בלע ויקיאנו, אמר דוד לפני הקב"ה ימות רשע זה, א"ל חיל בלע ויקיאנו אי אפשר שימות בלא ימיו עד שתשכח תורתו אמר לפניו מבטנו יורשנו אל, אל תמתין לו עד שיקאנו מאליו אלא ימהר אל ויורישנו מבטנו:

ואמר רב יצחק מאי דכתיב איה סופר ואיה שוקל איה סופר שסופר כל אותיות שבתורה כלומר שבקי בחסירות ויתרות שוקל ששוקל כל הקלין וחמורין לידע איזה קל מחבירו ואיזה חמור כדי לדון ק"ו וגז"ש זה מזה איה סופר את המגדלים שהיה שונה שלש מאות הלכות פסוקות במגדל הפורח באויר. רב האיי גאון ז"ל, הוי יודע כי זה המגדל האמור כאן אינו מגדל של בנין אלא מגדל של עץ הוא הנקרא בלשון ישמעאל כאזנה וכי ההיא דתנן בעירובין (ל"ה.) נתנו במגדל ונעל ואוקי' במגדל של עץ ובאין בנין בכלים ואין סתירה בכלים קא מפלגי וזה אשר נאמר כי היא פורח באויר אינו מצוי אלא בתורת מעשה נס או בשם או כשם שמעמידין את הברזל באבן שואבת הנקראת מגניטס ומגדל הפורח באויר שהיו דואג ואחיתופל שונין בו כמה הלכות משנה היא באהילות פ"ד מגדל שעומד באויר טומאה בתוכו כלים שבעביו טהורין טומאה בעביו כלים שבתוכו טהורים ר' יוסי אומר מחצה על מחצה היה עומד בתוך הבית טומאה בתוכו הבית טמא טומאה בבית מה שבתוכו טהור שדרך הטומאה לצאת ואין דרכה להכנס כלים שבינו לבין הארץ ושבינו לבין הכותל ושבינו לבין הקורות אם יש פותח טפח טמאין ואם לאו טהורין טומאה שם הבית טמא. אלו עיקרים גדולים שיכולין דואג ואחיתופל וכיוצא בהן להוציא בהן ספיקות וענפים וענפי ענפים וזה שאמרנו מגדל הפורח באויר לפי שכל דבר שהוא באויר שלא על עמוד ולא תלוי בחוט ולא בשלשלת נקרא פורח באויר כדרך שהעוף פורח ועומד באויר תדע דתנן (חגיגה י'.) היתר נדרים פורחין באויר אין להן על מה שיסמוכו ובסופה שנינו הלכות שבת וחגיגות ומעילות כהררים תלויין בשערה מכלל דרישא אין להן אפי' מסמך קטן. ולמדנו שכל מקום שאומר פורח באויר לכך הן מתכוונין. ועוד כתב גאון ז"ל דהאי מגדל דאיירי ביה היינו כי ההיא דתנן בעירובין נתנו במגדל ונעל לפניו כו' וזה שהיו דואג ואחיתופל מוציאין ענפים ושאלות כגון חלוקות

אלו של רבה ודר"י ואביי (שם) לענין אהל או כלי ולענין היסט מחמת כחו או רעדה מחמת כחו. מיהו קשיא עלן אהאי פירושא דהא התם לא קא מיירי בפורח באויר. ואיכא למימר דכי קא מדמי להן לאשמועינן דהאי מגדל הפורח באויר לאו של בנין הוא אלא כי ההיא דעירובין דמיירי בשל עץ ולעולם כשפורח באויר ולענין טומאה וטהרה קאי. ואיכא דאמרי דהאי פורח באויר דקאמר לאו שעומד באויר ממש כדאמרי' באהילות הוא אלא במגדל שמונח על גבי קרקע ומאי פורח באויר דקאמרינן שאין לו עיקר בתורה על מה שיסמך כענין ששנינו היתר נדרים פורחין באויר אין להן על מה שיסמוכו. ויש אומרים שלש מאות הלכות במגדל הפורח באויר לעשות כישוף להעמיד מגדל באויר כגון שלש מאות הלכות בנטיעת קישואין (לעיל ס"ח.) ולאו מילתא היא חדא דא"כ מאי הלכות פסוקות דקאמרינן ותו בעיי למה לי. וכתב רבינו שלמה ז"ל משום רבו שאמר מפי השמועה מגדל הפורח באויר מחוגה עליונה של למ"ד מפני מה כפופה למטה ולאו מילתא היא דמאי שנא הא משאר אותיות דלא מיירו בגווייהו ותו מאחר דתנו בה תלת מאה טעמי בעיי למה לי:

אמר רב אמי ארבע מאה בעיי הוו בעו דואג ואחיתופל כו' ואיתימא רבא רבותא למבעי בעיי והא בשני רב יהודה כל תנויי בנזקין הות כל תלמוד שלהן לא היה אלא בסדר נזקין שלנו לפי שלא היו' מרבין להעמיק ואנן קא מתנינן ש"ס ואנו לומדין כל ש"ס מתלמוד שלנו שהוא גדול ויש לפרש בשני רב יהודה כל תנויי בנזיקין הוה לא היו מרבין להעתיק ולדרוש ולהקשות אלא בסדר נזיקין בלבד מפני מעשים הבאים לפניהם בכל יום אבל בשאר סדרים לא היה איכפת לן להעמיק אלא לישב את המשנה ולסדר שמועות שנאמרו מפני האמוראין בלבד ואנן קא מתנינן ש"ס אנו מרבין לדרוש ולהעמיק בכל ששה סדרים. ואלו רב יהודה כלומר ועוד דאלו רב יהודה כי הוה מטי במס' טהרות בתחלת פ"ב גבי האשה שכובשת ירק בקדרה ונגעה בעלה חוץ לקדירה במקום הנגוב אעפ"י שיש בו כביצה הוא טמא והכל טהור נגעה במקום המשקה אם יש בו כביצה הכל טמא אין בו כביצה הוא טמא והכל טהור חזר לקדירה הכל טמא אי נמי כי הוה מטי במס' עוקצין תחילת פ"ב גבי זיתים שכבשן בטרפיהן טהורין לפי שלא כבשן אלא למראה לא הוה מיתבן להו הני מתניתא שפיר. ואמרו הויא דרב ושמואל קא חזינא הכא עומק גדול אני רואה שצריך כאן כהויא דרב ושמואל וקושיות שהיו מקשין זל"ז. ואנן קא מתנינן התם בהני מתניתא תליסר מתיבתא י"ג קושיות. ואלו רב יהודה כי הוה שליף חד מסאניה כשהיה שולף נעלו האחד ללכת יחף כדי שירדו גשמים לא היה מספיק לשלוף את השני עד שהגשמים יורדין כדאיתא בתעניות ואנן מצערינן נפשין בתענית

והולכין יחפין כל היום ואין המקום משגיח בנו אלא קב"ה ליבא בעי הכא נמי גבי דואג ואחיתופל אע"פ שהיו מפלפלין בתורה משאר בני אדם הואיל ולא היה לבם שלם עם המקום אין להן מעלה יתירה בכך.

והני מתניתא הואיל ואתו לידן מפרשינן להו לפום מאי דאחזו לנא מן שמיא משום דחזינן מקצת רבוותא דלא הוה מידכר האי מתניתא דהאשה שכובשת ירק בקדירה היכא תנינן וסלקא דעתי' דבמס' עוקצין היא ופירשה אגרא דמס' עוקצין כגון שנגעה בשרשין ואפ"ה הוה תמיהא ליה משום דלא אשכחיתה במס' עוקצין ואנן בדקינן בתרה ואשכחנן לה במס' טהרות בתחילת פ"ב ולא שייכא בההוא פירושא דידיה כלל והשתא מפרשינן לה בסייעתא דשמיא והדין פירושא, האשה שהיתה ראשון לטומאה והיתה כובשת ירק של חולין בקדירה בחומץ או בשאר משקין שמכשירין את האוכל לקבל טומאה ונגעה בעלה חוץ לקדירה במקום הנגוב כלומר שהוכשר תחילה במשקה ואח"כ נגב אעפ"י שיש בעלה כביצה שמטמא טומאת אוכלין הוא טמא והכל טהור שהרי הוכשר מתחילה ואעפ"י שחזר ונגב מקבל טומאה לעצמו אבל לטמא את השאר לא דהו"ל שני ואין שני עושה שלישי בחולין, נגעה במקום המשקה חוץ לקדרה אם יש בו כביצה הכל טמא שהרי ראוי לטמא אוכלין ומשקין ומטמא כל המשקין שעליו וכיון שנטמאו משקין שעליו נעשו תחילה והן חוזרין ומטמאין את הקלח הסמוך להן ונעשה הקלח שני והוא חוזר ומטמא משקין שבקדירה להיות תחילה ונמצא הכל טמא מחמת משקין שבקדירה וכי תימא ותיפוק לי דהא נגע במשקה עצמו ניטמא המשקה מחמת מגעה ואפי' אין בו כביצה נמי הכל טמא אמרי נהי דאיטמי מחמת מגעה מקום מגעה אבל אידך לא דהו"ל משקה טופח ואינו חיבור, ואם אין בו כביצה הוא טמא שאין צריך כביצה אלא לטמא אחרים אבל טומאת עצמו אפי' בפחות מכביצה טמא והכל טהור שהרי אין ראוי לטמא משקין שבו כדי שיחזורו המשקין ויטמאו את השאר ואי משום דנגעה איהי במשקה כיון דלא נגעה איהי במשקה דנגע ביה בקלח [לא] מיטמי ההוא משקה דנגע ביה בקלח כדאמרן ולא מיטמי קלח, חזר לקדירה אע"פ שאין בו כביצה הכל טמא דהא איטמו להו משקין דנגעה בהו והדרי מטמו להו למשקין דאיתינהו בקדירה דכי אמרינן משקה טופח לא הוי חיבור טופח לטמא משקה טופח הסמוך לו אבל לטמא משקין הרבה הנוגעין בו ודאי מטמא אוכל כדתנן בסוף פירקא קמא דמסכת טהרות ואם יש ביניהן משקה טופח אף בתרומה הכל טמא, ואם תשאל וכיון דנגעה ביה בעלה אמאי לא איטמי כוליה קלח דאדיק ביה והו"ל שני ולהדר קלח וליטמינהו למשקין שבקדירה

אמרי משום הכי מיירי תנא בכובשת משום דכבוש דרכו לימוח וכיון שאלו היה מגביה את העלה היה נפרד ולא היה הקלח עולה עמו לא הוי חיבור:
ויהי לעת הערב ויקם דוד מעל משכבו שהפך משכבו של לילה למשכבו של יום כלומר ששימש מיטתו ביום כדי שיהא לבו שבע ולא יהרהר אחר אשה אחרת ויכשל בנסיון ונתעלמה ממנו הלכה אבר קטן יש בו באדם בזמן שמשביעו ונותן לו רצונו הוא רעב ומתאוה יותר ובזמן שהוא מרעיבו סרה תאותו והוא שבע:

דף קז.

וירא אשה רוחצת מעל הגג, הוה חיפא רישא תחתותי כילתא היתה חופפת ראשה תחת הכילה בא שטן ונדמה לו כציפור וישב מעל הכילה פתק ביה גירא זרק בו חץ להכותו סלקא לכילתא ואיגליא וחזיה הרים החץ את כנף הכילה ונתגלת האשה וראה אותה מיד וישלח וידרש לאשה והיינו דכתיב בחנת לבי פקדת לילה על עיסקי לילה צרפתני לראות אם אני עומד בנסיון ולא מצאת מי יתן ויהיה רסן בפי ואל יעבור פי דבר שאמרתי לפניך בחנני ונסני, זמותי לשון זממא שהוא רסן בלשון תלמוד. הא דאמרינן עבדא זכי למאריה פי' משבר את דבריו ומנצחו. תנא דבי ר' ישמעאל ראויה היתה בת שבע לדוד ששת ימי בראשית כלומר שעלתה במחשבה לזוגן אלא שאכלה פגא לא המתין לה עד שיגיע זמנה לינשא לו בהיתר אלא קפץ ובא עליה בלא זמנה כאדם שיש לו תאנה ואינו ממתין עד שתחנט פגיה אלא קופץ ואוכל תאניה פגין:
אמר ר' יהודה אמר רב אפילו בשעת חליו של דוד קיים י"ח עונות לי"ח נשים שהיו לו שנאמר יגעתי באנחתי בחליי אשחה בכל לילה מטתי אשחה לשון שיחה של תשמיש כדאמרינן התם (נדרים כ':) אינו מדבר עמי לא בתחילת הלילה ולא בסוף הלילה כדתנן (כתובות י"ג.) ראוה מדברת עם אחד בשוק:
אמר ר' יהודה בקש דוד לעבוד ע"ג כלומר להראות לבני אדם שהוא עובד ע"ג ולא ח"ו לעבוד ממש אלא למראית העין כדי שיאמרו שראוי היה לאותו צער הבא עליו ואל יהרהרו אחר מדותיו של מקום וכל כך למה כדי שלא יתחלל ש"ש על ידו כדמפרש טעמא לקמן, אמר ליה חושי מ"ט נסבת יפת תואר אמו של אבשלום שלקחת במלחמה דכתיב וראית בשביה אשת יפת תואר ואח"כ גיירה ונשאה והוליד ממנה אבשלום אי נמי תיומתא של תמר היה שנתעברה משניהם בביאה ראשונה שבא עליה בגויתה במלחמה דכתיב (דה"י א' ד') אבשלום בן מעכה בת תלמי מלך גשור וליכא למימר דבעבירה באה לו דכתיב ולא סר מכל אשר צוהו כו' רק בדבר אוריה החתי ועוד אבשלום אחוה

דתמר הוה דכתיב (שמואל ב י"ג:א') ולאבשלום אחות יפה ושמה תמר וקי"ל דתמר בת יפת תואר הויא דכתיב ועתה דבר נא אל המלך כי לא ימנעני ממך ואי ס"ד דהורתה בקדושה הואי הויא ליה (אחדשה) [אחותא] דאמנון והיכי הוה שריא ליה והכי איתא בפרק כ"ג (כ"א.):

דרש ר' דוסתאי דמן בירי למה דוד דומה לסוחר כותי שרצונו להוסיף בדמים כדי שלא יפחתו לו מסחורתו אף דוד רצה לקבל עליו יסורין כדי שימחל לו אותו עון ואל יפחתו לו מזכיותיו שאלו היה רוצה שיפחתו לו מזכיותיו לא היה צריך לקבל עליו יסורין והיינו דאמרינן אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע שגיאות מי יבין מי יוכל להבין חטא שבא לידו בשוגג כדי שיזהר ממנו א"ל שביקא לך אמר לפניו מנסתרות נקני זדונות שבסתר אמר ליה שביקא לך אמר לפניו גם מזדים חשוך עבדך זדונות שבפרהסיא דלא לישתעו בי רבנן לומר שאין לו חלק לעה"ב אמר ליה שביקא לך אמר לפניו אל ימשלו בי אז איתם שלא יכתב סורחני במקרא אמר ליה אי אפשר שמשעה שנעשה מעשה עלה במחשבה להכתב ואי אפשר לעקרה ומה יו"ד שנטלתי משרי דכתיב שרי אשתך לא תקרא את שמה שרי כי שרה שמה היה עלבונה עומד וצווח לפני כמה שנים מאברהם ועד ששלחתי מרגלים והוספתיו ליהושע שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע כל הפרשה כולה שלך עאכ"ו שלא תעקר אמר לפניו ונקיתי מפשע רב שאהיה מנוקה מעון גדול שעשיתי אמר לו היחתה אש בחקו כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כו' אמר ליה כל הכי נטרד ההוא גברא כל כך יהא נטרד ולא תהא לו תקנה אמר ליה קביל עליך יסורין כו' וכשבנה שלמה בית המקדש בקש להכניס ארון לבית קדשי הקדשים דבקו שערים זה בזה אמר כ"ד רננות לא נענה כ"ד מזמורים שבתהילים דמתחיל בהו בלשון קריאה או בלשון צעקה ושעוה ותפילה ותחינה ורינה כלהו רננות מיקרו אמר שאו שערים ראשיכם כו' ולא נענה כיון שאמר ה' אל תשב פני משיחך נענה באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה מחמת בשתם וידעו כל ישראל שמחל לו הקב"ה על אותו עון:

דף קז:

פיסקא וגחזי. ומנא לן דרשע גמור הוה. וילך אלישע דמשק כו'. מאי עבד אבן שואבת את הברזל שנקראת בלשון ערבי מגטינס תלה לעגלון של ירבעם והעמידו באויר כדי להראות לעם שמאליו הוא עומד באויר ויתעו אחריו כיצד תלה לה ציפה אותה ברזל מכאן ומכאן והעמיד שתי אבנים שואבות בשתי כתלים שמכאן ומכאן והעמיד את העגל באמצע. ואיכא דאמרי שם המפורש חקק לה בפיה והיתה מכרזת במעשה נס ואומרת

שני פסוקים הללו אנכי ה' אלקיך ולא יהיה לך אלהים אחרים על פני והיו העם חושבין שכנגד עצמה היא אומרת והשם לא גרם לומר אלא כנגד המקום. ואיכא דאמרי דרבנן דחה מקמיה, חכמים שבאין ללמוד תורה לפני אלישע היה גחזי דוחה אותם מלפניו ולא היה מניחן ליכנס לפניו ואלישע לא היה יודע בכל זאת והיינו מחטיא את הרבים, דכתיב ויאמרו בני הנביאים לאלישע הנה נא המקום אשר אנחנו יושבים שם לפניך צר ממנו ורבו התלמידים והיה המקום דחוק להן ולבתר דאדחי גחזי כתיב האי קרא מכלל דעד האידנא לא דחוק לא היה המקום דחוק להן מפני שהיו מועטין:

ת"ר לעולם תהא שמאל דוחה למי שראוי לדחותו וימין מקרבת כלומר שתהא מדת קרוב גדולה ממדת דחיה לא כאלישע שדוחפו לגחזי בשתי ידיו כו' ולקמן מפרש היכי הוה מעשה כו'. העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקר. ומתמהי' ומי שקל כולי האי כסף ובגדים בלחוד הוא דשקל. אמר ר' יצחק באותה שעה היה אלישע יושב ודורש בשמונה שרצים האמורין בתורה כיון דאזל גחזי ושקל ואפקיד ואתא לגבי אלישע חזייה אלישע לצרעת דקא פרחה עילויה רישיה ידע דשקל מיניה דנעמן מידי מדקא דבקה ביה צרעת נעמן אמר לו רשע דומה אני שהגיע העת ליטול שכר שמונה שרוצים שלמדת שנטלת מנעמן ממון מרובה כדי לקנות בו שמונה דברים כנגד שמונה שרצים וצרעת נעמן תדבק בו כו':

תניא ר' שמעון בן אלעזר אומר יצר תינוק ואשה תהא שמאל דוחה וימין מקרבת לא יקרב אדם יצרו בשתי ידיו שלא יבא לידי עבירה ולא ירחיקנו לגמרי אלא מעט כדי שיתרחק מן האיסור שאם הרחיקו לגמרי נמצא בטל והעולם לא נברא אלא לפריה ורביה שנאמר (ישעיה מ"ה) לא תהו בראה לשבת יצרה וכן תינוק ואשה דעתן קלה עליהן ואם מקרבן בשתי ידיו ואינו מיסרן יוצאין לתרבות רעה ואם דחאן בשתי ידיו נמצא טורדן מן העולם: ת"ר שלשה חליים חלה אלישע שנאמר ואלישע חלה את חליו אשר ימות בו חלה חד חליו תרי אשר ימות בו תלתא:

מתני' דור המבול אין להן חלק לעה"ב ואין עומדין בדין שנאמר לא ידון רוחי באדם לעולם, לא תשוב רוחם לגופם לחיות לעולם ומאחר שאין רוחם שבה לגוף נמצא שאין עומדין בדין שאין הנפש והגוף נדונין אלא כאחד דרך קלקולן כמו שפירשנו בתחילת פרק זה, ומפני מה אינן עומדין בדין לקבל עונשן לפי שדין בעונש שקבלו בעה"ז שהביא הקב"ה עליהן את מי המבול. אנשי סדום אין להם חלק לעה"ב בטובה הצפונה בו לצדיקים שנקראת עה"ב סתם אבל עומדין לקבל ענשן אעפ"י שקבלו מקצת עונשן בעה"ז שהמטיר המקום עליהן גפרית ואש מן השמים לפי שהרבו להרשיע יתר מדור

המבול כדכתיב [זעקת] סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדה מאד וראויין היו ליענש בעה"ז ובעה"ב. ומנין שאין להן חלק לעה"ב שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד אלמא רשעים גמורים הוו וממילא שמעת דאין להן חלק לעה"ב ואיבעי תימא משום דכתיב וחטאים בעדת צדיקים בעדת צדיקים אינן עומדין אבל עומדין הן בעדת רשעים. ר' נחמיה אומר אלו ואלו אינן עומדין בדין שנאמר על כן לא יקומו רשעים במשפט אלו אנשי דור המבול דלא כתיב בהו חטאים אלא רע דכתיב וירא ה' כי רבה רעת וכתיב אוי לרשע רע (ישעיה ג') וחטאים בעדת צדיקים אלו אנשי סדום דכתיב בהו חטאים וקא דריש ר' נחמיה דהאי דכתיב בעדת צדיקים לאו לאפוקי עדת רשעים הוא אלא למעוטינהו מעמידה בדין לגמרי הוא דאתא כלומר לא יעמדו בדין כעדת צדיקים שעומדין אמרו לו בעדת צדיקים אינן עומדין אבל עומדין הן בעדת רשעים:

דף קח.

ת"ר כו' ר' מנחם בר' יוסי אומר חיין הן ונידונין אלא שמדתן קשה משאר רשעים שנשמתן שורפתן שנאמר רוחכם אש תאכלם כלומר רוחם נעשת להן כאש ואוכלתן. ת"ר דור המבול לא נתגאו אלא בטובה שהשפיע להן הקב"ה כו' ר' יוסי בן דור מסקית אמר לא נתגאו אלא בשביל גלגל העין יש אומרים שהיו רואים טובתן שלימה ויש אומרים שהיו זונין אחר עיניהן ולפי שגלגל העין דומה למים לפיכך דן אותם במים שנאמר נבקעו כל מעינות תהום רבה מעינות תהום כנגד עיניהן *דכתיב נבקעו כל מעינות תהום רבה וכי בטלה גזירת המבול ואסתכרו להו לא אסתכרו כלהו דכתיב ויסכרו מעינות תהום ולא כתיב כל מעינות כדכתיב ברישא אלמא אשתיירו מינייהו. והיינו דאמר ר' יוחנן שלשה נשתיירו מאותן מעינות של דור המבול שהיו חמין כדאמרינן לקמן ברותחין קלקלו ברותחין נידונו. כל בשר משמע אפילו בהמות וחיות ואדם מלמד שהרביעו כו'. אמר ר' אבא בר כהנא וכולן חזרו לברייתן לבר מתולשמי דלא הדר שעדיין הוא ספק כדאיתא בשחיטת חולין דקא חשיב ליה התם בהדי ח' ספיקות:

החמס קם למטה רשע מלמד שזקף עצמו כמקל והיינו קם למטה דמטה היינו מקל כדכתיב ואת המטה הזה תקח בידך ואמר לפניו רבש"ע לא מהם כלומר אין חפץ בהם ולא מהמונם כו' ולשון משל הוא שהרי אין החמס דבר הנמצא שיזקוף עצמו כמקל אלא משל הוא שחשבו המקום כאלו היה גוף והיה זוקף עצמו כמקל לפניו ואומר כדברים הללו ואיבעי תימא כנגד מדת הדין ואיבעי תימא כנגד הדבר הגזול. ואף על נח נחתם גזר דין למיתה בעון דורו שאין העולם נידון אלא אחר רובו שנאמר כי נחמתי כי עשיתים

וסמיך ליה ונח ודרשינן ליה נמי אקרא דקמיה כלומר נחמתי כי עשיתים ואת נח אלא שמצא חן בעיני ה' שהטה עליו חסדו ואמיתו ועשה עמו לפנים משורת הדין:

וינחם ה' כי עשה את האדם בארץ. אמר הקב"ה יפה עשיתי מתחילה כשקנסתי אותם מיתה שתיקנתי להם קברות בארץ ולא דנתי אותם במבול שאילו דנתי אותם מתחילה במבול כאחת לא היתה פרידה טובה זו יוצאה מהם והאי דכתיב ויתעצב אל לבו מילתא אחריתי קאמר ויתעצב אל לבו על רעתם. דבר אחר וינחם ה' אמר הקב"ה לא יפה שתיקנתי להם קברות בארץ (ישראל) אלא טוב להביא עליהם את המבול. וח"ו שיש שגגה לפניו שהרי אין חכמתו מחמת דבר אחר אלא מחמת עצמו לפיכך אין לך רגע שמתעלמת ממנו וכל מקום שאתה מוצא בתורה ובנביאים ובכתובים לשון הזה לשון משל הוא לפי שאיבד את מעשה ידיו ונראה כאלו נחם על עשייתן ולעולם מתחילה ע"מ כן בראם שאם יהיו מתוקנין מתקיים ואם יהיו מקולקלין יפרע מהן. וא"ת והלא מתחילה גלוי וידוע לפניו שעתידין לקלקל מפני מה בראם מפני שאין המקום דן את בריתיו על העתיד עד שיצא הדבר לידי מעשה והאי דאמרינן דלאו שפיר עבד לישנא דאיתמר גבי בני אדם נקט ולאו דוקא קאמרינן אלא הכי קאמרינן דההוא מידי דעבד מעיקרא לאו שפיר דמי לקיומיה השתא והכי קאמר לא טוב עתה לקיים מה שעשיתי תחילה שתיקנתי להם קברות בארץ אלא טוב עתה להביא את מי המבול והאי דכתיב נמי ויתעצב אל לבו ח"ו שיש עצב לפניו שאין לך עצב שלא בראו המקום ואיך יוכל הנברא לשלוט בבוראו אלא הוא גם הוא משל הוא לומר לך שהיה הדבר נחוץ לפניו לאבדן כאלו היה מתעצב אל לבו על עשייתן. ואית דמפרשי יפה עשיתי שתיקנתי להם קברות בקרקע יפה עשיתי שאיבדתי דור רשע כזה והאי דאמרינן לא יפה עשיתי שאיבדתי דור רשע כזה ולאו מילתא היא חדא לישנא דתיקנתי להם קברות בקרקע לא דייק הכי ותו דהיכי יכלינן לפרושי וינחם ללישנא בתרא לא יפה עשיתי שאיבדתים והא כי כתיב האי קרא מיקמי דנייתי מבול כתיב ותו הא כתיב אמחה את האדם כו' כי נחמתי כי עשיתים אלמא לפום פשטא כי איחרט לאו משום דאייתי עלייהו מבול איחרט אלא משום דעבדינהו:

נח איש צדיק תמים כו' א"ר יוחנן בדורותיו כנגד דורותיו שהיו רשעים היה נח נחשב צדיק אבל כנגד דורות אחרים לא היה צדיק ור"ש בן לקיש אמר בדורותיו היה צדיק כ"ש שאלו היה בדורות אחרים של צדיקים היה צדיק יותר לפי שהיו ידיו מתחזקות יותר לעבוד את השם:

דרש ר' יוסי כו' דמן קסרי מאי דכתיב קל הוא על פני מים כו' שהיה מתושלח הצדיק מוכיח אותם אמרו לו ומי מעכב את המבול עכשיו שלא יבוא אמר להן פרידה טובה יש לו להוציא מכם נח הצדיק עתיד להוציא מזרעכם לפיכך אינו מביא עליכם מבול עכשיו שאם היה מביא עליכם מי המבול הרי כולכם חייבים ונמצא מאבד את כולכם ונמצא צדיק זה בטל מן העולם והיינו דכתיב קל הוא על פני מים נח עתיד לעמוד מזרעכם שעתיד להנצל ממי המבול בתיבה שתהא קלה ומשוטט' על פני המים ואחר שיעמוד צדיק זה תקלל חלקתם בארץ והם השיבו לא נפנה דרך כרמים כדבעינן למימר קמן. ויש אומרים פרידה אחת יש לו להוציא מכם מתושלח הצדיק ימות קודם ולא יהא נידון עמכם ולאו מילתא היא דהא במתושלח גופיה קאי והיכי לימא אנפשיה פרידה טובה יש לו להוציא מכם ואי נמי תימא דבנח קאי כדאיכא במקצת נוסחי דלא דייקי לא אתיא שפיר דהא לישנא דיש לו להוציא מכם לא דייק הכי, ותו למה לי' למימר, לישזביה למשותלח כמה דשיזביה לנח, אמרו לו אם כן לא נפנה דרך כרמים מאחר שיש דבר שמעכב את המבול מלבוא לא נפנה דרך טובה שיש בה מועיל כדרך זו של כרמים שאדם הולך בה ונהנה ואוכל מענבים שבכרמים ויש אומרים לא נפנה מדרך כרמים שהיא דרך משובשת בקוצים וברקונים אלא נלך בה ולאו מילתא היא דאם כן מדרך כרמים מיבעי ליה:

דף קח:

דרש רבא מאי דכתיב לפיד בוז לעשתות שאנן מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם ואומר להם דברים שקשים כלפידים והם מבזים אותו והיינו דכתיב לפיד בוז שהיו בוזין לתוכחות קשין כלפיד ואומרים לו לנח זקן תיבה זו למה היה אומר להם הקב"ה מביא עליהן מבול אמרו לו מבול של מה הוא מביא אם של אש יביא [יש] לנו דבר אחד ועיליתא שמו ואין האש שולטת בו ואם של מים הוא [אם] מן הארץ הוא מוציא את המים יש לנו עששיות של ברזל שאנו מחפין את כל הארץ מלמטה ואם מן השמים הוא מוריד יש לנו דבר אחד שמעכב את המים מלבוא ועקוב שמו אמר להם מבין עקבי רגליהן הוא מוציא את המים אם הוא רוצה ואין יכולין לחפות רגליהם בברזל. אמר רב חסדא דור המבול ברותחין קלקלו בשכבת זרע שהיא רותחת שנאמר כי השחית כל בשר את דרכו ברותחין נידונו דכתיב וישכו המים שנחו המים מרתיחתן כענין שנאמר וחמת המלך שככה שנחה מרתיחתה.

ויהי לשבעת הימים מה טיבן של שבעת הימים הללו אמר רב אלו ימי אבלו של מתושלח הצדיק וכן אתה מוצאן לפי חשבון הדורות שממתושלח ועד המבול שהגיעו ימיו של מתושלח עד המבול. ד"א לשבעת הימים ששינה הקב"ה עליהם מעשה בראשית לפי ששינו את מעשיהם והיינו דכתיב לשבעת הימים ששינה (שקבע) עליהן מעשה שבעת ימי בראשית. ד"א לשבעת הימים שקבע להם זמן קטן אחר זמן גדול אולי יחזרו בתשובה זמן גדול דכתיב והיו ימיו מאה ועשרים שנה זמן קטן ז' ימים. ד"א לשבעת הימים שהטעימן מעין העוה"ב שבא אחר אלפים שנה דאמר אביי (לעיל צ"ז.) שיתא אלפי שני הוי העולם וחד חרב כדי להודיען מה איבד ואמאי קרי להו ז' ימים דכתיב (תהילים צ׳:ד׳) כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כו':

צהר תעשה לתיבה כו' [ואל אמה תכלינה מלמעלה, דבהכי כו'.] פי' תיבה שעשה נח היתה רחבה מלמטה וצרה והולכת עד למעלה עד שהיה רחבה כלה מלמעלה עד אמה ברוחב לפי שבכשיעור הזה יכולה לעמוד על פני המים שאלו היה רחבה מלמעלה כרחבה מלמטה לא היתה יכולה לעמוד במים אלא היתה מתהפכת לכאן ולכאן.

מנין שנאסרו נח ובניו בתוכה בתשמיש המטה דכתיב ובאת אל התיבה אתה ובניך ואשתך ונשי בניך זכרים לחוד ונקבות לחוד וכי נפקו כתיב צא מן התיבה אתה ואשתך עמך [ובניך] ונשי בניך עמהן מלמד שהותרו בתשמיש אמ"ר מכאן שנאסרו מתחלה בתשמיש:

ת"ר שלשה שימשו בתיבה, וכולן לקו, כלב ועורב וחם כלב שיהא נקשר בשלשלת או בדבר אחר כדי שלא יזיקו. ויש לפרש כלב נקשר בשעת תשמיש. חם לקה בעורו שיצא ממנו כוש שהוא שחור והוא היה בכורו. ונ"ל שמתשמיש המטה ששימש בתיבה נולד לו. עורב רוקק יש אומרים רוקק הזרע מפיו לפי הנקבה:

וישלח את היונה מאתו מאי שנא גבי יונה דכתיב מאתו ומאי שנא גבי עורב דלא כתיב הכי אמ"ר ירמיה מכאן שדירתן של עופות טהורין אצל צדיקים לפי שמכירין בצדיקים והולכין אצלן מין אצל מינו. והנה עלה זית טרף בפיה עלה זית למה לה והלא היה מספק לה נח הצדיק מזונותיה דכתיב ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל כו' אלא מפני שמתק לה עלה זית זה שהמציא לה המקום אע"פ שהיה מר יתר ממזונות מתוקין שהיתה נוטלת מיד בשר ודם והיינו דאמרינן אמרה יונה כו':

למשפחותיהם יצאו מן התיבה א"ר ירמיה בן אלעזר למשפחותם ולא הם למשפחותם יצאו שלא חסר מהם אפי' אחד ולא הם כלומר שלא יצאו בריאים כמו שהיו לפי שצער גדול היה להן בתיבה כשהיו מזונותיהן מסורין בידי בשר ודם כדאמרינן לעיל. אמר ליה

אליעזר לשם רבא בריה דנח ועל שום חשיבותיה קרי ליה רבא. כתיב גבי חיה ועוף למשפחותיהם יצאו ולא הם כדאמרן אתון היכי נפקיתו כלום הייתם בריאים וטובים כמו שנכנסתם או לאו. אמר ליה צער גדול היה לנו כו'. אריא אישאתא זנתיה חמה זנה אותו שכן דרך חמה לבטל תאותו של אדם מאכילה, דאמר רב, גמרא קאמר לה, לא פחית משיתא ירחי ולא טפי מתריסר ירחי זינא אישתא ואית דאמרי לא פחית משיתא יומי ולא טפי מתריסר יומי ולא מילתא היא דא"כ אריא היכי זנתיה אישתא תריסר ירחי [הא] כתיב בשנת שש מאות שנה לחיי נח כו' וכתיב ויהי באחת ושש מאות שנה כו' ובחדש השני בשבעה ועשרים יום לחדש יבשה הארץ וידבר ה' אל נח צא מן התיבה וכי תימא דילן מי ניחא האיכא עשרה יומי טפי מתריסר ירחי לא קשיא דכי קאמר רב לא טפי מתריסר ירחי לאו לאפוקי תריסר ירחי חד יומא קאמר אלא לאפוקי תליסר ירחי.

אורשינא שם חיה אשכחיה נח אבא דגאני בסיגפא [בסיפא] דתיבותא בירכתי התיבה אמר ליה את מי לא בעית מזונך האידנא ואמאי לא אתית למיבעא מזוניך מינאי אמר ליה חזיתיך דהוה טרחת בהדי כולהו אמינא לא אצערך אמר ליה אבא אית לך צערא מצעראי יהא רעוא דלא תימות שנאמר ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים והאי מורשינא חול שמיה בלשון מקרא אלמא מורשינא לא מיית ולאו למימר דלא מיית כלל אלא דמפיש חיי טפי משאר חיות, והני מילי כולהו דקאמרינן דאמר ליה עורב לנח כולהו הני בהמות וחיות לאו מעשה נס הוה אלא אף בהמות וחיות ועופות אית להו שיחה דמשתעו בה להדדי ולאו דיבור ממש אלא סימני בעלמא כעין שיחת דקלים ומאן דחכים ידע לה לשיחה דידהו כדאמרינן בבבא בתרא (קל"ד.) גבי רבן יוחנן בן זכאי דהוה ידע שיחת דקלים וכל שכן נח דהוה חכם ונביא, והא דאמרינן אמר ליה אליעזר לשם רבא כתיב למשפחותיהם יצאו מן התיבה אף ע"ג דאכתי לא איתיהיבא אוריתא עד משה רבינו גמרא הוה בידיהו דהכי הוה ואיבעי תימא כולה אוריתא מיכתב הוה כתיבא גבי אברהם ואיפקודי הוא דלא הוו מיפקדי עילוה עד דאתא משה.

אמר ליה שם רבא לאליעזר כי אתו עליכו מלכי מזרח ומערב דכתיב ויהי בימי אמרפל מלך שנער כו' וכתיב ויחלק עליהם לילה כו' היכי יכליתו להו אמר ליה קב"ה אותביה לאברהם מימין יקריה וכי הוה שדינן עפרא לגביהו הוו חרבי וכי הוה שדינן גילי קש הוה גירי שנאמר מזמור לדוד נאם ה' לאדוני שב לימיני. איכא דאמרי אליעזר עבד אברהם אמרה להאי מזמורא והיינו דקאמר לאדוני. וקשיא לן עלה א"כ מזמור לדוד מזמור לאליעזר עבד אברהם מיבעי ליה אלא מסתברא דדוד אמריה ודכולי עלמא באברהם קאי מדכתיב לקמיה נשבע ה' אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק שיהיה כהן לאל

עליון ולפי שהקדים ברכת עבד לברכת רבו דכתיב ברוך אברהם והדר ברוך אל עליון ניטלה כהונה מזרעו וניתנה לזרעו של אברהם, וכתיב מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו והיינו אברהם דהוה מארם נהרים שהיא במזרח דכתיב מן ארם ינחני בלק מלך מואב מהררי קדם מאי קדם אילימא לשון ראשית מי איכא טורא דלא הוי ששת ימי בראשית אלא מאי קדם מזרח כדכתיב ימה וקדמה וצפונה ונגבה וכתיב יתן בעפר חרבו כקש נדף קשתו כלומר יתן העפר חרבו וקש נדף קשתו:

דף קט.

נחום איש גם זו כל מילתא דפורענותא דהוה מתרמיא ליה אמר גם זו לטובה פעם אחת שלחו חכמים בידו ארגז של זהב של אבנים טובות ומרגליות לבי קיסר הלך ולן בדרך באותו מלון שהיו בו עכו"ם באו בני המלון ונטלו את הארגז בלילה מתחת ראשו וגנבו מה שבתוכו ומלאוהו עפר השכים בבקר ומצאו מלא עפר אמר גם זו לטובה הלך לביתו של קיסר ונתן לו ארגז מלא עפר אמר קיסר אין זה אלא שיהודים רוצים לשחק בי אמר לו עפר זה מעפרו של אברהם הוא נסה בו והיה כדבריו ושלחו בכבוד שמעו בני המלון שמלאו את הארגזים ואת השקים עפר וחשבו כי כך היתה מדת העפר ובאו לבית קיסר ואמרו לו אותו עפר שהביאו לך היהודים דורון שלנו הוא והנה הרבה ממנו במלון אמר להן הביאו לי ממנו ואנסה בו הביאו לו ונסה ולא היה כדבריהם והרגם:

דור הפלגה אין להן חלק לעוה"ב, מאי עבוד אמרו מה לנו לבקש רחמים מלפני המקום על הגשמים נבנה מגדל ונעלה לרקיע ונכה אותו בקרדומות כדי שיזובו מימיו, מחכו עלה במערבא אם כן ליבני אחד טורא א"כ הוא שלא נתכוונו אלא לעלות לרקיע היה להן לבנותו על אחד ההרים הגבוהים ומפני מה בנו אותו בבקעה. אלא אמ"ר אלעזר לא נתכוונו לרקיע כלל אלא כדי שיהא להן מקום גבוה לדור בו מפני ג' דברים אחד ליישב במקום גבוה כדי שלא יהא נח ליכבש ואח' כדי לעלות ולעשות מלחמה משם בכל חרבותיהם ואחד כדי לעבוד שם ע"ג שכן דרך עובדי ע"ג לברור להן מקום גבוה כדכתיב על ההרים הרמים: אר"י מגדל שלישו התחתון נבלע בקרקע ושלישו העליון נשרף ושליש האמצעי קיים:

אמר רב יוסף בבל בורסי סימן רע לתורה שמשכח את התלמוד שכן נגזר על אותו מקום שיהו כל העומדין שם שכחנין ולפיכך שכחו בוניו לשונם דאי אמרת דלא נגזרה גזרה אלא אהנהו דבנו ליה מאי נפקא מינה הא אפשר דאתו אחרינו ודיירי ביה ובנו ליה טפי. מאי בורסי אמר רב אשי בור שפת ואית דגרסי בור שאפי ומפרשי לה בור שנתרוקן

ממימיו שהרי משכח את אדם כל מה שלומד, שאפי [כמו השופה] יין לחמרים (תוספתא הביאה הרי"ף ס"פ הזהב):

פיסקא אנשי סדום אין להם חלק לעוה"ב כו'. דרש רבא מאי דכתיב חתר בחשך בתים יומם חתמו למו שהיו חותמים בתי גנזיהן של בעלי בתים בריח אפרסמון ביום ובאין וחותרין בחשך והיינו דאמרי' מלמד שהיו נותנין עיניהן בבעלי בתים ומפקידין אפרסמון אצלו כדי שיהו יודעין היכן בעלי בתים מצניעין ממונן שכן דרך השומרים להניח את הפקדון בבתי גנזיהן כדי שיהא משומר יפה ובאין בלילה לבית שהיה אפרסמון מונח בתוכו וחותרין אותו. דרשה ר' יוסי בציפורי איחתרן ההיא ליליא תלת מאה מחתרתא בציפורי ע"י ריח אפרסמון שהיו הגנבים מפקידין אצל בעלי בתים כו'. כי נח נפשיה דר"י [שפעי] מרזבי דצפרי דמא ומן השמים הראו להן כך כדי להגיד מעלתו של ר"י. דאית ליה תורא כו' כך היתה מדתן של אנשי סדום מי שיש לו שור מחייבין אותו לרעות בהמות העיר יום א' ומי שאין לו כלום מחייבין אותו לרעות שני ימים הואיל ואין טורח בשלו וזו מדת חמס היא שמי שיש לו בהמה משלו וצריך לרעותה נוח לו לרעות אחרות עמה שהרי אינו בטל ממלאכתו כלום כדאמרי' התם (ב"מ ס"ט.) דאמרי אינשי גבול לתורך גבול לתורי אבל מי שאין לו בהמה לרעות אינו יכול לרעות בהמה אחרת אפי' שעה אחת לפי שהוא בטל ממלאכתו.

ארבעה דייני הוו בסדום וכלהו איקרו על שום עובדיהו דמחי ליה לאיתתא דחבריה ומפלא אמרי ליה נקטה וניעברינה לך תפשנה ונבא עליה ונעברנה לך במקום העובר שהפילה. דפסיק ליה לאודנא דחמרא אמרי ליה הבה ניהליה עד דקדחה תן לו את החמור ויהיה אצלו עד שתצמח אזנו ויחזירנו לך כשהוא שלם שאין ראוי שיחזירנו לך בעוד שהוא חסר. דפדע ליה לחבריה הפוצע את חבירו אומרין לו לפצוע תן לו שכר הקזה שהיית צריך להקיז דם. אליעזר עבד אברהם נזדמן שם פעם אחת והיה נושה זוז באחד מהן אמר לו תן לי זוז שיש לי בידך (נטליה לוה) [נטל הלוה] אבן ופצעו בא לפני הדיין אמר לו לאליעזר תן לו זוז אחד שכר הקזה פצעו אליעזר לדיין ואמר לו גם אני נושה בך זוז תנהו לזה בשכר הדם שהוציא ממני. הויין להו כרסיאת' היו להן כסאות להשכיב עליהן את האורחין כשהיה האורח ארוך יתר מן הכסא היו חותכין ממנו כדי לקצרו להשוות מדתו למדת הכסא וכשהיה קצר מן הכסא היו מותחין אותו. היתה ריבה אחת ביניהן שהיתה מוליכה פת לעניים בחשאי נתגלה הדבר וסכוה בדבש והעמידוה על אגר שורי על גג החומה באו הדבורים ואכלוה ועל דבר זה נחתם עליהם גזר דין:

דף קט:

דעבר במעברא העובר את הנהר על הגשר נותן זוז אחד לאנשי העיר והעובר במים ברגליו נותן שנים מפני המים שהעלה מן הנהר ברגליו. דהוה רמי ליבני מי שהיה מסדר לבנים ומגבילן היו אנשי העיר באין וכל אחד מהן נוטל לבינה אחת והיה כל אחד אומר לו לא נטלתי אלא אחת ואין בה שוה פרוטה כדי שאתחייב להחזיר לך:

פיסקא עדת קרח אינה עתידה לעלות כו'. אמר רב און אשתו הצילתו אמרה לו מה לך להחזירך מחלוקת אם משה רב אתה תלמידו ואם קרח נעשה רב מ"מ אתה תלמידו אמר לה מה אעשה (שהראו לו) [שקראו לי] בעצה להסכים עמהן ונשבעתי עמהן שלא אחלוק עליהן אמרה לו יודעת אני שכל הישיבה קדושים הם ואין מסתכלין בערוה שב בביתך ואני אצילך השקתהו יין והשכיבתו כדי שיהא ישן בשעה שקוראין ולא ידע ולא יעבור על השבועה וישבה על פתח האהל וסתרה שערה כל מי שהיה בא לקרות את בעלה היה רואה אותה וחוזר לאחוריו כדי שלא יסתכל בה דקי"ל (ברכות כ"ד.) שער באשה ערוה בין כך ובין כך נבלע קרח ונמצא און ישן בביתו בשלום:

דף קי.

אשתו של קרח אמרה לו הראית מה עשה משה הוא נעשה מלך וגם לאהרן אחיו מנהו כ"ג וגם בני אהרן עשאן סגני כהונה ואם באת תרומה הוא אומר תהא לכהן ואף מעשר ראשון שאתם נוטלין אותו אינו מניחו לכם כולו אלא אומר לכם תנו ממנו מעשר לכהן ועוד שגוזז שער ראשיכם דכתיב והעבירו תער על כל בשרם והוא משחק בכם כדרך שמשחקין בכפותא אית דאמרי כפותא צואה כדאמרינן בפרקין בכפותא דחמרא. אמר לה גם הוא עושה כן שגוזז את שערו ונותן מעשר מן המעשר לכהן. א"ל כיון שכל הגדולה שלו היא שהרי הכל נעשה כמצותו נוח לו לבזות עצמו עמכם כדי שתשמעו לו לבזות אתכם כענין שנאמר תמות נפשי עם פלשתים ולא עוד אלא שאומר לכם תנו חוט א' של תכלת על כנפי בגדיהם ואם התכלת חשובה היא מפני מה אתה נותן חוט אחד בלבד (הוא) [הבא] טליתות שכולן צבועות תכלת וכסה בם כל בני ישיבתך:

ויקם משה וילך אל דתן שלא רצה לנהוג שררה לעצמו אלא הלך אצל מי שקטנים ממנו מכאן שאין מחזיקין במחלוקת ואגרא דאין מחזיקין במחלוקת אייתינן נמי הא דר' יוסי בר חנינא דאמר כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש דכתיב ויזבח אדוניהו כו' אדוניהו חולק על בית דוד הוה דהא מקמיה הכין אשתבע דוד מלכא לבת שבע

למנוייה לשלמה בריה בדוכתיה כדמוכח בתחילת מלכים דכתיב כי כאשר נשבעתי לך בה' אלהי ישראל לאמר:

אמר ר' אבהו כל המהרהר אחר רבו כאלו מהרהר אחר שכינה שנאמר וידבר העם באלהים ובמשה וכי תעלה על דעתך שישראל מהרהרין אחר שכינה אלא מתוך שהרהרו אחר משה מעלה עליהם הכתוב כאלו דברו בשכינה ובמשה ד"א אי ס"ד דאחר שכינה הרהרו למה להן להרהר אחר משה כלום מתרעמין על העבד שעשה מצות רבו.

ואמר רבי לוי משאוי ש' פרדות לבנות של מפתחות היו של בית גנזיו של קרח לשון הבאי הוא וכלן מפתחות של עור ומנעולין של עור הא קמ"ל דנפישי להו טובא טפי דאי הוה דפרזלא לא הוו כולי האי משום דתקיל ליה טעונה טפי וכולה מילתא לשון הבאי הוא.

אמ"ר יוחנן קרח לא מן הבלועין ולא מן השרופין [כו' במתניתא תנא קרח מן השרופין ומן הבלועין היה מן הבלועין] דכתיב ותבלע אותם ואת קרח מן השרופין דכתיב ואש ילאה ותאכל את החמשים את לרבות את קרח ד"א מדכתיב מקריבי הקטורת וקרח נמי הוה בהדייהו דכתיב ואתה ואהרן איש מחתתו. ור' יוחנן אמר לך כי כתיב ואת קרח לאו מוסיף על ענין ראשון הוא אלא ואת קרח אבמות העדה קאי ואידך קרא דאת לית ליה מ"ט דאת לא דריש.

דרש רבא מאי דכתיב שמש ירח עמד זבולה אית דאמרי לה משום דכתיב לעיל מיניה ותבקע ארץ כלומר בשעת ביקוע הארץ עלו שמש וירח לזבול ואני אומר ממקומו הוא מוכרע דכתיב שמש ירח עמד זבולה וכתיב יהלכו בתחילה עמד ולבסוף יהלכו מפני חיציו של מקום מלמד שעלו שמש וירח מרקיע שלהם לרקיע שעל גביו ששמו זבול כדאיתא בחגיגה (י"ב:) ואמרו לפני כו' אמר להן בכבודי לא מחיתם כשעשו ישראל את העגל וכמה עכו"ם שהיו מכעיסים לפני המקום בכבוד בשר ודם מחיתם. והאידנא עד דמחי להו לא נפקי, מאותה שעה גזר עליהן שלא יצאו בכל יום עד שיזרוק בהן חיציו ולאו חצים ממש אלא עונש בעלמא, ואית דגרס והאידנא עד דמחו לא נפקי אינן יוצאין עד שממחין בכבודו של מקום:

דף קי:

מתני' דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב כו' ר' אליעזר אומר עליהם הוא אומר כורתי בריתי עלי זבח שנכרת להם ברית על עסקי זבחים וקרבנות והיינו דור המדבר שקיבלו את התורה ונכרת עמהן ברית על עסקי קרבנות ד"א עלי זבח דכתיב בהו וישחטם

במדבר, וקמא דוקא. ר' שמעון בן מנסיא אומר באין הן לעוה"ב שנאמר ופדויי ה' ישובון פדויי ה' שצריכין השבה אלו דור המדבר שנפדו ולא נכנסו לארץ: אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שבקה ר"ע לחסידותיה שהיה רגיל לדבר טוב על ישראל כדלקמן שהרי היה יכול לדרוש שיש להן חלק דכתיב זכרתי לך חסד נעוריך לכתך אחרי במדבר ולא דרש:

מתני' עשרת השבטים אינן עתידין לחזור ממקום שהגלה אותן מלך אשור כו' ואית דאמרי דוקא הך דרא אבל בניהם ודורות הבאין יש להן חלק רבי אומר באין הן לעוה"ב שנאמר ובאו האובדים בארץ אשור אלו עשרת השבטים: שבקיה ר"ע לחסידותיה דהו"ל לזכונייהו מהאי קרא דשובה משובה ישראל דמשמע אעשרת השבטים דקרי להו משובה ישראל דאי אשבט יהודה ובנימין בגדה קרי להו דכתיב צדקה נפשה משובה ישראל מבגדה יהודה. מאי חסידותיה דר"ע דתניא קטנים בני רשעי ישראל כו' ר"ע אומר באין הן לעוה"ב שנאמר שומר פתאים ואומר גדו אילנא וחבלוהי ברם עיקר שרשוהי בארעא שבוקו בנבוכדנצר כתיב שנגזר עליו לטרדו ואעפ"כ נשאר בלשצר בנו במקומו אלמא אעפ"י שנגזרה גזרה על האבות לא נגזרה גזרה על הבנים אלא מה אני מקיים אשר לא יעזב להם שורש וענף שלא יניח להן לא מצוה ולא שיירי מצוה לעוה"ב אלא ישלם להם שכרם בעוה"ז לאלתר כדי לטרדם מן העוה"ב ד"א שלא יניח להן מצוה ולא שיירי מצוה להקל מעונשן אלא כל מצות שעשו אין מועילין להן מפני עונותיהן שרבו על זכיותיהן:

איתמר קטן מאימתי זוכה לעוה"ב ר' חייא ור' שמעון בר' חד אמר משעה שנולד דכתיב יבואו ויגידו צדקתו לעם נולד כלומר יגידו צדקה שעשה לעם נולד מאי נולד אילימא עם שהוא נולד מי איכא עם דלא הוי נולד אלא משנולד וחד אמר משעה שסיפר שנאמר זרע יעבדנו יסופר לה' לדור זרע שעתיד לעבדו לעוה"ב זה מספר צדקתו לדורות:

איתמר רבינא אמר משעה שנזרע במעי אמו אעפ"י שהפילתו יש לו חלק לעה"ב שנאמר זרע יעבדנו. רב נחמן בר יצחק אמר משעה שנימול שנאמר עני אני וגוע מנוער יש אומרים אפילו מנערותי ראוי אני לומר בי לשון גויעה דכתיב בצדיקים ויגוע ויאסף אל עמיו ולאו מילתא היא ומסתברא מפשטיה דקרא מדכתיב עני אני וגוע מנוער שאני עני ומת מנערותי מחמת צער המילה שאני סובל וכי תימא מנא ליה מהכא דאית [ליה] חולקא לעלמא דאתי מדקא משתבח דוד במילתא ש"מ מעליותא היא ולא סגיא דליכא אגרא:

דף קיא.

ופערה פיה לבלי חק חד משמע למי שמשייר אפילו חק אחד ור' יוחנן אמר למי שאינו עושה אפילו חק אחד אבל עשה אפילו חק אחד לא: והיה בכל הארץ נאום ה' פי שנים בה יכרתו יגועו [כו'] אמר ר' שמעון בן לקיש שלישית זרעו של שם בן נח והיינו זרעו של ארפכשד שיצא הימנו אברהם ואע"ג דארפכשד חומשא הוי דכתיב בני שם עילם ואשור כו' אפ"ה נפיש ליה זרעיה טפי מחד מהנך והו"ל תולתא ועל האי תולתא כתיב (שם) והבאתי את השלישית באש וצרפתים כצרוף את הכסף כו' ואשתכח דמימעטי ליה זרעו של ארפכשד טובא וקא מימעטי ישראל משום דישראל נפישי טפי מחד מתלתא בזרעיה. אמר ליה ר' יוחנן לא ניחא ליה למריהו דתימא להו הכי לצרפינהו לישראל (כוליה) [כולי האי] אלא שלישית של נח והיינו שם שיצא ממנו אברהם ואשם כתיב והבאתי את השלישית באש וכיון שצרף זרעו של שם ככסף וכזהב (ומצאו) [ויצאו] עילם ואשור ולוד וארם וגם אדום וישמעאל שבאין מזרעו של אברהם לסיגים וישראל לזהב סגור וכסף צרוף מזוקק שבעתים. ויש לפרש דר' יוחנן לאו אישראל לחודיהו קא קפיד אלא אאומות העולם קא קפיד נמי והכי מסתבר:

ולקחתי אתכם אחד מעיר. יתיב רב כהנא קמיה דרב ויתיב קאמר דברים ככתבן כו' חזייה רב לרב כהנא דקא חייף רישיה חופף ראשו ומעדן עצמו אמר ליה לא תמצא התורה במי שמחיה את עצמו עליה אלא במי שמצער עצמו עליה ואינו חושש בתפנוקי עצמו אלא לעסוק בתורה, והיינו דדרשינן התם (ברכות ס"ג:) זאת התורה אדם כי ימות באהל אין התורה מתקיימת אלא במי שממית את עצמו באהל:

תניא ר' סימאי נאמר ולקחתי אתכם לי לעם ונאמר והבאתי אתכם אל הארץ מקיש יציאתן של מצרים לביאתן לארץ מה ביאתם לארץ לא נכנסו לארץ ששים רבוא שיצאו ממצרים מבן עשרים ועד בן ששים אלא שנים בלבד יהושע וכלב אף יציאתן ממצרים לא יצאו מאותן שהיו במצרים אלא שנים מכל ששים רבוא ואותן שנים עלו לששים רבוא והשאר רשעים היו לפיכך מתו בשלשת ימי אפלה כדי שלא יראו מצרים במפלתן אמר רבא וכן לימות המשיח אין זוכין לינצל אלא שנים ששים רבוא שנאמר וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים מפשטיה דקרא שמעת לה דכתיב וכיום עלותה מארץ מצרים ואית דדרשי לה מדכתיב וענתה לשון עניות ודלות ומיעוט:

וימהר משה ויקד ארצה וישתחו מה ראה באותן י"ג מדות שמיהר והשתחוה בשמחה רבי חנינא בן גמליאל אמר ארך אפים ראה ראה מדתו של מקום שהוא ארך אפים ושמח ומיהר והשתחוה דרך הודאה ר' אמר אמת דכתיב רב חסד ואמת ראה מדתו של קב"ה

שהוא אמת ואין דברו חוזר ריקם וידע שסופו לקיים הבטחתו לישראל לפיכך מיהר להשתחוות בשמחה וי"א ראה מדתו של קב"ה שדן את האדם באמת ונתיירא שלא יתחייבו ישראל כלייה כשהוא דן אותם בדין גמור ומיהר והשתחוה לקב"ה להתפלל שלא יהא דן אותם לפי מעשיהם: תניא כמ"ד ארך אפים ראה דתניא כשעלה משה למרום כו' מדקא טרח משה לאוקומי מדת ארך אפים לרשעים ש"מ ארך אפים ראה והשתחוה:

דף קיא:

רבי חגא שמעיה להההוא ינוקא דאמר עדותך נאמנו מאד לביתך נאוה קדש כו' אמר ש"מ מדחשיבא ליה ארך אפים לדוד למיבעי עלה רחמי ארך אפים הוא דראה משה והשתחוה והיינו דכתיב עדותך נאמנו מאד כלומר עדות שהבטחתנו בהן נאמנין הן לפיכך יהי רצון מלפניך שתאריך לנו אפך כמו שהבטחתנו:

אמר ר' אלעזר אמר ר' חנינא עתיד הקב"ה להיות עטרה בראש כל צדיק וצדיק כלומר לתת מכבודו על ראשיהן כעטרה שנאמר ביום ההוא וגומר יכול לכל העושין צביונו ואעפ"י שחשובין בעיניהן ת"ל לשאר עמו למשים [עצמו] כשירים שנבזה ונמאס בעיני עצמו כשיורים שאין חשובין. ולרוח משפט, ששופט את רוחו ורודה את יצרו בשבט מוסר להמנע מן העבירה. ולגבורה, זה המתגבר על יצרו להיטיב את מחשבותיו ומתגבר עדיף מרודה דאלו רודה משמע שמושל בו בלבד ומעכבו ממחשבות הרעות כענין שנאמר (מ"א ה') וכי הוא רודה בכל עבר הנהר וכתיב וירדו בדגת הים אבל אינו יכול להיטיב מחשבותיו ואלו מתגבר משמע שמתגבר עליו ומנצחו ועושה רצונו. אמרה מדת הדין לפני הקב"ה רבש"ע מה נשתנו אלו מן השאר שעושין צביונו של מקום ואין בהן מדות הללו והלא כולם צדיקים הן אמר לו הקב"ה גם אלה ביין שגו גם אלה שאין בהן [מדות] הללו אעפ"י שיש בידם מעשים טובים כאן שגו כו':

מתני' אנשי עיר הנדחת, כיון דסליק ממילי דרוצח והדר פריש הני כלהו דאית להן חלק אגב גררא נקט (לישנא הדר) [לה] לפרושי אנשי עיר הנידחת לאסוקי נהרגי' דאתחיל לפרושינהו באידך פרקין (לעיל ע"ו:) דתנן אלו נהרגין הרוצח ואנשי עיר הנדחת, ואיכא דאמרי דאנשי עיר הנדחת כי אייתי להו הכא לאשמועינן דאין להן חלק לעה"ב והיינו דמייתי עלה קרא דיצאו אנשים בני בליעל מקרבך לומר שיצאו מקרב ישראל ומכללן שאין להן חלק לעה"ב כישראל ולאו מילתא היא חדא דא"כ הו"ל למתנא בהן בהדיא אין להן חלק לעה"ב כדתנן בהנך כלהו ותו היכי אתא לפרושי דיני שמים וקא מפרש דיני אדם דקתני אינן נהרגין ותו על כרחיך כיון דמיקטלי יש להן חלק לעה"ב כדאיתא בפרק

נגמר הדין (מ"ז) אלא ודאי האי פירושא ליתיה כלל ואפירושא דילי סמכינן דפירושא מעליא הוא ולית ביה ספיקא. יצאו אנשים בני בליעל כו' הא למדת שאין נהרגין כלומר אין נידונין בהרג עד שיהו מדיחיה מאותה העיר דכתיב את יושבי עירם, ומאותו השבט דכתיב מקרבך מקרב השבט עצמו, ועד שיודח רובה דכתיב את יושבי עירם דמשמע כלהו ורובא ככלהו דמי, ועד שידיחוה אנשים דכתיב יצאו אנשים אבל אם הדיחוה נשים או קטנים או שהודח מיעוטה או שהיו מדיחיה מחוצה לה הרי אלו כיחידים עובדי ע"ג שנידונין בסקילה וממונן פלט. וצריכין שני' עדים והתראה לכל אחד ואחד, אאנשי עיר הנדחת קאי כדמוכח בברייתא לקמן, זה חומר ביחידים מבמרובים שהיחידים בסקילה לפיכך ממונן פלט י"א דמתוך שהחמירה עליהן תורה במיתתן הקלה עליהן בסופן ומרובים בסייף לפיכך ממונן אבד מתוך שהקלה עליהם תורה בתחילת' החמירה עליהם בסופן:

ת"ר יצאו אנשים בני בליעל יצאו הן ולא שלוחן שאם עשו שליח שלא מאותה העיר אי נמי אשה או קטן לדבר באזני אנשי העיר להדיחן אינה נעשית עיר הנדחת דאין שליח לדבר עבירה ובעינא מדיחיה מאותה העיר אי נמי אנשים וליכא, אנשים אין אנשים פחותים משנים ודייק לה מדלא כתיב איש כדכתיב בשאר עבירות, ד"א אנשים ולא נשים ולא קטנים מדלא כתיב יצאו בני בליעל, בני בליעל בנים בלא עול שפירקו עול שמים מצואריהן, מקרבך משמע באמצע ולא מן הספר עיר הסמוכה לארץ העמים וטעמא שמא ישמעו עכו"ם ויחריבו את ארץ ישראל, וידיחו את יושבי עירם ולא יושבי עיר אחרת שאין המדיחין משם, לאמר משמע שצריכין עידי אמירה לכל חד וחד וכיון שמחולקין הן צריכין נמי התראה לכל אחד ואחד ויש לפרש לאמר מלמד שצריכין עידי אמירה לכל אחד ואחד כלומר עידי התראה:

איתמר רבי יוחנן אמר חולקין עיר אחת לשני שבטים אם משיח בן דוד בא ובאין לחלוק ארץ ישראל ועיר אחת נופלת בין שני תחומין של שני שבטים חולקין אותה לשני שבטים חציה לשבט זה וחציה לשבט זה וריש לקיש אמר אין חולקין עיר אחת לשני שבטים אלא אותה העיר ניתנה עפ"י הגורל לאחד משני השבטים ויש אומרים תנתן לאותו השבט שרובה בתחומו ולא מסתבר דהא תינח היכא דאיכא רובא מהאי ומעוטא מהאי אלא היכא דאיכא פלגא מהאי ופלגא מהאי היכי עבדינן: איתיביה ר' יוחנן לריש לקיש עד שיהו מדיחיה מאותה העיר ומאותה השבט קתני מיהת עד שיהו מדיחיה מאותו השבט מאי לאו ואע"ג דמדיחיה מאותה העיר ואפ"ה אי איכא מאותו השבט אין ואי לא לא הויא עיר הנדחת ומדקא קפיד אתרוייהו שמע מינה דזמנין דמשכחת

לה דהוו מדיחיה מאותה העיר ולא מאותו השבט כגון שחצי העיר משבט זה וחציה משבט אחר ויצאו אנשים מחציה זה והדיחו את חציה השני ונמצאו מדיחיה מאותה העיר אבל לא מאותו השבט של נידחין דאי ס"ד לא משכחת לה דלהוו מדיחיה מאותה העיר ומשבט אחר לישמעינן עד שיהו מדיחיה מאותה העיר ותו לא ואנא ידענא דלא סגיא דלא להוו מאותו השבט אלא משום דמשכחת לה דלהוו מאותה העיר של נידחין ושלא מאותו השבט וש"מ חולקין עיר אחת לשני שבטים דאי אין חולקין היכי משכחת לה ומפרקי' לעולם אימא לך אין חולקין ומשכחת לה כגון דנפלה ליה בעיר אחרת נחלה בירושה מאמו שהיתה משבט אחר אי נמי דיהבו ניהליה במתנה: איתיביה ערים תשע מאת שני השבטים האלה מאי לאו דשקול ארבעה ופלגא מהאי שבטא וארבעה ופלגא מהאי שבטא כלומר שנטלו ארבע ערים מיהודה וארבע משמעון והיתה שם עיר אחת לשני שבטים דאי אין חולקין היכי משכחת לה דשקלי פלגא מהאי ופלגא מהאי ודחינן לעולם אימא לך אין חולקין ולאו דשקלי פלגא מהאי ופלגא מהאי אלא דשקלי ארבע מהאי שבטא וחמש מהאי שבטא ומתמהינן ושקלינן ארבע מהאי וחמש מהאי והלא מדת הדין לוקה ומפרקינן ארבע כל קבל חמש כלומר כגון שארבע של שבט זה שקולות כנגד חמש של שבט האחר ומקשינן אי הכי ליפרוש קרא פרושי היניהו שבט דשקול מיניה חמש והי ניהו דשקול מיניה ארבע ומדערבינהו ערובי משמע דעיר אחת שקול מתרוייהו אי נמי מדכתיב קרא סתמא משמע דבהדי הדדי שקלינן ושמע מינה חולקין וסלקא בקשיא כלומר שלשון הפסוק קשה לתרץ אליבא דמאן דאמר אין חולקין מיהו ראיה ברורה ליכא לאותוביה מינה:

איבעיא להו הודחו מאיליהן מהו ואתינן למפשטה מדקתני הדיחוה נשים או קטנים מיהת נהי נמי דנשים וקטנים כמאן דליתינהו דמו להוו כהודחו מאיליהן ודחינן לעולם אימא לך הודחו מאיליהן כמרובין דמו ואפ"ה כי הדיחוה נשים או קטנים כיחידים דמו מאי טעמא הנך דהודחו מאיליהן בתר נפשייהו גרירי אחר עצת עצמן הן נמשכין ואין חוזרין בהן הני בתר נשים וקטנים גרירי ואינן אדוקין בעבירה כ"כ ואפשר דהדרי בהו ולפיכך אין נעשין עיר הנדחת:

דף קיב.

פיסקא עד שיודח רובה כו' ואיבעיא לן כי הודח רובא היכי עבדינן דהא לא אפשר למידונינהו כולהו כחדא דהא בעו שני עדים והתראה לכל אחד ואחד וצריכינן למידיניה לכל חד וחד באפי נפשיה, ולא אפשר נמי למידן כל חד וחד באנפי נפשיה ולמקטליה

מיד בסייף דמאן לימא לן דמיגמיר דינא דכולהו לחיובא כי היכי דלידיננהו כמרובין בסייף הא אפשר דלא מיחייבי אלא מיעוטא והוו להו כיחידים. אמר רב יהודה דנין את כל אחד מהן בפני עצמו ואם ראו שחייב מיתה גומרין את דינו לסקילה וחובשין אותו וחוזרין ודנין את השני וגומרים דינו לסקילה וחובשין אותו וכן כולם עד שיראו אם יתחייב רובה ואם לאו אם נתחייב רובה חוזרין וגומרין את דינן לעשותן עיר הנדחת ואם לאו יוצאין ליסקל. אמר ליה עולא א"כ נמצאת מענה את דינן ש"מ שמאחר שנגמר דינו של ראשון אסור לנו להשהותו מפני שכל שעה ושעה הוא מצפה למיתה ומצטער והתורה אמרה ואהבת לרעך כמוך, אלא אמר עולא דנין את הראשון וסוקלין אותו וכן כולן עד שישאר אחד ואותו אחד שנשאר מן הרוב הוא משלים את המומתין לרוב ומיתתו בסייף וכי תימא הא בעינא יושבי העיר ההיא לפי חרב וליכא התם בשהודח יתר מרובה או כולה דהוא הדין בזמן שהודחה כולה שדנין וסוקלין עד מחצה ומכאן ואילך דנין והורגין:

איתמר רבי יוחנן אמר דנין וסוקלין כדאמרן ריש לקיש אמר מרבין להן בתי דינין סנהדראות קטנות ומחלקין אותם על אותן בתי דינין כדי שיגמר דינן כאחד ויודע אם הודח רובא ואם לאו ולא יהא הראשון צריך להשהותו אחר שנגמר דינו עד שיגמר דין כלם בזה אחר זה אבל בלא ריבוי בתי דינין לא אפשר שהרי צריכים לחקור עידי כל אחד ואחד ושוהין בדבר הרבה וראשון ראשון שנגמר דינו אם אתה משההו נמצאת מענה את דינו ואם תאמר ישהו מלגמור את הדין עד שיקבלו עדות כולם ואין כאן עינוי בדין כל זמן שלא נגמר הדין כדמיברר בפ' אחד דיני ממונות (ל"ה.) חיישי' דילמא צריכי למשהא תלתא יומי או טפי ומנשו להו לטעמייהו כדאמרינן התם גבי טעמא דאין דנין בערב שבת ולא בערב יום טוב. ומתמהי' איני והאמר רב חמא כו' ואסיקנא דלא קטלי' להו מבי דינא קמאי אלא מרבין להם בתי דינין לעיין בדין כל אחד ואחד ולראות אם יש כאן רוב ואם לאו והדר מסקינן להו לב"ד הגדול של ע"א ומעייני נמי בדינייהו וגמרי להו לדינייהו וקטלינן להו ולא מצית למימר דב"ד הגדול לא צריכי לעיוני בדינייהו דסגיא להו בסהדותא דסהדי דמסהדי דאיגמר דיניהו באפי הנך בתי דינין כדתנן (מכות ז'.) כל מקו' שיעידו שנים ויאמרו מעידנו באיש פלוני שנגמר דינו בבית דינו של פלוני ופלוני ופלוני עדיו הרי זה יהרג משום דלא דמי דאלו התם בי דינא קמא חזי להההוא דינא ואיכא גמר דין מבי דינא קמא אבל הכא בי דינא קמאי לא חזו להאי דינא ואשתכח דליכא גמר דין מבי דיני קמאי כלל:

מתני' הכה תכה את יושבי כו'. החמרת והגמלת העוברת ממקום למקום ולנה בתוכה והודחה עמה בזמן שלא נשתהו שם שלשים יום הרי אלו מצילין אותם כלומר מצילין את החמרת והגמלת עצמן לדונן כיחידים ולהציל את ממונם דכתיב את יושבי העיר והני לאו יושבי העיר נינהו. ואית דמפרשי לה לאידך גיסא כגון שנשתהו שם שלשים יום ולא הודחו עמהם ומאי מצילין אותם דקתני שחמרת וגמלת אלו ראוין להציל את יושבי העיר שלא לדון במרובים בזמן שהחמרת וגמלת משלמי' למיעוט כלומר לעשות את הנידחים מיעוט וה"ה נמי שגורמין לעשותה עיר הנדחת בזמן שמשילמי' לנידחים לעשותם רוב אלא הא פסיקא ליה טפי דחמרת וגמלת אין דעתם מעורבת עם בני העיר להיות נידחים עמהם ולא דייק:

החרם אותה ואת כל אשר בה מכאן אמרו נכסי כו' כו' בברייתא מפרש להו, ואת כל שללה תקבוץ אל תוך רחובה אם אין לה רחוב עושין לה, רחובה דהשתא נמי משמע. היה רחובה חוצה לה כונסין אותו לתוכה הורסין את החומות המפסיקין בין רחובה לבתים שבתוכה ובונין לה חומה מחוץ לרחובה כדי שיהיה רחובה מתוכה שנאמר אל תוך רחובה, מצוה מן המובחר ברחובה שהיה לה קודם לכן ומצוה נמי ברחוב שבתוכה מדכתיב אל תוך הא כיצד כונסין אותו לתוכה ויש אומרים כונסין אותו לתוכה צריך לעשות לה רחוב מתוכה ולאו מילתא היא דא"כ עושין לה רחוב אחר בתוכה מיבעי ליה. ומדקתני כונסין אותו משמע אההוא קמא כדפרשינן. שללה ולא שלל שמים מכאן אמרו ההקדשות שבתוכה יפדו ואי אפשר לומר ישרפו לאחר פדיון דא"כ אשתכח דמעיקרא חייל איסור הנאה עלייהו וא"כ היכי אלימי למתפס פדיון. ותו לא לישתמיט תנא וליתני יפדו וישרפו לאחר פדיון אלא על כרחיך לא שרפינן להו כלל והאי דקתני יפדו ולא קתני פליטים כדקתני גבי נכסי צדיקים שבחוצה לה אי נמי מצילים אותם כדקתני גבי חמרת וגמלת הא קמ"ל דאלימי למתפס פדיון דלית בהו איסור הנאה כלל דאי תנא פליטים אי נמי מצילים אותם הוה אמינא אצולי הוא דמצלי' להו משריפה מיהו היתר הנאה נמי לגבוה לית בהו קמ"ל. אי נמי הא קמ"ל דראוייה לפדותה ויוצאין לחולין כשאר הקדשות ולא חייל עלייהו איסור הנאה למפרע. ותרומות ירקבו מוקים לה בגמרא בתרומה ביד כהן דממונא דידיה היא ובדין הוא דתיזיל לשריפה אלא כיון דאיקראי קדש לא מזלזלינן ביה כולי האי. וכך פי' רש"י ז"ל, מיהו קשיא לי אי ס"ד מדאורייתא בת שריפה היא היכי קיימי רבנן ומבטלי מינה מצות שריפה. ואמטול הכי מסתברא דהאי דלא שרפינן להו משום דכיון דאיקרו קדש אע"ג דמטו לידו הן שלל שמים מיקרו דכהנים כי קא זכו [מגבוה קא זכו] וכל היכא דאיתינהו ממונא דגבוה נינהו ורחמנא הוא

דזכי להו לכהנים למיכלינהו בטהרה ולזכונינהו להדדי ובדין הוא דלישתרו באכילה אלא כיון דמטו ליד כהן ודמיא לממוניה אחמירו רבנן עלייהו משום חומרא דעיר הנדחת למיסרנהו בהנאה ואמטול הכי כו' מיהו לקמן משמע בגמרא לקמן דטעמא דתרומות דירקבו משום דממונא דכהן נינהו ובדין הוא דליבעו שריפה ורבנן הוא דעבדו להו תקנתא כדבעינן לברורי לקמן דמותיב רב יוסף ללישנא קמא דרב חסדא: מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו, מעשר שני מתני' דברי הכל היא [בין לר"מ] דאמר מעשר ממון גבוה הוא בין לרבנן דאמרי ממון בעלים הוא ומוקים לה בגמרא לקמן במעשר שני דעיר אחרת דאסקוה לירושלים ונפול מחיצות החומה והודחה אותה עיר אחרת שהיה המעשר משם הילכך משרפיה לא אפשר דהא שלל שמים הוא ומיכליה לא אפשר דהא נפיל מחיצות ומפרקיה משרפיה נמי לא אפשר דאין פודין מעשר שני אלא ברחוק מקום דכתיב כי ירחק ממך המקום הילכך יגנז ואי משום דקלטוה מחיצות ונראה לאכילה ושוב אין לנו להוציאו משם ולא לעשות בו דבר אחר שמוציאו מידי אכילה האמר רבא מחיצה לקלוט את המעשר שלא יוציאנו מירושלם ולא שיעשה בו דבר שמפסידו מאכילה דרבנן הוא וכי גזור רבנן היכא דאיתניהו למחיצות היכא דליתינהו למחיצות לא גזור רבנן והני מילי לר"מ דאמר מעשר ממון גבוה הוא אבל לרבנן דאמרי ממון בעלים הוא מדאורייתא בת שריפה הוא דשללה קרינא ביה ורבנן הוא דעבדו ליה תקנתא בגניזה כי היכי דלא לזלזולי ביה, וכתבי הקדש נמי אע"ג דממון בעלים נינהו כיון דכתיב ואבדתם את שמם לא תעשון כן לה' ליכא למשרפינהו. וכי תימא מאי שנא גבי תרומות דקתני ירקבו ומאי שנא גבי מעשר שני דבעי גניזה משום דתרומה עדיפא טפי שהרי אסורה לזרים וטעונה רחיצה ידים ורגלים והערב שמש וכיון דשייכא בה קדושה טפי בעיא יקרא טפי:

ת"ר החמרת והגמלת העוברת כו' אם נשתהו שם שלשים יום הן בסייף וממונן אבד דהוו להו כיתבי מתא. ורמינ' עלה הא דתנן בפרק השותפין שרצו כמה יהא בעיר ויהיה כאנשי העיר לתת חלקו בצרכי ציבור י"ב חדש והתם מוקים לה בפסי העיר אלמא לא הוי מאנשי העיר עד י"ב חדש ובריייתא קתני ל' יום אמר רבא לא קשיא הא למהוי כבני מתא כבני העיר הנולדים בתוכה בעי י"ב חדש הא למיהוי כיתבי מאתא יושבי העיר הדרים בה בשלשים יום סגיא וגבי עיר הנדחת יושבי העיר ההיא כתיב אבל לפסי העיר אין נוטלין אלא מבני העיר. והא תניא דמסייעא לן המודר הנאה מבני העיר כגון שאמר קונם שאני נהנה מבני העיר כו':

פיסקא החרם אותה. ת"ר החרם אותה מיעוטא משמע למעוטי מה שבחוצה לה דאי לא תימא הכי ליכתוב קרא החרימה אותה למה לי למעט נכסים שבחוצה לה וכיון

דכתיב מיעוטא על כרחיך בנכסי צדיקים כתיב ולא מצית למעוט כל מה שבחוצה לה דא"כ ריבויא דלקמן דמתרבי נמי מה שבחוצה לה למאי אתא. ואת כל אשר בה כל לרבות נכסי צדיקים שבתוכה. ואת כל שללה לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה, והאי שבחוצה לה ושבתוכה דקאמרינן לאו אצדיקים וארשעים קאי אלא אנכסים קאי כדמברר לקמן דהא מקשינן (בלא) [אלא] פקדונות דידה ואיתינהו בעיר אחרת אי דנקבצין לתוכה אמאי מותרין ואי דאין נקבצין לתוכה הא אמרה רב חסדא חדא זימנא דשמעת מינה דהא דאמרינן נכסי רשעים שבחוצה לה אובדין ואמר רב חסדא בנקבצין לתוכה בפקדונות של עיר הנדחת ואיתינהו בעיר אחרת קאי והיינו דקאמר שבחוצה לה ומדחוצה לה לגבי נכסי קאי שבתוכה נמי לגבי נכסים קאי. ברם צריך את למידע דאידי ואידי דוקא כשהבעלים דרים בתוכה אבל אם דרים חוצה לה אפילו דרשעים נמי פלטים מ"ט שללה כתיב ולא שלל עיר אחרת והיינו דקא מתמהינן לקמן (אלו) [אילימא] פקדונות דעיר אחרת ואיתינהו בעיר הנדחת פשיטא דמותרין ותו מדקאמר ר"ש מפני מה אמרה תורה נכסי צדיקים שבתוכה אובדין שגרם להם שידורו בתוכה לפיכך ממונם אבד ש"מ דבדאיתינהו הנכסים בתוכה עסקינן (האי) [דאי] חוצה לה מי שייך הכא טעמא מי גרם להם שידורו בתוכה ממונן והרי לא היה ממונן בתוכה:

אמר מר לרבות נכסי רשעים שבחוצה לה, אמר רב חסדא ובנקבצין לתוכה לפרקים אבל נכסים שלא נקבצו מעולם לתוכה אפי' דרשעים נמי פלטין ויש אומרים בנקבצין לתוכה שקרובים לעיר ויכולים לקבצם לתוך העיר באותו היום שקובצין שללה אל תוך רחובה ושרפו אבל אם היו רחוקים שאין מגיעין לעיר עד למחר אינו אבד דלאו בכלל כל שללה תקבץ הוא שהרי אינו נקבץ עם שללה. ואידך שמעתתא דרב חסדא פשוטה היא:

אמר רב חסדא בהמה חציה כו' מאי טעמא בהמה כל כמה דאיתא בחיי כמאן דלא פליגא דמיא וחיילא איסורא אכולה, עיסה כמאן דפליגא דמיא ולא חייל איסורא אלא אפלגא. וכי תימא בהמה נמי אפשר דשחיט לה ופליג לה אמרי מכדי מעיקרא כי קא חייל איסורא אבעלי חיים קא חייל ובעלי חיים לאו בני חלוקה נינהו דכי פלגינן להו [לאו] בעלי חיים הוו ואשתכח דמעיקרא לאו כמאן דפליגא דמיא:

ובעיא דרב חסדא פשוטה היא דבעי ר"ח בהמת עיר הנדחת שנשחטה לאחר גמר דין מהו שתהני בה שחיטה לטהרה מידי נבלה דבהנאה אסיר דכל לאחר גמר דין איסורי הנאה היא אלא מידי נבלה מיהת תיפוק מי אמרינן לפי חרב אמר רחמנא ואת כל בהמתה לפי חרב ומיתה בסייף הוא דגזר עלה רחמנא לא שנא שחטה מישחט דרך שחיטה ול"ש קטלה מיקטל בהתזת הראש דאידי ואידי בכלל סייף נינהו הילכך אע"ג דשחטה נמי

כמאן דקטלה דמי דמיתה זו גזר הכתוב עליה והרי מתה מיתה שנגזר עליה ונבלה היא או דילמא כיון דשחטה מיהת מהניא לה שחיטה ועלתה בתיקו, ובדשחטה לאחר גמר דין קא מיבעיא ליה דאי מקמי גמר דין בשרה מותר כדקי"ל גבי שור הנסקל:

בעי רבי יוסי בר' חנינא שער נשים צדקניות העומד ליגזז מהו כנכסי צדיקים שבתוכה דמי ואבד או דילמא כי גופייהו דמי ופלט ואתמה רבא ודרשעניות נמי מי אסור כי היכי דתסתפק לן מילתא בצדקניות תקבץ ושרפת אמר רחמנא מי שאינו מחוסר אלא קביצה ושריפה יצא זה שמחוסר תלישה קביצה ושריפה אלא אמר רבא בפאה נכרית פאת שער תלוש שנשים מניחין אותו בראשיהן להתנאות בו דלא מיחסר תלישה. ודייקינן עלה היכי דמי אי דמיחבר בגופה כדרך שנשים מחברות אותו בראשיהן בשעה ובזפת או בדבר אחר כגופה דמי ואסיקנא לא צריכא דתלי בסיכתא כעין יתד שמשימין אחורי אזניהן ותולין בו את השער והכי קא מיבעיא לן כנכסי צדיקים שבתוכה דמו ואבד או דילמא כיון דעילא ונפקא ביה כלבושה דמי תיקו:

דף קיב:

פיסקא ההקדשות שבתוכה יפדו. ת"ר היו בה קדשים קדשי מזבח ימותו ומדקתני ימותו ולא קתני יהרגו ש"מ דלא קטלינן להו בידים אלא כונסין אותן לכיפה אבל מקטלינהו קטלא לא דשלל שמים [נינהו] ומפרקינהו נמי לא דקדשי מזבח אינן נפדין תמימין ואקרובינהו נמי לא שהרי מתו בעליהן הילכך ימותו, קדשי בדק הבית דחזו למפרקינהו יפדו, ומתני' דקתני ההקדשות יפדו בקדשי בדק הבית קאי, ר"ש אומר בהמתה ולא בהמת בכור ומעשר ובבעלי מומין קאי דלא נפקא לי משלל שמים אבל ממיעוטא דבהמתה נפקא כדמפרש לקמן שללה פרט לכסף הקדש וכסף מעשר:

אמר מר היו בה קדשים קדשי מזבח ימותו ומתמהינן אמאי קא פסיק ותני ימותו לא שנא חטאות ולא שנא אשמות בשלמא חטאות הילכתא גמירי לה דחטאת שמתו בעליה למיתה אזלא אלא אשמות אמאי ימותו ירעו עד שיסתאבו וימכרו ויפלו דמיהן לנדבה דקי"ל כל שבחטאת מתה באשם ירעה עד שיסתאב. ר"י אמר זבח רשעים תועבה ואפי' דמיהן. ריש לקיש אמר אמר קרא שללה והאי בכלל שללה הוא ואמטול הכי ימותו ומתמהינן שללה שלל שמים הוא ואוקי' בקדשים שחייב באחריותן כגון חטאות ואשמות ודאות ונדרים שקדם להקדישן כגון דאמר הרי עלי להביא שור או כבש או עז לעולה והפריש אחד ואמר הרי זה לנדרי דמיחייב באחריותיה דהא חיובא עליה דידיה רמי כל כמה דלא קרבא חובה לגבי מזבח לא נפיק ידי חובתיה וכיון דמיחייב

באחריותיה כדידיה דמי דאי הוה ממון גבוה תו לא הוה מחייב איהו באחריותיה ואליבא דר"ש דאמר קדשים שחייב באחריותן ממון הדיוט נינהו ואיתא בכמה דוכתאי בפרק מרובה (בבא קמא ע"ד:) לענין תשלומי כפל ובפ' הזהב (נ"ו) לענין אונאה ובשבועות (מ"ב:) לענין שבועה. ודחי' הא מדסופא ר"ש הוי רישא לאו ר"ש ואידחיא לה ואוקי' בקדשים קלים ואליבא דר"י הגלילי דאמר ממון בעלים נינהו. ואיתא בפ' ארבעה אבות נזיקין ומעלה מעל בה' ר"י הגלילי אומר לרבות קדשים קלים שהן ממונו ואיתא בפ' הזהב. ולטעמיה דר"ל דמוקים לה בקדשים קלים ואליבא דר"י הגלילי דאמר ממון בעלים נינהו והו"ל בכלל כל שללה ע"כ הא דקתני ימותו במיתה האמור' בעיר הנדחת קאי דהיינו סייף ור"ש ז"ל פירש דמשום כבוד שמים הוא דקתני ימותו. ודייקי' אבל קדשי קדשים מאי ירעו אבל הן עצמם אין קריבים דזבח רשעים הוא הילכך ירעו אי הכי אדאיכפל לפלוגי בין קדשי מזבח לקדשי בדק הבית בקדשי מזבח גופיהו הוה ליה [לפלוגי] בד"א בקדשים קלים אבל קדשי קדשים ירעו. ומפרקי' כיון דאיכא חטאת דגמירי דכי מתו בעליה למיתה אזלא לא פסיקא ליה למתנא קדשי הקדשים ירעו. ודייקי' בשלמא ר"י לא אמר כר"ל כו' פשוטה היא:

ר"ש אומר בהמתה ולא בהמת בכור ומעשר. והוינן בה במאי עסקינן אילימא בתמימים תיפוק לי דשלל שמים הוא שהרי חלבן ודמן לגבוה וממיעוטא דשללה נפקא אלא בבעלי מומין שאין בהן חלק לגבוה אלא נאכלין כולן לבעלים שללה נינהו והיכא קא ממעיט ליה ממיעוטא דבהמתה. ואסיקנ' לעולם בבעלי מומין ונפקא ליה מבהמתה הכין מי שנאכל בתורת בהמתה יצא בכור ומעשר שאין נאכלין בתורת בהמתה אלא בתורת בכור ומעשר מאי היא דאלו בהמתה דנמכרת באטליז ונשחטת באטליז ונשקלת בליטרא מה שאין כן בבכור ובמעשר בעלי מומין כדמיברר בבכורות בפ' כל פסולי המוקדשין (ל"א) ותניא התם בבכור נאמר [כו' במעשר נאמר] לא יגאל ואינו נמכר לא חי ולא שחוט לא תם ולא בעל מום. וי"א מי שנאכל (לכהנים) [לבעלים] בתורת בהמתה יצאו אלו שיש להן שם לו שאין נאכלין בתורת בהמתה אלא בהמת בכור ומעשר של עיר הנדחת. והא דרבינא דמוקי לה להאי מיעוטא דבהמתה בבעלי מומין פליגא אדשמואל דמוקי לה אליבא דר"ש אפי' בתמימין דאמר שמואל הכל קרב והכל נפדה. מאי קאמר הכי קאמר כל הקרב כשהוא תם ונפדה כשהוא בעל מום כגון שאר קדשים קלים לבד מבכור ומעשר כיון דצריכין פדייה כשהן בעלי מומין שלל שמים נינהו וממיעוטא דשללה נפקי ולאפוקי מדתנא קמא דאמר קדשים קלים ימותו דממון בעלים נינהו וכל הקרב כשהוא תם ואינו נפדה כשהוא בעל מום אלא נאכל לבעלים במומו כגון בכור ומעשר אע"פ

שקרב כשהוא תם כיון דכי נפל ביה מום לא צריך פדייה אפי' בתמותו נמי לאו שלל שמים ניהו ולא מימעיט משללה אלא נפקא לי מבהמתה. ואיכא נוסחי עתיקאי דאית בהו, הכי קאמר כל הקרב כשהוא תם ונפדה כשהוא בעל מום משללה נפקא וכל הקרב כשהוא [תם] ונפדה כשהוא תם מבהמתה נפקא ולא נהירא לן האי נוסחא דלא אשכחן מידי דלהוי קרב ולהוי נפדה כשהוא תם דהא אפי' בכור שנמכר כשהוא בעל מום אינו נפדה כשהוא תם וכ"ש מעשר שאין נפדה אפילו כשהוא בעל מום כדתניא בבכור נאמר לא תפדה כו':

ותרומות ירקבו. א"ר חסדא לא שנו אלא תרומה ביד ישראל שעדיין לא ניתנה לכהן דאכתי חזיא לכהן שבחוצה לה ולאו ממון דאנשי עיר הנדחת הוא מיהו כיון דאיכא למימר דדילמא הוה יהיב לה ואיהו לכהן שבתוכה ירקב ואי נמי כיון דאית ליה למרא זכותא דטובת הנאה בגוה אמטול הכי ירקבו אבל אם ניתנה לכהן שבתוכה לא שנא צדיק ולא שנא רשע כיון דממוני' היא תשרף דהא אפילו נכסי צדיקים שבתוכה אובדין. מתיב רב יוסף כו' והא מעשר שני ביד ישראל בעליו כתרומה ביד כהן דמי ואפ"ה יגנזו אבל משרף לא. ואי קשיא לך וליפרוק ליה מתני' ר"מ היא דאמר מעשר ממון גבוה הוא ואמטול הכי יגנזו אבל תרומה דלאו ממון גבוה היא כי מטיא ליד כהן תשרף הא לא קשיא דלא ניחא ליה לאוקומי מתני' דלא כרבנן דאמרי מעשר ממון בעלים הוא ואשתכח דדינא דמעשר ביד בעליו ודינא דתרומה ביד כהן חדא היא, אשתכח השתא להאי פירושא דמתני' דקתני ותרומות ירקבו מדאורייתא הוא דירקבו דהא אוקימת' במידי דהוי ממון בעלים ואת כל שללה קרינא ביה ובדין הוא דליזלן לשריפה ורבנן הוא דעבדו להו מעלה דכיון דאיקרו קדש ליכא לזלזולי בהו ואמטול הכי ירקבו, וכי תימא מי איכא מידי דמדאורייתא בעיא שריפה ואתו רבנן ומבטלי מיניה מצות שריפה אין הפקר ב"ד הפקר ומקמי גמר דין אפקעוה רבנן להההיא תרומה מההוא כהן ושויוה ממון גבוה כי היכי דלא ליחול עלה איסור עיר הנדחת וה"ה נמי גבי מעשר לטעמייהו דרבנן דאמרי ממון בעלים הוא בדין הוא דליבעי שריפה ורבנן הוא דאפקעוה מבעלים ושויוה ממון גבוה להא מילתא כי היכי דלא ליחול עליה איסור עיר הנדחת וכ"ש לטעמא דר"מ דס"ל דממון גבוה הוא דלא חייל עליה איסור כלל ורבנן הוא דאחמירו עליה למגנזיה. ואידחי' ליה האי לישנא קמא דרב חסדא ואסיקנא אלא הכי איתמר לא שנו שירקבו אלא תרומה ביד כהן דממוניה היא ולא אפשר לאצולי' לגמרי אבל תרומה ביד ישראל דלאו ממונא דאנשי עיר הנדחת היא תנתן לכהן שבעיר אחרת אבל לכהן שבתוכה לא ואפילו צדיק דאתי לאיחלופי בנכסי צדיקים שבתוכה:

תנן התם עיסה של מעשר שני פטורה מן החלה דברי רבי מאיר דכתיב מראשית עריסותיכם והאי לאו דידיה היא וחכמים מחייבין דממונא דידיה הוא. אמר רב חסדא מחלוקת במעשר שני בירושלם דלא ניתן לפדותו דרבי מאיר סבר מעשר ממון גבוה הוא דקדש לה' כתיב ביה וכל מעשר הארץ מזרע הארץ כו' לה' הוא קדש לה' אלמא ממון גבוה הוא ורבנן סברי ממון הדיוט הוא והאי דקרייה רחמנא קדש משום דאסיר למיכליה באנינות ובטומאה דכתיב לא אכלתי באוני כו' (ותם) [ותו] דאסיר ליה למפרקיה אבל בגבולין דיכיל למפרקיה דברי הכל חייבת דממון הדיוט [הוא] הואיל ויכול לפדותו ברחוק מקום. ואית נוסחי דאית בהו אבל בגבולין דברי הכל פטורה מן החלה והכין פירושה מחלוקת במעשר שני בירושלם שיכול לאכלו בלא פדייה ובהא קאמרי רבנן דממון הדיוט הוא אבל בגבולין שאין יכול לאכלו אלא לאחר פדייה אפילו רבנן מודו דממון גבוה הוא ופטורה מן החלה, והאי נוסחא בתרא דייק טפי דאי לנוסחא קמא קשיא דאטו משום דיכול לפדותו הוי ממון הדיוט והרי הקדשות דבדק הבית דיכול לפדותן ואפ"ה ממון גבוה נינהו:

מתיב רב יוסף מעשר שני וכתבי הקדש יגנזו במאי עסקינן אילימא במעשר דירושלם מי הויא עיר הנדחת והכתיב באחד עריך דמשמע עיר שהיא באחד עריך שמיוחדת לאחד מן השבטים וירושלם לא נחלקה לשבטים אלא דעיר אחרת ואי דאסקוה לירושלם מקמי דתהוי עיר הנדחת הא קלטוה מחיצות ותו לא שרי לאפוקיה ואמאי [יגנזו] לשתרי נמי באכילה דלא גרע מנכסי רשעים שבחוצה לה היכא דאין נקבץ האי נמי שוב אינו נקבץ לתוכה מאחר שנכנס לירושלם דקלטו מחיצות אלא לאו דאכתי איתיה בגבולין וקתני יגנזו, להאיך לישנא דגרסינן בגבולין דברי הכל חייבת הכי קא מקשינן אי ס"ד בגבולין דברי הכל חייבת אלמא ממון הדיוט הוא אמאי יגנזו לשרפיה משרף. ומפרקינן לא לעולם דאסיקניה לירושלם דלא אפשר לאפוקי למשרפיה דקלטוה מחיצות ודקאמרת אי הכי לישתרי באכילה לטעמא דרבי מאיר הב"ע שניטמא דלאו בר מיכלי הוא דכתיב לא בערתי ממנו בטמא. ומקשינן וליפרקיה וליכליה בטומאה אי נמי ליפקיה ולישרפיה ואידחיא לה ואסיקנא לעולם בטהור ודקא קשיא לך לשתרי באכילה הב"ע דנפול מחיצות החומה דאמר רבא מחיצה לאכול דאורייתא דכתיב ואכלת לפני ד' אלהיך מצוה מן התורה לאכלו לפנים ממחיצת החומה אבל מחיצה לקלוט את המעשר שלא יוציאנו מירושלים ושלא יוציאנו מידי אכילה מדרבנן הוא דקלטי ליה מחיצות וכי גזור רבנן דליקלטוה מחיצות היכא דאיתינהו למחיצות [היכא דליתינהו למחיצות] כגון הכא דנפול לבתר הכי לא גזור רבנן והאי כיון דהשתא ליכא מחיצות לא קלטי ליה מחיצות

דלא לאפוקיה ובדין הוא דליפקיה ולישרפיה אלא כיון דסליק לירושלים הוה ליה ממון גבוה לרבי מאיר (ומהדרא) [ומהשתא] היכי נעביד מיכליה לא אפשר דהא ליכא מחיצות משרפיה לא אפשר דממון גבוה הוא ואימעיט ליה משללה הילכך יגנז, והיא הדין נמי לטעמייהו דרבנן דאמרי מעשר ממון בעלים הוא והוה ליה בר שריפה עבדו ליה רבני תקנתא למגנזיה כי היכי דלא ליתזל כדפרישנא זימנין סגיאין. ולהאיך לישנא דגרסינן אבל בגבולין דברי הכל פטורה הכי קא מותיב רב יוסף אי ס"ד בגבולין דברי הכל פטורה אלמא ממון גבוה הוא אמאי יגנזו ליסקיה לירושלם וליכליה ומפרקי' לעולם דעיר אחרת ואסיקניה לירושלם ודקא קשיא לך לשתרי באכילה דהא אמרת לדברי הכל מכי סליק לירושלם ממון גבוה הוא וממילא ממעיט ממיעוטא דשללה ואמאי יגנז הכא במאי עסקינן בשנטמא דלא חזי לאכילה. ומקשינן וליפרקיה וליכליה וסברי' לאוקומה בלקוח בכסף מעשר שני ואליבא דרבי יהודה דאמר יקבר דלא אלים למתפס פדיון והיינו דקתני יגנז ודחינן אי הכי מאי איריא עיר הנדחת אפי' דעלמא נמי ואידחי ליה האי טעמא דסברי לאוקומה כשניטמא ואסקי' לעולם בטהור ודקא קשיא (ליה) [לך] אמאי יגנז [הא] קלטוה מחיצות הכא במאי עסקינן דנפול מחיצות החומה בתר דעילוה להתם וכי גזור רבנן דליקלטוה מחיצות היכא דאיתינהו היכא דליתינהו לא גזור רבנן וכי תימא אמאי יגנזו ליפקיה ולישרפיה כיון דקלטוה מחיצות מעיקרא כי חייל השתא איסור עיר הנדחת לאו ממונא דעיר הנדחת הוא הילכך מיכליה לא איפשר דליכא מחיצות ומחיצה לאכול דאורייתא משרפיה לא אפשר כיון דקלטוה מחיצות מעיקרא הו"ל ממון גבוה לדברי הכל כדאמרן וממילא מימעיט ליה משללה ומיפרקיה נמי לא אפשר דאין פודין מעשר שני אלא ברחוק מקום הילכך יגנז כדבעינן למימר טעמא לקמן. ואיכא דאקשו הכא אהא דאמרי' קלטו מחיצות וקאמרינן נמי כי גזור רבנן היכא דאיתינהי למחיצות [כי] ליתינהו (כי) למחיצות לא גזור רבנן טעמא דליתינהו הא איתינהו גזרינן ויאכל ולא יגנז משום גזרה דרבנן מי איכא מידעם דהוו בשריפה מדאורייתא ואתו רבנן ומתקני קליטה כי היכי דתפקע דאורייתא, ולא פריקו בה ולא מידי, ואנן עיננא בהאי קושיא וחזינא דליתיה מעיקריה דכי קא מוקמי' לה דנפול מחיצות לאו למימר (דאיתינהו) [דאי איתינהו] למחיצות לא הוה משתרי באכילה אלא מדרבנן דהא ודאי לטעמא דמ"ד מע"ש בירושלם ממון גבוה הוא על כרחין אע"ג דהוה מעיר הנדחת מותר באכילה דהא לא קרינן ביה שללה ואשתכח השתא להאי טעמא דאי הוה איתינהו למחיצות מדאורייתא נמי הוה משתרי באכילה ואמטול הכי אוקימ' דנפול מחיצות דלא משתרי באכילה והא דאיתינן הכא מילתיה דרבא לענין קליטה וקאמרינן דכי גזור רבנן היכא דאיתינהו

למחיצות כו' לאו לענין אכילה כי איתינהו למחיצות אצטריך לאשמועינן הכי דהא אמר מחיצה לאכל מדאורייתא אלא לענין קליטה הוא דאצטריך לאשמועינן משום דק"ל כיון דקלטוה מחיצות מעיקרא אמאי יגנזו וקא פשטינן דמחיצה דקלט' ליה למעשר שלא יוציאוהו מידי אכילה מדרבנן בעלמא הוא וכי גזור רבנן כל כמה דאיתינהו למחיצות היכא דליתינהו למחיצות לא גזור רבנן ואמטול הכי יגנז כדפרשי'. אלא אי קשיא הא קשיא דקאמרינן היכא דליתי' למחיצות לא גזור רבנן טעמא דלא גזור רבנן כי ליתינהו למחיצות מכלל דאי הוו גזרי רבנן קליטה כי ליתינהו למחיצות לא יגנז מי איכא מידי דמדאורייתא יגנז ומתקני רבנן קליטה דלא יגנז. ופירוקה דהאי דגנזינן ליה למעשר שני דעיר הנדחת לאו מדאורייתא גנזינן ליה לקיומיה בי' דינא דעיר הנדחת דאי משום דינא דעיר הנדחת שריפה בעי ותו דהא לטעמא דמאן דאמר מעשר שני בירושלם לדברי הכל ממון גבוה הוא אפי' גניזה נמי לא בעי אלא מדרבנן בעלמא הוא דכיון דנפול מחיצות ולא אפשר למכליה גזרו רבנן עילויה למגנזיה כי היכי לקיומי ביה מצות עיר הנדחת כל דהוא משום חומרא דעיר הנדחת:

דף קיג.

פיסקא וכתבי הקדש יגנזו מתני' דלא כר' אליעזר דאמר כל עיר שיש בה אפי' מזוזה אחת אין נעשי' עיר הנדח' דכתיב כל שללה וכתבי הקדש בכלל שללה נינהו וכיון דאיכא מזוזה לא אפשר לקיומי בה מצות כל שללה אי נמי תעשה עיר הנדחת ורבנן היכא דאפשר אפשר היכא דלא אפשר לא אפשר:

פיסקא והיתה תל עולם כו' ודייקי' לימא בדר' אבין קמיפלגי דאמר רבי אבין אמר רבי אלעאי כל מקום שאתה מוצא כלל בעשה ופרט בלא תעשה אין דנין אותו בכלל ופרט כגון הא דכתיב והיתה תל עולם כלל שלא תעשה אפי' גנות ופרדסים ומצות עשה היא דהא והיתה מצות עשה משמע וכתיב לא תבנה עוד פרט בלא תעשה רבי יוסי הגלילי סבר אין דנין אותו בכלל ופרט אלא מניחים את הכלל כמות שהוא דכתיב תל עולם דמשמע לא תעשה אפי' גנות ופרדסים ודורשין את הפרט מעין הכלל ומוקמי' ליה להאי לא תבנה עוד בכל בנין שבעולם ואפי' בגנות ופרדסים דדרשי' ליה לא תבנה עוד בדבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל דלימא הכי אף בנין בכלל והיתה תל עולם היה ולמה יצא להקיש אליו לומר לך מה בנין מיוחד יישוב בני אדם אף כל יישוב בני אדם אפי' גנות ופרדסים ור' עקיבא סבר דנין אותו בכלל ופרט תל עולם כלל לא תבנה עוד [פרט] כלל ופרט אין בכלל אלא מה שבפרט לכמות שהיתה אינה נבנת אבל נעשית היא גנות

ופרדסים. לא דכ"ע אית להו דר' אבין ושאני הכא דכתיב עוד קרא יתירה לבד מפרטא ומשמע ליה לר"ע עוד כמו שהיתה והשתא לא יכיל למדרשיה בדבר שהיה בכלל דהא בהדיא פריש לה קרא דלכמות שהיתה אינה נבנת אבל נעשית היא גנות ופרדסים ובהא קא מפלגי מר סבר עוד לגמרי משמע כדכתיב אין עוד מלבדו וכתיב כי ה' הוא האלקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד ור"ע סבר עוד פעם אחרת כבתחילה משמע כדכתיב לא תוסיפון לשוב בדרך הזה עוד אל תוסף דבר אלי עוד:

ת"ר היו בה אילנות תלושין אסורין דאיתינהו בכלל כל שללה תקבץ ושרפת מחוברין מותרין תקבץ ושרפת מי שאין מחוסר אלא קביצה ושריפה יצאו אלו שמחוסרין תלישה קביצה ושריפה. ושל יריחו בין תלושין בין מחוברין אסורין דכתיב והיתה העיר חרם היא וכל אשר בה:

בימיו בנה חיאל בית האלי כו' מלמד שהיה מקבר והולך מאבירם ועד שגוב. אתא אחאב ואליהו למשאל טעמא לשאול מזון להטעים את האבל ד"א לנחמו ולהטעימו דברי תנחומין ד"א לשאול את האבל מה טעם באו עליו רבות רעות כאלו ומה עונו ומה חטאתו. יתיב אחאב וקאמר דילמא כי מילט יהושע הכי לט לא יריחו ועל שום אחרת ולא אחרת על שום יריחו ומשום הכי איענש חיאל ומשמע מהכא דחיאל לאו יריחו בנה על שום [יריחו] אלא או יריחו על שום אחרת או אחרת על שום יריחו. א"ל אליהו אין. א"ל אחאב היכי ס"ד דמשום ליטותא דיהושע איענש חיאל השתא ליטותיה דמשה רביה לא מיקיימא דכתיב וסרתם ועבדתם ועצר את השמים וההוא גברא קיים ליה ע"ג על כל תלם ותלם ולא קא שביק ליה מיטרא למיזל ומסגד לע"ג מרוב הגשמים ליטותא דיהושע תלמידיה מיקיימא אלא ודאי האי מילתא דחיאל אקראי בעלמא הוא ולאו משום ליטותא דידיה איענש. מיד

ויאמר אליהו התשבי כו' שקל אקלידא דמיטרא וקם אזל נטל מפתח של מטר וקם והלך לו ולשון משל הוא לפי שהיה המטר תלוי בו והוא היה ממונה עליו וכיון שנשבע שלא להיות מטר והלך לו דומה לאדם שנסגר אוצרו במנעול ונטל מפתחות בידו וכל היכא דאמרי' אקלידי בהא שמעתתא אהדין עיקרא גריר דחק עלמא טובא כיון דחזא הקב"ה דלית לאליהו צערא מדוחק דעלמא מיד חלה בן האשה האלמנה ומת בעא רחמי כו' בקש רחמים ליתן לו מפתחות של תחיית המתים אמרו ליה שלש מפתחות לא נמסרו כולן ביד שליח ואתה יש בידיך של חיה ושל גשמים ואי אפשר למסור לך את השלישי אמר לפני המקום יאמרו שנים ביד תלמיד ואחד ביד הרב תן לי מפתח אחד שבידך וטול שני אלה שבידי. פירוש אחרינא א"ל קב"ה לאליהו שלש מפתחות לא נמסרו בידי שליח

מימי בראשית ואתה כבר נמסר לך אחד מהם ואתה מבקש עוד למסור לך מפתח שניה יאמרו שנים ביד תלמיד ואחד ביד הרב אמר ליה אליהו איתו הך דתחיית המתים ושקול הא דגשמים (מיד) והכי מסתבר. מיד כיון שניטל ממנו מפתח של גשמים אמר לו לך הראה את אחאב ואתנה מטר על פני האדמה:

דרש ההוא גלילאה משל דאליהו שננעלו אוצרות של גשמים על ידו ולא נפתחו על ידו למה הדבר דומה לאדם שנעל לשערי אוצרו ואבדו ממנו המפתח:

דף קיג:

דרש ר"י בציפורי אבא אליהו קפדן היה שכעס על אחאב איכסי מיניה תלתא יומי, נ"א אחרי מיניה תלתא יומי אשר לא כדת שהיה רגיל להראות לו בכל יום וללמדו תורה. כי אתא אמר ליה אמאי לא אתא מר בהני תלתא יומי אמר ליה קפדנא קרית לי ואתינא לגבך אמר ליה אם כן מאי דקמא דקא קפיד מר אם אינך קפדן מה נשתנית פעם זו שהקפדת עלי:

פיסקא שכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם ודייקי' מאן רשעים דקתני הכא אילימא אנשי עיר הנדחת גופייהו והא תנא גבי קרא דלא ידבק בידך מאומה מן החרם קאי דמיירי בממונא דעיר הנדחת דלא לישקול מיניה ולא מידי ועלה כתיב למען ישוב ה' מחרון אפו והיכי מייתי תנא עלה ענינא דאנשי עיר הנדחת גופייהו. ופשיט רב יוסף דמאן רשעים דקתני הכא גנבי, גנבים שגונבין ממון שאינו ממון שלהם והוא הדין בבני אדם שנהנין מן החרם דמיקרו גנבי כדכתיב גבי עכן (יהושע ז':י"א) וגם גנבו וגם כחשו ועלה קא מייתי תנא שכל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם אבדו רשעים מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם צדיק בא לעולם טוב בא לעולם נחמנו ממעשנו ומעצבון ידינו: